DE NAVORSCHER.

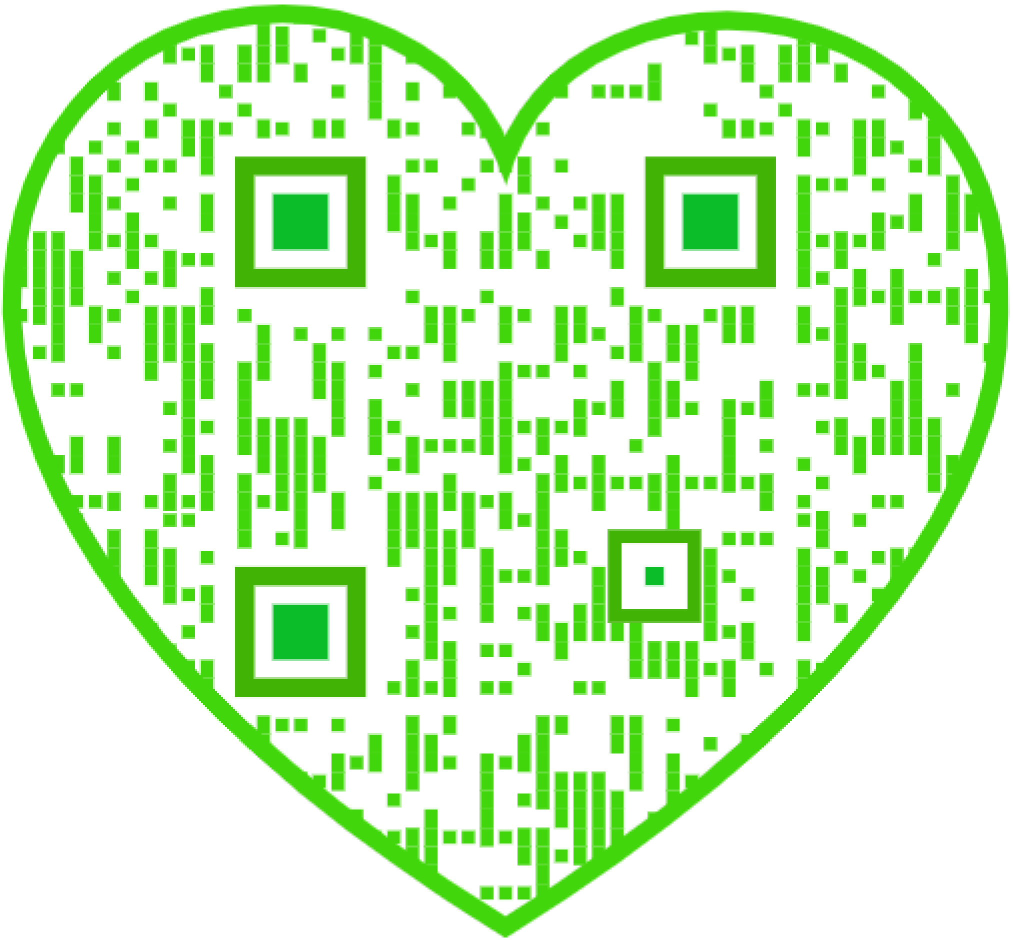

De Navorscher.

EEN MIDDEL
TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER
TUSSCHEN ALLEN DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN,

ONDER BESTUUR VAN

JACOBUS ANSPACH.

EEN EN DERTIGSTE JAARGANG.

NIEUWE SERIE.

Veertiende Jaargang.

TE AMSTERDAM, bij J. C. LOMAN JR.
1881.

LIJST VAN VRAGEN UIT DEEL XXX, DIE NOG NIET OF NIET VOLDOENDE BEANTWOORD ZIJN.

Aelst (v.), 271.
Aengwarda (Nicolaus en Catharina), 299.
Ah! que l'amour est chose jolie", coupletten en muziek, 309.
Ailly (d'), af komst, 429.
Akem (v.), 447.
Altaarstuk van v. Dijck, 190.
Amelander kleederdracht, 160.
Amsterdam is machtig, enz., 208.
Ange (l') of Engels, wapen, 333.
Beukelsz (Willem) van Biervliet, 449.
Bevere (Jenne de), 430.
Bidloo, betrekking tot de Raadt, 381.
Biscaretto (Dionysius à), 339.
Bitzius (Albert), werken, 336 *O.*
Blauwbaard, 360.
Bokkenbloed, oplossend vermogen, 157.
Boquillon, invoerder des slingers bij uurwerken, 450.
Boundale, wapen, 383.
Braconier (de), 631.
Brakell (v.), bizonderheden, 430.
Brandt *of* Brandts, geslacht, 113 *O,* 208.
Brant (Geslacht van Ewoud), 431.
Breton (Hendrik), 541, 84.
Brit, 556.
Brouckhuysen (Jhr. Jan v.), 146.
Burgh (Alliantiewapen met v. der), 113*O,* 208.
Buschman (Maria Jacoba), ouders, 385*O.*
Calff (Anna Maria), ouders, 385 *O.*
Calkoen (Geslacht van Mr. Nicolaas), 64*O.*
Cannenburg in Duitschland, 384.
Carolina, *zie* Kluchtspelen.
Cats, schilder, 311.
Clinton de Witt, bizonderheden, 577.
Coenen (Mr. Albert), ouders, 64 *O.*
——— (Mr. Pieter) 's gade, 64 *O.*
Componium, uitvinder, 445.
Cramer, entomologist, 447.
Creutz, geslacht en wapens, 431.
Diamantslijpen te Parijs, 446.
Doagire, douagire, 531.
Does (v. der), bizonderheden, 430.
Doornik (Mr. Jan), wapen, 491.
Drenkelingen (Het doen herleven van) door Hollanders omstr. 1740, 452.
Duinen (Hendrik, abt van), 544.
Echel, egel, 535.
Egel (Schadelijke invloed van den) op de spenen der koeien, 157.
Electriseermachine, *zie* v. Marum.
Engelsman, 556.
Evettman, 447.
Ferenz (Frans *of* Thomas von), hoogleeraar te Neurenberg, 429.
Fransch (?) alliantiewapen, 272 *O.*
Frenck *of* Frencke, kleuren van het wapen, 541.
Glass, von Glass, geslacht, 271.
Gotthelf (Jeremias), werken, 336*O.*
Gravenhorst, entomologist, 447.
Groen (Paschina), geslacht, 382.
Groeneveld (Heeren van), 86.
Groenevelt (v.), bizonderheden, 430.
Groeve (Jan George), 447.
Handelsvereenigingen vóór 1500, 231.
Hart v. der Woerd, 577.

Hautefeuille en Hooke tegenover Christiaan Huygens, in zake de uitvinding des regulateurs met spiraalveer, 452.
Helmont (v.) 's warmtemetingsproeven, 455.
Hengstenberg, kleuren v. het wapen, 334.
Henxtum (Jan v.) aliàs v. Delft, 382.
's Hertogenbosch, Doopboek, 111.
Herwijnen (v.), bizonderheden, 430.
Heuraet, 453.
Heusden (v.), bizonderheden, 430.
Heyden (v. der), wapen, 382.
Heynsdijk, 614.
Hollandsche schroef, uitvinder, 455.
Hollingerus (Henricus) te Terwolde en te Tiel, 438.
Hoogwoude (v.), geslacht, 112.
Hooke, *zie* Hautefeuille.
Houtmolens om verfhout fijn te malen, uitvinder, 448.
Houtschild, 530.
Houtschild (Anna v.), 430.
Hulst (Wapen van) in een huis te Middelburg, 385 *O*.
Huygens (Christiaan), werktuig om lasten te lichten en projectielen te werpen, 448. — *Zie* Hautefeuille.
Ingen (Marsilius v.), 247.
Jeanneret (de), wapen, 376.
Joosten, wapen, 334.
Kaper (Noordhollandsche), 112.
Kartetsen, het eerst bij het beleg van Ostende a°. 1602 gebezigd, 452.
Kattenlinde (De), 335.
Keper (De) in de Wapenkunde, 382.
Kerstmis, marentakken, 64.
Kezée *of* Kezie, 609.
Kivits en v. Oosten, gelijkheid der wapens, 496.
Kluchtspelen, Theodorus en Carolina van Stommel, identiteit, 516.
Knijf (Jan) van Vuytrecht (Utrecht) en zijne vertaling der Joodsche Oorlogen van Flavius Josephus à 1502, 409.
Kwijl, kwijlen, 104.
Lagemans *of* Langermans, wapen, 385 *O*.
Lannoy (Guillebert de), 16.
Lemmers, wapen, 65 *O*.
Loeff, bizonderheden, 430.
Luchtspelingen, 157.
Luimen 612.
Luthersche predikanten, 127, 231, 456.
Maas (Anna of Elisabeth), 271.
Maerte, 534.
Mamus, 377.
Meer (Willem v.), 65 *O*.
Melissen, wapen, 382.
Meulen (Dirk v. der), ouders en wapen 496.
Miniatuurschilderen (Een Nederlander verbeteraar van het), 452.
Mom, 271, 2.
Monde (v. der), 446.
Morleth (Jenneke), ouders, 271.
Mosterdzaad, duurzaam vermogen, 157.
Munter (Jan), 157.
Munting, geslacht, 564.
Mijnsicht (Adriaan v.), 447.
Noey en Noy, geslachten, 381, 573.
Nolthenius, Pruissisch hofprediker, en zijn wapen, 432.
Oort (v.), geslacht, 337 *O*.
Oosten (v.), *zie* Kivits.
Opdirken, 360.
Pausen (Goddelooze) en Theodora, 503.
Pels, bizonderheden, 577.
Penning (Vierkante koperen) a°. 1623, 245.
Pieck, geslacht, 111.
Pinken (Hij is bij de), 132.
Polanen (v.) genmd v. Wassenaer, bizonderheden, 430.
Quen *of* Quien (Jacques), 450.
Raedt (Willem de), 271, 2.
Reytsma (Constantia Elisabeth), ouders, 64 *O*.
Riemsdijk (Pieter Samuel en Willem Karel v.), 334.
Riet (Clara Maria v.), 385 *O*.
Ringrave (Geschiedenis van het woord), 534.
Robais (Gosse v.) *en* façon de Hollande, 446.
Rome, schilderschool, 454.
Rosembach (v.), wapen, 577.
Rouaan, klokkenspel a°. 1317, 446.
Sarrische *of* Savrieshut, 336.

Sart (Catharina Henriette *en* Sara Maria du), ouders, 140, 574.
Schaats met ijzeren beslag, eene Hollandsche uitvinding, 454.
Scheepskameelen, uitvinder, 445.
Schilderij met zonderlinge voorstelling, 40.
Schuler (Willem Louis de), 64 *O.*
Scottenpolder, 231.
Six, ingenieur, 447.
Sluis, opschrift op een grafsteen, 27.
Sluter (Claes), 248.
Smidt (Gerard), 397.
Snellius (Willebrord), ontdekker van de wet der straalbreking, 454.
Spaanschen (Hollandsche stuurlieden in) dienst, 278.
Spranger, geslacht en wapen, 577, 8.
Spruijt (Hillegond), 430.
Stevin (Simon), 99.
Steyn (Jan v.) v. Hensbroek, ouders, 630.
Stommel, *zie* Kluchtspelen.
Swinden (J. H. v.) bizonderheid uit zijn leven, 310.
Theodora, *zie* Pausen.
Theodorus, *zie* Kluchtspelen.
Trompet (Verschil tusschen de Weener en Haagsche), 455.
Uylenbergh, wapen, 208 *O.*
Veem, 530.
Verhoeven *of* Voorhoeve, 583.
Vianen (v.), bizonderheden' 430.
Volmer, afkomst der familie, 541.
Vulcaens winkel, muzikaal geschrift, 357.
Vijgh (Dr. Joost), 270.
Wael (de), geslacht en wapen 430.
Wapen in een koperen cachet, 583.
Westerman, afkomst der familie, 334.
Winter (de), bizonderheden, 430.
Witt (de), geslacht, 577.
Wolffhebert (Heer v.), 65 *O.*
Wolters (Jan), kwartieren, 631.
Zakkenrollen. 525.
Zorreth (Willem Christoffel), vóór- en nageslacht, 578.

BLADWIJZER [1].

Aa (*Ter*), 415.
Aalburg, 470, 629.
Aalmoezeniers, 404.
Aanstoot (*Den*), 192, 256.
Aanstooterbosch, 189.
Aardenburg, 87, 9, 391, 643 *O.*
Aardrijkskundig leesboekje uit de 17e eeuw, 33, 151.
Aardswoud, 262.
Achten, 348.
Adel (Opneming in den Nederl.) in de vorige eeuw, 643.
Admiral (Jacob l'), 86.
Adriaan VI, paus, 1, 2, 537, 8.
——————, » brief, 542—4.
Adriaan-Pietersz-Ambacht, 347.
Aerschot, 398, 572.
Agrippa. 154.
Aken, 127.
Al, *zie* Bijwoord.
Alba amicorum, 261, 493.
Albanisten, 189.
Albemarle (Graaf van), 294.
Alberdingk Thijm (Jos.A.), 203, 50, 301 *O.*
Albertsberg, 558.
Albertus van *Oostenrijk*, 57.
Albissua (Didacus v.), 546.
Alblasserdam, 175, 628—30.
Alchimisten, 86.
Aldenburg, 330.
Alem, 526.
Algebra, 618.
Alkemade, 631.
Alkmaar, beleg, 250, 63.
Almanakken, 503.
Almelo, 451.
Alpen, 5 (*n.*).
Alphen, 550, 635.
Alphen (v.), M. W. L., Kerkelijk Handboek, 204.
——— » , W., 334.
Alst, 524.
Altena, heeren, 626.
——— (Land van), 626, 7.
Altforst, 573.
Alva (Hertog van), 455, 78, 572, 99.
Ambon, 411.
Ameide, 49, 50*.
Ameland, 114*, 420*.
Amerikanisten-congres a°. 1881, 603.
Amerongen, 58, 363.
Amersfoort, 361, 460.
Amerzode, naam, 576.
Amrum, 207.
Amstel, 420*.
Amsterdam, 29, 57 *O*, 150, 250, 78, 315, 59, 492, 535.
—————, beursgebouw, 474.
—————, gedenkfeesten a°. 1881, 491, 598.
—————, glasfabrieken, 298.
—————, huizen, 150, 203.
—————, kottervereeniging, 604.
—————, Oudmannenhuis, 388, 569.

[1]) Teneinde ruimte te winnen blijve voortaan de lijst van medewerkers achterwege. Op- of aanmerkingen betreffende de samenstelling van dezen bladwijzer zullen zeer welkom zijn, omdat men dien achter elken jaargang zóó wenscht in te richten, dat, om later een volledig Algemeen Register te verkrijgen, geen ander werk vereischt worde dan in-elkaar-passing der onderscheidene bladwijzers. De *sterretjes* wijzen aan, waar men *wapens* kan vinden; *(n)* achter een cijfer beduidt de *noot* dier bladzijde; *(p.)* beteekent *portret.* Het cursief gedrukte behelst plaatsnamen. Wanneer een naam op dezelfde bladzijde meer dan éénmaal voorkomt, is dit niet nader aangeduid. J. A.

Amsterdam, predikanten, 176, 203, 598.
————, standbeeld de Eendracht, 597 *O*, 8.
————, stegen en straten, 174.
————, tentoonstelling ao. 1880, 185 (*n*)
Anderlecht, 384, 499.
Andreae (P. J.), 435.
Anecdotes, 82, 223, 323.
Anhalt, 11.
Anna van *Engeland*, 168,
———, prinses, 260.
Anonymen, 501.
Antonides, 453.
Antwerpen, 247, 8, 346, 629.
————, naam, 397.
Apeldoren, 191, 362.
Apothekerij, 388.
Appelenburg (*Den*), 307.
Appelsoorten, 117.
Appingadam, 23.
Arad, 366.
Aremberg, 247.
Arent (Thomas), Mengelpoëzij, 638.
Arezzo (Guido v.), 618.
Arlès, 559.
Arminius (Jacobus), 194, 5.
Armswert, 521.
Arnhem, 125—7, 80, 328, 60, 4, 471.
————, *Bethanie*, 261.
————, leenbankhouder, 640.
————, oproer ao. 1579, 189.
————, predikanten, 185—97, 221, 53—62, 5.
————, St. Antoniskerspel, 261.
————, stadswijnhuis, 255.
————, Waalsche gemeente, 260.
Arnsberg, 521.
Arnshorst, 520.
Arolsen, 366.
Artisjokken, 567.
Artois, 559.
Asnières, 365.
Asper (*en*), 349.
Assendelft, 301 *O*, 532 *O*.
Audientier, 317, 612, 3.
Avaray (Graaf d'), 134.
Avelingen (*De*), 161.
Avella, 161.
Averenk, 175.
Averlo, 443.
Avezaat, 480 (*n*.).
Avignon, museum, 79.

Baaitabak, 161.
Baarland, 638.
Baarle, 168, 70.
Baarsanden (*De*), 285.
Baccalaos, 533 *O*.
Bacchus in de volkstaal, 43, 395.
Backer van Leuven (Jan Elias George), 592 (*n*.).
Badeloge Bothensdr, stammoeder der meeste Europeesche vorsten, 581.
Baden—Durlach, regiment, 121 *O*.
Baerbandus (Christ.), 187, 8.
Baggermolens, 394.
Bakeljauw, 533 *O*.
Bakendorp, 638.
Bakenhage, 351.
Balderik, graaf, 499.
Baldez, 2.
Balk, 603.
Bangka, 109.
Bantam, 532.
Barbaz (M.), gedicht, 219.
Barbiers, 369.
Barendijk (De), 285.
Barneveld, 254, 362, 565, 602.
Bartolotti (Susanna), 203.
Barwert, 595.
Bas (F. de), 534.
Bastillefeest, 478.
Bataclan, Café, 87.
Batatas, 568.
Batavia, hospitaal, 48.
Batenburg, 22—7*, 550.
Bathmen, 414, 5.
Baudartius (Wilhelmus), 186, 93, 4, 6, 7, 256, 61.
Baudius (Dominicus), 318.
Bayard, 79.
Bazel, 368.
Beaupré, 343.
Beek, 307, 63, 471, 2.

Beekbergen, 4.
Beers, 489.
Beest, 123.
Begraafnisgewoonten, 339, 554, 7, 8.
Begrafenis met flambouwen en koetsen, 3, 306, 550, 4.
Beilstein, 587.
Belcrumbosch, 300.
Bemmel, 174.
Bentheim, 449, 50, 530.
Bentlage, 445.
Berck, 57.
Berg, 11—13, 194.
Berg-en-daal, 389.
Bergen, 346, 50, 606.
Bergen (Adriaan Adriaansz. v.), 99.
Bergen-op-Zoom, 2, 237, 411, 541.
————, heeren, 586.
————, Luthersche predikanten, 435.
Bergerden, 475.
Bergharen, 21.
Berghes, 517.
Berghorst, 444, 5, 7, 515, 22.
Berghoven, 520.
Bergraet, 445.
Beringen, 605.
Berkenwoude, 177.
Bernhardt (Sara), 42.
Bernink, 297.
Beronicius (Petrus Johannes), 317, 8, 452.
Beugelscamp, voormalige heerlijkheid, 437—51.
————, Bijlagen, 510—31.
Beukelaar, huis, 174, 5, 629.
Beulake, 414.
Beveraes, 615.
Beverwijk, 565.
Beijeren (van), Albrecht, 558.
————, Ernst, 376.
————, Jacoba, 626.
————, Willem, 516.
Bezem in den mast, 263.
Bicocca, 80.
Bier als volksdrank, 357 *O*, 420 *O*.
Bier v. Leers (Herman), 80.
Biest (Martinus v. der), 86.
Bilderdijk, 325, 573.
Bilt (De), 595.
Biscaretto (Dionysius à), 546.
Biscaye, 367.
Blauwvoeters, 88.
Blinden, 319.
Blitterswijk, 536.
Bloemen, 90, 391, 606.
Bloemendaal, 558.
Blois, 413.
Blois (Jan van), 301.
Blokland, 500.
Blokzijl, 33, 4.
Blijspelen, 203.
Bo (L. de), Westvlaamsch Idioticon, 560, 1.
Bobenheim, 57.
Boekholt, *Bocholt*, 445, 527.
Boddaert (P.), 82.
Boekdrukkers, 86, 8, 178, 81.
Boerhave, 466.
Bogerman (Johannes), 493.
Boggelaar (Den), huis, 175, 629.
Boheme, 256.
Bokenum, 185.
Bollandisten, 545.
Bolsward, 615.
Bombazijnwevers, 188.
Bommenede, 413, 4.
Bonnivet (de), 80.
Bont (Den), 161.
Boomen, 289, 321.
Boot (Mr. J. C. G.), 337, 598 (*n.*).
Borchet, 62.
Bordeaux, 418.
Borgbeuningen, 528—30.
Borkelo, 439, 99, 529.
Borremans (A.), Variae Lectiones, 452, 3.
Borsele, 549.
Bosboom-Toussaint (Mevr.), 255.
Both (Otto), 504.
Bottelkerk, *Botteskerk*, 317, 613.
Bouman (Prof. Henricus), 261.
Bourgondie (Toren van), 410.
Boutenburg, 217.
Boutenstein, 217.
Bovenkarspel, 161.
Bovenkerk, 280.
Braambeziën, 421 *O*, 643 *O*.
Brabant (Domeinen in Noord-), 536.

Braderup, Bradorp, 208.
Brakel, 221, 362.
Brandenburg, keurvorst, 10, 3, 62.
Brandligt, 605.
Brandoly, 14, 315, 6, 600, 1.
Brandwijk, 5.
Braunfels, 375.
Brazilie, 546.
Breckelkamp, 445, 626.
Breda, 223, 98, 9, 346, 434.
———, a° 1625, 471.
———, bagijnenklooster, 408.
———, baronie, 6.
———, grafschriften, 51, 98, 161, 236, 89, 331, 403.
———, heeren, 28, 250.
———, letterkundig congres, 597 *O*, 619.
———, plan der stad, 164.
Brederode (Hof van), 628.
Brederode, dichter, 396.
Bredevoorde, Bredevoort, 5, 499.
Breenink, 297.
Brielle, 537, 79—81.
———. bakkersgild, 197.
———, glazenmakers- en metselaarsgild, 480.
———, organist, 339.
———, predikanten, 176, 7.
———, schoenmakersgild, 426.
———, St. Catharinakerk, 375.
———, spoelders- en weversgild, 129, 424.
———, zakdragersgild, 421, 4.
Brigdamme, 628.
Brill (Dr. W. G.), 120.
Brink (Ernestus), 261, 2.
Brink (Dr. Jan Ten), 83.
Brinkgreve, 464, 636.
Brockhausen, 520.
Broek-in-Waterland, 480 (*n.*).
Broekhuis, 437, 511.
Broekhuizen (Oud-), 356.
Broer Cornelisz, 572.
Brouwers (J. W.), 280.
Brouwershaven, 539.
Bruchem, 294.
Brugge, 188, 325, 42, 4, 5.
Bruggelermark, 4.
Bruggen, 89.
Bruheze, 103.
Brullinghausen, 521.
Brummen, 61, 192.
Brune (Jan de) Jr., Wetsteen der Vernuften, 223.
Brunswijk-Solms, 375.
Brussel, 384, 492, 9.
Buhna, 521.
Buisero, 318.
Bullickeshorst, 588.
Buren, 6, 291*, 470*, 525.
Burequie, 105.
Burgh, 175.
Burgsteinfurt, 531.
Burlage (Mr. J. H.), 598, 9.
Burscheid, 62, 127.
Busken Huet (C.), 630.
Buttinge, 404.
Buurmeesters, buurtmeesters in *Gelderland*, 3.
Bijbel van Gutenberg, 387.
——— » Mazarin, 387.
———, Statenoverzetting, 283.
Bijgeloof, 94, 205.
Bijwoord (*Al* als) van voortduring, 148.

Cabota (Giovanni), 533 *O*.
Cagliostro, 459, 621.
Calcutta, geschenk, 566.
Calslagen, 349.
Calvinisten, 253.
Cambrai, 630.
Cambresis, 630.
Cannenburg, 118.
Cantor (Agidius), 14.
Capelle, 347.
Capnio, 385, 499.
Caraïbentaal, 506.
Carsten (De), 317.
Carteret (Lord), 183.
Casse-tête-spel, 287.
Castillon, 79.
Cats (Jacob), 37, 285, 6.
Cellini (Benvenuto), 391.
Ceylon, 532.
Chaam, 168.

Chabannes (de) markies de la Palisse, 78.
Chalet, 81.
Chambre Mi Partie, 127.
Cheasapeak-baai, 161.
Chernel (A.), Dict. Hist. des institutions etc., de la France, 613.
Chevron, 56, 643.
Christiaan VII, koning van *Denemarken*, 340.
Citers, 281.
Clarenbeek, 352.
Clarenberg, 445.
Clausburch (-bruch), 515.
Clavecimbels, 86, 330, 504, 618.
Cloeradt, 111.
Clovet Capurim, brieven, 436.
Cockengen, 542.
Coeragie (Maria Harms), liefdefonds, 313.
Coesfeld, 526.
Colenbrander (H.), De vier Evangeliën, 282.
Columbus (Christ.), afstammeling, 603.
Componium, 85.
Conducteurs der militie, 615.
Conscience (Hendrik), 30.
Contraremonstranten, 309, 540.
Coolhaas (Casper), 186 (*n*.), 95, 6.
Coquilles, 620.
Corsica, 367.
Corte, 367.
Corvey, 449, 50.
Coster (Laurens Jansz.), 434, 59.
Craenenburg, 89.
Crange, 520.
Cremer (Bernard Sebastiaan), 179, 80.
— (J. J.), novellist, 180.
Creolen, 509.
Crevaux (Jules), 506.
Cri-cri, 229.
Crommius Novicius (Johannes), 460.
Cromwell (Olivier), 475.
Cronenburg, 475.
Cronesteyn, 352.
Cruellas (Pater Sebastian), 547.
Culemborg, 3, 302, 62.
———, heeren, 586.
Cupus(Thielmannus),Kerkel.Historie,220.
Custerus (Franciscus), 187.
Custodiemaeckers, 615.

Daalem (Glas van Jan v.), 51.
Dagbladen, 147, 434, 544, 7.
Dageraad, citaat, 36, 218, 455.
Dale (Johan Hendrik v.), taalvorscher, 2, 321.
Dalthe, verwalter, 8.
Dam (*Den*), 442.
Dam (Edmund Willem v.) v. Isselt, 598.
Dannenburg, 637.
Dansen, 254, 341, 616, 9.
Dansmanie in de Middeneeuwen, 48.
Decker (Jeremias de), 84.
Deil, 157.
Dekema-state, 595.
Delden, 444, 7.
Delft, aardewerk, 476 *O*.
———, fraterhuis, 113.
Delicke, 520, 1.
Delwijnen, 510.
Denekamp, 437, 44.
———, kerk, 528—30.
Denemarken, 209, 340.
———, kroonprinses, 533, 4.
Deuringen,, 442.
Deventer, 23, 186, 364, 420*, 558, 73.
———, Heilige-Geesten-Gasthuis, 174, 588.
———, kerspelen, 24 (*n*.).
Dichters, 185 *O*, 294 (*n*.) 300 *O*, 19, 96, 453, 4, 6, 8, 61, 91, 564.
Dichteressen, 272, 7—9, 561.
Dickens (Charles), weduwe, 135, 488.
Didam, 121.
Diepholt (Rudolf v.), postulaat, 500.
Diesenberg, 521.
Diesfort, 111.
Diest, 605.
Dillenburg, 587.
Dinter, 531.
Dirks (Mr. J), 357. *Zie* Penningkundig Repert.
Doddendaal, 526.
Does (*Ter*), 630.
Doesburg, 370, 1, 499.

Doetinchem, 187 (*n*.).
Doggersbank, zeeslag, 491, 643.
Dokkum, 8 (*n*).
Domburg, 548.
Dominikaners, autodafé, 386, 8.
Dongen, 525.
Doniawerstal, heidensche offerplaats, 213, 4.
Doodkleed scheuren, 339.
Doopsgezinden, 250, 372, 4, 410, 541.
Doorninck (Mr. J. I. v.), Anonymen en Pseudoniemen, 501.
Dordrecht, 194, 371, 627.
————, orgel en organist a°. 1672, 330.
————, St. Jacobsvicarie, 628.
————, St. Jansgasthuis, 635.
Dorenspijk, 3, 157.
Dorenweerd, 475.
Dort, huis, 443.
Double, Léopold en Luciën, 318.
Dousa (Janus) Sr. *en* Jr., 630, 2, 3.
Dreischor, 413.
Drempt, 58, 371.
Drenthe, 9.
Dreumel, 304, 589.
Driekleur (De), 559.
Driekoningenfeest, 376.
Driel, 122, 419.
Drinkgewoonten, 254, 357 *O*, 420 *O*.
Dromenburg, 601.
Dronrijp, 420, 503.
Drusus, *460.
Dubarry (Mevr.), 318.
Duif als zinnebeeld, 378, 9, 623.
Duifje, het Amsterdamsche weesmeisje 492.
Duisburg, 12, 370, 1.
Duivelbanners, 256.
Dusseldorf, 365
Dussen, 104.
Duvenvoorde, 585.
Dijken, 285, 573.

Eberbach, 365.
Eberberg, 521.
Echo, 389.
Eck en Wiel, 3, 4, 57 *O*, 8, 109, 16, 309, 10, 61, 2, 420 *O*, 508, 55.
Ecrévisse (Pieter), De Bokkenrijders, 148.
Edam, 538.
Ede, 4, 256.
Eduard bastaard van Holland, 492.
Eecke, 523.
Eed met zeven stolen, 615.
Egmond, 56.
Eibergen, 499.
Eindhoven, 187 (*n*.).
Elburg, 128, 313, 601.
Electriseermachine (Sterke), 85.
Elisabeth, paltzgravin, 256.
Ellemeet, 301 *O*.
Elspeet, 156, 309.
Elst bij Arnhem, 556.
—— bij Rhenen, 361.
Elverdinghe, 560.
Elwoutsdijk, 638.
Emelenberg, 298.
Emma, koningin der Nederlanden, 585—7.
Emmelenkamp, 603.
Emmerik, 11, 250.
Emmichoven, 627.
Endernich, 521.
Engeland, Caroline Mathilda, prinses, 340.
————, Elisabeth, koningin, 490.
Engelen, 470, 89.
Enkhuizen, 503, 25.
Enschedé, 5, 442.
Enspijk, 157.
Enum, 356.
Epe, 191, 418.
Episcopius (Johannes), 264.
Epopées de l'Histoire de France, 559.
Erasmiana, 555.
Erasmus (Desiderius), 388.
Erkel, 627.
Erkelens, 64, 8.
Erlicum, 473.
Erpe, 348.
Erpenius (Thomas), 370.
Erwitte, 520.
Esch, 526.
Escolapios, 547.

Esinge, 595.
Esserus (Henricus), 260.
Eudoxia, keizerin, 569.
Eupen, 61, 2, 127.
Eveloe, 511.
Eversbeke, 343.
Eversberg, 515.
Eversdijck (Willem), 86.
Ewijk, 586.
Exploiten, 616.

Fabitatie, 260, 1.
Fakkeldansen, 341.
Feerwerd, 595.
Filips, aartshertog v. Oostenrijk, 317.
Filips v. Bourgondië, 628.
Filips II van Spanje, 109, 440.
——— afgezworen, 477—80 (*n.*).
Fliedner, 547.
Flierenberg, 306.
Floris V, graaf v. Holland, 585.
Fontanus (Johannes), 185, 253.
——— spijker, 260.
Foolio (A.), kunstschilder, 456.
Fortepiano's, 618.
Frackers (G. J. J.), 535.
Franeker, 8 (*n.*).
———, bulleman, 593.
———, planetarium, 503.
Frankendaal, 11.
Frans I, koning v. Frankrijk, 80.
Fransche woorden aan 't Nederduitsch ontleend, 325, 6.
Frederik, prins der Nederlanden, 491, 2, 533—6, 57, 97.
———, keurvorst van de Paltz, 57, 256.
——— (Don) de Toledo, 478, 599.
——— Hendrik, prins, 58, 62, 175, 302, 470.
——— *Hendriks*fort, 604.
Frenswegen, klooster, 376, 444 (*n.* 1), 6.
Frère (Sir Bartle), 120.
Friedrichsstadt a. d. Eider, 252.
Friesche stadsrechten der Middeneeuwen, 421 *O.*
——— taal, 204.
Friesland, 256, 80, 1.
Friezen, 211, 546.
Fritsinge, 595.
Fruin (Dr. R.), 120.
Fuellie (La), 29.
Fuente-Rabia, 80.

Gaasberg, 615.
Galen (Barend v.), bisschop van Munster, 220, 503.
Galibi-taal, 506.
Gallizin, vorstin, 449.
Gallus (Carolus), 186 (*n.*), 91.
Garnizoenpredikers, 308.
Gaul, 526.
Geboorten (Zonderlinge), 596.
Gedichten, 272—79.
Geeltjensdorp, 356.
Geertruidenberg, 167, 264, 370, 491, 627, 8.
Geervliet, 115.
Gelderland, 3, 10, 28 (*n.*), 126, 301.
———, achterhoek, 498, 9.
———, landvrede a°. 1377, 301.
———, Mechteld, hertogin, 301.
———, Reformatie, 185.
Gelders-Spijker, 277, 565.
Geldorp, Geldrop, 91, 489.
Geloftesteenen (Romeinsche), 317, 557.
Gend, 88, 93, 156, 88, 313, 4, 42, 5, 469.
———, bisschoppen, 343.
———, St. Pieterskerk, 319.
Genealogie (Belang der), 95—7.
Geneeskunde, 232.
Geneeskundigen, 5, 48, 53 (*n.*), 85, 6, 102, 4, 64, 215, 46, 52 *O*, 97, 350, 3, 6, 407, 8, 15, 69, 545, 51, 60, 3, 88, 633, 7, 43 *O.*
Genève, 291 *.
Genniperhuis, 28.
Gent (Caspar Antonisz. v.), 188.
Gerverskop, 356.
Geschut, 451.
——— voor schepen, 504.
Geslacht v. der Aa, 237*. — v. Aalst, 162. — Aarsen, 183. — Aarsz, 53, — Abbing, 489. — Abrahams, 549 (*n.* 2). — v. Achteveld, 111, — Adams, 46. —

Adornes, 342. — Adriaens, 332. — Adriani, 295. — v. Adrichem, 584. — Adries, 432. — Aeltvorst, 573.— v. Aerssen, Aerssen, Aertzen, 52, 3, 337. — v. Aert, 53.— v. Aertrijcke, 344*.— v. Aeswijn, 307. — v. Afferden, 354. — Aintion, 475. — v. Aitsma, 433. — v. Aitzema, 433. — v. der Alben, 407. — Alberda, 110, 595. — v. Alblas, 581, 2, 4. — Alewijn, 633. — v. der Alfen, 407. — Allart, 116. — v. Almonde, 579—81. — v. Alphen, 98—100, 245—7, 333, 4, 8, 471, 565. — v. Alste, 527. — v. Altena, 50, 339. — v. Alteren, 317. — Althuisen, 101. — v. Amama, 433. — v. Ameliswaart, 237. — v. Amelsvoort, 53. — v. Ammon, 642. — v. Amstel, 182*, 581—7, 630. — v. Amstel v. Mijnden, 307. — v. Andel, 174. — v. Anderlecht, 384. — Anderwert, 447. — Andries, 371, 4. — Andrieux, 330. — Anemaet, 169. — v. Anghstete, 337*. — Ansems, 99. — v. Apell, 448*, 525, 92*. — v. Arendonck, 108. — Arents, 8. — Arentzen, 354. — v. Arkel, 407, 508. — Arkin, 337. — Arnold, 196. — Artope, 243. — v. Asch v. Wijck, 467, 8, 640. — v. Asperen, 338, 542. — Asseliers, 54*. — v. Assendelft, 253 *O*, 640. — d'Assignies, 106. — Atlee, 565. — Attema, 411. — Atteveld, 553. — d'Aumont, 519. — Auwater, 529. — v. Avennes, 586. — Avercamp, 525. — v. Averhagen, 111, 2. — v. der Avort, 165. — v. Aylva, 241.

V. der Baan, 568. — v. Baden—Durlach, 586. — Baecx, 638. — Baelde, 632. — Baen, 541. — Baensz, 537. — v. Baerle, 173. — v. Baersdorp, 585. — Baillet, 168. — Bake, 433, 592, 638. — v. Bakkenes, 637. — Bakker, 48, 122, 409. — de Balbian, 191. — Baldy, 105. — Balen, 53. — Balfour, 336. — Balk, 602. — Ballendonk, 105. — Ballet, 344. — Bals, 355. — v. Balveren, 526 (*n.* 1), 89, 640 — de Banck, 339. — Banen, 354. — Bansa, 616. — Baralliers, 470. — Barallier, 291*. — Barchman Wuytiers, 301. — Barendsz, 312.— Barents, 540. — Barentse, 434. — Baringies, 470. — v. Barneveld, 48, 598 (*n.*). — Bartens, 552. — Bartholomeus, 330. — Bartolotti, 203. — Basselier, 172. — Bastaert, 540. — Bastiaans, 404. — v. Batenburg, 23, 7*. — Baure, 105. — v. Baustätter (Bauwstetter), 515, 6. — v. Bautershem, 346. — Bauwertsz, 537. — Bave, 342*—5, 54. — de Bave, 342, 3, 55. — Bavedamme, 355. — Baven, 354. — Bax (Baks, Backx), 54*, 5, 105. — v. Beaufort, 431, 2*. — de Beauger, 433. — v. Beaumont, 405. — Beauveser, 237. — Becius, 194 (*n.*). — Becker, 171—3. — Becx, 237*. — v. Beeck, 332. — v. der Beeck, 407. — Beeckman, 23. — v. de Beeke, 104. — v. Beekkerk, 405. — Beekman, 406, 600. — Beeldsnijder Matroos, 109. — Beende, 168. — Beens, 98*—100, 247. — v. Beest, 244, 589. — Beghein, 523*. — v. Beinhem, 307, 589. — v. der Beke, 350. — v. Bekhoven, 53. — Belinfante, 488. — Beljaerts, 172. — v. Belst, 551. — v. Bemmel, 174, 5. — v. den Bempde, 525. — Bennet, 238, 335. — v. Bentheim, 441. — v. Bentheim—Steinfurt, 25, 6, 377, 530, 50. — Bentinck, 53, 189. — Bentinck v. Breckelkamp, 445, 50, 523, 4, 5, 7, 626. — v. Berchem, 433. — Bercoffer, 163. — v. Beresteyn, 353, 404. — de Bergaigne, 409*. — Op den Berge, 639. — Bergéjus, 57. — v. Bergen, 98, 9*(*p*) —102, 471, 538, 42, 86. — Bergerius, 371. — v. den Bergh (Graven), 517, 9. — v. den Bergh, 403, 598. — v. den Berghe gen. v. Binckum, 525*. — v. Beringh, 98. — Beringier, 291*. — de Berlaer, 339 46. — v. Berlicom, 102, 405. — de Berlo, 554. — v. Bernage nagie, (-naigie), 100, 239, 94, 404*, 6, 7, 592. — de Bernainge, 104*, 409. — v. Berninckhuysen, 168. — de Bernuy, 102*.—

Berthout, 346. — Bertrand, 237. — Besier, 639. — v. Besinga, 404 (n.). — v. Besoye, 629. — In de Betouw, 125. — Beukelaar, 174—6, 240, 97, 626*, 9. — de Bevere, 516*. — Bevers, 433. — v. Bevervoorde, 438. — Beijers, 319. — Beyl, 339. — Bidur, 107. — Biekens, 245*, 6. — Biel, 339. — Bier, 51, 469. — Bierings, 51. — v. Biesen, 627. — de Biest, 51. — Billet, 108. — Birwitz, 127. — Bisschop, 310. — Bissier, 639. — Blaauw, 240. — Bladel, 174. — le Blanc, 525. — Blancart (Blankert), 109*, 410*. — v. Blanken, 449. — Blankvliet, 353. — de Blasere, 345. — Blasius, 539. — de Blauw, 88. — de Blauwe, 88. — Bles, 170. — Bleyens, 253 *O*. — v. den Blick, 162*. — Blikman, 599. — Blois v. Rijnestein, 641. — Blok, Block, 46, 56, 163, 250, 1, 410, 541, 632. — Blomhert, 296. — le Blon, 350. — Bloys, 191. — v. Bock, 447. — v. Bockholt 351. — Bodel, 433. — v. Boedberg, 111. — v. Boedelenberg gen. Schirp, 111. — v. Boecop, 518. — Boekelaar, 626. — Boekhout, 248 (n.)*. — Boele, 185 *O**. — Boelen, 599. — Boerhave, 294. — Boers, 334, 542. — Boeteman, 345. — v. den Boetselaer, 307, 444, 591, 5. — v. den Bogaerde, 531. — Bogaert, 635*. — Bogart, 635. — Boidin, 433. — v. Boinenburgh gen. v. Honsteyn, 111, 2, 307. — Bokelaar, 628. — Bollaert, 246. — v. Bomberg (-bergen), 355. — Bomble, 433 — v. Bommel, 179, 303, 35. — Bondam, 564. — Bonen, 354. — Bongert, 635. — v. Boningen (Boeningen), 438. — Bonke, 528. — Bonn, 375. — de Bons, 166, 296, 334, 6. — de Bonter, 603 — Boogaart gez. Uytenbogaert, 635. — Boogaert v. Alblasserdam, 46. — Boogaerts, 432. — Boogert, 541. — Boonen, 354. — Boot, 598. — de Boot, 343. — Booth (Botho), 582—7. — Bor, 265. — v. der Borch (Borgh), 297, 336. — de Borchgrave d'Altena, 626, 7. — v. der Borcht, 254. — de Bordes, 105. — Boreel, 57 *O*, 299. — Bormans, 237*. — v. Borsele, 4, 306, 46, 436, 547*, 8*, 50*, 83—6. — v. Borsele v. Brigdamme, 628. — Bos, 245. — Bosch, 58, 594. — v. den Bosch, 503. — v. Boschhuijzen, 417. — Bosschaert, 353. — v. den Bossche, 350, 582. — Both, 56 *O*, 467. — Botlagh, 332. — v. Botnia, 441, 3, 511, 4. — Botsselaar, 538. — v. Botteycke, 171. — de Boubert dit Pergamont, 102*. — Bouchoult (Bocholt), 247. — Bouchaut, 247*, 594*. — v. Bouchout, 247*. — v. den Bouckhorst, 3. — Boudewijns, 100. — Boudius, 405. — Bourbon, 81. — v. Bourgondie, 586. — Bouricius, 250. — Boursse, 163. — Boutensteyn, 218. — Bouwens, 302. — Boven, 354. — Boyensz, 538. — Braams, 176, 253 *O*. — Brabet, 407, 592. — v. Bracle, 594*. — v. Brakel, 377. — v. Brakell, 305, 6, 12, 518, 9, 22, 626*. — Brakmans, 182. — v. den Brandeler, 103*, 64, 245, 98 (n.), 404. — Brands, 601. — Brandwijck, 432. — Brantius, 602. — Brassers, 403. — v. Brederode, 113, 317. — Bredius, 568. — la Bree, 639. — v. Bree, 102. — Breedveld, 185. — Breill, 353. — Brekenaelde, 215. — Breton, 109*, 297. — v. Breugel, 542. — v. Breugel Douglas, 643 *O*. — Briene, 356 *O*. — v. Brienen, 62 (n.), 256, 351, 418, 75, 518, 631. — Brill, 501. — v. Brimeu, 347, 629. — Brinck, 464. — v. Brinckstof [1]), 551. — de Bringues, 169, 405, 6. — Brinkhuis, 529. — Brinkman, 58, 309. — Brisigela, 259. — v. den Broeck, 103*, 6, 7, 71, 236. — v. der Broecke, 312. — v. Broeckhuysen, 189 (n.). — v. Broekhoven, 246. — v. Broekhuijzen, 375. — Broes, 253 *O*. — v. Bronckhorst, 519, 26. — v. Bronckhorst—Batenburg, 22—4, 7*. — Bronkhorst, 107. — v. den Broucq, 489. —

1) v. Brinckhof?

Brouërius v. Nidek, 638. — Broun, 238. — Brouwer, 564, 9. — de Brouwer, 251. — Brouwers, 165, 280. — Bruce, 173. — ter Bruggen, 352. — Brugger, 295. — Bruheze, 103*. — Bruins, 443, 513, 4*, 22. — Brunting, 411*. — Brusse, 336. — Brutel de la Rivière, 473. — de Bruyn, 101, 8*, 68. — v. Buckhorst, 500, 614. — v. Bueren, 53, 628. — v. Buerstede, 55, 104, 6, 71, 238. — Buica, 105. — Buis, Buys, 542, 638, 9. — Buissonet, 513. — Buitendijk, 540. — Bulaeus, 61 (n.). — den Bult, 238. — Bulteel, 523*. — v. der Burcht, 47. — de Bure, 237*, 59. — v. Buren, 291*, 470*, 586, 9. — Burggraaf, 101, 73 — Burschetus, 185, 93, 254, 5. — Busero, 104, 5, 318, 453. — Bushof, 309. — Butser, 247. — v. Buttler, 521*. — Buyckx, 105, 337. — Buijsen, 104, 244. — v. Buyten, 103*. — de Bye, 57 O, 298, 306, 36. — Bijel, Bijl, 339. — v. Bylandt, 29*, 111, 510 — Bysterus, 307. — v. Bysterveld, 641.

v. Calkum, 247. — Calkoen, 637. — Callenfels, 488. — v. der Camer, 356 O. — v. den Camp, 443, 4, 513 — v. Campen, 414. — v. Cantfort, 594. — Capelle, 52*. — Cappenberg, 605. — de Cardoval d'Havrincourt, 81. — Carel, (Caroli), 57 O, 298*, 602. — Carlewijk, 104*, 409. — Caron, 313. — Carseboom, 280. — de Casembroot, 337. — Castelein, 541. — Casterman, 559. — Cater, 168. — Cats, 338. — v. Cats, 52, 347, 632. — Cau, 104, 337, 433. — Ceporinus, 123, 305. — de Chabannes, 80*. — Châlons, 291. — de Charevel, 601. — du Chastel, 347. — Chastillon, 517*. — Chombach, 164, 405. — van der Chijs, 352. — Claesse, 239, 41. — Claesz, 108, 539. — Clant, 633. — Clant v. Hankema, 593. — v. Clarenbeeck, 108. — v. Cleef, 52. — Clement, 542, 66. — de Clerck, Clercq, 56, 169, 251, 313. — le Clercq, 104*, 5, 238. — de Cliever, 410. — Clifford, 633. — Clinton, 633. — v. den Clooster, 511. — Cocheret, 489[1]). — Cochlaeus, 197. — de Cock, 346. — de Cock v. Delwijnen, 516, 7*. — de Cock v. Opijnen, 516. — v. Coehoorn, 238. — v. Coeninck, 517. — Coerman, Coirmans, 106*. — Coets, 180*, 308. — v. Coeverden, 443, 4, 639. — v. Cohausen, 247. — Cohn, 387. — v. Colen, 346. — v. Colenberg, 62 (n.) — v. Collen, 105. — Colonius, 28, 309. — de Colve, 432. — Comans, 101, 81, 293, 419. — v. Commersteyn, 407. — Comte, 290*, 470. — de Coninck, 251, 308. — Conradi, 600, 1. — Cools, 52, 105, 79. — Coop, 552, 3. — Coopsen, 414. — Coorencooper, 241. — de Cordes, 344. — Coren, 171—3. — v. Cornarens, 515. — Cornelii, 58. — Cornelis, 46, 470. — Cornelisse, 100. — Cornet, 432. — Cornets de Groot, 412. — v. den Corput, 106, 66. — Corswarem, 531. — Cost, 335. — de la Coste, 342. — Coster, 449. — v. de Coulster, 631. — Couman, 61. — de Coup, 542. de Court, 540. — Courtenius, 540. — Cousins, 101. — Coutis, 405. — v. Coxie, 418. — v. Craenhals v. Hottinga, 440, 1, 511. — v. Crainhem, 247. — Craiselles, 290*, 470. — v. Cralingen, 168, 632. — v. Cram, 521*. — v. Cramer v. Clausburch, 444, 515. — Cremer, 178*, 9, 80*. — Creuts, 338. — Crieckaert, 432. — Crillarts, 403. — Croiset, 253 O. — de Croisilles, 630*. — la Croix, 491. — Crol, 332. — Crommelin, 163, 389. — de Croock (Croocq), 343. — Croonenberg, 278. — Crox, 81. — Crull, 633. — Crusius, 123, 79, 80. — v. der Cruyssen, 410. — Cuddel, 306. — Cuding, 348. — v. Culemborg, 586. — Cuper v. Holthuysen, 180, 636. — v. Cuyck, 98, 101, 63, 345, 8, 583. — Cuyck. v.

---

1) staat abusievelijk „Cacheret".

Mierop, 338, 49, 630. — v. Cuylenburg, 111, 467. — Cuypers, 553. — Daatselaar, 370 (*n.*). — v. Daele, 539. — v. (der) Daesdonck, 107, 64*, 333. — v. der Daff, 540. — v. Dalem, 630. — v. Dalen, 106, 540. — Dam, 435. — v. Dam, 542, 636. — Damant, 343. — Damen, 105. — Damisse, 169. — Damman, 121, 540, 2. — Dammers, 417. — Daniël, 541. — Daniëls, 599. — Dankers, 172. — v. Danneskjold-Samsoe, 340. — Darcz, 538. — v. Daverveldt, 561, 3. — Dawes, 81. — Dedel, 639. — v. Dedem, 25, 352. — Deircks, 22. — v. Dekema, 594. — v. Delft, 517. — Denick, 434. — Denius, 59. — Denijs, 245. — Derckx, 22, 3. — Dericx, 538. — Desabus, 296. — v. Deussen, 303. — v. Deutecum, 168, 438 (?), 514 (?). — Deyman, 638, 9. — v. Deyze, 47. — Dharinck, 432, 4. — Dibbets, 125, 92, 253*O*, 369—71, 409. — v. Dieden, 356*O*. — v. Diemen, 99, 103*. — v. Diepenbroek, 111. — v. Diependael, 289. — Diericxz, 216, 539. — v. Diersen, 107. — v. Diest, 182, 414, 638. — Digesheim, 57*O*. — Dingeman, 540. — v. Dinter, 552, 3. — Dirven, 107*, 8, 65. — Doens, 537, 9. — v. Doertoghe, 586. — de Does, 303 (*n.*). — v. der Does, 165, 72, 238, 583, 4, 630*. — Doesburch(-burg), 170, 432. — v. Doesel, 245. — v. Doetinchem, 168 (?), 438, 514. — Dohna, 99. — v. Dojeweert, 525. — Dole, 315, 600. — v. Domburg, 548. — Domis(ijs), 108*. — Donck, 589. — v. Dongen, 100. — Donkers v. Everdonk, 244. — v. Doornick, 467, 518. — Doornik, 499. — v. Doorninck, 552. — Doorschot, 168. — v. Dorgelo, 520*. — Dormael, 349. — Dorman, 589. — v. Dorth, 514*. — Douglas, 491. — Dounnincz, 62. — de Dovens, 468. — Doys, 511, 95. — Draak (Draeck), 161*. — Drabbe, 432 (*n.* 4.). — v. Drakenborch, 632. — v. Driel, 517*. — Driessen, 474. — Droem, 601. — Droste v. Visschering, 111, 376. — v. Droste, 520*, 7. — Drouilhet, 120 *O**. — v. Drueten, 468. — Drijvers, 290. — Dubreuil, 101. — v. Duesberg, 446*. — Duisenberg, 600. — Dukinc, 348. — Dullaert, 343. — Dumont, 297. — v. Dun, 53. — Dunkler, 597. — v. Dunne, 290. — Dupeyrou, 643 *O*. — Dupuys, 291*. — v. Duras, 376. — v. Duren, 472. — Durinck, 344. — Durven, *zie* Dirven. — v. der Dussen, 353. — Dutry, 336. — Duurcant, 337*, 406. — Duvelaer, 634. — Duven, 467, 8. — v. Duvenvoorde, 583, 5. — Duyk, 348. — Duymaer, 238, 434. — v. der Duyn, 243. — Duyst v. Santen, 352, 3. — Duyst v. Voorhout, 353. — v. Dijck, 46, 239, 40. — Dijckmans, 333. — v. Dijk, 415. — Dijrven, 106*. — v. der Eb, 532. — Eck, 640*. — v. Eck, 310. — v. Eck v. Pantaleon, 113, 467, 556. — Eckhard, 336. — ab Edel, 640. — de Edell, 467, 639. — v. den Eechaute, 343. — v. Eeck, 444. — v. Eede, 633. — v. Eeghen, 593. — v. der Eem, 467. — v. Efferen, 241. — v. Egmond, 56*, 348, 439, 510, 83, 4, 6. — v. Eibergen, 55 (?), 61. — v. Eickel, 446, 520*. — Eikmans, 603. — Eikx, 163. — Eilsthenius, 493. — Eisinga, 503. — v. Elderen, 27, 8*. — Ellis, 81. — v. Elsbroeck, 179, 414, 588. — Emants, 418. — Engelkens, 440. — v. Ensse, 438—40, 50, 524. — Epema, 110. — v. Erbach, 583, 7 (*n.*). — v. Erffrenten, 162*—4. — Ernesti, 309. — v. Erp, 167, 300, 70. — v. Erp Taalman Kip, 54. — v. Erwitte, 521*. — Espagne, 530. — v. Essen, 249*, 303, 442, 541, 636. — v. Esseveld, 306. — d'Estrées (?), 99. — Etens, 240. — v. Etten, 346. — v. Eussum, 632. — v. Everdonk, 52. — v. Eversdijck, 631. — Everts, 252 *O*, 339, 587, 8*, 92. — Evertsen, 47, 116, 35, 251, 3 *O*, 416. —

Evertsz, 216, 588. — Evertz, 588. — Eyberghen, 55, 61 (?). — v. Eyck, 300, 641. — Eyckberg, 57, 9 (*n.*). — van Eyckelenberg gen. Hooftman, 352. — v. Eyckelenboom, 551. — v. der Eycken, 345. — v. der Eyden, 633. — v. Eyk, 300*. — v. den Eynde, 353. — v. den Eynden, 519. — Eynthouts, 52. — Eyrland, 167. — v. Eys, 249, 636. — v. Eysma, 100. — v. Eyssenbroeck, 641.

Faassen, 413. — Faber, 127. — Fabricius, 177, 253. — Faes, 164. — de la Faille, 48, 106, 244, 5, 633. — de Famars, 100. — Farget, 81. — Farreth, 307. — Faure, 599. — Feddens, 169. — v. der Feen, 56 *O.* — Feith, 475. — Fellinger, 61 (*n.*) — v. der Feltz, 565. — Fenwick, 412. — Ferens, 595*. — Fermor, 82. — Ferrari, 640. — Ferraris, 640. — Ferrary de Roman, 640. — Ferrier, 290*, 469*, 70. — Feuilletau, 101. — Fierens, 595. — Fiers, 332. — Fisscher, 407, 588, 92. — Flaman, 176. — la Flaye, 353. — Flemhoorn, 100. — v. Flodorp, 510. — Florent, 408. — Floris, 299. — Foeyt, 467. — Foncanus, 260*. — de la Fontaine (d'Orgemont), 333, 458. — Fons thoe Hesens, 593. — Fontanus, 260*(*p.*). — Foyert, 642*. — v. Fraeyenburg, 517* [1]). — Francken, 121 *O**, 602. — Franken, 53. — Frantzen, 491. — Fraser, 332. — Frensel, 565 [2]). — v. Friesheim, 238. — Frisius, 309. — Froenhusen, 164. — Fromer, 169.

Gale, 246. — v. Galen, 164*, 511. — Galle, 436. — Gallieris, 433. — v. Gangelt, 595. — Gans, 372. — du Gardin, 237*. — Gassel, 300 *O.* (*p*). — Gastelaer, 169, 239, 40. — Gavanon, 260. — Gavel, 542. — de Gavere, 110. — Geelvinck, 637. — de Geer v. Jutfaas, 634. — Geerling, 643 *O.* — Geerts, 106, 538. — v. Geervliet, 114, 411, 633, 4. — de Geest, 551. — Geisler, 56*. — Geistman, 56 *O*, 467. — Geizink, 489 [1]). — v. Gelder, 101, 89. — Gellius de Bouma, 193, 371. — v. Gelre, 251, 431, 3. — v. Gemen gen. Pröbsting, 510*. — v. Gendt, 100, 1, 470. — v. Gennep, 27*. — v. Gent, 271, 472, 3, 637. — Gerardi, 113, 525. — Gerards, 632, 3. — Gerbade, 243. — Gerhardus, 525. — Gerrits, 98. — Gerritsz, 215, 6. — Gespel, 163. — Geukama, 409. — Geverardus, 525. — Gevers Deynoot, 338. — Geviters?, 433. — Gezelle, 561. — de Gheldere v. Hondtswalle, 560. — Ghent, 470. — v. Ghert, 167. — de Ghyselbrecht, 523*. — v. Gielse, 53, 107*. — v. Giessen, 626*. — v. Gietzen, 602. — 't Gilde, 46. — Gillisse, 541. — Gillisz, 215. — v. Gils, 169. — v. Glaen, 526*. — Glavermans, 101. — v. Glimes, 606. — Glimmer, 631. — Gobius, 417. — Gockinga, 406 (*n.*). — Godin, 412. — de Goede, 337*. — Goedkoop, 542. — Goens, 311, 538. — Goës, 171. — v. der Goes, 86, 221. — Goiel, 432. — v. der Gon, 411, 2. — v. Goor, 334, 558. — v. den Goorberge, 292*. — Goraysky de Goray, 595 (*p*). — Gordon, 37, 411, 34. — v. Götterswyck, 531, 86. — le Gouche, 337. — de Gourault, 519. — Govertsz, 100. — Goyaerts, 101. — v. de Graaff, 641. — v. der Gracht, 539. — de Graef, 332. — v. de Graef, 589. — v. der Graeff, 352, 3. — de Graeuw, 434. — 's Graeuwen, 98, 246, 409. — de Grammaye, 346. — de Grande, 537. — Granier, 431. — Graswinckel, 565, 607. — 's Gravemoer?, 336. — Grenuyt, 349. — Gressenich, 237*. — v. der Grienst, 245. — v. den Griethuys, 351. — v Griethuyzen, 603. — Grimmelius, 62. — Griton, 171. — Grobbendonck, 108. — Groebe, 111. — Groen v. Prinsterer,

[1]) Aldaar staat abusievelijk „v. Craeyenburg".
[2]) *niet* Trenzel.

[1]) staat abusievelijk Geilink.

489. — v. Groenen, 519. — Groenenberg, 467. — v. Groenewal, 355. — de Groot, 170, 389. — de Groot Jamin, 389. — Grootenhuis, 57 *O*. — ten Grootenhuis, 299. — v. Grootenraed (-ray), 163. — Grossen, 165. — Grothe, 178, 9. — de Gruter, 352. — de Gruyter, 99, 355. — v. den Gruythuys, 255, 342, 5, 51. — v. Grijpskerke, 634. — Gualterii, 121. — Guerre, 51. — Guisarde, 519. — Guldenarm, 603.

Haacke, 271. — Haak, 56 *O*, 637. — Haakman, 565. — van der Haar, 528. — de Haas, 308—10. — v. Haastenburg, 175. — van Haastrecht, 102*. — Habets, 557. — Hack, 306. — Hackenberger, 59. — van Hackfort, 189. — Haddesz, 537. — Haeck, 539, 52. — Haeckx, 236. — ten Haef, 403. — v. Haeften, 111, 2, 307, 46, 51, 417, 510, 6, 57. — v. Haemstede, 583, 4. — de Haen, 298. — ter Haer, 337*. — v. Haeren, 258. — v. Haersolte, 511, 4. — Haes, 125. — de Haes, 308. — Hagen, 122. — ten Hagen, 640. — Hagens, 164. — v. Halderstein, 294. — v. Halen, 56 *O*. — v. Halewijn, 342*—4. — Hallius, 203. — v. Halmael, 56, 251. — Ham, 596. — v. Hamal, 296. — Hamelberg, 489. — Hamer, 58—61, 122. — Hamilton Cole, 387. — Hammius, 638, 9. — Hanckia, 168. — Hanegreef, 594. — v. Hanxleden, 446, 520, 1*. — v. Hardenberch, 335. — Harinck (Harijnck), 432, 4. — Harinxma, 237. — Harmans, 182. — ten Harmsen, 313. — Harre, 539. — v. Harskamp, 277—9, 566. — Hartigveldt, 607. — de Hase, 251. — v. Haselholt gen. v. Stokheym, 449, 50, 526*. — Hasius, 308—10. — Hasselaer, 103, 338. — v. Hasselt, 247, 636. — v. Hattem, 105, 307. — Hattemius, 602. — Hatting, 172. — v. Hattum, 467. — v. Hatzfeldt, 526*. — v. Hausz, 10, 521*. — Hautfort, 166. — Havart, 356. — ten Have, 511. — Haver, 121 *O**. — Havermans, 52, 3. — Havius, 53. — de la Haye, 345*. — de Haze, 453, 567. — Hechfeldt, 435. — Hecker, 47. — v. den Heede, 345. — v. Heemskerck, 312, 420*, 89, 633. — v. Heenvliet, 632. — v. Heerdt, 306, 515. — Heermans, 215. — de Hees, 637. — v. Hees v. Berkel, 50*. — v. Heessel, 8. — v. Heeze, 50, 1*. — v. Heffene, 346, 8, 638. — Heinsius, 185 *O*. — Hellemans, 203. — Hellendoorn, 528. — v. Helmond, 605. — v. Hemert, 112, 3, 416, 38, 510, 641. — Hendriks, 108, 432. — v. Hengstenberg, 56. — Hennis, 22. — Hensser, 550. — v. Henxtum, 517*. — v. Herbais, 347. — Heresford, 166. — Heringa, 253 *O*. — Hermans, 182. — v. Herpe, 348. — v. Herten, 445, 6, 50, 517*, 9, 22, 4. — de Hertoghe, 54*, 165, 347. — v. Herwijnen, 589. — v. Hese, 50. — Hesselink, 184 *O**, 565. — Hesselius 8. — Hessels, 10, 241. — Hesselt v. Dinter, 337. — Hesselus, 8. — v. Hessen-Philipsthal-Barchfeld, 26. — v. Hessene, 346. — Hetrinserus, 59. — v. Heukelom, 586. — v. Heusden, 51, 163, 242, 516*. — v. den Heuvel, 203, 71. — v. der Heuvel, 632. — Heyblom, 164, 8, 238. — v. Heijden, 351, 437, 8. — v. der Heyden, 405. — Heymericx, 23. — v. Heyningen, 417. — Heynsius, 185 *O*. — v. Heysberch, 538. — Heyssen, 472. — v. Heyst, 355. — Hieronymusz, 53. — v. Hilburghausen, 586. — Hilgers, 296. — Hilten, 415. — Hinlopen, 336. — Hirtzel, Hirzel, 642. — de Hocrom, 51. — v. Hoeclum, 593. — v. Hoegen, 162. — v. Hoek, 249. — 't Hoen, 540. — Hoesing, 542. — Hoeufft, 404. — Hoeufft v. Ojen, 107, 413. — v. der Hoeven, 99. — Hoevenaer, 489. — Hofhout, 591. — Hofkens, 641. — te Hofstede ? 631. — Hogarth, 488. — v. Hogendorp, 57 *O*. — v. Hohenlohe-Langenburg, 341. — v. Hohenlohe-

Waldenburg, 549. — v. Hoja, 111. — Hojel, 432. — Holl, 307, 467. — Hollauer v. Hohenfels, 492 *. — Hollinger, 192. — Holssman, 412. — v. Holstein-Ploen, 340. — v. Holstein-Schleswig-Glücksburg 26. — v. (ten) Holtbe, 439—41, 3, 4*, 511 (*p*), 3, 5, 22.— v. Homoet, 111, 3.— Hondekoeter, 638. — Hondius, 567, 8. — v. den Honert, 410. — Honig, 476 *O*. — Hoobrouck, 349. — 't Hooft, 203. — Hoogendijk v. Dompselaer, 550. — v. Hoogenhouck, 643. — Hoogenraed, 541. — v. Hoogeveen, 239. — Hoogkamer (Hooghcamer), 105, 389. — v. Hoorn, 103, 251. — Hop, 172, 4. — Hoppesak, 406. — Horkens, 532*. — Horn, 574. — v. Hornes, 22, 4, 5. — Hornkens, 532*. — Hosemans, 238. — Houtman, 554. — v. Houtschilt, 517*. — Houttuyn, 405, 33. — v. Houweningen, 369. — Hovendaal, 350, 590. — v. Hoytema, 641. Hudde, 57 *O*. — v. Huedt, 56 *O*. — Huel, 433. — v. Huerne, 344. — v. Hugenpoth, 527. — v. Hugo, 641*. — de Huiz, 162. — Hulk, 389. — v. der Huls, 237*, 41. — Hulshout, 107, 332. — Hulshout, 107, 332. — Hulsius, 13. — Hulsken, 415. — v. Hulst, 295. — v. der Hulst, 411, 2. — v. der Hult, 167. — Hultens, 165. — Huninga, 306. — Hunink, 297. — Hurnincks, 513. — v. Husz, 10. — de Huust, 331. — de Huybert, 406, 31. — Huybrechts, 55, 102*, 294, 8. — Huydecoper, 500. — Huygens, Huyghens, 55, 166—70, 350, 466. — v. Huysen, 334, 5. — v. Huyssen, 246.

Idema, 529. — Ierland, 167. — v. Immerseel, 111. — v. Ingen, 511. — Ingenhoof, 531. Isaak, 171. — v. Isendoorn, 191, 438.— Issac, 171*—3.— v. Ittersum, 441, 511, 93.

Jacobsz, 540. — v. Jaersvelt, 430. — Jaimart, 237. — Jans, 46, 162, 8, 236, 531, 9, 631, 40. — Jansen, 291, 2, 544. — Jansz, 468, 539, 40. — Jantzon, 162. — Januensis, 51 — Jaquier, 541. — de Jeger, 475. — de Jekermans, 243. — Jelissen, 472. — Jemans, 168. — de Jode gez. de Rijcke, 467. — de Joede, 589. — Joekes, 474. — Johannis, 58, 123. — de Jong, 113*, 243. — de Jonge, 116, 237, 356 *O**. — de Jongh v. den Nieuwenhuyse, 525*. — Jonston, 236. — de Jonville, 243. — Joosten, 256, 471, 531. — Jordens, 636. — Joris, 46. — Jornig?, 246. — de Judde, 589. — Juinga, 615. — Jurgens, 26, 550. — Jütte, 512.

V. der Kaa, 243. — v. Kaas, 340. — Kaerel, 298. — Kamerling, 167, 236. — v. Kampen, 463. — Kanis, 189. — de Kanter, 292. — v. de Kasteele, 253 *O*. — Kelderman, 603 — de Kemp, 467. — v. Kempen, 542. — Kempenaers, 417. — Kempinck, 188. — Keppel, 356, 439, 595. — v Kerkhove v. Dronkelaer, 336. — Kerkrinck, 406. — Kerkstein, 435. — Kerskorff, 475. — Kerstens, 105. — Kervinck, 584, 5. — v. Kessel, 642. — Ketelaer, 48, 86. — Ketteler, 311. — v. Ketwich Verschuur, 637. — v. Keulen, 356, 595. — Kieb, 633. — v. de Kieboom, 52, 4*, 5, 101. — Kien, 170. — Kikkert, 599. — der Kinderen, 540. — v. Kinschot, 250. — Kip, 236 *—8. — v. Kipshoven, 589. — v. Kleist, 340. — de Klerck, 246. — Klercq, 475. — Kleur, 631. — Klink, 170. — Klinke, 542. — Klinkerfues, 436 — Klinkhamer, 631, 3. — v. der Kluyt, 49. — Knaep, 105. — Knibbe, 344. — Knollaert (Knollaerts, Knollars, Knoolaert), 169, 238—41, 97. — Knoop, 467. — de Knuyt, 116. — Koch, 489. — Kock, 417. — v. Koetsveld, 536 (*n*. 2). — Kole, 529, 42. — Kolff, 415. — de Kooker, 237*. — v. Korff, 446, 520*, 1. — Korffe, 595. — Kostbott, v. Kostbotten, 295. — v. Kouwenhoven, 542. — Kremer, 489, 512. — Kreynck, 351. — Kriebel, 598. — Kriecks, 295. — v. Krieken,

567. — Krijt, v. Krijte, 511. — v. Kuinre, 500, 614. — Kuipers, 476 *O*, 542. — v. Kulmen, 527. — Kurtens, 105. — v. Kuyck, 163. — Kuyper, 335, 552.

Van Laar, Laer, 51, 309, 10, 514*, 628. — van den Laar, Laer, 51, 241. — Laats, 265. — Lach, 61. — v. de Laere, 51. — v. Laerhoeven, 103. — de Laet, 493. — de Lafayette, 330. — Lafort, 236. — v. Lakevelt, 185 *O*. — v. Lakerveld, 185 *O**. — Lako, 183. — v. Lalaing, 586. — Lambert, 532. — Lamberti, 311. — Lamsweere, 550. — (v.) Lanckvelt, 333, 7, 8. — Landsheere, 541. — v. der Lane, 436. — Lang, Lange, 241. — de Lange, 237, 640. — v. Langerack, 467. — Langius, 371. — v. Lanscroon, 475. — Lapidoth, 466. — Lauder, 335, 6. — Laurens v. Hulst, 280. — Lauw, 415. — de Laverne, 81. — v. der Lawick, 416. — de Leau, 410. — Ledeboer, 265. — v. Ledebur, 520*, 7. — v. Ledenberg, 305. — v. Lee, 508. — v. der Leede, 631. — v. Leefdael, 111, 295. — de Leempt, 86. — Leers, 49*, 105, 6, 469. — v. Leesten, 192. — de Leeuw, 121, 250, 475. — v. Leeuwen, 306, 7. — Leeuwerck, 241, 2*. — v. Leiden, 438. — v. Leiningen, 341. — v. Lelyvelt, 590. — Lemens, Lemmens, 244*, 5. — Lemker, 636. — v. de Lemmer, 99. — Lenaerts, 162. — v. Lennep, 35, 80, 250, 1. — Lentinck, 431, 2. — Lenting, 597 (*n.*). — Leo, 121, 94. — Lestevenon, 173. — v. de Leur, 103. — de Leurre, 55. — Leusmets [1]), 245. — Leutaud, 470. — de Leuvre, 55. — Leydecker, 216, 635. — v. Leyden, 296. — v. Leyen, 433. — Leyendekker, 588, 635. — Leystar, 80. — v. Lichtervelde, 342 (*n.* 5)*. — v. Lier, 312. — Lieutault, 291*. — v. Limburgh, 416, 641, 2. — Limmer, 433. — de Lincker, 100. — v. Linden, 242*, 577. — v. Lintelo, 316. — le Lion (Leoninus), 256. — v. der Lip, 216, 7. — Lipman, 389. — v. Lippe—Detmold, 25, 448. — Lips, 165. — Livius, 123. — Lo, 531. — v. der Locht, 242. — v. Lochteren, 405. — v. Lochum, 514. — Lodders, 108. — Loderus, 58, 122. — Loen, 531. — v. Loo, 551. — v. de Loo, 291. — v. Loon (Graven), 531. — v. Loon, 101. — Loopes, 290. — Loosjes, 82, 219. — de Looz, 531. — Losel, 476 *O*. — Lou, 49. — v. Louderzeele, 538. — Louwerman, 515. — Louwijs, 338. — v. Luchtenburg, 100, 7. — Lulaeus, 61 (*n.*). — Lulofs, 179, 80. — Lundens, 568. — Luyke, 53. — Luymes, 307. — Lydius, 98. — v. Lyer, 46. — van Lynden, 307, 51, 467, 577.

Maarschalk, 412. — Macaré, 331, 432. — Magirus, 11. — de Maillebois, 519. — La Main, 433. — (de) Maisière, 242*. — Maitland, 31. — Majoribanks, 173. — (de) Malapert, 48, 352. — v. Malberg (-burg,-burgen), 627*. — Malsan, 290*, 470. — v. Malsen, 338, 417. — Maly, 411. — de Man, 23, 466. — v. der Mandere, 350. — v. Manderscheidt, 586. — Manger, 121 *O**. — Mansfeld, 552. — Marcilly, 344. — v. der Marck, 247. — Marcoult, 637. — Mareti, 170. — de Marez, 356. — Marienburgh, 512. — v. Marken, 598. — Marloo, 337*. — Marmé, 531. — Martens, 301. — Martfeld, 243*. — Martin(-tins), 342*. — Martine, 259. — Martinius, 603 — v. Maschereel, 164*, 642. — v der Masen, 594. — Massa, 53. — v. Masson, 336. — v. der Mast, 376. — Maters, 105. — v. Mathenes (-nesse), 307, 632. — Matheus, 433. — Matroos, 109. — v. Mattenburg, 243, 4*. — Matthijsz(-ze), 216, 430. — v. Mauw, 56 *O* — Mazeth, 410. — v. Mechelen, 111, 2. — v. Mecklenburg, 586. — v. der Meer, 101. — v. der Meeren, 447, 525*. — v. Meerten, 472. — v. Meerwijk, 589. — de Meester, 561. — v. Meetkerken, 350. —

[1]) Lemmens?

v. Megen, 255. — v. Mehen, 123. — de Mehls, 244*. — Meis, 296. — v. Meldert, 540. — v. Melisdijk, 353. — v. Meningen, 306. — Mennechen, 306. — Mens, 238. — Menso (?), 7.— v. der Merckt, 637. — Mercx, 412. — Merkes, 474. — Merkinius, 10. — v. Merode, 247, 510. — v. der Mersch, 216*. — Mertens, 100. — v. Merwede, 584. — Messu, 13. — de Mestral, 406. — Metelerkamp, 413. — Metternich, 57 *O*. — v. der Meulen, 554. — v. Meurs (Graven), 470*. — v. Meurs, 503, 10. — Meijer, 185 (*n*.), 223, 300 *O*, 591. — Meijers, 245*—7. — v. Meijers, 246*. — Meijling, 445. — v. Meyrop, 338. — v. Meysenheym, 641. — Meyts, 176. — Michielsen, 294, 331, 2*. — Michielsz, 438. — Michorius, 335. — v. Middachten, 111, 2. — Middelaer, 295. — v. Mierop, 338, 628. — v. Mil, 342. — v. Milanen Visconti, 583, 6. — de Milde, 48. — Milet, 342. — (v.) Mill, 278, 9, 566. — v. Mirlach, 307. — Misepadt, 432. — Mispelblom, 166—8. — Moeleman, 259 (*n*.). — Moens, 1, 116. — (v.) Moer, 567. — (v.) Moere, 57 *O*. — Moesdorp, 641. — Mogge, 473. — à Molens, 541. — Molentiel, 542. — Moll, 561. — v. Mollen, 217. — Möller, 530. — Moltzer, 253 *O*. — Mom, 181, 302, 7, 417—9*, 593, 635. — de Mompré, 343. — de Moncornet, 549 — Moninc, 435. — Monninck, 435. — Monpoullian, 239. — Montanus, 174.— v. Montbéliard, 51. — Montem, 338. — Montens, 165, 289, 90. — Moock, 163. — Moons, 1, 116. — de Moor, 356. — (v.) Moor, 567. — Moorman, 296. — Moorrees, 418. — Moorsan, 469. — Mordaunt, 475. — Morel, 446, 7. — de Morel de Haupont, 446, 523*. — de Mortémart, 81.— Moselage, 519. — Moubach, 240. — du Moulin, 580. — Moij, 542. — v. der Muelen, 356, 550, 4. — Mulert, 351. — Mulkhuysen, 238. — Mullemeister, 416. — Muller, 191. — Müller, 557. — Munnicks, 551. — v. Munster, 290, 376, 635. — Muntendam, 541, 2, 61. — Munter, 637. — Muntz, 121 *O**, 417. — Murray, 409. — v. Muylwijck, 352. — Muys, 125. — v. Muysene, 346. — v. der Mijl, 247. — v. derMijle, 342. — Mylius, 601. — v. Mijnden, 583, 630. — Myttermijle, 337*.

Naerssen, 582. — v. Naerssen, 331. — v. Nagel, 520*, 6*. — Nanning, 641. — v. Nassau (*onad*.), 172. — v. Nassau (*ad*.), 25, 6, 8, 470*, 594. — v. N.-Dietz, 587. — v. N.-Oranje, 291*. — v. N.-Ouwerkerk, 104. — v. N.-Siegen, 25, 586. — v. N.-Weilburg, 435, 586, 7. — v. der Nath, 98. — Nayler, 82. — v. Nederveen, 240. — v. Nederven, 242. — Neeff (Nevius), 123. — v. Neeth, 239. — v. Neheim, 520*. — v. Nellestein, 56 *O*, 355. — Nenkins, 253. — Neomagus, 113. — v. Nes, 552. — v. Neten, 239. — de Neufville, 249. — v. Neukirchen gen. Nijvenheym, 27, 8.— Neuss, 460. — Nickenius, 371. — Nicol, 387. — Nicolaes, 47. — Nicolaï, 48, 597. — v. Niel, 290. — Niemeijer, 533 *O*. — v. der Niepoort, 203. — Nieupoort, 336. — Nieuwenhuijzen, 588. — v. Nievervaart, 419. — v. der Nisse, 317. — Nittersum, 593. — le Noble, 307. — Noest, 550. — Noey, 418. — Noirot [1]), 52, 337, 8. — Nolet, 406. — Nolthenius, 237, 413, 4, 632, 3*. — v. Noordwijk, 632. — v. Noort, 47, 251. — Noortbergh, 164. — Norman, 343. — v. Nottelen, 61. — v. Nouhuys, 355. — Novel, 542. — Noy, 55. — Numan, 317. — v. Nuys, 460. — Nuyssenaer, 291. — Nuyt, 432. — Nuytens, 431. — Nuyts, 165, 253 *O*, 94, 5, 406, 7, 31. — v. Nijcken, 253. — v. Nijenrode, 632. — v. Nijhoff, 249, 50*. — Nijkercke, 442, 513. — Nijland, 599. — v. Nijvelt, 473.

Obrij, 405. — v. Ochten, 3, 472. — Oem v. Wijngaerden, 628. — v. Oeme-

[1]) *niet* Noizot.

Ockinga, 48. — Odenhooven, 237*. — ren, 251. — v. Oesterzeel, 291. — v. Oeynhausen, 642. — Offermans, 185 O. — Okhuysen, 459. — (v.) Oldenburg (-burgh), 46, 246. — v. Oldenhove, 174. — v. Olffen, 552. — Olger, 438. — v. Olmen, 242, 91, 2. — v. Olmissen, gen. Mühlstrohe, 351. — Olthoff, 189. — v. Ommeren, 251. — Onderwater, 295. — Ooms, 408 — Ooninck, 52. — v. Oort, 181, 253 O, 593, 4. — Oosterdijk, 272, 3, 7, 563—6, 633. — Oosthoorn, 350. — v. Oostrum, 467. — v. Opstal, 292. — Opten Noort, 25, 636. – Oranje, 291. — Ormea, 553. — Orrock, 170. — Ortwijn, 113. — Ostermann, 527. — Otten, 310. — ten Ottenhues, 512. — Otto, 173 (?), 335. — v. Oudheusden, 114, 629, 30. — v. Outhoorn, 632. — Outmans, 532. — Outshoorn, 350. — Ouwelande, 539. — Ouwer, 171. — v. Overbeek, 101. — v. Overbeke, 104. — Overdorp, 279. — v. Overhage, 439. — v. Overmeer, 588. — (v.) Overschie, 99, 434. — v. Overvelt, 98, 168. — Oxfort, 563, 5. — v. Oijen, 101, 404. — Ozé Breus, **336.**

Van Pabst, 250. — Packmoer, 407. — de Pagniet, 306. — van Pallant, 302, 586. — van der Palm, 253 O, 542. — Paludanus, 98. — de Palude, 238. — Pama, 565. — v. Pamelen, 88. — Pancras, 3. — v. Panhuys, 352. — Panthaleon, 113. — Paris, 433. — Parker, 81, 251. — Parravicini di Capelli, 335, 412. — Parve, 580. — Paschier, Pasquier, 580, 1. — Patijn, 46, 163. — Paus, 432. — Pauw, 121 O*, 66. — Pays, 98, 239. — Pelerin, 591. — Pelleryn, 330. — Pels, 346, 406, 633. — Pels Rijcken, 163 (*n.*)— Perbandus, 188. — Peregrinus, 58, 312. — Perkins, 387. — Perquin, 102. — v. de Perre, 203. — Perrenotte, 344. — Persant, 47, 469, 76. — (v.) Persijn, 55, 353. — Pestalozzi, 294. — Peters, 23. — Petiet, 164. — Petraei, 123. — Petre, 82. — Petri, 263. — de Peydeson, 292. — Peys, 239, 41. — Philenpontoux, 639. — Pian, 350*. — Pieck, 23, 354, 589. — Pieneman, 600.— Piermans, 292*. — Pietersen, 432. — v. Pieterson, 241, 6. — Pietersz, 263, 468. — Piggen, 51, 250 — Piscator, 187 (*n.*). — Pistorius, 122. — Pit, 179. — Plaat, 355, 637*. — Plancius, 525. — Planke, 295. — v. Planta, 296. — Plante, 404. — Plassius, 167. — Plate, 355, 637*. — (v.) Plettenberg (-burch), 9, 518. — Pleune, 432. — Pliester, 55. — Ploos v. Amstel, 249, 50*. — Pluylaer, 599. — v. der Poel, 542. — Poelgeest, 542. — v. Poelwijk, 438. — v. de Pol, 56 O, 169, 249. — v. Polanen, 51. — Polders, 106. — Polion, 243. — v. de Poll, 307, 37*, 467, 588, 9, 640. — v. Pollinchove, 343, 4. — de Pollnitz, 53. — Polsbroeck, 337*.— Poltus, 342.— Polyet, 292, 3.— v. Pont, 349. — Porcelius, 433. — Portenius, 125. — Portier, 107. — Portugael, 432 — v. Postel, 245. — Pot, 631. — Pottey, 53. — de Pottre, 293*. — Poulier, 433. — Poulle, 105, 236*, 7. — Pous, 473. — de Pretorius, 293*, 308. — v. Pridysse, 552. — Prins, 353.—Prinsen, 191.—Pröbsting, 510. — Pronck, Pronk, 163, 308. — Proper, 253 O. — Prouningh, 333. — v. Pruyssen, 248*. — du Puis, 470. — Pulburgh, 337*. — Puppius, 371. — de (te, to) Put (Puth), 544. — v. der Put, 108. — Puteanus, 110*, 544, 91*. — Puts, 185. — v. de Putte, 147. — v. den Putte, 110*. — v. de (te) Putten, 544.—v. der Putten, 109*.— de la Pyière, 412. — Pyghius, 250. — Pynssen v. der Aa, 353. — v. Pyrmont, 587.

Quacq, 580, 1. — de Quaede, 171. — de Quarles, 296. — de Quay, 47. — de Quintal, 162.

de Raad, 525. — de Raedt, Raet, 110, 5*, 253 O, 94*, 342, 5, 417, 44—51, 515, 6*—8, 22—7, 9, 30, 93, 631. —

Radermacher, 237*. — Radewaerts. 346. — v. Raeck, 245. — Raecx, 336. — Raes, 331. — v. Raesfelt, 111, 2, 307. — de Raet v. der Voort, 525*, 95. — de Raey, 453. — Rath, 448 — Randerade v. der Aa, 350. — v. Randwijck, 25. 303, 51. — de Ranitz, 356. — Ranst, 299. — Rapaert, 342. — Rappard, 605. — Raven, 633. — Reboulet, 541, 2. — de Rechtere, 352. — v. Rechteren, 172, 406. — v. Redingen, 237*. — v. Reede, 111, 376, 438, 633. — v. Reede v. Oudshoorn, 296. — v. Reenen, 434. — Reese, 596. — v. Reewijck, 123, 310. — v. Reigersbergen, 369, 70. — Reigersvliet, 57 *O*. — Rekaan, 419. — Rembregts, 116. — v. Renesse (Renes, Rennes, *onad.*), 98, 116. — v. Renesse, 115, 296, 7, 415. — de Renialme, 355. — Repelaer, 171. — Repelius, 307. — Rethaen (Retaen), 331*. — Reubs, 342. — Reuchlin, 385*, 499*. — v. Reuschenberg, 111. — v. Reuss, 341. — Revolet, 542. — v. Reycke, 163. — v. der Reyen, 332*. — Reijers (Rijers), 253 *O*, 333*. — de Reyger, 451. — Reygersbergh, 421. — v. Reyn, 300 *O*, 591. — Reyners, 540. — Reyniers, 52. — de Rhétiade, 134. — de Rhoer, 413. — Rhijnburg, 336. — Ribbius, 126. — de Ridder, 169, 405, 11. — v. Riemsdijk, 468, 593. — v. Rieth, 181. — v. Riethoven, 237*. — Rietmaker. 242, 331, 2*. — v. Ripperda, 529, 94, 9. — v. Riviere, 508. — de Rochefort, 81. — de la Rochehouart de Mortémart, 81. — de la Rocque, 411. — Rodeman, 243. — Rodolphi (?), 182. — Roelants, 405, 7. — Roelinck, 441. — Roeling, 351. — v. Roesselaere, 410 — de Roever, 307. — Rogus, 254. — Roldanus, 253 *O*, — v. Rolff, 626. — Römer, 599, — v. Romerswael, 632. — Ronner, 603. — de Roock, 417. — v. Roon, 165*. — Roordama, 213, 4*. — Roorijck, 492. — Roos, 541, 641. — Roosmale, 178, 9. — Roovers, 332. — v. Rosande, 467. — v. Rosant, 56 *O*. — Rose, 540, 1. — Rossignol, 553, — v. Rossum (-em), 378*. — Rotarius, 122. — Rouf, 342. — Roukens, 472. — Roussillon, 249*. — Roy, 246. — de Roy, 294, 332. — v. Royen, 57 *O*, 244*. — Rozenberg, 532*O*. — v. Rucphen (-ven), 404, 7, 8. — v. Ruelo, 170. — Rutgers, 56, 117, 250, 1. — Rutgers v. Rozenburg, 249—51. — v. Ruth, 98. — Rutten, 245. — de Ruuk, 248, 50. — Ruijs, 244. — Ruysch, 248, 9, 468, 75, 6, 518, 601. — de Ruyter, 23, 166, 351. — v. Ruyven, 57 *O**, 631. — v. Rijckevorsel, 99, 406. — de Rye, 242. — v. Ryen, 332*. — v. Rijn, 508. — v. (den) Rijne, 342, 3. — v. Rijswijck, 188, 511.

Sacellus (?), 527. — v. Saenden, 634. — v. Saesfelt, 377. — le Sage, 166. — v. Saksen, 586. - v. S.-Coburg, 341. — v. S.-Hilburghausen, 586, 7 (*n.*) — Salden (-denus), 411. — de Salis, 253*O*. 94—6. — v. Sallandt, 556. — de Saly, 337. — ten Sande, 527, 8. — v. de Sande, 419. — Sandelin, 347, 629. — Sandeling, 240, 97. — v. der Sanden, 217. — v. Santen, 48, 174, 217, 352, 3*, 550. — Sappius, 542. — de la Sarraz, 296. — Sas, Sasse, Sassen, 181, 2, 353, 404, 14, 5, 36, 67. — v. Sasse v. Ysselt, 182*. — v. Sassen, 181. — Sassenus, 181. — de Sausin, 411, 2. — Saxon, 344. — Scellinger, 246 — Schach von Wittenou, 554. — Schacht, 561. — Schaef, 62. — Schaek, 336, 9. — Schaep, 442. — v. Schagen, 632. — v. Scharenborg [1]), 517, 22. — Scharp, 580. — Schayck, 339. — v. Scheddenberg, 550. — Scheerders, 333. — Scheevers, 166 — Scheffer, 313. — Schellekens, 100. — Schenk, 172. — Scheperus, 541. — Scherp, 580. — Scherr-

[1]) *niet* Schaardenburg.

penseel, 492. — Scherphoff, 312. — de Schilder, 172, 3. — Schimmelpenninck v. der Oye, 351. — v. Schinne, 46. — v. Schlaun, 516. — Schmidt, 334. — Schmiesing [1]), 520. — Scholte, 587. — (v.) Schoock, 128, 434. — Schoorn, 407, 592. — v. der Schoot, 407. — v. Schooten, 441. — Schorer, 69, 375. — v. Schorrenborch, 331*. — de Schors (Schorsch), 2 53 *O*, 96. — Schotte, 47. — Schouten, 597. — Schoutheete, 348. — Schouwe, 293. — Schrader, 502. — Schram, 256. — Schrevels, 221. — v. Schriek, 259. — Schroder, 564. — Schrijver, 297. — de Schrijver, 173. — Schuifhil, 333*. — (v.) Schuler, 3, 100. — Schull, 532. — Schuller, 404. — (v.) Schulten, 441, 511, 4*. — Schultz v. Hagen, 295. — Schwan, 404, 6. — Scott, 406. — Scribonius, 295. — v. Segwaert, 353. — Sels, 416, 7. — Servais, 121 *O**. — v. der Seykens, 432. — Sibs, 167. — Siccama, 110. — Simon, 502. — Simons, 215, 537. — Singrave, 603. — de St. Genys, 81. — v. Sinte Huybrecht, 181. — Sirijk, 48. — Sivrac, 99. — v. der Slaert, 433. — v. Slangwijk, 166. — v. Sleeswijk-Holstein, 340. — Slicher, 296. — Slichtenbree, 354. — v. Slingelandt, 100. — Sloet, 305. — v. Slijpe, 416. — Smalbroeck, 531. — Smeets, 417. — de Smidt, 638. — Smils, 342. — Smit, 294. — Smit v. Baarland, 638*. — de Smith, 638. — Smits, 55, 105, 411. — Snel, 57 *O*, 433. — Snellen, 98, 173. — Snethlage, 182. — Snoep, 469. — Snouckaert v. Schaumburg, 50. — Solmans, 37. — v. Solms-Baruth, 341. — v. S.-Braunfels, 26. — v. S.-Rödelheim, 341. — v. Someren, 433, 503. — v. Son, 164, 590. — Sonck, 629. — Sonicker, 371. — Sonnemaens, 331. — Soudenbalch, 475. — v. Spaen, 589*. — v. Spaenderbock, 351. — Spanaeus, 371. — v. Spangen, 632. — Spankeranus, 61. — v. Speulde, 352. — Speyart, 337*. — (v.) Spiegel, 446, 521*. — Spierincx, 240. — Spiering, 433, 70, 629, 38. — Spies, 376. — Spraukhuizen, 488. — Sprong, 244. — Stael v. Holstein, 57 *O*. — Stalpert v. der Wiele, 641. — v. Stamhorst, 632. — v. Staverden, 444—6, 50, 513—5*, 6, 22—5. — v. Staveren, 57 *O*, 123. — Stavynck, 434. — Steck, 111. — v. der Stee, 99. — v. Steelant, 53, 7 *O*, 343. — v. Steen, 108. — v. den Steen, 405, 630. — v. Steenbergen, 404, 16, 553. — v. Steenbergh, 404. — Steenhouwer, 438. — Steenvelt, 174. — v. Steenwijk, 182, 414, 532. — v. der Stege, 542. — v. der Stegen, 607. — Stelle, 467. — v. Stellingwerff, 587. — v. Stepraedt, 307, 475, 556. — Sterk, 489. — v. Sterkenburgh, 356. — Steuerwaldt, 435. — v. Steyn, 120 *O**, 355, 574. — Stockelmans, 245, 435. — v. Stolberg-Gedern, 341. — Stoop, 107, 246. — Storm v. 's Gravesande, 353. — v. Straelen, 350, 589. — v. Straeten, 542. — v. Strate, 541. — v. Straten, 376, 415. — v. der Stra(a)ten, 616 — Streng, 241. — v. Strepen, 51. — Streso, 253 *O*, 433. — Struik, 101. — v. Strijen, 55, 583—6. — v. Strijpen, 334*. — Stuerman, 169, 334*, 441, 3, 514*. — Stijger, 565. — v. Suchtelen, 636. — v. Summeren, 510. — ten Sunderhues, 512. — Suyderwerff, 542. — Swaan (Swaen), 55, 100, 2 6, 333, 6, 404, 5. — Swaefken, 170. — (v.) Swanenburgh, 278, 552. — de Swart, 246. — Swarten, 511. — Swaving, 244. — Sweers, Sweerts, 171*—4, 457, 605, 15. — v. Swieten, 628. — Symens, 174. — Symons, 467, 8. — de Syne, 348. — Sypens, 418. — v. Sypesteyn, 170, 551
v. Taack, 117. — Tacks, 54. — Taeds, 107. — Taets v. Amerongen, 336. — Tamminga, 356. — Tas, 308. — Taye-Wemmel, 349, 50. — Teeuws, 467. —

---

[1]) *niet* Schwiesing.

Tegelman, 633. — v. Teilingen, 583, 5. — Tekenburg, 412.— Telders, 594.— Tellingh, 237*.— Tellinkhuysen, 107.— v. den Tempel, 305. — Tempier, 306. — Teneramundus, 335. — Terbrugge, 553. — Terpstra, 355. — Tesschenmacher, 10. — Thielen, 554. — Thooft, 565.—v. Thoor, 116, 253 *O*.— de Thouars, 528. — v. Thije, 172, 3. — Tichelaar, 174. — Tielenius, 13, 121, 2, 6. — v Tienen, 407. — v. Tiesenhausen, 405. — v. Till, 169, 351. — Timmerman, 185 *O**. — Timmermans, 290. — Timmers, 46. — Tischbein, 448. — Tiseman, 59. — du Toit (Toict), 176, 297, 339. — v. Toll, 404. — v. Töller, 447, 526. — Tollius, 334, 5. — des Tombe, 417. — v. Tong, 590. — Tonneman, 53. — Tonneman, 53. — Tonnius, 594. — Tonsorius, 308. — de Tonville, 412.— v. Toon, 590.— v. Toor, 590. — Torck, 271, 2, 510, 57. — de Trazegnies, 28*. — v. Trello, 352. — v. Treslong, 430. — v. Tricht, 253 *O*. — v. Trier, 390. — Tronchin, 249. — Tukker, 596. — Tulleken, 62, 116, 66, 413, 8, 643. — Turck, 271, 2, 439. — Tusé, 107. — v. Twickelo, 111, 2, 438—42, 510—2, 29 (*n*.). — v. Twist, 434. — v. Tuyll v. Serooskerken, 347.

v. Uchelen, 57 *O*, 120 *O*, 253 *O*. — Ucken, 57 *O*. — Uilenbroek, 176. — Uitermark, 599 [1]. — Ulgers, 349. — Umbgrove, 418. — v. Urck, 514. — Uten Eng (Uyteneng), 337*, 415, 38, 67. — Utenham (Uytenham), 337*, 631. — ab Utrecht Dresselhuis, 549 (*n*. 2). — Uylenburgh, 595. — Uytenbogaert, 635*.

v. Vaarlaer, 336*, 8. — Vaeck, 217, 603, 4. — Vaernewijck, 343. — v. Vaershem, 526*. — v. (den) Vagheviere, 342. — le Vaillant, 641. — Valck, 217, 603. — v. Valckenburgh, 336*, 8. — v. Valencijn (?), 294, 5. — Valeton, 473. — de Valkenberge, 348. — Valkenier, 33. — v. Varendorp, 520. — v. Varik, 301. — Varkel, 405. — v. Vechelen, 166, 7, 8*—70, 241, 334. — Vechthoven, 552. — v. der Veecken (Veken), 52*—4. — Veely, 436. — Veen, 337*.— de Veen, 99. — Vegelin v. Claerbergen, 433. — Veling, 602. — Velsen 337*. — v. Velthuysen, 23, 259. — v. der Ven, 240. — v. Veragua, 603. — Verdussen, 36. — de Vere, 634. — Vereyck, 163, 4, 243, 334, 5, 405. — le Vergne, 238. — Verhoef, 413. — Verhoeven, 300 *O*, 590. — Verhouwel, 309, 10. — Verkloeke 296. — Verley, 529. — Vermaes, 516*. — Vermasen, 418*, 594. — Vermeulen, 245. — de Vern, 371. — Verneburg, 164. — Verrutius, 409. — Verschuur, 101. — Versteegh, 552. —Verstege, 179, 601.— Verstegen, 257, 9, 601, 2. — Versteghen, 601. — Verster, 191. — Verstraeten, 168. — Vertholen (-tolen), 169, 241, 434, 5. — v. der Verven, 57 *O*. — Verveen, 618. — Vetterus, 128. — v. Vianen, 467, 589. — Victor, 306. — Viebahn, 451*. — de Vignon, 53. — ter Vile, 416, 7. — de Villegas, 170, 335, 6. — de Villepontoux, 638, 9. — Vilquer, 519. — Vincent, 109. — de Vinder, 177. — v. der Vinne, 508. — de Virieu, 250. — Vis, 174. — Visch, 25, 418. — Visch (Vis), 352. — Visscher, 43, 407, 91, 559, 82. — Vivien, 352. — v. Vlaerdingen, 632. — Vliegvis, 541. — v. Vliet, 219, 336, 7*, 8. — v. der Vliet, 338. — Vloots, 253 *O*, 525. — v. Voerst, 111, 438, 529 (*n*.). — Voet, 441—6, 50, 511—3*, 4, 5, 22, 4, 9 (*n*.). — v. Volbergen, 100. — Voltelen, 6, 7. — Vonck v. Lijnden, 467. — Vonders, 108. — Vonk, 240. — de Voocht, 187, 254. — v. Voord (e), 295. — Voorhoeve, 47, 300 *O*, 590. — v. de Voorn, 301. — v. Voorne, 583, 631. — v. Voorst, 307, 52, 475. — Voorwinde, 541. — v. Voosdonck,

[1] Zij verwierf Dec. '81 van de stad Utrecht eene medaille, met de woorden: „Trouw aan Koning en Vaderland", aan de keerzijde met haren naam gestempeld.

638. — Vorsman, 62. — Vos, 192 415, 9. — de Vos, 343, 432. — Voskuyl, 191. — Vosmaer, 353. — de Vosse, 467. — de Voyer d'Argenson, 80. — Vrancken, 632. — Vredaeus, 192. — Vreeburch, 580. — de Vries, 309. — de Vriese, 165*, 348, 432, 605. — Vromans, 176, 8. — Vrombout, 155, 252 *O*. — de Vroom, 107, 408. — v. Vrijbergen, 406, 33. — Vüch, 58 (*n.*)— Vygh, 62 (*n.*), 306, 589. — Vijgh (*onad.*), 471. — Vijt, 345.

Waal, 632. — v. de Waal, 508. — wijk, 192, 240. — v. Waarden, 458. — Wachtendorp, 640. — Wachtmans, 403*, 4. — v. Waesbeeck, 240. — Wägeli, 35. — v. Wageningen, 292. — Wakker, 602. — v. Waldeck-Pyrmont, 26, 586. — Waldorp, 564. — v. den Wall, 592. — v. de Walle, 147, 416, 7. — v. Wallendael, 174. — Waller, 185 *O**. — Walpot, 152. — Walraven, 120 *O**, 568. — Waltman, 618. — v. Wamel, 189. — v. de Warck, 106*, 8. — Warkier, 175, 6. — v. Warmond, 583. — Warnsinck, 565. — v. Wasbeeck, 108, 67. — v. Wassenaer, 301 *O*, 436, 532 *O*, 33—5, 91, 631, 42. — v. W.-Catwijck, 643. — v. W.-Obdam, 416, 642. — te Water, 253 *O*. — ten Water, 511. — Webber, 114. — Weber, 376. — v. Weerd, 242. — v. Weerdenburg, 516. — Weerman, 528. — Weerts, 636. — v. Wees, 111. — v. Weichs, 521*, 6. — Weisskop, 290. — Weitzel, 603. — Weitzen, 4. — v. Welderen, 62 (*n.*), 591. — v. Welt, 53. — v. Wely, 57 *O*. — v. Wenckum, 351. — Wenneger, 599. — Wenning, 127. — Wentholt, 58, 180, 602, 36. — v. de Werck, *zie* Warck. — (v.) Werner, 526*, 643*. — Wertjens, 290. — v. de Werve, 346, 7, 421, 4. — v. der Werve, 57 *O*. — v. Wessel, 52. — ter West, 191. — Westerbaen, 5. — v. Westerholt, 111, 450, 523—5, 7, 8. — v. (de) Weteringe(n), 305. — v. Wevelinck, 100. — Weyns, 246. — Wichelhusen, 122. — Widmaria?, 602. — von Wied, 533, 4 (*n.*). — Wieland, 342—4, 432. — v. der Wielen, 356 *O*. — Wierman, 602. — Wierts, 105, 238, 433. — Wilbrenninck, 416, 8. — de Wilde, 253 *O*, 631. — v. Wille, 448*. — Willems, 120 *O*, 256. — Willemse, 53. — Willemsz, 537, 8. — Wilmes, 527. — Wilms, 404*. — Wils, 52. — Wiltens, 292. — Winckelius, 371. — Windsor, 168. — Winhaut, 512. — de Winter, 173. — de Wit, 240. — de With, 371, 433. — de Witt, 632, 3*. — Witte, 164. — de Witte, 375. — Wittens, 102, 8. — Wittesze, 371, 2, 4. — Witzen, 246, 637. — v. Woerden, 337*. — v. Woeringen, 332. — v. Wolbergien, 291. — Wolffsen, 475. — v. Woude, 337*, 583. — Wouters, 296, 407, 9, 10. — v. Wrede, 526* [1]. — Wtenweerde, 306, 419. — Wtewaal, 56 *O* — Wubben, 449. — v. Wullen, 111, 2. — v. Wulven gez. v. Hynderstein, 467. — v. Wurtemberg, 586. — Wijbrandi, 411. — Wijchers, 438, — v. Wijchhuis, 344. — v. Wijck, 172, 306, 7, 467. — v. Wijhe, 307, 76, 589. — v. Wijk (Wijck), 596*. — v. Wijlich, 111, 2. — Wijlix, 48. — Wijmeersch, 344. — Wijmers, 332. — v. Wijnbergen, 62, 352. — v. Wijngaarden, 181. — de Wijs, 168, 239, 407. — de Wijse, 333, 403. Wijtman, 290. — Wijttens, 102, 8. — Young of Jornig, 246. — Ypelaer, 100, 299, 300*. — Ysaac, 171. — Ysack, 171. — v. Ysenburg-Büdingen, 26. — v. Ysenburg-Wächtersbach, 26. — v. Yssselstein, 582—6.

Zanders, 295. — v. Zandhorst, 583, 631. — Zanen, 420*. — Zas v. Weldamme, 467. — v. Zassenem, 437. - Zaunslifer, 61, 221. — Zeeman, 468. — Zeemans, 434. — v Zeevle (Zevele), 103. — Zeitfeldt, 435. — v. Zevender

[1]) Wapen: gedeeld van rood en goud, beladen met een krans van vijf rozen, verschillend van kleur.

56 *O*. — Zimerman, 408. — de Zoar, 531. — de Zoete v. Laecke de Haultain, 638. — Zoutmaat, 253 *O*. — Zoutman, 491. — Zuerius (Zwerius), 105, 71* 3, 246. — Zumkley, 519. — Zundam, 407. — Zurich, 56. — v. Zuylen, 586. — v. Zuylen v. Blickenborg, 438. — v. Z.-v. der Haer, 632. — v. Z.-v. Nievelt, 295, 633. — v. Z.-v. Zevender, 632. — Zweers, 56 *O*. — v. Zweten, 438. — v. Zijl, Zijll, 249*, 50, 431, 2.
Geuzen, 572.
Gewassen, 117, 53, 61, 225, 388, 91, 421 *O*, 506—8, 67, 71, 643 *O*.
Gilden, 129, 35, 97, 418, 21, 6, 80.
Gilse, 163, 8.
Ginhoven, 104.
Ginneken, 168.
Glace sans tain, 42, 320.
Glas (J.), 503.
Glasblazerijen, 298.
Glasramen (Engelsche), 87.
Glaswerkers, 458.
Glinthorst, 352.
Goedaert (Johannes), Metamorphosis Naturalis, 85, 6 (*p.*).
Goedereede, kerkelijke geschiedenis, 536—42.
Goedsberg, 615.
Goedhart, *zie* Goedaert.
Goes, 82, 175.
Gomarus (Franciscus), 187, 94, 5.
Goochelaars, 255, 621.
Gorinchem, 13, 23, 4, 203, 363, 70, 626 (*n.*).
Gouda, pijpen, 328.
Goudsmeden, 344, 76, 415.
Grafdichten, 318.
Grafkoetsen, 3, 550.
Grafsteen (Romeinsche), 555.
Granvelle (Kardinaal de), 479
Grave, 308, 46.
Graveerschool, 36.
's Gravemoer, 122.
's Gravenhage, 114*, 302, 478—80, 539, 629.
————, gedenkteeken a°. 1813, 535.
's Gravenhage, naam, 576.
————, ooievaars, 215*.
————, rouwloge der Vrijmetselarij, 597.
————, St. Barbaraklooster, 468.
Graveurs, 29, 36, 86, 7, 300 *O*, 456.
Grefrath, 129.
Gretna-Green, 91.
Grimmersum, 48.
Grobbendonck, 302.
Groede, 285.
Groen v. Prinsterer (Mr. G.), 489, 90.
Groenestein, 181, 419.
Groesbeek, 307, 471, 2.
Grol, 5, 555.
Groningen, 361, 5, 75.
Groot (Hugo de), 369.
Groot-Ammers, 175
Grootebroek, 161.
Grootveld (Petrus) 's werken, 85.
Gruit, 23 (*n.*).
Guarani-taal, 506.
Guinegate, 80.
Gulik, 11—13, 194.
Gulik (Willem hertog van), 301.
Gulikerland, 61—3.
Gutenberg (Johannes), 387, 566.
Guyana, 506.
Gijbeland, 5.
Gijsen (Jan v.), 155.

Haaften, 58, 123.
Haag (Huis *ten*), 28.
Haamstede, 175.
Haarlem, 359, 411, 34, 76*, 80 (*n.*), 634.
————, Ripperdazaal, 599.
————, Van-Marum-straat, 85.
Haarlemmermeer, 272.
Haarlok (De geroofde), 82.
Haeften (Benedictus v.), 36.
Haenewinckel, Reis door de Meijerij, 41.
Hageland (*Het*), 321.
Halbertsma (Dr. H. J.), 572.
Halve maan in de Heraldiek, 642.
Hameland, 499.
Hameren, 111.

Hamm, 186.
Hammel, 280, 1.
Handteekens, 533 *O.*
Hansen (C. P.), 207.
Harburg, 357.
Harderwÿk, 123, 79, 80, 94, 7, 260, 1, 311, 601, 2.
Hardinxveld, 161.
Harkotten, 520.
Harlingen, 493.
————, tooneel, 569.
Harskamp, 4.
Harting (Prof.) 's adres, 178.
Haselünne, 445, 7, 524, 7.
Hasselt (Belgie), 598.
Hattem, 123, 603.
Havard (Henri), 43.
Havekesbeke, 442.
Heelkundigen, 100, 540, 643 *O.*
Heemstede, 166.
's Heer-Abtskerke, 175.
Heeraertheiningen, 318.
's Heerenberg, 253 *O*, 499, 517, 27.
Heerlen, 357.
Hees en Neerbosch, 58.
Heesselt, 301, 2.
Heeswÿk, 531.
Heeze, 50*, 184.
———, predikanten, 488.
Heffene, 347.
Heksen, 621, 2.
Hellum, 574.
Helmont (J. B. v.), 86.
Hendrik III, keizer, 499.
Hendrik in de kiste, 192, 369.
Hengelo (Geld.), 415.
——— (Overijss.), 438, 9, 40, 511.
Hengeveld, 445.
Hennebo (Robert), 317.
Hennisdÿk, 22 (*n.*).
Hensbergen, 305.
Hensbroek, 176, 7, 355.
Herbergen, 88, 161.
Herenthout, 347.
Herfeld, 111.
Herl, 526.
Herlaar, 49, 50*, 347.
Hernen, 23 (*n.*), 376.
Herp, 629.
Herpe, 348.
Herpt, 349.
Herspÿk, 158.
's Hertogenbosch, 6, 62, 124, 358, 435, 52, 626 (*n.*)
——————, Meijerij, 41, 129.
Herveld, 192, 369, 70.
Herwaarden, 303, 4.
Herwen, 158.
Hessen-Cassel (Willem v.), 333.
Heuning, 517, 9, 22, 4.
Heusden, 24, 349, 626 (*n.*), 8.
Heye's Vlaggelied, 272.
Hildenissen (Willem v.), 14.
Hoekelum, 475.
Hoekenburg, 306.
Hoeufft, 506, 73.
Hoeve (*De*), 351.
Hoevelaken, 58, 192.
Hofrust, 389.
Hofwegen, 628, 9.
Holbein, 455.
Holstein, 281.
Holten, 472.
Holtspraken, 4.
Hombrake, 175.
Homines intelligentiae, 14.
Hommel, 280, 1.
Honderdjarigen, 184.
Hondius, (Petrus), 153, 567.
Hontenisse, 433, 600.
Hoofdplaat, 69.
Hooft (P. Cz.), 300ste geboortedag, 203.
——— » , woonhuis te *Amsterdam*, 150.
Hoogeveen, 605.
Hoogstraten, 345, 88.
Hoogstraten, inkwisiteur, 385.
Hoogstraten (F. v.), 37.
Hoogwoud, 262.
Hoorn, 264, 574, 80, 98, 9.
Hoornse Woud (*'t*), 152.
Hopgeld, 23 (*n.*)
Horn (*Hornkolk*, *Horntje*), 574.
Horne, 317.
Hornes, 51.
Hörnum, 208.
Horsse, 22, 3, 62.

Houbraken (J.) 37, 456.
Houtman (Gedenkteeken voor de Gebr.), 412
Houttuin (M), 86.
Houweningen, 317.
Huibergen, 2.
Huik (De blauwe), 388.
Huismerken, 22, 334.
Huizen, 89, 99, 150, 74, 5, 271, 377, 410, 533, 629.
Huizinga, 61.
Hul, 303.
Hulst, 175.
Hulsterambacht, 431.
Humanisten, 386, 7.
Hummelo, 499.
Humsterland, 595.
Huussen (*Huyssen*), 627 (*n.*).
Huygens (Constantijn), 55, 166, 219, 463.

Idewalle, 342, 3.
Idstein, 587.
Ingen, 13, 307, 12, 61.
Insekten, 85, 6, 93, 231
Isabella van *Oostenrijk*, 57.
Isengunners, 88.
Issum, 62, 127.
Itlingen, 526.

Jaarsveld, 317.
Jacobakannetjes, 82, 218.
Jacobus I van *Engeland*, 256.
Jan I, graaf van *Holland* en *Zeeland*, 436.
Jansen (Zacharias), 454.
Japan (Mikado van), 536 (*n.*)
Jeanne d'Arc, 79.
Jelsum, 595.
Jemapes, slag, 603.
Jeroen Jeroense, 458.
Jeruzalem, 220, 388.
Jeu de barre, 149.
Jezuiten, 63, 187, 305.
——— op het schavot, 436.
Johanna, pausin, 121 *O*, 301 *O*.
Jonckbloet (Dr. W. A.), 84, 283.
Josephus (Flavius), Joodsche Oorlogen, 154.
Jozef v. *Oostenrijk*, keizer, 604.
Jutfaas, 352, 634.

Kaart, *Gelderland*, 157.
——, *Nederland*, 159.
——, *Sicilië*, 535.
——, Slichtenhorst, Geld. Geschied., 157.
Kaartboeken, 217.
Kaartspelen, 223.
Kabeljauw (Hoe de) aan zijn naam komt, 533 *O*.
Kaboutermannetjes, 205.
Kadzand, 92, 397.
Kaiserslautern, 446.
Kaiserswerth, 365.
Kalenders, 474.
Kameleon, 92.
Kampen, 413, 4.
———, Letterk. Congres, 280.
———, oud convent, 587.
Kampen (N. G. v.) 's werken, 84.
Kanneberg, *Kannenberg*, 118.
Kapellen, 146.
Karel de Groote, 44.
————— (Werk over), 318.
Karel van Gelre, 1.
——— de Stoute, hofregeling, 613.
——— V, keizer, 343, 7, 439, 78.
——— VII van *Frankrijk*, 79.
——— VIII » » 80.
Karolyi (Graaf), 640.
Katten, volksstam, 642.
Katten, 533 *O*.
Katwijk, 176, 7, 565, 642.
Keitum, 207.
Kempen, 63 (*n.*).
Kempen (*De*), 148.
Keper, in de Heraldiek, 56, 643.
Kerckhove, 294.
Kerken, 64, 629.
Kerkum, 294.
Kerkwerve, 175.
Kermestein, 306.

Kermisgewoonten, 146, 84.
Kerstmisgebruiken, 147, 8.
Kessel, 22, 4.
Kesteren, 123, 640.
Ketters, 14.
Keuchenius (Robert), Arenacum, 260.
Keulen, 22, 4. 127, 88, 385—8, 502, 3.
Kevelaar, 416.
Kiberus (David), 154.
Kinderboeken, 39.
——— rijmen, 39, 151, 228, 621, 6.
——— spelen, 45, 149—51, 61, 230, 1, 87, 327.
——— zang bij open lijkkist, 558.
Kinkelenburg, 180.
Kleederdracht, 285, 6, 321.
Kleef, 12, 3, 28, 62, 127, 94.
Kleverskerke, 548.
Klinkhamer (Govert), 37.
Klokken, gieters, 279, 390.
———, opschriften, 150, 389, 90, 567.
———, spelen, 229, 80.
Kluchtspelen, 153, 203
Kniedichten, 502.
Kniphuizen, 11.
Knoesten, 567.
Knijff (Jan), 154.
Koenhonselders (*De*), 464.
Koezand, 92.
Kohl (J. G.), 281.
Komeet van Biela, 436.
Konigsbrück, 520.
Koningzeer (Het), 614.
Konstantinopel, 569.
Koolzaad in *Frankrijk* ingevoerd, 326.
Koorndijk, 350.
Korn (De Hooge), 574.
Koselmin, 365.
Kozakken, 328, 459.
Kraai als zinnebeeld, 622.
Kraaijenburg, 412.
Kralingen, 640.
Kramm (Christiaan), 456.
Krankzinnigen, 48.
Kriekenbeeck, 129.
Kroningsfeesten, 378.
Kruideniers, 83, 219.
Kruidkundigen, 606.
Kruisschans, 604.
Kruisvoorde, 252 *O*.
Kuik, 129, 59, 489.
———, heeren, 345.
Kunstgebitten, 155.
——— geschiedenis, Archief, 252 *O*.
——— koopers, 458.
——— werken, 568.
——— werkers, 391.
Kwakzalverij, 369.

Laar, 50, 516, 82, 3.
Laarzen, 49.
Laeken, 297.
Lakenburg, 465.
Lambese, 559.
Landorp, 638.
Langensalza-medaille, 616.
Langweer, 336
Langnieuwkoop, 356.
Laplanders, 208 11.
Latius (Johannes), 264, 493.
Latijn onder de jongens op straat, 45, 161, 459.
Laurentius (H. W.), 453.
Laus Asini *of* Asinorum, 30.
Lazarusklep, 229
Lede, Lee (*Ter*), 508.
Leende, 489.
Leenpredikanten, 57, 122, 85.
Leerdam, 28, 508.
Leerelamp, 509.
Leermis, 356.
Leeuwarden, 8 (*n.*), 150, 82, 256, 361.
Leeuwen, 304, 7.
Leeuwenburg, 344.
Leeuwenhorst, abdij, 583, 4.
Legatiepredikanten, 489.
Legerpredikanten, 58, 308, 414.
Leicester (Graaf van), 255, 490.
Leiden, 173, 6—8, 88, 95.
———, burggraven, 583.
———, schimpdicht op godgeleerden, 253 *O*.
Lembeek, 524.
Lennep (Mr. Jacob v.), Ferdinand Huyck, 35.

Lent, 121.
Leoninus (Elbertus), 255.
Lessing, 279.
Lette, 520.
Letterdieverij?, 223.
Leur, 22, 3.
Leuven, 525, 626 (*n*.).
Levantsche handel, 533 *O*.
Lichtenbeek (*De*), 279.
Lichtenvoorde, 499.
Lied: de bisschop van Munster, 220, 388.
Liederen, 396.
Liefkenshoek, 604.
Lienden, 123, 310, 63, 420 *O*, 640.
———, naam, 577.
Lier, 310.
Lillo, 604.
Limburg, 61.
Lingen, Reformatie, 5, 6 (*n*.)—9, 450.
Linnich, 13.
Lisse, 411.
Lithoijen, 302.
Lochem, 555.
Lockhorst, 415.
Lodewijk van *Beijeren*, keizer, 23.
——— de Vrome, 44.
——— XII, 80.
——— XIV, 62, 318, 472.
——— XV, 318.
——— XVI, 118, 318.
——— XVIII, 134,
——— Napoleon, koning van *Holland*, 489, 528.
Loenen, 277.
Loevestein, 333, 69, 70.
Londen, 313.
Loon, graafschap, 499.
Looveren, 103.
Loquela, tijdschrift, 560.
Lorge (Graaf de), 302.
Losser, 415.
Loterij op kermissen en markten, 184, 254.
Louis, 356.
Louis Philippe, 81.
Louis (Don) de Requesens, 478.
Lublink Weddik (B. T.), 83.
Luik, 358.
———, bisdom, 606.
———, prins-bisschop, 41.
Luiten, 281.
Lunenburg, 249.
Lunteren, 256, (*n*.).
Lutheranen, 478.
Lutkenhaven, 111, 2.
Lutte (*De*), 439.
Luttekehuis, 442.
Luxemburg (Groothertogdom), 536.
Luyken (Jan), 36.
Lijkenverbranding, 640.
Lijkpredikatiën, 255.
Lijkzangen, 561.
Lijmers (*De*), 499.
Lyon, 366.

Maaltijden, 185 *O*.
Maasgouw (De), 544, 626.
Maarsbergen, 356.
Maarseveen, 500.
Maassluis, 591.
Maastricht, 124, 473, 597.
Maas-Waal, 2, 8, 301, 2, 4.
———, allerlei, 21.
Madeira, 134.
Madrid, 603.
Mainz, 555, 66
Makkabeeën, 538 *O*.
Malburgen, 627 (*n*.).
Malenburg, 343.
Malle, 297.
Malsen, 345.
Malteserkruis, 252.
Mannheim, 13 (*n*.).
Marck (V. der), graafschap, 9, 13.
Maregnano, 80.
Maria gravin van *Holland's* Grootprivilegie, 499.
Maria van *Hongarije*, 344.
Marie Amélie, reine, 81.
Marie Antoinette, 318.
Marienborn, 446.
Marienvrede, 528.
Marienweerd, abdij, 191.
Markendaal, 52.

Markendaal, kerk, 434.
Marketensters, 599.
Marschlins, 296.
Marseill 80.
Martialis (Handschrift van), 279.
Martuschewitz (George Alexander), generaal, 314, 603.
Marum (Dr. Martinus v.), 85, 597 *O.*
Mastenveld, 297.
Maten van inhoud, 38.
——— » lengte, 627 (*n.*).
Maurik, 3, 116, 80, 307, 9, 61, 508.
Maurits, prins, 5 (*n.*), 9, 62, 99, 272, 301, 4, 93, 441, 70, 6 *O.*
Maximiliaan, keizer, 89, 492.
Mayvogel (Jacob Coenraadsz.), Gulden Spiegel, 152, 396.
Mechelen, 346 (*n.* 2), 538.
Mechteld hertogin van Gelre, 301.
Medailles, 500, 612, 6.
Medemblik, 413, 65.
Meekrapteelt, 86.
Megen, 127.
Mehen (Ellardus v.), 260.
Meidansen, 616.
Meiel, *Meil*, 38, 41.
Melis Stoke, 327.
Meliskerke, 405.
Mensinga (J. A. M.), 252.
Mercator (Gerard), 217, 603.
Merken, 116, 236, 354, 533 *O.*
Merxen, 350.
Mestiezen, 509.
Metalen Kruis (Het), 597 *O*, 8, 600.
Meteoorsteenen, 436.
Meteren, 345.
Metius (Jacob), 86.
Meurs, 5.
Meÿenfeldt, 296.
Meijerbier, 616.
Middachten, 111, 2.
Middelaar, 510.
Middelburg, 2, 47, 175, 318, 453, 4, 539.
Mierop, 338, 46.
Militaire Willemsorde, 534, 5.
Mill (Susanna Maria), 277, 8.
Millingen, 62.
Millinghausen, 526.
Miniatuurschilders, 456.
———schilderijen, 568.
Moens (Petronella), 319, 616.
Moermont, 338.
Moffenschans, 153.
Molenbeke, 565.
Molimont, 342.
Monnikendam, 602.
Montespan (Mevr. de), 81.
Montfoort, burggraven, 643 *O.*
Moons (Magdalena) *of* Moens, 2.
Moordrecht, 153.
Moriaanshoofd, 616.
Moriaenskamer, 317.
Moursan, 470.
Muiderberg, topographische kleurprent 388.
Muiderkring (De), 203.
Muildieren, -ezels, 505.
Muilkerk, 104.
Mulatten, 509.
Munster, 7, 499, 503, 30.
———, vrede, 530.
Muntgezellen, 24.
Muntmeesters, 23.
Muysen, 538.
Muziekbeoefenaars, 37, 300.
———instrumenten, 85, 6, 280, 1, 330, 504, 618.

Naarden, beleg, 389.
Namen, 28.
———, polder, 410.
Namen (Geslachts-), Pays, Peys, 235.
——— » , Vreede, de Vrede, de Vree, 235.
——— » als voornamen gebezigd, 113.
——— » met voorgevoegd *van* en *ver*, 504.
——— » eindigende op *laar*, 50.
——— » Friesche, 204.
——— (Oudduitsche), 533 *O.*
——— (Plaats-), 41, 50, 92, 156, 263, 398, 572, 3, 6, 7.
——— » schrijftrant, 578.
——— » aan titels van gedichten ontleend, 272.

Namen (Plaats-), als geslachtsnamen, met en zonder *van*, 328.
—— (Romeinsche, 271.
—— (Verlatijnschte en vergriekschte), 499.
—— (Voor-) als geslachtsnamen gebezigd, 113.
Napoleon I, 500, 612.
—— III, 500.
Nassau (v.), Hendrik de rijke, 587.
—— » Jan a°. 1463, 300.
—— » Jan, stadhouder van *Gelderland*, 188—90.
—— » René, 244.
—— » Willem Lodewijk, 256.
Nassau-Veluwsch gymnasium, 196.
Nassau op de Voorn, fort, 301.
——, gouverneurs, 305—8, 10.
——, predikanten [1]), 308—12.
Nassausche landen (De), 536, 87.
Nazareth, 307.
Nederbetuwe, 3, 13, 301, 4, 31, 60.
Nedergaard, 340.
Nederhemert, 510.
Nederland, tijdschrift, 630.
Neede, 271, 2.
Neuhaus, 185.
Neumark, 558.
Newfoundland, 533 *O.*
Nienborg, 520.
Nieuwbergen, 2.
Nieuwborg, 13.
Nieuwelande, 538.
Nieuwerkerk (Duiveland), 489.
—— aan den IJssel, 542.
Nieuwerkerke, 166.
Nieuwetonge, 215, 545.
Nieuwhanau, 188.
Nieuwklooster, 307.
Nieuwkoop, 176.
Nieuwland, 595.
Nieuveen, 445.
Noorddeuringen, 439, 43, 528, 30.
Noorderkoggen, 263.

[1]) bij de in 1611 gestichte kerk, zie *Nav.* XXII, 25.

Noordgouwe, 175.
Noordpoolvaarders, 375.
Noort (Olivier v.), 181, 264.
Norrenberg (Dr. P.), 129.
Nuenen, 489.
Nunspeet, 156.
——, predikanten, 601.
Nürnberg, Germanisches Museum, 86.
Nuyts (P.), 294 (*n.*).
Nijbroek, 11, 191.
Nijenbeek, 416.
Nijenburg, 111.
Nijerlede, 508
Nijmegen, 1, 13, 25, 8, 62, 122, 59, 97, 308, 416.
——, aanslag a°. 1702, 600.
——, afval a°. 1585, 258, 9.
——, schippersgild, 418.

O(-klank), 570.
Oberübelgünne, 521.
Obscuranten-brieven, 387.
Ochten, 58, 265, 309.
Odenkirchen, 23, 4.
Odinsvogel, 621, 2.
Oedenburg, 330.
Oene, 307.
Oldambt ('t), 301 *O.*
Oldenaller, 62, 307.
Oldenbarnevelt, Jan, 490.
——, Reinier's weduwe, 4.
Oldenhof, 352.
Oldenhove, 150.
Oldenzaal, 5 (*n.*), 6 (*n.*), 439, 41, 64, 511, 3.
Oldersum, 473.
Olinger (Abbé), 395—400, 571.
Olivier (J.) Jzn, 203, 64.
Olper, 521.
Ommelanden (*De*), 23.
Ommeren, 525, 640.
Onderaardschen, 205.
Ontdekkingen, 85.
Ooievaars, 215, 6, 621.
Oort (Adam v.), 376
Oostbroek, 595.
Oostendorp, 111, 2.

Oosterbeek, 58, 9.
Oosterbierum, 8 (*n.*).
Oosterdijk, Johanna Alethea, 273, 561.
———, Dr. H. G., 277.
Oosterend, 213.
Oosterhout, 164.
Oosterwolde, 253.
Oosterzee (H. M. C. v.), Uitspraakleer, 570.
Oostfriesland, 48.
Oostnieuwkerke, 147.
Oostzaan, 61.
Ootmarsum, 5 (*n.*), 437, 9, 528, 9 (*n.*).
Opheusden, 363.
Opmeer, 173, 262.
Oppuers, 638.
Opvoorst, 166.
Opzius Jocoserius, 221.
Oranje (Prins v.), 6, 7, 124, 243, 98, 302, 52, 435, 600, 5.
——— (Prinses v.), 7.
Oranje-Nassau, stamhuis, 547.
———, Alexander, 597.
———, Louise Juliane, 57, 256.
———, Philips Willem, 293, 470, 605.
———, Willem Hendrik, 443.
Oranjemannen, 384.
Ordeteekens, 252, 500, 33—5 (*n.*), 97 *O*, 8, 600.
Organisten, 330, 9, 434, 5, 491, 528, 37, 8.
Orgelspel, 253.
Orsmael, 165.
Osenvoren, 301.
Osnabrück, 530.
Oss, 550.
Ostende, slot, 82.
Otterlo, 192, 256.
Oudelande, 176.
Oudenaarden, 345.
Oudenburg, 330, 616.
Oudetonge, 411, 542.
Oudewater, 337, 637.
Oudvossemeer, 175, 410.
Overberg, 2.
Overbetuwe, 301 *O*, 301.
Overhagen, 166.
Overkwartier, kerkelijke toestand omstr. a⁰. 1625, 5, 57, 121.
Overmaas, 127, 8.
Oijen, 311.

Paalslat, 297.
Paapsche stoutigheden, 60, 3, 7, 126, 89.
Paascheieren, 148.
Palisse (La), 79*—81.
Pallet (Pulet), Nicolaas, 156, 319.
Paltz, 128 (*n.*), 85, 257.
Papegay, Formulierboek van Willem v. Alphen, 334.
Parck (*De*), 556.
Paskwillen (Letterkundige), 30, 2.
Pastoors, 123, 91, 242, 62, 80, 307, 29, 408, 45, 68, 527, 36—8, 60, 1, 95, 601.
Patriotten, 315, 85, 436.
Pauw (Huis *de*), 533.
Pavia, slag, 79.
Penning (Bruilofts-), 216.
——— (Eere-), 58.
——— (Gedenk-), 58, 185.
——— (Spot-), 500, 612.
Penningkundig Repertorium[1]), 14, 70, 136, 265, 378, 493, 607.
Perkins-auctie, 387.
Persijn (R. v.), 86.
Pesth, adellijke club, 640.
Petschaft, 591.
Photographie, 477 *O*, 532 *O*.
Phrygius (Hermannus), 185, 7, 8 (*n.*).
Pichegru, 315.
Piëmontezen, 541.
Pierdewiet (Jan), 619.
Piscator (Johannes), 186.
Pitsier, 591.
Planeten (De) Saturnus en Vulcanus, 437.
Plantkundigen, 181.
Pleissenhausen, kerk, 128 (*n.*).
Pluimenburg, 475.
Podolsk, 391.
Point-de-Galle, 532.
Polanen, 585.
Polders, 397, 8, 410, 545, 6.

1) Dat Repertorium is in dezen bladwijzer niet verwerkt, omdat Mr J. Dirks, na de voltooiing er van, zelf een register daarop in dit ons maandwerk wenscht te leveren.

Polen, 595.
———, Joden, 314, 5.
Pompadour (Mevr. de), 318.
Pontanus (Joh. Is.), 259, 60.
Poortugaal, 394.
Pope, gedicht, 82.
Portel, abdij, 51.
Portengen, 356.
Portretten, 86, 99, 260, 300, 75, 456, 91, 511, 95, 600.
Post (E. M.), 278.
Pothof, 641.
Potsdam, garnizoenskerk, 280.
Praunheim, 555.
Predikanten, 6—11, 13, 28, 30, 9, 48, 53, 6 *O*, 7 *O*, 8—62, 9, 98, 9, 101, 13, 6, 21—7, 53, 62—4, 7, 8, 70, 1, 5-9, 85—97, 203, 21, 53 *O*, 3—62, 4, 5, 78, 94, 307—12, 3, 339, 40, 50, 69—71, 5, 404, 7, 9-11, 33, 70—3, 8, 9, 93, 525, 36 (*n.* 2), 39—42, 7, 58, 65, 80, 8, 9, 600—3, 5, 36, 40.
Predikanten Luthersche, 69, 435, 592.
———— Waalsche, 260, 473.
————, sauvegarde, 66.
Prenten, 88, 388.
Princenhage, 54.
Pruissen, prins Wilhelm, 340.
————, prinses Louisa, 533.
Pseudodissertatiën, 221.
Pseudoniemen, 35, 83, 156, 264, 319, 86, 501.
Purmerland, 409.
Puteanus (Erycius), 109*, 514.
Pyrmont, 587.

Quesnay, beleg, 639.

Raadsels, 626.
Raadt, 516.
Raaf, als zinnebeeld, 621.
Raesfeld, 111.
Rabus, 453.
Raet, 516.
Raet (F. W. F. A. M. von), Duitsch geschiedschrijver, 530.
Rantum, 208.
Rappard (Jhr. F. A. ridder v.), 261.
Ratum, 297.
Rauschenburg, 450, 526.
Ravenna, 80.
Ravenshorst, 111.
Ravenswaaÿ, 307, 468.
Ravestein, 127.
Rees (*De*), 10.
Réfugiés, 541, 639.
Reigersvliet (Johanna v.), 89.
Reinald III, hertog van Gelre, 307.
Reisbeschrijvingen, 41, 506, 10, 596 *O*.
Reizigers, 181, 264, 312.
Rekening op rijm, 156.
Rekenkunstig grafschrift, 503, 618.
Rekenmachines, 617.
Remonstranten, 122, 252, 309, 525, 80.
Renesse, 338.
Renooi, 589.
Renswoude, 362, 633.
Ressen, 310, 416.
Reuchlin (Johannes), 385, 7, 8, 499.
Reyen, 184.
Reymerswaal, 584.
Richartzhoven, 526.
Ridderkerk, 188, 471.
Riddersterren, 252
Rietberg, 444.
Robert, Fransch intendant, 303, 472.
Rocque (*la*), 412.
Rodenburg, 616.
Rodenburg, Tooneelpoëzij, 84.
Roenburg, 111.
Roermond, 61, 3, 4, 8, 9, 121, 4, 92, 317, 69, 70.
Roesselaere, 40, 88, 145, 9, 614.
Rolwagens, 504.
Ronsele, 342.
Roordama-hoorn, 204.
Rosenthal, hoogl. te *Erlangen*, 357 *O*.
Rossum, 25, 305.
Rossum (v.), Maarten, 218.
——— » » , huis te *Zaltbommel*, 377.
Rothschild (Baron v.) te *Parÿs*, 320.
Rotterdam, 359, 459.
————, Fransche kerk, 46.
Rouvière (Pierre), fabrikant, 29.

Royal Allemand, 559.
Rozendaal, 168, 413.
Rubeerpolder, 546.
Rubens (Pieter Paulus), 155.
Rudolf, kroonprins van *Oostenrÿk*, 297.
Rue (Pieter de la), 454.
Rumenië, 366.
Rumpt, 122, 302.
Rusland, 315.
Rustrÿk, 389.
Rutenberg (den), 111.
Ruwiel, 356.
Ruyter (Michiel Adriaansz. de), 183, 264.
Rÿbuckerbosch, 366.
Rijmen, 576, 621.
Rijn (Rembrand v.), 568, 9.
Rÿnberk, 6 (*n.*), 57—62, 512.
Rÿnestein, 641.
Rÿp, 604.
Rÿp (de), geschilderde kerkglazen, 392, 604.
Rÿswÿk (bij Delft), 218.
——— in Nederbetuwe, 306, 468.
Rÿzenburg, 467.

Saesfeld, 376, 512.
Saint-Victor (Graaf Paul de), 454.
Saksen-Weimar (Bernard van), 313.
Salisbury (Lord), 313, 490.
Salzmann (C. G.), Karel van Karelsberg, 121 *O.*
Sanchoniathon, 504.
Sande (Frederik v. den), 261.
Sandeling (de), 347, 629.
Sandvoort, 111.
Sanskrietsche werken, 566.
Santen (Denkbeeldige), 135, 272.
Santiche, 620.
Sas-van-Gend, 314, 27, 541.
Sassenheim, 203, 437.
Scandinaviërs, 621.
Schaatsenrijderslied, 300 *O*, 421 *O.*
Schagen, 413.
Scheer (de), 524.
Scheet (de), 301 *O*, 532 *O.*
Scheffer (J. H.), Familiearchief, 48.
Schell-Pyrmont, 587.
Schellenberg, 587.
Schellingwoude, 420*.
Schenkenschans, 305.
Schepen, 237 (*n*), 375, 6, 94.
Scherpenisse, 350.
Schilde, 344.
Schilders, 85, 6, 155, 300 *O*, 19, 76, 448. 55, 6, 503, 4, 68, 600.
Schilderijen, 318.
Schilfgaarde, 297.
Schimmelkousen, 421 *O*, 643 *O.*
Schleppenburg, 520, 1.
Schoenen, 49.
Schokland, 643 *O.*
Schoolboeken, 33, 82, 151, 219, 369.
Schoolbroeders, 547.
Schoolmeester (Gedichten van den), 78
Schoolmeesters, 33, 4, 57 *O*, 147, 207, 537, 9—42.
Schoolverzuim (Heimelijk), 507.
Schoonhoven, 175.
Schoppen, 384.
Schoten, 420*.
Schotten in dienst van Nederland, 325.
Schouwen (de Drie), kasteel, 99.
Schrijfkunst, meesters, 155.
Schrijfwerktuig voor blinden, 320.
Schuurman (Anna Maria v.), 286.
Schwakenborg, 445, 7.
Schweckhausen, 520.
Schwerte, 10.
Semein (Louis de), 42, 3.
Sepia (Teekening in), a°. 1744, 262.
Serraris (Jhr. P. A.), 319.
Sevenbergen, 584, 605, 6.
Severinghausen, 526.
Sewel (Willem), Nederduitsche Spraakkunst, 45.
Sickingen (Frans von), 386.
Siegen, 587.
Sinderen, 510.
Singrave, 528, 30.
St. *Aechten*, *Agatha*, 510.
» Andries, 537.
» *Andries*, 302, 4, 5.
» Anna, 537.
» *Anna-ter-Muiden*, 410.
» Antonius, 31, 614.

St. Barbara, 468, 80.
» Blasius, 614.
» Brandaris, 135.
» Catharina, 24.
» *Catharinadal*, 53, 244.
» Cecilia-concert, 180.
» Clara, 445.
» Christoffel, 421.
» Cornelis, 451, 614.
» ——— (Van) bidden, 451, 614.
» Crispinus, 427.
» *Denis*, 86.
» *Filipsland*, 410.
» Frederik, 272.
» Gervin, 537.
» *Helena*-medaille, 500.
» Hieronymus, 31.
» Holpe, 545.
» Hubert, 614.
» Jan Baptist, 537.
» *Jansteen*, 410.
» Jutmis, 121 *O*, 301 *O*.
» Levinus, Lieven, 135.
» Liberata, Livrade, 545.
» Maarten, 390, 468, 99, 537, 66.
» *Maartensdÿk*, 346.
» Margriet, 452.
» Maria, 468.
» Maurits, 272.
» Maurus, 272.
» Michiel, ridderorde, 500.
» *Nicolaasga*, opschrift der kerk, 205, 13, 4
» Obaert, 197.
» *Omkommerpolder*, 546.
» Ontkommer, 545.
» *Petersburg*, 313.
» Pieter, 24, 537, 614.
» Sebastianus, 468.
» Severius, Severus, 129, 424.
» ——— feest, 133.
» *Truÿen*, 338, 504, 630.
» Ursula, 315.
» Walburg, 24, 510.
» Wilgefortis, 545.
Sipkulo, 470.
Sittard, 357, 60.
Sleburg, 589.
Sleeswÿk, 281.
Sleeswÿk-Holstein (Kwartierstaat van Augusta Victoria vorstin van), 340.
Sluis, 62, 92, 293.
——, kasteelen, 410.
Smirna, 80, 1.
Snuif, 556.
Soest, 526.
Sommelsdÿk, 213, 542.
Sommeltjesberg, 212.
Sonnevelt, 349.
Sonoy, 503.
Soolhof, 352.
Sophia-stichting, 598.
Spaansche theologanten, 546.
Spangen, 356.
Spanjaarden, 26.
Sparendam, 420*.
Speelkaarten, 184.
Speellieden, 64, 538.
Spelen, 287, 326. *Zie* Kinderspelen.
Speyk (Van), 599.
Spiegelglas (Gefoelied), 320.
Spinola, 6 (*n.*).
Spitzbergen, 312, 75.
Spotnamen, 135, 56, 230, 384.
Spotrijmen, 114, 253 *O*.
Spraakgebruik, opmerkingen en vragen, 224, 321, 576, 620.
Sprang, 565.
Spreekwoorden, spreekwijzen: Il s'en soucie comme de l'an quarante, 579. — Hij ligt op het apegapen, 579. — Het appelmannetje komt om zijn geld, 41, 93. — Ter audientie staan, 613. - Ik dacht dat het een beerenleider was, 368. — Blauw blauw laten, 89, 225, 323, 4, 545. — Blauwe bloempjes aanspelden, 90, 225. — Bont (blond, bruin) en blauw, 324, 5, 459. — Hij maakt het bont, 579. — Het schort hem in zijn bovenkamer, 403. — 't Is niet pluis in zijn bovenverdieping, 403. — Zoo helder als een brand, 226. — Aangaan als een brieschende, 396. — à la Cagliostro, 459, 621. — Het doel onzer bestemming, 466. — Klappen als eksters,

228. Het beste geloof is gereed geld, 223. — Geschenken en giften onderhouden de vriendschap, 490. — Een goede gevel versiert het huis, 402. — Niet van gisteren zijn, 94. — God verzacht den wind voor 't pas geschoren lam, 466. — Haantje de voorste, 572. — Wat de heeren wijzen moeten de boeren prijzen, 323. — Hij vloekt als een heiden, 368. — 't Is een heidensch leven, 368. — Vriend Hein, 621. — Hellem en Zellem bij elkâar liegen, 574. — De hersens verliezen, 402. — Ik ben in zoo'n hurri, 328. — Een bedrieger als Jacob, 225. — 't Is semper Johannes in eodem, 368. — Dat mag Joost weten, 620. — Vriend Joost, 621. — De rechte Jozep, 225. — Valsche Judas, 225. — Hij is kachel, 43. — Kerstbrood mijn brood, 147. — Meer houden van het kistengeloof, dan van het Christengeloof, 223. — De kluts kwijt raken, 402, 3. — Dat komt uit *zijn* koker, 464, 575. — Zoo dom als een kruidenier, 83, 220. — Lac vinum infantium, vinum lac senum, 466. — Als een lier, 576. — 't Zal maar een blauwe maandag duren, 88. — 'n Matje zetten, 286. — Geen blauw mennekes maken, 323. — à la Mode de Bretagne, 579. — Zwart als een moor, 288. — 't Is de moriaan gewasschen (geschuurd), 289. — Moord en brand schreeuwen, 575. — Hij heeft het in de mot, 44, 325. — Mozes en Aäron, 62. — Een mijl op zevenen, 38, 41. — Buiten oosten, 395. — Opzwellen als een pad, 576. — Een pintje pakken, 326. — Iets voor een prikje koopen, 621. — Op de prik, 621. — Liegen als een raaf, 621. — Uit de school klappen, 229. — Schot en lot betalen, 398. — Offeren aan St. Brandaris, 135. — Hij kijkt lijk St. Holpe, 545. — Op St. Holpe's dag geboren, drie dagen vóór 't geluk, 545. — St. Lieven zit op zijn rug, 135. — Op de snof geschoet, 461. — Wie dat spel gerokkend heeft, mag het afspinnen, 461. — Stukkies draaien, 507. — 't Is 'n dooie Tinus, 620. — De tramontane kwijt raken, 402, 3. — Zij leven als Turken, 272. — Er brandt nog goed vuur op het altaar, 386. — Vreemd vuur op het altaar brengen, 386 (*n.*) — Hoe blauwer het water hoe dieper het meer, 323. — Hij is buiten westen, 43, 395, 401. — 't Is een wilde Wouter, 620. — De zee schoonvegen, 625. — Een litterarische zigeuner, 368. — Niet op zondag geboren, 94. — Liegen dat men zwart wordt, 621. —

Spreekwijzen (Figuurlijke), 89.

Spreuken, 22, 242, 3, 436, 66, 525.

Sprookjes, 206, 7.

Spijk, 156.

Spijkers, 160.

Spijksch veer, 159.

Staalbrons, 490.

Stauffacher (Marie), 35.

Staverden, 444, 515.

Stavoren (Gedenkdag van den slag bij), 546.

Steenbergen, 2.

Steenen doodkisten, 555.

Steenperiode, 209.

Steenwijk, 34, 503.

Steinfürt, 450.

Stellingwerf (Adriaan), 33, 4, 151.

Stéphanie (Prinses) van *Belgie*, 297.

Sterrekundigen, 436, 7.

Stevels, 49.

Stichtelijke lektuur, 36, 7, 152, 396.

Stokhouders, 334.

Stolwijk, 364.

Stoomtrammen, 223.

Straatsburg, 128 (*n.*).

Stralen, 63, 4, 8, 121.

Streefkerk, 363.

Strijen, 172, 532 *O.*

Stuveler, 443.

Stijl (Dr. Simon), 569.

Suringar (Dr. W. H. D.), 469.

Suthausen, 520, 1.

Sutherland (W.), 215, 545.
Swanenburg, 524.
Sweerts (Emanuël), Florilegium, 606.
Swevezeele, 343.
Swift (Jonathan)'s gevatheid van geest, 183.
Sylt, 207.
Synghen, 349.
Synodes, 6, 479.
Szegedin, 366.

Taalgebruik, overgang van *a* in *e*, 399
————, verband tusschen *m* en *n*, 576.
————, verwisseling van *a* en *o*, 91.
————, vorming des tweeden naamvals door achtervoeging eener *a*, 204.
————, *zie* Bijwoord, Voorzetsels.
Taalkunde, *zie* Oosterzee, Sewel, Zeydelaer.
Tafelborden, 476 *O*.
Tafelwetten, 185 *O*, 476 *O*.
Taillefer, 401, 571.
Talbot, 79.
Tegenzegels, 547, 8.
Teilingen, 82, 219.
Telephoonverbindingen, 618.
Terborg, 187 (*n*.).
Terbruggen, 531.
Terheyden, 167.
Terneuzen, 153, 568.
Terschelling, 135.
Terwolde, 61, 192.
Tessel, 211, 2.
Teyler's stichting, 85.
Thamen, 500.
Tholen, 175.
Thorn, 332.
Thünen gereformeerd, 6.
Thysius (Dr. Antonius) Sr., 186, 94.
Tiel, 13 (*n*.), 221, 304, 7—9, 12.
——, aanslag, 302.
——, klokken, 389, 532 *O*, 66.
——, organist, 339.
——, vrijmetselaars, 597.
Tielerwaard, 301, 4.
Tiendaagsche Veldtocht, 203, 534, 5 (*n*.), 98, 9.
Tiendmaaltijdspenningen, 307.
Til (Salomon v.), 37.
Tilburg, 243.
Timareten (P.), Verzameling v. Gedenkstukken in *Nederland*, 57 *O*.
Titels, 91, 348, 500, 613, 5, 6.
Tivan (Grauwbunderland), 294.
Tollens (H.) Czn., Gedichten, 300 *O*, 56 *O*, 421 *O*.
Tolsma (G. E.), De val van Daniel Rochat, 42.
Tongvallen, 91, 224, 5, 83, 395.
Tooneel, 569.
——— (Vereeniging Het Nederl.), 535.
Tooneelspelen, 569.
Tooneelspelers, 327, 569.
Tornooien, 549.
Transvaal (*De*), 120, 78.
————, munten, 218.
Treurspelen, 569.
Trigland (Jacobus), hoogl. te *Leiden*, 173.
Tronkstraf, 569.
Troyes, 367.
Trucks, 504.
Trijpwerkmakers, 188.
Tübingen, 385.
Turaniërs, 211.
Turenne (Hertog van), 302.
Turksche huis (Het), 271.
Twaalfjarig Bestand, 302.
Twello, 174, 5.
Twikkel, 111, 2.
Tydeman's dictaten, 566.
Tijdschriften, 36, 218, 455, 76 *O*, 544, 60, 626, 30.
———— Duitsche, 530.
Tylo-Bommel, Classis, 304, 9.
Tymbalen, tympanen, 504.
Tyrol, 492.
Tzummarum, 213.

Ubbergen, 307.
Uchatius (Baron), 490.
Uhland 's weduwe, 491.
Uitvindingen, 85, 454, 90.
Uitwijk, 489.

Ulzen, 357.
Unterklingenburg, 521.
Utrecht, 3, 43, 358, 71, 415.
———, bagijnenconventen, 600.
———, Braemdolensklooster,14,315,600.
———, organisten, 491.
———, predikanten, 175—7, 561.
———, schilders, 504.
———, straten enz., 14, 315, 6.
———, St. Marie, 468.
Uurwijzersteen, 317, 451.
Uytenbogaert (Johannes), 308, 635.

Vaals, 127, 8.
Vaassen, 191.
Valdez, 1.
Valkenburg, 591.
Valla (Laurentius), 388.
Vanenburg, 303.
Vardö, 375.
Varik, 175, 301, 2.
Varsovienne (De), 619.
Varssenare, 272.
Veen (Jan v. der), 221, 460, 2.
Veere, 175, 6, 291*, 436, 69*.
———, heeren, 548, 9.
Veldbloem (De), 492.
Veldhoven, 489.
Veldhuizen, 4.
Velthuysen, (*n.*).
Veluwe, 151, 6, 90, 224, 54, 362, 621.
———, Akademie, 196.
———, overblijfsels van den Roomschen eerdienst, 192.
———, tongval, 224, 5, 395.
Venlo, 9 (*n.*), 63, 8, 9, 121—5, 92, 370.
——, stadhuis, 544.
——, kerkelijk zegel, 125.
Verbolgd (Nicolaas), 319.
Verbond der Edelen, 28.
Verbrande Berend, 224.
Verdugo (François de), stadhouder, 439.
Verea (Ramon), 618.
Verfstoffen, 86.
Vermomde schrijvers, 501.
Veromeer, prins, 642.
Verrekijkers, 455.
Vertalingen (Onjuiste), 31.
Vespasianus, Rom. keizer, 154.
Veuillot (Louis), 87.
Vianen, 179, 221, 317, 411.
Victor Hugo, 455.
————, gedicht l'Ane, 29.
————, Marie Tudor, 32.
Vierakker, 351.
Viersel, 253 *O.*
Viersen, 126, 8, 9.
Villafranca, 80.
Vincent (A. B. v. der Parra Breton), 109.
Vinkenburg, 99.
Virgilius (Aanhalingen uit), 183.
Visschen, 93.
Visscher (Prof.), 43.
Vive, 345.
Vlaanderen, 86, 145.
————, graaf Hendrik, 549.
————, Reformatie, 220.
Vlag van *Kaapland*, 569.
—— » *Nederland*, 559.
Vlaggespraak (De), 557.
Vlamingen, 29.
Vleuten, 301 (*n.*).
Vlierden, 345.
Vlinders, 86.
Vlissingen, 47, 176.
Vlitius (Johannes), 336.
Vlootvoogden, 80, 1, 116, 221, 67, 340, 71–5, 411, 91.
Voet (A.), 36.
Voeten vegen door werkvolk, 301 *O.*
Vogels, 86, 8, 215, 6, 28, 378, 9, 621, 3.
Volksgaarkeukens, 474.
Volksromans, 89.
Volksrijmen, 301 *O.*
Vollenhove, 1, 34, 414, 500.
Vondel (Joost v. den), 5, 285, 6, 324 459, 60, 2, 3.
——————, Leeuwendalers, 84.
Vondel's Lantleeuw, 272.
Voorn, 301 (*n.*).
Voorn (*De*), 301—4.
Voorst, 174, 5, 256 (*n.*).
Voort (*Der*), 447.
Voorthuizen, 58, 362.
Voorzetsels, 328, 594.

Vorgten, 414.
Vorselder, 339.
Vorsterlaer, 339.
Vorstius (Conradus), 194.
Vrouwepolder, 175.
Vruchten, *zie* Gewassen.
Vrijmetselaars, 480, 535.
————, rouwloges, 536 (*n.*), 97.
Vuren en Dalem, 265.
Vuursteenen van 't Gulden Vlies, 500.
Vuurtorens, 135.
Vijfhoeven, 356.

Waarde, 317.
Waardigheden, *zie* Titels.
Waarthuizen [1]), 489.
Wachtendonk, 64, 8.
Wageningen, 555.
————, raadhuis, 87.
Wamel, 304, 63.
Wankum, 63 (*n.*).
Wanneperveen, 182.
Wansum, 536.
Wapen (Onbekend alliantie-), 392.
———, dito met Mom, 419.
Wapenboeken, 180, 472.
Wapenkunde, Tentoonstelling a°. 1880 [2]), 547.
Wapenrijmen, 113, 4, 420, 76.
Wapens (Onbekende), 408.
Wapenspreuken, 98, 165, 290.
Warburg, 442.
Warmond, 338, 583.
Warneton, 344.
Warnsveld, 602.
Wassenaar, 436.
Wassenaar (herald.), 642, 3.
Waterloo, 459, 598.
Watervloeden, 263, 303, 414.
Wavre Ste Marie, 247.
Wayestein, 468.
Wedde, 356.
Weeding, 439.
Weerdenburg, 62.
Weernhout, 52, 3.

1) *niet* Woorthuizen.
2) *niet* 1870.

Weert, 9 (*n.*), 125.
Weilburg, 587.
Wel, 638.
Weldadigheid, Mij., 534.
Weldamme, 467.
Wellington, 297.
Werken van Abbenbroek (Dirk Nicolaasz.), 279.
Werkhonde, *Werconden*, 578.
Werries, 520.
Wessem, 51.
Westeneng, 4.
Westerholt, 524.
Westerhuis, 4.
Westphalen, 47, 110, 448, 530, 641.
Westvlaanderen, 40.
Westwoldingerland, 356.
Westzaan, 476 *O.*
Wezel, 13.
Wichen, 27.
Wickevorst, 347.
Wieringen, 211, 2, 468.
Wiesbaden, 587.
Wildbaan (*De*), 351.
Wildenberg, 526.
Willem hertog v. *Beijeren*, 251.
Willem de Veroveraar, 571.
Willem IV, graaf v. *Holland*, 546.
——— » zegel, 548 (*n.* 1), 9 (*n.* 1).
Willem I, prins, 43, 470, 7, 80, 559, 72, 7.
——— II » , 8, 62.
——— III » , 9 (*n.*), 171.
——— IV » , 225, 415.
——— V » , 225.
——— I koning, 315, 533, 5, 6, 77, 98.
——— II » 534, 5, 600 (*p.*).
——— III » 586, 7.
Willem Barentz (De), 375, 6.
Willemstad (*De*), 57, 236.
Wilp, 191.
Wilt, 517, 9, 22, 4.
Wimmenum, 3.
Winkel *of* Winkler, 85.
Winterswijk, 297, 499.
Wisch, 499.
Wiskunde, hoekverdeeling, 617.
Wisseloord, 388.
Wit (F. de), 635.

With (Witte Czn de), 371, 5 (*p.*)
Witsen Geijsbeek, 15.
Woerden, 62, 337, 525.
Wolfenbuttel, 279.
Wolfsheim, kerk, 128.
Wolstaek, 53.
Wommels, 8 (*n.*).
Woorden, met voorgevoegd *aan-*, 395-97. — *af-*, 398—400. — *ver-* 509.
Woorden, afgeleid, beoordeeld of verklaard: Aafsch, 395.— aalbes, 507, 8.— aanbehoorte, aanbehoorigheid, 397. — aandacht, 395. — aandrift, 396. — aangaan, 396. — aangebrand, 90. — aanhouden, 396.— aankabbelen, 231.— aankleve, 397. — aankomeling, 397.— aannemen, 397. — aanpart, 397. — aansteken, 331 (*n.*). — aanwerpen, 397. — aar, 572. — aardbezie, 398. — aardveil, 398, 571. — aardvlas, 398. — achterbaks (-banks), 398. — achtzaam, 398. — action de jouissance, 330. — afbeuken, 398. — afdragen, 398. — afeten, 399. — affidavit, 329, 573. — afkaatsen, 399. — aflangen, 399. — afnemen, 399. — afplukken, 399.— afschepen, 399. — alikas, 507.— allenthalve, 400, 571. — alsan, 284. — antjesgoed, 224. — are, 204. — armenoortjes, 67. — audientier, 612, 3. — auditeur, 400. — autodidact, 29. — avegeer, 322. — aveling, 161. — Babinen, 45. — babijn, 45. — baelnot, 284. — baer, baren, 147. — baerkoek, 147. — baerloop, 146. — bak, 398. — bare, 150. — bare-neute, 284. — barre, 149, 50. — barricade, 149. — batteklan, 87, 325. — batten, 326. — battre, 326. — beaupré, 505.— becken, 49. — bedelzak, beêzak, 325, 573. — begouden, 572. — bepaaid, 572. — berchvreede, 465. — berechten, berichten, 572. — besace, 325. — betiingheld, 287. - beukelaar, 297. — bezilveren, 572. — bierboom, 230. — bierloop, 146. — biljetteeren, 68. — birambrot, 326. — bivouac, 326. — biwacht, 326. — blaffeture, 45. — blafot, 88. — blauw, 44, 88, 225, 322. — blauwe-bibliotheek, 88. — blauwen, 88. — blauwschuit, 225. — bobine, 45. — bodeke, 326. — bohot, 49. — bokkenrijder, 148. — bol, 227. — boot, 49. — bots, 326. — botte, 49, 326. — boulevard, 326. — bourg, 326. — boutique, 326. — brand, 39, 226, 7. — (zich) branden, 90. — branderie, brandevin (-vinier), 326. — brandiller (brandir, brandire, brando), 227. — brandzindelijk, 226. — brat (staan), 285. — brievenmaal, 283. — brink (-huis), 463, 4. — brit, 282. — brombeer, 643 *O.* — broodgod, 65. — broute (-ter), 399. — brummel, 643 *O.* — burgman, 451, 613. — burgrave (-viat), 326. — burgwerken, 304. — bijhoorig, 148. — Caïman, 506. — campa, 204. — canapsa, 325. — carro, 555. — carvi, 326. — castellanus, 613. — chochem, 184. — clabaut, 326. — clavecimbaal, 330. — clinche 326. — cocarde (-quarde), 45, 393, 573, 623. — cocardeau (-quardeau), 624, 5. — cockscomb (coxcomb), 625. — cocquarel, 573. — coïon, 326. — colle, coller, collétique, 397. — collis, 397. — colza, 326, 505. — commère, 286. — confinement, 400. — contagieus, 400, 571. — corie, 49. — cortau, 326. — coutre, 326. — craechdijk, 573. — curie, 49. — cymbal, 618. — Deefelen, 572. — dibbe, 321. — diefje, 149, 50. — doek, 286. — dubben, 321. — duffelen, 572. — dwoalspraken (-toalen), 395. — Ecluse, 326. — édredon, 326. — eernte, ernte, 321. — engelsman, 282. — erweelt, 222. — eschanchon, 326. — escluze, 326. — esquif, 326. — esquise, 326. — estrangler, 326. — étouffer, 326. — Ferlatent, 326. — foeselen, 183. — foetelen, 183. — fort, 149. — fortekort, 149. — framboise, 326. — frelateur, 326. — frêt, 326. — fût, 326. — Gaefter, 416. — gaspiller, 326. — gâteau, 326. — gave Gods, 421 *O.* — ge-

baaid, 572. — gekant, 572. — gekraagd, 572. — geleed, 308. — Genuszschein, 330. — gepaaid, 572. — gerbe, 326. — geschot, 398. — gestoof, 326. — getuuld, 572. — geuzen, 572. — gewaai, 285. — gewei, 285. — gewente, 576. — glupen, 578. — gogum, 184 — gorrig, 395. — greien, greiten, grijnen, grijspens, 285, 6. — Halsberg, 326. — hamac, 325, 505. — hammock, 505. — handvest, 577. — hanekam, 625. — hanen, 572. — haneveêr, 393, 625. — hangmak (-mat), 325, 505, 6. — hanig zijn, 572. — hannekemaaier, 577. — harenteer, 321. — haubert, 326. — heerddobbe, 207. — heinzelmänneke, 205. — heise, 50. — heite, 205. — helleveeg, 625. — hemelen, 393. — herenteer, 321. — herri, 328. — heurter, 326. — hie, 326. — hoera (-rah), 328, 459. — hoere, 161, 327, 8, 459. — hoetelen, 183. — hol, 227. — holderdebolder, 227, 8, 328, 626. — hont, 627 (*n.* 2). — hora, hor, 459. — houe, houwe, 326. — hul, hulle, 321. — hurrah, 328, 459. — hurre, hurry, 46, 327, 8, 459, 574. — huul, 322. — hyver, 326. — Idioot, 574. — immer, 578. — isegrim, 576. — Joepel, 330. — jonas, 224. — Kaap, 400. — kade, 92. — kameleontisch, 92. — kamerlingue, 326. — kannenstopper, 358 (*n.*), 459, 575. — kaveling, 161. — kees, 224. — keeraafsch, 395. — kermes, 321. — kermis, 44, 321. — ketelbuyter, 358 (*n.*). — kjökkenmöddinger, 209. — klapbes, 508. — klappen, 229. — klapspaan, 228, 9, — klepper, 230 [1]). — klik, 229. — klikken, 228. — klikspaan, 228, 30. — klímop, klimóp, 571. — knoesten, 153. — knollenlof, 507. — knijf, 348. — kobold, 205. — koekboterham, koekbrood, 148. — koekelen, koekelsack, 183. — kokem, 184. — koker, 575. — kommine, 397. — kortoor, 326. — kozijnen, 572. — kraambeen, 225. — kruidbrood, 148. — Laak, lake, 464, 5. — laar, 50. — lakinge, 465. — landmaal, 283. — landsknecht, 327. — lansquenet, 336 — latro, 153. — lede, lee, lehede, 508. — leder, leer, 49. — leek, 465. — leepoog, 578. — leer, 50. — lek, lekkerwaard, 465. — lhede, 508. — liis, 224. — loeren, 578. — luipen, 577, 8. — luipoog, 578. — luper, 577. — lijs, 224. — Macaque, 506. — male, 282, 3, 575. — mallemorie, 436. — mannequin, 326. — mannette, 326. — marbel, 507. — margosse, 231. — mât, 326. — meestoof, 86. — meet, 231. — megosse, 229, 31. — melaten, 358 (*n.*). — mem, 205. — moedig, 94. — mof, 230. — mol, molbord, mollen, molschip, 394. — mombaer, 66. — moor, moôre, 288, 9. — mordio!, 575. — moriaan, 289. — moth, 325. — Nana, 506. — navegaer, 322. — nesch, nisch, nusch, 92. — nest-ei, 92. — nimmer, 578. — niss-puk, 205. — noager, 322. — nooit, 578. — Okkernoot, 508. — ollebaan, 507. — onbeschoft, 398. — onderbänkissen, 207. — ontaarden, 462. — ooit, 578. — oorijzer, 285. — opgescheept, 572. — ophemelen, 393. — ors, orsbaere, 509. — Pais, paispreêken, 234, 5. — panier, 326. — papegay, 326. — pattaklan, 325. — peen, 507. — pelgrim, pelgrijn, 576. — pens, 286 (*n.*). — pertig, 572. — pietje, 224. — pinte, pinter, 326, 7. — pirogue, 506. — pissebed, 93, 231. — plattepeter, 224. — plumen, 399. — poep, 230. — poppeliis, 224. — praatmoer, 286. — prinsen, 572. — promontorium-sapientiae, 402. — puk, 205. — pürzelmänneke, 205. — Raap, raapstelen, 506. — rammeltüte, 286. — rapière, 326. — ren, renne, rennen, 322. — rinne, 322. — rokkenen, 222, 328, 460. — roode-maandag, 88. — ros, 509. — rosse, 326. — rot, 509. — rijnvisch, 93. — Sammeltjes, 212. —

[1]) Aldus leze men in de noot, in plaats van „klapper".

santeboutiek, 325. — sas, 327. — scavelingue, 326. — schaakmat, 286. — schabbe, 287. — schepen, 572. — schoe, 49. — schorre, 397. — schot, schote, 398, 572. — schure, 92. — schuren, 572. — schut, 572, 3. — schutlaken, 465. — scure, 92. — sidus, 252 *O*. — sikstede, 64. — skirte, 205. — skijze, 376. — sleischat, 394. — smeerpoets, 225. — snof, snuf, 461. — snijden, 401. — sok, 327. — sommeltjes, 212, 3. — speet, 156, 7. — spica, 157. — spoelder, 129. — spoelhond, 230. — spijbelen, 507. — spijk, 157. — staessens, 327. — stoethaspel, 230. — store, 45. — studentenhaver, 578. — suffe, 287. — suffering, 287. — suikerjannetje (sukerjennigje, 225. — Taalje, 400. — tabakdrinker, 64, 330, — taille, taillis, 400, 1, 571. — tailleur, 401. — tailloir, 401. — taillon, 401. — tapiir, 506. — teefelen, 572. — teer, 321. — tiinghel, 287. — zich tiinghelen, 288. — toddepiet, 225. — toebak, 331. — tou, touter, 322. — trantelen, 572. — truc (truck), 224, 569. — truelle, 324. — tucan, 506. — tumen, 288, 394. — tunge, 204. — tûtemutse, 286. — Uara, 506. — uitbrander, 90, 328. — Vaan, vaantje, 38. — valise, 506. — vastkrijgen, 147, 8. — védasse, 327. — veerschat, 539. — veestgeld, 282. — verachting, 510. — veraeren, 222, 462. — verbollen, 148. — verdoeken, 510. — vergruizen, 510. — verhangen, 509. — verkeerbord, 326. — verklikker, 229. — vermaken, 510. — verquier, 326. — verroesten, 509. — verrot, 510. — verschilderen, 510. — versterking, 509. — verworging, 509. — verzoet, 510. — verzuren, 510. — vimme, 288. — vindasse, 327. — vitse, 288. — voorgebergte, 400. — vôrloop, 326. — vort, 149, 509. — vrede, 232. — vreede, 465 (*n.*). — vrot, 149, 509. — vuir offeren, 500, 614. — Wade, 587. — waterwerven, 289. — weel, 222. — wensel, 576. — west, westen, 402. — westgeld, 282. — wisselbalg, 206. — witachtig, 537. — witte-muts, 286. — wruchten, 465 (*n.*). — wijlent, 401. — wijnverlater, 326. — Zas, 327. — zondagskind, 94.

Wou (Geert v.), 279.

Wouden (Friesche), 643 *O.*

Wouwere, 53.

Wtenbogaert, *zie* Uytenbogaert.

Wijk-bij-Duurstede, 58, 311.

Wijnberg (*Den*), 599.

Xanten, 303.

Ydewalle, 342, 3.

Yevendijk, 285.

Ypelaer, 299.

Ypey (Prof.), 282, 8.

Ysselaer, 352.

IJsselmonde, 628.

IJsselstein, 586.

Yzendoorn, 310, 589.

IJzeren Kruis, 533, 5 (*n.*).

Zaltbommel, 121, 23, 94, 304, 77, 417, 542.

Zand ('*t*), 356.

Zandenburg, 548.

Zandhorst, 436, 583, 631.

Zandvoort, 404.

Zandijk, 436, 548.

Zaryskamp, 627.

Zaunslifer (O. P.), 221, 375.

Zeeland, 62.

Zeelhem, 345, 605.

Zeeuwsch Vlaanderen, woorden, 283.

Zeeuwschvlamingen, kleederdracht, 285.

Zeevaart (Kweekschool voor de), afbeeldingen, 375, 491, 533 *O*, 96 *O.*

Zegels, 260, 547, 8, 50.

Zegels (Kerkelijke), 125, 53.

Zelhem, 499, 574.

Zerrijp [1]), 356.

Zeuner, 458.

Zevenaar, 634.

---

1) Zoerijp?

Zevenbergen, 2.
Zevenhoven, 445.
Zevenwouden, 213.
Zeydelaer (E.), Nederduitsche Spraakkunst, 570.
Zichy Ferraris (Graaf), 640.
Zieltaefflen, 385.
Zierikzee, 135, 538.
———, Luthersche gemeente, 435.
Zigeuners, 357, 459.
Zinspreuken, 153, 258.
Zoelen, 123, 221, 309.
Zonderlingen, 607.
Zoutman (Johan Arnold), 491 (*p.*).
Zuid-Afrika, 555.
Zuid-Afrikaansch volkslied, 118—20.
Zuidewijn, 290.
Zuilichem, 362.
Zunderdorp, 411.
Zutfen, graafschap, 5 (*n.*), 498, 9.
Zutfen, 121, 86, 93, 4, 371, 636, 40.
Zwaarden, 90.
Zwanenburg, 524.
Zwarte Margriet, 452.
Zwartsluis, 182, 414.
——— (Schilderij van), 503.
———, zilveren beker, 385.
Zweerts (Cornelis), 456 (*p.*), 7.
Zwilbroek, klooster, 518.
Zwitserland (Vluchtelingen in) a°. 1699, 541.
Zwitsers in dienstvan *Nederland*, 294—6
Zwolle, 7, 8, 315, 637.
———, Vrijmetselaars, 597.

MISSTELLINGEN.

Deel XXIX.

Bl. 629,	r. 7	v. o.	*staat*	geb. 1 Juni 1762;	*lees*	geb. 1 Juni 1792.

Deel XXX.

Bl. 4,	r. 5	v. b.	*staat*	furem,	*lees*	furere.
» 117,	» 3	»	»	gilde attest.;	»	goede attest.
» 373,	» 12	»	»	zijn broeder;	»	mijn broeder.
» » ,	» 26	»	»	† 26 Nov.;	»	† 26.
» » ,	» 31	»	»	77 April;	»	17 April.
» 620,	» 9	v. o.	»	Treys;	»	Freys.
» 622,	» 13	v. b.	»	dito.		
» 624,	» 7	v. o.	»	10 Jan.;	»	23 Febr.
» 625,	» 2	»	»	N. v. Halewijn;	»	Cornelia v. Halewijn († 9 Apr. 1660). Haar echtgenoot † 2 Febr. 1700.
» 628,	» 10	v. b.	»	Rigtenburg;	»	Ruytenburg.

Deel XXXI.

» 7,	r. 18	v.o.	*st.*	Deputatie;	*lees*	Deputatis,
» 26,	» 21	»	»	werd Sept. 1880 verloofd;	»	is Mei 1881 gehuwd.
» 28,	» 7	»	»	1843;	»	1643.
» 32,	» 17,19,24	»	»	nulla clauditur;	»	nulli claudatur.
» 51,	» 12	»	»	Cortin;	»	Costin.
» 52,	» 10	v.b.	»	v. der Veecken);	»	(v. der Veecken).
» » ,	» 1	»	»	Noizot,	»	Noirot.
» 53,	» 6	»	»	Tonneman,	»	Tonneman;
» » ,	» 14	»	»	baronnes;	»	barones.
» » ,	» 4	»	»	St. Catha;	»	St. Catha.
» 55,	» 10	v.b.	»	Princen,	»	Prinsenh.
» 57,	» 2	v.b.	*st.*	Vervolg van *Nav.*XXXI,513;	»	Verv. v. *Nav.* XXXI,513, vgl. m. XXIII, 285.
» 67,	» 10	v.o.	»	beardeyden;	»	bearbeyden.
» 84,	» 19	v.b.	»	nog;	»	noch.
» 87;	» 7	v.o.	»	bemerk;	»	bemerk ik.
» 93,	» 8	v.b.	»	Detro;	»	De Bo.
» 97,	» 12	»	»	uit.	»	uit te
» 98,	» 14	»	»	Onterhout;	»	Oosterhout
» 100,	» 10	v.o.	»	Van v. Gent;	»	Cornelis (?) v. Gent, zie *Nav.* XXXI, 470.
» 104,	» 16	v.b.	»	Clercq,	»	Clercq.
» » ,	» 4	v o.	»	Iwan;	»	Iman.
» 106,	» 5	v.b.	»	hols;	»	hals.
» 113,	» 9	»	»	Nav. XXVI, 260;	»	Nav. XXVI, 260, 565.
» 120*O*,	» 2	»	»	Frende;	»	Freude.
» 150,	» 16	»	»	XVII, 155;	»	XVII, 155; XXVII, 19.
» 155,	» 12	»	»	gezag,	»	geen.
» » ,	» 9 en 8	»	»	Vrambout;	»	Vrombout.
» 160,	» 3	»	»	beschouwing;	»	benaming.

Bl. 161, r.	10 v.b.	*st.*	XXX, 45;	*lees*	XXXI, 45.
» 165, »	6 v.o.	»	de Hertoghen,	»	de Hertogh.
» 167, »	1 en 2 v.b	»	moeten staan onder de regels 3 en 4.		
» 179, »	8 v.o.	»	Nepven;	»	Nepveu.
» 183, »	5 «	»	videant;	»	redeunt.
» 187, »	8 »	»	Zie Herald. Bibl. 1880/81 bl. 139	»	bl. 139 vgl. m. *Nav.* XXV, 12.
» 203, »	15 v.b.	»	Jan Baptista's zuster;	»	Jan Baptista's dochter.
» 211, »	21 »	»	adn;	»	dan.
» 217, »	13 v.o.	»	Mercater;	»	Mercator.
» 230, »	1 »	»	klappers;	»	kleppers.
» 256, »	4 »	»	Dr. G. D. J. zie,	»	Zie Dr. G. D. J.
» 257, »	8 v.b.	»	aandoenlijk, openh.:	»	aandoenl. openh.
» 261, »	10 »	»	Sincarius;	»	Sincerius.
» » , »	14 v.o.	»	Cupianus;	»	Cupiamus.
» 264, »	3 v.b.	»	Saild;	»	Sailed.
» 300, »	16 v.o.	»	(*Nav.* XXIV, 419) van Jonker Jan Jacob;	»	*Nav.* XXIV, 419, vgl. m. *Nav.* XXVI, 120, 1) van Jonker Jacob.
» 305, »	14 »	»	Vgl. *Nav.* XXVI, 367;	»	Vgl. *Nav.* XXVI, 367, waar in pl. v. Maria Baek moet gelezen worden Margaretha Vaeck.
» 308, »	6 v.b.	»	garnizoenpredikers;	»	garn. bij de a°. 1611 gestichte kerk.
» 338, »	11 v.o.	»	du;	»	au.
» 339, »	5 »	»	Mierop;	»	Mierhop.
» » , »	» »	»	(Volselder);	»	Vorselaar.
» » , »	» »	»	Domina;	»	Domini.
» » , »	3 »	»	Milit s;	»	Militis.
» 342, »	12 v.b.	»	seign?;	»	seignr.
» » , »	19 v.o.	»	C. p. 3.!	»	Cf. p. 3.
» » , »	18 »	»	Ydervalle,	»	Ydewalle.
» » , »	17 »	»	6 Beaucourt;	»	Cf. Beaucourt.
» » , »	12 »	»	(de);	»	de.
» » , »	2 »	»	d'Halewin	»	d'Halewin,
» 343, »	17 v.b.	»	L'Espinoy.	»	L'Espinoy,
» » , »	10 »	»	m.	»	M.
» » , »	8 v.o.	»	Mr.	»	Mer.
» 344, »	3 v.b.	»	(nog geen);	»	(geen).
» 345, »	14 v.o.	»	Cuyck.	»	Cuyck,
» 346, »	10 v.b.	»	1536 1540,	»	1536 tot 1540.
» 347, »	1,		moet 1540 wegvallen.		
» » , »	6 v.o.	»	féodat.	»	féudat.
» 348, »	1 v.b.	»	fils	»	fils,
» 349, »	13 »	»	rentr	»	rentm .
» 350, »	1 »	»	v. der Beke,	»	v. der Beke.
» 380, »	12		moet verbonden worden aan regel 17.		
» 393, »	21 »	»	1453—55;	»	1453—54.
» 394, »	11 »	»	als wech;	»	alst wech.
» 416, »	13 »	»	Padst;	»	Pabst.
» 443, »	10 v.o.	»	Hans;	»	Haus.
» 445, »	14 »	»	(bei Osnabrück;	»	(bei Osnabrück) † 6 Febr 1748.
» » , »	11 »		moet 6 Feb. 1748 wegvallen.		
» 449, »	7 »	»	tapper:	»	tapfer.
» 450, »	11 »	»	Wagon;	»	Wagen.

Bl. 458, r.	7 v.b.	*st.*	het appelm.;	*lees*	de appelm.
» 473, »	11 »	»	die zerk;	»	de zerk.
» 488, »	4 v.o.	»	Sprankhuizen;	»	Spraukhuizen.
» 489, »	19 »	»	Woorthuizen;	»	Waarthuizen.
» » , »	17 »	»	Geilink;	»	Geizink.
» » , »	8 »	»	Cacheret,	»	Cocheret.
» 492, »	2 v.b.	»	Brusselsch,	»	Brussel's.
» 508, »	16 v.o.	»	waarnaar;	»	waaraan.
» 511, »	12 v.b.	»	Caenhals;	»	Craenhals.
» 512, »	7 »	»	1676;	»	1767.
» » , »	22 »	»	Lenige;	»	Leninge.
» 513, »	4 »	»	Fenne;	»	Femme.
» » , »	14 v.o.	»	Nov. 1675,	»	1 Nov. 1675.
» » , »	11 »	»	April 1678;	»	8 April 1678.
» » , »	6 »	»	14;	»	14 April.
» 514, »	7 v.b.	»	1535;	»	1585.
» 517, »	10 »	»	Craeyenburg;	»	Fraeyenburg.
» » , »	14 »	»	Schaardenburg,	»	Scharenborg.
» 519, »	11 v.o.	»	1637;	»	1673.
» 520, »	7 v.b.	»	Schwiesing;	»	Schmiesing.
» » , »	8 v.o.	»	Freifrau;	»	Freifräulein.
» 521, »	6 »	»	Spitze;	»	einwärts gebogene Spitze
» 526, »	4 v.b.	»	Wildenbarg;	»	Wildenberg.
» » , »	7 v.o.	»	dortoben;	»	darüber.
» » , »	1 »		te lezen: Gespalten (vertical) von Roth u. Gold, mit einem Kranz von fünf Rosen von gewechselten Farben.		
» 530, »	10 v.b.	»	Mann;	»	Man.
» » , »	2 v.o.	»	Mahnen;	»	Manen.
» 531, »	12 v.b.	»	Val-Bicher;	»	Val-Richer.
» 532, »	1 »	»	Harkus of Hornkens,	»	Harnkens of Hornkens.
» » , »	10 »	»	Sixke, Rumbouwt,	»	Sixti, Rambonnet.
» 533, »	12 v.o.	»	Vlg.;	»	Vgl.
» 535, »	14 v.b.	»	gedenkstuk;	»	gedenkteeken.
» » , »	22 »	»	Gewichtieg,	»	Gewichtige.
» 546, »	9 v.o.	»	*Nav.* XXX, 239;	»	*Nav.* XXX, 339.
» 547, »	13 »	»	Sept. 1870;	»	Sept. 1880.
» 567, »	7 »	»	voorkomend gewas);	»	voorkomend) gewas.
» 588, » 15,	14 »	»	ondertr. 3 Nov. 1881;	»	tr. 19 Nov. 1881.
» 593, »	10 v.b.	»	balleman;	»	bulleman.
» 595, »	5 v.o.	»	Noord erkerk;	»	Noorderkerk.

GESCHIEDENIS.

Paus Adriaan. Adriaan VI was Paus van 1521 tot 1523. Van Hasselt nam in zijne Arnhemsche Oudheden, I, 28, den volgenden brief op:

»Lieve Getrouwen! Onse heylichste Vader die pauwz, heeft ons te kennen laiten geven; woe dat zelige Johan van Deynsen in synen leven eyne verwapenynge gedaen solde hebben (*vervalsching zou gepleeyd hebben*), dairdurch sijne rechte Erfenaemen, die wy verstaen onsen heylichsten Vader den pouwz Bloitshalven verwant syn, oir Erftail ind goet ontbruyckbar gemaickt wurdt, dat ons onbillich bedunckt weesen. Suss weerden wy durch onsen heiligen Vader pouwz ind den geleerden onderricht, dat sulcke verwapenynge in allen rechten verbaeden is, ind nyet toegelaten en wurdt; soe wy dan durch die vurgemelte onderrichtinge ind onss alreheilichsten Vader, as gy gedencken kundt, to eren ind dienst die onbilliche verwapenynge afgestalt willen hebben, is onss ernste gesynnen, dat gy soe verschaffen die verwapenynge afgestalt ind van geener weerden gehalden werde, ind die rechte Erfgenamen oers aengeerfde guet, sonder ennige beweringe aanvangen ind gebruycken moegen, as sich dat na allen reden behoirt; ind ingefall sulcx nyet en geschege muesten wy dair voren provisie op laiten doin; ind dess ghoenen hyr inne geschien soll, lait ons mit brenger van deesen syne schriftlick antwoirt offweten, omb onssen heilichsten Vader den pouwz dair aff to adverteren. Des versyns verlaiten wy ons gensslick op U.

(*daaronder*) Stat Nymegen.

Van Hasselt teekent daarbij aan:

Deezen brief, welke door hertoch Karel aan de Stad Nymegen geschreven wierd, vond ik maar in *minute*, en daerom zonder dach- of jaertekening. Ik kan het mis hebben, maar verbeelde mij, dat hij vóór het jaer 1532 zal geschreven zijn...."

Daar geen andere paus bedoeld kan zijn dan paus Adriaan VI, — deze toch was Nederlander, — moet deze brief geschreven zijn vóór diens dood, alzoo waarschijnlijk vóór 1523. Het verwondert mij dat dit aan van Hasselt ontgaan is. Intusschen leeren wij uit dien brief bloedverwanten van Paus Adriaan kennen.

A. J. C. KREMER.

[Men heeft hier o. i. met een bloote schrijffout van v. H., of met eene door hem onverbeterd gelaten drukfout te doen, want de cijfers zijn dezelfde.]

Magdalena Moons of Moens (XXX, 545.) Mijn neef van Dale, zoon van onzen taalvorscher Joh. Hendrik, te Middelburg, verhaalde mij dat verleden winter de heer Moens, bekend door zijn verblijf onder de Italiaansche roovers, — hetwelk hij zelf beschreef in een ook in 't Nederduitsch overgezet werk, — uit Engeland naar Sluis overkwam, om nasporingen te doen omtrent de familie Moons of Moens, die van Nederlandsche afkomst is. Van Dale's weduwe is eene geboren Moens, en vandaar de ontmoeting met genoemden heer. Mijn neef vertoonde mij een aangevangen stamlijst, waarop o. a. voorkwam de bekende Magdalena als echtgenoote van Baldez of Valdez. Wellicht zou de heer van Someren bij dien heer terecht kunnen, tenzij hij in het belang van dien heer zijn onderzoek instelde, in welk geval mijne vingerwijzing doelloos is.

G. P. ROOS.

Nieuwbergen (XXIX, 238). Omdat schout en schepenen van Nieuwbergen in 1478 te Bergen-op-Zoom ter wille van een hoofdvonnis kwamen, is het duidelijk, dat de klaringbank te Bergen-op-Zoom geroepen werd in eene lijfstraffelijke zaak in het hoogste ressort recht te spreken en te wijzen. *Nieuwbergen* moet dus een dorp geweest zijn op korten afstand van het oudere en aanzienlijker Bergen (op Zoom) gelegen. 't Lag, evenals laatstgenoemde stad, in het land van Bergen of Bergen-op-Zoom, waar men meerdere »bergen" aantreft, als Zevenbergen, Steenbergen, Overberg en Huibergen. Of Nieuwbergen nóg bestaat, of wel thans onder een anderen naam bekend is, zal te Bergen-op-Zoom wellicht het best kunnen uitgevorscht worden. J. A.

Begrafenis met koetsen. Ik vermoed dat de aanteekening in de genealogie Pancras (Nav. XXIX, 282) wil zeggen, dat Mr. Nicolaas Pancras († 1 Febr. 1739) de eerste *van zijn geslacht* is geweest die èn met lijkkoets èn met rouwkoetsen begraven is. Men zal de vroeger gestorven leden van dit geslacht grafwaarts hebben *gedragen* en *te voet* begeleid. Het gebruik toch van lijkkoets en van grafkoetsen bij korte afstanden zal wel nagenoeg *tegelijk* zijn in zwang gekomen, om bij de plechtigheid der uitvaart voor de afgestorvenen en voor dier bloedverwanten *gelijken tred* te houden in het bewijzen der *laatste eer*. Bij de uitvaart van Amelis van den Bouckhorst, heer van Wimmenum, i. d. 26 Sept. 1669 werd zoowel eene »lijk-karosse" als (achttien) »rouw-karossen" gebezigd. Doch dit punt kan alleen door de op historische gegevens steunende archaeologie, en niet door redekaveling worden uitgemaakt. Dit is nochtans zeker, dat minstens te Utrecht vóór 1739 het gebruik van grafkoetsen bestond; want Gerarda Johanna van Ochten, geb. te Utr. 11 Juni 1695 dinsdag morgen omstr. 12 uur, gedoopt 13 d°. in de Jacobikerk, 1 Sept. 1728 woensdag morgen kwart nà vieren komende te overlijden, is dinsdag 7 d°. des avonds in de Buurkerk *met zes koetsen en veertien flambouwen* bijgezet. Het gebruik van koetsen en flambouwen (aliàs, een aanzienlijke uitvaart bij avond of nacht) werd te Utrecht ook in 1782 gevolgd bij de begrafenis van Gerarda Johanna's zuster, de 31 Juli overledene Elisabeth Jacoba v. O. Ze is tevens met wapenbord (bezet met vier kwartieren) bijgezet naast haar echtgenoot Louis van Schuler († 16 Jan., begr. 21 Jan. 1745), met wien zij 22 Sept. 1727 ter stede in het huwelijk was getreden (Nav. XVII, 220). Nav. XIII, 354, herinnert ons aan een voorbeeld van uitvaart met flambouwen te Dorenspijk zelfs uit den jare 1830. Zie ook Nav. XIV, 4, en inzonderheid ibidem bl. 175, volgens welk artikel 2 Mei 1843, eveneens te Utrecht, hetzelfde plaats vond. J. A.

Buurtmeesters en buurmeesters in Gelderland (XXVII, 562; XXVIII, 286, 549.) Te Eck en Wiel, Maurik en Ommeren werd, krachtens akkoord van 5 Oct. 1654 tusschen den Graaf van Culemborg en den Amptman van Nederbetuwe met den momber, vastgesteld,

dat de (dagelijksche) heer dezer ambachtsheerlijkheden aanstellen en beëedigen zou den richter of scholtus, gerichtsluiden, secretaris en gerichtsbode; doch *niet* aanstellen maar *wel* beëedigen de buurmeesters, den koster en den schutter. In 1771 behoorde nochtans tot de heerlijke rechten te Eck en Wiel de *aanstelling* ook van twee buurmeesters, zoowel als van den schutter (vgl. Herald. Biblioth. 1879, bl. 148, 348). — In eene 25 Sept. 1879 te Beekbergen gehouden »holtspraak", — zie over dit woord Nav. XXVIII, 292, — van geërfden van het aldaar gevestigd zedelijk lichaam »de Bruggelermark", besloot men met bijna algemeene stemmen, die mark te ontbinden, na vooraf den pachters van gronden, tot die mark behoorende, van gezegd tijdstip af tot de eerstkomende vergadering in 1880 de gelegenheid te hebben opengesteld, hunne pachten tegen den penning twintig uit te koopen. — Men nam in de 29 Aug. 1878 overeenkomstig art. 30 van het koninkl. besluit i. d. 10 Mei 1810, volgens ouder gewoonte op het koor der kerk gehouden buurtspraak der geërfden van de buurt Ede-Veldhuizen, andermaal in overweging of men tot een verdeeling der aan de buurt behoorende woeste gronden zou overgaan; 37 geërfden stemden tegen, 6 vóór die verdeeling. Insgelijks werd in de 26 Oct. van datzelfde jaar gehouden buurtspraak der geërfden van Harskamp en Westeneng het voorstel van Jhr. A. W. van Borssele, burgemeester van Ede, om te besluiten tot de verdeeling der buurtgronden (tot een bedrag van ruim 2700 hectaren) met 25 tegen 23 stemmen verworpen. In eene vorige vergadering hadden de stemmen gestaakt. Den 22 Apr. 1879 nam men evenwel eenige grondslagen in behandeling, waarnaar de buurt Harskamp-Westeneng-Westerhuis zou te verdeelen zijn; de verdeelingsgrondslagen, ingediend door een deel der commissie, 9 Jan. te voren benoemd en behoorende tot de klasse der kleine geërfden, zijn alstoen met 26 tegen 23 stemmen aangenomen, en mitsdien is aan eene commissie van vijf leden opgedragen naar gezegde grondslagen op te maken een verdeelingsplan, vervolgens te onderwerpen aan de goedkeuring des Konings. J. A.

Van Oldenbarneveld (XXIX, 528.) Anna Weitzen, weduwe van Reinier van Oldenbarneveld, hertrouwde, als t. a. pl. gezegd is,

met den dichter Jacob Westerbaen, door van Lennep een dier verdienstelijke mediocriteiten genoemd, die bij ons te lande meer algemeene toejuiching verworven hebben, dan mannen van wezenlijk talent (Werken van Vondel, dl. IV, bl. 613). Doch ik vond onlangs een bericht van de zeldzame wijze, waarop dit huwelijk tot stand kwam. Westerbaen namelijk, die tot de partij der Remonstranten behoorde, had, nadat deze door de Dordtsche Synode veroordeeld waren, de godgeleerde studiën, waarop hij zich had toegelegd, verlaten en was de geneeskunde gaan beoefenen, met dit gevolg, dat hij zich later als Medicinae Doctor te 's Gravenhage nederzette. Mevrouw Anna, door het onthalzen van haar echtgenoot in 1623, van de neiging tot een tweede verbintenis niet afgeschrikt, kreeg zin in den geneesheer, dien zij, veinzende ziek te zijn, bij zich ontbood. Welk recept hij voorschreef wordt niet gemeld, doch wel, dat hij, toen zij hemzelven als geneesmiddel voor haar krank gemoed begeerde, bereid was dit toe te dienen. Zij bedong echter daarbij, dat hij ridder worden moest, hetgeen hem door bemoeiing van Hugo de Groot gelukte. Langs dezen zonderlingen huwlijksweg met Anna Weitzen werd Jacob Westerbaen heer van Brandwijk en Gijbeland, eene bezitting zijner vrouw. — Aldus wordt het geval, met opgaaf van de bron, waaruit het verhaal geput is, medegedeeld in het Biographisch Woordenboek der Nederlanden, XX, 141, in eene noot op het art. *Westerbaen*. De steller van dit artikel heeft het levensbericht, dat Witsen Geysbeek in diens Woordenboek der Nederd. Dichters, VI, 473, gaf, vrij slordig bekort, nageschreven, nochtans niet zonder overneming van de schimpscheuten (die hier niets ter zake afdoen), welke Geysbeek nooit heeft nagelaten op Vondel te richten.

L. PROES.

Synodalia nopens den kerkelijken toestand van het Overkwartier in de eerste helft der zeventiende eeuw.

»De reformatie van de kercke der Graafschap *Lingen* [1]), op

[1]) Die reformatie had veld gewonnen na den zegepralenden marsch van den jare 1597 toen Prins Maurits, na het vermeesteren van Rijnberk en Meurs met Alpen in het Duitsche keizerrijk, en van Grol en Bredevoort, in de graafschap Z. gelegen, niet enkel Enschede, Ootmarsum en Oldenzaal, maar ten

't versoeck Synodi Transisulanae zal onsen E. Deputatis blieven gerecommendeert", luidt art. XVIII der acta van de Geldersche synode, gehouden te Zutfen 8—11 Aug. 1638. Volgens art. 15 der acta van de Nijm. sijn. 7—10 Aug. 1639, art. 9 der acta v. de Arnh. syn. 15—18 Juli 1640, art. 11 d. acta v. de Zutf. syn. 28 Juli—2 Aug. 1641, bleef de reformatie van de stad en het ampt Lingen in suo vigore. Ernstig drong de correspondent der Overijsselsche synode bij de Geldersche synode te Zutfen i. d. 28—31 Juli 1644 op de bevordering dier reformatie aan. Dientengevolge leest men in de acta der Nijmeegsche synode v, 10—13 Sept. 1645 (gecontinueerd 13—14 Aug. 1646), art. 18: »Raeckende 't versouck D[i] correspondentis van Overijssel (Salomon Volteleu, pred. te Vollenhove), te weeten dat die behulpelicke hant deses synodi mochte geboden worden tot bevorderinge der Reformatie in den Ampte van Lingen, soo is volgens aengenomen beloften bij de Ed. Heeren van den Houe tselue geremonstreert, maer hebben van den Ed. Houe tot antwoort becomen, dat tselue staet bij die van Overijssel, doch die E. synodus, siende die ernstige instantie D[i] correspondentis ende die beloften bijde andere synoden gedaen, wert belooft bij desen synodo, dat DD. Deputati synodi, daertoe versocht zijnde, die behulpelicke hant nae vermogen contribueren zullen". In de Zuidholl syn. te Buren v. 2 Juli 1646 verhaalde men, dat de Prins van Oranje die reformatie had toegezegd en in de Arnhemsche synode v. 15- 20 Sept. 1647 wist men te berichten, dat de afgevaardigden der synoden van al de vereenigde provinciën deze zaak te 's Gravenhage hadden voorgestaan bij den Prins, die beloofd had zijn best te zullen doen. De Zutfensche synode v. 13—16 Sept. 1648 vernam uit de acta der Overijsselsche synode, dat Thünen in het ampt Lingen gereformeerd was geworden, en men zou hiermede trachten voort te gaan, gelijk in de Meijerij van 's Hertogenbosch en in de Baronie van Breda geschiedde. De bemoeiin-

laatsten ook Lingen overrompelde Oldenzaal en Lingen werden nochtans in 1605 door Spinola onder de heerschappij der Spanjaarden teruggebracht en bijgevolg van hunne leeraars beroofd, tot omstreeks 1633, als wanneer de stad en de heerlijkheid L., zoowel als Rijnberk van Spaansche overheerschingen bezetting ontheven, vrijheid van godsdienst herkregen.

gen van Zijn Hoogheid waren dus beslissend geweest. Daar echter de Prins met de regeering van Munster wegens gezegde stad en ampt in akkoord stond, droeg de Nijmeegsche synode van 19—22 Sept. 1649 haren afgevaardigden op, al het mogelijke te doen tot handhaving van den Hervormden godsdienst, »met de Deput. der Overijsselsche synode te delibereeren om conjunctis viribus haere respective Overicheden daertoe te versoecken alles te verrichten wat tot observatie dient, item op eenen seeckeren tijt alle andere gedeputeerden der correspondeerende synoden te versoecken bij haerE. te vergaederen op soodaene plaets als sij goet sullen vinden, om alsoo eendrachtelick deese saecke te behartigen. Heeft oock de E. Deput. Zuydthollandiae aengenomen de saecke te recommandeeren aen eenige van haere ordinarische Gedeputeerden in den Hage, om te vernemen wat van deese saecke mochte getracteerd worden, ende ons daervan verwittigen". Met groote droefheid vernam de Zutfensche synode van 6—11 Aug. 1652 uit het rapport van Menso Johannis, pred. te Zwolle, den correspondent der Overijsselsche synode, het verval van Lingen sedert den dood des Prinsen van Oranje, tengevolge van de stoute praktijken der papen en pausgezinden aldaar. »Ende is den Deputatie Synodi nostrae serieuslijk gerecommendeert, om soo haest het proces aengaende de tutela over den Jongen Heer Prince van Orangien, dat men verstaet te staen onder revisie, getermineert sal sijn, neffens de Deputatos van de correspondeerende Synoden, speciaellijck die van Overijssel, aen te houden, dat 't nodich sal sijn, dat in desen dele met eernst ende ijver moge werden versien om de ruijne (ruïne) van deselve kercke voor te komen". Men besloot in de Nijmeegsche synode van 29 Sept.—4 Oct. 1652 »niet alleen dese saecke wijder te urgeeren bij de Princesse, die over de Tutela Principis Arausiaci noch disputeert, maer oock door langh dilaey (*uitstel*) dit werck niet te seer te laeten verloopen bij de Ed. Raden derselver hoochgemelden Prince van Orangiën". De Princes beloofde in 1652 gezegde reformatie te zullen bevorderen (acta d. Nijm. syn. v. 29 Sept.—4 Oct.). De correspondent van Overijssel, Salomon Voltelen, pred. te Vollenhove, betuigde in de Arnhemsche synode v. 10—13 Aug. 1653 goede verwachting nopens die zaak te koesteren. Deze verwachting bleek

echter aanvankelijk ijdel te wezen, want in de Zutfensche synode v. 6—12 Sept. 1654 maakten de correspondenten eenpariglijk met droefheid bekend, dat de reformatie er weinig voortgang had, en dat »haere Gedeputeerden daeromtrent in dese conjuncture des tijds noch bij de Princesse Douagière noch bij haere Conincklijke Hoocheyt noch bij de E. H. Mog. Staeten Generael deser provincieën ijt (*iets*) vruchtbaerlick hebben connen uytrechten"; derhalve bleef de zaak den synodalen afgevaardigden aanbevolen, teneinde de Overijsselsche synode ingevolge haar verzoek hierin bij te staan. Op de Nijm. syn. v. 22—28 Aug. 1655 wist Ds. Hesselius [1]) zelfs te verhalen, dat eenige predikanten uit het ampt Lingen eerst schriftelijke klachten hadden ingediend, en vervolgens vijf uit hen in persoon naar Zwolle gereist waren, die mondeling en schriftelijk den drost van Lingen onder het oog hadden gebracht den droevigen staet int Landt L. door het incomen van Papen en Priesteren ende hoe dat langs hoe meer de reformatie door de stoutheyt der papisten quaeme te vervallen". Aan deze remonstrantie had de drost de navolgende apostille gehecht: de Verwalther Dalthe wort wel ernstelick geordonneert ende gelastet om sonder conniventie op 't spoedigste alles int Graefschap Lingen te herstellen nae ordre van Sijn Hoocheyt loffel. ged. Prins Wilhelm de tweede als Graeff van Lingen 1648 opt stuck van de reformatie genaedichlick verleent, den Papen en Monicken serieuselick te gebieden, datse haer van alle kerckelicke diensten met hetgeene dien annex sullen hebben t' onthouden op poene van hondert goltgl. nae publicatie deses telckens bij de contraventeurs te verbeuren, opdat alsoo de genadighe wille van Sijn Hoocheyt onsterffel. memorie met

[1]) Johannes Lamberti Hesselius of v. Heessel (Heesselt), als prop. bev. 20 Sept. 1640 te Hien en Dodewaard, geh. m. Elisabeth Arents, 1643 vertr. n. Meerkerk, 1650 n. Goes, 1652 naar Zwolle, † ald. 1676. Hij verscheen dus te Nijmegen in 1655 als correspondent der Overijss. synode. De schrijver der acta dier Nijm. syn. in het door mij gebruikte exemplaar liet echter de rubriek »Overijss. correspondentie" openstaan. Geenszins kan derhalve hier in aanmerking komen Bernardus Hesselus, Sept. 1620 als prop. onder de classis v. Franeker ber. te Oosterbierum, 1626 te Wommels, 1632 te Dokkum, 1642 te Leeuwarden, Dec. 1643 afgezet en gevangengenomen uithoofde van kerk- en armen-roof, doch, naar het schijnt, ontvlucht; verder onbekend.

vigeur moge geeffectueert en gemaintineert worden". De synode was van oordeel, dat hare gedeputeerden, zoodra zij eenige kans zagen ter bevordering dier reformatie, het hunne daaraan moesten toebrengen, en inzonderheid dat de apostille van den drost diende uitgevoerd te worden, nadat men het Prinselijk bevel van 1648 zou hebben bekomen. Aan de Harderwijker synode v. 23—30 Juli 1656 werd in bedenking gegeven of men het ampt Lingen niet onder eene synode behoorde te brengen [1]. In 1657 begon die reformatie »in een ander (gunstiger) staet te komen", zóózeer, dat men hoopte het »rijk van den antichrist" in dat graafschap te zullen verstoren.

Aan de Geldersche synode 15—18 Juli 1640 te Arnhem vergaderd, verzocht Romerus van Plettenburch, pred. uit het graafschap *van der Marck*, een »viaticum", en is hem uit de

[1] Waren de kerken der heerlijkheid Lingen door de nationale synode te Middelburg van den jare 1581 met de kerken van Drenthe tot een partikulier synodus saamgevoegd, in 1598 besloot de Deventersche synode (art. 7) Prins Maurits als stadhouder te verzoeken, dat Lingen de synodale en classicale vergaderingen der Overijsselsche kerken mocht »gadeslaen en waernemen". 't Spreekt van zelf dat sedert 1605 de predikanten uit dat ampt niet meer ter (Overijsselsche) synode opkomen konden. Zij werden echter destijds gerekend als zesde classis onder de Overijsselsche synode te staan, hebben ook in de jaren 1603 en 1604 eenen afgevaardigde, en eenen scriba ter Overijss. synode opgeleverd, doch zijn sedertdien nimmer met de vijf Overijss. classes hereenigd of in de Overijss. synode weder ingelijfd. Van hier de bedenking in de Harderwijker synode van 23—30 Juli 1656, naar den tekst, geopperd. In 1658 bestond het ampt Lingen uit veertien parochiekerken, waarvan er zeven destijds hare geordende predikanten bezaten, als Lingen, de hoofdplaats, voorts Ippenburen, Lengerke, Plantlunne, Rekken, Schaepen en Thuinen. De andere zeven: Bachem, Bavinkel, Beesten, Braamsche, Bruchterbeek, Mettingen en Vreeren zijn eerst eenige jaren later van leeraars voorzien; — totdat de stichting eener Illustre School te Lingen door den stadhouder Willem III, koning van Engeland, het Protestantisme voor goed bevestigd heeft in dit ampt, hetwelk voortaan zijne eigene leeraren koos, onder oppertoezicht van een vermaard godgeleerde. — Aan straksgenoemde Harderwijker synode werd ook een rekwest overgegeven namens de Gereformeerden der stad *Weert*, droevig klagende over onlijdelijke verdrukking en gewetensdwang, door de papisten hun berokkend, »versoeckende van den E. Synodo om hulpe bij haere HooghMogenden tegen soodanige onlijdelijcke lasten". De kerk van *Venlo* verkeerde destijds in denzelfden toestand. Men zou door de synodale afgevaardigden zulks trachten tegen te gaan.

gemeenschappelijke synodale beurs een »pont groot" en uit de classes tien gl. toegelegd. In de Zutfensche synode v. 6—12 Sept. 1654 verscheen Jhr. Coenraad van Husz (Hausz) tot de Rees [1]), namens de Marcksche synode subsidie vragende tot bevordering der Gereformeerde religie en opbouw van een vervallen huis voor den eerdienst te Schwerte in dat graafschap, met vermelding van den »onverdraechelijken tegenstant, die haer tot noch toe van de Lutherschen is wedervaeren in dit werck". De synode beloofde hem zooveel mogelijk te steunen en ried hem zich tot de Staten-Generaal te wenden, om door dezer tusschenkomst zijne zaak bij den keurvorst van Brandenburg aan te bevelen.

De predikant Conradus Merkinius en Johan Hessels, majoor te *Emmerik,* leverden bij de Arnhemsche synode v. 22—25 Juni 1624 eene missieve in vanwege den krijgsraad ter plaatse de dato 21 Juni, inhoudende het verzoek om audientie bij deze vergadering voor hen. Eerstgenoemde droeg toen, vermits de raden v. staten besloten hadden hem als garnizoensprediker te Emmerik bij de Synode van Gelderland te voegen, zijn wensch voor, dat hij door deze synode mocht aangenomen en onder zekere classis gesteld worden. Op de vraag der vergadering, waarom hij zich van zijne burgerlijke gemeente afgescheiden, zijn dienst haar opgezegd en haar verlaten had, verklaarde hij zulks gedaan te hebben 1°. omdat de gemeente zijnsondanks in strijd met de »kerkenordre" een monnik had beroepen, die nauwlijks een half jaar geleden uit het Pausdom was overgekomen, terwijl toch de synodale acten eischten, dat de zoodanigen twee of drie jaren lang behoorden »te proeve te staen", 2°. hadden zij den voorstander van dezen monnik, t. w. Wernerus Tesschenmacker ook beroepen, 3°. hadden zij zijn traktement besnoeid, 4°. werd hun »kerckenordre" in het bedienen der sacramenten, huwlijksinzegening, enz., bij hen niet onderhouden. De synode verwees den predikant naar zijne gemeente, classis en synodus (die van Kleef), om zich bij deze van een attest van ontslag te verzien, zonder hetwelk niemand bij eene andere synode of classis aannemelijk was. Intusschen betuigde deze synodale vergadering haar hartelijk leed-

---

[1]) Zie over hem *Herald. Bibliotheek* 1879, bl. 18; 1880, bl. 363, 64.

wezen over den bedrukten toestand der kerk te Emmerik, en vond goed aan die kerk, classis en synode een schrijven te richten »offt niet mogelijck ware die saecke door eenige middelen te accommoderen, om also de ergernisse daer gegeven wegh te nehmen en die dissiderende parthijen te versoenen", tot welk einde zij door haren scriba (Henricus Magirus, pred. te Nijbroek) hulpe aanbood.

Ofschoon de »kercken van *Gulich*, *Berg*, Kniphuysen, enz. in 1644 ten deele verlicht waren" [1]), zoo berichtten toch de synoden in het vorstendom *Gulik* en *Berg* door hare afgevaardigden der Nijm. Syn. v. 19—22 Sept. 1649 den grooten nood van sommige harer leden, zijnde bedienaren des Godd. Woords, onder wie er aangetroffen werden met den zwaren dienst van vier of vijf kerken belast, terwijl zij nauwlijks half traktement genoten, enkelen in 't geheel niet bezoldigd werden of zonder dienst waren. Aan deze mededeeling paarde zich het verzoek om eenig subsidie tot onderhoud van hunne personen met hunne vrouwen en kinderen. Tevens wenschten zij een aanbevelingsbrief van deze Geld. Synode aan de Staten-Generaal te erlangen, teneinde met haar gezag de zwarigheden, welke den waren godsdienst schenen te bedreigen, te kunnen weerstaan. Men besloot aan de Landschap vergunning te vragen tot het houden eener algemeene collecte, en tevens eene poging ter verkrijging van eenig subsidie bij het collegie der gecombineerde kwartieren aan te wenden. Tot de Harderwijker synode v. 7—12 Aug. 1650 kwam wederom een verzoek om onderstand voor de bedroefde en verdrukte kerken in *Gulikerland*, waarbij ook melding werd gemaakt van den bedroefden staat der kerken en scholen van Frankendaal en in het vorstendom Anhalt, blijkende uit brieven van die gemeenten herkomstig. De zaak werd den synodalen afgevaardigden aanbevolen teneinde er op den eerstvolgenden Landdag ernstig over te handelen. Ook werd van den kant der Staten-Generaal de bescherming der ware Religie geenszins uit het oog verloren. In de Zutf. syn. v. 6—11 Aug. 1651 betuigden de syn. afgevaardigden het hunne gedaan te hebben ter verwerving van een subsidie, doch wegens den kommerlijken tijd had het niet veel gegeven; de vernieuwde aan-

[1]) Ex actis Syn. Noord-Holl., geh. te Alkmaar 16 Aug. 1644.

vraag om onderstand zou door een nieuw aanzoek bij den eerstkomenden landdag achtervolgd worden. Men bleef bij de Landschap aanhouden. In de acta der Arnh. syn. v. 10—13 Aug. 1653 is sprake van klachten der kerken van Gulik, Berg en Kleef, alsmede van kerken onder het gebied des konings van Spanje, waarop de syn. afgevaardigden een wakend oog dienden te houden, en van haren toestand zooveel mogelijk op de hoogte te zijn, teneinde hieromtrent eenige dagen later verslag uit te brengen op den Zutfenschen landdag. In 1654 waren de gemeentēn in het land van Kleef wel in beteren staat geraakt, doch die van Gulik en Berg werden nog zeer in de uitoefening van den Herv. godsdienst belemmerd, waartegen men hulp bij het Hof v. G. zoeken zou. In 1655 was de Geld. synode in vereeniging met die van Utrecht en Overijssel ernstig op de behartiging der kerkelijke belangen dier gemeenten bedacht. Dat pogingen te dezer zake bij de Staten-Generaal aangewend nog geen gevolg gehad hadden, wist men in de Harderwijker syn. v. 23—30 Juli 1656 te verhalen. Ook kwam vanwege de generale synoden van Gulikerland bij deze synode een brief in, waarin de vrees stond uitgedrukt, dat de geloofsgronden en waarheid der Geref. religie krenking zouden ondergaan »door verscheydenheyt van gevoelen in de philosophie, en voornemelijck door seeckere manieren van spreecken, bij sommigen gebruyckt". Een poging, aangewend bij de curatoren, opdat deze de professoren aan de Academie en de scholen van Gelderland zouden vermanen in hunne lessen en schrifturen zoodanige manier van spreken te vermijden, werd het beste voorbehoedmiddel hiertegen gekeurd. Ook dienden de respectieve classes op middelen bedacht te zijn, strekkende tot voorkoming van alle oneenigheden en waarheidskrenking. 't Was echter destijds aldaar treurig gesteld; want een door de synode generaal (gehouden te Duisburg), bij de genoemde Geldersche synode ingezonden vertoog berichtte, dat de predikanten in Gulikerland, wegens het verloop en de armoede der Gereformeerden aldaar, zich zouden genoodzaakt zien te vertrekken en hunne gemeenten te verlaten, met verzoek dat de synode jaarlijks iets mocht »uytvinden tot haar hulp en vertroostinge". Dit werd den respectieven classen, alsmede den synodalen correspondenten ernstig aan-

bevolen. In de Zutf. syn. v. 3—10 Sept. 1657 rapporteerde de synodale afgevaardigde Abraham Tilenius [1]), dat de vorst van Nieuwborch de kerkgebouwen der Gereformeerden sloot, de schoolmeesters wegjoeg, en in strijd met de capitulatie te Gulik het prediken verbood; te Linnich waren de kerkglazen ingeworpen, de schoolmeesters gevangengenomen, en de menschen, die hunne kinderen bij de Gereformeerden lieten doopen, beboet. Tegen deze euvelen verzocht men om de tusschenkomst der Staten-Generaal tot onderhouding der contracten tusschen de vorsten van Nieuwborch en Brandenburg. Men wendde zich tedieneinde met een aanbevelingsbrief van het Hof v. G. tot de regeering van Kleef. De toestand van verarming bleef voortduren, zoodat men in vereeniging met de Noordholl. synode haar door een liberaal subsidie zou trachten te verlichten. De Staten-Generaal richtten zich met een ernstig vertoog tot den hertog van Nieuwburch, verzoekende om handhaving van den Herv. godsdienst, en aan de Arnh. syn. v. 17—23 Aug. 1659 gaf Ds. Johannes Messu (Gorinchem), als correspondent der Zholl. syn. te verstaan, dat naar alle waarschijnlijkheid verscheidene stukken het punt dezer handhaving rakende onder de erfgenamen van wijlen Ds. Hulsius, in leven predikant te Wezel, onder register berustende waren. Men gaf bijgevolg den synodalen afgevaardigden in last, om, zoodra de Kleefsche synode een nieuwen voorzitter zou hebben verkozen, dezen te verzoeken hiervan kennis te nemen, en die stukken zoo ze voorhanden waren, »in te trecken". Ondanks de verarming der Gereformeerden verliep er echter de Hervormde eerdienst niet, want zelfs in eene buitengewone classisvergadering te Tiel i. d. 16 Juli 1661 kwam ter sprake de verleening van onderstand tot opbouw eeniger kerken in den lande van Gulik, Kleef, van der Marck en elders [2]). Dit belang moest echter in *die* classis natuurlijkerwijs bij de subsidieering der afgebrande kerk te Ingen (in Nederbetuwe) achterstaan. (*Wordt vervolgd.*)

[1]) Zie over dezen predikant te Nymegen o. a. *Nav.* XXVIII, 145, 533.

[2]) Een jaar later verzocht de Nederduitsch Herv. gemeente te Mannheim van de classis Tiel (vergad. i. d. 17—18 April 1662) eenigen onderstand tot opbouw van een wees- en oudmannenhuis ter stede.

VRAGEN.

Ketters. Seiler zegt in zijne tabellen, XVe eeuw: »In de Nederlanden deden Aegidius Cantor en Willem van Hildenissen eene secte van lieden onstaan, die zich »homines intelligentiae" noemden en de wet van den vrijen geest verkondigden. Zij erkenden Jezus slechts als eersten verkondiger der zaligheid en verwierpen de oorbiecht, vrijwillige boetedoeningen en andere kerkelijke instellingen. Voor het meerendeel waren zij fatsoenlijke (redliche) en vrome lieden".

Bestaat er een monographie over die ketters, of waar kan ik meer over hen vinden?

A. J. C. KREMER.

Brandolykerk te Utrecht. Nav. XXX, 616 is sprake a°. 1590 van het Braem Doleusklooster te Utrecht, nà de Reformatie herschapen in de Brandolykerk, en a°. 1630, 37 als zoodanig voorkomende. Van waar die naam, en wat weet men van die stichting?

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XXII.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. Dirks.

1644—1648.

1021. 1644. *v. L.* 278. Grevelingen ingenomen. Komt ook voor met *Lud. XIIII* enz., als boven reeds is opgemerkt bij andere dergelijken.

1022. 1644. Med. met inscriptie van Malacca, van *Jan Jansz. Menie*, gevonden in zijne nalatenschap zegt *Laboranter* (*P. A. Leupe*) in de *Nav.* XVI, 202 met verwijzing naar: «*Iets over eenige gedenkpenningen en andere vereeringen vanwege de O. I. C. gedaan.* (*Bijdr. tot de Taal-*, *Land- en Volkenkunde van N. I.* N. volgreeks, VIII, blz. 197 en volg.

1023. 1644. 10 April. Fraai gegr. Huwelijksp. Z. Vz.: Familiewapen, liggende halve maan. Omschrift: *dit is 't wapen van Adriaen van der Mersch, wilter op mercke, gestorven en begrave(n)* A°. 1538 *te Lendele in de kercke.* Kz.: in een krans: *Adriaen van der Mersch ende Janneken van der Lip in den Houwelycken staet vereenicht op den* 10 *April* A°. 1644 *binnen Leyden.* (Verz. van wijlen Mr. *J°. de Vries Jz.* te Amst. Cat. *Arti* 1880, n°. 1704.

1024. 1644. Begrafenisp. van de *Zuyd-Buurt* te 's Hage. *Revue* 1859, p. 495, n°. 6. *Mededeel.* II, blz. 75, III, pl. (e) III.

1025. Z. j. *v. L.* II, 284. Ter eere van *J. J. Chiflet.* Zie *v. Orden* II, blz. 483. Door *D. Waterloos.* Zie *Revue* 1855, p. 261, XX. *Pinchart, Hist.* p, 50. (7) die even als *v. Orden* zich verwondert over de inscriptie onder den arm op een exemplaar in de Kon. Bibl. te Brussel, *Aet(atis) LXXX*, vermits *Chiflet* van 1588—1660 geleefd heeft.

1026. 1649. Van dit jaar en niet van 1648 zooals *v. L.* II, 285 heeft, of 1645 zooals *v. Orden* II, 483, is de penning ter eere van *Octavio Piccolomini.*

1027. 1645. *v. L.* II, 286. 35 steden of sloten genomen; ook met *Lud. XIIII.*

1028. 1644—1645. *v. L.* II, 289. Vier stuks munten ten dienste der O.-I. Comp. N°. 5, de 1/4 stuiver van 1644 is bij *Verkade* pl. 222 (1). Vergelijk echter *van Orden* II, 485. De gegoten stukken van 1/2 St. zijn inderdaad zeer onduidelijk.

1029. Z. j. *v. L.* II, 291 op 1645. Op het overlijden van *Huig de Groot*, *v. Orden* II, 485. »In latere jaren vervaardigd". Bij *Noot-Nagel* n°. 389 met *R. A.* onder den arm. *R. Arondeaux* sneed penningen in de Nederlanden te 's Gravenhage en in Engeland van 1678—1702. Zie *Cat. Arti* 1880, n°. 1388—1396.

1030. 1645. 19 Juni. Medaille van *f* 75-3 st. en gouden keten van *f* 545-8 st. door de O.-I. C. geschonken aan *Jonathan de Neckere*, gewezen schipper op het fluitschip *de Noordstarre*, wegens eene merkwaardige resistentie op de rivier van Cambodge. *Leupe* t. a. p. VIII, 202.

1031. 1645. Ter eere van *Thomas Fairfax.* Vergelijk *v. L.* II, 336, van 1649. Door ons medegedeeld in de *Revue* 1861, p. 218. Kleiner en Vz. zonder omschrift. Nu in de Verz. van Mr. *A. Looxma IJpeij.*

1032. 1645—1650. Vz.: Het hoofd van *Olivier Cromwel* en van den duivel vereenigd. Daarvoor: *Cromwel.* Omschrift: *Den een mens is den a(nderen) siin dvvel.* Kz.: Het hoofd van *Th. Fairfax* vereenigd met een zotskap. Daarvoor: *Fairfax.* Omschrift: *D'een sot is d. a(nderen) s(iin) gek.* Zie *Médaille Satirique sur Olivier Cromwell et Fairfax* par *Ch. Piot* in de *Revue* 1846, p. 407—409. Cromwel y est representé comme le mauvais génie de Fairfax.

1032. Veel kleiner met de bijschriften: *Cromwell-Fairfax.* Z. bij *Seckendorff* blz. 187.

1033. Z. j. Ovale p. pl. met gegoten en geciseleerd b.b. van *Const. Huygens*, hoogstwaarschijnlijk door *Hieronimus Holl* gemaakt. Vergelijk 1643, n°. 1020. *Cat. Arti* 1880, n°. 1168 van Mr. *J. de Vries Jz.*

1034. 1645. Begrafenisp. van 's Hage, *Revue* 1859, p. 495. n°. 6.

1035. 1645. Als boven, n°. 7, (niet vermeld in de *Mededeelingen*) van de B(*uurt* V(*an*) D(*e*) *Bovchorst Straet* 1645.

1036. 1645. Als boven, n°. 8, (ook niet t. a. p. vermeld), van de *Bvert van 't Hofspui.*

1037. 1645. Als boven, n°. 9. *Meded.* I, blz. 201, n°. III, pl. III (a): *De Pen(ning) sy gego(ten) te beg(raven) d(e) bv(ren van de) Pot(en)*

1038. 1645. *Cat. Kluit*, n°. 1518. Fraaie trouwpenning met de klokhen en de kiekens. Uitvoerig beschreven in den Cat. der Zaandammer Tentoonst. n°. 1382, met toevoeging van deze gissing: »Deze penning is waarschijnlijk geslagen bij het 50-j. huwelijk van *Jacob Graftdijk* en *Neeltje Haro.* (Wanneer had dat plaats?) 1645? (Inzendster wed. *C. R. Breet* te Zaandijk.)

1039. 1645. (Cat. *de Smeth*, n°. 1412. G. 10 Eng. 6 Azen *f* 32. Ovale gouden penning met het b.b. van Karel I, kon. van Engeland. Op de Kz. leest men: *Gvilmo Boreel eiusq(ue) natv maiori in p̃petvvm* — *Boreel* keerde den 4 Mei 1645 van zijne zending terug. (*v. L.* II, 284.)

1040. 1646. *v. L.* II, 292. Verrassing van Thienen. Als draagpenning, in lood met I V H in verheven, gestempelde letters geplaatst onder de afbeelding der stad bij *C. K.*, die *Navorscher* XI, 7, op de vraag wat moeten de letters I V H beteekenen? *spoedig* antwoord verlangt. Het zullen de voorletters zijn van hem die met den penning vereerd werd.

1041. 1646. *v. L.* II, 294. Inneming van Kortrijk, Vz. met *Lud. XIIII. Fr.* etc.

1042. 1646. *v. L.* II, 295. Verovering van Duinkerken (= n°. 1041.)

1043. 1646. Verovering van Duinkerken. Vz. B.b. *Lud. XIIII,* (ouder) Vz. Gezigt op de stad: op den voorgrond twee geknevelde beelden, waarbij een wapen met een leeuw en een met een burgt. Het randschrift bijna = n°. 1042. *Salm,* n°. 989. Z. 34.

1044. 1646. Inneming van elf steden en sterkten. Omschr. *Mars expugnator* etc. *'t Hooft,* n°. 581. Brons.

1045. 1646. *Eerste* Leidsche schutterspenning, *Revue* 1866; p. 133, n°. 104.

1046. 1646. Zilv. belooningsp. bij het schijfschieten der burgerij te Leiden, in rand, waarop gegraveerd: *Als 't Loot. in. silver. verandert. was. van. der Aa. tresorier.* Cat. *Keer,* n°. 4626 *f* 5.—; (Kab. van H. K. H. Prinses Marianne der Nederlanden.) *Revue* 1866, p. 133, n°. 103.

1046*. 1646. Schuttersp. van *het Hof van de Edele Busse* te Middelburg, *Revue* 1866, p. 139, n°. 132. Vgl. *v. Orden,* pl. XIV (2) met 1623.

1047. 1646. 7 December, Huwelijk van *Frederik Wilhelm,* keurvorst van Brandenburg, met Prinses *Louise Henriette* van Oranje eerst in 1648 door *Christiaan Maler* te Neurenberg gesneden. Afgeb. bij *van Orden* en *Schinkel. Bijdr.* pl. I, n°. 2. Zie ald. blz. 30—32, *J. J. Löchner, Sammlung merkwürdiger Medaillen,* Nürnberg 1737—1744, (8 vol.) IV, S. 337. Bij *van Cleeff,* I, n°. 1518. Z. *f* 7.—; *'t Hooft,* n°. 582/83, Z. 60 W., *Revue* 1878, p. 90—91, pl. 5 (15), door Graaf *Nahuys* medegedeeld.

1048. 1646. 27 Mei, 50-j. huwelijk. Vierkante verg. zilveren, gegr. penning. Vz.: familiewapen met omschrift: *Sam. van Heyninghen out* 1½ *jaer, Anno* 1646. Kz.: Op het veld:

Vijftich Jaer te saem
In trou en echt genoten,
Sien wij seer aangenaem
't Geslacht uyt ons gesproten,
1646.

Omschrift: *Cornelis Jansen van Heyninghen* en *Isabel Rutgers*

getrout vijftich Jaeren den 27 *May.* Cat. *Arti* 1880, n°. 1713, Mr. *J. de Vries Jz.* Bij *Westhoff*, n°. 1302, *Keer*, n°. 4629, 16 W. Bij *Schetsberg*, n° 1434, 15 W., *de Roye*, n°. 1719 *f* 2.—, *van Duren*, n°. 1090.

1049. 1646. Begrafenisp. van 's Hage, *Revue* 1859, p. 497, n°. 10 *Absent* 6 *Stu(vers.)*

1050. 1646. = = n°. 10* (*Absent* 8 *Stu(vers.)*

1051. 1646. = van de *Bveren van de Baginestraet*, = n°. 11. Vz.: Een begijntje, 16—46. *Meded.* I, blz. 202, pl. *b.* V.

1052. 1646. = van de *Bagine(straat)* = p. 498. V. Een doodbaar, *Anno* 1646.

1053. 1646. = *Van de kerck Noorder Zijts Buyrte* 16—46 = n°. 13 = *Revue* 1859, p. 498.

1054. 1646. Van *O. W. S.* (?) = n°. 14, = *Revue* 1849, p. 498. Wie kan *O. W. S.* aanvullen?

1055. 1646. = Van de *S. Anthonis bvert*, ald. n°. 15, *Meded.* I, blz. 201, pl. *b.* (IV), *Revue* 1859, p. 498—499.

1056. (1647). Gedenkpenningen ter eere van *Leopold, Aartshertog van Oostenrijk.*

1). *v. L* II, 301 (1). Met het omschrift *Leopoldvs Gvilielmvs d. g. archidvx Avstriae* en het *Timore domini* als omschrift. Door *A. Waterloos. Revue* 1855, p. 262 (XXI). *Pinchart. Hist.* p. 43 (10).

2). *v. L.* II, 301 (2) kleiner met het *Timore domini* als *opschrift.*

3). *v. L.* II, 301 (3) kleiner met het b.b. in kanten kraag en *opschrift.*

Allen met hetzelfde omschrift der Vz., doch de kransen zijn anders geslingerd om het kruis.

Als boven als *Aartshertog en hertog van Bourgondië* (door *Adr. Waterloos*).

4). Vz. omschrift *Leopold: Gvil: d: g: archid: avstr: dvx: bvrg:* Z. bij *Pinchart Hist.* p. 45 (22). *Piot. Cat. des coins* p. 30 n°. 308.

5). Als n°. 4, maar kleiner.

6). Als *v. L.* II, 301 (1) doch kleiner en gemerkt op de Kz. *Hier. dv Qvesnoy f. Revue* 1858 pl. IV, (6) p. 38 en 1878 p. 137 Cat. *Arti* 1880 n°. 1115, *Pinchart Hist.* p. 48 zegt er van: Elle est d'un modelé un peu maigre; l'on y sent, me paraît-il, le défaut d'expérience. Trouwens *du Qvesnoy* geb. te Brussel in 1602 en ge-

executeerd te Gent op 24 October 1654 (zie de *Revue* 1858 p. 38), had tot omstreeks 1647 wel tijd gehad om zich te oefenen!

7). Als boven, met het monogram $\overset{\text{P}}{\text{V X}}$, grooter dan *v. L.* II, (301) 1 [1]).

8). Als boven, met het monogram I(*eam*) *R*(*oettiers*). Wij vragen met *Pinchart*: L'existence de ses (huit) differentes productions ne pourrait-elle faire supposer qu'il y eut alors (1647) un concours?

1057. Z. j. *v. L.* II, 302. Ter eere van *Philippus Le Roy*. In de *Revue* 1855, volgt p. 264, XXVI achter *Cons. A. W. A. f* = *A. Waterloos f*(*ecit*) In *Pinchart Hist.* p. 45 (25) wordt dit lettermerk niet vermeld.

1058. 1647. *v. L.* II, 305. Op de verovering van elf plaatsen. Vz. *Lvd.* XIV *Fr. et Nav. Rex Christianissimvs.* Kz. De overwinning zittende op een zegewagen met *twee* paarden bespannen. In de afsnede alleen het jaartal. Bij *Salm*, n°. 995. Br.

1059. 1647. In Engeland geslagen (?) zilv. penn. op den Zeeuwschen oudsten ordinaris ingenieur bij 's Lands zeewerken *Pieter Manteau van Dalem*. Vz. zijn regtsgewend borstbeeld. Onder den geknotten arm *A. P. S*(*culpsit*) Kz. *Pr. Manteau van Dalem Esq. Ingen. Gen.* 1647. Volgens eene afteekening bij mij van wijlen den heer *A. H. G. Fokker*. Zie over *Manteau* mr. *G. A. Fokker* in *Nav.* XVIII, 545—553 en over den penning ald. blz. 552. Cat. Zeeuwsch Gen. n°. 540. Cat. Oudh. Middelb. 1870, bl. 77 n°. 108.

1060. 1647. Penning in den stijl van dien bij *v. L.* II, 283 (1645) ter eere van *Johan van Reede* en van *v. L.* II, 297 (1646) ter eere van *Aalbert Joachimi*, doch iets kleiner, beschreven door mr. *J. de Vries Jzn*, in *Navorscher* XVII, 326 als *Médaille van Viret*, A°. 1647. Z. Mm. 28, W. 9, fraai bewerkt, Vz. B.b. van de linkerzijde gezien, blootshoofds, afhangend hair, platte kraag, de rok digtgeknoopt, onder het armstuk *Aet.* 55 (?) Kz. alleen *Viret*, omgeven door 1647. *Zou Viret* (*Hij is krachtig*) *niet eenvoudig een lijfspreuk zijn?* en niet op eenen *Viretus* doelen?

1061. 1647. Gegrav. zilv. trouwbeloftepenning van *A. van Hettingha*, Vz. wapen (goud) waarin 3 eikels (2 : 1) gedekt met

[1]) Zie *Piot. Cat. des coins*, p. 31 n°. 310.

een open helm, waaruit een zwaan oprijst: als tenants, twee wilden, man en vrouw. Kz. *Liefde* | *is begin* — | *Elck sijn* | *dit is mijn.* 16—47 — *A. v. Hettingha.* (Bij mr. *A. van Slooten* te Dockum, 2 Jan. 1862. Aft. bij mij.)

1062. 1647. 27 Mei, 50 j. huwlijksp. van *Hans van Loon* en *Anna Ruyckhavers.* Vz. Deze namen onder uit de wolken komende saamverbonden handen en de naam *Jehovah* in een stralen krans boven hunne saamgestrengelde wapenschilden. Daaronder op een lint

A°. 1597: 27 Mey.

Kz. onder den naam *Jehovah* dit rijmpje:

De liefde blijft in eewicheijt,
Geloof en hoop vergaen,
Als liefd' noch jaar noch tijt verbeijt
Ist Iubel-jaar voldaen.
1647.

Deze p. komt veel voor. Bij *Westhof* n°. 7313, *de Roije* n°. 1433, *f* 3.25. *Nav.* VI, 257. *Welz de Wellenheim,* n°. 14118. In goud, Cat. *Hist. tent.* Amst. 1876, n°. 471, van douairière *van Loon,* geb. *De Winter.* Zie ook *Nav.* XIX, 120 en 508. *Kok,* XXIX, 139, op geslacht *van Loon.* Over de acht gouden bruilofton in dat geslacht zie *Nav.* XIX, 119—121 en 507—509.

1063. 1647. Begrafenisp. van 's Hage van de *B(lijen(burg)er b(uurt).* *Revue* 1859 p. 499 (18) Gegraveerd. Ook 1063*. Gest. in Kon. kab.

1064. 1647. Als boven, van *S. Antevnis* × *bvert* 1647. *Revue* 1859, p. 499 (16).

1065. 1647. Als boven, 1647, van *M. B. V.* (?) p. 499 (17).

1066. (1647.) *P. C. Hooft.* B.b. Mm. 48, door *J. P.* (*Menger*). Brons.

1067. (1648, 23 Jan). Vz. Borstb. van Willem II, prins van Oranje, zonder omschrift. Kz. gekroond wapen. Door Graaf *Nahuijs,* medegedeeld in de *Revue* 1878, pl. 6 n°. 16 en p. 94, toegepast op de installatie van den prins als stadhouder.

1068, 1648. 28 Mei. Yperen door de franschen ingenomen (zie *v. Loon* II, 328, zonder penning). Vz. B.b. van Lod. XIV jeugdig. Daaronder *I. Manger f(ecit)* Omschrift *Lud.* XIIII *Fr. et*

Nav. rex Christianiss. Kz. Een krijgsman biedt aan Frankrijk, voorgesteld door een gekroonde en ter neer gezeten *genius* (genie), het wapenschild van Yperen en eene muurkroon aan Naast de genius ligt ter aarde geworpen een vaandel, waarop een *leeuw* (*Leon*) en een *toren* (*Castilie*) zijn gebordnurd. Omschrift: *Fracta Hispanorvm Fidvcia* (Het vertrouwen der Spanjaarden gebroken). In de afsnede: *Ypris captis* XXVIII *Maii* MDCXLVIII. Naast den voet van den krijgsman D. V. Zie *M. Alph. Vanden Peereboom, Essai sur la Numismatique Yproise.* Brux. 1877, pl. B, n°. 1, p. 146—147. *Revue* 1877, p. 1—2. *Jonnaert* n°. 39. *Cat. des coins du cabinet royal à Paris*, n°. 34, *'t Hooft* n°. 616, Br.

1069. 1648. Op het overlijden van *Pieter Vink.* Vz. zijn wapen. Kz. *Abit tempus, venit mors.* (De tijd gaat, de dood komt). Gegr. Z. Gr. 47½. W. 18 : 60 *f* 2.25, bij *Becker.* n°. 563, bij *de Roye*, n°. 1466, Z. *f* 3.

1070. 1648. Med. van *Wollebrand Geleinz de Jonge* als commandeur der retourvloot. Zie daarover majoor *P. A. Leupe. Nav.* XVI, blz. 202 (1). *Bijdr.* VIII, blz. 197 en volg.

1071. 1648. Gedenkp. van *Jan Baptista Maes*, heer van Steenkerken enz. enz. Vz. *Icarus.* Omschrift: *Medio tvtissimvs ibis* (*Middelmaat houdt staat*) 1648, gescheiden door het muntteeken van Antwerpen. Kz. wapen rustende op het St. Jacobkruis, waarvan *Maes* ridder was. Omschrift *I. B. Maes pré*(*sid*(*ent*) *com* (*missaire*) *des finan*(*ces*) *dv roy* etc. Eenig exempl. medegedeeld door den heer *R. Chalon*, in de *Revue* 1868, pl. IX, (3) met 's mans leven, p. 145—147.

1072. 1648. 50 j bruiloftsp. van *Paul Stockius* en *Sophia van Dijlsen.* Mm. 68. Z. 77 W., *v. d. Chijs* Cat. n°. 180.

1073. Z j *v. L.* II, 308, door dezen toegepast op het teekenen der preliminairen van den vrede te Munster, maar zonder reden, als zijnde z. j. komt bij *Salm* n°. 1001, Mm. 38 kleiner voor. Zvg. 22 en met het omschrift *Philippvs IIII, Hispa. rex.*

Allerlei uit Maas-Waal. Vervolg van XXX, 603—08.

Te *BERGHAREN* leest men op twee zerken binnen de deur der Hervormde kerk:

op de éene,

A°. 1629 *den* 19 *December sterf Meiner Hennis* [1]).
Christus des levens fonteyn.

Hieronder de letters M. en H. met een huismerk er tusschen. Op de andere,

Roelofken Dirks Deircks is hier begraven
den 6 *Nov.* 1624.

Deze R. Dircks Deircks was meer dan waarschijnlijk eene bloedverwant van Wolter Derckx, in 1670 burgemeester van *Batenburg*, voorkomende onder een oorspronkelijk stuk, dat wegens de eigenhandige onderteekening der toenmalige burchtvrouwe, ter plaatse zorgvuldig bewaard wordt, — van dezen inhoud:

Sigillatum 1670.

Tax van 'tgeene die Gemeyntens van HORSEN en LEUR op ijder ordinarisse schoudach tot verplegingh van Dijckgraeff en heymraden sullen betalen.

»Wij Johanna geborene gravinne van Bronckhorst-Batenburch, »gravinne douarire van Horne, vrijvrouwe tot Batenburch, Kessel, »erffburchgravinne des ertsstifts Cöln, vrouwe tot Odenkirchen, etc., — »bij die officieren van *Horsen* en *Leur* in name harer respective »heeren en ingeseten geërfden dier plaetsen versocht sijnde dat »deselve, in plaetse haer voorhenen is toegeschreven geworden »seecker gedeelte van de verteringe van dijckgraeff en heimraden »alhier jaerlicx op de drie ordinarisse schoudagen vallende, mochten »gestelt worden op eene seeckere en genomineerde somme; soo »is bij ons (na ingenomen bericht van dijckgraeff en heimraden) »op het voors. gedane versoeck verstaen, dat die van *Horssen* op »ijder schoudach acht gulden, doende op die drie jaerlicxe schou»dagen vier en twintig gl., ende die van *Leur* op ijder schoudach »vier gl., doende op die drie jaerlicxe schoudagen twaelf gl., sullen »hebben te betaelen, alleen tot verpleginge van geseide verteringe »van dijckgraeff en heymraden alhier op die drie ordinarisse schou»dagen vallende. En dat die officieren in name harer respective »heeren en die burgem̄rn der voorn. plaetsen in name harer res»pectieve gemeynten sullen beteickenen dit voor haer en hare »nacomelingen te sullen naercomen en achtervolgen. Ordonne-

[1]) De dijk langs Asch, Buurmalsen en Tricht heet de Hennisdijk; vgl. Nav. XXX, 614.

»rende tgene voors. alsdan ten dijcksignate sal gebracht ende in »toecomende achtervolcht worden. Aldus gedaen op ons casteel »*Batenburch* den 17 mert 1670.

J. v. Bronckhorst-
Batenborch.

Was geteekend

Philips de Man, in name van sijn WelEd.
de heeren, en als richter tot Loer (*Leur*),
Marten Heymericx,
Wolter Dercx, burgemrs tot Batenborg.
E. Beeckman, Amptman van Horsse, in name
van sijn WelEd. heeren Gerit de Ruyter.
Wolter Peters, beide als burgemrn tot Horsen.
Mij prnt (*present*) W. Pieck, landschrijver
van Batenborg [1]).

Deze classiek Geldersche plaats wordt in het Leenregister [2]) aangeduid als: het slot, *stadt* en heerlijckheyt van Batenborch, *hooch* en lege met allen sijnen toebehooren, met manschappen, luyden, vrijheiden, gerichten hooch en lege, met den Maesstroom alsoo veer en lange als de heerlijckheyt v. B. te lande sich streckt, als de voorheeren v. B. van sijn Keiserl. Maj. daermede beleent sijn, naementlijck *een vrije munt*, *grut* [3]), en *in drie tijden van het*

[1]) Batenburg vormde met Horssen, Leur en Hernen één polder.

[2]) Afdeeling Nijmegen, f°. 26.

[3]) gruit, d. i. uit meel bereide zuurdeesem, waardoor men het bier liet gisten, dat oorspronkelijk van roggemeel, zonder hop, gestookt werd. Na 1330 begon men met hop te brouwen. Zie over gruit- en hopgeld, *Nav* XXX, 227—30. Het recht van de gruit (gruite), dat aan de heerlijkheid Batenburg verbonden was, bestond dus in het monopolie van bierbrouwen, hetwelk de heer der plaats bezat en uitoefenen mocht. — Bij gelegenheid der beleening door keizer Lodewijk van Beijeren in 1317 van Willem heer van Bronckhorst namens zijne gemalin Johanna erfdochter van Batenburg, met deze heerlijkheid, werd er recht van munt en tol aan verbonden. De muntmeester van den heer van Batenburg is in 1384 wegens het vervaardigen van valsch geld te Deventer, — hoe kwam hij daar? — gevangengezet en levend gebraden in den ijzeren ketel van 72 nederl. ponden wichts, die nog steeds boven in den muur der stadswaag hangt. Zie over hem *Bijdr. tot de gesch. v. Overijssel* door Mr. J. I. v. Doorninck, VI, 349. Hendrik van Velthuysen, burger van Deventer, 3 Juni 1579 te Appingadam als muntmeester der Ommelanden aangesteld, die in 1580 en eerstvolgende jaren te Gorinchem muntte, sloeg

jaer vrije jaermerckten tot B., waervan den eenen aengaet drie dagen vóór St. Walburchavont geheyten Meyavont, die ander drie dagen vóór St. Peteravent ad vincula, de derde drie dagen vóór St. Catharinenavent; welcke drie jaermerckten vorder duyren sullen van den eersten sondach naer een ijderen heyligen avont als St. Walborch, St. Peter en St. Catharijnen vóór benoemt, ses weecken en drie daegen, *welcke drie dagen vóór en naer ijgelijcken jaermerckt voorgenoemt staen op halven tol, alsoo dat die van B. en oere erven en naercomelingen in dese drie jaermerckten en tijden voorgenoemt van een ygelijck besonder tol hebben en nemen sullen mogen van allen tolbaeren goederen en haeve te waeter en te lande, van wat landen die komen en verkeert* (vervoerd) *worden in die heerlijckheyt v. B. op die Maesstroom voorgen.*, volgens specificatie in den leenbrief naerder geexprimeert, en wie eenige van dese drie jaermerckten ontvreemdet off tot eenigen tijt ontvoerde, die sal verbeuren lijf off goet gelijck het van olts geweest is; sijnde een leen van sijn Keiserl. Maj. aen vrouwe *Johanna geboren van Bronckhorst-Batenborch, gravinne douagire van Hornes* als eenichste erfgenaeme haeres broeders *Wilhelm Frederijck v. Br.*, heer van en tot B., en de beleeninge verweigerende, is, volgens de resolutie van de Ed. Mog. Heeren Staeten deser lantschap van den 26 Martii 1664 daermede beleent

Vrouwe *Johanna geb. v. Br.-Bat., vrouwe tot B., graevinne douag. van Hornes* 31 martii 1664.

Willem Adriaen grave van en tot Hornes, heer tot Kessel, Odenkirchen, Erfborchgreef des Ertsstifts Ceulen, Generael van de artillerije der vereen. Nederlanden, Gouverneur van Heusden, Gorrecum enz., beleent 1 maert 1676 als erf sijner moeder, met insertie van dese clausule (volg. resol. der Staten van Gelderl. van 29 febr. 1676), dat het bewuste leen altijt in het geheel op des leenmans outsten naeste bloet hetsij man of vrouw, de man in pari gradu geprefereert vóór de vrouw, sal vererven, voor-

in 1576 te Batenburg eene Hollandsche kroon, ver beneden de waarde. [In 1572 is sprake van tienden over de erven Groot en Klein Velthuysen in de beide kerspelen van Deventer; zie *Catal. d arch. v. h. Gr. en Voorster-Gasthuis te Dev.* door Mr. J. I. v. Doorninck, n°. 1133.] Een in de Batenburgsche kerk begraven »muntgezel" van den jare 1616 troffen wij *Nav.* XXX, 607 aan.

behoudens den heer grave van en tot Hornes en de possesseurs en eygenaers van hetselve leen haer vrije dispositie over hetselve. — Hij laat 25 April 1676 zijne besloten dispositie approbeeren, welke hij vervolgens intrekt, 19 Jan. 1677 zijne nadere dispositie doende approbeeren; en verbindt dit zijn leen 26 Nov. 1686 voor 4000 gl. aan Frederik Hendrik van Randwijck, heer tot Rossum, burggraaf des rijks en richter der stad Nijmegen, waarvan 20 Dec. 1693 de pandlossing plaats heeft.

Vroulijn *Isabella Justina gravinne van en tot Hornes* († 1734, zuster der kinderloos overledene Johanna Sidonia van *Nav.* XXX, 606) laat de besloten dispositie van haar heer vader openen, doet die op het leenboek registreeren, eigent zich het principale testament toe en wordt uit kracht dier dispositie 1 Maart 1694 met de heerlijkheid Bat. beleend (hulder Johan Op ten Noort, burgemeester); vertoont een verzegeld stuk, dat een kontrakt behelst, 8 April 1694 opgemaakt tusschen vrouwe Anna geboren van Nassau, gravinne douairière van en tot Hornes, en haar, en laat dit 16 Apr. 1694 approbeeren, — laat als gemalin van *Ernst grave tot Bentheim*, († 1713), de huwlijksvoorwaarden tusschen henlieden opgericht, 4 Juli 1701 approbeeren; doet 28 Juni 1703 hare besloten dispositie approbeeren, en stelt na doode van haren hulder Johan Op ten Noort 17 Apr. 1706 tot nieuwen hulder Dr. Engelbert Op ten Noort.

Carl Paul Ernst grave van Bentheim-Steinfurt etc. (geb. 1729), minderjarige erfgenaam zijner grootmoeder Isabella Justina gravinne van Hornes, wordt uit kracht der huwlijksvoorwaarden tusschen haar en zijn grootvader Ernst grave van Bentheim-Steinfurt enz. 15 Apr. 1701 opgericht en 4 Juli 1701 geapprobeerd, 10 Juli 1734 door zijn hulder Jan Willem Visch beleend.

Francisca Charlotte (geb. gravinne van Lippe-Detmold, † 1738) gravinne douairière van Fridericus Belgicus graaf van Bentheim enz., moeder, en Transisalanus Wilhelmus grave van Bentheim enz. († 1743 ongehuwd), oom en bloedmomber van Carl Paul Ernst, belasten dit leen 3 Juli 1737 met 30,000 gl. ten behoeve van Willem Jan van Dedem.

Carl Paul Ernst grave van Bentheim-Steinfurt († 30 Juni 1780), meerderjarig geworden, vernieuwt 29 Juni 1762 den leeneed. Zijn eenige zoon (bij Charlotte Sophie Louise gravin van Nassau-Siegen, † 1759)

Lodewijk Willem Gelricus Ernestus (geb. 1 Oct. 1756), 10 Oct. 1780 beleend, laat met zijne gemalin Juliana Wilhelmina hertogin van Holsteyn-Schleswig-Glücksburg (met wie 17 Juli 1776 gehuwd) 19 Juli 1781 twee acten van afstand registreeren, door zijne beide zusters Eleonora Augusta Amalia Carolina en Augusta Clementina Louisa Hedwig, geboren gravinnen van Benth. St., benevens derzelver gemalen [1]), 28 Juli 1779 en 23 Oct. 1780 ten zijnen behoeve gepasseerd. Hij is in 1817 tot vorst verheven, † 20 Aug. 1817.

Tot zoover het *Leenregister*. Wij zagen nog vermeld zijn zoon

Alexius Friedrich, vorst van Bentheim-St., geb. 20 Jan. 1781, gehuwd 17 Oct. 1811 met Wilh. Carl. Freder. Max. vorstin van Solms-Braunfels, wier zoon

Ludwig, geb. 1 Aug. 1812 [2]), gehuwd 27 Juni 1839 met Bertha, dr v. wijlen den landgraaf Karel v. Hessen-Philipsthal-Barchfeld, thans nog regeerend vorst is van Bentheim-Steinfurt. Zijn in 1845 geboren zoon, de erfprins Alexis v. B. St., ritmeester in het pruissisch regiment gardes du corps, werd 22 Sept. 1880 op het residentieslot te Arolsen verloofd met prinses Paulina Emma Augusta Hermina, geb. 19 Oct. 1855, oudste dr v. prins George Victor, regeerend vorst v. Waldeck-Pyrmont, en van prinses Helena v. Nassau (gehuwd 26 Sept. 1853, dr v. wijlen Willem hertog v. Nassau).

De Duitsche vorst legde steeds zijn eerbied voor de steenen overblijfsels uit Gelderland's roemrucht verleden aan den dag, doordat hij de ruïne van het voormalig slot te *Batenburg*, — weleer een der oudste, grootste en schoonste van dit gewest, waaraan, vooral in den Spaanschen tijd, onder de graven van Bronckhorst, zóóveel belangrijks zich vasthechtte, — niet wegruimde, maar tot eene herinnering voor het thans levend geslacht verteren liet door den tand des tijds, waarvoor ten laatste alles bezwijken moet. Telkens vallen steenmassa's van de nog aanwezige hangtorens en muren in de grachten af.

De ruïne met het grondgebied en tal van landerijen is sedert 1878 in het bezit van den heer Jurgens te Oss.

[1]) Ernst Casimir graaf van Ysenburg-Büdingen en Ferdinand Casimir graaf van Ysenburg-Wächtersbach.

[2]) Vgl. W. A. v. Spaen, *Inleiding*, I, 331, 32.

J. van Wijk Roelandszoon, in 1821 schrijvende, zegt, dat *Batenburg* «voortijds" een stadje was. De plaats wordt echter zelfs nog in 1818 als eene *stad* betiteld, bij gelegenheid dat ze in het bezit van een wapen bevestigd werd. Het hierop betrekkelijk stuk is van den navolgenden inhoud:

»Van wege den koning,

»De hooge raad van adel, gebruik makende van de macht aan »denzelven verleend bij besluit van den 20sten Februarij 1816, »bevestigt bij dezen de *stad* Batenburg, ingevolge het door haar »gedaan verzoek, in het bezit van het navolgende wapen, zijnde »een rood schild, beladen met een St. Andrieskruis en verzeld »van vier droogscheerdersscharen, alles van goud; het schild ge- »dekt met een gouden kroon. Gedaan in 's Gravenhage den 15 Julij 1818".

Ditzelfde wapen, maar gebroken met dat van Bronkhorst, kwam ons *Nav.* XXX, 605 op het jaar 1635 op een wapenbord voor. Het is het wapen van het voormalige geslacht *van Batenburg*, hetwelk in dat van *Bronckhorst* opging, om, gelijk wij boven zagen, in het bezit der heerlijkheid voor *de Hornes* en van *Bentheim-Steinfürt* plaats te maken. Men wil dat dit aloud geslacht v. Batenburg uit het graaflijk huis van Gennep gesproten zij [1]), zoodat eerstgenoemd geslacht het wapen van Gennep aannam, doch de kleuren brak; want Gennep voerde ook het St. Andrieskruis met de vier droogscheerdersscharen, doch van rood in goud. De helmteekens verschillen echter geheel, daar Batenburg door twee beerenpooten van goud, Gennep door eene vlucht van goud zich onderscheidde.

Te *WICHEN* gebruikt men nog tegenwoordig een Nachtmaalsbeker, die ten opschrift draagt:

Desen beeker wort gegeven in dye gereformeerde kerck te Wichen tot
gebrvick des heilligen Aventmael door dye hooghwelgeb:
vrouwe Mechtelt Catriene van Nijkerke genaemt
Nijvenheim, weduwe van den hoogwelgb:
heer Adriaen van Elderen tot den
Tinacker [2]) *anno* 1696.

---

[1]) Zie *Herald. Bibliotheek* 1874, bl. 19, 20.

[2]) onder Wichen, nog in wezen, doch niet meer als kasteel of adellijk huis, Hij, ouderling te W., verscheen op de Arnh. synode van 17—23 Aug. 1659.

Onder dit opschrift ziet men éénerzijds de voorstelling van het H. Avondmaal, andererzijds *zijn* wapen, vormende vijf groote aaneengesloten spitsruiten van blauw in een zilveren veld [1]), met *haar* wapen onder éene kroon. Het wapen der Neukirchens ontwaart men in de Hervormde kerk te Gennep ook in hout uitgesneden, en wel links van een ander wapen, dat een rechtstandig kruis vertoont, en er vlak naast staat. Zou het een alliantie-wapen zijn? Het wapen rechts is echter niet ovaal. Dit snijwerk zal herkomstig zijn uit de kapel van het voormalige Genniperhuis, ook wel 't Huis ten Haag geheeten [2]), welke vesting in 1674 gesloopt is. Tot den opbouw nu der Hervormde kerk te Gennep [3]) droegen Georg Wilhelm van Neukirchen gen. Nijvenheim 10 Febr. 1657, en Ewald Godfried van Neukirchen gen. Nijvenheim Mei

[1]) De aaneengesloten spitsruiten, zonder meer, vormen, volgens Rietstap's *Armorial*, p. 339, het oude wapen (armes anciennes) van dit uit het land van Kleef herkomstig geslacht. Het nieuwe wapen (armes modernes), gekwartileerd met het wapen van het in het land van Namen levende markiezengeslacht de Trazegnies (geschuinbalkt van zes stukken, goud en blauw, met een zwarten schaduwleeuw over alles heen; het geheel besloten binnen een golvenden rooden zoom), heeft daarenboven een hartschild van goud, beladen met vijf roode leliën. Het helmteeken is een uitkomende ram van zilver, gehoornd van goud, gehalsband van blauw. Rietstap noemt echter de ruiten zilver en het veld rood. Elderen behoorde ten tijde der graven van Nassau, heeren van Breda, tot de aanzienlijke adellijke ingezetenen ter plaatse; zie v Goor, *Beschr. v. Breda*, bl. 51. Daar twee leden van dit geslacht tot het Verbond der Edelen hebben behoord, raadplege men vooral J. W. Te Water *Verbond* enz., I, 244; II, 373; III, 527 (en den hier aangevoerden Butkens *Annales de Lynden*, p. 265; *Quartiers Généalogiques*, I, 114), IV, 436.

[2]) Zie Paringet, *Beschrijving der stad Grave*, bl. 337.

[3]) De Geldersche synode te Nijmegen i.d. 17—20 Aug. 1642 opperde de vraag of men geene middelen kon aanwijzen om in het fort te Gennep of het Genniperhuis een eigen predikant te stellen. Bijgevolg hebben de afgevaardigden dezer synode met de afgevaardigden der classis van Nijmegen, bijgestaan door den amptman van Maas-Waal, gouverneur der plaats, zich over deze aangelegenheid schriftelijk tot de raden van staten gewend. In 1843 is de gemeente onder de synode van Gelderland en de classis van Nijmegen gebracht; in de Nijm. syn. v. 19—22 Sept. 1649 kwam een brief ter tafel van den kerkeraad van het fort G. tot opbouw eener kerk aldaar, en in de Harderwijker syn. v. 23—30 Juli 1656 verzocht Ds. Paulus Colonius (Leerdam) als correspondent v. Zuidholland, dat voor den opbouw dier kerk alle mogelijke zorg mocht worden gedragen.

1660 elk 50 gl., Arnold Adriaan freiherr von Bylandt 7 Juni 1657 zestien Thaler bij. Daar nu laatstgenoemd geslacht in goud een zwart kruis voert, zinspelen die in hout uitgesneden wapens hoogstwaarschijnlijk op de vrijgevigheid van genoemde edellieden, ten blijke van dankerkentenis. J. A.

VRAGEN.

Pierre Rouvière, fabrikant, »aux arènes de Nimes", te Amsterdam. Ik bezit een koperen gegraveerde plaat, 14 centimeter hoog, en ruim 85 centimeter breed, welke gravure (een negatief zijnde), voorstelt: een »arena", onder een ledig ovaal, aan weêrszijden vastgehouden door een cherubyn, en waarboven het Amsterdamsche wapen met de schildhouders zich verheft. Boven aan de plaat leest men: »aux arènes de nimes", en onderaan: »Fabrique de Pierre Rouvière (Rouuière) et Compagnie à Amsterdam". De plaat is geteekend: „La Fuellie, fecit". Zij heeft waarschijnlijk gediend tot het afdrukken van adreskaarten, of om afgedrukt te worden op het papier, waarin het fabrikaat van P. Rouvière werd verpakt. Nu vraag ik:

1°. wat weet men aangaande zijn persoon?
2°. van waar kwam hij hier zich vestigen?
3°. heeft hij nakomelingen gehad?
4°. welk soort van fabriek had hij, en waar was die gevestigd?

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Het gedicht l' Ane van Victor Hugo. Een ernstig woordje aan de Nederlandsche litteratoren. Ik ben meermalen *bestolen*. Van 't geldelijke zwijg ik. Maar ook op letterkundig gebied. Anderen hebben uit mijne armelijke pluimaadje meer dan éène veder geroofd en stoutweg op eigen hoed gestoken! Ik zal nooit aan *fransquillonismus* komen te sterven; dit tot naricht der Hagenaars en verfranschte Vlamingen! Ik genoot nooit eenige letterkundige opleiding, en men zegt mij: dan zijt ge een *auto-didact*, of zoo als 't woord luidt. 't Kan zijn. Maar — wat ik dan ook zijn moge, 'k behield op mijn ouden dag wel gaarne, naast mijne

weinige grijze hairen, het beetje letterkundige of letterlievende spoorzoekers- en padvinders-verdienste dat ik bezit, en daarom verzoek ik vriendelijk eene plaats voor dit woordje in den *Navorscher* en vermelding mijner opsporing of mijner werkgeving, als iemand ooit mijn wenk volgt, in zijne voor- of narede. IJdelheid der ijdelheden..., 't zij zoo! Nog niet lang geleden gaf een Académicien eene verhandeling uit over »un livre des sauvages". Ze was machtig geleerd, althans nog al zeer aardig gevonden. En — 't bleek later dat het een verloren schrijfboek was van een Duitschen schooljongen, uit de wildernissen van Noord-Amerika De snuggere Franschman had zelfs afbeeldingen van 's jongens teekeningen gemaakt op de wijze der figuren in Conscience's »Hoe men schilder wordt". Wat dit nu beduidt? Wel onlangs verscheen van den genialen mixte marktschreeuwer Victor Hugo een gedicht, getiteld *l' Ane!* 'k Heb er eenige fragmenten van gelezen, doch schort mijn oordeel daarover op. En nu mijn wenk en raad aan onze jonge litteratoren: Zou niemand uwer dien ezel eens willen onder handen nemen, en vooral naspeuren of liever vergelijken met een (Elzeviertje meen ik) Laus Asini of Asinorum?

Kent men het niet, dan wete men dat ik het eenmaal bezat, doch het eenen vriend schonk. In de pastorie te Garderen (Veluwe) zal de vriendelijke leeraar wellicht nog den titel kunnen opgeven, of misschien is die bekend aan den zoo welwillenden heer Campbell, eenen der weinige Nederlanders, wien ik naast onze Eekhofs, Winklers en wijlen onzen braven Leendertz, menige handreiking op letterkundig gebied dankweet.

Ik denk dat, hoe de vergelijking beider werken ook mocht uitvallen, eene bekwame hand altoos iets in dezen zou kunnen doen, ter meerdere eere van ons eeuwig geliefd Holland! G. P. ROOS.

Letterkundige paskwillen. In een Fransch dagblad lees ik: »Wie kent niet de min of meer fantastiesche vergelijking in het Evangelie: het is lichter dat een kemel ga door het oog van eene naald, dan dat een rijke inga in het koningrijk Gods! Men verbeeldt zich over 't algemeen dat wij hier te doen hebben met het breedsprakig Oostersch, dat men in zijne gesprekken als een Arabier in de woestijn, laat invloeien, zonder zich veel om den vorm te bekommeren. Men vergist zich. Deze vergelijking, die

zoo hemelsbreed verschilt van de gewone Bijbelsche gelijkenissen, is niets anders dan de vrucht eener spelfout. Ze komt voor in het Evangelie van Lukas, dat in onderscheiding van dat van Mattheus (oorspronkelijk Hebreeuwsch), in 't Grieksch geschreven werd. De Apostelen toch, aan wie de H. G. de gave der talen geschonken had, hadden slechts te kiezen welke taal zij gebruiken wilden. De vertaling der Evangeliën in een keukenlatijn dat zelfs een pas aankomenden jongen opvalt, werd ondernomen door een Romeinsch onderdaan, geboortig uit Pannonië, dus door een provinciaal. Hij heette Hieronymus en had in het college de Oostersche talen geleerd. Om ongestoord te kunnen werken, ging hij, evenals St. Antonius de woestijn bewonen, doch zonder het gezelschap van een kameraad als deze. Hij bad en vastte er echter veel, terwijl een medelijdende raaf hem brood bracht, dat deze den naburigen bakker [NB. in de woestijn!) ontroofde. Hij gevoelde en de prikkels van het zwakke vleesch niet, en werd niet van den duivel verzocht, maar in zijne droomen hoorde hij duidelijk de bazuin van den engel des gerichts en in zijne visioenen aanschouwde hij de vreeselijke bijzonderheden van! het laatste bedrijf van het drama der menschheid. Door de vrees was hij schijnbaar doof en blind 't Is dus niet te verwonderen dat hij eene *ypsilon* voor eene *êta* aanzag, en *karêlos* (kemel) in plaats van *karilos* (dik touw, koord, kabel) las. Als de H. Hieronymus een goeden bril bezeten hadde, zou hij zich niet zoo erg vergist hebben. Mogelijk vertaalde hij ook terwijl een of andere leerling hem den tekst voorlas. Een reden te meer dan om den misslag te kunnen verklaren, want beide letters worden als *i* uitgesproken; tenminsten het verschil is zoo gering, dat een vreemd oor het niet opmerkt. De H. Hieronymus had dus een gehoorbuis moeten nemen; doch deze waren nog niet uitgevonden".

De lichtzinnige toon van het aangehaalde daargelaten [1]), vraag ik, te meer omdat men het gezegde nog anders heeft zoeken te verklaren (poort = naaldenoog): is dit verhaal, enz. wezenlijk waar?

Dergelijke paskwillen behooren, vooral in Frankrijk, niet tot de zeldzaamheden. Een jong auteur vertaalde naar Quintus Curtius:

---

[1]) Men voege er bij: de lompe taalkundige onjuistheden daargelaten.

Red.

»Caesar venit in Gallum summa diligentia, Caesar trekt tegen den Gallier uit op de impériale eener postkoets (diligence.) Een recensent, Victor Hugoos drama Maria Tudor veroordeelende, schreef, zonder iets meer, om zijn gevoelen uit te drukken, den titel over, maar deed dit aldus: Marie, tu dors (gij slaapt).

Tegelijkertijd deelt de schrijver ons de verklaring mede van het bekende Fransche spreekwoord »pour un seul point Martin perdit son ane". Er was eens, 'k weet niet meer waar, een zeer rijk klooster, waar goede vette monniken huisden, die tevens zeer gastvrij waren. Het klooster droeg den naam van Asellum en de abt die van Martin. Deze Martin had, om de reizigers aan te lokken, boven de kloosterpoort laten zetten:

Porta patens esto,
Nulla clauditur honesto.

(De poort sta wijd open, geen enkele wordt voor een fatsoenlijk man gesloten).

Ongelukkig vergiste de leekebroeder, die de letters eens moest vernieuwen, zich leelijk met het plaatsen van een punt, door dit achter het woord nulla te stellen, waardoor men las:

Porta patens esto
Nulla. Clauditur honesto.

(Geen enkele poort sta open. Ze is gesloten voor alle fatsoenlijke luî.) Dit was een leelijke vergissing, die onder de geloovigen veel schandaal verwekte. De verontwaardigde bisschop ontnam den abt staf en kruis en gelastte, ter herinnering voor de kloosterlingen, de plaatsing van dit opschrift: Pro solo puncto perdidit Martinus Asellum (voor een enkel punt verloor Martinus Asellum), welk laatste woord o. a. »jonge ezel" beduidt G. P. ROOS.

Letterkundige paskwillen. Uit het Bijbelsch gezegde »het is lichter dat een kemel ga door het oog eener naald, enz. (Matth. 19 : 24) zijn denkelijk wel voortgevloeid spreekwijzen als: »dat is door het oog eener naald gekropen" (van iets dat er ter nauwernood door geraakt is) en »hij heeft het door het oog eener naald gehaald" (nopens iemand, die, tegen alle verwachting in, uit eene hoogst gevaarlijke ziekte herstelde, of, ondanks velerlei tegenstand, een voordeeligen post bekwam). Hieruit ziet men dus, dat steeds aan een eigenlijk »naaldenoog" gedacht is, en niet aan eene poort

of ingang eener spelonk. Ook de Koran denkt aan een naaldenoog, met zijn »hattai jalidja 'l djamalo phi sammi 'l chijâthi" (Sura VII, 38); immers de wortel van dit laatste woord (châtha) beduidt in de eerste plaats »samennaaien", en eene der nevenbeteekenissen is »schielijk voorbijgaan"; van hier, dat chijâth ook wel »pad" of »weg" kan beduiden. Daarenboven, wel kon er verwisseling plaats hebben tusschen het Grieksche *kamêlos* (kameel) en *kamîlos* (kabeltouw); — in het Grieksch moet daartoe nog eene letter veranderd worden, in het Arabisch heeft die verwisseling enkel door verandering van leesteeken (vokaal) plaats djamal = kameel, djomal = kabeltouw; — doch dat oudtijds aan een »kameel", en niet aan een »kabel" gedacht is, bewijst de Talmud, die ja van phîla (olifant) gewaagt, maar dus ook niets anders dan een (groot) *dier* voor oogen heeft.

Wat Asellum betreft, men zou eerder gelooven dat het klooster »Asylum" (vrijplaats, toevluchtsoord) zij genaamd geweest, waaruit òf een onkundige leekebroer òf een beter wetende spotvogel »Asellum" maakte in den zin van »ezeltje". J. A.

Een Aardrijkskundig leesboekje uit de XVIIe eeuw (XXX, 514). Een der oudste proeven, welke de letterkunde van dit leervak kan aanbieden, is misschien het boekje, in langwerpig formaat, dat den volgenden titel heeft:

„Nieu verbetert Voorschrift Boeksken, Bestaende in eenige stigtige Versjes, waer in verscheiden Geloofspuncten, en Regulen van het Burgerlyke Leven zyn aengetrokken. Benevens een korte en klare beschryvinge en optellinge van de Delen, Ryken, Landschappen, en voornaemste Steden des Werelds, alsmede van de Zeden der selver Inwoonderen. Zijnde hier nog bygevoegt een kort verhael der Regeeringe van den Staet deser Vereenigde Nederlanden, en in 't bysonder de Provincie van Overyssel rakende. Tot gebruik in druk gegeven door Adrianus Stellingwerf, Voorsanger en Schoolmeester te Blokzijl. Den veertienden Druk, op nieus oversien en van vele drukfauten verbetert. Te Campen, gedrukt bij Ægidius Valkenier, Boek- en Papierverkoper in de Broederstraat".

Om eenigzins het ontstaan dezer nieuwe bewerking van een

geheel ander schoolboek te leeren kennen, raadplege men den deftigen brief, die tot inleiding dient:

»Waerde Medearbeiders in de Planthoven van des Heeren Gemeente!

Het heeft my dikwyls verwondert, dat niemant sig onderwonden heeft om het Materi of Titel Boexken, dat in onse Scholen gebruykt word, hier en daer te verbeteren, of geheel te veranderen, doordien hetselve (behalven de voorschriften) meestendeel bevat Opschriften aen de Roomsche Keiser, Paus, Kardinalen, Koningen, Hoogduitsche Vorsten, en andere personen, die voor anderhalf hondert jaren in 't leven waren. Als mede de namen der Ampten der Menschen, en de maniere om Schuld-, Quit- en Wissel Brieven, te schrijven, die nu alle buiten het hedendaegs gebruik, en voor Oude en Jonge nog dienstig, nog stigtelyk zijn. Maer (so 't blijkt) heeft niemant de eerste willen weesen, daerom sal ik hier eens in voorgaen, en iets aen den dag brengen, dat (myns oordeels) de jeugt meerder stigtinge, vastigheit en soetigheit in 't lezen sal geven: -agtende beter te wesen, iets te stellen van de gelegenheit des Werelts, de Ryken en Landschappen, daerin gelegen, de Godsdienst die daerin geoeffent word, en de manieren der selver Inwoonderen, als dingen te verhalen, die nog niet, nog nodig zijn, waer door vele vreemdelingen blyven in hun eigen Vaderland. Wil niet twyfelen, of desen onsen arbeid sal van V. E. E. in 't goede genomen, en de misgrepen, daer in gevonden, met een gunstig oog voorbij gesien worden".

Het jaartal der uitgaaf, op den titel weggelaten, wordt door de volgende verklaring vastgesteld:

»Wij ondergesz. van de E. Classis van Vollenhove en Steenwijk gecommitteerd tot het oversien van seker schoolboek, wiens Titel is Nieu verbetert Voorschrift Boekje, gemaekt door M. Adriaen Stellingwerf, Schoolmr. te Blokzijl, verklaren enz. Den 8 Mey 1680".

Dat meester Stellingwerf ook poëtiseerde is vrij zeker, want in het Dankoffer aan den Schrijver, zegt diens leerling, I. I. de Vries

Ik wensch dat gij Eerwaerde Vrient,
Ons haest (volgens belofte) dient,

Met u stigtelyke zee gezangen,
Waerna Nephtunis Volk ook verlangen;
enz.

De Voorschriften, zes en twintig in getal en met een groote beginletter in orde van 't alfabet gedrukt, zijn achtregelige rijmen, naar aanleiding eener daarboven aangehaalde bijbelplaats.

De volgende 62 bladzijden, elk in twee kolommen verdeeld, bevatten het geografische gedeelte, waarvan achttien blzz. voor ons land komen, en de laatste negen kolommen Overijssel betreffen. De schrijver onderscheidt drie hemelen, maar in de minder hooge streken van zijn onderwerp is hij heel goed thuis, en wat hij zegt over den regeeringsvorm van het Gemeenebest en zijne provincie is duidelijk en nauwkeurig.

Er blijft nog te vragen over, of van 's mans leven iets bekend is, en of zijn gedichten gedrukt werden.

Amsterdam. FREDERIKS.

Marie Stauffacher (XXX, 513.). Of er ooit eene Marie Stauffacher bestaan heeft, weet ik niet, en evenmin, hoe van Lennep aan dien naam gekomen is, maar wel, dat hij hem in de Inleiding tot »Ferdinand Huyck" als een pseudoniem heeft gebruikt, om het beeld te schetsen van mej. Jeanne Wägeli in haar ouderdom en huiselijk leven. Deze dame, de dochter van een Zwitserschen kapitein, kwam in 1783 te Amsterdam ten huize van Mr. Cornelis van Lennep, en heeft zich niet alleen als de gouvernante van diens kinderen hoogstverdienstelijk gemaakt, maar is ook later de gezelschapsjufvrouw en bijzondere vriendin zijner weduwe geweest. Na den dood van deze, die in 1827 voorviel, betrok zij met twee dienstboden van mevrouw van Lennep eene woning, waarin zij nog zeven jaren lang een rustigen ouderdom genoot en 6 Februarij 1834 op 83jarigen leeftijd stierf. Hoe deze jufvrouw Wägeli om hare voortreffelijke hoedanigheden gedurende een halve eeuw het voorwerp van onverdeelde achting en liefde bij de familie van Lennep in drie opvolgende geslachten gebleven is, kan op vele plaatsen uit »Het Leven van Mr. C. en Mr. D. J. van Lennep, beschreven door Mr. J. van Lennep", blijken. Zie hoe prof. van Lennep zich over haar uitlaat, IV, 279, waar tevens de pseudoniem Stauffacher verklaard wordt. L. PROES.

Citaat in het tijdschrift de Dageraad. Op blz. 133 van deel 1 (1857) van het tijdschrift de »Dageraad" leest men de volgende versregels met opzigt tot den Bijbel:

»Hic liber est in quo quaerit
sua dogmata quisque,
»Invenit et pariter dogmata quisque sua".

Eene vertaling of eene verwijzing waar die regels staan of aan wie ze ontleend zijn, wordt er niet bijgevoegd. Is hier aan een citaat te denken? Zoo ja, uit welk geschrift?

JANSEN.

KUNSTGESCHIEDENIS.

A. Voet, J. Luyken en een onbekende. Het schijnt dat er op het einde der XVII en in het begin der XVIII eeuw eene graveerschool bestaan heeft die men de school van Luijken zou kunnen noemen.

Mij kwam toevallig niet lang geleden (22 Augustus) een werkje in handen, getiteld: Schola Cordis, sive Aversia Deo Cordis ad eundem reductio et instructio. Auctore D. Benedicto Haefteno, Ultrajectino, Reformati Monasterii Affligeniensis, ordinis S. Benedicti, praeposito. Antverpiae Apvd Henricvm et Cornelium Verdvssen. MDCXCIX. (kl. 8o.).

De titel is gegraveerd door A. Voet. (?)

Aan den voet van dit titelblad zijn twee figuren voorgesteld, links Christus als een knaapje met vleugels en stralenkrans, rechts de ziel als een jong meisje. In 't midden staat een hart, boven van een hals met opening voorzien, zoodat het wel iets heeft van een jachtflesch. Overigens bevat het een aantal plaatjes zonder aanduiding van graveur; de hoofdfiguren zijn dezelfden als die des titels, doch veel zachter van druk en onderscheiden van de prentjes van Luyken door soberheid in bijwerk. Bij Lectio XIII, Cordis Obsignatio, is een prentje gevoegd dat dadelijk mijne aandacht trok. Jezus en de ziel houden het hart omhoog, de ziel

heeft in de linkerhand een zegel met den naam J. H. S., waarboven een kruis, dus het gewone »in hoc signo" of het monogram Jesus Christus. Deze voorstelling tref ik ook aan in den achtsten druk, derde deel, XXXVII$_e$ zinnebeeld van Luyken's »Jesus en de Ziel". De hoofdfiguren bij Luyken zijn echter grooter, stellen Christus ongevleugeld voor, als een jongeling, en de Ziel als eene maagd; beiden houden insgelijks een hart vast en de Ziel een zegel, waarmede ze den naam Jesus in het hart drukt; achter de Ziel kruipt een monster, half slang half satan; het bijwerk is allerliefst. Het blijkt dat Luyken meer dan éénmaal volkomen op dezelfde wijze zijne onderwerpen behandelde en zelfs nieuwe drukken zijner plaatjes gaf. In een der drukken van »Jesus en de Ziel" toch vinden we een allerliefst plaatje, Jesus met de Ziel in een bootje roeijende; het bijwerk is uiterst keurig. Loosjes vestigde er in een zijner zoo nuttige Nederlandsche romans mede de aandacht op. Dergelijke voorstelling komt in mijn druk mede voor, doch daar is het een ruwe, plompe boot met grovere figuren en veel minder schoon bijwerk.

Van het werkje »Goddelijke Liefdevlammen", — verder is de titel als geschonden mij onbekend, — bezit ik een kl. 8°. druk en een 20-tal plaatjes van een in 12°. onder den titel »Goddelijke Aandacht". In de kl. 8°. uitgaaf staan de hoofdfiguren doorgaans aan de rechter-, in de 12°. uitgaaf aan de linkerhand; de eersten zijn het scherpst afgedrukt. Hoe verklaart zich dit?

Nog bezit ik in kl. 8°. »De Schoole der Wereld, door F. v. H. (oogstraten?), 2e druk. Toegeëigent aan den overleden heere Jacob Cats, Rotterdam, Engelbertus Solmans 1698. De zinnebeelden zijn van Houbraken, en komen ook voor onder die van Govert Klinkhamer; doch deze laatsten zijn zeer fraai afgedrukt.

Heeft iemand hierbij iets op te merken of toe te lichten? Wie is de bewerker der prentjes in de Goddelijke Liefdevlammen? Eenige dezer voeren een volgnummer, ofschoon onregelmatig geplaatst.
G. P. ROOS.

Gordon. Zoo ik mij niet vergis, dan staat vóór een der werken van Salomon van Til, die geschreven heeft over muzikale onderwerpen, en eene nieuwe psalmberijming met melodieën uitgaf, een

vers van een juffertje Gordon, een kind van tien jaar oud, die dochter was van een Middelburgschen rector Gordon.

A. J. C. KREMER.

TAALKUNDE.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik (XXVIII 570; XXIX, 56; XXX, 358, 532).

Vaantje, vaan, bl. 536. Oudemans in zijn Woordenboek op Bredero schrijft: Vaan. Maat voor drank, meestal voor bier, waarschijnlijk gelijkstaande met twee pint.

Al sou ick bygort noch geven seven *vaan* int gelach.

Griane, bl. 35.

— — drie *vaan* en een pijntje.

Fockens, Kl. v. dronke Hansje, bl. 1.

Zie ook Luc., bl. 30, 64; Moortje, bl. 16, 30, 46, 56; Jerol., bl. 16".

PONCIO.

Een mijl op zeven (XXX, 528). Deze spreekwyze is niet ververbasterd uit »van Mil op Sevenum", zoo als ter aangehaalder plaatse vermeld wordt, maar uit »van Meiel op Sevenum". Meiel is de naam van een limburgsch dorp, tusschen Venlo en Weert gelegen, en slechts een paar uren van Sevenum verwyderd. En niettegenstaande die kleine afstand moest men oudtijds toch een grooten omweg van vele uren maken om van 't eene dorp naar 't andere te komen. Aan 't noordbrabantsche dorp Mil, op grooten afstand van Sevenum en in een gantsch andere landstreek gelegen, en dat ook tot laatstgenoemd dorp in geenerlei verband staat, valt hier niet te denken.

Deze verklaring van bovengenoemde spreekwyze treft men, behalve in onze aardrijkskundige woordenboeken (b. v. in dat van Witkamp), ook aan in De Navorscher V, 148. Opzettelijk en met nadruk vermeld ik dit, omdat in den laatsten tijd dikwijls vragen,

antwoorden en mededeelingen in De Navorscher voorkomen, die reeds in vroegere jaargangen van dit tijdschrift een plaats gevonden hebben. De 10de aflevering van den 30sten jaargang (1880) heb ik juist ter hand, en daarin vind ik (bl. 524) een opstel van den heer G. P. Roos, getiteld: Denderomdeine, en waarin 't oude en bekende wiegeliedje »Dou-dou-deene kwam van Brugge", enz. wordt vermeld. Welnu! datzelfde rijmke vond ik reeds eens door den heer R. in De Navorscher medegedeeld, en wel XV, 125.En zeer waarschijnlijk vinden we 't ook nog wel elders in ons tijdschrift opgenomen. Maar 't lust me weinig dit hier na te sporen.

In diezelfde bovengenoemde aflevering (XXX, 514) vind ik een ander opstel des heeren R., getiteld: Kinderboekjes. En nu neem ik dienzelfden jaargang XV maar weer ter hand, en vind dan daarin over ditzelfde onderwerp (kinderboekjes, A-B-boekjes, enz.) mededeelingen op bl. 10, 71, 38, 39, 112, 168, en in jaargang XIV op bl. 142, 363. En buitendien zullen we ongetwyfeld in menigen anderen jaargang, met I te beginnen, mededeelingen aangaande deze zaak ontmoeten.

Ik neem by deze de vryheid myne mede-navorschers op te wekken, als zy een vraag of een antwoord of een mededeeling aan ons tijdschrift willen inzenden, dan toch steeds na te zien of hun onderwerp niet reeds vroeger daarin behandeld zij. Inderdaad, zeer dikwijls zal dit het geval zijn, want d' oudere jaargangen bevatten een waren schat van allerlei zaken. Ook onze geëerde redactie verwees steeds zoo veel mogelijk naar d' oudere jaargangen van ons tijdschrift; men zie b. v. alweer slechts de aflevering, die ik nu in handen heb, bl. 626, 530, 531, enz. Maar van den nieuwen redacteur, die na den dood van den zoo zeer bekwamen en belezenen bestuurder, den wakkeren en waardigen P. Leendertz Wz., wiens groote geleerdheid, bescheidenheid en minzaamheid boven mijn lof verheven zijn, optreden zal of reeds opgetreden is, kan men onmogelijk verwachten, dat hij zoo bekend en vertrouwd zal zijn met alles wat in oudere jaargangen voorkomt, als de heer L. dit was. Onmogelijk! Die mindere bekendheid en vertrouwdheid met den inhoud kan b. v. blijken uit de mededeeling XXX, 523, dat het woord »brand", in de uitdrukking »brandzindelijk", de beteekenis heeft van »zwaard". Wel, dat

hebben de heer Leendertz, ik zelf en anderen reeds uitvoerig betoogd in XXVII, 386, 559. Die herhaalde mededeeling is dus in XXX, 523 volkomen overbodig, dunkt me [1]).

Het bovenstaande, inzooverre het mededeelingen betreft door den heer Roos ingezonden, is geenszins geschreven, — en ik behoef dit immers ook wel niet afzonderlijk te betoogen? — om de waarde van 't geen de heer R. ons biedt, in eenig opzicht te verkleinen. Integendeel, ik stel steeds hoogen prijs op de mededeelingen van dezen yverigen en onvermoeibaren, een der alleroudste leden van de Navorschers-gemeente, aan wien ons tijdschrift zoo menig, dikwijls zeer belangrijk opstel te danken heeft. En ten bewyze daarvan wensch ik by dezen den heer R., die thans in de Westflaamsche stad Rousselare woont (»'t prozaïsche Rousselare" noemt hy z'n nieuwe woonplaats, XXX, 513; waarom?), uit te noodigen ons ook eens 't een en ander mede te deelen van het vele belangryke en merkweerdige, dat voor ons navorschers ongetwyfeld aldaar te vinden en op te merken is. By voorbeeld, van opschriften van oude gebouwen en hun geschiedenis, van de zeden en gebruiken der inwoners, van hun tongval, hunne volksliedjes, kinderrijmkes, enz., vooral ook van die byzondere wijk van Rousselare, die de Nieuwmarkt heet, en die 'n zeer eigenaardige visschersbevolking herbergt.

Ik vind het waarlijk voor ons navorschers een buitenkansje, dat een onzer yverigste medeleden te Rousselare woont, midden in 't hoogst merkweerdige West-Flaanderen, midden onder de West-Flamingen, die den oudst-beschaafden en naar myne meening, den schoonsten en oorspronkeliksten van alle nederlandsche tongvallen spreken. (Dit zal de heer R. my wel niet willen toestemmen?)

Dus, geachte heer R.! nichts für ungut! om met onze buren te spreken.

Deze kleine philippica sluit ik met den wensch dat ons belangrijk tijdschrift, door gedurige herhalingen van reeds daarin be-

[1]) NB. Wat in de sedert den dood van den heer Leendertz verschenen afleveringen van Jaarg. XXX wordt aangetroffen, ligt, lijst van onbeantwoorde vragen en misstellingen, bladwijzers enz. uitgezonderd, *geheel* buiten de verantwoordelijkheid van den thans opgetreden redacteur. J. A.

handelde onderwerpen, voor hen, die in de verschillende jaargangen er van, iets willen opzoeken en nalezen, niet worde »een mijl op zeven", als de oude weg van Meiel op Sevenum.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

[Met ingenomenheid werd dit artikel geplaatst, omdat het een behartigenswaardigen wenk voor ons allen bevat; intusschen kan de inzender van art. XXX, 528 in gemoede betuigen, dat hij zich gansch onbewust was van eene vroegere vermelding der bedoelde spreekwijs; wat door vergelijking van XXX, 528 met V, 148 ten klaarste blijkt. Die inzender verheugt zich nochtans over zijne desonbewuste reproductie, omdat ze nu *zulk* een wenk heeft uitgelokt.]

Een mijl op zevenen. Haenewinckel in zijne Reis door de Meijerij van Den Bosch gaf, naar ik meen in de vorige eeuw de verklaring dat dit spreekwoord zou ontstaan zijn door den grooten omweg dien men moest maken om van het thans Limburgsche dorp Meijel (en niet het Noord-Brabantsche Mil) vroeger eene enclave in het bezit van den Prins-Bisschop van Luik, te komen naar het een paar uur noordelijker gelegen Sevenum (in het oude land van Kessel). Door hem is waarschijnlijk die uitlegging in de wereld gekomen, althans algemeen verbreid, want zijn werk werd indertijd zeer veel gelezen. In de buurt dier dorpen weet men daar niets van en legt het spreekwoord eenvoudig aldus uit: Zeer langzaam gaat men, als men over één mijl wegs zoo lang sukkelt dat men in denzelfden tijd er wel zeven kon afleggen. Bijna altijd hoorde ik dan ook in Noord-Brabant zeggen »een mijl op zeven — »'t is een mijl in zeven", echter ook een enkele keer door luî die wat meer wilden weten dan de boeren »'t is van Mijl op Sevenum." Intusschen is de samentrekking van Meijel niet *Mijl*, maar *Meil*, en daar het volk wel degelijk in de uitspraak onderscheid maakt tusschen Mijl en Meil, geloof ik dat er een Hollander voor noodig was om een andere dan de eenvoudige verklaring er voor te zoeken. Hij hoorde dat onderscheid niet.

A. J. C. KREMER.

Het appelmannetje komt om zijn geld (XXX, 610). Werd in mijne jeugd mij weleens gezegd, wanneer ik nog niet rijpe appels gege-

ten had en daarna over pijn in de buik klaagde, of andere lastige gevolgen ondervond van het gebruik van dat onrijpe ooft.

A. J. C. KREMER.

Glace sans tain. In »Nederland", n_o. 4, jaargang 1880, in een stuk van den heer G. E. Tolsma, getiteld: De val van Daniël Rochat, en geteekend Parijs 19 Febr. 1880, lezen wij bl. 393:

»Er is poëzie in dit tooneel, Daniël is alleen met zijn jong »vrouwtje, ginds is de deur die naar de bruidskamer leidt... een »teedere lichtroode weerschijn, vol geheimzinnigheid, dringt door »den *spiegel zonder foelie* uit 't heiligdom in 't vertrek waar beiden »zich bevinden".

Waarom wij dezen zin overschreven en »*spiegel zonder foelie*" onderstreepten, willen wij duidelijk maken.

In de Gabriëlle van Emile Augier leest men bl. 1, bij de beschrijving van het tooneel, o. a. »*une chemineé avec une* GLACE SANS TAIN". Wij hielden ons onledig met de vertaling in verzen van het boeiende stuk, — waarvan ook eene vertaling van den heer van den Bergh (niet in den handel) moet bestaan, — en vulden voor *glace sans tain* in: SPIEGEL ZONDER FOELIE. Wel dachten we aan *spiegelruit*, maar in een schoorsteen, dat wilde er niet bij ons in, vooral omdat wij bij de opvoering van 't stuk in 't Théâtre Français, — Sara Bernhardt vervulde de titelrol, — dienaangaande niets zekers hadden kunnen opmerken. Het eerste bedrijf onzer vertaling zonden wij aan een bevoegd beoordeelaar ter »betutteling", en deze schreef als opmerking omtrent het begrip der fransche woorden o. a.: »Glace sans tain" is verkeerd begrepen", zonder er echter het juiste woord voor in de plaats te stellen.

De zaak komt ons in de gedachte, nu een Parijzenaar, — de heer T. schreef mij 11 Mei 1878, in zijne kwaliteit als directeur de l' Echo des Tribunaux, journal judiciaire et financier, een brief over mijn vriend Louis de Semein, — nu een Parijzenaar, die tevens als Nederlander, zoo we meenen, de Hollandsche taal machtig is, in een Nederlandsch tijdschrift eveneens de woorden *spiegel zonder foelie* gebruikt, en dit bij de heeren hoofdopstellers geen bedenking wekt. Dictionnaires lieten ons onbevredigd. Misschien zal een navorschend lezer van dit tijdschrift inlichtingen kunnen geven.

Echter nog dit. De Heer Tolsma heeft misschien, als Havard nog doet, en Louis de Semein ook wel deed, in 't Fransch geschreven, en werd dit Fransch door bevoegde of min bevoegde hand vertaald. In dit geval kon dat *spiegel zonder foelie* alsdan een even groote fout zijn, als de onze in de Gabriëlle. Voor deze gedachte pleiten zinnen die ook in 't genoemde stuk voorkomen, als deze: bl. 386, in den aanhef, »Ten tweeden male ben ik tot den Tempel opgetogen", en bl. 399: »Aldus komt 't natuurlijke in vollen galop terug".

Den Haag. A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN. [1])

Bacchus in de spreekwoordentaal (zie Algem. Register I, II; XXX, 361, 526). Bij het overgroot aantal dezer spreekwijzen voeg ik nog *hij is kachel*, eene uitdrukking, mij alleen uit 's Gravenhage bekend. PONCIO.

Den prins gesproken. Professor Visscher vertelde eens op zijn college — of op eene lezing, — dat bij gelegenheid van een bezoek van Prins Willem I te Utrecht de oranjeklanten uitgelaten van vreugde waren, vooral zij die het geluk gehad hadden hem persoonlijk te ontmoeten en te spreken, en dat deze uitdrukking sedert te Utrecht in gebruik is gebleven en van daar door het geheele land verspreid. A. J. C. KREMER.

Buiten westen. In een der vorige nummers van den Navorscher meen ik, dat ook door mij genoegzaam bewezen is dat het spreekwoordelijk gezegde »de tramontane kwijt raken", hetzelfde beteekent alsof men zeide, »de stuurman weet het Noorden niet te vinden". Dat men aan het kompas of de windstreken nog meer spraaks ontleende, bewijst een Zeeuwsch-Vlaamsch gezegde, dat ik tot heden over 't hoofd zag, maar trouwens ook niet in boeken ontmoette: »hij of zij is buiten westen", beteekenende, dat hij of

---

[1]) Ik zie niet in, waarom ik langer mijn waren naam achter initialen zou verbergen, en erken dan ook het vaderschap der stukjes tot heden in Den Navorscher voorkomende met de letters A. v. R. eerst uit UTRECHT, en later, gelijk ook thans, uit 's GRAVENHAGE onderteekend.

zij door eenig toeval in het verstand gekrenkt of bewusteloos geraakt of stervende is.

Is dit gezegde ook elders bekend? G. P. ROOS.

[Er bestaat geen de minste reden, waarom dit gezegde een provincialisme zou zijn. Integendeel, 't zal wel in alle deelen van ons vaderland voorkomen, meesttijds toegepast wordende op »beschonkenen". In Overijssel en Gelderland hoort men het in dezen zin dikwerf.]

Kermis. De uitgang *mis* in kermis heeft niets te maken met de Roomsche mis die in de kerken gevierd wordt.

Dit mis of mes beteekende markt, dat wil zeggen, niet de *marktplaats*, maar wat er op zekere dagen gedaan, verhandeld werd: vrije markten, inzoover de goederen die daar voor die gelegenheid werden aangevoerd niet aan stapelrecht onderhevig waren, mesgoederen, zulke die men vrij af- en aanvoeren kon.

Aan iedere kerk scheen vergund te zijn eens in 't jaar op den patroonsdag een markt te houden op of bij het kerkhof, waarvan de kerk staangeld of tollen trok. Dat waren kerkmissen of kermessen. Ze moeten onderscheiden worden van de groote missen of messen. Karel de Groote en Lodewijk de Vrome gaven aan hunne ministeriales de *missi*, het recht in hunne missies het stapelrecht, en *messen* en algemeene jaarmarkten te houden, op welke men echter geene wapenen of harnas mocht dragen. Deze, gevonden zijnde, werden verbeurdverklaard: dimidia quidem pars partibus palatii, alia vero medietas inter missos et inventorem dividatur.

A. J. C. KREMER.

Spreekwijze. Hij heeft het in de mot (XXIX, 515; XXX, 530, 60). Den vrager verwijs ik naar Hoeufft: »Oudfriesche spreekwoorden", bl. 161, noot. Vgl. ook dezes schrijvers »Bredaasch Taaleigen", bl. 396. PONCIO.

V R A G E N.

Blauw (V, 131; VI, 4, 134; XIV, 83, 375; XV, 21; XVII, 150; XXIX, 264; XXX, 518, 609) Na al het geschrevene over die

kleur in hare minder goede of kwade beteekenis, waarbij de Navorschers elkaâr nog niet bont of blauw of een paar *blauwe* oogen geslagen hebben, meenen we tot afwisseling te mogen mededeelen, dat niet ieder schrijver aan die kleur voor laatstgenoemde kastijding vasthoudt.

In Cremer's Boeren Edelman, IV, 255 zijner gezamenlijke werken, laat hij in het 5e tooneel des 5en bedrijfs Thijs tot Wolkheuvel zeggen: »om jou..... een paar BLONDE oogen te slaan." Eerst dachten wij aan een drukfout, maar de oorspronkelijke uitgave opslaande, welke in 1874 gedrukt is, vinden we bl. 98 dezelfde kleur genoemd. Trouwens Cremer was een te nauwgezet schrijver om dergelijke drukfouten over 't hoofd te zien. Maar wat kan dan zijne bedoeling zijn?

A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN

Bobine. De bobine is een groote garenklos — in Roeselaere onderscheiden in eigenlijke bobinen, bompijpen en spinne-pijpjes. In de Nederduitsche Spraakkunst van Wm Sewel, Amst. 1712, komt in de »Lijste van de Geslachten veler naamwoorden" Babijn als vrouwelijk voor. Ik wenschte te weten den Nederlandschen naam van dit voorwerp, omdat men in Zuidvlaanderen van het verrichten eener kleine herstelling, van het plooien en schikken eener lichte zaak zegt: »(wij) zullen da(t) we(l) babinen", elders zou men zeggen: wel opknappen, kalefaten, schikken.

Blaffeture. In Gent noemt men de buitenvensters der gebouwen blaffeturen, in Roeselaere regenvensters, in Aardenburg storsen (van stores) of zonneblinden. Hoe is de Nederlandsche naam?

Sewel heeft het woord mede in zijne lijst, en wel als onzijdig: het blaffetuur. Is 't onzijdig?

[Store = *vensterscherm.*] G. P. ROOS

Cocarde. Is 't oorspronkelijk Fransch? Is 't afgeleid van Coq (haan), het zinnebeeld des Franschen volks, die een kam en lellen draagt? De haan is strijdlustig, de Fransche krijgsman ook.

G. P. ROOS.

Latijn onder de jongens op straat. Dankbaar mag men, geloof ik, den heer Laurillard zijn voor zijn aanhaling van den ouden

Melis, Navorscher XXX, 527. Ik had, hoe dikwijls ik de rijmkronijk ook terhandgenomen heb, nooit op dat woord *hurre* mijn aandacht gevestigd. Huidecoper teekende er niets bij aan, Zou van dien uitroep niet allicht ons »hoera!” afkomstig zijn, dat alzoo misschien een echte oud-hollandsche kreet is, die, hoe men er ook tegen geijverd heeft, toch niet is kunnen uitgeroeid worden? A. J. C. KREMER.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Block. In de Brielsche Registers komt het volgende voor: Den 6 Nov. 1587 ged. Claes z. van Claes Cornelisze Block en Maritge Jans dr. — Den 1 Dec. 1666 ged. Catalina, d. van Jan Govertse Block en Maijken Adams. Deze Jan Bl. trad in Sept. 1667 voor de 2de maal in den echt met Ariaentje Cornelis, wed. van Gerrit van Oldenburch. — Den 29 Nov. 1671 ged. Catarijna d. van Jan Bartels van Lijer en Adriaantje Jans Blok. — Den 16 April 1684 ged. Jan, den 18 Junij 1686 Neeltje, den 13 Julij 1688 Cornelia, kinderen van Crijn Jansse Block en Neeltje Cornelis. In de aant. van den doop van Neeltje heet de moeder Neeltje Patijn. Bij den doop van Jan was get. Jannetje Janss. Block. — In Maart 1693 ged. Baertie d. van Corn. Leendertsz. Blok en Annetje Joris. — Den 28 Maart 1723 ged. Leenert z. van Heijmen Teunisse Blok en Trijntje Leenderts ’t Gilde, doopget. Maria Teuniss. Blok. — Nog zij hier vermeld dat den 26 Mei 1637 getr. zijn Willem van Dijck en Hillegondt Blocx. H. DE JAGER.

Boogaert van Alblasserdam (XXVIII, 369; XXIX, 473; XXX, 565). Mr. Paulus Bogaert heer van Alblasserdam, gest. te Brussel 25 Aug. 1789, huwt 25 Juni 1732 Ignatia Geertruida Timmers, gest. 15 April 1733, haar wapen werd opgehangen in de Fransche kerk te Rotterdam, dochter van Mr. Johan Timmers en Susanna Lubertina van Schinne, wier wapen in 1732 aldaar werd opgehangen. V. O.

Familie Persant (XXX, 209*O*; XXX, 565).

1°. Dr. Leonardus Persant, geh. met Petronella van der Burcht, laat 9 Mei 1614 te Middelburg doopen zijn zoontje Leonardus.

2°. Justus Persant, geh. met Apollonia Schotte, laat te Middelburg doopen 19 Nov. 1614 Laurens.

3°. Anna Persant, geh. met Mattheus Nicolaes, laat aldaar doopen anno 1614 Barbara.

Bij het huwelijk van Maria Persant, wed. Johannes van Deijze, met Guiljam van Noort, bl. 565 (waar men 6 Dec. 1654, in plaats van 1604, gelieve te lezen), was getuige: »Nicolaes Per»sant, cousijn des bruits, verclaert dat over de drij jaren is weduw »geweest". v. o.

Geslacht de Quay (XVII, 218; XXVII, 249). De protestantsche tak dezer familie is nog niet uitgestorven, zooals V. v. O. in Nav. XXVII, 585 meent, maar leeft in Indië voort, alwaar o. a. Juni 1877 te Soerabaija beviel van eene dochter M. E. C. Voorhoeve geb. de Quay. v. o.

Geslacht van de Putte. (XXV, 474; XXX, 568). Jacomina van de Putte huwt Pieter Evertsen, waarbij: Johanna, gedoopt te Middelburg 12 Oct. 1662; getuige Maria van de Putte.

Pieter van de Putte, 1693 raad te Vlissingen. Jan Janszn. van de Putte, 1643 kapitein ter zee in Zeeland. v. o.

Geslacht Hecker (XXVIII, 218*O*, 489*O*.). Johann Hecker, patricier 1654, geb. te Danzig, overl. aldaar 27 Aug. 1675, liet na bij....? een zoon Constantin Gabriel Hecker, geb. te Danzig 9 Aug. 1670, overl. ald. 12 Nov. 1721. — Johann Wilhelm Hecker, geb. te Buckeburg 28 Mei 1724, zoon van....? overl. 8 Juni 1793. Peter Johann Hecker, geb. te Stargard 18 Oct. 1747, zoon van....? Johannes Julius Hecker, geb. te Werden in Westphalen 1707, overl. 25 Juni 1768, zoon van....? Heinrich Kornelius Hecker, geb. te Hamburg, vermeld Nav. III, 292, overl. 1750/60, liet na bij....? een zoon Jacob Christiaan Hecker, geb. te Meuselwitz, overl. 14 April 1779.

August Friedrich Hecker, geb. te Kitten bij Hallen 1 Juli 1763, overl. te Berlijn 11 Oct. 1811, had bij? een zoon Dr. Jus-

tus Friedrich Carl Hecker, geb. te Erfurt 5 Jan. 1795, overl. te Berlijn 11 Mei 1850. Hij schreef o. a. »Die Tanswuth eine Volkskrankheit im Mittelalter, u. s. w." 1832. 8°.

Friedrich Karl Franz Hecker, geb. te Eichtersheim 28 Sept. 1811. — Dr. E. Hecker, schrijver van een Duitsch werkje: Gids voor de huisgenooten van krankzinnigen. — In Groningen woont een professor Hecker. v. o.

Geslacht de la Faille (XXIX, 482; XXX, 146, 326, 537, 563). Maria de la Faille huwt 1550 Louis Malapert; haar broeder Anthoni de la Faille, raadsheer in het hof van Friesland, huwde 1545 Genoveva Nicolai, waarbij Everard de la F. en Elisabeth de la F. geh. met N. Ockinga.

Een Jan de la Faille huwde met Maria de Milde, geb. 3 Juli 1728, dochter van Hendrik de Milde en Margaretha Ketelaer; zij hadden twee kinderen: Bernardus en Hendrik de la Faille.

Wellicht is een hunner afstammelingen mej. C. W. de Milde de la Faille, welke in 1879 gehuwd is met D. P. Bakker. v. o.

Geslacht van Santen (XXIX, 225*O.*; XXX, 161*O.*, 185*O.*). Jacob van Santen, 1650 notaris te Delft, D. van Santen 1604, vgl. Nav. III, 15; Derick Wijlix van Santen, vgl. Nav. I, 141; Johannes Didericus van Santen, 1734 pred. te Grimmersum (Oost-Friesland); Laurens van Santen, boekhouder 1757, te Amsterdam? Cornelis van Santen, aankomend diaken 1758 aldaar; François van Santen, 1755 commies ter recherche, mede te Amsterdam; Henricus van Santen, med. doct., hoofd der chir. en buitenregent van het hospitaal te Batavia 1752. Jacob van Santen, 1766 onderkoopman, 1771 2e pakhuismeester en kassier te Samarang; Gerrit van Santen, kapitein 1751 bij de infanterie op Java's N. Oostkust. Zie ook eenigen in Heraldieke bibl. 1880, bl. 98, 140.

v. o.

Geslacht van Barneveld (XXX, 584). In het Familie-Archief van J. H. Scheffer staat evenmin vermeld: Willem van Barneveld, gehuwd met Hillegonda Sirijk, waarbij: 1°. Wilhelmina v. B., gedoopt te Arnhem 27 Juni 1717. 2°. Francina Wilhelmina v. B., ged. aldaar 7 Mei 1719.

Geurt van Barneveld huwt Anna Rijken van der Kluijt, waarbij: *a.* Jan Willem v. B., ged. te Arnhem 2 Juni 1737. *b.* Jacobus v. B., ged. te Arnhem 16 Juli 1738. *c.* Klaas Wakker v. B., ged. aldaar 11 Mei 1741.

Alida van Barneveld, ged. te Arnhem 21 Juli 1737, dochter van Adrianus v. B., gehuwd te Arnhem (Groote kerk) 15 Juni 1732 met Petronella Lou.

W. B. Barneveld was 1814 2e plaatsvervangend vrederegter te Sliedrecht. v. o.

Wapen van Arnout Leers, heer van Ameide en Herlaer. Nav. XXX, 208*O.*, wordt dat wapen aldus beschreven: »Van goud, beladen met drie kruislings vooroverliggende laarzen van zwart en een schildhoofd van blauw, beladen met drie zespuntige sterren van goud; voorts een hartschild, wapens van Ameide en Herlaer bevattende". Dit schildhoofd zou aanleiding kunnen geven tot het vermoeden, dat het geslacht Leers beweerde op te klimmen tot de kruistochten; maar deerlijk heeft de samensteller van dat wapen, wanneer het zijn plan was zulk een vermoeden op te wekken, zichzelven aan de kaak gesteld, toen hij in het wapen drie laarzen opnam (de plaatsing dier laarzen: »kruislings voorover liggende" begrijp ik niet). De laars kwam in zwang in het begin der 16de eeuw bij de ruiterij, toen de scheenstukken van metaal werden afgeschaft. Nu noemen wij alle voetschoeisel dat boven den enkel reikt, laars of laarsje; vroeger was de *laars* ruim en hoog en kon tot boven de knie worden opgetrokken, de *stevel* was engsluitend en reikte niet tot de knie. In de 13de eeuw kende men noch laarzen noch stevels, men noemde alle lederen schoeisel hier te lande *schoe*, mv. *schoen*. Men had in den tijd der kruistochten verschillende soort van schoenen, met snoeren en »becken" (gespen) of zonder deze, maar van laarzen is, voorzoover ik weet, nergens in dien tijd sprake; zelfs betwijfel ik of het woord *leder* of *leer*, waarmede dit laars of leers wel zal in verband staan, toen wel bekend was. Ik meen dat men zeide *curie* of *corie*, van het latijnsche corium, gelijk de Franschen hun *cuir* hebben. Hun *botte* en het engelsche *boot* zal wel 't zelfde zijn als het waalsche (gallische?) *bohot*, dat buidel of zak beteekent.

Toch bestond wel degelijk het woord *laar* in de middeleeuwen, Eene *laar* of *leer* was een stuk grond, waarop opgaande vrij staande boomen stonden, waaronder men hout, plaggen, mest of zandhoopen kon leggen, een »lager", in engeren zin eene laar. Men vindt dat woord nog bewaard in verscheidene plaatsnamen [1]). Te Heese bij Eindhoven heeft men »Het Laar", en daarbij de Laarsakkers.

Toen ik de beschrijving van het wapen van Leers las, en hoe het schildhoofd was, dacht ik natuurlijk aan mijn dorpsgenoot uit de 14de eeuw, Herman Bier van de Laars of de Leers, die in 1371 Eduard van Gelre doodde, en vermoedde of misschien de latere heer van Ameide en Herlaer tot hetzelfde geslacht kon behooren of allicht een afstammeling van hem zijn. De ongelukkige laarzen bedierven echter alles — of beter gezegd, ze spaarden mij alle verder onderzoek. Laarzen heeft Herman Bier wel niet in zijn wapen gevoerd. Het wapen der heerlijkheid Heeze — thans dat der gemeente -- vertoont op een veld van blauw een gouden boom, boven welken een zespuntige ster, aan de linkerzijde van den boom hangt het wapenschild der graven van Hornes. Ook dit wapen is sprekend, want Heeze zal wel hetzelfde zijn als »heise, een open plek in een bosch". Ook het geslacht van Hees van Berkel voert een opgaanden boom (heester). Had de samensteller van het wapen van den heer van Ameide en Herlaer dit geweten, dan zou hij de laarzen wellicht door boomen hebben vervangen.

Het tegenwoordig wapen van Heeze schijnt zijn oorsprong genomen te hebben in den tijd toen deze plaats heeren bezat uit het geslacht der graven van Hornes. De heer Snoeckart van Schouburg, die van 1672—1732 heer van Heeze en Leende was, voerde het als hartschild.

Voordat de Hornes in het bezit dier heerlijkheid geraakte, had het heeren die zich »van Heeze" (Hese) noemden. Reynarth de Hese, vir nobilis, had in 1223 de curtis Hoegt (thans Heugten onder Maarheze in leen van Dirk van Altena, uit het geslacht Hornes.

In 1170 komt nog voor Herbert Sire de Heze et Henri son

[1]) Ook niet in *familie*namen, als Domselaar, Hasselaar, enz.? RED.

frère (Butkens, 222); in 1173 teekent Herbert dominus de Heze een gift aan de abdij te Portel. Hij schonk Sterksel aan Everbode 1172. In 1196 teekent Henricus de Hese (Butkens, Preuves, p. 48). In het begin der 13de eeuw schijnt de heerlijkheid overgegaan te zijn in het geslacht Hornes.

In 1203 stierf Willem II heer van Hornes, souverein heer van Wessem; hij was gehuwd met Margaretha van Montbéliart en zoon van Johan en Lucia van Heusden, en werd in Hornes opgevolgd door Willem III zijn jongsten zoon, die in 1264 stierf. In 1203 bestond er twist omtrent het huis Heze tusschen den hertog van Brabant en den graaf van Gelre (Butkens, 167); beiden zouden hun recht laten gelden op dat huis.

Het geslacht der oudste heeren van Heeze was intusschen in dat jaar nog niet uitgestorven gelijk uit bovenstaande vermelding van Reijnarth de Heze blijkt. Nog later komen personen voor die hoogstwaarschijnlijk van denzelfden oorsprong waren, men kan daarvan bewijzen vinden bij Fahne, die een afbeelding geeft van het wapen van het geslacht Heze, een fasce waarboven een molenanker of muurijzer, zonder vermelding of aanduiding van kleur.

Van een geslacht Bier heb ik niets gevonden; wel leeft nog te Heze eene familie Bierings (afstammeling van Bier), die — merkwaardig genoeg — haar stamhuis heeft nabij de Laarsakkers, terwijl in de 14e eeuw voorkomen Jan van Laar en Reinier, Herman en Jan van Laer, leenmannen des hertogs van Brabant en terzelfder tijd Cortin van de Laere. De naam van de Laar wordt nog door verscheidene familiën in N. Brabant gevoerd. A. J. C. KREMER.

Grafschriften te Breda met genealogische gegevens. Wat de graftomben betreft van Jan van Polanen I en II, van Engelbrecht I en II, en van graaf Jan, verwijs ik naar van Goor, »Beschrijving der stadt en lande van Breda". Deze vermeldt nog grafschriften op:

Gerrit van Strepen 1510, Johannes Justianius Januensis 1529, Jan de Hocrom 1542, Gabriël de Biest 1545, Peter Guerre 1585, Michael Piggen 1587, welke door mij niet teruggevonden zijn en mogelijk onder banken schuilen. Het glas van Jan van Daalem, zie Batavia III, bl. 933, is ook niet meer in wezen.

In 1580 werd de groote inundatiesluis gebouwd. De sluisvloer bestond uit grafzerken uit de groote kerk en die te Markendaal. Laatstgenoemde kerk is in 1836 gesloopt, waardoor vele grafzerken verdwenen zullen zijn.

Aerssen. Mannen- en vrouwenschild. Hij gevierend.: 1 en 4 het St. Andrieskruis zonder dwarsbalk; 2 en 3: Eijnthouts. In een hartschild over alles heen een dwarsliggende visch. Zij twee afgewende zalmen vergez. van 9 herkr. kruisjes (Capelle), en in een hartschild de met 3 sterren beladen dwarsbalk vergez. van 3 hekken van der Veecken). Beide schilden gedekt door een aanz. helm met wrong. Ht.: een schuinlinks liggende visch, de kop omlaag.

»Hier leijt begraven vrouwe Johanna van der Veecken,
vrouwe van Weernhovt, etc., sterft den 20 Desember
Anno 1641, ende" (*niet ingevuld*).

Wat de familie van Aerssen betreft, verwijs ik naar Ferwerda en dit tijdschrift, en vermeld slechts wat in de doop- en trouwregisters van Breda voorkomt.

Jonker Cornelis van Aersen, drossaart, tr. Anna van Cats. Hieruit: ged. 20 oct. 1638 een kind (*geen naam ingevuld*), waarbij vader en grootvader present; id. 19 jan. 1640 Emerentia; 22 mei 1641 Emerentia, getuigen de schout Havermans en Isaäc Noizot; 31 aug. 1642 Anna, get. Reyniers; 21 dec. 1643 Hendrik; 3 mrt 1645 François, get Johan Aerssen, president; 8 aug. 1646 Adriaan, get. de magistraat.

Ondertr. 26 Juni 1639, attest naar 's Hage, Adriaan Havermans, griffier der stad en lande van Breda (st. 1653, gaf een korte geschiedenis van Brabant), en juffr. Johanna van Aerssen, wonende te 's Hage. Zij winnen: Jacobus, ged. 24 aug. 1640; Cath. Maria, 11 nov. 1641; Adriaan, 15 jan. 1646; Cornelis, 10 mei 1648; Johannes, 15 febr. 1651 [1]).

[1]) Macarius Havermans, geb. 30 sept. 1644, st. 20 febr. 1680, hoogleeraar te Antwerpen. Tr. te Heusdenhout 25 sept. 1661 Augustus Cools, wedr van Juffr. Maria Havermans, en Juffr. Margriete v. Cleef, uit 't graafschap Oldenburg. Peter Anthony Havermans geb. te Welt, tr. 1° te Ginneken 2 dec. 1714 Jenneke Jan Ooninck, wed. Jan van de Kieboom, geboren te Chaam. Hij tr. 2° ald. 10 aug. 1728 Antoinetta van Wessel, wed. Jan van Everdonk, St. 26 mei, begr. buiten 28 mei 1746 Johanna Wils, vr. van den hr. Adriaan Havermans. Tr. te Ginneken 3 mei 1756 Gerard Havermans, geb. te

HWGeb. hr. François van Steelant, hr van Wouwere, tr, attest naar 's Hage mrt 1671, Juffer Amarante van Aertzen van Wernhout.

Jonker Cornelis Aarsz tr. Elizabeth Havius. Winnen: Maria, ged. 12 jan. 1678, get. Mr. Pieter Balen, predikant, en Juffr. Eva Tonneman, ged. 15 oct. 1679 nog eene Maria.

Trouwt te Zundert, attest afgegeven 27 juni 1683, Johan van Aertzen en Sibyna de Vignon, j. d. van 's Hage.

Ged. 29 oct. 1690 Willem Hendrik, zoon van Adriaan Franken en Helena van Aertsen. Getuigen: Hendr. Bentinck, milord van Wolstaeck? en mylady Maria Bentinck.

Ondertr. 30 aug. 1769, tr. te Ginneken 18 sept. Christian Heinrich Gottlieb baron de Pollnitz, geb. te Wurmbergh, Saksen, kapt. 3e regt. Oranje-Nassau, en Marie baronnes van Aerssen, geb. te 's Hage.

Ged. te Princenhage 5 dec. 1655 Jacomina, dr van Jonker Johan van Aert en Juffr. Hadewich van Bueren. Getuige Godefrida van Bueren. Verder nog gedoopt:

1684 Antoinette, dr van Jan Massa en Elisabeth Coenraats Aertsen.

16 nov. 1685 Willem, z. van Reinier Willemse en Helena van Aersen.

21 juli 1689 Pieternella Dorothea, dr van Pieter Pottey en Elisabeth van Aertsen.

Omtrent van der Veken slechts: Adriana, priorin van St. Catha dal 1504; Peter, koopman van Antwerpen, wonende te Amsterdam, tr. te Harderwijk Aeltje, wijlen Jeronimusdr (1e gebod 17 sept., attest gegeven 10 oct. 1592); getr. 24 febr. 1743 Guillaume Ap-

---

Chaam, en Catha van Dun, wed. Jan Laurens van Bekhoven, eveneens geb. te Chaam. Hendrik Havermans wint Joha, st. 28, begr. 30 sept. 1756. Gerardus Havermans st. 10, begr. buiten 14 mei 1764, en zijn weduwe Clara van Amelsvoort st. 31 jan., begr. 3 febr. 1783. Pieter H. st. 27, begr. buiten 29 sept. 1773. Johannes Josephus H. wint Maria Catha Petronella, st. 9, begr. 12 nov. 1781. Gepasseerd te Ginneken het lijk van Juffr. H. 3 jan. 1794, begr. te Heerle. St. 4 jan., begr. 7 id. 1805 Jacoba van Gielse, vrouw van Arnoldus H. Jacobus H., medicinae doctor, st. 3, begr. buiten 7 sept 1807. Zijn weduwe Maria Theresia van Welt, st. 16, begr. 19 mei 1810. Tr. te Princenhage 23 jan. 1755 Cornelis H., van Chaam en Anneke Jan Luyke.

pels, geb. te Oosterhout, en Adriana van der Velken, wed. Marinus Tacks, geb. te Breda.

In de R. C. registers van Princenhage treft men dezen naam veelvuldig aan.

Asseliers. Een losse schuinbalk bestaande uit 5 aaneengesloten ruiten, in den linkerbovenhoek vergezeld van een schildje. Zie 't Armorial. Het Latijnsche opschrift geeft van Goor.

Bax [1]).

D. O. M.
Joannis Backx II.
Francisci F.
Illmi. Princ. Araus.
in ditione Bred.
qvaestoris
Atq. Elisabet A.
Kieboom Carmae. Conis.
Depositvm.
obiit ille IX. Kal. Qvinctil.
CIƆIƆXCIII Haec. vero.
VII. id. Janvar CIƆIƆCXIX.

Hieronder 't mannenwapen (de Hertoghe) en 't vrouwenwapen v. d. (Kieboom), namelijk een gek. en tegengek. dwarsbalk vergez., boven van een boom, onder van een struis met hoefijzer in den bek, tusschen 2 bijen. De helm, die beide schilden dekt, is half-aanz. Ht.: een uitk. leeuw.

Volgens Nav. VIII, 316, teekenden te Amsterdam aan 20 mei 1604 Adriaan Bax met Maria van den Kieboom.

Het te Woerden, volgens Nav. III, bijblad bl. LX, bij den heer van Erp Taalman Kip bewaard wordende portret kan van voorn. Joannes Backx zijn.

De familienaam Baks, Backs, Bax, enz., vindt men nog te Breda en in den omtrek, en de personen dezen naam dragende zijn talrijk in de doop- en trouwregisters, maar zouden zij tot bovenstaande familie, of die voerende de drie flesschen behooren.

[1]) In verband met een grafzerk in 't Ginneken, hoop ik later nog 't een en ander te kunnen opgeven.

Daar ik toch geen aansluiting kan krijgen onder die in zeer verschillende omstandigheden verkeerende personen, vermeld ik slechts:

Juffr. Clara Bacx, geb. Breda, tr. ald. 27 febr. 1639 Anthony van Buerstede, geb. ald. Zij winnen: Jacob (zie later) en Adriaan, ged. 22 juni 1643, waarbij get. Constantijn Huijgens, secretaris van Z. H., Juffr. Catha. Smits en Ana. Persijn, vrouw van Johan Eijberghen, secretaris van den raad van state. Hr. Johan Backx, schout en secretaris van Princenhage, tr. te Breda 3 nov. 1641 Juffr. Susanna Smits, van Dongen, en wint te Princen. gedoopt: Catha. 5 april 1649, Constantinus 26 febr. 1651, Elisabeth 12 jan. 1653. Mogelijk was ook een zoon van hem Laurens Backx, eveneens schout ald. gehuwd met Margaretha Dorothea de Leurre of Leuvre. Deze had de volgende kinderen, te Princenhage gedoopt: Susanna Maria, 13 juli 1705, get. Antoni Huijbrechts, schepen, en Maria Backx; Joha. Wilhelmina, 1 mei 1706, get. hr Swaans, advokaat, en Joha. Backx; Constantinus Thomas, 23 oct. 1707, get. Adriaan Backx, rentm. van Steenbergen, en Catha. Backx; Agnita Dorothea, 14 oct. 1708.

Cornelis van Strijen tr. Maria Bax, waaruit te Breda gedoopt werden, met Elisabeth Bax als getuige: Margrita, 21 aug. 1747 en Ana. Elisabeth, 12 oct. 1750.

Van Goor vermeldt Roelof Backx als schepen 1608, weesm. 1610; Franchoys B., tienman en schepen 1601—24, en Adriaan B., schepen 1615—21. Omtrent de Kiebooms geldt 't zelfde als boven. Deze naam leeft nog voort. De eersten van dien naam zijn: Pieter Cornelisz, regent van 't gasthuis 1555, en Peter Heyndricx, tienman 1558. *(wordt vervolgd.)*

[Elk neme een voorbeeld aan den geëerden inzender van dit artikel enz., in het beknopt vermelden van genealogische berichten en bizonderheden!]

VRAGEN.

Genealogie. Wie waren de ouders, zoo mogelijk, ook de grootouders, van Jan Hendrik Pliester, in leven burgemeester van Wisch (Gelderland), en zijne huisvrouw Johanna Noy? A. J. C. KR.

Heraldiek. Welke zijn de kleuren der wapens Hengstenberg (Westphalen) en Hirzel (Zurich)? A. J. C. KR.

Keper (chevron, Nav. XXX, 382).

Keper. Duitsch: Sparre. Fr. en Eng.: chevron. Naam en heraldische figuur herinneren aan het gebint van een dak of kerk-kap.

De heeren van Egmond, die oorspronkelijk kerkpatroons van Egmond waren, hadden kepers in hun wapen.

Geisler (Nav. XXX, 375) voerde gedeeld zilver en zwart met *een keper*, die in het zilveren veld zwart, in het zwarte van zilver is. — Gottfried Geisler (bl. 373) was gedeputeerde van het kerkcollege te Schweidnitz. Was hij soms ook erfelijk kerkpatroon aldaar?

A. J. C. KREMER.

Geslacht Block. Op 16 Sept. 1685 trouwde Pieter de Clercq met Cornelia Block, dochter van Adryaen Jacops Block.

In welke familiebetrekking stond deze Adryaen Jacops Block tot Adriaan Block, die 20 Mei 1622 te Amsterdam gehuwd is met Adriana van Halmael, en wiens dochter Margaretha Block gehuwd is geweest met David Rutgers, de jonge?

Zutfen. Mr. W. J. L. UMBGROVE.

GESCHIEDENIS.

Synodalia nopens den kerkelijken toestand van het Overkwartier in de eerste helft der zeventiende eeuw (Vervolg van Nav. XXXI, 5—13).

Bij de Gereformeerde kerk te *Rijnberk* (Rheinberg), ook wel eenvoudig »Berck" geheeten, — welks gouverneur Louise Juliane van Oranje-Nassau, als gemalin des keurvorsten Frederik van de Paltz, Mei 1613 bij hare huwlijksreis, namens Albertus en Isabella begroette [1]), — trad in 1604 als predikant in dienst Martinus Eyckbergius, die door de Geld. syn. te Arnhem (i. d. 26—28 Juli) als zoodanig tot lid bij die synode werd toegelaten, op voorwaarde dat hij een testimonium vitae et doctrinae toonde. Aan de Nijmeegsche synode v. 17 Juni 1606 zond hij eene »copie authentiek", opgemaakt door schout en schepenen des dorps Bobenheim op Keulsch grondgebied, doch daar dit stuk louter »politiek" was, verlangde de synode van hem ook een testimonium of copie authentiek van den kerkeraad en de classis der gemeente, die hij vroeger had gediend. Laatstgenoemde synode richtte tot de gemeente te Rijnberk het verzoek, om jaarlijks *éénen harer predikanten*, met een ouderling, of, *zoo zij slechts één predikant had*, die door krankte als anderzins verhinderd werd te verschijnen, minstens eenen ouderling met behoorlijke credentie en instrukties af te vaardigen tot bijwoning van de synodale vergaderingen, alsook om met de kerk van Gelderland naburige christelijke correspondentie te houden. Als Martinus E. nog in 1606 naar de Willemstad was vertrokken, is de kerkdienst te dezer plaatse geheel gestaakt; jaren achtereen was Rijnberk herderloos. Misschien is de gemeente, destijds wederom in de macht der Spanjaarden geraakt, (vgl. *Nav.* XXXI, 5, 6, noot) gedurende die jarenreeks wel nu en dan, of wellicht meermalen door een leenpredikant bediend geweest, al zagen wij dit niet uitdrukkelijk vermeld. Zulks was tenminsten zeker in 1632 het geval; toen bediende Vincentius Bergéjus (sedert 25 Jan.

---

[1]) Dr. G. D. J Schotel, *De Winterkoning en zijn gezin* (1859), bl. 37.

1624 pred. te Eck en Wiel), pred. te Wijk-bij-Duurstede (sed. 1629), Rijnberk als leenpredikant. Het verwondere ons niet, dat een predikant uit het Sticht eene gemeente bediende, welke onder de synode van Gelderland behoorde; immers hij stond in de betrekking van legerpredikant, en, zoo al wellicht niet in 1632, — doch waarom ook niet? — buiten kijf stond hij in 1639 in die betrekking, als wanneer hij in een brief, uit het leger van Zijn Hoogheid geschreven, zichzelven en Petrus Bosschius, pred. te Amerongen, verschoonde, dat zij, »in het Legher geoccupeert sijnde", als correspondeerende leden der Stichtsche synode de Geld. synode te Nijmegen van 7—10 Aug. van dat jaar niet konden bijwonen. Hij zond echter de acta der Utrechtsche synode over. Na de verovering van Rijnberk door prins Frederik Hendrik in 1632, op welk feit 2 Juni 1633 een penning geslagen is [1]), kwamen bij de Arnh. syn. v. 21—24 Aug. 1633 twee missives in, eene van den kerkeraad, en eene van den krijgsraad van Rijnberk, verzoekende: — 1°. om een eigen predikant. En is besloten, benevens Ds. Andreas Loderus (Hoevelaken), alreeds den heeren van het Hof aanbevolen, uit elke Geldersche classis één predikant te benoemen, zes in 't geheel, teneinde bij beurte om de veertien dagen den kerkdienst aldaar waar te nemen, t. w. uit de classis Nijmegen Johannes Cornelii (Hees en Neerbosch), uit de cl. Tiel Henricus Brinkman (Ochten), uit de cl. Bommel Cornelius Johannis (Haaften), uit de cl. Zutfen Bartholdus Wentholt (Drempt), uit de cl. Arnhem Theodorus Hamerus (Oosterbeek), en uit de cl. Harderwijk Petrus Peregrinus (Voorthuizen); alsook werd den synodalen afgevaardigden opgedragen, aan het verzoek om een eigen predikant »ter eerster gelegenheyt" te voldoen. 2°. Om onder eene bepaalde classis van Gelderland gebracht te worden. Dit werd nog opgeschort, dewijl men niet wist, hoe het met het Overkwartier gaan zou; doch voorloopig zou deze kerk onder de directie der synodale afgevaardigden blijven. 3°. Om een Latijnschen schoolmeester, die de jeugd in de

---

[1]) Zie dien penning vermeld in *Nav.* XXX, 595. Aldaar blz. 601, is sprake van nog een zilveren penning i. d. 7 Sept. 1642 op last van stad en staten ter eere van Jan Vüch uit Medemblik geslagen, omdat hij zich tweemaal binnen Rijnberk dapper gekweten had. Drie uren lang had hij onder den grond in een loopgraaf (?) verwijld.

fundamenta Latinae linguae zou onderrichten. Werd een drietal gemaakt, bestaande uit Johannes Denius, Jacobus Tiseman en Henricus Hetrinserus, uit wie de afgevaardigden kiezen zouden. Tot predikant is toen aldaar beroepen Valentinus Hackenberger [1]), en hoewel die beroeping tegen kerkenorde plaats had, zoo vergunde toch de Zutfensche synode v. 3—6 Sept 1634 haren afgevaardigden, den beroepene, die reeds door een predikant buiten de provincie bevestigd was, eene wettige beroepakte ter hand te stellen. Deze synode bepaalde, dat de gemeente van R. vooralsnog onder het opzicht der synodale afgevaardigden zou verkeeren, minstens tot op het tijdstip der bijeenkomst van de eerstvolgende synode. Gezegde predikant diende te Zutfen vanwege zijne kerk deze gravamina in:

1°. dat in plaats van den tegenwoordigen functionaris, die vier officiën waarnam, en bijgevolg geen acht op zijne school sloeg, een geschikt schoolmeester mocht aangesteld worden;

2°. de inkomsten van den kapellaan der parochiekerk, die vertrokken was, ten behoeve van de Geref. kerk en school mochten worden aangewend;

3°. de ingezetenen van de Gereformeerde religie het burgerrecht mochten uitoefenen, even goed als de Paapschen;

4°. de huwlijkszaken in kerkeraad, classis of synode mochten worden verhandeld, zonder dat te Xanten of Keulen Paapsch recht werd gezocht;

5°. de inkomsten der parochiekerk, welke de Paapsche kerkmeesters nog steeds genoten, door de Gereformeerden zelve tot reparatie der kerk mochten worden gebruikt, en

6°. dat men van den Gouverneur volmacht mocht verwerven, om al deze punten behoorlijk uitgevoerd te zien.

Deze bezwaarnissen werden ter beslissing aan het Hof van Gelderland aanbevolen. In de Zaltbommelsche synode van 8—13 Juni 1636 werd het beroep, door die van Rijnberk op Theodorus Hamerus, predikant te Oosterbeek, uitgebracht, hoewel niet volgens kerkenorde en op last der synodale afgevaardigden geschied, be-

[1]) Men bemerkt dus, dat de Jongh in zijn »Naamlijst de predd. v. h. Geld. synode" zich vergiste, toen hij Valentinus Hackenberger (zonder voornaam en jaartal!) *boven* M. Eyckberg plaatste.

krachtigd; doch de nieuwe predikant had nog zijne akte van ontslag uit zijne vorige gemeente en classis in te dienen. Overeenkomstig den wensch der gemeente is R. toen onder de classis van Arnhem opgenomen, op voorwaarde dat zij zich voortaan naar de in Gelderland gearresteerde kerkenorde zou gedragen. Ook werd door die synode een onderzoek in loco aanbevolen nopens van gemeentegeld, tot het begraven der dooden gegeven, afgezonderde penningen, welke tot den voorloopigen kerkdienst ter plaatse waren besteed. Op de Harderwijker synode van 1—5 Aug. 1637 droeg Theodorus Hamerus de navolgende gravamina voor:

1°. dat te R. door de ministers des Cheurvorsten alle burgers, professie doende vañ paepsche religie, off tempore Hispanorum professie vañ selve gedaen hebbende, verboden word in onse kercke te comen, en dat de Geestelicheyt ondertusschen de Gereformeerden soeckt van hare Religie aff te trecken.

2°. dat oock een jeder, so wel binnen de stadt alsoock int Schependom van dien geboden word alle paepsche vierdaghen strictelick te onderhouden en de overtreders van dien gestraft worden.

3°. dat aldaer noyt biddedagh gehouden oft wtgeschreven is.

4°. dat deselve plaetse niet cunnende bedient worden met een predicant sonder sieckentrooster, met een tweeden predicant in conformité van andere steden magh werden versien.

5°. dat bij haere Hooghmog. om meerder tractament van eenen schoolmeester mag aengehouden worden, alsoo voor 100 dalers, (*die*) daertoe staen, geen te becomen is.

6°. *alsoo de stadt en de kercke gespronghen is door 's Lands magasijn*, en daerdoor veele luyden geruineert, die men weder heeft moeten helpen, en de kercke volgens attestatie van haer Hooghmog. so geruineert, dat die met twee duysent (*dalers*) beswaerlick tot hare voorige staet sal cunnen gebracht worden, dat de E. synodus gelieve classicale assistentie te accordeeren, daermede deselve kercke magh werden gerepareert". De vergadering besloot de eerste vijf punten door de synodale afgevaardigden aan het Hof ter behartiging aan te bevelen. Doch in het houden eener collecte over al de classes tot herstelling van het kerkgebouw, had men bezwaar, wijl de respectievelijke classes reeds elk

voor zich in hare gemeenten het mogelijke hadden gedaan. Was er evenwel nog eene of andere gemeente, die aan Ds. Hamerus hoop had gegeven, dan kon ZEw. aannemen wat van haar inkwam. In 1638 werd er in genoemde gravamina nog niet voorzien, en verhoopte men (art. xv d. acta van Zutf. syn. 8—11 Augustus), »dat door Gods segen over onse wapenen en leeger, tegenwoordig geëmplojeert int Overkwartier deser provincie, verandering en verbeetering van saecken sal voorvallen, de uytkomste waervan Domini Deputati afwachtende, konnen deese besognes nog eenige tijdt uytstellen". In de Nijmeegsche synode v. 7—10 Aug. 1639 vernam men met belangstelling, dat de gravamina der gemeente te R. grootendeels weggenomen of verholpen waren, en dat Wernerus Lachius [1]) aldaar tot *tweede* predikant was aangesteld. Hij, pred. in Gulikerland, als de eerste pred. in 1633 beroepen te Eupen, en nog in hetzelfde jaar te Roermond, was in 1638 aan de Geldersche synode gerecommandeerd, evenals Jacobus Peregrinus [2]). Voorzeker verkeerde de gemeente te R. toenmaals in bloei, daar gezegde tweede predikant, in 1645 overlijdende, in Theodorus van Eibergen, pred. te Terwolde, eenen opvolger vond; terwijl de *eerste* pred. Theodorus Hamerus, vanwege de classis van Arnhem op de Zutfensche synode v. 8—11 Aug. 1638 tegenwoordig, in 1643 naar Huizinga (in Groningerland) vertrekkende, zich door Henricus Spankeranus, pred. te Brummen, vervangen zag. Deze verscheen vanwege de classis Arnhem op de Nijmeegsche synode v. 19—22 Sept. 1649, en overleed in 1654. De staat van bloei en wasdom hield nog eenigen tijd aan; wij zien toch na Theodorus van Eibergen in 1657 den proponent Johannes Albertus Zaunslifer (zoon van Otto) als tweeden predikant optreden. Hij vertrok in 1672 naar Oostzaan. De eerste pred. Spankeranus is opgevolgd door Benjamin Couman (ber. in 1656), in 1664 vervangen door Lamoraal van Nottelen,

---

[1]) Vgl. de Jongh, *Naamlijst*, bl. 350. Zijn naam ging later op in »Lach de Bêre", welke nog bestaat; vgl. *Geld. Volksalm.* 1876, bl. 115—23.

[2]) In de Zutf. synode van 8—11 Aug. aan welke ook Johannes Bulaeus, Petrus Fellinger en Johannes Lulaeus, als dienstlooze Limburgsche predikanten, aanbevolen werden.

die in 1674 te Woerden in dienst trad. — Zien wij in den aanvang der 17e eeuw Hans Schaef vermeld als kommandant van Rijnberk [1]), en vervolgens Johan van Wijnbergen († 1658), krijgsman in Italiaanschen, Zwitserschen en Deenschen dienst, onder de prinsen Maurits, Frederik Hendrik en Willem II als zoodanig in functie [2]); tot 1672 is ter plaatse Staatsche bezetting geweest, verdreven door Lodewijk XIV, die het land van Gulik en Kleef bezette, en de daarin gelegen plaatsen den keurvorst van Brandenburg overgaf. Desniettemin werd de kerkdienst voorloopig nog door Nederduitsche predikanten waargenomen, gelijk Johannes Vorsman, ber. in 1674, † 1692; Johannes Tulleken (pred. te Millingen en Zeeland) in 1693, wegens ouderdom en zwakheid sedert 30 Sept. 1725 bijgestaan door den prop. Nicolaus Bernardus Grimmelius (zoon v. Joh. Bern.), onder den titel van adjunkt-pred., terwijl deze sedert 1733, Tulleken's sterfjaar [3]), in vollen dienst trad. Het Overkwartier van Gelderland, en dus ook Rijnberk werd in 1713 onzen staat voor goed ontnomen. Toch hield Gelderland op den kerkelijken toestand alhier een belangstellend oog geslagen; men leest in de acta der classis van Tiel i. d. 14—15 Apr. 1755: »opzichtens de gemeenten van Rhijnberk en Issum, Eupen en Borchet (Burscheid) wenscht de Ew. vergadering, dat alle middelen, so door Moses en Ääron (de wereldl. en kerkel. macht) sijn aangewend tot vrijheid en storeloosheid in den redelijken en onvervalschten godsdienst, mogen gesegent worden".

Bij de Arnh. synode van 20—24 Aug. 1633 kwamen de navolgende gravamina in:

1. Omdat veele edelen, woonende in dit Overquartier alsoock

---

[1]) *Navorscher*, XXX, 202.

[2]) Hij, geb. in 1590 als zoon v. Sijbert van W. bij Woltera v. Brienen (de *N. Uitgaaf* v. h. Biogr. Woordenb. noemt haar Aeltje Dounnincz! Zie echter *Herald. Bibl.* 1880, bl. 66), echtgenoot van Cornelia v. Welderen, weduwe v. Gerard Vijgh tot Weerdenburg, dr v. Bernt, burggraaf van Nijmegen, bij Johanna v. Colenberg, trad vervolgens op als gouverneur van Sluis in Vlaanderen, daarna van 's Hertogenbosch. Hij wordt in de *N. Uitgaaf* betiteld als heer van »Horsen tot Oldenaller", welke onbestaanbare combinatie verbeterd moet worden in »Horsse *en* Oldenaller".

[3]) Zie over hem en zijne voorzaten, *Herald. Bibl.* 1880/81, bl. 25.

in 't forstendom *Gulick* onder 't cruys neffens de borgers en soldaten deser steden haere kinderen geerne onderwesen souden hebben niet alleene in den suyveren, onbevleckten Godesdienst, maer oock in literis humanioribus; of men niet en conde bearbeyden dat eene Latijnsche schole a part van de Religie [1]) worde geopent so wel te *Ruermonde* als te *Venloo.* Ende dat ondertusschen de Jesuyten en Monicken onse jonge jeughd bij haer als noch ter scholen gaende niet en dwingen tot haere superstitie, die sij oeffenen beyde in scholen en kercken.

2. Of sij denselven, die een smaeck beginnen te ontfangen van de waere Religie, mogen ontseggen haere institutie (*onderricht*), wanneer sij geene gemeenschap willen hebben met haere superstitiën, geerne wilden gaen in de vergaderinghe, waer God in sijn woord en sacramenten word gehoort en gesien.

3. Ende dewijle de Magistraet van Venloo jaerlijx eenigh tractament gehouden is toe te leggen tot onderhoudinge van de schole, of dan, indien men niet can hebben vrijheyt der conscientie wegen onse jonge jeughd in hunlieder scholen, 't selve onse scholen ofte int geheel ofte ten deele mochten genieten. Desgelijken trecken de Jesuyten tot Ruermonde ettelijke dusenden soo van de steden als van 't land, of dieselve niet salvo contractu connen toegeleght worden den Gereformeerden om die te bequamen een Gymnasium op te rechten?

4. Hoe noodig daer sij een Duytsche schoolmeester doorgaens, geven te verstaen daegelijksche clachten, welcke vallen wegens de kinderen der Gereformeerden sowel der burgeren als soldaten; insonderheyt te *Stralen*, alwaer selfs de Pausgesinde met geenen bequaemen sijn voorsien en nae een ander wenschen.

5. Aengesien den Godesdienst te Venlo [2]) grootelijx word verachtert, so oock dat selfs die alreede gewonnen sijn, de superstitieuse vergaderingen frequenteeren, alleene omdat de plaetse niet en is capabel; word versocht dat den Gereformeerden mochte ingeruymt worden satis capax auditorium; wat clachten hierover vallen is notoir.

---

[1]) Van *Gereformeerde zijde.*

[2]) Vgl. Navorscher XXVII, 270, waar men in de noot in plaats van Renkom, Wanckom, en in plaats van Kampen, Kempen leze

6. Also 't accord met die van *Stralen* medebrenght, dat die van van de Religie sullen hebben eene bequaeme kercke, eu de Magistraet weygerich blijft om die plaetse, die haer ingeruymt is, behoorlick te accomodeeren met eene clocke, sikstede [1]) en andere noodige reparatiën; dat derhalven door hooge autoriteyt daerin mochte worden voorsien.

7. Dat de renten, behoorende tot de kercke van Ruermond gent de Heilige Geest, oock nu mogen comen tot noodige reparatiën van deselve, waertoe alreede tusschen de 400 en 500 guldens is aengeleydt.

8. Ende also verscheydene papen uyt die voorschrevene kercke, elckeen int besonder groote renten trecken, daervoor sij nu geen dienst doen, of dan deselve niet, behoudens 't accoord conn (*kunnen*) tot verpleeginghe des h. kerckendiensts geimployeert worden?

9. Ende sal ordentlick den Godsdienst waergenom worden, moeten daer sijn neffens predicanten, nae gelegentheyt der plaetse, custer, voorleser, voorsinger, sieckentrooster, aengesien niet mogelick en is dat dat bedient worde bij één persoon, als dusverre, uytgenom coster, geschied is.

10. Dat die van *Wachtendonk*, *Erkelens*, mitsgaders van 't platte land, waer verscheydene van de Gereform. Religie worden gevonden, en hope van goed avancement is, oock mogen met predicanten voorsien worden.

11. Wanneer yemand van den platten lande bij ons ter predicatie comende, van 's vijands soldaten of yemand anders daerom word gemolesteert, gelijk altemet geschied, wat remedie daertegens te gebruyken?

12. Dat onse exercitie [2]) vrij mochte sijn, niet geturbeert noch door 't werpen der (*van*) steenen in de kercke, noch door gebaer van kinderen, speelluyden en tabackdrinckers [3]) en diergelijke; ende dat int particulier luyden uyt of ingaende om te trouwen, niet onbehoorlyk worden bejegent, gelijk altemets geschied is en noch geschied sonder straffe.

---

[1]) plaats om een fluitjen te leêgen?

[2]) uitoefening van den eerdienst.

[3]) herbergbezoekers.

13. Dat de Moniken en andere expresselick worden verboden, dat se de toehoorders int in ofte uytgaen van de kercke niet uytkippen ende dienvolgens te rede stellen.

14. Wat ordre te stellen tegens die groote tsij Geestelicken of Politiken, die de onsen tsij met harde dreygementen ofte met bedriegelicke lockasen soeken uyt de kercke te houden?

15. Dat de oude mannen en vrouwen in't Manhuys sonder berooft te worden van haere beneficien en andersins ongemolesteert mogen gaen in de Gereform. kercke.

16. Overmits de contrarie gesintheden opentlick met verscheyden leugens onse leere en leeraeren van die caluñieeren [1]), of dit niet eenighsins can worden geremedieert?

17. Dat sij Leeraers ofte Religionsverwanten [2]) niet opentlick injurieeren noch door het werpen met steenen ofte smaedelijke woorden, als wel geschied is.

18. Dewijle bede- en danckdagen, bij hooge Overheyt uytgeschreven, de Magistraten deser steden nae behooren niet en doen publiceeren soowel bij de haere als de onse, en die priesters en papen deselve niet onderholden: word versocht dat door authoriteyt van hooge Overicheyt daerinne magh voorsien worden, aengesien dit streckt tot disreputatie van onse Regieringhe.

19. Of het gegonde exercitium der pauselicker religie sich so verre uytstreckt dat de papen mogen gaen en op haere wijse [3]) in 't publijk bijwoonen de misdadigers, staende om gejustificeert te worden?

20. Of die opentlicke afgoderije, die nu veel grover word als oyt vóór desen, niet can belet worden in't ommedragen van haeren broodgod [4]) en andere grouwelen?

21. Of niet vrij en staet den Leeraeren nu en dan haere [5]) conciones te frequenteeren, gaen aenhooren, om dies te beeter te oordeelen van 't gene sij ons naegeven, en de gemeente daervan onderwijsen?

22. Of wel yemand van de Religie magh gaen als een gildebroer in 't optrecken der gilden vermenght met de superstitieuse omdraght des broodgods en andere afgoderije?

---

[1]) lasteren. [2]) Gereformeerden. [3]) in geestelijk gewaad.
[4]) de hostie. [5]) der papisten.

23. Of onse papen en moniken mogen gedesguiseert [1]) uytgaen hetsij bij hunne ofte onse lvyden naeboven ofte beneden [2]), om rapport te doen van onsen staet, en collecten te gaen halen?

24. Of uyt last der hooge Overheyt de cloosters niet en behooren gevisiteert te worden mits men weet dat sij wapen daerin hebben?

25. Of bij deese ongelegenheyt de hooge overicheyt niet en gelieve te doen schrijven aen den bisschop tot Roermonde, dat deselve den predicanten sowel als den papen vrije paspoorten [3]) mochte procureeren?

26. Of een Gereformeerde magh staen of yemand suborneeren dewelcke stae over den doop bij de papisten bedient, ende of men met hun kinderen magh gaen ter kercken omme daer gedoopt te worden op haere superstitieuse maniere en wijse, en of men met eene paepsche suygende vrouwe nae haere verlossinghe en genesinge magh gaen ter kercke, waer dese superstitien desgelijks worden gebruykt?

27. Of men can toelaeten een paepschen man ofte vrouwe om te presenteeren het kint eenes Gereformeerden ten doope?

28. Wat te doen staet wanneer de man het kint wil gedoopt hebben bij de Gereformeerden, en de vrouwe, verweckende groote turba's [4]), sulx niet en wil toestaen? etc., et contra; en also bij de papisten word gedoopt?

29. Of eene vroetvrouwe Gereformeert sijnde magh presenteeren ten doop in de paepsche kercke?

30. Of niet autoritate superiori [5]) bij den krijgsraed can ordre gestelt worden dat een soldaet van de Religie met eene paepsche dochter niet trouwe in de paepsche kercke?

31. Of men wel een soldaet, jongman sijnde, magh proclameeren, hebbende alleen de hand van sijn capiteyn sonder te toonen consent van de ouders, vrunden, mombaeren [6]), en, weduwenaer sijnde, sonder klaer blijk dat sijne vrouwe doot sij? et contra.

32. Wat te doen staet tegens die papen, dewelcke de soldaten

---

[1]) vermomd. [2]) naar 't noorden of zuiden des lands.

[3]) zoodat zij niet telkens voor sauvegarde behoeven te betalen.

[4]) harrewarren en rumoer.

[5]) door den invloed der hooge Overheid.

[6]) voogden.

in 't trouwen van eene paepsche dochter dwingen tot biechte en belofte van den Coninck [1]) te sullen dienen?

33. Dewijle de gasthuysen en de Armen onser steden goede incomen hebben, die niet en worden geïmployeert gelijk behoort, dat daerin ordre gestelt mag worden, soodat de armen en crancken van de Religie nevens anderen nae gelegenheyt wierden geaccommodeert.

34. Dat de weeskinderen der Religionsverwanten, uyt gebreck van middelen gedaen [2]) in 't weeshuys, niet mogen worden geconstringeert tot haere superstitie; en sooveel mogelick is, dat alle weeskinderen in de waere Religie mochten opgebrocht worden; aengesien Edelen en andere van de Religie onlangs het weeshuys tot *Roermonde* grootelicks hebben gebeneficeert.

35. Ende vermits de weesmr̄ nu te Venlo overleden is, of men niet behoorde eeñ Gereformeerden daerin te stellen, gelijk te Roermond wel is gepractiseert, 't welck nu bedient wort door eenen ouderlingh aldaer.

36. Dat de armenoortjens [3]) van wegen de verpachtinghe der gemeyne middelen mochten geheel comen in onse diaconije om reden bij den Ed. Hove vóór desen geallegeert; 't welck de magistraet van Venlo noch ten deel noch int geheel heeft willen toestaen; en de helffte bij die van Roermonde niet heeft coññ ontfangen worden sonder groot crakeel, niettegenstaende het aenschrijven van het Ed. Hof. Word meteen gevraeght, of niet autoritate der hooger Overheyt het armegeld, vallende op 't stadhuys van de vercochte goederen, tusschen hun en ons can gedeylt worden?

37. Of men niet conne beardeyden dat oock die van de Religie neffens anderen worden gestelt tot huysarmenmeesters?

38. Hoe men sich dragen [4]) sal int uytdragen van de afgestorvene paepsche vrinden ofte nabuyren; aengesien haere begravinghe der dooden met veele superstitien bijde [5]) in 't dragen nae de kercke, en nae 't begraven vermenght is?

39. Mits den Religionsverwanten vóór desen is gewijgert soo in steden als ten platten lande haere dooden te begraven in de

---

[1]) van Spanje. [2]) gezonden. [3]) armengeld.
[4]) gedragen. [5]) beide, zoowel.

kercke en kerckhoven, dat sulx mochte worden geremedieert by de hooge Overheyt.

40. Om de Religie te bevorderen word gevraeght of de officiën die bij den Magistraet staen te vergeven, neffens andere oock aen de Religionsverwanten niet en behooren geconfereert te worden?

41. Of men niet can versien dat die van de Religie niet worden beswaert boven haere macht en haeres gelijken int biletteren [1]: aengesien dat men onder anderen vrij houd paepsche burgeren, vaders van de geestlickheyt soogenaemt?

42. Wat te doen staet tegen diegenen, die tot vilipendentie van onse hooge overigheyt sich opentlick laeten verluyden datse sijn in den eed van den Coninck, waerin sij gedencken te leven en sterven?

Gezegde Geld. synode gaf (art. 39) op eenige dezer gravamina van 't Overkwartier het navolgende uitsluitsel:

ad 1, 2 en 3, word deputatis synodi belast bij den Ed. Hove deese saecke te remonstreeren, en weghneminghe van deese swaricheyt te versoecken.

ad 4, deputatis synodi word belast te bearbeyden dat ter eerster gelegenheyt tot Stralen alsoock tot Venloo en Ruermonde schoolm̄r̄n mogen gesonden worden.

ad 10, word den deputatis synodi overgelaeten, om die aldaer aengeroerde plaatsen [2] met antoriteyt en hulpe des Ed. Hoves met predicanten te voorsien.

ad 21, word geoordeelt, dat niet sonder perijkel van ergernisse ende andere groote inconvenienten de predicanten in 't Overquartier rebus sic stantibus de openbaere predicatiën in de paepsche kercken mogen hooren. Word daerom̄e raedsaem gevonden sich daervan voor desen tijd te onthouden.

ad 22, 26 en 38, sullen geene lidmaten der Gereform. kercken sich laeten vinden om eenige actiën bij te woonen die met paepsche superstitie en afgoderijen gemengt sijn; opdat haere sielen daermede niet besmet en den swacken ergernisse gegeven worde. Ende soo eenige hierover souden mogen worden beswaert, sullen

---

[1] biljetteeren? aanslag in de begrooting? of inkwartiering?

[2] Wachtendonk, Erkelens, enz.

de deputati synodi bij den Ed. Hove haerluyden de behulpende hand bieden.

ad 27, sal gevolght worden de practijke, die in desen landen van langer tijd af is gepleeght.

ad 28, de ouders sullen haer beste doen en alle middelen met voorsichticheyt soecken aen te wenden, dat haere kinderen in onse gereformeerde kercken mogen gedoopt worden, en de predicanten sullen haer neerstelick daertoe vermaenen en aenstercken; indien sij daerenboven verrascht ofte tot het contrarie gedwongen worden, connen sij op haere goede concientie sich vertroosten.

ad 29, word geadviseert van »Neen".

ad 31, men sal te vreeden sijn volgens de oude practijke in deese landen gepleeght mettet getuyghenisse van Capiteinen van de soldaten, die van verre sijn, en niet van lantsaten ofte die van naebij sijn ouderen ofte vrunden bij der hand hebbende, van welcker consent getuyghenis moet getoont worden. Een weduwenaer moet toonen claer bescheyt van den dood van sijne vrouw, et contra.

ad 32, sal daerop worden genomen goede informatie, en dann aen de hooge overicheyt worden geremonstreert.

De resteerende gravamina sijn per deputatos synodi bij den Ed. Hove te verrichten; waerbij mede te gedencken sal sijn, dat een Colonel binnen Ruermonde eygener authoriteyt eenen Luyterschen predicant laet prediken onder 't guarnisoen, ende dat binnen Venloo en Ruermonde twee predicanten moeten sijn metten eersten tot ordinarisse dienaren.

(*Wordt vervolgd.*)

Hoofdplaat. Boven de deur der Hervormde kerk te Hoofdplaat (Zeeland) staat op een blauwen hardsteen:

»Deze kerk is gesticht door de milddadigheid der Edele mogende Heeren Staaten van Zeeland, en den eersten steen daarvan gelegd op den 28 mei van het jaar 1783 door de Wel-Edele Gebore jonkvrouw M$_a$ Petr^a Schorer, oudste dogter van den WelEdelen Gestrengen Heer Mr Willem Schorer Joh^s Asszoon, Gecommitteerde raad van Zeeland en Raad ter admiraliteit, grootste hoofdgelande van dezen in het jaar 1778 ingedijkten polder. F. CALAND.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XXIII.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. Dirks.

Penningen op de vrede te Munster tusschen Spanje en de Nederlanden gesloten den 15 Mei 1648, in de Vereenigde gewesten afgekondigd den 5 Juni 1648 en den 10 Juni 1648 door eenen plegtigen dankdag besloten.

Spaansch-Belgische Legpenningen.

1074. 1) Legpenning van *Frans van Dongelberg. v. L.* II, 491 (2). *Dugniolle,* n°. 4019.

1075. 2) Als boven van *Adriaan van Bausele. v. L.* II, 491 (3). *Dugniolle,* n°. 4020.

1076. 3) Als boven met het wapen van Spanje en de stad Brussel. *v. L.* II, 491 (3). *Dugniolle,* n°. 4021. Te Antwerpen geslagen.

1077. 4) Varianten door verschillende stempels van n°. 3. *v. Orden* II, blz. 116.

1078. 5) Als n°. 3=4 geslagen te Antwerpen, volgens *Dugniolle,* n°. 4023, op de vrede van Munster. *Dat gavdia redditvs orbi,* in de afsnede: 1648. Kz.: *Nil nisi consilio.*

Deze laatste spreuk is eigen aan Fransche legpenningen. Zie *v. L.* II, 427, 454, 471.

Gedenkpenningen bij van Loon.

1079. I. *v. L.* II, 310. Van Amsterdam [1]). De gouden penning, welke lag in een zilveren doos, zijnde

1080. II. *v. L.* II, 311, vereerd aan ieder lid der Regering van Amsterdam.

Na 80 jaren strijt
Ende menich Bataly
Heeft Godt 't vaderland bevryt
En Stat Raet vereert met dees Medaly.

Zoo leest men op een papier dat op de tafel ligt bij het portret

---

[1]) Kleiner bij *Mr. Jer. de Vries Jz.* Mm. 65.

van *Gerbrand Claesz. Pancras,* Raad in 1634, schepen in 1635, Burgemeester in 1639, overl. in Novb. 1649 te Amsterdam. *Pancras* is voorgesteld in 87jarigen leeftijd. *Hij heeft een penning op de Munstersche vrede* in de rechterhand. Met de linker wijst hij op een brandend licht. Cat. Hist. Tent. Amst. 1876, n°. 486. (Inz. stad Amsterdam). *v. L.* II, 311. Bij *Laan Willink*, n°. 74 in goud, 149 W. De stempels der doos als medaille bijeen gevoegd. Bij *Voute* n°. 1208 als doos. *f* 33.50. Z.

1081. III. *v. L.* II, 312 (1). Van J. *Looff* met Pacis felicitas in *druk*letters en in een krans.

1082. IV. *v. L.* II, 312 (2). Met PACIS FELICITAS. in *kapitale* letters. Hiervan zijn varianten

1083. V *a*). Bij *Bizot* tegenover blz. 183 en Cat. *Noot-Nagel*, n°. 404 met de vredemaagd, het hoofd omgeven door lichtstralen (auréole) en op de kz.: MONASTERY WESTPH. boven het jaartal op de kz.

1084. *b*). Bij *Deketh*, n°. 1101, kleiner figuren.

1085. *c*). Bij *Keer*, n°. 4642: HIS-PANO, gescheiden door de teugels.

1086. *d*). Bij *Munnicks van Cleeff* I, n°. 1539. Z. *f* 5. Zonder abreviatie van het opschrift *vtrvmqve* op het veld van den penning. = *a*).

1087. *e*). Bij *Salm*, n°. 1005. Hoog opgewerkt en andere gravure van den zegenwagen. Z. 75. N°. 1006 = *a*. Met MONASTERY WESTPH. Z. 45.

1088. *f*), n°. 1007. Met WESTPHA. Vgl. *Madai*, n°. 5177. Z. 36.

1089. *g*). Bij *P. H. van Gelder*. Vz.: E(ngelbert) K(ettler). Cat. *Arti* 1880, n°. 1188. Vgl. ook *Iddekinge*, n°. 332. Hautrelief en zonder *Monastery Westpha.* en n°. 333 met *hi spano*. *Köhler* XX, 321.

1090. *h*). Bij *De Roye*, n°. 1442. Grooter en van anderen stempel. Z. *f* 10. *Van Duren* = *Salm*, enz. Wij gissen dat niet, al de n°s 1083—1090 zullen verschillen.

1091. VI. *v. L.* II, 312 (3). Met het *Pacis felicitas* in *schrijf*letters. Bij *Salm*, n°. 1008. Z. 55. Met deze aanteekening: »Door Amsterdam geslagen, met den naam des makers: *Blum a Bremen.*

1092. VII. *v. L.* II, 312 (4). Vz. = *Bizot* tegenover 183 (1), doch aldaar andersom en voluit *vtrvmqve*. Kz. = *v. L.* 312 (3).

Zamengelapte penning. *Van Duren*, n°. 1314. *Noot-Nagel*, n°. 405.

1093. VIII. *v. L.* II, 315 (1). Met den Nederlandschen leeuw en 5 Junij 1648.

1094. IX. *v. L.* II, 315 (2), met de dansende zeven maagden, door *Boxhorn* ontworpen en door *Sebastiaan Dadler* van Dresden gesneden.

1095. X. *v. L.* II, 315 (3). Met Mars en de vrede worstelende, gemerkt: S. 1649 D(*adler*), ingesneden bij *v, Loon.* Ook bij *Iddekinge*, n°. 33, en *mr. Jer. de Vries Jz.*, met niets in de afsnede gegraveerd. *Meijer*, *Aanw.* 1861, vermeldt er een met S. 1648. *D.* — Bij *Köhler* XXII, 281, met 1650 en grooter.

1096. XI. *v. L.* II, 315 (4). Met de Vrede en Geregtigheid elkander omhelzende. Bij *van Duren*, n°. 1117, zonder 1649 in de afsnede. Even als bij X, 1095, door de ingeslagen stempeltjes op de vrede toegepast. Bij *H. Wigersma Tz.* te Leeuwarden Cat. *Arti* 1880, n°. 1159, gemerkt I H = *Johan Horn* de oude (1645—1687) te Dantzig.

1097. XII. *v. L.* II, 319 (1). Vz. ± = *v. L.* II, 312 (3), maar deze met *Blum a Bremen.* Kz.: *Embden. Van Orden* II, 496, zegt: »kwam ons in het kabinet *Kleynenbergh* (n°. 276) voor met een (12regelig) versje". Ook bij *Salm*, n°. 1014, Z. 57, en afgebeeld door Graaf *Nahuys* in de *Revue* 1873, pl. I., n°. 45, en beschreven p. 194 als in het jaar 1689 bij het eeuwfeest van het collegie der Veertigen te Embden geslagen.

1098. XIII. *v. L.* II, 320 (1). De fransche penning van *J. Mauger* ook veel grooter afgebeeld bij *J. Goeree*, *Hist. Gedenkp. van Lodewijk den XIV.* Amst. 1712, blz. 28.

1099. XIV. Als n°. XIII, maar van de eerste grootte als *Goeree*, p. 28, en iets anders bij *van Cleeff* I, 1547. Z. Ook ald. bij *v. Cleeff* II, n°. 1011. Veel grooter en ander b.b. Bij *mr. Jo. de Vries Jz.* grooter en gem.: *Molart.* Cat. *Arti* 1880, n°. 1353 = *Salm*, n°. 1016. Met jeugdig b.b. ten halven lijve door *Molart.* Mm. 75. *P. Smidt v. Gelder*, n°. 2075. G. 49. Z. 137½ w. Is dit dezelfde als die met de maagd van Frankrijk naast een altaar, waarop de olijftak en weegschalen. Naast haar het schild van de stad Munster en in de afsnede niet *Pax Monaster*, maar *Foedvs Westphalicvm*, bij *v. Orden* II, 597. *'t Hooft*, n°. 615. Omschr.: *Pacis Eventum.*

Bij *Salm* nog n°. 1015 met *Lud. XIIII Fr. et Nav. Rex Christianiss* = *v. Duren*, n°. 1120 en *P. Smidt v. Gelder*, n°. 2074.

1100. XV. *v. L.* II, 320 (2). Met den apostel Paulus. *Madai*, n°. 5175. Z. 36 w.

1101. XVI. *v. L.* II, 320 (3). Vz.: Gezigt op Munster. in den hoek: E. K., d. i.: *Engelbert Kettler*, Muntm. in Osnabruck (1631—1637), in Munster (1638—1656). *Madai*, n°. 5918. Z. 36 w.

1102. XVII = maar *Mon. West* op een wimpel, een ander omschrift en de letters E. K. anders geplaatst. *V. Orden* II, blz. 497. Ook in de zon Jehovah in het Hebreeuwsch, opgave van wijlen *mr. Jer. de Vries Jerz.* Bij *Iddekinge*, n°. 341. *Madai*, n°. 5176. *'t Hooft*, n°. 605. Als *P. Smidt v. Gelder*, n°. 2078. 43 w.

1103. XVIII. *v. L.* II, 320 (4). De vrede en een krijgsman. Kz.: Hoogd. opschrift enz.

1104. XIX. *v. L.* II, 320 (5). De geregtigheid en de standvastigheid.

XX. *v. L.* II, 324 (1). Veel kleiner door E. K(ettler).

1105. XXI. *v. L.* II, 324 (1). Gezigt op Munster en kz. de vrede. Bij *de Roye*, n°. 1455. Vz.: geheel andere stempel. Z. *f* 2.50. Ook bij *Salm*, n°. 1020, Z. 11, geheel andere afbeelding der stad.

1106. XXII. *v. L.* II, 324 (2). Gezigt op Munster en de drie duiven met olijftakken. *Madai*, n°. 5043.

1107. XXIII = doch bij *Deketh*, n°. 1103, met ander randschrift: *Hic Mavsolevm martis pacisq. trophaevm*, geene handen boven de stad, doch de naam *Monast. Westph.* in een krans van palm- en olijftakken, en weder met E. K(ettller). *V. Orden* II, blz. 498—499. Z. = Cat. *J. de Vries. Iddekinge*, n°. 348. Z. 18.

1108. XXIV = doch met *Monast. civ. eplis* (*episcopalis*) *locvs pacis vnlis* (*vniversalis*) en een palm- en olijftak boven de stad (Kon. Kab.). *Aanw.* 1859, blz. 17. Z. *Seckendorff*, blz. 270, doch aldaar kleiner.

1109. XXV. *v. L.* II, 324 (3). Vz.: Munster. Kz.: 1648 *8bris. Gedachtnvs des allgemeinen Friedenschlvss. Madai*, n°. 5044.

1110. XXVI. *v. L.* II, 324 (4). De vrede door *Blum* = *Seckendorff*, blz. 269. Bij *de Roye*, n°. 1460. Vz. = 324 (4). Kz.: Trouwverbond; twee handen houden een vlammend hart, dat bestraald wordt, waaronder twee duiven enz. *Gott unser hertz entzundet rein.*

Z. *f* 2.50 = *P. Smidt v. Gelder*, n_0. 2088, 17 w., *de Haan*, n°. 192, *P. H. v. Gelder* in goud. Cat. *Arti* 1880, n°. 1156.

1111. XXVII. *v. L.* II, 324 (5). Vz.: Vrede 1650. Kz.: Vrede en Vriendschap. Z. j. De vz. als *Seckendorff*, blz. 247 kz., alwaar de vz. heeft *Lipsia* 16—31. *Salm*, n_0. 1026. Z. 36.

1112. XXVIII. 1648. Vierkant van Neurenberg. *Seckendorff*, blz. 271. Vz.: Het Lam Gods, dat op een boek staat en een vaantje houdt, waarin het woord *Pax*. Omschrift: *Christo Dvce verbo lvce*. Kz.: VbI DVX IesVs paX VICto. Cat. *Jamieson-Feyens*, no. 748. Z. 9.

1113. XXIX. Z. j. van Hamburg. Z. 46 w. Bij *P. Smidt van Gelder*, n°. 2090 als op de vrede van Munster. Vz.: Het gezigt der stad aan de Elve, onder: *Hamburg. Haec Urbs Tvta dei clypeo protecta manebit*. Kz.: de vredesengel enz. *Pax Mare, pax Terram, pax Urbes, pax beat agros.*

1114. XXX. (1653). Dezelfde maar vernieuwde stempel met 1653, De omschriften gelijk n°. 1113 zonder Hamburg, aldaar het jaartal; doch de figuren in geheel andere stelling. Z. 32½ w. Bij *P. Smidt van Gelder*, n°. 2091, *de Roye*, n°. 1465. Z. *f* 7, op de vrede van Munster geplaatst.

1115. XXXI. 1648. *de Roye*, n°. 1464. Z. *f* 4. Vz: Het beeld van de vrede staande op gebroken wapentuig. *Avrea pax vigeat Det Devs arma cadant.* Omschrift = *v. L.* II, 320 (4). Kz.: *Gloria in Excelsis Deo. Pax optima rerum* MDCXLVIII.

1116. XXXII. Z. j. *Frederik*, hertog van Brunswijk-Luneburg. *Pax-vna trivmphis innvmeris potior.* (Randschrift = *v. L.* II, 310). Zonder *denatus*. *Madai*, n°. 1200, Z. 29, bij *Salm*, n°. 1027. Afgeb. bij *Seckendorff*, die zegt blz. 269: zonder twijfel nog vóór den vrede geslagen.

1117. XXXIII. 1648. Op de vrede van Munster, bij *van Bockel*, n°. 2760, *Concordia sustinemur*, etc. Arg.

1118. XXXIV. = *V. Bockel*, n°. 2761. »Satire sur ce traité" *Manus Manum lavat*. Arg.

1119. XXXV. *V. L.* I, 254, met den gebloemden rok. Kz.: door gegraveerde inscriptiën toepasselijk gemaakt op de vrijverklaring der 7 Vereen. Ned. Gewesten. Z. Bij *de Smeth* n°. 1442, *Westhoff*, n°. 1339, Cat. *Arti* 1880, n°. 1213, *Nav.* XVIII, blz. 520, *van Cleeff* I, n°. 1559, *f* 40.—, het versje luidt:

Philippus teekent met syn handen
Het vreeverbont met seeven landen,
En staet zijn regt en titel af,
Dit tuigt het *zegel*[1]) dat hij gaf.

1120. XXXVI. Gedenkpenningen der afgevaardigden tot de Westphaalschen vrede, allen door *Vestner*, later, tot gedachtenis gemaakt. G. 28, 30 stuks in brons en tin, bij *P. Smidt van Gelder*[2]).

1) *V. Gelder* 2092. *Joh. de Crane*, voor den keizer. Vz. B.b. Kz. wapen met omschriften. K.
2) = 2093. *Ferd. Ernest*, Graaf van *Waldstein*, als voren K.
3) = 2094. *Joh. Max*, Graaf *van Lamberg* = K.
4) = 2095. *Johan Lodewijk*, Graaf van *Nassau* = K.
5) = 2096. *Maxim.*, Graaf van *Trautmansdorff* = K.
6) = 2097. *George Ulrich*, Graaf van *Wolkenstein*, voor het huis van Oostenrijk. T. = *Renesse*, n°. 29200, *Verduynen*, n°. 2429.
7) = 2098. *Isaäc Volmar*, voor Z. K. M. en Ferdin. Karel, Aartshertog van Oostenrijk. K.
8) = 2099. *Joh. Willem van Gollin*, voor Ferdinand, Aartshertog van Oostenrijk. T. *Renesse*, n°. 28944.
9) = 2100. *Johan van Giffen*, voor Leopold, Aartshertog van Oostenrijk. T. *Renesse*, n°. 28941.
10) 2101. *J. Cuyermans*, voor Spanje. T. *Renesse*, n°. 28801.
11) 2102. *Henr. Groulart*, heer *de la Court* voor Frankrijk. K.
12) 2103. *Abel Servien*, Graaf de la Roche, als voren. T.
13) 2104. *Claude de Mesmes*, Graaf *d'Avaux*. = T.
14) 2105. *Henri d'Orleans*, Graaf van *Longueville*. = K.
15) 2106. *Franc. d'Andrada*, voor Portugal. T.
16) 2107. *Joh. Oxenstierna*, voor Zweden. T.
17) 2108. *Johan Adler Salvius*. = = T.
18) 2109. *Johan Rosenhaln*. = = T.
19) 2110. *Hugo Everh. Cratz*, voor den Keurvorst van Mentz. T.

---

[1]) Dit zegel van Philips IV aan de acte van de vrede van Munster in ons Rijks Archief voorhanden, is van goud als een penning.

[2]) Vgl. ook bij *van Duren*, n°. 1130, 8 stuks in brons en 22 stuks in tin.

20) 2111. *Joh. Ern. Pistorius*, voor den Keurvorst van Saksen. T.

21) 2112. *Joh. Leuber* = T.

22) 2113. *Aug. Carpsow*, voor Fredk. Willem, Hertog van Saksen. *Mazzuchelli*, T. II, pl. 150, n°. 1. (Catalogus numismatum sive Museum, T. I—II, Venetiis 1761/63.) T.

23) 2114. *Wolf Conr. von Thumshirn* = Mazzuchelli, T. I, pl. 110. n°. 6. T.

24) 2115. Kardinaal *Fabius Ghisius*, voor Paus Innocentius X. T.

25) 2116. *Aloysius Contarenus*, voor Venetië. T.

26) 2117. *Petrus van Weims*, voor Bourgondië, Luxemburg. T.

27) 2118. *Andr. Burckhard*, voor den Hertog van Wurtemberg. T.

28) 2119. *George Wagner*, voor Zwaben, *Mazzuchelli*, T. II, pl. 116, n°. 1. K.

29) 2120. *Polyc. Heijland*, voor de stad Neuremberg, *Mazzuchelli*, T. II, pl. 116, n°. 2. T.

30) 2121. *Jo. Godofr. de Meiern*, schrijver bij de Westphaalsche vrede, *Mazzuchelli*, T. II, pl. 176, n . 5. K. *Michiels van Verduynen*, n°. 2430, *Renesse*, 29200.

1120. Bij *Welz. de Wellenheim*, n°. 14606 en *Macaré* nog Z. j. *Nic. George de Raigersparg*, gevolmagtigde van den Keurvorst van Mentz, als boven. Vz.: b.b. Kz. wapen. Omschr. *Cogita mori ante mortem*. Bij *'t Hooft*, n°. 684. Z. 23, op het jaar 1654.

1121. 1648. *v. L.* II, 329. Het Spaansche voetvolk bij Lens verdelgd. Met *Lud. XIIII*, *Fr.* etc. Z. 38 W.

1122. 1649. 30 Januari. *v. L.* II, 333 (1) Op het onthoofden van Karel II, get. *N. R. F.*, *v. Orden* zegt »waarschijnlijk *Nicolaus Roussel fecit*," doch *Roussel* had tot merk *H. R.* (1654—1711) voorkomende. In den Cat. *Arti* 1880 n°. 1351 wordt bij dezen penning een ? geplaatst, *Roettiers*. Wij antwoorden ja! *N. Roettiers* werkte in Parijs en Londen (1650—1725).

1123. 1649. *v. L.* II, 333 (2) met R(*oettiers*) en niet *Roussel*, ook om de bewerking met die van n°. (1) of n°. 1122 overeenkomende.

1124. *v. L.* II, 334. Als boven. Bij *de Haan* n°. 195. Vz. B.b. van den koning en van de koningin. Met kantschrift *Carolus et Maria*, enz. Kz. Vgl. *v. L.* II, 334. Mm. 75. Zvg. *f* 34.

1125. 1649. Niet bij *Goeree* of *v. Loon*. Overwinningen der

Franschen in België. Vz. B.b. = bij *v. L. Lvd. XIV.* Kz.: Minerva met het beeld der overwinning. *Minerva favtrice.* In de afsnede: *Res in Belgio gestae* MDCXLIX. Brons.

1126. 1649. 29 Juni. Huwelijksp. Z. gegr. Vz.: Twee wapens door een liefdeknoop verbonden, alsmede door een riem, geslagen om een uitgeholden tak. Regts dat van den man van zilver beladen met een ankerkruis van keel: (*van Dompselaer*). Links dat van de vrouw, ovaal, vertoonende een ossenkop (rencontre de boeuf) van zilver met gouden horens, op een veld van sinopel (*van Aller*). Kz.: *Getrout tot Utrecht den* 29 *Juny* 1649. Volgens Graaf *Nahuys* (*Revue* 1876, pl. VIII, n°. 26, p. 46—48) van *Vincent van Dompselaer* en *Maria van Aller.*

1127. 1649. Achtkante fraai gegraveerde penning op het overlijden van den vaandeldrager *Jacob Jansz. van Loosen.* Vz.: de vaandeldrager in groot costuum. Kz. inscriptie. Mm. 40 met 34. Z. 17. Cat. *Bom* 1873 Junij, n°. 5102. Wie bezit dien penning?

1128. 1649 27 Septb. Zilv. p. Leidsch Kabinet $18\frac{5}{18}71$. *D. M. Jvven(is) Nicolasi* (?) *Henr. Verbeek nati* IV Decemb. MDCXXXII. *Denati* XXVII Sept. CIƆIƆCXLIX.

1129. 1649. Begrafenisp. van de *buurt 't Lammetje Groen* te 's Hage. *Revue*, 1859, p. 499, n°. 19. *Meded.* II, blz. 75 (aldaar drukfout 1640 in plaats van 1649), pl, *e* II.

1130. 1649. *v. L.*, 341. Kz. *Bourgondisch* wapenschild, lees: wapenschild zamengesteld uit dat van Rijssel (*Lille, de lelie*) *en de vier leden zijner kastelnije.*

1131. 1649. Groote zilv. plaat geschonken aan *Maarten van Lanschot*, schout van Halsteren bij Bergen op Zoom, als koning der kloveniers wegens het treffen van den vogel, door hem vereerd en toegewijd aan den beschermheilige van dat genootschap. *Westhoff*, n°. 1354, zilver gegr. 59 w., verwijst naar *Teg. St. der Ned.* II, 174 en 248. Zie *Revue*, 1866, p. 112.

1132. 1649. Penn. van Regensburg op de vrede te Osnabruck 24 Octb. 1648 (*v. L.* II, 329. *Madai*, n°. 5095. Mm. 40, 19 gr. (Coll. *de Vries*).

1133. 1649. Keizer Ferdinand III (te paard). *Westphaalsche*, lees: *Osnabrucksche* vrede (*Köhler*, *Münzbelust* XXII, 213). Gemerkt, voorzijde: *Seba. Datt.* Kz.: *S. D.* Cat. *Arti* 1880, n°. 1146.

Vz.: Weenen. Kz.: Osnabruck. Z. 81. Bij *Noot-Nagel*, no. 423.

1134. 1649. Groote gedenkp. (Mm. 78. Z. 166. Vz. omschr.: *Der Grose Ferdinand Europaens Zier zieht seiner Völcker Ruh dem Krige fur.* Kz. omschr.: *Durch dieser Götter Fried und Einigkeit ist alle Christenwelt sehr hoch erfreut.* Cat. *Jamieson-Feyens*, n°. 112.

1135. Op den vrede te Munster (Met 1648 en te Neurenberg, (16 Juny 1650) van Willem, hertog van Saksen, Gulik, Cleef en Berg. Bij *Seckendorff*, bl. 271 (2) met de jaartallen 1547, 1648 en 1650 en *Tandem*, *Tunc*, *Nunc* en *Sat est.*

1136. Als 1135, doch zeer klein. *Seckendorff* blz. 272.

1137. Van *Gotha*, II Aug. 1650. Muntje (24) = blz. 273 (1).

1138. Van *Neurenberg*, 16 Juny 1650 = blz. 273 (2). Cat. *Noot-Nagel*, no. 431. Z. 4. ◊ Bij *Bom* 1873, blz. 28, n°. 628, grooter Z. 16.

1139. Dukaat van Neurenberg. 16 Juny 1650. *Seckendorf*, blz. 274. Vgl. blz. 275, dien van 1648.

1140. 1650. Penning van Neurenberg met: *Corda monarcharvm quae tria pace ligat* 1650. *Seckendorff*, blz. 276 (1)

1141. 1650. ◊ Met het stokpaardje = blz. 276 (2).

1142. 1650. Groschen van Erfurt = blz. 277 (1) 8 Septb.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

De Chabannes marquis de la Palisse (XXII, 600; XXIII, 137, 339). Nadat de Navorscher ons het gansche gedicht op monsieur de la Palisse heeft doen kennen, zal het misschien sommigen onder de lezers van dit tijdschrift niet onwelkom zijn iets naders omtrent dien monsieur te vernemen, te meer daar zijn geslacht nauw verwant is aan een der aanzienlijkste en eerwaardigste geslachten van Nederland. Het gedicht toch, ofschoon de aandacht waardig als een der meest bekende onder de chansons populaires de la France, waarvan in Frankrijk zelfs geestig en fraai geïllustreerde uitgaven bestaan, doet ons onwillekeurig denken aan de Gedichten van den Schoolmeester, en is eigenlijk gezegd slechts aardig door

zijne weergalooze zouteloosheid en zinledigheid. Desniettemin zijn de rijmen goed en valt niet te ontkennen, dat er ongetwijfeld talent toe behoort, om zoo iets te vervaardigen; doch het gedicht geeft, dunkt mij, niet aan, wat die fameuse monsieur de la Palisse eigenlijk voor een man was. Derhalve volge hier in de eerste plaats een uittreksel uit Malte-Brun, La France Illustrée (Nouv. Ed. de 1881, Tome I, Allier, p. 23), een werk, dat nog niet in ieders handen zal zijn.

La Palisse ou la Palice, chef-lieu du 4me arrondissement communal, situé sur la Besbre, à 51 kilomètres au sud-est de Moulins et près de la ligne de Moulins à Lyon, est une ville de 2746 habitants. Elle doit sa célébrité à la noble famille de Chabannes, originaire de Bigorre, qui vint en 1429 s'établir dans le Bourbonnais, où elle acheta pour 6000 écus d'or la châtellerie de La Palice. Les Chabannes étaient regardés par le roi de France comme alliés de leur maison. Plusieurs moururent vaillamment sur le champ de bataille. Le premier qui s'installa à La Palice et en prit le nom commandait l'avant-garde sous les ordres de Jeanne d'Arc lors du siége d'Orléans; il mourut au siége de Castillon, après avoir tué le fameux capitaine anglais Talbot (overwinning van Karel VII op de Engelschen in Julij 1453). Deux Chabannes, Antoine et Jacques, moururent les armes à la main à la bataille de Pavie en 1525. Jacques, gouverneur et lieutenant-général du roi en Bourbonnais-Auvergne, Forez etc., maréchal de France, était cité pour sa bravoure comme le digne rival de Bayard. Son corps fut rapporté à La Palice et enfermé dans un mausolée que l'incurie des derniers propriétaires a laissé disperser et dont trois bas-reliefs sont actuellement au musée d'Avignon. Le château qui appartenait à cette héroïque famille existe encore en partie, il domine la ville. L'intérieur présente de vastes salles dont les moulures et les arabesques légères donnent la date de ce château, construit à l'époque de la Renaissance, à la place d'une antique forteresse dont la construction était antérieure au XII siècle. A l'une des extrémités de cet édifice se trouve une chapelle gothique dont il ne reste que les murs; c'était là qu'était renfermé le mausolée du maréchal de La Palice. Les armes de La Palice sont, de sinople au sautoir d'or, ou: de gueules à 5 pals rétrécis d'argent".

Jacques de Chabannes marquis de la Palisse nu is de held van het vers. Behalve het boven medegedeelde kan ik nog omtrent hem berichten, dat hij Karel VIII bij de verovering van Napels vergezelde, deel nam aan de verschillende krijgstochten van Lodewijk XII in Italië, en zich vooral onderscheidde in den veldtocht van 1512 tegen de Ligue, waarin hij veel bijdroeg tot de overwinning bij Ravenna. In 1513 werd hij gevangengenomen bij den slag van Guinegate, doch ontsnapte, en twee jaar later bevond hij zich bij de verovering van Villafranca en in den slag van Marignano In 1522 was hij tegenwoordig bij den slag van Bicocca, ontzette Fuente-Rabia en deed het beleg van Marseille opbreken. In den slag van Pavia (1525) gaf hij koning Frans I den wijzen raad om terug te trekken, doch te vergeefs: de koning volgde het gevoelen van den admiraal de Bonnivet, die van oordeel was om den strijd vol te houden, met den ongelukkigen uitslag, dat Frankrijk een volkomen nederlaag leed, zooals bekend is. — Zie verder over hem o. a. Schlosser's Wereld-Gesch. XI, 142—261, en over Antoine de Chabannes, graaf v. Dammartin, † 1485 als stadhouder van Parijs, ald. X, 53—125. Het wapen van het geslacht de Chabannes is, in rood een leeuw v. hermelijn, gekroond, gewapend en getongd v. goud; schildh. 2 windhonden; devies: »Je ne le cède à nul autre" (Rietstap, Arm., p. 231; Jouffroy d'Echav., p. 117; Menestrier, ed. de 1734, p. 241). — Het geslacht de Chabannes de la Palisse bloeit nog in Frankrijk en bewoont het kasteel van La Palisse, deed dit althans nog in 1868. De tegenwoordige generatie stamt af van:

Jean Frédéric de Ch., marquis de la P., geb. 17 Dec. 1762, † 1836, tr. 1°. Marie Joséphine comtesse de Voyer d'Argenson, 2°. 28 Dec. 1787 Anna van Lennep, geb. 14 Sept. 1763, dr v. David George (geb. te Amsterdam 5 Aug. 1732, chef van een Hollandsch handelshuis te Smyrna en consul aldaar, † te Smyrna 9 Aug. 1799) bij Anna Maria Leystar (gehuwd in 1758; hadden twaalf kinderen; hun zoon Jacob v. Lennep werd later consul-generaal der Nederlanden te Smyrna). Zie over Jean Frédéric de Ch. Notice Histor. de la Maison de Chabannes, p. 120 et 121.

Uit zijn 2de huwelijk werden deze tien kinderen geboren:

1. Elisabeth Anne Marie, geb. 1788, tr. 1817 Paul de Laverne, comte de Chalet, edelman van den hertog van Bourbon.

2. Olive Louise Marie, geb. 11 Julij 1791, geestelijke te Oudenaarde.

3. Hugues Jean Jacques Gilbert Frédéric, geb. te Smyrna 31 Dec. 1792, in 1830 maréchal de camp, ridder der orde van St. Louis, commandeur van het Legioen van Eer, in 1868 nog woonachtig op het kasteel La Palisse, tr. 16 Aug. 1827 Mathilde Dawes, dr v. James Esq. en Mary Crox, waarbij deze vier kinderen:

a. Sophie Louise, geb. 1828, gest. 1834.

b. Octave Anne, geb. 2 Jan. 1832, tr. Emile Farget baron de Rochefort.

c. Antoine, sterft jong.

d. Jacques Charles Frédéric, geb. 1845.

4. Laure Cornélie, geb. 1795, st. 1826.

5. Emma Auguste, geb. 1797.

6. Alfred Jean Edouard, geb. 1 Jan. 1799, in 1840 aide de camp van Koning Louis-Philippe, in 1845 maréchal de camp en commandeur van het Legioen van Eer, tr. 16 Sept. 1836 Antoinette Ellis, dr v. John Esq. en Antoinette Parker, hofdame bij koningin Marie-Amélie. Uit dit huwelijk deze drie kinderen:

a. Jacques Alfred } tweelingen, beide jong gestorven.
b. Charles Frédéric }

c. Antoine Edouard, geb. 11 Junij 1839, tr. 11 Febr. 1866 M. V. de Cardoval d'Havrincourt, dr v. P. A. de C. marquis d'Havrincourt en v. H. E. V. de la Rochehouart, marquise de Mortémart (uit welk geslacht de Mortémart ook gesproten is de bekende mevrouw de Montespan).

7. Anne Henriette, geb. 1801, geestelijke te Caen, gest. 1851.

8. Pierre Antoine Octave, geb. 24 Mei 1803, admiraal en senator, commandeur van het Legioen van Eer, tr. 1831 Grace Maitland, dr v. John, lid van het Parlement, waarbij deze drie kinderen:

a. Albert Paul Frédéric, geb. 1832 (?)

b. Caroline Eugénie, geb. 1836, tr. Arthur, marquis de St. Genys.

c. Blanche Pauline, geb. 1840, tr. Amoury Henri de Cardoval, marquis d'Havrincourt.

9. Mathilde Neuvine, jong gestorven.

10. Edgar Jean, item.

H. M. WERNER.

Jacobakannetjes (XXX, 548). Omtrent het boekje van 't Nut heeft de heer A. volkomen gelijk. Ik herinner mij dat ik er in de school uit las, en met de geheele klasse straf kreeg wegens eene persiflage op de geschiedenis van Poot er in voorkomende. 't Is het derde stukje, meen ik, van de levensbeschrijving. Dat het echter het sprookje der grafelijke pottebakster nog meer hielp verspreiden, geloof ik niet, want alle mij bekende burgerfamiliën in A. en omstreken kenden dat verhaal evenals van haren moerbezieboom achter 't slot Ostende te Goes. Ook vergist de schrijver zich omtrent Jan Steen; 't geen reeds onze voorlaatste redacteur opmerkte, en waarbij ik enkel voeg dat de schrijver zijne schets uit andere werken geput heeft. Maar, wat ik vragen wilde, — want mijn exemplaar is reeds lang den weg aller schoolboeken gegaan, — zegt de schrijver wel stellig dat vrouw Jakob kannetjes maakte?

G. P. ROOS.

De geroofde haarlok. Daar de volgende anekdote tot de geschiedenis der letterkunde behoort, meen ik ze den Navorscher in bewaring te mogen geven: In de Huisvriend, dl. IV, 1846, blz. 123, komt eene geschiedkundige anekdote voor, waarop de Red. in de noot op blz. 124 aanteekent: »Aanleiding tot dit gedicht [de geroofde haarlok] gaf, dat de edele lord Petre aan eene jonge dame van rang, miss Arabella Fermor, op eene publieke plaats eene lok ontroofd had, welke aanranding doodelijke vijandschap tusschen de beide, vroeger bevriende familiën teweegbracht. Pope schreef het gedicht, om het gebeurde in een snaaksch daglicht te stellen en de betrekkingen zich door lachen weêr te doen verzoenen. Schoon hem dit al niet gelukte, baarde het stuk, dat in 1712 verscheen, groot opzien. Mr. P. Boddaert gaf er in 1791, bij Loosjes te Haarlem, eene Nederduitsche navolging van uit, die thans vergeten hoewel niet zonder verdienste is.

Aardig is het bij dit oordeel van den heer P. te vernemen, dat in 't zelfde jaar 1846 van Mr. P. Boddaert's navolging een tweede druk verscheen bij Naijler & C°. te Amsterdam. De navolging was dus allesbehalve vergeten.

G. P. ROOS.

VRAGEN.

Kruideniers. Wat ter wereld hebben de *kruideniers* toch gedaan, dat zij door onze letterkundigen zeer dikwijls met minachting vernoemd worden. Is het alleen hun beroep, waardoor zij eene beruchte vermaardheid hebben verkregen, of is er eene andere reden voor? In elk geval zien wij niet in, dat zij wat hun bedrijf betreft, een haar minder zijn dan bakkers, slagers en andere winkeliers, die hun tijd en dikwijls hun geld opofferen om ons te voeden, te kleeden, op te schikken, meestal wellicht ten bate van hun eigen zak, maar dan toch ook ten nutte van den mensch. We zeiden niet, -- wat hun verstand betreft, omdat 't ook kon zijn, dat de kruideniers volstrekt geen verstand behoeven om ponden zout, onsen thee en looden peper naast heele en halve kannen raap-, patent- en »peter"-olie af te leveren. Wij wagen geen uitspraak te doen, want hebben den kruidenier zoo dicht bij ons, dat 't heiligschennis zou mogen heeten 't kruideniersverstand = 0 te stellen. En toch schijnt de kruideniersdomheid spreekwoordelijk te zijn of dreigt dit te zullen worden. We willen daartoe herinneren wat een paar literatoren onzer dagen van de kruideniers zeggen, latende aan een der navorschers over een afdoend antwoord te geven.

Misschien als wij er goed over nadenken heeft Lublink Weddik, — Bartholomeus Theodorus Lublink Weddik, — die zich zoo dikwijls verschool achter het pseudoniem *Spiritus Asper et Lenis*, het wel op zijn geweten, dat de kruideniers onder de verdenking liggen van over 't algemeen weinig of geen verstand te hebben. Zijn bekend werk »De Binnenkamer van een Kruidenier", in 1852 verschenen, is te dikwijls herdrukt en dus ook gelezen, dan dat daaraan niet toegeschreven zou kunnen worden de volslagen verachting, die sommige onzer schrijvers voor den kruidenier koesteren en openlijk uitspreken. Laten we eerst maar eens aanhalen wat Dr. Jan ten Brink zegt, een man overigens, die de Hoffelijkheid in eigen persoon is. In zijn bekende schetsen onder den titel »Over den Haag naar Parijs", in n°. 122 der Guldens-Editie verschenen of liever herdrukt, geeft hij den kruideniers niet minder dan deze zetten. Bl. 122 heet het: »Sommige kruijeniers — impressionisten onder onze reisbeschrijvers verzekeren u"; dan volgt er

bl. 123 een »al zijn zij geen kruijeniers", om bl. 177 de climax te voltooien door te zeggen: »eene kruijeniersdomheid, die nog te belachelijker is". Voorwaar een klaverblad, dat de heer ten Brink voor zich zelf en tegenover zijn eigen kruidenier moet verantwoorden.

In het IIde deel van Jonckbloet's Letterkunde, schrijft deze hoogleeraar bl. 39, bij de bespreking van Rodenburg's Tooneelpoëzie: »vaak komen er in zijne deftigste stukken zelfs geheele tooneelen voor, die zeer natuurlijk voortloopen, zooals dit in 't prozaleven van elken kruidenier plaats heeft". Ook in 't eerste deel van dit werk, ongeveer aan 't slot, maar de juiste plaats herinneren wij ons niet dadelijk, wordt eene dergelijke tirade den kruideniers ten beste, — laten we liever zeggen ten kwade, — gegeven. Mogelijk nog op meerdere plaatsen.

Waarom moeten het juist de kruideniers ontgelden, en dat nog wel, terwijl Jeremias de Decker aan zijn kruidenierschap een vrij goed dichttalent paarde.

A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Vondel's Leeuwendalers. Wat mag de reden zijn, dat nog van Kampen in zijn Geschiedenis der Letterkunde 3 dln., noch Kuyper in zijn Leerboek voor de Academie te Breda melding maken van Vondel's Leeuwendalers.

Van laatstgenoemden schrijver is het eenigszins te begrijpen, omdat hij de getrouwe echo is van van Kampen, ja, op sommige plaatsen eer een kopie blijkt geleverd te hebben dan een zelfstandig werk; maar waarom kan van Kampen de Leeuwendalers met stilzwijgen zijn voorbijgegaan?

Die vraag schijnt moeielijk te beantwoorden, omdat de man, die eigenlijk 't antwoord geven kon, sinds jaren dood is, maar, wanneer gelet wordt op den geest, die bij v. Kampen onder de bewerking van zijn handboek voorzat, zal wellicht een scherpzinnig criticus 't antwoord kunnen geven. Met 't verzwijgen van de Leeuwendalers moet v. K. toch een doel hebben gehad, en voor den kenner van v. Kampens werken ligt dit doel misschien voor de hand.

A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Petrus Grootveldt zegt in de voorrede (p. 22) van zijn »Toxandria male feriata", 's Hertogenbosch bij A. van Beusekom 1752, eenige boekjes geschreven te hebben, en vroeger, dat hij bezig was eene »Weereldtlijke en Kerkelijke Historie der Majorije" te schrijven. Bestaan er nog werken van Petrus Grootveldt? Waar is zijn Weereldtlijke en Kerkelijke Historie gebleven?

A. J. C. KREMER.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Uitvindingen en ontdekkingen (XXX, 443).

Componium (bl. 445). Wat hiervan gezegd wordt is mij grootendeels ook zoo bekend. 't Instrument had den vorm van een groot huis- of kabinetorgel, dat 12 voet hoog, 5 voet breed en 2 voet diep was. Of de naam van den uitvinder Winkel of Winkler was, durf ik niet beslissen, evenmin of deze componiums thans nog worden aangetroffen.

Van Marum (bl. 447, 51). Dr. Martinus van Marum werd in 1750 (?) te Delft geboren en overleed 26 Dec. 1837 te Haarlem, waar hij geneesheer en direkteur van Teyler's stichting was. 't Was onder zijn beheer dat de sterke elektriseermachine werd saâmgesteld, waarvan de beschrijving zijner hand zeer de aandacht trok. Om de gedachtenis aan hem te verlevendigen werd door Haarlem's gemeenteraad 27 Oct. l.l. eene der nieuwe straten naar hem genoemd.

Goedhart (bl. 447). Zeer waarschijnlijk wordt Johannes Goedaert of Goedaard bedoeld, een kunstschilder, die in 1620 te Middelburg geboren werd, en volgens Immerzeel vooral heeft uitgemunt door het schilderen in waterverw van allerlei slag van vogelen, en van onderscheidene soorten van insecten of gekorven diertjes, welke laatste hij in al derzelver vormverwisselingen heeft nagespoord, naar het leven afgeteekend en beschreven. Deze in koper gebrachte afbeeldingen, met derzelver beschrijving, zijn onder den titel *Metamorphosis naturalis, ofte historische beschrij-*

vinghe van den oirspronk, aerd, eygenschappen en vreemde veranderinghen der wormen, rupsen, maeden, vliegen, enz., in 3 deeltjes uitgegeven in 1662, 1667 en 1669, en dus het laatste een jaar na zijn overlijden, dat in 1668 plaats had. Zijn portret, door Willem Eversdijk geschilderd en door R. van Persijn gegraveerd, is aan dat werkje toegevoegd. Breedere berichten omtrent dezen geleerden kunstenaar vindt men in het *Geletterd Zeeland* van Pieter de la Rue, bl. 61".

Ladmiral (bl. 447). Jacob l'Admiral werd in 1699 in Normandië geboren, en legde zich, zooals Immerzeel meldt, bizonder toe »op het naauwkeurig afteekenen en graveren van *Europeesche vlinders*". M. Houttuin te Amsterdam heeft in 1774 dertig stuks platen van hem uitgegeven, bevattende zeventig veranderingen dier insecten.

Van Helmont (bl. 448, 55). J. B. v. Helmont was een beroemd dokter, die 1577—1644 te Brussel leefde. Hij beoefende ook de wijsbegeerte en was tegelijk een ijverig alchimist. Onder zijn werken munt vooral uit *Ortus medicinae.*

Meestoof (vgl. Algem. Register I en II). Ons land en in 't bizonder Zeeland is van oudsher door de meekrapteelt beroemd geweest. Matthijs van der Houven in zijn Handv. kroniek, VII, 229 zegt, dat reeds in de 6e eeuw hier te lande meekrap verbouwd werd. Zeer waarschijnlijk werd dan ook in de 7e eeuw, op de jaarmarkt te St. Denis deze verfstof uit ons land daar aangevoerd. Later was het vooral in Vlaanderen, dat de meekrap tot het kleuren der lakens gebruikt werd.

Jacob Metius (bl. 451). Was hij wel de zoon eens burgemeesters? Mij staat voor den geest ergens gelezen te hebben, dat hij een werkmanszoon was. Wat is hier juist?

M. van der Goes, N. Ketelaer en *G. de Leempt* (bl. 455) waren drukkers; de eerste te Antwerpen, laatstgenoemde te Utrecht. De jaartallen zijn juist.

PONCIO.

VRAGEN.

Clavecimbaal van Mart. v. der Biest. In den catalogus van het Germanische Museum te Nürnberg leest men o. a.: Unter den

Saiten-instrumenten dürfte ausser dem alten Cimbal mit bemalten Resonanzbodem besonders ein Doppel-Clavicembalo vom Jahr 1580 unsere genauere Besichtigung verdienen. Er ist von einem Niederländer Martinus van der Biest gearbeitet, der Deckel ist von innen prachtig bemalt, an den vorderen Seiten befinden sich vergoldete Portrait-Medaillen berühmter Personen jener Zeit, und gewiss galt dieses Instrument in seinem Jahrhundert für ein vorzügliches Meisterwerk".

Is van dien instrumentmaker meer bekend? In het Biogr. Wb. van v. der Aa komt hij niet voor.. MR. J. I. V. DOORNINCK.

Engelsche glasramen. Van Hasselt in zijne Geographische Beschrijvinge van de Provintie van Gelderland, maakt melding van »'t Raadhuis te Wageningen, een nieuwerwets vierkant Gebouw met *Engelsche Glasraamen*". Zijn dat kleine ruiten in houten spijltjes gevat, die de nog kleiner in lood gevatte ruitjes vervingen?

BACKER VAN LEUVEN.

TAALKUNDE.

Batteklan. Te Aardenburg hoorde ik wel eens de uitdrukking: die man wou niet verhuizen, doch de deurwaarder heeft hem met heel zijn batteklan buitengezet. Dat is alsof men zeggen wou, met zijn heelen rommel. Ik sla in Callewaert's woordenboek het woord na en vind: getuig, omslag, bagage, gedrang, nasleep. Toevallig valt mij in handen Louis Veuillot's Les Odeurs de Paris, en bemerk daaruit dat een Chineesch koffiehuis, maar tevens een toonbeeld der hedendaagsche beschaving, op den Boulevard du Prince Eugène, Café Bataclan heet of heette. Veuillot nam er een kijkje in toen het op het punt stond bankroet te gaan. Door welk Nederlandsch woord moet dit Bataclan, als men 't vertalen wil, weêrgegeven worden? Het Koffijhuis...?

G. P. ROOS.

Blauw. (XXX 518, 609, enz.). Over dit woord en zijn bijzonder gebruik in Z. Vl. nadenkende, kom ik tot het besluit dat het altoos, tenminsten in den regel, in eene ongunstige beteekenis voorkomt. Kent men den oorsprong van het gezegde »*'t zal maar een blauwe Maandag duren*", dan zou men zeker in dezen tot meer klaarheid komen. De roode Maandag is geschiedkundig, maar de blauwe?

Nu mijne opmerkingen bij 't art. van den heer A. v. B. Vooreerst: *De Blauwen* zijn in Z. Vl. even goed en veel vroeger bekend dan in Frankrijk *Lebleu, Debleu. De blauwe*, ook de meer aristocratische vorm *De Blauwe* zijn als eigennamen geheel Vlaanderen (Fransch-, eigenlijk- en Zeeuwsch) overbekend en verspreid. Behalve de straks te noemen zeer oude prent van de *blauw Huycke*, valt mijn oog bijna dagelijks op de Roeselaarsche *estaminet* met het opschrift *in den blauwvoet*, dat zeer zeker de herinnering bewaart aan de partij der Isengunners en Blauwvoeters, waarover men raadplege de Inleiding van den Reynaerde door Willems, 2e druk door Dr. Snellaert bezorgd, blz. XII, en waaruit wij tevens leeren dat de Zweden en Denen den vos nog den bijnaam van *blafot* geven, en dat Blaauwvoet bij Kiliaen een sperwersoort is, *accipiter stellaris, aquila stellaris, circus*, vulgo *blavipes*, en dat deze benamingen reeds in 1201 bestonden.

Blauw schijnt ook de beteekenis van listig te hebben, en dit kan zeer wel aan den vos of *blafot* ontleend zijn. In. Z. Vl. heeft men het werkwoord *blauwen*, en dit beteekent sluiken, smokkelen. Jan *blauwt* kanten, Piet zal jenever *blauwen* en Kees heeft zout en zeep *geblauwd*. — Wat nu de *blauwe bibliotheek* betreft, draagt ze dezen naam, dan is dit eerst sedert de vorige eeuw, toen ze in 4° en 8° in blauwpapieren omslag verscheen; vroeger verscheen ze in een soort zwaar geel papier, niet ongelijk aan ons tegenwoordig stroopapier, nog vroeger in perkament, niet zelden uit afgeschafte of wel licht geschonden misboeken gesneden.

Deze bibliotheek bestaat nog; als *blauwe* werd ze nog in deze eeuw uitgegeven door den drukker Petrus van Pamelen te Gent. Ze is thans publiek eigendom en ik heb er hier deeltjes van gezien in eleganten druk met gekleurde en getitelde omslagen. Eene lijst der uitgaven in deze bibliotheek kan men vinden achter het werk van

Mr. L. Ph. C. van den Bergh, de Nederlandsche Volksromans (Amst. 1837), waarbij nog kunnen gevoegd worden Jaak, Jaques, Jacob met zijn fluitje, De Lap, De Zeeuwsche Guichelaar, De Volmaakte, Droomboek, De historie van Belgis, en eene vracht tooneelstukken.

Ik bezit een prent waarop een honderdtal figuren, een voorstelling van spreekwoorden in beide talen (Nederl. en Fransch) voorkomen. Het getal spreekwoorden overtreft dat der figuren, omdat soms één beeld voor meer dan één spreekwoord dient.

Onderaan de prent zijn de hoofdfiguren en eenige andere, ter lengte van een Ned. palm. De figuren worden, trapsgewijs naar boven, allengs kleiner, tot op het vierde van die maat. De hoofdfiguur is eene vrouw die den man hare huik of regenkleed, overkleed omhangt met het bijschrift »deze hanght haeren man die blav huycke om". Dus doet zij wat thans nog wel de vrouwkens doen: haren echtgenoot doeken, blinddoeken. Waarom nu de *blauwe* huik? Denkelijk omdat dit de meest algemeene kleur van dit kleedingstuk was, of bij bijzondere gelegenheden een kleed van die kleur gedragen werd. In de estaminet »Craenenburg", keizer Maximiliaen's oude gevangenis, hing voor een jaar vijf, zes vóór den grooten schoorsteenmantel eene oude schilderij, waarop met eenige afwijkingen, al de figuren mijner prent, in olieverf geschilderd. Sedert de moderniseering van het inwendige van Craenenburg is ze met den schoorsteenmantel verdwenen.

Nu de heer Aarsen mede over het woord schreef, merk ik op dat de zakdoeken, kousen, schorten enz. van die kleur, evenals de blauwe boontjes in Aardenburg zeer geliefd zijn. Maar alvorens 't *blauw blauw* te laten, vraag ik, is het waar dat Willem IV of V de oorzaak is dat dit spreekwoord in de wereld kwam? Hij zou de monteering der krijgslieden, over welker kleur (blauw met roode uitmonstering) men het niet eens worden kon, maar *blauw blauw* laten.

Nog zij opgemerkt dat men op Heille de *Blauwe Hofstede* vindt, waar eenmaal het huis de *Blauwe Poorte*, het verblijf van Johanna van Reighersvliet, de Isébel der Hervorming, gestaan heeft, en in welks nabijheid men de *Blauwe Heul* (brug) vindt. Verder spelt men elkaar, als de een den ander iets wijs maakt,

blauwe bloempjes aan, en is het liefelijk onkruid, het koren, of roggebloempje in Belgie de kleur der liberalen, ofschoon die kleur ook aan de H. Maagd gewijd is.

G. P. ROOS.

Brand (XXVII, 187, 386, 559; XXX, 522.) Met allen eerbied voor onzen ijverigen medewerker Aarsen, vergunne men mij op te merken dat een zwaardslag in den vorm van een *uitbrander*, mij zeer apocrijf voorkomt. Uitbranden zal wel aan 't werkw. branden ontleend zijn; wat vuil is, b. v. een pijp, eene kachelpijp, een schoorsteen wordt uitgebrand. Overdrachtelijk krijgt hij die iets verkeerds verricht, een *uitbrander*. Zoo heeft, men meer spreekwijzen aan *branden* ontleend, b. v. pas op, brand je handen niet, alsof men zei: wees voorzichtig met dit of dat. Ook heeft men: brand je niet, (of versterkt) verbrand je niet, ook: brand je vingers niet, als waarschuwing tegen een overhaast oordeelen of handelen.

Cats, in zijn Spiegel van den O. en N. Tijd, blz. 53, heeft dit zeer treffend:

't Zal smetten of branden,
Vriend, wacht je handen.

In Z. Vl. zegt men van een meisje dat vóór het huwelijk bevallen moet: de pot, de pan is *aangebrand;* en de ongelukkige lijder aan syphylis heeft zich *gebrand.*

G. P. ROOS.

Brand, brandzindelijk (XXX, 523). Wij hebben vroeger vastgehouden, dat *brand* een *sprekende naam* was van 't *zwaard,* door de helden uit de ridderromans gevoerd, en vonden daarin grond, omdat de zwaarden evenals de paarden namen droegen. Zoo herinneren we ons het zwaard Joieuse, waarmede Karel wonderen van dapperheid verricht in den roman der Lorreinen, o. a bekend uit dezen regel: »Joiousen so bevinck (omvatte) Karel die stoute coninc". De zwaarden Almace van bisschop Turpijn, en Halterlere, waarmede Olivier 't hoofd klieft, uit het Roelantslied. Verder het zwaard Corteine uit Ogier van Ardennen. Zoo ook Durendale en Floribert, en tot slot, — want er zijn er genoeg te vinden, — uit den Reinout van Montalbaen: »Ic hebbe Florberghe in mijn hant". We handhaven

echter onze meening niet langer, en geven tot bewijs nog deze regelen uit den Grimbergschen Oorlog: »Sy hadden gevochten metten brande, dat syt moede waren". Er is hier volstrekt geen sprake van een eigennaam, maar enkel van den gewonen naam der zelfstandigheid. Wij voegen er nog bij wat we eens ergens gelezen hebben: »Zoo helder als een brand, namelijk schitterend en zonder roestvlekken. Het Italiaansch bewaart het woord". Hoe en waarom, weten wij niet. A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Dageraad (XXX, 521). De letters *a* en *o* werden oudtijds, en worden thans nog weleens verwisseld. Zoo heeft men 's Hertogenr*a*de en St. Oedenr*o*de, 's Graevenr*o*de en Greefr*a*th. Men vindt proost, proest en praest (zeker kerkelijk dignitaris), zwoard, zwoerd en zwoord (huid op een ham). Misschien zijn meer voorbeelden uit boeken aan te voeren. Te Geldrop gebruikt het volk nog dikwijls *oo* voor *aa*, — b.v.: »Kloos! kom van de stroot, het eten is kloor!" — Merkwaardig is daar het gebruik der letter *j* na *w* of *p*. Zoo zegt men er »wjerd" voor »waard": »tis niks wjerd", en »pjerd" voor »paard". Welluidend is dat dialekt niet, maar het bestaat. A. J. C. KREMER.

Gretna-Green (XXX, 530). In een werkje, getiteld: »Dingen die niet iedereen weet", Haarlem, 1863, bl. 124, lees ik 't volgende: »Gretna-Green was tot vóór korten tijd het bekende toevluchtsoord voor minnenden, die buiten hunne verwanten om in het huwelijk wilden treden. Het ligt op de grenzen van Schotland, en was dus van Engeland uit het gemakkelijkst te bereiken. Het huwelijk werd gesloten niet door een smid, zooals de meesten meenen, maar door een tabaksverkooper. De naam *Gretna-Green* is afkomstig van een gemeenteweide of *green*, tusschen Graitnay en Springfield, in welk laatste dorp hij zich in 1791 metterwoon vestigde. In 1815 werden er 65 huwelijken gesloten, die te zamen 1000 pond sterling opbrachten. Eerst bij eene akte van het Parlement van 31 Dec. 1856 is bepaald dat zulke huwelijken onwettig zijn, tenzij eene der partijen minstens 21 dagen vóór het aangaan daarvan in Schotland woonachtig is geweest".

PONCIO.

Oorsprong van den naam Kadzand (XXIX, 107). Dit trekt mijne aandacht als onbeantwoorde vraag; daarom geef ik hier wat ik lang geleden elders gaf. Kadzand is samengesteld uit *kade* (lichte dijk) en *zand*, dus zandkade, lichte zeewering, dijkje achter de smalle duinenrij. Vgl. J. ab Utrecht Dresselhuis, Het district Sluis in Vlaanderen (Middelburg 18 ?) blz. ?

Men vond vroeger in het oudere Zuin ook een eilandje Koe-zand Coe of Cae-zand; dit was een opwas, scure, schuere of schor in dat Zuin, en wordt vermeld in Cadsandria voor 1855 (Schoondijke, 1854) en Nehallennia (Middelburg, 1852) I, 14.

G. P. ROOS.

Kameleontisch (XXX, 531, 610). Nooit trof ik dit woord in den zin van »gedrochtelijk" aan; het beteekent »gemakkelijk veranderbaar van kleur", »onbestendig". Men schreef toch aan het kameleon, een soort van hagedis, de eigenschap toe willekeurig van kleur te kunnen veranderen.

A. J. C. KREMER.

Nis-ei (XXX, 611). In West-Vl. nesch, nisch, nusch (adj.) = vochtig, min of meer nat. Nesch ei, fr. *oeuf mollet* fr., = half gekookt, zacht en niet hard. Niet 't zelfde als *versch ei* = oeuf frais, in tegenoverstelling van oud ei; en is gansch onderscheiden ook van *nest-ei*, wat zin en oorsprong betreft. *Nest-ei* is hier te lande wat G. P. Roos er t. a. p. van zegt, dat men hier te lande somwijlen een marmeren ei in het nest legt.

Het adj. *nesch* wordt gebruikt van vele dingen:

Nesche kaas = niet droog, maar jeugdig, nat en vetachtig.

Nesch brood = niet-doorbakken.

Nesche pudding, nesche amandeltaart = die te vochtig is.

Smooktabak die te nesch is, vat moeielijk vier (vuur).

Land kan te nesch liggen; drooge grond wordt nusch als hij eens goed beregend is.

Nesch weder = temps humide.

Nesch rieken = fleeusch rieken, ten gevolge van laffe uitwaseming.

Het riekt nusch in de keuken, als men ingelegde boonen kookt.

De plaats waar appelen liggen, riekt nusch.

De nussche wasems van een secreet.

Wij hebben: neschheid, nischheid, nuschheid (znw.) van 't land, enz. — Nesschen, nisschen, nusschen, neschte, genescht (ww.) = nesch maken. Men nescht — de tabaksbladeren, om ze te snijden; een droogen grond, door hem te besproeien; den mond van een zieke, met water. Ook een onzijdig ww. nesch worden; de snuiftabak nescht, als ze in eene vochtige plaats staat.

Zie West-Vl. Idioticon van Detro, blz. 736.

Brugge. AD. DUCLOS.

Pissebed (XXX, 358, 531). Mogelijk is het niet overbodig op te merken, dat de gedachte aan een varken of zeug ook ligt in de benaming *steenmot,* welke dit beestje in Overijssel draagt. Een *motte* toch is daar ook de naam voor een *zeug.*

M^{r}. J. I. V. D.

Beteekenis van den familie- en doopnaam Rijnvis (Nav. XXIX, 156) herinnert onze diep betreurde redacteur, dat in het Belgisch Museum door Willems, VII, 85, een stuk voorkomt, waarin gezegd wordt, dat elke zieke in het gasthuis te Gent op een vischdag moest hebben een geheelen »rijnvisch", enz. »Het is derhalve", dus gaat hij voort, »een bepaalde soort van visch". Dat deze gevolgtrekking juist is, bespeurt men uit den »Deventer Tolbrief" van Wiselius, bl. 43, waar *rijnvisch* of *riinvisch*, d. i. *rijen*visch, als »aan rijen geregen" visch of schelpvisch verklaard wordt.

J. A.

Het appelmannetje komt om zijn geld (XXX, 5, 26, 610). Dr. Laurillard vergunne mij op te merken dat hij niet geheel achter de waarheid is met zijne verklaring. Alles is juist, doch wat het appelmannetje betreft, dit is veelal een wormpje dat in het hart (te Aardenburg, het klokhuis) der vrucht zich nestelt, reeds voordat deze uit den bloesem is gespeend. Zulk een wormstekige vrucht nu valt, nog onrijp zijnde, af, kinderen, ze vindende, eten ze op, en vandaar de waarschuwing die ook geldig is ten aanzien van het eten van alle mogelijke onrijpe fruit. Te Aardenburg en in een groot deel van Z.-Vl. heet een wormstekige appel een *gestokene*,

en dit is de reden dat men aldaar 't appelmannetje Hansje Stek, d. i. *de steker* noemt.

G. P. ROOS.

Spreekwijze. Niet op Zondag geboren (XXX, 557). Als men deze spreekwijs opvat in den zin van *niet van gisteren* te zijn, ook *niet van van daag of morgen*, dan heeft de Veluwe de variant *geen kuken van één Mei te wezen.* De Veluwsche boer laat niet licht zich iets op de mouw spelden; wanneer hij aan de waarheid van dit of dat twijfelt, komt hij voor dien twijfel kieschheidshalve en uit beginsel niet openlijk uit, maar altijd is zijn woord: »'t Kan best woar wezen!" Wil men hem knollen voor citroenen verkoopen, en hij krijgt daar de lucht van (wat doorgaans heel gauw gebeurt), dan zegt hij: »'k ben geen kuken van één Mei! dat motte ji nie denken!" — Omtrent de kinderen op Zondag geboren, de zoogenoemde Zondagskinderen, heerscht op de Veluwe 't bijgeloof dat die kinderen niet oud worden, m. a. w. dat ze jong sterven. En als 't geluk wil dat ze in 't leven blijven, — want 't bijgeloof krijgt altijd zijn zin niet, — dan beweert men dat zoodanige kinderen vroeger en later zeer »moedig", d. w. z. hoogmoedig, grootsch zijn. Ik ben nu al zeventien jaar hier werkzaam, en heb, ondermeer, mijn bijzondere aandacht, ook om het volksgeloof, aan de Zondagskinderen gewijd. Over de trotschheid dier kinderen kan en mag 'k niet klagen, maar dat er in dien tijd zoo nu en dan wel eens een stierf, is een feit, o. a. ook een kind van mij op zevenjarigen leeftijd. Dat heeft me nu wel niet tot 't volksgeloof bekeerd en 'k ben te dien opzichte ook geen »kuken van één Mei," maar 't heeft me toch overtuigd van de waarheid van Herder's zeggen dat ook aan de legende in 't volksgeloof waarheid ten grondslag ligt.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

[*Nav.* XXX, 558 heeft Dr. J. v. Vl. zelf (tusschen de regels in) *zondagskind* door »gelukskind" verklaard. En hiermede wordt elke andere verklaring, ook die »niet van gisteren zijn", of op zijn Veluwsch, »geen kuken van één Mei wezen", voor goed uitgesloten. Aan zoodanige uitdrukking is toch gewis slechts ééne beteekenis te hechten.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Een fout van sommige genealogen. Er is langzamerhand eene gewoonte ontstaan, om wanneer er in dit tijdschrift naar een of ander geslacht gevraagd wordt, lijsten op te geven van personen, die denzelfden naam hebben gevoerd, als het geslacht waarnaar men vraagt. Deze gewoonte noem ik sterk af te keuren, en wel om de volgende redenen: 1°. omdat indien de vrager een persoon is, die de waarde (?) van zulke inlichtingen begrijpt, hij er slechts over glimlacht of wel medelijdend de schouders ophaalt, wanneer hij gevraagd hebbend naar een oud aanzienlijk geslacht, lijsten van personen van gelijkluidenden naam onder de oogen krijgt; 2°. omdat indien de vrager niet inziet de waarde (?) van die gegeven inlichtingen, dikwijls met een soort aplomb medegedeeld, zij hem op een dwaalspoor brengen en den ijverig zoekenden genealoog dikwijls van zijn doel verwijderen.

Een genealoog toch kan niet te voorzichtig zijn met zijne nasporingen. Want hoe dikwijls gebeurt het, dat men personen vindt, die denzelfden naam en hetzelfde wapen voeren, en die toch in hoegenaamd geen verband staan tot het geslacht, waarnaar men onderzoekt. Jonker Jan in zijn opstel »Suum Cuique", geplaatst in het Utr. Dagblad van 6 Dec 1880 zegt hierover: »dat de grootste willekeur plaatsgrijpt bij het aannemen en voeren van een z.g. geslachtswapen; zelfs komt het niet zelden voor, dat het wapen van een oud erkend adellijk geslacht gevoerd wordt door personen, die een naam dragen, toevallig gelijkluidend met dien van het uitgestorven geslacht, waaruit niet alleen valsche vermoedens ontstaan bij de personen zelve, die zulk een wapen waarschijnlijk van een hunner voorouders — die er zich mede versierden — geërfd (?) heeft, maar ook menige misstelling voortspruit. Dat er toch personen bestaan, die denzelfden naam dragen als aanzienlijke adellijke geslachten, waarvan sommige reeds sedert lang zijn uitgestorven, andere daarentegen nog voortduren, zal wel niemand ontkennen. Men zie slechts in zijne naaste omgeving rond, men neme een adresboek van de eene of andere volkrijke stad in handen; zoo zal men zien, dat de namen van deels uitgestorven, deels nog bloeiende

adellijke geslachten somwijlen gedragen worden door menschen van allerlei levensstand, bij voorbeeld: van Amstel, van Amerongen, van Arkel, van Asperen, van Batenburg, van Beusichem, van Brakel, van Brienen, van Broeckhuyzen, van Buuren, van Eck, van Egmond, van Gent, de Geer, van Haeften, van Ittersum, van Laar, van Lent, van Loendersloot, van Lockhorst, van Lynden, Mackay, van Mechelen, van Munster, Rengers, van Teylingen, van Tuyll, van Weede, van Woerden, van Zuylen, enz. Deze namen komen meermalen zelfs niet eens in de laagste standen voor. Niemand nu zal toch zoo dwaas zijn om te willen beweeren dat alle personen, dragende de zoo even vermelde namen, van de oud adellijke geslachten van dien naam afstammen, tenzij misschien sommige hunner door bastaardij. Dat er reden bestaat voor de beweering dat dit een fout van vele genealogen is, bewijst m. i. de laatste Jaargang van dit Tijdschrift o. a. op de navolgende plaatsen: Geslacht van Thoor, bl. 107; Gesl. de Raedt, bl. 142; Gesl. v. der Burch, bl. 325, 26; Gesl. v. Ommeren, bl. 368—72; Gesl. Brandts of Brandt, bl. 418; Gesl. Schull, bl. 426; Gesl. Westerlo, bl. 485; Gesl. du Moulin (van der Muelen), bl. 494, 561; Gesl. v. Ommeren, bl. 539; Familie Diependaal, bl. 564, enz. enz.

H. V. P.

Genealogie. Dient bovenstaand artikel om voortaan op het gebied der genealogie antwoorden te vermijden of te ontduiken, die namen vermelden, welke op den klank af, naar het sommigen toeschijnt, werden bijeengebracht; de welmeenende opmerker gelieve te bedenken: 1°. dat familienamen, aan plaatsen ontleend, uit den aard der zaak algemeen verspreid zijn; 2°. dat, om kritisch te kunnen ziften, men eerst moet verzamelen wat men onder zijn bereik verkrijgen kan; 3°. dat een zijdelingsch, ter goeder trouw gegeven antwoord, — hetwelk juist als het met zeker »aplomb" wordt gegeven, voor de ernstige bedoeling des inzenders pleit, en tevens meer geschikt is om aandacht te wekken, — ook zijn nut kan hebben, hetzij als vingerwijzing, hetzij als ter gelegenheid aangegrepen middel om zijne gegevens aan de vergetelheid te onttrekken. Wat doelloos en overbodig voorkomt aan den één, is het daarom nog niet voor den ander; op genealogisch, in 't alge-

meen op letterkundig terrein van welken aard ook, baart subjectivisme vaak schromelijk égoïsme. Zoo hoede men zich dan zorgvuldig voor elke subjectivistische ziens- en beschouwingswijs, om niet aan de fout van egoïsme mank te gaan. Maar men zende geene antwoorden in uit ijdelheid; men grijpe niet naar de pen, *om* zichzelven of anderen op zóó of zóóveel artikelen te kunnen wijzen, prijkende met des inzenders naam; men beschouwe dit ons tijdschrift niet als een débouché, een uitwateringskanaal, waarvan ieder gebruik maakt, die ducht elders de gelegenheid te zullen derven om zijn heel- of half-vermeend schrijverstalent in 't licht te stellen. Vgl. *Nav.* XIV, 191 (Navorscher's *mesthoop*). Alleen degelijke kennis, solide geleerdheid poge onze »Navorscher" ten toon te spreiden of uit lokken. Dit wil dan op genealogisch gebied zeggen, dat men zijne gegevens niet bloot in namen en jaartallen doe bestaan, ze niet openbaar make met het éénige doel om eigen of anderer ijdelheid te streelen door vertooning van afkomst, afstamming of stamverwantschap. Neen, men spore, men delve zoodanige gegevens op, welke geacht kunnen worden bevorderlijk te zijn aan nauwkeuriger kennismaking met de Historie, en zij bij het samenstellen of publiek maken van genealogieën, die daarenboven *zoo beknopt en zaakrijk mogelijk behooren ingericht te worden*, steeds indachtig dat *genealogie, zusterlijk gepaard aan archaeologie, de moeder der Historie dient te zijn.* De Historie, die leerspiegel en dat gericht tevens der menschheid, *mag* geene andere moeder hebben. Doch.... aliquando dormitant boni Homeri, — en dit is verschoonbaar, als het niet *al* te dikwerf gebeurt. Men vergunne ons ten slotte de opmerking, dat men o. i. meer nut zou doen, zoo men desnoods wat minder genealogieën in de wereld zond, doch degene die men publiek maakt, van registers van daarin voorkomende namen van aanverwante geslachten en van sommige plaatsnamen voorzag. Zóó weet men *wat* men heeft en *later* kan gebruiken. Menige donnée schuilt alzoo niet in het donker weg, maar vermag, uit haren schuilhoek te voorschijn gehaald, in een ander verband een licht te geven, dat èn inzender èn gebruikmaker bij wijlen ten hoogsten verrast, ja verbaast. Doch voor de toevoeging van dergelijke lijsten is *dit* tijdschrift niet geschikt. J. A.

Grafschriften te Breda met genealogische gegevens. Vervolg van Nav. XXXI, 51—55.

Beens. Bovenaan 't wapen, onderscheiden van dat, hetwelk in *Navorscher*, *Herald. Bibl.* en *Kwartierstaten* voorkomt, — vertoonende 3 aanz. ossenkoppen een voorwerp in den bek houdende, mogelijk 't vuurslag in het andere wapen. Helm half aanz. met wrong. Ht: een der fig. van 't schild. Wapenspreuk: soek het hemels.

De familienaam Beens is nog zeer bekend te Breda. Eenige aanvulling kan ik geven tot het voorkomende in *Nav.* XXIX, 479. François Beens ex van Ruth, tr. Catha. van Bergen, en wint: François, st. jong, was ged. 20 oct. 1638; François ged. 4 nov. 1639, get. Mr. Willem Jan Pays en Digna Beens.

Denkelijk werd hun nog een zoon geschonken, Adriaan François, geb. te Oosterhont, te Breda gehuwd 11 febr. 1660 met Margaretha Constantia van Renesse, waaruit François Wilhelm, ged. 18 febr. 1661 en getr. met Agatha van der Nath.

Dit laatste echtpaar liet de volgende kinderen te Breda doopen: Adriaan 10 nov. 1686, Albertus 19 dec. 1687, een kind 15 febr. 1689, waarbij getuigen Adriaan Beens en Joha. Elisabeth van Alphen, Johannes Lambertus 3 jan. 1691, Adriaan 20 oct. 1692, Margaretha Constantia 21 mrt 1694, Adriana Agatha 13 aug. 1696 en Joris 11 oct 1699.

Dingena Beens, geb. Breda, tr. ald. 14 juni 1639 den predikant Ludovicus a Renesse, wedr. van Juffr. Ana. Snellen. Denkelijk huwt hij nogmaals 15 aug. 1663 Juffr. Adriana van Cuyck, wed. van den predikant Marianus Lydius.

Dingeman Beens tr. Cornelia Adriaanse Gerrits. Hun zoon Willem werd ged. 17 jan. 1639, waarbij get. Huijbert Beens, Sebastiaan Claesz van Overvelt en Digna Beens. De oudste zoon is hij niet, daar Cornelia reeds 4 nov. 1640 hertrouwde met Jan van Bergen, fourier van Breda. Uit Maria Beens en Adriaan 's Graeuwen sproten kinderen.

De volgende leden van dit geslacht zijn mij nog bekend.

Cornelia B. tr. Petrus Paludanus, waarbij: Cornelis ged. 26 juni 1639, get. Daniel Paludanus en Catha. Beens, Maria ged. 8 dec. 1641, get. Simon Paludanus en Maria van Beringh.

Digna Adriaansen B., geboren te Teteringen, tr. 9 nov.

1665 Willem Arentsen van der Stee, eveneens aldaar geboren.

Cornelia B. tr. Christoffel van Diemen, vaandrig onder kapt. Overschie, waaruit: Hendricus ged. 2 apr. 1660, en François ged. 29 aug. 1661. Adriaan B., secretaris der weeskamer, tr. te B. op Zoom 14 jan. 1670 Joha. Elisabeth van Alphen, geb. ald.

Paulus B. tr. 3 oct. 1677 Catha. Ansems.

Trouwt, attest naar Rosendaal Dec. 1681 Adrianus Blandinus Beens, predikant te Putten, en Françoise d'Estr....?

François B. en Aeltje de Veen winnen: Geertruij ged. 13 juli 1696, get. Samuel de Veen en Martijntje Beens.

Ondertr. 23 febr. 1698, attest naar Zwaluwe Joh. van Rijckevorsel, vendrig onder graaf Dohna, en Maria Beens, j. d. van ter Heide.

Wouter Rijckevorsel van ter Heide, tr. te Breda 21 oct. 1699 Adriana Beens.

Ged. 6 mrt 1707 Alexander, zoon van Alexander Sivrac en Margaretha Beens.

Johanna B. geb. te Teteringen, tr. 3 juli 1774 Arnoldus de Gruijter, geb. te Oosterhout.

Cornelia B., vrouw van Johannes van der Hoeven, st. 29 aug., begr. buiten 1 sept. 1761. Elisabeth B, st. 5, begr. buiten 8 febr. 1763. Maria Catha. B., st. 1, begr. buiten 5 mrt 1772. Ana. Maria B. Pietersdr., st. 18, begr. 19 sept. 1783. Joha. B., st. 20, begr. 22 sept. 1783.

Ged. R. C. 5 oct. 1701 Anna Maria, dochter van Joannes Beens en Barbara van de Lemmer.

Van Bergen. Drie leeuwen. H. half aanz. Ht. een leeuw tusschen een ant. vlucht. Hieronder stond: »Hier leijt begraven Johan Adriaansen van Bergen, in sijn leven schepen was dezer stadt Breda, sterft den IX February A°.1 653." Op de portretten van twee leden dezer familie ten stadhuize is het wapen doorsneden, boven de leeuwen, onder het turfschip.

Zie over Adriaan Adriaansz. v. B. den turfschipper en zijne beide neven Willem Jacobs en Adriaan Joosten v. B., 't Algemeen Register. In 1669 werd nog een jaargeld van 75 gulden toegelegd aan een der descendenten, Jacob van Bergen. Zooals bekend is kreeg de schipper van Prins Maurits 't kasteeltje de drie Schouwen, vroeger Vinkenburg geheeten. Was genoemde

Adriaan Adriaansz. tienman in 1623 en 24, dan heet hij Adriaan Jansz., 'tgeen ook juister schijnt te wezen, in verband met leden dezer familie in de regeering te Breda gezeten. Ik verwijs daarvoor naar van Goor, waar men reeds vindt op 't jaar 1519 een Johannes van B. als kapellaan der O. L. V. kerk. Tusschen het groot aantal leden dezer familie of meerdere familiën van B. kan ik niet den minsten samenhang vinden. Ik geef dus slechts eenigen op, die hoogstwaarschijnlijk tot 't geslacht van den bekenden Adriaan behoorden:

Juffr. Magdalena van B., wed. Aert Govertsz, tr. 1 nov. 1638 Willem de Lincker, wedr. van Juffr. Suzanna Flemhoorn te Zevenbergen.

Jan van B., fourier dezer stede. Zie bij *Beens*.

Jan Jansz. van B., tr. Maria Mertens, waarbij: Cornelia ged. 16 jan. 1643, get. Johan van Berghen en Maria van B. (van Alphen), en Jan Boudewijns; en Antonetta ged. 13 apr. 1644, get. Damas v. Slingelandt en An[a]. Ypelaer.

De schepen Johan van B. won bij Maria van Alphen een dochter Cath[a]., ged. 24 juni 1646.

Tr. te Ginneken 4 febr. 1646 Jacob van B. en Willemken Jansen van Dongen, wed. Gerrit Cornelisse.

Mr. Jacob van B., advocaat en burgemr. 1672, tr. Sophia van Luchtenburgh, wint:

1. Mr. Johannes Petrus, ged. 25 sept. 1654, tienman 1679—82.
2. Jacob, ged. 28 mrt 1657. Get. Mr. Jan van Wevelinck, pensionaris van Leiden, Willem van Bergen, Margaretha van Luchtenburgh, vrouw van jonker Ferdinand Schellekens, en Joh[a]. v. Alphen, vrouw van v. Gent.
3. Anna Maria, ged. 29 jan. 1659.
4. Wilhelmus Antonius, ged. 28 jan. 1661.
5. Henricus Hugo, ged. 23 nov. 1663, waarbij getuigden Johan van Bernage, h[r]. Jacob van Volbergen, lid der generaliteits rekenkamer, en Cath[a]. Swaens, vrouw van Schuler.
6. Martinius, ged. 18 dec. 1665.
7. Charles Cornelis, ged. 17 juni 1668.
8. Adriaan Diderik, ged. 6 aug. 1670.

Cornelis van B., chirurgijn onder den luit.-kolonel de Famars,

tr. te Teteringen juli 1657 Margaretha Goyaerts. Winnen: Adriana ged. 24 mrt 1658, tr. denkelijk Pieter Feuilletau Dubreuil (later F. de Bruijn), waarbij veel oir.; Judith ged. 1 oct. 1659; Johannes ged. 13 febr. 1661, Catha. ged. 24 oct. 1666; Cornelis ged. 25 juli 1668, en Cornelia ged. 11 nov. 1678.

Adriana van B. tr., attest op Teteringen 1 jan. 1664, Anthony Glavermans, secretaris van 's Greveldiun Capelle en Nederveen.

Ondertr. 15 oct. 1667 Bastiaan van den Kieboom en Maria van Kuyck, wed. Cornelis van Bergen.

Cornelius van B., predikant — 1663 te Rijsbergen, 1673 te Maastricht, tr. juni 1673 Jacomina Comans, welke laatste hertr. 28 juni 1682 Jean Cousins. Cornelius wint:

1. Johannes, ged. 18 aug. 1673. Get. Willem van Bergen en Elisabeth van Oijen. Hij, later advokaat te Maastricht, ondertr. te Breda 8 apr. 1703 Catha. van Erp, waaruit:
   a. Jacomina Barbara ged. 27 juli 1701. Get. Elisab. v. Oijen.
   b. Adriaan ged. 11 aug. 1702.
   c. Mogelijk Maria Barbera, tr. 4 jan. 1728 Johan Michel Althuisen, luitenant onder den brigadier Verschuur.
2. Barbera ged. 18 nov. 1674.
3. Adrianus ged. 25 nov. 1675, mogelijk 2 mrt 1702 gehuwd met Maria van Loon, j. d. uit Gent.
4. Wilhelmus ged. 7 juni 1677.

Tr. juli 1677 Willem van Gent, wedr. en Magdalena van Bergen.

Jan van B., j. m. van Nijmegen, tr. 28 jan. 1693 Joha. van Gent uit Bemmel of Bommel.

Christiaan van B. tr. Peryna Burggraaf. Hieruit:

1. Magdalena ged. 3 febr. 1697. Get. Lysbeth van Bergen.
2. Elisabeth ged. 4 jan. 1699.
3. Adriaan ged. 19 febr. 1700, tr. Wilhelmina Struik. Hij ondertr. denkelijk 2^{0} Sept. 1756, attest van en naar Middelburg, Jannetje van der Meer, wed. Jan van Overbeek. Bij de eerste vrouw: Perina ged. 30 jan. 1727; Hendricus ged. 21 juli 1729, get. Hendr. Struik en Lysbeth van Gelder; Cornelis ged. 17 juni 1731, get. Christiaan v. B. en P. Burggraaf; Christiaan ged. 29 juli 1734; Catha. ged. 9 dec. 1736, en Adriaan ged. 30 dec. 1738.

4. Christiaan ged. in de Kleine kerk 22 aug. 1706.

Een Mr. Christiaan v. B. st. 13, begr. 18 apr. 1749. Hr. Petrus van B. st. 19, begr. 23 jan. 1787, tr. Catha. Perquin, st. 25, begr. buiten 28 juni 1767. Thomas van B., procureur, geb. te Breda, st. ald. 25, begr. 28 dec. 1775, tr. ald. 14 oct. 1726 Jeanne van Bree, ged. ald., st. 30 mrt., begr. 3 apr. 1760. Antonia Cornelia van B., st. 24, begr. buiten 29 dec. 1773, vrouw van dokter Wittens, st. 22, begr. 26 aug. 1784.

Van Berlicom. Begraeffenis voor Hendrick van Berlicom, in sijn leven borgermeester deser stadt sterf den......, ende Cornelia Aerdt Gijsels sijn hvysvrou, sterf den 22 janvary anno 1602 (?).

Tr. attest naar Geertruidenberg 3 sept. 1662 Henrick van Berlicum (schepen en burgemr.) Juffr. Margaretha Swaen.

De Bernuy. Groote zeer goed bewaard gebleven zerk. Het opschrift is slechts gedeeltelijk leesbaar door een daarop staande vaste kast.

»Hier leijt begravē ionkr. Ferdinando de Bernvy, in sijn leven Drossart der stadt eñ lande van Breda, ende stadhouder van de leene, starf den 8 Avgvsti 1613". Hieronder 't mannen- en vrouwenwapen; Bernuy gevierendeeld als bij van Goor, dat der vrouw twee gek. en tegengek. dwarsbalken. De helm die beide schilden dekt is aanz. Ht: een uitk. draak, de kop linksgewend.

Hieronder: ende de edele vrovwe Mer..... Haestricht hvysvrov..... leven van den eedelen..... Ferdinando de Bernvy — (waardigheden als voren).

De vier kwartieren van hen op de zerk zijn: Bernuy, een dwarsbalk beladen met 3 leliën, een schuinbalk bezaaid met leliën, op 't vierde de kast. Van de vrouw: als boven, een schuinbalk in 't schildhoofd vergez. van een barensteel, een schuinbalk, twee dwarsbalken.

Een Ferdinando de Bernuy was in 1517 Portugeesch koopman te Antwerpen.

De Boubert dit Pergamont. 't Wapen is in koper, evenals het opschrift, in de zerk gelegd. In purper een arendsbeen. H: halfaanz. met wrong. Ht: 't been. Zie van Goor.

Van den Brandeler. Hier leijt begraven Geeraert Jacob Hvybrechts in sijn leven was coopman tot Breda, sterf den 15 nov.

1630, ende sijne hvysvrov Beatrix van den Broeck. Sij sterf den 28 October 1625 met hare kinderen. Bidt voor de ziele.

Hieronder beider wapens. Zie *Herald. Bibl.* 2de deel, 3de Afl., nieuwe reeks. Aldaar is 't wapen van Beatrix eenigzins anders beschreven dan in *Nav.* VIII, 327.

Bruhese. Drie hoorns. H: half aanz. met wrong. Ht: een hoorn tusschen twee pluimen. Om dit schild stond in een cirkel: »Hier leet begve Otte sone Cornelis vā bruhese in suy tijde schouteth vā der heijde, die sterf a°. xdcxxxi, xiiii dach....." Hieronder op de zerk: »en jovffr. marie sȳ hvysffr. doch wijlen herjans van Diemē ridd. die sterf A°. xdc. bidt voer die ziele".

Tusschen »Marie" en »sijn" een ruitvormig schildje, waarin een 5 spakig rad. In 1513 burgem. van Breda Jan van Br., id. 1528—30 Otto, 1536 Raphaël. Zie *Nav.* XXIV, 309.

Onder 't gehucht Looveren nabij Baerle, lag een huis Bruhese, later door den heer Hasselaer bezeten.

De Bruijn. Groot ruitvormig uitgekapt schild, waaronder stond: Grafplaats behoorende aan Pieter de Bruijn.

Pieter de Bruijn, schepen alhier, st. 7, begr. 12 apr. 1747.

Van Buijten. Twee zerken, »hier leet begravē gylis vā buijten, die sterf anō xiiiic lxxxiiii, de xii daghe in Septēber, ēn willem vā buijte sijn sone, die sterf anō xdc en ix op alder heijligē avont. Ylen? van ... (laerhoeven?) gylis wiif was, die sterf anō xdcxii dē xxvii february ēn ylen? van de.... (Leur?) dochter, willems wiif was, die sterf anō xvcxiiii dē x decēber." Dit stond om den rand.

Bovenaan: Hier leijdt begraven Melchior van Hoorn, starf den 17 Meij Anno 1615, waaronder in een cirkel CWMVB. Onder dit laatste 't wapen der van Buijten's, namelijk gedeeld: 1. twee afgew. visschen; 2. een keper vergez. boven van 2 sterren, onder van een vogel. Onder dit wapen nog te lezen: »hier leet juffrou Elisabeth vā Buijiten.... was, sterf a°. xvclvii, dē xxiiii junij".

De tweede zerk was effen. Om den rand leest men: »Hier leit begravē pieter vā buyten, die sterf a°. xdcii dē xvii dage in avgvsti, en aleit vā zeevle sij wiif, sij sterf anno.... viii dach vā Septēber.

Overleden 25, begr. 28 apr. 1796 Pieter van Buijtene. (*f* 141.)

Carlewijck. Om den rand: »Hier leit begraven Joffrov Anna van Carlewijck in... leven was Hvysvrovwe van den ontfanger Jan de Bernainge, sterf de 9 avgvstvs A°. 1616".

Op de zerk een mannen- en vrouwenwapen gedekt door een half aanz. gekr. helm. Ht: een uitk. arm met zwaard. Hierboven: Desy non Pery. Het wapen van den man is een schuinbalk beladen met 3 rozen; van de vrouw 3 schuinliggende klophamers. Hare 4 kwartieren op de zerk gebeiteld, waren: I. de drie klophamers; II. gevierend.: 1. twee vogels naast elkaar; 2. een roos; 3. een leeuw; 4. effen vair. (moeder); III. grootmoeder van vaderszijde een leeuw; IV. id. van moederszijde een geplante rozenstruik met 5 bloemen.

le Clercq. Een keper beladen met 3 sterren en vergez. van 3 meereltjes. H: aanz. Ht: een ant. vlucht. Hieronder:

»Hier leijt begraven Nicasius le Clercq, sterft den xxv December A°. MDCLIX, ende Abraham le Clercq. Nicasius sone was capiteijn en schepen der stadt Breda, met de Heer Louis le Clercq docter in de Medicijne, ende scheepe der stat Breda, sterft den 16 September Anno 1689."

Louis le Clercq, docter, tr. Maria van Buurstede. Winnen:

1. Clara ged. 3 oct. 1668, verloofd te Breukelen 22 febr. 1698, en te Breda geproclameerd 9 mrt daarna met Matthieu van Overbeke, waarbij:
   a. Louis ged. 11 jan. 1699, st. 1, begr. 8 apr. 1757, president burgemr. (Zijn wapen zie van Goor.)
   b. Antoni, ged. 21 mei 1700.
   c. Joha. Elisabeth ged. 17 nov. 1702, st. 31 jan., begr. 5 febr. 1754, tr. 15 febr. 1740 Willem van de Beeke, st. 6, begr. 13 jan. 1769, toenmaals majoor onder den luitenant-generaal graaf Maurits van Nassau-Ouwerkerk. Hij geb. te 's Hage, st. te Breda als luit.-generaal en kolonel van een regt. cavalerie, tevens grootmajoor dier vesting. Uit dit huwelijk geboren: Reinier Johan Constantijn ged. 15 oct. 1742, get. Johan Iwan Cau, hr van Dussen Muilkerk en Ginhoven, en Ana. Busero. Deze zoon st. jong. Een tweede zoon met dezelfde namen, ged. 8 oct. 1747, get. Cau voorn. en Ana. Consta. Buijsen, st. 6, begr. 8 mei 1749.

2. Nicasius ged. 16 apr. 1670.
3. Nicasius ged. 29 nov. 1671, get. Daniël de Bordes en Catelina Cools.
4. Esther ged. 12 mrt 1673, get. Mr. Zuerius en Jacob van Buurstede.
5. Esther ged. 22 dec. 1675, get. Antoine, heer van Burequie? en Susanna de Bordes. Zij tr. in de Fransche kerk 24 febr. 1697 Jean Theodore Wierts, geb. te Breda, waaruit wederom: Esther ged. 11 mei 1698, waarbij getuigden Sebastiaan Leers, Pieter Ballendonk en Maria van Buurstede.
6. Louis ged. 11 juli 1677, get. Abraham le Clercq en Helena Kerstens.
7. Abraham ged. 30 aug. 1680, get. Elisabeth van Buurstede, vr^{o}uw van Abraham le Clercq.
8. Louis ged. 1 febr. 1682, get. Mr. Ferdinand van Collen en Maria van Buurstede.

Ik vind nog: ged. 23 jan. 1701 Pierre, zoon van Pierre le Clerc en Jeanne Baure.

Mr. Ferdinand van Collen zal hier getuige zijn als in huwelijk hebbende Maria de Bordes, geb. 1649, st. 16 juli 1719. Volgens mijne genealogie van Collen was zij dochter van Boudewijn en Maria Poulle. Of de Bordes aan le Clercq verwant was, is mij onbekend.

De van Buurstede's behoorden tot een oud geslacht te Breda. Reeds in 1504 waren Egidius en in 1509 Engelbertus van B., kanunniken van O. L. V. In 1500 kapellaan Johannes v. B. [1]).

[1]) Getrouwd 3 jan. 1639 kapt. Smits, wedr van Heymctien van Maters, en Juffr. Elisabeth van Buyrstede, wed. van den heer Balthazar Baldy.

Uit Anthony van Buurstede en Juffr. Clara Bax sproot Jacob, ged. 5 dec. 1639, advocaat en regent van 't weeshuis, tr. 20 mei 1674 Elisabeth Buycx. Hieruit: Joha Jacoba ged. 7 nov. 1677, get. Jacob Knaep en Elisab. v. Buurstede; Mr. Antonie ged. 29 jan. 1679, get. Mr. Anthonie v. B. en Elisab. Kurtens. Hij burgemr. 1732; Joha. Jacoba, ged. 14 apr. 1680, get. Mr. Abrah. le Clercq en Mevr. Joha. Zuerius; Maria ged. 8 febr. 1681, get. Maria Buica, ondertr. 7 nov. 1716, attest naar Zundert, met Abraham van Hattem, ontvanger ald. en te Rijsbergen; Jacob ged. 2 mei 1683, get. Mr. Damen, luitenant drossaard, en Ida Hooghcamer, wede Mr. Jan Buicx; Jan Samuel, ged. 16 juni 1686, get. Samuel Zuerius, ontvanger der domeinen van Z. H. en Clara le Clercq; Mr.

Coirmans. Henrico Coirmanno mercatori Azvensi (?) ad piam amoris et honoris memoriam liberi moestiss. Patri benemerito F.C. Vixit annos LXXIII, Obiit Anno MDCXLIV.

Hieronder tot wapen een gespoorde laars. H: half aanz. Ht: een bokkenkop en hols, Zie 't *Armorial* op Coerman.

Van den Corput. Een zerk waarop een geestelijke afgebeeld. Om den rand slechts leesbaar: »sterft jan.... 1533... Henric Corput. Item op een zerk: »Hier leijt begraven Johan van den Corpvt rentmeester eñ dijckgraef was over de domijnẽ van de hooch eñ leege Swalve, sterf dẽ 21 april A°. 1618.

Bij van der Aa of van der Hoeven staat te lezen, dat de tegenwoordige v. d. Corput's zouden afstammen van Johan, oudsten zoon van Anthony, st. 1573, en Geertruijd van den Broek. Deze afstammelingen zijn in Breda en omtrek zeer talrijk geweest, en komen hier nog voor. Aan Balen was die afstamming niet bekend, en ik twijfel er aan.

Van Dalen. Hier leijt begravẽ Hendrick janse van dale A°. 1653, eñ janti geerts. 't steentje 8 palmen in 't vierkant.

Dirven. De naam vindt men gespeld zoowel Dirven, als Dyrven en Durven. Er blijken twee familiën van dien naam te zijn geweest:

»Hier leijt begraven Adriaen Dyrven, secretaris deser stadt, ende sterft schepen alhier den XXII avgvsti des jaers MDCXXXVI". (Hieronder zijn wapen, een gekruiste en omgorde wereldbol, en dat zijner vrouw, doorsn.: 1. drie schoorsteenhaken naast elkaar; 2. een leeuw. Beide schilden gedekt door een halfaanz. helm met wrong, en tot helmteeken de wereldbol tusschen een ant. vlucht); »ende Svsanna van de Warck sijne Hvijsvrovwe die sterf den XXVI Septemb. MDCXXXI met Jehenne hunne dochter."

Idem, 't onderschrift door een vaste kast slechts gedeeltelijk te

Adriaan ged. 1 febr. 1688, get. Sebastiaan Leers, en Catha. d'Assignies, vrouw van Arnout Swaen. Hij raad te Breda, st. 22, begr, 27 aug. 1750, tr. 20 Juli 1719 Willemina Polders, geb. te Breda. Hun vier mij bekende kinderen. zijn: Jacoba Cornelia ged. 1 aug. 1723, meter Alida Jacoba Polders, peter Corneille de la Faille; Jacob Quirinus ged. 1 oct. 1724; Susanna ged. 23 sept, 1725; Marie Elisabeth ged. 17 nov. 1726. — Mr. Sebastiaan Leers was getr. vóór 1700 met Elizabeth van Buurstede.

ontcijferen. Mannenwapen als hierboven, dat der vrouw een aanz. pronkende pauw op een grasgrond staande.

»Hier leght begraven D. Heer Antoni Dirven, secretaris van de.... ende rentmeester van..... 't huys binnen Breda..... 7 Sept. 1661..... Anna van Gielse s. vrouwe overleden..... ber A°. 1632.... ...ocaet Gregoryvs... u sone gestorven ... ember A°. 1673.... Dirven sijne dochter.

»....begraven jan.... yssen Dirven in sijnen leven scheepen was deser stadt Breda, sterft den 9 october anno 1609". Hieronder tusschen de woorden, memento mori, twee schilden. Dat der vrouw is geheel uitgesleten, dat van den man vertoont 3 druiventrossen, de stelen omhoog. Half aanz. helm met wrong. Ht. de tros tusschen een vlucht;

»ende Cornelia van Lvchtenborch sijne hvysvrov sterf den 8 febrvarios 1622.

Om den rand dezer zerk nog leesbaar; »hvysvrovwe van Johan van der daesdonck, sterf den 24 Meert anno 1619". 't Overige was uitgesleten.

Van de familie Dirven teekende ik 't volgende op:

Christoffel Durven, vendrig, wedr., tr. attest naar Teteringen 3 mei 1659 Cornelia Bidur.

Ged. 15 apr. 1660 Lysbeth, Hendr. Jacobs en Mayke Cornelis Dirvendr.

Id. R. C. 24 mrt 1662 Cornelius, zoon van Cons. D. Dirven en Anna van den Broeck. Getuige, Gregorius Dirven.

Ondertr. 30 dec. 1677 hr. Joseph Tusé, quartiermeester onder majoor Hoeufft van Oijen, en Juffr. Anna Dirven, wede. Gregorius Dirven, advokaat. Tr. 30 mei 1684 Thomas Michielse Taedts en An^a^. Anthonis Dirven, geb. te Breda. Zij weduwe, (van Tusé?)

Petronella Dirven tr. 31 aug. 1692 Theodorus Bronkhorst, cadet onder kapitein Tellinkhuijzen.

Antonetta Dirven, geb. te Rosendaal, tr. 28 mrt 1703 Bernard Portier, wedr. Tr. 16 nov. 1711 R. C. Petrus Florentius Hulshout en Anna Adriana Dirven. Get. Joh^a^. Stoops en Cath^a^. van Diersen. In het trouwboek der Hervormden komt *hij* voor als van Zevenbergen, *zij* van Zundert, en Adriaansdr.

Tr. 18 mei 1749 Antony Wittens, geb. hier en Joh^a^. Dirven.

Adriana Lodders, wed. Pieter Dirven, st. 19, begr. op Markendaal 21 juni 1787. Tr. te Ginneken 1 aug. 1807 Jacobus Willem Dirven, geb. te Zundert, en Petronella Adriaan van der Put, geb. te Weelde.

Nog vind ik ondertr. 26 dec. 1637 Pieter Cornelisse van Arendonck, wedr van Lysbeth Cornelis Dirven, en Neeltje Vonders Joost Maasdr, van Chaam.

Omtrent de familie van de Wark (van de Wercke) 't volgende:

Aart van de Wark, regent van 't gasthuis 1558. Griffier 1568 Mr. Cornelis van de Warck, en Jan Cornelisz. van de Werck regent van 't gasthuis 1656.

Cornelis van de Werck, tr. Syke Claesz. waarbij: Nicolaas ged. 13 dec. 1637, get. Anaantje v. d. Werck.

Ged. 13 dec. 1641 Pieter, zoon van Adam Wyttens en Geertrui van de Wercke. Get. Cath^a^. Wyttens.

Ondertr. 9 oct. 1676 Jacobus van de Wercke en Maria Billet.

Cornelis Jansen van de Wercke, wedr, tr. met attest op Amsterdam 20 mei 1668, Hester Clarenbeeck, uit Haarlem, wonende te Amst. Hieruit: Joh^a^. ged. 3 mei 1673; Maria ged. 24 jan. 1674.

Tr. te Teteringen 28 oct. 1669 Cornelis van de Wercke en Geertruid Jansen van Wasbeeck.

Domis. Een gek. en tegengek. dwarsbalk, vergez. van 3 ruiten. H: half aanz. met wrong. Ht: een ruit. Hieronder:

D. O. M.

Dit is de begraeffenisse van François Willemse Domis, kerckmeester deser kerck A°. 1636, ende desen serck geleijdt desselfs descendenten in 't jaer 1678.

Op een kleiner zerk met hetzelfde wapen;

ende sijne sone Franchoys Dornijs, sterft den 19 September 1631, ende Willem Domijs sterft den 10 Jvlij 1642, ende Franchoys Willemsen Domijs sterft den 10 Janvarij 1645.

Ondertr. 3 nov. 1637 Anthonis Adriaansen van Steen, wedr van Aeltje Hendriks en Tanneke Adriaanse Domis, geb. van de Leur.

Adriana Domis tr., attest naar Zundert 6 febr. 1707, Johannes Grobbendonck. (*Wordt vervolgd.*)

Geslacht Blankers (XXX, bl. 629). Onder een elftal wapens van geslachten, die ongeveer dien naam voeren, vind ik er een in

goud drie (2, 1) natuurlijke moorenkoppen met zilveren hoofdwrongen, waarboven staat de naam Blankert met deze bijvoeging: »dese juffrouwen zijn van Maestrigt nu wonende te Utrecht en germain nichten van de Hr Tiberius Beeldsnijder Matroos, Secretaris 's Geregts van Utreght". Een en ander dagteekent volgens mijne schatting van omstreeks 1675.

J. D. WAGNER.

[De Blankert is de benaming van een bouwland te Eck en Wiel.]

Breton (XXX, 583). Van 1718—22 vindt men als schepen en later als burgemeester der stad Venlo vermeld, Godfried Willem de Bretonne, wiens zegel is, gevierendeeld: 1 en 4 drie (2,1) meerlen, 2 en 3 klimmende leeuw. Als helmteeken een rechtsziende adelaar met uitgestrekte vleugels.

H. PEETERS.

[Komt hier ook in aanmerking A. B. van der Parra Breton Vincent, die bij onderhandsche acte Januari 1874 van Theophiles Thomas, hoofd van Menado, voor 18000 gl. het eiland Bangka kocht, welke koop aanleiding gaf tot eene, naar wij meenen, nog niet geëindigde procedure van den kooper (ook eenvoudig als »de heer Vincent" aangeduid) tegen het gouvernement van Nederl. Indië?]

Puteanus (XXIX, 484). In 1574 werd te Venlo geboren de beroemde Leuvensche hoogleeraar en historieschrijver van den koning van Spanje Erycius Puteanus, die een groot aantal kinderen had. Van zijn wapen is tot nog toe bij mij niets bekend. Ik heb echter alle reden te veronderstellen, dat het volgende wapen, hetwelk ik op een zijner werken »Erycii Puteani epistolarum centuriae", en wel op deszelfs titelblad vond, het zijne is, t. w. gevierendeeld: 1 en 4 in lazuur een zilveren? boom met 2 vorksgewijs over elkaar geslagen takken en ontbloote wortels ; 2 en 3 in rood een zilveren of gouden berg door een 6puntige ster gekroond. In 1759 voerde de adjunct van der Putten een keper vergezeld van drie (2,1) vijfpuntige sterren. De thans nog levende familie van der Putten voert, als ik mij niet vergis, een put met daarboven hangenden emmer.

H. PEETERS.

Puteanus. Nach [1]) Rietstap's *Armorial* führt Puteanus (van den Putte) coupé: au 1 d'argent à 2 lions affr. de sa. armé chacun d'une épée du m., les lames passées en saut., au 2 d'arg. à 3 puits d'az. — Ein Herr Puteanus, der zu Lebzeiten Apotheker in Geldern war, ein directer Nachkomme des beruhmten Erijcius Puteanus — zu dessen Familie die erwähnte Frau de Raet geb. P. ohne Zweifel auch gehörte — hat die Familienpapiere gesammelt und eine Genealogie zusammengestellt. Die Jacqueline oder Isabelle P. kommt darin nicht vor. Das Wappen dieses Apothekers P. war zuerst: In Silb. eine aus dem Schildesfusse hervorgehende rothe Zinnenmauer mit einem Thurm, über welchem eine schwarze schräggestellte Axt. Später nahm derselbe indess das folgende Wappen an, in der Meinung dieses sei das richtige seines Geschlechts. In Gold ein schwarzer Sparre, begl. von 3 schw. Rosen. Helmkleinod: 2 gold. Flügel. Ein Sohn des Genannten ist Apotheker in Wattenscheidt (Westphalen).

JOH. THEOD. DE RAADT.

De Gavere. Sijbrandus Siccama en echtgenoot Geertruida de Gavere Jansdochter komen in 1656 van Harlingen naar Bolsward, 1659, 17 april is hun zoon Jan geboren. Volgens het Trouwboek te Bolsward hertrouwt 19 October 1662 Geertruida Johannis de Gavere, weduwe van Sybrandus Siccama (uit Harlingen) met Theodorus Mazeth van Eijsma, en volgens hetzelfde Trouwboek hertrouwt »de manhaftige heer Dirck Mazeth van Eijsma, capitein van eene compagnie infanterie onder de repartitie der Eed. Mog. Heeren Staten van Frijslandt, wedenaer, 21 Febr. 1676, met de Wel Ed. Juffr. Anna Elisabeth Alberda, weduwe van de capitein Jr. Epema tot Koudum". Kann Jemand die Ascendenten dieser Geertr. de Gavere nennen? Ihr Vater hat möglicherweise eine Function am Collegium der Admiralität zu Harlingen bekleidet.

DE RAADT.

---

[1]) Wat ons in de algemeen bekende talen wordt aangevoerd, laten wij met opzet zooveel mogelijk onvertaald, opdat de *Navorscher* in bruikbaarheid winne — ook voor het Buitenland. *Red.*

Raesfeld tot Middachten en Raesfeld tot Twickel (XXVIII, 540; XXIX, 118).

Dewijl de aangegeven bronnen den vrager niet veel zullen helpen, volge hier het *Nav.* XXX, 575 gevraagde verband.

Goossen van Raesfeld, ridder, heer van Oostendorp, Hameren, Lutkenhaven enz., geb. 1435, overleden 1503, tr. 1461 Bertha van Homoet, dr v. Johan en Agnes van Cuilenburg,

Johan v. R., heer van Oostendorp, geb. 1464, overl. 1522, tr. 1°. Anna gravin van Hoja, 2°. 1509 Jutta van Wilich tot Diesfort, dr v. Adolf en Elisabeth v. Bylandt. Zij hertr. 1531 Johan van Raesfeld tot Raasfeld.

bij 2°.
Goossen v. R. tot Twickel, drost van Twente, tr. 1°. Agnes van en tot Twickel, dr v. Johan en Judith Steck. 2°. Ermgard v. Boinenburg gen. Honstein, wed. Johan v. Raesfeld tot Raasfeld, dr van Herman tot Cloeradt en Irmgard von Reusschenberg.

bij 1° o. a.

1. Johan v. R. tot Twickelo, van wien verder de tak v. Twente afstamt.
2. Goossen v. R., drost v. Twente, tr. Lucretia v. Twickelo, dr v. Jasper en Anna v. Averhagen, vw van den Rutenberg. Hij st. 1581 en had tot kinderen:
1. Jaspara, trouwt driemaal.
2. Agnes, erft na haars broeders dood den Rutenberg.
3. Judith, tr Herman Grube.
4. Grete.
5. Goossen v. R. tot den Rutenberg, tr. 1599 Johanna van Voerst, dr v. Hiddo tot Hagen en Maria v. Wees. Hij st. 1605. Zij hertr. Willem v. Achteveld.

Reinier v. R., hr v. Lutkenhaven, geb. 1467, was dood 1535, tr. 1°. Heilwig van Haeften, dr v. Johan en Diederica van Immerseel. 2°. Ulanda van Boedbergen.

bij 2°.
Goossen v. R. tot Roenburg en Nijenburg tr. Jaspara Catharina van Wullen tot Ravenshorst, erfdr. v. Roenburg, dr van Roelof en Jaspara v. Diepenbroeck. Zij st. 1598.

Reinier v. R. tot Roenburg en Nijenburg, drost van Borculo, tr. Stephana v. Mechelen tot Sandvoort, dr. v. Joost en Belia v. Droste zu Vischering.

Goossen v. R. tot Roenburg, Herfeld, Nijenburg en Middachten, drost van Borculo, st. 1614, tr. 1600 Ursula v. Middachten, dr. v. Carel en Ursula v. Boedelenberg gen. Schirp. Zij st. 1643.

Reinier v. R. st. 1650. tr. 1640 Margaretha van Leefdael, dr v. Jacob en Agnes van Westerholt, st. 1669.

Ursula v. R. st. 1721, tr. 1666 Goderl van Reede, graaf van Athlone enz., st. 1703.

W. DE HAAS.

Raesfeld tot Middachten en Raesfeld tot Twickel (XXX, 575). Bitter vraagt het verband tusschen Goossen van Raesfeld, heer van Twickel = 1537 Agnes, vrijvrouwe van Twickel, en Goossen van Raesfeld = 1590 Ursula van Middachten. Het antwoord is gemakkelijk te geven naar het volgende extract uit de genealogie van Raesfeld. Ik begin maar met:

Goossen van Raesfeld = Bartha van Hemert.

1. Johan van Raesfeld, heer v. Oostendorp, = Judith van Wylich.	2. Reijnier van Raesfeld tot Luttehave = Heilwig van Haeften.
Goossen van Raesfeld = 1537 Agnes, erfdochter van Johan v. Twickelo, drost van Twente 1543—1556.	Goswijn van Raesfeld = Jasperina van Wullen.
Goossen v. Raesfeld = Lucretia van Twickelo (Jasparsdr bij Anna van Averhagen).	Reynier van Raesfeld, heer van Roenberch, drost van Borculo, = Stephania van Mechelen.
enz.	Goossen van Raesfeld, heer van Roenberch, = 1590 Ursula van Middachten.
	enz.

Volgens Bitter zou Goossen = Agnes v. Twickelo in tweede huwelijk gehad hebben Ermgard van Boinenburch genaamd Honsteijn. Het is waar, Carpentier, *Histoire de Cambrai et du Cambrésis* zegt dit (II, 910,) maar dit huwelijk komt mij twijfelachtig voor. Buchel vermeldt twee Goossens ex Johan = Judith v. Wylich. De eerste = Ermgard van Boinenburch; de tweede zooals boven is opgegeven. Er komen vroeger en later in het geslacht Raesfeld herhaaldelijk Goossens voor, hetwelk hier alles niets ter zake afdoet. De vraag naar het verband tusschen de beide Goossens is nu voldoende opgehelderd.

J. I. D. NEPVEU.

[Voldoende opgehelderd ja, als men in overeenstemming met *Nav.* XXIX, 118, en het hier onmiddellijk voorafgaande artikel, de stammoeder der beide Goossens niet Bartha v. Hemert, maar Bertha van Homoet noemt.]

De Jong (XXIX, 486). De Jong van den Nieuwenhuyse führt nach einer handschriftlichen Genealogie, in Silber einen schwarzen Löwen mit rothen Krallen und ebensolcher Zunge.

DE RAADT.

Pantaleon. Nav. XXX, 615 wordt gevraagd of de in de familie Hajenius gebruikelijke voornaam Pantaleon, even als Rijnvis, tot de in plaats van geslachtsnamen gebruikte voornamen behoort. Deze vraag kan toestemmend beantwoord worden. Om van het baronnengeslacht van Eck van Panthaleon, of juister, gelijk de naam van den tegenwoordigen Haagschen stamhouder luidt, van Panthaleon van Eck, te zwijgen, waaromtrent zie o. a. *Navorscher* XXVI, 97—100, 259, 634; XXVIII, 203; XXIX, 346; *Herald. Bibliotheek*, 1879, 111—28; *Geld. Volksalm.* 1875, bl. 8—65; — neme men in aanmerking, dat Henricus Panthaleon (geslachtsnaam) schreef in het Album van Joannes Gerardszoon (van Nijmegen) of Johannes Gerardi Neomagus (1584), die mogelijk bursaal was in de stichting tot opleiding van jonge predikanten te Delft, — het oude Fraterhuis, welker studenten vervolgens gezonden werden naar Leiden, waar eerst later het Statencollegie tot stand kwam, — en die onderwijzer van Reinoud van Brederode is geweest. Daarentegen herinnert Nav. XXVI, 260 aan Pantaleon (doopnaam) Ortwijn, in 1692 predikant te Weurt, enz.

J. A.

Wapenrijmen. Mij zijn bekend:

1) In die tijden, toen men droeg
Linnen klederen achter de ploeg,
Op hooge paarden zag men rijden,
Blanke zwaarden aan de zijden,
Tinnen schotels aan den wand,
Dit is het wapen van *Groningerland.*

—

2) De Amelandsche schalken
Hadden gestolen drie balken,
Drie balken in de maneschijn,
Moet het wapen van Ameland zijn.

—

3) Hoog van moed
Klein van goed,
Een stok in de hand,
Dat is het wapen van Gelderland.

—

en

4) Hoog op de koten
Mager van pooten,
Leenig van nek,
Glad in den bek,
Leeg in de maag,
Dat is het wapen van den Haag.

N°. 2, 3 en 4 zijn bepaald spotrijmen — wie kent er meer? — Dat op 't Geldersche wapen schijnt van Friesche afkomst, het herinnert ten minste sterk aan het vers van Groote Pier:

»Maar de Geldersche sterck van Teringhe, slap van Neeringhe,
Kloek in den Velde, Maar dorre van Gelde,
Vroom van Moede, Maar kleyn van Goede,
Doch onverzaeght in 't Strijden . . . ."

A. J. C. KREMER.

[Vgl. *Nav.* XXVI, 269.]

VRAGEN.

Geslacht van Geervliet. Waarschijnlijk op het einde der vorige eeuw leefde te 's Gravenhage een Van Geervliet (voornaam onbekend), wiens vrouw Van Oudheusden heette. Uit dit huwelijk is gesproten Hendrik Jacobus van Geervliet († 1837), terzelfder plaatse woonachtig en gehuwd met Wilhelmina Jacobina Webber († 1850),

Deze hadden drie kinderen: een zoon, die ook Hendrik Jacobus heette en te Amsterdam woonde, alsmede twee dochters. De eenig overgebleven zoon uit het huwelijk van laatstgenoemden Hendrik Jacobus heette Louis van Geervliet, woonde 30 jaar geleden te Amsterdam, was toen kleedermaker en leeft waarschijnlijk nog. Hij was gehuwd en had kinderen. Deze was in 't bezit van zeer oude bijna onleesbare familiestukken (perkamenten met wapens en zegels) afkomstig van 't geslacht van Geervliet. Hoe zij er uitzagen en in hoeverre zij adellijke herkomst bewezen, weet ik niet. Genoemde Louis en zijne voorzaten beroemden er zich op, het oude, thans gesloopte slot te Geervliet tot wieg en bakermat te hebben. Mij zijn geen andere mannelijke leden uit het geslacht van Geervliet bekend. Nu is mijn vraag: Wie wil mij, zoo mogelijk, verplichten met de verdere opsporing van de beide geslachten van Geervliet en van Oudheusden, maar vooral van het eerste? Staat die naam in verband tot genoemd slot, en hebben de eerste burchtbewoners tot den adelstand behoord?

Terborg. P. W. BROEKHOVEN.

[Dit laatste is hoogstwaarschijnlijk.]

Van Renesse (XXX, 333). In mijn artikel over de geslachten van Rotterdam en van Limburgh (*Nav.* XXIX, 477) vindt men vermeld: dit geslacht Renesse voerde de gueules à 3 patins d'or, ferrés d'argent. Dit Renesse is een schrijf- of drukfout voor de Raadt. De aldaar vermelde Gerhardina van Renesse voerde het bekende wapen van het geslacht van dien naam. Maar zij is niet te vinden in de genealogie v. Renesse van den heer Vorsterman van Oijen, geplaatst in l' Annuaire Gén. Kan iemand mij echter hare ouders noemen en haar te huis brengen in bovengenoemde genealogie?

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Van Renesse. Men wenscht eenige inlichtingen omtrent het geslacht van Renesse, waarvan het wapen waarschijnlijk in de kerk te Renkum aanwezig is, alsmede, indien zulks mogelijk is, eene beschrijving van dat wapen. De bedoelde familie v. Renesse (v. Ren-

nes of v. Renes) behoorde in de helft der voorgaande eeuw te Ede en Bennekom c. a. te huis. B.

[Ook te Eck en Wiel en Maurik, misschien nog elders in Nederbetuwe treft men den naam v. Renes aan, doch van iets hooger tot den eenvoudigsten levensstand afgedaald.]

Geslacht van Thoor (XXIX, 439; XXX, 107). Susanna van Thoor (die behalve eene zuster Maria van Thoor, gehuwd met Hendrik Tulleken, schepen en raad te Middelburg, nog eene zuster moet gehad hebben, t. w. Catharina van Thoor, gehuwd te Middelburg omstreeks 1673 met Pieter de Knuijt), 3de dochter van Petrus of Pieter van Thoor, predikant te Middelburg, bij Anna Moens, was gehuwd met Johannes Evertse te Middelburg, zoon van Jacobus Evertse bij Maria Rembregts (gehuwd in 1611).

Mijne vragen luiden:

1°. Was Johannes Evertse weduwnaar, toen hij Susanna van Thoor huwde?

2°. Hoedanig was de verwantschap van dezen Johannes Evertse met Johan en Cornelis Evertse, luitenant-admiralen van Zeeland? In hunne levensbeschrijvingen door Mr. J. C. de Jonge ('s Gravenhage, J. Allart en C°., 1820) is die verwantschap niet te vinden noch te ontdekken.

Amsterdam. J. G. DE V. G. J. JR.

Merken. Bekend is dat sommige personen, die geen wapen bezaten, in plaats daarvan een *merk* gebruikten op cachetten (signetten), grafsteenen, enz. Hebben dergelijke merken ook eenige beteekenis, dat wil zeggen, werd door de figuur het een of ander voorgesteld? Menigvuldig komt voor een omgekeerde 4. Duidt dit merk een of ander bedrijf of ambt aan? — 't Is misschien niet onmogelijk door wat studie van die merken te maken tot zekerheid te komen, of we in deze niet een soort van chineesch letterschrift bezitten. Onlangs werd mij een merk vertoond, samengesteld uit een omgekeerde V, door 't welk aan de linkerzijde (herald.) een naar de linkerzijde overhellend kruis was getrokken. Men zeide mij dat dit het teeken was van een man, die een bedevaart

naar Rome gemaakt had. Dit was waar, dat de man, die het gebruikte, zoodanige bedevaart had gedaan. Bij diezelfde gelegenheid zag ik ook een wapen, waarin aan den voet hetzelfde teeken was opgenomen.

A. J. C. KREMER.

[Omtrent die merken kan voldoende inlichting verkregen worden uit de misschien nog veel te weinig bekende »Bijdragen tot de geschied. v. Overijssel" door Mr. J. I. van Doorninck en Mr. J. Nanninga Uitterdijk, III, 315; V, 80, terwijl II, 343 op Nederduitsche en Hoogduitsche bronnen wijst. In die deelen treft men niet minder dan zeven schoone platen met 504 merken aan.]

Geslachten Rutgers en van Taack. Isaac Rutgers huwt Johanna Huberta van Taack, waarbij o. a. eene dochter Aletta Cornelia Rutgers, geboren 1716.

Wie wil de goedheid hebben mij in te lichten omtrent de wapens dezer twee familiën, de geboorte-, trouw- en sterfdata dezer personen.

P. V. W.

MENGELINGEN.

Bardaan-appel, Kalleviin-appel. Deze beide keurige, doch zoogenaamde zomer-, dat is kortdurende appel-soorten vindt men in Zeeuwsch Vlaanderen veel. Kalleviin is Kalvijn; doch van waar de naam Kalvijn-appel? Men treft er een roode en een witte soort van aan. Hoewel geboren Zeeuwsch-Vlaming weet ik de beteekenis van Bardaan niet. Ik laat hier achtereenvolgens dat is naar mate ze rijp worden, de Zeeuwsch-Vlaamsche appelsoorten volgen en vraag voorlichting over de Nederlandsche namen.

Fransch Appeltje, zeer fijn, 't vroegst rijp. Zoete Ribbingen, vroegst rijpe der zoete appelen. Tarweäppel. Kaneelappel. Grauwe (beter, bruine) Zuren. Renetting of Reinetting (Renet?). Iserlink (= ijzerling,) een zure appel, bijzonder voor den pot geschikt en zeer lang goed blijvende. Dubbele Iserliinck, een grootere soort doch niet zoo smakelijk als de vorige. Juffrouwtjes, pippeliink, koependuum (beiden reeds vroeger in den Navorscher besproken). Grauwe

Zoete of Brune Zoeting, keurig voor den pot. Zoete Ollêze (holle aars), lang goed blijvende zoete soort, met de variatie bruin of (beter) vaalachtig. Lantaarntjes, die men bewaren kan tot de tarweappels weêr rijp zijn. En eindelijk Keês = kersappeltje, een lekker appeltje, ter grootte van eene morel of meikers. Ik geef alleen de oorspronkelijke soorten op, geene zoogenaamd veredelde.

G. P. ROOS.

Cannenburg (XXX, 384). Noch in den Rijnpfalz, noch in Munsterland, zoo min als ergens elders in Duitschland, ligt een Cannenburg of Kannenburg. Althans in het uiterst volledig »Vollständigstes geographisch-topographisch-statistisches Orts-lexikon von Deutschland" van H. Rudolph (Leipzig, 1862) wordt het niet vermeld. Wel vind ik daar een landgoed Kanneberg, by Ribnitz in Mecklenburg-Schwerin, een riddergoed Kannenberg by Osterburg in de Pruissische provincie Saksen, en een dorp Kannenberg by Freienwalde in Pommeren.

JOHAN WINKLER.

Toeval. Den 21 Januari 1782 gaf de stad Parijs een feest bij gelegenheid der geboorte van den Dauphin, aan Lodewijk XVI en zijne gemalin. Elf jaren later 21 Januari 1793 viel diens koninklijk hoofd.

J. D.
L.

Het Zuid-Afrikaansche volkslied. De heer v. Gorkum, gewezen super-intendent van het onderwijs in de Transvaal, hield onlangs in eene stad van ons vaderland eene voordracht over de jongste geschiedenis dier republiek. Aan het einde daarvan deelde hij het Transvaalsche of liever het Zuid-Afrikaansche volkslied mede, dat wij hier overnemen, als eene belangrijke bijdrage tot de tegenwoordige Transvaal-literatuur.

Vooraf een paar opmerkingen omtrent de taal. Voor *wij* bezigen de Boeren steeds *ons*; de uitgangen van naam- en werkwoorden zijn goeddeels afgesleten, ja soms ook eene letter van het stamwoord, als b. v. *dra* voor *dragen*. In plaats van *voor* schrijven zij *ver*. Ook lette men in dit lied op de samentrekkingen, als b. v. *so's* voor *zooals, reël* voor *regel*, enz.

Een ider nasie heef sijn *land*,
Ons woon [1]) op Afrikaanse strand;
Ver ons is daar geen beter grond
Op al die wije wereldrond.
Trots is ons [2]) om die naam te dra
Van kinders van Suid-Afrika.

Een ider nasie heef sijn *taal;*
Ons praat van Kaap tot in Transvaal
Wat almaal maklik kan verstaan.
Wat gaat die ander taal ons aan?
Ons praat, so's pa en oupapa,
Die landstaal van Suid-Afrika.

Een ider nasie heef sijn *wet*,
Wat goed gebied en kwaad belet;
En elk sijn wet is na sijn aard,
En gaat met sijn natuur gepaard.
So volg ons ook die sede na
Wat thuis hoor in Suid-Afrika.

Een ider nasie heef sijn *reg* [3]),
Al is hij nog so swak en sleg [4]).
Daar is een oog, wat alles merk,
En set die onreg paal en perk;
Hij kijk ook ons verdrukkers na,
En waak ook ver Suid-Afrika.

Een ider nasie heef sijn tijd
Om op te groei en af te slijt;
En so's ons Lieve Heer dat doet,
So is dit altijd wijs en goed.
Da kom een dag ver ons ook, ja!
Vertrouw op God, Suid-Afrika!

Want al die nasies heef één God.
Hij reël [5]) ider volk sijn lot;

---

[1]) Wij wonen. [2]) zijn wij. [3]) recht. [4]) slecht (= schlicht), eenvoudig.
[5]) regelt.

Hij heef ver ider volk sijn *taal*,
Sijn *land*, sijn *reg*, sijn tijd bepaal.
Wie dit verag [1]) sal sijn straf dra.
O God, bescherm Suid-Afrika!

Hoe moest het Engelsch gouvernement te moede zijn bij het vernemen van dit volkslied? Klonk het dier eigendunkelijk annexeerende natie niet als een wraakkreet in de ooren? Gewis wekte het in de gemoederen der ten onafhankelijkheidskrijg opgerezen Transvalers een geestdrift, even krachtig als die der vroegere Marseillaise in Frankrijk, op. 't Herinnert aan da Costa's »Zij zullen het niet hebben, het vrije Nederland".

Wat het verbasterd Nederduitsch betreft, waarin dit volkslied gedicht is, men vergelijke de opmerkingen nopens den aard der Zuid-Afrikaansche taal, door Prof. Dr. W. G. Brill ten beste gegeven op het XVIde Nederl. Taal- en Letterkundig Congres 22—24 Aug. 1878 te Kampen gehouden. Zie de *Handelingen* van dat Congres (1879), bl. 44—48, waar men ook de opmerking aantreft, dat *ver* = »voor" niet slechts als voorzetsel gebruikt wordt, gelijk in dit lied, maar ook om louter den vierden naamval van een persoon (den accusativus) aan te duiden, evenals de partikel »eth" in onzen Hebreeuwschen Bijbel.

Werd door het hoofdcomité voor de Transvaal te Utrecht in de helft dezer maand (Maart) algemeen in Europa, Amerika en de koloniën verspreid eene brochure des Leidschen hoogleeraars Dr. R. Fruin, getiteld *A word from Holland on the Transvaal question*, zijnde eene warm geschreven wederlegging van hetgeen door Sir Bartle Frere ter verdediging der bewuste annexatie was aangevoerd; — het telegram van 22 Maart jongstl., berichtende, dat Engeland in schikking trad, laat aan bovenstaand Volkslied zijn recht wedervaren.

J. A.

[1]) uit het oog verliest.

GESCHIEDENIS.

Synodalia nopens den kerkelijken toestand van het Overkwartier in de eerste helft der zeventiende eeuw (Vervolg van *Nav.* XXXI, 57—69). Venlo, Roermond en Stralen werden totdusver door leenpredikanten bediend. In eerstgenoemde plaats staat in 1632 Ds. Sebastianus Damman (Zutfen) als zoodanig vermeld, volgens besluit der Nijmeegsche synode van 15—18 Aug. van dat jaar af te lossen door Ds. Gerhardus Gualterii (Lent), zóólang totdat Ds. Theodorus Tielenius (Didam) aldaar zou dienstdoen. Op des eersten gevangenneming zinspeelt art. 22 der acta van de Zutfensche synode van 3—6 Sept. 1634, waar wij lezen, dat men met de behandeling van de »gravamina der kerken van Roermond en Venlo wilde wachten tot de verlossing (*sic*) en overkomste van Ds. Damman, wiens droevigh ongeval den chr. synodo hertelick leet is". Te Roermond werd Henricus Leo (de Leeuw)[1]) als zoo-

[1]) Sedert 1599 predikant te Zaltbommel, nam hij op de Zutfensche synode v. 18—20 Juni 1605 het scribaat waar, werd op de Harderwijker synode v. 14—16 Juni 1608 in plaats van Johannes Leo (pred. te Zaltbommel, † 1607) tot medegecommitteerde voor de Nationale Synode benoemd, verscheen op de Nijmeegsche synode van 19—21 Juni 1611 en op de Arnhemsche van 15 Juni —28 Juli 1618, en werd in 1619 wegens Remonstrantschgezindheid afgezet. »Is 5 Juli 1619 geaccordeert dat men den geweesen predicant tot Bommel Henricus Leo, gedaen hebbende ende geteeckent de belofte in de acte van haere Ho. Mo. hem voorgehouden, begreepen, sall laten vertrecken daer hij dat sal begeeren, opt vast vertrouwen dat haere Ho. Mo. hebben, dat hij hem na deselve sijne belofte sal reguleeren, sijnde denselven toegeleet tot vervallinge van sijne oncosten ende teringen vijftich guldens eens (J. J. Dodt v. Flensburg, Archief, VII, 1848, bl 74) In de Arnh. syn v. 28 Juli—3 Aug. 1630 is hij weder beroepbaar en »habiel verklaard mits seecker defect suppleerende". Den 29 Nov. 1630 uitte hij zich in een openbare predikatie van den predikstoel in dezen trant: »het rouwet mij van herten, dat wij malcanderen eerder niet hebben konnen verstaen, ende dat ick niet eerder wedergekeert en ben. ende mij soo lange van de kercke hebbe geabsenteert, ende

9

danig in 1632 door Rotarius [1]) vervangen. Bij de kerk van *Stralen* nam de boven bl. 58—61 vermelde Theodorus Hamerus in 1632 die functie waar, en stond door Ds. Andreas Loderus (Hoevelaken) afgelost te worden. De leenpredikanten moesten minstens zes weken vast staan ter plaatse waar zij heengezonden werden. En werden voor de drie genoemde plaatsen door de synodale afgevaardigden uit

de Gemeente oock mijne dienst soo lange heeft moeten ontbeeren. Vertrouwe dat alle diegene, die daerdoor mochten sijn ontroert ende bedroeft, haer wederom met mij sullen verblijden. Ende bidde en begeere dat een ander mijn exempel naevolge ende sich tot de vereeniginge met de kercke begeve". Van de classis van Bommel acte van beroepbaarheid bekomen hebbende, nadat hij de acta der Nat. Syn. v. 1619 onderteekend had, werd hij door de gemeente te Driel als kerkdienaar begeerd, beroepen en aangenomen. Een en ander werd in de Zutfensche synode van 3—6 Aug. 1631 met genoegen vernomen. Men zocht echter van Remonstrantsche zijde zijne hereeniging met de Gereformeerde kerk verdacht te maken door de uitgaaf van een libel, onder den titel: »Wederopneminge van Henrico Leone, voormaels Remonstrants Predicant tot Bommel tott de gemeenschap van de Gereformeerde kercke. Geextraheert wt den Acten vant Synodus van Gelderlandt (28 Juli—3 Aug. 1630 te A. gehouden), wtgegeven tott waerschouwinghe". Straksgenoemde Zutfensche synode hield zich overtuigd, mede op grond van hetgeen Livius en Ceporinus als gecommitteerden der Bommelsche classis uit den mond van Leo zelven vernomen hadden en aan deze vergadering berichtten, dat hier slechts boosaardige verdachtmaking in 't spel was, waaraan men zich niet wilde kreunen, dan in zóóver dat men voortaan de kerkelijke censuur en uitsluiting uit alle kerkelijke vergaderingen zou toepassen op degenen, die »divulgeerden" wat in de synoden verhandeld werd. Den 1 Mei 1633 werd Leo predikant te Nijmegen, en verscheen als zoodanig op de Arnh. synode van 20—24 Aug van dat jaar, terwijl de Geldersche synode v. 8—13 Juni 1636 te Zaltbommel hem vergunde, weder bij deze zijne voormalige gemeente in dienst te treden, waaraan hij echter geen gevolg gaf. In diezelfde synode werd hij (met Guhelmus Pistorius en Hermanus Hagen) tot inspector der Nijmeegsche classis verkozen, en bleef dit in 1637 en 1638. De Nijm. syn. v. 7—10 Aug. 1639 koos hem tot haren synodalen afgevaardigde in de plaats van Abraham Tielenius, pred. te Nijmegen, terwijl hij op de Arnhemsche synode v. 15—18 Juli 1640, op de Zutfensche v. 28 Juli—2 Aug. 1641, op de Harderwijksche v. 23—29 Aug. 1643 (assessor), op de Nijmeegsche v. 10—13 Sept. 1645 en 13—14 Aug. 1646 (praeses en inspector der cl. v. Nijmegen), op de Arnhemsche synode v. 15—20 Sept. 1647 (als synodaal afgevaardigde) tegenwoordig was. Hij overleed in 1648 als pred. te Nijmegen.

[1]) Gerardus Rotarius, in 1646 in plaats van den naar 's Gravemoer vertrokken Johannes Wichelhusen († 1651) te Rumpt (cl. Bommel) in dienst getreden?

de verschillende classen aan de Nijmeegsche synode v. 15—18 Aug. 1632 als zoodanig voorgesteld: uit de classis Tiel, Bernardus Crusius (Kesteren), Johannes Nevius (Zoelen), Johannes à Reewijck (Lienden); uit de classis Bommel, Gerhardus Livius (Zaltbommel), Cornelius Johannis (Haaften) en Petrus Ceporinus (Beest); uit de classis van Harderwijk, Ellardus van Mehen (Harderwijk), Arnoldus Petraei en Theodorus Jacobi van Staveren (Hattem). Met dezen uitslag dat uit de classis Tiel Crusius met Nevius als subst., uit de classis Bommel Corn. Johannis met Ceporinus als subst., en uit de classis Harderwijk Petraei met van Mehen als subst. gaan zouden, terwijl de synodale afgevaardigden vereenigd met het Hof aan elk zijne plaats zouden aanwijzen; — wat zóólang duren zou totdat zij konden overgaan tot de beroeping van wettige leeraars op die plaatsen, hetzij er reeds een kerkeraad aanwezig was of niet; waartoe zij de bevoegdheid hadden, omdat die gemeenten niet onder eene bepaalde classis waren gerangschikt. De te beroepen leeraars behoorde het Hof met geschikte traktementen te verzorgen. In 1634 trad Johannes Nevius (Jan Neeff, geboortig uit Amsterdam) te Venlo als predikant op. Ook zou men schoolmeesters opzoeken, gezond in de religie, eerbaar en stichtelijk in handel en wandel, ervaren in de Latijnsche taal, bekwaam in het schrijven, cijferen, voorzingen, voorlezen, ja zelfs in het toedienen van ziekentroost. Voor deze moest men insgelijks bij den Hove om bezoldiging aanhouden. De Gereformeerde gemeente te Venlo, — »acht nemende op den welstaet en aenwas harer gemeynte, en verstaen hebbende dat den pastoor en sijnen capellaen aldaer waren gestorven, en alsoo de grote kercke van hare ordinarissen dienaers ontbloot was, en daer de plaetse der vergaderingen en godsdiēst der gereformeerde gemeynte nauwe en klein was om bequamelick deselve te ontfangen", — verzocht door een expresse de prov. Geld. synode, 8—13 juni 1636 te Zaltbommel vergaderd, om hare hulp en medewerking in dezen. De afgevaardigden dezer synode droegen de zaak aan het Hof ter behartiging op. Er werd echter niet terstond werk van gemaakt, want in art. 12 der acten van de synode van Harderwijk (1—5 aug. 1637) leest men: »aengaende de grote kercke van Venlo, als door de doot des pastoors en capellaens, so men meynt, vervallen te wesen aen d'onsen, heeft om redenen

niet connen int werck gestelt worden". Wat de tweede predikantsplaats te Venlo betreft, werd in diezelfde synode, naar luid van art. 44, »gevraeght by wien die beroepinghe sal staen, ouermits de kercke noch onder geen classe en staet: werd geadviseert dat deselve sal staen bij de kercke, edoch met voorgaende comunicatie en advijs der gedeputeerden hujus synodi, wt cracht des 30 art. syn. prov. 1632". De inhoud van laatstgenoemd artikel was: »de eerste vocatie (beroeping) sal staen bij de gedeputeerden der synode communicato consilio met den Ed. Hove". Daar men in gezegde Harderwijker synode den wensch uitdrukte, dat de vermeerdering van het stipendium voor de predikanten in het Overkwartier van Roermond en Venlo op gelijken voet als voor die van Maastricht mocht worden gezocht en geregeld, zou men zulks te 's Gravenhage bij Hunne Hoogmog. zoeken te bewerken; alwaar men tevens zou verzoeken, dat de pastores reformatae religionis in het in- en uitgaan der voornoemde steden dezelfde vrijheid mochten genieten als de pastoors. Dit kon, meende men, »gefaciliteert worden als de cōmandeurs derselver plaetsen mochten last hebben de paepen sowel binnen te houden als d'onsen". Werd op de Zutfensche synode van 8—11 aug. 1638 de vraag geopperd, of niet in al de steden van dit gewest gedurende den tijd dat het leger van den staat onder het beleid des Prinsen van Oranje in het Overkwartier zich ophield, wekelijksche bededagen dienden gehouden te worden, gelijk ook tijdens het beleg van 's Hertogenbosch, Breda en andere steden had plaats gehad; men vond goed, dat de predikanten, ieder bij zijn eigen magistraat, hierop aandringen zouden. Ongetwijfeld volgde men dezen maatregel, voorzoover hij uitvoerbaar was, niet het minst in dat Overkwartier zelf, waar zich destijds, behalve plaatselijke predikanten hier en daar, ook legerpredikanten onthielden; te meer, omdat men in de te veroveren plaatsen door de legerhoofden den Hervormden godsdienst wenschte ingevoerd of gehandhaafd te zien.

Waren bij het vertrek der predikanten van Roermond en Venlo eene aanmerkelijke som gelds en eenige zilveren kerkelijke »vaten en gereedschappen", als eigendom der Hervormde gemeente en der diakonie bij sommige lieden in bewaring gebleven, en duchtte de Nijmeegsche synode van 7—10 Aug. 1639, dat die panden,

tot nadeel van kerk en armen in verloop van tijd vervreemd zouden worden; deze vergadering gelastte daarop scherp toe te zien en de bewuste gelden met den verschenen intrest ten behoeve der armen »op eenich vast comptoir" te beleggen, »off Godt tot eeniger tijt gave dat die gemelte steden onder desen Staet mochten wederom gereduceert worden". Men trachtte vervolgens (art. 15 d. acta v. d. Arnh. syn. 15—18 Juli 1640) door Ds. Petrus Portenius, gewezen predikant te Venlo, te weten te komen, waar die panden bewaard werden. In de Zutfensche synode van 28 Juli—2 Aug. 1641 berichtte men dat de gelden gedeeltelijk onder Haes te Dordrecht, gedeeltelijk onder Abraham Muys (gewezen diaken te Venlo) te Arnhem berustten, en dat Portenius het zilverwerk onder zich had. Dit laatste, bestaande uit twee zilveren bekers en een schotel, is in 1643 door de afgevaardigden der Geldersche synode ten behoeve der nog niet herstelde kerkgemeente in bewaring genomen. In de Zutfensche synode van 28—31 Juli 1644 verhaalde men, dat twee obligatiën ten voordeele der kerk te Venlo in handen waren van den jongen Dirk in die Betuwe (in de Betouw). In 1651 was die kerk nog niet in haar rechtmatig bezit, en haar zilveren Avondmaalgereedschap werd nog in de synodale kist bewaard. Op dat gereedschap stond het kerkelijk zegel gegraveerd; want aan de Zutfensche synode van 6—11 Aug. van gezegd jaar liet de gemeente van Venlo verzoeken »soodanige kerckensegel met sulcken wapen geteykent als op haere schotels en de beeckers in de synodale kiste liggende te sien is" [1]). Ook in 1653 was de zaak nog hangende, zoodat Abraham Muys ter Arnhemsche synode van 10—13 Augustus ontboden werd. Doch in de Zutfensche synode van 6—12 Sept. 1654 rapporteerden de synodale afgevaardigden, dat Ds. Franciscus Dibbetius (Arnhem) uit hun aller naam naar Ds. Portenius was heengereisd, en aldaar de zaak zóó bevonden had, dat de synode vermeende het hierbij te kunnen laten. Evenals in het stedeke Weert, was in de gemeente te Venlo in 1656 »de verdrukinge en dwangh in conscientie door de Papisten den Gereformeerden aldaer aengedaen, onlijdelijck". Ook in de Nijmeegsche synode van 18—25 Aug.

[1]) Het devies der Protestantsche gemeente te Venlo is »sicut lilium inter spinas". Vgl. de Vulgata op Hoogl. 2 v. 2.

1658 werd daarover een klacht aangeheven, als zijnde evenzeer op de Hervormden te *Viersen* toepasselijk, »en is van dno deputato Ribbio [1]) gerapporteert, dat sulcx aen haer HoogMog. was vertoont, maer noch geen apostill becommen, weshalve DD. Depútatis blijft aenbevolen, om die te vorderen. Oock heeft de E. Synodus niet onraedtsaem gevonden, dat de heeren van den Hove en Achtb. Mag. deser stede (Nijmegen) als sijnde allernaest aen 't Overquartier gelegen sullen versocht worden, om nabuirlick aen die van Venlo te schrieven, dat van sulcke verdruckinge magh gedesisteert worden". Aan de Arnhemsche synode van 17—23 Aug. 1659 berichtte Ds. Abraham Tielenius (Nijmegen), namens de classis van Nijmegen, »de overgroote hardichheyt, welcke die van de Religie druckt in 't Ouerquartier van Gelderlant, die soo verre gaet, dat luijden hebbende geweygert te knielen voor het (dus) genaemde Sacrament, alsmede die bij de Gereformeerden in den houwelijcken staet bevesticht waren, als verblinde ketters verbannen waren, hoedanige de begraeffplaetsen worden ontseyt".

In de synode, 22—28 Aug. 1655 te Nijmegen vergaderd, vernam men het navolgende gravamen: Wort gevraecht hoe dat een Gereformeert Predicant sich sal hebben te draegen, die op soodaenige plaetse staet, daer die souvereyne Overheyt paeps is ende op hoge straffe sijn onderdaenen gebiet, de Apposteldagen te vieren, soo datse haeren daegelijcxsen arbeyt alsdan niet en connen uytrichten, off hij niet en sal mogen predicken, sich niet bindende aen de gesette Evangeliën der daegen, gelijck die ledich gaende gemeynte versoeckt: dan off men sonder predicken die daegen sal moeten voorbijgaen gelijck die daegelijxe heer van die plaetse die van de Gereformeerde Gemeente is, hem vordert". Het synodale antwoord luidde als volgt: »Dat op soodaenige daegen als d' Ingesetenē van die plaetse door last van haere hoge Overheden niet mogen arbeyden, den Predicant moet predicken, doch niet soodaenige epistelen off Evangeliën als men int Pausdom gewoon is, ende dat hij sijne Toehoorders van alle superstitiën sal affmaenen, doch sal hij het doen met goede communicatie met den daegelijcxen heer van die plaetse". Wij schreven dit

[1]) Gerlach Ribbius, pred. te Arnhem.

gravamen met het antwoord hier af, omdat naar aanleiding van hetzelve de gecommitteerden der classis van Arnhem aan deze vergadering de zwarigheden berichtten, welke de kerk te *Issum* (onder de classis v. A.) drukten tengevolge der uitvaardiging van twee plakkaten door den bisschop van Keulen; en men verzocht de hulp der Geld. synode, opdat de bloeijende (*sic*) kerk van Christus in die plaats niet onderdrukt, maar in stand gehouden wierde. Den synodalen afgevaardigden werd aanbevolen den welstand dier gemeente zoo ernstig en getrouw mogelijk te behartigen, »en soo wanneer haer yetwes (*iets*) voorkompt, datze alles sullen doen wat tot behoudinge van de kercke sal verstaen worden te behoren". De HoogMogenden gaven goede beloften, en in de Harderwijker synode v. 23—30 Juli 1656 verwachtte men van deze eene apostille. Kwamen haar verder zwarigheden in de uitoefening der ware religie voor, men wendde zich wederom in 't belang dier kerk tot de staten-generaal. Ook beloofde deze synode bedacht te zullen zijn op de verplaatsing van Ds. Faber, predikant der gemeente aldaar, hetzij in Noordbrabant bij de herstelling (reductie) van Ravestein en Megen, of ergens elders in het land van Kleef, vermits hij, naar het zeggen van den assessor dezer vergadering, Ds. Gerlach Ribbius (Arnhem), hoewel onbesproken van leer en leven, »in groote onlust ende verwijderinge der gemoederen met een groot deel der gemeente gecoomen was". Ds. Faber zal wel de opvolger geweest zijn van Henricus Birwitz, die aan het slot van de acta der Zntf. syn. v. 13—16 Sept. 1648 als »aengecomen pastor in Issem" geboekt staat.

Georgius Ulricus Wenning, — afkomstig uit het Nassausche, als prop. in 1645 beroepen en bevestigd te Eupen, Aken (zijne voortdurende woonplaats) en Borscheid, in 1649 ook te Vaals, in 1690 emeritus, † 1697, — richtte tot de Geld. syn., 29 Sept.—4 Oct. 1652 te Nijmegen vergaderd, het verzoek, »dat doch nevens andere kercken in specie die kercke van *Vaels* worde in achtinge genomen. Men zou zich bij de Chambre Mi Partie beklagen. De Harderwijker synode v. 23—30 Juli 1656 achtte het noodig, dat de Generaliteit een waakzaam oog hield op Vaals en in 't algemeen op het *land van Overmaas*, opdat de kerken aldaar niet in het Roomsch-Katholiekendom ten ondergingen maar behouden bleven. De afgevaar-

digden der Zuid- en Noordholl. synode stonden de Geldersche afgevaardigden in dit streven getrouw ter zijde. Uit de rapporten der synodale correspondenten uit Zuid- en Noordholland bemerkte de Nijm. syn. v. 18—25 Aug. 1658, dat de Spaansche ambassadeur nopens de met de staten-generaal te volgen handelwijs op het stuk van den godsdienst in de landen van Overmaas, nog geen last ontvangen had, en dat de staten, wanneer die lastgeving inkwam, op de handhaving der Gereformeerde religie aldaar bedacht zouden wezen, gelijk zij nu reeds waren, en bij dien ambassadeur op de vrije uitoefening dier religie zouden aandringen. Men verzocht bijgevolg den correspondent der Geld. synode over de kerken in die landen en bizonderlijk over de kerk van Vaals, die men vernam, dat zeer bloeide, een wakend oog te willen houden. De synodale afgevaardigden ontvingen de opdracht hieromtrent met de corresponderende synoden in onderhandeling te treden en met veréénde kracht te doen wat de plicht vereischte, met den beslisten toeleg, dat de kerk van Vaals in de »partitie" der staten-generaal mochte geraken.

Wat eindelijk *Viersen* nog betreft, in art. 20 van de acta der Arnh. syn. v. 15—18 Juli 1640 leest men: »alsoo noch sommige die in 't Overquartier in bedieninge sijn geweest, nyet en sijn betaelt, onder anderen Johannes Vetterus, rector geweest sijnde tot Venlo, tegenwoordig tot Elburch, en den coster tot Viersen, geñt Godtschalck van Schoock, wert raetsaem gevonden dat D.D. Deputati door den Ed. Hove, sullen voorschrijven soecken aen haer E. gecommitteerden in den Hage, om door deselve an den E. Raat van Staaten gerecommandeert te worden, ten eynde dese Broeders eenmael tot hare betalinge geholpen en clachteloos gestelt werden" [1]). De Nijmeegsche synode v. 10—13 Sept. 1645, voortgezet 13 en 14 Aug. 1646, gaf den synodalen afgevaardigden in last »aen de Generaliteyt tot vergoedinge van zijne tractament ende ryscosten, die hij tot dienst van Godts kercke van zijn eygen heeft verschoo-

---

1) Zoo toonde men zich in de Zutf. syn. v. 3—10 Sept. 1657 ook gezind Straatsburg in den opbouw harer kerk te Wolfsheim (even buiten Straatsburg) te hulp te komen, en den opbouw der kerk te Pleissenhausen in de Beneden-Palz te bevorderen. Het streven toch was, de noodlijdende kerken zooveel doenlijk klachteloos te stellen.

ten, aen te houden, waertoe die Ed. heeren van den Houe haere favorabile hulpe hebben belcoft". Bij de Nijmeegsche synode v. 29 Sept.—4 Oct. 1652 beklaagde hij zich, dat hij zijn post van koster, waarin de leden van het Hof v. G. hem bevestigd hadden, door de kuiperij der Pausgezinden had moeten verlaten, wat hem groote onkosten veroorzaakt had, daar hij aanmerkelijken overlast had moeten lijden; hij wenschte daar vergoeding voor te erlangen. Nu zou deze synode zorgen dat zijn persoon bij al de classen voor gerecommandeerd werd aangenomen ten bate van den schooldienst inzonderheid in het land van Kuik of de Meijerij van 's Hertogenbosch, dewijl hij van goede getuigenis voorzien was. Intusschen werd hem uit de classen een bedrag van 40 gl. als honorarium toegelegd. Een jaar later was hij overleden.

Alwie van Viersen en omstreken meer wil weten, raadplege het door onzen medewerker J. G. Frederiks, destijds te Zutfen, thans te Amsterdam, in de Nederl. Spectator v. 1875 zoo geestig als zaakkundig ter spraak gebrachte, te Arnhem bij J. A. Nijhoff en Zoon verkrijgbaar gestelde werkje van Dr. P. Norrenberg (Viersen, 1875): Geschichte der Herrlichkeit Grefrath; zugleich ein Beitrag zur Geschichte des Geldrischen Ambtes Kriekenbeck, 8°. 165 bl. met lith., *f* 1.75.

J. ANSPACH.

Privilegie in 1563 gegeven aan het Brielsche gilde van St. Severius. Medegedeeld door H. de Jager.

Wy Bailliu, Burgermeesters, Schepenen, Raeden, Oudt ende Nyeuw Gerechte der stede vanden Bryelle, doen te weeten eenen yegelycken, dat wy, om te maecken goeden regul, polecie ende ordonnantie onder den gildebroeders van Sinte Seuerius gilde binnen der voors. stede vanden Bryelle, genaempt het Weeffuers ende Spoeldersgilde, het voors. gilde gegundt, gegeuen ende verleent hebben, gonnen, gheuen ende verleenen mits desen die poincten ende articulen hyer naer volgende: Inden eersten dat gheenige vreemde luyden van buyten vuyt eenige steden ofte dorpen vuyt Hollandt, Zeelandt ofte landt van Vooren, ofte elders, gheen linne ofte wolle werck hyer vuyter stede haelen sullen omme te weefuen. Ende indien yemandt beuonden werde deese contrarie gedaen te hebben, dat waere vpte verbeurte vant selue

wercke, ende daer en bouen een boete van drye ponden hollandts, teen derdendeel ten behouffue vanden officier der voors. stede vanden Bryelle van sCo. Mats. weege, ende tander derdendeel ten prouffyte van het manhuys der seluer stede, ende het derde derdendeel ten behouffue vanden aenbrenger. Item soe en sullen insgelijcx gheenige schippers ofte andere luyden van buyten ofte van binnen der voors. stede vanden Bryelle, noch oick gheenige vande voors. gildebroeders, te landewaert loepen vpcoepen, noch oick binnen deeser stede ofte ergens anders, eenige goederen van wolle ofte linne, dan vp de vrye marcktdage deeser stede, vp een boete van drye ponden hollandts ten behouue als bouen. Item indien daer eenige vrouwen waeren, spinsters ofte kempsters, ofte andere burgers, die eenich wollewerck aennaemen te weeuen byder ellen ende te reeue, sullen schuldich weesen te commen int voors. gilde ende cost ende last draegen, als een ander gildebroeder, altydts gheuende voor haer incompste vijff scellingen grooten. Item indien daer jemandt van buyten quaeme, die int voors. gilde van Sinte Seuerius begeerde te weesen, sal schuldich weesen eerst poorter te werden ende te verthoenen met goede bezegelde certificatie vande wet, waer dat hij lest gewoent heeft ende van waer dat zy syn. Item een vreemdelynge van buyten, die meesterie vpstellen wilde, sal schuldich weesen voor zyn incompste te geuen tot behouftue vant voors. gilde drye karolus guldens, ende een poorter ofte burger, die meesterye vpsedt, sal gheuen ten prouftyte vant voors. gilde vijff scellingen grooten vlaems. Item en sal oick nyemandt meesterye vp moegen setten binnen der voors. stede vanden Bryelle, ten zy dat hy eerst verthoene met goet bescheyt dat hy vyer jaeren aent ambocht geweest ende gewrocht heeft, vp een boete van drye ponden hollandts ten behouue als bouen. Item off daer eenige burgers kinderen waeren, die het ambocht van wolle ofte linne weeffuen begeerden te leeren, die sullen gheuen ten behouffue vant voors. ghilde vyfthien stuuers voor heurl. incompste ende leergelt, ende een jonge van buyten, diet voorn. ambacht begeerde te leren, sal gheuen voor zyn incompste vyff scellingen grooten vlaems. Item indien daer eenige knechts van binnen ofte van buyten deeser stede aengenoemen waeren van een meester, om een jaer lanck by hem te wercken, die en

sal by gheen ander meester gaen wercken, voor ende alleer hy zynen eersten meester voldaen sal hebben, vpde verbeurte van zyn ambacht ende correctie. Item en sullen oick gheenige knechts binnen der voors. stede moegen wercken, ten zy dat zy jaerlicx geuen, ten behouffue vant voors. gilde, twee groot, ende dat sal hy schuldich weesen te betaelen, soe wanneer hy een stuck wercks gewrocht sal hebben ende alsdan voort begeert te wercken. Item sullen alle gildebroeders ende susters jaerlicx geuen voor haer gildegelt acht groot. Item indien daer jemandt vuyt deuotie int voors. ghilde begeerde te commen als beminders, die sullen jaerlicx gheuen, tzy off zyl. van buyten ofte van binnen waeren, een braspenninck. Item en sullen oick nyemandt vande meesters haere huysvrouwen ofte kinderen, nochte nyemandt van haeren huysgesinne, gheen werck aen gaen nemen tot ander luyder huysen, ten waeren zy daer ontboeden waeren; dan zy zullen elcx wercken, datmen hem thuys brenght om eenen stuuer te winnen; mer indien zy twee ofte drie ponden gaerens te cort quaemen, omme twerck vp te maecken, tselue sullen zyluyden moegen haelen. Ende soe wye beuonden werde hyer inne contrarie gedaen te hebben, sal die eerste reyse verbeuren, ten behouffue vant ghilde, vyfthien stuuers, ende die tweede reyse vijff scellingen grooten vlaems, ende die derde reyse vpde verbeurte van zyn ambocht te laeten. Item dat gheene meesters ofte vrouwen van buyten deeser stede, noch oick gheenige schippers, eenich werck wech sullen moegen voeren omme buyten te wercken, ten waere saecke dat den gheenen, diet werck toecompt, ofte yemande van zynen huysgesinne, daer seluer bydt werck waeren. Ende soe wye beuonden wert eenich werck gehaelt ofte wech gevoert te hebben als bouen, sal verbeuren een boete van drye ponden hollants ende correctie vander stede. Mer een yegelyck sal seluer met zyn goet moegen vaeren, ofte yemandt van zyn huysgesin daermede moegen senden ende wederomme thuys haelen, daert hem belieuen sal. Item indien daer eenige burgers ofte poorters eenich gaeren tot eenighe weuers binnen deeser stede te weeffuen brochten, ende dat hetselue gaeren seer broes waer, omme te wercken, alst vpt thou stont, sulcx dat den meester, daer hyt voor aengenoemen hadde, nyet en wilde ofte mochte wercken om des broescheyts wille, soe sal den gheene,

diet werck toecompt, den knecht vant ghilde eenen stuuer ghenen, die gehouden sal weesen te haelen den vyer deeckemeesters, ende sullen die selue deeckemeesters den meester voor tselue werck toevougen, soe als in redene behooren sal. Ende indient die meester voor dat loen nyet en wilde wercken, soe sullen die voorn. deeckemeesters gehouden weesen het selue gaeren te weeffuen om tselue loen, dat zyluyden daer vp gesedt hebben. Item indien daer yemandt vande burgers clachtich waeren van dat zy haer beschot van haer werck nyet en hadden, ofte dat heur werck bedoruen waere tzy wollen ofte linnen, zoe sullen syluyden daer vp nemen vyer keurmeesters, om te seggen oft quaelycken gewrocht is, ofte wel, ende dat vp haeren eedt. Ende indient beuonden werde quaelycken gewrocht ofte bedoruen te zyn, ende het beschot daer nyet te weesen, soe sal den gheenen, diet selue werck gewrocht sal hebben, schuldich weesen den seluen luyden dat goet te doen ende beeteren naer behooren, vp die boete van drye ponden hollandts. Item en sal nyemandt binnen der voors. stede linne ofte wollen moegen wercken, dan van smorgens te drye vren tot sauonts te negen vren thoe, nochte oick vp gheene lieuevrouwe ofte apostelsche daegen, vp een boete van drye ponden hollandts Item indiender eenich meester sterfft ende zyne weduwe het ambacht, by haeren man gedaen, begeert te continueren, sal tselue moegen doen; mer indien sy een ander man trout, nyet int gilde weesende, sal schuldich weesen int gilde te commen ende zyn gildegelt te betaelen, als voors. is. Item soe wanneer daer eenige gildebroeders kinderen trouden, tzy knecht ofte meydt, soe sal die vader ofte moeder vande kinderen den knecht syn loen geuen, te weeten twee groot, die gehouden sal zyn omme te gaen ende den gildebroeders een weete te doen vp een seeckere vre, omme met den bruydt ende broegom te kercke te gaen ende te offeren Ende soe wye nyet en quame sal verbeuren een halff pondt was, tot behouff van tgilde, ende daerenbouen een boete van drye stuuers, diemen jaerl. onder die gemeen gildebroeders verteeren sal. Item indiender eenige gildebroeders kinderen sterffuen, soe sal die knecht ommegaen als vooren, ende alle die gildebroeders een weete doen, omme vp een seecker ure te commen, omme met het kindt te kercke te gaen, ende daerouer

te offeren, ende daer mede weeder te huys te gaen, vp die boete van een halff pondt was, ten prouffyte als bouen, ende daerenbouen drye stuuers, omme die te verteeren als bouen. Item indien daer eenige ghildebroeder ofte zyne huysvrouwe sterfft, soe sal insgelycks die knecht ommegaen ende alle den gildebroeders een weete doen omme met het lyck te kercke te gaen ende daerouer te offeren, ende weeder thuys daer mede te gaen, vp een boete van een pondt was ende ses stuuers, te verteeren als vooren, noidtsaecke altydts vuytgesondert, ende den deeckenmeesters om oerloff te bidden. Item indien die knecht yemandt vergeeten hadde die weete te doen, soe sal hy selue die voors. breucken schuldich weesen te betaelen. Item indien yemandt onwillich waere, omme zyne ongelden te betaelen, dien sal men zyn ambocht verbieden, ter tydt thoe hy zyn breucke betaelt sal hebben. Ende indien hyt daerenbouen doet, sal verbeuren drye ponden hollants. Item sullen alle die gildebroeders gehouden weesen in alle ommegangen voorde processie te gaen met twee toertsen. Item van nu voortaen sal men die feeste van Ste. Seuerius houden vp den seluen dach, als hy gewoenlyck is te commen, ende sullen alsdan gehouden weesen alle die gildebroeders met het gilde te kercke te commen te vespertydt ende ter hoochmisse, ende helpen luyden ende onder die misse te offeren. Item sullen alle die gildebroeders ende susters vp Ste. Seuerius dach alle jaere een maeltydt byden anderen teeren ende sullen gehouden weesen heurluyder maeltydt te betaelen, tzy off zy commen ofte nyet en commen, noidtsaecke vuytgesondert, als beddevast ende van huys te zyn; nochtans der deeckemeesters altydts om oerloff te bidden. Ende alsdan salmen kyesen by de meeste stemmen vande gemeen gildebroeders twee nyeuwe deeckenmeesters, die dienen sullen twee jaer lanck aen een, ende daer sullen offgaen die twee jaer gedient hebben, ende blyven stille sitten twee jaer lanck, ten waere zyluyden geroepen werden om die rekeninge te hooren vant jaer, daer zyluyden inne gedient hebben, ofte om eenige andere saecken, tgilde van noede weesende, vp een boete van een pondt was ten behoune vant ghilde. Item ten seluen daege sullen die voors. twee nyeuwe deeckenmeesters mette twee deeckenmeesters vant voorgaende jaer een ouerman tot hemluyden kyesen, ende sullen den eersten saterdach, naer dat zyluyden gecoeren sullen zyn, bouen

vpt stadthuys commen ende aldaer voor den gerechte een eedt doen, omme hemluyden getrouwelycken in heurluyder officie te draegen, vpde boete van drye ponden hollandts, te verbueren telcken reyse zy in eenige vande voors. poincten onaxaem geweest sullen hebben. Item soe en sal nyemandt ouer tmael eenige questie ofte discordie maecken onder den gemeen gildebroeders, vpde verbeurte van twee ponden was tot prouffyte van Sinte Seuerius aulthaer, ende sal die breucken terstondt moeten gheuen, vpde verbeurte van drye ponden hollandts, indien hy die breucke nyet en betaelde. Item soe sullen die deeckenmeesters gehouden weesen alle jaere rekeninge ende bewys te doen binnen ses weecken, naerdat zyluyden van haer deeckenmeesterschap gesedt sullen weesen, van allen boeten, correctien ende incompsten, tvoors. gilde van Sinte Seuerius competerende, van alle twelcke zy leueren sullen gelt ofte het vuyterste recht, vp die verbeurte van heurluyder neerynge te laeten, ter tydt toe zy haer rekeninge gedaen sullen hebben, ende daerenbouen een boete van drye ponden hollandts. Item indien die deeckenmeesters eenige boeten ofte ongelden vergeeten hadden te innen, die sullen zyluyden schuldich weesen seluer te betaelen, vp die boete van drye ponden hollandts. Item salmen alle deese voors. boeten moegen innen met een stedeboede, als oft vp ghyselrecht verleeden waere. Ende alle deese voors. boeten sullen weesen teen derdepaert ten prouffyte vanden Officier van deese stede van sCo. Mats. weege, ende het ander derdendeel tot prouffyte vant manhuys deeser stede, ende het derde derdendeel ten prouffyte vanden aenbrenger. Item indien in deese priuilegie eenige duysterheyt ofte difficulteyt geviele, tselue sal staen tot discretie vanden gerechte. Ende sal deese priuilegie dueren tot weederseggen deeser stede.

Vlucht van een Franschen koning (XXVIII, 520). De hier bedoelde is Lodewijk XVIII, die, destijds graaf van Provence, Juni 1791 uit Frankrijk week, vergezeld van zijn vertrouweling Louis François de Rhétiade, graaf d'Avaray, Deze bleef zijn vorst in ballingschap getrouw, en was het hoofd van diens kleine hofhouding, tot zijne gezondheid hem noodzaakte zich naar Madeira te begeven, waar hij in 1811 overleed. In 1799 had hem Lodewijk XVIII den hertooglijken titel geschonken. Zie o a. de Vaula-

belle, Histoire des deux Restaurations, I, 26, 93, en Histoire de la Restauration par un Homme d'Etat, I, 64, 176, 177.

J. H. H. S.

VRAGEN.

St. Brandaris, St. Lieven. *Nav.* XXII, 67 vraagt naar naam en verblijfplaats der gilden, die Brandaris en Levinus tot hun patroon of beschermheilige gekozen hadden. Er kwam, zoover wij weten, totdusver geen antwoord in. Nu dan de nieuwe vraag, of wij hier niet aan verdichte, aan spotnamen te denken hebben, tevens een schimpscheut inhoudende op anti-protestantsche heiligen-jacht?! Nopens een luiaard hoorde ik wel eens: St. Lieven zit op zijn rug. Vgl. *Nav.* XXII, 156, 300. Zou men dan ook niet bij voorbeeld kunnen zeggen: »hij wierookt, offert, aanbidt St. Brandaris"; eigenlijk, nopens een brandbrieflegger, brandstichter; figuurlijk, nopens een sterk in 't oog loopend beoefenaar der ars amatoria? »Brandaris" toch was eertijds de naam van alle vuurtorens; in 1594 is de »Brandaris" op Terschelling gebouwd (vgl. *Nav.* IV, 94, 371).

Weduwe van Charles Dickens. Weet iemand mij bijzonderheden mede te deelen nopens deze vrouw, haar karakter, humeur en levensgeschiedenis? Welke bronnen kunnen mij iets leeren omtrent de echtelijke verhouding van Dickens en zijne vrouw. Forster's Leven van Dickens en Dickens' brieven wijzen daaromtrent bijna niets uit. Kan men mij desnoods alleen het N° van Galignani's Messenger noemen, waarin een eigenhandige brief van Dickens over dit onderwerp opgenomen is?

X.

Willem Evertsen. Den 22 Sept. 1689 legde de raad der stad Zierikzee eene boete van 100 gl. op aan ieder, die zekeren Willem Evertsen zou huisvesten of herbergen. Wie weet wat voor een persoon hij was of wat kwaads hij had bedreven?

ANTH. DE VLIEGER.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XXIV.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. Dirks.

1143. 1650. Willem II als markgraaf ingehuldigd te Kamperveer of ter Veere. Vz. als bij *Chevalier*, *Histoire métallique de Guillaume III*, p. 52. Kz. *van Loon* I, 396. (Verz. *mr. Jer. de Vries Jzn.* Cat. Oudh. te Middelburg ten toon gesteld in 1870, blz. 71, n°. 109. K.

Belegering van Amsterdam, 30 Juli—4 Aug. 1650 en hare gevolgen.

1144. I. 1650. *v. L.* II, 344 (1) Met het wapen tusschen opgestrikte rouwkleeden. Voor EN *rov* op de kz. te lezen IN *rov* (zeldzaam). *Esdré*, n°. 16, *f* 40. *Voute*, n°. 1210, *f* 21.25. *Van Cleeff* I, n°. 1582, *f* 19.

1145. II. 1650. *v. L.* II, 344 (2). Wapen en de vrijheid. Soms iets grooter als bij *van Cleeff* I, n°. 1583. Z *f* 10. *Esdré*, n°. 17. *f* 22. *Voute*, n°. 1211 (grooter). *f* 18.25. P. H. v. Gelder = en iets anders gespeld.

1146. III. 1650 30 Juli, *v. L* II, 344 (3). Amsterdam. Amstelgezicht. *Ons hert en handt* enz. Kz.: De vrijheid. *Lof Amstel* enz.

1147. IV. 1650. *v. L.* II, 345 (1). Vz. als de Vz. van 344 (3). Kz.: De optogt naar Loevestein, gegraveerd als *v. Orden* II, 681. *Westhoff*, n°. 1363. *Esdré*, n°. 18. *f* 20. *Voute*, n°. 1212 *f* 18.25. *Van Cleeff* I in goud, n°. 1584, 60 gr., *f* 100.

1148. V. 1650. *v. L.* II 345 (2). Vz. als *v. L.* II, 344 (3) en 345 (1). Kz. gegr.: *Godt heeft ons bewaert. V. Orden* II, 681, zegt: »Somtijds *God*, meestal met drukletters. Wij zagen dien ook met het b.b. van Willem II, daarin gegraveerd." Dit is de penning van den Cat. *P. Smidt van Gelder*, n°. 2143, 41 w., fraai, op welken laatsten nog dit binnenschrift om den rand van het b,b.: *Dorete Kols vereert dese penninck aen Matewes Leenderse van de Briel, geboren den 11 Augusti 1650.* Later bij *H. Salm*, n°. 1050.

1149. VI. 1650. *v. L.* II, 345 (2). Bij *Esdré*, n°. 21. Z. *f* 71.25. Vz. = kz. met een ander randschrift.

1150. VII. 1650. *v. L.* II, 345 (2). Bij *Salm* n°. 1051. Vz. = kz.

met gegr. een schip in volle zeilen, waarboven: LIBERTAS. Onder in een compartiment: *Augustijn Balck Cappeteyn.* Z. 63.

1151. VIII. 1650. Vz. als *v. L.* II, 345 (1 en 2). Binnen een lauwerkrans: *Den 30 July quam — Een Onverwacht — Soldaten-Macht — Docht Amstel t'overvallen — Godt gaff Eendracht — Dat Burgers Wacht — Bewaerden Stadt en Wallen — Verlaten den 4 Augustij 1650.* Cat. *v. Orden*, n°. 1625. Z. 59½ w. *f* 40.25. *De Roye*, n°. 1487 in lood *f* 0.30.

1152. IX. *1653 den 15 Augustus begraven Juffvrou Adriana Bas, huysvrou van de heer Hendrieck Reyal Reyniersen* enz. Cat. *Westhoff*, n°. 1365, 44 w. *De Roye*, n°. 1488. Z. *f* 14.25 op *v. L.* II, 345 (2). Bij *van Cleeff* I, n°. 1596, *f* 15 = zesregelig vers op *v. L.* II, 350 = n°. 1203 beneden.

1153. X. 1650. Vz. *v. L.* II, 345 (2). Kz. zinspelende op nijverheid en voorspoed. (Tin) = *de Roye*, n°. 1486. Lood. *f* 1.

1154. XI. 1650. Vz. *v. L.* II, 345 (2). Kz.: Omschrift: *den 30 July quam een onverwacht* enz. *De Roye*, n°. 1484. Z. *f* 22.25

1155. XII. 1650. Vz. *v. L.* II, 345 (2). Kz.: Omschrift van 345 (1). *De Roije*, n°. 1485. Z. *f* 18.

1156. XII. 1650. Niet bij *v. Loon.* Vz.: Gezicht op de stad. *Godts Magtige Handt ontlasten Hollant.* Kz.: het wapen van Amsterdam.

Godt spaar de trouwe Burgerij,
Die hout haar altijd wackker
In vree en stelt de twist ter zij.
Godt spaar den Hopman Backker.

Cat. *Becker*, p. 184, n°. 575, gegr. fraai 49.65, *f* 61 (zeer zeldzaam). Verz. van den heer *P. H. van Gelder.*

1157. XIV. Ald. p. 184, n°. 576. Z. 47.50 *f* 71.00. Satyrieke penning op het mislukken van de belegering met de namen der heeren naar Loevestein vervoerd, fraai gegraveerd, langw. vierkant 81/65. Zeer zeldz.

1158. XV. 1650. *v. L.* II, 346. Ter eere van Prins Willem II door *Pieter van Abeele. Revue* 1853, p. 186 (III). Bij *Salm*, n°. 1052, zonder 1650 onder het b.b., *de Roye* = n°. 1489. Z. *f* 12.50. Ook bij den heer *P. H. van Gelder.*

1159. XVI. 1650. Bij *van Cleeff*, I n°. 1587. Vz.: Borstbeeld. Kz. de vz. van *v. L.* II, 345 (1). Z. *f* 18.50.

1160. XVII. 1651. *v. L.* II, 348 (1). Uit den opbrengst der wachtboeten. Aan de schutters uitgedeeld. *V. Cleeff* I, n°. 1588. Z. *f* 9. Ald. n°. 1589. Zonder omgewerkten rand. Z. *f* 15.

1161. XVIII. 1652 (*in May*). *Uyt Hektors 1ste Rodt*, bij *de Roye* n°. 1490. Z. *f* 21. (Hoogst zeldzaam). Vz.: wapen van Amsterdam met de leeuwen en liggende krijgsman enz. Omschr.: *1650. Den 20 Juli heeft Prinse Volck de stadt berent van Amsterdam en syn Augusti 4 daer afgewent.* Kz.: Ruiter te paard, waaronder E. P. B. en

Van Hectors vaan het eerste rot
Is uytghedeelt dit silver lot, 1652 in May.

Omschrft:

Vlissis loosheyd kan het scheepryck Y niet schaen,
Zoolang er Hectors syn die voor de vryheid staen.

Cat. Hist. Tent. Amst. 1876, n°. 4001. Bij *Voute*, n°. 1277. Uiterst zeldzaam. Z. *f* 27. Ook afgeschreven door *mr. J. van Lennep* en *J. ter Gouw* in *het Boek der Opschriften*. Amst. 1869, bl. 39. In Verz. *P. H. van Gelder.*

1162. XIX. 1652 Mei. *v. L.* II, 348 (2). Uit de wachtboeten van Hectors 2de *rodt. Voute*, n°. 1216. Z. *f* 9.75, doch bij *Esdré* met zeldzaam, n°. 25. *f* 10.50 [1]).

1163. XX. 1650. *v. L.* II, 348 (3). Vz.: Amsterdam. Kz.: De Vrede Mars vertredende, met ingesneden omschriften. Door *D. van Riswyck*, *Revue* 1857, p. 406. II. *a*) Bij *P. Smidt van Gelder*, met op de kz. ingesneden: *Johanna van der Woude. b*) Bij *Salm*, n°. 1057, op den benedenband ingesneden: *Gerrit G. van Leuven*, waarschijnlijk dezelfde als Cat. Hist. Tent. Amst. 1876, n°. 4006 met *Gerrit G. van Leeuwen* op de banden. In verz. *P. H. van Gelder* met *walle* in plaats van *wallen.*

1164. XXI. 1650. *v. L.* II, 349 (1), door *D. van Riswyck*, *Revue* 1857, p. 406/407. II.

---

[1]) Op den steel van een zilveren lepel met een beeldje van een krijgsman op het boveneinde leest men:

Doen ick quam in de waght
dat was doen de Prins
voor Amsterdam lagh
Den 30 July 1650.

(Zie Cat. Hist. Tent. Amst. 1876, blz. 237, n°. 4005).

1165. XXII. 1650. *v. L.* II, 349 (2). Gegr. met Jupiter en Venus. Ook met 1654, *v. Orden*, n°. 1628. *f* 5.

1166. XXIII. 1650. *v. L.* II, 350. Na het overlijden (6 Novb. 1650) van Prins Willem II met het versje:

Nu rust dien Prins, die 't vrije Nederlant
Te lief had voor zich zelfs, zijn vaders rechterhandt.
De een het door 't swaard behoed voor rampen en bederven,
Dees heeft het land behoed voor rampen door zijn sterven.

In een zeer zeldz. boekje [1]) (*Bibl. Duncaniana* 1651. Deel II, Kon. Bibl.) vond ik de volgende tegenhangers of varianten:

Hier leyt een Prins, die 't vrije Nederlant
So lief had als sich selfs, wiens vaders rechterhant
Bevrijden't door het swaerd van allerley verderven,
En dees bevrijden het voor rampen door sijn sterven.

of

Hier rust d' onrust van Amsterdam,
Die door sijn lust haar rust benam.
Hier rust de lust van 't vaderlant,
Die in d' onrust sijn luste vant.

1167. XXIV. 1650. *v. L.* II, 350. Bij *P. Smidt van Gelder* n°. 2151, Z. 58 w. (zeldzaam) op de kz. onder: *door zijn sterven*, nog gesneden: 6 *Novemb.*

1168. XXV. Gegr. Gedenkp. anders dan *v. L.* II, 350, en zonder de woorden: *Verkragting van Holland* op de kz. en ander omschrift. Kz.: Gezicht van den Buiten-Amstel met de twee Blokhuizen (hoogst zeldz. niet bijv. L.). *Esdré*, n°. 31, *f* 73.50 = *Voute*, n°. 1222, *f* 66.50. *Westhoff*, n°. 1374 = *v. Cleeff* I, n°. 1595. *f* 21.

1169. XXVI. Als boven. Vz. = *v. L.* II, 350. Kz.: Gezicht op Welna aan den Buiten-Amstel. (Hoogst zeldz. niet bij v. L). *Esdré*, n°. 32. *f* 56.50 = *Voute*, n°. 1221. *f* 50. *Van Cleeff* I, n°. 1596. Z. *f* 42—50 K. Zeer uitvoerige gravure. Gezicht = boven: twee engeltjes met de inscriptie: *God heeft ons bewaert*, hetgeen men ook vindt op

1170. XXVII bij *van Cleeff* I, n°. 1597. Beleg van Amsterdam en vervoeren der zes leden enz. Vz.: Gravure. Vgl. *v. L.* II, 350. Kz. Doch links, verschil in het omschrift en zonder de woorden:

[1]) *Extract uyt de Heeren Feenster Almanak op 't jaer 1651.* Leeuwarden bij *Claude Fonteyne.*

Verkragting van Holland. Kz.: Gravure. Gezicht aan den Buiten-Amstel op de beide blokhuizen, daarboven twee engeltjes; inscriptie: *God heeft ons bewaert. Z. f* 51.

1170*. Bij den heer *P. H. van Gelder* met kleine variatiën. Kz.: *te lieff had voor sich selff,* in plaats van *te lief had voor. sich selfs.* Verder met: *dees heeft het land behoet door sijn sterven 6 Novemb.* en *heeft het door 't swaert behoet voor rampen en bederven.* Onder aan: *Verkrachting van Hollandt* (Uiterst zeldzaam).

1171. 1650. *v. L.* II, 352. Ter eere van Willem II en zijne gemalin. Kz. = *v. L.* II, 387. Door *P. van Abeele, Revue* 1853, p. 156, IV. In Cat. *Arti* 1880, n°. 1201, schijnen vz. en kz. verwisseld te zijn. Bij *Salm,* n°. 1061. *Z* 45, en *P. H. van Gelder* zonder 1650 onder het b.b. van den prins.

1172. 1650 (6 Novb.). Overl. van Willem II en 14 Novb. (Zie *v. L.* II, 352. a) geboorte van Willem III. Uitmuntend gegrav. zeer groote, verg. zilv. penning. Vz.: *Wilhelmus bij der Gratiën Godts Prince van Orangien, Grave van Nassau, Catssenellebogen, Vyanden, Diest, Lingen, Meurs, Buren, Leerdam.* De prins geharnasd, met gepluimden hoed, den bevelhebbersstaf in de rechterhand, te paard gezeten. Op den voorgrond een zuigeling in de wieg, waarboven *Orangien Spruyt* en daaronder *1650 July 29* (had moeten zijn 30), de dag van het voorgenomen beleg van Amsterdam. Kz: ✲ *Godt en Nassau en 't Vaderlandt getrou. Tot den Doot toe strijt altijt voor de Waerheit.* De geregtigheid als eene vrouw met zwaard in de regter- en weegschaal in de linkerhand in een landschap met heuvelen en gebouwen. Kon. Kab. *Aanw.* 1856, blz. 2, uit de verz. *v. d. Noorda,* n°. 1005. *f* 135. 57 w. De heer *Meijer* zegt t. a. p.: In geene verzameling is mij van dit zeldzaam stuk een tweede exemplaar voorgekomen.

1173. 1650. *v. L.* II, 353, Spotpenning, *het hollend paard.* Cat. Hist. Tent. Amst. 1876, n°. 4009, van *Jhr. H. J. Bicker* te Amsterdam van goud in ebbenhouten doos met de origineele drukken van de verzen *Overval* en *Afval* door Vondel op dezen penning gemaakt. Uitg. *Westerman* X, 347, ook in de *Navorscher* XX, blz. 396—397. Hoogst waarschijnlijk door *Jurriaan* (*George*) *Pool* van Amsterdam (vgl. *v. L.* II, 376 (2) gemaakt. Zie Cat. *Arti* 1880, n°. 1224

1174. 1650 2 Febr. Overlijden van *Descartes v. L.* II blz. 355. Ook afgebeeld bij *H. Kluyskens Des hommes célèbres dans les sciences et les arts et des Médailles qui consacrent leur souvenir.* Gand 1859 T. I p. 246. Zie ald. p. 248—249 en bij *Rudolphi Ed.* 1829 p. 31—32 nog vier stuks van lateren tijd. Een daarvan bij *Voute*, n°. 403 *f* 3. Anderen bij den heer *P. H. van Gelder.*

1175. 1650. Op het huwelijk van Philips IV door A. Waterloos *v. L.* II, 356 (1). Med. Betaelt aen *Adrian* ende *Ghysbrecht Waterloos*, segelsnijders van sijne Majesteit, de somme van ijcxij g. x st. in mindernisse van iiijc xxv guld., hun geaccordeert soo voor het fatson van eene medaillie representerend sijne Magesteyt, als voor veerthien gelijcke medailliën met eene doose gesonden naer Spaigniën, volgende eenen brieff van deschargie in dato des xxiij December 1652. (*Pinchart* in de *Revue* 1855 p. 262 (4) *Hist.* p. 43/46.

Deze penning (1) draagt geen jaartal doch de legpenningen *v. L.* II 356 (2—3) hebben het jaartal 1650. Volgens *Piot Coins et Poinçons* etc. p. 31 n°. 311—313 zijn de poinçons des bustes van de drie penningen nog voorhanden.

1176. 1650. *V. L.* II 358. Ontzet van Guise. Bij *van Cleeff* I n°. 1603 K *f* 1. Andere Kz. dan bij *Goerée* blz. 30 en bij *van Loon* volg. wijlen *Mr. Jer. de Vries Jrz* als spotpenning voorkomende bij hem.

1177. 1650. 3 Sept. *v. L.* 368 op 1652. *Cromwel* en de slag van Dumbar. »Verschillende, altoos ovaal, met en zonder jaartal; somtijds met dubbele omschriften en afbeelding van de beide kamers van het Parlement," zegt *v. Orden* II 689. Zie *H. W. Henfrey Numismata Cromwelliana or the medallic history of Olivier Cromwell illustrated by his Coins, Medals and Seals.* London 1873. Part I titel en pl. I n°. 1—3 p. 1—7 ook kleiner dan v. L.

1178. Z. j. gesneden door *Adriaan Waterloos* omstreeks 1650 (?) Vz. Bb. van een man naar de rechterzijde gewend. Kz. Een wapenschild beladen met een »*sautoir*" en gedekt met een phenix. *Movrir pour vivre.* In 1855 in het kabinet van Prof. *C. P. Serrure.* In de Revue 1855 p. 264 n°. XXVIII medegedeeld door den heer *A. Pinchart. Wiens wapen is dit?*

1179. 1650. *Den 19 Juni* Huwelijksp. van? Zie Cat. Arti 1880

n°. 1708. Deze data gesneden op eenen algemeenen p. Vz. Bruid en bruidegom met twee oningevulde wapenschildtjes. Omschrift: *Die Hem met Godt In Trou Verbint. Altit des Heeren Segen Vint.* Kz. De bruiloft van Cana met omschrift. *Waer Christus is Geneugcht Daer is de Grootste Vreuchdt.* Om dezen tijd kwamen deze penningen zeer in gebruik: wie sneed dezen penning? Vgl. n°. 1109, 1107 in Cat. Arti 1880 enz.

1180. 1650. 50 j. huwelijksp. van *Barent Jans. Kippe* en *Aeltjen Gerrits* K. bij *Brichaut* 1874 n°. 3 als Médaille hollandaise.

1181. 1650 Schuttersp. v. Leiden (Vgl. *v. Orden* pl. XIV (3) van 1652). *Dirks Essai* n°. 105 1650.

1182. Begravenisp. van de *Caeter Straet tot den Harder te* 's Hage. *Revue* 1859 p. 500 n°. 20. *Meded.* I, blz. 204 n°. IX pl. CIX met 1656 evenals 1650 er in gesneden.

1183. 1650. Als boven van *Gebroeders van S. Jan* (kleedermakers te 's Hage) *Revue* 1859 p. 113 n°. 142 en *Dirks, Gildepenningen* Dl. I blz. 259 pl. XLII n°. 3.

1184. 1651. *v. L.* II 500 op 1662. Voor de zes opzieners der *Amst. Schovburgh.* Deze tenname *Jan Jacobsz Hinlopen* A°. 1651 zeldz. bij *Esdre* n°. 42 *f* 17.50.

1185. 1651. Zilv. p. uit twee penningplaten bestaande, in antieken stijl gedreven in zilv. rand met een oog. Mm. 74 strepen.

Vz. Man en vrouw elkander de regterhand ten trouw gevende: de man heft met de andere hand het beeld van den overvloed omhoog. Op den achtergrond ziet men dezelfde voorstelling in het klein bij een ontstoken altaar.

Omschrift: *Sic pater et natus decies sua quis(que) peregit Annos conjugii felicia tempora quinos.* (Zoo hebben vader en zoon beide gedurende vijftig huwlijksjaren, gelukkige tijden doorleefd). Op de Kz. in het midden een wijnstok vereenigd met twee horens van overvloed, vastgehouden door twee omwolkte handen. Voorts de wapenschilden twee [1]) daarvan van lazuur met (2 en 1) *liggende* zilveren halve manen n°. 3 met een jagthoorn en zes leliën n°. 4 met een gekroonden klimmende leeuw gebalkt. Allen aan een standaard gehecht met vlaggen of wimpels, waarop, onder

[1]) Er staat *drie,* doch n°. 3 zal een hoofdschild zijn.

Jehovah met hebreeuwsche letteren : *Inebriamur ubertate tua.* Lager: *Congratulamini nobis.* (Wij zijn (als) dronken door uwe milddadigheid. Wenscht ons geluk. (Waarschijnlijk zegt *Mr. Jer. de Vries Jzn.* in de *Nav.* XIX 339 aan Psalm 36 vs. 9 ontleend). Ter linker zijde staat A°. 1570 en 1623; ter rechter zijde A°. 1596 en 1651, waaruit wij opmaken dat het eerste echtpaar 53 en het tweede 55 jaar is gehuwd geweest, zijnde vader en zoon N. Zij worden nader aangeduid door de letter *F. I. N.* en *H. N. B.* 4 (kinderen?) en I. F. N. en E. M. B. 6 (kinderen)?

Naar de toekenning der wapens vroeg *Mr. Jer. Vries Jzn.* nog in de Nav. XIX 383—384 en op grond van *Nav.* X 169 meende, hij in dat met de drie liggende manen het wapen van het geslacht *van Naerssen te herkennen.* V. D. N. (Nav. XIX 509) echter bestreed dit omdat het bij *v. Naerssen* drie *wassende manen* zijn maar het geslacht *Nypoort* voerde van sabel met *drie* (2 en 1) *liggende* manen.

Is dus deze penning van het geslacht Nypoort? zoo ja van welke leden?

1186. 1651. Leidsche schuttersp. Vgl. *v. Orden* XIV (3) met 1652. Bij *Dirks*, *Essai*, n°. 106.

1187. (1651?). Begravenisp. van de *Toornstraat* te 's Gravenhage. *Meded.* II, 202, met dit jaartal gegrav., doch z. j. op pl. b/VI alwaar men alleen 5 (het volgnummer) ziet. Vergelijk *Minard*, p. 227. *Revue* 1859, p. 515, n°. 55, zonder jaartal.

1188. 7 Julij. *Stadthuys afgebrant in A(m)sterdam den 7 Juli Anno 1652.* Inscriptie op een Gelderschen Rijksdaalder met den halven Man (*Verkade*, pl. IX, n°. 1) van 1651. Afkomstig uit de kelders van de Wisselbank onder het oude Stadhuis. Cat. Hist. Tent. Amst. 1876, n°. 1419 (*mr. Jo. de Vries Jzn.*) = *Esdré*, n°. 35. *f* 6.75. Vgl. *Wagenaar* V, blz. 187.

1189. 1562 9 Aug. Zeegevecht in 't klein tusschen twee Visschersscheepjes. Zie *de Oude Tijd* 1869, blz. 191, *Arend* IV, blz. 300, *v. d. Aa*, *Biogr. Woordenb.* K. (*Jonge Kees*). De chef, de Vlielander visscher Jonge Kees, kreeg een gouden penning aan een blaauw lint, waarop aan de eene zijde het wapen der admiraliteit van Amsterdam, aan de andere zijde twee vischscheepjes, waarvan de bemanning elkander met steenen en brandhout begroet.

1190. 1652. 13 Febr. *Gifte van Abraham van der Hoeven met Catha-*

rina de Geer, Bruydegom aen Anna de Geer ter Gedachtenisse den 13 Febr. A° 1652. Kantschrift van den penning (*v. L.* II, 311. Cat. Hist. Tent. Amst. 1876. n°. 3987 (*P. J. Posthumus*).

1191. *Lodewijk de Geer*, Overleden in 1652. Gedenkp. bij *Welz de Wellenheim.* Cat. II, 2, n°. 13724. Vz.: B.b. met zijn naam. Daaronder E. Kz.: Zuil met scheepssnebben. *His amat hospes civisque vocari.* In de afsnede: *Natus* MDLXXXVII *Den(atus)* MDCLII. G. 14. 11/16. Loth. Z. Coll. *Jer. de Vries Jerz.* in Z. en B. Cat. *Jamieson-Feyens*, n°. 796. Z. 12. Mm. 30.

1192. 1652. Begravenisp. van Jonkvrouwe *Soetjen Teunis*, oud 95 jaren. *Nav.* XIII, blz. II.

1193. 1652 15 Octb. Begravenisp. van *Bernhardus Schotanus*, J. C. Professor te Franeker. Vz.: Brandende kaars op een tafel ongeveer als op de legpp. n°. 701 en 702 van het jaar 1565 bij *van Orden* met het omschrift: *Alteri serviendo consumor* (Een ander dienende word ik verteerd). doch deze met het omschrift; *Alijs inserviendo ipse consumor.* Kz: Wapen aan een strik. Daarboven: *Bernhardus Schotanus I. C. Profess.* Daaronder op een tableau: *Obijt Anno 1652* d. 15 *Octb. Aetat.* LIV. In Z. bij *mr. P. A. V. baron van Harinxma thoe Slooten* te Leeuwarden. *Gids*, Hist. Tent. van Friesland, blz. 94, n°. 206. Aft. bij Friesch Gen.

1194. 1652 18 Octb. Begravenisp. van den Amsterdamschen pastoor *Leonard Marius.* Vz.: De H. Leonard een gevangene bezoekende, met gegraveerd omschrift: *S. Leonardus Abbas.* Kz. gegrav. *Amplissimus ac Eximius Dnus Leonard Marius S. P. D. obiit 18 Octob. 1652.* Z. 36. Cat. *Bom* 1861, n°. 1057. Cat. *Arti* 1880, n°. 1260, Bij den heer *D. C. Meijer Jr.* te Amsterdam.

1195. 1652. Ter eere van *Abraham Elsevier* boekdrukker der Leidsche Hoogeschool. Bij *de Vries* c. s. I, blz. 42—43 pl. III (6) met opstaanden ring. Ruw gegoten in zilver bij *Mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg* [1]).

---

[1]) Volgens den Hoogleeraar *Tiele, Gids* Decb. 1880 in diens Overzigt van het werk van *Alph. Willems, Les Elseviers,* zou dit ruwe, gegoten stuk ter zijner nagedachtenis door de Leidsche Hoogeschool gemaakt zijn. De heer K. v. S. houdt het op grond daarvan voor een stuk der Leidsche Hoogeschool onwaardig en ziet er in eene herinnering van het boekdrukkersgild.

1196. 1652. Leidsche schuttersp. *v. Orden* p. XIV (3) blz. 77. *Dirks Essai* n°. 107.

1197. 5 Septb. Gouden bruiloftspenning gegrav. Vz. Twee uit wolken komende, handen die zamen gevoegd een brandend hart vasthouden. Daarboven: *Mattys Janszen Beuckelman Out 78 Jaeren.* Daaronder: *Voor 50 Jaer Weert Eens dit Paar Getrout den 5 Septemb.* 1602 Kz. Zandlooper en brandende kaars. Daarboven *Willemtje Willems Out 72 Jaeren.* Daaronder.

Wanneer Ons Ent
is Godt Bekent
den 5 Septemb. 1652.

Omschriften Vz. ✠ *Bewaert dees Penninck Om de Trouw*
Waerde kinders Man en Vrouw
Kz. ✠ *Waer in dat wij met Malkaer*
Waeren Vreedich Vijftich Jaer.

Z. Mm. 57 *Jhr. J. F. Backer* te Amst. Cat. *Arti* 1880 n°. 1714.

1198. 1652. Begravenisp. van de *Pr(ince) G(racht)* te 's Hage. *Revue* 1859 p. 500 n°. 21. *Meded. I*, blz. 202 VII pl. *c* VII.

1199. 1652. Als boven van de *Buyren van de Noort en de Snoekstraet.* t. a. p. n°. 22. Niet opgenomen in de *Mededeelingen.*

1200. 1652. Als boven van de *Molenstraat*, t. a. p. n°. 23 *Mededeel. II* blz. 76, pl. *e* VI.

1201. 1652. Als boven van de *Nieuwe Schoolstraet.* Wat beteekenen de letters *IVDLD?* t. a. p. n°. 24 *Meded. II*, blz. 76, pl. *e* (V).

1202. 1653. Als boven van de *Veerkaey* t a. p. n°. 24. *Meded. I*, blz. 203 pl. c. VIII.

1203, 1653. 15 Aug. Zilv. penning. Vz als *v L.* II, 345 n°. 1 of 2. Kz.: *1653 Den 15 Augusti is begraven Juffrou Adriana Bas, huisvrou van de Heer Hendrick Réyal Reynierson synde* 3 *jaren 16 dagen nae het beleg van Amsterdam* is dezelfde als p. 1152 doch deze in de verzameling van den heer *P. H. van Gelder* te Velp.

Vlaamsche gebruiken en een oud woord. Hier in Rousselaere heeft men als volksgewoonten: de saucisenkermis, de taartjeskermis, den bierloop of baerloop. Sausijsen, worstebroodjes, zijn bekend evenals de taarten; doch kermis dier voorwerpen? Zeg ik: och,

't zijn herbergkermissen, dan weet de nederlandsche lezer, die zich geene kermis zonder spellen of kramen denken kan, nog niets. Gaat men echter den oorsprong van kermis, dat kerkmis zijn zal. na en weet men dat het een feestdag is, waarop men de stichting van deze of gene kerk herdacht en door eene plechtige mis vierde, dan zal men het begrijpelijk achten, dat men hier en daar op het platte land wijk- of buurtkermissen heeft, en men gist (of misschien gis ik), dat zulke missen ook gevierd werden in de kapellen, die men ten platten lande op de groote wegen vindt en welker stichting steeds het gevolg is van een feit, dat hedendaags meestal onder de legende der kapel niet meer te herkennen is. De kapel van Onze Lieve Vrouwe van den Kersseboom b. v. zal gesticht zijn, omdat eenmaal Onze Lieve Vrouw aldaar onder een boom rustte; de kapel op het gehucht Vive Kapelle is gesticht ter gedachtenis van een mirakel: een ooilam van den armen boer ving aldaar een wolf; het vluchtte namelijk in een openstaand gebouw, de wolf volgde, doch in zijne drift trok hij de deur achter zich dicht, die in 't slot viel, waardoor hij zoo bevreesd werd, dat hij 't lammeken met rust liet. Ook op plaatsen, waar een ongeluk gebeurd was, b. v. een moord, werd eene kapel gesticht; al deze kapellen hadden hare jaarfeesten — is mijne gissing juist? Dat *bierloop* het geloop om bier zou zijn, wil er bij mij niet in, al is het feitelijk waar. Dat het niet bepaald hetzelfde is als *baerloop*, verzekerde men mij, maar bleef het antwoord schuldig. *Bierloop* is wel ontstaan uit *baerloop*, doch niet volkomen hetzelfde. Onze lezers zijn nu echter nog altoos even wijs; we haasten ons dus het gebruik te beschrijven. Iedere herberg heeft hier en elders in Vlaanderen zijne ietwat vaste klanten; de kastelein wil dit dankbaar erkennen door ze nu en dan eens feestelijk te onthalen; maar hij wil dit liefst zonder al te groote schade. Hij houdt dus herbergkermis, taartjes- of saucisen-kermis, bierloop of baarloop, dat is hij geeft voor een geringen prijs paling, worst, worstebroodjes, gekookte ham, taart of wittebrood ten besten. De klanten maken er gebruik van en drinken eene pint of wat extra. Tusschen twee haakjes, ze kunnen hier eenige pinten bier bergen!

Nu weet men zoo wat alles. Doch wat beteekent nu *bierloop* en *baerloop?* Mijne Vlaamsche buren wisten 't ook niet! De Land-

bouwer, een hier verschijnend flamingant weekblad, schreef onlangs als prijsvraag uit, de verklaring van het woord baerloop. In zijn nummer van 22 April bericht hij ons, dat hij daarop verscheidene antwoorden ontving en dat daaronder het stukje van den heer van de Walle, onderwijzer te Oostnieuwkerke, den prijs waardig gekeurd was. 'k Wil 't overschrijven; misschien verlangen onze lezers wel eens kennis te maken met de taal zoo als ze in handen van particularisten vervormd wordt; beneme ze onzen vriend Winkler maar geene illusiën!

»Mijnheer,

Vanwaer het woord baerloop en het vieren van den baerloop hunnen oorsprong trekken, kan ik u mededeelen. Baer is het worteldeel (le radical) van het werkwoord baren, *donner naissance;* met klankverwisseling heeft men van baer het naemwoord geboorte gevormd.

In het grijs verledene bestond het gebruik reeds in vele plaetsen eenen baerkoek voor Christus geboortefeest te doen bakken; dit brood heette ook kerstbrood. Te kerstdage vergaderden de kloekste, flinkschte en rapste jongelingen des dorps, op het kerkhof, waer er om ter rapst te loopen viel en zijne spierkracht te laten zien, en zoo eene zekere faem te krijgen. De hard gebakken baerkoek of kerstbrood werd met gezwinde hand over den harden grond voortgerold, en elk aan het loopen..... Die het brood vast kreeg 1) moest het dan kunnen in de hoogte opheffen met de tegenstrevers er bij, die aen zijne armen hingen, en hij moest uitroepen: »Kerstbrood mijn brood!"

Dit was de eigenlijke baerkoekloop of baerloop. De baerkoek werd dan feestelijk en triomfantelijk ter herberg gebracht om er onder de juichende jongelieden opgeëten te worden, al 2) een lustig pintje drinkende. De weerd voorzag er in, dat alien eenen koekeboterham 3) konden bekomen. Zoo kwam de baerloop over van het kerkhof in de herberg.

Andere herbergiers begonden nu en dan een Koekebrood te verbollen of te verkaerten te geven 4) om ook hunnen baerloop te hebben. Nu is het algemeen gebruik daergesteld in deze streek, dat elke herberg haren baerloop heeft niet ter gedachtenisse van de geboorte Christi op Kerstdag, maer het jaer door. Ook is de

baerkoek maer bijhoorig 5) meer, en het loopen geheel en al achtergebleven.

Voor bewijzen van mijne aanhalingen verzend 6) ik u tot een boekwerk, dat ik niet in bezit heb, maer dat ik onlangs nog aengeduid gezien heb in eene boekenlijst; het draegt den titel van »de bokkenreders" door Ecrevisse 7).

Aldus onze schrijver. Ik voeg er een zevental aan- en opmerkingen bij.

1) Vast kreeg, d. i. beet kreeg, greep. In Vl. komt dat veel voor: vast krijgen voor iets begrijpen, zoo wel als voor iets grijpen. Ook het Z. Vl. heeft beide, even als iemand vast hebben voor beet nemen, foppen.

2) Al drinkende, d. i. onder het drinken. Van Dale heeft over dit plaatsvervangend *al* ergens een opstel. 't Komt ook voor in den zin van langs: ik ging langs Brugge naar Rousselare, doch niet langs al den steenweg, maar al den binnenweg [1]).

3) Koekboterham van koekebrood (van Dale heeft er mede ergens iets over). Koeke- of kruid- (gekruid) brood is zeer fijn wit brood, dat men afwisselend met krentenbrood op de hooge feesten en kermissen voordient.

4) Verbollen, verkaerten, d. i. als premie uitloven voor den overwinnaar met de bol (platte, eenigzins holle schijf, aan de eene zijde bolrond, waarmede men uit de hand langs den grond rolt) of het kaartspel.

5) In dezen letterlijk van hooren noemen.

6) Gallicisme, van renvoyer, voor verwijzen.

7) Een lijvige kl. 8° roman in twee deelen, langdradig als saai, vóór een 25 jaren verschenen van de hand des toenmaligen vrederechters van Eeclo, Pieter Ecrevisse, de Bokkenrijders (een soort van roovers) getiteld; het tooneel zijn de Brabandsche Kempen (la Campine, het vlakke veld?).

Maar ziet, in baerloop hebben wij te doen met een overoud volksgebruik, even als de kerstblokken de paascheijeren, enz.

---

[1]) *Al* duidt in dergelijke uitdrukkingen »voortduring" aan, en beteekent geenszins »langs". In »al den binnenweg" is »langs" weggelaten, om niet tweemaal hetzelfde woord te herhalen. Men zou in denzelfden trant kunnen zeggen: »hij gaat al den steenweg uit", enz. enz. *Red.*

Eindelijk zij nog opgemerkt, dat behalve door advertentiën in de couranten, de herbergier zijn baerloop ook aankondigt door het uitsteken van een groenen sparretak.

Zekere K. B. C. zegt: »Baerloop" (in het fransch Jeu de barre). Net gelijk of men nu, om volk te hebben een combat bolling, hanengevechten, enz. geeft, gaf men voortijds *loopen* naer de *barre*, Baer loopen".

Te Rousselare draegt het jongensspel Jeu de barre nog den name van forte kot; elders draegt het den name van kriegertje spelen". [In Holland krijgertje, in Z. Vl. diefje.]

Dat spel bestaet van in de jaren 15 honderd, dewijl Kiliaen het vermelt: de baere jaghen, zegt hij, dat is naer de bare loopen".

Zekere L. S., wiens taal en stijl wij even trouw opgeven, zegt: »Wij schrijven u volgens ons gedacht den oorsprong en de beduidenis van het woord Baerloop.

Oorsprong. Het woord baerloep komt voort van het (b. n.w.) baer die in ander woorden wilt zeggen open en van het (n.w.) loop anders gezeid toeloop of bijeenkomst.

Beduidenis. Zoodan de beduidenis van het woord baerloop, volgens ons gedacht, is: open bijeenkomst of bijeenkomst voor alle man".

Nadat mijn opstel geschreven was, heb ik nog het bovenstaande gevonden. 'k Zou 't woord hebben laten rusten, ware 't niet dat ik daaromtrent mijne meening gevestigd hadde, die ik nu, als slotsom, aan der taalkundigen oordeel onderwerpe. De bekroonde schrijver heeft gelijk: *baer*loop is »*geboorte*loop". Dit steunt op de door hem gegeven afleiding en op de door hem aangehaalde historische feiten.

Wat forte kot betreft, ik verwerp nu die lezing, al is het ook dat vort in 't Vl. en 't Z.vl. vrot, de verkorting van het Nederl. »verrot" wordt. Ik denk veeleer aan fort, Holl. vort, Nederl. voort, weg, en kom zoo van zelf tot het woord *barre*. De Vlamingen laten zich te veel door het Fransch leiden, en ik bemerk dat ik er ook tegen zal moeten waken. Intusschen geeft het mij de reden op, waarom het zoogenaamd diefjesspel in het fransch *jeu de la barre* heet. Olinger heeft terecht voor *barre* (men denke maar aan barrikade) staaf, stang, baar (een baar goud), dwarshout (ijzeren

tralie), (bare) zandbank, (d'un tribunal) balie, (blas.) keep, v. — trait de plume — s. (jeu) diefken. Het geheele barre wijst op een hinderpaal, versperring, en heeft dus met den zoo vrijen baarloop niets gemeens, maar is ten nauwste verwant met bareau, sluitboom, balie, en dat de Advokatenstand enz. ook de balie heet, is naar het van het publiek afgescheiden deel der pleitzaal, en dat er aan een pennetrek kan gedacht worden, is mede niet vreemd; met een pennetrek kan men veel afsluiten. Weet men dat het diefjesspel daarin bestaat, dat eene bende knapen een ander moet trachten te vangen en naar eene op de speelplaats afgeteekende ruimte brengen, dan is het almede niet vreemd, dat het Holl. krijgertjes- of Z.vl. diefjes-spel in het Fransch »jeu de la *barre*" heet.

G. P. ROOS.

Woonhuis van Hooft te Amsterdam. Woonde de vermaarde schrijver en dichter Pieter Corneliszoon Hooft in 1627 te A. op de Cingel tegenover Jan-Roon-Poorts-toren; later (sedert wanneer?) hield hij, als hij te Amsterdam vertoefde, zijn verblijf op de Keizersgracht *over de Groenlandsche pakhuizen naast den Valkenier* (*Nav.* XI, 224; XVII, 155). Dit verblijf is zeker wel het huis (op de Keizersgracht bij de Brouwersgracht), waar 16 Maart l.l. de in den gevel aangebrachte gedenksteen van wit marmer in Vlaamschen renaissance-stijl onthuld is, met vrijstaand borstbeeld in ronde lijst, met het omschrift »Pr. Corns.zn. Hooft", en een kartel aan weerszijden, met de jaarcijfers 1581—1647, terwijl men op den ondersten sluitrand leest: »Ter viering van den 300sten verjaardag van Hooft's geboorte in zijne woning geplaatst 16 Maart 1881".

Opschriften op kerkklokken (XXV, 490, 585; XXVI, 17, 69, 233; XXIX, 203). Een der klokken in den toren van den Oldehoof te Leeuwarden, had, volgens den Aardbol, III, bl. 535, om den rand 't volgende versje:

»Ick luid de luiden aen haer werck
Ick nood den Christen tot Godts kerck,
Ick brom de vreught en droefnis uyt,
Doch nogthans noyt of 'k wort geluyt".

A. AARSEN.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Een aardrijkskundig leesboekje uit de XVIIde eeuw (XXX, 514; XXXI, 33). Over het t. l. a. pl. besproken boekje van Stellingwerf werden eenige bijzonderheden door mij medegedeeld in *Overijss. Bijdragen*, IV, 72. MR. J. I. V. DOORNINCK.

Twee Veluwsche kinderrijmen. Bij 't spel van *Rozenbloemen*, een variant van 't bekende »*daar ging een patertje langs den kant*," enz. en op dezelfde wijze nagenoeg door de meisjes op onze Veluwe uitgevoerd, wordt 't volgende gezongen:

Rozenbloemen!
Mei moal zoenen!'
Al miin geldje, dat is goed.
Jonkvrouw, zii moest kiezen.
Kom, kies moar uit!
'N stuk voor duit.
Groot of zij,
Hier bii mij.
Vader sprak:
Elk een zwarte kat,
Doar hii met z'n hond op zat.
Dat mag jii wel zes moal doen!
Zes moal zes is zesendertig.
'k Zal moar weêr oan 't scheien goan.
Met een zoentje af'edoan."

Een ander meisjesspel, eene wijziging van *Rozenbloemen*, is 't loopen in een rei, hand aan hand, waarbij om beurten, één uit den troep daartoe afgeroepen, als de gevierde, als de heldin om zoo te zeggen, er, zoolang zij zingen, statig om heen wandelt. Dat liedje luidt als volgt:

»Jan! treê an, treê,
Wie doet er mee?
Jan Triintje van Jan Sandersen!
Hoe duur, hoe duur, hoe dandersen!

Ik sprak miin Juffrouw .....[1]) oan,
Om er eens om heen te goan!
Ziet, hoe geet zii wijken!
Ziet, hoe geet zii strijken!
Dat doet ze al om hoar lieven man,
Die zii 's avonds hebben kan.
Met strikken op de mouwen,
Met gouden bellen trouwen
Uit liefde!
Uit liefde!
Klein kindje in de wiege,
Klein kindje op het kerkhof,
Rood kruid,
Blauw kruid,
Met drie schoppen de deur moar uit".

Op de rijmen zelve hier geen commentaar, maar van de melodieën zij gezegd, dat ze niet onaardig zijn.

A. AARSEN.

VRAGEN.

't Hoornse Wout. In mijn jeugd hoorde ik weleens een bar en akelig oord als het Hoornsche Woud betitelen; en zie, dezer dagen neem ik toevallig weder eens in handen Gulden Spiegel ofte opwekkinge tot Christelijke Deugden enz. enz. Het boek is, zoo als de man zelf zeer naïef zegt, gerijmt door Jacob Coenraeds Maijvogel en uitgegeven bij Hendrik Walpot te Dordrecht 1734 Daarin komt voor een stuk getiteld: Minneklacht of 't Samenspraak tusschen Philis en Philida,

Uitgestort in 't Hoornsche Wout,
Daer Philis noch Philida trouwt.

Weet iemand iets van een Hoorns Woud?

G. P. ROOS.

---

[1]) De naam van een meisje dat gekozen wordt.

Knoesten. Ik las in *Eigen Haard* 1880, bl. 107, in een artikel van den heer F. Nagtglas de volgende verzen van Ds. Petrus Hondius, in het begin der 17de eeuw geschreven op het buitengoed Moffenschans bij Terneuzen.

»En zoo lange zal men weten
Van mijn Hof in Nederland,
Als men sal de knoesten eten,
Aldereerst door mij geplant".

Wat verstond Hondius door dat woord *knoesten*? De heer N. schijnt het niet te weten.

A. J. C. KREMER.

Kluchtspel met het kerkelijk zegel van Moordrecht tot titelvignet. In den Catalogus der Bibliotheek van Letterkunde te Leiden, deel I, bl. 206 (N. Toon. stukken) vinden we vermeld: »Tuta inter »latrones. Doctors Goudbeurs, of Weduwen Societeit; klugtspel »onder de zinspreuk T. i. l., d. i. Veilig onder Moordenaars. Ge»drukt voor rek. van den autheur. Z. pl. en j. h. h. b. kl. 8°. »Met het kerkelijk zegel van Moordrecht tot titelvignet".

Misschien heeft een der navorschers, die lid van Letterkunde is, gelegenheid dit stukje in te zien en in den Navorscher den korten inhoud mede te deelen. Wellicht zullen dan anderen de beteekenis van dit kluchtspel kunnen opgeven, en het verband vinden tusschen het kerkelijk zegel van Moordrecht en een kluchtspel, waarvan eens dokters goudbeurs en een weduwen-societeit de kern uitmaken".

A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

[»Moordrecht" werd denkelijk gekozen met het oog op de zinspreuk: »Tuta inter latrones", evenalsof »Moordrecht" z. v. a. »moordenaarshol" beteekenen kon. 't Is dus eene toespeling op den klank af, gelijk dikwerf gebeurt, vooral in de volkstaal. Dat men juist het kerkelijk zegel van M. als titelvignet bezigde, zal geschied zijn om een zekere wijding aan het stuk te geven of ook eenvoudig om aan Moordrecht te doen denken. Overigens beduidt latro eigenlijk niet »moordenaar", maar »vrijbuiter, straatroover"; vgl. het Ital. ladro, ladrone. Bij de blijspeldichters (b. v. Plautus) duidt het ook een »soldaat", bij de dichters in 't algemeen een

»jager" aan. Niet zeer vereerend, waarlijk, voor deze beide soorten van menschelijke bedrijvigheid. Doch de toespeling op Moordrecht bewijst, dat men hier aan eigenlijke »moordenaars" gedacht heeft, hoewel een goudbeurs meer lokaas voor straatroovers is. Had men bloote rooverij, zonder daarmeê gepaardgaanden moord of minstens bedreiging met doodslag, op het oog gehad, men zou eene eigenaardige toespeling hebben kunnen maken op »Diefdijk" of iets soortgelijks.]

Een zonderling verhaal. In »Die historie van de Oorloghe tusschen dye Romeynen ende Joden", volgens Josephus en uit het Latijn van David Kiberus, vertaald door Jan Knijff, Leuven 1502," lees ik in dat 19de Capittel (»Hoe Josephus vry gelatē wert ende ghestelt een radtsheere Vespassiani, eñ hoe hy gesondē werd tot eenē radtsman Titi, die 't samē na Jerusalem sijn getogē innemende sommighe steden") o. a.:

»De Keyser heeft my gheantwoort [n.l. op eene opmerking rakende het lot van Agrippa] ende gheseyt: Swijcht, Josephe, men mach gheen goet van Agrippa ende zynen soon segghen. Ghi en weet nijet wat sij teghen mijne maiesteijt gedaen hebben, ende hoe sy wouden rebelleren; *ghy hebt haer beenē met v handen verbrant.*" — »Agrippa heeft my quaet voor goet gedaen, want als ick ghedwonghen werde in de landen Judea van die princen der Romeynē om keyser te worden (als sy wisten dat Vitellius daer niet bequaē toe en was) heeft hy haer geradē dz sy my nyet en soudē eligeren, daer en was in my niet om tot alsulcken digniteyt ghepromoueert te wordē. Hierna als hy te Roomen gecomē was, is hy hier en daer by dye *bisschoppen* gheloopen tot dat hy by *den paus* is ghecomen, en heeft my gheaccuseert van quade feyten daer ic nyet af en wiste, wt desen heb ic ghemerct dz Agrippa met rebellicheyt eñ ongodlycheydt beuãghen was. Daerom heb ick hem ter doot veroordeelt, want daer ongoddelyckheyt is daer behoort oock doordeel te wesen; syne soon heb ik oock met deselue suplicie ghedoot, *want een rebellich zoon en behoort op dye werelt nyet te blyven omdat in syn herte syns vaders werck blyft, als hy ontfanghen is wt tsaet des rebellicheyts!*"

Of deze moraal met het karakter van Vespasiaan overeenkomt?

Wat beteekent de uitdrukking: *haar beenen met uwe handen verbrand?*

Zou het ten tooneele voeren van paus en bisschoppen tijdens Vespasiaan ter goeder trouw zijn geschied?

Is de Latijnsche schrijver iemand die, bij veelvuldig gebruik van Josephus, toch zelfstandig schreef?

G. P. ROOS.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Een maakster van kunstgebitten uit vroeger tijd. Daar is niets nieuws onder de zon, wat 't maken van kunstgebitten aangaat, en ook waar de vrouw optreedt als *dentiste mécanicien.* Dat leert ons reeds Jan van Gijsen. In 't 1e deel van zijn Werken, dat te Amsterdam in 1707 verscheen, trof ik 't volgende dichtje:

»Aan Juffr. de Weduwe
VROMBOUT.
Op haar konst van Tanden in te zetten.

Swijg schaamrood, die u zelfs alom laat Meesters noemen,
Omdat gij konstiglijk den Mensch 't gebit onttrekt;
Laat boven u een Vrouw met dubb'le reden roemen;
Die geeft het gezag gij neemt, versturven jeugt verwekt.
Dit 's konst, waarop het Y en d'Amstel roem mag dragen,
Waarop de tijd en nijd haar tanden stomp moet knagen.

Dat moet een knappe familie geweest zijn, die der Vrambouts, want nu volgt er een gedicht aan Maria Vrambout, op haar Speelkonst, en een aan J. Vrombout, op zijn Schrijfkonst. Maar niet om de familie, — om de bijzonderheid dat in 't begin der 18e eeuw eene vrouw te Amsterdam zich met 't inzetten van tanden onledig hield, staat hier deze aanteekening. A. AARSEN.

Pieter Paulus Rubens (XXVI, 119). Eene biographie van Rubens wordt gevonden in Levensbeschrijving van eenige voorname meest Nederl. Mannen en Vrouwen I, 341—51. A. AARSEN.

VRAGEN.

Nicolaas Pallet (Pulet). Deze pseudoniem (?) of spotnaam (?) van een Vlaamschen schilder, die de St. Pieterskerk te Gent met zijn penseel versierde of opknapte, staat vermeld in eene »rekening op rijm", door hem of door een anderen rijmer vervaardigd, waarin persifflages voorkomen op de leer en kostbare kerkgebruiken der Roomschgezinden. Weet men iets naders van dezen schilder en van dit rijmdicht? G. P. ROOS.

L. Stropius. Onlangs zag ik een fraai bewerkte teekening op perkament, duidelijk onderteekend: *Luc. Stropius* fec. 1715. Kan iemand eenige inlichting aangaande dezen L. Stropius geven?
Rotterdam. VAN GRIETHUYSEN.

TAALKUNDE.

Iets over de beteekenis der plaatsnamen Elspeet, Nunspeet, Spijk. Men acht het mogelijk, sommigen houden het zelfs voor allerwaarschijnlijkst, dat in de twee eerstvermelde plaatsnamen *speet* zooveel als *speek* of *spaak* is, zoodat ze dan wellicht beduiden: (aan) »de oude paal" (*Elspeet*) en (aan) »de nieuwe paal" (*Nunspeet*). Ofschoon *speet* (vrouw. geslacht) een werktuig is om mede te spitten, kan, zegt men, dit woord in deze beide plaatsnamen wel de beteekenis hebben van »paal", dewijl men soms een paal gebruikt om den grond om te woelen. In elk geval is o. i. de opvatting: (aan) »de oude" en (aan) »de nieuwe paal" verkieslijk boven de duiding: »door verbonden paalwerk of staketsels omringde plaats". Hoe en van waar toch weet men, dat oorspronkelijk, zelfs op de Veluwe, vele dorpen van staketsels zijn omringd geweest? Staat dit historisch of archaeologisch vast? Maar *speet* en *spijk* zijn ongetwijfeld twee gansch verschillende woorden. Er bestaat geen de minste reden tot de veronderstelling, dat *Nunspeet* en

Elspeet, reeds in 1227 en 1345 in dezen vorm voorkomende [1]), verbasterd zouden zijn uit »Nunspeek" en »Elspeek". Daarom houden wij liefst *speet* als spitwerktuig vast, en omschrijven *Elspeet* als *oud* (vroeger) *omgespit land*, en *Nunspeet* als *nieuw* (later) *omgespit land*, daarbij gedachtig aan plaatsen of landstreken, die vroeger *en* later bebouwbaar en dus bewoonbaar zijn gemaakt. Levert deze omschrijving een ongerijmd denkbeeld? Het is dan geheel onnoodig juist in *deze* twee plaatsnamen aan »speet" de beteekenis toe te wijzen van »paal". Dit is louter willekeur. Bij gezegde omschrijving gaan wij van de veronderstelling uit, dat »*El*speet" de oudere, »*Nun*speet" de latere plaats is, al werd ook »Nunspeet" het eerst aangetroffen. Want wat de geleerden het eerst vinden, behoeft nog niet het vroegst te hebben bestaan, tenzij dan dat uit onloochenbare historische gegevens het tegendeel blijkt.

Meenen wij bij deze beide plaatsnamen »speek" of »spaak" in den zin van »paal" onverbiddelijk te moeten afwijzen; dat dit woord in denzelfden zin identiek zal zijn met *spijk*, in plaatsnamen als *Spijk*, *Enspijk*, *Dorenspijk*, achten wij niet minder onwaarschijnlijk. Evenmin kunnen wij gelooven, dat in deze plaatsnamen *spijk* z. v. a. *spica* d. i. »doorn" wezen zou. Beduidt *spica* wel ooit »doorn"? — Daar hebt ge, bij voorbeeld, *Enspijk*. Dit dorp, eerst in 1324 vermeld gevonden, vormt met »Deil" éene gemeente in den Tielerwaard. Zou dit niet wezen: aan »de spijk" (nabij Deil)? Immers de wezenlijke naam is *Enspik* (= *Anspik* of *Anspich*), gelijk het op zijn Geldersch wordt uitgesproken, en ook vermeld staat op de kaart bij Sligtenhorst van den jare 1654 (Enspick), en van Mr. J. A. Nijhoff van den jare 1859 (Enspick). Te Buurmalsen heet een bouwhof *de hooge Spijk*, een bouwland *de Spijk* (Speijk). Een weiland te Tricht is bekend onder den naam van *de*

---

[1]) onder dezen naam op *die* jaren het eerst aangetroffen door Mr. L. Ph. C. van den Bergh, *Middennederl. Geographie*, bl. 237, 38. Daar »Nunspeet", in een rekening van 1396 »Nunspit" geheeten, zelfs nog in 1634 ook als »*Nieu*speet" bekend stond, b. v. in de acta der Geld. syn. te Zutfen v. 3—6 Sept. van dat jaar: schijnt het ongerijmd ter verklaring van het voorvoegsel *nun* de voormalige aanwezigheid van een *vrouwen*klooster te hulp te roepen. — Herman van *Elspete* bezat in 1508, 23 een huis in de Assenstraat te Deventer; zie *Catal. d. arch. v. h. Gr. en Voorster-Gasthuis te Dev.* door Mr. J. I. v. Doorninck, n[0]. 814[c], 861[a]

Spijk, ter aanduiding dat daar weleer een getimmerte stond. Te Dreumel heet een bouwland *de Spijkweg* (= de weg naar »de Spijk"); te Ingen een bouwland *het Spekland* (= het land bij »de Spijk"); te Maasbommel een soortgelijk perceel *de Spekkamp* (= de kamp bij »de Spijk"). — Daar hebt ge ook *Dorenspijk*. Maar hoe? Zal dit een »paal bij een doornbosch" beduiden, of iets dergelijks? Wat dunkt den deskundige van *Dorenspijk* = *Thorenspijk* of *Thornspik* [1]), d. i. »de spijk bij den toren"? Is dit niet onwaarschijnlijk, dan is deze plaatsnaam allermerkwaardigst. Want dan kan hij aanduiden, dat däár voorheen een (Romeinsche) wachttoren aan eene (Romeinsche) heerstraat stond, en eene spijk daarnevens. Doch wat beteekent nu in deze plaatsnamen het woord *spijk*? Mij dunkt, de afleiding van het Latijnsche *spica* ligt voor de hand, doch niet in den zin van »doorn", welke mij zelfs bij vergelijking der afgeleide vormen »spicatus" en »spiceus", uiterst twijfelachtig voorkomt, en daarenboven in den plaatsnaam *Dorenspijk* zulk eene onuitstaanbare tautologie oplevert, dat *spica* = doorn reeds hierdoor alleen onherroepelijk veroordeeld wordt. Of denkt men misschien hierbij aan een »toren bij de doornhaag"? Gesteld, dat in de Middeneeuwen aan dit woord deze zin zij toegekend; de eigenlijke en oorspronkelijke beteekenis is toch »korenaar". Houdt men deze beteekenis vast, dan zou ik overal, waar eene *spijk* bij eene oude heirbaan voorkomt, daarin wel oorspronkelijk een *voorraadschuur* voor het leger, een fourageplaats willen zien. Denkelijk kan tot staving dezer bewering strekken, dat *Herwen* (= *Her-aue*, d. i. »leger-oord") bij Pannerden, volgens sommigen, eertijds *Herspijk*, *Herspich* of *Herispich* zal zijn genaamd geweest; dit is dan z. v. a. »heer"- of »heir- spijk". De *Tegenwoordige Staat van Gelderland* luidde toch in 1741 aldus: »onder het Panderschap van Herwen behooren Herwen en Aart. *Herwen* wordt ook »Herwerd" (= legerwaard) en »Herwerden" genaamd. Men wil, dat het van ouds *Heri-spich* geheeten hebbe, bij welke plaats de gezanten van Karel den Dikke den Noorman Godfried in den jare 885 aanvielen en ombragten" [2]). Vatten wij nu dit *Heri-spich* of *Herspijk* eens in 't oog! Een »doornboom (of doornhaag) bij het heir" (leger), of

[1]) In een charter van 796 luidt de naam »Thornspijck".

[2]) Zie aldaar, bl. 256.

omgekeerd, een »heir bij de doornhaag", wat zou dit beteekenen? Een *spijk* of »*voorraadschuur* van 't leger" levert daarentegen een gezonden zin. En met evenveel recht als sommigen de redefiguur pars pro toto op »doorn" toepassen (doorn, d. i. doornhaag), passen wij voor ons die op »korenaar" (d. i. voorraadschuur) toe. Eenigen [1]) zien in *Herispich* of *Herspijk* een dorpje *Spijk* bij Schenkenschans, wat onze opvatting geenszins in den weg staat. Mr. J. A. Nijhoff schijnt echter dit dorpje niet te kennen; doch J. van Wijk Roelandsz. vermeldt [2]) eene buurschap »Spijk", onder de gemeente Herwen en Aardt zelve behoorende; welke buurschap men op de »kaart van het koningrijk der Nederlanden", in 1874 bij J. Dosseray te Rotterdam uitgegeven, niet vruchteloos zoekt. Dat *Spijk* (= spica, d. i. voorraadschuur) een plaatsnaam is, die, niet overal, maar hier of daar in verband kan staan met het voormalig verblijf der Romeinen hier te lande, blijkt misschien ook hieruit, dat bij Kuik, aan de voormalige Romeinsche heirbaan (van Kuik naar Nijmegen), een weinig ter zijde links nabij eene hofstede, »het Spijker" geheeten, het »Spijksche veer" ligt. Ofschoon men nu een weinig benedenwaarts het groote veer aantreft, is aan dit Spijksche veer toch nog altoos, — waarom, weet men niet, — een soort van veerrecht verknocht, een veerrecht, niet gepatenteerd door den staat, maar op »altes Herkommen" berustend. — Dit *spijk* (in den zin van voorraadschuur) is dan uitgedijd tot *spijker*, evenals »spica" tot »spicarium". Men vergelijke hier Kiliaen, uitgave van Mr. G, v. Hasselt, bl. 618: »Spijcker; Germ. Sax. Sicamb.: cela panaria. horreum, cella; korenspijcker, horreum frumenti, horreum pensile, granarium; — Spijcker, Fris. Holl. armamentarium agricolae of rusticum, cella rustica". Hiermede stemt overeen »De Theuthonista" (Duytschlander) van Gherard van der Schueren, uitgave van Mr. C. Boonzajer (1804), bl. 250: spijcker = coernhuyss, granarium. Eindelijk zegt Dr. O. Müller in zijn Mittelhochdeutsches Wörterbuch, II, 494: Spichaere, stm. (starkes masculinum) speicher, ahd. (althochdeutsch) spichâri, aus Lat. spicarium enz. enz. Laatstgenoemde auteur haalt uit een ouden schrijver ter bevestiging aan: »mit einem Kaes, den er (der Rabe) gezogen ûz einem

[1]) b. v. Sligtenhorst, *Tooneel des lands v. Gelre*, bl. 49a.

[2]) *Aardrijksk. Woordenb.*, Supplement. o. h. w. »Spijk".

Spîchel hâte". — Er nu zijn op het platteland tal van woonverblijven, meer en minder deftige, welke den naam van *Het Spijker* dragen. Er is er één dicht bij Arnhem, bij uitnemendheid *Geldersch Spijker* geheeten, omdat het uit de dagen van hertog Karel van Gelre afkomstig is; er is er ook één te Ochten in Nederbetuwe, van zeer ouden datum, waarbij de *Spijkdijk* (= Spijkersdijk, d. i. de dijk langs het Spijker) ligt. Op *den Spiecker* te Driel (Bommelerwaard) werden in 1649 Paapsche stoutigheden gepleegd. Van het *Spijker* in het land van Kuik gewaagden wij straks. In de Marsch (o. Lienden) treft men nog een *Spijkersboomgaard* aan als benaming van een bouwland, dat gewis vroeger bij een »Spijker" behoorde. Alhier te Eck vindt men achter de kerk een *Spijkerhof* Te Echteld heet een uiterwaard de *Spijkerswaard*. — Den verlengden vorm *spijker* ziet men ook wederom afgeknot tot *spijk*, b. v. in *het Spijk*, gelijk een weiland te Delwijnen heet. Van hier dat Spijk, oorspronkelijk vrouwelijk, ook wel onzijdig wordt gebezigd. Geen wonder dan, dat men ten platten lande zoovele »spijkers" aantreft in allerhande gedaanten en vormen. Zie *Geld. volksalm.* 1881, bl. 149: »Wij merken aan, dat Spijcken of Heere-Spijcken", — hierbij wordt toch, hoop ik, niet aan »Herspijk" gedacht! — »in de Betuwe niet zeldzaam voorkomen, en men schier op elke plaats, welke vroeger eene heerlijkheid was, de ruïne of fragmenten van gebouwen van dien naam aantreft. De Spijcken dienden als plaatsen waar ten behoeve van den heer der heerlijkheid de koorn- of andere gewassen, hem door zijne cijnshorigen of anderen wegens in gebruik gegeven gronden verschuldigd, in het openbaar werden verkocht". Hier wordt derhalve de oprichting van Spijckers" als eene vrucht van het leenstelsel voorgesteld, wat minstens te betwijfelen valt. En een woonverblijf, dat nu niet bepaald een bouwhof is, kan als voorraadschuur gediend hebben, of nòg in zekeren zin en in kleine omgeving ten voorraadschuur strekken. — Opmerkenswaardig is het, dat in den omtrek van Deventer, — of ook elders, is mij onbekend! — de boerenwoning, in onderscheiding van het huis van den »lanter" (landheer), bij voorkeur »'t Spieker" heet. Ja zelfs is deze beschouwing wel in een boerenfamilienaam overgegaan, b. v. »Jan Spieker" of »Spicker", d. i. Jan van 't Spijker, en wat dies meer zij. J. ANSPACH.

Baaitabak. Nav. XXVIII, 83 geeft Johan Winkler van dit woord eene verklaring, welke door weinige groothandelaars in tabak zal worden gedeeld. De bekende geelkleurige, niet aangenaam riekende, fijn gekorven goedkoope tabak, het meest gewild in onze noordelijke provinciën, wordt geteeld in den Noord-Amerikaanschen Staat Maryland aan de Cheasapeak-*baai* en is daarin de eenvoudige natuurlijke oorsprong van de benaming »baaitabak" te vinden.

J. C. OFFERS AZN.

[Onze medewerker Roos denkt ook liefst aan de Cheasapeak-*baai.*]

Latijn onder de jongens op straat (XXX, 129, 527 ; XXX, 45). In enkele dorpen bij Enkhuizen, b. v. Bovencarspel, Grootebroek, kennen de jongelui, onder meer, twee soorten van knikkers, n. l. hoere en wormers. De hoere, door Leendert H. nauwkeurig aangeduid, worden niet tot het spel toegelaten, maar als waardeloos beschouwd. Meestal worden ze aan kleinere kinderen gegeven; die het verschil in waarde der beide soorten nog niet kennen, of weggeworpen. Dit is evenwel niet het geval met grootere knikkers, in kleur en samenstelling gelijk aan de hoere, die den naam van stuiters dragen.

P. BRANDER.

VRAGEN.

Aveling. Men zegt, dat dit woord in Tacitus voorkomt, en dat het een stuk lands aanduidt, gelegen in de nabijheid van een rivier of dijk. Is dit zoo? Kan men hierbij vergelijken het Latijnsche »avellere", af-, los-, uitrukken, met geweld scheiden, ontvreemden, enz.? En Avella, Italiaanschen plaatsnaam? 't Is immers, ook in oorsprong, van »kaveling" onderscheiden? De uiterwaarden langs de Merwede tusschen Gorinchem en den Bont (herberg bij Hardinxveld) heeten de Dordsche en Gorinchemsche Avelingen.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Grafschriften te Breda met genealogische gegevens. Vervolg van Nav. XXXI, 93—108.

Draeck. Om 't schild: »Hier leit begr̄ françoise draeck joes draeckx dochter, die sterft a°. mdcxxxi, dē xi dach in januario".

Op de zerk een engel, de vleugels benedenwaarts, een ruitvormig schild houdende. 't Wapen is gevierendeeld: 1 en 4 een gevleugelde draak; 2 en 3 drie kepers. Op de hoeken der zerk de vier kwartieren:

1. (regterbovenh.) Als boven.
2. (linkerbovenh.). Dwarsbalk, in den regterbovenhoek vergezeld van een ster.
3. (regterbenedenh.) Twee leliën, een in den linkerbovenhoek, een aan de punt, en in een vrijkwartier drie vogels.
4. (linkerbenedenh.). Een dwarsbalk boven vergezeld van twee mahën.

Mij is onbekend of de volgende personen tot dit geslacht behooren: Josina Draak huwt Pieter Brakmans, die winnen onder anderen: Clasina, ged. 15 juni 1739, getuige Nicolaas Brakmans, en Peter Wilhelmus, ged. 23 nov. 1741, get. de predikant Wilhelmus Draak en Maria Cecilia Draak. Deze predikant stond te Aalst, en vind ik als zijne vrouw vermeld, van Aalst de Huiz.

Van Erfrenten. »Rustplaetse van Cornelis Michielsen van Erffrenten ende Adriana vañ Blick sijne Huysvrouwe, met haere eijgen ende aengetrouwde kinderen, ende haere naekomelingen". Op de kleine zerk twee wapens: de man springende haas op grasgrond; de vrouw golv. dwarsbalk waarop 3 eendjes zwemmen. Helm: halfaanz. Ht. de haas uitk. [1]).

Tusschen vele leden der familie van Erfrenten kan ik geen aansluiting vinden.

Cornelis Michielse van E. (zeker bovengenoemd) tr. Adriaantje Jans. Hieruit: Jacobus ged. 30 nov. 1640, de moeder niet vermeld; Cornelis ged. 1 mei 1643, moeder Adriaantje Cornelis, en Mathijs ged. 1 apr. 1650, moeder Adriaantje Jans.

Catelijne Cornelis van Erfrenten, st. te Breda juni 1640? als wed. van Aert Hendriks van Hoegen. Zij wonnen Barbara tr. Cornelis Antonis de Quintal, en Hendrick Aerts v. Hoegen tr. Willemijne Jan Lenaerts Schelckensdr.

---

[1]) Zie het wapen der familie Jantzon van Erffrenten.

Johannes van Reijcke [1]) tr. Digna van Erfrenten, waaruit: Hendricus ged. 30 oct. 1656, Cornelis 6 juli 1659, Catha. 3 oct. 1663, Elisabeth 11 juni 1666, en Adriana 23 sept. 1668.

Dirk Moock tr. Catha. v. E., waarbij Adriana ged. 6 sept. 1660, en Anna Margaretha 11 mrt 1672.

Jan van Erfrenten tr. Antonet Vereyck; winnen Geertruid ged. 3 jan. 1661, get. Elisab. v. E.; Digna Catha. 16 nov. 1663, en Catha. 26 dec. 1664.

Paulus van Heusden getr. 1666 met Maria van Erfrenten.

Jan van Erfrenten (de schepen?) tr. Antonetta Adriaans Eikx, beiden nog in leven 1690. Winnen: Adriaan ged. 12 aug. 1667, Johannes 25 juli 1670, get. Michiel v. E.; Johannes ged. 20 oct. 1673 en Michiel 19 juni 1676.

Leonard v. E. tr. Catha. Gespel, waarbij de volgende kinderen: Adriana ged. 20 jan. 1669, mogelijk gehuwd (attest naar Gilse 28 oct. 1693) met Peter Pronk, predikant aldaar; zij kan ook gehuwd geweest zijn met Jacob Boursse, schout van Breda, leefde nog 1699, en hertr. dan 24 nov. 1705 François Blok van Amsterdam. Verder nog Alida ged. 18 mei 1672, st. jong, en Alida ged. 13 oct. 1673. Leendert Cornelis v. Erfrenten, wedr (toch niet van Gespel?), tr. te Ginneken 6 apr. 1676 Catha. van Cuijck (ook, v. Kryk), j. d. v. Amsterdam. Winnen:

1. Cornelis, ged. 15 jan. 1677.
2. Cornelis, id. 18 mrt. 1678.
3. Michiel, id. 6 aug. 1679. Get. Alida van Cuijck.
4. Cornelis, id. 30 oct. 1680. Get. Jan v. Cuijck en Ana. v. Erfrenten.
5. Ana. Catha, id. 24 apr. 1686, tr. 1° 18 mei 1711 Henri van Grootenraed, geb. te Breda, kapitein in 't regt van den brigadier Bercoffer. Hij ondertr. 2° 4 sept. 1728, attest naar Haarlem, Elisabeth Patijn. Hij toen genoemd van Grootenraij en kapt. in 't regt Crommelin. Bij de eerste vrouw:

a. Leonard Johan, ged. 15 mei 1715. Get. de grootouders.
b. Ana. Catha. Eleonora, ged. 8 sept. 1719, get. Pieter van Grootenraij en Alida v. Erfrenten.

[1]) Ik meen dat deze een lid is der tegenwoordige familie Pels Rijcken.

Tr. te Teteringen 6 aug. 1687 Dr. Lambert Bernhard Noortbergh, j. m. van Zallick (Zalk, bij Zwolle), en Geertruid van Erfrenten.

Hij hertrouwde mogelijk 18 apr. 1704 Antonetta van den Brandeler.

Gerard Johan Noortberg, geb. te Breda, medicinae doctor, tr. 30 Juni 1738 Antonetta v. Erfrenten.

Cornelis van Erfrenten tr., attest naar Oudenbosch 24 sept. 1697 Tanneke Hagens, geb. ald. Uit hun huwelijk: Maria ged. 15 febr. 1699, get. Dirk Hagens, Antonetta 8 sept. 1700, Johannes 29 oct. 1702 en Johannes 28 oct. 1705.

Willem v. Erfrenten, predikant te Oosterhout 1694, st. 1720.

Mr. Cornelis v. Erfrenten geb. hier, advokaat, tr. 26 nov. 1742 Cornelia Vereijck. Zij hertr. 27 aug. 1753 Abraham Mathias Chombach, geb. te Duisburg, kapitein in 't regt van den generaal-majoor de la Rivière.

Faes. Op een steen: Monvmentvm Jacobi Faes.

Froenhusen en Verneburg. Zie van Goor.

Van Galen. Schoon bewerkte koperen grafzerk een geestelijke voorstellende, 't hoofd rustende op een kussen, met de op de borst gekruiste handen een miskelk ondersteunende, waarin de gewijde ouwel. Bovenaan 2 schilden, rechts: 3 weerhaken (van Galen); links: in hermelijn een St. Andrieskruis (Maschereel? Daesdonck?).

Om den rand: venerabilis. viri. domini. et. mgri. Gvilhelmi de Gaellen. sacretheologie. licciati. Bredeñ. concillugz. beondecani. qvi. obiit 29 avg. año. 1539. anima. deo. vivat. saxvm. hoc. cineres. habet.

De kanunniken Otto en Willem van Galen waren broeders. Een andere broeder Jan vervaardigde 1531 een plan der stad Breda.

Tot deze familie behoorden:

De hr. Cornelis van Galen, geb. te Terheijden, ald. getr. 8 juni 1772 met Corstina Petiet, geb. te Hooge Zwaluwe.

Arnold van Galen, schepen te 's Hertogenbosch 1773.

Jacoba van Galen vrouw van den hr. Ananias van Son, waarbij: Dingena ged. 23 jan. 1763.

En Maria van Galen, st. 23, begr. 27 febr. 1773 als vrouw van Jacob Witte.

Heiblom. Dese serick Hoort toe aan jvffrov Wa. Cornelia Heijblom,

en Monsievr nicolaes nuijts, ende jooffrovw dingena Brouwers ende verdere familie. Obit anno. (oningevuld)

Nicolaus Franciscus Nuijts st. 20, begr. buiten 23 nov. 1782, en zijne vrouw Dingena Theresia (Brouwers?) st. 27, begr. hier 30 juli 1765.

de Hertoge. Hier leijt begraven D. Heere
Willem Hertoghe ridder heere tot
Orsmael, steen, etc. sterf den
Anno 16, (niet ingevuld).

Hieronder zijn wapen en dat zijner vrouw (gedeeld ingchoekt). Helm: aanz. Ht: een zittende aanz. gekr. leeuw. Wapenspreuk: Repos Alievrs.

Onder beide schilden:

Hier leijt begraven vrovwe Catha
rina van Roon, hvysvrovwe van
den Heere van
Orsmael was, sterf D
XXI en October A°. 1613.

Hunne vier kwartieren op de zerk waren:

1. de Hertoghe.	1. Rhoon.
2. twee in 2 rijen geschakeerde dwarsbalken.	2. gedwarsbalkt van 6 stukken (de Vriese, zie Bat. Illustrata).
3. Montens.	3. van der Does.
4. drie molenijzers.	4. drie eikels.

In de Roomsche kerk gedoopt 12 oct. 1678 Abrahamus, filius rypentis D. Jacobi Silvestri de Hertoghe en Elisabethae van der Avort.

Id. 23 juni 1694 Cornelius, suscipientibus Ruwoldo Lips en Da. Elisabetha Dirven. Cornelis tr. te Ginneken 19 mei 1726 Willemina Grossen, geb te Eindhoven.

Id. 30 mrt 1700 Engelbertus, get. Carnilla Gratia de Hertogh en Joannes François, ged. 26 jan. 1702.

Mr. Jan de Hertoghe schepen te Breda 1540.

Hultens. Hoog in den muur een mausoleum, waarop het wapen verdwenen is. Het door den afstand onleesbare opschrift is ter eere van Joannes Hultenius.

Huijgens. Op een grooten zeer geschonden steen zonder wapens :

D. O. M.

Hier leijt begraven Cornelis Hvijgens ovt 72 jaeren in sijn leven borger capiteijn, gestorven den 4 September 1722, en Susanna Mispel blom in haer leven eghte luijden waeren, ovt 86 jaer.

obiit 15 November
Anno 1739
en voor
Constantinvs van Vechelen
secretaris der stad Breda
en
Elisabeth Huijgens eghteluijden en
haar descendenten.

De grootvader van Constantijn Huygens stamde uit Terheyden bij Breda. Of de volgende personen met dit geslacht in verband staan bleef mij onbekend, evenals het door hen gevoerde wapen. De Heer Dr. C. L. gaf *Nav.* XV, 54 eenigen van hen op, en schijnt eene betrekking tot de heeren van Overhage te onderstellen. *Nav.* XXX, 149 heeft dit opgehelderd [1]).

Hugo Jacob Huijgens tr. Barbara van Slangwijk Gerritsdr. Winnen:

1. Jacob tr. Jenneke Adriaanse van de Corput, overl. te Breda 13 nov. 1738, oud 86 jaren. Hieruit:
   a. Maria ged. 1 mei 1680, st. te Etten 25 mei 1764, tr. 14 oct. 1696 Huijbert Scheevers, tr. andermaal 3 febr. 1716

---

[1]) Omtrent hen vond ik: Anna ged. 25 sept. 1643 dr van Theodorus Huijgens, commissaris alhier, en Ana Cornelia Pauw. Getuigen: Adriaan Paauw, hr van Heemstede, en Willemina Tulleken, wede Huijgens. Willem ged. 5 apr. 1645. De vader genoemd Jonker Dirk Huijgens, commandeur der stad. Get. Rutger Huijgens, gecommitteerd ter St. Generl, en Reynier Pauw, hr van Nieuwerkerke. Joha de Ruijter, wede Bartold Huijgens tot Opvoorst, kapitein, tr. te Teteringen 30 Juli 1676 Mr François de Bons, burgemeester. Ondertr. 1682 Ana Maria Marga Huygens en Charles Heresford (Hautfort) geb. te Donquerque (Duinkerken?) — Zij kwamen beiden nog voor in 1724, als getuigen van de Bons en Le Sage.

b. Hugo, ged. 30 juni 1683.
c, Adriaantje, ged. 26 mei 1686.
Cornelis Kamerling, st. 1725, tienraad. Hieruit nog descendenten. Zij tr. 3de Cornelis de Vroom, st. te Breda 1747.
d. Cornelia ged. 28 mrt 1688, tr. Ierland of Eyrland, ritmeester in Engelschen dienst, waaruit onder meer: Jacobus ged. 5 nov. 1706, en Maria ged. 10 sept. 1710.

2. Maria (Maryke) ged. 29 juli 1640, tr. Cornelus Plassius, predikant, waarbij:
a. Johannes ged. 18 dec. 1669.
b. Hugo id. 15 mei 1671, st 1738, predikant te Terheijden.
c. Johannes id. 7 mei 1674.
d. id. id. 6 mei 1676.
e. Geertruy id. 10 jan. 1678.
f. Pieter id. 1 mrt 1679. Get: Cornelis Huijgens en Ana Plassius.
g. Joha st. 8, begr. 13 juni 1728, tr. Cornelis van der Hult, tienraad 1706, schepen 1712. Winnen oir.

3. Adriana ged. 26 aug. 1647, tr., attest naar de Leur 7 jan. 1697 Samuel Antonius Sibs. z. kindn.

4. Cornelis geb. 1650, burgerkapitein, tr. te Rijswijk juli 1689 Susanna Mispelblom (bij het trouwen genaamd Suzanna Maria). Winnen:
a. Barbara ged. 24 mrt 1690.
b. Elisabeth id. 23 jan. 1693, tr. Constantinus van Vechelen, secretaris van Breda. Volgt hierna.
c. Cornelia ged. 25 febr. 1694.
d. Hugo Hendrik ged. 16 mrt 1701. Get: Henricus Mispelblom, predikant te Geertruidenberg, en Maria Mispelblom. Hij, kapitein, st. 6, begr. 11 sept. 1748.

5. Elisabeth ged. 29 sept. 1653, leeft nog 1735, tr. 1e Wierik Jans van Wasbeeck, waarbij: Elisabeth ged. 19 mart 1687. Zij hertr. 25 juni 1690 Hendrik Heyblom, wedr, begr. 18 oct. 1719. Hij was denkelijk 19 apr. 1682 getr. met Adriana de Graef, j. d. van Geertruidenberg, en daarna sept. 1686 met Anneke van Ghert, wedr. Leonard van Erp. Bij de derde vrouw:

Hendrina ged. 29 dec. 1691, st. jong; Hendrina ged. 20 juni 1693, get. Adriaan Huijgens en Adriana Heyblom. Zij tr. Isaac Doorschot, officier in Engelschen dienst.

Elisabeth, tr. 3de (ondertr. 21 aug. 1721) Pieter van Deutecum, notaris, en beiden leefden nog 1725.

Bovengenoemde Doorschot trouwde met attest van Heusden van 10 mrt 1714, en was kwartiermeester onder den luit.-generaal Windsor.

Gedoopt 23 Juli 1683 Christine Maurice, dr van Jean Diederik van Berninkhuijzen en Henriette Albertine Huygens.

Jean Baptist Huygens, geb. te Zandvliet, tr. 17 jan. 1740 Joha. Clara de Bruyn, st. 16, begr. 19 aug. 1765 [1]).

Het wapen der familie van Vechelen (niet te verwarren met van Vegchel) komt voor bij »van Goor" en in 't »Armorial".

Jacob Dielissen van Vechelen tr. Catelijn Jansz. Verstraeten ergens genoemd Marijke Jans) en won:

1. Cornelia, ged. 3 mrt 1645, st. jong.
2. Johannes, id. 1 mrt. 1647. Deze zou de predikant te Baerle kunnen zijn, ald. overleden 1720. Den 5 mei 1679 werd attest afgegeven voor hem om te huwen met Rachel Beende.
3. Dielis ged. 14 febr. 1648, den 24 aug. 1669 ondertr. met Adriana de Wijs, geb. te Breda.
4. Cornelia ged. 25 juli 1649, tr. Adam Baillet, waarbij: Gerardus ged. 29 febr. 1674, en Jacobus 18 mei 1676.
5. Jacobus ged. 30 oct. 1650.
6. Peter ged. 11 juni 1655.

Het bovenstaande 5de kind Jacobus, raad en burgerkapitein, tr. waarschijnlijk 1e Anneke van Overvelt, waarbij: Ana ged. 3 oct. 1674, st. 1674, st. jong, en eveneens eene dochter Ana ged. 11 aug. 1677. Mogelijk nog Jacoba, getr. 10 sept. 1702 met Roger Cater, vendrig in 't regiment van koningin Anna.

---

[1]) Omtrent de Mispelbloms vond ik slechts: Henricus, predikant te Rosendael, vroeger te Chaam en Ginneken. — Idem Henricus, eerst predikant te Gilse, vertrekt 1666 naar Breda, was denkelijk gehuwd met Elisabeth Hanckia, en won daarbij: Henriette Elisabeth, ged. 28 mei 1668, en Sara, id. 5 oct. 1672. Deze laatste st. 9, begr. 13 juni 1764, tr. 6 sept. 1713 Thomas Jemans, st. 17, begr. 21 febr. 1758, luitenant onder den generaal-majoor Cralingen. Jufvr. Maria Mispelblom, st. 3, begr. 7 juli 1750.

Hij tr. 2de, attest naar Baarle Nassau 5 sept. 1683, Joh. Margaretha de Clerck j. d. uit 's Hage. Hierbij:

1. Jacobus ged. 27 dec. 1690, waarbij getuigde Cornelia van Vechelen. Hij, waarschijnlijk burgemeester en schepen, st. 28 juli, begr. in Markendael 1 aug. 1748.
2. Constantinus ged. 13 febr. 1693. Volgt.
3. Joha ged. 23 mei 1695. Get. Yda de Clerck.

Een andere Jacobus van Vechelen gehuwd met Anneke Vertolen, won een dochter Catha, ged. 5 oct. 1671.

Philippus van Vechelen tr. (attest afgegeven 27 juli 1683) Joha. de Ridder v. Amsterdam. Hieruit:

1. Jacobus ged. 6 oct. 1686, tr. Joha. Feddens, waarbij:
   a. Jacobus ged. 9 sept. 1712, getuigen: Constantinus van Vechelen en Maria Gastelaer, wed. Fred. Feddens.
   Hij is denkelijk als burgerkapitein en wedr. van Dingena Anna Knollaerts overl. 13, en begr. 18 apr. 1781.
   b. Mr. Jacobus Frederik ged. 25 mrt 1714, tienraad en burgerkapitein, st. 16, begr. in Markendaal 18 mei 1760. Waarschijnlijk gehuwd met Catha. Alida Fromer, waarbij: Johannes Frederik, ged. 2 mei 1751, getuigen Christina Joha. van de Pol, wede. Johannes Frederik Fromer; Joha. ged. 18 mrt 1753, en Gerard Casijn, ged. 2 dec. 1756. Diens meter was Anna Margaretha barones van der Hell, douairière van Till.
   Catha. Alida hertr. 24 jan. 1763 Mr. Anthonie Jacques Damisse.
   c. Pieter ged. 4 juni 1717. Was hij secretaris van Etten, dan ondertr. met attest 8 apr. 1750 met Adriana Sophia de Bringues.
   d. Maria, ged. 15 mrt 1720, denkelijk gehuwd met den schout van A. B. C. (Alphen, Baarle en Chaam) Floris van Gils.
   e. Johannes, ged. 22 mrt 1722. Get.: Hermanus Stuerman. Schout van Zundert zijnde, zoo stierf zijn weduwe Catha. Anemaet 7, en werd begr. 12 dec. 1789.
   f. Dina, ged. 19 oct. 1724, get.: Pieternella Feddens.
2. Adriaan ged. 3 dec. 1688.

3. Johanna ged. 2 mrt 1691, st. jong.
4. Abraham ged. 2 apr. 1694. Get. Johannes van Vechelen, predikant te Baarle.
5. Gerhardus ged. 6 mrt 1697. Get. Gerrit en Anneke Doesburg.
6. Johannes ged. 12 febr. 1700.
7. Johanna ged. 9 mei 1703. Get. Johannes Mareti.

Philippus van Vechelen tr. Maria Klink, waarbij: Jacob Joris ged. 14 dec. 1704.

Uit Constantinus geb. 1693, st. 5, begr. 11 jan. 1775, den 27 oct. 1715 geh. met Elisabeth Huijgens, st. 14, begr. 19 mrt 1763, sproten:

1. Susanna Johanna ged. 9 apr. 1716, st. 25 febr., begr. 1 mrt 1752, tr. Johan van Sypestein, schepen te Breda. Hieruit: Constantinus ged. 7 mrt 1745, st. 3, begr. 6 juli 1767; Eliseus, st. 3, begr. 5 febr. 1750, en een kind st. 23, begr. 25 febr. 1752, op den sterfdag zijner moeder. Hij hertr. te 's Bosch, sept. 1752, Catha. van Ruelo, geb. ald. Hij was geb. te Lis [1])
2. Jacobus ged. 4 sept. 1718.
3. Jacoba ged. 23 apr. 1720.
4. Cornelia ged. 14 aug. 1722.
5. Jacobus id. 1 mrt 1725.
6. Mr. Cornelis id. 31 jan. 1732, st. 19, begr. 22 juni 1808, tr. met attest op Groot Zundert, 15 aug. 1771, Cornelia Willemina de Groot, geb. ald., st. 23, begr. 29 dec. 1794.

Ondertr. 26 sept. 1778, tr. te Ginneken Casparus Gerardus Bles, geb. te Colombo, en mejufvr. Joha. van Vechelen, geb. te Breda.

Issac. D. O. M.

Hier lijt begraven den wel Ed. heer en Mr. frederick Hen-

---

[1]) St. 16, begr. 18 juli 1755 een kind van den schepen Johan van Sijpestein. Ondertr. 7 sept. 1754, met attest op Dwingelo, Johan van Sijpestein, wedr., en freule Margareta Kien, j. d. v. Dwingelo. Zij st. 9, begr. 25 mrt 1757. Hij toen schepen.

Tr. te Ter Heide 2 apr. 1759 Johan van Sijpestein, wedr., schepen te Breda, geb. te Sassenheim en Isabella Orrock, geb. te Gorinchem Zij st. 30 dec., begr. 3 jan. 1787 als zijn weduwe, en kan de dochter geweest zijn van Jacobus Orrock, vaandrig onder de Villegas, en 13 dec. 1722 getr. met Maria Elisabeth Swaefken, die als zijne weduwe st. 12, en begr. werd 16 jan. 1775.

Margaretha Kien is in de kraam overleden, daar een zoon Jan David 's avonds 20 mrt 1757 gedoopt werd.

drick issac, in sijn Eds. leven president en borgr. der stadt breda. Obidt den 21 february 1713, en desselfs famielie

Hieronder 't wapen van Issac, een leeuw, en dat zijner vrouw: ged. ingehoekt (Sweers). Geen helm. Onder beide wapens een groote ruit geheel uitgekapt. Zie *Herald. Bibl.* 1874, bl. 63.

Mr. Frederick Hendrik Issac, burgemeester 1693, 1704 en 05, schepen van 1679 tot 1712, contrerolleur der licenten te Breda, tr. Geertruij Zuerius, st. 30 juni, begr. 6 juli 1748. Winnen:

1. Joha Catha ged. 29 apr. 1685. Get. Mr. Pieter Issac, drost van Herstal en contrerolleur der hofhouding van Z. H. Willem III, zijne vrouw Catha van den Broeck en Joha Becker, wede George Zuerius, in leven quartierschout der Meijerij.
2. Pieter George ged. 16 jan. 1687. Get. P. G. Zuerius in plaats van Michiel Issac, commies van den raad van state, en Joha Maria Zuerius.
3. Jacoba ged. 8 apr. 1688. Get. Hendr. Becker, schepen en raad te Amst.
4. Griton ged. 15 jan. 1690. Get. jufvr. Griton Issac.
5. Maria Françoise ged. 10 oct. 1691.
6. Pieter ged. 22 apr. 1693. Get. Mr Jacob van Buerstede en de vrouw van kolonel Ouwer.
7. Willem Hendrik ged. 20 juni 1694. Get. Mr Willem de Quaede, hoogschout en secretaris van Maastricht, Catha van den Broeck, wede Issac, en Ana Pauw, vrouw van Cornelis van Botteijcke, ontv. der conv. en licenten, burgemeester alhier 1679.
8. Catha ged. 13 jan. 1697. Get. Pieter Issac, kapitein, Elisabeth Issac, vrouw van de Quaede, en Maria Coren, vrouw van Zuerius. Zij tr. 10 nov. 1716 Antoni Repelaer, schepen van Dordt.
9. Frederik Hendrik ged. 3 dec. 1700. Get. Margrieta Issac, weduwe van den kolonel Goës.

—

Tot deze familie zullen wel niet behoord hebben Arnoldus Petrus Ysaac, kapellaan der O. L. V. kerk te Breda, en Gielis Ysack, tienman ald. 1556. Evenmin de predikant Peterus Isaak, van wien een doodgeboren kind den 15 nov. 1782 bijgezet werd.

—

Omtrent de familie Sweerts zie Algem. Register, en Navorscher XXV, 139, 317 475. Hier nog 't volgende:

Mr. Samuel Zwerius, ontv. der domeinen van den Prins, schepen te Breda 1664—72, tr. 1e Elisabeth de Schilder, dochter van Pieter, president van den raad van Brabant, en Maria Beljaerts. Deze laatsten leefden nog 1657. Hij ondertr. andermaal in de Waalsche kerk 11 sept. 1682 (te Breda) Elisabeth van der Does, wede., wonende te Gorinchem. Bij de 1e vrouw:

1. Samuel ged. 13 juni 1663. Get. de grootvader P. de Schilder, raad in den leenhove van Brabant.
2. Pieter George. Volgt.
3. Joha. Elisabeth ged. 1 aug. 1666. Get. Maria Joha. de Schilder.
4. Jacob ged. 6 nov. 1667. Get. David Zuerius en Maria Becker, Wed. Jan Hatting.
5. Philips ged. 21 oct. 1669. Get.: Joanna Dankers.
6. Maria Elisabeth ged. 23 oct. 1672.
7. David ged. 18 nov. 1674.
8. Elisabeth ged. 2 febr. 1678. Get. Hendr. Fred. Sweerts, schepen te 's Bosch, vervangen door Louis en Casper Basselier, en Elisabeth van Nassau.

De tweede zoon Pieter George werd ged. in de Waalsche kerk 8 febr. 1665. Get. David Becker te Amst., Catha. Zuerius te 's Hage, Joha. Becker, wede. George Zuerius en Ana. de Schilder, wede. Henry van Wijck. Hij was ontv. der domeinen van Z. H. en luit.-generaal wagenmeester, tr. (attest afgegeven 18 jan. 1688) Maria Coren, geb. te Alkmaar, dochter van Jacob, burgemeester ald., en jonkvr. Mechtelt van Thije (ex Ana de Schilder) Zij st. 21, begr. buiten 27 febr. 1749. Zij wonnen:

1. Pieter ged. 27 oct. 1688.
2. Jacoba ged. 1 jan. 1690. Get. Fredr. Hendr. Issac, contrerolleur der licenten, en Mechalina van Strijen (v. Thije, vrouwe van Strijen), wed. Jacob Coren, en Hendr. Hop, majoor. Zij tr. te Terheijden Apr. 1718 Hendr. Hop. maj. der cavalerie in 't regt van Rechteren.
3. Pieter ged. 28 febr. 1691. Get. Ana. Elisab. van Wijck, en Isbrand Schenk, drossaart van 't oosterkwartier van B. op Z.

4. Maria ged. 11 apr. 1692. Get. Isaac v. Thije, hr. van Opmeer, en Joha. Coren.
5. Jacob ged. 16 aug. 1693.
6. Jacob (?) ged. 1 dec. 1694, Get. Jacob Trigland, professor in de godgeleerdheid te Leiden, en Elisab. Lestevenon, vr. van Opmeer.
7. Samuel ged. 2 mrt 1696.
8. Elisabeth ged. 18 juli 1698. Get. Jonker Jacob Zuerius. Zij tr. denkelijk Isaac de Winter, waaruit: Ana. Maria ged. 17 apr. 1746, waarbij getuigden Joha de Schrijver en Stoffel S.?
9. Peironne Marie ged. 25 dec. 1700. Meter: Mechalina Coren.
10. Fredr. Hendr. ged. 1 jan. 17.. (1702?), st. 9, begr. te Terheijden 22 aug. 1758. Hij ondertr. als luit.-kolonel 30 mrt 1758, en tr. te Princehage Elisabeth Snellen. Zij hert., attest naar Zundert 19 juli 1760, George Bruce, majoor onder Majoribanks.
11. Pieter ged. 19 oct. 1705.
12. Maria ged. 21 oct. 1707.
13. Justina Constantia ged. 26 dec. 1709. Get. Arnout Otto en Justina Constantia Becker. Zij st. 12, begr. te Terheijden 17 jan. 1777.
14. Pieter Samuel ged. 5 apr. 1711. Parrains: Jacob en Jacoba Sweerts.

De verwantschap der vrouw van Issac met bovengenoemde leden van 't geslacht Sweerts, is als volgt:

Joris of George Sweerts, tr. Joha. Becker. Hieruit:

1. Jacob, tr. Maria Burggraeff, waarbij:

   a. Joha. Maria, st. ongeh.
   b. Geertruid, tr. Issac.
   c. Joris.
   d. Jacob.

2. Samuel, tr. 1e. E. de Schilder.
3. David, tr. van Baerle. Zonder oir.
4. Joris, st. ongeh.

Zie nog Navorscher XXII, pag. 262 en 263.

Omtrent de familie Sweerts nog 't volgende:

Catha., ged. 25 oct. 1671, dr van Lambrecht Sweerts en Elisab. Bladel.

Sijken, ged. 17 juli 1695, dr van Arnout Sweerts en Jenneke van Santen. Getuige Marike van Andel. — Zij wonnen nog een zoon Hendrik, ged. 3 oct. 1704.

Cornelis Jacobus van Wallendael tr. 21 nov. 1768 Antonia Juliana Sweers.

Aanvullende 'tgeen in 't Annuaire van 1871, pag. 171, voorkomt omtrent de kinderen van Hendr. Hop en Jacoba Sweerts, vermeld ik, dat zij te Breda gedoopt zijn op de datums daar opgegeven als geboren, en zij nog een vierde kind wonnen, Joha. Jacoba, ged. 10 april 1722.

(*Wordt vervolgd.*)

Geslacht Beukelaar (XXX, 630). Onze Overijsselsche archivaris Mr. J. I. van Doorninck maakt in zijnen »Catalogus der archieven van het Groote (vroeger Heiligen Geesten-) en Voorster Gasthuis te Deventer", n°. 1653, bl. 687, gewag van Isaak Beukelaar, notaris te Amsterdam, ten overstaan van wien en getuigen Hendrik Montanus en Femmetie Vis, echtelieden, woonachtig in de Reguliersdwarsstraat omtrent de Geelvinksteeg, testament maakten, met bepaling, dat zij, als hij eerst stierf en zijne moeder Grietie Sijmens, weduwe Cornelis M., dan nog leefde, aan deze de legitieme portie geven zou, en dat hij, als zij eerst stierf, en haar moeder Beatrix van Oldenhove dan nog leefde, aan deze de legitieme portie zou geven. Als getuigen worden genoemd Hendrik Steenvelt, gebuur der testatoren, en Hermannus Tichelaar in de Beulingstraat Een authentiek afschrift van dit testament, gedateerd op 7 Aug. 1726 en door Isaak Beukelaar in zijne kwaliteit onderteekend, is aanwezig in de archieven van gezegd gasthuis. — Wat de huizinge Beukelaar betreft, het is mogelijk dat Kok in zijn Vaderl. Wdbk. aan den Boggelaar gedacht heeft, toen hij eerstgenoemde huizinge bij Twello plaatste; want laatstgenoemde huizinge ligt onder Voorst. In den straks aangehaalden Catalogus staat sub n°. 1566, 86, 1618, 35, 1724, 92 vermeld het huis (den) Beukelaar, dat in 1682 Johan van Bemmel (tot Bemmel), in 1704, 12, 17 Adriaan baron van Bemmel (tot B.), in 1763 J. R. baron v. B. (tot B.), in 1793

Jan Adriaan baron v. B. tot heer had. Dit huis moet zeer aanzienlijk geweest zijn, omdat het een eigen leenkamer had; in 1763 toch was de schout van het ampt Voorst (Cornelis van Haastenburg) namens J. R. baron van B., stadhouder der leenen van het huis B., en behoorde o. a tot die leenen het erve en goed Averenk of Hombrake in het ampt Voorst, kerspel Twello.

Ten slotte de vraag: is de naamsoorsprong van den Boggelaar bekend, zoodat men zeker weet, dat Beukelaar niet dezelfde huizinge kan wezen? Of weet men *nu nog* twee verschillende huizingen, de eene den Boggelaar, de andere Beukelaar geheeten, aan te wijzen? Deze huizingen liggen dan betrekkelijk dicht bij elkander.

J. A.

Geslacht Beukelaar (XXX, 630). 1. Cornelis Beukelaar werd pred. te Kerkwerve en Noordgouwe 6 Oct. 1619, te Haamstede en Burgh 1621, ber. te Veere 3 Aug. 1627, em. 25 Mei 1665. Hij was veldprediker in Vlaanderen onder Prins Frederik Hendrik in 1645 en bediende tevens Hulst bij leening 1645—1646. 2. Daniël Beukelaar werd als prop. in 1663 pred. te Varik, in 1668 te Alblasserdam, ber. te Tholen 25 April 1671, en van daar verroepen naar Middelburg 30 Juli, bevest. 29 Oct. 1679, overlijdende aldaar 24 Febr. 1701. 3. Daniël Beukelaar werd als prop. 25 Maart 1681 ber. tot pred. te Vrouwepolder, was vervolgens 1684 pred. te Groot-Ammers, 1685 te Alblasserdam, 1693 te Schoonhoven, van waar hij 7 Febr. ber. en 18 April 1700 bevest. werd te Middelburg, overlijdende aldaar 19 Juni 1708. 4. Daniël Beukelaar, geb. te Middelburg 5 Febr. 1684, werd prop. cl. Walcheren 27 Febr. 1707, ber. tot pred te 's Heer-Abtskerke c. a. 25 Juli en bevest. 16 Oct. 1707; verroepen 10 Maart 1710 naar Ovezande c. a ; van daar te Veere ber. 22 Maart en bevest. 13 Sept. 1711, overl. hij aldaar 3 Febr. 1746. Hij was in 1713 gehuwd met Maria Warkier. 5. Adrianus Beukelaar, zoon van Daniël, geb. te Amsterdam, werd prop. cl. Tholen c. a. 7 Sept. 1677, als pred. te Oud-Vossemeer ber. 19 Juni en bevest. 14 Aug. 1678 door zijn vader Daniël, pred. te Tholen; verroepen naar Tholen 3 Febr. 1680 in zijns vaders plaats. Van daar te Goes ber. 29 Dec. 1686 en bevest. 13 April 1687; vervolgens te Utrecht ber. 9 Dec. 1690,

bev. 12 April 1691, en eindelijk te Amsterdam ber. 31 Juli en bevest. 30 Sept. 1696, overl. hij aldaar 28 à 29 Maart 1717, 56 jaar oud. Het lijk zijner te Goes overleden vrouw, Juffr. Meyts werd 29 Oct. 1689 van daar naar Sluis ter begraving overgebracht. Zijn broeder Daniël werd 4 Juni 1680 als prop. voor gerecommandeerd bij de cl. van Tholen c. a. aangenomen. Adrianus liet als wed. na Maria Uilenbroek, die daarna met Jan Braams hertrouwde. 6. Marinus Adrianus Beukelaar, wiens overgrootvader en grootvader, beide Daniël geheeten, n°. 2 en 3, pred. te Middelburg geweest zijn. Zijn vader, mede Daniël genoemd, n°. 4, laatst pred. te Veere zijnde, uit wiens huwelijk met M. E. Warkier o. a. Mars Adrs 6 Dec. 1720 te Veere geboren werd. Aan de Latijnsche school te Breda zich voorbereid hebbende tot de studie te Utrecht werd hij in Nov. 1744 prop. cl. Walcheren; ber. tot pred. te Oudelande 23 Maart en bevest. 14 Sept. 1749, overleed hij aldaar ongehuwd 4 Febr. 1763 en werd er 11 dito begraven.

J. VAN DER BAAN,

Geslacht du Toit of du Toict (XXX, 629). Pieter Wilhem Vromans, geb. te Leiden, achtereenvolgens pred. te Nieuwkoop 6 Juli 1721, te Vlissingen 16 Mei 1728 en te Leiden 9 Maart 1738, waar hij in 1748 overleed, trouwde te Leiden Sara du Toict, wed. Christoffel Flaman, dochter van David, wijnkooper te Leiden, zuster van Dionysius, pred. te Utrecht, en nicht van Jacobus, pred. te Leiden.

Jacobus du Toict, werd als prop. Juli 1703 pred. te Hensbroek en in 1710 in zijne geboortestad Leiden, waar hij in 1751 emeritus werd en 7 Nov. 1751 overleed, na een dienst van 48 jaar, in den ouderdom van 76 jaar en 2 dagen.

Dionysius du Toict, sinds 1743 pred. te Utrecht, overleed aldaar 25 Dec. 1774, oud 70 jaar, 10 maanden en eenige dagen.

Andries François du Toict. Zie *Nav.* XXVII, 265 *O.*

J. VAN DER BAAN.

Geslacht du Toit of du Toict. Ds. Dionysius du Toict, predikant te Katwijk aan Zee, werd 28 Maart 1737 met eenparigheid van stemmen door den kerkeraad van Brielle beroepen tot predi-

kant bij de Herv. Gemeente aldaar. Bij missive van 29 Maart werd dat beroep door hem aangenomen en in de namiddag-godsdienstoefening van 16 Juni 1737 deed hij te Brielle zijne intrede. In 1743 werd hij beroepen te Utrecht; dat beroep nam hij aan en 24 Nov. van dat jaar hield hij te Brielle zijne afscheidsrede.

Dat er nog een andere predikant Du Toict was, is mij gebleken uit de acta van den kerkeraad der Herv. Gem. te Brielle d.d. 21 April 1737, waarin men leest: »is ook te gelijk beslooten, dat.... de acte van beroep nevens de approbatiën van de Ed. Gr. Agtb. Heeren van de Vroedschap en de Eerw. Classis van Voorne en Putten, alsmede eene behoorlijke Credentie of Authorisatie voor de Hoog-Eerw. Heeren Franciscus Fabricius, S. S. Theol. Prof., en Jacobus du Toict, respe predikanten te Leiden, welke door D. Dion. du Toict verzogt waaren om zijne dimissie bij de E. Kerkenraad van Katwijk aan Zee en de Eerw. Classis van Leiden en Neder-Rhijnland, uit te werken, aan genoemden Heer ten spoedigsten zouden toegezonden werden".

Den 21 Juli 1737, bij de eerste censura morum, welke na de intrede van Ds. Dion. du Toict te Brielle plaats had, werden de kerkeraadsleden als naar gewoonte in kennis gesteld met de personen, die met eene attestatie te Brielle waren gekomen, en op de lijst dier personen komt één lid voor uit Katwijk aan Zee, genaamd Catharina de Vinder. Dit lid zal de echtgenoote van Ds. Dion. du Toict zijn geweest.

In de doopregisters, loopende over de jaren, welke Ds. D. du T. te Brielle doorbracht, komen geen aanteekeningen voor van kinderen van dien predikant, en de registers der begravenen maken geen melding van den dood van des predikants vrouw of van iemand zijner familie. H. DE JAGER.

Dionysius du Toict, zoon van David, koopman in wijnen te Leiden, en broederszoon van Jacobus du Toict, in 1703 pred. te Hensbroek, in 1710 te Leiden, in 1751 emeritus, 7 Nov. 1751 overleden.

Dionysius du Toict, te Leiden geboren, werd in 1726 proponent, in 1728 pred. te Berkenwoude, in 1732 te Katwijk aan Zee, in 1737 te Brielle, in 1743 te Utrecht, daar overleden 25 Dec. 1774,

oud bijna 71 jaar. Hij liet geen vrouw of kinderen na. Zijne zuster Sara huwde P. W. Vromans, pred. te Leiden.

Er zijn geen *twee* predd. Dionysius geweest. B. F. C.

[Dr. E. Laurillard herinnert, dat de Maatschappij van Ned. Lett. te Leiden van D. du Toit (Toict) een werk bezit in twee kwarto deelen (1686) over »Hollands Heil en Rampen".

In eene 9 Febr. 1881 aan de Paarl gehouden vergadering stelde Ds. du Toit de volgende resolutie voor: »Deze vergadering acht den tijd gekomen om geneeskundige hulp aan te bieden aan de gewonde Boeren in den Transvaalschen oorlog (die tegen de Engelschen gevoerd wordt tot herkrijging van de onafhankelijkheid der Transvaal). Ze besluit dus dadelijk inteekenlijsten tot dat doel te openen en een beroep tot medewerking hiertoe te doen op het gansche land, onder verstande, dat alle fondsen, die er mochten overig zijn, na den afloop des oorlogs zullen verdeeld worden onder de behoeftige weduwen en weezen der gesneuvelde Boeren en onder Boerenfamiliën, verarmd door den oorlog, en zij benoemt een comité om hierin te handelen, hetzij zelfstandig of in verband met de beweging uit Holland (in het leven geroepen door het bekend adres van Prof. Harting te Utrecht) en met het comité in den Oranje-Vrijstaat". Deze resolutie werd met nagenoeg algemeene stemmen aangenomen. De boekdrukker D. F. du Toit verklaarde in dezelfde vergadering gratis de lijsten te willen drukken, vermeldende de namen der Afrikaanders, die onder valsche voorwendsels paarden en ezels opkoopen ten gebruike *tegen* de Transvaalsche broeders. Deze lijsten wil men in elk huis onder de Boeren ophangen, teneinde het wanbegrijf dier valsche broeders te ontrukken zelfs aan de vergetelheid van het nageslacht. Zie verder *Vervolg* der *Haarl. Courant* v 16 Maart.]

Wapens gevraagd van Deventersche en andere geslachten (XXX, 272). De heer H. M. Werner te Leiden vraagt o. a. het wapen van Cremer, Zutphensch geslacht. — Dit wapen komt voor op den kwartierstaat mijner overgrootmoeder Beatrix Laurentia Grothe, geb. 1720, † 1783, in 1750 gehuwd met Mr. Egbertus Theodorus Roosmale (geb. 1712, † 1792), en zou dus beschreven kunnen worden: in zwart eene vleeschkleurige fortuin, een witte wimpel over haar

hoofd houdende, opstijgende uit een zilveren open schelp op eene vlakke groene zee". — Omtrent *die* familie Cremer is mij niet veel bekend, maar het weinige, dat ik er van weet, wil ik gaarne mededeelen, omdat het tot nadere inlichtingen zou kunnen leiden. Ik laat hier dus de afstamming volgen, voorzoover die in onze familie bekend is.

Jakob Hendriksz Cremer = Elisabeth van Elsbroek.

A. Willem Cremer geb 1617 = Elske (Elsabé) van Bommel	*B.* Theodorus Cremer =...... Lulofs.
Jacoba Cremer † 1680 = 1669 Engelbert Tieleman Grothe † 1698.	Berend Cremer geb. 1648 = Gerarda Catharina Crusius.
Jacob Grothe geb. 1672 † 1751 = 1702 Margaretha Pit geb. 1682 † 17—.	Bernhard Sebastiaan Cremer geb. 1683 † 1750 =.... Helena Cools † 1728.
Beatrix Laurentia Grothe geb. 1720 † 1783 = 1750 Mr. Egbertus Theodorus Roosmale, geb. 1712 † 1792.	drie zoons, twee dochters o. a. *a.* Frans Lodewijk Cremer, geb. 1715 † 1776 =.... Jacoba Geertruida Verstege.
Margaretha Roosmale geb. 1751 † 1829 = 1780 Mr. Laurens Johannes Nepven geb. 1751 † 1823.	Goswinus Cremer, in 1783 predikant te Vianen. =......? (afstamming niet juist bekend).
enz.	*b.* Bernhard Hendrik Cremer. =......? (Afstamming niet bekend).

Bernhard Sebastiaan Cremer werd in 1717 hoogleeraar der Godgeleerdheid te Harderwijk. Zijn zoon Frans Lodewijk werd in 1750 hoogleeraar der Godgeleerdheid te Harderwijk en in 1763 te Groningen.

Bernhard Hendrik Cremer was in 1748 substituut momber in het Furstendom van Gelderland en de graafschap Zutphen.

Mogelijk zouden er bij de nog bestaande familiën Lulofs en Wentholt, beide mede oud-Zutphensche geslachten, nog meer inlichtingen omtrent die familie Cremer te bekomen zijn.

J. I. D. NEPVEU.

Wapens van Deventersche en andere geslachten.

Cuper. Hendrik Cuper, burgemeester van Nijmegen, was 1686 heer van de Kinkelenburg.

Coets. Wapen: In zilver drie zwarte jagthoorns, 2 en 1, beslagen, gemond en gesnoerd van goud. Aanziende helm met driebladerige kroon. Helmteeken: een zwarte boomstam met een tak, waaraan een jagthoorn van het schild hangt. Dekkleeden: zilver en zwart.

Cremer. Bernhard, secretaris van Zutphen 1677—1716, tr. Gerharda Crusius.

Zijn zoon Bernhard Sebastiaan, geb. te Zutphen 1683, stierf als professor te Harderwijk 14 Sept. 1750; was gehuwd met Helena Cools, dochter van Frans, drost van Asperen, bij wie drie zoons en vijf dochters, o. a Berend (Barend) Hendrik, tweede momboir des Hofs van Gelderland.

Zijn wapen is n°. 1 in het tweede wapenboek van *Het St. Caecilia Concert te Arnhem* (Mr. J. W. Staats Evers, bl. 94), t. w.: »In zwart eene naakte Fortuin, die uit eene schelp uit zee oprijst, alles van natuurlijke kleur. Zij houdt met haar linkerhand boven het hoofd een zilveren wimpel, die om het midden van haar lijf gewonden is en waarvan het uiteinde door haar regterhand wordt vastgehouden. Aanziende helm met zwart-zilveren wrong. Helmteeken: de fortuin van het schild uitkomende; dekkleeden: zilver en zwart".

Uit dit geslacht stamde de in den loop van het vorige jaar overleden, algemeen gevierde en beminde novellist J. J. Cremer.

A. J. C. KREMER.

[Vgl. *Herald. Bibl.* 1881, bl. 218.]

VRAGEN.

Geslacht Mom. Veel moeite heb ik reeds gedaan om te weten te komen, hoe Gerrit Mom, heer v. Groenestein te Nederlangbroek, later ook heer van Maurik (*Nav.* XXVI, 156), die ongetwijfeld tot het oude adellijke geslacht Mom behoort, daaruit afstamt of daarmede tezamenhangt. Hij toch was een aanzienlijk en gefortuneerd man, en zijne kinderen deden meestal aanzienlijke huwelijken; zonderling dus dat men nergens de namen zijner ouders en voorouders vindt. Wanneer en waar werd hij geboren? Hij stierf 31 Maart 1780, doch waar? Het sterfteregister zou welligt licht kunnen geven. Hoe is hij aan de heerlijkheid Groenestein gekomen, en wie bezat die onmiddelijk vóór hem? Zijne vrouw Ida Constantia Comans stierf 9 Maart 1787, wie waren hare ouders? Kan hier ook iemand eenig licht verschaffen?

Leiden. H. M. WERNER.

[Kunnen de kerkeraadsactenboeken te Nederlangbroek geen licht geven?]

Olivier van Noort. Te Utrecht is overleden of begraven 28 Febr. 1680 Olivier van Oort. Behoorde deze tot het geslacht van den zeereiziger Olivier van Noort, geboren 1568, zoon van Hendrik van Noort en Amelia N. N., die hertrouwde met Hendrik van Rieth?

V. O.

Geslacht Sas, Sasse, enz. Gaarne ontving men genealogische opgaven betreffende de geslachten Sas, van Sas, Sasse, van Sasse, Sassen, van Sassen, Sassenus, Zas, van Zas, Zasse, van Zasse, Zassen, van Zassen, Zasius en Zassenus.

De aanteekening in *Heraldieke Bibliotheek* 1881, bl. 95 is bekend. Verder weet steller dezes van genoemde geslachten niets dan het volgende:

In 1551, 72 leefde te Leuven een boekdrukker genaamd Servaas van Sassen of Zassenus.

Andreas Dominicus Sassenus, professor in de pharmacie, plantkunde, enz. aan de universiteit te Leuven, zoon van Andreas en van Jacoba van Sinte Huybrecht, † te Leuven 20 Juli 1756, was gehuwd met Maria van Wijngaerden. Uit dit huwelijk Maria Sassenus, † te Leuven 13 Jan. 1778.

Op 8 Aug. 1752 is in de kerk van St. Jan en Peter te 's Bosch gedoopt Hubertus Sassen, zoon van Jacobus en van Maria Joanna Hermans.

Elke opgave, hoe gering ook, zal vrager dezes welkom zijn; alleen die betreffende personen welke nog in deze eeuw geleefd hebben, worden niet verlangd.

Helmond. AUG. SASSEN.

[Zie *Herald. Bibl.* t. a. p. ook op bl. 98, 119, 373, 74. Nog kwamen ons voor:

Heinrich Sasse, wiens paard in 1415 op Pouwelsdach te Roozendaal bleef staan, toen de hertog vandaar wegreed (Mr. G. van Hasselt, Roozendaal, bl. 146).

Gerharda Sas huwde Nov. 1702 Daniel van Diest, in 1700 pred. te Zwartsluis († 1731), hertrouwd met Aaltje van Steenwijk. Hij had bij de eerste eene dr Hendrina Geertruid v. D., bij de tweede twee dochters, Maria en Anna, in 1748 boven de tien jaar oud.

Magdalena Sas staat *Nav.* VII, 139b vermeld als echtgenoote van Albertus Snethlage († 30 Sept. 1796 als pred. te Leeuwarden). Zij overleed 12 Aug. 1798, oud 55 jaren.

Nav. VIII, 98 vraagt iemand of er eenig genealogisch verband bestaat tusschen de familie v. Sasse van Ysselt en het geslacht van Amstel, omdat die familie het volle St. Andrieskruis uit het wapen van Amstel in haar helmteeken en in haar schild een rechterschuinbalk voert, welke balk, door weglating van den linkerschuinbalk uit het kruis ontstaan, volgens hem als eene (trouwens ongewone) brisure zou kunnen aangemerkt worden. — Wegens overeenkomst in namen met bovenstaand artikel sta hier nog dat Johannes Rodolphi Steenwijkensis, gewezen priester te Wanneperveen, in 1610 aldaar als predikant beroepen zijnde, 2 Oct. van dat jaar te Zwolle Wendele Harmans uit Hattem huwde en in 1614 overleed.]

MENGELINGEN.

Aarsen, Aersen. In Zuidvlaanderen vinden we dezen naam vaak als voornaam, meest echter als tweede, b. v. Daniël Aersen Lako (*le Coq*). Dit Aertsen zal natuurlijk zoon van Aert of Aarnout beteekenen. De naam des heeren Aarsen vestigt hierop mijne aandacht. Misschien is hij een afstammeling van zekeren Aarnoud, zoo als onze de Ruijter van Adriaan, den ruiter van den Prins, en zoo meer. G. P. ROOS.

Gevatheid van geest.

1) Jonathan Swift beklaagde zich bij den stedehouder van Ierland, Lord Carteret, die pas het bewind had aanvaard, over de gevangenzetting van een boekdrukker en ontving tot antwoord dit citaat uit Virgilius:

Res dura, et regni novitas, me talia cogunt moliri.

2) Swift verdrietig, dat hij lang vruchteloos antichambre moest houden bij Lord Carteret, schreef op een der vensterglazen er van:

My very good lord, 't is a very hard task
For a man to wait here, who has nothing to ask.

3) Carteret, wetende, dat Swift de schrijver was van een pamflet, waarvoor de drukker gegijzeld was, schreef er onder:

My very good Dean, there are few who come here
But have something to ask, or something to fear.

Swift deed in dezen niet bij Carteret onder. Een paar voorbeelden;

4) Eene dame wierp door haren mantel een viool van Cremona op den grond. Terstond riep Swift met Virgilius uit.

Mantua, vae miserae nimium vicina Cremonae.

5) Een bejaard man had zijn bril verloren. Swift troostte hem er mede, dat hij ze morgen vroegtijdig zoude terug bekomen, zeggende:

Nocte pluit totâ, videant spectacula mane.

J. D.
—
L.

Koekelsack, thans goocheltasch. Dit woord is waarschijnlijk afgeleid van het looijenkaubisch woord chochem = slim, leep, verstandig, geleerd en het hollandsche zak.

Koekelen. hoetelen, foetelen (volgens H. M. C. v. O. ook foeselen)

zullen wel denzelfden wortel *chochem* of *kokem* hebben. Kan de wortel ook *koek* zijn? [1])

Meermalen heb ik gezien op marschen en kermissen dat een man, soms door vreemde kleeding, maar steeds met luid geschreeuw, liefhebbers uitnoodigde om bij hem om koek (peperkoek) te loten. Hij deelde aan de liefhebbers, natuurlijk tegen betaling, stukken bordpapier uit, waaroij hunne kansen op de uitgeloofde koek waren aangegeven door opgeplakte speelkaarten Wanneer het noodige aantal loten geplaatst was, haalde hij een zak voor den dag, waarin zooveel speelkaarten als er loten waren uitgegeven, ieder afzonderlijk in een rietje opgerold, aanwezig waren. Een der spelers of der bijstanders werd dan door hem verzocht een rietje uit die tasch of zak te nemen. Hij, die op zijn stuk bordpapier de gelijknamige kaart vond van die, welke uit den zak genomen was, kreeg de koek.

Die marktloterij zal nog wel in Noord-Brabant plaats hebben.

In een vroeger stukje (*Nav.* XXIV, 463) schreef ik, dat de chirurgijn, dien ik nog gekend heb, gediend had in het fransche leger gedurende den zevenjarigen oorlog (1756—63). Hoe onmogelijk dat ook schijnen moge, is het toch waar. De man was op zeer jeugdigen leeftijd in dienst getreden en stierf omstreeks 1836 in zeer hoogen ouderdom, naar ik weleens heb hooren beweren, over de 100 jaar oud. Tot op zijn sterfdag had hij zijn geheugen en verstand bewaard, al had zijn lichaam zeer veel geleden, minder door ziekte of wonden, dan wel door den tijd. Hij was lichamelijk letterlijk uitgeleefd. Toch hoorde en sprak hij nog goed, en zag tamelijk. Als kind had ik veel met den ouden man op, die zeer aardig kon vertellen en een ware grappemaker bleef, zooals hij altijd geweest was. Zijn naam was Aernou — ik schrijf op den klank af — hij overleed te Heeze in het »Jagertje", een herberg en logement, waar hij zeer goed verpleegd werd door wijlen den logementhouder, den destijds algemeen bekenden »Jan de Jager" of Jan Giller, en diens vrouw »Tante Piet". »Jan de Jager", timmerman van beroep, had in der tijd eene cantine in het kamp van Reijen.

A. J. C. KREMER.

---

[1]) *Chochem* of *gogum* is Joden-taal, aan het Hebr. *châcâm* (verstandig, slim) ontleend. Red.

GESCHIEDENIS.

Johannes Fontanus. Een kerkelijk levensbeeld uit de dagen der Geldersche Reformatie. Als zoon van E. Puts [1]) in 1545 te Zoller in Gulikerland geboren, ontving hij den verlatijnschten naam Johannes Fontanus (Fontein!), misschien ook profetisch, met het oog op het ambt, dat men hem later wenschte te zien bekleeden. Zijn elementair onderwijs genoot hij te Emmerik, studeerde daarna te Heidelberg onder den beroemden Ursinus in de godgeleerdheid en werd als proponent in 1567 beroepen te Neuhaus (Nieuhuisen), waar hij zich tegelijkertijd tot hoogleeraar in de godgeleerdheid zag aangesteld. Om den godsdienst verdreven, nam hij de roeping aan naar Bokenum in de Palz, waar hij met den keurvorst Casimir op een goeden voet geraakte. Deze toch stelde hem kort daarna (1577) tot zijn hofprediker aan, en nam hem met zich naar de Nederlanden. Nog in hetzelfde jaar te Arnhem leenpredikant geworden, werd hij reeds een jaar later, in 1578 als eerste *vaste* predikant in Veluwe's hoofdstad aangesteld [2]). Aldaar had de Reformatie reeds in 1566 bedektelijk hier en daar ingang gevonden. Immers tot de vraagpunten, waaromtrent een onderzoek werd ingesteld met betrekking tot hetgeen in laatstgenoemd jaar plaats greep, behoorde »ofte etlicke inwoenderen der stadt Arnhem hebben gefordert vnd »willen inhaelen ofte doen inhaelen predicant oder predicanten van

[1]) Deze familienaam bestond nog lang daarna. Een penning, bij voorbeeld, op den honderdsten verjaardag in 1778 van Pietertje Breedveld, weduwe van Jan *Puts*, gemerkt Geys. B. V. M. F., werd als eigendom van D. C. Meijer Jr te Amsterdam in 1880 in het gebouw »Arti et Amicitiae" aldaar tentoongesteld; zie den *Catalogus* dier tentoonstelling, n⁰. 1557, bl. 282. Een weiland onder Zuilichem heet De kleine Putsmorgen.

[2]) De Jongh, *Naamlijst der Predd. v. h. Geld. Synode*, noemt Fontanus den eersten, Jacobus Burschetus, van 1598 tot 1609 (zijn sterfjaar) den tweeden predikant te Arnhem. Hij kent dus den beneden, bl. 187 te noemen Hermannus Phrygius niet.

»Deuenter, daeromtrent ofte van andere oorden oder plaetsen. Ofte »etlicke der Inwoenderen van Deuenter vuyt Deuenter bynnen Aern»hem hebben willen brengen sekere predicant ofte predicanten. »Wie dieselue geweest sijn, wat predicanten dat waren, ofte van »waer die hercommen souden [1]).

Sedert dit tijdstip wordt zijne persoonlijkheid eerst recht belangrijk. Ofschoon een ervaren godgeleerde van den zuiveren Gereformeerden stempel, wiens omgang zich geen hoogleeraar schaamde, wiens adviezen een professoraal, soms zelfs dictatoriaal gezag erlangden, heeft hij zijne Geldersche vermaardheid toch minder op wetenschappelijk, dan wel op kerkelijk gebied verworven. Dat hij nochtans op de hoogte van zijn vak was en zelfs op gevorderden leeftijd bleef, bewijze de opdracht aan hem in vereeniging met Wilhelmus Baudartius, predikant te Zutfen, door de Arnhemsche synode van 26—28 Juli 1604 gedaan, ter onderzoeking der geschriften van Johannes Piscator, die, blijkens een verslag, vanwege de Fransche algemeene synode door tusschenkomst der Noordhollandsche afgevaardigden bij eerstgenoemde synode ingezonden, naar de meening der Fransche godgeleerden, in het stuk der bekeering, des geloofs en der rechtvaardigmaking afweek van de orthodoxe leer. Aan die opdracht hechtte de partikuliere synode te Alkmaar van 14—17 Juni 1605 haar zegel. Zijn overwegend gezag op godgeleerd gebied werd dus ook in Noordholland erkend. Hoe goed en vaardig hij en zijn ambtgenoot zich van die lastige taak kweten, stellen de handelingen der Zutfensche synode van 18—20 Juni 1605 in 't licht; die acta toch behelzen Piscator's belofte om a durioribus phrasibus et a communi sententia alienis zich te onthouden. In het onderzoek van diens latere geschriften bekwam nu onze Fontanus den geleerden Prof. Dr. Antonius Thysius Sr. tot plaatsvervanger, opdat Piscator zich voortaan

[1]) Mr. G. v. Hasselt, *Stukken voor de Vaderl. Historie*, I, 63. Moonen's *Naemketen der predd. van het Overÿsselsche Synode,* bl. 1, gewaagt van Caspar Coolhaas, in 1566 *met andere dienaeren, die niet genoemt worden,* naar Deventer beroepen, doch in 1567 wederom verdreven. Carolus Gallus schuilt niet onder hen, want deze kwam in 1560 als *pastoor* bij de St. Lebuinuskerk te Deventer, en verkreeg in 1561 wegens onrechtzinnigheid zijn ontslag, werd toen predikant te Hamm, enz. enz. Zie *De Navorscher,* XXVIII, 556.

niet bezondigen mocht tegen de zuivere Gereformeerde leer [1]).

Als godgeleerd schrijver trad hij nooit op. Steeds ontmoeten wij hem op het arbeidsveld van de praktijk des kerkelijken levens. Doch dit beteekent ontzachelijk veel. Want in *zijne* dagen vooral lag dit veld vol voetangels en klemmen. Op dit gebied is hij voor Gelderland een baanbreker geweest èn door zijne fiere houding tegenover Pausdom en Krypto-katholicisme, èn door zijne nauwgezetheid in het prediken en handhaven der Hervormde kerkleer. Zooal geen vestiger, is hij toch een *be*vestiger der Reformatie in zijne woonstreek geweest. Op het gebied van de praktijk des kerkelijken levens dwong zijne wetenschap zoowel als zijn karakter zelfs aan een man als Franciscus Gomarus achting af. Immers deze, uit erkentelijkheid voor het naar de hoofdplaats van Veluwe ontvangen beroep eenige dagen nadat hij de beroeping naar Leiden had aangenomen, aan den Arnhemschen magistraat zijn tegen den Jezuit Franciscus Custerus geschreven »Spiegel van de waere kercke Christi" opgedragen hebbende, en door dien magistraat 5 April 1602 met een zilver-vergulden beker ter waarde van omtrent vijftig daalders vereerd, — welke beker hem in den aanvang des volgenden jaars door den burgemeester Johan de Voocht werd aangeboden, — stempelde hem in zijn brief van dankbetuiging voor dit kostbaar geschenk i. d. 10 Febr. 1603 als »reverendum et *doctissimum* dominum Fontanum, testem singularem in se studii et favoris amplissimi et nobilissimi Johannes de Voocht" [2]). Ook wist hij naar toenmalig gebruik in de taal der geleerden de pen te voeren; want buiten kijf had hij zijn aandeel aan den Latijnschen brief, waarin de gesamenlijke Arnhemsche predikanten Christophorus Baerbandus, die vóór hem en Hermannus Phrygius den Evangelischen predikdienst ter stede waargenomen had, vermoedelijk in de conventiculen en geheime samenkomsten, maar door

[1]) Zie *Heraldieke Bibliotheek*, 1880/81, bl. 139. Een later levende naamgenoot, denkelijk zijn kleinzoon, Joh. P. staat in 1662/67 vermeld als adjunkt pred. te Terborg, in 1671 te Doetinchem, in 1689 of 91 te Eindhoven, waar hij in 1703 verdronk.

[2]) d.i. Fontanus, uitnemend toonbeeld van ingenomenheid met hem (Gomarus), en van de gunst waarin hij (Gomarus) stond bij Johan de Voocht als vertegenwoordiger van den Arnhemschen magistraat. Zie Mr. G. v. Hasselt, *Kronijk v. Arnhem*, bl. 253.

den Arnhemschen magistraat aan de stad Keulen was afgestaan, 3 Nov. 1594 polsten, of hij, beroepen zijnde, neiging zou gevoelen herwaarts te keeren[1]). Aan het einde van dit opstel zullen wij

---

[1]) Ibidem, bl. 242, alwaar minder juist van »Perbandus" sprake is. Baerbandus' dienst te Arnhem moet dan nà 1566 gesteld worden; want in dit jaar hadden ter stede nog geene conventiculen plaats gehad; zie Mr. G. v. H., *Kron. v. Arnh.*, bl. 157: »de Stadhouder, ontdekt hebbende, dat op den 14den Aug. (1566) door een uitheemschen predicant soude gepredikt worden, werdt wel goedgevonden dat men bij publicatie het vergaderen van conventiculen verbieden soude; *doch vermits men tot hiertoe van geene conventiculen binnen A. gehoordt hadt,* dat door Gecommitteerden Kempinck ende Rijswijck den Stadthouder soude worden in bedenking gegeven, of het niet raedsamer soude sijn met dese publicatie te wagten. Dit geschiedde den 13den Aug.; en daerna de Stadhouder willende voor eenige dagen uit de stad vertrekken, zo gaf hij aen de magistraet te kennen, dat het hem niet aengenaem soude sijn indien bij dese (zijne) absentie eenige predicanten ingenomen werden; *ende heeft toen de magistraet geantwoort, dat sÿ geenen predicant begeerden, oock dat sÿ niet wisten dat die van yemandt begeerdt werdt;* maer dat sij bij sulck een vermoeden den Stadthouder versogten liever in de stadt te blijven", enz. enz. Christophorus Baerbandus werd April 1600 pred. bij de Geref. gemeente te Nieuw-Hanau, stond daar tot Aug. 1605 en vertrok toen naar elders. De polsing voor Arnhem had derhalve geen gunstigen uitslag. — Hermannus Phrygius, die in 1593 ook in het Fransch voor de trijpwerkmakers en bombazijnwevers predikte (v. H., *Arnh. Oudh.*, II, 251 vg.), is in 1599 wegens lichaamszwakte ontslagen. Het jaar zijner komst te Arnhem is onbekend. — Nog gelijktijdig met *Fontanus* moet te A. den kerkdienst hebben waargenomen Caspar Gent, aan wien als »gewesen kerkendienaer binnen Arnhem" destijds overleden, men voor zijn stipendium eene som van 62 gl. schuldig was, welk bedrag op last van het Hof v. Geld. 8 Dec. 1591 in handen van Arend Tulleken (Rutgerszoon) werd uitbetaald (v. H., *Kron. v. Arnh.*, bl. 241). Hij is derhalve in 1591 (vóór 8 Dec.) gestorven, en moet voor één persoon gehouden worden met Caspar Antoniszoon van Gend of Gendt, geb. te Arnh., 12 Aug. 1566 ingeschreven als student te Heidelberg, in 1574 beroepen als pred. te Ridderkerk, in 1575 te Leiden, ook als hoogleeraar der Hebr. taal (welke taak reeds in Juli van dit jaar aan een ander werd opgedragen), in 1579 pred. te Brugge, dat vermoedelijk ook hij, evenals de overige predikanten aldaar, vóór de afkondiging van den vrede met Parma in 1584 heeft verlaten. Van 1584 tot zijn dood in 1591 zal hij dus den kerkdienst te A. hebben waargenomen. Naar de gissing van Siegenbeek (*Gesch. d. Leidsche Hoogeschool*, II, Toev. en Bijl., bl. 55) en van Janssen (*Kerkherv. te Brugge*, II, laatste bladz. en laatste noot) was hij (zijn voorgeslacht?) afkomstig uit Gend. De Jongh, *Naamlÿst*, verzwijgt hem.

inzage bekomen van nog een ander Latijnsch stuk van hem.

Het homiletisch karakter zijns kanselarbeids blijkt uit deze aanteekening [1]: »In 1588 door den kerckenraed van Arnhem aen den magistraet aldaer kennis gegeven sijnde, dat Ds. Fontanus het Evangelie van Matthaeus affgepredickt hebbende, in beraedt had gegeven, om in sijne predicatieën den propheet Jesaïas of de Openbaringhe Johannis te expliceeren, heeft de magistraet den 14en January op goedvinden van den kerckenraed verstaen, dat Ds. F. in sijne predicatieën den propheet Jesaïas verklaren sou".

Hoe moet onze Arnhemsche predikant wel 20 Juni/Juli 1579 te moede geweest zijn, toen hij bij de uitvaart van een Protestantsch burger Goosen van Wamel [2], wien zijn broeder en naaste bloedverwanten in de Groote kerk wilden bijzetten, op verzoek der burgemeesters Bentinck en van Gelder in het bedehuis verschenen, alle krachten moest inspannen om eene uitbarsting van woede van den kant der Hervormden tegen de Roomschen te voorkomen, welke op beeldstormerij dreigde uit te loopen. Er broeide toch een oproer tegen die van de Hervormde religie, beraamd door de Spaans- en Roomsgezinden, onder leiding van de door Gelderland's stadhouder afgezette stedelijke regenten. Want de Roomsgezinden wilden lucht geven aan hun wrok, dat graaf Jan van Nassau de stadsregeering veranderd en de door den hertog van Alva in 1568 aangestelde leden van den magistraat — de zoogenaamde Albanisten — verwijderd had. Otto Kanis, voormalig schepen, een aanzienlijk man, was de voornaamste onder hen. Gezegde begrafenis zou het sein geven. In grooten getale schoolden de Roomschen samen, aangevuurd door twee kapellaans, met den burger Dirk Olthof aan de spits. Bijlen, dolken, korte en lange

---

[1]) Ibidem, bl. 234.

[2]) Aangaande dezen Goossen van Waemell kwam niets anders ter onzer kennis, dan dat hij in 1559 op St. Thomasavond bij Wijnand van Hackfort, houtrichter van het Aanstooterbosch, eene aanklacht deed tegen Wilt van Broeckhuysen, die op gewelddadige manier zijn hout afgehakt en steelsgewijs weggevoerd hebben zou; Mr. G. v. Hasselt, *Arn. Oudh.* I, 174. Hij was dus geërfd te Otterlo. — Een Johan v. Wamel vertoefde in 1427 met één knecht in des Hertogs gevolg op Roozendaal (Mr. G. v. H., *Roozendaal*, bl. 220). Een Gerrit v. W. staat in 1415 vermeld als schepen te Wijk-bij-Duurstede bij J. J. Dodt v. Flensburg, *Archief* enz. *v. Utrecht*, I, 35b.

roeren houden zij onder hunne opperkleederen verborgen, voorgevende den Hervormden het verbrijzelen der beelden te willen beletten. Zulk een rumoer maken zij, dat Fontanus reeds in den aanvang zijner lijkprediking, zelfs in zijn voorgebed zich gestoord ziet. Als nu ook de Hervormden zich wapens gaan verschaffen en de hoofden bij elkander steken, vermag alleen de toegeschoten magistraat door der soldaten sterken arm het oproer te sussen. Gelukkig, zonder bloedstorting! Nog den eigensten dag berichtten de burgemeesters aan graaf Jan van Nassau, dat zij nu voorloopig de kerk hadden gesloten, wachtende op de voorziening van zijne Genade. Een dag later (21 Juni/Juli) meldden zij den graaf, dat zij ter wille van dit oproer eenigen uit de stad hadden gebannen, waarover onlust was ontstaan, zoodat men den stadhouder verzocht ten spoedigste te willen overkomen, om heillooze gevolgen van een en ander te verhoeden door zijn gezag [1]). Dat men in zulk een hachelijk tijdsgewricht Fontanus dien lijkdienst opdroeg, bewijst welk een onverschrokken voorstander der Reformatie hij was. Onder *zijne* Evangeliebediening verkreeg deze van dit oogenblik af in Veluwe's hoofdplaats eerst recht vasten voet. Want had de stedelijke magistraat, hoezeer heimelijk Hervormingsgezind, de zoogenaamde Papisten te veel ontzien [2]), de samenrotting van 20 Juni 1579 ontsloot voor dezer vijandige bedoelingen voor goed de oogen en deed de Protestanten op hunne hoede zijn, maakte hen op hun heil bedacht.

Niet alleen binnen Arnhem's wallen, maar in gansch Gelderland steunde hij met raad en daad de Hervorming. Op machtiging van kanselier en raden des Hofs, die op zijne voorlichting zeer gesteld waren, reisde hij de Veluwe rond, om overal de overblijfselen des Pauselijken bijgeloofs te doen plaats maken voor den nieuwen

---

[1]) Zie een en ander omstandig overgeleverd in een brief vanwege de Herv. gemeente aan den stadhouder geschreven, en opgenomen door Mr. G. v. Hasselt in zijne *Stukken voor de Vaderl. Historie,* IV, 45, 6, 125, 6, 263. Vgl. ook deszelfden schrijvers *Kronijk v. Arnh.*, bl. 218, 9, op wiens berichten zich Ypeij en Dermout, *Gesch. d. Nederl. Herv. kerk,* II, 81, 2, beroepen.

[2]) Dit blijkt uit de vraagpunten, waaromtrent die magistraat in 1566 een schier inkwisitoriaal onderzoek instelde, en waarvan er boven, bl. 185, één is genoemd.

kerkelijken toestand. Meermalen werden hem belangrijke zendingen opgedragen, bij voorbeeld in 1609 en 1611, waarvan in het archief van het voormalig Hof van Gelre de schriftelijke commissiën nog voorhanden zijn [1]). Inzonderheid belangrijk was de zending van den jare 1597. Want toenmaals (17 Januari) zag hij zich door kanselier en raden gecommitteerd, om zich naar Epe te begeven en aldaar »Johannes Voskuyl [2]), gewesen predikant te Rees, tot een wettelicken dienaer te presentieren, ende van daer te verreysen in 't Nijbroek, Apeldoern, enz., ende den voersz. Voskuyl, in presentie van den richter Bloys, den pastoorn van Vaessen Peregrinus van Haerde [3]) op vrijdach den 20 Januari te examinieren op die reynheyt van sijne leere ende confessie, conform die gereformeerde religie, ende voorts van daer naer Wilp sich te begeven, om Georgium Mullerum tot eenen ordentelicken pastoren aldaer te bestedigen" (bevestigen). Te Nijbroek kwam hij in aanraking met den merkwaardigen Carolus Gallus, predikant aldaar, wiens belang in het behouden eener Haarlemsche proostdij, groot 4000 gl., behoorende aan de Marienweerdsche abdij, hem levenslang vergund, en door zijne bemoeiingen tijdens zijn Leidsch professoraat onder het beheer der staten van Gelderland teruggebracht, Fontanus door het indienen van een rapport bij de landdagen te Zutfen en Arnhem behartigde [4]). Desgelijks ontving hij 8 Juli deszelfden jaars van

---

[1]) Zie de *Registers* op dat archief, bl. 376, 7.

[2]) Dezen naam troffen wij nog zeer laat aan in het *Trouwboek* van Kuik, waar Alida Deliana Verster de Balbian († 1 Aug. 1828, oud 85 jaar), weduwe van Hendrik Voskuyl, geboren en woonachtig te Oosterwijk, 10 Juli 1789 ondertrouwde Adriaan Jan Jacob Prinsen, landschrijver des lands van Kuik, weduwnaar van Willemina Ter West, woonachtig eerder te Kuik, laatst te Nijmegen, attest. naar Oosterwijk 26 Juli. De naam Voskuil bestaat nog te Amsterdam (Paleisstraat bij den Dam).

[3]) Vgl. Mr. G. v. Hasselt, *Kronijk v. Arnh.*, bl. 246, die hem Pelgrum noemt. De synodale acta heeten hem evenwel Peregrinus van Heerde. Hij, voormalig roomsch pastoor te Vaassen, en op de partikuliere synode te Nijbroek a° 1592 reeds als predikant vermeld, bleef, waarschijnlijk onder den invloed van den Roomschgezinden heer van Vaassen (eenen van Isendoorn), krypto-katholiek; waarover men zich in de Geldersche synode te Zutfen van den jare 1605 nog beklaagde. Zie *Herald. Bibliotheek*, 1880/81, bl. 193, 4.

[4]) Zie dit rapport in de biografie van Carolus Gallus opgenomen, *Nav.* XXVIII, 559, 60.

gezegde autoriteit de opdracht »om sich te verfuegen in de ampten ende kerspelen van Hoevelaken, den Aanstoot (Otterlo), Brummen en ter Wolde, om die pastores aldaer in hun ministerio te confirmieren ende te bestedigen, te weten Adrianum Vossum tot Hoevelaken, Jacobum Walwijk ten Aenstoet, Johannem Vredeum tot Brummen ende Henricum Hollingerum ter Wolde". Tegelijkertijd stelde hij orde op het beheer der kerkelijke goederen. Bevindt zich in het archief van het voormalig Hof [1]) een band met korte aanteekeningen nopens de traktementen der door zijn toedoen en op zijn voordracht aangestelde predikanten, over de jaren 1595—99; men zocht ook dikwerf inlichtingen bij hem in de nieuwe predikantenwereld. De Doesburgsche synode, bij voorbeeld, van 28-31 Mei 1583 beval den geloofsprediker te Roermond van den jare 1572, Hendrik Dibbets, sedert 1582 predikant te Herveld, — wiens lotgeval te Roermond eene treffende overeenkomst heeft met dat van Hugo de Groot op Loevestein, en daarom Hendrik »in de kiste" toegenaamd, — als prediker te Venlo aan, terwijl o. a. te Arnhem bij Joh. Fontanus onderzoek kon worden gedaan naar zijn leer en leven.

Intusschen hielden de »Roomsche superstitiën" nog een geruimen tijd aan, en voelde zich het Hof van Gelderland gedrongen 22—25 Mei 1599 den keurmeester Gijsbert van Leesten af te vaardigen om met twee metselaars, bijgestaan door schouten en kerkmeesters der onderscheidene plaatsen in Veluwe en op Veluwenzoom, de geschilderde en gefabriceerde beelden, Pauselijke relikieën en altaren, wijwatersvaten, sacramenthuiskens enz. enz. aldaer te demolieren en daervan de kercken te suiveren; eveneens, om de beelden, crucifixen, kapellen, in bosschen of op kruiswegen nog staende, af te breken en te slechten [2]).

Niet minder nauwgezet betoonde zich Fontanus in het waarnemen van kerkelijke functiën. Nam hij, de latere reformator der Veluwe, buiten kijf een werkzaam aandeel aan de beraadslagingen der Arnhemsche synode van 11—14 Nov. 1579, waar de eerste, trouwens nog maar voorloopige schikkingen getroffen werden om het onvervalscht Evangelielicht met heldere stralen in de Geldersche dorpen te doen schijnen; de synoden te Zutfen (19 Jan.

[1]) Vgl. de *Registers* op het archief, blz. 360.
[2]) Mr. G. v. H., *Kron. v. Arnh.*, bl. 247.

1580), Arnhem (2 Mei 1581), Nijbroek (11 Sept. 1592), Harderwijk (15 Juli 1595 en 10—15 Juli 1599) begroetten hem als haren voorzitter; die te Arnhem vaardigde hem naar de nationale synode te Middelburg af, gelijk die te Harderwijk hem naar de Nationale en naar de Zuidhollandsche synode committeerde, terwijl hij van de nationale synode te 's Gravenhage in 1586 zijne aanstelling ontving als inspector van het Arnhemsch kwartier. Verscheen hij op de partikuliere synode te Arnhem i. d. 25—29 Sept. 1593 en op de Nijmeegsche synode van 24 Mei 1597 als assessor; door die te Arnhem i. d. 10—12 Juni 1600 tot inspector des Arnhemschen *kwartiers* benoemd, droeg hij er gewis veel toe bij, dat de laatste overblijfselen van den Roomschen eerdienst op het eind van dit jaar op last van Arnhem's magistraat en van Gelre's Hof niet slechts verboden, maar bepaald afgeschaft werden; en dit was hoog noodig, want men trof zelfs toen nog in de hoofdplaats der Veluwe o.a. lijkkleeden aan, met beelden en crucifixen versierd. Op de Zutfensche synode van 26—27 Mei 1601 tegenwoordig, verklaarde hij dat de raad en het presbyterium zijner woonplaats begeerde, dat hij om gewichtige redenen huiswaarts keerde en zijn collega Jacobus Burschetus in zijne plaats liet; wat goedgevonden werd. Men vaardigde hem toen naar de Noordhollandsche synode af, in welke zending de Nijmeegsche synode van 22—24 Juni 1602, die hem tot inspector der *classis* van Arnhem[1]) benoemde, hem continueerde. Had hij als afgevaardigde der Zutfensche synode (8 Juni 1596) naar de synode van Overijssel met Petrus Gellius de Bouma, predikant te Zutfen, volmacht ontvangen om in vereeniging met de Overijsselsche synode die van Utrecht te raadplegen nopens de opdracht eener verbetering der Nederduitsche overzetting des Bijbels aan Wilhelmus Baudartius; in 1603 hielp hij als Gelderland's afgevaardigde op de Noordhollandsche synode het plan tot tenuitvoerlegging dezer aangelegene zaak krachtdadig voorbereiden. In de plaats des Arnhemschen ouderlings (loco senioris) op de Harderwijker synode van 12—14 Juli 1603 verschenen, bekleedde hij het voorzittersambt op de Arnhemsche 26—28 Juli 1604, zoowel

[1]) Wat in 1600 nog kwartier v. A. heette, werd derhalve in 1602 classis v. A. genaamd. De nieuwe kerkelijke stand van zaken was dus in laatstgemeld jaar in *dit* deel van Veluwe voor goed gevestigd.

als op die te Nijmegen 17 Juni 1606, waar hij met Wilhelmus Baudartius (Zutfen), Johannes Leo (Zaltbommel) en Prof. Dr. Antonius Thysius Sr. (Harderwijk) als ouderling werd afgevaardigd naar de Amsterdamsche synode. Niet minder genoot hij de onderscheiding, vanwege Gelderland te behooren onder de zeventien door de onderscheidene provinciale staten benoemde kerkelijken, die in dato 22 Mei 1607 en volgende dagen den door de Algemeere Staten naar 's Gravenhage beschreven conventus praeparatorius of synodus praeparatoria vormden, namelijk eene vergadering »ter voorbereiding" van hetgeen op de door die staten ingewilligde Nationale Synode verhandeld worden zou[1]). Ook deze vergadering presideerde hij[2]). 't Kon dan ook niet missen, of hij werd in de Arnhemsche synode van 14—16 Juli 1609 aangemerkt als de aangewezen persoon om in vereeniging met andere classicale afgevaardigden bij de staten aan te dringen op eene Synode Nationaal. En zoo hij het tijdstip der Dordsche synode had mogen beleven, men zou het zich gewis tot eene eer gerekend hebben, hem ondanks zijne vergevorderde jaren derwaarts af te vaardigen. Voorwaar, hij zou er geene onbeduidende plaats hebben ingenomen! In 1610 trad hij op de algemeene synode van Gulik, Kleef en Berg als verdediger van den Heidelbergschen Catechismus op, en 27 Sept. 1612 werd bij monde van hem overgeleverd de Remonstrantie[3]), d. i. het smeekschrift der Contraremonstranten, waarbij zij de Staten-Generaal om eene Synode Nationaal verzochten ter beslechting der reeds eenigen tijd aanhangige geschillen tusschen Gomaristen en Arminianen. Dat Fontanus als ijverig Gomarist bekend stond en als zoodanig veel invloed bezat, groot vertrouwen genoot, behoeven wij, na het aangevoerde, niet te zeggen. Het aftreden van Gomarus als Leidsch hoogleeraar in 1611, — gedeeltelijk veroorzaakt door de benoeming van den van Socinianerij verdachten Steinfurter hoogleeraar Conradus Vorstius in Arminius' plaats aan

---

1) Ypeij en Dermout, a. w., II *Aanteek.*, bl. 121, 2.

2) De acta van dezen conventus, 31 Mei onderteekend, 1 Juni gecollationeerd door den *praeses* Joh. Fontanus en den scriba Joh. Becius (pred. te Dordrecht, † ald. 26 Jan. 1626, oud 67 jaar), zijn aanwezig in het oud synodaal archief (te 's Gravenhage); zie den *Catalogus* door H. Q. Janssen, 1878, bl. 17. Vgl. ook *De Navorscher*, XXVII, 295, 302.

3) woordelijk medegedeeld door W. Baudartius in zijne *Memoriën*, II, 92—94.

Leiden's hoogeschool, — zag hij met innig leedwezen; immers in den twist over die benoeming was ook Fontanus betrokken, en het is onnoodig uitvoerig aan te duiden hoe hij over haar dacht. Dat hij geheel in den geest van Gomarus gezind was en predikte, blijkt uit de lastgeving, 6 Juli 1613 den Arnhemschen predikanten verstrekt, om toch niet enkel leerstellig te prediken over de Voorbeschikking en andere dergelijke punten, maar in het licht te stellen de oorzaken van behoud en veroordeeling in verband tot het gemoedsbestaan en den levenswandel, — causas salutis et damnationis *a posteriori et ab effectu!* — tot stichting der gemeente onderling in vriendschap levende, en zulks totdat bij tijd en wijle de hooge overheid nadere bepalingen zou gemaakt hebben ten aanzien van hetgeen van de kansels behoorde te worden verkondigd [1]. Bleef hij alleen te Arnhem voortdurend als predikant aan de zuivere Gereformeerde leer getrouw [2], terwijl het meerendeel der leeraren in Gelderland de zijde der Remonstranten koos; geen wonder dan ook, dat hij sterk vooringenomen was tegen den Leidschen predikant Caspar Coolhaas, den bedekten voorlooper van Arminius [3], die niet in allen deele instemde met de Nederlandsche geloofsbelijdenis, waartoe de synode te Middelburg (1581) hem wilde verplichten, daarenboven een hartstochtelijken voorstander van het staatsgezag in de aangelegenheden der Hervormde kerk en ter oorzake van zijn verschil in meening betrekkelijk Doop, Avondmaal, vrijen wil en de macht der wereldlijke overheid in kerkelijke zaken in 1582 door de Haarlemsche synode [4] in den ban ge-

---

[1]) Mr. G. v. H., *Kron. v. Arnh.*, bl. 261.

[2]) Blijkens het »Voorberigt" van de Jongh tot zijn *Naamlijst d. predd. v. h. Geld. Syn.*, was Fontanus de *eenige* rechtzinnige leeraar te A. in den Remonstrantschen tijd.

[3]) als zoodanig aangeduid door Dr. H. C. Rogge in zijn *Caspar Janszoon Coolhaes.*

[4]) Vgl. *Nav.* XXVII, 220. Had hij als predikant te Leiden in 1575 de nieuw opgerichte hoogeschool aldaar geopend met eene redevoering De S. S. Theologiae Laudibus, gaf hij daar ook de eerste godgeleerde lessen; in 1587 weder beroepelijk gesteld, liet hij het predikambt, — doch niet de werkzaamheid van kerkelijk auteur, zie *Nav.* l. cit., bl. 221, 2 — geheel varen, en vestigde zich te L. als distillateur, d. i. als oprichter eener fabriek van geneeskrachtige oliën en wateren. Als zoodanig gaf hij aldaar in 1588 een

daan. Coolhaas duidde hij in zijne correspondentie met graaf Jan van Nassau over kerkelijke belangen herhaaldelijk als oproermaker en onruststoker aan. Vanwege Gelderland (met Wilh. Baudartius) afgevaardigd ter vergadering, door de Contraremonstranten 17 Sept. 1615 te Amsterdam belegd met het oogmerk om het recht der kerk tegen het staatsgezag te handhaven, werd hij als voorstander van dat recht het voorzittersgestoelte waardig gekeurd.

Groot is ook Fontanus' werkzaamheid geweest op het gebied van het onderwijs. Kerk en school toch stonden ten tijde der Reformatie in innig verband tot elkander; de laatste *moest* noodwendig uitgaan van de eerste, evenals onder het Pausdom de scholen enkel geestelijke stichtingen waren geweest. Met het oog op dit verband spreekt het vanzelf, dat men in den Heidelbergschen Catechismus op de vraag: »Wat gebiedt God in het *vierde gebod?*" als antwoord verneemt: »dat de kerkedienst of het predikambt *en de scholen* onderhouden worden". Vooral de Harderwijker stichting trok hij zich ernstig aan. Stond hij steeds tot het Nassau-Veluwsch gymnasium ter plaatse in nauwe betrekking; in 1593 ried hij per missive in zijne hoedanigheid van curator den raad van Harderwijk de lasten der geestelijke goederen, welker opkomsten ten dienste van kerken en scholen waren afgezonderd, allenthalven te verminderen; bij diezelfde gelegenheid schreef hij hun over het jus patronatus: waarop de schepenen 9 Februari besloten te antwoorden, dat men de buitengewone lasten dier goederen afschaffen zou, doch omtrent het jus patronatus zou handelen als naar rechten behoorde [1]). Ter verheffing dezer inrichting, die eeuwen lang eene kweekplaats van kennis en wetenschap was geweest, tot kwartierschool of Veluwsche Akademie, wendde hij krachtige pogingen aan. Hij toch wist de provinciale synode te bewegen dit werk met raad en daad te bevorderen, en als de

---

boekje uit „Van seeckere seer costelijcke wateren, die men met recht soude mogen noemen Aquae Vitae", enz. enz. enz. De titel is ontzachlijk lang, naar het gebruik dier dagen. Op dit totdusver aan onze bio- en bibliografen ontsnapte boekje vestigt Th. J. I. Arnold te Gend de aandacht in de »Bibliographische Adversaria ('s Gravenhage bij M. Nijhoff, 1881), IV, n°. 7 en 8, bl. 212. Vgl. ook *Nav.* XXIV, 180.

[1]) Zie Mr. Johan Schrassert, *Hardervicum Antiquum*, I, 134.

Harderwijker magistraat zich October 1599 tot burgemeesters en raden van Arnhem wendde, ontvingen door *zijn* invloed de afgevaardigden beloften van medewerking. In overleg met Fontanus legde de Harderwijker magistraat nog vóór het einde van laatstgenoemd jaar, door de voorloopige benoeming van een hoogleeraar in de rechtsgeleerdheid en het doen van andere aanstellingen den eersten grondslag dier Veluwsche hoogeschool. Hij bezat zóó volkomen het vertrouwen der Geldersche regenten, dat toen hij in 1605 met den landrentmeester Johan van Golstein door de staten des kwartiers naar Harderwijk werd afgevaardigd om er het hooger onderwijs verder te ordenen, zij den magistraat dezer stad bij open brief verzochten hem zóó geheel geloof te schenken, alsof zij zelven tegenwoordig waren. Terwijl, naar het gevoelen der Provinciale Synode, het elken predikant betaamde, bij zijn magistraat aan te houden, dat eenige studenten sumptibus publicis naar de Akademie gezonden werden; droeg de Nijmeegsche synode van 19—21 Junij 1611, mitsgaders aan Wilhelmus Baudartius en Henricus Cochlaeus (Nijmegen), vooral aan Fontanus de taak op een »seecker voorraem" — gelijk de Bommelsche synode van 7 Juli 1607 het genoemd had, — een concept of ontwerp te vervaardigen op de onderhouding van éénerlei praecepta in al de scholen dezer landschap, waarbij Harderwijk den toon aangeven zou. Bekleedde hij ook in 1603 de waardigheid van curator der Akademie, tot het einde zijns levens muntte hij onder de werkzame voorstanders dezer stichting uit[1]).

(*Wordt vervolgd.*)

Privilegie in 1565 aan het Brielsche gilde van St. Obaert gegeven.

Medegedeeld door H. DE JAGER.

Wy Bailliu, Burgermeesters, Schepenen, Raeden, Oudt ende Nyeu Gerechte der stede vanden Bryelle, doen te weeten eenen yegelycken, dat wy om te maecken goeden regel, polecie ende ordonnantie onder den gemeen gildebroeders van Sinte Ouwenbaerts ghilde binnen onsser voors. stede vanden Bryelle, genaempt

---

[1]) Vgl. H. Bouman, *Geschied. der Geld. Hoogeschool*, I, 16, 18, 30. Deze auteur zegt (a. w., II, 642), dat Fontanus *vijftien* jaren lang tot het Illustre Gymnasium Gelrovelavicum in betrekking heeft gestaan als curator.

het backers gilde, het voors. ghilde gegundt, gegeuen ende verleent hebben, gunnen, geuen ende verleenen mits desen die poincten ende articulen hyer naer volgende: Inden eersten, dat van nu voort aen nyemandt en sal moegen backen eenich broodt ofte pasteyen, hy en zy eerst poorter der voors. stede vanden Bryelle ende int ghilde van Sinte Ouwenbaert ende zyn prouue gedaen heeft, te weten, dryederhande deech te wercken ende dat vp zyn pas inden oeuen te breyngen, als een achtendeel rogge, een achtendeel teruwe ende een mudde wittebroots, ende dat aen scheurbollen ende vp zyn pas te laeten backen, zoe dat behoort, sulcx dat hy by den deeckenmeesters ende ouerman vanden ambachte daervan gepreesen sal werdden, ende dit all vp een boete van een pondt hollandts. Item zoe wye van buyten compt ende begeert het ambacht van backen te doen, tzy van broot oft pasteyen te backen, die zal voor zyn incompste betaelen vijff scellingen grooten vlaems, naer dat hy zyn prouff gedaen sal hebben, ende en sal gheen broot nochte pasteyen moegen backen, voor ende alleer hy zyn incompste gelt betaelt sal hebben, vp een boete van twee scellingen grooten vlaems. Item indien daer een backer sturue ende zyne weduwe weeder hylickte aen eenen die het ambacht van backen nyet en conde ende die neerynge van backerye begeerde te continueren, die sal hem zeluen moeten stellen onder eenen meester, ter tydt ende wyle thoe den meester hem clouck genouch kende om zyn prouff te voldoen; ende zoe wanneer hy zyn prouf voldaen sal hebben, alsdan te gheuen voor zyn incompste twintich stuuers. Item een backers zoene, die binnen den Bryelle ofte vryheyt vanden Bryelle geboeren es ende het ambacht van backen begeert te doen, die sal betaelen voor zyn incompste, als hy zyn prouff gedaen sal hebben, thien stuuers, ende een backers dochter, die eenen vanden ambachte trout, die sal voor zyn incompste betaelen twintich stuuers; mer trout zy eenen, die vanden ambachte van Sinte Ouwenbaert nyet en es, die sal zyn zeluen noch onder een meester moeten stellen, ter tydt ende wyle thoe hy zyn prouff gedaen zal hebben, ende alsdan voor zyn incompste betaelen twintich stuuers. Item neempt een meester eenen leerjongen aen omme tambacht van brood ofte pasteyen te leeren backen, soe sal die meester gehouden weesen

het ghilde te betaelen vanden jongens weegen, zoe haest als hy aen tambocht es, thien stuuers. Item sal nyemandt hyer binnen den Bryelle eenich vreempt broot te coope houden, dat buyten den Bryelle gebacken ende gemaelen es, ende dat vp die verbeurte ende boete achtervolgende die kuere daervan zynde; mer indien die reeders ofte styerluyden eenich broot te coope houden willen ende dat van zeebroot, te weeten beschuyt, tselffde sullen zyluyden gehouden weesen hyer binnen den Bryelle te laeten backen, vp die boeten ende breucken als vooren: behoudelicken dat alle reeders sullen moegen beschuyt van buyten doen commen, tot behouff van haere scheepen, ofte daer zyluyden paert ende deel inne hebben, achtervolgende dordonnantie daer vp gemaeckt inden jaere 1528, berustende onder den Rentmeester vanden lande van Voorne, aldus luydende: Alsoe inden jaere 1528 hemluyden vervorderden eenige reers binnen der stede vanden Bryelle te doen coemen zeecker beschuyt, ende tselue vercochten, sonder multer te geuen, ende den Rentmeester van Voorne dies clachtich was, zoe was geordonneert, ende dat sonder prejudicie vant recht van s Heeren multer, dat een yegelyck reer zoude moegen doen breyngen tselue beschuyt, dat hy voor zyn eygen selffs buysen behoufde, sonder multer te gheuen. Item off daer eenich vreempt broot van buyten gebrocht werdde, tzy rogge ofte teruwen broot, datter eenige vreemde luyden souden moegen breyngen, dat selffde en sullen zyluyden nyet moegen vercoepen dan vp die twee marcktdaegen, te weeten, smaenendaechs ofte vrydaechs, ende vpde vrye jaermarcten, mits daer mede staende vpte behoorlycke plaetse, te weeten, vp die marckt, ende dat vanden houck vanden steen neerwaerts ten kerckhoue toe; behoudelycken dat onse poorters in huerluyder plaetsen ende steden van gelycke vryheyt gebruycken ende genyeten moegen, ende dat broot te breyngen vpde wichte achtervolgende die ordonnantie deeser stede, vpte verbeurte vant broot, ende daerenbouen een boete, soe voors. es, deen helft ten prouffyte vanden Officier van Co. Mats weegen, ende dander helft tot behouff vant oude manhuys deeser stede. Item indien eenich styerman zyn broot coopt van eenen backer hyer binnen der stede, tzy groff broot ofte beschuyt, dat selue beschuyt sal men laeten stoeten vanden gezwoeren

stoeter, byden Gerechte deeser stede daer thoe geordonneert, daer cooper ende vercooper mede te vreeden sal moeten zyn. Ende alle zeebroot, tzy beschuyt ofte ander groff broot, dat hyer binnen der stede vanden Bryelle gebacken ende vercocht sal werdden, dat sal men hyer binnen den Bryelle ende vryheyt vandien laeten maelen achtervolgende die handtvesten deeser stede. Item die moelennaers en sullen anders gheen cooren ofte meel moegen vercoepen, dan zyluyden metten moelen en winnen, ouermits datter als nu zeer veel geschoeten cooren ende greyne valt, sulcx dattet vermangelt werdt ende die ghemeen burghers groetelicx daer by vercort werdden, ende dit all vp die boeten ende breucken, zoe voors. es. Item dat nyemandt vanden ghildebroeders ofte susters eenich broot te coope sullen draegen ofte doen draegen, tzy cranselyngen, kouckgens, craeckelyngen, ofte yet van dyergelycke, dat men soude moegen backen, nochte dat nyemandt tot twee steden wynckel sal houden, ofte doen houden, om zyn broot te vercoepen, dan vp zyn eygen veynster ende tot eender steede, daer hy woenachtich es, vp die boete ende breucken, inde kueren deeser stede begreepen. Item van nu voort aen salmen alle jaere die feeste van Sinte Ouwenbaert houden vpten selffden dach, als hy gewoenlycke es te commen, ende sullen alsdan alle die ghildebroeders ende susters gehouden weesen met het ghilde te kercke te commen, ter vesper tydt ende hoochmisse, ende helpen luyden, ende in Sinte Ouwenbaerts misse te offeren, ende ommegancx tydts onder die keerse te gaen. Item sullen die ghildebroeders ende susters alle jaere vp Sinte Ouwenbaerts dach voor heurluyder ghildegelt betaelen drye grooten vlaems, ende voor heurluyder dootschult xv gr. vlaems. Item off daer een schip met mutschaert quaeme, dat meer inne hadde dan thyen hondert, dat en sal nyemandt alleen moegen coepen, vpde boete van twintich stuuers; mer men sal den knecht vanden ambachte omme seynden, om te vraegen, offer yemandt mede deelen will; ende indiender yemandt begeert mede te deelen, ende die machte nyet en hadde om by ende ouer die coop te commen, die salmen zyn deelinge ghunnen, ende sal gehouden weesen zyn porcie vant gelach te betaelen. Ende indient gheen coop en viele, zoo zal hy voor zyn gelach gheuen twee kannen. Item sullen vp Sinte Ouwenbaerts dach

alle die ghildebroeders ende susters, tzy backers ofte moelennaers, gehouden weesen alle jaere een maeltydt byden anderen te teeren, ende heurluyder maeltydt betaelen, tzy off zyluyden commen dan nyet, vp een boete van twaelff groot, ten waere off zyluyden van huys waeren[1]), ende vp den selffden dach nyet te backen, vp een boete van ses scellingen grooten vlaems. Item als een ghildebroeder ofte suster, tzy ryck ofte arm, in zyn sacrament leydt, zoe sullen alle die ghildebroeders ende susters gehouden weesen den crancke ter weecke te gheuen eene groot vlaems, geduerende totter tydt thoe dat hy ofte zy gaende ende staende sal weesen; ende den knecht vant ghilde, die dit gaeren sal, alle weecke te gheuen voor zyn loen twee groot; mer en sal den knecht nyet ommegaen, voort hem vande deeckenmeesters beuoelen sal werdden. Item zoe wanneer daer een ghildebroeder ofte suster vuyt het ghilde sterft, soe sullen alle die andere gemeen ghildebroeders ende susters gehouden weesen metten doode te grave te gaen, ende te beofferen, vpde boete van XII gr., noitsaicke vuytgesondert[2]), nochtans altydts den deeckenmeesters om oirloff te bidden, ende den knecht vant ghilde voor zyn loen twee grooten vlaems. Ende indien die knecht yemandt vergaete die weete te doen, soe sal hy seluer die boeten verbueren. Item salmen ouer tmael op Sinte Ouwenbaerts dach byde meeste stemmen kyesen vande gildebroeders twee deeckenmeesters, die twee jaer aen een dienen sullen, ende daer sullen offgaen die twee jaeren gedient sullen hebben, welcke twee nyeuwe deeckenmeesters alsdan tot heml. kyesen sullen eenen ouerman, omme met hemluyden die prouffuen vp te nemen ende alle de andere saecken, tghilde beroerende, helpen benerstygen; welcke twee deeckenmeesters met den ouerman, naerdat zyl. gecoeren sullen weesen, sullen den eersten saterdach daeraen commen voorden burgemeester, omme heurluyder eedt te doen, dat zyluyden hem trouwelycken sullen draegen in heurluyder officie, naer inhoudt deese ordonnantie, vp die boeten van twee ponden hollandts, te verbueren telcken reyse als zy in eenige van deese poincten onaxaem sullen weesen. Item en sal nyemant ouer tmael eenige discordie ofte tweedracht maecken vp die ver-

[1]) De woorden: *ten waere — waeren* zijn later doorgehaald.

[2]) De woorden: *noitsaicke vuytgesondert* item.

beurte van twee ponden was, ten prouffyte van
aulthaer, naerdat die deeckenmeesters met den
staen sullen, ende sal die breucken terstondt m
verbeurte van twee ponden hollandts. Item su
meesters gehouden weesen alle jaere rekeninge,
te doen binnen ses weecken naer dat zyluyden
meesterschap verlaeten sullen wesen, van allen
incompsten ende renten, tvoors. gilde van Sint
behoerende, ende diet noch sal moegen vercryge
zyluyden zullen leueren gelt ofte het vuyter
verbeurte van huerluyder neerynge te laeten t
toe zyluyden heure rekeninge gedaen sullen heb
bouen een boete van twee ponden hollandts.
yemant vande ghildebroeders ofte susters wae
ofte ongelden nyet en gaue off betaelde, soe vo
neerynge mceten laeten ter tydt thoe hy zyn bc
betaelt sal hebben, vpte verbeurte, zoe dickn
bouen deede, een boete van twee scellingen groc
Item sullen die voors. deeckenmeesters alle d
ende ongelden moegen doen innen metter ste
schepenen verlydt waere, ende dat met ghyselre
deeser stede vanden Bryelle. Item indien in dee
diffiiculteyt ofte duysterheyt geviele, tselue sal
rynge vanden gerechte. Ende sal deese priui
weederseggen vande stede. Ende wandt wy wil
voorn. poincten ende articulen byden voorn. gl
susters ende haere naercommelyngen onverbre
houden sullen werdden, soe hebbe ick Joost v
bailliu der voors. stede vanden Bryelle, myn
aengehangen, ende wy Burgermeesters, Scheper
ende Nyeu Gerechte voors. hebben onssen sted
dagelycx gebruycken in crachte ende waerde
zeegel ad causas ende by faulte dat wy ander
hebben, hyer onder aengehangen.

VRAGEN.

Susanna Bartolotti. Tot opluistering van het feest ter gedachtenis van den 300sten geboortedag des dichters en schrijvers P. C. Hooft i. d. 26 Maart l.l. in Felix Meritis te Amsterdam, is 22 Maart in den schouwburg te Haarlem vertoond diens veelbesproken kluchtspel »Warenar met de Pot". De voorstelling werd besloten met »Susanne Bartelotti" (*sic*), comedie in twee bedrijven van Jos. A. Alberdingk Thijm, waarin onderscheiden personen uit den beroemden Muiderkring optraden. Een Bartolotti nu stichtte in 1615 een schoon huis op de Heerengracht bij de Leliegracht te Amsterdam (J. Ter Gouw, »Wandeling in Amst. in de 17de eeuw", Amst.. Gebr. Kraay, 1859, bl. 89), en Eleonora Hellemans te Amst., wed. van Jan Baptista van den Heuvel gez. Bartolotti (stichter van dat schoone huis?), hertrouwde in 1627 (*Nav.* XI, 224; XVII, 352) met gezegden Pieter Corneliszoon Hooft. Wordt nu met genoemde Susanna B. Jan Baptista's zuster, echtgenoote van 1° Jacob van de Perre, 2° Jan v. der Niepoort, bedoeld? Zie de geneal. Bartolotti in *Nav.* XXVI, 42. En wat is er meer van deze Susanna dan hare beide echtverbintenissen bekend? J. A.

Johannes Hallius. Bij de Z.Holl. syn. te Rotterdam 1660 werden ingeleverd twee requesten; een van den kerkeraad van Sassenheim, om Joh. Hallius te mogen beroepen, die door de classis gesuspendeerd was, en een van Hallius zelven, waarin hij zijn misdrijf beleed. Hierover werd de classis gehoord. En de kerkeraad van S. èn Hallius onderwierpen zich aan de afwijzende beschikking der synode, zoodat op de synode te Gorinchem in 1661 deze moeielijkheid was uit den weg geruimd.

Wie was Joh. Hallius? waar was hij in dienst geweest? welk was zijn misdrijf? wat is er van hem geworden?

Een vroegere Joh. Hallius, in 1619 als pred. van Amsterdam overleden, is bekend. B. F. C.

J. Olivier Jzn. Welke maatschappelijke betrekking bekleedde J. Olivier Jzn., schrijver van »Merkwaardigheden uit den Tiendaagschen Veldtogt der Nederlanders in België", uitgegeven te Amsterdam bij Beijerinck in 1834? WÜPPERMAN.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Roordama-hoorn. Ik ken van Alphen's Kerkelijk Handboek niet, en kan niet nazien of Dr. L. (*Nav.* XXX, 384) naukeurig daaruit nageschreven heeft: »Roordama's blanke hoorn". Mijn bron — die anders gewoonlijk slechts troebel, veelal ondrinkbaar water geeft — is Smallenburg's Algemeen aardrijks- en geschiedkundig Woordenboek van de provincie Friesland (Sneek, 1833). En daarin vind ik het opschrift aldus: »Dit is Roordama blancke hoorn, die d'onderaardsche hem gelevert hebben". Ongetwijfeld heeft Smallenburg hier nu toch eens gelijk, en is zijne mededeeling juister. Het komt hier namelijk vooral op die *'s* aan, op die nieuerwetsche *s* met een ' nog wel, die onmogelijk in het opschrift kan gestaan hebben. Integendeel, er heeft gewis »Roordama blancke hoorn" gestaan, zonder *'s*. »Roordama hoorn", die vorm is friesch, zuiver oud-friesch. In 't oudfriesch wordt de genitivus van vele woorden (en eigennamen natuurlijk) door achtervoeging van een *a* gevormd. Oudfriesch *are*, oor, werd in den tweeden naamval *ara*, van het oor; *tunge*, tong, werd *tunga*, van de tong. *Buwe*, een mansnaam, hedendaagsch Bouwe, Boue, werd *Buwa*, van Boue. Oudfriesch: *Umbe Buwa ande Beyka beda willa* (oorkonde van 't jaar 1436), is: om de wille van het gebed van Boue en Beike. Deze *a* als genitiefvorm is ook dezelfde sluit-*a*, die als een kenmerk der eigenaardige friesche geslachtsnamen geldt. Alberda, van Albert, de zoon van Albert, komt overeen met den nederlandschen vorm Alberts; Ferwerda is »van ('t dorp) Ferwerd", enz. — Gaat in 't oudfriesch een woord reeds in den nominativus op een *a* uit, dan blijft zulk een woord in den genitivus onveranderd; *campa*, het gevecht, blijft in den tweeden naamval *campa*, van 't gevecht. Roordama, de geslachtsnaam in den nominativus, blijft onveranderd in den genitivus; dus »Roordama hoorn" en geenszins »Roordama's hoorn".

Nog hedentendage is deze taalkundige vorm in de friesche taal, zooals men die tusschen Flie en Lauers spreekt, in wezen, al is dan ook die volklinkende *a* tot een toonlooze *e* verflaut, b. v.

heite hûs, vaders huis, *memme skirte*, moeders schoot; *heit*, vader, *mem*, moeder, in den eersten naamval; *Rienksma ky*, de koeien van Rienksma, enz.

Deze geheele uitweiding over den frieschen tweeden-naamvalsvorm heeft slechts ten doel te bewijzen, dat het opschrift in de kerk van St. Nicolaasga minstens ouder is dan van 't begin der 16de eeu. Sedert 1500 immers is de friesche taal in Friesland, als algemeene schrijftaal, langzamerhand door het nederduitsch vervangen. Ware 't opschrift na 1500 geschreven, er zou staan »Roordama syn blancke hoorn", of iets dergelijks, maar in allen gevalle niet de vermelde friesche vorm. Maar ik ben van meening dat het opschrift veel, veel ouder is dan van de jaren 1500, misschien nog wel 500 jaren ouder. Ik denk, dat dit opschrift vroeger in de middeneeuen in de friesche taal gesteld geweest is, en dat men het later, toen de friesche taal als schrijftaal in Friesland buiten gebruik gekomen was, en toen 't opschrift eens vernieud moest worden, misschien wel in de 16de of in 't begin der 17de eeu, toen de kerk van St. Nicolaasga voor den hervormden eerdienst ingericht werd, uit het friesch in 't nederduitsch heeft overgebracht. Maar de Fries, de roomsche priester misschien, of later de hervormde predikant, of de kerkvoogden of misschien ook de glasschilder, wie dan ook, die deze omzetting van 't oorspronkelike friesch in 't nederduitsch op zijn geweten heeft, behield den frieschen genitivus Roordama ook in den nieuen nederduitschen vorm, waarin hij 't opschrift nu bracht, omdat die vorm hem nog volkomen »geläufig" was; immers al schreef men in de 16de eeu geen friesch meer, men sprak het toch nog algemeen. En zoodoende hebben wij 't bewijs gekregen, dat 't opschrift ouder is dan 't jaar 1500.

Nu van die »onderaardschen". Dat zijn niet de voorvaderen, maar dat is een bizonder-friesche uitdrukking voor wat andere germaansche stammen kaboutermannetjes, kobolden, aardmannetjes, heinzelmännekes, pürzelmännekes, puk, niss-puk, enz. noemen. En deze eigenaardig-friesche uitdrukking »onderaardschen", friesch *ûnderierdsken*, duidt ook al weer op een hooge oudheid van ons opschrift.

In de sagen en volksvertellingen van alle germaansche volksstammen spelen de kaboutermannetjes, kobolden of aardmannetjes

of onder welken naam ze dan ook bekend zijn, een groote rol. Men sla er de verzamelingen van zulke vertellingen van Musäus, van de gebroeders Grimm, van Bechstein, van Müllenhoff maar eens op na. Gewoonlijk worden ze voorgesteld als kleine, mismaakte mannetjes (ook wel vrouwtjes en kindertjes), met een groot en zwaar, wanstaltig hoofd, een rimpelig oudsch gelaat en zeer langen baard. Zy wonen in holen onder den grond of in bergen, meestal in woeste, boschachtige plaatsen, afgelegen heidevelden, enz. Een roode muts, als een middeleeusche kaproen of een monnikskap, dragen ze op 't hoofd. Met de menschen treden ze dikwijls in betrekking, in goeden en in kwaden zin, al naar de menschen hen behandelen. Ze zijn diefachtig van aard en wraakgierig soms. Niet slechts allerlei huisraad stelen ze, en ook eetwaren, maar ook de kinderen der menschen; vooral stelen ze de pasgeborene en nog ongedoopte kinderen uit de wieg, en leggen hun eigene wanstaltige kinderen daarvoor in de plaats (wisselbalgen). Ook lokken ze wel vrouen, vooral schoone maagden, in hunne onderaardsche holen, en houden die daar gevangen of geven ze hunnen koningen ten huwelijk. Als hunne eigene vrouwtjes in barensnood zijn, halen ze soms een vroedvrou van de menschen te hulp, en beloonen deze dan rijkelijk met goud, waarvan ze, evenals van andere metalen, groote schatten in hunne holen, ook wel onderaardsche paleizen, hebben. Ook allerlei metalen vaten, vooral koperen ketels en pannen hebben ze daar. Als de menschen hen goed behandelen, hun soms wel spijzen geven, boter, of vooral melk, waarvan ze groote liefhebbers zijn, dan zijn ze den menschen vriendschappelijk gezind, en bewijzen hun allerlei diensten, vooral door, bij nacht en ontijden, als de menschen slapen, hun onafgedaan werk te voleindigen. Ook leenen ze dan den menschen wel. van hun koperen vaatwerk, vooral groote brouketels. Van zang en spel en dans zijn de kaboutermannetjes liefhebbers. Sedert de invoering van het christendom in de germaansche landen zijn de kaboutermannetjes daaruit verdwenen; ze konden het gelui der kerkklokken niet verdragen, en trokken daarom, in groote legers vereenigd, naar andere, nog heidensche streken.

Dit zijn eenige algemeene kenmerken van deze aardmannetjes. die bij 't duitsche volk vooral nog algemeen bekend zijn Bij ons

nederlandsche volk is dit vroeger ongetwijfeld evenzeer het geval geweest. Maar hedentendage zijn de echte, oude volkssprookjes en overleveringen bij het eigenlijke volk van Nederland bijna volkomen vergeten, en is ook de heugenis der aardmannetjes verdwenen. Vooral in Holland. In Flaanderen en Friesland echter weet 't volk er nog van te verhalen. Te Leeuwarden kon men er mij, in mijn prille jeugd, nu 30 jaren geleden, nog 't een en ander van mededeelen; vooral aan een kindermeid dank ik mijn kennis van die zaken, die mij sedert nooit vergeten zijn. De kaboutermannetjes droegen toen te Leeuwarden den naam van »eerdmantsjes". Ze woonden, zoo heette het, in de »heerddobbe", dat is, in den aschkuil, die, — met een ijzeren plaat, waarin een vierkant gat, bedekt, — onder den »heerd" in de ouderwetsche huizen aanwezig was, en nog is. Hoe menigmaal heb ik, in kinderliken eenvoud, in het woonvertrek mijner ouders, door nieusgierigheid gedreven, het houten deksel op het vierkante gat in die haardplaat opgelicht, in de hoop toch eens zulk een »eerdmantsje" te zien!

In Oost-Friesland weet het volk nog veel meer van de »eerdmannekes" te verhalen, maar in Noord-Friesland, daar zijn de volkssprookjes er nog vol van, vooral op de eilanden, en in de eerste plaats op Sylt. Daar dragen ze nog steeds den ouden frieschen naam van onderaardschen, *ûnderierdsken* of, zooals men op Sylt zegt: *öndereersken*, en op Amrum *onderbänkissen*, de onderbankschen. Op Sylt kan 't volk u d' uitvoerigste, en dikwijls allerbelangrijkste verhalen mededeelen van die onderaardschen, van hun doen en laten, hun leven en bedrijf. Ja, men kent er nog enkele woorden uit hun taal. Dit alles kan men, behalve in Müllenhoff's Sagen, Märchen und Lieder der Herzogthümer Schleswig Holstein und Lauenburg, nasporen in de talrijke en grootendeels zoo uiterst merkweerdige geschriften van den ouden Keitumer schoolmeester C. P. Hansen. Toevallig ligt 't laatste geschrift van dien edelen Stand-Fries (Beiträge zu den Sagen, Sittregeln, Rechten und der Geschichte der Nord-Friesen; Deernbüll, 1880) hier op mijn schrijftafel, en 'k behoef daarin niet te vergeefs naar bizonderheden aangaande de sylter onderaardschen te zoeken. Ik kan 't niet van mij verkrijgen om hier niet, althans

enkele regels van 't begin van een verhaal uit dat werkje over de »öndereersken üp Söld", in de friesche taal, tongval van 't eiland Sylt, mede te deelen. Alzoo:

»Jens hed Ekke tö hiiren fingen, dat er en üdder, en litjer »slaghs fulk üs de Raantemböör üp de Nuudjend fan Söld uunet. »Hi taaght, hi wild sin lek jens bi jam forsjuk. Diar de Friesen »jest naa Söld kjemmen wiar, da hed ja de litj lid, diar al fuar »jam diar wessen wiar, nuud fuar jaaget naa de hiid en de ün- »früghtbaar steider, en hed jam diar uune letten. De litj lid, diar »nogh tö de Finlappen of Keltring jert haa, kroop ön de hooger »en hööler üp de hiid en ön dit kratbosk, diar de tid fuul liig- »ninger bi nuud Brääderep apfelt. Ja hed ruad hatter üp haud, »lewwet miist fan beien en skelfesken, fangt uk wel üdder fesken »en fügler en saamelt eier. Ja hed stiinen eeksen, kniiwer en »stridhammers, diar ja jam sallef slippet, en ja maaket uk potten »fan öörd en klei. Ja wiar arm, man altid bliid. Ja soong en »daanzet aaft bi muunskiin üp jaar hooger of hüüsing; man ja »wiar falsk, aadbert litjet, en stialt, al hur ja wat fo küd, sagaar »jungen en deilk wüfhaud. Diarom maast de Friesen, diar nei bi »hiid uunet, altid waaken oogen haa, en üppasse, dat jaar wüffen »en faamnen ek stäälen, of jaar jungen ek forweghselt wuad fan »de öndereersken, sa näämt em danen, diar önder de öörd ön de »hooger uunet." En zoo voort.

Voor den onfrieschen lezer is dit, overgezet zijnde:

Eens had Ekke (friesche mansnaam) te hooren gekregen dat een ander, een kleiner slag van volk als de Rantumers (de inwoners van 't dorp Rantum op 't schiereiland Hörnum, Sylt) op 't noordeinde van Sylt woonde. Hij dacht, hij wilde zijn geluk eens bij hen zoeken. Toen de Friesen voor 't eerst naar Sylt gekomen waren, hadden zij de kleine luiden, die reeds vóór hen daar geweest waren, noordwaarts opgejaagd naar de heide en de onvruchtbare streken, en hadden hen daar laten wonen. De kleine lieden, die nog tot de Finnen (Lappen) of de Kelten (Celten) behoord hadden, kropen in de heuvels en holen op de heide en in het kreupelhout, 't welk toenmaals vele lage streken bij Braderup (Bradorp, een dorp op Sylt) bedekte (opvulde). Zij hadden roode hoeden op 't hoofd, en leefden meest van bessen

en mossels (heidebeziën, veenbessen, en schaaldieren, oesters en mossels en alikruken), vingen ook wel andere visch en vogels, en verzamelden eieren. Zij hadden steenen bijlen, messen en strijdhamers, die ze zelven slepen; en maakten ook potten (urnen) van aarde en klei. Arm waren zij, maar altijd vroolijk, zongen en dansten dikwijls bij maneschijn op hun hoogten of in hun woningen; maar ze waren valsch, arbeidden weinig, en stalen, alles wat ze maar krijgen konden, zelfs kinderen en schoone vrouen. Daarom moesten de Friesen, die nabij de heide woonden, steeds waakzame oogen hebben, en oppassen, dat hun vrouen en meisjes niet gestolen, of hun kinderen niet verwisselt werden door de onderaardschen, zoo noemde men hen, die onder de aarde in de heuvels woonden.

Zooals men ziet, de Sylter Friesen spreken van de aardmannetjes, alsof zij ze nog wat goed gekend hadden, en alsof het wezenlijke menschen waren, ofschoon dan van een anderen stam, en niet slechts wezens, die maar in de verbeelding der menschen bestaan. En hebben de Sylter Friesen, en andere germaansche stammen, in wier volksverhalen die aardmannetjes zulk een groote rol spelen, hierin wel zoo geheel ongelijk? Ik geloof werkelijk dat al deze wonderbare vertelsels inderdaad op waarheid steunen. En ik sta met deze meening geenszins alleen. Het is toch bij de geleerden onzer dagen, bij d' oudheidkundigen, een uitgemaakte zaak, dat ons werelddeel, vóór dat de Ariers, de volken van Indo-Germaanschen stam hier zich kwam en vestigen, door oudere volkstammen bewoond werd, van Turanischen stam, meen ik. Voor deze oudste (?) menschelijke bewoners van Europa zijn allerlei andere namen in gebruik; maar deze namen, waarin nog al verwarring heerscht, doen niet ter zake. Die volken verkeerden nog in de steenperiode, dat is, ze hadden slechts steenen, meest vuursteenen wapenen en werktuigen, stonden zeker op een zeer lagen trap van beschaving, woonden in holen onder den grond of in bergkloven, en leefden wel meest van de jacht en visscherij, en als ze in de nabijheid der zee woonden, vooral ook van allerlei schaaldieren. De zoogenoemde *kjökkenmöddinger* in Denemarken en elders wijzen dit aan. In 't algemeen mag men aannemen dat hun levenswijze en de trap van beschaving waarop ze stonden, veel overeenkomst had met de levenswijze

en ontwikkeling van de hedendaagsche Eskimoos en van andere volken van turanischen bloede, in 't hooge Noorden. Ook waren ze, evenals deze, klein van gestalte; de groote hoofden en rimpelige, oudsche gelaatstrekken die we bij de genoemde hedendaagsche noordsche volkeren aantreffen, zullen ook wel een kenmerk van die oudste (?) bewoners van. Midden-Europa zijn geweest.

Zoo als men ziet, vele kenmerken die de geleerden opsommen als aan deze oude volksstammen eigen geweest te zijn, vinden we merkwaardiger wijze terug bij d' aardmannetjes onzer volksoverleveringen. Men leze er maar even op na wat de Sylters, in de aanhaling hier boven medegedeeld, van hunne *öndereersken* verhalen. En nu ligt zeker voor ons de stelling niet verre, dat die oudste (?) bewoners van Midden-Europa (Turaniers, voorouders der hedendaagsche Lappen en Finnen — of Eskimoos) identisch zijn met d' aardmannetjes van de volksoverleveringen der Germanen. Dit is te meer waarschijnlijk omdat de eerste Indo-Germanen, die van hun midden-aziatische bergvlakten steeds westwaarts naar Europa trokken, en zich hier neerzetten, hier die Turaniers vonden. Vooral ook de eigenlijk-gezegde Germanen schijnen in 't begin van hun verblijf in Midden-Europa met die voorouders van Lappen en Finnen nog in een en dezelfde landstreek te hebben samengewoond. Hoe lang? misschien wel eeuen lang — wie zal 't zeggen! In allen gevalle lang genoeg om de heugenis aan die in holen onder de aarde wonenden, aan die onderaardschen of aardmannetjes tot op den dag van heden nog bij de Germanen, bij ons eigen volk, in 't leven te doen blijven, zij het dan ook maar in volks- en kindersprookjes.

Die turanische volken moesten langzamerhand voor de sterkere, meer ontwikkelde en edeler Germanen wijken, waar ze niet reeds terstond door de laatstgenoemden met geweld waren verdreven en uitgeroeid. Ze konden zich ook niet staande houden nevens deze, zoo min als heden ten dage de oorspronkelijke bevolking van Amerika en Australie het nevens de Europeanen in die werelddeelen harden kan. Naar d' eenzame heidevelden van noordelijk Europa, in 't woeste duin op d' afgelegene eilanden langs de stranden der Noordzee, naar bosschen en bergen werden

die arme Turaniers verdrongen en verdreven, en daar stierf hun geslacht langzamerhand uit, hier vroeger en daar later. Of ze werden door de steeds in grooter aantal optredende Germanen al noordwaarts op gestuwd, tot deze hen eindelijk zoo hoog in 't noorden niet meer vervolgden, maar met rust lieten, daar, waar we nu nog hun armzalige nakomelingen, d' Eskimoos of de Lappen en Finnen aantreffen.

Van alle eigenlijk-gezegde germaansche volksstammen, de Skandinaviers dus niet meegerekend, hebben de Friesen steeds de allernoordelijkste landstreken van het gebied dezer stammen, in bezit gehad, zooals nog heden ten dage 't geval is; de germaansche kolonisten in Groot-Brittanje, de Anglen, Saksen en Friesen, natuurlijk er buiten gelaten. Het ligt dan voor de hand aan te nemen, dat, van alle germaansche stammen juist de Friesen het langst en het laatst nog met die Turaniers, met die aardmannetjes in aanraking gebleven zijn, en met hen in een en dezelfde landstreek samenwoonden, ja zelfs dat ze die aardmannetjes wel als dienstbaren in hun huis hielden, zooals de volksoverleveringen op Sylt vermelden. Vandaar dat juist onder de Friesen, althans in Nederland, de heugenis aan dit oude volkje levendiger gebleven is adn onder de nederlandsche Saksen en Franken. En vandaar tevens dat de Noord-Friesen, die, wijl ze zooveel noordelijker wonen dan de Oost- en West-Friezen, ook zooveel langer met de noordwaarts opgestuwde Turaniers bekend bleven dan deze, nog heden in hun volkssproken zooveel allermerkweerdigste bizonderheden van de onderaardschen weten mee te deelen. En onder de Noord-Friesen in d' eerste plaats de Sylters. Waarom? Wel, omdat de onderaardschen op d' afgelegene en stille eilanden langer ongemoeid en onbelet bleven dan aan den vasten wal, omdat Sylt alweer het noordelijkste is der noordfriesche eilanden, en omdat juist Sylt rijk is aan eenzame heidevelden en uitgestrekt duin, waar 't oude volkje ongestoord huishouden kon. En ook in ons eigen Friesland schijnen, wat trouwens zeer natuurlijk is, d' eilanden langer dan de vaste wal door d' aardmannekes bewoond te zijn geweest, omdat we op Tessel en Wieringen nog sporen van hun verblijf aldaar ontdekken. Op Sylt zijn nog vele, meestal langgestrekte, tendeele althans zekerlijk door menschenhanden

opgeworpene hoogten of heuvels, aldaar *hooger* genoemd, aanwezig. Deze *hooger* worden door de Sylters aangewezen: gedeeltelijk als graven van oude friesche helden, kampers en zeekoningen, die met name genoemd worden, en gedeeltelijk als woonplaatsen der onderaardschen. Ze liggen in den regel op hooge zandgronden en drooge heidevelden, waar nooit het minste gevaar voor overstroomingen en stormvloeden zijn kan; dus moet men ze niet verwarren met de bekende terpen en wieren of wierden aan den vasten wal in Friesland, in de aan overstroomingen blootgestelde marschen of kleistreek. En juist ditzelfde treffen we, merkweerdiger wijze, ook weer op de westfriesche eilanden aan. Op Tessel was vanoudsher zulk een heuvel, die men den Sommeltjesberg noemde, en op Wieringen een kuil, die den naam van Sommeltjeskuil droeg. Van den tesselschen heuvel en den wieringer kuil vertelde het volk, dat er sommeltjes of aardmannetjes in woonden of gewoond hadden, dat er »schatten" in begraven waren, en nog andere zaken. Sommeltjes of sammeltjes is de eigenaardige naam waarmee men op de westfriesche eilanden de aardmannetjes aanduidt. De bekende kleine rookpijpjes, die op vele plaatsen in Nederland uit den bodem worden opgegraven en te Leeuwarden *eerdmantsjepiipkes* heeten, dragen op Wieringen dan ook den naam van *sammeltjespiipjes;* men vertelt, zoowel hier als daar, dat de aardmannetjes er uitgerookt hebben. De tesselsche berg en de wieringer kuil zijn nu beiden geslecht, en ter nauernood nog kenbaar; ook zijn ze beiden nader onderzocht en ontgraven, de berg in 1777, de kuil in d' eerste helft van deze eeu. De berg leverde meer op dan de kuil. Men vond er namelijk een aantal metalen voorwerpen in, o. a. een goteling, lepels, stukken van peerdentuig, enz. Een belangrijke bizonderheid inderdaad, als men bedenkt dat overal, waar maar overleveringen van d' onderaardschen in omloop zijn, en vooral op de noordfriesche eilanden, zulke metalen voorwerpen, vooral gotelingen en brouketels, met dat volkje in verband gebracht worden. Ook de wieringer overlevering weet van een koperen ketel te verhalen, die de sommeltjes oudtijds van de wieringer Friesen leenden, om er beuling in te kooken. Intusschen zal d' oorspronkelijke overlevering wel, evenals overal elders, dit feit juist andersom vermeld hebben, dat

namelijk de menschen van de sommeltjes leenden. Bij d' opgraving in den sommeltjeskuil vond men slechts een ring en eenige penningen. In P. van Cuyck, Beschrijving van eenige oudheden, gevonden op Texel, in 1777 (Amsterdam 1780) leest men nadere bizonderheden; ook in *Navorscher* II, 56, III, 51, *Nav.* Bijblad III, 75, 179. Ik ken de afleiding of oorsprong van 't woord sommeltjes niet, maar zou daaromtrent gaarne iets naders weten. Wie helpt me daartoe? Staat de naam van 't flakkeesche dorp Sommelsdijk er mee in verband?

Nu ik de vraag wie de onderaardschen zijn beantwoord heb, rest me nog een antwoord te geven op de vraag, wie de Roordama was, die in dat opschrift van St. Nicolaasga vermeld wordt. Zoo omslachtig als mijne mededeeling, d' aardmannetjes betreffende, was, zoo kort kan dit antwoord zijn. Namelijk, ik weet het niet. Roordama is de naam van een zeer oud geslacht van friesche edelingen, thans uitgestorven, maar waarvan sommige leden in de friesche geschiedenis, gedurende de middeleeuen en later, vermeld worden. Friesche geschiedkundigen en geslachtkundigen zullen hiervan genoeg weten mede te deelen. Roordama-staten waren er of zijn er nog te Tzummarum en te Oosterend. Ik heb niet kunnen vinden dat een Roordama in eenige bizondere betrekking tot St. Nicolaasga ooit gestaan heeft, 't welk toch ongetwijfeld het geval geweest is.

Ten slotte vergunne men mij, hier een vermoeden — en ook niets meer dan dat — neder te schrijven aangaande de zaak, waarvan het opschrift in d' oude kerk van St. Nicolaasga de heugenis bewaren moest. Vooraf moet ik nog opmerken dat St. Nicolaasga een overoud dorp is, dat ongetwijfeld reeds in den voor-christelijken tijd bestond. Hoogstwaarschijnlijk was er toen reeds ter plaatse waar nu nog St. Nicolaas'kerk in Doniawerstal staat, een heidensche offerplaats, en was deze plek toen reeds voor de bevolking van dit deel der Zevenwouden een verzamelplaats, een middelpunt. De reden die me tot dit vermoeden brengen, schenke men mij hier. Alzoo, in den heidenschen tijd, toen er nog van d' oudste (?) bewoners des lands, van turanische stammen, van de zoogenoemde onderaardschen of aardmannetjes, nevens de Friesen, tusschen Flie en Lauers woonden, verkreeg eens een lid van het edele ge-

slacht Roordama een metalen (»blancke") hoorn van die aardmannetjes. Deze hoorn was in die dagen, om d' een of andere reden, zeker 'n groote bijzonderheid, zoodat hij trou in dat geslacht bewaard bleef, en van zoon op zoon overerfde. Weldra was het wat men nu een familie-erfstuk noemt, en denkelijk hechtte zich aan dezen hoorn wel d' een of andere familie-overlevering; langzamerhand werd hij een kenmerk, een merkteeken van Roordama-volk. En toen de wapenschilden bij d' adellijke geslachten in gebruik kwamen, werd de oude blanke hoorn in 't schild van Roordama afgebeeld, en bleef onder den naam van Roordama hoorn bij 't friesche volk bekend. En toen d' eerste (?) steenen christenkerk geboud werd ter plaatse waar nu St. Nicolaasga ligt, schonk wellicht een lid van 't geslacht Roordama, volgens de oude zede, aan die kerk een glasraam, liet daarop, eveneens volgens 't gebruik, zijn familieteeken schilderen, en plaatste er, ter verklaring, en tot aandenken aan zijn familie-overlevering, 't bekende opschrift onder. Later, toen dit eerste, door den tijd of door iets anders gesloopte of vernielde opschrift, oorspronkelijk in 't friesch geschreven, eens moest vernieud worden, — en denkelijk is dit wel meer dan eenmaal 't gēval geweest, — werd het in 't nederduitsch overgenomen, en telkens naar de spelwijze des tijds veranderd, totdat het in den vorm kwam, waarin het tot ons is gekomen, om eindelijk, bij de laatste vernieuing van St. Nicolaas'kerk in Doniawerstal, in 1720, voor goed te verdwijnen. Misschien ook was Roordama-hoorn reeds in den voorchristelijken tijd, *in natura*, in het heidensche heiligdom van Doniawerstal, als een soort offer, of als een offergereedschap, neergelegd geworden of gebruikt. Toen nu later, ter plaatse van dat heiligdom, en ter vervanging daarvan, een christenkerk geboud werd, wilde natuurlijk de christenpriester zulk een heidensch voorwerp niet in zijn kerk overnemen noch een plaats gunnen, en dit zooveel te minder naarmate de heidensche Friesen er grootere weerde aangehecht hadden. En daarom, misschien ook omdat het volk, nog half-heidensch, of in allen gevalle, als echte Friesen, sterk aan hun volkseigene zaken en overleveringen gehecht, den priester half dwong, liet hij een afbeelding van den hoorn in een glasraam plaatsen. Die afbeelding met het opschrift bleef

daar dan, ook toen in de 16e of 17e eeu de roomsche kerk, die 't aloude friesche heiligdom verdrongen had, op hare beurt door een hervormd bedehuis werd vervangen.

Lezer! neem dit laatste deel van mijn opstel voor niets meer of minder dan het is — slechts voor een vermoeden. En die 't beter weet, mag 't zeggen. JOHAN WINKLER.

Grafschriften in kerken. In de kerk te Nieuwe Tonge schreef ik deze twee grafschriften over:

»Hier leit begrā Simon Jacobse Brekenaelde sterf aō xvcxxx de xvste dach meij eñ Janē Simoñs sijn huysvrouw sterf ao. xvc."

»Hier leyd begraven William Sutherlandt geb. te Ketnes 1741 overleden te Nieuwe Tonge 23 Jan. 1808."

Deze W. Sutherlandt, doctor, meen ik, liet een groot fortuin na; bij gemis aan of bij niet-verschijning van erfgenamen uit Engeland, is dat aan de kerk gekomen, zoodat die daardoor in goeden doen is. F. CALAND.

Varia uit de Thesauriersrekeningen van 's Gravenhage. (De ooievaar, het Haagsche wapen). Vervolg van *Nav.* XXIX, 547—51 [1]).

1586—1601.

fol. cxxxixv.

Betaelt Jan Gerritsz Meervisch-Cooper de somme van twee ponden derthien schellingen vuyt saecke van drie eñ vyftich hondert cleyn aels, thondert gereeckent tot eenen stuuer tot behoeft van de oyevaers in den jaere xvc zessentachtich, als by zyne cedulle innehoudende ordonn. en quitantie, dus hier ij £ xiij *β*.

Thesaurier Jacob Heermans.

fol. cxciijv.

Betaelt Seger Gillisz de somme van vier ponden vuyt saecke dat hy den tyt van een jaer onderhouden ende gevoet heeft het Haechs oyevaers gaende vp te marct alhyer in den Haeghe d' selve t' savonts ende smorgens vuyt ende in haer slaepplaets gelaten heeft, blykende by ordonn. in dato den vij Novembris lxxxvj, met quitantie dus hyer iiij £.

---

[1]) Dit vervolgstuk had in Jaarg. XXX moeten voorkomen. *Red.*

fol. ccxvj^v.

Betaelt Hieronymus Matthysz ende Matthys Diericxz korrier dertich schell. ter cause dat zy den tyt van vyer jaren opte acht houcken vañ Hage gespyckert hebben seeckere houte Cruycen omme daermede te demonstreren die vrydom vañ paerde- eñ beestemarct als blykt by de ordonn. als boven (xxix aprilis lxxxvij) met quitantie dus hyer xxx β.

fol. cxxiv^v. 1591—92.

Betaelt Willem Euertsz sailmaicker twee ponden zeuen schelling vuyt zaicke van bellen voor de oyeuaers ende andere waeren by de boden tot behouff vant corpus vanden Hage t' synen huyse gehaelt, blyckende by cedulle inhoudende ordon. eñ quit. dus hier ij £ i β.

fol. cxcviij.

Betaelt Adriaen Cornelisz. Leydecker de somme van drie ponden wt zaecke hy in de maent van may xv^c zeveneñtnegentich heeft gehaelt twee jonge oyevaers wt het nest op het Coorenhuys, blyckende by ordon. eñ quit. dus hier iij £.

fol. ij^c xxvj^v.

Als voren werd hem betaald 3 £ voor het storen van zeeckere ooyevaars om te laten gaan op de vischmarkt (July 1598). Mogelijk waren de twee vorige gestorven. In 1600 haalde hij weder drie jonge ooievaars van het Koornhuis, waarvoor hy al mede drie £ ontving. Nog op xvij July 1601 twee jonge oyevaers vant huys in de Halsteeg. Voor het leveren van aas voor de oyevaers ontving Jan Gerritsz Meervischcooper van July 1598 tot July 1600 xiiij £.

Huwlijkspenning van Adriaen van der Mersch (XXXI, 15). Een lid van dit geslacht bezit een dergelijken penning als onder n°. 1023 aldaar vermeld staat, met hetzelfde familiewapen in rood een zilveren wassenaar en eenerlei opschrift. Het schild echter is van onderen vorm, wat doet veronderstellen dat de penning van 1644 naar de vorige is gegraveerd bij gelegenheid van het huwelijk van een anderen Adriaen met Janneke van der Lip te Leyden; welk opschrift dan ook op de keerzijde van die

van 1538 wordt gemist, waar niets dan een lauwerkrans is afgebeeld. Deze Adriaen wordt echter in het geslachtregister van genoemde familie, dat met den eersten Adriaen in aaneengeschakelde orde aanvangt, niet aangetroffen, zoodat hij waarschijnlijk tot een nu uitgestorven tak van gemeld geslacht heeft behoord, die in het begin der 17de eeuw ontstaan moet zijn. Wel wordt daarentegen in een geslachtslijst van de in de vorige eeuw uitgestorven familie van Mollem eene Janneke van der Lip, dochter van Joris en Philippina van Mollem, aangetroffen die in de 17de eeuw gehuwd was met een baljuw tusschen Haarlem en Leyden, en deze zal waarschijnlijk bovengenoemde Adriaen v. d. M. geweest zijn, daar de gesl. van Mollem en v. d. Mersch meermalen met elkander door huwelijken zijn verbonden geweest. Om hiervan zekerheid te bekomen zullen alle mededeelingen omtrent de ouders van gend. Adriaen en betreffende de familie v. d. Lip welkom zijn:

PRATANUS.

VRAGEN.

Mercator (XX, 140, 352; XXl, 131). Men kan nog in herinnering brengen, dat de Generale Staten 27 Juni 1612 aan Cornelis Aartszoon Valck, boekverkooper, en Pieter van der Sanden (of P. v. Santen), afzetter (slijter), 318 gl. toewezen voor zes kaartboeken van Mercater, bestemd voor Frankrijk, ter verdeeling onder de heeren aldaar; zie (Dodt v. Flensburg, *Archief*, V, 280, vgl. met ibid., bl. 405, het register, en vgl. *Nav.* XXI, 513, 16, (waar Vaeck en 1613 te lezen staat). De hier bedoelde is de vermaarde cosmograaf Gerard Mercator, die, volgens Hubner, te Doesburg in 1582 begraven werd, volgens *Nav.* XXIV, 331 te Duisburg 2 Dec. 1594 overleed.

Welke heeren waren dat? En waartoe hadden zij die kaartboeken noodig? Het doel van verdeeling was onmiskenbaar van staatkundigen aard, wijl de Generale Staten de toewijzing deden. Is hiervan iets naders bekend? J. A.

Boutenburg, Boutensteyn. Evenals Boutenburg (XXX, 608) had men weleer, — en heeft misschien nog, — een Boutensteyn, on-

getwijfeld oorspronkelijk een plaatsnaam. Misschien is later Bouten*burg* genoemd wat in den aanvang Bouten*steyn* luidde. Deze plaatsnaam moet zeer oud zijn; want in den aanvang der 16e eeuw bestond reeds een gelijkluidende familienaam, doch denkelijk reeds destijds niet van groot aanzien, omdat het anders wel *van* Boutensteyn zou zijn geweest. *Nav.* XXI, 437 herinnert ons aan Claes Meesz. Boutensteyn te Rijswijk, die zich 6 Maart 1528 aan de Gelderschen onder Maarten van Rossum ten behoeve zijner dorpsgenooten als gijzelaar overgaf. Ligt er te Rijswijk (bij Delft) nog een Boutensteyn? J. A.

Transvaal. Tot dusver zijn mij nog geene munten van de Transvaalsche Republiek voorgekomen.

Vrage: welke munten worden daar gebruikt?

J. E. TER GOUW.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Citaat in het tijdschrift de Dageraad (XXXI, 36). Op het schutblad van een in mijn bezit zijnd bijbeltje staan de geciteerde versregels:

»Hic liber est in quo quaerit sua dogmata quisque,
»Invenit et pariter dogmata quisque sua".

geschreven met de verwijzing: *S. Werenfels* (*Opuscula, II, p.* 509, 1772; »*S. Scripturae abusus*)".

De vertaling laat ik gaarne aan een beter kenner der tale Latium's over. JOH. J. PERK.

[Vertaling. Dit is het boek, waarin elk zijne leerstellingen zoekt. Een ieder vindt er ook de leerstellingen in, die hij voor zich de beste keurt. Met andere woorden: ieder vindt er op leerstellig gebied in, wat hij er in vinden *wil.*]

Jacobakannetjes (XXXI, 82). Ik bezit van »het boekje van 't Nut' eene uitgave, getiteld: »Biographies d'hommes et femmes

mémorables, publiées à l'usage des écoles, par la société à l'utilité publique, traduites du Hollandais en deux parties. A Harlem chez A. Loosjes Pz. et à Amsterdam chez W. van Vliet 1807 Prix *f* 0.10". Het eerste plaatje is het bekende met: »Jacqueline de Bavière, s'amusant à faire de petites cruches, au château de Teilingen", waaronder een vers »du poète hollandais M. Barbaz":

»La belle Jacqueline, à jamais mémorable
Pour son noble courage et son sort déplorable,
En perdant son haut rang, sut apprendre à souffrir.
Les cruches, que sa main forma dans sa détresse,
Portent encor son nom, et rappellent sans cesse:
Heureux qui, dans ses maux, sait charmer son loisir!"

Op bl. 8 wordt verhaald:

»Elle s'occupait souvent à la chasse, et à faire des vases de terre, connus sous le nom de *cruches de Jacqueline*".

In den achtsten, hollandschen, druk van 1816 komt het origineele gedicht voor, waarvan bovenstaand de letterlijke vertaling is, en op bl. 10 ook het bericht omtrent het maken van kannetjes, maar nu met het voorbehoud: »*zoo men wil*".

J. E. TER GOUW.

Kruideniers (XXXI, 83). Onze medewerker Aarsen zoekt de reden der minachting, waarin de kruideniers bij de letterkundigen staan, hierin, dat zoo menig letterkundig product, 't zij in druk, 't zij in handschrift, in de grossierderij terecht komt als... plakpapier! — hierbij zeer geschikt tepasbrengende dit versje van Huygens, waarin deze dichter eenigen letterarbeid aan eenen zijner vrienden opdraagt:

»Ontfang dit vuyl papier;
Gij hebt het licht te weten
Waartoe het dienen kan:
Als suyker, seep en kruyt
Geen *peperhuisje* vint,
Ik geef het daarvoor uyt".

Dit nu is gansch niet onwaarschijnlijk. Men kan er bijvoegen, dat den kruideniers domheid zal worden telastgelegd, als zij, — natuurlijk heel onschuldig, — genoemde bestemming geven aan let-

terwerk, dat waarde heeft in sommiger letterkundigen oog. Ze bekomen het immers, *om* het als scheurpapier in hun winkel te gebruiken. Aan de uitdrukking »kruideniersdomheid" bemerkt men dus weder, dat spreekwoordelijke gezegden vaak aan toegedichte, en niet aan wezenlijke oorzaken hun ontstaan danken.

Thielmannus Cupus en zijn werk over de Kerkelijke Historie (XXX, 277). Het plan van T. Cupus, laatst pred. te Nieuwpoort van 1584 tot aan zijn overlijden in 1612, om eene kerkelijke historie van Nederland te schrijven, is niet tenuitvoergebracht. Intusschen had hij daarvoor sinds jaren veel bijeenverzameld, en al die historische bescheiden zijn, zooal niet door hem, dan toch tot een foliant saamgebonden door zijn zoon Petrus, wiens hand trouwens ook onderscheidene stukken in dien foliant schreef. Nu moge het te bejammeren zijn, dat die kerkelijke historie niet in druk verscheen, de foliant bleef toch gelukkig bewaard. Ontdekt in de koninkl. bibliotheek te Brussel heeft hij grootendeels ten grondslag gestrekt aan de samenstelling van het belangrijk werk van Ds. H. Q. Janssen: »de Kerkhervorming in Vlaanderen", ten jare 1868 in 2 deelen uitgekomen.

J. VAN DER BAAN.

Lied.

De bisschop van Munster
Met honderd duizend man,
De staten van Jeruzalem,
Al weêr van voren af aan.

Vgl. *Nav.* XXIV, 517, en ibid. XXV, 7, 170 de varianten. Er bestaat niet het minste verband tusschen de eerste twee en de laatste twee regels van dezen kinderdeun, waarin de gedachtenis aan Barend van Galen bewaard bleef. Of zoo er verband is, dan ligt het eeniglijk in eene speling van het volksvernuft. De vierde regel wijst aan dat in de derde »staten" het oorspronkelijk woord is geweest, waarvan men òf uit misverstand òf uit aardigheid »straten" of ook wel »koning" maakte. »De staten van Jeruzalem: al weêr van voren af aan" is immers een Bijbelsche volksuitdrukking, welke men van of tot iemand zegt, die »gedurige en vervelende herhalingen" bezigt. Ze is denkelijk ontleend aan

Nehemia III, waar wordt meêgedeeld welke herstellingen verricht waren aan Jeruzalem's muren en door welke personen. Deze mededeeling geschiedt »in een stuk of staat", waarin telkens de woorden »en aan zijne hand verbeterde," enz. terugkeeren. Dit nu moest bij de aloude volksgewoonte om in het huisgezin den Bijbel van *a* tot *z* geregeld te hooren voorlezen, verveling baren. Overigens hoe populair (in ongunstigen zin) genoemde bisschop van Munster was, zoodat men te Amsterdam afbeeldingen van hem had in de gedaante van een »episcopus-miles," kan ons het zaakrijk artikel in *Nav.* XXIII, 437 leeren.

J. A.

Opzius Jocoserius (XXVI, 186; XXVII, 27). Al is in de uitgaven van 1683 en 84 het Latijn met *Hollandsche* spreekwijzen en rijmen doormengd, kan toch de Opzii Jocoserii dissertatio, naar de opgaaf van Dr. Schotel zeer goed O. P. Zaunslifer tot schrijver hebben, want deze naam, hoezeer ontegenzeggelijk *Duitsch*, — immers Otto Z. († 3 oct. 1678 als pred, te Groningen, was geboortig uit Brunswijk-Solms (*Nav.* XVI, 365), — was destijds in Nederland reeds behoorlijk genaturaliseerd, en wel in de Geldersche predikantenwereld. Tot voorbeeld diene, dat Petrus Zaunslifer (zoon van Johannes Albertus), student te Leiden 27 Juni 1695, peremtoir geëxamineerd te Rotterdam, ber. 7, bev. 29 Maart 1702 als pred. op 's Lands vloot onder den vice-admiraal van der Goes, 14 Aug. 1707 van Carel Pieck, heer van Brakel en Zoelen, de collatie van laatstgemelde plaats verwierf, alwaar hij op 10 Oct. door zijn broeder Otto Z., pred. te Arnhem, bevestigd is geworden en tevens als derde pred. te Tiel fungeerde. Den 9en Oct. 1707 met Maria Schrevels uit 's Gravenhage in den echt verbonden, trad hij 26 Sept. 1717 te Vianen in dienst. Zie verder *Nav.* XVI, 364–66; XVII, 13. Hier heeft men dus in de twee gebroeders de beide voornamen bij elkander, welke meer dan waarschijnlijk gedragen zijn door (hun ouderen of oudsten broeder?) den vermoedelijken auteur der dissertatio Opzii Jocoserii.

J. A.

Eigenaardige woorden van Jan van der Veen. Onlangs onzes

verdienstelijken Overijsselaars Jan van der Veen »Adamsappel" ter hand genomen hebbende, teekende ik als eigenaardig aan:

Weel. »Verstant en *weel* geraakt men quijt
En valt [door 't drinken] in hondert feijlen.

Erweelt werd in dit tijdschrift reeds vroeger door mij en anderen besproken; onze dichter bezigt een zelfst. n. w. van dezen stam.

Veraeren voor »van aard veranderen":

»Den drank —
Veraert den mensche tot een beest".

Of heeft men aan eene samentrekking »vera(nd)êren" te denken, dus veraêrt?

Rockenen. Van den drank zegt hij:

»En *rockent* ook tot stelen.

Blijkbaar verwant met berokkenen.

»Lach en truir" heeft hij voor »getreur en gelach."

Ik teekende ook de fraaie alliteratie aan:

»Wat leet, wat letsel, quaal of quel,
»Dat u aanstaande is van dit spel,
»Dat kon men licht bedenken".

van het Venusspel namelijk.

Zijn of waren dit Overijsselsche provincialismen of dichterlijke vrijheden?

G. P. ROOS.

[*Verâren* of veraêren is hier buiten kijf samentrekking van »veranderen", wijl de zin een bedrijvend werkwoord vereischt; tenzij dan dat men taalkundig kan aantoonen, dat »veraaren" eertijds ook bedrijvend als »van aard *doen* veranderen" gebezigd is geworden, derhalve promiscue met »ontaarden." — Wanneer Jan van der Veen geschreven had: »en rockent ook *het* stelen, zou men, geloof ik, den heer R. kunnen toestemmen, dat dit »rockenen" verwant is met »berokkenen." Nu geloof ik het niet, omdat het voorzetsel *tot* tot zijn recht dient te komen, en denk dus liever aan verwantschap met »rochelen" (oprochelen), want de dichter hecht aan zijn »rockenen" den zin van »aanporren". Er is echter in het *hedendaagsch* Nederduitsch ook een werkw. »rokkenen". Wat beduidt dit?]

VRAGEN.

Letterdieverij? Dezer dagen komt mij bij toeval een werkje in handen getiteld: Den wijsen geck, uijt-deijlende soo Oude als Nieuwe Geestigheden. Voor alle Liefhebbers bij-een gebracht door J. D. G. Den tweeden Druck oversien en vermeerdert, tot Gendt, bij Cornelis Meyer, op d' Hoogpoorte in 't gekroont Sweirt, z. j." 't Is eene verzameling van anekdoten en kleine vertellingen, waarvan ik vermoed dat ze uit andere schrijvers, zonder dezer vermelding, zijn overgenomen. Ik vind b. v. blz. 25 »Voldoening sonder gelt". Een Jufvrouw had eenigen tijd van haren vrijer besoek, en eerbaere gunste genoten. Dan gelijk men segt: wintersche nachten, vrouwen gedachten, gunste van Heeren, siet men haest verkeeren; soo nam sij dit spreekwoord (gewaer wordende dat de liefde van haren vrijer verflouwde) tot haer voordeel; oversulks op eenen tijd met de kaert spelende, soo hij vraegde wat haer beliefde dat sij opslaen soude, soo seijde sij, herten; hij antwoordde dat hij er geen en hadde. Waerop sij datelijk uijtschoot: Soo gij mij geen herten en speelt, soo sal ick u dan schuppen geven, verstandige lieden sullen desen greep voor goedt keuren, Jock en Ernst".

Is dit niet een Jan de Brune, de Jonge, Wetsteen der vernuften?

»Een onnoozele, Doch snedige antwoort. Een jonck knechtjen gevraegt zijnde in de Christen leere, welk het beste geloof was, dat van Luther, Calvin, oft het Roomsch, antwoordde: het beste geloof is gereet geldt. Den Letker die treffender sommige, die meer houden van het kisten-geloof, als van het christen-geloof. Vindt men laatstgemeld spreekwoord en woordspeling ook elders?

G. P. ROOS.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Truc, truck. In de Haarl. Courant van 5 April j.l. leest men: »Tengevolge van de op 1 April ingevoerde gemeenschappelijke dienst der Zuider-Stoomtram-Maatschappij en der Staatsspoorwegen alhier (te Breda), heeft zich reeds dadelijk een levendig verkeer

geopend in het vervoer van vrachtgoederen per *Truc* naar Oosterhout. Dit middel van vervoer is het *eerste* in ons land". *Truc* (Fransch) is een biljarttafel, (vgl. *Nav.* XXI, 313; XXII, 191), *truck* (Engelsch) een blokwagen; en dit laatste zal wel bedoeld zijn. Wie kan eene beschrijving van die pas hier ingevoerde blokwagens geven? Is Noord-Amerika hun eigenlijk vaderland? Wie vond ze uit?

TAALKUNDE.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik. 19. Persoonsnamen tot aanduiding van karakters, enz. (XXX, 359). Ook de Veluwe heeft zijn historische antiquiteit in den persoon van »Verbrande Berend". Dat was een man die om zijn daden een treurige reputatie bekomen heeft. Hij leeft nog altijd voort in de herinnering van het volk, en zijne guiten- en boerenstukken worden nog vaak in de winteravonden »onder buurluui en vrunden bii 't vuur" besproken. Ook »hoe hii meer kost dan 'n geweun minsch," Daar gezegde Berend 1750—73 leefde (hij werd te Speult, gem. Ermelo, geboren, te Arnhem geworgd en vervolgens verbrand), is de traditie, hem betreffende, nog niet zoo heel oud en over 't geheel vrij vertrouwbaar. Wie meer van hem wenscht te weten, kan dat vinden in mijn opstel in Den Ouden Tijd voor 1871, bl. 306. — Nog behooren in 't kader van deze opmerkingen, als 'k me niet vergis, de volgende Veluwsche uitdrukkingen:

Kees, *keezen*. De algemeene naam voor geiten.

Platte Peters. De bekende tuin- of boerenboonen.

Pietje. Dubbel blank in 't dominospel.

Antjesgoed. 't Bekende *nanking*, *nankies*, *nantjes*, een katoenen stof.

Jonas. Een stuk rundvee, tusschen een kalf en een koe in. 't Is eigenlijk een groote pink, zoo'n Jonas, die gemest wordt voor de slachtbank.

Liis, *lijs*. Een algemeene naam voor elke soort *poppen*, 't bekende meisjesvermaak. Een eigengemaakte *lappenpop* heet bij uitzondering *poppeliis*.

Sukerjennigjes. De bloempjes van de kamperfoelie.

Toddepiet. Een scheldnaam voor iemand die er smerig en haveloos gekleed uitziet, een zoogenaamde *smeerpoets.*

De Amsterdamsche *suikerjannetjes* kent men op de Veluwe niet. Valsche *Judassen* of bedriegers als *Jacob* heb ik ook nimmer ontmoet, maar dat een deern den rechten *Jozep* of *Jozef* tot man kreeg, dat is »vake 'ebeurd" en 't gebeurt nog wel.

A. AARSEN.

Blauw (V, 131; VI, 4, 134; XIV, 83, 375; XV, 21; XVII, 150; XXIX, 264; XXX, 518, 600; XXXI, 44, 88). Nog een enkel woordje en alweer ten nadeele van *Blauw.* »'t Is toch noar!" zou een Veluwsche boerin zeggen, en zoo een roep ik hier juist tot getuige, en dan zal ze u vertellen dat ze *'t blauw-schuit* zeer goed kent en dat 't »veur 'n minsch 'n noare ploage" is.

Maar wat is *'t blauw-schuit* dan?... Hebt ge, lezer, weleens van een *kraambeen* gehoord bij vrouwen in zekere positie? Welnu, zoo'n been of zulke beenen hebben hier de vrouwen ook wel, maar ze noemen ze zoo niet. Dat opzetten van die aderen, dat dik, dat blauw worden van die beenen, zie, dat is nu *'t blauw-schuit,* en »zoo neum ze 't hier".

A. AARSEN.

Blauw. In Duyfkens en Willemynckens Pelgrimmage van Baltius a Bolswert, Amst., z. j., voorbericht »uijt Brussel, desen eersten Dagh van de Maent Maij in 't Jaer 1627", staat blz. 29; Het derde Capittel. Duyfken waerschouwt haer Suster voor alle ongeval, en vermaent haer om bloemkens te brengen aen haer lief: Willemijntje doet veel schoone beloften, maer het en zijn niet dan *blaeuwe bloemen* die sij pluckt". Vaag herinner ik mij de Zeeuwsch Vl. uitdrukking »iemand blauwe blommetjes opspellen (spelden) of op z'n hoed steken". G. P. ROOS.

[Zie *Nav.* XXIV, 13, 154, 248; XXV, 353].

Blauw blauw laten. *Nav.* XXXI, 89 vraagt G. P. Roos of het waar is dat Willem IV of V dit spreekwoord in de wereld zond?...

Mij is deze andere afleiding verteld. Een honderd of honderdvijftig jaren geleden leefde in eene kleine stad van ons vaderland een snaaksche verver, die tevens een winkel had van »Hout-, Touw- en Borstelwaren", en op de vooruitspringende luifel van zijn huis dit rijmpje schilderde:

»Groote steelen en kleine steelen:
Maar grooten stelen het meest".

De bestuurders der stad, misschien door hun geweten geprangd, namen dat opschrift zeer kwalijk, en bevalen den schilder het te veranderen. De man plaatste toen deze woorden daar nevens:

»Volgens de Heeren van het Stadhuis,
Is groote steelen hier een abuis".

Doch dit gaf nog meer aanstoot, zoodat men den verwer over al de vier regels de kwast liet halen; en blauwe verf bedekte vervolgens de ingewikkelde aantijging. Toen het blauw goed opgedroogd was, schilderde nu onze patient er deze woorden op:

»Om met de Heeren niet langer te kijven,
Zullen we 't blauw, maar blauw laten blijven."

[Deze verklaring der spreekwijs vindt zeker bijval, omdat de uitdrukking doorgaans gebezigd wordt omtrent dingen, die niet verdragen kunnen dat men ze in 't licht stelt, aangezien men ze onzuiver keurt. De monteeringskleur onder een onzer laatste stadhouders was echter eene onverschillige, in ieder geval doodonschuldige zaak, hoe men ze ook bekeek.]

Brand, brandzindelijk (XXXI, 90). In de spreekwijze *zoo helder als een brand* heeft *brand* m. i. bepaald de beteekenis van vuur; evenzoo ook in *brandzindelijk.* Wat het andere woord *brand* betreft, in den Grimbergschen Oorlog komt het ook nog een paar malen voor.

»Sine clommens boven met genint,
Soe dat si ten muer quamen (van Nettelaere)
Ende begonsten alle te samen
Te stridene op den viande;
Die hem weerde metten *brande,*
Ende somme, dat wale wet,
Worpen si met stenen net".

en verder:

„Ende als heer Wouter, doe ic u weten,
Ende heer Jan waren opgeseten,
Togen si haer sweerden uter sceide,
Ende lieten dorse (de rossen) lopen beide
In die vianden te hande,
Ende ginghen striden metten *brande*".

Hiermede wordt bedoeld een groot slagzwaard of ridderzwaard, hetwelk men zwaaiende moest gebruiken. Het woord hangt samen met het verouderde fransche *brandir* = zwaaien, dat men nog bezit in de uitdrukking: *brandissant l'épée* en in het diminutief of frequentatief: *brandiller* = schommelen. In het Italiaansch heeft men *brando* = zwaard en *brandire* = zwaaien. Het groote ridderzwaard heeft den naam *brand* gekregen naar de wijze, waarop men het hanteeren moest, en niet naar het blinkende van het lemmet; het heeft dus niets te maken met: *zoo helder als een brand.*

J. E. TER GOUW.

[Dat *brand* in den zin van zwaard geen eigennaam is, maar een gemeen znw., is ook *Nav.* XXVII, 386, 559 verhandeld.]

Holderdebolder (XXIV, 442, 3). De vorige redactie van dit tijdschrift was het met mij niet eens omtrent de afleiding van dit woord, maar ik ben het niet met haar eens over de wijze, waarop ze die bestrijdt. »Holderdebolder zat op den zolder", en dergelijke kinderrijmpjes meer zijn ontstaan *nadat* de uitdrukkingen die er onverklaarbaar in zijn reeds zoolang bestonden, dat de oorspronkelijke beteekenis was vergeten. *Holderdebolder* beteekent: »*alles door elkander*", ook »*hals over hoofd*", alles wat verward is. *Bol* kan hoofd beteekenen en *hol* wat anders...., en op *die* wijze *kan* men wel verklaren: »holderdebolder van de trappen vallen", maar toch zeker niet »holder de bolder *zat* op den zolder".

A. J. C. KREMER.

[De vorige redactie had o. i. groot gelijk èn wat verklaring èn wat bestrijding betreft. *Holderdebolder* beduidt, naar wij stellig

gelooven, niet »alles door elkander" of »chaotisch verward", maar »*hals-over-kop*", waarop *hol* (hals) en *bol* (hoofd of kop) wijzen. 't Begrip van »haastigheid" staat in deze uitdrukking op den voorgrond; haastigheid nu gaat bij handenarbeid of lichamelijke verrichtingen met »gedruisch" gepaard. Beide ligt in »holderdebolder van de trappen vallen". Eigenaardig is dan ook in het Nederbetuwsch taaleigen »haastig" voor driftig, omdat de driftkop raast en tiert. Dat de volkstaal »holderdebolder" dikwerf met »zolder" in verband bracht, geschiedde èn om het rijm, èn omdat hetgeen op den zolder gebeurt, gewoonlijk het meeste geraas maakt. Het dreunt en klinkt vaak door het gansche huis, en is in één woord onuitstaanbaar voor de personen, die zich in eene kamer vlak er onder bevinden. Daarentegen hoort men niets van hetgeen in den kelder gebeurt, tenzij men zich in de onmiddellijke nabijheid bevindt. De kindermeiden- of baker-deun »Holderdebolder *zat* op den zolder" beslist hier niets. Daarin vervormde zich het bijwoord in een zelfstandignaamwoord, en wel als eigennaam toegekend aan een fictief wezen. 't Is evenals »Holland Bolland" bloote rijmelarij, anders niet. Vgl. nog het gezegde: »als je van de trappen valt dan ben je gauw beneden" als repliek van iemand die een ander den uitroep »och heden!" hoort bezigen.]

Klikspaan (XXX, 191, 559). Op de Veluwe noemen ze een klikspaan »'n eekster" of een ekster, de bekende vogel van dien naam. En die den ekster in zijne hoedanigheden kent en zijn akelig geschreeuw verneemt, vindt de Veluwsche uitdrukking natuurlijk, ook om 't denkbeeld van verachting, dat er in ligt. Zoo spreekt ook Helmers in zijn »Hollandsche Natie" van »'s eksters rauw geschreeuw".

A. AARSEN.

[Klappende eksters, klappen als eksters, nopens praatzieke vrouwtjes, is zeer alledaagsch.]

Klikspaan, klapspaan (XXX, 19, 196, 559). Beide zijn mijns inziens niet gelijkbeteekenend. *Klikken* wordt terecht van het dorre hout afgeleid dat zichzelf door dien klank verraadt. Een

verklikker is ook een soort verrader, doch die er zich op toelegt de ware toedracht aan den dag te brengen, welke men verborgen gehouden hebben wil. Van hier »het stille verklikker der policie", de fransche *mouchard*. Klapspaan is echter geheel iets anders. 't Is de klapper die hetgeen men wel verborgen wil houden, niet als eene misdaad, maar toch als een meer of minder gering kwaad, b. v. een jongensstreek, een huishoudelijk geheim enz., over vertelt.

Aan dit laatste is ons »uit de school klappen" ontleend. Jozef b. v. was geen verklikker, maar een klapper, dus eigenlijk meer onbescheiden dan hatelijk.

De lazarussen voerden eertijds eene dusgenoemde lazarusklep, waarmede zij hunne komst of nabijheid moesten aankondigen, zoodat men ze ontwijken kon. Zeker wel vandaar ons klapspaan, dat thans gelukkig maar een kinderspeeltuig is en waarvan de zooveel fureur gemaakt hebbende cri-cri van vóór een vijftal jaren, eene nabootsing was. Dat het volk tusschen »klik"- en »klap"- (»klak"-)spaan geen onderscheid maakt, hiervan ligt de verklaring voor de hand, als zijnde beiden verwante voorwerpen en gereede aanleiding tot verlettering gevende.

G. P. ROOS.

Klik, klappen, megosse, enz. (vgl. XXX, 196—99). Als men zegt, dat »klik" in Friesland het aanslaan heet van een paar toonen op 't klokkespel, twee minuten vóór het uur of half uur; geloof ik dat men zich inzooverre vergist, dat niet die paar toonen (»tonen" schrijven de Vries en te Winkel), welke ik trouwens nooit op dien tijd opmerkte, aldus genoemd worden, maar de twee of drie slagen, die 't klokkespel »ieder half kwartier" doet hooren. De heer Winkler zal 't wel met me eens zijn. Wat mij vreemd voorkwam, is, dat men ook hier te Leiden die benaming kende, ze echter in Gelderland niet verstaat. De benaming »voorslag" hoorde ik nooit; maar ze kan daarom toch wel in gebruik zijn [1]).

Dat de woorden die van »klikken" en »klappen" afgeleid zijn, klank-

---

[1]) »Voorslag (Amsterdam), »klik" (Deventer) noemde men een veertigtal jaren geleden het drie- of viertal tonen van 't klokkespel dat men vernam een half kwartier vóór half- of heel-slag (d. i. het slaan van half of heel uur. »'t Is klik vóór half zes of zes uren (zessen)" heette het dan. *Red.*

nabootsingen zijn, zal wel waar wezen. Ik meende steeds dat men »klikspanen" in vroeger tijd de houtjes noemde, waarmede op zekere tijden van 't jaar de straat- en schooljeugd zich vermaakte, door die, ze ongeveer in 't midden houdende, tegen elkaar te laten klapperen, 't geen vrij wat behendigheid vereischte en eene bekoorlijkheid te meer had, omdat de paarden er weleens voor schrikten. In plaatsen waar 't klepperen niet geoorloofd is, heeft de politie in zoo'n tijd de handen vol. Hoe die houtjes tegenwoordig heeten, weet ik niet[1]). En 't is misschien inbeelding van me, dat ze vroeger dien naam droegen. Als 't echter waar is, zou de toepassing van dien naam op personen vrij verklaarbaar zijn, en zal men begonnen zijn daarmeê de »enfants terribles" te bestempelen, die uitflappen, wat niet voor ieders ooren bestemd is; terwijl men later de lieden, die dat met voorbedachten rade doen, aldus uitgescholden zal hebben. Alweer geef ik mijne meening voor beter.

Scheldwoorden zijn rare dingen. Ik geef gaarne toe dat de spraakmakende gemeente niet altijd op de nauwkeurigheid ziet, wat de samenstellingen dier uitstortingen van een overkropt gemoed betreft. Zoo vraag ik me af wat in de wereld een Leidenaar toch bedoelt met 't woord »spoelhond", waarmeê hij bij voorkomende gelegenheden studenten betitelt. 't Zal wel in verband staan met weverijen, die oudtijds in Leiden beroemd waren; maar wat doet de »hond" er bij? Wat bedoelt een Nederlander, als hij een buitenlander een vreemde »snuiter" vindt? Of een rare »stoethaspel"? Wat een haspel is, weet ik, maar wat is »stoet"? Waarom zegt een regtgeaard vaderlander tegen een Duitscher »mof" of »poep"? 't Laatste zou ik kunnen verklaren uit twee oorzaken. Primo, omdat aan iemand die geen Duitsch verstaat, de oe-klank opvalt »als wordende in die taal veel gebruikt", — om met de heeren van 't stadhuis te spreken. En secundo, omdat wij Hollanders nu eenmaal een smaak voor vieze woorden hebben, welken men ons niet benijden mag. Maar soms hecht 't volk wel degelijk beteekenis ook aan 't tweede en derde woord zijner samengestelde uitboezemingen. Ik geloof dat men aan de »cavalerie" te weinig aandacht schenkt, wanneer men alleen de ligtheid van die »rui-

[1]) Ze hebben te Deventer altoos »klappers" geheeten, nooit anders. *Red.*

terij" als bedoeld aanneemt, en dat achter die uitdrukking een zeer onkiesche beteekenis schuilt.

De spraakmakende gemeente smeedt soms wel aardige woorden. Hebt gij weleens gehoord van de »megosse"? Dat hebben de kinders uitgevonden. 't Is eene uitdrukking die in Friesland gebruikt wordt bij 't zoogenaamde »neutsje skieten". Als de hazelnoten een zekeren leeftijd bereikt hebben, zijn ze bij de jeugd zeer gezocht; er wordt meê gespeeld op de volgende wijze Ieder jongen of meisje draagt een gelijk getal noten bij, die op eene rij gelegd worden. Nu wordt er van een bepaalden afstand af, — die streep heet de »meet," — getracht er een of meer van te raken. Doch men moet niet meenen dat men slechts de noot mag behouden, die men geraakt heeft; neen, men bepaalt eerst welke noot de megosse of margosse zijn zal. Dat is altijd de uiterste, 't zij links of rechts, zooals men dat afspreekt. En wie die éene noot raakt mag 't heele rijtje inpalmen. Dat woord zal wel Italiaansch zijn en beteekenen »maggiore". Maar hoe komt men er aan? Zoo wordt, om nog iets te noemen, 't spel begonnen door dengeen, die, van de meet af, zijn noot 't dichtst bij de rij weet te brengen. Dit noemt men »aankabbelen". Nog al karakteristiek. De noot, waarmee men tracht de andere te raken, heet de »schieter". Men zoekt daartoe een zware uit. Maar er zijn er onder de jeugd, die zoo'n schieter uithollen, en er lood in gieten en 't gat met roggebrood toestoppen. Dat is valsch.

O, ik zou lang kunnen praten over onze kinderspelen — met de Friesche betiteling altijd, — want daar ben ik jong geweest. Hebben mijne lezers wel ooit »verlos" meegespeeld, of »overstraatsje"? of »kat en kater krij an, de kienders blieven thuus", met 't gebruikelijke »haloes!"? Dat was een gulden tijd.

FIDELIO.

Pissebed (XXX, 531; XXXI, 93). Van den heer A. J. van Rossum, te Arnhem, verneem ik, dat het bedoelde diertje in de omstreken van Enschede *mot* of *steenmot* genoemd wordt. Zeker wordt voorts terecht door genoemden heer de naam *ezelworm* uit den geslachtsnaam *Asellus* verklaard, met vermelding tevens van den Hoogduitschen naam *Kelleresel*. En, gist mijn berichtgever, — evenals de

heer Winkler, *Nav.* XXIX, 428, -- dat men voorheen, toen, zooals Martinet zegt, de pissebed »in de geneeskunde hooggeacht" was, aan 't gebruik er van de bevordering van urine-afscheiding toeschreef, dit vind ik bevestigd door Nieuwenhuis' Woordenboek, waarin ik lees, dat men de *millepedes* of Italiaansche pissebedden in de apotheken had als »een openend, verdunnend, verdeelend, urine-afdrijvend en slijmafvoerend middel".

E. LAURILLARD.

[L. R. deelt mede, dat ook in Groningen de benaming *steenmot* de meest gebruikelijke is.]

VRAGEN.

Pais en Vrede. Kunnen onze hoofddichters der 17e eeuw verschillende begrippen hebben gehad voor deze beide woorden, waarvan in onze dagen het laatste de vertaling is van het eerste? Anders toch mag het zeer toevallig heeten, dat b. v. door Vondel — zegge Vondel — in zijne Leeuwendalers voornamelijk, maar ook in andere stukken, die beide woorden naast elkander in denzelfden zin worden gebruikt, ja zelfs wordt er op een paar plaatsen nog *rust* bijgevoegd, terwijl ook Brederoo in zijn klucht van Sijmen, en Hooft in zijne Nederl. Historiën *pais* en *vrede* naast elkaâr voegen. Moet dit gebruik enkel als een pleonasme worden aangemerkt, voortlevende bij onze zeventiende-eeuwsche dichters in navolging der Middelnederlandsche schrijvers? Of zijn er goede gronden voor op te geven, dat Vondel en de anderen de beide woorden als vertegenwoordigers van verschillende, min of meer genuanceerde begrippen naast elkaâr stellen? Beginnen we maar met Vondel, en wel met zijne Leeuwendalers (uitgave Eelco Verwijs) op te slaan. Bl. 39, regels 740/45:

»Vrerick. Myn naem is ryck van vrê: 't is vrede al wat ik wensch.
Lantskroon. Myn naem de kroon des lants: ick help den lantvrê kroonen.
Vrerick. Och, wenschtense al om *pais* en *vrede*, die hier woonen!
Lantskroon. Myn heemraet Heereman wenscht hartelyck om *vreê*.
Vrerick. Myn heemraet Volckaert wenscht uit al zyn hart dit meê.
Lantskroon. De vroomsten onder ons zyn oock tot *pais* genegen."

Bl. 40, reg. 751: »Maer koopen *pais* en *vrede*, oock met zyn eige scha", en bl. 88, reg. 1744/5:

»Verschoont myn' zoon, en brengt van wederzy te zamen
Wat voort tot *pais* en *vrede* en *rust* gedyen kan".

Bl. 105 treft men zelfs twee voorbeelden aan, waarvan bij een, zooals het laatstaangehaalde, ook *rust* gevoegd is. Zoo reg. 2128: »Door lanttwist baent den wegh tot *rust* en *Pais* en *Vrede*". De twee laatste woorden zijn kapitaal gedrukt, eveneens als in den slotregel van deze bladzijde en van het stuk: «Men zingt al *Pais* en *Vre*".

Niet altijd stelt Vondel die twee woorden naast elkaâr, maar gebruikt ze soms door elkaâr, wat weder den schijn van verschil vernietigt. Zóó op bladz. 12 van hetzelfde stuk; regels 85/87:

»Maer wie zal de *pais*kroon spannen
Onder ons doorluchte mannen,
*Vrede*vaders, nimmer moe?"

Ook op bl. 50, regel 933/38:

Warner. Hoe roept men dus om *vrede?* ick kan den vrede missen,
Het spreeckwoort zeit: in troebel water is 't goet visschen.
Want geen krackeel zoo klein, men haelt er voordeel uit:
Waer slagen vallen, valt gemeenelyck goê buit.
Volckaert. Zoo woudt ghe om eigen baet den *pais* wel eeuwigh derven,
Al zou 'er jaer op jaer een lantst of tien om sterven?"

Diezelfde wisseling vindt men in de hiervoren reeds aangehaalde regels 743 en 745. In den regel 742 worden de woorden pais en vrede naast elkaâr gesteld. Een dergelijk wisselen van *pais* en *vrede* vinden we in Vondel's Lucifer (Panth.) bl. 5, in 't couplet uit: »Op de afbeelding van Ferd. III."

»De derde Ferdinand, geschapen tot regeeren,
Gelyck een tweede August, een vader van de *Pais,*
Zijn zoon de heirbaen wijst naer 't hemelsche paleis,
En leert met wapenen in *vrede* triomfeeren".

In 't 1e deel van V.'s werken door van Lennep vinden we den regel: »de Tough baert twist en krygh, de Tongh baert *pays* en vrede". Nu kunnen we Vondel laten rusten, en vermelden alleen een *pais* en *vree* in het 2e Tooneel van 't reeds genoemde klucht-

spel van Breederoo en de volgende regels uit Hooft's Hist. (uitg. Eelco Verwijs): »Wrang van wreedtheit, zelfs in *pais*. Voorspoedt teghens, thans vreede met uytheemschen". Dr. Verwijs verklaart in noot 4, *pais* door *vrede*, en voegt daarbij: »Bastaardwoord van het fransche *paix*. Anders is 't ook niet te verklaren, en toch rijst de bedenking of in de dagen der renaissance niet een ander begrip aan *vrede* ten grondslag lag, dan aan *pais*, vooral als ze naast elkaâr werden gebruikt". Wij worden daarin versterkt na hetgeen we lezen in de nalezing en aanteekeningen op het 1e deel van V. door v. L., bl. 41. Hij schrijft: »Bl. 239 vs. 13, *pays* en *vrede* — »wordt in de noot een pleonasmus genoemd. Van deze beweering »moet ik echter terugkomen; dewijl beide woorden, wanneer ze »gezamenlijk gebezigd worden, niet synoniem zijn, maar vriendschap »en vrede beteekenen". Nog laat de heer v. L. eenige regels volgen, maar die bevredigen ons evenmin als de geciteerde. Daarom vragen wij een taalonderzoekend geleerde om inlichting, en vooral opgave van het fijne verschil tusschen de twee woorden, welke alleen uit de afleiding, uit den wortel, o. i. blijken kan. Zelven willen we eene poging wagen, hoe gering ook. Het oude »paispreêken" moet beteekenen: »om vrede of *genade* bidden". Kan 't nu ook zijn, dat *pais* genade insluit, hetwelk met 't oog op den inhoud der Leeuwendalers, zeer aannemelijk zou zijn?

A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Pais en Vrede. Wij mogen den inzender van bovenstaand artikel dankbaar zijn voor zijne verzameling van citaten, waarin deze combinatie voorkomt, want onderlinge vergelijking doet ons door dit probaat middel tot klaarheid komen. Mag men etymologischen wortelgroei alleen laten gelden bij woorden uit éénerlei taal; zijne citaten daarentegen leeren ons, dunkt mij, dat aan deze samenkoppeling noch tautologie noch pleonasme ten grondslag ligt. Wij hebben hier, geloof ik, met een eenvoudigen *climax* te doen. Noemt men in het dagelijksch leven »krakeelen" wel eens »oorlogen", en kijverij »beoorloging van elkander": *pais* (paix) is »wapenstilstand na krijg, verzoening, verdrag, overeenstemming". En hieruit wordt dan de *vrede* = »toestand van *bestendige* rust" geboren. Alzoo noemde Johan Petit in 1609 het Twaalfjarig Bestand den Peys (*Nav.* XXIII, 122).

Gevolgelijk is *pais* in deze combinatie het *initiatief* van vrede. Dr. Verwijs heeft iets hiervan gevoeld als hij schrijft: »en toch rijst de bedenking of in de dagen der renaissance niet een ander begrip aan *vrede* ten grondslag lag dan aan *pais, vooral als ze naast elkaar gebruikt worden*". Doch deze geleerde stond er niet verder bij stil, denkelijk wel, omdat hij vergat eenige citaten bijeen te voegen, gelijk boven is geschied, en dan onderling te vergelijken. En zoo gleed hij er over heen. De bovenaangevoerde versregel: »Door lanttwist baent den wegh tot *rust* en *pais* en *vrede*" wraakt of vonnist gezegde oplossing niet. Ook hier bespeuren wij een climax, en wel in nog hoogeren graad, indezervoege: »komt tot bedaren (= *rust*), tot verdrag en overeenstemming (= *pais*) en alzoo tot bestendigen *vrede*. Staat »rust" achteraan, dan *versterkt* dit woord o. i. het begrip in »vrede" gelegen, en zoo spreekt men dan van »vrede en rust", evenals men »kracht en klem," »part of (noch) deel", — misschien ook »geld en goed", »goed en bloed", — bezigt. Waar in bovengenoemde citaten de woorden »pais" en »vrede" elk opzichzelf gebezigd worden, geschiedt zulks, dunkt ons, promiscue, zonderdat daarbij het fijne verschil in beteekenis, waaraan men bij het bezigen der combinatie gedachtig was, in het oog werd gehouden; 't geschiedde welluidendheidshalve, om herhaling van hetzelfde woord te vermijden. En had dan Volckaert even goed kunnen zeggen: »Zoo woudt ghe om eigen baet den *vree* wel eeuwigh derven," als Warner: »Hoe roept men dus om *pais*?" Afzonderlijk gebezigd, beduidt, meenen wij, *pais* niets anders dan »vrede" of »rust". Doch ook bij afzonderlijk gebruik laat zich, in de geleverde citaten minstens, het aangegeven verschil ongedwongen toepassen. Overigens beduidt naar onze bescheiden meening »paispreeken" nooit iets anders dan »tot verzoening en rust vermanen". Uit bovenstaand artikel bespeurt men trouwens dat niets nuttiger is dan glossaria achter de uitgaven der classieken *aller* landen!

Eindelijk, evenals *Vreede, de Vrede, de Vree,* — alles overbekend, — is ook *Pays* of *Peys* een familienaam; vgl. *Nav.* XXXI, 238, 40.

J. A.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Grafzerken te Breda met genealogische gegevens. Vervolg van Nav. XXXI, 161—74.

Jans. Om de zerk: „Hier leijt begraven Adriaentien Jansdr., Hvysvrov was van Adriaen Cornelis van den Broeck. Zij sterf den 8 November in 't jaer 1604". Op de zerk een schild, waarin een merk , vergezeld rechts van de letter A, links van C.

Jonston. Hier lijt Begraven Joris Jonston in sijn Leven Koster van deser Kercke, out 99 Jaren, sterft den 6 April 1696. Met sijn Hvysvrov Margreta Lafort out 72 Jaren, sterft den 24 Mey 1695.

Met haren soon Willem Jonston out 44 Jaren is in sijn Vaders Plaets gesuccedeert, sterft den 30 September 1702.

Kamerling. Erfgraft van D. Heer Henricus Kamerling in sijn leven schepen en kerckmr deser stad Breda, sterft den 18 meert 1713, ende Geertruijd Haeckx syne Huysvrouwe, sterft den 18 September 1714. Hunne descendenten leven nog alhier.

Kip. Mannen- en vrouwenwapen, gedekt door een halfaanz. gekr. helm. Helmt. een vlucht, de rechtervleugel met de roos, de linker met den balk beladen.

Kip voert een dubbele roos vergez. van twaalf (4, 2, 2, 4) 12 kleine winkelhaakjes? 't hoekpunt omlaag. Dat der vrouw is 't bekende van Poulle. Onder beide wapens:

D. O. M.

Hier leijt begraven den Wel Eedelen Heer
Maerten Kip in sijn leeven collonel van
d' infanterie, wagemeester-generaal en de
commandeur van de Willemstadt, ten dienste
der Vereenigde nederlande, geboore den
14 augu. 1718, en sijn Hooch Welgebore
vrou Hester Poulle, sterft den 11 January
175. . . . .

haere verdere familie.

't Bovenstaande is vergezeld van hunne 8 kwartieren. Ieder schildje voorzien van den naam, en gedekt door een kroon van

13 paarlen op den rand, en nog 3 geplaatst op de hoeken en in 't midden. De kwartieren zijn:

Kip	Radermacher	Poulle	Riethoven
Becx	de Jonge	Du Gardin	van der Huls
Redingen	van der Aa	de Bure	de Kooker
Odenhooven	Gressenich	Tellingh	Bormans

Becx: 't slangenkopkruis. Redingen: een dwarsbalk beladen met een zwijnskop rustende op 2 gekruiste takken, en boven zoowel als onder vergez. van een smallen dwarsbalk. Odenhooven: een gekr. leeuw. Radermacher: de leeuw met toorts. De Jonge: de 3 gesteelde meerbladen, de stelen omhoog. Van der Aa: twee gevleugelde pijlen, de punten omhoog, schuinlinks geplaatst, schuinrechts gerangschikt. Gressenich: twee gekruiste gevleugelde pijlen, punten omhoog, en in de hoeken om 't kruispunt, behalve in den ondersten een roos. Du Gardin: een uitgerukte stengel waaraan 5 bloemen, de kelken hangende. De Bure: een getand St. Andrieskruis. Tellingh: een gans. Riethoven: twee sterren in 't schildhoofd, onder vergez. van een loopenden haas. Van der Huls: drie molenijzers. De Kooker: een schuinrechtsgeplaatste gevulde pijlkoker. Bormans: de drie kardinaalshoeden.

Huibert Kip, rentmr., tr. Maria Magdalena Nolthenius. Wint:

1. Willem Fred. ged. 7 jan. 1695. Get. Martin Kip en H. Poulle.
2. Martin ged. 4 oct. 1697. Get. Joha. Nolthenius.
3. Huberta Maria ged. 5 mei 1700.
4. Diederik ged. 9 juni 1702.

Ondertr 9 dec. 1706 Haring Louis van Harinxma, wedr., in garnizoen alhier, en Magdalena Catha. Kip.

Ondertr. 11 juni 1708, attest naar Princehage, François Bertrant, kapitein in 't regt van den brigadier Jaimart, en Aletta Kip. Op denzelfden datum Hester Kip met Anthonis Beauveser (overal elders genoemd de Lange de Beauveser), kapitein in 't regt van den generaal-majoor van Ameliswaart, en drossaart van 't westerkwartier van 't markiezaat van B. op Z.[1]) Hieruit oir.

---

[1]) In de resolutiën der Staten-Generaal van 24 april 1755 vind ik vermeld dat de majoor Beauveser met 4 offic. en 45 man, geëmbarkeerd op de Hadewine Antonia, terugkeerende naar Suriname, schipbreuk leed op Cuba. Zij werden gered (1754).

Maarten Kip, attest naar 's Hage nov 1708, tr. ald. als wedr Maria Agnes de Palude, geb. ald.

Abraham Kip, drossaart van Oudenbosch, ondertr. 14 juni 1713, tr. te Hulster-ambacht Hester Wierts. (deze familie aan de Coehoorns verwant). Hieruit:

1. Maarten Johan Louis ged. 26 apr. 1715. Get. Kolonel Maarten Kip, mevr. le Clercq en Johan Theodoor Wierts, majoor. Hij tr. Sibilla Elisabeth van der Does, st. 10, begr. 13 apr. 1747, na den 6 apr. van een dood kind te zijn verlost.
2. Louis ged. 13 sept. 1716. Get. Maria van Buurstede, wede. le Clercq.
3. Nicasiüs ged. 25 mrt 1719.

Hendr. Kip, j. m. van Chaam, tr. 30 juli 1713 Elisabeth Mulkhuysen van St. Andries, waarbij: Catha. ged. 26 sept. 1717, get. Sophia Mulkhuysen; Antoinette Jacoba ged. 17 jan. 1728, en meer kinderen.

Cathérine Kip, geb. 's Bosch, wede. van Mr. Isaac le Vergne, tr. 27 nov. 1718 Nicolaas Broun, majoor in 't regt. van generaal v. Friesheim.

Ged. 23 aug. 1736 Ana. Elisabeth, dochter van Joseph Mens en Everdina Kip.

Andries Kip Barendsz. st. 10, begr. 12 mei 1747.

Andries Kip tr. Joha. Bennet, waaruit: Everdina ged. 18 aug. 1763, get. Everdina Kip; Catha. ged. 10 apr. 1766, en meer kinderen. Ged. Kleine kerk 22 jan. 1764 Henrica Sophia, dr van Leonhard Johan van Mens en Hester Kip, get. Jacob Duymaer. Winnen meer kinderen.

Hendrik Kip, geb. hier, tr. 5 apr. 1772 Pieternel Heyblom, geb. te 's Gravemoer, waarbij, behalve meer kinderen: Johannes ged. 15 oct. 1775.

Tr. 9 nov. 1786 Hendr. Kip, wedr. van Dorothea den Bult, gereformeerd, en Joha. Maria Hosemans, geb. hier, roomsch. Andries Kip Ottosz, st. 5, begr. 7 sept. 1789.

Al deze personen behooren zeker niet tot één familie.

Knollaert. Kolossale zerk. Bovenaan stond:

ende Cornelis Knollaert out 57 jaren vijf maenden elf dagen, sterft den 17 Februarius 1718. Hieronder:

Hier leijt begraven de heer Nicolaes Knollaert in sijn leven ovd scheepen deser stadt Breda, sterft den 12 jvlvys 1730 ovd 85 jaer en vijf maenden. Hieronder in een lijst:

Rustplaets berijt voor de ligchamen van Antoni Knolaert, sterft, schepen der stadt Breda, den 25 october A°. 1689. ende Peterina van Neten sijn huysvrouwe, sterft den 24 meij 1704, ende hare nacomelinge: Mathijs Knolaert sterft den 11 augustus 1678 met Stoffel Knolaert obijt 18 dito 1678, ende Elisabeth Knolaert, sterft den 12 Augusti A°. 1680. — met Perijna Knolaert, sterft den 15 February 1707, ende Cornelia Knolaert, sterft den 1 oct. 1713, ende Juffrou Deliana van Dijck, die in haer leven was huysvrouwe van Mr. Nicolaas Knolaert, out 47 jaren, sterft den 13 november Anno 1687, — ende D. Heer Adam van Hoogeveen in sijn leeven Burgemeester binne Breda, sterft den 24 oct. 1711, met Mevrou Johanna Knolaert sijn huysvrouwe, sterft den...... (*oningevuld*).

Cornelis Knollaerts, wint:

1. Anneke Cornelisse, tr. Jan Willemse Paijs of Peys. Hierbij: Cornelia ged. 24 febr. 1640; get. Lysbeth de Wijs; Elisabeth ged. 11 mrt. 1642; Johannes ged. 21 aug. 1643; Cornelis ged. 14 aug. 1644, st. jong; Cornelis ged. 10 juni 1646; get. Antoni Cornelisse Knollaert en Perijna Claesse; Barber ged. 15 nov. 1648; Christoffel ged. 18 juni 1653.
2. Antoni volgt.
3. Janneke, tr. 5 febr. 1645 Pieter Cornelis Gastelaer, j. m. van Oudenbosch. Antoni Knollaert, st. 25 oct. 1689, schepen van Breda, tr. 1e Perijntje Bernagie.; tr. 2e te Geertruidenberg, na den 24 juli 1639 alhier ondertrouwd te zijn, Peterina (Perijntje) van Neten (Neeth) Claesdr., st. 24 mei 1704.

Hunne tien kinderen zijn:

1. Cornelis ged. 8 aug. 1640, st. jong.
2. Cornelia ged. 26 nov. 1643. Get. Andries Claesse van Neeth en Adriana Goossen Bernagie. Zij st. 1 oct. 1713.
3. Johanna ged.?, tr. 20 dec. 1693 Adam van Hoogeveen, burgemeester van Breda. Bij zijn huwelijk luitenant onder den markies Monpoullian.

4. Mathijs ged. 2 sept. 1646. Get. Elisab. Jans de Wit en Cornelis Gastelaer.
5. Fenneke ged. 14 febr. 1648.
6. Christoffel ged. 19 febr. 1653, st. 18 aug. 1678.
7. Perijna ged. 11 dec. 1654, st. 15 febr. 1707. Zij genaamd Perijntje Etens evenals haar moeder.
8. Nicolaas. Volgt.
9. Elisabeth, st. 12 aug. 1680.
10. Cornelis ged. 1660. st 17 febr. 1718.

Mr. Nicolaas Knollaert, geb. 1655, st. 12 juli 1730, schepen, tr. 1° Sept. 1673 Deliana van Dijck, geb. 1640, st. 13 nov. 1687. Hij tr. 2° (attest terug van Gorinchem 23 mei 1689) Theodora van Nederveen, j. d. uit 's Hage. Zijne negen kinderen zijn:

1. Anthony ged. 27 juli 1674, st. 7, begr. 10 sept. 1748, luitenant, tr. Pieternella Waalwijk, ged. in de Kleine kerk 14 nov. 1683, dr van Adriaan en Geertruyd van Waesbeeck. Winnen:
   a. en b. Tweelingen, Adriana Deliana en Cornelia, ged. 22 sept. 1706.
   c. Adrianus ged. 9 nov. 1708. Get. Elisab. Spierincx.
   d. Geertruid ged. 1 febr. 1711, st. 5, begr. 8 mei 1795, Oct. 1739 ondertrouwd met Jacobus van der Ven.
2. Anna ged. 25 juni 1677, tr. te Teteringen 26 febr. 1669 Gosewijn Blaauw, van Amsterdam.
3. Perina ged. 13 febr. 1679. Get. Cornelis en Elisabeth Knollaert.
4. Elisabeth ged. 15 oct. 1683, tr. 2 sept. 1711, attest naar Groningen, Jacobus Moubach, vaandrig.

   Bij de 2e vrouw:

5. Arnoldus ged. 25 Apr. 1691. Get. Cornelis en Joha. Knollaert.
6. Perina Cornelia ged. 27 mrt 1693, ondertr. 19 nov. 1721, attest naar Nijmegen, met Jacob Vonk, doctor in de regten ald.
7. Andries David. Volgt.
8. Cornelis Gijsbertus ged. 25 jan. 1696, st. 6, begr. buiten 11 juli 1770, schepen, weesmeester en burgerkapitein, tr. 6 april 1721 Cornelia Sandeling. Wint:
   a. Pieter ged. 6 nov. 1722.
   b. Theodora Cornelia ged. 27 febr. 1724. Get. Maria Beukelaar, weduwe van Pieter Sandeling.

9. Antonia Clara ged. 1 dec. 1697, tr. 20 mei 1726 Otto Wilhelmus Hessels, vendrig in 't regt. baron van Aylva. Winnen oir.

Andries David Knollaert ged. 3 juli 1694, st. 17, begr. te Ginneken 20 mei 1761, schepen, tr. 22 dec. 1720 Martina Maria Streng, st. 11, begr. 14 mei 1777. Winnen:

1. Anthoni ged. 19 sept. 1721. Get. Nicolaas Knollaert en Dingena van de Laer.
2. Adriaan ged. 8 jan. 1723, st. 20, begr. 2 dec. 1791, kapitein, tr. Jacoba van Vechelen, st. 8, begr. 12 sept. 1793.
3. Andries Johannes ged. 15 mei 1724. Get. Dingena Peijs.
4. Cornelis ged. 23 dec. 1725. Get. Cornelus van der Huls.
5. Dingena Anna ged. 21 nov. 1727, st. 4, begr. 7 dec. 1798, tr. 1° Jacobus van Vechelen, burgerkapitein, st. 13, begr. 18 april 1781; tr. 2° 1 dec. 1784 Menso Johannes Hense, geb. te Reenen [1]), kapitein onder den graaf van Efferen.
6. Martina Maria ged. 23 juni 1729, st. 5, begr. 9 dec. 1783.
7. Johannes ged. 21 febr. 1732.
8. Gerard ged. 1 apr. 1734. Get. Geertruy Knollaert.
9. Cornelis Gijsbert ged. 16 jan. 1744. Get. Corn. Gijsb. Knollaert.

Elizabeth Knollaerts tr. omstreeks 1670 Joannes Vertholen. Zij wed. 1714. Winnen minstens 8 kinderen, waarbij getuigden Maarten van Pieterson en Anth. Knollaert.

Ged. 3 juli 1672 Cornelia, dr van Cornelis Knollars en Lijsbeth Claesse.

Marike Knollaert, j. d. van de Leur, tr., attest naar Etten 13 jan. 1674, Maarten van Pieterson, wedr. Winnen oir.

Joha. Knollaerts, j. d. van de Leur, tr. ald. 10 apr. 1680 Adrianus Coorencooper, geb. ald.

Johannes ged. 27 apr. 1754, en Jacobus ged. 's avonds 7 oct 1759, zonen van Antonie Godfried Lange, geb. te Breda, en Dorothea Knollars. Zij als Theodora Knollaerdt, wede. Antoni Lang, overl. 26 jan. begr. 29 jan. 1805 door de diaconie.

Maria Knollaert, st. 28, begr. 2 oct. 1783.

Leeuwerck. Groote zerk. 't Opschrift uitgesleten, slechts nog

---

[1]) Zie over hem *Nav.* XXVII, 97. *Red.*

even zichtbaar een wildeman, die twee schilden vasthoudt. Op nieuw op de zerk gehouwen:

»Desen Sarck Hoort Toe Aen Cornelis Leeuwerck. Obiit. An°. 17..."

Van Linden. Hier is begraven Jvff. Kath. Jans van Linde wed. merten jan van Weerd?, brovwer in de ✡ te Antwerpen, sterft 22 mei 1621, ende Margriette Cornelis van Linden, sterf t3 Meij 1622.

Op de zerk een ruitvormig wapen, ged.: rechts op een grond twee toegew. vogels, boven vergez. van een ster; links?

Van der Locht.

Sterven om te Leven.

Hier leyt Begraven Peeter Jansen van der Locht, Controlevr van sijne Con. Mst ende Kerckmr deser Kerck in den jaere 1637 ovt 74 jaeren, sterft den 22 juny 1666, met Engeltien van Olmen, syne Hvysvrov ovt 57 jaeren, sterft den 18 september 1681, ende haerlieden soon Henricvs van der Locht, sterft den 19 december A°. 1679. —

Maria van der Locht, obyt 28, 9 Br. (28 nov.) 1651, ende Franciscvs Xaverius van Locht, met Catha Maria Rietmakers sijn huysvrou, sterft den — (oningevuld), ende Ignativs van der Locht out —? jaeren, sterft den — met Christina van Nederven sijne Huysvrou, sterft den 15 meij 1671.

De Locht is van het lichaem hier,
en acht het tijdich niet en sier.

Ignace van der Locht tr. 15 febr. 1682 Maria van Heusden. St. 9, begr. in de fransche kerk 13 mei 1754 Arnoldus van der Logt, pastoor.

Maisière. Drie vijfbladen. Helm: halfaanz. met wrong. Helmt. een schuit met mast, waaraan een naar links waaiend vlaggetje. Schildh: twee leeuwen.

Op de zerk zijne 4 kwartieren, waarvan 't laatste onkenbaar.

1. Als boven.
2. Een kruis in ieder kwartier vergez. van 5 blokjes, 2, 1 en 2.
3. Vier dwarsbalken.
4. ?

Hij verving Claude de Rye als slotvoogd. Het grafschrift luidt: Hic jacet generosvs ac nobilis D. joannes de Maisière, Qvondam pagorvm chavlx fallon noiret etc. temporalis dux et A consiliis bellicis svae catholicae maiestatis Bvrgondicae gvbernator vigi-

lantissimvs, qvi obiit 27 ivnii anno 1636 anima eivs quiescat in pace.

Martfeldt. D. O. M.

In Jesu Diepe wonden
Heb ick mijn Rust gevonden.

Hieronder een schild, gedeeld: 1 roos; 2 dwarsbalk. Helm halfaanz. met wrong. Helmt. 3 gestengelde en gebladerde rozen. Daaronder:

Erfgraf voor de familie van Johan Friederich Martfeldt
Luit.-col. Art. ten dienste van den staet der Vereenigde
Nederlanden, st. 1714.

Hiernaast op een steen: Keldermondt van Martfeldt, 1714.

Johannes Fredericus Martfeldt, luit. der art., tr. 1° te Ginneken, ondertr. alhier 21 febr. 1702, Maria Françoise Polion, j. d. van B. op Z. Hij ondertr. 2° 22 febr. 1715, attest naar 's Hage, als kapt. der art., Barta Vereijck, wede. Jacob Artope. Zij st. 26 mrt, begr. 1 apr. 1749. Hij wint:

1. Jan Frederik, geb. hier, luit. der art., tr. 22 juni 1738, attest naar Tilburg, Joha. de Jong, geb. te Son, waarbij
   a. Joha. Cornelia ged. 26 juli 1739. Get. Johan de Jong, secretaris der heerlijkheden Tilburg, etc. Zij tr. te 's Hage — eerste proclamatie 14 aug. 1774 — Otto Gerbade, officier der art.
   b. Geertruij tr. Jacobus van der Kaa, waaruit Andries Cornelis ged. 29 sept. 1763. Get. Cornelia de Jonville, vrouw van Andries van der Kaa.
   c. Maria Françoise ged. 17 nov. 1740. Get. Johan de Jong.
2. Maria Elisabeth geb. hier, ondertr. 23 febr. 1736, attest naar Maastricht en B. op Z., Cornelis baron de Jekermans, wedr., majoor der dragonders onder den brigadier van der Duijn.
3. Joha Cornelia geb. te Mechelen, ondertr. 4 juni 1741, tr. te Tilburg Johan Ludwig Nobelus Rodeman, j. m. van Appenborg.

Van Mattenburg. Hier leijt begraven de Heer Pieter.... Mattenburgh.... Hoochrentm.... van sijne exie. den prince van Orangien over de Dom.... der stadt ende baronie van Breda, sterft den 17 october A°. 16..7.

Onder de beide wapens:

Hier leijt begraven Svsanna van Roijen, huysvrov was van Pieter.... Mattenburg.... *verder onleesbaar.*

Volgens de zerk voerde hij 2 geledigde driehoeken naast elkaar, onder vergez. van een lelie. Zij, in bl. 3 gouden kepers. Beide schilden gedekt door een halfaanz. helm met wrong. Helmt. lelie tusschen een ant. vlucht.

Joha Petronella Sprong, vrouw van den rentmr Mr Pieter Christoffel van Mattenburg, st. 16, begr. buiten 20 juli 1772.

Geb. te 's Bosch 29 mrt 1810, st. 8 mrt 1869 als gedet....., Dorethus Eugenius Emilius Theodorus van Mattenburgh, zoon van Eduardus Maximilianus en Louisa Joha Marcellana Swaving. Tr. 21 dec. 1698 François Buijsen, j. m. van Yperen, en Catha van Royen, wede Jan Donkers van Everdonk.

St. te Hoorn 4 mrt 1771, oud 83 j., 7 m., Margaretha Catha van Roijen, wede Reinardus van Beest.

De Mehls? Om de zerk: Hier leit begravē jvffrov Anna de Mehls? gouvernād was vā dē jonghe heer Renato vā Nassov, sij sterf A°. xdcxxxi, de xxvij septēbris.

Op de zerk haar wapen, ged. a. gevierend: 1 en 4 gedwarsbalkt van vair; 2 en 3 drie rozen; b. een ster vergez. van 3 schildjes.

Le Mens.[1]) Hier leijt begraven Sr. Henderick... Mens ovt sijnde 56 jaer, sterft den eersten december anno 1620. Hieronder 't wapen, drie geplante korenaren, en dat zijner vrouw, het bekende van de la Faille. Op beide schilden een halfaanz. helm met wrong. Helmt. een uitk. man rechts ziende, de beide opgeheven armen, rechts een sikkel, links drie korenaren houdende. Onder deze wapens:

Hier leijt begraven Cornel.... van Lemens, daer vader af Hendrick van Lemens, eñ mo.... Cornelia de La Falie, ovt.... jaren, starf dē 5 december A°. 1613.

Een Leonardus Lemmens was proost van St. Catha dal 1625.

Ged 21 mrt 1667 Catelijn, dr van Burgems Ruijs en Margriet

---

[1]) Omdat men vervolgens van Lemmens" leest, komt het ons voor, dat deze familie op bl. 242 tusschen Leeuwerck en van Linden hare plaats heeft.

Red.

Lemmens. Id. 2 mei 1737 Johannes, zoon van Adam Johannes Lemens en Maria van der Grienst. Get. Maria Magdalena Bos.

Johannes Faly, ook genaamd de Faille, tr. Maria Stockelmans, en wint Jenne Mary ged. 17 nov. 1683, en Anna Maria ged. 15 aug. 1685.

Ged. 3 nov. 1721 de tweelingen Andries en Alida, kinderen van Joh. Lafailje en Adriana van Doesel. Get. Joha Maria La Failje en Alida Leusmets?

Ged. 20 jan. 1732 Adam, zoon van Johannes Baltus en Ana Maria La Fale (ex Strockelmans?). Get. Adriaan La Faly.

Meijers. Op de zerk 't wapen van Meijers (zie *Herald. Bibl.* op 't geslacht van den Brandeler) en dat zijner vrouw Biekens, namelijk: een dwarsbalk beladen met drie molenijzers en vergez. van 4 bijen, drie naast elkaar boven, en een onder den balk. De helm op de beide schilden halfaanz. met wrong. Helmt. een boom waarop 't vogeltje.

Hier leijt begraven Maria Maertens Denys out sijnde 72 jaer, is gestorven den 18 December 1643, ende Rogijer Meijers, ovt 63 jaeren, sterft den 7 Meert 1658 — ende Adriana Biekens sijn Hvysvrove. sterf den 16 November 1666, ovt 72 jaer.

Met Johan Meijers sterf,
ende Antonetta van den Brandelar sijn hvysvrov sterf den 17 Novemr 1662.

Op een steen daarnaast: Inganck van Rogier Meijers graft.

Johan Meijers, schepen, tr. 1° 29 oct. 1658 Juffer Anthonetta van den Brandeler. Hij tr. 2° Oct. 1685, attest op Teteringen, Juffer Dina van Raeck, van Dordrecht. Bij de eerste vrouw een zoon begraven naast zijn ouders, 1688.

Johan van Alphen tr. Maria Meijers. Hunne kinderen en een paar andere leden der familie van Alphen *volgen hieronder.*

Coenraad Meijers, tr. Aletta van Postel. Winnen:

1. Joannes ged. 20 dec. 1677, tr. denkelijk Adriana Vermeulen, waarbij:
    a. Gerhardus ged. 1 juni 1701.
    b. Coenraad id. 5 nov. 1706. Get. Theodorus Riks en Ana. Rutten.
    c. Petronella id. 5 dec. 1708. Get. Gerrit Vermeulen en Antonetta Meijers.

d. Adrianus ged. 10 oct. 1714.

2. Joha Margaretha ged. 6 jan. 1679. Get. Mathijs de Klerck en Emmerentje van Broekhoven.
3. Aldegonda ged. 21 febr. 1681.
4. Antonetta ged. 24 dec. 1682. Get. Anthony Meijers, tr. Johannes van Pieterson, waaruit Martina ged. 19 oct. 1714, waarbij getuigen Johan Meijers en Elisabeth van Pieterson.

Ged. 8 sept. 1726 Justus Johannes, zoon van Everard Sebastiaan Meijers en Cornelia van Huyssen. Get. Justus Scellinger met zijn vrouw Ana Lucia Meijers, en Ida van Huyssen.

Ged. 20 oct. 1726 Hendrik, zn van Cornelis Meijers en Geertruij Oldenburgh. Get. Hendr. Weijns en Geertrui van der Heide. Pieter Gale geb. te Mons, tr. 29 apr. 1742 Adriana Meijers, geb. hier.

't Wapen van een Mr. Sebastiaan *van* Meijers vindt men bij van Goor.

Cornelis Hendr. Biekens was 1581 regent van 't gasthuis. Mij kwam slechts voor Diëlla Joha Biekens als getuige met Joha Stoops, bij 't trouwen (R. C.) 14 aug. 1706 van Christophorus Witzen met Elisabeth Roy.

Johan van Alphen, en Maria Meijers winnen:

1. Johannes ged. 3 nov. 1649.
2. Adriana Maria ged. 2 apr. 1651, tr. 1 nov. 1673 Govert van Alphen, van B. op Z., doctor in de medicijnen. Hij hertr. te Baerle Oct. of Nov. 1692 Cornelia Young of Jornig. Zijne kinderen uit beide huwelijken met hunne doopdatums zijn: Adriaan 28 juni 1675; Johannes 24 juni 1676; Adrianus Johannes 4 mei 1677; Digna Maria 1 oct. 1678, tr. 26 jan. 1710 Pieter de Swart; Françoys 31 juli 1680; Rogier 10 apr. 1682, get. de advocaat Rogier van Alphen; Joha 14 jan. 1684; Goverdina 28 jan. 1685, get. Wilhelmina 's Graeuwen; Joha Catha 27 jan. 1690. Bij de 2de vrouw: Robbert 11 nov. 1693. Get. de oud-burgemeester v. Alphen en Juffr. Bollaert wede. D. S.?; Gerrit Theodorus 30 oct. 1695; Godefridus Cornelius 15 sept. 1697, get. Maria Suerius.
3. Johannes ged. 17 aug. 1653.

4. Rogier id. 17 sept. 1655, waarbij getuigen Rogier Meijers en Adriaan van Alphen.
5. Joha ged. 5 aug. 1657. Get. schepen Meijers, majoor Diert van der Mijl en Maria Beens.
6. Joh ged. 14 nov. 1664.

Ik geef nog op: ged. 19 juli 1682 Margaretha Evava Casperina, dochter van Peter van Alphen en Geertruid Butser. Getuigen Caspar Ulrig van Calckum gend. van Cohausen en Margaretha Evava van Hasselt, geb. van Merode.

(*Wordt vervolgd.*)

Belgische wapens. Das *Nav.* XXX, 322 angegebene Wappen kann nicht wohl durch die *Nav.* XXIX, 534 erwähnten Personen der Familie v. Bouchout in Antwerpen geführt worden sein, da das brabantische Dynasten-Geschlecht gleichen Namens, welches — als ein zweig der von Crainhem — in Silber das rothe Kreuz führte (nach Fahne, Geschichte derer v. Bocholtz) mit Margaretha v. Bouchout, Ehefrau von Everard von der Marck, Herrn zu Arenberg (welche am 9 marz 1465 (1466) mit der Burggrafschaft belehnt wurde) erloschen ist. Fahne bringt im citirten Werke auch einige Notizen über die Antwerpener v. Bouchouts. Charles II, König v. Spanien, erhob am 10 mai 1676 zu Gunsten des Jean François-Nicolas v. Bouchout das Gut Wavre-Ste Marie zu einer Baronie, nachdem er ihm am 14 Febr. 1659 die Ritterwürde ertheilt hatte. Fahne kennt sein Wappen nicht, spricht indess die Ansicht aus, dass er mit den Bouchoults (Bocholts) in Brüssel, Wavre, Dinant etc. eines Stammes sei. Der genannte J. F. N. v. B. führte d'or à un dextrochère mouvant d'une nue au nat. du second parti, vêtu de gu., la manchette d'arg. et la main de carnat., tenant 3 plantes de lin avec ses fleurs d'azur au naturel.

François v. Bouchaut, avocat au conseil de Flandres, wurde mit seiner Nichte und seinen Neffen (*nièce* et *neveux*) Jean Bapt. und Michel-Thomas-Martin v. B. mit Diplom v. 28 Dec. 1737 geadelt. Wappen: de gueules à un dextrochère sortant d'une nue au nat. (ou d'arg.) mouvant du flanc senestre, la main et le poing de carn., le bras couvert d'une chemise à manchettes, empoignant

trois epis de blé d'or [1]); cimier: le dextrochère (*Nob. des Pays-Bas*, etc.) Dieses und das vorher beschriebene Wappen haben grosse Aehnlichkeit. Ich muss es Anderen überlassen zu bestimmen, welches Wappen die Antwerpener Familie geführt hat.

Das Wappen des Adel-Diploms für J. J. C. v. Pruijssen vom Kaiser Franz .i d. 29 sept. 1793 ist: un écu écartelé, au 1r et 4me de sinople à 3 coquilles d'arg (2, 1), au 2me et 3me d'or au château pontoné d'arg., surmonté d'un buste d'homme de carn., vêtu et chaperonné de gu., retroussé de sa., tenant de la droite un épervier d'arg., chaperonné de gu., ledit château posé sur une rivière et accompagné à senestre d'un cygne nageant d'arg. Cimier: l'épervier de l'écu. Helmdecken silber u. grün. Die éperviers des Schildes sind nach links, des Helmes nach rechts gewandt. Die v. Pr. sind eine alte Antwerpener Patricier-Familie. Es ist nicht bekannt ob Ferd. Charles v. Pruyssen obiges Wappen, welches seinem Bruder verliehen wurde — wie es scheint auf seinen ausdrücklichen Wunsch — auch geführt hat. Dagegen ist es nicht wahrscheinlich, dass der *Nav.* XXX, 322 erwähnte Mr. Seb. v. P. zum Antwerpener Geschlechte gehört hat. Weitere Nachrichten sehr erwünscht. DE RAADT.

Ruijsch [2]) (XXIX, 380). Nach einer mir vorliegenden Ms. Gen. dieser Familie sind die 8 Quartiere von Jonkvr. Madelaine Ruysch (geb. Amsterdam 29 April 1794, † Arnhem 18 Dec. 1833) vermählt 10 Juli 1816 mit Mr. Anthony Adriaan de Ruuk, ridder v. d. Nederl. Leeuw, raadslid der stad Arnhem etc. (geb. 28 apr. 1785, † Arnhem 4 nov. 1855):

---

[1]) Het *Armorial* kent dit wapen aan eene Hollandsche familie Boekhout toe, doch verzwijgt het helmteeken.

[2]) *Nota bene.* Dit artikel had aan dat van *Nav.* XXX, 578 moeten vooraf-gaan. De aanvangswoorden aldaar »volgens mijne laatste mededeeling" doelen op hetgeen *hier* volgt.

Joh. Gijsbert Ruijsch, Rittmeester, S. v. Gijsb., Colonel d. Caval., u. Diderica Ploos v. Amstel).	Isabella Margaretha van Zyll, geb. 1671 (Tr. v. Abr. Ferd. Kapit. ter zee, u. v. Wilh. v. Nijhoff.)	Pieter v. Eys.	Helena Cath^a^. v. Essen (der Weinstock begl. van 2 Böcken.	David Rutgers v. Rosenburg, geb. 13 Jan. 1682, (sohn v. David u. Cornelia v. Hoek) heir. 17 Juli 1772.	Maria de Neufville geb. 7 Jan. 1687.	Cezar Tronchin. (In zi. bl. dwarsbalk bel. met 3 zi. sterren, unter dem Balken ein zi. Schlüssel, den Bart nach oben	Louise de Roussillon. (In silber ein natürlicher appel?)
Hendrik Ruijsch geb. 1700 od. 1702, Generaal Major der Inf., Herr von Lunenburg, † März 1776; heir. in 2. Ehe 8 Febr. 1746		Helena Alexandrina v. Eijs † 14 Sept. 1776, geb. Zutphen 10 Nov. 1723.		Leonhard Rutgers v. Rozenburg, geb. 6 Nov, 1723, † Juni 1791, heir Amsterd. 1756		Eleonora Louisa Tronchin † April 1797.	
Daniel Ruysch, geb. 7 März 1759, † 15 Jan. 1814, Ridder v. St. Louis Burgermstr. v. Arnhem etc.				Josepha Louisa Rutgers v. Rozenburg, Wed^we^. v. Jacob v. de Pol, geb. Amst. 11 Apr. 1768, † Rosendaal 22 Jan 1824.			
Madelaine Ruysch.							

Die Wappen Ruijsch, v. Eys, Rutgers v. R., de Neufville sind bekannt. Das Wappen v. Zyll wird *Nav.* XXIX, 380 wie folgt beschrieben: In sa. een zi. kruis, vergez. in den r. bovenhoek v. eene meermin v. hetzelfde, wogegen im obigen Kwartierstaat *in*

Roth ein gold. Adler gezeichnet ist. Welches dieser beiden Wappen ist nun das richtige? Wer kann diese 8 kwartiere zu 16 completiren u. die fehlenden Wappen angeben? Ploos v. Amstel: das geschachte Kreuz; v. Nijhoff: in bl. een goud. dwarsbalk vergez. v. 3 g. sterren (?).

Im erwähnten Manuscr. befinden sich ferner noch die Genealogien de Ruuk, Bouricius, Rutgers v. R., de Virieu, v. Pabst, v. Kinschot u. v. Zijll.

DE RAADT.

Gaslacht Piggen (XXX, 486). Van den laatsten dag van Alkmaar's beleg, den 8sten oct. 1573, gewagende, teekent Boomkamp in »Alkmaer en desz. geschied.", bl. 305 aan.: »Van Loon, I, 167. Penn. Hist. zegt, *dat geen klein gedeelte van de Spaensche agterhoede geslagen werdt;* onder welken mogelijk ook Henr. Pyghius, wyl P. Opmeer, II, 202, in 't Holl. Mart. boek zegt, *dat by den onvoorzigtigen aftogt onder anderen H. Pyghius, uit een voortreffelyk Haagsch geslagt, broeder van Stephanus en broederszoon van Albertus, met een kogel is ter neêr gevelt*".

Butkens geeft in zijne Troph. de Brab., t. I, Preuves du Livre VII, p. 217, 8, 20: Extraicts des Recueils de feu Michiel Piggen (de heeren van Breda betreffende). M°.

VRAGEN.

Geslacht Block. Albertingh Thijm zegt in zijne portretten van J. v. d. Vondel omtrent deze familie, dat zij Mennoniten waren uit Vlaanderen herkomstig en laatstelijk uit Emmerik overgekomen naar Amsterdam, alwaar Pieter Adriaens Block reeds in 1620 gevestigd was. Verder noemt hij nog Arend Block gehuwd met Rutgers, bij wie hij had Agnes, Ida, Dirck en Antonie, de laatste twee getrouwd met juffr. de Leeuw, wier moeder ook eene Rutgers was. Ook in het gesl. v. Lennep treft men twee Block's aan, t. w. Lourens gehuwd met Elisabeth van L. en zijne zuster Susanna getr. met Jan v. L., kinderen van Warnar of Aernout

van L. en Sara van Halmael. Hun nicht Ingetje v. L. tr. Pieter Rutgers, en haar broeder Jacob v. L. tr. Susanna Rutgers.

Wie is in staat mij mede te deelen of die familie Rutgers dezelfde is als die zich nu Rutgers van Rozenburg schrijft, en in dit geval wanneer deze familie dien titel aannam? Is het daarentegen een ander geslacht Rutgers, welk wapen voerde dit dan en wat is het wapen van Block? Is die familie Block dezelfde als die volgens H. de Jager (*Nav.* XXXI, 46) in de Brielsche Registers voorkomt?

L. R.

Geslacht Evertsen. Wat is er bekend van:

1°. Pieter Evertsen, met Jacob de Coninck, Jan de Brouwer en Maaiken de Clerck, getuige bij den doop 25 mrt 1615 te Middelburg van het kind van Frederik de Hase en Maaiken de Coninck? Een Esther de Coninck was 14 Dec. 1642 getuige bij den doop van Jacob Evertsen te Middelburg).

2°. Evert Evertsen, 1623 kapitein ter zee in Zeeland, en (diens kleinzoon?) Evert Evertsen, in 1666 die betrekking bekleedende?

3°. Jan Evertsen de jonge, 1690 kapitein over een der acht schepen v. d. West-Ind. Cie. te Middelburg?

4°. Herman Evertsen gehuwd met Adriana van Hoorn, die 1747 oud-burgemeester was van Middelburg? Bij J. C. de Jonge, Levensbesch. v. J. en C. Evertsen, komt een Herman Evertsen voor, omstreeks 1760 burgem. van Middelb.; doch deze was 1°. geh. met A. M. Parker, 2°. met M. M. v. Gelre.

V. O.

Geslachten van Oemeren en van Noort. Is het geslacht van Oemeren gesproten uit het geslacht van Noort? Of omgekeerd? Otto van Noort aliàs van Oemeren, was 1387 kanunnik van St. Marien te Utrecht.

Een Gerrit Stevens knaap van Oemeren werd 1405 bij Ermelo door hertog Willem v. Beijeren gevangen genomen; zie over hem en over een Steven van Oemeren 1415, *Herald. Bibl.* 1880, bl. 289.

V. O.

MENGELINGEN.

Ridder-ster. In zijne belangrijke verhandeling over »De Symbolen der godsdienst in de wapens", opgenomen in de *Herald. Bibliotheek* 1880/81, bl. 364, — een waar kabinetstuk, dat in een 25tal bladzijden een schat van zaken ontvouwt, als het gewrocht van grondige studie en fijne opmerkingsgave, niet alleen den eigenlijken vakmannen (heraldici), maar allen oudheidminnaars rijke denkensstof opleverend, — zegt J. A. M. Mensinga, Remonstr. pred. te Friedrichsstadt a/d Eider, dat de oudere onder de moderne ridder-sterren acht stralen hebben, d. i. volgens den geleerden schrijver, waarschijnlijk niets anders dan in sterrenvorm ontwikkelde dubbele kruisen of Maltezerkruisen. Maar waarom, vraagt hij nu, juist de sterrevorm? Er bijvoegende, »de reden is niet bekend en kan ergens liggen, waar men die niet vermoed heeft". Zou die reden niet eenvoudig liggen in de *glans*rijkheid? De Latijnen wisten reeds te gewagen van »gentis suae sidus" (Ovid., de Ponto, 3, 3, 2), om te zwijgen van »ad sidera ferre" en »niti", waarbij het punt van vergelijking in de »hoogte" ligt. »Stella" schijnt in bovenbedoelden zin nooit figuurlijk gebezigd te zijn. Ten aanzien van *sidus* in den zin van »decus" is dit opmerkelijk, vermits een gesternte meer glans verspreidt dan eene enkele ster. Misschien is het niet ongepast, hier tevens te herinneren aan spreekwijzen als »onder een gelukkig gesternte geboren levende", enz. J. A.

GESCHIEDENIS.

Johannes Fontanus. Een kerkelijk levensbeeld uit de dagen der Geldersche Reformatie (Vervolg van *Nav.* XXXI, 185—97.)

Leerden wij tot dusver Fontanus kennen als een strengen Calvinist, deze zijne denkwijs openbaarde zich waarlijk niet het minst in de ascetische richting, welke hij op eenige punten bij zijne gemeente voorstond. Bij voorbeeld. In 1589 door de Arnhemsche predikanten een geschrift aan den magistraat overgegeven zijnde *tegen het spelen van het orgel,* »zo is verstaen dat op alle tijden als er godsdienst gepleegt wordt", op het orgel sal gespeeld worden, gelijk in de naeburige provinciën op zulke tijden, dat de godsdienst daerdoor niet gestoord werdt, en is daervan aen de predikanten kennisse gegeven, met bijvoeging dat het orgel niet tot den kerckedienst, maer als eene politique zaak zoude gebruikt worden". Dit geschiedde den 29 Juli, maar Ds. Nijken [1]) daarna gepredikt hebbende tegen het orgelspel, ontving den 15 Augustus eene berisping omdat hij zich te sterk had geweerd, »en dat, indien hij of Fontanus meenden, dat hieromtrent van den Magistraet niet wel gehandeld was, zij daervan dezen in het partikulier hadden moeten onderrighten". Desanderendaags ontving de organist last om vóór en na den middag na de predikatiën eenige psalmen op het orgel te spelen, maar zoolang hiermeê te wachten, totdat de predikanten

[1]) denkelijk Johannes à Nycken (vulgo Fabricius), die, predikant te Doesburg, op de Arnhemsche synode van 11—14 Nov. 1579 tegenwoordig was. Zijne heftige predikatie tegen het orgelspel gedurende den kerkdienst was oorzaak dat ook in Barneveld het orgel werd opgeruimd, zie *Nav.* XXII, 82. Hij stond te A. tot 1591, en men weet niet of hij toen overleden, dan wel vertrokken is: doch Juli 1604 was hij zeker dood. In de *Herald. Bibliotheek,* 1880, 81, bl. 170, noot 1, is sprake van Johannes Nijckke (vulgo Fabricius), in 1592 pred. te Oosterwolde. Deze heette echter, volgens anderen, Joh. Nenkius.

den kansel zouden verlaten hebben, en niets te spelen wat ergernis wekken kon [1]). — Zoo verzocht de kerkeraad met Fontanus aan het hoofd 21 Jan. 1596, dat het *drinken op iemands gezondheid*, »als eene heidensche afgodische superstitie zijnde", mocht worden afgeschaft. — Als het *dansen* op de toerdagen der gilden en op bruiloften, reeds in 1592 op zekere boete verboden, niet ophield, en de kerkeraad in 1596 eene klacht indiende, o. a. nopens het dansen op de bruiloft der dochter van den burgemeester Johan de Voocht; liet de magistraat, alhoewel een zijner voornaamste leden hier aansprakelijk gesteld werd, zich 9 September gewis inzonderheid ook door Fontanus overreden hiervan kennis te nemen [2]). De notulen van den Arnhemschen kerkeraad i. d. 18 Sept. 1608 luiden: »mentie gemaeckt van het ergernisse, gegeven vór achtag (8 dagen) in 't huys van Engelbertus van der Borcht, »*door het dansen de geheele nacht over.* Ds. Fontanus ende Bursche- »tus sullen den Burgem̄r met syn huysfrow anspreken om alle de »circumstantiën te vernehmen, ende sullen deselve daarna tegen »huyden achtagen vor den kerckenrath bescheiden worden". In de vergadering van 25 September werd die huisvrouw, — de burgemeester zelf was wegens krankte niet verschenen! — daarover berispt; zij betuigde, mede namens haren echtgenoot, groot leedwezen en verzocht kwijtschelding van de gemeente. Ook hier gold het de bruiloft van des burgemeesters dochter, en de goede Arnhemers, die het feest niet verlaten hadden, toen de danspartij begon, werden voor dit wanbedrijf elk in 't bizonder onverbiddelijk gecensureerd. — Aan Krijn Rogus in 1600 vergund zijnde eene *loterij* op te richten, mits daarvoor betalende 50 gl. aan het gasthuis, evenveel aan het weeshuis en insgelijks evenveel aan de diakonie, verzochten de Arnhemsche predikanten, met Fontanus aan hun hoofd, den magistraat die loterij niet te laten doorgaan als strijdig met Gods woord, en »zijnde eene negotiatie, waarmede God noch de kerk noch de politie gediend kon wezen". Des kerkeraads verzoek werd nochtans gewezen van de hand [3]).

Treffende proeven leerden wij kennen van Fontanus' invloed op

---

[1]) Mr. G. v. H., *Kron. v. Arnhem*, bl. 238. Ditzelfde werd ook te Barneveld in praktijk gebracht, zie *Nav.* XXII, 82, en vermoedelijk op de Veluwe overal waar het te pas kon komen. [2]) Ibidem, bl. 250, 1. [3]) Ibidem, bl. 245.

den magistraat zoowel van de stad zijner bepaalde werkzaamheid als van zijne woonstreek, en hieraan had hij voor een goed deel het welslagen zijner bemoeiingen op Reformatorisch gebied te danken. Zijne schranderheid verdient lof, dat hij zulks van den aanvang zijner Evangelische loopbaan af begreep en nimmer uit het oog verloor, hoe groot een voorstander van het gezag der kerke hij zich ook betoonde. Altoos was het zijn streven, den invloed van den magistraat te benuttigen tot vestiging of handhaving van het kerkgezag. Hij was eigenlijk den magistraat te slim af. Aan een en ander worde nog het volgende toegevoegd. Pelgrim van den Gruythuys, richter van Arnhem, in 1588 borg gebleven zijnde voor een vreemden *goochelaar*, als deze, ondanks het verbod van burgemeesteren, in het stadswijnhuis zijn kunsten vertoonde en deswegens in de gevangenis werd geworpen, beliep voor het in borg blijven billijkerwijs eene duchtige berisping van den magistraat, die hem vermaande zich in zaken van het vaderland, de politie en religie wat nauwgezetter te gedragen dan tot nu toe gebleken was [1]). De richter trok zich dit zóó sterk aan, dat hij op zijn sterfbed door Fontanus den magistraat vergiffenis vragen en dezen op zijne begrafenis (i. d. 21 April 1590) noodigen liet [2]). Hij en zijn collega Burschetus ontvingen van den Hove van Gelre het aanzoek om te zorgen, dat op 13 Dec. 1598 bij de uitvaart van Elbertus Leoninus, kanselier van Gelderland († 6 Dec., oud 79 jaren), eene lijkpredikatie zou worden gehouden; doch de kerkeraad wilde dit niet toestaan, omdat Elbertus naar den zin zijner tijdgenooten niet zuiver Gereformeerd genoeg was geweest, en over 't algemeen al te gematigd in godsdienstzaken gedacht had [3]). Nadat Fontanus door den kanseliersbode Hendrik van Megen het Hof van deze weigering verwittigd had, verscheen hij zelf daarop voor dit hoog collegie, met de verontschuldiging »*dat men syn*

[1]) *Raadsignaten* van 5, 20, 21 en 23 Febr. 1588.

[2]) Mr. G. v. Hasselt, *Arnh. Oudh.*, II (1804), bl. 223, 4.

[3]) Men wil zelfs dat hij nimmer belijdenis deed van de Protestantsche religie, zich daaromtrent onverschillig gedragende. Dit is zeker dat zijn denkwijs medebracht de al te spitsvoudige godsdienstgeschillen uit de Republiek te doen verwijderen. Zie zijn beeld treffend geteekend door Mevr. Bosboom-Toussaint in haren *Leicester*.

persoon desfalls neyt verdencken soll, und is die saecke daerby tegens den wil van 't Hoff verbleven" [1]. De kanselier, krachtens Geldersch landdagsreces van 14 Febr. 1603 Le Lion geheeten, is dan zonder lijkdienst in de Groote of St. Eusebiuskerk te A. in het Zuiderpand n°. 36 bijgezet [2]. -- Ook staat onze predikant met den rekenmeester van Brienen en Ernst Joosten vermeld in een raadsignaat der stad i. d. 31 Juli 1608, als door wier bemiddeling aan Cornelis Willems, geboren te Gouda, de echtverbintenis van wiens ouders niet door de Kerk bekrachtigd (gesolemniziert) was, voor ditmaal de bizondere gunst is bewezen, dat hij tot Arnhemsch burger mocht worden aangenomen [3]. — Op verlangen van hem en van Scrammius [4] »raeckende den *Duvelsbender* ten Aenstoet" (te Otterlo) schreef het Hof 27 Oct. 1610 den schout van Ede aan, dien kwakzalver »met syns boecken te citieren tegens vrydach naestcommende (2 Nov.) alhier (Arnhem) te erschijnen" [5].

Aan Johannes Fontanus (in vereeniging met Wilh. Baudartius) was de eer beschoren, dat de paltzgravin prinses Elisabeth, dochter van Jacobus I, koning van Engeland, hem 27 Mei 1613 te Arnhem audiëntie gaf ter gelegenheid harer reis door de Nederlanden, na hare den 14den Januari gesloten echtverbintenis met Frederik, zoon van Frederik IV, keurvorst van de Paltz en Louise Juliana prinzes van Oranje-Nassau, den lateren koning van Boheme [6].

Ziet hier een staal, hoe gezien *buiten* Arnhem, hoe geliefd *binnen* Arnhem hij was. Willem Lodewijk graaf van Nassau-Catzenelnbogen, stadhouder in Friesland, richtte 9 juni 1590 uit Leeuwarden tot den magistraat te A. het verzoek, om, daar de Leeuwarder gemeente geheel ontbloot was van kerkdienaren, Johannes Fontanus te willen afstaan »om die goede kennisse, die wij van synen yver und gaven hebben"; hij en de zijnen wilden dan weder uit Leeuwarden »eenen gotsaligen bequamen person", zoo zij

---

[1]) Mr. G. v. Hasselt, *Geldersch Maandwerk*, 1807, I, 38.

[2]) Mr. G. v. H., *Kron. v. Arnh.*, bl. 249.

[3]) Mr. G. v. H., *Arnh. Oudh.*, III, 233, 4.

[4]) Henricus Scrammius of Schrammius trad in 1608 te Lunteren en Otterlo in dienst, stond in 1609 alleen te Otterlo, in 1624 te Voorst, † 1654.

[5]) Mr. G. v. H., *Geld. Maandw.*, II, 502.

[6]) Dr. G. D. J. Zia Schotel, *De Winterkoning en zijn gezin*, 1859, bl. 37.

dit verlangden, »toewysen, met die welcke die gemeinte to Arnhem nyet quaelyck gedynt sal wesen [1]). Waarop de Graaf van den magistraat i. d. 16 Juni ten antwoord ontving: »*dat de gemeinte tot gedachten Fontano dergestalt geneicht is, dat dieselve bij sijn afscheiden und vertreck naer andere plaetsen ten hoichsten sol bedroifft und vernaedeelt warden sollen, oick wael hapen* (*hopen*) *dat hem van uns offte van der Gemeinte alhier geene oirsaeck gegeven syn umb synen dienst tho verlaten und einen anderen nha tho trachten. Willen derhalven U Genade gebeden hebben den vursz. Fontanum by uns, daer hy nhu der Gemeinten over die thien jaeren mit sunderlingen ernst und yver vurgestanden, und deur Godes gnade vuel goeden vruchten vortgebracht heefft, te laten verbliven*, enz. enz. Nochtans heeft de Arnhemsche gemeente, die zoo verbazend met hem was ingenomen, dat ze hem niet loslaten *kon*, hem niet altoos naar verdienste behandeld of steeds met weldaden overladen. Zijne besoldiging was karig, niet enkel in den aanvang, maar zelfs op het einde van zijn veeljarigen diensttijd en van zijn leven. Hoort hem daarvan gewagen in een aandoenlijk, openhartigen brief, dien hij 22 April 1609 aan zijn aanverwant (schwager) Peter Verstegen [2]), secretaris der stad Arnhem en der gedeputeerden des Veluwschen kwartiers, schreef, opdat deze daarvan ten zijnen gunste bij dat kwartier gebruik zou maken, — in dezen trant: »vall iemant my- »nentwegen reproche wilde maicken, dat ick voer ettelicke jaeren »eens duisent gl. genoten hadde, dan konden mijne ertreffliche »rationes damals aufetagen (*het bedrag mijner toenmalige inkomsten* »*bij wijze van gelichte en opgetrokken rekeningen*) onder ogen gestelt »worden: Inseruiui huic Ecclesiae septem annos pro 300 Carolinis, »*male solutis*. Postea 8 annos pro 400. Ita solus, si tempus colli- »gitur, huic Ecclesiae inseruiui ultra triennium; propriae pecuniae »ultra mille florenos insumsi; patrimonium amisi; conditionem in »Palatinatu Rheni, in qua gratus eram, et ubi mihi annuatim »soluebantur Carolini circiter octingenti, Aulae huius et Civitatis »petitionibus, reliqui: Atque nunc *aequali cum* Collegis stipendio

[1]) 's Graven brief en het antwoord van den Arnhemschen magistraat zijn te vinden in Mr. G. v. H., *Geld. Maandw.*, I, 39, 40.

[2]) Zie over zijn familierelatiën, *Herald. Biblioth.*, 1880, 81, blz. 126, waar bij vergissing »Arnhemschen" in plaats van »Zutphenschen" landdag gedrukt staat.

»fruor. Quae vero meae domus ad illorum collatae sit ratio [1]), toti »Civitati nostrae abunde notum. Plura addere non opus. Fac, mi affinis, quod potes, et vale in Domino". Boven dezen brief staat: »Immanuël", d i. God met ons! [2]). Zijne zinspreuk was anders »Jehova regnat". Het memoriaal of rekest, dat Verstegen aan ridderschap en stedegezanten des Veluwschen kwartiers, »ten alingen Landtdage binnen der stadt Zutphen vergadert", moest overleveren, was van dezen inhoud: »Edele, erentfeste, hoichacht-»bare vnd ersame Heeren, toener deeses, Johannes Fontanus, nu »op Veluwen ende namkondich binnen der stadt Arnhem in dat »een en dartichste jaer getrouwer kerckendiener gewest synde, »bevint hem angaende syne tegenwordighe huishaldinck in deesen »excessiven duiren jaeren wegen dachlicken groeten anfals (*aan-»loop*) allerlei eherlicher (*doch hulpbehoevende*) luiden dermaeten (*in »een toëstand*), dat hy nyet en siehet, woe hy dieselve (*zijne huis-»houding*) *sonder VEd. ende Ers. extraordinarisse ende gratioese »assistentie* uit den gemeinen kerckenguederen soude konnen uit-»brengen (*onderhouden*). Versoeckt derhalven onderdanich" enz. Intusschen strekt bovenvermeld geschenk van duizend gl. toch ten bewijze, dat men zijn verdiensten en arbeid ook door daden op prijs te stellen wist. Insgelijks vereerde de stad Arnhem hem 18 Jan. 1607 drie ankers wijn, om bij gelegenheid van zijn bruiloft met Willemke van Haeren te verschenken [3]). Men is van meening dat hiermede zijn *zilveren* huwlijksfeest bedoeld wordt.

Klopte zijn boezem warm voor zijn kerkelijk ambt, voor de Kerk, die hij diende, voor de Gereformeerde leer, welke hij met hart en ziel beleed en predikte, voor de gemeente, waaraan hij gedurende eene reeks van 37 jaren verbonden was; niet minder warm sloeg zijn hart voor zijn vaderland. Ja, den eertitel van oprecht vaderlander was hij ten volle waardig. Immers, als na den afval van Nijmegen 6 Maart 1585, de Spaansche bezetting aldaar op Arnhem loerde en door den Nijmeegschen magistraat aan dien van Arnhem bij missive van 2 Febr. 1587 met liefelijk vogelaars-

---

1) Men was dus in het bouwen van pastorieën sedert 1578 vooruitgegaan.

2) De missive treft men aan in Mr. G. v. H., *Geld. Maandw.*, bl. 41.

3) Mr. G. v. H., *Kronijk v. Arnh.*, bl. 259.

gefluit zoetklinkende voorstellen van overgave der hoofdplaats van Veluwe doen liet, — waarop 5 Febr. (*nieuwe* st.) een soortgelijke missive van de kapiteins dier bezetting Balthasar Martine, Bloy de Bure, Tomase Brisigela volgde; — gaven burgemeesteren, schepenen en raad, burgerhoplieden, gildemeesters en 48 gemeensmannen, als vertegenwoordigers van *al* de burgers en ingezetenen der stad per missive van 24 Jan. (*oude* st.) 1587 ten antwoord, dat zij alle heulen met Spanje en Spaansgezinden afwezen en aan de Unie zoowel als aan het Evangelie trouw bleven zweren. Mr. Gerard van Hasselt, die dit van vaderlandsliefde en christelijken zin overvloeiend stuk ter kennis bracht van de nakomelingschap [1]), gist, dat Johannes Fontanus er de steller van is geweest, en deze gissing legt voorwaar voor diens karakter en gezindheden een hoogst eervol getuigenis af, daar gezegde met Arnhemsche personen en toestanden uit die dagen als schier niemand anders bekende geleerde, ze niet zou hebben geuit, zoo onze Arnhemsche predikant niet hoog bij hem had aangeschreven gestaan. — De lastgeving, den Arnhemschen predikanten gezamenlijk 21 Jan. 1596 door den stedelijken magistraat verstrekt, om in hunne predikatiën zóóveel »moderatie" omtrent Spanje te gebruiken als maar eenigzins met de Religie bestaanbaar was, gold gewis niemand meer dan Fontanus, die zijn echt vaderlandschen zin op den kansel niet kon verhelen, waar hij dien in de verhoudingen des maatschappelijken levens zoo krachtig gelden liet.

Presideerde hij nog ondanks zijn vergevorderden leeftijd de bovenvermelde Amsterdamsche kerkvergadering van 17 Sept. 1615, de wensch door den Harderwijker hoogleeraar Johannes Isaäcus Pontanus destijds ontboezemd, dat hij in 't belang van kerk en school Nestor's jaren mocht bereiken, werd niet vervuld. Vóór het einde des jaars (22 November) bezweek hij aan eene slepende krankheid in ruim zeventigjarigen ouderdom. Van zijne familierelatiën is ons niet veel gebleken. Zijn »affinis" of »schwager" Peter Verstegen, den Arnhemer secretaris, die gehuwd was met Christina van Schriek, gedachten wij straks. Ook is Casparus Velthusius een zwager van hem geweest, bijaldien wij op onzen Fontanus mogen toepassen

[1]) in zijne *Brieven, gewisseld tusschen Nijmegen met hare bezetting en Arnhem in* 1587, uitgave van J. H. Moeleman Jr. te Arnhem (1805), bl. 9-14.

wat ergens[1]) nopens Johannes Foncanus vermeld staat. En dit is hoogstwaarschijnlijk. In dit geval zegelde hij met een klaverblad, en is zijn zegel, vermoedelijk uit den jare 1590, nog aanwezig in het archief te Harderwijk. Zijne dochter Anna, — was zij zijn eenig kind? — schonk hare hand aan den geleerden Harderwijker predikant Ellardus van Mehen[2]), een voornaam lid der Dordsche synode, tijdelijk plaatsvervangend hoogleeraar aan de Veluwsche Akademie, op wien († 1639) als werkzaam in zijn geest, men in Gelderland de achting overdroeg, voor Fontanus gekoesterd [3]). Een zesregelig grafschrift [4]) er eere van Fontanus, gevloeid uit de welversneden pen van Pontanus, die ook een roerenden Latijnschen treurzang op hem dichtte, moet te lezen staan onder een fraai gegraveerd portret van hem, dat nog voorhanden is. Want op zijn »counterfeitsel" waren zijne gemeenteleden zeer gesteld. Zelfs op eene rekening der stad Arnhem trof men deze posten aan: »Aen Henricus »Esserus, praeceptor infimae classis tot Harderwijck, de somma van »twelff ponden, voor dat hy ennige afdrucksels van de effigie Johannis »Fontani, diener des Gottlicken Woorts deser stat, heefft gepresen»teert ende vereert, blyckende by syne memorie, ordonnantie ende »quitantie, dus xii £. Aen denselven voor d'exhibitie van gelycke »effigien aen de Rekenkamer, vereert de somma van negen ponden, »als te sien by memorie, ordonnantie ende quitantie, dus ix £ [5])." Hij liet een landhuis na, aan den Velper-straatweg onder Arnhem gelegen, in het begin dezer eeuw onder den naam van *Fontanus-spijker* bekend, doch sedert van naam veranderd. Het Kaatsmeestershuis verlatende, waarvan de princesse Anna hem de bewoning vergund had, betrok Jean Gavanon, predikant bij de Waalsche gemeente te A., in 1795 tijdens de Fransche Omwenteling, dit spijker [6]). In de dagen van Fontanus heette het echter de *Fabitatie.* Immers het »Arnhemvm Vocale", achter het in 1672 door Robert Keuchenius voltooide werk »Arenacum", leert, dat dezen bij erfenis

[1]) in *Herald. Bibliotheek*, 1880, bl. 355.
[2]) Zie Bouman, a. w, I, 173; *Navorscher* XXX, 119.
[3]) Kist en Rooyaards, *Nederl. Arch. voor Kerkgeschied.*, III (1843), bl. 224.
[4]) Dit grafschrift is ook te vinden in de *Beschrijving der stad Bommel*, bl. 139.
[5]) Mr. G. v. H., *Geld. Maandw.*, I, 43, 44.
[6]) Mr. G. v. H., *Arnh. Oudh.*, IV, 201. Zie over »Spijkers" *Nav.* XXXI, 159, 60.

zijner voorouders heeft toebehoord de Fabitatie, nu genaamd Fontanus-spijker, gelegen bij Bethanie in St. Antoniskerspel, alwaar hij dat Arnhemum Vocale en eenige andere verzen, voorkomende in de »Musae Juveniles", misschien ook den zeldzamen »Mars Gallicus" opstelde [1]). De verandering der benaming Fabitatie in Fontanus-spijker moet derhalve vóór 1672 zijn geschied. Wat beduidt »Fabitatie"? [2])

Eindigen wij met de vermelding van twee getuigenissen. Het eene is dat van zijn tijdgenoot, den in dit opstel meer dan eens genoemden Wilhelmus Baudartius. Deze schreef in een brief aan Frederik van den Sande [3]): Fontano, quo viro nihil vivit sincarius, magisque factum ad priscam illam simplicitatem, ut jure vocari possit *λείψανον χρυσοῦ γένους*, i. e. reliquiae aurei generis": een man uit de gouden eeuw! — De Utrechtsche hoogleeraar Henricus Bouman getuigt [4]): »alles toont, dat hij een der meest vereerde en vereerenswaardige kerkleeraren van zijn tijd was". Ja, Fontanus' gansche leven toont dat; deze vluchtige schets van zijn leven toone *hoe* vereerd hij was, gelijk zijne vereerenswaardigheid blijkt uit zijn gemoedsbestaan, dat hij afspiegelde in hetgeen hij zelf geschreven heeft in een der alba amicorum, door den bibliothekaris der Veluwsche kwartierschool, schoolraad en burgemeester te Harderwijk Ernestus Brink op zijne herhaalde reizen aangelegd [5]), van dezen inhoud:

Beatus quem invenerit
Dominus vigilantem.
Itaque scrutemur patefacta,
Piscamus (Cupianus?) *necessaria,*
Faciamus mandata:
Laetantes praesenti gratia et futura gloria.

[1]) Mr. G. v. H., *Kron. v. Arnh.*, bl. 296. Behoorde onze Fontanus tot de voorouders van Robert Keuchenius? Zoo ja, dan zou eene genealogie der familie Keuchenius betreffende des kerkleeraars relatiën licht kunnen geven.

[2]) toch geene verschrijving voor »Habitatie"?

[3]) burgemeester van Arnhem, sedert 1609 raad en momber van den Hove van Gelderland, † 1617.

[4]) A. w., II, 642.

[5]) Deze vriendenrollen berusten in eene groote verzameling te 's Gravenhage. Waar? Vgl. Jhr. F. A. Ridder van Rappard, *Overzigt eener verzameling Alba Amicorum uit de XVI en XVII ceuw*, bl. 74, opgenomen in *Nieuwe reeks van werken der Maatsch. v. Nederl. Lett.*, dl. VI, st. II.

Haec in perpetuum amicitiae symbolum
praestantissimo genere, virtute ac doctrina
viro juveni D. Ernesto Brinckio
scribebat
Johannes Fontanus, Divini Verbi in Ecclesia Arnhemiensi administer,
idque Harderwicae
Anno postremae filiorum
Dei patientiae (1606), 24
Augusti Stylo Juliano
suppr.

Evenals zijn portret, is dus ook zijn fac-simile nog overgebleven.

J. ANSPACH.

De laatste pastoor en eerste predikant te Aardswoud. In de kerkgemeente Aardswoud, tot de burgerlijke gemeente Hoogwoud behoorende, bevinden zich, in verhouding tot het getal ingezetenen en in vergelijking met andere kerkdorpen in de nabijheid, bizonder weinig belijders van den Roomsch-Katholieken eerdienst. Deze hebben er dan ook kerk noch kapel noch geestelijke; maar ze parochieeren te Hoogwoud, waaronder ook de Roomschgezinden van Opmeer kerkhoorig zijn. Volgens de overlevering zou, nog betrekkelijk kort geleden, de geheele bevolking van eerstgenoemd dorp, niemand uitgezonderd, tot het Hervormde kerkgenootschap hebben behoord. Als oorzaak daarvan, of als reden daarvoor, wordt opgegeven, dat omstreeks het jaar 1570 de laatste pastoor van Aardswoud met al zijne parochianen te gelijk tot de Hervormden zou zijn overgegaan, en dat hij hun eerste predikant zou zijn geweest. Omtrent het vorenstaande zijn mij wel-is waar tot nog toe geene schriftelijke bewijzen van dien tijd ter hand gekomen, doch de waarheid van het erfgerucht schijnt vrij wat te worden bevestigd door het navolgende:

Ter secretarie van de gemeente Hoogwoud bevindt zich eene zeer nette teekening in sepia, voorstellende de kerk te Aardswoud en eene in de nabijheid staande boerenwoning en aanhoorigheden. Die teekening is gehecht op een halfvel zoogenaamd royaal papier, waarop in potlood is aangeteekend het jaartal

1744 en waaronder, met eene hand van de vorige eeuw, in inkt is geschreven:

»Eertswoude is een vrije Heerlijkheijd met Hoogtwoude, en legt ten noorden van Hoogtwoude, langs den zeedijk, en behoort onder de Vier Noorder-Koggen. In het jaar 1404 is hier een gat in den dijk geweest, het welke belast wierd altoos toegelaten te zullen worden. Wierd egter in den Jaare 1573 geopent, tot ontzet van het belegerde Alkmaar. In het Jaar 1675 was hier, gelijk op andere plaatzen, een hooge watervloed. Met[1] ziet tegen een balk in de kerk het Jaartal 1515, vermoedelijk den tijd der bouwinge. Wegens het kerkelijke wierd hier, in het jaar 1573, tot eerste Leeraar op de Hervormde wijze beroepen Michaël Petrus [2], geweeze Rooms Priester, en word nog door een eige Predikant bedient".

In het jaar 1288 schreef men: Edaertswout [3]; in 1356: Odaertswoude [4]; later: Eertswoud, Eertswoude, Aardswoud, Aardswoude.

Wie geeft ten onderwerpe nadere inlichtingen, liefst uit vertrouwbare bronnen geput? Voor de mededeeling er van houd ik mij aanbevolen. MAGNIN.

[Tal van gemeenten gingen in den Hervormingstijd met hare pastoors tot het Protestantisme over, en werden dan aanvankelijk door deze als predikanten bediend. Doch dit is, inzonderheid in Brabant en in sommige deelen van Gelderland, vooral in de Graafschap, ook geschied met gemeenten, die later weder overwegend Roomsch zijn geworden. Uit den toenmaligen overgang in massa valt dus ten opzichte van den kerkelijken toestand in den jongsten tijd geen besluit op te maken.]

Bezem in den mast van Hollandsche schepen (XXIX, 137). Ik las in Chamber's Journal van 11 Sept. 1875 het volgende in een

[1]) Men.

[2]) Michaël Petri = Michiel Pietersz.?

[3]) Kaart van Hollands Noorderkwartier in 1288, door Mr. G. de Vries Az., lid van den raad van state.

[4]) Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom Haarlem, 2e deel 1e aflevering, bladz. 156.

artikel over de Zuiderzee: «When De Ruyter tied to his mast the broom, as an indication that he had swept his enemies from the North Sea, and saild up the Thames, his squadron had several vessels fitted out by the city of Hoorn. On one were two negroes, who had the boldness to carry away the figure-head from a ship lying in the river. The trophy was brought to Hoorn, and as a remembrance an escutcheon was carved, and placed on a monument supported by two bronze negroes".

A. J. C. KREMER.

Olivier van Noort (XXXI, 181). Zie een paar aanteekeningen betrekkelijk dezen zeereiziger, Maart en Aug. 1602, in *Nav.* XXI, 450, 1.

J. A.

J. Olivier Jzn. (XXXI, 203) was gouverneur en vergezelde zijn leerling naar Batavia. Hij werd secretaris van Palembang, redacteur van De Oosterling, en eindelijk directeur van 's lands drukkerij te Batavia, waar hij 26 Sept. 1858 overleed. Zie Huberts, Elberts en Van den Branden, Biographisch Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche Letterkunde, Deventer, 1878, waar ook zijne geschriften vermeld staan.

JOHAN WINKLER.

[F. H. R. V. verwijst naar dezelfde bron, met verzoek om meerdere inlichting.]

V R A G E N.

Johannes Latius. Dat deze auteur (in 1617) van een werk tegen de Pelagianen, wien door de Geldersche synode het schrijven eener kerkgeschiedenis van 1600 af, zou worden opgedragen, geenszins één persoon kan wezen met Joh. Episcopius († 1620 als pred. te Geertruidenberg): is *Nav.* XXVI, 109, kort en bondig aangetoond. Evenmin kan »Latius" een pseudoniem zijn. Zou men dus hier niet aan een lid der familie Laats mogen denken, die zeker éénen Gelderschen predikant, — misschien meerdere, —

opgeleverd heeft? De oudere Latijnsche naam »Latius" is dan later in »Laats" overgegaan. Ons is bekend een Martinus Laats, sedert 1685 pred. te Vuren en Dalem, ber. 10 Oct. 1688 te Ochten, — beroep geapprobeerd 22 Oct., 15 April 1689 lid der classis van Tiel. Hij verzocht 8–9 Sept. 1721 den bijstand der classis-broederen in 't prediken, daar hij door een beroerte getroffen was, en dankte in de Tielsche classisvergadering van 13—14 Sept. 1722, wegens zijne herstelling, voor de bewezen diensten. In het kerkeraadsarchief ter plaatse komt hij het laatst voor als onderteekenaar der diaconale rekening van 14 Juni 1723 April 1725 was hij nog in leven, schoon buiten staat van dienst, weshalve ter classicale vergadering van 16—17 April een ouderling zijner gemeente naar Tiel werd afgevaardigd; doch moet tusschen 5 Maart en 6 Mei 1726 overleden zijn, Johanna Catharina Bor als weduwe achterlatende, die tusschen 3 Mei en 12 Sept. 1740 te Ochten kwam te sterven. Martinus Laats had Simon L. tot vader. Was deze ook predikant? De familienaam is nog niet uitgestorven; H. Ledeboer, geb. Laats, te Samarang, schonk 21 April 1881 de geboorte aan eene dochter J. A.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XXV.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. Dirks. 1653—1654.

1204. *Z. j. v. L.* II, 373 Groote (de honderd guldens) penning. Vz.: Willem I b.b. Kz.: *De vier admiralen.* Dit kunststuk en de drie volgende zijn van de hand van *Wouter Muller* »goutsmit (1653) tot Amsterdam in de vergulde Dolphyn". Zie *Cat. Arti* 1880, blz. 242(1). *Muller's* werk van 1653—1668 wordt onder n°. I—XVIII beschreven door *Pinchart* in de *Revue* 1853, p. 52—61.

[1]) Zie ook op het jaar 1665 Vz.: *Egb. Mz. Kortenaar, L. Adm. v. Holl. en W.-F. Ob(iit) 13 Jun. A°. 1665.* Kz.. De vier admiralen, *Cat. Arti* 1880, n°. 1245.

Onze n°. 1204 is aldaar n°. XVII, de n°. 1205—1207 worden aldaar niet vermeld [1]). Bij *de Roye* n°. 1517 *f* 75.

1205. Z. j. Vz.: als *v. L.* II, 373 met Willem I. Kz.: met de *Vier Burgemeesters van Amsterdam*, zonder de vier zwaarden aan de kolommen gehecht en deze personen niet omhangen met de eereketens waaraan een penning hangt. Omschrift:

* *Dit zijn de vaderen en bvrgermeesters, daar*
Dit vrije volk op rust, in vree, en krijgsgevaar.

Afgeb. bij *de Vries* c. s. pl. VII (6) en leest de vele gissingen daarover II, blz. 19—25.

Op *Arti* 1880, n°. 1234. In een doos met de gedrukte verzen op dezen penning gemaakt door *Jan van Dalen*. (Waar woonde deze en wat was hij?) Bij *de Roye* n°. 1518. *f* 76.

1206. Z. j. Als n°. 1205. *Cat. Arti* 1880, n°. 1235. Wijlen *Mr. J°. de Vries Jz.* voegde er bij: Op dit exemplaar zijn op de kz. op de pilaren *vier* friesche namen gegraveerd. Welke namen? Van Staatslieden? Van Burgemeesters? Van Scheepsbevelhebbers?

1206*. *v. L.* II, 373, doch kz. van *v. L.* II, 559 (1) (Kab. van den heer *P. H. v. Gelder*).

1207. *v. L.* II, 376 (1), 1653 10 Aug. Op het sneuvelen van den Lt. Adm. *Maarten Harpertsz. Tromp.* Door *P. van Abeele. v. Orden* II, 693, *Revue* 1853, p. 187 (V). Bij *Bom*, 9 Juni 1879, n°. 65, grooter in K.

1208. *v. L.* II, 376 (2). Als boven bijgenaamd *het zinkend schip*, door *Jurriaan Pool. v. Orden* II, 693, *v. Orden* en *Schinkel*, *Bijdr.* blz. 18. *Hist. Tijdschrift* 1842, blz. 81 (3). Verkrijgbaar (vroeger) aan 's Rijksmunt waar nog de stempel is.

1209. *v. L.* II, 376 (3). Als boven, gedreven, door *Wouter Muller. Revue* 1853, p. 52 (II).

1210. = = maar bij *de Roye*, n°. 1522, Z. *f* 11, iets kleiner en vz. verschillend met *Obijt den 10de Aug. 1653* achter het woord *verdreven*.

1211. = = maar bij *van Orden*, Tijdschrift II, 694 en *v. Orden*, Cat. n°. 1659, Z. 65½ W. *f* 11, met het zinkende schip = *de Roye* n°. 1523, Z. *f* 22.

1212. = *v. L.* II, 376 (4) door *J. L(oof)* geteekend en door *D. van Riswick* gesneden. Zie *Orden* I, 695. B.b. als *v. L.* II, 376 (1).

1213. 1653. Vz.: *Gelauwerd hoofd*, omhangen met een gouden keten. *Mijn hert en handt was voor het landt*, vgl. 376 (3). Kz.: Gegraveerde zeeslag. Omschrift:

Tromp, driemaal in het jaar verlaten, is in nood.
Zijn ronde goedigheit was oorzaak van zijn' doot, den 10 Augustus 1653.

Bij *de Roye* n⁰ 1526. Z. *f* 56—25. = *Meulman*, n°. 6, op blz. 70. Cat. 1869. Mm. 65. Z. 44. = *Muntendam*, n°. 162. *V. d. Chijs*, n°. 162.

1214. Als voren. Doch vz. omschrift: *Mart. Harp. Tromp, R(idder) L. Adm. v. Hol. Ze. Wes.* Bij *de Roye*, n°. 1527. L. en bij *P. Smidt van Gelder*, n°. 2184, ook in lood, doch op de vz. met »*overgoedigheid.*"

1215. Penningplaat ter eere van *M. H. Tromp*, door *T. Lutma* d. i. *Lutma de Zoon, denkelijk* zeggen *de Vries* c. s. I, blz. 29. *Zeker* zeggen *v. Orden* en *Schinkel, Bijdr.* blz. 19 (5). *Hist. Tijdschrift* 1842, blz. 81 (5). Afgeb. bij *de Vries* c. s. pl. II (5).

1216. 1653. Admiraal Tromp gesneuveld, door *Simon*. B.b.

1217. Op het sneuvelen van M. H. Tromp, bij *v. d. Chijs* 1870, Z. 45, n°. 186 en bij *Bom-Lucac* 1873, blz. 29, n°. 649. Mm. 65. Z. 44. Vz.: B.b. te vergelijken met *v. L.* I, 376 (1), doch gedreven. Het omschrift echter boven de regterschouder beginnende en eenigzins verkeert. *Mart. Harp. Tromp, R. L. Ad. v. Holl. Ze. Wes.* Kz.: Gegraveerd. De fig. als *v. L.* II, 376 (3), doch het omschrift:

Tromp, driemaal in dit jaar
verlaten is in noot
Syn ronde goedigheit was
oorzaak van syn doot,
den 10 *Augusti* 1653.

1218. Z. j. Bij *van Loon* II, 379 op 1653. *Cromwel*, Protector van Engeland enz. Afgebeeld ook in *H. W. Henfrey's Numismata Cromwelliana*, pl. I, n°. 6, beschreven aldaar p. 18—19.

1219. *Olivar Cromwel, protector van Engel.-Schotl., Yrlan.* 1653. *W. Mas. aniello visscher en coninck van Napels* 1647. *Cat. Arti* 1880, no. 1239. »Hoogstwaarschijnlijk, zegt de inzender (nu wijlen) Mr. *Jer. de Vries Jz.*", door Muller gegraveerde inschriften.

1220. 1653. 3 October. Begrafenispenning van *Marcus Zuerius Boxhorn*, (Hoogleeraar te Leiden). Vz.: zijn wapen. Kz.: In een

lauwerkrans eene inscriptie waarin... *de Academia ac de tota Republica literaria per annos XXII optime meritus obijt... Aetatis suae XL*[1]). Afgeb. en opgeh. door Graaf *Maurin Nahuys* in de *Revue* n°. 1873, pl. i, n°. 39, p. 62—64, (aldaar te lezen p. 62 al. 13, XXII voor XII.) Cat. *Bom* 1867, blz. 54, n°. 1058. Z. 38 in de verz. van Mr. *Jer. de Vries Jz.*

1221. 1653. Zilv. trouwp. van *Willem Jansz. Meerman* en *Perina van Limborch*, Cat. Tent. te Utrecht 1857, blz. 47, n°. 23. Toen bij Kapt. *van Limborch.*

1222. 1653. Leidsche schutterspenning, *Dirk Essai*, n°. 108.

1223. 1654. *v. L.* II, 180 (1) op 1612. Vgl. ons n°. 827. Kab. *P. H. van Gelder.* Ook met *P. A J.* doch om den rand: Dr. *Nicolaas Tulp*, Dr. *Frans Banningh Cocq, ridder heer van Purmerlant en Ylpendam, Albert Dircksz. Pater, Johan Huydekooper, heer van Maarsenveen* A°. 1654.

1224. 1654. *v. L.* II, 381 (2) Zeldz. penning ter eere van *Johann Maurits van Nassau* (den Braziliaan). Kab. *P. H. v. Gelder* met *mauriti* in plaats van *mauritius.* Z.

Op de vrede te Westmunster op 15 *April* 1654 *geteekend.*

I—IV.

1225. I, *a*) *v. L.* II, 383 (1). Vz. = Kz. *v. L.* II, 542 (1) *Revue* 1853, p. 53 door *Muller.*

b) Soms de Kz. *zonder wapens* op de zeilen als bij *van Cleeff* I, n°. 1654. Z. *f* 20.— enz.

c) Kz.: Omschrift iets anders:

Waarom zeilt 't vredeschip op 't silver in de zee
Omdat de broederkrijg verandert is in vree.

(Verz. *P. H. van Gelder.*)

d) Kz.: bij *Stricker*, n°. 3667 Kv. g. *f* 3.50 met de wapens op de zeilen en ander randschrift:

Hier zeylt het vredeschip op 't zilver in de zee
Met blijde wimpels van een vastgeknoopte vreê.

---

[1]) De heer *Nahuys* merkt op, dat vermits *Marc Zuerius* of *Zwiers* in Sept. 1612 is geboren, hij XLI j. oud was toen hij stierf. Zie over *Boxhorn*, een naam, dien hij later aannam, *Jöcher* enz.

e) Bij *Bom* 1873, blz. 43, n°. 944 = *d.* maar met 1678 in de afsnede.

f) Kz.: Een trouwend paar: in het midden aan de eene zijde een huis, aan de andere zijde een fontein met waterspuiend beeldje. Omschrift:

In den echten bant met liefd en trouw,
Kroont Godt door zegen man en vrouw.

Onder in een compartiment eenige voorletters H I K H / K G (?)

a—f. zijn particuliere of private penningen van *Muller.*

g) Dukaton van Philips IV voor Braband. In het veld der Vz. gegraveerd: *Gedenkteeken van den vrede,* enz. 1654. (Verz. Mr. *Jer. de Vries Jr.*

1226. II. *v. L.* II, 383 (2) is een *officieele* penning op last van den raad en het volk van Amsterdam, waarschijnlijk door *J. Pool* vervaardigd, *v. Orden,* II, 697.

1227. III. Particuliere penning door *S. Dadler* gemaakt. *v. L.* II, 385 vertaalt *pilea ruant* door: *hoed* verlooren *ga.*

1228. IV = »Waarschijnlijk door *Jurriaan Pool*" ald. »In Cat. *Arti* 1880, n°. 1226 (*P. H. van Gelder*)" *Jerian Pool fecit Amsterdam.*

1229. 1654. *v. L.* II, 387. Vz. = *v. L.* II, 388. Kz. = *v. L.* II, 352. Ter eere van den jongen Prins Willem III met het *gepluimde mutsje* en van zijne moeder door *Pieter van Abeele*, *Revue* 1853, p. 187, VI. Lettermerk PVAF. *Iddekinge* n°. 386. *P. H. van Gelder,* mr. *J. de Vries Jzn.*) enz.: *P. V.* (aan elkander) *Ab. f.*

1230. 1654. *v. L.* II, 388 (1). *Het gepluimde mutsje,* Kz.: de Godin der wijsheid, door *P. van Abeele* *Revue* 1853, p. 187 (VII).

a) Bij den heer *P. H. van Gelder* met Vz: Willem II, als *v. L.* II, 346, maar zonder 1650. Kz. als *v. L.* II, Vz. 387 en 388 (1) = *'t Hooft* n°. 672.

b) Als boven met Kz. *v. L.* II, 346. Vz.: waarom heen echter *Wilhelmus II, d. g. princeps Auriacae Comes Nassaviae, etc.*

c) Vz.: *v. L.* II, 387, Vz. en 388 (1) Vz. Kz.: *Links* gewend b.b *Maria d. g. princeps, m. brit, avrant. dotaria.* Achter haar PV *Abeele f.* Bij *Bizot* fig. 86. *Chevalier* p. 6 (I). *Revue* 1873, p. 187, n°. VIII, met verschil in lezing; zie ald. p. 188 (1).

d) Als *c,* maar regtsgewend b.b. van *Maria* en het gepluimde mutsje ¾ links gewend. *Bizot* blz. 221, *Chevalier* p. 6 (1).

1231. 1655. Als boven *v. L.* II, 388 (1). Zeldzaam. Bij *Salm* n°. 1103 onder het b.b. *Nat.* 14 *Nov.* 1650. Z. 57. (Verz. mr. *J. de Vries Jzn.*)

1232. 1654. 25 Augustus. Op het ontzet van Atrecht (Arras), *v. L.* I, 394. Vz. = Kz.: Eene gevleugelde overwinning en *Hispanorum* voluit. Alsmede in den tweeden regel van de afsnede XXV *Augusti* MDCLIV. (Verz. *P. H. van Gelder.*) Brons.

1233. Als boven, n°. 1232. Kz.: *Atrebatum liberatum*, Br. Cat. *'t Hooft*, n°. 675. Zie verder 1655/1656.

1234. 1654. 27 Mei, Krooning van *Karel Gustaaf* te Upsal, *v. L.* II, 397, doch deze met *Carolus Gvstavvs rex* en onder het armstuk. *Parisi. v. Orden* II, 702. Cat. *Arti* n°. 1165: ald. te verbeteren *Parise* in *Parisi.* (Verz, *P. H. van Gelder.*) Z.

1235. 1654. Gildepenning? van de visscherij te Scheveningen vermeld in de *Mededeelingen van de Vereeniging*, enz. 's Hage 1863, I, blz. 13. (*Wie kan ons dien mededeelen?*)

1236. 1654. Dit jaar stief *Lodewijk graaf van Egmond*, prins van Gavere. (Zie *H. Grote*, *Münzstudien IX*, *S.* 281. *Denijs Waterloos* sneed ter zijner eere eenen ovalen penning beschreven en afgebeeld in de *Revue* 1853, p. 123—124, pl. III, n°. 1 door den heer *Alex. Pinchart* en ook opgenomen in zijne *Histoire* 4to p. 50, n°. 6, alsmede in Cat. *Arti* 1880, n°. 1330. (Verz. *P. H. v. Gelder.*)

1237. 1654. Schutterspenning van Monnikkendam. Afgebeeld in ons *Essai*, pl. I (1) p. 37—38, *Revue* 1866, pl. IV, (1) p. 138—139.

1238. 1654. 50 j. huwelijksp. van *R. Ram* en *A. Rijckman.* Mm. 31 (legp.) Z. 7. Cat. *v. d. Chijs*, n°. 193.

1239. 1654 (en niet 1656 zooals in *'t Hooft* Cat. n°. 690) Hoogverheven borstbeeld en *façe*, waaronder *D. v(an) R(yswijck)*, *f.* van *Gerard Hulft*, Secretaris van Amsterdam, Directeur-Generaal van Nederl. O. I., gesneuveld voor Colombo in 1656. Kz.: gegraveerd:

Om aen Agnees Hulfts
Door uyterlycke tekenen
te doen hebben myner geheu-
genisse is deze penningh
haer vereert door haer oom
Gerard Hulft 1654.

Mm. 54, Z. 58.

1240. 1654. 11 April. Begravenisp. van *Jacobus Triglandius* den ouden. Zie *P. C. G. Guyot, De begravenispenningen van de twee Leidsche professoren J. Triglandius den ouden* en *J. K. Gronovius* 1847, blz. 5—14 en aldaar afgebeeld. *Aanw. Kon. Kab.* 1876, blz. 19.

1241. 1654. 55 Z. j. Ter eere van *Christina Regina* Koningin van Zweden, *v. L.* II, 398, doch deze kleiner (Mm. 20 v. G.) Vz.: als *v. L.* Kz.: Een hand uit de wolken komende en een kroon vasthoudende *Avitam et avctam.* (Oud en vermeerderd). *Hooft,* n°. 681. Z. 15. (Kab. *P. H. van Gelder*).

1242. 1654-55 Z. j. Vz.: Bb. regts gewend: *Regina Christina.* Kz.: Een groote zon bestralende een wimpel waarop: *Non fit tamen inde minor* (Daardoor wordt zij echter niet kleiner). Brons (als boven).

1243. 1655. *V. L.* II. 394 (2) 3. Ontzet van Arras 24 Aug. 1654. Zie *L. Deschamps de Pas*, *Revue* 1863. *Jetons de Louis XIV avec le titre de Comte d'Artois* p. 33—37, n°. 42—52, op pl. VII, n°. 42 = *v. L.* II, 394 (2), n°. 44 = *v. L.* II, 394 (3) enz. Bij *v. L.* II, 404 (1656) komen wij hierop terug.

Romeinsche namen. Eenige jaren geleden zeide ik in den *Navorscher*, dat ieder Romeinsch burger drie namen had, een voornaam, familienaam en geslachtsnaam. Dit werd toen door een der medewerkers van dit tijdschrift betwijfeld of tegengesproken. Ik wist mij toen niet meer te herinneren waar ik 't bewijs kon vinden voor mijne bewering. Toevallig viel mij echter dezer dagen in handen Haacke, Schets der Grieksche en Romeinsche Oudheden, vertaald door Dr. J. M. van Gent, uitgegeven te Leiden bij P. H. van den Heuvel in 1843.

Men vindt de mogelijk nog verlangde inlichting op. laud., bl. 165, onderaan. A. J. C. KREMER.

[De onderscheiding van *pronomina*, *cognomina* en *agnomina* bij de Latijnen is bekend. Ze berust op hunne indeeling in *gentes* en *familiae.*]

Het Turksche huis bij Neede (XXIII, 61). Tenzij het een onderleen was, zal dit huis als voormalige bezitting der familie Torck of Turck, wel vermeld staan in de Geldersche leenregisters. Aan

een lid dier familie ontleende het dan ook gewis zijn naam. Hoewel, *Nav.* XXIII, 634; XXIV, 57 leert ons onderscheid maken tusschen eene Brabantsche familie Turcq en het Geldersche adellijke geslacht Torck; vgl. ook *Nav.* XXIII, 380. Maar, Neede ligt in Gelderland. Aan toepassing van het spreekwoord: »zij leven als Turken", omdat bij eene feestviering na de stichting groot rumoer zou zijn gemaakt, gelijk ons onlangs werd verzekerd, — valt gewis bij de keus dezer benaming niet te denken. Wat weet men van dit huis?

V R A G E N.

Plaatsnamen aan titels van gedichten ontleend. Den 24sten Mei 1881 zijn publiek geveild de kapitale bouwmanswoningen »Heije's Vlaggelied" en »Vondel's Lantleeuw" in de Haarlemmermeer. Bestaan er uit vroeger dagen ook voorbeelden van dergelijke naamgeving?

Prins Maurits en Sint Maurits (XXVI, 610). Is werkelijk de kerk van Varssenare in Westvlaanderen aan Sint Maurits toegewijd? Vereert de Roomsche kerk eenen heilig van dien naam? Is het niet Sint Maurus? Heeft Prins Maurits, den naam van *dezen* heilig vernemende, niet wellicht in krijgshaftige opgewondenheid gemeend zijn eigen naam te hooren noemen? Ons komt dit, bijaldien er overigens van eenen Sint Maurits niets bekend is, hoogstwaarschijnlijk voor. *Nav.* XXV, 347 levert ons in St. Frederik een treffend voorbeeld, hoe door verkeerd hooren of lezen soms nieuwe »santen" ontstaan. De heer G. P. Roos kan ten aanzien van Varssenare zeker wel het best voorlichten.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Nederlandsche dichteressen. Oosterdijk. Mill. Onder andere papieren, mij welwillend tot onderzoek afgestaan, vond ik eene kleine portefeuille met verzen. Een dier verzen was geteekend door Johanna

Aletha Oosterdijk, andere J. A. Oosterdijk, weder andere J. A. O., en een paar droegen geen onderteekening hoegenaamd, zelfs geen opschrift. Een cahier bevat vijftien gelegenheidsverzen, geschreven tusschen de jaren 1753 tot 1755, eigenlijk niet anders dan kinderwerk. Ook viel mij een snippertje in handen, waarop eene flinke hand een sonnet geschreven had. De vele doorhalingen en veranderingen getuigden, dat ik hier met het opstel te doen had van iemand, die niet gewoon was voldaan te zijn als de verzen maar rijmden. Ik las:

»Gij die alwillens in Gods werken onbedreven,
Van 't nietig aardsch verblijf uwe eenige oorsprong maakt,
Zeg door wiens heldengloed de starrenhemel blaakt,
Wiens hand dat machtig heir den loop heeft voorgeschreven?

Door welke blinde drift en ijdle hoop gedreven,
Door welken dwaalgeest is uw brein van 't spoor geraakt;
Waardoor ge onzinnig uw gevoelen zelfs verzaakt,
En snood veracht het eind en de opkomst van uw leven?

Het wisselende noodlot van de levenden en doôn,
Hun ziels- en lichaamsheil of ramp, — 't Stelt al ten toon
Des hemels schikking die 't opmerkend hart moet eeren;
't Geeft zooveel teekens van het Godlijk albestier,
Dat u èn hemel èn deze aarde niet kan leeren:
Ga heen, trouwlooze, ga, leer dat in 't helsche vier".

Dit laatste is kras. Maar de verzen getuigen van kracht in uitdrukking, de gedachten van den auteur zijn juist weergegeven en de versmaat zuiver. Toen ik nu een ander, met dezelfde hand beschreven blaadje vond, kwam ik tot de overtuiging, dat de schrijver geen alledaagsch mensch moet geweest zijn.

Hier volgt het.

Op den 1sten verjaardag van mijn geliefd nichtje
M. G. E. Oosterdijk, 30 July 1790.

Lieve Truitje, aanminnig wichtjen,
zie hoe vrolijk, met wat glans
rijst de zon uit oosterpoorten,
schijnt zij aan de azurentrans.

't Is uw eerste jaardag, liefjen,
lach en dartel vrij van vreugd.
Ouders, magen en bekenden,
ieder is om 't zeerst verheugd.
Zal ik u een kransjen vlechten,
of u sieren met een lint,
Of een ruikertjen vereeren
Dat men aan uw armpje bindt,
Of een feestgroet zingen, Truitje....
ja, ge reikt me uw handjes toe,
Toont mij met uw vriendlijk oogjes
dat ik zingend u voldoe.
Zomerbloempje, lust der oogen,
dank zij d' Opperzegenaar,
Die u gunstig heeft beveiligd
in uw eerste levensjaar.
Milde welvaart daalde neder
in uw eersten morgenstond
Met bevalligheid: zij drukten
kusjes op uw lieven mond.
Koesterden uw tedere leden
strooiden roosjes op 't gelaat,
Stille rust bewaakte uw wiegjen
voorzorg weerde dreigend kwaad.
Welk een blijdschap, jarig wichtjen!
als we u zien op moeders schoot,
Met uw poezel handje wenkend,
wijzen: 't kindje wordt zóó groot!
Als de teerste liefde u troetelt
't moederhart haar trouw betoont,
En met lieve lach en lonkjes
Van haar Truitje wordt beloond,
Als we 't innigst zielsgenoegen
Zien op 's vaders blij gelaat,
En uw ouder broeder Jantje
lachend bij zijn zusje staat.
Wordt men na een heldere uchtend

door een schoone dag verheugd,
Wat belooft een eerste kindsheid
ons een aangename jeugd;
Als ge eerlang door stamelwoordjes
en in 't geestig spelen toont
Dat het edelst denkvermogen
in 't beminlijk lichaam woont,
Als we u voorts in rijper leeftijd
zien versierd met blanke deugd.
Kloek verstand en ware godsvrucht
't grootste sieraad van de jeugd.
o, Hoe streelt ons dit vooruitzicht,
hemel, sla dit wichtjen ga!
Maak het vroeg tot zalig voorwerp
van uw hemelsche genâ.
Hoed den vader, spaar de moeder,
schenk hun door uw geest 't verstand
Om dit spruitje vroeg te buigen
met een trouwe liefdehand,
Om het 's Heeren vrees te leeren
ook in d' eerste lentejeugd.
En met tedre zorg te leiden
op het pad der ware deugd.
't Is toch ook een Adamskindje,
hoe beminlijk het ook zij.
Wasch het, Heer, van schuld en smetten,
maak het van de zonden vrij!
't Wierd al vroeg U opgedragen,
neem het toch genadig aan!
Laat het nooit om 's werelds schijnschoon
Jezus ware leer versmaân!
Laat het voor den hemel leven
tot het bij een spade dood,
In de zalige gewesten
eeuwig rust in Abrams schoot.

Die beseft, dat men geschriften moet beoordeelen naar den tijd

waarin ze geschreven zijn, zal met mij tevreden zijn over dit gelegenheidsvers uit de vorige eeuw

Er zijn er meer van dien aard, doch ik meen, dat ze niet allemaal behoeven bewaard te blijven. Van geheel anderen aard is:

Aan de zegen gevende Venus.

Ik leg op uw altaar, Godin, dees gaven neder,
  Waar u mijn gelofte in 't einde wordt betaald,
Dit zuiver nectarooft, dees duif sneeuwwit van veder
  Dees wierook uit den schoot des Arabiers gehaald.
Dees mirthe, uw eigen plant, tot kransjes van uw koren,
  Dees gordel frisch van geur, doortrokken van safraan,
Wijl Frensels fierheid zwicht en 's minnaars klacht wou hooren,
  Wijl de eer der jofferschap mijn wensch niet blijft weerstaan.
Reeds vlecht uw zoon met u den band die ons zal binden,
  En Hymen toont zijn gunst terwijl zijn fakkel blaakt,
Mag dus mijn lot gekeerd, uw roem bevredigd vinden.
  Dus leert me een blij begin wat heil mij thans genaakt,
Dan gij, wees met den echt dien wij met u beginnen,
  Bewaar steeds onze min in volle kracht, ook dan
Als onze kruin de sneeuw 't in witheid af zal winnen
  En ons gerimpeld vel zich niet ontfronsen kan.
Nooit moog mijn echtgenoote op mijn gebeente schrijen,
  Ik nimmer op hare asch! De dood doe haar en mij
Op eenen zelfden dag vereend van de aarde schijen:
  Zoo blijve ons tot ons eind en vrede en eendracht bij.
Dat ons gezegend huis in forsche telgen bloeije
  Waarin der vadren vlijt en dapperheid herleef!
Dat de eer zoo lang vertraagd eens kome, en welzijn groeije,
  En de overvloed ons mild veel van haar schatten geef',
't Gaat wel; ik durf mij reeds hiervan bezitter reeknen,
  Kupido lacht mij toe en klapwiekt weltevreên,
Bevalligheid en vreugd voorspellen mij door teeknen
  't Genot van 't zoetste zoet der aardsche zaligheen.

De hand, welke dit nederschreef, was die van de dichteres der beide vroeger medegedeelde verzen. De besten in de kleine ver-

zameling zijn geschreven door Susanna Maria Mill, weduwe Harscamp. Zij was, blijkens het eerste door mij medegedeelde vers, verwant met de familie Oosterdijk, en nu is het de vraag, of het vers »aan de zegenende Venus," als niet-onderteekend, door haar overgeschreven, niet eene vertaling behelst uit het Grieksch of Latijn, afkomstig van Dr. H. G. Oosterdijk, die Homerus en Horatius vertolkte?

Dr. Oosterdijk overleed 19 April 1795 te Amsterdam. Ik vermoed dat de in het eerste vers (aan Truitje) genoemde Jantje, geweest is Joannes Hermanus Oosterdijk, die in 1860 als eigenaar van Geldersch-Spijker overleed.

Zeker is van haar het volgende,

DE BESTE PLICHTEN.

Wakend bidden, biddend waken,
Zelfs- en wereldmin verzaken,
  Voor des Satans listen doof,
  Leven door het heilgeloof
't Alziende oog met liefde vrezen,
Hopen op 't waarachtig wezen,
  Paren bij een wijs beleid
  Ootmoed en oprechtigheid,
Tegenspoed geduldig lijden,
Zich in 's naasten heil verblijden,
  Schoon hij vriend of vijand zij,
  Druk, o Heer! dat beeld op mij!

Dit versje is onderteekend S. M. M. weduwe Harscamp, Loenen 1756. Op datzelfde papier staat eene

»Zielsopwekking ter voorbereiding tot de algemeene Dank-, Vast- en Bededag den 16n van Sprokkelmaand 1657. —

De titels der overige gedichten laat ik hier in chronologische orde volgen:

1735 »Op een riviergezicht".
1750 »Op Christus' geboorte" en »Opschrift op het kruis goedgekeurd".
1757 »Davids lijkklacht", te Middelburg 20 Mei.

1757 »Dankbare verzuchting" op denzelfden dag.
1758 »Verzuchting" 1 Februari.
1759 »Dankzegging" 1 Louwmaand.
1770 »Afscheidsgroet."
1772 »Belijdenis en Bede op den biddag".

Al die verzen in onderscheiden maat, getuigen dat zij ervaren was in den versbouw, meesteres van de taal en kernachtig wist uit te drukken wat zij dacht.

Susanna Maria Mill, weduwe van Willem Hendrik van Harskamp, pred. te Amsterdam, overleed te Utrecht 30 Aug. 1780,oud 55 jaren.

Na haren dood verschenen eenige lijkzangen ter harer nagedachtenis, die gedrukt zijn in groot kwarto-formaat; berijmde condoleantiebrieven aan hare zuster, jonkvrouwe Cornelia Elisabeth Mill, gedicht door A. R. Croonenberg, wed. Swanenburg, die bij al het goede dat zij van de overledene zegt, ons leert:

»Haar zangen reezen naar den troon
In de edele Poëzy, op Godgewijde snaren,
Zij bande 't laag en 't wuft uit haar verheven toon
En schonk een zuiver dicht, in taal en kunst ervaren,
Dat of het klaagt of juicht, de juiste snaren drukt,
Den lezer treft, beroert, verrukt".

Ze had, zegt de wed. S., een mannelijk verstand, een schranderen geest, hield in huiselijken kring stichtelijke voordrachten, gebruikte het mikroskoop om bloemen en insecten te onderzoeken, had een beminnelijk, rustig karakter en deftig gelaat, een zwak gestel. Ja. Aa. Oosterdijk bezong haar ook, doch slechts in weinige regels, die niet veel beteekenen.

De verzameling wordt besloten door een gedicht van de bekende E. M. Post, die tot de zuster der overledene o. a. deze regels richt:

»Haar levendig geloof en Godgewijde deugd,
Die liefde en Godsvrucht in uw boezem aan deed groeijen,
Haar lieflijk snaargezang wekt u niet meer tot vreugd,
Nooit zal ze uw oor meer door haar citherklanken boeijen".

waaruit blijkt, dat mevrouw van Harskamp niet alleen de dichtkunst beoefende, maar ook citer of guitaar bespeelde.

Een lijkkrans, welken zij in 1756 in 't licht gaf, leert ons, dat haar betreurde vader was David Mill, professor in de theologie te Utrecht Mij is onbekend of nog andere harer verzen gedrukt zijn; daar zij in 1725 moet geboren zijn, getuigt het eerste vers van haar in de verzameling, geschreven toen zij tien jaren telde, van vroegtijdige ontwikkeling. Minstens toch evenaart het, zoo het niet overtreft, het gedicht »Aan een Beek" in de »Ontwaakte zanglust" van mevr. Overdorp, geb. Post In het midden der 18e eeuw woonde in de Turfstraat te Arnhem naast de Waag een apotheker Mill of van Mill, misschien haar oom. De familie van Harskamp is beter bekend. De Lichtenbeek bij Arnhem behoorde in 1685 aan een heer van Harskamp; hij ontdekte aan de overzijde van den weg rijke waterwellen, verkreeg van de stad zes of zeven morgen heide in erfpacht en legde den grond tot den tegenwoordigen fraaien aanleg van dat landgoed.

A. J. C. KREMER.

[Zie over de familie van Harskamp eenige aanteekeningen in *Herald. Bibl.*, 1881, bl. 35, 169, 93.]

VRAGEN.

Werken de Abbenbroek. In de bibliotheek te Wolfenbuttel was volgens Lessing een handschrift van Martialis, aan welks slot de woorden gevonden werden:

Scriptum Ferrariae per manum Theoderici Nicolai Werken de Abbenbroek. Anno domini nostri Jesus Christi 1446.

Is iets meer van dien Westfries Dirk Nicolaasz. Werken van Abbenbroek bekend?

A. J. C. KREMER.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Geert van Wou (XXV, 502; XXVI, 169 *O.*). Zie over dezen keizer der klokgieterskunst, geboortig uit Hintham bij 's Hertogenbosch, van

1480 tot zijn dood in Dec. 1527 inwoner van Kampen, waar hij begraven ligt in de Bovenkerk, de schoone voordracht van J. W. Brouwers, pastoor te Bovenkerk bij Amsterdam, gehouden op het Taal- en Letterkundig Congres van 22—24 Aug 1878 te Kampen, in de *Handelingen* van dat (XVIe) congres (Kampen, Laurens v. Hulst, 1879, bl. 279—89. Op den laatsten dag der bijeenkomsten werd een krans nedergelegd op zijn graf, waarbij gezegde geestelijke een gedicht uitsprak. Vgl. ook *Nav.* XXIII, 566. J. A.

Klokkenspelen (Alg. Reg. I en II; XXII, 236, 390; XXIII, 238; XXIV, 414). Het klokkenspel op den toren der Garnisoens-kerk te Potsdam, nog in wezen en in gebruik, is in 1735 gemaakt door een te Berlijn wonenden Nederlander, Carsseboom geheeten. Zie den omslag van aflevering 10 van het tijdschrift Daheim, jaargang 1880.

JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

Een oudfriesch speeltuig, hammel of hommel genoemd. In het Verslag der handelingen van het Friesch Genootschap van geschied-, oudheid- en taalkunde, te Leeuwarden, over 't jaar 1879—'80, vindt men de volgende mededeeling:

»De secretaris leest een brief van den heer Leemans omtrent »een muziek-instrument der oude Oost-Friezen, Hammel genaamd, »dat oorspronkelijk daar uit West-Friesland zoude zijn ingevoerd. »Hij vraagt of het in dit gewest ook nog, en zoo ja, onder welken »naam, bekend is.

»Niemand der leden weet echter eenige inlichting te geven".

Ofschoon ook my in ons nederlandsch Friesland zulk een oud speeltuig nooit voorgekomen is, en ik evenmin aldaar iets dienaangaande ooit vernam, zoo kan ik toch wel eenige nadere inlichting geven. Uit de hier beneden volgende mededeeling blijkt, dat niet slechts in Oost-Friesland, maar evenzeer in Noord-Friesland oudtijds dit speeltuig bekend en in gebruik was, en dat ook de

Noord-Friesen, evenals d'Oost-Friesen, het voor uit Nederland herkomstig hielden. Het volgende staat vermeld in 't zeer belangryke werk van J. G. KOHL, Die Marschen und Inseln der Herzogthümer Schleswig und Holstein; Dresden 1846. Er wordt verhaald van een oude vrouw Friesin, van het eiland Föhr in Noord-Friesland: »Sie besass auch noch ein »altes, musikalisches Instrument, eine Art antik geformter Cither, »welche sie vor sich auf den Tisch stellte, um mir ein altes Stück »darauf vorzuspielen. Sie nannte diese Cither eine *Hommel,* und »sagte, es gäbe nur noch wenige Hommeln auf der Insel, die aber »wohl alle, ebenso wie die ihrige, aus Holland hierher gekommen wä»ren. Diese Hommel hatte bloss messingene Saiten, von denen »einige parallel neben einander gespannt waren, die anderen aber in »divergirenden Strahlen sich auf dem Instrumente verbreiteten. »Die ersten griff sie mit dem Finger und riss sie mit einer Feder»spule. Am Schlusse jedes Satzes aber fuhr sie mit der Federspule »über die divergirenden Saiten hin, die gleichsam nun mittönten »oder nachhallten und eine Art Echo des Spiels zu bilden schienen.

»Ehemals, sagte mir meine alte Freundin, wären solche »Hommeln häufiger gewesen, und man hätte wohl nach ihrer »Musik getanzt, während man jetzt immer Trompeten und »Violinen dazu haben wolle. Die meisten Leute aber hätten die Hom»mel im Hause gehabt, um darauf den Sonntagsnachmittagpsalm, »der sonst in jeder Familie gesungen worden sei, zu accompagniren. »Dieser Sonntagnachmittagspsalm, den man in Ermangelung »einer Hommel auch wohl mit einer einzelnen Violine begleitete, »ist jetzt wie die Hommel in den meisten Häusern verstummt. »Doch soll man noch hie und da aus dem einen oder anderen Hause »zu der besagten Zeit die Stimme eines alten Mannes oder einer »alten Frau vernehmen, die nach alter frommer Weise den Nach»mittagspsalm absingt".

De bovengenoemde vraag aan de leden van 't Friesch Genootschap gedaan, neem ik hier over, en stel haar den navorschers voor.

Was die friesche *hommel* of *hammel* misschien hetzelfde speeltuig, dat in de 17de eeuw in Holland als *luyt* bekend en in gebruik was?

JOHAN WINKLER.

TAALKUNDE.

Westgeld. In *Nav.* XXIX, 368 werd naar de beteekenis van »veestghelt" gevraagd, en ik stelde de verklaring voor, die ibid. XXX, 559 voorkomt. Thans bemerk ik, dat ibid. XXI, 551 gevraagd wordt naar de beduidenis van »westgeld". 't Komt mij voor, dat dit eene minder juiste lezing van hetzelfde »veestghelt" wezen zal. Maar..... videant prudentiores!

J. A.

VRAGEN.

't Huys ende afcomst van Britten (XXX, 409, 556). Kan de reden der betiteling van zeker product als *Engelsman* of *Brit* misschien hierin gelegen zijn geweest, dat die natie zoo uiterst behoedzaam is in het uitspreken en noemen van dergelijke zaken? Vgl. hun »inexpressibles" voor »culotte" (troisième). Of anders hierin, dat de Nederlanders vóór dezen steeds overhoop lagen, ruzie hadden met de Engelschen, terwijl »ruzie" in de platte volkstaal weleens str... heet; vgl. »dat geeft str...", of »daar zal str... van komen", d. i. »ruzie". — Zoo neen, is dan die betiteling ook soms voortgevloeid uit de kwalifikatie der Engelschen als homines caudati, staartmannen (*Nav.* XXIV, 341)? — Zoo wederom neen, dan hierin, dat men zulk een product ontwarende, er voor uit den weg gaat, terwijl men een deftig man op zijn pad ontmoetende, dezen eveneens uit den weg treedt? De Engelschen nu waren van ouds wegens hunne deftigheid bekend, gelijk de Franschen om hun wuftheid; zie *Nav.* XXI, 306.

Male. Ds. H. Colenbrander, in zijne te Amsterdam in 1856 verschenen nieuwe uitgave van de vier Evangeliën volgens Tijd-orde naast elkander gerangschikt, verklaart het woord m a l e door spijsvoorraad; ik kan, schoon wel samenhang voelende tusschen »male" en den voorraad daarin, echter niet beoordeelen wat het Grieksch heeft (Matth. X: 10, Marc. VI: 8, Luc. IX: 3). Professor Ypeij in zijne Taalkundige Aanmerkingen over »Verouderde en Minver-

staanbare woorden in de Statenoverzetting des Bijbels" (Amsterdam, 1807), bl. 53, zegt op Luc. IX : 3. »'t Woord betekent een *zak*, *reiszak*, *pera viatoria*. Hier en daar in ons vaderland (met name in Z. Vl. en op en over de grens) is hetzelve in die betekenis nog bekend en gebruikelijk. In den Reinaerde (herstelde tekst van Dr Jonckbloet) vinden wij het tweemaal vs. 400 en 889. Dr. J. teekent in de verklarende woordenlijst aan: Male, maag, eigenl. zak, reiszak, koffer, zie Maerlant, Sp. Hist., III, 68, vs. 93, vgl. Flor. Gloss. — Willems (2e uitgave, door Dr. Snellaert, Gent, 1850), teekent in het glossarium eenvoudig aan: Male (voor maeg) 400, 889. Vrage: wat te denken van Ds. Colenbrander's verklaring tegenover die van twee hooggeleerden. Ik ben tot het woord »male" gevorderd in mijn klein Z. Vl. idioticon, en heb behoefte iets meer te weten. G. P. ROOS.

[Het Grieksche woord πήρα, door de onzen met *male* overgezet, wordt van de lexicographen vertolkt door »zak", inzonderheid zoodanig een als de bedelaars dragen, doch de glossaria der ouden, door Labbeus uitgegeven, spreken enkel van »mantica", »follis", d. i. reiszak of lederen zak. De Wette vertaalt de Matth. X: 10 voorkomende woorden »male tot den weg" door »Reisetasche". Het Bijb. Wdbk. voor het Christ. Gezin" (Amst. 1855) zegt eenvoudig: »het woord beteekent *een zak*, vooral een *reiszak*. In onze dagen kwam het door tusschenkomst der Engelsche taal wederom in gebruik in onze woorden *overlandmaal, brievenmaal*". Colenbrander heeft dus in »spijsvoorraad" den zin des woords, niet het woord zelf teruggegeven.]

Woorden en spreekwijzen, elders verouderd, deels nog in Westelijk Zeeuwschvlaanderen in gebruik of aan dat gewest bizonder eigen.

Sedert eenige jaren heb ik er mij op toegelegd onze oude nog gangbare woorden, enz., op dit hoekje gronds in gebruik, aan te teekenen en ze in beredeneerde orde te plaatsen. Ik heb mij op mijn vijf en vijftigjarigen leeftijd geoefend om vlug een latijnsch woordenboek na te slaan en zooveel mogelijk tot den grond der woorden en vormen dezer taal te geraken, wat mij tevens als 't ware dwong ook met Fransch, Hoogduitsch en Engelsch te

rekenen, al moest ik mij er dan ook een medelijdend schouderophalen van het jonge Holland door berokkenen. 't Ligt in den aard der zaak, dat waar ik den Navorscher eene ontdekking op ons oud taalgebied mededeelde, 'tzij dan meerder of minder nieuw, nader of beter, ik er tegelijk voor mijn doel eenige winst meê deed, waarvoor ik mannen als onzen voormaligen bestuurder, de heeren Winkler, Frederiks, in één woord, allen die zich den »mesthoop" [1]) (o zoo'n nuttig voorwerp, zoo veelzijdig nuttig in ons gewest!) niet schamen, hartelijk dankzegge.

Ik heb vroeger nog al eens misgetast, geen wonder! ik zocht te weinig, ik lachte weleens met de vele aanhalingen, b. v. in het woordenboek, thans kan ik ze waardeeren, de hemel gave dat iedere letter haren bepaalden kundigen bearbeider hebben kon. Dan ter zake. Zie hier misschien wat nieuws en wat ouds.

Alsan, eigenlijk al 's an, dat is altijds an, zooals ook in Z. Vl. gezegd wordt altiis (altijds) an, gedurig aan, dikwijls. Als an en altiis an werden echter onnadenkend als gelijk beteekenend gebruikt. Als an onderstelt eene tusschenpoozende, altiis an eene gedurige werking. Hij plaagde mij eerst alsan, in 'teerst plaagde hij mij nu en dan maar toch dikwijls, nu plaagt hij mij altiis an, zonder ophouden. Voor alsan schrijft de Zuid-Nederlander het Gallicisme durende eenigen tijd. Heb ik 't verschil goed opgemerkt?

Bare neute. Misschien, ofschoon ook in België tusschen ander hout als 't ware in 't wild wassende, is ze een kind der cultuur, want het is een zeer groote soort van hazelnoot, evenals deze op struiken, doch ook gekweekt op ruim manshooge boompjes groeijende. Sla ik Kiliaan op, hij laat mij in den steek, tenzij ik op »baar", zijne verwijzing naar apertus mag aannemen, waaromtrent het woordenboek een aantal verklaringen geeft, die heel goed op baar geld, bare zee, zelfs op openbaar heenwijzen, doch die ik op barenoot niet weet t'huis te brengen. Wel vinde ik Bael-not, Balunus en nux muscata selecta, maar dan zegt het lexicon eikel, kastanje, banaan, dadel, balsemvrucht en balsemboom. Wie helpt mij bare-neute verklaren?

---

[1]) Toespeling op *Nav.* XIV, 191. RED.

Ik vinde onder Groede nog den ouden Baren- of Yevendijk, maar — die ligt niet ver van de Baarsanden, oudtijds Bersant, en is misschien heel iets anders.

Brat. Zoo noemt men de levendigheid, neiging tot schichtigheid, onrustigheid der trotsch daarheen stappende paarden. Men spreekt van 'n koppel of 't tuug bratte pêrden; men waarschuwt: voorzichtig (h)oor want de pêrden ziin brat — staan brat! Van iemand die goed in 't vleesch zit en daarbij levendig en scheutig is zegt men: hij staat brat. Kan hier prat bedoeld worden?

Gewaai. In ons vaderland plant men wilgen en populieren, somtijds elzen en berken, zeldzaam eikenboomen, die men op zekeren leeftijd ter hoogte van 7 à 8 voet afhakt of afzaagt; en zoo verkrijgt men tronken of knot-boomen. De meest bekende zijn wel de knotwilgen, wier takken om de vijf of zeven jaren worden afgehouwen en die in de plaats der afgehouwene telkens weêr nieuw lot schieten; oude tronken krijgen daardoor een kop en mettertijd een eerwaardig voorkomen. De takken, op zoodanigen kop wassende, noemt men zeer eigenaardig *gewaai.* Nu draagt het hert ook takken op den kop en dit is zijn *gewei.* Zijn *gewaai* en *gewei* hetzelfde?

Gouden oor-ijzer. Gouden ijzer? Och ja, immers wettigt het gebruik het woord, dat ik altoos zonderling vind; doch lettende op de zeden, gewoonten en kleederdrachten, ook der Zeeuwsch-Vlamingen, komt het mij niet meer zoo geheel zonderling voor, tenminsten indien mijne voorstelling van een oor- of hoofdijzer juist is. Zij is deze: een dunne ijzeren, vaak vertinde band, die rondom het achterhoofd gaat en boven de ooren uitkomt, waar ter plaatse gouden krullen, kurkentrekkervormig zijn aangebracht. Dus een ijzer met goud. Een diamanten kruis is bekend, toch is het kleinste deel diamant, 't zijn diamantjes in een zilveren figuur gevat.

Grijspens. 't Zeeuwschvl. heeft kniespense; zie *Nav.* XXVII, 628. Cats heeft in zijn Selfstrijt het vers:

»Nau-siender. Knorrepot, Grijspens, Genuchtsverdrijver".

Ik zou haast vragen, heeft Cats hier goed gespeld of opgemerkt? Moet het niet zijn greins-pens of greit-pens? Greiten ('t Z. vl. heeft grêten, uut grêten, op schreijenden, nabouwenden toon bespotten) en in zijn Kinder-lijk zingt Vondel:

Waarom schreit gij,
Waarom *greit* gij
Op mijn lijk?
Boven leef ik,
Boven zweef ik:
Engeltje van 't hemelrijk? [1])

Matje 'n zetten. — Een jongen springt over een sloot, zijn makker kan hem niet volgen en nu roept de springer: Hê! 'k heb je een matje gezet. Kan het Lat. *fessus* hier licht geven [2]), en is schaak-mat hier van beteekenis of verwantschap?

Rammeltute. De Z. vl. bezigt dit woord voor ons rammelaarster, eene veel pratende vrouw, die allerlei door elkander rammelt. Is tute dezelfde uitgang als in ijdeltuit? Er is hier meer. Voor een vijf en twintig jaren nog droegen vrouwen (boerinnen) van zekeren leeftijd onder Eekloo en Heille, evenals nog hier en daar in Westvlaanderen, eenė muts, die tute mutse heet. De vorm is een kleine kamerdoeksche bol, doch daaraan zit van stijve tulle of dito fijne kant eene strook, 't best te vergelijken met een koolschepper of schop der winkeliers, waarmee ze drooge waren scheppen.

Heeft nu Cats zijne doeken (Anna Maria van Schurman noemt hij een perel van den doek!); kent Poirter ze —

Och als doeken
dragen broeken,
dat is voor den man een kruis. —

heeft het Z. Vl. *witte mutsen*, alle drie voor vrouwen of meisjes; dan hebben we misschien ook voor vrouw nog de tute-mutse, en, daar ze door bedaagderen gedragen wordt, de rammeltute, praatmoer, commère, enz.

---

[1]) Grijnen is eigenlijk het jankerig, krenselig schreien van jonge kinderen, en heeft niets dat naar bespotting zweemt. Dit zou dan ook in de aangehaalde strophe van Vondel allerminst passen, neen, onzin baren. Misschien smeedde deze dichter een »greien" uit »grijnen", om den klank van het onmiddellijk voorafgaande »schreien" na te bootsen. Cats heeft in zijn Selfstrijt een grijnpens, d. i. een zaniker op 't oog, een zeurkous in groot folio. In dit woord beduidt »pens" het lichaamsdeel: vgl. »dikpens, pap-pens". *Red.*

[2]) Hoe zou dat mogelijk zijn? *Red.*

Schabbe voor *kiel*. Kan dit komen van schobbejak of maliënkolder? Kiliaen heeft: toga levis.

Als voorbeelden van bewerking mijner woordenlijst geef ik het volgende; misschien heeft onzebestuurder of een of ander mede werker er voor mij leerzame aanmerkingen op.

Suffe. Wat een suffe is weet ik zeer goed: 't is een speelgoed, behalve voor kinderen, en 'k zag er meermalen bejaarden op suffen. Ik bezat twee zoogenaamde tooverbeurzen waaruit men vergeefs, de samenstelling niet kennende, een gulden poogde te halen. Vooral bestaat er een uit lange vierkante palmhouten staafjes saamgesteld kruis, dat, uiteengenomen zijnde, door slechts enkelen weder kon samengevoegd worden, zonder dat er een blokje overschoot. Ook een plank met twee koperdraden en beweegbare tongen, waaruit ringen moeten verschoven worden. Dit alles zijn suffen. In den jongsten tijd kreeg ik een *casse-tête*-spel, een doos met een plankje en twee prenten er in, in het plankje is eene uitholling voorstellende een melkkannetje, deze holte moet met donkerbruine houtjes aangevuld worden, en geeft dan de afbeelding van zulk een kannetje. Bij de prenten behooren een aantal kartonsnippers en vormen, waarmede men al de op de prenten afgebeelde voorwerpen kan naleggen; ook de zoogenaamde legkaarten, heel aardig ook op het onderwijs in de aardrijkskunde toegepast, en de blokdoozen behooren hiertoe. Maar ziet, nu vinde ik bij Cats, Vrijster, blz. 26, fol. ed. Schipper:

Geef maer een siel een onderkeurs,
Een doecken huyf, een nieuwe beurs,
Een onderriem, een suffering —

en vraag: wat is een suffering?

Tiinghel. Brandnetel, urtica dioïca, maar ook een smalle lat, om over reten in dakbeschotten, zolders en schutsels te spijkeren. Van dit woord de werkwoorden: lijdend, zich tiinghelen, zich branden aan de netelen; bedrijvend, betiinghelen, met zulke dunne latten bespijkeren [1]). Nu is er echter nog een derde betiingheld en wel overdrachtelijk. Ik heb een meisje verboden kersen te plukken, maar ze kon 't niet laten, ze is er *betiingheld* achter. Het

[1]) Vgl. *Nav*. XXV, 312. *Red*.

gevolg van zich tiinghelen is jeukte, het gevolg van jeukte onrust en bewegelijkheid, zoo ook overdrachtelijk begeerte, bijgevolg onrustige beweging, zich uitende in de poging om de kersen te verkrijgen.

Tumen. De vlagen van razernij of woede van den dollen hond noemt men in Z. vl. tumen. Hij is niet gevaarlijk als hij zijn tumen niet heeft. Overdrachtelijk, vrouwen of meisjes in zekeren toestand krijgen hun tumen, uiten zich in gekheid, lachen, zingen, springen, kortom in ongestadigheid. 't Woord is oud. Maerlant, Spiegel Hist., II, bl. 117:

»Te dien tiden soude Herodes houden
Feeste, als die costumen wouden,
Van siere feeste, der *tuumde* en spranc
Een deirne vor 's Coninc banc".

Dus, dansen, maar ook vallen, want ib. bl. 125:

Den riken man —
Die Lazaruse ontseyde die crumen,
Daer hy omme moeste in die helle *tumen* [1]).

Vergelijk Ypey, Verhandeling over verouderde en min bekende woorden in de Statenoverzetting des Bijbels, Amst. 1807. Van dit tumen ook ons tuimelen, kopjen over tuimelen. Tusschen de verschijnselen der watervrees en der vallende ziekte (epilepsie) is wel overeenkomst, en tot dansen, enz., maar één stap; men denke aan den St. Vitusdans. 't Volgende is misschien iets nieuws:

Zoo zwart als een moor, is in Z. Vl. zoo zwart als een moôr namelijk zoo zwart als een moôre, groote water- of theeketel, die bij de Vlamingen zelden van 't vuur is. Vanwaar echter de naam moôr en moôre, voor dezen ketel? Zou het toch ook geen vergelijking zijn en de ketel juist om zijn zwartheid moor heeten?

Vimme. Muster (mutsaard), hout-blok. Een vimme is in Z. Vl. een op het erf opgerichte stapel hout om droog te worden voordat het in houtstal of houthok geborgen wordt. De vorm is als die van een huis, twee puntgevels en aan beide zijden schuin dak van takkebossen, voor 't afloopen van 't regenwater. Vim schijnt verwant met iets dat *door samenhang verbonden*, *contextum* is, zie Kiliaen op vitse; — ook, bandroede, in dezen het Z. Vl. wisse, *vimen majus* aanduidende.

---

[1]) *niet* vallen, *maar* tieren, razen, zich verbijten van woede? *Red.*

Waterwerven. Onder dezen naam kent de Z. Vl. drie soorten van wulgen (wilgen, salices) als de salix triandra, s. aurita en s. cinera. Vanwaar deze naam? Zijn het eenvoudig wilgensoorten die op de werven bij het water groeijen. Werven, scheepstimmerwerven b. v. schijnen op ligging nabij 't water te wijzen of iets met water gemeen te hebben. Havekens werve, waterlooze werve, als plaatsnamen, hebben hier zeker wel beteekenis. Welnu, de boerenwerven, de grond waarop de gebouwen staan, op de hofsteden, zijn op menige plaats door sloten of grachten geheel of gedeeltelijk omringd, en deze worden in den regel met knotwilgen, vaak ook geheel of ten deele met struikwilgen, — en dit zijn onze waterwerven — beplant. Kan de naam der groeiplaats niet op die van het hout overgegaan zijn?

G. P. ROOS.

[De ketel heet ongetwijfeld aldus om zijn zwartheid; immers het spreekwoord, 't is de moriaan (gewasschen of) geschuurd, waaraan velen een Bijbelschen oorsprong toekennen (uit Jer. XIII, 23), wordt door anderen rechtstreeks met dien zwarten ketel in verbinding gesteld. Doch ook de Franschman gewaagt van »la tête d'un more". De spreekwijs zal wel uit Aesopus' fabel zijn ontstaan. Vgl. ook den »half gewasschen moor" van *Nav.* XXII, 202, en »a Black Moor made White" van ibid., bl. 249. Overigens is moor (moriaan) als benaming van een roeterigen waterketel, geen Zeeuwsch-Vlaamsch *idioom;* in Holland (*Nav.* VII, 357) en in het land van Kuik (ibid., VIII, 344) wordt die ketel ook aldus bestempeld.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Grafzerken te Breda met genealogische gegevens (Vervolg van XXXI, 236—47).

Montens. Sepvltvre.

Jor. Anna Cornelis Montens N Dochter, wed. Sr. Johan van Diependael, Eertijts schovtet in dē Haghe, Die Overleedt Den 1 december 1666.

Bidt Voor De Sielen.

Een tak dezer familie bestaat nog in België, en bezit alhier verscheidene goederen.

Getr. 16 Juli 1724 Huijbert Wijtman Montens, wedr., en Elisabeth Wertjens, beiden van Teteringen.

Id. 8 Oct. 1730 Adriaan Timmermans, geb. te Etten, en Lucie Montens, ged. (R. C.) 27 Nov. 1698, Adriaan en Theresia Loopes dr.

Id. 19 Oct. 1730 Antoine Montens, wedr., en Anne van Munster, wede. Christiaan Drijvers, geb. te St. Truijen, wonende te 's Hage.

Id. 23 Febr. 1732 Matthieu Weisskop, geb. te Sambielt in den Elzas, en Marguérite Montens, wede. Zij werd als wede. begr. 30 Mei 1747.

St. 6, begr. 9 Juni 1747, Hr. Petrus Ludovicus Josephus Montens.

St. 4, begr. buiten 7 Apr. 1755, Hr. Cornelius Jacobus Montens. Zijn wede. Maria Françoise van Dunne st. 9, begr. 12 Nov. 1762.

St. 6, begr. 11 Mei 1785 Mr. Cornelis Ludovicus Montens.

St. 15, begr 17 Juni 1769 Theodorus Ludovicus Josephus Montens, heer van Zuidewijn.

St. 8, begr. 11 Aug. 1785 Maria Elisabeth Montens.

St. 17, begr. 19 Mrt. 1802 te Meel, Catha Joha. Adriana van Niel, douairière Mr. Johannes Gerard Montens

Movrsan (Ferrier).

Ferrvm non fervm.

Onder deze spreuk twee wapens gedekt door een aanz. helm met wrong, zonder helmteeken. Onder de wapens:

»Hier leijt begraven Fransoeys van .... Movrsan, ritmester .... compagnie cvirass .... 22 Jvly Ao. .... ende vrouw Anna .... sijn huysvrovw, S ... in Jvny in het jaer ......

Het opschrift is in zijn geheel onleesbaar door een bank. Op de zerk zijne 8 kwartieren.

Ferrier. Gevierend.: 1 en 4 vier lansijzers, 2 en 2 schuinrechts liggende (Ferrier du Châtelet); 2 en 3 twee gekruiste lansen.

Craiselles. Een uit de linkerzijde komende arm houdt een ontwortelden boom, en

Comte. Uitde linkerzijde komt een zwijnskop, vergez. van een schuinrechts liggenden boomtronk. In een schildhoofd 3 vijfp. sterren.

Malsan. Een traliewerk. Ieder vak beladen met een

	is vergez. van een wassenaar. In een schildhoofd 5 p. ster.		wassenaar.
Lievtavlt.	Zie 't Armorial.	Beringier.	Vijf palen, en in een hartschild 3 schuinbalken.
Dvpvys.	Een kruis, waarover heen een schuinbalk.	Barallier.	Onzichtbaar. Mogelijk een schuinliggend Latijnsch kruis.

Jammer dat de naam zijner vrouw mij onbekend bleef, daar zij door bastaardij uit Nassau-Oranje sproot. Is zij van elders bekend? Haar wapen is : Gevierend., 1 en 4 weer gevierend. van Nassau, Katzenelbogen, Vianden en Dietz, in een hartschild Veere (dwarsbalk); 2 en 3 eveneens gevierend. van Châlons en Oranje, en hartschild Genève. Over de vier hoofdkwartieren een hartschild Buren, en over alles heen een schuinstreep.

Nuyssenaer. Op een stuk steen in oude letters:
»hier leet begravē Lambracht nuyssenaer eñ hillegont sijn . . . ."

Oesterzeel. De afbeelding van den gestorvene op de zerk. Om den rand: Hic est sepultus venerabilis vir dñs Jeronim^{v}. Oesterzeel, Canonic^{v}. hvi^{v}. ecclesiē. obiit A^{o}. xdc xxix . . . Septēbr, die xxi . . . ata [1]) . . requiescat in pace. Van Goor geeft als kanunniken der O. L. V. kerk alhier, 1502 Wilhelmus, 1514 Hieronymus van Oesterzeel.

Dirk van Oesterzeel was schepen 1522 en 23.

Van Olmen. Cursief. Begraven . . . . . Van Olmen, die . . . .
In kapitaal daaronder:
anno 1610 den . . . december is in den Heere ontslapen Goivert Dierix en gebore tot Antwerpen, ovdt 42 jaeren. In 't schild een merk 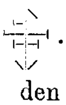 .

Om den rand eener kleine zerk slechts leesbaar: ende Saba. Op de zerk . . . van Wolbergien sijne Hvysvrov, sterf den 2 April 1633, ende Engelken van Olmen hare dochter, die hvysvrov was van Peeter Jandsen van de Loo, sterf den 15 ? September A^{o}. 16. 5, met Maria van Olmen, sterft den 28 Meij 1652.

---

[1]) aia = anima? *of* actate? *Red.*

Petronella ged. 3 Sept. 1690, dr van Christiaan Jansen en Maria van Olmen. Joha. van Wageningen, wede. Pieter van Olmen, st. 20, begr. 24 Mrt 1749. Josephus van Olmen, st. 17, begr. 21 Mei 1793.

Pieternella de Kanter, wede. Cornelis van Olmen, st. 31 dec. 1795, begr. 4 Jan. 1796.

Van Opstal. Hier leijt begraven Juffrouw Adriana Maria van Opstal, Huysvrouw van Sr. Peeter van De Goorberg, stierf den 28 Maert 1734.

Pierre van den Goorberge, tr. 26 dec. 1728 Adrienne Marie van Opstal.

Zijn wapen op de zerk, gedekt door een halfaanz. helm zonder helmt., is golvend gedwarsbalkt van 4 stukken, vergez. van 3 zwemmende eendjes, 1 en 2 geplaatst.

De familie v. d. G. oefent reeds gedurende drie eeuwen in 't zelfde huis dezelfde zaak uit.

De Peydeson. Kleine steen. 't Schild onkenbaar.

»Hier leijt begraven jonker Lovis de Peydeson van ... attet .. ende sterf den 25 ivnivs 1625".

Piermans. Zie 't wapen in 't Armorial. Helm: halfaanz. met wrong. Helmt. een zwijnskop tusschen een ant. vlucht.

D. O. M.
Sepvltvs hic jacet D
Christianvs Piermans,
filius Petri IV, Licentiatvs
civitatis Bredanae graphyscivs,
et qvondam in svpremo
consilio brabantiae advocatvs
obiit Anno Millesimo
qvingentesimo octogesimo
secvndo 14e Janvary.
Reqviescat in pace.

Polyet. Hier leijt begraven Wilhelm Felix Polyet ovt weesmr deser stadt, sterf den 24 September A°. 1646, ovdt 77 jaeren, ende Maria Polyet, sterf den 18 jany. 1652. Het ingelegde wapenschild is verloren gegaan. Daaronder: Hier leght begraven Antonia Wiltens, hvysvrov was van Willem Polyet, sterf den 28 april

1622 ovdt omtrent 52 jaeren, eñ Antonia Comans, hvysvrou van Johan Schouwe, sterf 1653, 17 decē.

Om den rand: Hic jacet sepvltvs venerabilis vir dñs qvarinvs Polyet cnōīcvs hvjvs ecclesie.... onleesbaar. Deze was kanunnik van O. L V. 1589.

De Pottre. Hier leijdt begraven Dominicvs de Pottre, in sijn leven raedt ende tresorier van H. L. M. Philips Willem Prince van Orangien, grave van Nassau....... sterft op ten 9 Janvary, Ao. 1619.

't Vrouwenschild en de ruimte onder beide schilden voor de vrouw opengelaten, zijn nooit ingevuld.

Hij voert gevierend: 1 en 4 keper vergez. van 3 emmers; 2 en 3 dwarsbalk. In een hartschild over alles heen 10 penningen, 4, 3, 2 en 1.

Pretorius. Zerk met marmeren plaat waarop: Ostium sepulturae comitis De Pretorius et suorum. Daarboven in den muur van zwart marmer met wapen in wit marmer, 't opschrift in vergulde letters.

Het wapen is gevierend. 1 en 4 een 5 bl. kroon waardoor 2 van elkaar afgew. struisvederen gestoken zijn; 2 en 3 een gans. In een gekr. hartschild over alles heen een schuinrechts gepl. sabel, gevest omlaag, kruisende een kanon, de monding benedenwaarts gericht. 't Schild is gedekt door een 5 bl. kroon, waarop 3 helmen. Alleen de helmteekens van 1 en 3 — een vederbos — nog zichtbaar. Het wordt verder vastgehouden door twee leeuwen, is omhangen met de keten der Danebrogsorde, en omringd van vaandels, trommen, pauken en kanonnen. Onder 't schild:

Perenni memoriae
perillustri ac excellentissimo viro
Dno. Andriae augusto comiti de Pretorius,
equiti ordinis danebrogici
pedestris exercitus belgii foederati prefecto summo,
castellano et gubernatori Slusae quae est in flandria
subiectarumque urbium et fortalitiorum,
chilliarchō, etc., etc., etc.
Natus XIIo aprilis MDCLXXXIII
Obiit XXIIo Martii MDCCLXII

Hij is overleden te Zundert, en hier begr. 27 Mrt.

De Raadt. De drie schaatsen. Helm aanz. en gekr. Helmt: een schaats.

Hier leet begraven Joncker Elias de Raet ovt sijnde 48 jaren, sterft den 7 jannarius A°. 1668.

Elias de Raet tr. Catha. de Raet, waaruit: (R. C.)

1. Johannes Franciscus, ged. 1 Sept. 1659, get. Hendricus Franciscus de Raet, heer van Kerckhove, en Maria de Raet, vrouwe van Bruchem.

2. Margaretha Elisabeth, ged. 30 Dec. 1660, get. Dominicus de Raet en Elisabeth Michielsen.

3. Maria Angela, ged. 6 Febr. 1662, get. Maria de Roy.

Het eerstgenoemde kind zal zijn Johan François de Raedt van Kerkum, regent van 't gasthuis, schepen en burgemeester alhier tot 1713, en getr. met Abigael Catha. Nuijts [1]). Hieruit een dochter Amaranthe de R. v. K., ged. 31 Jan. 1694, waarbij getuigden Elias van Valencijn (Elias Nuijts v. Valencijn?) en Amaranthe Nuijts. Zij tr. 18 Febr. 1711 Anthony Rudolph de Salis, geb. te Meyenfeldt (Grauwbunderland), kapitein van een compagnie Zwitsers in 't regt. van Smit, later brigadier. Zij was wede. 1756. Winnen:

1. Catha. Jacoba Hortense, ged. 1 Jan. 1713. Get. Charles de Salis oudste hoofd der Graauwbunders, podesta van Tivan in Graauwbunderland, en Ab. Catha. Nuijts.

2. Johan Cornelis, ged. 8 April 1714. Get. Joh. François de R. v. K., Cornelis Nuijts en Dorothea de Salis, wede. Pestalozzi.

3. Arnold Justus, ged. 15 Sept. 1715. Peters: Mylord graaf van Albemarle, en Hercules de Salis.

4. Goubert Jan, ged. 30 Nov. 1716. Get. Johan Lucius de Salis, de baron van Halderstein, Johan Baptist de Salis en A. C. Nuijts, wed. de Raedt.

5. Rudolpha Distèque Amaranthe Johanna, ged. 16 Juni 1719.

---

[1]) P. Nuijts. De Bredasche Klio, etc Amst. Lescailje 1697. Hij dichtte nog »Treur- en Troostzang ten droevigen afsterven van P. van Bernaigie.

Ged. (R. C.) 26 Oct. 1698 Joris Franciscus, zoon van Jacob Nuijts en Josina Catha. Huybregts.

Ged. 8 Mei 1709 Magdalena dr van Marcus Boerhave, predikant alhier, en Adolphine Nuijts. Get. Mr. Pieter Nuijts, advocaat. Zij wonnen nog een zoon Jacob Pieter, ged. 8 Mei 1711.

Get. de kapt.-luit. Distêque de Salis, en Amaranthe Joha. Nuijts.

6. Jacoba Abigael, ged. 19 April 1720. Meter Jacoba Lucretia Nuijts.

7. Jean Baptist, ged. 9 Mei 1721.

8. Abigael Catha., ged. 1 Mei 1722. Mogelijk ondertr. zij te Yperen 24 Nov. 1739 Pompejus Onderwater, kapt. in 't regt. van den brigadier Schultz van Hagen.

9. Jacoba Amaranthe, ged. 30 Juli 1723. Get. Elias v. Valencijn en Margaretha Brugger, geb. de Salis.

10. Cornelia Catha., ged. 12 Juni 1732. Get. Cornelis Nuyts van Valencijn (Valenciennes?).

Ged. 8 Sept. 1659 Peter, zoon van Balthazar van Voorde en Maria de Raet. Get. Wilhelmina de Raet.

Ged. 30 Oct. 1665 Anne Margriet, dr van kapt. Jacob van Voord en Maria de Raet.

Roedolf Zanders tr. Lydia Maria de Raad. Wint:

1. Adelgonda Adriana, ged. 18 Sept. 1715. Get. Elisabeth Catha. de Raad en Christoffel Adriani.

2. Rudolph Hendrik, ged. 23 Aug. 1720.

3. Anna Barbara, ged. 6 Dec. 1724. Get. Barbara Middelaer·

Adam Planke tr. 20 Nov. 1718 Joha. de Raad.

Gerrit Willem van Hulst tr. Leida Maria de Raad (wede. Zanders') en wint Gerrit Willem, ged. 31 Maart 1727. [1])

---

[1]) Van de familie de Salis kan ik 't volgende opgeven.

Getr. 29 Oct. 1662 de Hr. Arent van Salis? auditeur van H. H. M. te 's Hage, en Juffr. Maria Kriecks van Rotterdam.

Ernst Willem de Salis, in 1695 generaal-maj., kommandeur der stad, tr. Ant. Sophia von Kostbottin (ook Kostbott). Hieruit de volgende kinderen ged.: Wilhelm Christiaan 30 Maart 1691; Gottlieb Erdman 9 Oct. 1695; Joachim Ernst 8 Jan. 1697 (peter, de magistraat); Baronia Maximiliana Louisa 13 Nov. 1698, en Juliana Maria 5 Juli 1701, door den predikant van 't regt. de Salis, Fred. Scribonius.

Johan Baptist de Salis, majoor bij een regt. Zwitsers, tr. Ana. Philippina van Zuylen van Nyevelt, waaruit Carel Goubert ged 10 Apr. 1718, get. de broeder des vaders Charles Goubert de S.; Arnoudina Martha Maria ged. 12 Mrt 1719, get. A. van Zuylen v. N. en jonkvr. Mary Anne, geb. barones van Leefdael; Ursula Margaretha ged. 22 Oct. 1721; Maria Ana. Elisabeth 1 Sept. 1723, en Arnoldina Joha. Philippina 24 Sept. 1724. De vader toen overleden.

Renesse. Zie bij van Goor het grafschrift op Frederik van Renesse, drossaard alhier, en zijne vrouw Anna van Hamal. Vóór hunne tombe een zerk waarop een vrouwenbeeld, waaronder: »Hier lieget begravē Joffrov Magdalena, natvirlike dochter van

---

St. 21, begr. buiten 27 Jan. 1757 Carel Frederik de Salis, generaal-majoor. St. 29 Jan. begr. buiten 3 Febr. 1757 zijn wede. Joha. Desabus.

Getr. 7 Febr. 1758 Antoine de Salis de Marschlins, geb. te Marschlins, majoor in franschen dienst in 't regt. de Salis, en Cornélie Adelaide van Leyden, geb. te Gorkum.

St. 15, begr. 17 Mei 1764 een kind van hopman Jan Baptist de Salis. Een doodgeb. kind van hem werd begraven 15 Juni 1767.

St. 7, begr. 12 Oct. 1767, majoor Johan Lutzy de Salis de Marschlins. Rudolph Ditèque de Salis, burger van Meijenfeldt, geb. te Breda, en ald. overl. 15, begr. 17 Mei 1781 als generaal-majoor, tr. 20 Apr. 1755 als majoor in 't regt. Grisons van Planta, Agnes Elisabeth de Bons, geb ald., st. 17, begr. 28 Apr. 1782.

Rudolph Anthony de S., schepen te Breda, tr. Mauritia Theodora Hilgers, st. 20, begr. 23 Mei 1802 (*of* 12). Hieruit: Anthony Jan Cornelis Gysbertus ged. 10 Aug. 1786, get. Jan Exardus Jeremias Verkloeke, oud schepen van Batavia, en Gesina Alida Blomhert geb. Meis; Adriaan Maurits Theodorus geb. 21, ged 24 Aug. 1788; Joha. Paulina Ida Theodora ged. 3 Apr. 1790; Gesina Adelaide, ged. 24 Mei 1792, st. 3, begr. 6 Juni 1792, get. G. A. Meis, wede. Mr. Egbert Blomhert, landdrost der Bataviscbe ommelanden; Joha. Jacoba Wilhelmina Louisa ged. 1 Sept. 1793, get. Jan Jacob Slicher, oud burgem. en ontv. te Gouda, en mevr. Wilhelmina Louisa de Quarles; Rudolf Anthony geb. 4, ged. 8 Nov. 1795; Mauritia Theodora, geb. 23, ged. 3 Mei 1798, st. 27, begr. 29 Juli 1801; Carel Paul Amarant, geb. 6, ged. 7 Juli 1800.

R. A. de S. is mogelijk ten tweeden male getr. met Sophia Cornelia, Adriana barones van Reede van Oudshoorn. Hierbij Sophia Antoinette, geb. 26 Juni, ged. 12 Juli 1807.

Jean Paul de Schorsch tr. Amaranthe Carolina de Salis, waaruit ged. in de Kleine kerk; 29 Apr. 1787 George Pieter Adriaan, get. George de Schorsch, luit. regt. Zwitsersche gardes, en Petronella Catha. Wouters, geb. Moorman dr van Arnout, burgem. van Hulst; 29 Juni 1788 Ulrich Peter; 12 Aug. 1790 Johan Baptist Theodoor.

Een Johan Baptist de Salis, denkelijk als luit.-generaal overl. 12, begr, 26 Jan. 1803, was gehuwd met Ada Adriana Moorman, st. 1, begr. 7 Dec. 1789. Bij een hunner kinderen vond ik als doopgetuige Carolus Paulus Dictéganus de Salis.

St. 9, begr. 12 Jan. 1792 Joha. Ida Albertina de Salis, vrouw van Julus Maris de la Sarraz.

Heer Jan vā Renesse, ridder heere vā malle, sij sterf A°. XV^C^XLIII op sīte marie magdalenē dach. Otrint dirnorne (?)

bidt Godt voer de ziele

Ovt was in de XVIII jaer.

(*Wordt vervolgd.*)

Geslacht Beukelaar (XXXI, 174, 5). Maria Beukelaar was 27 Febr. 1724 weduwe van Pieter Sandeling. Zij stond in dato als getuige over den doop van Theodora Cornelia Knollaert, dr v. Cornelis Gijsbertus, schepen, weesmeester en burgerkapitein te Breda, bij Cornelia Sandeling. — Over het woord »beukelaar" zie *Nav.* XXI, 247.

Geslacht Breton (XXXI, 109.). »Eene dochter van Jules Breton, mevrouw Dumont, schildert eene vischvrouw, die onder iederen arm een naakt kind komt aandragen, pas uit het zeebad gekomen". Salon van 1881. Parijs, 6 Mei 1881.

Geslacht Schrijver (XXII, 32, 4, 356; XXV, 17, 611). Deze naam bestaat nog in België. De schepen Schrijver nam aan het hoofd van den gemeenteraad van Laeken 2 Mei 1881 deel aan eene manifestatie ter eere van Prinses Stéphanie van België, de 10 Mei 1881 te Weenen in den echt getreden gemalin van den kroonprins Rudolf van Oostenrijk.

Geslacht du Toit (XXXI, 176, 7). De geneesheer van Schilfgaarde kwam April 1881 met den geneesheer van Wellington Dr. du Toit overeen de praktijk van dezen medicus, die voor zes maanden naar Europa vertrekt, gedurende dien tijd waar te nemen.

Familienaam Ter Borch (XXVIII, 129). Een Hendrik ter Borgh maakte in 1726 inbreuk op het recht der eigenaars van het goed Bernink of Breenink onder Winterswijk, buurschap Ratum, destijds H. Hunink cum suis, om in het veld, het Paalslat genaamd, behoorende tot het Mastenveld, plaggen te maaien. Het Hof van Gelderland veroordeelde hem 26 September tot schadevergoeding (Registers op het archief van dat Hof, bl. 275).

VRAGEN.

Geslacht de Bije. Voorouders en echtgenoote, geboorte en sterfjaar enz. worden verlangd van Hendrik de Bije, die twee dochters had:

1. Marie geh. m. Lenaert de Haen, overl. te Breda 1546.
2. Kathelijn geh. m. Hendrik Gherit Cornelis Huybrechts [1]).

Laatstgenoemde, weduwe zijnde, verkocht 20 Juli 1564 aan den Prins van Oranje het goed Emelenberg, nabij Breda gelegen, dat, blijkens den verkoopbrief »zij ende heur ouders ende voirsaten voir heur altijt beseten hebben". A. H.

Carel. *Nav.* XXXI, 57 *O* vraagt F. Caland naar de familie Carel en haar wapen. Ofschoon het volgende niet geheel antwoordt op die vraag, deel ik hier mede wat ik omtrent die familie aanteekende. Ik deed dit niet zoozeer uit een genealogisch oogpunt als wel omdat zekere Jansz. Carel (of Kaerel, gelijk hij zich noemde) in 't begin der XVIe eeuw hier ter stede eene bloeiende glasblazerij in werking hield.

Er is te weinig van de amsterdamsche industrie in 't algemeen en van de glasblazerijen in 't bizonder bekend, om niet belang te stellen in alles wat daaromtrent iets meer aan 't licht kan brengen.

Hoe dikwijls familieberichten dienstig zijn bij archaeologische nasporingen, zal ik hier niet behoeven te herhalen.

Daarom voeg ik bij het halve antwoord dat ik geef de vraag om nadere, zij 't ook opzichzelf onbeteekenende berichten, betreffende deze familie, en liever nog omtrent den tak van nijverheid die ze in Amsterdam uitoefende. Vóórdat ik wist dat de familie Carel iets met de Amsterdamsche industrie te maken had, zag ik ergens haar wapen afgebeeld. Ik teekende dit toen niet op, maar bedriegt mijn geheugen mij niet, dan kwam er een boom in voor van natuurlijken kleur in een veld van goud. Doch naast dien boom vertoonde zich eene andere figuur, welke mij ontgaan is. Ik vind dat wapen niet terug in het wapenboek der regenten van 't Nieuwezijds Huiszittenhuis, ofschoon Jan Jansz. Karel in 1580

[1]) Vgl. Genealogie van den Brandeler in *Herald. Bibl.* 1880, bl. 180.

tot regent van dit godshuis benoemd werd. Sedert ik echter reden had om belang te stellen in de Carel's, teekende ik het een en ander aan dat wellicht kan ten goede komen: Jan Jansz. Karel d'oude richt eene glasblazerij op in 1601; koopt 2 graven in de Zuiderkerk 19 Aug. 1614; begraven in een dier graven 1 Nov. 1616. Hij schijnt eerst te zijn gehuwd geweest met Jacomina Floris, later met Annetje ten Grootenhuis, die begraven werd in de Zuiderkerk 19 Aug. 1614. Uit zijn eerste huwelijk had hij:

Floris, geb. 1583, overl. Aug. 1588
Andries, » 1586, » 3 Sept. 1610
Pieter, » 1587, » 7 Maart 1640.

Het is onzeker uit welk huwelijk sproten:

Jan Jansz. Carel de Jonghe, woonachtig in de Breestraat begr. in zijns vaders graf 8 Juli 1620.

Adriaen Carel, woonachtig ibidem, begr. in zijns vaders graf 12 Dec. 1618. Laatstgenoemde had:

Pieter Adriaensz., en Andries Adriaensz. Carel, die beide voorkomen in 1632.

Straksgenoemde Jan Jansz. Carel d'Jonghe had tot kleindochter Barbara Carel, die in den echt trad met Jeronimus Ranst als zijne weduwe mede in de Zuiderkerk begraven 3 Aug. 1678.

Men mag aannemen dat Jan Jansz. Carel d'Oude nog eene dochter had, gehuwd met Boreel, althans werd 4 Dec. 1640 in zijn graf begraven Maria Boreel, die wel zijn kleindochter zal geweest zijn.

Eenige personen voor wie ik geene plaats weet zijn:

Hans Carel (zoon van J. Jz. Carel d'Oude?), begr. Zuiderkerk 25 Mrt 1621.

Rebecca Carel wed. Pieter Ranst, (dr van J. Jz. Carel de Jonge?), begr. aldaar 8 April 1648.

Adriaen Carel (zoon van ?), begr. aldaar 5 Oct. 1680.

Cathalijntje Carel (dr van ?), begr. aldaar 19 Oct. 1680.

MR. N. DE ROEVER.

Geslacht Ypelaer. Van Goor wijdt in zijne Beschr. van Breda, bl. 371, een kort woord aan het huis te Ypelaer onder Ginneken, in de baronnie van Breda gelegen, zeggende: »hiervan zijn af-

komstig de oude heeren van Ypelaer, die dit huis lang bezeten hebben en door gansch Brabant zeer vermaard geweest zijn".

Weet iemand mij eene genealogie van dit geslacht aan te wijzen, of, zoo niet, kan iemand mij genealogische opgaven daaromtrent verstrekken? Tot wanneer hebben de leden van dit geslacht voornoemd huis in eigendom bezeten? Hun wapen was In hermelijn een rood St. Andrieskruis. Iedere mededeeling, hoe gering ook, is welkom.

Bekend zijn de navolgende personen:

Johanna van Ypelaer, st. 1410, tr. Lucas van Erp.

Jan Huybrechts van Ypelaer, schepen te Breda 1418, voerde in zijn wapen een ster op het St. Andrieskruis.

Hillegont, wijlen Peter Huybrechts soons dochter, van Ypelaer, verkoopt in 1463 aan graaf Jan van Nassau twee bunders land, gelegen naast het Belcrumbosch bij Breda.

Cornelis van Y., schepen te Breda 1576—'77, tienman 1553, '63, enz.,

Petrus v. Y., kapellaan van de O. L. Vr. Kerk te Breda, 1558.

A. H.

Wapen v. Eyk. Moet er niet van jonker Jan v. Eyk of v. der Eyk (*Nav.* XXI, 610), maar blijkens zijn grafgesteente (*Nav.* XXIV, 419) van jonker Jan Jacob van Eyk († te Utrecht 26 Maart 1657) als componist van »der Fluyten Lusthof", sprake zijn; het is opmerkelijk dat het Armorial Général, hetwelk onder een vijftal wapens van gelijknamige familiën (van Eyck), dat van des jonkers grafzerk het eerst noemt, dit toekennend zoowel aan een Belgisch en Kleefsch, als aan een Nederlandsch geslacht v. Eyck, — als helmteeken opgeeft niet alleen de vlucht der grafzerk (met dit onderscheid evenwel, dat deze laatste die vlucht rechts van zilver, links van sabel, het Armorial daarentegen haar enkel van sabel noemt), maar bovendien tusschen die vlucht een paardekop van zilver met gouden halster plaatst. Zou die paardekop op de zerk vergeten zijn? Of heeft men ze niet nauwkeurig genoeg bekeken? Want ze is reeds meer dan twee eeuwen oud, die zerk, *zoo* ze nog aanwezig is.

J. A.

GESCHIEDENIS.

Het voormalig fort Nassau (de Voorn). Heette in 1327 de landscheiding tusschen Over- en Nederbetuwe »Osenvoien"[1]), en zegt men dat van die scheiding noch van de beteekenis diens eigennaams iets bekend is: wij zien »die Voeren" vermeld in het document van den Landvrede, 6 Jan. 1377 getroffen tusschen Jan van Blois met zijne gemalin Mechteld hertogin van Gelre en tusschen ridderen en knapen van Overbetuwe, Nederbetuwe, Tielerwaard enz. Met een »cleyn weertken gelegen bij den Voeren, met alle sande ende visscherien, die vervallen in den dyepen ende yn den drogen tusschen den Voeren ende den gericht van Hesel", zag zich Goosen van Varik door Willem van Gulik hertog van Gelre 2 Oct. 1383 beleend. Dit waardje nam Jacob van Varik 29 Nov. 1393 van den hertog in erfpacht[2]). 't Wordt in de betrekkelijke oorkonde omschreven als »dit cleyne weerdeken bi de Voeren, alreneest Zegers husinge van den Voeren". Zoo bestond er dan toenmaals reeds een familienaam, aan dien plaatsnaam ontleend. Zoekt men den naam niet vruchteloos op de kaart van Gelderland, door Mr. J. A. Nijhoff in 1859 uitgegeven: men weet dat hier bij eene doorsnijding tusschen Waal en Maas, dus nog in het eigenlijk dusgenaamd Maas-Waal of land van tusschen Maas en Waal, Prins Maurits (denkelijk kort vóór of in 1599) eene schans, een fort aanlegde[3]); van hier de driedubbele naam van »schans Voorn"[4]) (Voornschans), Fort Nassau en Fort Nassau op de Voorn (Voorne)? 't Lag aan den Maasstroom lijnrecht tegenover Varik aan de Waal. En zoo kon er dan in de oorkonde van den jare 1383 sprake

---

1) Nijhoff, *Oorkonden*, I, bl. 229 en noot 1.

2) Ibidem, III, n°. 100, 185.

3) Sligtenhorst, *Tooneel*, bl. 46*a*.

4) Te Vleuten treft men eene heerenhuizinge Voorn aan, het woonverblijf van Martens, gehuwd met Barchman Wuytiers.

wezen van een waardje tusschen de Voorn en het gericht van Hesel (Heesselt), hetwelk bezuiden Varik ligt. Maar in 't algemeen duidt de »Tegenwoordige Staat van Gelderland" de schans aan als een weinig (*sic*) boven de St. Andriesschans gelegen, doch is van den anderen kant ook weder meer beslist in de aanwijzing dat ze op een eilandje lag, misschien juister, een eilandje vormde. Kort vóór den aanvang van het Twaalfjarig Bestand, smeedde Jacob Mom, amptman van Maas-Waal, met eenige anderen een aanslag om Tiel aan de Spanjaarden over te leveren. Hij reisde te dien einde naar 's Hertogenbosch, deelde aan Grobbendonk, den gouverneur aldaar, zijn verraderlijk plan mede, en hoorde dezen ook van een wenschelijken aanslag op het fort de Vooren gewagen. Beide aanslagen mislukten; Mom en de zijnen werden 17 April 1621 te 's Gravenhage als landverraders onthoofd [1]). Met zes bolwerken versterkt kon de schans in 1637 een aanval van Spanjaarden doorstaan. In den aanvang van Bloeimaand 1639 vergezelde Graaf Floris II van Culemborg als gedeputeerde te velde Prins Frederik Hendrik naar de schans Voorn, teneinde het dáár verzamelde leger òf te water naar de kusten van Vlaanderen òf te land over Lithoijen naar Spaansch Gelderland te voeren [2]). Bij den aantocht van het Fransche leger uit Kleefsland naar de Nederlanden in den jare 1672 lag het fort Nassau, evenals Tiel, van bezetting verstoken, voor den vijand bloot, en de Prins van Oranje bleek niet bij machte te wezen deze plaatsen te versterken; zoodat de schans voorzeker destijds mede ten doel heeft gestaan aan de rooverijen van eene Fransche troepenafdeeling onder den Graaf de Lorge, welk vliegend legertje eerst te Rumpt door den kloeken kapitein Johan Bouwens en zijn zestigtal voetknechten tot staan werd gebracht [3]). Fort Nassau werd in Zomermaand deszelfden jaars door den Hertog van Turenne veroverd, en aan de schans St. Andries was een gelijk lot beschoren. Toen Tiel tegelijkertijd

---

[1]) Zie *Navorscher* XXIX, 47; *Herald. Bibl.* 1880/81, bl. 19 en noot 4. Zie ook ibid. 1879, bl. 32, 33, 256 en als rektifikatie noot 2 op laatstgenoemde bladzijde.

[2]) Zie Aitzema, *Zaken van Staat en Oorlog*, II, 606; Dr. G. D. J. Schotel, *Floris I en II graven v Culemborch*, (1846), bl. 246.

[3]) Mr. E. D. Rink, *Beschrijving v. Tiel*, bl. 79, 80, 93.

in de macht der Franschen was geraakt, gelastte de intendant Robert deze stad, honderd vijftig man te leveren tot het helpen slechten van het fort de Voorn.

De Registers op het archief van het voormalig Hof van Gelre leeren ons dat dit Hof 10 Nov. 1620 octrooi verleende tot het verplaatsen van het veer aan den kop van de Voorn naar het punt vóór de schans. Dit draagt iets bij tot kenschetsing der toenmalige lokaliteit. In 1660 komt Hendrik van Essen (tot Hul en Vanenburg) voor als gegoed bij het eiland de Voorn. En had hij tot bewaring zijner uiterwaarden en zanden een krib aangelegd; Johan van Bommel nam dien weg onder voorwendsel dat hij niet volgens waterrecht was gelegd. Waaruit zich 7 December van dat jaar vóór het Hof v. G. een proces ontspon [1]).

Had men sedert de verwoesting der vesting door de Franschen er geen werk meer van gemaakt en de schans geheel laten vervallen: het terrein, waar ze eenmaal als borstweering tegen den vijand stond, kreeg van lieverlede een ander aanzien doordat het eilandje kort vóór 1741 van weerszijden met een dam aan het naastgelegen land werd verbonden [2]). 't Karakter van een eiland bleef desniettemin bewaard; in 1799 sprak men nog van »het eiland de Voorn onder Herwaarden". Tot dit terrein rekende zich het Domkapittel te Utrecht met George van Randwijk aan het hoofd tiendgerechtigd; mitsdien beklaagde men zich 5 Juli 1799 vóór het Hof, dat C. van Deussen en het kapittel der archidiaconale kerk te Xanten elf jaren geleden op deze hunne tiendgerechtigheid hadden inbreuk gemaakt door het weghalen van den twintigsten hoop van tarwe en haver. De klagers werden evenwel in hun eisch niet ontvankelijk verklaard [3]).

Daar het fort bij eene doorsnijding van twee rivieren was aangelegd, spreekt het vanzelf, dat dit terrein veel van overstrooming had te lijden. In de »Naauwkeurige Beschrijving der overstroomingen in 1784 voorgevallen" [4]) leest men dan ook: »in het jaar 1750

---

[1]) *Registers*, bl. 382, 83, 187.

[2]) *Tegenwoordige Staat v. Geld.*, bl 300.

[3]) *Registers*, bl. 345.

[4]) uitgegeven te Leiden in 1785 bij Frans de Does Pzn. Zie over dezen boekdrukker Dr. A. M. Ledeboer, *De Boekdr.* enz. in *Noordnederland* (1872), bl. 246.

waren Maas en Waal, die men thans (1785) scheiden wil, boven St. Andries nog tweemaal vereenigd, namelijk in het dorp Herwaarden en bij de vervallen schans Voorn, wordende het eerste het Herwaardsche en het andere het *Voornsche Gat* genaamd; doch aangezien de Waal door deze gaten te veel water kwijtraakte en tusschen Tiel en Bommel des zomers bij wijlen onbevaarbaar werd, zoo zijn deze gaten toegestopt, en dat bij St. Andries alleen opengebleven".

Na zijne vereeniging met Gelderland (in 1339) heeft Tiel nimmer tot den Tielerwaard, waarin het gelegen is en waaraan het zijn naam schonk, maar wel tot de Nederbetuwe en de dorpen Leeuwen en Wamel in eenige betrekking gestaan. Leeuwen en Wamel nu liggen, gelijk bekend is, in Maas-Waal. De gezagsoefening dezer stad over die beide dorpen sproot misschien voort uit de voormalige verplichting dezer plaatsen, zoowel als van Dreumel en Herwaarden, om Tiel gedurende zes weken te komen burgwerken, d. i. aan de fortificatiën der stad te arbeiden. Oefende dus Tiel over genoemde Maas-Waalsche dorpen even gelijk over de Nederbetuwe, in dit opzicht een zeker burgerlijk gezag uit: tot het fort Nassau heeft het steeds in kerkelijke betrekking gestaan, want de bezetting alsook de weinige andere bewoners van het eiland in den allernaasten omtrek behoorden met Tiel als hoofdplaats en de vijftien dorpen der Nederbetuwe, aanvankelijk tot de classis Nijmegen, sedert 1607 tot de classis Tylo-Bommel, sedert 1613 tot de classis Tiel. Op de classisvergadering te Bommel omstr. Paschen van het jaar 1613 bij de scheiding der classis Tiel van die van Bommel, verklaarden de afgevaardigden der gemeente van het fort Nassau, dat zij liever bij de classis Tiel wilden blijven, en aan dezen wensch werd door de Tielsche classis van Mei 1622 en Juli 1623 voldaan, terwijl de Zutfensche synode van 22 Juli 1623 besloot: »die plaetse van 't fort van Nassouwen op de Voorn sal noch bij provisie bij den classen van Tiel verblijven". Wat hier nog provisioneel was, heeft stand gehouden tot op het tijdstip van de slooping der schans.

Dat er tenaanzienvan dit fort nimmer van een zoogenaamden Roomschen voortijd sprake kan wezen, ligt voor de hand, daar het door Prins Maurits gesticht is. Toch zocht de Roomsche Curie

in den beginne ook hier èn in het belang van Spanje èn terwille van propaganda terrein te winnen of verloren terrein te herkrijgen. Immers de commissaris Timan Sloet schreef 24 Juni 1599 uit Zaltbommel aan Gillis van Ledenberg, secretaris der Staten van Utrecht, dat van den Tempel, gouverneur op het fort Nassau op de Voorne, zondags te voren een Jezuit gevangen nam, die niets bizonders bij zich had behalve eenige heilige zaken, »wat heylichdoms", waardoor denkelijk relikieën en dergelijke moeten worden verstaan. »Monsieur van den Tempel", — zoo stond in den brief te lezen, — »soude meer houden van ducaeten", — dit is karakteristiek! — »de Jesuit quam aldaer en hadde hier binnen Bommel geweest, wesende een Schots edelman (?), lieget den eenen luegen over d'ander, sonder twijffel eenich quaet in zyn sin heeft; eenighe van myne heeren gaen op huyden derwaarts om hem ter scherper examen te stellen" [1]. — De officieren der bezetting brachten de kleine gemeente in aanzien, en zoo wordt het begrijpelijk, hoe bij eene collecte ten behoeve van een huis te Hensbergen, waarin de Gereformeerde religie werd geoefend, naast Tiel en Zoelen, de Voorn het meest bijdroeg van al de gemeenten der classis (acta class. Tylanae 10—11 Apr. 1665). Menigen bevelhebber, die met of zonder zijn predikant als ouderling zijner kerk op de classis van Tiel en op de provinciale Geldersche synode verscheen [2], leert men uit de classicale en synodale actenboeken kennen. Wij teekenden aan:

Jhr. Johan van Brakell, gouverneur, Nijmeegsche synode v. 23—26 Juli 1628, † 27 Maart 1651 vgl. *Nav.* XXVI, 367.

Peter van Wetering (v. Weteringen of v. de Weteringe), majoor, Arnhemsche synode v. 23 Juli—3 Aug. 1630, gewone Tielsche classis v. 20—22 Apr. 1647, 28—29 Apr. 1656, en Harderwijker synode v. 23—30 Juli 1656.

---

[1]) *Archief* v. J. J. Dodt v. Flensburg, VII (1848), bl. 314.

[2]) De bezettingen op de forten vaardigden steeds ouderlingen naar de classis af, waarvan afvaardiging naar de Prov. Geldersche synode het gevolg was. Als derhalve de classis Bommel den door de bezetting (als kerkgemeente) te St. Andries naar die classis afgevaardigden ouderling had afgewezen, verzocht Johannes Ceporinus, pred. te Rossum en St. Andries, der Nijmeegsche synode v. 10—13 Sept. 1645 om herstel dezer grieve, verlangende in het recht van afvaardiging te worden gehandhaafd *op denzelfden voet als de praktijk op Schenkenschans en Nassau op de Voorn medebracht.*

Jhr. Adam van Heerdt, luitenant, Nijmeegsche synode 15—18 Aug. 1632.

Gerhard Mennechen, ouderling, Harderwijker synode 1—5 Aug. 1637.

Jhr. Willem de Bye, kapitein, Arnhemsche synode 15—18 Juli 1640.

Peter van Meningen (Mennechen?), ouderling, Zutfensche synode 3—6 Sept. 1634, en die te Nijmegen i. d. 17—20 Aug. 1642.

Jhr. Eisso Huninga, luitenant, Harderwijker synode 23—29 Aug. 1643.

Jhr. Willem Cuddel, luitenant, Tielsche classis 22—23 Apr. 1644, 21—23 April 1645.

Hendrik Victor, commissaris van monsteringe, gewone Tielsche classis 29, 30 April en 1 Mei 1650.

Johan van Leeuwen, dito 9—11 Sept. 1650. Zie over hem *Nav.* XXVI, 377, waar hij echter abusievelijk in 1672 commandant van Zaltbommel is geheeten [1]), want deze overleed in 1689; doch onze

---

[1]) Kok, *Vaderl. Woordbk,* VII, 709. Wezen wij daar op een abuis, wij kunnen tot *Nav.* XXVI, 365—81, 411—24 nog de volgende aanvullingen geven:

Bl. 365. Justina (Josina) van Borsele tot Geldermalsen overleed 11 Aug. en werd 15 Aug. begraven. — Philipsdr, lees: Louisdr bij Geertruida Vijgh; zie *Herald. Biblioth.* 1879, bl. 283, 84; *Geld. Volksalm.* 1879, bl. 54, Aant. VII. — Karel Philip v. Brakell deed Dec. 1707 te Tiel belijdenis; als ouderling te Eck en Wiel verscheen hij op de gewone classisvergad. te Tiel van 5—6 Mei 1710. Jacob Dirk v. Brakell, sedert 5 Juli (14 Aug.) 1781 eigenaar en bewoner van Hoekenburg te Rijswijk, was 1 Dec. 1790 dood. Zijne gade was in 1795 nog in leven. — Bl. 367. Lodewijk v. Brakell, als ouderling te Nijmegen, op de Harderwijker synode van 12—14 Juli 1603, gehuwd met Catharina Tempier. Zij ligt in de Groote kerk te Nijmegen begraven. Het randschrift der grafzerk, godeeltelijk door banken bedekt, noemt haren sterfdag 15 Juli. — Lodewijk v. Br., luitenant-kolonel, zal volgens eene msgen. v. Br. uit de vorige eeuw, in strijd met hiervoren, bl. 365, noot 1, doch in overeenstemming met Mr. E. D. Rink, *Beschr. v. Tiel,* bl. 311, in 1675 richter van Tiel geweest zijn. — Bl. 368. Abraham de Pagniet, heer van Flierenberg en Kermestein, kapitein eener compagnie infanterie en luit.-kolonel, † 16 Sept. 1724, oud 63 jaar, werd 23 Sept. in de kerk te Lienden in zijn grafkelder bijgezet met 6 flambouwen en 40 rouwmantels des zaterdagavonds, waarop des zondagmorgens 24 Sept. gepredikt is over 1 Kon. 2 v. 10. — Bl. 369, 70 Herman Wtenweerde hertrouwde 6 Nov. 1664 met de weduwe van Anthonis Aerts Hack. — Bl. 372. Gijsbert v. Esseveld, oud. te Ommeren, verscheen op de gewone Tielsche classis van 5—6 Mei 1679. — Bl. 374. Joachim van Leeuwen tr. Agnies van Wijck, zuster van Johan,

Johan v. L., als ouderling der gemeente te Tiel op de Tielsche classis van 29—30 Sept. 1678 tegenwoordig, woonachtig in de Palmboom op de Groote Markt ter stede, was nog in 1690 hopman, en nam toen van de stad landerijen in pacht.

Walraven van Haeften, dito 13—15 Sept. 1652.

---

pastoor te Ravenswaaij, dr v. Zeger († 1510) bij Agnies Holl (*Nav.* XXVI, 636). — Blz. 379 Arnoldus van Leeuwen, was in 1737 en 49 schepen en raad van Tiel. Eene Cornelia Farreth deed 24 Dec. 1694 te Tiel belijdenis en vertrok in 1699 naar Amsterdam. Johannes Diderik van Leeuwen verscheen als gevolmachtigde van Gerrit Mom, heer van Maurik, op eene groote geërfdenvergadering i. d. 2 Nov. 1773 aldaar, waarin de tiendmaaltijdspenningen aan de kerk ter plaatse zijn toegewezen; *Geld. Volksalm.* 1878, bl. 173. Was hij driemaal gehuwd (zie bl. 380): de laatste reis met Jacoba de Roever, wed. van H. Luymes, dr v. Jan bij Margaretha Christina Repelius, geb. en 12 Maart 1749 gedoopt te Nijmegen, † te Tiel 5 Mei 1844. — Bl. 381. N van Leeuwen, pred. te Beek en Groesbeek, was als correspondent der Nijmeegsche classis ook op de classisvergad. te Tiel 13—16 Sept. 1697 tegenwoordig. — Bl. 411. Jan v Hattem wordt ook bij Sligtenhorst, *Geld. Geschied.*, bl. 191ᵃ, een natuurlijke zoon van hertog Reinald III genoemd. — Bl. 412. Simon Lucae Bysterus was de derde predikant te Iugen. — Bl. 416. Eene Esther Le Noble kwam tegen Paschen 1721 met attestatie uit Amsterdam te Tiel. — Bl. 418. Eene aanteekening, die ik aantrof in het Wassenaar-Catwijksch archief, luidt aldus: »Genealogie van de Van de Pollen: I. Raphael van Wijhe (vgl. *Nav.* XXVI, 537, — haar eerste man was Gijsbert van Matheness) gehijlickt aen Gijsbert van de Poll tot Leeuwen; daervan quam Herman v d. Poll, amptman van Maes-Wael; daervan quam Joffr. Geertruyd v. d. Poll, gehijlicht aan Dirck v. den Boetselaer, drost te Gennip; daervan quam Gijsbert v. den Boetselaer, aan Aeswijn getrout. II. A. v. de Poll, eerst gehijlickt met Sophia van Mirlach, daerna aen Catharina v. Aemstel v Mijnden. III Cornelia v. d. Poll, gehijlickt aen Arent v. Boinenburg, heer tot Ubberg, raet. IV. Joffr. v. de Poll te Nye Clooster (tusschen Gennep en Goch), stierf Joffer. — Bl. 423. Jacob v. Beinhem, in 1680 kerkmeester te Ochten, was o. a heer van Nazareth, dat, misschien te Oene (zie *Registers op het archief v. h voorm. hof v Gelre.* bl. 345) lag. — Adolf Winnemer v. Raesfelt dood 1693. Uit *Gr. Geld. Plakkaatb.*, III, 29, zou men opmaken dat hij in 1701 nog in leven was. — Joost Hendrik v. Stepraedt verscheen als ouderling te Hien 14 Oct. 1669, 28—29 Juni 1670 10 Sept. 1672, 14—15 Apr. (o. st.) 1673 op de classisvergad. te Tiel. — Dorothea v. Beinhem had eene zuster Margaretha geh. m. Frederik Hendrik v. Voorst. — Bl. 4 4. Den Appelenburg ging 29 Sept. 1789 over aan Samuel van Lynden tot Oldenaller. Zie de noot van *Nav.* XXVI, 424 verbeterd en toegelicht in *Herald. Bibl.* 1879, bl. 288—91.

Matthijs Tas, ouderling, Tielsche classis 18—20 Sept. 1654. Johan de Haes, ouderling, item 18—20 Apr. 1659.

Johan Pronck, commies (commissaris v. monsteringe?) item 4—5 Mei 1663. Simon de Coninck, commissaris van monsteringe, 14—15 Sept. 1668, 26—27 April 1669, 28—29 Juni 1670.

Als predikanten op dit fort, eigenlijk garnizoenpredikers, zagen wij vermeld:

1. Henricus Praetorius. Nopens hem bericht art. 42 van de acta der Harderwijker synode van 10—13 Juli 1599, dat hij zich zonder wettelijk beroep hier had ingedrongen, en wat met hem in Buren was verhandeld zou »copiewijse" aan Johannes Uyttenboogaert [1]) met geleibrief dezer synode worden toegezouden, »ten eynde hij door authoriteyt van sijn Excellentie ofte Raedt van Staten (*tot*) den krijgh gecommitteert, de facto geremoveert mochte werden". Opgevolgd door

2. Gerardus Tonsorius, in de acta der Zaltbommelsche synode van 7 Juli 1607, — de eerste Geldersche synode die in deze stad gehouden is, — als overleden predikant van dit fort vermeld; wiens weduwe, bloot als »vidua" aangeduid, van deze synode een aanbevelingsbrief verzocht aan de Staten, opdat zij voor haar zelve en haar kroost eenig jaarlijksch onderhoud mocht bekomen; en ontving de Nijmeegsche predikant Johannes Coetsius de taak voor haar zoodanigen brief te schrijven, wat ook geschied is (*sic*).

3. Abrahamus Hasius (de Haas), destijds (1607) sedert 1 Juli predikant, verzocht van straksgenoemde synode »voorschrijvens aan de HH. Staten van Gelderland, dat deese order mochten geven tot uitbetaling der penningen van het stipendium (traktement) sedert het overlijden van Tonsorius vervallen, ter vereffening der onkosten gemaakt door de predikanten van Nijmegen, Tiel en Grave, die aldaar tijdens de vacature, »heen- en wederreysende", den dienst hadden waargenomen. Insgelijks verzocht hij dat van af 1 Juli hem het traktement mocht worden uitbetaald, en dat ook *de schoolmeester op de schans eenige belooning mocht erlangen voor zijn dienst gedurende vier maanden, zonder gagie.* Eindelijk, dat mocht weggenomen worden de middelmuur tusschen de kerk en het ammunitiehuis, ter vergrooting van het gebouw, dat nu voor de toehoorders te klein was. Johannes Coitsius stelde op verlangen dezer synode,

[1]) destijds z. v. a. legerpredikant, zie *Nav.* XXVII, 215.

ook deze brieven van voorschrijving op. Hasius in art. 25 der acta van de Harderwijker synode v. 14—16 Juni 1608 als lid der classis Tylo-Bommel vermeld, zag zich naar de Arnhemsche synode van 14—16 Juli 1609 afgevaardigd. Met Allardus Frisius, predikant te Tiel, en de zijnen door sommige predikanten uit de classis Tiel naar de Arnhemsche synode van 15 Juni—28 Juli 1618 gecommitteerd en, evenals zij, als niet tot die vergadering behoorende, afgewezen, verzocht hij bij rekwest acte hiervan, opdat zijne ontijdige tehuiskomst geen onrust in zijne gemeente mocht verwekken. Dit werd hem toegestaan. Men ziet hieruit dat men hem van Remonstrantschgezindheid verdacht hield; immers Allardus Frisius werd 24 Sept. (o. st.) 1618 als zoodanig afgezet [1]), dewijl men meende, dat hij opsteller was der door het Nijmeegsche kwartier in 1618 aan het Hof van Gelderland overgegeven tien positiën, behelzende een paskwil op de leer der contraremonstranten, welke daarin, om ze aan bespotting prijs te geven, ietwat overdreven en als van ongerijmdheden overvloeiende was voorgesteld. Daarbij stonden de eigenlijke afgevaardigden der toenmalige Tielsche classis naar gezegde Geldersche synode, Bernardus Bushovius (Zoelen), Paulus Colonius (Maurik) en Johannes Verhouwel (Eck en Wiel) als ijverige contraremonstranten te boek. Aan het slot der acta van de Harderwijker synode v. 27 Juli 1621 staat hij onder de afgestorvenen vermeld. Hij liet eene weduwe Josina achter, als zijne weduwe in 1666 nog in leven.

4. Georgius Ernesti, predikant te Elspeet, staat aan het slot der evengenoemde Harderwijker synode van den jare 1621 vermeld als afgegaan uit de classis Harderwijk en nieuw aangekomen in de classis Tiel. Benoemd: op de Zutfensche synode van 22—30 Juli 1623 tot synodaal afgevaardigde uit de classis Tiel en tot inspector dezer classis, welke laatste waardigheid hij ook in 1627, 30, 32 bekleedde, de laatste reis in vereeniging met de predikanten Bertramus à Laer (Tiel) en Henricus Brinkman (Ochten). Als synodaal afgevaardigde op de Harderwijker synode van 2—4 Juli 1626 verschenen, was hij tegenwoordig op de synode te Nijmegen 23—26 Juli 1628, Arnhem 28 Juli 1630 (alhier als scriba) en Zutfen

[1]) Zie over dezen Allard de Vries, *Nav.* XXVI, 413, 14.

3—7 Aug. 1631 (loco senioris met Thomas Otten, oudburgemeester en ouderling te Tiel. In art. 57 van de acten der Arnhemsche synode van 20—24 Aug. 1633 staat hij als overleden geboekt.

5 Gulielmus Hasius (Willem de Haas), pred. te Eck en Wiel[1]), vermoedelijk een zoon van bovengenoemden Abrahamus, (1633—39 pred. alhier, en toen naar Lier (in Delftsland) vertrokken (acta der Nijmeegsche synode van 7—10 Aug. 1639).

6. Isaacus Johanniszoon à Reeuwijk, pred. te Lienden[2]), in 1639, op de synoden te Arnhem 15—18 Juli 1640, Harderwijk 23—29 Aug. 1643, Nijmegen 10—13 Sept. 1645 (gecontinueerd 13—14 Aug. 1646), Arnhem 15—20 Sept. 1647. Sept. 1649 wegens ouderdom een secundus ontvangen hebbende, moet hij kort na 13—15 Sept. 1652 zijn overleden, want in de Tielsche classisvergadering in dato verzocht de schoolmeester van het fort Nassau om de hulp der predikanten voor den krankgeworden pastor. — Theodorus à Reeuwijk riep April 1653 de hulp in der classis Tiel, om voor zijns vaders erfgenamen het genot te bedingen van het kwartaal traktement, waarin hun vader gestorven was. De classis zegde die toe voor rekening der erfgenamen en met voorkennis des Gouverneurs van de Voorn. Terwijl de classis van 30 Apr.—2 Mei 1655 verklaarde dat men hem de behulpzame hand niet langer leenen kon, zoodat hij die gelden zelf maar moest invorderen, bevond men in de classis van 10—12 Sept. 1655, dat die penningen bij den ontvanger van Eck nog te verrekenen stonden; en de vergadering van 28—29 Apr. 1656 vergunde hem aanbevelingsbrieven voor de auditeurs van rekeninge des Nijmeegschen kwartiers, teneinde tot die penningen te geraken.

---

[1]) waar hij 11 April 1630 was bevestigd geworden. Vermoedelijk vader van Odelia de Haas, de echtgenoote van Bartholomeus Bisschop, 1663—74 pred. te IJzendoorn.

[2]) waar hij als proponent in 1613 gekomen was. Doch hij kan ook in 1602 pred. te Ressen geworden, en van daar in 1613 naar Lienden vertrokken zijn, wat goed strookt met de omstandigheid dat hij in 1649 wegens *ouderdom* een secundus ontving. Hij was dan, naar deze veronderstelling, destijds misschien ongeveer 69 jaar oud. Tenzij dan dat hij zeer laat student is geworden, te Franeker of in het buitenland, want het Leidsche Album noemt hem niet. In 1621 werd hij door de Harderwijker synode met Bertramus van Laer en Johannes Verhouwel tot inspector der classis Tiel verkozen.

7. Rethesius Goens. Tot de gravamina particularia, ingediend bij de Nijmeegsche synode v. 19—22 Sept. 1649, behoorde, dat »eenen seeckeren rector tot Wijck (*bij Duurstede*) met naemen Rethesius door collatie van vrouwe Ketteler te Oijen, sonder dat hij hem bij den classe (*van Nijmegen*) hadde aengegeven noch zijne orthodoxiam getoont, noch gesonden was, hadde gepredict in de kercke en op het huis te Oijen". Daar hij echter berouw hierover gevoelde en schuld beleed, meende de synode, dat de classis van Nijmegen niet al te streng tegen hem te werk moest gaan. Den 5 Juni 1650 werd hij, die tot dusver aan het hoofd eener Latijnsche school had gestaan, op vertoon eener attestatie van zijn lang te voren te Utrecht afgelegd examen praeparatoir, in de classis Tiel pro commendato aangenomen. Beroepen, geëxamineerd (peremptoir) en bevestigd als predikant op de schans Nassau, werd hij in de gewone Tielsche classisvergadering 9—11 Sept. 1650 lid der classis, en »heeft SynE. de acte van enicheyt in den Synodo Nationael gearresteerd met de usantiën der Tielsche classis naer oud gebruick onderteeckent". In de classisvergadering te Tiel v. 8—11 Sept. 1651 uitte hij den wensch dat de classis ook eens op de Voorn mocht vergaderen, wat, naar men meende, vooreerst nog niet geschieden kon. Maar 3 Jan. 1654 en 26 Oct. 1658 zijn aldaar buitengewone vergaderingen gehouden. Was hij in 1654, 55 als inspector werkzaam, als afgevaardigde zijner classis verscheen hij op de synode te Arnhem i. d. 17—23 Aug. 1659, alwaar hij als correspondent der Geldersche synode naar die van Noordholland tot secundus van den Harderwijker predikant Paulus Lamberti benoemd werd.

Verklaart de Jongh in zijn »Naamlijst", dat sedert de bemachtiging der schans door de Franschen in den jare 1672 aldaar geen predikant meer geweest is; men moet dit aldus verstaan, dat Rethesius Goens nog een paar jaar ter plaatse in functie was. Geen wonder dat hij zich 3 Oct. 1672 bij de classis beklaagde over de tijdsomstandigheden (conjuncture des tijds), die hem zijne bezoldiging deden derven; weshalve hij eene acte van voorschrijving (aanbeveling) van de classis verzocht, met het oogmerk om zich tot de raden van state te wenden. De laatste door hem als pred. te Nassau bijgewoonde classisvergadering was die van 4 en 5 Mei 1674, in welke hij nog tot secundus van den classicalen examinator Paulus

Peregrinus, pred. te Ingen, werd gekozen. Staat hij 8 Sept. 1684 onder de afgestorvenen vermeld, met achterlating van kroost; in den loop van 1674 werd de kerkgemeente aan de Voorn opgeheven, daar in de Tielsche classisvergadering van 22—23 Apr. 1675 de praeses Samuel Scherphoff (Tiel) mededeelde, dat een aanmerkelijke geldsom afkomstig van kerk en diaconie van de Voorn, berustte onder de voormalige bestuurders dier kerk. Werden mitsdien de classicale afgevaardigden gelast deze gelden in te vorderen tot verlichting der onder de classis behoorende armen. En besloot men 13—14 Sept. 1675 Jhr. Johan van Brakell [1]), die het beheer dier penningen had aanvaard, hieromtrent te polsen zoodra hij te Lienden zou gekomen zijn. Ook wilde men de kerk- en doopboeken van de Voorn in de classicale kist te Tiel in bewaring geven. De gelden waren Sept. 1679 nog niet geïnd, en als Johan van Brakell in 1680 was overleden, besloot de classis van 13—14 Sept. zijne weduwe (Maria Louise van Lier) daarover te raadplegen; terwijl men 18 April 1681 tot het besluit kwam op den kwartierdag te vragen, dat het beheer dier penningen aan de classis Tiel mocht worden toegewezen, op voorwaarde dat men ze aanvankelijk ten behoeve der nog in leven zijnde armen van het »gedevasteerde fort", en later ten dienste der armen in de classis besteden zou. Wat de kerkelijke boeken van de Voorn aanbelangt, zoo ze ooit in de classicale kist zijn weggeborgen, dan zijn ze er sedert voor goed uit verdwenen.

J. ANSPACH.

Overdrijving en misvatting. Grace un genie entreprenant des Heemskerk et des Barends les Provinces Unies, parviennent à trouver un nouveau chemin vers les Indes, et à se débarasser ainsi des entraves mises jusqu'alors à toutes leurs entreprises commerciales; *J. De St. Genois*, *Histoire des Voyageurs Belges*, I, 55, alwaar men II 61 leest: Ce Barents avait été le compagnon de voyage du fameux Heemskerk; il nous a laissés la relation d'un voyage entrepris au Spitzberg (*Camus*, *Mémoires*, p. 269) terwijl er sprake is van een Willem Barentsz, die als compagnon van Pieter van der Broecke in 1609 of 1610 in een nieuw opgericht hollandsch etablissement in Congo overleed.

J. D.
L.

[1]) Zie over hem *Nav.* XXVI, 367.

VRAGEN.

D. de Clercq, in Dec. 1812 bij de Cl. van Sneek proponent geworden, werd in 1816 benoemd tot pred. bij de Nederd. gemeente te Petersburg. Hoelang is hij daar in dienst geweest? Wanneer en waar overleden? B. F. C.

Maria Harms Coeragie. Deze stichtte te Elburg een fonds van weldadigheid, waaruit jaarlijks voor twee derden van het rentebedrag gedurende de wintermaanden bedeeling geschiedt aan zoodanige hulpbehoevenden, die niet armlastig zijn bij de diaconie. Zij zijn in drie klassen verdeeld, respectievelijk genietende vier, zes tot acht gl. maandelijks. Het overige één derde van het rentebedrag moet belegd worden. Hoelang? Waartoe? Provisoren bestieren het fonds. Bestaat dit fonds reeds lang? Wie was Maria Harms Coeragie? Tot welke familie behoorde zij?

Rutger Seijes ten Harmsen, werd in 1815 pred. bij de Ned. Geref. gemeente te Londen. Hoelang is hij daar in dienst geweest? En wanneer overleden? B. F. C.

Lord Salisbury. Welke betrekking gevoelden onze Staten op dezen edelman, dat zij hunnen gezant Caron in 1611 opdroegen, aan diens zoon bij gelegenheid van zijn huwelijk eene vereering te doen van 12½ el goudlaken? Vgl. *Nav.* XXIII, 438.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Begraafplaats van George Alexander Martuschewitz. Bij mijne vestiging te Sas van Gent de grafzerken en wapenborden in de Hervormde kerk afschrijvende, vertelde mij de toen (1857) bijna 80 jarige koster... Scheffer, dat in het graf buiten den tuin ongeveer in het midden der kerk, doch een weinig meer naar den oostelijken muur, jaren geleden een hooggeplaatst militair uit Gend was bijgezet, en dat bij het verlaten der kerk een der aanwezigen uit den rouwstoet, die later bleek Z. H. Bernard van

Saxen—Weimar geweest te zijn, hem verzocht, dit graf goed te onthouden, opdat de eerlang te volgen steen met opschrift op de juiste plaats zou kunnen gelegd worden.

Meer dan 60 jaren zijn nu verloopen, en nog is die »eerlang te volgen" steen niet aangekomen, zoodat niets den kerkbezoeker aanwijst wat eenigzins herinnert aan de rustplaats van dien hooggeplaatsten militair.

Wie was hij nu? Welke moeite ik deed, ik kon zulks niet te weten komen, tot ik eindelijk (1861) besloot mij rechtstreeks tot Z. H. gemeld, destijds te 's Hage resideerende, te wenden, om toch iets naders van die overbrenging en begrafenis te weten te komen. Het antwoord dat ik de eer had den laatsten dag van dat jaar van Z. H. te ontvangen, lichtte mij voldoende in; ik laat dien brief hier volgen, daar de inhoud niet alleen de geboorte- en laatste rustplaats ons doet kennen van den luitenant-generaal George Alexander Martuschewitz; maar ook het artikel van zijne levensbeschrijving, voorkomende in het Biografisch Woordenboek der Nederlanden, VIII, 103, letter M, nog wat aanvult.

Wel Edele Gestrenge Heer!

Beantwoordende den brief met welken UWEG. mij onder den 4n d. m. vereerd hebt, kan ik aan u het navolgende omtrent wijlen den luitenant-generaal Martuschewitz mededeelen.

Volgens bij het Departement van Oorlog ingewonnen berigten was hij geboren den 30 April 1758 te Brisgaln in Polen en overleden den 8 Juli 1819 te Gend. Tijdens zijn overlijden bekleedde hij den rang van luitenant-generaal en kommandant van het derde groot militair kommando wiens hoofdkwartier te Gend gevestigd was. Ik diende onder zijne bevelen in de kwaliteit van generaal-majoor en provincialen kommandant van Oost-Vlaanderen. De redenen van het overvoeren van zijn lijk van Gend na Sas-van-Gent was die, dat er in dien tijd te Gent geen begraafplaats voor Protestanten bestond, en dat het huisgezin van den overledene niet wilde dat het lijk van hem, die de Protestantsche belijdenis bekende, aan den kerkhofsmuur bij de gevonnisten begraven wierd.

Men beweerde dat de generaal oorspronkelijk een Poolsche

Jood was, die in zijne jeugd met Poolsche geloofsgenooten naar Zwolle gekomen, aldaar het ambacht van horologiemaker leerde en later op eigen hand uitoefende. — Tijdens de omwenteling van 1787 zond de stad Zwolle twee stukken geschut aan de Patriotten te Amsterdam, en Martuschewitz werd met het overbrengen dezer stukken en tevens met het bevel over de bedieningsmanschappen belast. De Patriotten wierden door de Pruissen geslagen en zij namen de wijk naar Frankrijk, Martuschewitz deelde hun lot en werd bij het Bataafsche legioen als artillerie-officier geplaatst, met hetwelk hij in 1795 onder het bevel van Pichegru naar Holland terugkwam, vervolgens het Bataafsch Gemeenebest, het Koninkrijk Holland en het Fransche Keizerrijk diende, in 1812 in Rusland krijgsgevangen wierd en in 1814 in dienst van wijlen Koning Willem I trad.

Ik heb de eer UWel Edele Gestrenge Heer met hoogachting te groeten.

's Gravenhage, 31 Dec. 1861.

(*get.*) B. VON SAXE-WEIMAR.

Z. H. spreekt van »zijn huisgezin"; kan mij iemand daarvan iets mededeelen? Heeft hij kinderen nagelaten? F. CALAND.

Brandolykerk te Utrecht (XXXI, 14). In de buurt der Catharijnekerk, ter plaatse waar thans de Luthersche kerk staat met het groote schoolgebouw op de lange Nieuwstraat, stond het Abram Doleklooster, aldus genoemd naar den stichter, met de kerk en de kapel der 11,000 maagden, waarin zich thans nog groote muurschilderingen bevinden. Zie Dr. H. J. Broers, Utrecht, Hist. Wandelingen, bladz. 24.

H. DE VOOGD VAN DER STRAATEN HZN.

Brandolykerk te Utrecht. De Brandolykerk was de kerk van het klooster van Abraham Dole. Dit klooster is in het jaar 1412 gesticht door Abraham Dole en zijn zoon Jacob, en werd gewijd aan St. Ursula of de elfduizend maagden; het kreeg zijn naam naar den stichter. Het was één der vier Zusterhuizen, welke binnen Utrecht werden toegelaten, en was gelegen tusschen de Lange

Nieuwstraat, de Hamburgerstraat, de Oude Gracht en de Abraham-Dolesteeg (ook wel Brandoliesteeg genoemd). De hoofdingang was door eene poort op de Lange Nieuwstraat, waarvan het de westzijde besloeg van af de Hamburgerstraat tot aan de Abraham-Dolesteeg.

De volgende brief werd in het jaar 1479 door den raad der stad Utrecht geschreven aan Adam van Lintelo, ritmeester, en aan burgemeesteren, schepenen en raden te Wageningen, verzoekende vrijdom van tollen voor een schip komende van Arnhem en beladen met materialen voor de kerk van het Abraham-Doleklooster.

»Eersame, bisondere, goede vrunden.

»Die eerbaer Priorinne ende gemeyn Convent van den elf dusent »meechden, ghenaemt Braemdolen binnen onser stadt hebben hoer »Kerken doen tymmeren, die zy dat mit leyen gheerne zouden doen »decken; ende om die leyen te copen, dencken zylude yemant van »hoeren Convente, ofte anders, den Rijn op te zeynden, ende die »alhyr te brengen. Soe dan, geminde vrunden, diezelve Priorinne »ende gemeyn Convent onse ondersaten, van goeden eerliken gheeste-»liken leven zijn, hoere oerden ende regulen strengelike ende duech-»delike onderhoudende, ende wy hunluden daerom gheerne beholpen »ende gevordert zien zouden, is onse vruntlicke begeren aen uwen »Eersamheyden, zulken scip mitten sciplnden, ende ander gereytscap »totten scepe dyenende ende behoerende alze zij den Rijn van »Arnhem nederwaerts geladen brengende zellen werden, mit omtrent »anderhalf hondert ryst leyen ende twee hondert boerden onbelast »ende vrij te laten varen zonder molestacy van tollen, ofte anders »hunluden daer in te doen, ofte te laten gheschien. Dit doende, »eersame, bisondere goede vrunden, zullen ons uwe Eersamheyden »zonderlinge danclich ende lieve doen op deze tijt; wij willen oick »zulcx tanderen tijden gheerne wederom verschulden tiegens die-»zelve uwe Eersamheyden, die onse Heer God behueden wil zelich »ende gesont. Gescreven op ten vierden dach in Julio anno LXXIX."

In 1745 werd een gedeelte van het Abraham-Doleklooster uitkomende in de Hamburgerstraat, veranderd in Luthersche kerk, die ten huidigen dage nog bestaat; van het andere gedeelte zijn woningen gemaakt. L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

VRAGEN.

Audientier. *Nav.* XXIV, 307, wordt Eduard Numan »audientier" van aartshertog Philips genoemd. Beduidt dit, dat hij namens den aartshertog hier te lande audientie verleende?

Bottelkerk. De kerk te Houweningen heette in 1105 »Bottelkerke"; zie *Nav.* XXIII, 522. Wat mag de reden zijn dezer benaming?

De Carsten. *Nav.* XXV, 199 leest men dat Gillis van der Nisse, heer van Waarde, echtgenoot van Geertruida van Alteren van Jaersvelt, op jeugdigen leeftijd in eene actie, genaamd de Carsten, werd doodgeschoten. Wat was dat voor eene actie?

Moriaenskamer. Een dus genaamd vertrek bevond zich a°. 1567 in het kasteel te Vianen van den heere van Brederode. Vgl. *Nav.* XXII, 80. Van waar deze naam?

Romeinsche geloftesteenen. Te Horne bij Roermond moeten onlangs twee zoodanige steenen gevonden zijn. Wie geeft ons daarvan in dit tijdschrift eene korte beschrijving?

Steen om deure in de sonne te weeten. Zulk een steen trof men, blijkens *Nav.* XXII, 337, a°. 1567 op den huize Vianen op de kamer des hofmeesters van den heere van Brederode aan. Wat was dat voor een steen? En wat bracht hij teweeg?

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Rijmen toegeschreven aan Vondel (XXV, 613; XXVI, 292, 396; XXVII, 281). Het *Nav.* XXVI, 19 aan Vondel toegeschreven antwoord (»Hoe kaler jonker, hoe grooter pronker") is uit den mond van Beronicius voortgekomen. Op bl. 38 toch van het geschrift »De schim van Robert Hennebo aan den oordeelkundigen verzaamelaar

zyner dichtwerken," wordt aangaande Beronicius gezegd: »Op hem zyn de bekende vaersjes, die elk zoo in den mond heeft en die Vondel ten onrechte worden toegeschreven: »Hoe grooter Geest, hoe grooter Dronkert". Beronicius half in een goot leggende, gaf daarop dit bescheid aan den spreker, die zeer weidsch gekleed was: »Hoe kaalder Beest, hoe grooter Pronkert".

Zie over den ongebondenen, maar hoogstvernuftigen Petrus Johannes Beronicius, in het laatst der 17e eeuw te Middelburg woonachtig, te Rotterdam in een waterplas als dronkaard gesmoord, de Nieuwe Uitgaaf van het Biogr. Wdbk. der Nederl., hoofdred. Dr. Schotel, waar ons proeven van zijn dichterlijk improvisatorstalent worden medegedeeld, alsmede het onomwonden grafdicht op hem gemaakt door Diderik Buisero, heer van Heeraertbeiningen, voorstander en beoefenaar der dichtkunst, die weleens met den losbol in gezelschap verkeerde en diens dichterlijke zetten en replieken aanhoorde.

Mr. J. I. V. DOORNINCK.

[Treffende, maar treurige overeenkomst tusschen Beronicius en Baudius! Zie *Nav.* XXIII, 183, 338. — Zie *Nav.* XXXI, 104 eene Busero vermeld].

Double, vader en zoon. De veiling der nagelaten kunstwerken en nationale historische antiquiteiten van Léopold Double te Parijs, trok dezer dagen (Juni '81) zeer de aandacht. Zijne verzameling werd gerekend eene waarde van acht millioen te vertegenwoordigen. In zijn groot hôtel vulde ze veertien salons. Sommige dezer bevatten enkel echte meubelen en snuisterijen uit de paleizen van Lodewijk XIV, XV en XVI, van mevr. de Pompadour, mevr. Dubarry en Marie Antoinette herkomstig. Tal van schilderijen van oude meesters zag men er, waaronder Hollandsche.

Léopold Double stamde uit een oud geslacht. Hij liet één zoon na, die ook eene liefhebberij heeft, doch verschillende van die zijns vaders. Lucien Double lijdt, naar men zegt, aan den hartstocht der historische reconstructie. Zoo keizer Tiberius volgens hem een ingetogen man en Lucretia Borgia eene kuische vrouw geweest is, in Karel den Groote ziet hij weinig meer dan een domoor en een schelm. Zijn boek over Charlemagne kwam onlangs van

de pers, en zal spoedig door andere rehabilitatiën en anti-rehabilitatiën van die soort gevolgd worden: zeer geleerd, zeer vernuftig maar buitensporig en paradoxaal. Heeft men met dit boek hier te lande reeds kennis gemaakt?

KUNSTGESCHIEDENIS.

Nicolaas Pallet (Pulet) (XXXI, 156). Ik bezit zoodanige berijmde schilders-rekening voor binnen-werkzaamheden aan de Gentsche St. Pieterskerk, als waarvan de heer Roos spreekt. Maar de naam van den schilder is anders. Volgens 't onderschrift »Voldaan 30 November 1845" heet hij Nicolaas Verbolgd. In den aanvang van 't gedicht noemt hij zich, waarschijnlijk om 't rijm vol te maken Jan Nicolaas Verbolgd. Mijn afdruk is uit Amsterdam afkomstig, en 't heugt me uit mijn jongensjaren, dat 't versje indertijd zeer de aandacht trok, niet alleen bij de mannen van 't vak, maar ook bij enkele Protestanten. Aan belangstellenden staan afschriften ten dienste. A. AARSEN.

[Zou dit »Verbolgd" niet uit »verbolgen (gebelgd) zijn gesmeed? En dus, evenals »Palet", pseudoniem zijn?]

Wat een blinde op het gebied der kunst vermag. Laat onze geachte medewerker J. G. Frederiks (*Nav.* XXV, 170—2) de blinde dichteres Petronella Moens sprekende optreden in een brief, door haar in 1830 aan een jongen pöeet tot diens onderrichting geschreven; zie hier een zelfgetuigenis van een blinden kunstminnaar uit den tegenwoordigen tijd. Bij J. L. Beijers te Utrecht toch verscheen ettelijke weken geleden eene brochure, getiteld »Blindenarbeid". De schrijver is jhr. P. A. Serraris, gepensioneerd majoor der infanterie, die zelf het gebruik zijner oogen mist, en in het voorbericht o. a. zegt: »Onbeschrijfelijk groot was mijn vreugde, toen ik tot de overtuiging kwam, dat evenals het oor bij het componeeren, het gezicht kan gemist worden, bij het ontwerpen en vervaardigen van een groot aantal voorwerpen, welke de houtsneêkunst vermogen op te leveren. Aangemoedigd door het be-

trekkelijk welslagen eener eerste proeve, verkreeg ik langzamerhand een bedrevenheid in de vervaardiging, vooral van zulke voorwerpen, die den kunstzin bezighouden bij het ontwerpen, en bij de uitvoering der conceptie evenveel aandacht als overleg vorderen. De eigen werkzaamheid van den geest had een nieuw arbeidsveld ontdekt. Een nieuwe wereld werd mij ontsloten. Bovendien gelukte het mij, een nieuw schrijfwerktuig voor blinden samen te stellen. Daardoor werd ik instaatgesteld op eene zeer eenvoudige wijze, nagenoeg even goed als voorheen, met potlood te schrijven. Gelukkig door de uitkomsten, die ik gaandeweg verkregen had, is het mijn streven de vruchten mijns arbeids dienstbaar te maken aan het welzijn mijner lotgenooten". Ongetwijfeld is de uitgave dezer brochure eene goede en nuttige daad.

Glace sans tain (XXXI, 42). De uitdrukking »spiegel zonder foelie", zou men kunnen vervangen door »doorzichtig spiegelglas (glace non étamée), om het te onderscheiden van »gefoelied spiegelglas (glace étamée). In 1844—48 had ik de gelegenheid te Parijs een eigenaardig gebruik daarvan te leeren kennen. Baron van Rothschild namelijk heeft in zijn hôtel in de rue Lafitte een salon, dat uitzicht geeft op een prachtigen tuin of park; in een der middenvakken van dat salon bevindt zich een sierlijke schoorsteenmantel, waarboven, dicht achter elkaar, twee ontzaglijk groote spiegelglazen zijn aangebracht; het achterste glas is doorzichtig (glace sans étain) en staat vast, het voorste is gefoelied (glace étamée) doch beweegbaar; met eene crémaillière of krukas, aan den kant van den schoorsteenmantel aangebracht, kan men het gefoeliede glas zóó hoog opwinden dat het ongefoeliede glas alleen zichtbaar blijft, en men daardoor, omvat in een rijk vergulde lijst, het prachtige daarachter gelegen park kan waarnemen; het is als een levend schilderij, dat ongelooflijk veel bijdraagt tot meubileering van het salon en een zeldzamen indruk geeft. Des avonds laat men het gefoeliede spiegelglas zakken, om den spiegel door weerkaatsing van het dan ontstoken kunstlicht tot de versiering van het salon te doen bijdragen. In meerdere huizen van den eersten rang trof ik dergelijke inrichtingen aan; de rookgeleidingen waren dan aan weerskanten van den schoorsteen aangebracht en scholen weg

achter de sierlijke omlijsting der spiegels, of liepen onder den grond naar afvoerbuizen. Door het bovenstaande zal de uitdrukking »une cheminée avec glace sain tain" wel voldoende opgehelderd zijn. ODR.

TAALKUNDE.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik (XXX, 522). Hoe kan men toch twyfelen, of 't woord *kermis* wel van *kerkmis* afgeleid zy! Maar worden hier niet de woorden *kermis* en *kermes* op schromelike wyze verward? Dit laatste woord, zekere verfstof aanduidende, is inderdaad van arabischen oorsprong (zie b. v. J. H. van Dale's Nieuw Woordenboek der Nederl. taal).

Over 't westvlaamsche woord *dibbe* of *dubbe* kan met vrucht het uitmuntende »Westvlaamsch Idioticon" des heeren de Bo worden nagezien, op 't woord *dubben*.

Ernte, ook *eernte*, de westvlaamsche naam voor den haagbeuk (Carpinus Betulus), is samengetrokken uit *hernte*, *heernte*, *herenter*, *herenteer*, ook *harenteer*, een oorspronkelike nederlandsche naam voor dien »boom". *Teer* (*tere*, *teire*, *ier*), overeenkomende met 't engelsche *tree*, 't gotische *triu*, is een goed oud-nederlandsch woord voor »boom". Men zie over ditzelfde onderwerp de Navorscher XXV, 559. Het oorspronkelike, onverkorte en onverminkte woord is in 't Hageland, de landstreek tusschen de steden Leuven, Tienen, Diest en Hasselt, nog in volle gebruik. Zie Schuermans, Algemeen Vlaamsch Idioticon.

Met de bewering dat men in Noord-Nederland een zelfstandig naamwoord *hulle* of *hul*, 't welk in 't vlaamsch voorkomt, zou derven, slaat de heer R. den bal mis. In Noord-Holland heet een bizonder soort van vrouwenmuts *hul*; zie Bouman, De volkstaal in Noord-Holland; Purmerende, 1871. Ook in Oost-Friesland en Noord-Friesland is *hulle* of *hul*, voor 't zelfde vrouwen-hoofddeksel, in volle gebruik. Zie b. v. Stürenburg, Ostfriesisches Wörterbuch;

Aurich, 1857. — En te Leeuwarden draagt de peul, waarin sommige zaden besloten zijn (erwten, boonen), den naam van *huul*, dat is naar 't friesche spraakgebruik hetzelfde woord als 't hollandsche *hul*. (Ook 't oost- en noordfriesche *hül*, *hülle* wordt meer als *huul* dan als *hul*, met gesloten *u*, uitgesproken). Een leeuwarder huisvrouw zal b. v. tot haar dienstmeid zeggen: »puul my die doporten uut, in smiit 'e hulen in 't fullensfat;" d. i. pel my die doperwten uit, en smijt de peulen in 't vuilnisvat.

Over de oorspronkelike eenheid der vlaamsche, hollandsche en friesche woorden *navegaer*, *avegeer* en *noager* heeft de heer Leendertz reeds hier of daar in de Navorscher gehandeld, en de afleiding van dat woord besproken. De heer R. zoeke 't maar op! — De hollandsche woorden schommel of schop heeten ook in Friesland, even als in Zeeusch-Flaanderen, *touter*, van *tou*, touw, omdat d' eenvoudigste form van schommel een met 'n bocht hangend tou is; zulke oorspronkelike *touters*, zonder zitplankje, ziet men nog wel in Friesland.

Rennen is loopen, en, als *rinne*, nog heden in Friesland in volle gebruik. Vandaar in Zeeusch-Flaanderen *rennetje* voor wat in Holland *kippenloop* heet. 'T woord *rennen* schijnt in Holland, naar 't hedendaachsch spraakgebruik aldaar, z'n beteekenis eenigszins gewyzigd te hebben. Immers beteekent het: hard, vlug, snel loopen, terwyl *rinne* in Friesland gewoon, bedaard loopen beduidt, evenals de hoenders doen in 't flaamsche *rennetje*, den hollandschen *kippenloop*. Daarentegen stemt het friesche woord *leape*, dat in oorsprong 't zelfde is als 't hollandsche *loopen*, in beteekenis volkomen overeen met 't nederlandsche *rennen*. Zoo ook in 't engelsch *to run*, loopen, gaan; de beteekenis van langzaam loopen is hier niet uitgesloten, zooals by 't hollandsche *rennen* wel 't geval is; *to leap*, springen, vooral hardloopende, met een aanloop, een sprong doen, b. v. over een sloot. JOHAN WINKLER.

[Opzichtens »tere" = boom zie ook *Nav.* XXVI, 244—47; — »hulle", *Nav.* XXX, 533; — »avegeer" enz., *Nav.* XXVIII, 89; XXX, 533; »ren, renne" enz., *Nav.* XXII, 589; XXIII, 152; XXX, 535, 60, 612.]

Blauw (XXX, 518, 609 enz.; XXXI, 89, 225). Ik heb in mijne jeugd

den oorsprong der uitdrukking *blauw-blauw laten* anders hooren verklaren dan op de wijze naar wier juistheid de heer G. P Roos vraagt.

Er was — ten tijde van Prins Willem IV of V, dat kan zijn, — een boer te Wassenaar, die verschil kreeg met een of ander aanzienlijk heer over het bezit van een stuk land, eene schuldvordering of iets anders, althans eene geldkwestie; overtuigd van zijn goed recht procedeerde hij, maar verloor zijne zaak. Daarover zeer ontevreden liet hij op het krat van zijn wagen een paar korte pijpensteelen schilderen en daarbij zeer vele lange, en met dien wagen verscheen hij in den Haag op de markt. De boeren zetten in dien tijd allerhande dingen op het krat, en zijn krattafreel trok de aandacht. Men was nieuwsgierig naar de beteekenis, en de boer was wel zoo beleefd die aan ieder die ze wilde kennen uit te leggen door: »wel zie je *dat* niet? Groote steelen en kleine steelen, maar groote steelen het meeste". Natuurlijk volgde algemeen gelach en de boer maakte bepaald opgang met zijn charade. Gedurende een paar marktdagen had zijn wagen veel bekijks. Dit verdroot de heeren van de wet, die wel begrepen waar »baas hupte", vooral daar natuurlijk het proces van den boer besproken werd en niet altijd aanleiding gaf dat men de heeren *prees*, voor 'tgeen ze *gewezen* hadden. Zij verboden daarom den boer zulk een raadsel op zijn wagen rond te rijden. De boer liet nu zijn krat geheel blauw verwen. Toen hij weder in de stad verscheen en eenigen die zijn wagen wilden bezien en zich teleurgesteld vonden de »groote en kleine steelen" niet meer aan te treffen, hem vroegen waarom hij die weggedaan had, zeide hij: »ik had vroeger »groote steelen en kleine steelen maar groote steelen het meeste" op mijn wagen, doch dat is mij verboden, en nu zullen we het maar blauw-blauw laten".

Zoover de anecdote. Maar waarom koos de boer *blauw* en niet eene andere kleur? Nu kom ik in het schuitje van den heer Roos. Blauw schijnt een ongunstige beteekenis gehad te hebben, — bepaald die van bedriegelijk. Zoo zegt men in de Meijerij: »ge zult me geen blauw mennekes maken", d. i. ge zult me geen fabeltjes voor waarheid opdisschen Wat men op grooten afstand ziet is blauw — en:

»Hoe blauwer het water, hoe dieper het meer."

Ik heb een boekje gehad waarin eene verzameling van opschriften

en tafereelen indertijd voorkomende op het krat van boerenwagens. Ik weet niet meer waar het gebleven is, misschien heb ik in dat boekje den oorsprong van blauw-blauw later gelezen.

A. J. C. KREMER.

Blauw-blauw laten. J. le Francq de Berkhey, geeft eene andere verklaring van den oorsprong van dit spreekwoord in zijne Ernstige en Boertige Vertellingen mijner Jeugd; namelijk: Een lakenkooper liet op zijn uithangbord schilderen een prediker met mantel en bef, houdende in de hand een opengeslagen bijbel, door zonnestralen beschenen, en deed er onder stellen: »Ik wandel in het licht en hoop op 't eeuwig leven". Zijn buur, een bakker, liet daarop op zijne luifel schilderen een gezonden bollen-jongen, die aan eene schoof warme bollen beet, en daaronder deze woorden: »Eet bollen dat je barst, je zonden zijn je vergeven".

De opschriften trokken de aandacht; de regeering ontbood de beide buren. De eerste verontschuldigde zich daarmede, dat hij het met eene goede bedoeling had gedaan; de ander, de bakker, erkennende dat het spotternij was, had dit gedaan, zeide hij, om de geestdrijverij van zijn buurman te gispen; want dat hij het zoo onmogelijk hield, dat dat geschilderd lezertje op het eeuwig leven konde hopen, als het onmogelijk is, dat zijn geschilderde jongen zich aan bollen te bersten kon eten en op zondenvergeving hopen.

De regeering veroordeelde beiden tot eene boete aan de armen voor hunne ongeoorloofde spotternij met den godsdienst, en beval hun hunne uithangborden of luifels te doen oververwen. Beide kwamen overeen, om ze blauw te laten verwen, en ze stelden op den eenen: »om elk te gerijven", en op den anderen: »laat blaauw blaauw blijven".

De beide huizen stonden te Leiden, op de botermarkt bij de Korenbrug.

B. F. C.

Bont en blauw. Om te begrijpen wat een *blond oog* beteekent moet men weten dat de uitdrukking »bont en blauw" vroeger »blond en blauw" heette. In Vondel's Palamedes lezen wij (Klinckdicht, uitgave 1652):

Het leedt geen zeven jaer, of Palamedes schaêu
Ging 's nachts de tenten van zijn rechteren doorwaren,

Die, rijzende verbaest met opgerezen haren,
Een schim vernamen, straf mishandelt, *blont en blaeu.*

Blond en blauw is m. i. de oorspronkelijke vorm; immers *blond* drukt een bepaalde kleur uit, terwijl *bont* een mengeling van kleuren aanduidt, en dus het woord *blauw* eigenlijk overbodig maakt. Naast *blond en blauw* gebruikte men ook de uitdrukking *bruin en blauw*; zie Noordewier, »Nederduitsche Regtsoudheden", blz. 279).

MR. C. BAKE.

Hij heeft het in de mot (XXX, 530; XXIX, 515). *Moth,* voor moed of gemoed, is wel friesch, en misschien is dit woord door dezen of genen ontaalkundige ook weleens, verkeerdelijk, als *mot* en *mod* geschreven, maar tot verklaring der hollandsche spreekwijze: »iets in de mot hebben", kan het niet dienen. Immers, afgescheiden van de groote onwaarschijnlijkheid dat dit friesche woord in 't hollandsche spraakgebruik zou zijn overgenomen, spreekt men dit friesche *moth* (*mot*, *mod*) geenszins uit als *mot* in genoemde spreekwijze. Het friesche woord heeft een langen klinker; de uitspraak komt meer overeen met het engelsche *mood*, en nog meer met het oudduitsche *muoth.*

JOHN CHURL.

Batteklan (XXXI, 87). Ook in de Meijerij van den Bosch hoorde ik meermalen het woord pattaklan of battaklan gebruiken, maar dáár, zoo ik mij niet zeer vergis, steeds in de beteekenis van *aanhang*, terwijl men voor »getuig, omslag, bagage, meubelen" enz. gebruikt »sante-boutiek". Littré heeft als beteekenis »attirail embarrassant".

Ik onderstelde, toen ik dat woord slechts in de beteekenis van aanhang kende, dat het allicht eene verbastering kon zijn van *bâtard-clan*, d.i. »bastaard-klan", en dat die uitdrukking met of in het gevolg van Schotsche soldaten in ons land gekomen was. Is het reeds lang in Frankrijk in gebruik?

A. J. C. KREMER.

[A. Aarsen citeert Dekker's Dictionnaire Raisonné, bl. 148, 113, in den zin van »attirail".]

Bilderdijk op het woord »bedelzak." In de Hulletoren, het bekende Brugsche maandblad, leest men:

» . . . . . Van dit woord, saamgetrokken tot *beêzak* (d. i. bedezak) hebben de Franschen hun *besace* gemaakt, en evenzoo van ons *knapzak* hun *canapsa.* Dus maakten zij *hamac* van *hangmat*,

hanap van *hangnap*, *haubert* van *halsberg*, *framboise* van *braamboze* of *braambezie*, en, wil men meer, *gerbe* van *gerve*, *hie* van *hei*, *mannequin* van *manneken*, *heurter* van *horten*, *boutique* van *bodeke*, *hyver* van *huiveren*, *clinche* van *klink*, *houe* van *houwe* (nu, houweel (oudtijds, *eschenchon* en *eschanchon*) van *schenker*, *lansquenet* van *lansknecht*, *esquif* van *schip* of *schif* (skif), *coïon* van ons *kwaejongen*, *esquise* van *schets* of *skijze* [1]), *gaspiller* van ons *gespillen*, *estrangler* van *strengelen*, *étouffer* van *uitdooven*, *écluse* (*escluze*) van *sluize*, *gâteau* (gasteau) van ons *gestoof*. En zoo plachten zij (als uit oude stukken blijkt) ons *verkeerbord* of *verkeerspel* (d. i. gezelschapsspel, jeu de conversation) *verquier* te noemen. *Wijnverlater* noemen zij dus verbasterd *ferlateur* en *frelateur de vin*, en ons *kortoor* (van een paard) *cortau*, gelijk Hooft opmerkte. Ons *vracht* noemen zij *frêt* bij verbastering; *clabaut* zeggen zij van ons *klapoor*, voor een hond met nederhangende ooren; hun *édredon* is ons *eiderdons;* hun *bourg* is ons *borg* en *burg;* hun *boulevard* ons *bolwerk*, hun *battre* en *botte* is ons *batten* en *bots;* hun *bivouac* is uit ons oudere »biwacht" (bij-wake? gesproten, hun *mât* is ons *mast;* en zoo honderden meer."

Totdusver Bilderdijk en de Halletoren.

Reeds vroeger zond ik bij *De Navorscher* zeven-en-dertig Fransche, naar mijn inzien aan onze taal ontleende woorden in; sedert heb ik nog het volgende lijstje bijeengebracht: Bierenbrood (eene half vloeibare spijs), Birambrot; Branderij, Branderie; Brandewijn, Brandevin; Brandewijnstoker, Brandevinier; Burggraaf, Burgrave; Burggraafschap, Burgraviat; Koolzaad, Colza; (eerst op het einde der vorige eeuw door den abt Resier in Frankrijk, dat er zelf geen naam voor had, ingevoerd; de teelt op groote schaal begon er in 1810); Kouter (ploegijzer) Coutre; Kamerling, Kamerlingue; Krul (schaveling) Scavelingue; Karwijzaad, du Carvi; Mandje, Mannette; Paander, Panier; Pint (maat van nagenoeg ½ liter), Pinte, meerv. Pintes en daarvan 't werkw. Pinter, 't Vl. 'n pintje pakken, een glas bier drinken, een drinkgelach met een praatje; Papegaai der boogschutters, Papegaij; Rapière, Rapier, zijdgeweer; slecht paard, in Z.Vl. 'n rosse, Rosse; Troffel (in Zeeuwschvl. trouweel), Truelle; Vat, Fust, Fût; Voorlooper, (groote schaaf), Vôrloop;

[1]) Vgl. het Hoogd. Skizze. *Red.*

Weedasch (pastel), Védasse; Windas, Vindasse; Zuipen, (in Zvl. pinten), Pinter; Zas of Sas, Schutsluis, Vl. en Zeeuwschvl. Sas (Sas v. Gent), Sas, écluse à Gand. Omtrent Zok of Sok, wil ik niet beslissen, omdat ik het latijnsche Soccus gevonden heb, waaruit de Franschen evengoed hun Socque en wij ons Zok of Sok, korte overkous, konden ontleenen; 't Vl. heeft hiervoor »Staessens", étage, verdieping, omdat daar, evenals in Zeeland, de zokken steeds korte overkousen zijn.

Ik onderwerp een en ander aan der taalkundigen oordeel.

G. P. ROOS.

[*Nav.* XXV, 537 herinnert terecht, dat een soldaat weleer landsknecht, niet een lansknecht heette. — Sok (d. i. korte overkous) is bepaald van het latijnsche soccus afgeleid; bij de ouden duidde het echter een lichte Grieksche schoen, een broosje aan, dat vooral door de tooneelspelers, zelden door andere menschen, gedragen, mitsdien ook soccus scenicus (Plautus) en soccus comicus (Plinius) geheeten werd.]

Hoere, hurre, hurry, herri (XXX, 527, 129, 47; XXIX, 574). Nu ik lees dat *hurre* een kreet is, een soort tusschenwerpsel, bij de middeleeuwsche Nederlanders in gebruik, en dat men dit woord in verband brengt met het engelsche woord *hurry*, valt mij te binnen dat deze uitroep *hurre* heden ten dage nog leeft in de volkstaal van de stad Leeuwarden, en wel in denzelfden zin als de oude Nederlanders, volgens Melis Stoke, dien kreet gebruikten. Als de kleine kinders te Leeuwarden, b. v. wanneer er een bewaarschool uitgaat, jongens en meisjes, elkander bij de kieltjes en rokjes van achteren vasthoudende, in een lange rij achter elkander loopen, zingen ze daarbij:

»Hurre, hurre, hurre, sjok, sjok, sjok,
Trîn met 'e bezem, en Jan met 'e stok".

Zoo is die oud-nederlandsche krijgskreet afgedaald tot een speelrijmke in den stamelenden mond der kleinste schoolkinderen. Sic transit, enz.

Waarom wordt 't woord *hurry. Nav.* XXX, 527 een engelsch woord genoemd, als bij uitsluiting? Het is immers, volkomen in denzelfden zin, ook evenzeer nederlandsch. Ik heb dikwijls, in ver-

schillende streken van Nederland hooren zeggen: »hou me niet op — ik ben in zoo'n hurri!" in plaats van: ik heb groote haast; of: »wat was het daar een hurri!" voor: wat heerschte daar een haast, een gejaagdheid, een onrust. In andere streken van Nederland luidt ditzelfde woord *herri*. Dat het *hoere* der Dokkumer straatjeugd met dit *hurre*, *hurry*, *herri* zou samenhangen, komt mij zeer aannemelijk voor.

De kreet *hoera*, *hurrah* is, zegt men, eerst in 't begin dezer eeuw, door de Kozakken der russische legers, in westelijk Europa ingevoerd. Maar kan hier ook geen samenhang zijn met den oudnederlandschen krijgskreet *hurre*, en met de andere bovengenoemde woorden? JOHAN WINKLER.

Holderdebolder (XXXI, 227). Zie over deze uitdrukking Dr. de Jager's *Woordenboek der Frequentatieven*, II, 1201, en *Taalkundig Magazijn*, I, 50. H. DE JAGER.

Rokkenen (XXXI, 222). Zie over dit werkwoord Dr. de Jager's *Woordenboek der Frequentatieven* o. h. w. H. DE JAGER.

Uitbrander (XXX, 610; XXXI, 90). Dit woord in den zin van »berisping" stamt bepaaldelijk uit den tijd toen de Goudsche pijpen nog algemeen in gebruik waren. Vuile pijpen werden uitgebrand, maar ze werden er bij die operatie niet beter op, men gaf iemand, wien men hoogachtte en toegenegen was, geen »uitbrander", dat is hier »uitgebrande pijp". Een rooker, die eenig gevoel van eigenwaarde bezat, achtte zich beleedigd, of althans geminacht, niet met behoorlijke achting behandeld, wanneer hem bij bezoek een »uitbrander" werd aangeboden. Een versche pijp, goede tabak en een behoorlijk aangeglommen kooltje, dit was het ware.

A. J. C. KREMER.

Plaatsnamen als familienamen (XXVIII, 629). Ze komen overal voor, *met* en *zonder* het voorzetsel *van;* het eerste het beste adresboek kan er van overtuigen. Dat van Arnhem krioelt; zelfs vindt men dezelfden plaatsnaam als geslachtsnaam zoowel *met* als *zonder* »*van*". Bij eenige dier namen is het voorzetsel *van* door den een of

ander uit nederigheid weggelaten, of omdat men het noodig achtte eener adellijke familie een beleefdheid te bewijzen, bij andere is die schrijfwijze oorspronkelijk. Zeker is het dat vroeger, althans in Westphalen onderscheid werd gemaakt in het al of niet voeren van het voorzetsel *voor* den plaatsnaam. Ergens vond ik dat onderscheid opgegeven, maar weet niet meer waar, en vergat waarin het bestond; maar herinner mij toch dat volgens dien schrijver het voeren van een naam *met* of *zonder* voorzetzel niet in rechtstreeksch verband stond met meer of minder aanzienlijke geboorte, wel met de betrekking tot de plaats waarvan men den naam droeg. In de gesprekken van het dagelijksch leven wordt nog zeer dikwijls *van* weggelaten bij het noemen van personen, voor wier naam het wel degelijk behoort, zoo spreken adellijke personen van Heeckeren, Tuyll, Pallandt, Wassenaer, enz. enz., altoos met weglating van het voorzetzel. Zoo spreken zij overal elkander aan, maar op kaarten en adressen bezigen zij den vollen titel. Als een aardigheid laat ik hier volgen, dat althans een halve eeuw geleden, de dorpspastoors elkander gewoonlijk noemden met den naam hunner parochie, en dat zonder *van*. Het bezigen van den familie-naam achtte men met den goeden toon, dat van den voornaam zeker met de deftigheid niet-overeenstemmend.

A. J. C. KREMER.

VRAGEN.

Nieuwe woorden. Affidavit. »*Popolo Romano* meldt, dat de minister van Financiën in Italie de *Affidavits* heeft afgeschaft. Dientengevolge zijn houders van Italiaansche rente in het buitenland vrij van elke verklaring voor de betaling der coupons". Aldus leest men in de *Haarl. Courant* van 31 Mei 1881. Dit woord *Affidavit* schijnt tot de nieuw gesmeede Italiaansche te behooren. 't Is ongetwijfeld afgeleid van *affidare*, verzekeren, toevertrouwen, waarvan het reflexief, of, zoo men wil, passief, affidarsi »vertrouwen stellen in iemand" beduidt. Ook bestaat er, — waaraan trouwens die taal zeer rijk is, — een als zelfstandig naamwoord gebezigd bijvoegelijknw. (eigenlijk, verl. deelwoord) affidàto, aanduidende een »persoon, die zich toevertrouwt". Doch een zelfstandignw. *affidavit* treft men, voorzoover ik weet, nog niet in de woordenboeken aan. Ook is mij

in die taal geen tweede voorbeeld bekend van een substantief (en dat nog wel om eene *zaak* te kennen te geven), afgeleid van een tweeden persoon enkelvoud des onvolmaakt verleden tijds in de eerste vervoeging, door toevoeging eener *t*, naar ik denk. *Affidavit* is een »verzekering", dat is duidelijk; màar wat is nu de ware bedoeling? Daar het woord, evenals *action de jouissance* en *Genusz-Schein*, in den laatsten tijd in de financieele wereld burgerrecht verkreeg, is het niet ongepast er in dit tijdschrift over te handelen.

J. A.

Bierboom. De eerste organist van het nieuwe orgel te Dordrecht ao. 1672 is geweest Carel Jacobse Pelleryen, die met een »bierboom" begunstigd werd, sonder aen de stad de gestelde recognitie te betalen", enz. enz. Aldus in *Nav.* XXIV, 288. Wat is *bierboom?*

Clavecimbaal. Dit muziekinstrument ziet men *Nav.* XXIV, 107 als *Klavecingel* aangeduid. Was deze variant meer in zwang, zoodat hij burgerrecht verkreeg en levert hij iets op voor de etymologie van het woord? *Nav.* XXV, 246 leest men van Clavez cimmel. In het Italiaansch is 't echter *clavecembalo.*

Joepel. Men leest in de »Haarl. Courant" van 1 April 1881: .....»de Regeering in Frankrijk, het tot elken prijs willende vermijden in openbare botsing met den Raad te geraken, zal zich uit de moeielijkheid trachten te redden door te bewerken, dat de Senaat den heer Andrieux — die tegenover den Raad niet »joepel" genoeg is geweest — tot onafzetbaar lid benoeme in de plaats van den dezer dagen overleden heer Oscar de Lafayette". — Wat is *joepel?* Z. v. a. »souple"?

Oudenburg. De heer G. P. Roos wenscht aan zijn artikel, voorkomende *Nav.* XXVII, 565—7, waar zijn naam toevallig achterwege bleef, de vraag te zien toegevoegd, of men niet moet zeggen, dat Oudenburg als plaatsnaam de Nederlandsche vertolking is van het verouderde »Aldenburg", — in plaats van zich door de Westvlaamsche uitspraak Oedenburg te laten verschalken?

Tabakdrinker. Heeft men bij het vormen dezer benaming voor een herbergklant, gedacht aan de gewoonte om bij het borreltje in de kroeg, te zitten *rooken?* Zoodat het eigenlijk is »een drinker bij zijn tabak of pijpje?" Vgl. de Nederbetuwsche, misschien

ook overal elders voorkomende uitdrukking »aansteken" [1]) voor »in de herberg of kroeg een borreltje drinken", waarbij het »rooken", evenals in de samenkoppeling »tabakdrinker" op den voorgrond staat, alhoewel het »borreltje-drinken" de hoofdbedoeling is. Of is het woord verbasterd uit »toebakdrinker" d. i. iemand, die zijn toebak (toebaksgeld) verteert in de herberg aan borreltjes? En wat is dan de oorsprong van dit woord »toebak"? 't Beduidt volgens *Nav.* XXVII, 415 »door (nachtelijke) bedelarij afgedwongen aalmoezen".

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Grafzerken te Breda met genealogische gegevens (Vervolg van XXXI, 289—96).

Rethaan. Zie 't Armorial op Rethaan Macaré. Hier 't zelfde wapen zonder hartschild. Dat der vrouw vertoont 3 palen, de derde verkort is getopt door een lelie. Op beide wapens een half aanz. helm met wrong. Helmt. een eend.

Saelich sijn de dooden die In den Heere sterven van nv aen, apoc. in 't 14 capittel; vroe? dooden svllen leven ende metten lichaem verrijsen, Esaïa int 26 capittel. Hier leydt begraven Sara van Schorrenborch, wedvwe wijlen Pavlvs Retaen, sterft den 17 octob. A°. 1616, ovdt 84 jaeren ende haeren soon Pavlvs Retaen, sterft den 30 octob. A°. 1622, ovdt 68 jaeren, ende sijn hvysvrovw Catharina Raes sterf den 15 Novemb. A°. 1610, ende Anna Retaen, wedvwe wijlen Hans de Hvvst, sterf den 27 Janv. a°. 1613.

Tr. te Middelburg Mei 1790 Pieter Johan Rethaan Macaré, geb. ald., en Joh^{a} Cath^{a} van Naerssen, geb. te Breda 11 Jan. 1761, dochter van Mr. Carel Hendrik en Antonia Maria Sonnemaens.

Rietmakers. Hier liggen begraven Jan Aertsen Rietmakers in sijn leven was schepen der stadt Breda in den jaeren A°. 1629, ovt 68 jaeren, sterft den 20 Nov. 1635, met Jacomijntken Michielsen sijne Hvysvrovwe, ovt sijnde 70 jaeren, sterft den 4 Avgvstvs A°. 1637. Ende Aert Janszn. Rietmakers, ovt sijnde 58 jaeren,

---

[1]) In Nederbetuwe geldt het »aansteken" zelfs de vrouw, en zegt deze wel: »ik wou doar 's èven oan goan steken", d. i. aanloopen, een kort bezoek brengen, een praatje maken bij goede kennis of buurvrouw.

sterft den 21 Apr. 1661 met Margrieta Adriaens sijne Hvysvrovw ovt sijnde... jaeren, sterft den... (*oningevuld*), ende Lvcia Rietmakers ovt sijnde 57 jaeren, sterft den 1 April 1648, met Maria Rietmakers, ovt sijnde 67 jaeren, sterft den 10 Meert 1663, ende Elisabeth Rietmakers ovt sijnde 69 jaren, sterft den 6 Mei 1663. Wapen van den man: drie.......? (in den vorm van gesloten schapenscharen). Helm: halfaanz. Helmt. een dezer figuren. Dat der vrouw, een kruis: in het 1e en 4e kwartier een zittende draak, in het 1e omgewend; in 't 2e en 3e een opvliegende vogel. Helm: aanz. Helmt. onkenbaar.

Roovers. Deze Sereck hoort toe aan Jvffrovw Cornelia ende joanna Roovers... obiit.

Anno 17

Dezen naam ontmoet men dikwijls. Jan Cornelis Roovers was schepen 1569. Aert R. id. 1588.

De Roy. Hier leijt begraven Joffr. Adriana Gerarts de Roy, wedvwe van Sr. A. van Beeck, ovt 78 jaeren, sterf den 13 may 1667, ende de Heer Peter van Beeck, in sijn leven was Meijer, Rentmr ende Stadhouder van de Leenen van het Graeffelijck Stift Thorn, out 66 jaren, sterft den 14 Augusti A°. 1685.

Van Rijen. Wapen ged.: 1 drie struisvederen; 2 drie sterren. Helm halfaanz. met wrong, helmt.: een veer.

Hier leit begraven heer ende Mr. Adriaen van Rijen, in sijn leven advocaet ende Presedent dezer stadt Breda, sterft den VI Avgvsti CIↃIↃCLX, ende sijne svsters dochter joffr. Catharina Hvlshovt, sterf den XXIII maij CIↃIↃCLVII. Hieronder stond:

Grafplaets van den Heer meester Jacob Ferdinandvs Wijmers, advocaat tot Breda. Obit anno 17 (*niet ingevuld*).

Adriaan van Rijen was burgem. 1630; Cornelis Hulshout schepen 1625, en Jan Cornelis Hulshout id. 1629.

Ged. 10 Mrt 1686 Adriana, dr van Antony Fraser en Dingena van Rijen. Get. Huibert Fiers.

Ged. 28 Oct. 1689 Johannes, zoon van Adriaan van Rijen en Maria van Woeringen. Get. Zeger van Reien en Catelijn Botlagh?

Ged. 9 Nov. 1689 Johannes, zoon van Seger van der Reijen en Catha. de Graef.

Aldegonde van Rijen tr. 25 Sept 1695 Cornelis Crol.

Rijers. Hier leijdt begraven Mr. Michiel Willemsen Rijers, eñ starf den 9 September Anno 1603.

Hieronder zijn wapen, gevierend.: 1 en 4 een uit den kwartiervoet komend getoomd paard; 2 en 3?

Dr. Michiel Reijers was hier schepen 1650—4, 57 en 58. Michiel Reijers (de schepen) tr. Barbara van Heusden, waarbij Johannes, ged. 18 Jan. 1642; get. Huybrecht de Wijse, Johan en Margaretha van Heusden

Johan Reijers, notaris en substituut-stadhouder, tr. Maria van Daesdonck, waarbij Ana. ged. 27 Mei 1649; Emmerentia ged. 28 Jan. 1652; Michiel ged. 8 Aug, 1653; Johannes ged. 7 Mrt 1657, get. kapt. Leonard Lanckvelt en Maria Swaens.

Ged. 25 Apr. 1729 Rosina Jacoba, dr van Mr. Lambert Pronning van Deventer en Catha. Ida Reijers; get. Rogier van Alphen en zijne vrouw Jacoba van Alphen. C. I. Reijers, die ontbreekt in de genealogie der Pronnings, voorkomende in de beschrijving van 't slot Loevestein, hertr. 13 Dec. 1731 Guillaume Frédéric de la Fontaine d'Orgemont, geb. te Nassau-Dietz, vendrig in 't regt. drag. Willem van Hessen-Cassel.

Scheerders. Hier leijt begraven den eersamen Melchior Scheerders, out omtrent LXXVII jaeren, sterft den 26 Januarii A°. 1669, ende sijne Huysvrouwe Margareta Dijckmans out... jaeren, sterft den ... (*niet ingevuld.*)

Schuifhil. Gevierend.: 1 en 4 twee leliën, een in den linkerbovenh. en een in den rechterbenedenh. In een vrijkwartier vijf (2,1,2) leliën, 2 en 3 drie 8 p. sterren. Helm halfaanz. met wrong. Helmt.: een lelie tusschen een ant. vlugt.

Hier leijt begraven de Heer Wilhelm Schvifhil, capiteyn van een companie voetknechten ten dienste van de vereenichde Nederlanden, sterf den 20en Meert 1664.

Zijne 4 kwartieren zijn:

1 als 't vrijkwartier.	3 als 1 en 4 zonder vrijkwartier.
2 de drie sterren.	4 drie vogels, 1 en 2.

In 1604 was Pieter Willemsz. Schuyfhil tienman, en 1611 regent van 't weeshuis. Deze laatste betrekking in 1607 vervuld door Jacob Willemsz. Schuifhil.

Ondertr. 11 Sept. 1665, attest op Ginneken, Mr. François de

Bons, secretaris van den Gouverneur, en juffr. Elisabeth Schuifhil, van Raamsdonk... Hieruit Alida ged. 16 Juli 1666 en Aleida ged. 28 Jan. 1671.

In de Papegay ofte Formulier-Boek door Willem van Alphen, komt voor op 1671 en 1674 Willem Schuijfhil als procureur en advokaat voor het Hof van Holland.

In 1691 was Willem Schuifhil, schepen te Ginneken en Bavel.

Van Strijpen. Hier leijt begravē Govert Hendricx van Strijpen, coopman in lijnwaet ende vlas, sterft den den (tweemaal) 28 April Anno 1609, ovd sijnde 37 jaeren. Hieronder 's mans merk, een omgewende 4. Het verticale been lang, door 't uiteinde der dwarsstaaf een staafje. Het lange been vergez. rechts van een G, links van een H. Hieronder stond nog:

Hier leyt begraven Peeter Govaerts van Strijpen, sone van Govaert Henricx van Strijpen, sterf den 15 September 1625.

Stuerman. Een springende bok. Helm halfaanz. Helmt.: de bok uitk. en rechtsgewend.

Dese sarck behoort toe aan den Heer Hermanans Stuerman, oudt schepen en stokhr.[1]) tot Breda, obiit Anno (*oningevuld*). Attest op Ginneken 14 Dec. 1698 Hermanus Stuerman en Ana. van Vechelen. Uit dit huwelijk: Alida ged. te Ginneken 17 Jan. 1700; get. Wermold Stuerman, ontv. van Bentheim te Schuttorp en Gilhuis, en Alida Boers, wede. Johan Stuerman.

Hij tr. 2de te Ginneken 10 Juli 1707 Antonetta Vereyck. Winnen:

1. Aleida Joha. ged. 4 Mei 1708; get. Mr. Bernard Stuerman, advokaat en agent, en Perina van Huysen.
2. Perina ged. 31 Juli 1709.
3. Adriana ged. 5 Juni 1711; get. Adriana Vereijck, wede. van den secretaris Antonie Vereijck.
4. Johannes ged. 26 Mei 1713.
5. Jacoba id. id. id.
6. Mr. Johannes Jacobus ged 22 Apr. 1714, tr. 1o Antonia van Goor; tr. 2o te Princenhage 20 Oct. 1765 Joanetta Catha. Geertruij Schmidt, geb. te Leyssa in Hessen.
7. Bertha ged. 24 Nov. 1715, den 17 Aug. 1741 ondertr. met Mr. Philip Johan Tollius, st. 13, begr. 16 Juli 1746, geb. te

[1]) Zie over dit ambt *Nav.* XXV, 472, 563. *Red.*

Zundert, griffier der leenen. Hieruit: Hermanus [1]) ged. 18 Febr. 1742, en Pieter Johannes ged. 12 Aug. 1743, waarbij getuigde Joha. Elisabeth Otto, wede. Pieter Tollius.

Tr., attest naar Princenhage 5 Dec. 1723, Mr. Lubertus Stuerman, schout ald., en Maria Joha. Vereijck. Winnen:

1. Bartha. Joha. ged. 30 Juni 1729; get. Johan Frederik Martfeldt en zijn vrouw Martha Vereijck. Zij tr. te Princenh. 25 Oct. 1755 Mr. Carel van Bommel uit Bergen op Zoom.
2. Christina Adriana ged. 28 Juni 1732.
3. Lubertus Johannes id. 16 Mei 1734.
4. Wilhelmus Ernestus id. 28 Aug. 1735.
5. Lubertus Johannes ged. 25 Juni 1737. Get. Alida Stuerman, wede. Michorius, en Joha. Stuerman, wede. Cost.
6. Wermoldus ged. 18 Dec. 1738, en 7. Anthonius Vereijck Stuerman ged. 26 Dec. 1740.

Er werden nog twee zonen Wernerus Anthonius en een dochter Bartha geboren.

Bij den eersten Werner waren getuigen Wilhelmus Ernestus Stuerman, en Perina van Huysen, wede. Cornelis Vereijck.

Dirk Kuijper, geb. te Utrecht, sous-luitenant der Art., onder den kolonel Parravicini di Capelli, tr. 10 Jan 1791 Johanetta Jacoba Stuerman, geb. B. op Z.

Zie verder v. Doorninck's Gesl. Aant., bl. 446, waar Lucretia van Hardenberch te Kampen tr. 20 Juli 1683 Bernard Stuerman uit Gildehuis.

Van eene andere familie was Jonker Thime Arend van Stuerman, kapitein, alhier overl. 12, begr. 16 Nov. 1771.

Teneramundus. Zie 't grafschrift op Johannes Teneramundus bij van Goor. 't Wapen is verdwenen.

Vierling. Het in den muur geplaatste opschrift vindt men bij van Goor. Het wapen is verdwenen.

Villegas, Dit is de keldermond van de familie van Villegas.

Mr. Gautier Johan de Villegas, kapt., in 1722 generaal-majoor) tr. 18 Jan. 1679. Ane. Lauder. Wint:

---

[1]) St. 18, begr. 20 Sept. 1776 Joha. Bernardina Bennet, vrouw van professor Mr. Herman Tollius te Harderwijk.

1. Ana. Geertruij ged. 10 Mrt 1684. Get. François de Bons en Mevr. de wede. Balfour. Zij tr. 9 Mrt 1710 Gerlach Cornelis Johannes van Massow, cornet in 't regt. 's Gravemoer, waarbij: Ane. ged. 23 Nov. 1710; Jane Charlotte 22 Juli 1722. Get. Jane Lauder, wede van Kerkhove van Dronkelaer; Rebecca Henriette 22 Dec. 1723; Ana. Geertruij 17 Dec. 1724; Hendr. Johannes 26 Jan 1727; Antonetta Eleonore 12 Aug. 1728; George Antoine 13 Juli 1730. Get. George de Villegas en Ana. Charlotta Taets van Amerongen zijn vrouw.
2. Barthold ged. 3 Sept. 1690. Get. Maria Ozé Breus? douairière van den luit.-kolonel Balfour.
3. George ged. 24 Oct. 1691. Get. Mevr. Rebecque Brusse.
4. Pellerina Rhijnburg, ged. 9 Oct. 1695.

Mogelijk huwde George Maria de Bije, waaruit:

Ana. ged. 8 Apr. 1745.

Joha. Georgette de Villegas tr. Mr. J. Eckhard [1]).

In 1778 was Ana. van der Borch, geb. barones de Villegas, vrouwe van Langeveer.

Van Vliet. Een steen waarvan slechts de linkerhelft met het vrouwenwapen en hare 8 kwartieren over is. Dit vrouwenwapen is een golv. dwarsbalk vergezeld van 3 ruiten. Van de overige wapens nog zichtbaar dat harer moeder van Valckenburgh (toren met vogels), en van hare grootmoeder van vaderszijde, een schuinbalk beladen met 3 penningen. Dit laatste moet Vaarlaer zijn.

Zie omtrent Johan van Vliet (Vlitius) de bijdrage tot de ge-

---

[1]) Mr. Josias Eckhard, ontv. van den Prins, tr. 1e. Maria Raecx, waarbij: Joha. Elisabeth ged. 8 Juni 1698, get. de advokaat Swaens; Peter ged. 11 Juli 1700; Charlotte Christine ged. 3 Juli 1701; Marguerite ged. 8 Oct. 1702, maraine Marguerite Hinlopen, wede. van den generaal-majoor Schaek; Willem Frederik ged. 18 Apr. 1704; Cornelia Willemina id. 8 Mrt 1705.

Hij tr. 2e. 14 Nov. 1706 J. G. de Villegas, en won hierbij nog: George ged. 7 Oct. 1709; Gertrude Georgette 1 Nov. 1711; Josias Frederik 23 Nov. 1712; Jacob Alexander 20 Juni 1714; Pelerina Jacoba 7 Aug. 1715; Joha. Eleonora 21 Oct. 1716; Isabella AEmilia 2 Jan. 1718; Agatha Iphigenie 1 Sept. 1720; Alexander Philemon 26 Oct. 1721, ondertr. te 's Hage 10 Nov. 1752 met Alarda Margaretha Nieupoort, wede. Dutrij; Abigaël Dorothée 13 Juni 1723; Charlotta Polyxena 17 Oct. 1726; en Titus Amadée ged. 21 Mrt 1728.

schiedenis der letterkunde, medegedeeld door Mr. J. C. G. Boot in de Verslagen en Mededeelingen der Koninkl. Academie van Wetenschappen.

Hier is begraven een zuster van Johan. Volgens Mr. Boot stamde hij zekerlijk niet af van 't oude adellijk geslacht van Vliet van Oudewater. Zijn wapen is genoemden berichtgever onbekend gebleven. Er is zeker verband tusschen takken der familie van Vliet, die alleen de ruiten voeren, maar ook met de geslachten v. Anghstete, Duurcant, de Goede, ter Haer (broeders van Woerden), Marloo, van de Poll, Polsbroek of Pulburgh, Speyart, Veen, Velsen, Woerden, van Woude, Uytenenge, Uytenham en Myttermyle, die allen de drie ruiten zonder of met dwarsbalk voerden.

Mr. Jan of Johan van Vliet, st. te Breda 18 Mrt 1666. Schildknaap, schepen, en griffier der stad 1653, tr. juffr. Clara Hesselt van Dinter. Wint: Fabia Cath^a^. ged. 13 Nov. 1650; Jacoba 7 Aug. 1652; Jacobus Fabianus 18 Jan. 1654; Maria 8 Apr. 1659 en Carolus Secundus ged. 16 Aug. 1660. Get. Iman Cau, griffier van den hove van Holland, Antonia de Casembroot, vrouw van den baljuw van Beijerland, en Jonker Andries Hesselt van Dinter.

De oudste dochter overleed te 's Hage aan de pokken, terwijl twee kinderen te Breda moeten overleden zijn.

Jonker Leonard van Lanckvelt, kapt., tr. 19 Febr. 1645 juffr. Susanna van Vliet. Wint:

1. Daniel ged. 18 Aug. 1647, vendrig onder den luit.-kolonel Arkin in garnizoen te Maastricht, tr., attest naar Ginneken 2 Mrt 1677 juffer Maria de Saly. Hieruit Johan Roeleman ged. 23 Juli 1684, get. Paulus de Saly en Susanna Le Gouche.
2. Jan ged. 15 Oct. 1649; get. jonker Gerrit van Lanckvelt, Johan Buyckx en juffer Clara Hesselt van Dinter.

Jonker Willem v. Lanckvelt was schepen alhier tot 1644.

Isaac Noirot, schepen en burgem. te Breda, tr. .... van Vliet. Winnen:

1. Fabius ged. 27 Febr. 1639, get. jonker Cornelis van Aerssen,

hr. van Warmont, drossaert, en Cornelia van Asperen, vrouw van Daniel Noirot, rentmr. van Steenbergen en Rosendael.

2. Paulina ged. 5 Juni 1641; get. Mr. Cats, pensionaris van Holland, Catha. Montem, vrouwe van Moermont en Renesse, en juffr. Susanna van Vliet.
3. Paulus ged. 26 Mrt 1645; get. jonker Hendr. van Lanckvelt.
4. Esther ged. 15 Mei 1646.
5. Joannes ged. 5 Jan. 1648. Get. Maria van Alphen.

Eene dochter Susanna tr., ondertr. te Princenhage 10 Jan. 1667, Mr. Gerard Hasselaer, wedr., oud-burgemr. van Amst., gecommitd. raad in de staten van Holland [1].

Mr. Jan, Susanna en Mevr. Noirot zullen broeder en zusters zijn geweest en kinderen van Fabiaan van Vliet en Susanna van Valckenburgh (Jan v. V. en Elisabeth Michiels dr. van Vaarlaer).

Gerhardus ged. 3 Sept. 1683, zoon van Cornelis van Vliet en Hester Louwijs.

Pieter van Malsen tr. Helena van der Vliet, waarbij Gillis ged. 1 Juni 1666 en Adriaan ged. 12 Febr. 1668.

Ged. 19 Juli 1682. Leonardus, zoon van Herman Creuts en Wilhelmina van Valckenburgh; get. Angenetta van Valckenburgh. Id. nog een zoon Ernestus ged. 28 Jan. 1685. (*Slot volgt.*)

Geslacht Cuyck van Mierop (XXIII, 165, 409; XXVI, 220; XXVII, 99, 251; XXVIII, 428, 629. Onder de aanteekeningen van een snuffelaar in de belgische archieven, enz., vond ik ook deze:

a. Otto van Meyrop Jacobsz, 8 avril 1578 huissier extraord. du gr. cons. de Malines de la résidence de Hollande, au lieu de son frère Crispyn décédé. (*Patentes des rebelles.*) Hij voegt er nog bij: »en d'autres documents, v. Mierop".

b. Mierop, srie près de S. Trond [2]. M°.

[Te Wijk-bij-Duurstede woont een v. Mierop (geh. met eene M. A. W. E. Gevers Deynoot). Kan deze ook licht geven nopens zijn voorgeslacht?]

---

[1]) Hier zijn ook gehuwd 24 Jan. 1734 Mr. Pierre Daniel Hasselaer en Anne van Berchem.

[2]) Dat *Mierop* de naam eener heerlijkheid was, — 'tgeen *Nav.* XXVIII, bl. 629, wordt betwijfeld, — blijkt m. i. ook uit de door Butkens, Troph.

Evertsz (XXXI, 2520). Heeft de familie vroeger wellicht Schaeck of Schayck geheeten? Men ziet toch in een verlijbrief, i d. 4 Juni 1625 van ridderschap en steden van Holland, vermeld »Adriaan Evertsz. (*sic*) in sijn leven organist tot Thyel" en zijn zoon Gerrit Adriaansz. Schaeck of Schayck) (*sic*) wonende tot Thyel" (Tiel). In een soortgelijken verlijbrief van 10 Mei 1625 staat vermeld Mr. Cornelis Evertsz. (*sic*), broeder van Adriaan voornoemd, in leven organist te Brielle, gehuwd geweest met Nelletjen Bartholomeusdr, uit welken echt vier kinderen waren geboren, op dat tijdstip nog minderjarig. De twee gebroeders hadden twee zusters Elisabeth en Geerte (Gerritje) Everts (*sic*), waarvan Elisabeth Jacob Beijl (of Bijel) huwde, terwijl Geertje weduwe van Mr. Hendrik de Banck (organist?), evenals later deze hare zuster, te Dordrecht woonde. Een en ander vermeld ik hier, omdat ik vermeen, dat eene bloote verwijzing naär *Nav.* XXIII, 301, waaruit het ontleend is, den vrager in The far East niet zou baten. En voeg er bij, dat Beijl (Bijel, Biel) eene Tielsche familie was, die later onder den naam Biel regeeringsleden leverde aan deze stad. Zoo staan bij Mr. E. D. Rink, Beschrijving van Tiel, bl. 315, vermeld mr. Johan Biël, 21 Febr. 1675, en Jan Jacob Biël, in 1723 aangesteld tot schepenen. Eerstgenoemden zag ik elders als Johan Bijl ook in 1689, tegelijk met Mr Dirk van Altena (wel. Rink t. a. p.), schepen van Tiel genoemd. Men bespeurt hieruit dat Bijl de eigenlijke familienaam was.

J. A.

Du Toit. Aan de begrafenis van Ds. Dionysius du Toit, predikant te Utrecht, † 1774 (*Nav.* XXXI, 176) waarbij, als zijnde eene deftige uitvaart, het laken of lijkkleed dat de doodkist bedekte, na gebruikt te zijn, gescheurd werd (zie *Nav.* XXIV, 111; XXV, 209), herinnert *Nav.* XXIII, 432.

---

etc. t. II p. 58, geleverde Extraits du Registre de Bruxelles, waarin voorkomen: Domina Maria de Berlaer, Domina de Mierop, oppidana 1349: Joannes de Mierop de Vorsterlaer (Vorselder), filius quondam Domina Joannes de Cuyck, Domini de Mierop 1382, en Otto de Cuyck filius Domini Jois dictus van Mirhope. Milites Oppidanis 1390. [Zou men het den variant »Mierhop", «Mirhope" niet aanzien dat Mierop eene samentrekking is van »Mierenhoop"? Zie *Nav.* XXVIII, 629, de noot des vorigen redacteurs. *Red.*]

Kwartierstaat van Augusta Victoria vorstin van Sleeswijk—Holstein (Vgl. dezer vorstin, destijds verloofde van Prins Wilhelm, oudsten zoon van den in dezer voege:

Frederik ChristiaanI, hertog van Sleeswijk-Holstein-Sonderburg Augustenb., geb. 6 April 1721, † 13 Nov. 1794.	*Charlotte* Amalie Wilhelmine vorstin van Holstein-Ploen, geb. 23 Apr. 1741 geh. 26 Mei 1762, † 11 Oct. 1770.	Christiaan VII, koning v. Denemarken, geb. 29 Jan. 1749, † 13 Maart 1808.	Caroline *Mathilde* prinses van Groot-Brittanje en Ierland, geb. 22 Juli 1751, geh. 8 Nov. 1766, † 10 Mei 1775.	Frederik Christiaan graaf v. Daneskjold-Samsoe, geb. 5 Juni 1722, † 26 Maart 1778.	2e gemalin Sophia Frederika van Kleist, geb. 27 Maart 1747, geh. 1 Juli 1771, † 29 Mei 1814.	Frederik Christiaan v Kaas, geb. 1 Dec. 1727, Deensch admiraal, † 28 Maart 1804.	Edele phie v.K erfdoch v. h. St huis Ne gaard, 10 Mei 1 geh. h. 22 Octo 1800

Frederik Christiaan II, hertog v. Sl-H.-Sond. Aug, geb. 28 Sept. 1765, † 14 Juni 1814.	*Louise* Augusta prinses v. Denemarken, geb 7 Juli 1771, geh. 27 Mei 1786, † 13 Jan. 1843.	Christiaan Coenraad Sophus, graaf von Dannesk.-S., geb, 11 Juni 1774, † 6 Juni 1823.	Johanna Henriëtte lentine von Kaas, gel Aug. 1776, geh 30 1795, † 28 Juli 18

Christiaan Karel Frederik August hertog v. Sl.-H.-Sond.-Aug., geb. 19 Juli 1798, † 11 Maart 1869.	*Louise* Sophia gravin v. Dannesk.-S., geb. Sept. 1769, geh. 18 Sept. 1830, † 11 Maart 18

Frederik Christiaan August hertog v. Sl.-H-Sond.-Aug., geb. 6 Juli 1829, † 14 Jan. 1880.

Augusta Victoria **Frederika Louise F geboren**

[1]) Men las daaromtrent in de *N. Rotterd. Courant*: »Zaterdag 26 Februari geschiedd is het huwelijk burgerlijk voltrokken, te 7 ure kerkelijk ingezegend; te 8 ure had er een

[XI, 107—12). De »Deutsche Herold" gaf Aug. 1880 de zestien voorouders ins van Pruisen, met wien zij 27 Febr. 1881 in het huwelijk trad [1]), —

stiaan ·echt ewijk ; van nlohe- :enb., 27 Mrt , † 4 1789.	Caroline vorstin van Stolberg-Gedern, geb. 27 Juni 1732, geh. 13 Mei 1761, † 28 Mei 1769.	Johan Christiaan graaf van Solms-Baruth, geb. 29 Juni 1733, † 7 Oct. 1800.	Frederika Louise Sophia gravin Reuss zu Köstritz, geb. 15 Feb 1748, geh. 10 Maart 1767, † 5 Febr. 1798.	Karel Frederik Wilhelm vorst van Leiningen, geb. 14 Aug. 1724, † 9 Jan 1807.	Christina Wilhelmina Louise gravin v. Solms-Rödelheim, geb. 24 Apr. 1736, geh. 24 Juni 1749, † 6 Jan. 1803.	Frans Frederik Anton hertog van Sachsen-Coburg-Saalfeld, geb. 15 Juli 1750, † 9 Dec. 1806.	Augusta grav. Reusz zu Ebersdorf, geb. 19 Jan. 1757, geh. 13 Juni 1777, † 16 Nov. 1831.

Lodewijk vorst v. —Lang., geb. 10 1762, † 4 April 1825.	Amalie Henriëtte Charlotte gravin van Solms Baruth, geb. 30 Jan. 1768, geh. 20 Jan. 1789, †	Emich Karel, vorst van Leiningen, geb. 27 Sept. 1763, † 4 Juli 1814.	Maria Louise Victoria vorstin van Saksen-Coburg-Saalfeld, geb. 17 Aug. 1786, geh. 21 Dec. 1803, hertr. 11 Juli 1818 met Eduard hertog v. Kent, en † 16 Mei 1861.

st Christiaan Karel, vorst v. Hoh.-Lang., geb. 7 Mei 1794, † 12 April 1860.	Anna *Feodora* Augusta Charlotte Wilhelmine vorstin v. Leiningen, geb. 7 Dec. 1807, geh. 18 Febr. 1828, † 23 Sept. 1872.

Adelheid Victoria Amalia Louise Maria Constance vorstin v. Hoh.-Lang., geb. 20 Juli 1835, gehuwd 11 September 1856.

ınny vorstin van Sl.—H.—Sond.—Aug.
ır 1858.

ks 3 uur de intocht; des Zondags 27 Febr. was er te ½ 4 ure familiediner, te ½ 7 ure 10 ure een fakkeldans plaats, te 11 ure waren de feestelijkheden afgeloopen".

Geslacht de Bave (XXIX, 783). Volgens het geslachtboek van Steven van Ryne had Gerard, zoon van heer Daniel van Halewyn, heer van Lichtervelde, bij eene aan den heer van Gruuthuse verwante jonkvrouw drie bastaardzonen: 1. Bernard v. H., die tr. Agnes v. Vagheviere te Brugge [1]), waarbij Jan en Bernard v. H., echtgt. van 1. Elisab. Smils of v. Myle [2]) (drie kinderen), 2. N. Milet, dr van Jan, adv. en raad in 't parlement van Parijs [3]), waarbij drie zonen jong gest., en Louise v. H., getr. met Adriaan de Bave *ex matre* Wielandt [4]), ouders van Isabella de Bave, tr. 1. Jan de Raet (*zie hieronder*, bl. 344), 2. Jan Martins te Brugge [5]); van Louise de B., carmeliet

[1]) Ligt met zijne vrouw te Brugge begraven. Zie Une visite à l'égl. de N. D. à Bruges, Brug. 1866, p. 84, waar hij »fils de Hughes, seign? de Molimont" heet, en gezegd wordt: »Des Van den Vagheviere siégèrent au conseil de fabrique", o. a. in 1462; cf. p. 165 en Beaucourt de Noortvelde, Descript. de Notre Dame à Bruges, p. 109, 331.

[2]) Deze Bernard v. H. stierf, volgens v. Dycke, Rec. Hérald. de Bruges, p. 195, den 4 mei 1476, en liet bij Elisab. Jansdr van Mil eene dochter na, Micheline, geb. te Parijs, gest. te Brugge 28 Dec 1491, en twee zonen, Bernekin, geb. te Parijs, gest. a. v., 25 july 1491, en Cornelis, burgemr te Brugge in 1490 en aldaar gest., getr. 1 met Cath. Reubs, 2. met Agneta Adornes, vrouwe van Ronsele, die hertr. met Adr. de la Coste, van Genua, raad en rentmr. genl. van keizer Max. C. p 3, en Une visite etc, p. 84, waar Bernard vnmd heer van Ydervalle heet, raad 1454, schepen en burgemr 1468, te Brugge; 6 Beaucourt cit. p. 260.

[3]) Een mr. Jean Milet, secrét. du duc Phil. le Bon, de son Conseil l'an 1456, vermeldt Butkens in Suppl. aux Troph. de Brab., t. 1, p. 44, 192; een Mr. Jean Pierre Milet, greffier des Finances 1449, in id p. 204.

[4]) Adr. Bave, bourgm. de Bruges en 1509, warandeur de la monnaie des Flandres en 1532, fils (de) Jacq., † 1482, et de Cath. Poltus, † 1464, avait ép. Louise v. Halewyn, fille de Bernard. Décédé à Bruges le 4 jun 1538, il fut inhumé dans l'église des Soeurs Carmélites. Il porta de gueules à six quintefeuilles d'or, posées 3, 2 et 1, au chef d'arg., chargé de trois arbres de sin. Van Dycke, l. c. p. 29, en voor het wapen ook p. 363, waar het huwelijk van Cath. Bave met Michiel Rapaert (in 1390) vermeld wordt.

[5]) Volgens Hellin, Hist. Chronol. etc., p. 144: Jacques Martin, écuyer. Beider zoon Jean M., kanunnik van S. Bavo te Gend, † 1593, vierendeelde: parti, de gueules à 6 roses d'or, posées 3, 2 et 1, au chef d'arg., à 3 arbres arrachés de sin., qui est de *Bave*, et d'arg. à 3 lions de sab., arm., lamp. et cour. d'or, qui est d'*Halewin* brisé en cœur de l'écusson de *Lichtervelde.* Zijne kwartieren waren: Martin, Rouf, Bave, Halewyn.

bij Brugge; van Josina de B., getr. met Corn. de Boot te Brugge; van Joost Bave, geheimschrijver van keizer Karel V, die tr. .... de Croock, vrouwe van Malenburg, Philipsdr [1]); van Frans, Adriaan en Nikolaas de Bave, ridder, man van Maria v. Pollinchove. 2. Jan v. Halewijn, getr. met Beatrix van Ryne, vrouwe van Swevezeele, Jansdr [2]). 3. Jacob v. Halewijn [3]). (Dumont, Fragm. Généal., édit. de Gand, t. 3, p. 69, 108, 109). Vgl. voor Joost Bave, Merghelynck, Rec. de Généal. Inéd. de Flandre, t. 2, p. 445 (généal. de Croocq), en de Vlaminck, Filiat. des fam. de la Flandre, t. 2., p. 5: Philippe de Croock, sgr. de m., ép. Cath. Norman, dont Corneille de C., ép. Josse Bave.

Adriaan Bave, was ook vader van Anna, getr. met Pieter Damant, tresorier en raad van keizer Karel V, wier zoon Pieter, bisschop van Gend, volgens Hellin, Hist. Chronol. des évêq. et du chap. de S. Bavon à Gand, p. 26, 29, volgende kwartieren had: Damant,

---

[1]) Croock vindt men onder de kwartieren van van den Eechaute: Croock, Croock, Dullaert, Vaernewyck. Cf. Hellin, p. 441, 508, L'Espinoy. Hane et Huyttens, La Nobl. de Flandre. — Mr. Josse Bave of Jodocus Bavius was o. a. in 1546 en 47 's keizers »secrétaire pour les affaires de Bourgogne", en teekende nog in 1555. Troph. de Brab., Suppl. t. 1, p. 190**, 108; Gachard, Rapp. s. l. arch. d. l. ch. d. compt à Lille, p. 316: A. Josse Bave, secrét. du cons. priv., pour ses gages à raison de 15 sols par jour, 274 livres 10 s. (Compte du 1er janv. au 31 déc. 1569).

[2]) Beatrice van den Ryne (f. de Jean, sire de Swevezeele, et d'Yde de Mompré), dame de Swevezeele, esp. Jean de Halewyn, Ch.r. de Jérusalem, Président d'Hollande et de Zeelande, mort l'an 1478, frère de Bernard, mort l'an 1476, père d'Isabelle femme de Iacques de Vos, sire d'Idewalle et de Beaupré. Troph. de Brab. cit. t. 2, p. 87, waar Jan's dochters, getr. aan Steelant en Wielant, en de afstamming van andere takken des geslachts van Halewyn te vinden zijn. Cf. Troph. cit. Suppl. t. 2, p. 303: Sepulture van mr. Phls. Wielant, raet ende mr. van request. ordin. etc., † 11 mt. 1519, ende jonkvr. Joh. Halewyn Mr. Jansdr syne geselnede, † 20 apr. 1510 (die hem Eversbeke ten huwelijk bracht), p. III - IV.; Généal. de quelq. fam. d. P.-B., t. 2, p. 27, 29, 106, 107; Suite au suppl. du Nob. d. P.-B., t. 1., p. 58; Dumont en Gailliard l. c., in v. d. Ryne en Halewyn.

[3]) Bea court vermeldt, l. c. p. 285: Sepulture van jofv. Jaquemynke weduwe was van Jacob van Halewyn, die overleet in 't jaer ons Heeren 1529, den 5 dag van october; en: Sepultura Magistri Jacobi v. H. dudum canonici hujus Ecclesiæ qui obiit die 25 mensis julii a. D. 1548.

Marcilly, Saxon, Perrenotte. Bave, Wielant, Halewyn, Milet. Cf. Hellin, Supplem., p. 121, 211: Christyn, Basilica Bruxell. etc. pt. 1, p. 74.

Joncheer Niclays Bave, Schiltcnape (dus nog geen ridder), fs Joncheer Adriaen, in syn leven edelman ende van den huyse van Marie, Coninghinne Douag. van Hongharyen, etc., Gouvernante van de Nederlanden enz., overleet den 26 Nov. 1547 en ligt in. S. Bavo met 4 kwartieren, als boven, begraven. Zijne vrouw Maria v. Pollinchove Danielsdr, gest. 17 julij 1585, nam in tweede huwelijk Frans v. Wychhuus, kapt. lieut, in Spaanschen dienst enz., gest. 13 jan. 1599. Hare kwartieren waren: Pollinchove, Knibbe, Durinck, Wymeersch; hare kinderen: Anna, gest. 21 dec. 1580, aet. 35, eerste vrouw van Christoffel v. Huerne, doctor in beede de rechten, gest. 1629, wiens tweede vrouw Maria de Cordes was, en Françoise Bave, gest. 4 junij 1628, getr. 6 Aug. 1577 met Nikolaas Ballet, heer van Leeuwenburg, Schilde, enz., hoog-baljuw van de stad en kasteleinij van Warneton, gest. 11 Sept. 1590 (zoon van Jan en Marg. Mesureur), ouders van Emmanuel Ballet, heer a. v., die 26 oct. 1629 ridder gemaakt werd. Hellin, l. c. p. 431, 579, 580, Suppl. p. 197. Cf. le nouv. vrai suppl. au Nobil. des P. — B., édit. de Gand, p. 82, waar Françoise genoemd wordt: »dame héritière de Leeuwenbourg"; de Vlaminck, Filiat. d. fam. d. l. Flandre, t. I, p. 29; Merghelynck, l. c., t. 1, p. 109, 10.

Mr. Jan Bave, was de stichter van het groote altaar in de abdijkerk van Eekhoute te Brugge, en getr. met Anna, dr van Jan v. Aertrycke: »avec les pots dorés sur sable", wiens andere dochter Barbele, gest. 23 aug. 1475 in gezegde abdij-kerk begraven ligt. Zie Beaucourt de N., l. c., p. 305, en van andere Aertryckes, denz. p. 257, 71, 341; ook v. Dycke, l. c. i. v., en Gailliard, Bruges et le Franc, vol.-suppl., p. 322 svv., 327: Anne van Aertrycke épousa Jean Bave (tom. 1. p. 195 et t. 5, p. 294), fils de Jean »den Juwelier", zeker dezelfde »Jehan Baue, marchant et orfèvre", die in de rekening van Guy Guilbaut 1421—22, bij de Laborde, Les Ducs de Bourgogne, 2e part.-tom. 1, Preuves, p. 183, vermeld wordt.

Bij Dumont, Fragm. Généal., vindt men de afstamming van bovengen. de Raet aldus:

Jean *alias* Jacques de Raet, fils de Henri, fut échevin de Gand, 1445 (ook 1447, 49, 52); il épousa Marg. Boeteman, fille de Jean et de Cath. de Blasere. De cette alliance naquirent Josse, *qui suit*, et Cath. de R., mariée à François van den Heede, vicomte de Vive, fils de Jacq. et de Lutgarde de Gruthuse [1]).

Josse de R. ép. Isabella Bave, 1555 (?), et en procréa Louise, laquelle se maria avec Jean, seign. de Vlierden, secrétaire du conseil privé (volgens Butkens, in 1556 [2]). Cf. Dumont, art. Vlierden. In 't art. Heede, maakt hij van 't voorz. huwelijk geen gewag; evenmin Butkens, in de généal. Aa-Gruthuse, van dat van H. en G. [3]). Zie ook Kok, Gesl. en Wapenb., in v. d. Eycken.

Borel d'Hauterive geeft, in het Armorial de Flandre, départem. de Lille, p. 168, het wapen van Anne-Toinette de la Haye, épouse de Antoine Bave, écuier, conseiller secrétaire du roy: De sable à un chevron d'or acc. en pointe d'une étoile à huit rais du même. Baves met een ander wapen als bij Hellin, enz., noemt hij op andere blzz.

De geslachtlijst van Bave, is bij Gailliard, l. c., vol. 5, p. 275, maar niet onder ons bereik, en bij Hellin, l. c., welk werk men zich voor een paar guldens bij Camille Vyt te Gent kan aanschaffen, is alles omstandiger dan hierboven. M^0^.

Genealogie van Çuyck (XXVI, 219; XXVII, 255). Uit de Table Généal. des Comtes de Cuyck. bij Butkens, Troph. de Brab., t. II. p. 56—57, blijkt volgende afstamming: *Gerard v. C.*, zoon van Jan, heer van Hoogstraten en daarna van Cuyck [4]), † 1354,

---

[1]) Beaucourt, l. c., geeft, p. 285, het grafschrift van Jan v. d. Heede Jansseune, geb. van Audenaerde, poorter in Brugge, hôtelier en maeckelaer, gest. 19 oct. 1501. Te Audenaerde vindt men v. Heede's in de regeering. Zie v. Lerberghe, in Auden. Mengel. Cf. Gailliard, l. c., p. 9.

[2]) Mr. Jean de Vlierden was nog secretaris in 1573. Cf. Gachard, l. c. index etc.

[3]) Maar zie Gailliard l. c. vol.-supl. p. 15: Franç. v. d. H. fut vicomte de Vyve-St.-Eloi, échev. de Bruges en 1506; ép. 3. Cath. de R., † 22 sept. 1526, et † 27 mai 1532.

[4]) Na zijn broeder Otto, hr van C., Zelhem, enz. † 1350, z. k. — Gerard's broeder was Wennemaer, hr van Meteren, Malsen, enz. en, na zijn neef Jan,

en van Cath. Berthout [1]), tr. Aleid de Cock, waarbij: *Gerard v. C.*, tr. Oda v. Bautershem gez. v. Bergen, wed. van Floris v. Borselen, hr van St. Maartensdijk [2]), waarbij: *Hendrik v. C.*, drossaard van Bergen 1454, vermeld 1446, 47, 55, 57, 70, tr. Cath. v. Hessene, wed. van Nikolaas Colensoene [3]), waarbij: *Dirk v. C.*, schepen te Antwerpen 1492 [4]), tr. 2. Elisab. v. Etten, wed. van Jan Pels [5]), en was bij haar vader van *Heilwich v. C.*, getr. met Hendrik van de Werve, ridder.

Deze Hendrik v. d. W., volgens zijn grafschrift in St. Jacobskerk te Antwerpen, 25 febr. 1540 gest., schijnt 1536 1540

---

† 1388, hr van C. en Grave, getr. met Aleid v. Haeften en vader van Jan, hr van C. en Grave, welke bezittingen hij tegen andere afstond aan den hertog van Gelder, met wiens bastaard-dochter hij getrouwd was. Cf. Troph. t. I. p. 505, t. II. p. 143, t. I p. 395, 506. seqq.

[1]) Jan's jonger broeder was Jan v. C., heer van Mierop 1350, † 1354, getr. met Maria v. Berthout-Berlaer, wed. van Lodewijk Radewaerts (Troph. cit. t. II. p. 180), die in de geneal. Berthout-Berlaer (*Herald. Biblioth.* 1872, bl. 217) *heer van Meerloop* heet.

[2]) Oda tr. Floris van B. 16 sept. 1393. Troph. t. II. p. 212. De Rouck en Smallegange verzwijgen het tweede huwelijk van Oda, dat Butkens ook vermeldt Troph. t. II. p. 149. — Gerard tr. 2. Marg. v. Muysene Gillisdr, welk geslacht te Mechelen in de regeering zat.

[3]) Denkelijk dezelfde Henry v. C., escuier, die in 1472 en 75 schepen te Antw. was, en wiens halfbroeder Gerard v. C. 1444—63 als schepen en burgemr. van Mechelen voorkomt, o. a. in 1446 als burgemr. met Jan van Heffene (een geslacht van Hessene heb ik nergens aangetroffen), welke naam men op de lijst van den magistraat van Mechelen (in Suppl. aux Troph. cit. t. II. p. 320 seqq.) 1372—1502, herhaaldelijk genoemd vindt; ook Troph. t. II. p. 144; bij Dumont, Fragm. généal., édit. de Gand, t. III. p. 86, 95, 99; Stevens, Fam. de Cock, sa parenté etc. p. 48; Eckman, Généal. de quelq fam. d. P.-B, t. 2. p. 56. — Een Nicolas Colensoene was schepen te Antw. 1429 en vv. tot 1442.

[4]) Ook 1493, 95, 97, 98 en 1502, 3. Troph. cit. t. II. p. 496, 7.

[5]) Een Jan Pels was burgem. te Antw. in 1477; in 't volgend jaar schepen. Cath., dr van Jan Pels en Elisab. v. Etten, tr. Thomas Gramay, rentmr geni. van Gelderl., † te Antw. 21 jan. 1535. Ann. d. l. nobl. de Belg. 1872, p. 191, 92. — 't Geslacht van Etten zat 1529—1642 te Antw. in de regeering. Troph. cit. t. II. p. 502—24; ook p. 243, 93, en Suppl. t. I. p. 202, 208, 894, t. II. p. 159. Ook te Breda komt 1553—94 de naam onder den magistraat voor, bij v. Goor, bl. 105, 223 e. v.

1540 schepen te Antw. geweest te zijn (Troph. cit. t. II. p. 303), en liet bij Heilwich v. C., gest. 29 Junij 1579 [1]), o. a. eene dochter na, Catharina, vrouw van Hieronymus Sandelin, ridder, heer van Herenthout, Herlaer en Wickevorst, schepen te Antw. 1534 35, raad van keizer Karel V en rentmr. generaal van Zeeland Bewesterschelde, zoon van Adriaan Pietersz., ambachtsheer van de Sandeling of Adriaan-Pietersz.-ambacht, in den Zwijndrechtschen waard, gest. 26 junij 1515 en te Antw. in O. L. V. kerk begraven, en van zijne vierde vrouw, Cath. of Cathelyne v. Brimeu. Uit het huwelijk van Hieronymus en Cath. v. d. W. sproot o. a. eene dochter Catharina, getr. [1]) met Philibert v. Tuyll v. S., burggraaf van Zeeland, rentmr. genl. van Bewesterschelde, gouverneur van Bergen o. Z., gest. 1579 te Antw.; 2 met Willem v. Cats, hr van Capelle. Zie Théatre Sacré de Brab. t. II. pt. I. p. 59, 209; Dumont, l. c. t. III, p. 71; Rec. généal. d. fam. origin. d. P.-B-, p. 290, 5, 6; Christyn, Jurispr. her. pt. I. p. 397; Nobil. d. P.-B. t. I. p. 48; v. d. Eyck, Beschr. v. Z. Holl., bl. 60; Oudenhoven, ibid. bl. 235; Balen, Dordr., bl. 98; Boxhorn op Reigersb. Chron. v. Zeel. dl. I. bl. 451, dl. II, bl. 354, 5, 7, 474, 85; Smallegange, ibid. bl. 326, 692; te Water, Hoogadel. Zeel., voorrede, bl. 106, 25; Gouthoeven, Chron., bl. 621, 9; v. Leeuwen, Bat. Ill., bl. 755, 9, 902, 1164; v. d. Houve, Hantv.- Chron., 2e dr., dl. I. bl. 147.

Cath. v. Herbais was dr van Symon, † 1468, en Cath. de Hertoghe (vier geslachten van dien naam, met verschillende wapens, zijn bekend), † 1467, wier grafschrift Christyn mededeelt in Basilica Bruxell. pt. 2, p. 46. Cf. Ann. d. l. nobl. de Belg. 1872, p. 297, en voor dit geslacht o. a, Le Roux, Rec. d. l. nobl. de Bourg., etc, édit. de 1715, p. 72; Le Blond, Quart. Généal. p. 99, 119, 260, de l'édit. in-4°.; Troph. de Brab. cit. t. II. p. 44, 242, 7, 86; Galesloot, Livre des féodat. de Jean III, duc de Brab., Index des noms; L'Espinoy, Rech. de l. nobl. de Flandr., p. 177. De genealogie is bij graaf du Chastel in bewerking.

Heffene lag in 't land van Mechelen. Jean de Heffene, Jean et

---

[1]) 1571, volgens haar grafschrift in Théatr. Sacré de Brab. t. 2, pt. 1, p. 75; vgl. Anno 1872 cit., p. 297.

Franc ses fils worden met Jacques de Valkenberge onder de Brabantsche edelen en leenmannen in hertogin Johanna's tijd, 1355—1406 opgeteld; Nicolas de Valkenberge et Jacques son fils, onder die ten tijde van haren vader hertog Jan III. Guillaume de Syne, chlr., was in 1406 drossaard van Brabant. Troph. cit. t. I, p. 406, 7, 62, 541, Suppl. t. 1, p. 164. M°.

Geslacht van Cuyck (XXVI, 219; XXVII, 99, 251; XXVIII, 428, 629). Willem van Cuik en Jan de Vriese staan aan grave Floris V de gruit te Dordrecht af 20 jan. 1294/5. v. d. Bergh Regist. v. Oork. enz., bl. 129. — Jan en Henryk die Vriese waren schepenen te Dordrecht in 1278. Henryk die Vriese, schepen, heer Willem Dukinc en Jan die Vriese, heren Ghisen sone Dukinx, worden 20 jan. 1294 te Dordrecht vermeld, waar de naam: die Vriese, Frise, Friso, evenals te Utrecht, en elders in Holland en Zeeland, in de 13de, 14de, 15de eeuwen herhaaldelijk voorkomt. Vgl. Mieris, Charterb. I, bl. 397, 523, 56, 57, 76, II, bl. 59, 114; ook I, bl. 96, 108, 9, 61, 205, 16, 17, 551, 68, 91, II, bl. 39, 66, 105, 32, 350, 425, III, bl. 621, 75, IV, bl. 527, 50, 841, 1009; v. d. Bergh, t. a. p. bl. 82, 102, waar voor Cudingh wel Duking gelezen zal moeten worden; v. d. Brandeler, Arch. v. Dordr. 1e ged. bl. 9, 14, 6, 7, 50, 66, 7, 82; Balen, Beschr. v. Dordr., bl. 273, 377 en 1049 in de staml. van Duyk; ook bl. 155, 273 seqq., 377, 1070, 1175; Nibbelink, Handv. v. d. Zwijndr. waard, bl. 48; Utr. Volksalm. 1843, bl. 178; v. Spaen, Inleid. IV, bl. 97; Eikelenberg, Kronyk v. Egmond, waar Arent v. Egmond's bastaard, Wouter de Vriese, baljuw van Kennemerland, † 1276, en zijne kinderen vermeld worden; enz.

Heynrick van Cuyck, Jans zoen, was Acht [1]) te Dordrecht in 1437; Jan van Herp, raad aldaar in 1461 [2]). Balen, a. w., bl. 289, 93.

---

[1]) De Goede Luyden van den Achten, werden 1385/6 ingesteld, en hadden het bizonder voorregt om een *knijf* te mogen dragen; V. d. Wall, Handv. v. Dordr., bl. 333 en 167; Balen, a. w. bl. 350.

[2]) De heerlijkheid van Herpe, ook Erpe, in Vlaanderen, kwam door huwelijk eener dochter van Philips v. Herpe in 't geslacht van Schoutheete. Vgl. L'Espinoy, Rech. de la Nobl. de Flandres, p. 266, 260. Meer dan één Vlaamsch geslacht zat te Dordrecht in 't bestuur.

Op de schepenlijst van Heusden komen voor:
Jacob Willemszoon van Cuyck, 1447.
Jacob Zegersz. v. C., 1465, 66, 70—73, 77.
Zeger Jacobsz. v. C., 1496, 98—1504, 16, 18, 20, 21, 26—28, 31, 34. 37.
Willem Jacobsz. v. C., 1510, 11, 17, 19, 22, 29, 32, 33, 35, 40—46, 48.
Jacob Willemsz. v. C., 1539, 47, 49, 51, 57, 65.
Adriaen Geeritsz. v. C., 1540.
François Jacobsz. v. C., 1579, 81—83; burgerm^{r} 1585.
Johan v. C., heer tot Herpt[1]) 1584, 85,87, 91, 94; ook rentm^{r} v. d. domeinen aldaar.
Jacob v. C., 1598. Jonkhr Jacob v. C., 1600, 2, 4; ook rent^{r}. a. v.
Willem v. C., 1607, 10, 12, 14, 16, 19, 21, 22, 25; ook rentm^{r}. a. v.
Adriaen Jansz. v. C., 1610, 12, 16, 17; burgem^{r}. 1611, 17; obiit 13 april 1641.

Mr. Cornelis Kuyck, J. C. raadsheer i. d. raad van Brab. en fiscaal van denzelfden raad in 's Gravenhage, wordt door Oudenhoven onder de geleerde en vermaerde mannen van Heusden opgeteld, en was denkelijk die Mr. Cornelis van Cuyck, die 1631, 34, 37, 40 op de schepenlijst van 's Hertogenbosch, bij Butkens en Oudenhoven voorkomt.

Abraham v. Hoobrouck, heer van Asper of Asperen en Synghen, tresorier van Gend, gest. 18 Aug. 1675, liet bij Maria Anna van Cuyck van Mierop, dr van Pieter, heer van Calslagen en Sonnevelt, en van Maria Taye-Wemmel, o. a. na, Hendrik Carel v. H., sedert 7 oct. 1695, kanunnik van S. Bavo gest. 2 nov. 1742, wiens kwartieren waren: Hoobrouck, van Pont, Dormael, Grenuyt. Cuyck,

---

[1]) A^{0}. 1576 is met de ambachtsheerlijckheyt van Herp verlijdt Joncker Iohan van Kuyck, by opdraghte van de Heeren Staten tot een onsterffelijck Erf-leen, aen de gemelte H. S. vervallen, als geweest zijnde een recht Leen.

A^{0}. 1615, Joncker Joris van Kuyck, by doode ende maeckinge van den voorschreven Joncker Iohan van Kuyck sijn grootvader. (Dezen Joris noemt Oudenhoven J. C., en onder de geleerde en vermaarde mannen van Heusden,)

A^{0}. 1633 Joffrouw Amelie Ulgers, by doode ende maeckinge van Joncker Joris van Kuyck voornoemt, haer man. Oudenhoven, Beschr. v. h. Landt van Heusden, bl. 12.

Oosthoorn (Outshoorn), Taye-Wemmel, van der Beke, Hellin, Hist. Chronol. du Chap. de S. Bavon à Gand, p. 331, 32, 515.

Wouter Bernard Pian, raad in den provincialen raad van Vlaanderen bij o. b. van 13 Febr. 1758, gest. 24 jan. 1776, zoon van Bernard Augustijn Pian, med. doct., geb. te Delft, en van Isabella van den Bossche, geb. te Mechelen[1]), tr. 1. Theodora Bernardina van Cuyck, gest. z. k. 14 Junij 1771; 2. den 12 Sept. 1772 Norbertina Francisca Petronella, geb. 29 Julij 1726, dr van Jan Baptist van der Mandere en Marg. Johanna le Blon, te Gend getr. 12 nov. 1712. Hellin. l. c., Suppl., p. 41. M°.

Hovendaal (XXX, 562). David Hovendaal werd als prop. cl. Rotterdam 21 Juni 1692 tot pred. te Scherpenisse c. a. beroepen, bij approb. der cl. van Tholen c. a. van 1 Juli, bij welke hij 19 Aug. peremptoir geëxamineerd werd. Bevestigd te Scherpenisse c. a. 7 Sept. 1692, overleed hij aldaar 31 Dec. 1750, ruim 81 jaar oud, na meer dan 58-jarigen dienst aldaar. Hij werd 22 Oct. 1669 te Rotterdam geboren.

Cornelis Adrianus Hovendaal, mede geboortig van Rotterdam, werd 2 Febr. 1751 prop. bij de cl. van Leiden en Neder-Rhijnland. Tot pred. te Koorndijk beroepen 22 Oct. 1751, werd hij 25 Januari 1752 bij de cl. v. Voorne en Putten per. geëx., en 27 Febr. 1752 te Koorndijk bevestigd door zijn zwager Johannes van Schelle, pred. te Bergen in Noordholland. Als pred. bij die gemeente overl. hij te Leiden 25 Febr. 1779, oud 51 jaar en ruim 9 maanden.

J. VAN DER BAAN.

Huyghens (XXIX, 583; vgl. XXX, 147, 9, 489, 95). V 3. wordt ten onrechte *Nav.* XXIX, 586 opgegeven als kind van Rutger Huyghens en diens 2e vrouw Charlotta Louisa van Meetkerken, zij is geboren uit het 3e huwelijk van Rutger voornoemd met Anna Margriet van Straelen, dr v. Goossen, hr v. Merxen, en v. Randerade v. d. Aa.

---

[1]) Pian (Wautier-Bernard), conseiller le 13 février 1758. — D'or à la fasce de gueules, chargée d'un chevron d'or à cinq fleurs de lis, accomp. en chef de trois tortues, deux en chef et une en pointe. Liste des membres de l'anc. cons. de Flandre, bij d'Hane-Steenhuyse et Huyttens, La noblesse de Flandre, etc., chap. V, p. 179.

Wilhelmina Catharina Huyghens, de onder V 3 bedoelde, sterft 10 Aug. 1709, trouwt Casijn v. d. Hell, geb. 1644, sterft 25 Sept. 1732, hr tot de Wildbaen en Vieracker, 3 April 1682 geadmitteerd in de ridderschap der Veluwe, raad en president van 't hof van Gelderland. Zijne kwartieren waren:

v. d. Hell	Schimmelpenninck v. d. Oye
Ruyter	v. Brienen
v. Wenckum	v. Haeften
Kreynck	v. Lijnden (v. Musschenberg)

Hij had deze kinderen:

1. Gerrit Casijn, geb. 26 Dec. 1675, sterft ongehuwd 18 Oct. 1756 als laatste mannelijk oir van zijn geslacht; geadmitteerd in de ridderschap van Veluwe ad audiendum 30 Januari 1708, als lid 11 Maart 1724, amptsjonker van Brummen 12 Februari 1717.

2. Anna Margriet, geb. 1677, sterft 13 December 1758, tr. 1714 Lambert Floris van Till, geb. 9 Juli 1678, st. 19 Oct 1722, luit.-kol. en commandant van St. Andries.

Zijn acht kwartieren waren:

v. Till	v. Olmissen gend Mühlstrohe
v. Randwijk	— — — — — — —
v. Spaenderbock	v. d. Griethuys [1])
v. Bockholt	— — — — — — —

Van dezen Lambert Floris v. Till stammen alle thans nog levende van Till's af.

3. Rutger tot de Hoeve, sterft 1748 z. k., geadmitteerd in de ridderschap van Veluwe ad audiendum 30 Jan. 1708, als lid 11 Maart 1724, amptsjonker van Rheden 24 Maart 1718, gedeputeerde 1732—35, 38 - 42, 45—48, zandgraaf der Veluwe 1742; tr. 1° 1721 Lucia Anna Mulert, † 4 Aug. 1728, dr v. Jan Ludolf tot Bakenhage, bij Fenna Roeling; 2° Johanna Charlotte Agnes barones van Heiden, dr v. Gosewijn Adolf, bij Charlotte Elisabeth barones van Heiden.

4. Lumma Stephanea, geb. 3 Aug. 1681, sterft z. k. Sept. 1730, tr. 1729 Jan Ludolf Mulert v. Bakenhage, gedt. te Zwolle 14 Mei 1671 (broeder van straksgen. Lucia Anna M.), sterft vóór 1746;

---

[1]) Is dit niet »van den Gruuthuus"? *Red.*

kapitein en hertrouwt in 1732 of 33 Judith Agnes Mulert tot Oldenhof.

5. Walravina, geb. 3 Juni 1684, tr. Johan v. Wijnbergen van Glinthorst en Clarenbeek, J. U. D., geb. 1678, sterft 22 Juni 1737, geadmitteerd in de ridderschap van Veluwe ad audiendum 31 Jan. 1700, amptsjonker van Ermelo Jan. 1700, van Barneveld 1710, lid dier ridderschap 14 Maart 1710, burgemeester van Arnhem, gecommitteerd ter Generaliteit 1717—28 en 1732—33, gedeputeerde 1728—32, 35—37, richter van Wageningen 24 April 1736. Zijn acht kwartieren:

Wijnbergen	v. Dedem
Ter Bruggen	v. Speulde
v. Dedem	v. Wijnbergen
v. Voorst	Ter Bruggen

6. Anna Wilhelmina, geb. 1687, st. ongehuwd.

IV. 3. (*Nav.* XXIX, 584), ux. Margaretha v. Panhuys tot Cronesteyn, geb. 1606, st. 22 Nov. o. s. 1652 te Arnhem, volg. comm. harer zonen Willem en Bartholomeus Huyghens van 27 Nov.; dr v. Bartholomeus, hr v. Ysselaer en Soolhof (zn. v. Pieter, hr v. Y. en S. bij Margaretha v. Eyckelenburg gend. Hooftman) en van Catharina Vivien (dr v. Jan, hr v. Jutphaas bij Catharine de Malapert).

C. J. V. D. MUELEN.

Van Santen (XXIX, 225*O*; XXX, 161*O*, 385*O*). Leden van dit geslacht zijn geweest:

Frans (François) van Santen, † 28 Dec. 1673, zn v. Willem Duyst v. Santen † 1610 en v. Catharine de Rechtere, 1626 schepen, 1629 schout te Delft, tr. Walburg van Trello, bij wie:

1. Adriana, † 1676, gehuwd met Baudewijn van Muylwijck † 31 Juli 1661, zn v. mr. Willem (Baudewijnszn bij Alida de Gruter) en v. Maria van der Chijs Adriaansdr; 3 k.

2. Françoise, geb. 10 Dec. 1618, st. 5 Oct. 1685, tr. 27 April 1642 Albrecht van der Graeff, geb. 11 Sept. 1606, in 1651 veertigraad en schepen, 1657 burgemeester te Delft, wordt als zoodanig afgezet, maar in 1672 door den Prins van Oranje hersteld. Hij was 1° weduwnaar met 3 kinderen van Margaretha Visch of

Vis, dr v. Daniël en v. Anna Duyst van Voorhout; 2° met 3 kinderen van Eva Breill, dr v. Jacob en van Maria v. Beresteyn; — zn v. Arend v. der Graeff, burgemeester te Delft (Jacobszn bij Aleyd Pynssen v. der Aa), en v. Sara Bosschaerd (Pietersdr bij Hester la Flaye).

Maria van Santen, tr. 1° te Rotterdam 11 mei 1614 Willem Prins, J. Dr; 2° Jan Blankvliet, med. doctor te Rotterdam, z. k. Zij was dr v. Cornelis v. Santen † 27 Aug 1629 (Sebastiaanszn bij Maria v. Persijn) en v. Margaretha Storm van 's Gravesande (Maertensdr bij Margaretha Vosmaer van den Eynde, en had twee broeders Maarten en Sebastiaan v. Santen, beiden z. k. overleden. In mijne genealogie van Santen komt voor een zekere Jan v. Santen, J. U. D., gecommitteerde van H. H M. M. de Staten van Holland in 1601, die huwde N. N. Misschien is deze wel één persoon met Jan v. Santen die Cornelia van Zegwaert, mr. Beukelsdr, huwde. De in mijne genealogie voorkomende Jan v. Santen liet deze twee zonen na:

1° Claes v. Santen † 10 Jan. 1638 Deze voerde met verlating van zijn voorouderlijk wapen (de bokken van zilver in rood) drie loopende pauwen van zilver in blauw (zie Wapenkaart der veertigraden van Delft). Hij, schepen en veertigraad te Delft, gecommitteerd ter admiraliteit op de Maas, sterft ongehuwd.

2° Jan v. Santen, tr. Elisabeth...... Willemsdr, zonder mij bekende kinderen gestorven.

De twee andere personen waarnaar gevraagd wordt, behooren waarschijnlijk niet tot dit geslacht.

Eindelijk eene vraag omtrent het hier bedoelde geslacht.

Adriaan Duyst v. Santen, geb.? st.? huwt?, was burgemeester van Schiedam en zn v. Beukel v. Santen (in 1537 veertigraad te Delft, Janszn bij Agatha van Melisdijk) bij Lysbette van der Dussen (dr v. Cornelis, J. U. D.), secretaris te Delft.

C. J. V. D. MUELEN.

Sas (XXXI, 181). Zie een tweetal gegevens *Nav.* XXIV, 592, en één *Nav.* XXV, 129; XXVII, 474. Zie over de beteekenis *Nav.* XXXI, 327.

Merken (XXXI, 117). Omtrent de Merken in wapens, zegels, op gevelsteenen enz., leze de vrager: J. Ter Gouw, Studiën over Wapen- en Zegelkunde bl. 201—203, en N. Westendorp, »Over het Oud Runisch Letterschrift" (in de Verhandelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, III D., 1 Stuk, bl. 139—80. J. E. T. G.

VRAGEN.

Arentzen (XXX, 568). Zou mr. P. F. Besier mij kunnen opgeven de namen der ouders van Cornelis Arentzen, lid der gezworen gemeente te Deventer 1729, geh. met Margaretha Slichtenbree? V. O.

Bave (XXX, 251, 429). Mr. G. v. Hasselt gewaagt in zijn »Roozendaal" (1808), bl. 115, van Evert Bonen, die, evenals Arnt Pieck, overste rentmeester van Gelderland, in 1408 omstr. Halfvasten met drie paarden te Roozendaal kwam, en vervolgens als E. Boenen naar Deventer werd gezonden tot den bisschop van Utrecht, »omme te wederbieden" (om dezen te verzoeken niet) op Roozendaal te komen, daar de Hertog er niet kwam (ibid. bl. 118). In 1413 ontving hij veertien malder haver, om 's Hertogs veldhoenders te voederen (ibid., bl. 134). Hij is toch gewis één persoon met Evert Boven, wien (blijkens rekening van Gerlach van Aefferden, korenmeester, over 1415) twaalf malder rogge werden verstrekt, die »hij jairlicx the hebben pleech voer die offerhande tot Roosendael (ibid., bl 140). Ibidem, bl. 148, is sprake van Evert *Baven*, ongetwijfeld wederom dezelfde persoon, »bynnen dessen alingen jaer 14 varcken mede tho voederen, die ten R. gaen, tot elcker weken gegeven 4 molder haveren, valet 208 molder". Voor zwanen- en ganzenvoeder ontving hij wekelijks één, voor veldhoenders een halfmalder haver. Hebben wij hier met een lid uit het geslacht Bave, of met een uit de familie Boenen te doen? Of is »Baven" (Bauen) eene verschrijving voor Banen = Boenen, evenals men wel in oude schrifturen v. Ysendaren in plaats van v. Isendoorn aantreft? In den oudGelderschen tongval

immers worden *a* en *o* promiscue gebruikt, b. v. Gades en Godes, hapen en hopen, genaten en genoten (van genieten), getagen en getogen, molder en malder, enz. Over Dirk Bonen te Tiel in 1456, zie *Nav.* XXV, 440. — *Nav.* XXIII, 382 leest men van een aanzienlijk geslacht *de* Bave, gesproten uit dat van Bavedamme. Ter laatster plaatse worden onderscheidene wapens van geslachten de Bave opgegeven. Zie ook vooral *Nav.* XXXI, 342. J. A.

Van Bombergen (XXIX, 169*O*, 278; XXX, 250). Zie eene Françoise v. Bombergen, gehuwd met Charles de Renialme, levende in het begin der 16e eeuw, *Nav.* XXIII, 423. Men las onlangs het bericht des overlijdens in dato 11 Mei 1881 te Nijmegen (oud 77 jaar) van J. V. Bomberg, gepens. majoor der art., eene weduwe van Nouhuys nalatende. Bestaat hier eenig verband? J. A.

Van Groenewal. Wie waren de ouders van Aagje (Agatha) van of van de Groenewal, geboren te Bergen op Zoom, viermaal gehuwd, de derde maal met Adriaan van Heijst; en overleden te Middelburg 4 Dec. 1693? V. O.

De Gruyter (XXIII, 131, 212, 480*O*; XXIV, 293, 398, 532). Is deze familie uitgestorven, omdat men tegenwoordig de Gruyter Bals heeft? Te Gouda overleed onlangs B. A. L. de Gr. B., broeder van D. de Gr. B., gehuwd met D. Terpstra (Haarl. Courant van 1 Juni 1881). In het geven, kiezen of aannemen van een gecombineerden naam zoekt men toch gewoonlijk door het eerste gedeelte van dien naam het aandenken aan een uitgestorven familie of familietak levendig te houden.

v. Nellesteyn. Sedert wanneer is dit geslacht in den Nederl. adel ingelijfd, of erkend? Zie Haarl. Courant v. 2 of 3 Sept. 1880. M.

Plaat (later genaamd Plate?) Wie waren de ouders van Geertruida Plaat, die 18 October 1797 (waarschijnlijk te Rotterdam) Gerrit van Steyn, heer van Hensbroek, huwde? Waar en wanneer werden zij geboren, huwden en overleden zij? Weet men nadere bizonderheden aangaande deze familie, haar wapen en tijd van vestiging hier te lande? Vanwaar kwamen zij herwaarts? Bestaat er eene genealogie? J.

De Ranitz. Kan iemand eenig bericht geven omtrent de familie de Ranitz, van vóór het jaar 1625? Wat was toen hun wapen?

P. J. B. RUIJS DE PEREZ.

Tamminga. Wie waren de ouders en grootouders etc., van Eger Tamminga, hr v. Maarsbergen, geb. 1682, † 12 Febr. 1752, jonker en hoorling van Zerrijp, Enum, Leermis en 't Zand, leenheer van Wedde en Westwoldingerland, hoofdschout te Daalhem en 's Hertogenrade (lande van Overmaze), gecommitteerd wegens Groningen ter generaliteit, gecommitteerd ter admiraliteit. Hij huwde te Utrecht 23 Maart 1718 Isabella Sophia van der Muelen, vrouwe van Maarsbergen, geb. te Utrecht, ged. in den Dom 15 Dec. 1693, † te 's Hage 29 Jan. 1722, dr v. mr. Willem, hr v. Oudbroekhuysen, Spangen, Geeltjensdorp, Portengen, Langnieuwcoop, Gerverskop, Vijfhoeven, Louisgericht van Ruwiel enz., dijkgraaf van den Lekdijk benedendams, deken van St. Marie, ordinarisraad in den hove provinciaal van Utrecht enz. enz., bij Clara Margaretha de Marez, vrouwe van Oudbroekhuysen.

Meerdere opgaven dit geslacht betreffende zullen mij hoogstaangenaam zijn. C. J. V. D. MUELEN.

[Zie Tamminga vermeld *Nav.* XXX, 425, noot; *Herald. Bibl.* 1881, bl. 140, 1, 70].

Keppel (XXVI, 151, 425; XXVII, 132, 636; XXVIII, 628; XXX, 580. Welk wapen voerde Bernhardus Keppel, geh. met Maria van Sterkenburg, waarbij Alberta K., geb. te Utrecht 1670, overl. te Rotterdam 4 Jan. 1721, geh. 1° met Johannes van Keulen, 2° te Utrecht 30 Apr. 1700 met Daniël Havart, med. dr., wedr van Adriana de Moor. V. O.

GESCHIEDENIS.

Hedendaagsche Zigeuners (XXV, 5, 530; XXVI, 225; XXVII, 7, 218; XXVIII, 235). Herinnert ons Mr. J. Dirks[1]) in zijne bekroonde prijsverhandeling »Geschiedk. Onderzoekingen aangaande het verblijf der Heidens in Noordnederland" (Utrecht, 1850), bl. 53, aan de krachtdadige pogingen van jhr. Johan de Cock van Delwijnen, amptman van Bommel, Tielre- en Bommelreweerden, tot verdrijving en uitroeiing dezer lieden uit het gebied zijner amptmannie, en was het op zijn verzoek, dat de terechtstelling te Zaltbommel i. d. 12 Jan. 1719 (*Nav* XXVII, 8) plaats had; vernemen wij uit Mr. G. v. Hasselt, »Stof voor eene Geld. Historie der Heidenen", bl. 75, dat de terechtstelling i. d. 17 Juli 1727 (bl. 9) Maria Catharina Rosemond betrof: — luidens bekendmaking van het openbaar ministerie te Celle in Hanover zijn op het eind van October of in 't begin van November 1878 in een bosch tusschen *Harburg* en *Ulzen* twee dochters van zekeren koperslager Nikolitsch te Orwitz in Slavonië, dertien en zestien jaren oud, de laatste gehuwd, door een heiden Michaël Bumba (Bomba) uit Oraschag (bij Pesth) met geweld geschaakt. Men vernam sedert niets meer van al deze personen. — Terwijl zich 20 April 1876 te *Heerlen* bij Maastricht heidens vertoonden, door de politie fluks over de grenzen gezet, kampeerde Maart 1879 op een weiland onder *Sittard* een troep Zigeuners. Zij sloegen er vijf kolossale tenten op, waarin zij zelven overnachtten, terwijl hun twintigtal paarden in de stad was opgestald. 't Verdiende opmerking, dat zij veel geld bij zich hadden, en elke gift weigerden. De mannen onder hen hielden zich tegen matige belooning met het herstellen van oude ketels onledig[2]). Het hoofd van den

[1]) die ook geraadpleegd kan worden bij *Nav.* XXVIII, 593; vgl. *Nav.* XIII, 164*a* — heidens in Zuidholland in 1420.

[2]) Vgl. *Nav.* XXVII, 179. Zie ook Mr. G. v. Hasselt, *Arnh. Oudh.*, II, 218,

troep en zijne vrouw versierden zich met oude gouden en zilveren muntstukken. Een pasgeboren kind werd van het hoofd tot de voeten dik met vet en olie ingesmeerd, en vervolgens boven een houtvuur goed ingedroogd. In de buurt van *Luik* had kort te voren in een Zigeunerkamp een sterfgeval plaatsgehad. De doode werd op het algemeene kerkhof rechtop in zijn graf gezet, in de eene hand een kam, in de andere een stuk zeep houdende, terwijl buitendien elke hand nog een tweefrankstuk bevatte. Spotvogels mogen beweren, dat dit geschiedde om den morsigen Zigeuner minstens na zijn dood werk van zijn toilet te doen maken; liever zien wij in die kam, die zeep, dat geldstuk zinnebeelden, uitdrukkende de vaste hoop — hetzij van den overledene zelven, hetzij van de achterblijvende magen omtrent hem, — dat hij in het oord der toekomst — het Walhalla! — zedelijk rein en rijk aan geluk worden kan en wezen moge, daar dus ook geenszins meer met de onreinheid der zonde en der wereldsche begeerlijkheden, en evenmin met aardsche armoede zal hebben te kampen. — Desnamiddags omtrent 4 uur van 2 Mei deszelfden jaars kwam een viertal opperhoofden eener Zigeunerbende te *Utrecht* aan om het terrein te verkennen, waar zij hunne tenten zouden kunnen opslaan. Met vergunning van het stedelijk bestuur legerden zij zich, uit *'s Hertogenbosch* gekomen, desanderendaags, 33 personen sterk, mannen, vrouwen en vijftien kinderen, op eene weide achter de gasfabriek der grijze Bisschopstad. Negentien paarden voerden zij met zich benevens een aantal werkhuisjes om koper te vertinnen en ketels te lappen; ruim van geld voorzien schenen zij niet te bedelen en waren beleefd jegens ieder die hen aansprak, wien zij in het Fransch en Duitsch antwoordden. Hun kamp, vijf ruime tenten groot, behoorlijk omheind hebbende, stelden zij het tegen 20 ceuts den persoon ter bezichtiging van het publiek, waarvan nog al gebruik werd gemaakt. De mannen zager er krachtig uit; zij droegen zeer lang haar. Omtrent het vrouwelijk

---

volgens welke plaats de instructie der Arnhemsche portiers van 1598 luidde: »item sullen oick geene vrembde Bedelaers, *Ketelbuyters*, Incktverkoopers, Melaten (leprozen), Mutzenverwers, Rottenvangers, Kannenstoppers offte andere dergelijke Vagabonden vnd Landtloopers in der Stadt inkommen laten".

personeel waren de gevoelens nog al verdeeld; sommigen vonden de vrouwen schoon, anderen niet. De jeugd zag er niet frisch uit, en zoo de nabij het kamp gelegen publieke badplaats open ware geweest, zou men niet beter hebben kunnen doen, dan ze daarin een half uur te laten spartelen. Het bedrijf van ketellappen leverde hun niet zooveel voordeel op als de maatregel om zich in hunne tenten te laten bezichtigen. Om toch zóóveel te verdienen dat 33 personen en 19 paarden gevoed kunnen worden, moeten nog al wat ketels gelapt. Sommige bezoekers vonden het kamp fraai, zelfs belangwekkend. Men beschouwde hen als Hongaarsche en Italiaansche reizigers en niet onbemiddelde ketellappers. Des zondags 11 Mei werd er van tien uur 's morgens tot acht uur s' avonds telkens in het kamp muziek gemaakt. Mannen met zilveren en gouden sporen aan en vrouwen voerden er Hongaarsche en Italiaansche volksdansen uit. Ook waren op dien dag te zien zilveren bekers van uitmuntende bewerking, een zilveren twee kilo zware veldheersstaf, beide behoorende aan het opperhoofd, benevens kostbare van zijde geweven tapijten. Men roosterde een varken in zijn geheel op het vuur. — Bivakkeerde een troep Zigeuners (Hongaren en Italianen) met vrouwen en kinderen eenige dagen in de Parklaan te *Haarlem*, zij vertrokken 14 Juni van daar, met bestemming, naar men geloofde, naar *Rotterdam*. Er kwamen omtrent hen geene klachten in bij de stadspolitie. Zij vormden eene afdeeling der Zigeuners die in bloeimaand te *Amsterdam* uitstekend goede zaken maakten. Op een stuk weiland toch bij het Rijnspoorwegstation, dat zij voor eene maand tegen 200 gl. afhuurden, sloegen zij een zestal tenten op, en vergunden dat men tegen een kijkgeld van 20 cents den persoon hunne tronies kwam beschouwen. Als men op het terrein zelf er dan nog wat voor over had om een zilveren stok of eenig ander sieraad te bezichtigen, werd men daartoe tevens in de gelegenheid gesteld. Duizenden maakten van de gelegenheid gebruik om eens eene bende Zigeuners te zien; en men berekende dat alleen Zondag 18 Mei ongeveer 500 gl. door hen werd ontvangen. Het ketellappen geschiedde louter voor de leus, om eene reden te hebben teneinde zich voor eenigen tijd te kunnen vestigen. 't Zou te bezien staan of eenigen onzer morsige landgenooten uit de geringste volksklasse, tot eene bende ver-

eenigd, in Italie of Hongarije zulke goede zaken zouden doen. — Te *Arnhem* sloegen de Zigeuners hun kamp op in de maand Juli in het zoogenaamde Broek achter de Parkstraat. Op een zondag bezochten hen aldaar niet minder dan 3000 personen. Het kijkgeld bedroeg als gewoonlijk 20 cents. Den grond, waarop zij vertoefden, pachtten zij voor 80 gl. gedurende veertien dagen, eene som, die hun gemakkelijk dagelijks tendeelviel. Van 4 tot 9 ure des namiddags voerden zij Hongaarsche dansen uit, nu eens met begeleiding van hun eigen, dan eens met die van Arnhemsche muziek. Hoe dit laatste mogelijk was, schijnt onbegrijpelijk. Maar dit is zeker dat het geld hun letterlijk toestroomde. Vooral schenen zij in het bezit van Fransch geld te wezen, dat zij hadden opgedaan aan de Fransche grenzen, om in Duitschland komende op dezelfde wijs het onze in te wisselen. Ook voor publicatie en exploitatie droegen zij de noodige zorg, en hierbij kwam het op een twintig gl. meer of minder niet aan. Wat het uiterlijk van dezen troep betreft, zij waren flink gebouwd en over het algemeen schoon van gelaatstrekken; doch voor de vrouwen gold dit minder. Omtrent dit Nomadenvolk waren allerlei geruchten in omloop, zooals het gemeenlijk gaat. — In dezelfde maand werden door dit goede voorbeeld anderen uit hun eigenlijk vaderland Hongarije gelokt, ditmaal uit de door vreeselijke overstrooming verwoeste stad Szegedin, naar Nederland, thans het land der belofte voor de Zigeuners. Andermaal werd *Sittard* door eene bent bezocht met vijf wagens en vijftien paarden. Hoewel geene wet schijnt te kunnen beletten dat die menschen zich in ons land vestigen, zoo weerhoudt men nauwlijks de vraag, wat zij hier toch eigenlijk gedurig komen doen. Wat anders, dan zich te laten bekijken voor Nederlandsch geld, waarvoor zij enkel het tafereel hunner onbeschaafde levenswijs in ruil geven. Al wordt het nationaal vermogen er niet gevoelig door aangedaan, hunne herhaalde overkomst bevordert toch geenszins de welvaart; immers wat zij hier te lande ontvangen, wordt grootendeels in den vreemde besteed en verteerd. — Was *Sittard* destijds hun hoofdstation, van hier uit verspreidden zich groepen en groepjes dieper landwaarts in. Zoo trok 25 Juli een troepje van vier mannen, evenzoovele vrouwen en zeven jonge kinderen door de *Nederbetuwe* heen. Met

het doel om de *Maurik*sche kermis met een bezoek te vereeren, waren zij aan het veer te *Elst* (bij Rhenen) overgekomen en hadden te *Ingen* o. a. brandewijn gebruikt, welken zij kruidden door spaansche peper, die zij bij zich hadden. Ook vergastten zij zich hier ter plaatse aan uien, die zij uit den grond trokken. De (nieuwe) aardappelen schraapten zij niet met een mes, maar met de uitermate lange nagels hunner vingeren. In drie overdekte karren, elk bespannen met twee hitten, — één liep er los bij, — trokken zij voort naar *Eck en Wiel.* Uit de achterste kar kwamen twee bruine beeren te voorschijn, die, op het kommando hunner geleiders, dansten op de maat van een tamboerijn. De vrouwen bedelden. Een kind, dat om eene jurk vroeg, zocht deernis te wekken door op den grond neêr te knielen en dien te kussen, eene ingezetene over de hand te strijken met hare hand en deze laatste vervolgens aan den mond te brengen en te kussen. Zij hadden raafzwart kroes hoofdhaar en eene sterk gebruinde huid, welke inzonderheid bij de kinderen zichtbaar was onder de havelooze kleedij. Die bruine tint verraadt gewis hun Oosterschen oorsprong, en wordt bevorderd door hun wild zwervelingsleven, dat hen aan zon, wind en weder blootstelt; doch wordt ook min of meer kunstmatig voortgebracht door besmering 'der zuigelingen met vet en olie, waarvan wij straks een voorbeeld ontmoetten. Wellicht nemen zij dien maatregel om de teedere lichaampjes tegen elke gesteldheid van het weder te harden, want de huid wordt op die manier zoo hard en zoo taai als stokvisch. Dit oogmerk komt ons natuurlijker voor, dan dat wij aan exorcistische bedoelingen zouden willen hechten. Ons troepje brabbelde eene onverstaanbare taal, vermoedelijk plat Hongaarsch, doch kon zich ook in het Hollandsch vrij verstaanbaar uitdrukken, trouwens in korte, afgebroken klanken. De kinderen, hoe jong ook, toonden een zeldzamen aanleg voor het bedelvak te bezitten, voorwaar geen benijdenswaardig talent.

Kon de troep Zigeuners, die toen door ons vaderland trok, te *Groningen* geen verlof bekomen om hunne tenten op te slaan; den 5 Augustus braken zij hun kamp bij de Harlingervaart te *Leeuwarden* op, en begaven zich naar *Amersfoort.* In hun kamp aldaar bevond zich een kind, waarmede zich woensdag 27 Augustus eenige Zigeuners aan het stedelijk ziekenhuis te Utrecht vervoeg-

den om geneeskundige hulp er voor in te roepen, daar het hun toescheen van den duivel bezeten te zijn. Zij verlangden hieromtrent eene stellige verklaring der geneesheeren. Hoewel het zeer ziek bleek te zijn, konden zij niet besluiten het daar te laten, maar namen het weêr met zich meê, den hoogleeraar verzoekende het nog eens te Amersfoort te komen bezoeken, daar aan geld bij hen geen gebrek was. Ook te *Culemborg* vertoefden zij omstreeks dezen tijd, waar een in hun kamp ter wereld gekomen kind terstond in het water werd gedompeld en van dit bad in niet overwarm weder niet het minste letsel bekwam. Hun verwijl op de *Veluwe* liet herinneringen na van minder onschuldigen aard. Want zaterdagmiddag 13 September kwam de gemeenteveldwachter van *Renswoude* den rijksveldwachter te *Barneveld* berichten, dat eenige lieden van een troep Zigeuners tot handdadigheid waren overgegaan. Een der mishandelden was met hem medegekomen. Deze begaf zich nu onder geleide der beide veldwachters met extra rijtuig naar *Voorthuizen,* waar zij vernamen dat de Zigeuners een uur te voren waren doorgetrokken koers houdende naar *Apeldoren.* In deze richting achterhaalde men hen, en diep in den nacht werd de bent met voertuigen enz. te Barneveld gebracht, alwaar de vermoedelijk schuldigen in arrest zijn gehouden. Den volgenden morgen ging alles naar Renswoude, om voor den burgemeester ter plaatse te verschijnen. Denkelijk zijn zij met scherpe berisping en geldboete ontslagen. — Nogeens weder kreeg *Eck en Wiel,* gelegen aan den Nederbetuwschen hoofdweg van Veenendaal, Maarsbergen en Amerongen naar Tiel, — in Wijnmaand een bezoek van een drietal Zigeuners, als geleiders van twee beeren, die zij echter geene danstoeren lieten uitvoeren, alleenlijk overeind lieten loopen met den rechtervoorpoot omhoog tegen den kop aangedrukt. Hunne aalmoezen vingen zij op in een monsterachtig groote schelp. Kort daarop (26 October) kwam uit Noordbrabant over Andel te *Zuilichem* en vervolgens te *Brakel* een troep Zigeuners van 40 personen sterk, met zich voerende vijf wagens bespannen met veertien paarden. Zij zagen er over 't algemeen goed uit, maar hadden een ziek kind bij zich en een achten-tachtigjarigen grijsaard. Ruim van geld voorzien, brachten zij den nacht in vijf tenten op de Distelwaard te laatstgenoemder

plaatse door, trokken de Waal over en reisden naar *Gorinchem*.

In de week van 2—9 November werd *Amerongen* bezocht door een gelijk aantal Zigeuners, waaronder kinderen, en vrouwen met lange haren tot op de heupen, waarin ze gouden sieraden bevestigd hadden. Ook droegen ze aan touwtjes guldensstukken om den hals. Op het dorpsplein ontstaken zij een vuur, om doode duiven te roosteren, die zij vervolgens plukten en opaten. Een geheel varken braadden zij aan een spit, vingen het vet in pannen op en verzwolgen dat. Den 8sten November vertrokken zij naar *Opheusden*, terwijl den vorigen dag te *Lienden* een paar Zigeunerfamiliën waren aangekomen, die men daags daarna met genoegen weder vertrekken zag. Op den avond van dien dag kwamen zij te *Wamel* aan, sloegen hunne tenten op op een pleintje aan den weg in de nabijheid van Hollenhof en Sterkenburg, en hielden zich meerendeels met vertin- en soldeerwerk bezig.

Uit de medegedeelde bizonderheden blijkt dat de in den loop van 1879 in ons vaderland rondzwervende Zigeuners niemand overlast aandeden, uitgezonderd te Renswoude. In April 1880 hadden echter de marechaussées, die te *Beek* gestationneerd waren, eene lastige ontmoeting met een Zigeuner, die een grooten bruinen beer met zich voerde. Aan den last der marechausseés om met zijn reisgezel in het bootje te stappen dat hem over de Maas naar Belgisch grondgebied zou voeren, weigerde hij te voldoen onder voorwendsel dat zijne vrouw nog in een naburig dorp vertoefde en hij op haar wachten wilde. Als nu de uitvoerders der wet hem wilden noodzaken, ontdeed hij den kolossalen beer van zijn muilkorf en kwam met een stok gewapend, met zijn strijdgenoot op de marechaussées af. Een dezer loste zijn revolver op de aanvallers, en trof man en beer met hetzelfde schot. De beide gekwetsten deinsden nu af en werden over de grenzen onder dak gebracht. De Zigeuner stierf aan zijne wonden, maar zijn beer genas.

Ook waren zij te veel op eigen voordeel bedacht door de geldswaarde van sommige artikelen niet te begrijpen. Te *Streefkerk*, bij voorbeeld, vroegen zij bij een boer een kaas te koop; die, welke de landman hun toonde, was te versch naar hun smaak; een oude werd daarop goedgekeurd, de kooper nam ze aan, stopte

den verbaasden boer drie stuivers in de hand en trok met den troep verder. De landman durfde geene aanmerkingen maken. Over de stalling gedurende één nacht van negen paarden troffen de Zigeuners te *Stolwijk* met een herbergier akkoord. Voor één enkelen gulden, om buiten rusie te blijven, nam deze dit aan. Desniettemin bood men, toen er betaald moest worden, slechts een kwartgulden aan, die niet werd aangenomen. De man schonk hun in naam des vredes het verschuldigde. Was dit niet anders dan zijdelingsche dieverij, als zij zich hier te lande in 1880 beter te huis begonnen te gevoelen, werden zij vrijer en maakten zich ook aan rechtstreeksche diefstallen schuldig. Zoo waarschuwde de Arnhemsche politiecommissaris voor een troepje kermisreizigers, twee mannen, evenzooveel vrouwen en eenige kinderen, die in twee huiswagens rondtrokken. De beide Duitsch en Fransch sprekende vrouwen, oud ongeveer 40 tot 45 jaar, met zwart haar, bruine tint en gekleed als Zigeunerinnen, wel toegerust met ringen aan hare vingers, traden veelal goudsmidswinkels binnen om goud- en zilverwerk te bezichtigen. Om afleiding te bezorgen stelden ze dan den winkelier voor, oude muntstukken in te wisselen; inmiddels nam de eene het voorwerp, dat haar het meest aanlachte, behendig weg; waarna beide, zonder iets te koopen, den winkel verlieten. Een *Arnhemsch* winkelier werd 11 October laatstl. aldus bedrogen; want na het vertrek der vrouwen vermiste hij een gouden damesring, bezet met drie parels en vier of zes diamanten, ter waarde van 34 gl. — Te *Deventer* hielden zich 27 Febr. 1881 vier Zigeuners op. Eene der vrouwen trad een winkel binnen met het verzoek haar een paar dikke dubbeltjes voor een paar dunnere te willen inruilen, omdat zij die tot oorsieraden wenschte te bezigen. Met de moeder des winkeliers de geldlade doorzoekende, ontvreemdde zij vijf gulden. Door de politie opgespoord en in arrest genomen, werd zij gevankelijk naar Zutfen gebracht, terwijl de overige zich uit de voeten maakten. — Onder voorwendsel van munt of geld te wisselen nemen zij hun slag waar, en gaarne bezigen zij dit middel om aan hebzucht te voldoen. Ook vragen zij met dit oogmerk weleens naar munten van een bepaald jaartal. Dit deed een buitenlandsch gezelschap van 5 à 6 personen, verblijfhoudende in een kermiswagen, — hoogstwaarschijnlijk

Zigeuners! — 12 April 1881 in de nabijheid van *Groningen*. Men vervoegde zich nu bij dezen, dan bij genen winkelier, waar men iets kocht, en dus heel toevallig vroeg naar zekere muntsoorten, welke voor hen meer dan de gewone waarde zouden bezitten. De argelooze winkeliers stortten den inhoud hunner geldladen op de toonbank uit, en de vreemdelingen waren wel zoo vriendelijk hem in het zoeken te helpen. Na hun vertrek kwam de winkelier doorgaans tot de ontdekking, dat behalve de gevraagde munten ook andere verdwenen waren. Wie kon denken, dat men in die heidens *zulke* chevaliers d'industrie voor zich heeft!

Deze stalen van in ons vaderland gepleegde kwade trouw komen nochtans niet in vergelijking met de ergerlijke dingen, die men uit andere landen omtrent dit gespuis verneemt. Daar maken zij zich telkens aan diefstal van kinderen schuldig. Een achttal jaren geleden stal eene Zigeunerbende te *Koschmin* een vijfjarig meisje, en alle nasporingen bleven vruchteloos. In Augustus 1880 gelukte het evenwel het kind te ontdekken en aan de ouders terug te geven. Maar het meisje was daar volstrekt niet mede ingenomen; hare ouders waren haar vreemd geworden, en de omgeving waarin zij eene reeks van jaren had geleefd, bezat, — nota bene! — groote aantrekkelijkheid voor haar. Doch men stoorde zich aan hare weigering niet, en hoopte den voorloopigen tegenzin mettertijd te overwinnen. Of het gelukken zal, staat nog te bezien. In October deszelfden jaars is te *Dusseldorf* door de politie eene Zigeunerfamilie in hechtenis genomen, man, vrouw en zes kinderen, die met paard en wagen het land doortrokken. De vrouw toch had bij *Kaiserswerth* eene som van 900 mark gestolen. Het bleek toen, dat een der zes kinderen, een 4½jarig knaapje, Karel Veit geheeten, zes maanden te voren te *Eberbach* (in Beijeren) door Zigeuners gestolen was. Ook dit knaapje is door de politie aan de verheugde ouders teruggegeven.

Treurige voorbeelden van hunne woestheid, wreedheid, wraakzucht bereiken dikwerf uit andere landen ons oor. Tusschen *Asnières* en *Navarre* hielden zij Augustus 1880 een werkman aan en dreigden hem te zullen vermoorden als hij hun geen 20 francs gaf om een dokter te kunnen ontbieden voor een hunner stamgenooten, die gevaarlijk krank lag. Maar de man kon door een

gelukkig toeval ontvluchten en gaf het gebeurde terstond bij de politie aan. Men behoorde hen, heet het, overal te behandelen als de overheid te *Szegedin* deed, die hen liet »kaal scheren". In de eerste maand dezes jaars (1881) is te *Lyon* eene familie heidens één man en drie vrouwen, in hechtenis genomen wegens zware vermoedens met betrekking tot een daar ter stede gevonden stukgesneden vrouwen-lijk! Zij zijn echter in den aanvang van Mei weer op vrije voeten gesteld. Een rijk en zeer geacht grondbezitter in *Rumenië* werd zoodanig getroffen door de schoonheid van een meisje, behoorende tot eene Zigeunerbende, welke op zijn grond hare tenten had opgeslagen, dat hij haar zijne hand aanbood. Ofschoon overladen met bedreigingen door hare landgenooten, die eene echtverbintenis buiten hun stam niet dulden, nam het meisje het welgemeende aanzoek aan, en kort daarna (Maart 1880) had dan ook de huwlijksvoltrekking plaats. De wraak zou echter geducht zijn. In het holle van den nacht dringen de Zigeuners het huis binnen en slepen de pasgehuwden naar buiten. Nu volgt er een afschuwelijk tooneel. Eerst wordt de jonge vrouw vermoord; daarop de man op een plank gebonden en...... langzaam doormidden gezaagd! Toen des anderen daags de autoriteiten, van het gebeurde onderricht, de misdadigers vervolgen wilden, waren deze reeds met alles wat zij bij zich hadden, spoorloos verdwenen. — Uit wraak, dewijl de opzichter van het park weigerde aan het aanhoudend bedelen het oor te leenen, moet een boschbrand in het vorstelijk park te *Arolsen*, die in Mei 1881 eene uitgestrektheid van veertig morgen gronds verwoestte, gesticht zijn door eene Zigeunerin.

Doch ook *zij* zijn wel eens kinderen van de rekening. Vooreerst ten gevolge van de gesteldheid des weders bij hun nomadenleven. Zoo trof men in Wintermaand 1879 in het *Rijbucker-bosch* bij Loslao [1]) in Silezië eene Zigeunerbent, elf mannen, vrouwen en kinderen groot, in zittende houding rondom een bijna uitgedoofd vuur doodgevroren aan. Bij de overstrooming van de Marosch en Koeros moest vooral de dusgenoemde Zigeunerwijk der in den aanvang dezer eeuw ontmantelde vesting *Arad* het ontgelden. Tegelijkertijd legerde zich een troep van vijftien heidens, mannen, vrouwen en kinderen, met wagens, paarden, ezels en drie beeren

[1]) of Wodcislawice, in het distrikt Oppeln.

in de bosschen tusschen *Plancq* en *Bachot* bij *Troyes*. Deze arme lieden waren geheel ingesneeuwd en moesten een paard slachten om hunne beeren in 't leven te behouden. Zelfs beweerde men dat een klein van koude omgekomen meisje hun tot voedsel heeft gestrekt. — Aan baldadigheid en moedwil staan zij evenzeer weleens ten doel. Eene oude Zigeunerin, die in *Biscaye* pleegde rond te dwalen, als bedelaarster, toovenares en waarzegster in haar onderhoud voorziende, werd in 't begin van Mei 1880 in den avondtijd aangetroffen door een paar jonge Biscayers. De vrouw was dronken, zoodat zij zich moeielijk op de beenen houden kon. Bij de jonge lieden kwam de vreeselijke gedachte op om de vrouw in brand te steken, en zonder lang te dralen legden zij dit voornemen ten uitvoer. Zij omringden haar met drooge bladeren en deden die ontvlammen, zoodat het vuur zich spoedig aan de kleederen der vrouw meêdeelde. Dit deed haar ontwaken, en op hare angstkreten kwamen de naburige bewoners te harer hulp toeschieten, die haar echter reeds stervende vonden, terwijl de Biscayers de akeligheid van dit tooneel nog vergrootten met hun wilden rondedans. Na eenige dagen van verschrikkelijk lijden bezweek zij. De schuldigen stonden eene week later terecht voor het hof van assises in de Beneden-Pyreneën. Daar de geneeskundigen, die de lijkschouwing verricht hadden, niet met zekerheid durfden verklaren of de vrouw wel zou gestorven zijn, zoo zij niet in een staat van volslagen dronkenschap verkeerd had, nam de rechtbank verzachtende omstandigheden aan, en veroordeelde hen ieder tot twee jaar tuchthuisstraf. — Een gruwelijk tooneel greep 17 Juli 1881 bij *Corte* op *Corsica* plaats. Op drie kilometers afstand van de stad was eene bende van veertig heidens — mannen, vrouwen en kinderen, — gelegerd. Hoe, weet men niet, maar plotseling liep te Corte het gerucht, dat twee inwoners der stad door hen waren vermoord geworden. Onverwijld trok een troep met geweren gewapende Corsicanen uit en overrompelde het heidenkamp, drie mannen en eene vrouw ombrengend, dertien mannen, vrouwen en kinderen afgrijselijk mishandelend en het kamp geheel uitplunderend. Toen de politie en de militaire macht verschenen, was dit ledig. Slechts drie der moordenaars werden gevat.

Hoewel de strengste bepalingen tegen de ronddolende Zigeuners

bestaan, hoort men in verschillende deelen van *Duitschland* klachten over deze benden, die zich niet ontzien, gelijk wij vernamen, om somwijlen de schromelijkste geweldenarijen te plegen. Dit gaf der Kölnische Zeitung de vraag in de pen »of er langs wettigen weg geen einde te maken is aan deze nuttelooze en vaak gevaarlijke landlooperij. Op eigen bedelaars en landloopers wordt terecht zeer scherp toegezien; moet men het vreemd geboefte dan oogluikend toelaten en blijven dulden?" Deze vraag gelde voor alle landen, ook voor Nederland! Alzoo zouden de Zigeuners als zwervelingen en schuimers in vreemde landen weldra tot de Historie behooren. Ook in de Taal zouden zij alzoo alleen blijven voortleven, daar men weleens van een »litterarischen Zigeuner" spreekt, als men een verongelukten, op allerlei gebied ronddolenden dilettant op het oog heeft, die met de lettervruchten van zijn oppervlakkig brein een armelijk figuur maakt. In de taal der geleerden zouden zij dusdoende door een enkele spreekwijs blijven voortleven, maar niet minder in de taal des volks, dat menigwerf uitdrukkingen bezigt als: »'t Is een heidensch leven", »hij vloekt als een heiden", vgl. Mr. J. Dirks, a. w., bl. 154. Aan deze hoogstwaarschijnlijk aan het Zigeunerleven ontleende uitdrukkingen wensch ik er twee toe te voegen, éene voor de taal der geleerden geschikt, eene andere onlangs uit den volksmond door mij opgevangen, t. w. *'t is semper Johannes in eodem*" (capite), alsmede »*ik dacht dat het een beerenleider* (= kwakzalver) *was*", en die bleek later een behendig dokter te wezen (nopens een nieuwen arts, dien men aanvankelijk met wantrouwen ontving). Carolus Tuinman kende reeds het eerstgenoemde gezegde, en men denkt daarbij aan de in den eersten brief van Johannes telkens terugkeerende zelfde woorden en denkbeelden, in den zin, »'t is altoos koekoek-éénzang". Ik zou hier niets tegen hebben, zoo wij van den apostel Johannes niets anders bezaten dan dien éénen zendbrief; doch hij heeft veel meer geschreven, waarin waarlijk wel groote verscheidenheid heerscht, en dat andere, inzonderheid het vierde Evangelie, was gewis niet minder bekend dan gezegde zendbrief. Daarom, van Mr. Dirks (a. w., bl. 19) vernomen hebbende, dat men in eene waarschuwing, in den jare 1422 door de stad Bazel tegen de Zigeu-

ners uitgevaardigd, aantreft, dat deze landstrijkers, voorwendende uit heilige oorden te komen, voor hem, die aalmoezen gaf, St. Johannis Evangelie wilden opzeggen, laat ik de bewuste spreekwijs liever uit dit Zigeuner-aanbod spruiten, door een ander beantwoord met »ja, ja, 't is semper Johannes in eodem", in den zin: »'t is altoos maar om geld of aalmoezen te doen". Zou dit niet door den beugel kunnen? — »Beerenleider = kwakzalver", heeft wellicht zijn grond in datzelfde voorwendsel van komst uit »heilige oorden", waardoor het genezen van kranken, het heelen van wonden hun gemakkelijk van de hand heette te gaan, evenals den wonderdoenden heiligen. In elk geval herinnert deze uitdrukking aan de gewoonte der voormalige (denkelijk Middeneeuwsche) Zigeuners, om niet slechts door bedelarij, ketellappen enz., waarzeggen, maar ook door zoogenaamde dokterskunsten in hun onderhoud te voorzien. Zoo schoten zij dan, vooral op het platte land, onder de duiven der »barbiers", die weleer »die conste van medicine ende apotekerie" uitoefenden, en wordt hiermede de fijne onderscheiding van *Nav.* XXVII, 179, 80 omvergeworpen. J. ANSPACH.

Ontsnapping in een kist. Hendrik Dibbets. *Nav.* XXXI, 192 leest men van Hendrik Dibbets, geloofsprediker te Roermond (a°. 1572), sedert 1582 predikant te Herveld, wiens lotgeval ter eerstgenoemder plaatse eene treffende overeenkomst had met dat van Hugo de Groot op Loevestein, en daarom »Hendrik in de kiste" toegegenaamd; vgl. de »Nieuwe Uitgaaf" van het Biogr. Wdbk. d. Nederl. Misschien heeft eene zwevende herinnering hieraan de meening doen ontstaan, welke o. a. in de »Geschiedenis des Vaderlands" van T. Knuivers, volgens *Nav.* XXIII, 180 aldus wordt teruggegeven: »op raad van Elsje (van Houweningen), die zich tebinnenbracht, dat er vóór eenige jaren iemand in eene kist uit Loevestein was ontsnapt, besloot Mevr. de Groot", enz., enz. Des geloofspredikers ontvluchting geschiedde weliswaar uit Roermond, en niet uit Loevestein; doch Elsje, indien *zij* van den inval om haren heer op *die* manier te doen ontkomen, de eer had, — zie echter *Nav.* XXIII, 236! — kan beide plaatsen onderling verward hebben; lieden uit de eenvoudigste volks-

klasse, al zijn ze ook de welmeenendste Elsjes, nemen het gemeenlijk zoo nauw niet, omdat ze van afstanden een vaag denkbeeld hebben; van hier, dat ze dan ook dikwerf hoogst onzeker zijn in de bepaling van den tijd (»vóór ettelijke jaren!"). Doch niet minder kan de volkstraditie Loevestein gemaakt hebben van hetgeen in het bekommerd brein van Elsje of van hare mevrouw inderdaad Roermond was. Ook *Nav.* XXIII, 237 wordt nadrukkelijk aangevoerd, dat eene vroegere ontvluchting in een kist, niet uit Loevestein plaatsgreep, doch vischt men op grond van het zeggen eener toenmalige soldatenvrouw, naar Gorinchem of ook vooral naar Geertruidenberg. Misschien geven de Memoriën van Baudartius (XIII, 43) ander en beter licht; anders zou ik gaan gelooven, dat »de stad" der bewuste soldatenvrouw Roermond, en haar bergverkooper (wat is dat?) de in dezen trant vermomde Hendrik Dibbets geweest is. Wordt deze gissing aannemelijk bevonden, zoo zal het goed zijn bij een herdruk van het verdienstelijk leerboek van Knuivers de woorden »uit Loevestein" uit den boven aangehaalden volzin weg te laten; en de gebruikers kunnen hunne leergrage jeugd dan wijzen op »Hendrik in de kiste" als voorlooper van »Huig in de kiste" [1]).

Omtrent de latere loopbaan van Hendrik Dibbets schijnt onzekerheid te bestaan, dewijl van der Aa in zijn Biogr. Wdbk meldt, dat hij zich uit Roermond naar Duisburg begaf en aldaar in 1613 overleed. Op grond van art. 21 van de acta der Doesburgsche synode van 28—31 Mei 1583, welke hem als predikant te Venlo aanbeval, noemde ik hem predikant te Herveld, en hier is hij, gelijk mij door eene bevriende hand bericht werd, inderdaad geboren. Hoelang hij daar gestaan heeft, kan ik uit mijne synodale aanteekeningen niet opmaken, maar wel leeren mij deze, dat hij als pred. te Doesburg op de partikuliere Arnhemsche synode van 25—29 Sept. 1593 verscheen. Op attest (waarin zij opzettelijk verzwegen wat hem den dienst onwaardig

---

[1]) Toen Hugo de Groot 22 Maart 1621 in zijn boekenkist uit Loevestein ontsnapte, belandde hij te Gorinchem bij Abraham Daatselaar, koopman in garen en lint, gehuwd met Johanna van Erp, zuster van den beroemden Thomas Erpenius, hoogleeraar der Oostersche letterkunde te Leiden; vgl. *Nav.* XXV, 367.

maakte), door Petrus Gellius de Bouma, pred. te Zutfen, en Henricus Dibbetius, pred. te Doesburg, verstrekt aan den om zijn levensgedrag door de Harderwijker synode van 10—13 Juli 1599 onberoepelijk verklaarden Johannes Mauritii Bergerius, drong deze zich, blijkens art. 23 der acta van de Arnhemsche synode van 10—12 Juni 1600, in de kerk te Utrecht in. Doch laatstgemelde synode verklaarde dat attest waardeloos. Op de Arnh. synode v. 26—28 Juli 1604 verscheen uit Doesburg wel een ouderling (Hans de Vern), maar geen predikant. Daar was echter als afgevaardigde der Noordhollandsche synode, Johannes Dibbetius, pred. te Dordrecht, tegenwoordig; en men berichtte er, dat, evenals wijlen Johannes Nickenius (vgl. *Nav.* XXXI, 253, noot) en Wilhelmus Puppius, ook Henricus Dibbetius bij de kerk te Doesburg »nog merkelijk penningen ten achteren was", waaraan zij door tusschenkomst des Hofs dienden geholpen te worden. Ook ter Nijmeegsche synode v. 17 Juni 1606 verscheen uit Doesburg enkel een ouderling (Petrus Sonicker), en dit niettegenstaande hier ter tafel kwam het voorstel om, Drempt kerkelijk met Doesburg combineerende, den dienaren te dezer stede de pastoralia van Drempt toe te wijzen, opdat de kerk van Doesburg niet ganschelijk »verviele"; vgl. *Nav.* XXVII, 229 met ibidem bl. 373, waar wij tevens bespeuren, dat dit combinatieplan niet is doorgegaan. Komt men op grond van dit een en ander niet tot het besluit, dat het door van der Aa na Roermond aan »Hendrik in de kiste" als werkkring toegewezen Duisburg eene verschrijving is voor »Doesburg"? Hoelang hij hier het predikantsambt bekleedde, blijkt mij uit de synodalia niet; alleen zie ik aan het slot der acta van de Harderwijker synode v. 14—16 Juni 1608 Henricus Winckelius, en ibidem van de Zutfensche synode a°. 1610 Bernardus Spanaeus als tot den dienst te Doesburg aangenomen vermeld, terwijl Johannes Langius, pred. terzelfder plaatse, naar de Harderwijker synode v. 30 Juni en 1—3 Juli 1612 is afgevaardigd geworden.

J. A.

Witte Corneliszoon de With. De ouders van dezen 29 Maart 1599 geboren zeeheld waren volgens Mr. J. C. de Jonge Cornelis Wittensze de With † 1602 en Neeltjen Andries † 1624.

Nav. XXX, 385 berichtte ik, dat ik die ouders nergens vermeld had gevonden. Sedert zijn ze door mij gevonden in een boek, waarin ik ze niet had gezocht, namelijk in het »Memoriael-bouck der Stede vanden Brielle vande Resolutien, genomen byde Vroetschappen ende Magistraten respective der voors. Stede, begonnen 1 Oct. 1597."

Fol. 31 verso van dat boek komt de volgende aanteekening voor:

»den XVen Julij 1599.

Sijn voor mijnnen Heeren de Magistraeten haer trouwe bevesticht *Cornelis Wittesze* ende *Neeltgen Andriesdr,* Aren Cornelisze schipper ende Beatricx Arensdr., ende hebben malcanderen gehouden als geechte luiden volgende tformulier daervan zijnde, ende dat bij Caerl Gans burgemeester."

Uit deze aanteekening besluite men niet, dat de kinderen van Cornelis Wittesze en Neeltje Andriesdr, en daaronder onze zeeheld, de vruchten eener onwettige verbintenis zijn geweest. De ouders behoorden tot de Mennonieten en waren verplicht hun vroeger gesloten huwelijk door den Magistraat te laten bevestigen.

Ter toelichting wil ik hier enkele resoluties mededeelen, in het genoemde »Memoriael-bouck" vervat.

»Opte Remonstrantie, bij den Dienaren des H. Evangelij overgegeven", nam de Brielsche Regeering den 10 April 1598 eene beschikking betreffende de huwelijksproclamatiën van ongedoopte personen, en daarna nog eene andere, die aldus is genotuleerd:

»Ende aengaende tvorder innehouden derselver Remonstrantie aengaende de solempnisatie der trouwe vande genen, die swaricheijt maecken, haerluijder trouwe inde kercke te laten bevestigen, es tselve gehouden in suspens, om te verstaen d'ordre, die inde naestgelegen Steden van Hollant wert gebruijct".

Den 11 Julij 1598 was de Regeering op de hoogte en haar besluit, toen genomen, luidt aldus:

»Es geresolveert, dat omme te weeren de disordre, tot noch thoe gebruijct int stuck vande trouwe bij de gene, die swaricheijt maecken heurluijder trouwe inde kercke te doen bevestigen, dat alsulcke persoonen, naer dat haerluijder proclamatien sonder verhinderinge vanden Stathuijse sullen wesen gegeven ende volbracht, dat de selve daer naer (voor ende aleer d'selve hare trouwe voor

andere gemeenten sullen hebben doen solempniseren) sullen compareren voor de gecommitteerde vanden Magistraet, opt stuck vande huijelicken gecommitteert, ende voorde selve heurluijder trouwe doen bevestigen volgende het formulier, hijer naer gestelt, sonder dat voor geechte persoonen sullen werden gehouden, die op andere wijse ofte andersintz sullen zijn getrout, sonder d'ordre voorsz geobserveert te hebben.

D'wijle tegens de huijelicxe gebooden ofte proclamatien, die ghij vanden Stathuijse hebt doen geven, egeene wettelicke verhinderingen en zijn voortgecomen, ende hijer zijt verschenen voorde Magistraet, omme uwe trouwe te doen bevestigen, soe vraege ick uluijden vuijt den name van mijnnen Heeren, eerst U N. off ghij nijet en neempt voor uwe getroude ende wettelicke huijsvrouwe M. hijer jegenswoordich, haer belovende trouwe ende gelove te houden, gelijck een goet man zijnne wettelicke huysvrouwe schuldich es ende behoort te doen. Wat antwoort ghij daerop?

Desgelijcx ghij M. Ick vrage U, off ghij nijet en neempt voor u getroude ende wettelicke man N. hijer jegenwoordich, hem gelovende trouwe ende gelove te houden, gelijck een goede vrouwe haren wettigen man schuldich es ende behoort te doen. Wat antwoort ghij daerop?

D'Heere gelieve U huijelick te segenen!"

Na het nemen van deze beschikking »moveerden" de Mennonieten »swaricheijt opt stuck vande trouwe", en de Brielsche Regeering besloot den 5 Jan. 1599 het volgende:

»Burghemeesteren, Schepenen ende Raeden der stede vanden Brielle, ontfangen ende gehoort hebbende de wederlegginge, bij de Mennoniten (opte voorgestelde questie aangaende tstuck vande trouwe) overgelevert, hebben goetgevonden gehadt deselve te stellen in handen vande dienaren des H. Evangelij binnen deser Stede, dije d'selve beantwoort ende mede overgelevert hebben, welcke antwoort bij Burghemeesteren, Schepenen ende Raeden voorsz. gehoort ende gelesen zijnde, hebben goetgevonden d'selve nochmael te stellen in handen vande Mennoniten, omme dije bij haer te werden geexamineert, ten eijnde, soe d'selve alsnoch daertegens begeerden te schrijven, zijluijden tselve binnen seeckeren behoorlicken tijt souden mogen doen,

omme tselve gesien daernaer inder saecke gedisponeert ende geresolveert te werden sulcx men te raide bevinden sal. Ende naerdijen meest alle de geschriften, tot noch thoe van wegen de Mennoniten overgelevert, zijn sonder eenige onderteijckinge, daer ter contrarie de geschriften, van wegen d'voorn. dienaren overgelevert, al te saemen onderteijckent zijn, soe werden d'selve gelast hare geschriften, alreede overgelevert, bekent te maecken bij wijen d'selve zijn gedaen, ende dije noch overgelevert sullen werden, bij hare Leeraers te doen onderteijckenen. Actum coram omnibus desen Ven Januarij 1599."

In Julij 1599 was er een Request van eenige Mennonieten ingediend en de apostille leest men onder 13 Julij 1599 aldus:

»Opte requeste, bij eenige Mennonijten overgelevert, es geappostilleert: Burghemeesteren ende Regierders der Stede vanden Brielle verstaen, dat de Supplianten, dije heurluijder gebooden vant Stathuijs hebben gehadt, daervan blijck onder mijnnen Heeren sullen brengen; twelck bij henluijden gesien, sullen daer naer moeten compareren opt Stadthuijs, omme haerluijder trouwe voor de Magistraet bevesticht te werden, volgende tformulier, daerop gemaect, waermede zijluijden sullen mogen volstaen."

Op dezelfde bladzijde, waarop de laatste aanteekening te lezen staat, komt de aanteekening voor van de bevestiging van het huwelijk van Cornelis Wittesze en Neeltje Andries dr. Dit echtpaar zal dus tot de in de Res. van 13 Julij 1599 bedoelde Supplianten hebben behoord.

In het genoemde »Memoriael-bouck" treft men fol. 39 verso nog een aanteekening aan betreffende »de bevestiginge van trouwe voorde Magistraet", i. d. 12 Febr. 1600 en luidende:

»Gedelibereert zijnde op de saecke aengaende het trouwen vande Mennoniten, es verstaen ende geresolveert, dat, nijetjegenstaende men te vooren weet, dat zijluijden alreede in haere gemeente zijn getrout, datmen der selver trouwe evenwel sal bevestigen volgende tformulier, daer van gemaect, en desulcx de andere Mennoniten haere trouwe voor de Magistraet bekent gemaect ende bevesticht es."

Vooral met het oog op deze laatste aanteekening is het, naar mij dunkt, zeker te achten, dat de ouders van De With reeds vóór 15 Julij 1599 wettig getrouwd waren.

Een voldoend onderzoek naar den door Mr. E. P. Schorer *Nav.* XXX, 483,84 bedoelden grafsteen heb ik nog niet kunnen instellen. Onderscheidene grafsteenen in de St. Catharinakerk zijn door de daarop geplaatste stoelen en planken onzichtbaar, en kunnen eerst nagegaan worden, wanneer het kerkgebouw schoongemaakt wordt. H. DE JAGER.

[Op eene lijst van afbeeldingen van zeehelden, a°. 1811 opgemaakt, en behoorende aan de Kweekschool voor de Zeevaart (*Nav.* XXIII, 442), wordt gevonden een portret in olieverw van den vice-admiraal Witte Corneliszoon de Witte (With), geschonken door wijlen den heer Bernardus Bonn.]

Otto Zaunslifer (XXXI, 221). Men heeft mij indachtig gemaakt, dat deze Groninger predikant niet uit Brunswijk-Solms, maar uit Braunfels in (het vorstendom) Solms geboortig was. Dit tot rectificatie van *Nav.* XVI, 365. J. A.

VRAGEN.

Noordpoolvaarders. Daar *Nav.* XXIV, 532, XXV, 483 sprake is van »Nederlandsche Noordpoolvaarders", wordt het wenschelijk geacht de berichten nopens de tochten met de Willem Barentsz, in de Haarlemsche couranten verspreid, — zoo die niet *elders* vereenigd worden aangetroffen, — in dit ons tijdschrift saam te voegen, bij voorbeeld in één, twee of drie artikelen. De eerste expeditie had immers in 1877 of 78 plaats? Wie helpt ons daaraan? Vgl. ook *Nav.* XXXI, 312.

Uit Vardö werd 21 Juni '81 alhier het volgende telegram ontvangen, afgezonden door den commandant van de Willem Barendsz, luit. van Broekhuyzen: »Alles wel. Wij konden Spitsbergen niet bereiken. Het ijs was van 68° 30′ N. Br. en 6° W. L. tot 73° 30′ en 14° O. L., op 12 geogr. mijlen van hier noordwaarts, opeengepakt en geheel gesloten. Op 4 Juni waren vier schepen in zicht, die eveneens niet in staat waren door te dringen. Er was ook ijs dertig mijlen bezuiden Beereneiland. In de Barendtszee zal ik op 72° het nog eens beproeven, en dan na eene maand weder herwaarts (Vardö) komen, daar ik verwacht, dat Nova Zembla nog ingesloten zal zijn". De expeditie wendde 23 Juni eene nieuwe poging aan om Spits-

bergen te bereiken. Een briefkaart uit Vardö, van Dr. Max Weber, aan boord van de W. B., 6 Juli ontvangen, berichtte dat allen na eene voorspoedige reis in gezondheid daar waren aangekomen. Al waren de ijstoestanden buitengemeen ongunstig, zoodat men Spitsbergen niet bereiken kon, zoo had men uit zoölogisch oogpunt toch vrij wat kunnen doen. Den 19 Juli werd de reis naar de Karazee ondernomen.

De zilversmeden J. van Straten en Zonen te Hoorn zonden op de te dezer stede gehouden tentoonstelling van nijverheid eene reproductie in van het poolschip (26 Juli '81).

Pam. In het tijdschrift »Erina", Nederl. Magazijn voor Vrouwen, te Gorinchem bij A. van der Mast, komt in jaargang 1849 of 1850 voor, een verhaal uit familiepapieren medegedeeld naar het Fransch door »Pam": getiteld »Het driekoningenfeest", en behelzende het een en ander omtrent den bekenden schilder Adam van Oort te Antwerpen. Daar men gaarne iets meer omtrent die familiepapieren wenscht te vernemen, wordt gevraagd, wie deze »Pam" is.

V. O.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Kerk te Frenswegen. Wat den *Nav.* XXVI, 623 vermelden kwartierstaat (vgl. *Nav.* XXVII, 472) betreft, tot verduidelijking strekke nog, dat die de zestien kwartieren vormt van het kind of de kinderen van eenen van Reede, gehuwd met eene Droste, kleinzoon van Joh. Joachim v. R. tot Saesfelt (+ 11 Jan. 1687) bij Anna Johanna Spies, achterkleinzoon van Gerhard v. R. bij Maria van Wijhe tot Hernen, achter-achterkleinzoon van Adriaan v. R. tot Saesveld, grootmeester van Ernst van Beijeren, prins-bisschop van Luik, bij Anna v. Duras; vgl. W. A. v. Spaen, Inleid., IV, 108,9 met Mr. J. v. Doorninck, Geslachtk Aanteek., bl. 66, en Geld. Volksalm. 1877, bl. 31. Geldt het hier het kind of de kinderen van eenen v. Reede bij eene Droste; in het midden der 14e eeuw is reeds eene echtverbintenis bekend van Bitter heer van Reede met eene dochter van Bernt Droste (uit het geslacht van Munster), bij wie Bernt v. R., in 1385 gehuwd met Soldelina, erf-

dochter van (Goert van) Saesfelt, die hem deze heerlijkheid aanbracht. — Overigens zijn de mededeelingen van den heer Backer van Leuven in *Nav.* XXVI, 622 in waarde verdubbeld, nu bij het onweder van 21 Juni '81 de fraaie kerk te Fr. bij Noordhoorn, (zie *Nav.* XXVII, 472), door den bliksem getroffen, geheel is afgebrand. Dit gebouw behoorde tot het jaar 1808 aan Augustijner monniken. Sedert stond het, met het aanhoorige klooster onder beheer van den vorst van Bentheim-Steinfurt. Bevatte het, gelijk uit gezegd artikel blijkt, de wapenschilden van verscheidene Nederlandsche edelfamiliën, men heeft, behalve een goed orgel, thans ook het verlies te betreuren van keurig gebeitelde biechtstoelen, zit- en communiebanken, uit het oogpunt van kunst van hooge waarde. Van grafzerken, wapenschilden, historische of archaeologische opschriften neme ieder, die ze onder de oogen krijgt, toch tijdig kopie. 't Kan anders zoo jammerlijk verdwijnen.

Huis van Maarten van Rossum te Zaltbommel. Was dit merkwaardige gebouw, — hetwelk aan den bekenden Gelderschen geleerde Mr. G. v. Hasselt in den aanvang dezer eeuw de stof bood voor eene archaeologische verhandeling, eenig in hare soort, — der slooping nabij; zouden 23 Juni '81 in het stadskoffiehuis ter genoemder plaatse onder den hamer gebracht worden de antiquiteiten, hoofdzakelijk bestaande in schoorsteenen en schilderstukken, en zou tegelijkertijd het gebouw zelf ter slooping worden geveild: — gewis, allen beminnaren en beoefenaren der oudheid verschaft het stof van belangstellende vreugde, te vernemen, dat ons Gouvernement dit gebouw heeft aangekocht, om het in te richten tot kantongerecht. Het blijft dus voor slooping bewaard, en geene kooplustige vreemdelingen zullen dit gedenkteeken van Gelderlands oudheid bij gedeelten overbrengen naar den vreemde. Zulks zou dan ook te meer te bejammeren zijn, omdat, volgens bevoegde ooggetuigen, het een stevig, hecht gebouw is (in de Nonnenstraat), dat nog jaren lang den tand des tijds weêrstaan kan. De laatste eigenaar, de heer A van Brakel, verkreeg het indertijd voor *f* 6000 à *f* 7000 in zijn bezit, waarbij een groote tuin. Met weinig kosten is het in waardigen toestand te brengen, naar men zegt, al leed het van buiten ietwat door moderniseering van den gevel. In de voorzaal, bij het binnen-

komen gelegen ter linkerzijde, bevindt zich een fraaie schoorsteen met twee prachtige gebeeldhouwde zijstukken; sedert kort schijnt een houten schoorsteenmantel te zijn aangebracht, waarachter meer dan waarschijnlijk de oorspronkelijke schoorsteenmantel wegschuilt. Tegen den wand onder den schoorsteen bevinden zich ter helft der natuurlijke grootte, afgebeeld in Delftsche tegels, David en Salomo, fraai uitgevoerd; voorts nog een schoorsteenstuk in olieverf. De draagstukken der balken in die voorzaal verloren door onophoudelijk overwitten zooveel van hun oorspronkelijk voorkomen, dat ze schier niet meer te herkennen zijn. Op een daarvan ontwaart men het wapen van het geslacht van Rossum (Rossem), in zilver drie (2,1) papegaaien van rood, gebekt en gepoot van goud. Van de bovenzaal schijnt men in verloop van tijd twee lokalen gemaakt te hebben door een middenmuur. De toren, — wellicht meer dan één! — verdween geheel; ternauwernood bemerkt men daarvan nog eenig spoor. Het zij en blijve een teeken des tijds, dat het gebouw, waar weleer de man van het woeste oorlogsrecht, neen krijgsgeweld zetelde, — denkt aan zijn parool »branden is het sieraad van den oorlog", — van nu aan de zetel wordt van een kantonaal *vrede*-gerecht.

Loslaten van vogels bij krooningsfeesten (XXVIII, 334). DUIF. *Nav.* XXVIII, 161 wordt een tweetal redenen aangegeven voor dit gebruik, als zinnebeeld òf van het vrijlaten van gevangenen bij zulke plechtigheden, òf van vrijdomsgunsten, dewijl bij blijde inkomsten privilegiën bevestigd of nieuwe verkregen plegen te worden. Men kan er bijvoegen, dat soms de keus der vogelsoort de beteekenis van het zinnebeeld bepaalt. Als bijvoorbeeld onder den kreet »Leve Alfonso (IX), de *vrede*vorst!" deze 25 Maart 1876 in Madrid zijn intocht hield, liet men zwermen van *duiven* boven zijn hoofd op. Dit waren in waarheid *vrede*duiven. En door de gelijktijdige betiteling van zijn Alfonso als *vrede*vorst, sprak het volk zelf zich uit aangaande het denkbeeld dat het aan 't loslaten van vogels bij die gelegenheid hechtte. De duif toch is een zeer gepast en wel zuiver Bijbelsch symbool van den vrede (die tusschen God en mensch hersteld werd toen de wateren des zondvloeds weken). Ziehier dan een derde reden voor gezegd gebruik, en wel uit den

jongsten tijd, waarin men zinnebeeldig zijne verwachting uit, dat de regeering van den nieuwen vorst, onder vreedzame auspicia aangevangen, bestendigen vrede moge aanbrengen, gelijk men wenscht, dat het voor hemzelven vrede zij en blijve. J. A.

XXVI.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen van Mr. J. Dirks. 1656—1658.

1244. 1655. 18 Januari. Gegr. zilveren penning. Vz. Bb. Omschrift; *Wilhelmus Fredericus princeps nassoviae etc., gubernator generalis frisiae, groningae etc.* A°. 1655. Kz.: Twee handen tusschen oranjetakken een doorboord hart vasthoudende. Daarboven de Groninger arend. Onder: *Ordinaris penninck. Fidèle jusques à la mort.* Omschrift: † *Hendrick Barlinckhoff, Hopman des Borgerlicken Regiments der stad Groningen. Den* 18 *Januari* 1655. Verz. van den heer *J. E. Hooft van Iddekinge* te 's Gravenhage.

1245. 1655. 25 Febr. Op het overlijden van *Daniël Heinsius*, hoogleeraar te Leiden door *Simon. Natus Gandavum* voor *Gandavi. Kluyskens*, II, p. 25, enz,

1246. 1655. 6 April. Op het overlijden van *David Blondel*, Hoogl. in de geschiedenis te Amsterdam. Opvolger van *G. Vossius*. In de serie *Dassier. Mus. Masz.*. Tab. 110, n°. 10. Met eenigszins andere Kz. bij mr. *Jer. de Vries Jz.*

1247. 1655. 9 April. Gouden ketting en medaille door de O. I. Comp. aan *Pieter Kemp*, Commandeur »van de jongst thuys gekomen retourvloot" geschonken, ter waarde van *f* 800 tot *f* 1000, *Navorscher* X, blz. 182, *Leupe, Bijdr.* N. Reeks, VIII, bl. 201—202.

1247*. *Pieter van Abeele de Jonge* verkoopt voor *f* 2100 een tuin met drie woningen op 't Molenpad te Amsterdam, 11 Febr. 1655. Fr. D. O. *Obreen. Archief voor Nederl. Kunstgeschiedenis.* Rott. 1881. Deel IV, 224.

1248. 1655. 10 Mei. Op het gezantschap van *Johan Huydecoper*, heer van Maarseveen, namens de stad Amsterdam aan *Frederik Wilhelm*, keurvorst van Brandenburg, bij gelegenheid dat de stad Amsterdam het peterschap over *Karel Aemilius*, zoon van den genoemden vorst en van *Louisa Henrietta*, dochter van prins *Fredrik Hendrik* van Oranje, aanvaardde. Zie *de Vries c. s.*, pl. VIII

(3) II, bl. 37—52. Cat. Tent. Amst. 1876, n°. 4025. Z. vg. van Jhr. Mr. *J. Huydecoper van Maarseveen.* (Ook in Kab. P. H. van Gelder) *de Vries* n°. 1213 Z. 7.3.

1249. 1655. 26 Julij. Begravenisp. van »*Christian van Nieuwenhoven overleden in Amsterdam den* 26 *Julij* 1655. Vz. Familiewapen. Kz. Doodshoofd en korenaren met onderschrift: *Mors mihi vita* en omschrift:

Christina nu in Christo leeft,
Het graff een Nieuwen-hoff haer geeft.
1 Cor. 15: 36.

Cat. *de Vries,* n°. 1215 G. 10, 5/10 W. Cat. Tent. Amst. 1876 n°. 3878 *Doch ick weet dat mijn Verlosser leeft, Ende hij sal mij hier* G. Mej. *P. J. Reijnvaen,* Cat. *Arti* 1880, a°. 1711. (Kon. Oudh. Gen.) Z.

1250. 1655. Geel kop. plaat met oog, zeer flaauw gegr., Vz.: Een kruis? of boom des levens, waarnaast een zandlooper en een lijkurn? Omschrift: *Pouwelis Adryaenssen Van Leeuwaerden. Niet sonder Godt, Out* 71 *jaer Anno* 1655. Kz. *Jop.* 19 : 25 *namaels vt der aerden opwecken, Ende ick sal daernae met deser mijner Huyt omvangen worden, Ende sal in Mijnner Vleesche Godt sien.* † *Den selven sal ick Mij sien ende mijn Oogen sullen hem Aanschouwen ende geen Ander.*

1251. 1655. In dit jaar sneed *G. Pool* te Amsterdam de Vz. van eenen algemeenen begravenispenning afgebeeld in de *Revue* 1873, pl. 1, n°. 40, p. 64) te beschrijven op 27 Sept. 1660. (Op de inwijding (1 Aug. 1655) en voltooijing (1659) van het stad- of raadhuis te Amsterdam n°. 1252—1259).

1252. Door *van Loon* II, 399 (1) *geheel zoowel Vz. als Kz.* toegepast op de *inwijding* op 1 Aug. 1655. Vz.: Het nieuwe stadhuis. Op den voorgrond een steen waarop de namen der vier burgemeesters en der twee thesauriers van Amsterdam van 1655 maar de wapens op de Kz. der 4 burgemeesters, der 2 thesauriers en der 36 raadsleden door *v. Loon* als van 1655 opgegeven, zijn die van het bestuur van het jaar 1659. De keerzijde van dezen penning is dus niet in het jaar 1655, maar in 1659 gesneden zooals door den heer *Joh. Hendr. V.* te Amsterdam in de *Navorscher* 1879, blz. 390—399) is bewezen. De 44 wapenschilden zijn 1 en 2 van Amsterdam (vóór de twee leeuwen geplaatst): de regter

leeuw (heraldisch) houdt de wapens 3) van de burgemeesters *Cornelis de Graaff*, en 4) van *Johan Huydecoper*, 5) van den thesaurier *Cornelis Jan Witsen*: 6) de linker leeuw dat van de burgemeesters *Hendrik Dirksz. Spiegel* en 7) van Mr. *Symon van Hoorn* en 8) dat van dr. *Nicolaas Tulp*, thesaurier, *allen in* 1659 *in functie.* Ook zal men volgens den heer *J. H. V.*, in den rand de wapenschilden vinden van deze zes-en-dertig raden:

Dr. Claes Pieterz. Tulp.	*Mr. Lamb. Reynst.*	*Dr. Hendrik Hooft.*
Dr. Gerard Schaep.	*Mr. Coenraad Burg.*	*Willem Schrijver* 1656.
Johan Huydecoper.	*Dr. Joachim Rendorp.*	*Frederik Alewijn* 1657.
Hendr. Dirksz. Spiegel.	*Nicolaas Pancras.*	*Corn. de Vlaming van*
Alb. Dirksz. Pater.	*Dr. Johan Blaeu.*	*Oudshoorn* 1657.
Mr. Joris Jorisz. Back-	*Jacob van Neck.*	*Jacob Jacobsz. Hin-*
ker.	*Corn. Geelvinck.*	*loopen* 1657.
Corn. de Graeff.	*Dr. Gillis Valckenier.*	*Corn. Backer* 1658.
Dr. Corn. Witsen.	*Corn. van Vlooswijck.*	*Jan van Waveren*
Jan van der Poll.	*Nicolaas van Loon.*	1659.
Bernard Schellinger.	*Hans Bontemantel.*	*Dr. Joan van Helle-*
Mr. Symon v. Hoorn.	*Dr. Roetert Ernst.*	*mont* 1659.
Mr. Pieter Cloeck.	*Gerard Hasselaar.*	*Dr. Frans Reael*
Dr. Cornelis van Dron-	*Jacob. Theunisz. van*	1659.
kelaar.	*Stralen.*	

De *acht* laatsten waarbij de jaartallen staan hadden sedert 1655 *acht* andere raadsleden van 1655 bij *van Loon* vermeld, vervangen. Er is dus geen twijfel aan of deze Kz. is in 1659 door *Pool* gesneden. Vrage: ook toen de Vz :? Wij gelooven van ja: De Vz.: strekte ter herinnering aan het feit der *inwijding*, toen het nieuwe Raadhuis nog kap- en daklos op 1 Aug. 1655 was, de Kz. aan die der *voltooijing* in 1659. Teregt voert de heer *J. N. V.* den penning van 1659 bij *v. L.* II, 421 aan op de trekvaart van Haarlem op Leiden in 1656 begonnen, in 1657 voor het eerst gebruikt en welligt in 1659 als voltooid opgeleverd.

1253. Van Orden II 703 zegt: »Wij zagen van dezen penning (*v. L.* II 399 (1) in Rotterdam een exemplaar dat tot keerzijde *alleen* een opschrift had: *Corn. de Graaff, Joan Huydecoper, Henr. Theod. Spiegel, Simon ab Hoorn Coss. Corn. Witsen, Nicol. Tulp, Aedil.*: MDCLIX, waarschijnlijk is het n°. 1805 *f* 16 van Cat.

J. van Dam D.W.Z. »*Op de kant* de naam der Burgemeesteren" overeenkomende met *P. Smidt van Gelder* n°. 2203 *f* Z. 96½; *de Haan* n°. 211 Z. 90 *f* 12.50. *P. H. v. Gelder, Becker* n°. 396 *f* 16. Op de Vz. zinspeelt het versje van Vondel *Matige Regeering*, afgedrukt bij Bizot en in de *Navorscher* XX 397 met MDCLV. Op de Kz.: dat getiteld *Machtige Neering*, ald. blz. 214, en *Nav.* XX, blz. 398, welk laatste ook het jaartal MDCLIX draagt.

1254. Als boven 1 Aug. 1655 *v. L.* II 399 (2) Vz. = *v. L.* II 399 (1) Kz. Het schip Argo. *Van Orden* II 703 zegt: »Deze penningen (dus 1 en 2) komen ook voor met andere zamenvoegingen tot Kz." Bij den heer *P. H. van Gelder* voorhanden:

1255 b. v. met Kz. van *van Loon* II 345 (1) doch op de Vz. geene zon boven het stadhuis.

1256. Vz. geene zon en op de Kz. aan *de rechterzijde* van het groote schip nog een zinkend scheepje (Bij *v. L. er achter*) = *Schinkel* n°. 391 Vz. zonder zon Kz. meer schepen Z. 68 W.

Deze penningen zijn op de Vz. en Kz. gemerkt *G. P(ool) Cat. Art.* 1880 n°. 1228 van 1659. *V. Orden* t. a. p. zoude een vers van *J. van den Vondel* op dezen penning in Bijlage n°. 4 laten volgen, doch Deel II van het *Tijdschrift voor PK.* is niet voltooid. Waarschijnlijk is dit het vers(je) te vinden in de *Navorscher* XX 397/398.

1257. *v. L.* II 399 (2) met op de kant gegraveerd: *C. (van) Outshoorn* Schout, *B. Schellinger, F. Reael, G. Valckenier, J. Munter, R. Ernst, W. Backer, J. Hulst, L. Reynst, D. Tulp.* Schepenen An(no) 1655.

Op deze penn. met de Argo slaat het versje: *Magtige Regeering* bij *Bizot* blz. 214.

1258. *v. L.* II 399 (3) Vz.: De beurs van Amsterdam, (Vgl. II, 81 Vz.) met het omschrift bij *van Loon: Siet Munter,* Kz. het stadhuis. *v. Orden* zegt (II 704) »Men kan ook het stadhuis als Vz. nemen." Beide zijn waarschijnlijk op last van *Schoemaker* vervaardigd. Voor *Munter* leze men *Muller* met *Pinchart* in de *Revue* 1853 p. 54, doch deze gegraveerde penning komt inderdaad gegraveerd (nagemaakt?) met »*Sie Munter vertoont*" enz., voor. *Nav.* XIX, 329, XXI, 14, Cat. *Arti* 1880 n°. 1244). De heer *P. H. van Gelder* te Velp, de inzender, beschouwt het woord *munter* aldaar

als gemeen zelfstandig naamwoord. Hij voegt er bij dat uit de wijze waarop de koepel van 't stadhuis is afgebeeld, blijkt dat deze penning van 1664 of later is.

1259. *v. L.* II, 399 (2) met het omschrift *Sie Muller*, vertoont dit kostelijk gebouw. (Vgl. *v. L.* II, 81).

Cat. Arti 1880 n°. 1243. *Navorscher* XIX, 126 enz. Bij *Becker* n°. 598, »Ciselure *très diffeiente*" Z. 66.70 *f* 53.

1260. 1655. 3 Sept. *v. L.* II, 402. Overlijden van *Jan Wolfert van Brederode* door *P. van Abeele*, een leerling van *Juriaan* of *George Pool*. *Zie Schinkel* c. s. blz. 21 (4) *Hist. Tijdschrift*, blz. 82 (4), *Revue* 1853 p. 188 IX. *Cat. Arti* 1880 n°. 1205.

1261. 1655. Op dit jaar plaatste *v. L.* II, 403 een penning van *Hendrik Ruelens, heer van Steenhault*, door *A. Waterloos* gesneden. *Pinchart Revue* 1855, p. 268, n°. XXXIII plaatst dien op 1659.

1262. 1653. *v. L.* II, 404. Legp. door *v. L.* en *v. Orden* toegepast op het ontzet van *Quesnoy*, doch de heer *L. Deschamps de Pas* in de *Revue Num. Belge*, 1863, p. 35, (pl. VII n°. 42) zegt »Cependant si l'on remarque que le siège de Qnesnoy eut lieu en1655 et que les jetons ne rappellent que les evènements de l'année précedente, nous sommes conduits reconnaitre que le revers de ce jeton est plutôt relatif àla levée du siège d'Arras.

1263. 1655. *v. L.* II, 406. Op het innemen van Landrecy, Condé en St. Ghislain. In het kab. *P. H. van Gelder* in Br. met Vz. *Christianissimus* (voluit) Kz. Eene zuil waarbij drie stedemaagden treurend nederzitten. Omschrift *Landrecium. Condatum et fanum St. Gislani capta*. Vgl. *v. O.* II, 705—706.

1264. 1655. Leidsche schutterspenning. *Dirks Essai* n°. 109.

1265. 1655. Begravenisp. van 's Hage van de *Herder- en Herderinnestraat* en *de Liefdebuurt*, met Vz. de herder bij zijne schapen. Kz. Omschrift *Bonus pastor pro ovibvs svis* en de *Charitas* of moederliefde met het omschrift: *In amore vivit mundvs*, 1.6.5.5. *Dirks Revue* 1859, p. 502—503 n°. 26. *Meded.* I, blz. 203, pl. C, n. VIII.

1266 1655. Als boven *Van het Oost-West Einderyck*. *Revue* 1859, p. 503, n°. 27.

Omstreeks dien tijd werden in 's Gravenhage nog de volgende begravenispenningen gemaakt of gebezigd.

1267. Z. j. Vz.: Een brug met leuningen en drie boogen: Omschrift *Eendraght maekt maght.* Kz. Onder een bloem: *t. voor spvy,* n°.   . Bij *Dirks*, *Revue* 1859, p. 516, n°. 57. *Meded.* I, blz. 204, pl. d. XI.

1268. Z. j. Vz. Van de *Kapelsbrug* met eene afbeelding van de kapel, later gesloopt. *Dirks, Revue,* 1859, p. 516, n°. 59. (Wie bezit dien?)

1269. Z. j. Alg. van 's Hage. † *Gedenckt te sterven,* (Kz. gegr. n°.   ), ald. n°. 58.

VRAGEN.

Anderlecht. Omtrent Andries van Anderlecht, in 1574 vanwege Spanje's koning gouverneur van Tiel in de dagen, dat Claes en Dirk Vijgh daar hunne staatkundige rol speelden, staat een en ander te lezen in *Herald. Bibliotheek* 1879, bl. 240, 95,6. Aldaar is ook sprake van Anderlecht als benaming eener buurt der stad Brussel. In een dagblad van 24 Febr. 1878 zag men deze buurt als een achterbuurt gestempeld. Is dit zoo, dan is ze voorheen veel voornamer geweest, want *Nav.* XXIII, 368 leest men van de église collégiale d'Anderlecht a°. 1410, waar toch wel dezelfde wijk bedoeld zal zijn. *Nav.* XXIX, 145 herinnert ons aan Jan Moijensoene alias Anderlecht, ontvanger te Brussel in 1496. Wie weet van die Brusselsche stadswijk nader bericht te geven?

Schoppen, bijnaam der Oranjemannen. *Nav.* XXIV, 7 wordt gevraagd: »van waar die bijnaam?" De geëerde vrager bemerkte echter o. i. niet, dat hij zelf zijne vraag beantwoordde door melding te maken van de schop als het symbool der Oranjemannen a°. 1786. Uit de keus van dit zinnebeeld zal de bijnaam zijn geboren. Maar nu wederom gevraagd: »waarom juist een schop tot zinnebeeld gekozen?" Was dit, dewijl, gelijk *Nav.* t. a. p. wordt opgemerkt, de binnenlandsche schippers bij voorkeur Oranjegezind waren? En heeft men dan deze vertegenwoordigd door de schippers, die de met een schop uit de veenen uitgestoken turf vervoeren, omdat de turfschippers wellicht de sterkstgekleurde Oranjemannen waren? Ligt in het t. a. p. vermelde scheepsdevies »gij moet schoppen", in den zin van »de schop gebruiken", — hoewel,

dit doet eigenlijk noch de tjalk noch de tjalkvaarder! — niet een zinspeling op het »wegschoppen" of »verschoppen" der den stadhouder tegenstaande Patriotten verborgen? Dat men bij het bezigen van gezegd symbool aan een »*verschopt worden* van den stadhouder" dacht, leert ons, dunkt mij, het t. a. p. medegedeelde devies bij de afbeelding van het Oranjeschopje in de kwalificeering »schoppe-tijd".

Zieltaefflen. Van Hasselt zegt in zijne »Kronyk v. Arnhem", dat de hertog van Gelre van de »zieltaefflen" binnen Arnhem 400 guldens trok. Wat zijn »zieltaefflen"? Deze vraag uit *Nav.* XXIV, 569 herhaal ik thans, met de wedervraag, of hier niet sprake is van geldelijke opbrengst voortspruitende uit begrafenissen?

Zilveren beker te Zwartsluis. Is de geachte inzender van het artikel in *Nav.* XXVI, 513 ook in staat eene beschrijving te geven van het zestal aldaar vermelde wapens?

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Ara Capnionis. Deze woorden, — het laatste als *Ca-pnionis* afgebroken, — leest men op de heraldieke figuur in het wapenschild der Tielsche en Rotterdamsche Reuchlin's, welke figuur in blauw een gouden altaar vertoont, aan elken bovenzijkant met een engelenborstbeeld bij wijze van handvat voorzien en omgeven door eene guirlande van groene lauwerbladen, uit welk altaar een brandend en rookend vuur in natuurlijke kleur opstijgt; zie J. B. Rietstap, »Handboek der Wapenkunde," bl. 239, 432, benevens de afbeelding op plaat V, 8e rij, n°. 20; alsmede deszelfden auteurs Armorial Général, p. 873, waaruit wij zien dat dit 9 Apr. 1835 en 1 Aug. 1841 in den Nederl. adel ingelijfd geslacht 24 Oct. 1492 het eerst geadeld is geworden. Laatstgenoemd tijdstip verwijst ons naar den leeftijd van Johannes Reuchlin, geb. te Pforzheim in 1455, overl. in 1522 als leeraar der Hebreeuwsche en Grieksche taal te Tübingen, die destijds reeds heldhaftig humanist in het belang der wetenschap later den strijd aanbond tegen den inquisiteur Hoogstraten, het hoofd der Keulsche dominicaner mon-

niken, toen deze uit kerkelijke dweepzucht de boeken der rabbijnen wilden verbrand zien. Tegenover deze en andere obscuranten behaalde Reuchlin den zege, en in het proces, hem aangedaan door de tegenpartij, welke heimelijk het Pauselijk hof op hare hand wist te krijgen, betoonde zich Duitschlands keizer den moedigen humanist niet ongenegen. Zoo niet eerst in 1520 door het zwaard des ridders Frans von Sickingen aan dit proces een eind gemaakt ware, zou men geneigd zijn in de straksbeschreven heraldieke figuur »het altaar van Capnio" eene door den Reuchlin toegenegen Duitschen keizer gepast gekozen tegenstelling te zien met het door de Dominicaners beraamde autodafé der Rabbijnsche litteratuur. Of had Johannes Reuchlin in 1492 een ander wapen ontvangen, en koos hij of werd hem door den keizer later gegeven de ara Capnionis, met het oog op dit autodafé? Zoo dit door onzen humanist nog tijdig gebluscht autodafé de hoofdfiguur in zijn wapen niet in het aanzijn riep: heeft gewis niets anders dan zijn wetenschappelijk, verlichting bevorderend streven in een tijd van armhartig barbarisme en wandalisme ér de geboorte aan gegeven, in dezer voege: »er brandt op het altaar van Capnio goed, Godegevallig vuur of vuur van hemelschen oorsprong" [1]. Vandaar dan ook de het altaar vasthoudende engelengestalten, dewijl de ware wetenschap eene dochter des hemels is. De kerkgeschiedschrijvers Hase en Hagenbach beide plaatsen dit Capnio en parenthèse achter den naam van Joh. Reuchlin. De groote en moedige humanist van het laatst der 15_e en den aanvang der 16e eeuw, de eeuw van het ontwakend Protestantisme, stond dus als Capnio bekend. Was dit een pseudoniem? Zoo ja, wat beduidend? Of moet men er een symbolischen naam in zien? Dan wederom, wat is de zin en de afleiding? Is het »vuurmaker" in den zin van »lichtaanbrenger en uitbrander, zuiveraar van domme, bijgeloovige dweepzucht"? Of

---

[1]) Vgl. de spreekwijs »er brandt nog goed (heilig) vuur op het altaar", antithetisch ontstaan uit het aan den Bijbel (Levitic. 10 vs. 1; Num. 3 v. 4; 26 v. 61) ontleende »vreemd vuur op het altaar brengen" (d. i. andere waarheden, inzonderheid godsdienstwaarheden verkondigen dan men wenscht te hooren), hetgeen vooral gebezigd wordt nopens predikanten, wier richting men wantrouwt.

bevat het een toespeling op zijn naam (Reuchlin = Rauchlein? Want καπνός beduidt zoowel »vuur" als »rook". In elk geval onderkent men aan dit »Ara Capnionis" den stamvader der Rotterdamsche en Tielsche Reuchlin's. J. A.

Bijbeluitgaven. Een Latijnsche Bijbel, tusschen 1450 en '55 door Gutenberg gedrukt, gebonden tusschen dikke eikenhouten plankjes met kalfsleder overtrokken en van koperen hoeken voorzien, is in openbare veiling voor 20.000 gl. door den heer Hamilton Cole te New-York gekocht.

De antiquaar Albert Cohn is een exemplaar machtig geworden van den 42regeligen Bijbel, de zoogenaamde Bible Mazarine, door Joh. Gutenberg omstreeks 1455 gedrukt, en wel een der weinige exemplaren, die op perkament getrokken zijn. Met uitzondering eener enkele bladzijde, welke in een getrouw facsimilé voorhanden is, is het exemplaar geheel volledig; wat tot heden wellicht slechts van een enkel der zes buiten dit bekende exemplaren kan getuigd worden. Het exemplaar op perkament, dat Henry Perkins in 1825 van den Londenschen boekhandelaar Nicol kocht, werd op de beroemde Perkins-auctie in Hanworth-Park bij Londen in 1873 voor 3400 p. st. verkocht.

V R A G E N.

Epistolae obscurorum virorum. Wie is de schrijver dezer Epistolae? Dit vraagt J. C. KOBUS.

[Ten aanzien van de zoogenaamde Brieven der Obscuranten, uitgegeven en toegelicht door Munck, Leipzig 1827, schrijft Hase, Kirchengesch., 2te Aufl., S. 371: »in denen die Dummdreistigkeit der Bettelmönche, ihre gemeine Sittenlosigkeit und ihr Zetergeschrei über die Ketzerei der Humanisten mit ihrem eignen Küchenlatein als so treue Caricatur dargestellt ist, dasz anfangs Dominicaner selbst dieses Buch verbreiteten, gegen das sie nachher vergeblich Bannflüche aufboten. Der Streit wurde an den Pabst gebracht und für Reuchlin entschieden", enz. In Hagenbach's »Lehrbuch der Dogmengeschichte", 2e Aufl., II, 25, leest men: »Reuchlin feierte

einen glorreichen Sieg über die Viri Obscuri seiner Zeit". Uit een en ander maakt men op, dat Johannes Reuchlin (zie hier voren, bl. 385, 6), tijdgenoot van Laurentius Valla en Desiderius Erasmus, humanistisch voorlooper der Hervorming, zoo hij niet rechtstreeks de schrijver van al die Brieven geweest is, toch een belangrijk deel aan de samenstelling er van heeft gehad. Zijne tijdgenooten toch uit de Dominicanerorde beschouwden hem als den auteur, en de Roomschgezinde Dr. J. J. Ritter schrijft in zijn »Handbuch d. Kirchengesch." (1854), II, 138, noot 4: »Diesem (Reuchlin's) Streit mit Hoogstraten (inkwisiteur en hoofd der Dominicaners te Keulen) verdanken die »Epistolae obscurorum virorum" ihren Ursprung.]

Lied, de Bisschop van Munster, enz. (XXXI, 220). »De straten van Jeruzalem" (zie XXIV, 517) vindt men terug in den naam, welken men in West-Vlaanderen geeft aan de cierplant onzer bloemgaarden, *Abuliton striatum* genoemd; namelijk: »De bloedige straten van Jerusalem". Is hier samenhang of louter toevallige overeenkomst? De Bo, in zijn West-Vlaamsch Idiotikon gist dat deze vlaamsche volknaam een verbastering zij van den latynschen. Op de wijze alzoo van »omgewende Napoleon", een volksnaam voor de *unguentum neapolitanum* onzer apotheken.

JOHN CHURL.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Topographische kleurprent van Muiderberg. Buitenplaats Wisseloord (XXVIII, 66, 241). Aangaande die kleurprent kan ik mededeelen:

1°. dat ze zeldzaam voorkomt; een exemplaar trof ik aan op de Historische Tentoonstelling in het Oudmannenhuis te Amsterdam a°. 1876, en een ander op de auctie, 8—11 Nov. 1880 door Fred. Muller & Co. gehouden, n°. 1355 van den Catalogus, daar als »fraaie kleurendruk en zeldzaam" vermeld.

2°. dat de waarde mij niet bekend is, doch op laatstgenoemde auctie *f* 7 opbracht. Zie voorts onder N°. 5861, in Fred. Muller's beredeneerde beschrijving van Nederl. Historieplaten enz. Amsterdam, F. Muller 1863—79, 3 Deelen.

3°. dat genoemd exemplaar een proefdruk was, en geen naam

van teekenaar, graveur of uitgever vermeldde; ik herinner mij ook niet, zulks op het andere exemplaar gezien te hebben; in Fr. Muller's Catalogus wordt echter als vervaardiger dezer aqua-tinta opgegeven: Hoogkamer of Hulk.

Aangaande de buitenplaats Wisseloord breng ik in herinnering, dat van af of vóór 1789 tot 1801 de heer J. de Groot, en van 1801 tot 1814 zijn behuwdzoon D. C. de Groot Jamin er de eigenaars van zijn geweest, die er des zomers verblijf hielden, en dat ze na het overlijden van den laatstgenoemde († 1814) door zijne erven 17 Julij 1815 is verkocht.

Het goed bestond toen uit:

»De hofstede en buitenplaats Wisseloord met deszelfs heerenhui- »zing, koesthuis, stalling, tuinmanswoning enz., benevens eene afzon- »derlijk verhuurd wordende woning en koetsstalling, mitsgaders 4 »kampen en 8 akkers wei- en hooiland, alsmede diverse bosschen »met opgaande boomen en hakhout beplant, zijnde bevorens ge- »weest drie hofsteden of buitenplaatsen, met name Wisseloord, »Berglust en Kroonslot, en 8 akkers buitendijksland en een »plaisier plaatsje en huizing vanouds genaamd Berg-en-Daal, »toen (1815) genaamd Rust-Lust, staande en gelegen op den »Muider-berg met deszelfs bepoting en beplanting en daarbij »behoorende schuur".

In den winter van 1813/14, tijdens het beleg van Naarden, werd Wisseloord met daartegenover gelegen gebouwen en tuin gebezigd tot huisvesting van troepen, en er zelfs eene batterij aangelegd. — Ook mijne meening is dat na den verkoop in 1815 het goed gesloopt is geworden; doch *is* dit zoo, en heeft er later (wanneer, en door wien?) herbouwing plaats gehad? Wanneer kwam het in het bezit der familie Crommelin en van Mr. Lipman, en werd het telkenmale verkocht? Weet men ook de namen der eigenaars vóór 1780? Nog vernam ik gaarne, aan wie de op Muiderberg gelegen hofsteden Hofrust (met haar vermaarde echo) en Rustrijk 1780—1817 hebben toebehoord. J. V. W. C.

Opschriften van klokken (XXIX, 203, enz.). De grootste der drie klokken te Tiel, die door het gemeentebestuur onlangs verkocht zijn, werd 24 Juni '81 met goed gevolg uit den toren der St.

Maartenskerk naar beneden gelaten; — een kolossaal stuk, hoog 1.42 M., breed 1.75 M., meer dan drie eeuwen oud, hetgeen blijkt uit het opschrift:

Uit Jesse ben ick ghesprote
Maria soe is miinen naam,
Jan Moer heeft mii ghegoten
Soet van gheluit, nut ende bequaem,
Int jaar MCCCCCLI.

Ten aanzien van Maria als nazaat van David, den zoon van Jesse, vgl. Luk. 1 : 32 met Matth. 1 : 6a.

De tweede dier klokken, hoog 1.10 M., breed 1.33 M., heeft tot opschrift:

Martynus heyt ick,
Den doden overluy ick,
Donder, bliksem ende ander
Quaet weer verdrijf ick
Jan Moer maeckten mij
In 't jaer MCCCCCLII.

Dit herinnert, als men »Vivos voco" er bij denkt, aan het »Mortuos plango; Fulgura frango", dat op vele der oudste kerkklokken wordt aangetroffen, en het treffend motto vormt van Schiller's wereldberoemden zang »Das Lied von der Glocke"; zie 's dichters »Sämmtliche Wercke", in zwölf Bänden (1838), I, 362.

Op de derde der drie nedergelaten en verkochte klokken, hoog 82 M., breed 1 M., las men het telkenmale voorkomende overbekende:

Door dat vyer byen ick gevloten,
Peter van Tryer heft myn gegooten
Anno 1624.

De oudste klok, — aangaande welke het Chronicon Tielense, p. 557, getuigt: »quae communi nomine vocatur antiqua campana, quod ea sola et unica sit quae ex antiquis et superstitibus campanis remansit", — voert ten opschrift:

Maria est nomen mevm
Benedictvm est nomen domini
a°. 1501.

Deze met nog drie andere blijft hangen. Aangaande de grootste der indertijd in den St. Maartenstoren aanwezige negen (zegge,

negen) klokken, met name Maria, verklaart Mr. E. D. Rink, »Beschrijv. v. Tiel" (1836), bl. 193, dat ze achtduizend talenten woog. Het volle gebruik durfde men echter van al die klokken tegelijk nooit maken, minstens in latere tijden niet, uit vrees dat de toren er door aan het slingeren zou geraken. En het slingeren van gebouwen, ook uit andere oorzaken, is niet zonder voorbeeld, vgl. *Nav.* XXIII, 431; XXV, 148, 380.

Een werk van Benvenuto Cellini hervonden. Te Podolsk in Galicië is bij het leggen van den eersten steen voor het nieuwe stadhuis een oude maarschalkstaf gevonden, twee voet lang, van staal met gouden handvatsel en eene inscriptie, volgens welke het stuk een werk van Benvenuto Cellini moet zijn.

VRAGEN.

Eene sierplant. In een tuin te Aardenburg komt sedert meer dan een halve eeuw een fraaije bloem voor, die zich te dier stede tot die ééne plaats bepaalt, en wel steeds nabij een dusgenaamden zinkput (kuil waarin men het vuile water opvangt). De bloem is wit, soms met een zeer licht rozenkleurig tintje; men zou ze voor eene Hortensia in miniatuur aanzien; het blad is langwerpig spits uitloopend getand, doch zeer fijn, als dat der gewone duizendschoon, tusschen welke en de dubbele violier de bloem het midden schijnt te houden; ze wordt, zoo mogelijk, voortgeteeld door wortelscheiding of stekken, afgesneden na den bloeitijd, die men in weeken moddergrond wortel poogt te laten schieten. Ze bloeit aan het hoofd der stengels in volle, violiervormige trossen. Ik zou gaarne den wetenschappelijken naam enz. der bloem kennen, èn om hare zeldzaamheid in Zeeuwsvlaanderen èn om hare eigenaardige kieskeurigheid in den bodem, waaruit ze verrijst. Misschien geven hare inlandsche namen den eenen of anderen plantenkenner eenig licht; ze is namelijk onder twee namen bekend: 1°. blanse missielje, zeker wel bedorven Fransch, wegens hare witte kleur; 2°. blomme van de mast", mastblomme. Ik meen dat elders de damastbloem of Damaskusbloem bekend is. Wie kan mij — de lieve bloem verdient het! — meerder licht geven? Zij bloeit vrij lang, soms reeds in Juni en tot in Augustus. G. P. ROOS.

Geschilderde kerkglazen te de Rijp. Daar voor rekening van ons gouvernement enz., enz. de kerkramen te de Rijp gerestaureerd werden, moet het voor eene zuivere reproductie der daarop geschilderde wapens en andere afbeeldingen van belang geacht worden uitsluitsel te bekomen nopens een alliantiewapen, waarvan dat des mans vertoont een schild gedeeld: 1 in blauw uitstralende komeet van goud; 2 in goud drie (2, 1) eggen. Dat der vrouw is, als vervloeid zijnde, onkenbaar. Wie licht ons voor omtrent de familie, en nog liever, omtrent het familielid, aan 't welk gezegd wapen zal hebben toebehoord. Zoo men dat lid kan opgeven, kan men wellicht met zijne echtverbintenis ook bekend raken, en weet dan, hoe het vrouwewapen bij te schilderen. Ook kan men alzoo tot zekerheid komen, of het manswapen als boven *juist* is omschreven. Zooveel in 't belang van Rijp's notabelen. In 't belang van ons Navorschersfonds, en wellicht van de oudheidkunde in 't algemeen, zou misschien de opgaaf en vermelding in dit tijdschrift wezen ook der andere wapens en afbeeldingen, welke de ramen der kerk te de Rijp versieren. Hiervoor houden wij ons dus aanbevolen. Te meer doen wij dit, omdat de kerk, die een fraaien toren met speelwerk en rijkgeschilderde glazen bezat, door brand veel moet geleden hebben [1]. Elk neme toch, — 't kan *niet genoeg* gezegd worden! — tijdig kopie van glas- en muurschilderingen, opschriften, wapens enz., enz. Als elk bevoegde dit in zijne woonplaats doet, blijft alles minstens op het papier bewaard, en brand noch hemelsch vuur vermag *alles* te ontrooven.

---

[1]) J. van Wijk Rzn. bericht in zijn Aardr. Wdbk, waarvan het eerste deel in 1821 het licht zag, dat de kerk te de Rijp met zijne geschilderde glazen door brand *geheel* vernield is geworden. Doch in 1878 waren er nog geschilderde en gebrande glazen aanwezig; zie *Nav.* XXVIII, 19. En hoe zou anders *nu* restauratie daarvan kunnen plaats hebben? Toch bedoelt hij het bezuiden Alkmaar, bij de Beemster gelegen Rijp, dat trouwens bij de Noordhollanders en op de kaarten als de Rijp bekend staat, waarvan hij het benoorden Alkmaar liggend gehucht *de* Rijp onderscheidt, hetwelk met St. Maarten, Eenigenburg en Valkoog éène gemeente vormt. Heeft hier niet eene kleine verwarring plaats? Wordt het hier bedoelde dorp beurtelings *de* Rijp en Rijp geheeten? En bestaat er tusschen het dorp en het gehucht historisch verband?

TAALKUNDE.

Cocarde (XXXI, 45). In Mr. J. van Lennep's »Voornaamste Geschiedenissen van Noord-Nederland vindt men eene verklaring van dit woord. In 1598, 99 stroopte het Spaansche leger onder Mendoza op Kleefschen en Bergschen bodem, plunderend, brandend en moordend naar oorlogsgebruik. Nu gebeurde het, dat de vijand »niet zelden door de gewapende landlieden te keer werd gegaan, die langzamerhand in regelmatige benden afgedeeld en *Haneveêren* genoemd werden, naar de veêrtjens, welke zij als herkenningsteekens op den hoed droegen. En daar een haan in 't Fransch *coq* beteekent, noemde men die veêrtjens *Coquardes*, eene benaming, sedert aan alle leuzen, welke men op hoed of helm draagt, gegeven".

Wie hebben nu van 't woord Haneveêr *Cocarde* gemaakt? De Kleefsche boeren zeker niet; de Spaansche troepen evenmin; mogelijk moet men door *men* de Franschen verstaan die in 't leger van den Admirant en in dat van Prins Maurits dienden.

Een *Haneveêr* was van ouds een baas in 't bekkesnijden op de boerenkermis. J. E. TER GOUW.

Hemelen, ophemelen. In den zin van »opleggen, opstapelen" zijn mij deze werkwoorden voorgekomen in een paar rekeningen uit de 15de eeuw van de sted. ontv. en uitg .te Brielle. In de rek. over 1453—55 leest men fol. 8 vso:

»Ghegeuen om een duysent bornichouts VIII sc. IIII d. gr. ende ghegeuen vant voersz. hout te cruyen ende te *hemelen* x gr."

Hierop volgt:

»Item noch ghegeuen voer D borninchouts mitten cruyen ende op te legghen etc."

Ophemelen heeft de rek. over 1454—55 fol. 8 vso:

»Gegeuen van twee duysent borninchouts blockeels van elck duysent IX sc. ende van cruyen ende *op te hemelen* vander duysent x gr."

De rek. over 1462—63 heeft daarvoor »opstapelen", fol. 9 vso:

»Item betaelt van IIIm. blockeels, die inder stede huus verbornt zijn, van tduust VI sc. VIII d. gr., ende van cruyen ende van »op te stapelen" van tduūst x gr. etc."

Over deze werkwoorden zie men Dr. A. de Jagers »Woordenboek der Frequentatieven", I, kol. 198. H. DE JAGER.

[*Hemelen* beduidt volgens onze Middeneeuwsche schrijvers »bedekken", zie *Nav.* XXVI, 142.]

Molschip. In de door Prof. R. Fruin uitgegeven »Enqueste ende Informatie" komt het woord *mol* voor in de beteekenis van *baggermolen.* Dat een baggermolen reeds in de 15de eeuw één »*molscip*" genoemd werd, is mij gebleken uit de rekening der stedel. ontv. en uitg. te Brielle over 1477—78, die fol. 42 vso. dezen post heeft: »Ghegeuen den scout vut Poortegale van *tmolscip* te bergen als wech gedreuen was, II ß Hollants. Ende gegeuen II luden, die tselue scip hier hielpen brengen X stuuers etc." H. DE JAGER.

[*Molschip* komt niet voor in de beteekenis van »baggermolen", maar bewees een soortgelijken dienst; zie het uitnemend artikel over »molschuiten", vermeld in eene rekening van Goedereede a°. 1505 van F. Caland in *Nav.* XXII, 46. Zie ook over *mollen* en *molbord*, ibid., bl. 199, en vooral XXIII, 363.]

Sleyscât (XXVI, 300, enz.) »In de conditien und voirwaerden, daerop Mijn Edele Heeren van den Hove in Gelderland souden mogen vuytgeeven ende bestaden de Munten binnen Zutphen opte Name und Tytele des voormelte Furstendoms Gelre und Graefschaps Zutphen", — zie Mr. G. v. Hasselt, *Stukken*, IV, 355—59, — komt bl. 357 voor in art. 19: »de *Sleyschat*, dye hy daeraff den lande sal betaelen" enz., en bl. 359; »indien hy by sloete van syne Reeckeninge tecort cumpt, sal hy sulcx aen den *sleyschat* binnen syne pachtjaeren altijdt moeten verhaelen", enz., 8 Maart 1582. Dit nog ten bewijze dat de *Nav.* XXV, 64, gegeven definitie juist is.

Tumen. *Nav.* XXXI, 288 scheen mij de tweede beteekenis van dit woord toe, *niet* vallen, *maar* tieren, razen, zich verbijten van woede, te wezen. En de zin, èn des schrijvers opmerking, dat het woord twee beteekenissen hebben zou, brachten mij hiertoe. Bij nader inzien komt het mij echter voor, dat de citaten uit Maerlant minstens, geene tweërlei beteekenis noodzakelijk maken, tenzij die uit andere citaten noodig blijkt. *Tumen* toch kan hier in beide regels dezelfde beteekenis van »zich dol aanstellen" bezitten. Alzoo

bezigde Maerlant een aardig woordspel, omdat het »zich dol aanstellen" een gansch tegenovergestelde oorzaak, — van spijt zoowel als van blijdschap — hebben kan. Vgl. om bij »dansen" te blijven, onze volksgezegden: »woudt ge dansen, ik zal je leeren dansen", nopens een ongezeggelijk kind, dat men met kastijding dreigt; — of (met het oog op Maerlants's regelen): »danst ze nu, later kan ze in de hel dansen", wanneer de straf volgt op het in ijdelheid doorgebrachte leven, enz. enz.

Buiten westen (XXXI, 43) komt evenmin op de Veluwe voor als »buiten oosten". Als iemand er zwaar ziek is, zoodat hij van toeten noch blazen weet en men 't ergste van zijn toestand vreest, dan zegt men dat zoo iemand 'r zuunig, 'r slim an", dat hij in één woord »gorrig" is, en dat »hii of zii 'r wel mee goan zel". Als met de uitdrukking *buiten westen* evenwel bedoeld wordt het zoogenoemde *ijlen* van zieken, dan heeft de Veluwe er ook weer een woord voor, en dat is het min-bekende, en gelukkig weinig voorkomende *dwoalspraken*, *dwoaltoalen*, woorden, die geen verklaring behoeven. A. AARSEN.

[»Buiten oosten" komt, naar wij meenen, niet voor. Ten aanzien van Bacchus in de volkstaal (XXXI, 43) herinnert deze medewerker nog aan een »rondje" in de herberg, d. i. voor al de personen, die op een bepaald uur een gezelschap of club in die herberg uitmaken, een glas alcohol.]

V R A G E N.

Beschouwing van sommige woorden.

Aafsch, à l'envers, O [1]). Leeft nog in 't keeraafsch der Z. Vl. en het Nederl. averechts. De Vlaming verzwijgt het versterkende »keer". De Z. Vl. huismoeder zegt tot hare dochter: »kind, gij moet den averechtschen kant (de ruwe zijde) van het linnen naar buiten houden"; en doet deze 't nu niet, dan hoort men moeder roepen: »kind, je houdt het keeraafsch".

Aandacht. Dit woord schijnt zijne dubbele beteekenis te verliezen. Men bezigt het in den zin van het fransche attention en in den zin van devotie, stille godsdienstige handeling. Ik hoor hier

[1]) Wie is O? *Red.*

wel enkele malen dat een priester aan zijn aandachten bezig is, maar meer nog dat hij zijne devotie pleegt. Toch is er verwantschap tusschen beide. Bij Zschokke's »Stünden der Andacht" heeft men *aandacht* noodig. Zouden wij de aandachtige liedekens der ouden, b. v. die van Brederode en Mayvogel, niet stichtelijke liederen kunnen noemen?

Aandrift. Is dit een goed nederlandsch woord, voor instinct of natuurdrift? Zou aandrift geen redelijker beteekenis hebben dan instinct? Natuurdrift komt mij als zoogenaamd synoniem minder verkieslijk voor, als doelende meer op den ingeschapen trek naar vereeniging.

Aangaan. O. heeft het in de beteekenissen van conclure, faire, regarder, s'en aller, aller plus vite, s'allumer, tempêter, passer. In Zvl. heeft men het als s'en aller, in 't gezegde: 't vuur wil niet angaan, voor: 't hout wil geen vlam vatten. De Z. Vl. kent nog een ander angaan in zijne vergelijkende zegswijze »I güngh an as 'n briessenden", met verzwijging, zooals 't Nederl. veel heeft, van wat er brieschte. Men zegt het van iemand die zooals men 't noemt duchtig op zijn poot speelt, zijn toorn in hevige woorden lucht geeft. Het is of aan den Bijbel[1]) of aan den landbouw ontleend. In 't eerste geval is de briesschende een leeuw, in 't laatste geval een hengst, want het hinniken der paarden noemt men hier briesschen.

Aanhouden. O. heeft voor dit woord: arrêter, recéler, solliciter, continuer, insister. In Z. Vl. heeft men het gezegde: »von(d) m'n geen anouvers m'n vonnen geen dieven", dus het Nederl. heler, recéleur, en van daar het ouder gewoonte rijmend gezegde: de heler is net zoo goed (eigenlijk zoo slecht) als de steler. Het Z. Vl. heeft nog een ander »anouwer", ook het vr. »anouwster" voor personen, die niet met hun echtgenoot tevreden zijn en met een ander anouwe. In een der volksliedenboekjes lees ik in zoogenaamd Holl. Joodsch dialect:

»Da sloegh me de man de frouw
»Om as de frouw 't met 'n ander wou houën
»En de man 't ni hebbe wou.

't Schijnt dus in Holland ook voor te komen.

---

[1]) 1 Petr. 5 v. 8. *Red.*

Aankleve heeft O. voor dépendance. Het Vl. en Z. Vl. is wat men in Holland noemt aanhoorigheid. Dat we dus het verouderd »aankleve" missen kunnen, bewijst zelfs het Vlaamsch dat zijne »aanbehoorten" en »aanbehoorigheden" heeft. Doch is het werkwoord »aankleven", fr. coller, van colle (plakgom, lijm), te verdedigen? Is het woord collis met dit coller soms verwant en beteekent het »gesloten"? 't Fransch heeft nog »collétique, aanklevend" en »colleur, kartonmaker, qui colle le papier, papier lijmen". Zou collis dan hetzelfde zijn als kartonnen doos?

Aankomeling. Het Z.-Vl. en Vl. hebben dit woord nog voor beginner, eerste beginner bij ambacht, fabriek, landbouw, enz. »Men kan er nog niet veel van zeggen, hij is nog maar een aankomeling". Zijn Aankomeling en aankomelingschap, voor Adolescent en Adolescence, dus »nakomeling en nakomelingschap", te verdedigen?

Aannemen. O. heeft het ook in den zin van Croire, gelooven. 't Z.-Vl. heeft het in nog twee beteekenissen: aannemen, namelijk tot lidmaat eener kerkelijke gemeente aannemen, aangenomen zijn, zijn geloofsbelijdenis afgelegd hebben, doch alleen voor de Protestanten; de Katholiek spreekt van zijn eerste kommine (communie) doen, en aannemen voor leeren, vatbaar zijn: 't is een vlugge jongen, hij is goed van aannemen.

Aanpart. O. heeft het voor deel, part, portion; 't Z.-Vl. heeft: ieder zijn part (deel), dan heeft niemand te klagen; de erfgenamen waren het goed eens, zij partten en deelden zonder twisten. Apart, dat de Holl. als appart en de Z.-Vl. als ampart gebruikt, is dus niet alleen ter zijde, maar veel meer een bizonder, een afgezonderd deel van het geheel. Korsika is een deel van Frankrijk, maar 't ligt heelemaal appart.

Aanwerpen. Jeter, O. In een stuk van de XIVe eeuw lees ik van schorren als »jets de mer", dat dus door de zee geworpen is. De vertaling van O. en het vroeger reeds door mij besproken charter van Onlede stellen 't mij buiten twijfel dat de dusgenoemde Antwerpen polder, de watering van Cadzand, Anwerp polder heet en evenzoo de stad Antwerpen, aan de aangespoelde gronden haren naam ontleende. Een reus wierp ze met handen op, ja een kloeke oude Vlaamsche kerel, die misschien ook boosdoeners in zijne nieuwe stad de handen afhieuw.

Aardbezie, fr. fraise, heet in Z.-vl. frinze, dus zeker van de in 1604 verschenen Walen of van de na de herroeping van het edict van Nantes overgekomen vreemdelingen.

Aardveil, komt wel eens voor in gedichten van Tollens, enz. als bijsierraad der ruïnen. O. vertaalt het door Lierre terrestre, dus Klimop. Ik vraag: zijn klimop en aardveil hetzelfde? Is de schrijfwijze klim (dat eigenlijk de clematis is) voor klimop goed? 'k Geloof dat ze tot de dichterlijke dwalingen behoort, waarover ik niet lang geleden sprak.

Aardvlas, amiant, dus »asbest". Is aardvlas goed?

Achterbaks of *achterbanks* (reeds *Nav.* IV, 383 besproken). Onlangs zeide mij iemand dat beide woorden goed en gelijkbeteekenend waren. Ik, 't nog altoos eens met de uitspraak van wijlen Dr. Halbertsma, »de Nederlandsche taal heeft geene synoniemen", werd in mijn gevoelen bevestigd door den abbé Olinger in zijn woordenboek, die beiden heeft: Achterbaks, bijw. *secrètement*, en achterbanks, bijw. *dans quelque coin*. Inderdaad, wat in een hoekje geschiedt is niet zóó verborgen als wat achter iemands rug geschiedt. Bak toch is rug. Is de onderscheiding van O. juist?

Achtzaam, attentif heeft O., dus in tegenstelling met onachtzaam. Achtzaam zal wel een vlaamsch particularisme zijn en verdiende wel recht van bestaan. Voor onbeschoft missen wij wezenlijk de tegenstelling beschoft, die toch wel niet door beschaafd vervangen kan worden?

Aerschot. Kent iemand de beteekenis van den naam dezer stad in Brabant? Het Nederl. heeft schot, voor 't Z-Vl. schote, Vl. scheute, twijg, teen, jong rijs, lot, en 't Nederl. kent wilgenschot, en wagen (eiken) schot. Staat schot en lot betalen met dit schot in verband? Want men heeft ook het reeds door mij besproken water- en dijk-geschot, eene belasting tot onderhoud der zich zelve bestierende polders.

Afbeuken vertaalt O. door rosser. Vandaar afrossen? Of is afrossen, een pak slaag geven, aan 't roskammen, met de ruwe paardenschaar, ontleend, of aan de zweepslagen, die men den paarden, bij uitnemendheid, toedient?

Afdragen vertaalt O. behalven door het eigenlijke porter en bas, naar beneden brengen, ook door user, gebruiken. Het Vl. en

Z.-Vl., hebben het gezegde »als ik er mij niet mede bemoei heb ik er ook geen afdragen van", dus, ben ik er niet verantwoordelijk, eigenlijk mede verantwoordelijk voor.

Afëten. Bij dit woord moet ik onzen vriend Winkler (zie *Nav.* XXIX, 157) vragen of hij zich te Rijssel niet door den klank heeft laten verleiden, als hij brood door het Lillois *broute* vertaalt of omgekeerd? O. vertaalt afëten door manger en ook door brouter. Heeft W. echter de zekerheid dat *broute* brood is, dan verklaar ik dat O. af-ëten niet verstaan heeft. Het is ja ook manger, de werking eten, die men echter evenzeer bij morgen- of middag- en avondmaal uitoefent. Zou het niet eenvoudig broodëten zijn een licht avondmaal nuttigen? Maar wat is dan afëten? Dat weet de Zeeuwsch-Vlaamsche werkman, arbeider en zelfs burgerman wel. Hij is gewoon nog een licht namiddagmaal te gebruiken, want deze lui houden er een werkelijk middagmaal te 12 ure op na? Te vier ure nu gebruikt hij een boterham met koffie of thee, doch als het werk dringt of de dagen tusschen 't korten en langen zijn, wordt dat wel eens vijf, zes, ja zeven ure, en besluit hij al licht om maar af te eten, en het avondmaal van negen of tien ure uit te sparen. Dat broute moet toch betrekking hebben op het bedrijf »eten", want ik vond ook brouter voor afgrazen, het kaal vreten eener weide door de schapen en koeien.

Afkaatsen, repousser une balle. Het Z.-Vl. heeft afketsen; de overgang van *a* in *e* is niet zeldzaam, smart = smerte, hart = herte, enz.

Aflangen, donner; dus, geven. De fransche vorm, een Gallicisme, dat men hier zoo niet zoeken zou, van iemand aflangen, van iemand alle kwaads vertellen, leeft in Z.-Vl. Het Fransch heeft *donner* sur quelqu'un.

Afnemen, in den zin van het fransche juger, leeft ook in Z.-Vl.

Afplukken, plumer heeft ook het Z.-Vl. in het werkw. plumen, de veeren uitrukken. De advocaat die reeds een cliënt had, verzond diens tegenpartij naar een collega met een biljet van dezen inhoud:

»Hier hebt gij eenen vetten kapoen,
Pluumt den joeën (uwen), ik zal 't d'n minen (den mijnen) doen".

Afschepen voor embarquer, evenals voor inschepen is zeker

niet goed; intusschen leeft in Z.-Vl. een bastaard *ambarkeeren*, voor zich meester van iets maken, doch meer dan waarschijnlijk moet men in dezen aan eene verwisseling der *b* en *p* denken en dus aan s'emparer; hoewel, op sommige plaatsen zegt men »ingebarkeerd."

Auditeur. Dit zal wel hetzelfde zijn als auditor, vgl. auditorium. Maar wat voor een persoon is dan een auditeur-militair? Is de vorm »aanhoorder" van O. goed?

Allenthalve, vertaalt O. door »partout". Is dat juist? Of moet het zijn »in allegeval" (en tout cas)?

Confinement. »Veroordeeld tot confinement in een tuchthuis" heb ik meermalen in gerechtelijke akten gevonden. O. vertaalt het door »aaneengelegen zijn", o. w., confiner en aaneengrenzen, o. w. Sla ik het fransche Confiner op, dan lees ik het als v. n. palen, grenzen, en confins, n. pl. grenzen, maar ook verbannen en zich afzonderen, se confiner. Is dus het confinement in het tuchthuis niet, wat men in meer verheven stijl, in eene pleitrede b. v., noemt »buiten de grenzen der samenleving bannen"?

Contagieus, contagieuse en intermitteerende koortsen, las ik vaak in rapporten over de openbare gezondheid, zeker wegens de groote armoede onzer Nederlandsche taal, die geene woorden bezit als »aanhoudende en tusschenpozende"? O. vat contagieus op, alsof hij spreekt van iets wat ons bijblijft, vergezelt, niet verlaat, in één woord wat durend is. Is dit »aanhangend" te verdedigen? Hij heeft ook nog »aanhangend".

Kaap, Voorgebergte. Ik vraag, is het goed? Kaap, eene lage vooruitspringende landspits, wat onze oude Hollanders hoek, vlakken hoek noemden. Voorgebergte daarentegen een bergketen die spits in zee uitloopt. O. vertaalt dan ook het eerste door Cap, het andere door promontoire (van het latijnsche promontorium). Cabo de bona Esperanza noemden onze ouden, behalve het Voorgebergte der Goede Hoop, ook het Hoofd der Goede Hoop. O. heeft in het Nederlandsch Aenberg; is dit goed?

Taalje. Dit woord is mede reeds in den *Nav.* besproken. Het Vlaamsch en Z.-Vl. hebben het voor hakhout, du bois tailli. Taille komt mij voor eene uitgebreide familie te bezitten:

Taille, leest, gestalte, vorm, wellicht verwant met snede, een gesneden vorm of leest; stature du corps.

Taille, snede, voor het snoeijen der boomen.
Taille de pierre, hardsteen.
Taille d'impôt, schatting.
Taille de lithotomie, steensnijding.
Taille douce, kopersnede, kopergravure.
Taille-doucier, plaatdrukker.
Tailler, snijden, hakken.
Tailleur, kleermaker, snijder, Vl. lakensnijder, die bij de Franschen weêr zijn coupeur heeft. In Vl. ziet men op uithangborden »kleermaker en lakensnijder", men zegt mij dat het een kleermaker, tevens leverancier of lakenkooper in 't klein is.
Tailleur de pierres, steenhouwer.
Taille-bois, hakhout, hakbosch, akkermaalshout.
Tailloir, snijbord.
Taillon, schatting.
Taille-fer, zegt men mij, beteekent ijzersmid; de naam schemert mij voor den geest uit een der volksromans uit de blauwe bibliotheek. Dus dit taillier is verwant met couper en wij worden soms gesneden door onze kasteleins, winkeliers, enz.

Wonderlijk kan soms een woord zwerven. Van dit laatste snijden, ook plukken, hebben de Z.-Vl. en de grensbewoners »gesneên en genezen, wat men van de speenvarkens ontleende, die, zoowel de beeren als de zeugen, de operatie van het snijden, castrare, ondergaan, en eerst verkocht worden als ze goed van die operatie genezen zijn.

Wijlent is immers wijlen eer, weleer? [1]) Zijn er vele woorden, o. a. »slecht", van beteekenis veranderd, het woord »wijlen" is in het gebruik verminderd. Bezigt men het thans alleen van overledenen, vroeger gebruikte men het van al wat voorbijgegaan was, b. v. het huis wijlent de Crane, wilent de kerke van Coxyde, het huis daar wilent Onze Vrouwe ten voorhoofde pleeghet te stane [2]), zijn uitdrukkingen die ik in oude oorkonden gevonden heb.

G. P. ROOS.

Buiten westen (XXXI, 43). Zou dit oorspronkelijk niet geweest zijn »buiten weten"? — Claes Willemsz schreef (Huydecoper op Melis Stoke, X, vs. 766).

[1]) Zie *Nav.* XXX, 48. *Red.*
[2]) waar weleer een Mariabeeld aan den gevel prijkte. *Red.*

»Doch alre meest so vracht ic
Of dat vuyr yet word so heet,
Dat sy verliesen wit eñ weet".

Die laatste regel heeft iets van een spreekwoord. »Wit en weet verliezen" is, dunkt mij, eene uitdrukking, die vroeger veel moet gebezigd zijn. — »Buiten westen" zou, als *westen* staat voor *weten*, beteekenen »buiten kennis."

Liever echter zou ik *westen* houden voor een meervoud van het ook al niet meer voorkomende *west*, gevormd van het werkwoord *weten* en beantwoordende aan het hoogduitsche *Witz*, dat »geslepenheid, geestigheid, schranderheid, gezond verstand" beteekent, terwijl »ohne Witz" beduidt »onvernuftig", «onverstandig". Wij hebben, gelijk bekend is, nog verwittigen, en vroeger hadden we »wittig maken", d. i. ter kennisse brengen.

Maar wat beteekent »gewest, gewestelijk"? Of liever hoe verklaart men die woorden? Staat *west* in die woorden niet in verband met een ander *westen* dan dat waar de zon ondergaat? Ik zou 't wel meenen, want wat heeft »landstreek" met dat *westen* te maken? Het noorden is gemakkelijk te vinden door de Noordster, het zuiden door het hoogste standpunt der zon op den middag, maar met de bepaling van het oosten en westen gaat het zoo gemakkelijk niet, daar de zon en andere hemellichamen niet altijd op dezelfde plaats op en onder gaan. Waarom zou men dan juist het westen genomen hebben, en niet veeleer gezegd »hij is het noorden kwijt", of »hij heeft het zuiden verloren"? Zeer juist drukt men hetzelfde denkbeeld uit door »hij is van streek" of »hij is uit de koers". Ik hoorde ook weleens zeggen »hij is de klus of kluts kwijt", maar wat is *klus* of *kluts.*

En wat nu »tramentane" aangaat, betwijfel ik, of daarmede in het spreekwoord wel de Alpen of andere gebergten bedoeld zijn, en acht het niet onwaarschijnlijk, dat men »de hersenen" meende, daar men het vóórhoofd weleens noemde: »promontorium sapientiae". »De tramontane verliezen" kan, dunkt mij, best vertaald worden door ons gezegde »de hersens verliezen", dat natuurlijk ook overdrachtelijk gebruikt wordt. Bekend is het gezegde »een goede gevel versiert het huis", waarin door *gevel* de *neus* bedoeld

wordt; ook »het schort hem in zijn bovenkamer" (= hersenkast), en desgelijks »het is niet pluis in zijn bovenverdieping".

A. J. C. KREMER.

[Opzichtens »de kluts kwijtraken", zie *Nav.* XXX, 363, 4, — »steek houden", ibid., XIX, 583, — »de tramontane kwijtraken", I, 90, 116; XIII, 186, 248, alwaar laatstgenoemde term steeds, c. i. terecht, uit sterrekunde en zeevaart verklaard is. Van hier, dat hij door Sprenger van Eyk in zijne »Vaderl. Spreekwoorden" ook nergens anders dan in de rubriek »Scheepvaart en Scheepsleven" is geplaatst. Het overdrachtelijk gebruik van »gevel", »bovenkamer", »bovenverdieping" doet hier niets af, als zijnde aan een locaal zinnebeeld ontleend.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Grafzerken te Breda met genealogische gegevens (Vervolg van XXXI, 331—38).

Wachtmans. Een dwarsbalk boven vergez. van 3 vogels naast elkander, onder van een ster. Helm: half aanz. met wrong. Helmt: een uitk. naakt man, de rechterhand op de heup, in de linker een rietstengel ophoudende. Zie 't Armorial. Hier Leijt Begravē Jacob Wachtmans in sijn Leve schepen deser stadt, sterf den ... Mert 1651.

. . . . soon Pieter Wachtmans, sterf den 26 Junij 1668. Cornelis Wachtmans, weesm^{r} 1555 tot 80, schepen 1558.

Mr Philips W. id. 1594 enz. Cath^{a} W. getuige 1610 en Jacob W. weesm^{r} 1687 en 88.

Jacob W., wed^{r} van Juff^{r}. Maria de Wijse, tr. 2° 22 Juni 1642 Juff^{r}. Maria van den Bergh. Hij tr. 3°, attest om te trouwen afgegeven 23 Mei 1645, Joh^{a} Brassers uit Schiedam. Hierbij Willem, ged. 5 Oct. 1646; Johannes 30 Dec. 1647 en Anthony 3 Apr. 1649.

Pieter Wachtmans tr. Christina Crillarts, waaruit Jacob, ged. 28 Sept. 1653.

Tr. 7 Oct. 1664 Jacob Wachtmans, kapt., en Magdalena ten Haef.

Tr. 19 Juli 1677 Johannes Martinus Plante en Christina Elisabeth Wachtmans. Uit dit huwelijk: Geertruy ged. 21 Nov. 1681, get. Hr Hendr. v. Toll, kapt.; Pieternella Joanna ged. 26 Dec. 1683. Get. Hr Jacobus van Steenbergh en Juffr. Joanna van den Brandelaer [1]).

Wilms. Bovenaan de wapens der echtgenooten. Wilms: op een grasgrond een liggend hert; Bernagie: de getraliede balken. H.: halfaanz. met wrong. Ht. een ster.

M. S.
Joanni Wilms,
Civitatis Huius
Eleemosynario
Coniugi suo
Petronella de Bernagie
M posuit
ille obyt 2 Octob. 1679.
illa obyt 28 Novr 1700.

ende Juffr. Elia van Bernagie hare suster weduwe van d' Heer Dionis van Rucphen, Rentmesr en Controleur van sijn Hoghijdt en griffier van de leenne, sterft den 2 Mei 1681, met hare doghr Maria van Rucphen, sterft den (*oningevuld*).... hare dochter Adriana van Rucphen, sterft den 28 Augusti 1700, — met hare familiën.

Anthonie v. B., regent gasthuis 1536; Joris Wijnantsz v. B., tienman 1546, Wijnant Jorisz. id. id. 1573; Goosen Wijnants id id. 1604; Joris Wijnants, weesmr 1600, schepen en burgemeester.

Peter van Bernagie, weesmr, schepen en burgemr tot 1673, tr. Iske Bastiaans, waarbij: Perijntje ged. 7 Jan. 1638, en Hendricus 16 Juni 1649.

Mr Goswinus van Bernage, weesmr, advocaat en stadhouder van het drostampt, tr. Maria Schwan (Swaens). Wint:

---

[1]) Franciscus Plante, predikant te Breda, tr. Geertruy van Toll. Hieruit: Maria ged. 6 Juli 1659 (get. Mattheus Hoeufft, hr van Buttinge en Zandvoort, Juffr. Clara Swaens, vrouw van den predikant Schuller, en Juffr. v. Beresteijn, vrouw van den advocaat v. Oyen), Francina ged. 10 Mei 1661 (get. Juffr. Ana Sas, vrouw van Sas, schepen te Gouda), Jacobus ged. 13 Nov. 1662 (get. Jacobus v. Steenbergen, Daniel van Besinga en Constantia van Toll).

1. Petrus ged. 7 Febr. 1650; get. Johan Swaen, drossaart van Schendel.
2. Ida Maria ged. 17 Oct. 1652.
3. Adrianus ged. 7 Jan. 1654, schepen 1678, tr. attest afgegeven Febr. 1681, als drost van Tilburg met Maria Varkel? vrouw v. Meliskerk, wede van den hr. van Beekkerk te 's Hage.
4. Mr Goswinus ged. 6 Sept. 1655, regent van 't gasthuis, schepen en burgemr, st. 1732, tr. 5 Dec. 1682 Cornelia van den Steen, van Goes, Wede Laurens Boudius.
5. Ida Catha ged. 9 Dec. 1657, ondertr. in de Fr. kerk Juni 1682, tr. te Baal, Hans Ditlof van Tiesenhausen, kapt. in 't regt. van den Rijngraaf. Winnen:
   a. Joha Hendrina Margaretha, ged. 20 Juni 1683; get. Hans Hendr. baron van Tiesenhausen, Joha Swaen, wed. de Ridder, en Juffr. Margaretha Swaen, wede Berlicom.
   b. Ana Catha. ged. 23 Sept. 1684.
   c. Maria Sophia Elisabeth ged. 9 Sept 1690
   d Pieter Samuel ged. 4 Apr. 1692; get. Peter van Bernagie, schout van A. B. C.; Adriana Sophia en Hugo Samuel Bernagie.
6. Adriana Sophia, ged. 14 Dec. 1659, tr. Christoffel de Bringues, kapt. eener comp. inf., in 't regt. van Beaumont, later 1719 kolonel [1]).

---

[1]) Hunne kinderen waren: Jan Carel ged. 13 Maart 1682, Benjamin Cornelis 9 Mei 1683 (get. Roelant Roelants en Cornelia van den Steen, vr. van Bernagie), Gosewijn 1 Apr. 1684, Joha 12 Aug. 1685 (get. Jacoba van Lochteren, vr. van kapt. Coutis) tr. Mr. Sebastiaan Bernagie en st. als weduwe 5, begr. 11 Nov. 1751 ; Alexander Christoffel 10 Apr. 1687; Cornelia 5 Nov. 1688; Sophia 29 Nov. 1690; Bernard ged. 27 Jan. 1694 (get. Bernard de Bringues). Hij st. 4 begr. buiten 8 Mrt 1761, schepen en burgemr, ondertr., attest naar 's Hage 5 Oct. 1721, Barbara Sophia Houttuijn. Uit dit huwelijk sproten:

Gerson Obrij de Br. ged. 2 Dec. 1725 (get. Geertruid Houttuijn, wed. Gerson Obrij), Charlotta Magdalena ged. 8 Juni 1728 (get. Peter Bernagie en Magdalena Sophia van der Heijden, wede. Houttuijn), Joha Susanna Bernardina ged. 23 Juni 1729; Joha Bernardina Benjamina ged. 18 Febr. 1737, tr. te Teteringen 18 Oct. 1784 Abraham Matthias Chombach, lt-kolonel geb. te Duisburg, wedr van Cornelia Vereijck, overl. 24, begr. 26 Nov. 1783. Hij st. 7, begr. 10 Nov. 1790. Zij st. 21, begr. 25 Febr. 1804.

7. Jacomina Susanna ged. 7 Nov. 1661; get. Jonker Dirk van... schout van Rozendaal, en Bax, schout van Princenhage.
8. Pieter ged. 1 Oct. 1664.
9. Mr Hugo Samuel ged. 7 Mei 1668, griffier van Breda, ondertr. 22 Aug. 1705 met Ana Catha Beekman.

Mr Sebastiaan van Bernagie, weesmr en tienman, st. omstreeks 1746, tr. Joha. de Bringues. — Zie noot. — Hunne kinderen zijn:

1. Christoffel Benjamin ged. 9 Sept. 1708. Get. Christoffel de Bringues en Ana Cornelia Nuyts.
2. Ana Emmerentia Sophia ged. 3 Sept. 1710; get. Gooswijn Bernagie en Ana Emmerentia Kerkrinck. Zij tr. 17 Oct. 1727 Mr Arnout Duurcant, j. m. van Dordt, st. 2, begr. 6 Dec. 1748. Hieruit verscheidene kinderen [1]).
3. Perina ged. 15 Apr. 1712. Get. Peter en Perina Bernagie. Zij tr., attest naar Groningen 9 Juni 1732, Jan François van Vrijbergen, ritmr. onder den luit-generaal baron van Rechteren. Hij hertr., attest naar Zierikzee 25 Mei 1783, jonkvr. Isabella Joha. de Huijbert.
4. Hugo Samuel ged. 6 Dec. 1713; get. Lucas Pels en zijn vrouw Cornelia de Bringues (moeder A. S. Bernagie?)
5. Elisabeth Marie ged. 11 Apr. 1715; get. Ida de Bernagie en de kolonel de Mestral.
6. Ida Cornelia ged. 20 Oct. 1717.
7. Charlotte ged. 17 Mei 1719; get. Gijsberta Hoppesak, wede. Abraham Nolet. Zij tr. 27 Apr. 1744 Mr. Huybert van Rijckevorsel, geb. te Rotterdam, dr. in de beide rechten. Winnen oir.

Een broeder van bovengenoemden Mr. Goswinus kan zijn Sebastiaan van Bernagie, weesmr, tr. Ana. Nuijts, bij wie:

1. Een zoon, ged. 1 Juni, st. 9 Juli 1653.
2. Agnes, ged. 12 Aug. 1654; get. Johan Scott van Middelburg en Maria Schwan, vrouw van Bernagie. Zij ondertr.

[1]) Die kinderen zijn: Arnout ged. 27 Aug. 1728, Joha Maria ged. 17 Juli 1730, Sebastiaan ged. 15 Mrt 1733, Willem id. 24 Mei 1734, Arnout en Christoffel, tweelingen ged. 4 Sept. 1735 (get. Sophia de Bringues, moeder v. Bernagie?, vrouw van Scato Ludolf Gockinga, burgemr van Groningen), Joha Charlotta ged. 22 Mrt 1742 en Wilhelmina Sophia ged. 31 Mei 1744.

5 Sept. 1679 jhr. Henricus van Tienen, kapt. Hieruit: Henricus ged. 29 Juni 1680; get. Pieter Nuijts, schout der heerl. Etten, Leur en Sprundel, juffr. Ana. Nuijts, wede. Bernagie, juffr. Adriana Zundam, de overste-luit. Packmoer van 't Brandenburgsche regt., en kapt. von der Alfen (Alben?) van het Gröbische regt. dragonders.

3. Petrus ged. 2 Juli 1656; get. Martha Wouters.
4. Johannes ged. 13 Jan. 1658.
5. Maria id. 22 Sept. 1660.
6. Perina id. 13 Dec. 1661.
7. Ida id. 16 Nov. 1664 (get. Engel Bernagie).
8. Johannes id. 2 Juni 1666, st. jong.
9. Johannes id. 27 Nov. 1667; get. juffr. Ida Roelants en Jan Wiltz, apotheker.

Een zuster van de bovengenoemde Mr. S. en Mr. G. v. Bernagie was denkelijk Perina, tr. 8 Mei 1661 Pieter Nuyts, van Middelburg, de dichter?. Hunne kinderen waren: Pieter ged. 7 Mrt 1663 (get. Pieter Bernagie, burgemr), Adrianus ged. 1 Juli 1665, Ida Maria ged. 19 Juli 1667 (get. Adriana Bernagie, vrouw van Jan Roelants), Elisabeth ged. 1 Juli 1670 (get. de hr. van Arkel, Elisabeth van der Schoot, de vrouw van Visscher te Amst., en juffr. Ana. v. Bernagie). Dit kind was reeds te Etten gedoopt, 16 Juni, aan moeders bed; Adolphine ged. 19 Sept. 1671, Perina id. 15 Juni 1673, Laurentius id 10 Febr. 1675 en Ana. Frederica Formosa ged. 13 Juni 1679.

Jan Bernagie, tr. Joha. van der Beeck, waaruit Elisabeth ged. 3 Jan. 1672.

Jacob Braber tr. Engelina van Bernagie, wint Isaac ged. 2 Sept. 1646; get. Maria van Commersteijn.

Ged. 6 Oct. 1672 Ida Geertruyd, dr van Henricus Fisscher, Luth. predikant, en Angelina Bernagie; get. Elisabeth Bernagie, vrouw van Willem Schoorn, en Sebastiaan Bernagie, president der weeskamer. Bij hunne andere kinderen getuigden Peter (dokter) en Agnes B.

Van de familie *van Rucphen* slechts: Johan de Wijs tr. te

Ginneken 24 Mei 1671 juffr. Ida van Rucphen. Tr. 29 Juni 1681 Jan de Vroom, dokter, en Adriana van Ruckven.

Zimerman. Het schild op de zerk nooit ingevuld. Op de 4 hoeken schildjes met geestelijke zinnebeelden.

Hic sepvltvs jacet mathias zimermā caesmatis (?) et principis arausiaci secretarivs, obiit Aõo dm̄ 1613 nona die decēbris.

Verder de volgende zerken:

1. Hier leet begrā Jhanne? de apteker, die sterf Ao.mdc. XXXV den VIII dach in September.
2. D. O. M. waaronder: Sepulcrvm Petri Adriani Dkers et Eiusdem Familia.
3. Schild onkenbaar. Helm halfaanz. Ht. een ster.
4. Het ingelegde opschrift weg. Het ruitvormig koperen schild vertoont een zw. schuinbalk in den linkerbovenh. vergez. van een leeuwenkop.
5. Helmt: een uitk. paard. De 4 kwartieren uitgehakt.
6. De schilden, mannen- en vrouwenschild, beide ovaal, van wit marmer, gedekt door een 5 bl. kroon. Rechts en links komen vaandels achter de schilden uit. Deze wapens zijn opgegraven en in een andere zerk gemetseld. Man, ged.: 1 omgew. vleugel; 2 in rood een hertshoorn. Vrouw, in bl. 3 sterren.
7. De man drie dwarsbalken, tusschen de balken vergez. van 10 leliën, 4, 3, 2 en 1. De vrouw voert gevierendeeld: 1 en 4 twee gekr. zwaarden, de punten omhoog; 2 en 3 drie molenijzers.

In de Waalsche kerk slechts twee zerken. Op de eene hangen aan een boom twee schilden. Dat van den man vertoont zes leliën, 3, 2 en 1; dat van de vrouw een dwarsbalk vergez. van 3 meerbladen. Verder niets leesbaar.

De tweede zerk heeft het volgende opschrift:

Monumentum Pastorum Begginasii Bredani.

Hier leyt begraven suster Adriana Pauwels Florent out 68 jaren, sterft den 17 January 1701.

ende suster Anna Ooms out 63 jaren, sterft den 26 February 1701, in haer leven Beggijntjens alhier [1]). BACKER VAN LEUVEN.

[1]) In een paar opschriften schuilen fouten. Ik heb ze niet kunnen verbeteren maanden lang reeds genoodzaakt zijnde mijn kamer te houden, en de gelegenheid daartoe zal zich wel nimmer meer voor mij aanbieden.

Wij verheugen ons over deze volbrachte taak. Zoo blijven de opschriften van grafzerken bewaard. Naar het goede, hier gegeven voorbeeld worde de wenk van *Nav.* XXVI, 69 steeds meer behartigd. At eheu! Hoe menigen vriend of kennis verzochten wij totdusver *vruchteloos* om van de grafschriften onder zijn bereik mededeeling te doen. Het nageslacht oordeele de nalatigen! *Red.*

Bakker. De veronderstelling (XXX, 513), dat Jan Geugjens Bakker, predikant te Purmerland 1753, nog zou voortleven in de familie Geukama Bakker, is onjuist. Genoemde predikant, geboren 23 Juli 1727 (waarschijnlijk te Zwartsluis), overleed als rustend predikant te Amsterdam 30 Jan. 1810 kinderloos. Hij was de oudste zoon van Geugjen Jans Bakker (geb. 1703, † te Bolsward 12 Aug. 1777) en Rinske Harmens Bakker († 19 Sept. 1757).

De voornaam Geugjen is tegenwoordig nog in zwang bij de familie Murray Bakker.

De Bergaigne. In de groote kerk te Bergen-op-Zoom vindt men een prachtigen grafsteen met dit opschrift: »nobilissimo consultissimo clarissimoque viro ac dño dño Joanni de Bergaigne huius civitatis Bergen-op-Zomanae saepius consuli, contributionum receptori coniux et liberi moerentes hoc monumentum posuere. Obiit 3 Nonas Septr 1652". Daaronder als wapen, gevierendeeld: 1 en 4 staande leeuw met zwaard in den rechtervoorpoot; 2 en 3 band beladen met drie rozen; hartschild een molenijzer vergez. van drie vogeltjes (sperwers). Is hij vermoedelijk één persoon met den *Nav.* XXXI, 104 vermelden Jan de Bernainge, sedert 9 Aug. 1616 weduwnaar van Anna van Carlewijck, dan blijkt uit deze zerk, dat zijn familienaam Bergaigne en zijn wapen veel meer saamgesteld was; alsook, dat hij hertrouwd is. De Registers nu leeren ons dat

Mr. Johan de Bergaigne, geh. met Anna 's Grauen, te Bergen-op-Zoom liet doopen Cornelia 19 Juni 1618 en Anna 21 April 1620. Omtrent deze Cornelia, geh. met jhr. Pieter Verrutius, zie *Nav.* XXV, 141. Van Anna is mij niets bekend. F. CALAND.

Dibbets. Uit de actenboeken van St. Filipsland teekende ik aan: Nikolaas Wouters, j. m. geb. te Tholen, ondertr. te Poortvliet 4 Sept., geh. te Ossenisse 23 Sept. 1687 Johanna Dibbetz wede Hendk

Willem Munter geb. en won. te Tholen. Nikolaas Wouters deed zijne intrede als predikant te St. Filipsland 1 Sept. 1686, vertrok Maart 1688 naar Oud Vossemeer, vervolgens naar St. Jansteen, en naar den polder van Namen.

Johannes van der Cruijssen, j. m. van Middelburg, ondertr. 14 Juni, tr. te Middelb. 7 Juli 1695 Johanna de Cliever, j. d. uit Middelburg; ondertr. te Poortvliet 10 Juli, tr. aldaar 5 Aug. 1697 Margaretha Dibbetz, j. d. geb. te Tholen.

Uit deze huw. werden ged. te St. Filipsland:

1°. Johannes 1 apr. 1696; get. Jacobus de Cliever.

2°. Johannes 8 Feb. 1699; get. oud burgr Hk Dibbetz (zie Smalleg., bl. 546) en Sofia van den Honert wede Franc. Dibbetz.

3°. Sofia 24 Juli 1701; get. Jacobus de Cliever en Anna de Leau.

Johannes van der Cruijssen deed zijne intrede als predikant te St. Filipsland 28 Aug. 1695 en overleed (aldaar?) in 1710.

F. CALAND.

Blankert (XXX, 629; XXXI, 108). In 1425 was kommandant van den toren van Bourgondië of het kleine kasteel te Sluis Jan Blancart. Die toren lag tegenover het groote kasteel aan de overzijde van het Zwin op het grondgebied van St. Anna ter Muiden. Vandaar dat genoemde Blancart in de kerk van St. Anna ter Muiden werd begraven, alwaar men nog heden zijn grafgesteente vindt met het omschrift:

»Hier leechet mē Jan Blankaert ridd' ra't eñ camerlinc miis
»heeñ vā Borgne eñ capetein vā torre vā borgne die starf ĩt iaer
»mccccxliii dē xxvste dach in novēbre † hier leechet vrouwe
»kateline vā roesselaere mē ians wiif was die starf ĩt iaer xxix".

Het op dien steen uitgehouwen wapen is een schild (van blauw) bezaaid met leliën en beladen met een keper (van goud); als helmteeken een been met den schoen naar boven; op een band onder het wapen staat: »heer vā wiitscate ten tegre eñ vā voerde".

Ditzelfde wapen (zonder helmteeken) komt voor op de wapenkaart van Smallegange's Chroniek van Zeeland, en wordt nog gevoerd door de familie Blankert te Sluis. J. A. D.

Block (XXXI, 250). Een doopsgezind geslacht Block of Blok bestond te Leeuwarden in de eerste helft dezer eeuw. Het is op-

zichzelf genomen aldaar uitgestorven, leeft er echter in Blok Wijbrandi en Blok Attema (thans, meen ik, te Nijmegen) nog voort. J. W.

Brunting. Men heeft mij eens gezegd, dat de familie Brunting afstamde van een berucht rooverhoofdman op Java. En zou het wapen (doorsneden: 1 in rood gouden halve griffioen; 2 in zilver hazewindhond van natuurlijke kleur) door dezen zijn aangenomen als sprekend aanduidende zijn grijp-kracht en vlugheid. Is dit zoo?

Van Geervliet (XXXI, 114). Jean Louis van Geervliet, een Hollander, was omstreeks het jaar 1870 kleermaker te Leeuwarden — en denkelijk is dit nog heden het geval. Deze is hoogstwaarschijnlijk de bezitter der belangrijke oude familie-documenten, ter aangehaalder plaatse vermeld. J. W.

Geertruid Gordon (XXX, 356). Hoogstwaarschijnlijk was deze verwant aan Jacobus Gordon, pred. te Zunderdorp 1739, te Oude Tonge 1742 en beroepen te Bergen-op-Zoom 30 Nov. 1752, waar hij 14 Nov. 1790 als Em. afscheid nam en naar Haarlem vertrok, waar hij overleden is. Henricus Wilhelmus Gordon, geboortig van Bergen op Zoom (waar hij 31 Aug. 1664 gedoopt werd, als zoon van Salomo Gordon en van Petronella Salden of Saldenus, uit 's Hage), was gehuwd met Maria de Ridder, en werd pred. in O. I., o. a. te Ambon 1691—92, later te Vianen 1704, waar hij 1716 overleed. Adam Bernard Smits Gordon werd als prop. en A. L. M. in 1764 pred. te Lisse. J. VAN DER BAAN.

Cornets de Groot (XXVI, 323, 622; XXVIII, 425; XXX, 58). Uit de doopboeken van Bergen op Zoom blijkt: Adriaan David van der Gon, vice admiraal, gehuwd met Josina Antonia de Sausin, heeft tot kinderen:

1. Anna Cornelia, ged. 20 Aug. 1755; get. luit. Maurits Cornelis de Sausin en Anna Cornelia van der Hulst wed. de la Rocque (grootmoeder).
2. Josina Antonetta Adriana, ged. 20 Juli 1757 get. Antonetta van der Hulst wed. Maly.
3°. Dina Johanna geb. 15 Juni 1759.

Adriaan David van der Gon, gehuwd met Catharina Tekenburg, heeft tot kinderen:

Adriana Catharina Jeanne Isabella, geb. 15 April 1784.

Elizabeth geb. 26 Oct 1785; get. Johanna Hendrika de Sausin vrouw van Jacobus Fenwick van der Gon, luitenant, drossaard en schout van Bergen-op-Zoom, broeder van 't kind (halve broeder) en Elias Paravicini di Capelli, kapt. der artillerie te Colombo op Ceijlon.

J. A. Sausin, eerste vrouw van A. D. van der Gon, werd geb. te B. o. Z. 4 Maart 1720 als dochter van Antonie de Sausin de Tonville, j. m. van Oranje, kapitein, geh. 24 Jan. 1717 met Anna Cornelia van der Hulst. j. d. uit B. o. Z., die 25 Nov. 1726 te Sas van Gent hertrouwde met Samuël Maurits Rombout de la Pyière, sieur de la Rocque, kolonel kommandant van Sas v. Gent, wedr van Alexandra Adriana Mercx. F. CALAND.

Cornets de Groot. In aansluiting aan *Nav.* XXX, 58, 60 sta hier nog, dat het overlijden van Marciana Geertruida Cornets de Groot († 25 Maart 1878) geadverteerd werd door haren zoon D.(avid?) Maarschalk, broeder derhalve der bl. 61 genoemde Johanna Aleida M. — De bl. 62 vermelde jhr. Johan Pieter Cornets de Groot van Kraaijenburg, geb. te Groningen 6 Apr. 1808, bekleedde verschillende belangrijke ambten in Oost-Indië zoowel als in Nederland was in 1861 een tijdlang minister van koloniën, zag zich 27 Juni 1878 benoemd tot lid van den raad van state, in de 5e afd., in betrekking staande tot de departementen van marine en van oorlog, werd ridder in de orde van den Nederl. Leeuw, en overleed 23 Juli 1878 te 's Gravenhage, waar zijne weduwe S. A. H. Godin denkelijk nog metterwoon gevestigd is.

De Houtman of Houtman? De heer J. W. Scheltema, in zijn toespraak bij de onthulling van het gedenkteeken voor de Gebroeders Houtman op den 1 Julij 1880 (niet in den handel) vraagt: »Waarom schrijft men toch nog vrij algemeen Houtman en niet de Houtman gelijk zij werkelijk heeten?" Schrijver zegt dat eerst hunne nakomelingen dien verkorten naam hebben aangenomen) Wij hebben hiertegen deze bedenking dat de vader der gebroeders H. zijn naam schreef *Pieter Cornelisz. Holssman* (20 Oct.

1574) onder eene verklaring opgemaakt door de kapiteins der schutterij te Gouda, waarbij zij verklaren 427 zakken bijeengebracht te hebben »daer 't coorn in gedaen is, dat tot provisie van Leyden derwaerts gezonden wordt".

Cornelis schreef gewoonlijk de H., Frederik daarentegen steeds F. H. LABORANTER.

Metelerkamp. In *Heraldieke Bibliotheek*, 1881, bl. 47, komt voor: »Bij Maria Magdalena Metelerkamp, geb. 1719, gehuwd Mei 1741, † 29 April 1781, dr v. N., ritmeester bij het regiment karabiniers van den kolonel Hoeufft van Ojen, verwekte hij (Gijsbert Tulleken Sr.) negen kinderen" enz. Maria Magdalena's ouders nu heetten Jan Everwijn Metelerkamp en Geertruid Verhoef, dr van Anton, burgemeester van Geertruidenberg. Het *Biographisch Woordenboek* van V. d. Aa geeft weinig omtrent Rutger Metelerkamp, Mag. & Phil. Dr J. U. C. Tot aanvulling diene, dat hij te Gouda geboren werd 1 Maart 1772 als zoon van Mr. Alexander Hendrik, burgemeester aldaar, en Anna Elisabeth de Rhoer, te 's Gravenhage 9 Januari 1836 overleed en huwde 12 Dec. 1808 te Zwolle zijne volle nicht Catharina Margaretha Metelerkamp, geb. te Zwolle 26 Juni 1782, † te 's Gravenhage 2 Jan. 1833, bij wie geene kinderen. Beide te Monster begraven.

G. S. REEHORST.

Noltenius (Nolthenius) (XXX, 432). Ofschoon geen rechtstreeksch antwoord op het gevraagde, moge het volgende niet geheel ongepast worden bevonden.

Georgius Nolthenius, geb. te Muhlheim, was pred. te Schagen 1576, te Medemblik 1578 en te Kampen 1584; aldaar eervol ontslagen, overleed hij te Brielle 11 Febr. 1590. Zijn zoon Henricus, geboortig van Medemblik, was (1603—31 (zijn sterfjaar) pred. te Oud-Bommenede en Blois, aldaar in 1632 opgevolgd door zijn zoon Georgius. Van daar 16 Jan. 1650 verroepen naar Dreischor, werd deze 8 Mei aldaar bevestigd en overleed er 12 Oct. 1654.

Izaäk Faassen, 1723—39 (zijn sterfjaar) pred. te Rozendaal (N. Brabant) was gehuwd met Clara Cornelia Nolthenius. Omtrent Cornelia Nolthenius zie *Nav.* XXVIII, 630. J. VAN DER BAAN.

Noltenius — van Diest. Wat ik vond bevat geen rechtstreeksch antwoord op de vraag van *Nav.* XXX, 432, maar brengt misschien op het spoor. Henricus Nolthenius, pred. te Bommenede, correspondeerde vanwege de Z.-holl. synode op de Nijmeegsche van 13—24 Juli 1628. Moonen's Naemketen gewaagt (bl. 36) van Georgius Nolthenius, in 1586 in den dienst gevonden bij de Herv. gem. te Kampen; en van Christophorus Noltenius (zoon van Johan Hendrik), legerpredikant, beroepen 1749 te Beulake, † 1779. Deze was de laatste predikant dezer gemeente, want »na dien tijt", zegt de voortzetter van Moonen's Naemketen, de Zalker pred. B. G. Noordbeek, »is Beulake de gemeente van Vollenho weder ingelijft, nademael bij Resolutie van Ridderschap en steden, de Heeren Staten van Overijssel, van den 4 April 1780 verstaen is, dat deze stantplaets zoude behoren vernietigt te worden, en de ledematen dier gemeente in die van Vollenho ingelijft, ter oirzaeke dat de ingezetenen van die plaets door den lesten watersnoot tot op zeer weinige is gereduceert, alzo de meeste van die zich naer elders ter woon hebben moeten begeven: dus keert deze kerk, na ruim een eeu op zich zelven gestaan te hebben tot den schoot van hare moeder, de kerk van Vollenho weder". Zie de Boekzaal van Mei 1780, bl. 507. Sedert werd die polder tengevolgevan het uitveenen grootendeels vergraven. Dezen laatsten predikant van Beulake is 3 Mei 1750 attestatie verleend om Aleida van Campen uit Zwolle te huwen. Jan Matthijs van Elsbroek was zijn schoonzoon (Rekening v. het rentambt Vollenhove 1779). Deze maakte 1 Juli 1795 uit Nijmegen het overlijden zijner vrouw Elisabeth Johanna Nolthenius in den onderdom van ruim 43 jaren, in de Haarl. Corant bekend. — Zie eene Maria Magdalena en Johanna Nolthenius *Nav.* XXXI, 236, 7 vermeld.

Daniël van Diest, sedert 1700 pred. te Zwartsluis, overleed aldaar in 1731, Aaltje van Steenwijk als weduwe nalatende, bij wie twee dochters, in 1748 boven de tien jaren oud, Maria en Anna geheeten. Was echter Nov. 1702 voor de eerste maal in den echt getreden met Gerharda Sas, die hem eene dochter Hendrina Geertruid schonk. Samuël Henricus van Diest, kleinzoon van Samuël, pred. te Vorgten, 1772 te Bathmen, 1809 emerit., † 2 Sept. 1822, oud ruim 84 jaar, was gehuwd met M. Coopsen († 20 Sept.

1838, oud ruim 85 jaar, te Hengelo). Hun zoon Joan Hendrik v. D. volgde zijn vader in 1809 te Bathmen op, ondertrouwde 20 Oct. 1814 te Zwolle G. van Dijk († 28 Dec. 1865, oud 82 jaren) en overleed op 77 jarigen leeftijd 7 Maart 1862 als emerit. pred. van Hengelo (Gelderland). J. H. Hulsken, sedert 1807 pred. te Losser, kondigde als rustend leeraar 11 Maart 1845 het overlijden aan zijner echtgen. Elisabeth Aleida v. D., oud 58 jaar, na eene echtvereeniging van bijna 36 jaren.

J. A.

Van Renesse (XXX, 333; XXXI, 115). Toen prins Willem IV na zijne benoeming tot stadhouder over al de gewesten onzes lands ook aan de stad Utrecht een bezoek bracht en daar 25—28 Juli 1747 vertoefde, maakten natuurlijk vele heeren bij dien vorst hunne opwachting, o. a. twee leden van 't geslacht van Renesse, als Baron van Renesse, heer van Ter Aa en Willem Jacob baron van Renesse, heer van Lockhorst. Bij den eerste was de prins met zijn gevolg in den avond van 28 Juli zelfs aan huis om 't vuurwerk te zien dat te zijner eere op de Neude ontstoken werd. Hij moet dus in dien omtrek gewoond hebben. Zie v. Elvervelt's »Beschrijving der verkiezing van zijn Hoogh. W. C. H. Friso tot stadh. der vereen. Provinciën".

A. AARSEN.

Sas (XXXI, 181, 353). Te Utrecht zijn overluid:

19 Jan. 1626 Catharina Hilten, huisvrouw van mr. Jacob Sas.

14 Dec. 1629 Christina Sas, wed. Bernard Uten Engh.

30 Oct. 1632 Angelica Sass, huisvrouw van Wilhelm van Straten, med. dr. te Utrecht.

22 Sept. 1640 Deliana Catharina Sas, dochter van den raadsheer Sas.

Willem Sasse woont 1407 te Amersfoort.

Jan Sas huwt Beatrix Kolff, waarbij 1 Machteld S., in 1765 24 jr oud, 2 Gerrit S., toen 22 jr, misschien 3 Beatrix S. geh. met Arnout Lauw.

Maria Jacobsdr Sas huwde den goudsmid Frans Jansz. Vos te Gouda, welke vóór 1660 aldaar is gest.

V. O.

[Zie ook *Nav.* XXV, bl. 529; XXXI, 404, noot, 414 (bij van Diest).

Steenbergen (XXI, bl. 225*0*). Zie *Herald. Bibliotheek*, 1881, bl. 180, 1. Nicolaas Frederik v. Steenbergen, oud notaris te Sliedrecht, † aldaar 11 Nov. 1880, oud ruim 73 jaar, W. D. G. van Slijpe (met kinderen en behuwdkinderen) als weduwe achterlatende. — Anna Maria Mullemeister, weduwe van den gepens. majoor v. h. O. Indisch leger H. A. v, Steenbergen, † 3 Dec. 1880 te 's Gravenhage. — Aan de gegevens van *Her. Bibl.* t. a. p. kan men nog toevoegen, dat Joh. v. Steenbergen in 1439 vermeld staat als gaefter (donateur) der kerk te Ressen, die 22 April van dat jaar, ten overstaan van Gerrit van der Lawick, amptman te Ressen, land aldaar overdroeg aan het Oud Burger Gasthuis te Nijmegen; zie den *Inventaris v. h. oud archief* van dat gasthuis door Mr. J. M. baron v. Padst v. Bingerden, bl. 18. Tot Nijmegen hebben de adellijke v. Steenbergen's derhalve lang in betrekking gestaan; want Johan v. St. tot Nijenbeek liet in 1597 te dier stede een nieuwen watermolen timmeren; vgl. de *Registers op het archief v. h. voorm. Hof v. Gelre*, bl. 371. — Komt hier ook in aanmerking Anna Christina van Steenbergen, a°. 1772 bedevaartgangster naar Kevelaar, *Nav.* XXIII, 293?

V R A G E N.

Evertsen. Welk wapen voerden Johannes Evertsen, 1730 notaris te Middelburg, en Johan Evertsen, kapitein op de Maas 1754? Wie waren hunne ouders? v. o.

Van Hemert. Wijnand Wilbrenninck tr. te Zutphen 4 Mrt 1638 Odilia van Hemert, gedt. ald 16 Febr. 1620, dr v. Jan, kwartiermeester in het regiment van Obdam. Tot welk geslacht v. Hemert behoorde deze Jan? Wie waren zijne ouders en hoe heette zijne vrouw? H. M. WERNER.

Van Limburg (Limburgh) (XXX, 575). De ouders van Hermannus Limburg zijn mij niet bekend. Is zijne vrouw Sara Mechteld Sels dezelfde, die geboren is te Maastricht 4 Jan. 1730? Haar huwelijk vind ik niet vermeld. Zij is dan dr v. Everhardus, kapitein, (Peterszn bij Sara ter Vile) en v. Catharina Aleyda v. d. Walle,

Matthijsdr bij Mechteld Kempenaers, en heeft deze kwartieren: Sels, ter Vile, Dammers, Muntz — v. d. Walle, Kempenaers, Kock, Smeets. H. M. WERNER.

Van Malsen. Worden gevraagd genealogische gegevens, alsmede het wapen van dit geslacht, waartoe behooren:

Adriaan van Malsen, zoon van?, geh. 30 April 1713 met Hillegonda van Heyningen, waarbij:

1. Johanna v. M., geh. met mr. J. F. Gobius.
2. Hester v. M., geh. met mr Gerhard de Roock, richter en schout te Zalt-Bommel.

Johanna van Malsen, dochter van?, overl. 13 Sept. 1788, wed. van Christiaan des Tombe. V. O.

[Is de weduwe van Mr. J. F. Gobius soms met Christiaan des Tombe hertrouwd?]

Van der Meer (XXVII, 422). Welk wapen voert »van Heyningen", in de acht kwartieren, t. a. pl. beschreven, en wie was hij? Aleid van Heyningen huwde omstreeks 1575 Gommer van Boschhuijzen; behoorde zij tot dezelfde familie? V. O.

Mom (XXX, 255) Peter Mom 6 Augs. 1568 (niet 1658!) te Bommel wegens ketterij ter dood gebracht, is dezelfde Peter, die Heijl de Raedt Aerntsdr trouwde; althans de terdoodgebrachte Peter was zoon v. Joost en kleinzoon v. Hendrik bij.... v. Haeften (zie Fahne, Urkundenbuch des Geschl. M., I, 353—56; II, 169). De ouders van dezen Hendrik M. ken ik niet, doch hij wordt gerekend te behooren tot den zoogenaamden Deventer tak van dat geslacht, waarvan de heer de Raadt in het genoemde werk van Fahne verschillende leden zal aantreffen, als schepenen te Deventer, enz. bekend. Zou de heer de R. mij ook kunnen mededeelen of Peter M. en Heijl de R. descendenten hebben gehad? Zoo ja, welke? Behoort Adriana Mom, getuige 30 Mei 1731, enz. (XXX, 580) daaronder? Deze Adriana is mij geheel onbekend en weet ik niet te huis te brengen. Peter M. had nog een broeder Hendrik, hervormd predikant, die mogelijk ook afstammelingen had. In elk geval vermoed ik, dat er tegenwoordig nog descendenten van dezen tak bestaan. H. M. WERNER.

[Te Amsterdam, Meppel en Utrecht wonen Moms; de rechter Mr. David Mom Visch te U. is een zoon van Adam Visch († 23 Nov. 1856, oud ruim 65 jaar als pred. te Epe) uit zijn tweeden echt met Regina Antoinette Mom (geh. 9 April 1834).]

Noeij (XXX, 572). Waren Jacob Noeij, koopman te Bordeaux, en Gerhard Noeij Janszoon, zijn getuige bij zijn tweede huwelijk, gebroeders, en beiden zoons van Jan of Johan N. en Evertje Tulleken? Zie ook *Nav.* XXIX, 591, en Geld. Volksalm. 1877, blz. 58. Wie zijn de ouders geweest van Jan of Johan N.? Uit het tweede huw. van Gerh. N. met Lucretia v. Brienen, dr v. Reindert en Helena Everwijn (20 Mei 1651), zijn mij drie dochters bekend: 1 Helena, geb. te Arnh. 13 of 14 Sept. 1652, tr. ald. 10 Mrt. 1682 Jan Umbgrove, controleur v. Veluwe, zn v. Lubbert en Willemke Berents Emants; 2 Hester, geb. ibid. 4 Mrt 1654, tr. 1674 Coenraad Michiel van Coxie, koopman te Amsterdam, geb. 6 Mei 1652, ob. 28 Sept. 1689, en 3 Johanna, geb. ibid. 4 Febr. 1656, tr. ald. 29 Mrt 1685 Jan Wilbrenninck, rentmr der stad Arnhem, enz., zn v. Evert en Judith Mom (vgl. *Herald. Biblioth.* 1880/81, bl. 213, 14, 20, 21). Heeft Jacob N. uit zijne beide huwelijken ook kinderen nagelaten? H. M. WERNER.

Vermasen. Zijn er bizonderheden bekend van dit geslacht, voornamelijk te Nijmegen en in de provincie Gelderland gevestigd? Kent men het juiste wapen? Er behoorde o. a. toe de kol. infant. Vermasen, die 1710 huwde Helena Johanna Moorrees. Alsook, Jan Vermasen Reinoudszn, J. U. D., gehuwd met Janske Sijpens, die tot dochter had Lysbeth, 19 April 1601 te Wijk bij Duurstede met Herman Moorrees, J. U. D., in den echt getreden.

Volgens eene familieaanteekening zou het geslacht Vermasen een St. Andrieskruis van blauw in goud gevoerd hebben. Ik zag echter een wapen van Goossen Vermasen (a°. 1652) hangende aan den horen van het schippersgilde van Nijmegen, aldaar op het archief berustende, t. w. in? aanziende ossenkop. Welke opgaaf is de juiste, of waren er *twee* verschillende familiën van dien naam?

J. G. DE G. J. Jr.

Vos. Wordt gevraagd eene geneal. van dit geslacht, waartoe behooren:

Lubbertus dictus Vos, geh. met Mabilia van de Sande, wien het kapittel van St Marien te Utrecht in 1334 die Praxedis virg. levenslang voor 9 solidi 's jaars eene area sita in Trajecto loco super campum dicto verhuurde; vgl. *Herald. Bibl.* 1880, bl. 147.

Arnoldus dictus Vos de Driell kanunnik v. St. Marien te Utrecht 1364, misschien dezelfde als Arnoldus Vos, welke in de jaren 1387 en 1400 voorkomt als kanunnik van St. Marien.

Henrik Vos koopt 1399 een stuk (land?) tot behoef der zieken buiten Utrecht van Beatrix, vrouw van Evert Utenweerde.

V. O.

Wapens gevraagd:

1°. Gegeerd van zwart en goud (12 geeren) en in een rood hartschild 2 gekruiste bijlen van?, de stelen omlaag. Dit wapen komt voor op een cachet als vrouwelijk alliantiewapen van het volgende: in groen een gouden kruis; helmt: een boom (waarschijnlijk een appelboom); welk wapen gevoerd werd door een tak van het geslacht Mom, mogelijk ook wel door den tak Mom van Groenestein (*Nav.* XXVI, 156). Als helmteeken van dit laatste wapen komt evenwel ook nog voor een gewone vlucht.

2°. In zilver een gekanteelde en tegengekanteelde dwarsbalk, vergezeld van boven van 2 lelies, van onderen van een liggende halve maan; de kleuren dezer figuren niet te onderkennen; helmt: een gewone vlucht. Ook dit wapen staat mogelijk met genoemd geslacht in verband.

3°. Welk wapen voert de fam. v. Guylik? Cornelia v. G. uit Ravestein, gedt. 25 Febr. 1728, dr v. Adriaan en Maria Rekaan, laatst gewoond hebbende te Nijmegen, tr. (ondertr. te Tiel 3 Sept. 1748 Peter Mom (voerende in goud een? kruis).

4°. Welk wapen voert de familie v. Nievervaart? Deze schijnt o. a. nog in Dordrecht te bestaan, zie *Nav.* X, 169. Ik heb voorts nog: Mr. David Joan Mom, ob. te Epe 28 Nov. 1832, ux. Maria v. Nievervaart, ob. 1 Junij 1840. Kan dit het sub n°. gevraagde wapen zijn? Hij was zoon van Gerrit M. (*Nav.* XXVI, 156) bij Ida Constantia Comans.

Wapens. Welke wapens voeren Van Oosten Slingeland; Van Noord Borski; Van Oorde Timmerman; De Vulder van Noor-

den; Tenthof van Noorden; Campagne van Oort; Breton van der Parra Vincent en Meijer Timmerman Thijssen? V. O.

Wapenrijmen.

Amstel,

Vier balken met een kruis,
De roem van Aemstels huis

Deventer,

Dus is Davontur orspronoklick begonnen
Met den Arent vercyrt dragende root en wit.

Deze beide regels zouden de vertaling zijn van »oude Duitsche vaerzen" volgens van Mieris, Bisschoppelijke Munten.

Dronrijp,

Door 't dreunen van twee ossen in 't reid
Heeft Dronrîp kregen sîn bescheid.

»It wapen fen Dronrîp is yete twa oan in oar keppele oxen".

Schellingwoude,

Het boompje van Essendouwe
Penningen rood van gouwe
Is 't wapen van Schellingwouwe.

Schoten,

Heemskerk ende Zamen
Maken Schoten samen.

Het wapen van Schoten is gevierendeeld: 1 en 4 blauw met een leeuw van zilver, getongd en geklauwd van rood (Heemskerk); 3 en 4 zilver met een rood kruis (Zanen).

Sparendam,

Drie baarsjes met een ham
Is 't wapen van Sparendam.

E. J. TER GOUW.

[Het Amelander wapenrijm werd *Nav*. XXVIII, 433, 85 vermeld en besproken. Aan Schellingwoude en Sparendam herinnert ook Poncio, vermeldende, dat eerstgenoemde plaats een esschenboom, beladen met twaalf gouden penningen, laatstgenoemde in zilver drie baarsjes (boven elkander) tot wapen heeft.]

GESCHIEDENIS.

Het Brielsche Gilde van St. Christoffel. *Nav.* XXX, 116—118, deelde ik het Privilegie mede, aan dit gilde in 1550 gegeven. In 1565 werd dat privilegie vergroot, zooals blijkt uit onderstaande acte.

Wy Joest vande Werffue, Bailliu der Stede vanden Bryelle ende lande van Voorne, Burgermeesters, Schepenen ende Raeden, mitsgaeders Oudt ende Nyeu Gerechte der seluer Stede, doen te weeten eenen yegelycken, dat wy om die onderhoudenisse vanden goeden regel ende polecie vande Gildebroeders van St. Christophels gilde binnen der voorsz. Stede achtervolgende heurluyder preuilegie, daer deesen jegenwoirdigen deurgesteecken ende deurgetransfixeert vuythangende bezeegelt is, het voorsz. Gilde gegondt, gegeuen ende verleent hebben, gonnen, geuen ende verleenen mitsdesen (blyuende nochtans alle die andere poincten ende articulen, in heurluyder voorsz. preuilegie geroert, in vigoer ende van goeder waerden) die poincten ende articulen hyer naer volgende:

I.

Inden eersten en sal den eenen ghildebroeder den anderen gildebroeder nyet moegen bevechten ofte een mesch vpten anderen trecken omt wercks wille, vp peyne vande verbeurte van twaelff weecken vpde straet nyet te wercken ende een boete van zes ponden Hollandts, jegens den officier te verbueren.

II.

Item zoe wye een vrye stee heeft ofte een ontfanchstee, die en sal om geen ander werck cauelen, voor ende alleer zyn werck offgedaen sal zyn, ofte dat het werck moste stille staen, ende indien het werck stille bleeff staen by gebreecke vanden gheenen, die int werck zullen weesen, die en sullen bynnen vyff daegen om gheen ander werck moegen cauelen.

III.

Item zoe wanneer daer een schip laet ende het cooren vercocht es, alsdan sullen daer commen twee vrye persoenen, die eene vanden coopman ende dandere vanden vercooper, ende alst cooren affgescheept werdt sonder vercocht te zyn, salder maer een vry persoen vanden vercooper commen.

IV.

Item alst vpdracht es, salder maer een vry man weesen, ende men salder tot hem cauelen zoe veel persoenen alst oerbaerlick weesen sal, naer dat het werck verde zal zyn om draegen.

V.

Item een vryman vande casse sal mede cauelen daer hy nyet vry en is, mer verder nyet. Ende indien hy verder cauelt, dat waere vpde verbeurte van zes daeghen vpde straet nyet te moegen wercken.

VI.

Item daer en sullen nyet meer dan twee mecken voor den anderen cauelen; ende zoe wye cauelt ende hem die cauelynge toevalt, die sal gehouden weesen die cauelynge ten eynde toe te voldoen ende nyemant in te stellen dan zyn mecke, vpte verbeurte van acht daegen haer werck te laeten.

VII.

Item zoe wye vpde straete arbeyt, het sy draegen ofte sleepen, ofte met die cordewaegen cruyt ende met arbeyden den cost vpt straet windt, die sal gehouden weesen vp Ste. Cristophels dach te betaelen vyer groot voor zyn gildegelt.

VIII.

Item sullen alle die ghildebroeders gehouden weesen, alsmen generael processie houdt ende vande deeckenmeesters een weete ontfangen sullen hebben, in ordonnancie met heurluyder vaendel achter die processie te gaen, vpte verbeurte van een halff pondt was ten prouffyte vant gilde, noitsaicke vuytgesondert, nochtans

den deeckemeesters altydts om oirloff te bidden; ten zy datter eenige gildebroeders in een ander gilden waeren, daer zyluyden inne begeerden te ghaen, twelck zyluyden wel zullen moegen doen.

IX.

Item zullen alle die ghildebroeders gehouden weesen vp Sinte Christophels dach ende auondt met het ghilde te kercke te gaen, vpte verbeurte van een halff pondt was, ten prouffyte vant ghilde, zoe wanneer zyluyden byden knecht vant ghilde een weete daervan ontfangen sullen hebben, nootsaecke vuytgesondert, nochtans den deeckenmeesters altydts om oirloff te bidden.

X.

Item zoe wanneer daer een vuyt het ghilde sterft, zullen die vander dooder handt den knecht vant ghilde omme seynden om een yegelyck gildebroeder een weete te doen, ten eynde zyluyden met den dooden te kercke commen, vpte verbeurte van een halff pondt was, ten prouffyte vant ghilde, noitsaicke vuytgesondert, den deeckenmeesters nochtans altydts om oirloff te bidden; ende sal die knecht hebben voor zyn loen vander dooder hant twee groot.

XI.

Item sullen die gemeen ghildebroeders gehouden weesen vp Sinte Christophels dach alle jaere een maeltydt byden anderen te teeren, ende sullen die gildebroeders selue moeten commen eten ofte heurluyder huysvr.en in huere plaetse seynden ende anders nyemant. Ende tzy off zyluyden commen off nyet, sullen euenwel gehouden weesen heurluyder maeltydt te betaelen, zoe drae alst mael gedaen sal zyn. Ende zoe wye ouer taeffel eenichgen twist maeckt ende vecht ofte mesch treckt, die en sal binnen den tydt van zes weecken vpde straete nyet moegen wercken, ende jegens den officier verbueren een breucke van zes ponden Hollandts.

XII.

Item daer zullen weesen zes deeckenmeesters vande ghildebroeders ende een hooftman vuyt de wet, ende men sal alle jaere vp St.e Christophels dach byde meeste stemmen van de gemeen

ghildebroeders kiesen twee nyeuwe deeckenmeesters, die twee jaeren lanck aen een dienen sullen, ende daer sullen offgaen die twee jaeren gedient sullen hebben.

XIII.

Item men sal alle deese voorsz. boeten moegen innen met ghyselrecht ende vp sulcke voirwaerden, als de voorsz. preuilegie daervan vermeldende es.

XIV.

Item indien in deese voorsz. poincten ende articulen eenige difficulte ofte duysterheyt geviele, tselue sal staen tot verclarynge vanden Bailliu ende die vanden Gerechte. Ende sullen die voorsz. poincten ende articulen dueren tot weederseggen vande stede.

Des toirconde soe hebbe ick Joost vande Werffue voorsz. myn zeegel, ende wy Burgermeesters ende Gerechte der stede signet, dat wy daegelicx gebruycken, hyer onder aengehangen, vp den xxien July anno 1565.

In 1579 werd aan de »sackedraghers" het hun ontnomen privilegie weder gerestitueerd. Eene Res. 4 Jul. 1579 luidt: »Up huijden zoe hebben mijnen Heeren die vanden Ouden ende Nijeuwen Gerechte geaccordeert, datmen de sackedraghers haer priuilegie zal restitueren, mits dat zij zullen onderhouden alzulcke ordonnancie op haer loon als bij mijnen Heeren gemaect zal werden, op priuacie vant zelue priuilegie, datmen haer alsdan bij faulte van onderhoudinge weder zal benemen".

Den laatsten Dec. van 't jaar 1579 werd aan het gilde een nieuw Privilegie gegeven.

H. DE JAGER.

Het Brielsche Gilde van St. Severus (XXXI, bl. 129—134). In 1598 ontving het Privilegie van dit gilde de volgende ampliatie.

Wij Balliu, Burghemeesteren, Out ende Nijeuwe Gerechte der Stede vanden Briele, doen cont eenen ijder, dat wij opt versouck vande gemeene Gildebroeders van St.e Severus Gilde, wesende tgilde vande wevers ende spoelders der voorsz. Stede, tot onderhoudinge vant selve gilde in desen jegenwoordigen benauwden

ende dieren tijt, onvermindert heurluijder privilegie, twelck wij verstaen evenwel in allen zijnnen poincten ende articulen te blijven in zijn geheel, d'selve van nijeus verleent ende geaugmenteert hebben, verleenen ende augmenteren henluijden mitz desen de navolgende poincten ende articulen, in desen onsen Brieve van ampliatie, die hijer deurgesteecken ende getransficxeert es, verhaelt, willende ende ordonnerende dat een ijgelicken, die tselve aengaen mach, hem naer den innehouden van dijen reguleren, op peijne vande boeten, int selve privilegie verhaelt, want wij sulcx tot oorbaer ende onderhout vant selve gilde bevonden hebben nijet alleen dienstich, maer oock noodich te wesen:

I.

Eerst soe daer zijn eenige vrouwen, spinsters, kempsters ofte andere burgers, die eenich wolle werck willen annemen te weven bij der ellen ende te reeue, dat zij sullen gehouden zijn te comen int voorsz. gilde ende te helpen dragen cost ende last, beneffens een ander gildebroeder, ende betaelen tot haerluijder incompste ende gildegelt d' somma van drije car. guldens.

II.

Ten tweeden soe een vreemdelingh, van buijten comende, int voorsz. gilde begeerde te wesen, sal eerst, in conformite vant voorsz. privilegie, poorter ende burger werden ende daernaer betaelen tot zijn gildegelt ende incompste zes car. guldens, aleer hij eenichsints sal mogen wercken, ende een burger drie car. guldens.

III.

Item de knechs, binnen deser stede te werck comende, sullen geven jaerlicx tot voorsz. gilden behouff vijer grooten vlaems, ende alle gildebroeders ende susters jaerlicx twaelff grooten vls., ende een wed.e die een ander man trout gel. twaelff grooten vls.

IV.

Item en sal nijemant langer bij de caersse mogen wercken dan van snochtens ten vijer uuren tot savonts ten acht uuren, ende dat op een boete van twintich grooten vlaems, ten zij dat zij

daer thoe verloff hadden vande deeckenmeesters, ende dat nochtans alleenlicken op een saterdagen avont.

V.

Item soe wanneer een gildebroeder sterft, sal schuldich zijn van dootschult acht stuvers, zoe ijemants wijff sterft zes stuvers, ende soe ijemants kint sterft drije stuvers.

VI.

Item soe wanneer den knecht ommegaet om de gildebroeders aen te spreecken, sal hebben vijer grooten vls.

VII.

Ten lesten ingevalle datter een gildebroeder beddevast werde, sulcx dat hij nijet winnen en conde, soe sal ijder meester tot zijn onderhout schuldich zijn te geven twee grooten vls., omme hem daer mede te hulpe te comen. Ende soe ijemant in gebreecke ware tselve alle weecke te betaelen aenden deeckenmeesters ende de knecht, die tselve innen ende innehaelen sullen, soe sal den gebreeckelingh datelick zijn werck werden verboden.

Aldus gedaen, geordonneert ende gestatueert bij den voorsz. Balliu, Burghemeesteren, Out ende Nijeuwe Gerechte der Stede vanden Briele, die d'interpretatien ende duijsterheden, die hijer inne souden mogen ontstaen, thenwaerts hebben gereserveert, ende tot confirmatie van dijen desen met heurluijder segel besegelt den XVIIIen Martij 1598.

Den 27 Febr. 1580 werd door de Stedel. Regeering besloten, dat het gilde »tot het onderhout van een glas in Sinte Katerynen kercke xxx st. contribueren" zou. Den 19 Febr. 1583 werd geordonneerd, dat het »tot het onderhout vande glasen in Sinte Kathrijnen kercke voor den jaere, verschenen anno 1581, vijff schellinghen grooten vlaems ende van doen voorts aen jaerlicx tot onderhout als vooren drie schellinghen vijer grooten vlaems" betalen zou. H. DE JAGER.

Het Brielsche Gilde der Schoenmakers. In 1561 werd aan dit gilde het volgende Privilegie gegeven.

Wy Burgermeesters, Schepenen, Raedt, Oudt ende Nyeu Ge-

rechte der stede vanden Brielle, doen te weeten eenen yegelicken, dat wy, om te maecken goeden regul, polecie ende ordonnantie onder den gildebroeders van Sinte Crispin ende Crispiaen gilde binnen der voorsz. stede, genaempt des schoenmaeckers gilde, het voorsz. gilde gegont, gegeuen ende geoctroyeert hebben, gonnen, geuen ende octroyeren mitsdesen die poincten ende articulen hier naer volgende:

I.

Inden eersten zoe wye binnen der vryheyt vanden Brielle, poorters ofte poorters kinderen weesende, zyn ambacht ende meesterye vpset, soe wel van schoenmaeckers, heuyecoopers als garreelmaeckers ende bloeckmaeckers, die sal gehouden weesen te betaelen, binnen XIIII dagen dat hy tambacht ofte neerynge eerst vpgeset sal hebben, vyff scellingen grooten vlaems ende een pondt was. Ende zoe wye gheen poorters en zyn ofte poorters kinderen, sullen gehouden zyn te betaellen binnen deerste halff jaer, mits stellende borge, thien scellingen grooten vlaems ende een pondt was, vpte verbeurte van heur wercken.

II.

Item zoe wat jongen die by eenige meesters angenomen worden ende haer ambacht leeren, daer sullen die meesters voir geuen ofte heure ouders een pondt was, ende dat binnen deerste veerthien daghen.

III.

Item zoe wat knechts, die wercken in meesters wynckelen, ende lappers, die binnen der vryheyt lappen, die sullen gehouden weesen te geuen twee stuuers alle jaer, maer die knapen sullen geuen alle weecken een oertgen, tot betalynge vande twee stuuers siaers, ende dat vpte verbeurte van haer wercken.

IV.

Item zoe wat vreemde schoenen, hoesen, mouwen, pantoffelen, zemeschoen, die hier binnen vercocht moegen werden, tzij van coomans ofte van ander inwoenders deeser Stede, off dat daer

eenige vreemde luyden van buyten quamen om te vercoopen, dat sal weesen vp die verbeurte van heur werck, behoudelicke myn Heer den Bailliu zyn boete, anders dan vp die vrye jaermarckt; ofte waeren daer eenige meesters, die de zelue te coope hielden ende nyet zeluer en maeckten, zullen verbeuren alzoe veele als vooren verclaert staet. Ende voort dat nyemandt eenich ruych leer en sall moegen coopen, dat van buyten ofte van binnen compt, dan alleen die schoenmaeckers ende die gemeen gildebroeders, vuytgesondert inde slachtyt, ten welcken tyde eenen yegelicken sal moegen coepen diet gelieuen sall, ende dat vp die marcktdach, zonder dat van ouer zee compt, dat sal een yegelicken moegen coopen dient belieft [1]).

V.

Item soe en sullen die voorn. schoenmaeckers gheen leer en moegen wercken, ten zy dattet gekeurt ende volloyt es, ende dat vp die boete van drie ponden zwarten, te weeten, de twee deelen tot behouff van myn Heer den Bailliu ende tderdendeel tot behouff van St. Crispin en Crispiaens gilde. Voort zoe sullen die zelue schoenmaeckers ofte loyers gehouden weesen te betaelen den keurmeesters van elck deecken hnyen te keuren een stuuer, ende van elck deecken pyncken een groetgen, ende vande kalffs vellen een oertgen.

VI.

Item voort wanneer dat compt den auondt ende dach van St.e Crispyn ende Crispiaen, soe sullen alle die gildebroeders gehouden weesen dien auondt ende dach mitten gilde ter kercke te commen ende weederomme met tvoors. gilde thuys te gaen, ende oeck vpten zeluen dach met malcanderen te eeten, ende off zy commen ofte nyet, sullen euenwel gehouden weesen te geuen, ofte heur huysvr.e in

---

[1]) In margine staat een geroijeerd art. luidende: Item dat alle coomans vleyshouders, garreelmaeckers ende bloeckmaeckers ende diergelycke persoenen, die eenich ruych leer cochten, dat vuyt Hollant ofte Zeelant hier binnen valt, die sullen gehouden weesen int voorsz. gilde te commen, cost ende last te dragen mette gemeen gildebroeders.

heur stede seynden, vp die verbeurte van drie groot, ende dat te betaelen binnen twee dagen daer naer, vp die verbiedynge van heur werck.

VII.

Item ende waert by alsoe dat God genoechde dat daer eenige gildebroeders ofte haerluyder huysvrouwen sturuen, soe sullen die gemeen gildebroeders een weete hebben by haer boode voor een zeecker vre, om mit die doede ter kercken te commen offeren ende weeder mede thuys te gaen, vp die verbeurnisse van drie grooten als bouen.

VIII.

Voorts waert saecke datter eenich vreemt leer van buyten quame ende eenighe gildebroeders gadinge daer inne hadden omme tzelue te coepen, soe en sal hy tzelue nyet moegen coepen, voir ende alleer die boode omme geweest ende gedenunchieert sall hebben den gemeen gildebroeders ende hemluyden beteyckent sal hebben die vre ende plaetse daer men tzelue leer sal vercoopen. Ende wye alsdan nyet en quaem, en soude paert noch deel hebben ant voorsz. leer; behoudelicken indien die voorsz. gildebroeders tzelue leer nyet en coepen, zoe sullen die poorters ofte andere, die int gilde nyet en zyn, tzelue leer moghen coopen, zonder gehouden te weesen int gilde te commen.

IX.

Item noch soe sal elck gildebroeder gehouden weesen jaerlicx te betaelen tot behouff vant voorsz. gilde drie stuuers.

Ende wandt wy willen, dat alle deese voorsz. poincten ende articulen vanden voorsz. gildebroeders ende haeren naecommelyngen onverbreekelycken van nu ten euwygen dage onderhouden sullen worden, soe hebben wy des tot eenen oirconde der Stede zeegel hieronder aengehangen, in crachte ende in waerden van onssen grooten zeegel ad causas, ende by faulte ende gebreecke dat wy anders geenen zeegel en hebben, vpden XXIII^{en} Septembr. anno 1561.

In 1544 werd door de Brielsche Regeering het volgende besluit genomen:

»Up huyden is geconcludeert ende geslooten by Oudt ende Nyeuw Gerechte der stede vanden Brielle angaende den schoenmaickers van Rotterdam, roerende de contre presentacie, by hemluyden gedaen, datmen de zelue accepteeren zal ende hemluyden consenteeren te staen neffens ons schoenmaickers vp de oude gewoonlicke plaetse, daer zij nv staen, behouden altyts onsse schoenmaickers voor, om alle voirder costen ende processen te schouwen. Actum den v^{en} Septembris 1544".

In 1561 was de stad evenwel met de schoenmakers van Rotterdam in proces. Eene Res. van 8 Nov. 1561 luidt: »Up huijden desen VIII^{en} Nov. 1561 soe hebben dije vanden Gerechte gecommitteert Engelbert van Jaersuelt omme te reijsen inden Haige met een vande schoenmaeckers, omme de zelue schoenmaeckers addresch ende behulpelijcheyt te doen aen Mr. Jan van Treslong, der Stede advocaet, ende de saecke jegens de Stede ofte schoenmaeckers van Rotterdamme te helpen defenderen voer Commissarissen ofte anders, zulcx alst van noede sal zyn". Den 19 Jan. 1602 werd deze Res. genomen: »Geordonneert Lenert Mathijsze burgermeester-tresaurier te betaelen aen Joost van Rhijn, deser Stede procureur, de somme van LXIII £ X sc. te XL grooten tot betaelinge vande costen vanden processe tusschen de hooftmans ende dekenmeesters vant schoenmaeckers gilde deser Stede ende die van Rotterdam, daer inne dese Stede es gecondemneert".

Eene Res. van 17 Dec. 1583 luidt: »Upt versouck vande deeckemeesters van Sinte Chrispijn ende Crispiaen es by mijnen Heeren den Bailliu, Burgemeesters ende die vanden Gerechte verstaen ende geordonneert, dat de costen, althans gedaen int voorsz. gilde, bedraegende de man vijff stuuers, by hemluyden zal werden geint aenden onwilligen mit ghijselrecht, ende dat zij van nv voorts aen jaerlicx als zij teeren, costen zullen moegen doen tot zes stuijvers toe de man, twelcke de absenten soe wel als de presenten zullen gehouden zijn te betaelen; ende wes costen zij meer doen zullen, den presenten vpt mael alleen betaelen, ende van nv voorts aen haer pennyngen ende boeten innen mit ghijselrecht".

Den 27 Maart 1623 besloot de Vroedschap 't volgende: »Es opte requeste vande schoenmaeckers van Crispijns ende Crispiaens gilde geaccordeert ende accorderen dselvige mits desen, dat het

deuijtgen, van outs opte gemaecte schoenen gestelt, ten proffijte van hen suppl^ts. gilde sal mogen werden ontfangen ende ten behouve vant voorn. gilde sal mogen werden geemploeijeert, ende dat van nu aff niemant van buijten alhier eenich werck sal mogen aannemen te maecken op leverantie, t'sij aende burgeren alhijer, soldaten ofte lantluijden, op verbeurte vant gemaecte werck ende een boete van drie guldens, telcken te verbeuren; ordonneren de deeckenmeesteren vant voorn. gilde haer previlegie te onderhouden naer den inhouden derselver".

H. DE JAGER.

Hulsterambacht (vgl. XII, 201, 267, 301, XIV, 103, 162—197). In een »Registre omme Burcgm̄rs en Scepenen van den lande van Hulsteram̄b, inhoudeñ de Schependom̄e zichtent den jaere XVC ende Een, met diversche privilegien, ordonnañ, senteñ ende lovēl costumen, ghescreven ende ghecollecteert bij Martin Coolbrandt [1]), greffier vañ zelven ambachte in 1576", trof ik aan de door den griffier mr. J. van Gelre afgeschreven resolutiën der Staten Generaal tot aanstelling van den magistraat van Hulsterambacht »naer de glorieuse reductie der stede van Hulst" tot in 1662.

A. *Burgemeesters.*

Pieter Nuijts 1645, 47, 48 [2]).
Franç. van Zijl 1649, 50, 51 [3]).
Joh. Lentinck 1652, 53, 54, 58, 59.
Pieter van Beaufort 1655, 56, 57 [4]).

---

[1]) Martin Coolbrandt zal wel de broeder, zijn van den bailluw Jacob wiens grafzerk nog in de kerk ligt, den hevigen vervolger der eerste hervormden; zoo 'k meen was hij geboren te Brugge.

[2]) P. Nuyts ontmoet ik in de trouwboeken als Nuytens, ondertr. 6 Maart 1649 met Agnes Granier van Gent, wonende te Middelburg.

[3]) In Jan. 1650 huwde Antonij de Huybert j. m. van Zierikzee, kap. overl. 1659, Helena van Zijll j. d. van Asperen overl. 1658. De twee schepenen van Zijl kwamen misschien ook van Asperen.

[4]) In de tegenwoordige R. K. kerk ligt nog de grafsteen van den eersten hier te lande gekomen de Beaufort.

»Sepulture van dheer Pieter de Beaufort commissaris ordinaris van de monsteringe ten dienste van de vrije Vereenichde Nederlanden en in

Arnout Macaré 1660, 61 [1])
Filips van Zijl 1662.

B. *Schepenen.* 8 Nov. 1645.
Corn. Brandwijck 45 [2]).
Sebast. Misepadt 45.
Joh. Lentinck 45—51, 55—57, 60—62.
Joh. Goiel 45 [3])
Adrn Pleune 45, 49.
Flor. Hendricz 45, overl.; in zijne plaats
Jan Adries.
Franc. van Zijl 4 Sept. 47, 48, 52—54.
Adn Harinck (Dharinck) 47—49.
Mar. de Vos 47.
Jacob Cornet 47, 48.
Balthasar van der Seykens (?) 47—50.
Gijsbrecht Pietersen in Kruispolder 27 Juni 48—50.
(In 1550 komt hij voor als G. Pietersen Doesburch).
Corn. Crieckaert 18 Aug. 1649—53.
Jacob de Vriese 9 Sept. 1650, 55, 56 [4]).
Pr de Beaufort 50—54, 58—60.
Pr Nuyt 19 Aug. 1651—55.
Arn. Macaré 51—59, 62.
Jan Jansen Portugael 51—55.
Ad. Wielant 20 Aug. 54, 56—62 [5]).
Filips van Zijl 5 Juli 55—61.

---

sijnen tijde burgemeester van Hulsterambacht, † 1 Jan. 1661 ende jongvrouwe Anna de Colve sijn huysvr.... die † is 5 April 1657. Wapen van de Beaufort en de Colve: d'arg à la croix de sable ch. de 5 hures de sanglier d'or.

[1]) Arnoud Macaré j. m. van Middelb. deed ondertr. 6 Sept. 1647 met Hillegonda Boogaerts j. d. won. 's Hage.

[2]) Corn. Brandwijck was geh. met Mayken Paus.

[3]) In de Herv. kerk te H. ligt nog een grafsteen van Jan Hoiel, griffier der stad Hulst, + 16 Aug. 1666 Of hij dezelfde is als de schepen Jan Goiel, durf ik nog niet beslissen.

[4]) Jacob de Vriese (van Tholen?) huwde 14 Juli 1654 te B. o. Z. Dina Drabbe.

[5]) Familie Wieland ontmoet ik reeds in de vroegste tijden te Hulst.

Corn. Houttuyn (auditeur) 5 Juli 56, 57 [1]).
Ant. van Someren 15 Juni 57—59.
Hend. Boidin 2 Juli 58.
Gerrit [Gerard] Snel 8 Juli 59—62 [2]).
Benj. Bevers 19 Juli 60—62.
Hend. Poulier 29 Juli 61 [3]).

C. *Verschillende ambtenaren.*
Mr. Johan van Gelre, griffier 45 [4]).
Filips Ernst Vegelin, baillu w en schout 45—57 [5])
Sigismund Limmer, luiten — baillu w 15 Maart 46 [6]).
Mr. Roeland Cau, baill. en schout 29 Dec. 1657, beëedigd 2 Jan. 58.

Nav. XIV, 197 en verv.: Mr. Jul. van Aitsma is van Aitzema geh. met 1° Adra de With, 2° Suza Porcelius, ged. 18 Juni 1655 dr v. pred. Matheus en Lucretia Gallieris.

Adr Bake werd ged. Hulst 26 Jan. 1688 uit David en Catha van der Slaert, hij huwde 29 apr. 1728 Petra Christina Spiering, wed. pred. Antie Bomble van Hontenisse.

Eewoud Jacob Streso werd ged. 28 Maart 1710 en mr Lod. Hilligs Streso werd ged. 3 Feb. 1708 uit.......? Streso kapitein en Alida Agnus Wierts (begraven 1 Maart 1763).

Emanuël Casper Jacobus Paris ged. 21 Oct. 1742 uit pred. Willem Paris en Joha Theoda Streso; huwde Catba Jaca Bodel, denkelijk dr van schepen Johan Paul Bodel.

---

[1]) De auditeur Corn. Houttuijn komt in 1657 voor als geh. met Joha van Berchem.

Deze of eene andere Joha van B. won. 's Hage deed ondertrouw 23 Nov. 1647 met den auditeur Glaude La Main.

[2]) Gerard Snel, niet Huel (*Nav.* XIV, 192) overl. 1 Oct. 1664.

[3]) Hendrik Poulier was geh. met Louise de Beauger, zijne dr Maria huwde den schepen Joh. van Leyen.

[4]) Mr. Johan van Gelre van Tholen, licentiaet in rechten, was geh. met Pieta Geviters (?) van Dordt.

Geslacht van Gelre stierf uit in het geslacht van Vrijbergen van Westerschouwen.

[5]) Filips Ernst Vegelin van Claerbergen was geh. met Helena Cunera van Amama.

[6]) Sigismund Limmer werd begraven 18 Oct. 1659.

Albertus van Twist, ged. 27 Aug. 1699; hij was de zoon van Pontiaen van T., burgr van St. Jansteen en zijne 1e vrouw Sara Schoock, met zijne tweede vrouw Lidia van Overschie wede schepen Francois Denick, huwde hij 13 Feb. 1720. — Hij is, meen ik, de stamvader der familie Duijmaer van Twist.

Albert huwde 4 Sept. 1724 te Willemstad Christina Cornа van Wezel, geb te Rotterdam.

Pascasius de Graeuw was geh. met Geertruida Gordon.

De schepen Stavynck zal wel moeten zijn Adr. Harijnck of Dharinck.

F. CALAND.

Laurens Janszoon Coster. Het standbeeld van dezen man op de Groote Markt te Haarlem, op wien deze stad rechtens roem draagt, werd 18 Juli 1881 des nachts te 12 ure door de uitgevers van de Spaarnebode met een lauwerkrans versierd, ter herinnering aan de feestelijke plaatsing van dat beeld, 25 jaar geleden.

Kerkelijke uitgaven. De kerk te Markendaal op de haven te Breda, in deze eeuw gesloopt, had onder anderen de volgende posten ten haren laste.

Margrieta Vertolen, in qualiteijt als costersse van dese kercke comt 's jaers 26 gl. voort vegen en schoonhouden vañ kerck en het kerckhoff, alsmede voor het uijtwieden van het gras op het selve kerckhoff. Verscheynt 1en November 1720.

Arent van Reenen heeft 's jaers van dese kercke een tractement van 25 gl. voor het opwinnen van het orlosie deser kercke, verscheynt 1en Januarij 1720.

De drije Bidders deser stadt hebben 's jaers een tractement van 12 gulden van dese kerck voort ophaelen van de begraffenisse penninge. Verscheijnt den 1en january 1720.

Urselina Bredana Zeemans heeft van dese kercke een tractement van 80 gl. 's jaers in qualiteyt als organiste, wort mette half jaer ontfangen. Verscheynt 21 january 1720. Voor desen heeft de stadt hierin betaelt 40 gl.

Jan Barentse treckt 's jaers van de kerck eene somme van vijff gl. sijnde voor het over ende wederom brengen van den trouboeck

daer de kerckelijke proclamatien van de bruygoms en de bruyts mede wort affgelesen. Verscheynt 1en meert 1720.

Margrieta Vertolen in qt als costerinne van dese kerck treckt 's jaers drije gl. voor het schoonhouden van het ocsael daer den orgel op staet. Verscheynt 1en juny 1720.

Groote kerk.

Betaelt aen Pr Stockelmans een jaer Tractement als organist en blasser ofte treeder van de Blaasbalken van den orgel, verschenen den 10 october 1746, volgens quitantie *f* 24.

Aan den koster voor het luijen bij het begraven van den Prins *f* 400 a°. 1748.

BACKER VAN LEUVEN.

Eenige Luthersche predikanten (XXX, 231, 456, 545—547).

Te Bergen op Zoom teekende ik aan:

Johannes Albert Zeitfeldt, pred.

Gijsberta Sofia Monninck (zuster van Petrus Alb. te Zierikzee).

1. Petrus Alb. Godefridus, ged. 3 Juli 1757.
2. Victor Albert, ged. 3 Dec. 1759.
3. Car. Christ. Caspar Louis. ged. 4 Nov. 1761.
   (get.) Graaf van Nassau Weilburg en Caspar Louis Kerkstein, woonachtig te Arnhem.
4. Abraham, ged. 26 Febr. 1764, † 6 Jan. 1780.
5. Dorothea Louisa, ged. 25 Jan. 1769.
6. Franz, ged. 6 Dec. 1771.

P. J. Andreae noemt in zijne Geschiedenis der Evang. Luthersche Gem. te Zierikzee den 7en predikant aldaar Petrus Albertus Moninc uit 's Hage. Ik weet niet zeker of »Zeitfeldt" de ware lezing is; soms kwam het me voor alsof er »Hechfeldt" stond.

Justus Ernst Steuerwaldt, prediger,

Lucia Dam.

Johs Herms Fredrich, ged. 6 Feb. 1801; Get. Johs Herms Steuerwaldt, pred. te 's Hertogenbosch.

Christn Heinr. Gottlieb 24 Juni 1802.

Maria Catha Lucia 25 Oct. 1808.

F. CALAND.

VRAGEN.

De komeet van Biela. Ik teekende aan dat krachtens bekendmaking van de professoren Klinkerfues en Galle, de meteoren, die 22 Nov. 1872 in zoo groote menigte zijn waargenomen, stukken waren der komeet van Biela, met welke de aarde in botsing is geweest. Heeft men er later nog iets van gehoord?

G. P. ROOS.

Clovet Capurim. Zie zijn brieven vermeld *Nav.* XXVIII, 331. Wie was hij?

De Jezuiten op het schavot. Aldus luidt, volgens *Nav.* XXVIII, 331, de titel van een Fransch boek, dat de 's Gravenhaagsche magistraat a° 1648 uit den boekwinkel van Jan Veely aankocht ten behoeve van den stadsbaljuw. Wat was dat voor eene gebeurtenis?

Mallemorie. *Nav.* XXVIII, 351 leest men van de »Pruisische Mallemorie", a° 1782, 83. Wat is dat voor een woord, en wat werd er in onzen Patriottentijd mede bedoeld?

Sas. *Nav.* XXXI, 181 herinnert aan de beteekenis van dezen geslachtsnaam, voorkomende ibid., bl. 327. Nu leest men in »De Valkenier van den Vogelenzang" door E. Gerdes, een verhaal tijdens het leven van Jan I 1296—1300, bl. 57, van leden uit de edelste Hollandsche geslachten, in 1298 op het door Dirk van Wassenaer gestichte huis Zandhorst (in de heerlijkheid van Wassenaar in Rijnland niet ver van Zuidwijk en Raaphout) vergaderd, teneinde het overwicht te fnuiken, dat, naar hunne meening, Wolfert van Borsele (tot Veere en Zandijk) over den jeugdigen, pas uit Engeland teruggekeerden vorstenzoon (Jan I) zich aanmatigde. Onder die Hollandsche edelen wordt o. a. vermeld Zassenem. Hij moet een sterk slot bezeten hebben, want zijn kasteel werd geschikt gekeurd om er zelfs eenen Wolfert van Borsele als gevangene te herbergen [1]). Zassenem nu zal wel zijn

[1]) Toen gezegde edelen den heer van der Lane nopens een te beramen aanslag op Wolfert v. Borsele lieten polsen, gaf deze ten antwoord »Sustine et abstine" (lijd en mijd); zie *Nav.* XXIV, 21.

»Zassenheem", en dit kan dan òf »woonverblijf van Zasse, Sas", òf (vgl. *Nav.* XXXI, 327) »woonverblijf bij de sluis" beduiden. Welke beduidenis is hier de ware? Kan dit uit Holland's aloude historie worden opgediept? Zoo niet eene sluis, maar een lid van een geslacht Zasse den naam schonk aan »Zassenheem", klimt dit geslacht tot hoogen ouderdom op. Wat is er bekend van een Hollandschen edelman van Zassenem uit de dagen des teederen zoons van graaf Floris V? Heeft gezegde auteur het huis Sassenheim (d. i. Saksenheim) voor oogen gehad?

De planeten Saturnus en Vulcanus. Volgens eene waarneming door den sterrekundige Vinot Februari 1878 gedaan, zou de ring van Saturnus verdwenen zijn. Is dit sedert bevestigd?

Pozzo en Wolff ontdekten in 1878 de sedert twintig jaren door Leverrier aangekondigde, doch reeds lang vermoede binnenste planeet Vulcanus met een omloopstijd van 28 dagen. Zijn deze ontdekkingen sedert bevestigd, en kan men meer omtrent haar mededeelen?

G. P. ROOS.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

De voormalige heerlijkheid Beugelskamp. De naam komt in de oorkonden voor als Woelyescamp, Boelyskamp, Boelyescamp, Bolijscamp, Boelgescamp, Boelscampe, Boelsscampe, Bogelscamp, Bögelscamp, Boegelscamp, Bülscamp of — kamp [1]). Met de erven Beugelskamp en het Broekhuis (Broichues) in het kerspel Denekamp (Degeninchem of Denichem) onder het gericht van Ootmarsum komt het eerst voor als beleend *Aleid van Heijden* onder hulder-

[1]) In het opstel van Mr. J. I. van Doorninck, »Overijsselsche Plaatsnamen", in *Bijdragen tot de Geschied. v. Overijssel,* VII, 30, wordt »Boelyescamp" als de oude, »Boegelskamp" als de latere naam der havezate opgegeven. Doch zou »Woelyescamp" (*Tijdrekenkundig Register op het oud prov. archief van Overijssel,* IV, 359) niet ouder zijn?

schap haars echtgenoots Egbert van Heyden 20 Oct. 1457. Na haren dood wordt haar zoon *Gijsbert van Boningen*, — is zij als weduwe v. Heyden hertrouwd met eenen van Boningen, of heette zij van zichzelve v. Boningen, zoodat Gijsbert den naam zijner moeder aannam? — 14 Aug. 1481 in tegenwoordigheid van Roelof van Bevervoorde, hofmeester des Bisschops van Utrecht en Gerrit van Zuylen van Blickenborg beleend. Denkelijk kwam *Herman van Heijden* tegen deze beleening op, want ook hij werd, na doode zijner moeder Aleid v. Heyden, insgelijks in tegenwoordigheid van twee Bisschopsmannen, te weten straksgenoemden R. v. Bevervoorde en Derk v. Voerst, huismaarschalk des Bisschops, 9 Sept. deszelfden jaars beleend.

Beleend *Agnes van Boeningen*, na doode haars broeders Gijsbert v. B., 13 April 1488 onder hulderschap van Willem van Poelwijk, in tegenwoordigheid van Johan van Hemert, Berend Utenenge en Johan Wijchers. Zij draagt de erven tenzelfden dage over aan *Herman v. Boeninge*, die ze 22 Febr. 1491 overdraagt aan *Margriet v. Zweten*, onder hulderschap van haren man Johan Olger in tegenwoordigheid van Meester Michiel Gerrit Michielszoon en Johan van Leiden. Zij 28 Nov. 1496 opnieuw beleend (na doode van bisschop David v. Bourgondie) als voren (22 Febr. 1491) in tegenwoordigheid van Goert van Reede en Willem van Doetinchem. Zij 13 Dec. 1519 op nieuw beleend (na doode des bisschops Frederik van Baden) in tegenwoordigheid van Mr. Evert v. Ensse en Otto v. Doetinckum. Bij overdracht van Margr. v. Zw. en Johan Olger, echtelieden, is *Frederick v. Twickelloe* 24 Dec. 1519 (in tegenwoordigheid van Ernst v. IJssendoren en Willem v. Doetinchem) beleend. Dezelfde op nieuw beleend 24 Febr. 1526.

Wij geven nu verder gaarne het woord aan onzen Duitschen medewerker Johan Theodoor de Raadt, die ons toezond wat hier volgt.

Am 2 Dec. 1531 wird *Frederik v. Twickelo*, Ritter, Drost zu Rheda, Herr v. Hengelo, mit Boegelskamp und Broekhuis belehnt. Im Jahre 1544 verpachtet derselbe diese beiden Güter auf vier Jahre Dauer an den Ehrbaren Albert Steenhouwer gegen eine jährliche Pacht von 75 Gldgl (à 28 st.). Sein Sohn u. Erbe *Aloff v. Tw.* erhält die Güter durch Belehnung v. 17 april 1546, an welchem

Tage Frederik v. T. bereits verstorben war. De dato 11 april 1550 Schloss Vollenhoe belehnt im Auftrage Kaiser Karls V Maximilian v. Egmond den *Aloff v. Tw.* mit dem Hofe zu Weeding in der Herrschaft Borckloe und den Erben »Boelgeskamp u. Broeckhuysen". Genannter Aloff v. Tw., Herr v. Hengelo, Boegelsk. etc. (bereits 3 mal verwittwet [zuerst war er mit Magdalena Turck [1]), 2) mit N. Keppels u. 3) mit Barta v. Overhage vermählt gewesen] heirathete in hohem Alter am 9 Juni 1582 Wijssa (Sophia) v. Holthe (tr. Peter u. Aleijd v. Krijte). — Am 24 April 1591 testiren diese Ehegatten — nach erhaltener Erlaubniss bezüglich der Lehne seitens des Statthalters François de Verdugo und des Lehnstatthalters Evert von Ensse, deren formelle Kaiserliche Bestätigung d. d. Brüssel 2 Mai 1591 erfolgte — über ihr Vermögen und zwar wie folgt. Seine beiden Töchter aus der ersten Ehe mit M. Turck, Helwich und Lucia, werden mit Geld abgefunden, u. sein ebenfalls aus dieser Ehe hervorgegangener Sohn, Frederik v. Twickelo erhält die ganzen übrigen Besitzungen mit Ausnahme der folgenden, die *Wijssa v. Holthe* seitens ihres Gatten, falls sie ibn überlebe, vermacht werden: »die Havesathe genoempt die Boelscamppe met sijn toebehoeren, te weeten Bouwlant Weyden Gaerden ende andere Landerijen Visscherijen ende alle andere alsulcken Gerechticheijden als daer tho behoeren. Hierbeneffens noch het Erf Broekhuisen mit alle zijn Bouwland, Weijde, Heijde, Water olde en nieuwe thobehoeren ende mit het holt ende Bosch daertoe behoerende", die Erben Sumbeke, Kirchspiel Denecum, u. Segerdinck zu Noortduringe, beide im Gericht Oetmerssum, die Erben Hassinck zu Boeningen u. Gesselinck gelegen in der Lütte, Gericht Oldenzael; ferner alle beweglichen Güter, Mobilien etc. auf Boegelscamp und Hengeloe u. in der Behausung zu Oldenzael. Ausserdem sichert Aloff v. Tw. seiner Gattin noch verschiedene andere Vortheile zu, unter anderen den dass sie nach seinem Tode ein Jahr lang auf Hengelo wohnen u. ihr Leben lang alle Früchte dieses Gutes geniessen solle. — Entweder im selben Jahre oder im darauf folgenden 1592, starb Aloff v. Twickelo. Seine Wittwe, Wijssa v. Holthe vermählte sich wenige Zeit nach seinem Tode, 1592, wieder

[1]) Vgl. Bijlage I, in een volgend nummer.

mit Ruart von Craenhals und Hottinga, J. U. D. und General-Auditeur des Könings v. Spanien [1]). Wegen der Nachlassenschaft ihres ersten Gatten entspann sich ein heftiger Streit da Frederik v. Tw. das Testament seines Vaters nicht anerkannte. Am 25 Mai 1591 nimmt er vor Richtern von Oetmerssen Besitz des Hauses Boeliskamp mit allen dazu gehörigen Gütern, erfreute sich desselben indess nicht lange, denn schon am 23 Dec. desselben Jahres wird *Ruart von Craenhals und Hottinga* als Bevollmächtigter der W. v. H., Testamentserbin v. Al. v. Tw., mit Boelskamp u. Broekhuysen v. Evert v. Ensse, Rath in Overijssel, Drost v. Drenthe u. Coeverden, belehnt. Fr. v. Tw. ruhte indess nicht und wusste es durchzusetzen dass ihm am 4 Oct. 1592 die Güter wieder zugesprochen wurden. Die wirklichen Erben, W v. Holthe mit ihrem neuen Gatten schienen indess hiervon durchaus keine Notiz zu nehmen, sondern hielten die beiden Güter in ihrem Besitze.

Bald nach dem Tode Aloffs v. Tw., der von seinen drei letzten Frauen nur geringe Mitgift erhalten, hatte sich herausgestellt, dass derselbe grosse Schulden hinterlassen hatte, die nach der Testamentsabfassung seinem Sohne Frederik zur Last fielen. Die Gläubiger wurden bald dringend und beanspruchten Befriedigung ihrer Forderungen. Am 14 Juli 1592 bekundet der Richter Diderik Engelkens, dass Fr. v. Tw. die Creditoren, welche die Lehngüter mit Execution bedrohen, aus seinen Allodialgütern zufrieden stellen werde. Letzterer setzt alle Hebel in Bewegung um seine Stiefmutter und R. v. C. aus seinem vermeintlichen Eigenthume zu entfernen und erstere zu zwingen, einige Kisten mit wichtigen Briefschaften, die von derselben vom Hause Hengelo entfernt, wieder auszuliefern. Der Process wird Jahre lang fortgeführt, und schliesslich wendet sich Fr. v. Tw. am 27 Oct. 1597 Schutz flehend an

[1]) Annotationen des Kön. Span. General-Auditors v. Craenhals u. Hottinga: »Dit sijn de Landerijen tot Boelgeskamp ende het Broeckhuys gehorende, so die 1591 ende 92 uytgedaen sijn geweest, als mij die Coster van Dennickamp overgelevert heeft. De grote Kamp bij den Huyse. De kleine Kamp Broeckhuyses Esch De Fredekamp. Een weide bij den Fredekamp. Dat nije land bij den Huyse. Twee medekens (weerdekens?) Broekhuyses mathe. Broekhuyses Gaerden. Die Boelgeskamper weide. *Nota* — noch hoort tot den Boelgeskamp een stucke Lands leid op den Broekhuyses Esche. Noch ene mate de Boelgeskamp geheten.

den Prinzen Moritz von Oranien, an welchen am selben Tage der Graf Arnold v. Bentheim, dessen Drost zu Rheda Fr. v. Twickel ist, ein Schreiben zu Gunsten seines Dieners richtet. Fr. v. Tw. bittet den Prinzen, ihm gegen seine Stiefmutter, die seinen hochbetagten Vater geheirathet und ihn »als er tzu kindtsheijt gerathen waer", zu einem Testament zu ihrem Vortheile bethört habe, zu seinem Rechte zu verhelfen. Dieselbe habe sich »intra annum luctus" mit einem »verlaufenen holländischen Rechtsgelehrten" vermählt und in Gemeinschaft mit demselben die auf ihn von seinen Vorfahren überkommenen adligen Lehen Boelskamp und Broeckhuijs, sein Haus in Oldenzael und ihm gehörige wichtige Documente in Beschlag genommen. Der Prinz verwendet sich für den Petenten bei dem Magistrat von Oldenzael, und nicht zu lange Zeit nachher wird ein gerichtliches Urtheil zu Gunsten des Fr. v. Tw. ausgesprochen. Die Gegenparthei legt indem hiergegen Einsprache ein und bewirkt, dass Ernst v. Ittersum, Drost von Twente, am 11 Oct. 1600 den Process zu ihren Gunsten entscheidet Am 3 Sept. 1592 machten die Ehegatten R. v. Cr. u. Wyssa v. Holthe ihr Testament. Die von seiner ersten Frau, Lutgerdis von Schooten hinterlassenen liegenden Güter in Holland waren bereits früher seinen mit derselben erzeugten vier Kindern zugefallen. Da derselbe in der Ehe mit W. v. Holthe keine Kinder erhielt, so fallen Bögelscamp u. Br. an die Nichte der Letzteren, Gerhardina v. Holthe [2]) (Tr v. Gerrit, Burgermeister v. Deventer, u. seiner zweiten Frau Marg. Schulten, hernach Wittwe v. Botnia), welche am 6 Oct. 1603 mit Jonker Gerrit Voet (Sohn von Gerhard V. u. Anna Stuerman) ein Ebebundniss schliesst. Wijssa v. H. scheint in der ersten Hälfte des Jahres 1607 gestorben zu sein — ihr letzter Gatte war bereits früher verstorben — und am 19 Februar 1608 wird Jr. *Gerrit Voet* als man und mombaer seiner Hausfrau Gerh. v. H., Erbin und Lehnfolgerin von Wijssa v. H., von Roelinck, Lehngriffier von Overijssel, mit sicheren Gütern und Erben gen. Bolgescamp und Broeckhuijsen belehnt.

Er sollte sich indess seines Besitzes so bald nicht in Ruhe zu erfreuen haben, da Frederik v. Tw. den Verlust der Güter immer

---

[1]) Vgl. Bijlage II.

noch nicht verschmerzen konnte. Er agirte auch gegen den neuen Besitzer weiter, und es scheint, dass solches mit Erfolg geschah. Nachdem am 9 April 1611 die Stände von Overijssel Gerrit Voet abermals mit Boegelscamp u. Broekhuis belehnt, erscheint bald darauf *Friedrich von Twickeloe* wieder als Herr der Güter. Am 15 Juni 1607 hatte derselbe, da er keine Leibeserben besass, seine Rechtsanspruche an die ihm von seiner Stiefmutter »nichtswürdig und widerrechtlich vorenthaltenen Güter Boelskamp, Broeckhausen, Sombeke, Seggerdink, Hassing und Geselinck" an Rodolph v. Twickeloe zu Havekesbeke abgetreten. Letzterer muss indess nicht zu lange Zeit darnach gestorben sein oder aber auf die Processführung verzichtet haben. Am 21 Jan. 1615 cedirte Frederik v. Tw. seine Ansprüche an seinen Vetter *Johan von Twickeloe.* Am 25 Oct. 1616 wird derselbe zu Campen von Ritterschaft und Städten v. Overijssel mit Boegelscamp und Broeckhuijs und dem Lüttekehuis zu Doiringen belehnt, von welchen Fr. v. T. am 2 Juni 1616 dem Committirten gegenüber Abstand genommen hatte.

Selbstredend ist Gerrit Voet hiermit nicht zufrieden und kämpft auf dem Wege des Rechts gegen Johan v. Tw., um wieder in Besitz seiner Güter zu gelangen. Am 2 Dec. 1630 stossen die Mogenden Herren Deputirten v. Overijssel das frühere zu Gunsten Twickelos gefällte Urtheil um und cassiren seine Belehnung als gegen die Landesplacate geschehen. Obwohl nun Joh. v. Tw. am 28 Janr. 1631 gegen diese Sentenz appellirte, und der Rechtsstreit fortdauerte, behauptete sich *Gerrit Voet* doch im Besitze seines Eigenthums [1]). Am 14 April 1652 setzt derselbe mit seiner Gatten G. v. H. ihren Sohn Jonker Wolter V. zum Universalerben ein. Dieser erhält die Lehen Boegelscamp, Broochuijs, Remerdink und sichere Zehnten, genannt die Holthens Zehnten respective an die Landschaft Overijssel, Aebtissin von Essen und Jonker Schaep ten Dam lehnrührig; ferner das Lehen Warburch in Veluwe zu Oene gelegen, das Allodium »Hof Geert", Gericht Enschede. Seine Schwester Sophia Voet, welche sich gegen den Willen ihrer Eltern mit einem gewissen Nijkercke vermählt hat, soll nach dem Tode der Letzteren von Wolter jährlich 200 Caroligulden, sowie die

[1]) Vgl. Bijlage III.

Einkünfte der Erben Geerdink (Geerdink und Hof Geert hatte die Mutter Gerhardina v. Holthe von ihrem Stiefbruder Frederik von Bottnija geerbt) und Beernink ad vitam erhalten, falls sie keine Kinder hinterlasst Im anderen Falle sollen diese beiden Güter auf ihre Nachkommen übergehen. — Am 22 April 1652 treten Gerrit Voet u. Gerh. ten Holthe an ihren Sohn Wolter Voet Boegelskamp, Broeckh., Geerdinck, Beerninck, Remerdink und sichere Zehnten in Wesepe, Bauerschaft Averlo, ab. Am 26 April 1652 belehnen die Stände v. Overijssel Jr. *Wolter Voet* mit Boegelscamp u. Broekhuis. Derselbe hatte am 8. August 1638 zu Deventer mit Johanna Bruins († 1678, Tr v. Lucas u. Mechteld Stuerman) ein Ehebündniss geschlossen, und war ihm bereits am selben Tage von seinen Eltern Bögelskamp als Aussteuer gegeben worden. Am 18 Juni 1686 belehnt Wilh. Heinr. Prinz v. Oranien und Nassau im Namen der Stände v. Overijssel durch Jacob v. Coeverden zu Stuiveler, den Jonker Wolter Voet zu Boegelskamp von neuem mit den Erben Bögelsk. u Broekhuis.

Wolter Voet starb 1678 und wurde am 15 Sept. dieses Jahres von seinen Erben die Gütertheilung auf Bögelscamp vorgenommen. Als ältester Sohn erhält Gerhard Adolph Voet »het huijs Bögelscamp met alle ap- en dependentien van dien en anhorige Landerijen en Venen, voorts alle Gronden onder den Klockenslag van Denekamp gelegen, neffens die onder den voorss. Klockenslag mede uitstaende Obligatien, het halve Erve Broekhuijs met den Tiende, holtgewas en Broek, Erbe Schultenhof in Denekamp mit Zehnten und angekauftem Grunde, Erbe Seggerdink in Norddeuringen, die Erben Alerink, Olerink, Schalman und Mensman, Waerborg, Pletter, Westervoorde (letzteres lehnrührig an das Hans Dort) mit dazu gekauftem vierten Theil des Cranenslag, Antheil an Doorneweert und Welsemerweert, Haus, Stallung und Huerhäuser in der Polstraat zu Deventer.

Am 30 Aug. 1687 war Jr. *Gerhard Adolph Voet* bereits für Wilh. Heinr. Prinz von Oranien von Jacob v. Coeverden zu Stuiveler mit den Erben Bogelskamp u. Broekhuis belehnt worden. Dieser Gerh. Ad. V. hatte sich am 22 April 1686 auf Bögelskamp mit Johanna Sixta von dem Camp tot den Clooster (sie blieb bis zu ihrem Tode Nutzniesserin v. Bögelsk.) † 1729, Tochter v. Joan Sixtus v. d. C.

und Clara Helena v. den Boetzelaer [1]) vermählt, mit welcher er indess keine Leibeserben erzeugte. Beide Gatten sind in der Kirche v. Denekamp begraben [2]). Nach seinem 1692 erfolgten Tode fielen Bögelsk. und Broekhuis an seinen Bruder *Lucas Alphert Voet* († 8 April 1724) [3]), Domherr zu Deventer, der damit 9 Mai desselben Jahres von Jacob v. Coeverden belehnt wurde. Mit seinem Testamente v. 4. Oct. 1714 setzte derselbe zu seinen Universalerbinnen ein die beiden Töchter seiner Schwester Mechteld Lucretia Voet [4]), † 29 Sept. 1722, Wittwe des am 30 Oct. 1689 verstorbenen Herrn Wilhelm Jacob von Staverden zu Staverden oder Berghorst im Landgerichte Delden in Twenthe, nämlich Joanna Mechteld v. St. verheirathet mit dem Capitän Georg Stephan Cramer von Clausburch zu Goslar, und Gerhardina Margaretha von Staverden [5]) vermählt mit Alexander Wilhelm Baron von Raet [6]), und zwar indem er an Letztere Haus Bögelskamp u. Broekhuis praelegirte.

Alexander Wilhelm v. Raet, geb. Ulfft 25 Aug. 1679, wurde 17 März 1725 mit Bögelskamp u. Broekhuis belehnt. Er hatte 6 Jahre lang als Lieutenant im französischen Infanterie Regiment »Alsace" gedient, aus welchem er am 10 März 1712 ausschied, u. war später Commandant des fürstlich v. Kaunitzschen Schlosses und Landes Rietberg. Seine Ehe mit G. M. v. Staverden, war am 25 Oct. 1710 auf Staverden oder Berghorst geschlossen worden. — Die Ansprüche des A. W. v. R. auf Bögelskamp etc. wurden von einem Capitän Willem Hendrik v. Eeck, angeblichen Erben der Wittwe v. Gerh. Ad. Voet, Joh. Sixta v. d. Camp, Leibzüchterin auf Bögelskamp, angefochten. Der Process wurde durch einen Vergleich 11 Janr. 1737 beëndigt, u. blieb v. Raet im Besitze der Güter. — Seine aus der Ehe mit G. M. v. St. erzeugten Kinder sind:

1) Eleonora Wilhelmina Johanna, geb. 29 aug. 1711, † 6 Aug. 1789, Devotesse, begr. bei den Eltern.

---

[1]) De grafzerk met de kwartieren van v. Boetzelaer bevond zich in de kerk van het klooster Frenswegen, vgl. *Nav.* XXVI, 622.

[2]) Vgl. Bijlage IV. [3]) Vgl. Bijlage V. [4]) Vgl. Bijlage VI.
[5]) Vgl. Bijlage VII. [6]) Vgl. Bijlage VIII.

2) Wilhelm Jacob, geb. 27 Juli 1713, Canonicus regularis zu Bentlage bei Rheine, † 24 Aug. 1779, begr. bei den Eltern.
3) Johan Caspar Joseph, geb. 23 Febr. 1715 (*folgt*).
4) Everhard Johan Arnold, geb. 13 Oct. 1716, † 7 Dec 1790, erst münsterischer Lieutenant im Regiment v. Sachsen-Gotha, dann Geistlicher auf Bögelskamp.
5) Adrian Godfried Franz, geb. 21 Nov. 1718, † 10 Juli 1789 Domherr zu Haarlem, Pfarrer von Sevenhoven u. Nieveen Prov. Holland).

Am 5. März 1743 disponirte Alexander Wilhelm v. Raet mit seiner Ehegattin über sein Vermögen und setzte als Wittwer am 4 Febr. 1748 — seine Gattin war am 15 Mai 1745 gestorben — seinen zweiten Sohn Joh. Casp. Joseph, unter Vorbehalt standesgemässer Leibzucht für sich und Bedingung stricter Einhaltung seiner Verfügungen bezüglich der anderen Kinder, in Besitz des Vermögens. Er, Alex. Wilh., † 27 Nov. 1753 und wurde mit seiner Gattin in der Kirche zu Bentlage mit den Wappen

Raet	Herten
Staverden	Voet

begraben. Sein Nachfolger

Johann Caspar Joseph Baron *von Raet* [1]), Herr auf Bögelskamp, Berghorst, Hengeveld, Schwakenborg, Bergraet, Haselünne heirathete (Contract v. 6 Janr.) 19 Febr. 1745 Maria Helena Francisca Josepha Baronesse von Korff zu Suthausen (bei Osnabrück) [2]), Chanoinesse des adeligen Stifts Clarenberg, welche bereits am 6 Febr. 1748 verstarb u. in der Ueberwasserkirche zu Münster beigesetzt wurde. Er heir. in zweiter Ehe 6 Febr. 1748 (Contract v. 4 Oct.) 28 Nov. 1750 Juliana Wilhelmina von Bentinck zu Breckelcamp [3]), Chanoinesse des adligen Stifts [4]) zu Bockholt, geb. 16 Janr. 1717, † 18 April 1761. Seine Belehnung mit Boegelscamp

[1]) Vgl. Bijlage IX.

[2]) Vgl. Bijlage X.

[3]) Zie hare afstamming in *Nav.* XXX, 205, 206, en vgl. over Breckelkamp *Nav.* XXVII, 39. De liefhebber Meyling maakte in 1733 teekeningen naar het leven van de huizen Breckelkamp en Beugelskamp, nog aanwezig in het Prov. Overijsselsch archief te Zwolle.

[4]) Van St. Clara, *zie Nav.* XXVIII, 360.

u. Broekhuijs fand am 21 März 1760 statt. Joh. Casp. Jos. v. R. war Oberst-Lieutenant (Lieut. Colonel) des Bischoffs von Münster und Kammerherr des Kurfürsten von Köln. Am 1 Aug. 1751 testirte er mit seiner zweiten Gattin und am 3 Sept. 1795 fand zwischen den Erben, nach seinem am 17 April in Folge von Alterschwäche eingetretenen Tode, die Gütertheilung statt. Er wurde bei seiner zweiten Gemahlin in der Kirche von Frenswegen bestattet. Seine Kinder waren:

aus erster Ehe,

1 Maria Gerhardina Francisca, geb. 25 Febr. 1745, † 5 Dec. 1808; am 25 August 1750 in Münster mit folgenden Ahnen aufgeschworen:

Raet	Korff
Staverden	Hanxleden
Herten	Eickel
Voet	Spiegel

Sie wurde 29 Juni 1766 in das adlige Stift Marienborn zu Coesfeld aufgenommen.

2 Maria Wilhelmina Augusta Antonia Theresa, geb. 16 Janr. 1748 zu Münster, † 20 Febr. 1748, begr. bei ihrer Mutter.

aus zweiter Ehe,

3 Clemens August Anton Maria Nepomucenus, geb. 19 Sept. 1751 (*folgt*).

4 Maria Anna Elisabeth Helena Frederica Josepha Carolina Lucretia, geb. 18 Oct. 1752, † 10 Mai 1816 impr. zu Kaiserslautern, vermählt mit dem Königl. Baijerischen »Ober Appellations-Gerichtsrath" Georg Isidor Duesberg zu Kaiserslautern (Wappen: In Silber ein rothes Herz, von zwei grauen Schwanenflügeln eingefasst). Er ist ein Verwandter des sel. Oberpräsidenten von Westphalen, Staatsminister Dr. von Duesberg.

5 Maria Helena Eleonora Francisca v. Raet, geb. Bögelsk. 7 Juni 1754, † 1795 zu Tournay, heir. zu Bentheim 17 Febr. 1786 Charles Ernest Joseph de Morel de Haupont [1]), Licencié-

---

[1]) Een Morel, voorzitter van het Hooggerechtshof, uit het kanton St. Gallen, behoorde Januari 1881 onder hen, die de meeste kans hadden, in de plaats

es-droits, Avocat au Conseil Provincial von Tournais u. Tournaisis, getauft Tournay 16. Juni 1758. Zwei Kinder [1]).

6 Maria Gerhardina Josepha Isabella Adolphina, geb. 10 Aug. 1755, † 1 Aug. 1824 coelebs, Burgfräulein zu Haselünne, Dame zu Schwakenborg.

7 Clemens August Maria Friderica Ferdinand Gottfried Adrian, geb. 21 Dec. 1756, † 22 Februar 1758, begraben in der Kirche zu Boegelskamp.

8 Friedrich Wilhelm Ferdinand Arnold Maria, geb. 7 Juni 1760.

Der zuletzt erwähnte F. W. F. A. M. v. R. [2]) und sein Bruder Clemens August Anton Maria Nepomucenus v. R. werden am 21 Mai 1796 mit Haus u. Havezathe Bögelskamp und dem von Alters demselben incorporirten Erbe und Gute Broekhuis belehnt. Ersterer leistet Verzicht auf das Gut gegen eine von seinem älteren Bruder erhaltene Geldsumme und das adel. Gut Slott, auch Hemwede genannt, gelegen in den Landgerichten Delden u. Kedingen, Drostamt Twente, welches ihr Vater von der Wwe von Bock, geb. v. Töller, gekauft hatte. F. W. F. A. M. v. R. verkaufte dasselbe später wieder.

Clemens August (*Ant. Mar. Nep.*) Baron *v. Raet*, Herr zu Bögelskamp, Berghorst, erst Münsterischer Fähnrich, dann holländ. Hauptmann, hernach Kgl. französ. Hauptmann und Ritter des St. Louis Ordens, dann holländ. oder batavischer Oberst-Lieutenant (Lieut. Col.), später niederl. Colonel und Minister der batavischen Republik am landgräfl. Hofe zu Kassel; 1795 Overijsselscher Committirter zum Bentheimischen Landtage, † 11 Januar 1804 zu Kassel; heir. 1 März 1776 Maria Anna Josephina Isabella Baronne de Raet von der Voort [3]) (Tochter v. Joh. Philipp, J. U. L. etc. zu Löwen u. v. Louise Isabelle v. der Meeren) † 1805, mit der er folgende Kinder erzeugte:

1 Alexander August Wilhelm Arnold, geb. 30 Mai 1778 zu Groningen, † Vorden Oct. 1833.

---

van den overleden Anderwert, president des Zwitserschen eedgenootschaps te worden. W. F. Morel te Zutfen is 11 Jan. 1881 bevorderd tot landmeter der eerste klasse van het kadaster. De verwantschap blijkt niet.

[1]) Vg.. Bijlage XI. [2]) Vgl. Bijlage XII.

[3]) Arnoldus de Raet, heer van der Voort, werd 1702 in de kerk te Waalwijk begraven, zie *Nav.* XXX, 482.

2 Maria Clementina Josepha Sophia Juliane, † 1852 zu Marburg, heir. Mai 1802 Joh. Daniel Georg Karl von Wille, geb. 6 März 1775, † 6 Januar 1818, Lieut. Colonel in hessischen Diensten (Sohn v. Joh. v. W., Geheimer Kriegsrath etc. zu Kassel u. v. Johanna Elisabeth Charlotte Raht). Drei Kinder. Wappen v. Wille: In Silb. auf grüner Terrasse ein natürl. Baumstumpf mit einem nach rechts gebogenem Zweige, auf dem eine natürl. Holztaube sitzt.

Alex. Aug. Wilh. Arn. Baron *v. Raet*[1]), Herr zu Bögelskamp, Legations-Secretär bei der Batav. Gesandtschaft am Hofe zu Kassel (in welcher Eigenschaft er am 12 März 1804 von der Batav. Repub. eine Gratification von 2000 Gulden für die Wahrnehmung der Geschäfte nach dem Tode seines Vaters und die Besorgung des Archivs erhielt); darauf Inspecteur des revues des Königs von Westphalen und später Niederl. Major, vermählte sich 11 Febr. 1804 mit Margaretha Louise Theodora Ernestine Frederike von Apell (geb. 11 Oct. 1782 zu Kassel, † zu Detmold 19 Decbr. 1859, Tochter von David v. A., Geheimen Rath an der Kriegs- und Domänen-Kammer, u. v. Wilhelmine Caroline Amalie Tischbein, geb. 3 Oct. 1757, Tochter des berühmten landgräfl. hessischen Hofmalers Heinrich Tischbein). Wappen v. Apell: quadrirt von gold und blau, in der Mitte mit einem 8strahl (achtpuntige ster), von einem in's andere beladen. Kinder:

1 Amalie Caroline Clementine Juliane, geb. Cassel 11 Nov. 1804, † 9 Oct. 1831 coelebs.

2 Auguste Caroline Clotilde, geb. Cassel 30 Nov. 1806, † 28 Janr. 1879 als Stiftsdame zu Lippstadt. Sie starb als *letzte* Descendentin der Bögelsk. Linie der Fam. de Raet.

3 Emilie Caroline Louise Antoinette Auguste, geb. 21 Aug. 1808, † 5 Oct. 1856, Hofdame Ihrer Durchlaucht der Fürstin Wittwe zur Lippe in Detmold.

Alex. Aug. Wilh. Arn. v. R. scheint in letzter Zeit in nicht zu brillanten Vermögens-Verhältnissen gelebt zu haben. In Folge dessen verkaufte er zunächst die Bauernerben, die zu Bögelskamp gehörten, und entwerthete darauf das Gut sehr durch Entholzung.

---

[1]) Vgl. Bijlage XIII.

Schliesslich liess er das Kastell schleifen und das Gut wegen der darauf lastenden Hijpotheken auf Egbert Coster zu Almelo übertragen. Dieser verkaufte dasselbe 1826 an Johan Frederik Wubben, nach dessen im Jahre 1848 erfolgten Tode das Gut an seine einzige, mit Joh. Bernardus van Blanken verheirathete Tochter Johanna Justina Anna Agnetha fiel. Dieser J. B. v. Bl. ist noch heute Eigenthümer eines Bruchstücks der alten rittermässigen Havezathe Bögelskamp.

Friedrich Wilhelm Ferdinand Arnolt Maria Baron von Raet zu Bögelskamp, geb. daselbst 7/20 Juni 1760. Nach vollzogenen Studien zu Münster und Göttingen (Georgia Augusta) hielt er geschichtliche Vorlesungen über die deutsche Reichsgeschichte an der Academie in Münster, und wurde von der rühmlichst bekannten Fürstin Gallizin mit zu ihren wissenschaftlichen Versammlungen herangezogen; 22 Febr. 1786 Hofrath des Bisschofs v. Hildesheim u. Paderborn; 13 April 1790 Hofrath und Hofcavalier des Fürstbischofs v. Corvey [1]; 1795 Landrichter des Bezirks Ootmarssum, 1796/99 Commissar bei den Bentheim. Landtagen [2]. Mit dem Antritte des neuen Jahrhunderts vermählt mit Maria Sophia Baronesse von Hasselholt genannt von

---

[1]) In dieser Eigenschaft leistete er fünf Jahre lang wesentliche Dienste, und nur mit tiefer Betrübnisz ward ihm die nachgesuchte Entlassung gewährt, als sein hochbejahrter Vater in den bedrängnisvollen Kriegesjahren damaliger Zeit den Sohn, während der Abwesenheit des älteren Bruders als Batavischer Gesandter am Kasseler Hofe, zur Wahrnehmung der Landwirthschaft wieder zur Heimath zurück berief. Bei der Ankunft im väterlichen Hause war dieses von schwerer Einquartirung heimgesucht; unzählige Massen Französischer Emigranten hatten sich über die Provinz Overyssel verbreitet, und verheerten, die Gastfreundschaft verhöhnend, Felder und Saaten; und so muszte der achtzigjährige Besitzer des Gutes *Boegelskamp* (Johan Caspar Joseph v. Raet, geb. 1715), *welcher früher als münsterischer Major im siebenjährigen Kriege tapper mitgefochten hatte,* es ungestraft geschehen lassen, das französische Buben sich im Plündern seiner Speicher und im Abschlachten seines Viehstandes ergötzten, als der ängstlich erwartete Sohn zur Unterstützing der Seinigen herbeieilte. Aldus heet het in het beneden, Bijlage XV, aan te halen Wochenblatt.

[2]) Seinen damaligen Bemühungen verdankte die Grafschaft Bentheim die Befreiung von der Zahlung eines Beitrages zur Demarkationslinie.

Stockheim zu Rauschenburg [1]) (geb. 9 Jan. 1769, † 28 Oct. 1841); wurde er 1803/05 zum Verwalter Drost v. Twente angestellt; 28 März 1805 adeliger Assessor beim Hofgericht des Grafen v. Bentheim und Assistenzrath bei der Regiering und Domainenkammer zu Steinfurt; mit folgenden acht Quartieren aufgeschwören:

Raet	Bentinck
Staverden	Westerholt
Herten	Ense
Voet	Westerholt [2])

1 März 1808 (nach Aufhebung der Grafschaften Bentheim und Steinfurt) ward er stellvertretender Friedensrichter des Canton Steinfurt; 8 Juni 1811 Municipalrath, hernach Friedensrichter; die ihm d. d. Münster 20 März 1815 angebotene Stelle als Justiz-Commissar nach Aufhebung der Friedensrichterstellen acceptirte er nicht, sondern zog es vor, sich ganz seinen Studien und Arbeiten im Bentheimischen Archive zu widmen, denen er bis an sein Ende aufs thätigste oblag. Er wurde 5 Sept. 1799 mit dem Gute Sieverding in der Grafschaft Lingen von Ferdinand Bisschof v. Corveij belehnt, welches er später verkaufte [3]). Seine Kinder:

1 Augusta Juliana Clementina Maria, geb. 18 April 1802, † 10 Juni 1805 zu Burgsteinfurt.
2 Lodewijk Willem Franz Caspar, geb. 10 März 1805, † 26 April 1806.
3 Eugen Caspar Joseph Franz Bernard Raphael Stephan Gottlieb Aloijsius Maria, geb. 21 August. 1806, † 2 Juni 1826 an den Folgen eines Sturzes aus dem Wagon als Student der Philosophie.
4 Friedrich Ferdinand Philipp Wilhelm Caspar Maria Baron v. R., geb. 24 Janr. 1809, † Hamm. Westph. 13 Dec. 1872, Kgl. preussischer Appellations-Gerichts-Referendar daselbst; heirath. 28 April 1846 daselbst Aurelie Henriette Viebahn, geb. Hamm 6 April 1824. (Ihr Vater, geb. 14 Nov. 1790 auf dem Gute Bernberg bei Gummersbach, wurde 1819 in

[1]) Vgl. Bijlage XIV.
[2]) Vgl. Bijlage XV.
[3]) Zie verder het slot van Bijlage XVI.

Hamm als Conrector am Gymnasium angestellt; er † daselbst 9 Juni 1853. Sein älterer Bruder erhielt das Gut, wo seine Nachkommen noch leben. Ein anderer Zweig dieses Geschlechts wurde 24 Juni 1728 v. Friedr. Wilh. König v. Preussen geadelt.) Wappen Viebahn: In Roth ein gold. schräglinks gelegter Eichenzweig mit drei Eicheln u. drei Blättern. Aurelie Henriette Baronin v. R. B., geb. Viebahn, lebt kinderlos in Dortmund. Mit ihrem Gatten starb die Linie der Barone von Raet von Bögelskamp aus.

(*Slot volgt.*)

Steen om deure in de sonne te weeten (XXXI, 317), steen om d'eure (d'uere, d'ure, de ure, het uur) in de zon te weten = zonnewijzer op een steen, zooals oudtijds veelvuldig aan voorname en openbare gebouwen geplaatst werd.

JOHN CHURL.

[Hetzelfde antwoord bekomen van Aug. Sassen en J. E. ter Gouw. Ook het gemis van een afkappingsteekentje kan dus duisterheid veroorzaken.]

VRAGEN.

Burgman. *Nav.* XXIX, 53, worden leden uit het Twentsche adellijk geslacht de Reyger burgmannen van Almelo genoemd. Zij stonden dus tot de aloude Almelosche burcht in betrekking? In welke? Zijn zij castellani (burchtmannen) geweest? Heeft die burcht ook hun toebehoord?

Van Sint Cornelis bidden. In de stads-rekening van Middelburg van 1407/8 vindt men, dat een knecht op de kaak gezet was »mids dat hi van Sinte Cornelis bat, zonder noot". Welk misdrijf was dat?

H. M. KESTELOO.

['t Staat toch niet in verband met de St. Corneliszielte (*Nav.* XXII, 155; XXIV, 217, 340, 570; XXV, 528)?]

Sinte Margriet. Zwarte Margriet. Booze Griet. In Plantenga's Reisgids door Nederland, België, enz., — inzooverre slechts autoriteit, dat hij uit goede bronnen put, — vind ik onder 's Hertogenbosch opgegeven, dat op de binnenplaats van het stadhuis bezienswaard is een kanon, genaamd *de Booze Griet*, met het jaartal 1511.

Nu kwam ik ongeveer terzelfdertijd tegen in Jan Heelu's Slag van Woeringen, uitgave Willems, verzen 344, 45 en 46:

Die gravinne Margriete
Van Vlaenderen was te hulpen comen
Den bisscop, ..."

waarbij van Wijn, in zijne Letter- en Geschiedkundige Aanteekeningen, opmerkt: »Margriete, bekend onder den naam van *Zwarte* »*Margriet;* zij eindigde haar *twistvol* leven op den 10 February »1279 of 80, in den ouderdom van 76 jaren".

Mijne vraag is nu, welk verband bestaat er tusschen deze verschillende Grieten, met hare epitheta. De heilige, — Sinte, — Margriet laat 't dertig dagen achtereen regenen, wanneer het op haar naamdag regent; de zwarte Margriet was twistziek; de booze Griet heeft zeker indertijd vuur en kogels gebraakt over den vijand. Dit is een oogenschijnlijk verband, doch het werkelijke kan ik niet vinden.

J. SERVAAS V. ROOIJEN.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Beronicius (XXXI, 317, 18). De berichten omtrent Beronicius zijn niet veel vermeerderd, sinds Antonie Borremans in 1676 zijn Variarum Lectionum uitgaf. Zelfs die weinige gegevens zijn niet goed gebruikt. Borremans gewaagt van Beronicius' dood, dus weten wij, dat die bij de verschijning van zijn boekje had plaats gehad; maar het Woordenboek van Hoogstraten zegt, dat dit te Rotterdam gebeurde, en het is minder te verwonderen, dat het Biographisch woordenboek van Van der Aa dit naschreef, dan dat de heer Van Doorninck van een nieuwe uitgaaf daarvan spreekt;

terwijl Borremans eenvoudig heeft: »— — mortuus inventus est in palude, suffocatus aqua a limo", vertaalt Rabus: »— — hij is te Middelburg verdronken dood gevonden, in water en slijk gesmoord. Dat het boekje van Borremans, gedrukt in 1676, in 1674 moet geschreven zijn, volgt uit zijne eigene woorden, waarin hij den tijd van Antonides' bezoek aan Zeeland opgeeft: »biennium fere est", en dat hij daarmede wijst op 1672, volgt weer uit het verhaal der ontmoeting met Beronicius, wanneer de heeren den vreemdsoortigen geleerde des anderen daags in de voornaamste herberg van Middelburg andermaal aantreffen. Immers daar wordt »inter patinas & pocula" over de zaken van den dag gesproken, »maxime quidem de pugna navali, quam *nuperrime* nostrates fortiter adversus Anglos pugnaverunt". Rabus, toen twaalf jaar oud, had later wel »geen lust omme gemelden Borremans woorden stiptelyk een voor een te vertalen", maar verhaalt, dat men over tafel praatte, bizonderlijk van den zeeslag, waarin *toen weinig tijds te voren* was gesneuveld hopman De Haze. Nu heeft die slag plaats gehad den 23 Maart 1672, en Antonides, die in 't vorige jaar den Ystroom had uitgegeven, was met zijn vermogenden vriend Buisero in Zeeland, die hem zoodanig aantrok, dat hij zich voorbereidde tot de studie der geneeskunde, en na het ontruimen van Utrecht door de Franschen als student werd ingeschreven 13 Juni 1674, waar hij promoveerde op eene dissertatie over de Draeyinge van 't Hoofd, niet in 1673, gelijk de la Rue zegt, maar in 1675.

Rabus verzekert, dat de hoogleeraar De Raey, de bekende Cartesiaan, onzen Beronicius »toen ter tijd (dat was in 1676) al voor twintig jaar gekend had". Op dat tijdstip woonde De Raey te Leiden; misschien heeft Beronicius hem daar ontmoet, hoewel de tegenwoordigheid van den Duisburgschen hoogleeraar bij de vertaling van het grafschrift op De Haze de onderstelling van meer zwerftochten onnoodig maakt.

Uit De Boeren- en Overheidsstrijd blijkt, dat onze man geheel op de hoogte der zaken in Middelburg was. Dat hij het *pal*-staan van den zeeheld niet begreep, is den geboren vreemdeling niet toe te rekenen.

Er bestaat een verhaaltje van H. W. Laurentius, waarin hij voorkomt; vermoedelijk is het opgenomen in het Letterlievend

Maandschrift. Een bibliografisch opstel over zijn heldendicht met eenige wetenswaardigheden over den oploop gaf de Middelburgsche Naamwijzer. Aan den kerkeraad schijnt hij niets in den weg gelegd te hebben; althans de heer Nagtglas vermeldt hem niet in zijn zaakrijk boekje. Eens kwam hij mij voor onder een anderen naam, doch het weinige vertrouwen, dat mij die plaats schonk, heeft mij doen verzuimen daarvan aanteekening te houden.

Voor beoefenaars der nieuwere Latijnsche dichtkunst blijft nog over, de letterkundige waarde zijner poëzie te bepalen. Niet minder om den inhoud verdienen vooral de kleinere stukken een opzettelijke studie: de tijd, dien hij beleefde, en de personen, door zijne muse vereerd, doen op eenige leering hopen.

Eindelijk een verzoek aan onze Middelburgsche medewerkers. Beronicius moet dus tusschen Maart 1672 en 1676 verdronken zijn. Is dit te Middelburg geschied, gelijk ik niet mag betwijfelen, dan zal hij wel begraven zijn op het bolwerk, met de pestlijders, zelfmoordenaars, geschavotteerden en, naar de liefderijke opvatting der vaderen, met de armen naar de wereld. Daar ligt ook Zacharias Jansen, van wien wij weten, dat hij tabak kocht en valsch geld schroefde, en die toch een gedenkteeken heeft voor de uitvinding der verrekijkers, waarvan wij hem gaarne vrijspreken. Daar op die graven houden de Middelburgers hunne zomerbijeenkomsten in hunne buitensocieteit. Op het stedelijk archief zal wel een dier fraaie registers zijn, die ons iets meer kunnen leeren; een man als Beronicius zal wel eenige sporen nagelaten hebben in openbare of bizondere verzamelingen. De la Rue schreef een halve eeuw eeuw later, doch in zijne talrijke aanteekeningen mocht de naam schuilen van den man, wiens bekwaamheid algemeen moest erkend worden in de toenmaals boven alles geschatte klassieke letteren.

J. G. FREDERIKS.

[Men doe te Middelburg of elders nasporingen omtrent den als letterkundige nog te weinig bekenden Beronicius.]

Paul de Saint-Victor. Een smartelijk verlies heeft de Fransche letteren getroffen door het overlijden van den graaf Paul de Saint-Victor, pas vier en vijftig jaren oud. Van alle Fransche letter-

kundigen van den tegenwoordigen tijd, die zich minder aan de geschiedenis of de philologie, dan aan de kunst van schrijven wijden, was hij misschien de geleerdste en degelijkste, en zeker niet de minst werkzame. Hoewel verbonden aan een dagblad, waarvoor hij sedert eene reeks van jaren wekelijks een doorwrocht litterarisch feuilleton schreef, vond hij tijd voor vergelijkende studiën van het grieksche, het fransche en het engelsche drama, afgewisseld door andere over Italiaansche en Hoogduitsche poëzie. Van zijn hoofdwerk, Les Deux Masques, la Tragédie et la Comédie, is het eerste deel verschenen, en zullen de twee volgende gedrukt kunnen worden. Hij debuteerde met een werk over de vrouwenkarakters van Goethe, en verzamelde in den bundel Hommes et Dieux eene reeks van opstellen over antieke mannen en antieke goden. Victor Hugo, tot wiens litterarische school hij behoorde, verliest in hem een zijner bekwaamste discipelen en heeft dit, door bij zijn graf eene korte redevoering te doen uitspreken, voorgedragen door een gemeenschappelijk vriend, openlijk en dankbaar erkend.

Toen de Engelsche Pairs zich bij Hendrik VIII over het voortrekken van Holbein beklaagden, antwoordde de koning: »Van elk zevental engelsche boeren kan ik zeven Pairs maken, maar van zeven Pairs niet één Holbein". Evenzoo zou het moeite kosten van zeven hertogen van Alva en zeven hertogen van Cambacérès éénen Paul de Saint-Victor te maken. De hulde der dagbladen en van Hugo aan dezen te vroeg gestorven schrijver is ten volle verdiend.

Citaat in het tijdschrift de Dageraad (XXXI, 36, 218). »Hic liber," enz. Den zin vindt men terug in het bekende rijmpje:

Ieder ketter
Heeft zijn letter.

J. C. d. R.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Is de schilder A. Foolio een Nederlander? In de Levens en Werken der Holl. en Vlaamsche Kunstschilders enz. door Christiaan Kramm, staat deel II, op lett. F. bl. 503, vermeld: A. Folio of Foolio, bekend door zijn portret van den dichter Cornelis Zweerts, waarnaar J. Houbraken de gravure maakte; — en verder wordt daar gemeld dat Foolio waarschijnlijk een miniatuurschilder was, alsook Nederlander; en uit dien hoofde, doch vooral om den aard van zijn werk, dat geheel Hollandsch is, aldaar geboekt is geworden. Ook nog, dat hij het portret van Cornelis Zweerts in 1669 geschilderd heeft; wat echter bepaald onjuist is. Onder de gravure van Houbraken staat het jaartal vermeld: A. Foolio pinxit 1701, benevens den leeftijd van Corn. Zweerts, oud 32 jaren. Ik vermoed dat wij in gezegd werk van Kramm hier eenvoudig met een vergissing te doen hebben. Corn. Zweerts werd in 1669 geboren, — en dat hij dit heeft willen aanduiden.

Dat geschilderde portret van Kornelis Zweerts, — waardoor Foolio hier te lande alleen bekend schijnt, — is naar alle waarschijnlijkheid vernietigd geworden of verloren geraakt, tenminsten het is niet meer, voor zooverre nategaan is, bij de nog levende nazaten van den dichter aanwezig; en kan dus moeijelijk uitgemaakt worden of het werkelijk eene miniatuur-schildering geweest is. Uit een stuk papier echter, dat bij de familie bewaard is gebleven en achter op dat portret geplakt geweest is, op de achterzijde nog duidelijk de sporen van het plaksel dragende, zou men mogen opmaken dat het grooter dan eene gewone miniatuur geweest is; tenzij dan dat het papier, wat ook wel te denken is, niet alleen op het portret, maar ook op de lijst geplakt is geweest. Dit papier toch heeft de grootte van een klein 4° of groot 8° boek, en is zeker nog iets grooter geweest, wijl de randen zeer kennelijk rondom afgeknipt zijn geworden, misschien wel ter gelijkmaking nadat het van het portret afgevallen of afgenomen was. Tegelijkertijd, — waarschijnlijk aan het einde der vorige of in het begin dezer eeuw, — zijn op de achterzijde van dat papier de volgende woorden geschreven:

»dit behoort achter het geschilderde portrait van Kornelis Zweerts onze grootvader".

Het papier, dat schrikkelijk geel of bruin geworden is, draagt op de voorzijde een handschrift van den dichter Cornelis Zweerts zelve, zonder dat men er echter een jaartal op bespeurt. En uit dit schrift nu kan blijken dat, indien Foolio al geen Italiaan van geboorte geweest is, hij toch, vóór zijne vestiging te Amsterdam, in Italie gewoond heeft, en wel te Rome; en verder, dat hij op jeugdigen leeftijd gestorven is, zoodat het portret van Cornelis Zweerts misschien wel het eenige door hem hier te lande vervaardigde werk is geweest. Het papier dan draagt de volgende versjes van den dichter, waarvan ik niet weet of ze elders vermeld zijn,

Foolio
mij afmalende,
Toen hij Itaalje en Rome liet,
En zette zich hier te Amsterdam
En mij dus braef te maelen quam,
Riep ik zo haast dit was geschiet,
Dus overluid': zie zo, zie zo,
Hier is de kunst in Foolio.

Op zijn **doot** kort daar na,

Hij stierf noch jong die lang zal leeven,
En aan de Kunst veel eere geeven.

Hieronder staat de handteekening van den dichter, voluit: Kornelis Zweerts. Oogenschijnlijk is het 't eigenste stuk papier waarop hij die versjes maakte, blijkens eenige doorhalingen en verbeteringen die het bevat, denkelijk onder het schrijven gemaakt, en schier niet de moeite waard om medegedeeld te worden. Zoo schreef hij bijv. eerst: Riep *elk*, in plaats van: Riep *ik*, en krabde het woordje *elk* door. In het laatste versje: »die lang *moest* leven", haalde hij *moest* door, en schreef *zal* er boven, enz.

Kornelis Zweerts, — de eerste van zijne familie die zijn naam doorgaans met een *Z* geschreven en dus aan zijne nakomelingen overgeleverd heeft, — was de zoon van den dichter Hieronymus Sweerts Hieronymuszoon. Deze al even zorgeloos en veranderlijk in de *geheele* spelling zijns naams, als de meesten zijner tijdgenooten, schreef dien nu eens met een *S.* en dan weer met een *Z.*,

al naar dat het viel; hij is als de versamelaar en uitgever van koddige opschriften op luifels enz., meer algemeen bekend onder den verkorten naam van hemzelven en van zijn vader, t. w. Jeroen, Jeroense. Kornelis Zweerts, geboren 20 Febr. 1669, overleden 23 Maart 1742, bereikte dan den ouderdom van 73 jaren; hij was evenals zijn vader, boekhandelaar en uitgever, en woonde in 1697, en misschien later, op het Singel bij het Appelmarkt te Amsterdam. Hij beoefende, behalve de dichtkunst, ook soms tot uitspanning, de schilderkunst en de muziek, gelijk uit een gedicht van zijn zoon, den dichter Philips Zweerts, blijken kan, huwde voor de eerste maal 23 April 1699, Helena van Waarden, die een jaar later kort na de geboorte van haar eerste kind overleed; waarna hij voor de tweede maal in het huwelijk trad met Johanna Elizabeth de la Fontaine, eene predikantsdochter uit een zeer oud fransch geslacht, welks familieregister opklimt tot het jaar 1300, en won bij deze behalve den genoemden Philip, twee kinderen. Over hem en zijne voorouderen, zoo vrouwelijke als mannelijke, hoop ik later nog iets meer uit authentieke bescheiden mede te deelen.

Op welke wijze hij nu met den uit Rome komenden en zich hier vestigenden schilder Foolio bekend is geworden blijkt niet. Tenminsten ik weet het niet aan te toonen. Maar dit staat nu vast dat deze schilder op het einde der 17de eeuw geleefd heeft en in den aanvang der 18de eeuw overleden is. Men zal zijn meeste werken, indien er al veel van bestaan, waarschijnlijk in Italië moeten zoeken. Terwijl hij misschien wel met Kornelis Zweerts in aanraking kwam, doordien deze, behalve boekhandelaar en uitgever, ook tevens kunstkooper was, zooals hij door C. Kramm, lett. S. bladz. 1595 genoemd wordt. JOH. HENDR. V.

VRAGEN.

Zeuner. Wat weet men mede te deelen aangaande dezen kunstenaar, die zich omstreeks 1780 te Amsterdam verdienstelijk maakte door het vervaardigen van voorstellingen op glas, waartegen op den achterkant stadsgezichten of landschappen werden aangebracht, met een goud en zilver preparaat, welke kunst sedert schijnt verloren te zijn geraakt.

Hoe waren zijne voornamen?
Waar en wanneer werd hij geboren en overleed hij?
Werd deze kunst nog door anderen beoefend, en zoo ja, door wie?
Is ze werkelijk verloren geraakt? En hoe was hare benaming?

J. G. DE G. J. JR.

A la Cagliostro. Bij de feestviering der Typographen-Vereeniging »Door Coster's Fakkel" enz. i. d. 18 Juli '81 te Rotterdam, werd door M. P. Okhuysen eene »voorstelling à la Cagliostro" ten beste gegeven. Wat is dat voor eene voorstelling?

Kannenstoppers. *Nav.* XXVIII, 527 wordt gevraagd naar het handwerk van »kannenstoppers". 't Was een soort van Zigeunerhandwerk. Kan er ook mede bedoeld zijn: stoppen op kannen te maken?

TAALKUNDE.

Blont en Blaeu (XXXI, 324) komt meerdere malen bij Vondel voor: in proza IV, 265, in poëzie II, 398, vs. 764; II, 565 vs. 749, van Van Lennep's uitgaaf.

Latijn onder de jongens op straat. *Nav.* XXVIII, 382 bewijst, dunkt ons, klaarlijk, dat de uitroep *hoere! hoere!* (XXIX, 574) *Nav.* XXX, 527 juist verklaard werd. Ter eerstgenoemder plaatse toch beduidt *hora* of liever *hor'* (zie de noot) z. v. a. spoed u weg, dat ik u niet rake, want ik ga (schijf)schieten. Evenzoo wil de Dokkumer straatjeugd met haar *hoere! hoere!* zeggen: pakt u weg, want het is tijd van uitscheiden, de zon is onder! Vgl. den oud-Nederlandschen krijgskreet *hurre* van *Nav.* XXXI, 328. *Hoerah, hurrah* verkrijgt dusdoende onder de hand een veel hoogeren ouderdom dan de dagen van Waterloo, die de Kozakken naar Westelijk Europa zagen overkomen. — Overigens, al spreekt de Dokkumerjeugd bij haar spel te dezer zake dan ook geen Latijn; Dr. W. H. D. Suringar, de grijze oud-rector van het Leidsche gymnasium, de eenige nog in leven zijnde oprichter des Genootschaps van

Leeraren aan de Nederl. Gymnasiën en Hoogere Burgerscholen, bracht op de 51e algemeene vergadering van dat Genootschap (i. d. 16 Juli '81 te den Haag) bij zijne belangrijke mededeeling over Johannes Crommius Novicius [J. van Nuys (Neuss), † 1565 als onderwijzer der Latijnsche taal te Amersfoort], het feit aan 't licht, dat destijds o. a. te Amersfoort het Latijn door allen, zelfs door vrouwen en *kinderen* gesproken werd. — Eindelijk, X verwijst ons naar een vernuftig stukje van Dr. Kern in de Taalgids, VIII, 291 vvg.

Rokkenen, rockenen, (XXXI, 222). Dit woord geeft geheel iets anders dan »berokkenen" te kennen, schoon het er aan verwant is. Bij Hooft lezen wij, in zijne vertaling der Jaarboeken van Tacitus (uitgaaf in folio 1704), bl. 62: »Terwijl Germanicus dien zoomer n verscheiden wingewesten toebrenght (doorbrengt), heeft Drusus geen' geringhe eere behaalt, twist onder de Germaanen rokkenende"; waarbij Hooft het woord »rokkenende" opheldert door: »De Germaanen tot tweedraght lokkende". 't Is jammer, dat hij deze laatste woorden niet in de vertaling zelve opgenomen heeft, dewijl hij daarmede de meening van den auteur met volkomen juistheid zou hebben teruggegeven. Want in den oorspronkelijken tekst staat aldus: »Dum ea aestas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Drusus quaesivit »(inliciens Germanos ad discordias". (Tac., Ann., Lib. II, cap. 62). »Inlicere", of, gelijk het later geschreven werd, »illicere", beteekent »iemand tot iets verleiden". Het was derhalve de toeleg van Drusus, verdeeldheid en scheuring onder de Germanen te verwekken; »rokkenen" is alzoo de bezigheid van hem, die iets teweeg brengen wil. »*Tot* iets rokkenen" komt, voorzooveel ik weet, noch bij Hooft noch bij Vondel voor; en Jan van der Veen zal »rockent" hier waarschijnlijk in plaats van »oprockent" gebezigd hebben, het voorzetsel »op" weglatende ter wille van de maat; evenals men »porren" voor »aanporren" zeggen kan. Overigens is dit werkwoord niet alleen in het hedendaagsch Nederduitsch, maar ook in de 17de eeuw gebruikelijk, om de werkzaamheid van vlasspinners aan te duiden, wanneer zij vlas om het »rokken" winden en hiermede hun arbeid aanvangen.

Vondel zingt:

»Men rockent wel, maar spint zoo ras geen werck".

d. i.: men begint wel eene zaak, maar voltooit haar zoo spoedig niet (D. IV, bl. 546). En van Salmoneus, koning van Elis, getuigt hij:

»De koning, zonder zoon en manlycke erfgenaemen,
Wort van de spil beheerscht, die rockent werck te samen,
Rust nimmer nacht noch dagh, en spint het werck zoo grof
Dat zy den staet verwert".

De dichter bedoelt, dat de heerschzuchtige koningin, de spil waarom alles draaide, onvermoeid bezig was, om de zaken in de war te sturen. (D. VII, bl. 56). Vanhier het spreekwoordelijk gezegde: »Wie dat spel gerokkend heeft, mag het afspinnen", d. i.: Wie die verkeerde daad bedreef, ondervinde er nu ook de gevolgen van! Wat de herkomst van het woord aangaat, van Lennep meent, dat men die in »rok" te zoeken heeft, zoodat »rokken" óf »rokkenen" oorspronkelijk niets anders dan »kleeden, bedekken" zal zijn. Het punt van vergelijking zou derhalve hierin moeten bestaan, dat de stok of spil van den spintoestel en ook het weefgetouw, waarop men de te bearbeiden stof spant, met die stof bekleed of bedekt wordt (Vondel's werken, D. XII, bl. 243). De juistheid dezer verklaring kan misschien betwijfeld worden, naardien »rokken" een zelfstandig naamwoord van het onzijdig geslacht is, waarmede de spil zelve wordt aangeduid, om welke het vlas of de wol gewonden wordt. Vollediger heet zij »spinrokken". Ten slotte nog eene vraag. Wat wil in het bedoelde vers van Jan van der Veen, 2de couplet, zeggen »op de snof geschoet?" — »Snof" of »snuf" beduidt bij Hooft »reuk of lucht". — »Alva kreeg er de snuf, de lucht van en ging weg" (Nederl. Hist. D. I., bl. 339). L. PROES.

[H. M. Kesteloo herinnert, dat van Dale in zijn Woordenboek der Nederl. Taal *rokkenen* verklaart door kwaadstoken, berokkenen. — J. C. d. R. merkt op, dat *rokkenen* het frequentatief is van *rokken*, een werkw. afgeleid van het znw. *rok*, *rokken*, spinrokken, dus letterlijk het spinrokken van vlas, wol enz. voorzien; ook gebezigd voor het *spinnen* zelf; vanhier fig. »kwaad rokkenen", gelijk men

ook zegt »kwaad, onheil brouwen"; — met het voorvoegsel *be* »berokkenen", in den zin van veroorzaken, aandoen, »iemand kwaad berokkenen". Hiermede stemt A. Aarsen in, als hij vergelijkt »den broek aan hebben", en dit zoo nu en dan eens toonen, er uit Dekker's Dictionnaire Raisonné bij te pasbrengende de vertaling enquenouiller, »charger la quenouille", en mededeelende dat bij dezen laatsten auteur »rokkenen" ook de beteekenis bezit van (speelkaarten) schudden, (vochten) mengen, (troebel water) roeren, brouwen, van welk laatste de overgang tot »tweedracht zaaien, eene slechte zaak aanvangen" zeer geleidelijk is.]

Veraaren (XXXI, 222). In het Woordenboek der Nederduitsche Dichters van Witsen Geysbeek vindt men (D. 5, bl. 430—32) het vers van Jan van der Veen, waarin de aangegeven woorden voorkomen, in zijn geheel; doch daar staat »veraart", niet »veraert", wat misschien een fout van den overschrijver, of uit verschil van spelling in de onderscheiden drukken der *Zinnebeelden* te verklaren is. Indien in de oorspronkelijke uitgaaf van 1642, in quarto, ook »veraart" gelezen wordt, kan men aan geen samentrekking van »veranderen" denken, en moet het voor eene dichterlijke vrijheid van den auteur gehouden worden, dat hij als bedrijvend werkwoord gebruikt wat elders steeds als onzijdig voorkomt. Vondel schrijft »veraeren", Hooft »veraaren", gelijk overal in woorden, die den klank eener dubbele a hebben. Veraaren is intusschen niet synoniem met »ontaarden", bij welke laatste uitdrukking wij aan verval tot zedelijke slechtheid denken. Absalom, die oproer in Israël verwekte en zijn vader van den troon stiet, was een »ontaarde" zoon, en Herodias, die zich door haar dochter het hoofd van Johannes den Dooper deed brengen, was een »ontaarde" moeder; maar wanneer in een gezin, waar van de zes kinderen vijf blijken geven van schranderheid en leerlust, één gevonden wordt, dat traag en achterlijk is, kan men het laatste daarom geen »ontaard" kind noemen. Wij zouden van zoodanig kind in de volkstaal zeggen, dat het »uit den aard slaat", een geheel ander bestaan dan de overige heeft. Zulk »veraaren" kan in afwijking van een doorgaanden regel of tijdelijke ongelijkheid aan iemands karakter bestaan, waarvan ik een paar voorbeelden wil bijbrengen. Vondel heft

zijn klaaglied op den dood der schoone Maghtelt van Kampen, die, door Huyghens vruchteloos tot echtgenoot begeerd en aan een ander verloofd, in den bloei des levens stierf, aldus aan:

»De May, veraert en slinx, die trof ons maeghdepuyck,
o Maghtelt, toen zy u benyde 't jeughdigh blosen".

De dichter wil zeggen, dat de Meimaand, die overal bloei verwekt en de schoonheid der natuur in 't leven roept, geheel strijdig met haren aard handelde, toen zij, naijverig op de bekoorlijkheden van Maghtelt, haar verwelken deed. De »May" was derhalve in dit geval wel »veraert", maar niet »ontaard"; want zij bracht van toen af geenszins dood en verderf aan, en alle schoone maagden stierven niet in Mei (Vondels werken dooz van Lennep, D. II, bl. 197).

Van G. J. Witsen zingt Vondel:

»Hij helpt de vroome in staet, en keert veraerde heeren".

Door »veraerde" heeren worden de zoodanigen bedoeld, die op staatkundig gebied denkbeelden en beginselen aangenomen hadden, afwijkende van die, welke zij vroeger aankleefden (D. VII, bl. 714).

Hooft schrijft in zijne Nederl. Historiën (uitgaaf in folio, 1703) D. I, bl. 156, »dat de Fransois, die nooit listen of laaghen spaarde, om zijn klaauwen in 't erfdeel van 't huis van Borgonje te krijghen, wel veraart oft oogheloos zijn moest, indien hij zoo schoon en lang beloert een' geleeghenheit verkeek". De auteur bedoelt, dat de Franschen, die altijd op onwettige middelen bedacht waren, om hunne heerschappij uit te breiden, hun karakter thans wel verloochend zouden moeten hebben en geheel blind geworden zijn, indien zij de voordeelige kans ongebruikt lieten voorbijgaan.

L. PROES.

VRAGEN.

Brinkhuis. Te Oldenzaal was in een »brinkhuys" n°. 1472 het wapen van Geert Brink te zien (*Nav.* XXIX, 43). Wil dit zeggen: »in een huis, der familie Brink behoorende", een zoogenaamd familiehuis, dat soms eeuwen lang het eigendom bleef van

één geslacht? 't Is best mogelijk, omdat in 1658 een Brinck te Oldenzaal woonachtig was. — Of heeft dit woord, zoo niet hier misschien, dan toch elders, eene andere beteekenis? Een »brink" toch is in Overijsselsche steden en dorpen z. v. a een onbeslagen plek (vgl. Mr. G. Dumbar, »Kerkel. en Wereldl. Deventer", het Register), een plein. Men vindt er b. v. een te Deventer (midden in de stad), alsook te Zalk, een dorp tusschen deze stad en Zwolle, om van het landgoed »Brinkgreve" bij Deventer te zwijgen.

Koenhonselders. Te Altforst in Maas-Waal moet, blijkens de Tielsche Courant van 16 Febr. 1879, een perceel weiland bestaan, geheeten de Koenhonselders. Wat is dit voor een samenstelling?

Koker. Een dertigtal jaren geleden, — toen de sigaren nog een weeldeartikel waren der meer deftige standen, en dus geenszins de populariteit verkregen hadden, welke ze tegenwoordig bezitten, hoorde men Amsterdammers weleens de spreekwijs bezigen *dat komt uit zijn* (*haar*) *koker* = dat heeft hij (zij) bewerkt. Ze bezigden die uitdrukking meestal van personen of zaken, die ze niet mochten lijden. Nu is de vraag welke soort kokers men op het oog had bij het vormen van dit gezegde? Sigarenkokers zeker niet.

Oude Psalmberijming. Ps. 69 v. 4:

»Ic ben int slic der diepheit ghesteken,
Daer ghien gront en es, sonder leken".

De woorden »sonder leken" beteekenen niet »zonder spleet of scheur", en evenmin »maar stroompjes" (*Nav.* XXII, 197, vgl. XXVI, 131). Deze laatste verklaring is, met allen eerbied voor den hoogleeraar Clarisse, zelfs gedrochtelijk te achten, want men duidt dan »sonder" als een Germanisme (= sondern!?) »*Leken* is z. v. a. *laken*, d. i. meervoud van *lake* (*laca*) = grens. Zie vooral *Nav.* XXVII, 565, waar wij lezen, dat tijdens Melis Stoke het woord »grens" vermoedelijk nog onbekend was, doch daarvoor »marke" en »lake" in de plaats traden. Van hier *Lek* als benaming van den Rijn op de hoogte van Eck en Wiel en Amerongen; vgl. »Bijdragen tot de Geschied. en Oudh. der prov. Utrecht",

door jhr. J. J. de Geer (1861), vermeld in Nijhoff's »Bijdragen", Nieuwe Reeks, III, Boekbeschouwing, bl. 2. In overeenstemming hiermede vindt men een *Laak* (weiland) in den Prins-Willems-polder onder Echteld, *de Laak* (huizinge) te Asch en (griend) te Mariënweerd, den *Laakschen* boomgaard te Maasbommel, terwijl, wat nog sterker spreekt, een zandweg te Maurik *de Leek* heet. Een *Lekkerwaard* is te Hien en Dodewaard bekend. Vgl. *Medemblik*, d. i. Medemelaca (*Nav.* XXV, 605; XXVIII, 605) = Middengrens. Van hier ook *de Lakenburg* (= burcht op de grens) [1]) als benaming eener adellijke huizinge, vroeger kasteel, te Wamel. En tevens van hier de minstens in Gelderland dikwerf voorkomende benaming *Schutlaken* (= schutgrens); vgl. »het Schutlaken in den Voetakker" (polder Geldermalsen), en zie »Registers op het archief van het voormalig Hof van Gelre", bl. 403. Wat zou daarentegen »Schutpoel" beduiden? »Sonder leken" d. i. »zonder grenzen of grenzeloos", beduidt dan in het bewuste Psalmlied, in het verband, met het oog op »diepte", zonder grond of grondeloos, en dient tot nadere verklaring, of, zoo men wil, versterking van het onmiddellijk voorafgaande: »Daer ghien gront en is". Eigenlijk is dat »sonder leken" hier eene tautologie, welke uitmuntend bewaard is geworden in onze Statenoverzetting: »grondelooze modder, waar men niet kan staan". Want wat grondeloos is mist het vermogen om ons te dragen.

Heeft echter *laak* tevens de beteekenis van »lage grond" (*Nav.* XXIII, 34)? Aan de thans bijgebrachte voorbeelden zou men het niet zeggen; want lage gronden kiest men noch voor »grenzen" noch voor »burchten" uit.

Ook een verlengde vorm *lakinge* bestond eertijds, in de formule »lakinge ende bepalinge", d. i. begrenzing en afbakening.

J. A.

Kor. Wat is *kor* in woorden als *kor*haan, *kor*oester?

E. LAURILLARD.

---

[1]) Wat hier dus Lakenburg was, was weleer in Overijssel of Twenthe, misschien ook elders in ons vaderland, »berchvreede", d. i. grensburcht, waarin derhalve »berch" z. v. a. »borch" en »vreede" = »grens" is. Staat dit laatste in verband met het nog steeds bij de Overijsselsche boeren gebruikelijke werkwoord »wruchten", d. i. scheiden?

Spreuk. Van wien is 't woord: Lac vinum infantium; vinum lac senum? Is 't van Boerhave? E. L.

Schoon. Wat is *schoon* in »*schoon*vader, enz.? E. L.

Spreuk. Is de auteur bekend van 't gezegde: God verzacht den wind voor 't pas geschoren lam? E. L.

Het doel onzer bestemming. Vormt de samenvoeging dezer twee woorden niet blijkbaar een pleonasme? Wat is doel anders dan bestemming, bestemming anders dan doel? Nochtans treft men deze uitdrukking bij onze beste schrijvers, en vooral bij redenaars, o. a. van der Hoeven aan. M.

[Ongetwijfeld is samenkoppeling van twee woorden van nagenoeg gelijke beteekenis een fout. Om ze hier verklaarbaar te maken, zij opgemerkt dat bij »doel" hier uitsluitend aan doel*einde* en bij bestemming aan »christelijke loopbaan" gedacht wordt. Tenminsten in dezen zin bezigen haar kerkelijke redenaars en schrijvers, die zich buiten kijf van haar als variant van »christelijk levensdoel" bedienen].

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Huyghens (XXXI, 350). De heer van der Muelen ziet *Nav.* XXX, 586, in regel 7 een verkeerde opgaaf. Het is echter niets anders dan een drukfout, die waarlijk heel licht in 't oog kan vallen, omdat op blz. 584 reeds de kinderen van de tweede en de derde vrouw onderscheiden worden. Met de verandering van V 1 in V 2 wasde zaak in orde; de overige inhoud van blz. 351 en 52 is van elders bekend.

FREDERIKS.

Huygens (XXVIII, 154, enz.). Eene Huygens werd 13 Juli 1881 weduwe van Johan Dirk de Man Lapidoth, geb. in 1821, notaris te Culemborg.

Kwartierstaat van Elisabeth van Asch van Wijck (XXX, 625; vgl. XXVII, 98). Uitgewerkt levert die staat de navolgende verbintenissen op:

van vaderszijde,

v. W. × *v. Asch.* v. Eck v. Panth. × *v. Groenenberg.* Holl × *v. Vianen.* v. L. × *Geistman,* V. v. L. × *v. Wulven gez. v. Hÿndersteyn.* de Kemp × *de Jode gez. de Rÿcke.* v. Hattum × *Knoop.* v. Wijck v. de Woerd × *de Vosse.*

v. A. v. W. × *v. Eck v. Panthaleon.* Holl × *v. Lynden* V. v. L. × *de Kemp.* v. Hattum × *v. Wÿck v. de Woerd.*

v. A. v. W. × *Holl.* V. v. L. × *v. Hattum.*

v. A. v. W. × *Vonck v. Lynden.*

Jacob v. A. v. W. × Elisabeth Uteneng.

Elisabeth van Asch v. Wijck.

van moederskant,

Uteneng × *Stelle.* v. Cuylenburg v. Rijzenburg × *v. Oostrum.* v. Doornick × *Zas v. Weldamme.* v. Langerack × *Duven.* Foeyt × *Both v. d. Eem.* Teeuws × *de Edell.* v. de Poll × *v. Rosande.* v. Vyanen × *Symons.*

Uteneng × *v. Cuylenburg. v. Rÿzenburg.* v. Doornick × *v. Langerack.* Foeyt × *Teeuws.* v. de Poll × *v. Vyanen.*

Uteneng × *v. Doornick.* Foeyt × *v de Poll.*

Uteneng × *Foeyt.*

Elisabeth *Uteneng* × Jacob v. Asch v. Wijck.

Elisabeth v. A. v. W.

Wie vult dezen staat zorgvuldiger in met voornamen, datums, enz.? De naam Duven bestond weleer in de Nederbetuwe. Een Henricus Duven toch was in 1534 pastoor der aan St. Maarten gewijde parochiekerk te Rijswijk, en tevens partium Bathuē inferioris et publicus a sacra papali auctoritate notarius. Hem gelastte den 7den van Oogstmaand dezes jaars de officiaal des aartsdiakens den clericus Johannes Floriszoon van Riemsdijk tot de vikarie van St. Sebastianus in de kerk te Rijswijk (vgl. Geld. Volksalm. 1879, bl. 26) te presenteeren; hetgeen 9 Aug. reeds had plaatsgehad. Een Adrianus de Dovens, — broeder of neef (oomzegger?) van Henricus? — trad 19 Mei 1571 als getuige op bij de inleiding van Otto van Drueten door Simon Johannis (Jansz.) in de vikarie van Maria en Sebastiaan, gevestigd in de kerk van het naburige Ravenswaaij. Zie het officieele document dezer inleiding in *Herald. Biblioth.*, 1879, bl. 328, 9. Ook treft men in bovengenoemden kwartierstaat Symons aan. Terwijl Simon Johannis het straksgenoemde document van inleiding natuurlijkerwijs onderteekende, bevinden wij, dat een Johannes Symonis in 1387 als kanunnik van St. Marie te Utrecht geboekt staat bij J. J. Dodt van Flensburg, Archief van Utrecht, enz., III (1843), bl. 368. Janna Symons, weduwe van Bertelmees Pietersz, te 's Gravenhage, schonk 11 Oct. 1517 aan het St. Barbaraklooster ter stede land en geld, zie *Nav.* XXIII, 547. Insgelijks staat *Nav.* XXV, 128 een Symons vermeld, die eenen Zeeman huwde, alsook *Nav.* XXVIII, 514 een Wouter Symonsz (n°. 1612). Een Andreas Ludolphi Symonis uit Wieringen studeerde omstr. 1390 aan de hoogeschool te Keulen (*Nav.* XXIX, 134). Jan Symons was in 1482 burger, Mette Symons in 1488 burgeres van Kampen [Kamper Archief, Register en Bescheiden, V (1881), bl. 199, 206].

Overigens moeten de in *Nav.* XXX, 625, voorkomende zestien kwartieren van Hugo Diderik Ruysch v. Wayestein, den echtgenoot van Elisabeth van Asch v. Wijck, naar *Nav.* XXVII, 98; XXVIII, 366, worden verbeterd. Ze komen *Nav.* XXX, 625 verward voor.

Persant (XXX, 209*O*, 565; XXXI, 47). Om met vrucht te zoeken naar bovengenoemde familie, zal men de registers der Bel-

gische stad Gend moeten doorbladeren. Dáár althans woont nog eene familie van dien naam; op de Kade, dat is bij het Sas der Schelde, vond ik een tiental jaren geleden meer dan één herberg of estaminet, door personen van dien naam gehouden.

De te Wageningen wonende dokter is een Zeeuw en wel een zoon van dokter Persant Snoep van Wolphaartsdijk.

F. CALAND.

[Te Kapelle op Zuid-Beveland woont een Persant Snoep, gehuwd met eene Paulus zie *Haarl. Ct.* v. 22 Maart '81].

Bier en Leers (XXXI, 49). Het is opmerkelijk dat »Bier" en »Leers" nog als familienamen bestaan. A. A. Bier zag zich als boekhouder bij de wees- en boedelkamer te Soerabaya April '81 eervol ontslagen. F. J. G. W. Leers, kolonel, commandant van het 4e reg. infant., werd Juli '81 tot voorzitter benoemd der commissie, aan welke, met machtiging des Konings, door den minister van oorlog de herziening van de dienst- en exercitie-reglementen der infant. is opgedragen.

Ferrier. *Nav.* XXXI, 290, 91, wordt onder den naam Moorsan (Ferrier) een grafzerk in de Groote kerk te Breda beschreven.

Wellicht kan het volgende afschrift eenig licht verspreiden omtrent de huisvrouw van genoemden ritmeester. Te Breda toch vindt men in de Groote kerk:

Een rond schild, waarop het wapen als op bl. 291 voor de vrouw is opgegeven, gedekt door een kroon met vijf bladen (fleurons). Er staat onder

obiit den 29 October 1679.

Een rond schild, gedeeld:

1. Wapen van Ferrier (de 4 lanspunten van zilver op een veld van rood, de gekruiste lansen van zilver in blauw.

2. Wapen als hiernaast.

Daar de kleuren hierbij aangegeven zijn, blijkt dat het hartschild van 1 en 4 niet Veere is, doch Meurs, van goud met dwarsbalk van zwart.

Er onder staat, obiit 11 Juni 1673. Ditzelfde wapen stond ook op een, zerk en daaronder:

»Hier ligt begraven Jonkheer François van Ferrier, Heer van Moursan, Ritmeester van eene Compagnie Curassiers, ob. den 22 Mei 1647. Zijne vrouw Anna van Nassau ob. den 11 Junij 1673".

Op deze zerk staan zijne acht kwartieren:

Ferrier	Comte
Craiselle	Malsan
Leutaud	Baringies
Du Puis	Barailliers

Over haar wapen loopt de bastaardbalk nog zichtbaarder dan over het rouwbord.

Het is niet denkelijk dat deze beide bastaarden, die gewis broeder en zuster waren, van Willem den Ie nog (lees noch) van zijne zoonen Philips Willem of Maurits afkomen. Want beide eerstgenoemden voerden Meurs niet, en Maurits voerde Buuren niet, dus is het waerschijnelijker dat zij gehooren tot Frederik Hendrik. Waren zij kinderen van een vroeger bastaard, dan zoude(*n*) (*zij*) volgens de regels der Heraldie niet weer de bastaard cotice of filet over hunne wapens hebben, maar veel eerder een ander soort van brisure".

A. C. SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG.

Van Gent (XXX, 432). Zonder iets het allerminste omtrent eenig wapen te durven bepalen, geef ik gaarne de weinige mij ten dienst staande opgaven betrekkelijk niet-adellijke van Gent's ten beste, wier onderlinge verwantschap mij trouwens meerendeels niet bleek

Denkelijk komt hier in aanmerking »Hermannus Ghent et omnessui", die luidens het Memorieboek van het Overijsselsche klooster Sipkulo (loopende over 1501—48), op den 21sten April in dit klooster hun Memoriedag hadden.

Daniel van Gendt, op gezag o. a. van Hugo Spiering van Aelborg, magistraat van Heusden, aldaar in 1568 ter dood veroordeeld, omdat hij gewapend de predikatiën van den predikant Cornelis te Engelen had bijgewoond (J. v. Oudenhoven, »Beschr. v. Heusden", aangehaald *Nav.* XXIII, 103).

Ook in het »Tijdrekenkundig Register op het Prov. archief v. Overijssel" door Mr. J. I. v. Doorninck te Zwolle, komen, naar ik meen, ettelijke leden voor, die hier passen.

Aan een zevental van Gent's, die ik geloof voor niet-adellijk te mogen houden, herinnert de »Nieuwe Uitgaaf v. h. Biogr. Wdbk d. Nederl. onder hoofdred. v. Dr. Schotel. Onder deze staat vermeld :

Casparus v. Gent, in 1574 beroepen als predikant te Ridderkerk, enz. Zie verder over hem, die zijne loopbaan als pred. te Arnhem eindigde († 1591), *Nav.* XXXI, 188 noot, vgl. met *Herald Bibl.* 1880/81, bl. 71.

Misschien treft men in de Naamlijst der Pred. v. h. Geld. Synode van de Jongh (1750) wel Evàngeliedienaren aan van dezen naam, behalve den straks te vermelden W. v. Gendt, pred. te Beek en Groesbeek.

Cornelis van Gent, rentmeester der stad Breda, deed met zijn ambtgenoot Hendrik Joosten in 1638 rekening van de kosten, door den stedelijken magistraat gemaakt om de door de sedert 1625 voor de Spanjaarden uit de stad gevluchte Hervormden verlaten huizen voor instorting te behoeden (Ypeij en Dermout, *Geschied. d. Nederl. Herv. Kerk,* II, *Aanteek.*, bl. 61). Is hij niet de *Nav.* XXXI, 100, gemelde echtgenoot van Johanna van Alphen?

Abrahamus Gent, werd 26—27 April 1669 bij de classis Tiel voor gerecommandeerd aangenomen. Hij was dus destijds theol. cand.

v. Gent, item 9 Maart 1687.

Willem v. Gent, weduwnaar te Breda, tr. aldaar Juli 1677 Magdalena van Bergen.

In een Tielsch lidmatenboek trof ik aan:

Swaantjen v. Gent, j.d., 16 Oct. 1694 met attestatie uit Rotterdam te Tiel, 29 Juni 1716 naar 's Hertogenbosch vertrokken.

Nenneken v. G., Oct. 1701 lidmaat geworden te Tiel, Mei 1703 vertr. naar Bommel.

Jan v. G.
Frederik v. G. } April 1705 lidmaten geworden te T.

Gerritje v. G., Juni 1719 item.

Emken (of Immetje) v. G., Jan. 1708 item, Paschen 1726 m. att. uit Rotterdam te T.

Jannetje v. G., Kerstmis 1726 uit Maastricht dito.

Jan v. G., Kerstmis 1728 lidmaat gew. te T., in 1729 vertr. n. Amsterdam, na Nov./Dec. 1729 te T. Elisabeth Vijgh (*Herald. Bibl.* 1879, bl. 328) gehuwd te hebben.

Anton v. G., Kerstmis 1730 lidmaat gew. te T.

Abram v. G. (vermoedelijk in rechte lijn, — als kleinzoon? — afgestamd van bovengenoemden Abrahamus Gent), Dec. 1736 item.

Johannes v. Gendt, Paschen 1747 item.

Johannes v. Gendt, Oct. 1754 item.

Margritha Bartsdochter v. Gent, j.d. uit Opheusden, ondertr. te Amerongen 13 Oct. 1752 Benjamin v. Ochten, j.m. uit Eck en Wiel (hertr. 6 Mei 1784 met Maria v. Meerten, weduwe v. Maarten Jelissen, te Oph.).

In 1798 werd Gerlach van Gendt als prop. beroepen te Holten, waar hij in 't begin van 1830 overleed, na sedert 16 Maart 1800 gehuwd geweest te zijn met Elisabeth Suzanna Mechtild v. Duren († 8 Maart 1829, oud 73 jaar). Gewis een nazaat van Gerlach v. Gendt, geb. 1640, in 1686 gemeensman te Nijmegen, ook rekenmeester, kerkmeester en burgerhopman aldaar, † 5 Juni 1735, oud 95 jaar en 6 dagen, begr. te N., gehuwd met Johanna Heyssen (geb. 1646, † 18 Juni 1727), vermoedelijke zuster van H. Heyssen, die als deftig ingezeten v. N. de capitulatie dezer stad i. d. 26 Apr. 1674 met den intendant Robbert (namens Lodewijk XIV), onderteekende [1]). Deze Gerlach, — broeder van Wilhelm v. G., pred. te Beek en Groesbeek, † 30 April 1669, — had tot vader Johan v. G., geb. 30 Mei 1609, gemeensman v. N., gehuwd 26 Sept. 1637 met Helena Roukens (geb. 27 Aug. 1611, † 11 Juli 1672), als ouderling te N. op de Zutfensche synode v. 3—10 Sept. 1657 tegenwoordig, † 4 Dec. 1668, begraven in de Groote Kerk te N. onder eene zerk, waarop het volle wapen prijkte der Barons van Gent. Deze Johan en zijn zoon Gerlach brachten een wapenboek bijeen, hetwelk in handschrift van 3280 wapens voorzien als eigendom van onzen medewerker J. G. de Groot Jamin Jr. te Amsterdam te zien was op de Heraldieke Tentoonstelling van Aug./Sept. 1880 te 's Gravenhage, en dat, volgens den verslaggever dier tentoonstelling, weinig kunstwaarde en slechts betrekkelijke betrouwbaarheid bezit [2]). Is die verslaggever opzichzelf

---

[1]) *Herald. Bibl.* 1879, bl. 36.

[2]) Zie den *Catalogus* dezer Tentoonstelling (uitg. v. Mart. Nijhoff te 's Gravenhage, 1880), bl. 244, n°. 3225, vgl. met *Herald. Bibl.* 1880/81, bl. 330.

in zijn recht met de opmerking, dat het bezwaarlijk gaat aan een wapenboek, luidens den Catalogus in 1630 door Johan aangevangen, en in 1730 door zijn zoon voltooid, niet meer dan twee, en deze nog wel elkaâr opvolgende, verzamelaars toe te kennen, omdat het een arbeid was van een gansche eeuw; *hier* was dit mogelijk wegens den zeldzaam hoogen, krassen ouderdom, waartoe die zoon klom; de vader legde dan op 21jarigen leeftijd zijn wapenboek aan, en de zoon voltooide het toen hij 90 jaren telde. Ja, wel had Gerlach een bizonder krassen ouden dag. Want hij ving, 92 jaar oud zijnde, nog een proces aan. Om de navolgende reden. Hij had, gelijk wij zagen, die zerk, waaronder zijn vader in 1668 werd bijgezet, met het volle wapen der Barons van Gent laten versieren, beweerende dat Hendrik baron van Gent, erfkamerheer, heer van Erlicum enz. en de baron v. G., heer van Oldersum, zijnen vader voor een lid van hun oud-adellijk geslacht verklaard hadden, als enteling in rechte lijn van Willem v. G., gehuwd in 1451 met Jacoba v. Nijvelt. In deze overtuiging staande kon hij het niet verkroppen, dat Willem Jozef baron van Gent, kapitein ter zee in statendienst, 17 Dec. 1732 kinderloos overlijdende, te Arnhem werd begraven met *gebroken* wapen als »den laatste van zijnen stamme". Ter oorzake van dit feit diende hij tegen des Barons erfgenamen eene aanklacht in bij den Arnhemschen magistraat, die evenwel, uit gebrek aan deugdelijke bewijzen, Gerlach's aanklacht en rekwest 20 April 1733 tot nader order terzij legde. Zoodat Willem Jozef's wapenbord in de kerk bleef opgehangen met het opschrift, dat hij *de laatste* was *van zijn stam.*

Tot Gerlach's maagschap behoorde, naar wij meenen, de omstr. 1832 (?) of later te 's Gravenhage overleden raadsheer bij het hooge gerechtshof Mr. Willem Godert Johan v. Gendt.

Dr. J. M. v. Gent, leverde in 1843 eene Nederd. vertolking van Haacke's Skizze der Griechischen u Römischen Alterthümer, uitgegeven bij P. H. van den Heuvel te Leiden.

v. Gendt, Fransch predikant te Maastricht, trad in den echt met Jeanne Marie Uranie Brutel de la Rivière, geb. te Rotterdam 9 Febr. 1788, † te Leiden 12 Apr. 1866 (dr v. Izaak bij Maria Valeton), weduwe v. Bonifacius Mogge Pous.

Omstreeks 1842 had ik te Deventer een schoolkameraad, geheeten Frederik van Gendt, die ter stede door zijne moeder, eene achtenswaardige zeeofficiersweduwe, werd opgevoed. Doch waar hij gebleven is en of hij nog leeft, weet ik niet. Voorzeker waren zij bloedverwanten van

Aline Clémentine v. Gendt, 28 Sept. 1880 te 's Gravenhage, oud 56 jaar, overleden als echtgenoote van W. F. G. L. Driessen, gepens. majoor (en geadverteerd door dezen 29 Sept. uit Bergen op Zoom).

Naar de voornamen te oordeelen stond tot den zooeven genoemden raadsheer buiten kijf in nauwe relatie

Johan Godard van Gendt Jr., als hoofdingenieur in dienst van het gouvernement van Japan, weduwnaar van Adriana Maria Joekes, 21 Dec. 1880 te Yokohama op 47jarigen leeftijd overleden, kinderen nalatende. Hij, samensteller van den Bouwkundige Kalender, schrijver der Van Gendt's en Brinkman's Bibliotheek, omwerker en vertolker van Bernouilli's Vademecum, bezat op het gebied der architectuur eene Nederlandsche vermaardheid. Geenszins daalde nochtans met dezen vroeg aan zijn gewichtigen werkkring ontrukten afgestorvene de architectonische zin, hem zóó bizonder eigen, ten grave; immers de ingenieur-architect A. L. v. Gendt legde 3 Dec. 1880 in eene vergadering der kiesvereeniging Burgerpligt in Frascati te Amsterdam zijne plannen over, tot stichting van een nieuw Beursgebouw ter stede op een terrein tusschen de Heeren- en Keizersgracht tegenover de Warmoesgracht. En onder zijn beheer zal, krachtens aanbesteding van 27 Juni '81 door het te dezer stede gevestigde departement der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, op de Wittenburgergracht een vierde volksgaarkeuken met woning gebouwd worden.

Behoort in deze rubriek ook Merkes v. Gendt, 23 Sept. 1880 lid der commissie, die vanwege de Eerste Kamer het ontwerp-adres van antwoord op de Troonrede aanbieden zou?

Kapitein v. Gendt, als onderintendant werkzaam aan het departement van oorlog, te Breda, lid der commissie, belast met de keuring der levensmiddelen, gaf door zijne nauwgezetheid aanleiding tot de vervolging eens graanhandelaars ter stede, beticht van poging tot omkooping van een militair ambtenaar, met het doel

om dezen te bewegen de leverantie van eetwaren aan een bepaald persoon te geven (*Vervolg* der *Haarl. Ct.* v. 30 Maart '81). Is hij niet één persoon met E. A. v. Gendt, onderintendant, 31 Maart 1881 benoemd tot kap.-intendant bij den plaatselijken staf?

Te Kampen woont eene J. A. v. Gendt, gehuwd met W. F. K. Klercq, wier jongste, vijfjarig zoontje 23 Sept. 1880 overleed. Te Opheusden vindt men den naam van Gendt de Leeuw. en J. van Gendt is geërfd te Bergerden onder Bemmel.

P. v. Gent te Delft, 21 Apr. 1881 benoemd tot hoofd der openbare school no. 1 *c* aldaar. J. A.

De Jeger. 't Volgende, dienende ter aanvulling van het daaromtrent voorkomende in d' Ablaings Veluwsche Ridderschap, vond ik in de processtukken van Johan Wolffsen, gevolmachtigde van Juffer Joha. Maria de Jeger, tegen Andreas Feith, procuratiehouder van Jonker Jacob van Lanscroon.

Dit proces betrof de nalatenschap van Bernard Johan van Stepraedt tot den Pluimenborg, Aug. 1691 op dat huis overleden.

Assueer de Jeger tr. Joha. van Voorst van Dorenweert, weduwe.

Hun zoon Reynier, 1619 beleend met Hoeckelum, waarop hij na den dood zijner moeder meesttijds verblijf hield, tr. Ana. Aintion. Hij stierf op Grunsfoort bij zijn halve zuster v. Stepraedt, vr. van Cronenburgh.

Zijne twee kinderen zijn:

Joha Maria de Jeger, woonachtig te Arnhem.

Sweer Ludolff, ged. te Bennekom 18 Jan. 1646.

Is Joha. Maria gehuwd geweest? BACKER VAN LEUVEN.

Ruijsch (XXX, 617). Ter aanvulling van den kwartierstaat van Walravina v. Soudenbalch (blz. 619) kan ik mededeelen dat de ouders van Maria v. Brienen waren Jan v. Br. en Elisabeth v. Kerskorff. H. M. WERNER.

Ruijsch (XXX, 626). In de kerkelijke archieven van Blauwkapel vindt men in het huwlijksregister aangeteekend:

Anno 1649, den 5 October, de Weleedele Jr. Robbert Mordaunt, vaandrager van de Companie van Colonel Cromwell, en de

Weled. Juffr. Elizabet Ruijsch, beijde woonende te Uijtrecht, is haar attestatie ghegeven om te trouwen te Uijtrecht den 23 October.

Ofschoon dit geen nieuw lid der fam. R. is, achten wij het toch gepast deze aanteekening mede te deelen.

Uit het kerkelijk archief blijkt, dat de fam. R. een buitenverblijf te Bl. had, waar zij een gedeelte des jaars vertoefde; daarom moest de predikant ter plaatse zijne toestemming geven, dit huwelijk elders te voltrekken, nadat eerst de »houwelijckse proclamatiën aen de Blauwcapel" hadden plaatsgehad.

C. A. DE KRUIJFF.

Wapenrijmen (XXXI, 113). *Haarlem*: Een zwaard omgeven door vier sterren en boven de punt van het zwaard een kruis.

Men zegt, dat het uit den tijd der kruistochten herkomt.

»Geef ze een zwaard,
Want ze zijn het waard.
Geef ze vier sterren,
Want ze komen van verre.
Geef ze een kruis,
Want met de overwinning
Komen ze altijd thuis.

VRAGEN.

Persant (XXX, 209*O*; XXX, 565; XXXI, 47). Zijn de gedane mededeelingen van den heer V. O. betreffende deze familie, den vrager bereids hoogstwelkom geweest, zoo vleit hij zich, dat door een welwillend onderzoek in de doop- en trouwregisters te Middelburg (waartoe hij zich bijzonder aanbevolen houdt) nog wel gegevens zullen kunnen verstrekt worden, om deze familieleden tot elkander in verband te brengen. De geboorteplaats o. a. van Dr. Leonardus Persant en zoo ook van de andere vermelde personen, zou uit de trouwregisters aldaar kunnen blijken. Men zal hiermede grootelijks verplichten J. VAN LEE BAAN.

[Zie ook *Nav.* XXI, 316; XXIII, 35.]

GESCHIEDENIS.

Philips II afgezworen. Den 26sten Juli 1881 was het driehonderd jaren geleden, dat de algemeene staten der vereenigde Nederlandsche provinciën, te weten de staten van Brabant, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Gelderland, Friesland, Utrecht, Overijssel en Mechelen, te 's Gravenhage vergaderd, de zoogenaamde akte van afzwering van Philips II van Spanje uitvaardigden, waarbij zij den monarch plechtig van zijn graaflijk bewind over de Nederlanden vervallen verklaarden. Die stap was een allergewichtigste, een die, — zooals Motley terecht opmerkt, — diep in het leven der Nederlandsche gewesten ingreep, en in verband beschouwd met de voorafgegane Unie van Utrecht (23 Jan. 1579), de heimelijke opdracht der souvereiniteit aan Willem van Oranje door de staten van Holland en Zeeland (24 Juli 1581) en het tegelijkertijd aannemen des hertogs van Anjou tot heer door de overige provinciën, als de hoeksteen, waarop ons onafhankelijk volksbestaan zou rusten, kan en mag worden aangemerkt. Philips, ofschoon de wettige souverein dezer landen, werd door zijn eigen onderdanen bij eenvoudig plakkaat van zijne rechten ontzet, niet omdat zij die niet erkenden, ook niet omdat zij beweerden, zooals velen vooral in de vorige eeuw het hebben willen doen voorkomen, dat die rechten van den aanvang af gegrond waren in een wederzijdsch verdrag tusschen vorst en volk, hetwelk vanzelf verbroken werd zoodra eene der partijen de aangegane verbintenis niet nakwam. Het recht waarop zij zich beriepen, stond hooger, dan Middeneeuwsche leenwetten of toevallige erfrechten: het was het recht van zelfbehoud, dat de natuur aan elk harer schepselen heeft verleend. Moge het aan geheel het feodale Europa dier dagen als eene godslasterlijke ketterij in de ooren hebben geklonken, de staten der Nederlanden stelden aan het hoofd

hunner afzweringsakte de verklaring, »dat de onderzaten niet van God geschapen zijn ten behoeve van den vorst, maar de vorst om den wille der onderdanen".

Herdachten de Franschen onlangs in luistervollen trant zelfs andermaal de bestorming der Bastille door het volk te Parijs (14 Juli 1789), waardoor aan koningschap en oligarchie in Frankrijk voor goed de genadeslag werd toegebracht; — wat 26 Juli 1581 te 's Hage plaatsgreep, mag niet met stilzwijgen worden voorbijgegaan. De oorzaak der afzwering van Philips was naast de onlijdelijke inquisitoriale geloofsvervolgingen ongetwijfeld de levenslange verlenging van de opdracht der souvereiniteit door de staten van Holland en Zeeland in hunne gewesten aan den Prins van Oranje, in wiens handen zij plechtig den eed van trouw aflegden, terwijl zij wederkeerig van hem den eed ontvingen, gevolgd door zijne inhuldiging als souverein van Holland en Zeeland op 25 Juli 1581. Met die daad was het gezag des konings van Spanje niet meer bestaanbaar, daarvan was zijne vervallenverklaring een onvermijdelijk gevolg. Bevonden zich onder de regeering van keizer Karel V hier te lande nog slechts weinige Lutheranen, en droeg het ketterbranden destijds nog van de meerderheid der bevolking de goedkeuring weg; onder Philips II drong, juist ook tengevolge van de brandstapels en der martelaren geloofsgetuigenis, de Protestantsche leer al meer en meer door, en liet een groot deel des volks zich voor haar winnen. Dat de geloofsvervolging een der machtigste factoren bij het verzet onzer vaderen tegen Spanje's koning geweest is, hiervoor bezitten wij de ondubbelzinnigste getuigenissen des hertogs van Alva, Don Frederik en Louis de Requesens. Hierbij kwam, dat Willem I van Oranje, wiens onpartijdige verdraagzaamheid als spreekwoordelijk bekend stond, in Holland en Zeeland heer en meester behoorde te zijn, niemand anders, dit stond daar vast, en al erkenden de overige gewesten den hertog van Anjou als vorst, toch oefende de prins over bijkans de geheele bevolking der Nederlanden feitelijk een onbeperkt gezag uit. Hij deed het ja zijns ondanks, opdat men niet zou kunnen denken dat hij, onder de leus van staatkundige godsdienstvrijheid voor zijn volk, voor zich een vorstelijken schepter zocht te verwerven. Hij deed het officieus, niet officieel, want eerst

14 Aug. 1582 aanvaardde hij onder den titel van »graaf en heer" de hoogheid en heerlijkheid over Holland, Zeeland en Friesland. Wat niet minder de afzwering van Philips verhaastte, was het beruchte banvonnis, door den Spaanschen monarch tegen den beminden prins op 15 Maart 1580 uitgesproken, doch eerst Juni 1581 plechtig in de Nederlanden afgekondigd. De bekendmaking van dezen ban, waarbij »de kardinaal de Granvelle en koning Philips eenen prijs stelden op het hoofd van den eersten man zijner eeuw, als ware hij een wild dier geweest, en eene plaats in de rijen van Spanje's trotschen adel als een bijkomend lokaas uitwierpen, om een moordenaar aan den haak te krijgen" [1]), verwekte de hoogste verontwaardiging in de Nederlanden. In antwoord daarop verscheen op 't einde van 1580 's prinsen gedenkwaardige Apologie, een der treffendste oorkonden uit 's Lands historiebladen. Dit verweerschrift, in de meeste talen overgebracht, aan bijna alle christelijke Mogendheden verzonden, was 13 Sept. 1580 der vergadering van de vereenigde staten te Delft voorgelezen en door hen hartelijk goedgekeurd geworden. In de afzweringsakte gewaagde men met smartelijke verontwaardiging ook van die daad van dwingelandij, welke aan al de overige, door Philips genomen, de kroon opzette. En zoo blijkt het dan nu weder, dat aan een stap, die niet dan na lange aarzeling en met groote behoedzaamheid, overeenkomstig den Nederlandschen volksaard, werd gedaan, de naam van Oranje even onafscheidelijk verbonden is, als aan al de gewichtige besluiten sedert het begin des opstands (1568) tot aan 's prinsen dood (1584) genomen. Brachten godsdienstig- kerkelijke en staatkundige beweegredenen het bewuste feit voort; hoogstgepast was derhalve het volgende telegram i. d. 26 Juli onzen koning toegezonden: »De Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk, thans te 's Gravenhage vergaderd, wenscht hulde te brengen aan de nagedachtenis van Uwer Majesteits grooten Voorzaat, die heden vóór driehonderd jaren, met onze kloeke vaderen, de heiligste rechten des volks heeft gered. De Synode verblijdt zich, dat zij dit doen mag te samen met Uwe Majesteit, in wier handen

[1]) Motley.

deze rechten veilig zijn, wier roem het is, dat zij den band tusschen Oranje en Nederland onverbrekelijk wil handhaven. God zegene Nederland ook in Uwer Majesteits Huis". Niet minder gepast was het, dat op den gedenkdag [1]) een krans gehecht werd aan het ruiterstandbeeld in de Hofstad van den Grondvester van ons geëerbiedigd Vorsten-Huis.

Het Brielsche Gilde van St. Barber. Het oudste der aanwezige privilegiën, welke aan dit gilde gegeven werden, is van 1579 en luidt aldus:

Wij Bailliu, Burgemeesters, Schepenen ende Raeden, Out ende Nijeuw Gerechte der Stede vanden Brijele, doen te weten eenen ygelicken, dat wy om te maecken goeden regel, polecie ende ordonnantie onder den ghemenen ghildebroeders van Sinte Barber binnen der voorsz. Stede vanden Brijele, genaempt de metzelaers ende glaesmaeckers ghilde, het voorsz. gilde gegunt, gegeven ende verleent hebben, gunnen, gheven ende verlenen mits desen die poincten ende articulen hier nae volghende:

I.

Inden eersten dat nijemant en sal mogen de voorsz. ambachten van metzelen, schaelgedecken ende glaesmaeken ende scrijuen binnen deser Stede doen ende exerceren, hij en sij poorter, ende zij zullen gehouden wesen te doene haere proeue, te weten de metzelaers zullen doen drije [2]) prouuen, deerste van een geuel te verdeelen vp zijn proporcie alsoe als dat behoort, sonder scheluw ofte ander gebreck, off de zelue aff te teijckenen mitte passer, zulcx dattet de deeckenmeesters voor goet kennen ende lauderen [3]).

---

[1]) Bestond bij de Nederlandsche vrijmetselaars het voornemen 3 Aug. te Haarlem de afzwering van Philips II feestelijk te herdenken; eigenlijke volksviering had, naar het schijnt, alleen te Broek in Waterland 28 Juli plaats, — herdenking van het feit in de kerk afgewisseld door het zingen der volksliederen, alsmede gecostumeerde optocht (van dertig nommers), voorgesteld door personen uit de geschiedenis van ons vaderland. Te Kerk-Avezaat vierde men den dag door de vorming van het plan om een orgel te stellen in de ettelijke jaren geleden fraai herbouwde kerk der Hervormden.

[2]) Met 't oog op hetgeen er volgt zal men *vijer* te lezen hebben.

[3]) Hetgeen hier volgt, voegt beter na art. 4.

Ende soe wye dzelue ambachte wil doen, sal gehouden wesen selffs in persoene zijn prouve te doen, ofte ten minsten wettelick bescheijt brengen ende verthoenen dat hij anderssins de voorsz. prouue gedaen heeft. Ende den ghenen, die haer prouue nijet en hebben gedaen, en sullen nijet hooger werck aennemen dan voor thien schellingen grooten vlaems, tsij aen hoopwerck ofte anders.

II.

Item ten tweeden sal een metzeler gehouden wesen een keel in te decken met tegelen ofte pannen, sonder eenige faulte ofte gebreck, zulcx dat de voorsz. deeckenmeesters tzelue mede voor goet kennen ende lauderen als vooren.

III.

Item ten derden een platte paengert te trecken ofte een paenger punct vp sijn dordendeel mitte passer ofte met der handt, zulcx dat het de deeckenmeesters voorn. zullen judiceren ende kennen voor goet.

IV.

Item ten vierden te maecken een egvufsel[1]) vp zijn toech sonder krepel ofte lam, dat de dekenmeesters als vooren kennen voor goet.

V.

Item dat nijemant en sal mogen winckel houden binnen deser Stede vanden Briele vant ambacht van glaesen te maecken, ten zij hij (als vooren) poorter es ende sijne behoorlycke prouue doe ende voort gilde betaele drie Car. guldens van XL gr. tstuck, mits dat hij binnen deser Stede zal blijven wonen ende aldaer vier ende licht barnen, gel. een burger toebehoort.

VI.

Item sal den seluen gehouden wesen int doen van zijn prouue te steecken op sijn maet een taerlinck pant, ende dat gruyssen

[1]) Het Privilegie, zooals 't voorkomt in 't »Memoriaelbouck", heeft *egvufsel* Eene perkamenten acte, die hetzelfde Priv. vermeldt, heeft *egwulfsel*.

ende int loot slaen, soet behoort, ende te scrijuen vp glas een lijstpant ofte een compartement.

VII.

Item dat nijemant van buyten binnen deser Stede en sal mogen eenige glaesen comen setten ofte doen setten, ten zij hij eerst ende alvooren betaele drie Car. guldens tot proffijte, deen helft vant gilde ende dander helft voor de armen der Stede, soe dickwils sulcx bij vreemdelingen gedaen werde.

VIII.

Item waert saecke dat yemande vande gildebroeders zieck ofte cranck werde, zoe zullen allen den anderen gildebroeders, gheen vuytbesondert, schuldich ofte gehouden zijn alle weecke tot behouff ende onderhout van denseluigen siecken ofte crancken te contribueren ende gheuen eene grooten vlaems ofte meer naer exigentie vander saecke ende qualiteijt vanden persoen, ende zal tselue zoe wel ontfangen werden bij den rycken als den armen vande gildebroeders.

IX.

Item dat voorts ghenige gesellen van buijten binnen deser Stede sullen mogen commen wercken, tzij metzelers, schaelgedeckers ofte glaesmaeckers, dan den ghenen, die onder meesters staen, sonder dat alsulcke eenich werck zullen mogen annemen. Ende sullen de selue gehouden wesen te geuen een stuuer ter weecke ofte een schelling vlaems siaers tot heurl. optie, ende dat tot proffyte vandt voorsz. gilde. Ende zullen noch daerenbouen de meesters gehouden wesen jaerlicx te geuen ten behoune als vooren zes grooten vlaems, ende de voorsz. cnechs IIII gr. vlaems, omme daer mede bij den deeckenmeesters veruallen te werden nootsaeckelicke onderhoudinge vant gilde.

X.

Item allen den ghenen, die calck, steen ofte anders, dat de metzelrije ofte schaelgedeckers angaet, te coope begeren te hou-

den, zullen gehouden wesen te geuen voor heurl. inganck een pont hollants eens, ende jaerlicx tot onderhoudt vant zelue gilde gelyck andere meesters, int voorsz. gilde wesende.

XI.

Item indien eenige jongens van nu voorts aen begeerden te leeren het ambocht van metzelen, schaelgedecken ofte glaesmaecken, die sullen gehouden wesen te betaelen voor haeren inganck XII gr. vlaems, ende voorts alle jaere daer aen IIII gr. vlaems, gelijcke andere gildebroeders, soe lange ende ter tyt toe dat zyl. haere prouue gedaen zullen hebben.

XII.

Item zoe zullen de gesellen, die haer prouue doen, gehouden wesen te betaelen tot prouffyte vant voorsz. gilde eens drije Car. guldens, te betaelen aen drye termijnen, elcken termijn twintich stuuers van XL gr., ende dat binnen siaers daer nae betaelt.

XIII.

Item soe zullen de voorsz. deeckenmeesters gehouden wesen tot zoe nauwen tyde, alsser eenen gildebroeder doot es, met den cnecht vant voorsz gilde de gemeene gildebroeders te ontbieden ende doen insinueren, omme den dooden eerlycken ter aerde te helpen doene. Ende zoe wye van des in gebreken ware, zoude verbeuren een boete van drie stuuers, nootzaecken vuytbesondert.

XIV.

Item de Stadt vanden Briele reserueert aen haer alsulcke meesters in haer werck (tzij van buijten ofte van binnen) te mogen haelen ende stellen, alst haer goetduncken ende belieuen zal, zonder ijemants wederseggen, ende onvermindert dese priuilegie in hare andere poincten ende articulen.

XV.

Item de gemeene gildebroeders van dit gilde zullen moeten onderhouden tot haeren coste ende laste alsulcken glas als sy

eertijts zouden mogen onderhouden hebben in St.^e Katrijnen kercke, ofte bij faulte vandijen, als men haer zal wijsen ende geuen te onderhouden.

XVI.

Item indien in dese priuilegie eenige duijsterheyt ofte difficulteyt gevijele, tzelue zal staen tot verclaringe vanden Gerechte. Ende zal dese priuilegie dueren tot wederseggen vande voorsz. Stede. Des toerconde etc. Actum den naestlesten Marty anno 1579.

Den 15 Jul. 1600 nam de Brielsche magistraat deze resolutie: »Upt versouck van de deeckenmeesters van Sinte Barbaren ofte metselaers gilde es d' selve vergunt ende geaccordeert ghijselrecht op haer privilegie, om de boeten, daer inne begrepen, mitzgaders jegens den genen, die eenige articulen vant selve privilegie transgresseren, bij ghijselinge te procederen, nae coustume deser Stede."

Bij besluit van 3 Nov. 1618 accordeerde de Magistraat dat »de vreemde metselaers knechts vrij vant gilde gelt" zouden zijn.

Den 25 Nov. 1620 werden Niclaes Reijersze van der Loeten, Mr. David van der Heule en Daniel van Houcke door de Vroedschap gecommitteerd »omme te resumeren darticulen bijt metselaers ende glaesmaeckers gilde [1]) innegestelt, omme geapprobeert te werden neffens haer previlegie". Den 11 Nov. 1623 werden voor hetzelfde doel gecommitteerd Mr. Johan Gans en Arkenboudt. Eerst in 1646 ontving het Gilde een nieuw privilegie van den volgenden inhoud.

Wij Bailliu, Burgemeesteren ende Vroetschappen der Stede vanden Briele, doen te weten eenen igelijcken, dat ons vertoont ende te kennen gegeven es bij ofte van wegen den gemeenen gildebroeders van St.e Barber binnen der voorsz. Stede vanden Briele, genaempt de metselaers ende glaesmaeckers gilde, hoe dat door verloop van tijt sijluijden nodich ende dienstich bevonden hadden henluijden privilegie, gegeuen inden jaere 1579, in veele poincten ende articulen te corrigeren ende te dresseren naer den

---

[1]) In Res. 11 Dec. 1623 wordt gesproken van het gilde van St. Lucas en St. Barber.

loop ende constitutie vanden jegenwoordigen tijt, versouckende dat wij hen, Supplianten, wilden verleenen een nieuw privilegie volgens seecker concept, bij henluijden daervan overgelevert; waerop bij ons gedelibereert sijnde, soo ist dat wij, genegen wesende ter bede vande Supplianten, deselue bij forme van renouatie ende ampliatie van haerluijder voorsz. privilegie, het voorsz. gilde gegunt, gegeuen ende verleent hebben, gunnen, geuen ende verlenen midts desen die poincten ende articulen hijernae volgende:

I.

Inden eersten dat niemant en sal mogen de voorsz. ambachten van metselen, glaesmaecken ende schaelgedecken binnen deser stede te doen ofte exerceren, hij en sij poorter, ende sij sullen gehouden wesen te doene hare proeue, te weten, de metselaers sullen doen vijer prouuen, d' eerste van een geuel vut de hant te maecken, sulcx dat de deeckenmeesters die voor goet kennen ende lauderen, sonder met verdeelen op sijn proportie ofte deselue aff te teijckenen mette passer te mogen volstaen; ten tweeden een keel in te decken met tegelen ofte pannen, sonder eenige faulte ofte gebreck, sulcx dat de voorsz. deeckenmeesters t' selue mede voor goet kennen ende lauderen als vooren; item ten derden een platte paengert vutterhant te maecken, sulcx dat het d' voorsz. deeckenmeesters sullen judiceren ende kennen voor goet, sonder met deselue te trecken ofte een paengaert punt op sijn derdendeel mette passer te verdeelen te mogen volstaen; item ten vijerden te maecken een egwulffsel op sijn tooch sonder krepel ofte lam, dat de deeckenmeesters als vooren kennen voor goet.

II.

Item dat niemant en sal mogen winckel houden binnen deser Stede vanden Briele vant ambacht van glasen te maecken, ten sij hij (als vooren) poorter es, ende sijnne behoorlijcke prouve doe. Ende sal denseluen gehouden wesen int doen van sijnne prouve te steecken op sijn mate een taerlingh pant [1]) ende dat gruijssen ende int loot slaen, soo 't behoort, sulcx dat de deec-

---

[1]) In een afschrift van dit Privilegie staat niet *pant*, maar *punt*.

kenmeesters 't selue alsvooren kennen voor goet. Item ten tweeden te maecken een achtcante glase glantaren, wel gewrocht, dat deeckenmeesters alsvooren t' selue lauderen ende voor goet kennen.

III.

Item dat niemant van buijten binnen deser Stede int voorsz. gilde sal mogen comen, off hij sal selue in persoone sijn prouve moeten doen, sonder dat hij met attestatie ofte bewijs, dat hij sijn prouve elders soude hebben gedaen, sal mogen volstaen, ende voor haer incomen ten behouve vant selue gilde betalen ses Car. guldens, ende die van binnen deser Stede drije Car. guldens.

IV.

Item dat degene, die haere prouve niet en hebben gedaen ende buijten t' voorsz. gilde sijn, geen werck sullen mogen aennemen, groot nochte cleijn, t' sij hoopwerck ofte anders, op een boete van ses Car. guldens, d'eene helft ten behouve vant voorsz. gilde ende dander helft ten behouve vanden armen, soo wel te verbeuren bij den besteeder als aennemer.

V.

Item dat niemant van buijten binnen deser Stede en sal mogen eenige glasen comen setten ofte doen setten, buijten gemaect sijnde, op peijne van te verbeuren alsulcken boete als deeckenmeesters naer de groote ende proportie vant selue werck sullen bevinden te behooren, d'eene helft vande selue boete ten behouve vant voorsz. Gilde ende dander helft ten proffyte vanden armen.

VI.

Item soo wanneer ijemande, t'sij van buijten ofte binnen deser Stede, begeeren sal int voorsz. gilde te comen ende sijn prouve te doen, sal gehouden wesen t' selue te versoucken aende deeckenmeesters vant selue gilde, de welcke hem een neutrale wijnckel ofte plaetse sullen ordonneren ende aenwijsen om sijn prouve te maecken, ende sullen d' voorsz. deeckenmeesters daervooren vanden voorsz. versoucker genieten voor haer vacatie ende verlet

elcx twaelff stuvers, ende als deselue prouve gemaect sal wesen, van die op te nemen ende te lauderen mede voor haer vacatie ende verlei gelijcke twaelff stuvers.

VII.

Item dat voorts ghenige gesellen ofte knechts van buijten ofte binnen deser Stede sullen mogen wercken, t' sij metselaers, glaesmaeckers ofte schaelgedeckers, dan dengenen die onder meesters staen, sonder dat alsulcke eenich werck sullen mogen aennemen. Ende sullen deselue gehouden wesen te geuen een schellingh vlaems t' siaers. Ende soo sijluijden binnen t' siaers t'sij naer eenighe dagen, weecken ofte maenden van haer meester gingen, sullen evenwel gehouden sijn d' voorsz. schellingh te betalen, ende dat tot proffijte vant voorsz. gilde. Ende sullen noch daerenbouen de meesters gehouden wesen jaerlijcx te geven ten behouve alsvooren een pont Hollants.

VIII.

Item dat geenige schippers ofte schuijtvoerders van buijten binnen deser Stede sullen mogen comen, omme steen, calck, tegelen ofte eenige grove waeren te vercoopen, ofte hij sal gehouden sijn t' sijnner aencompste door den knecht vant gilde te moeten doen een ommelegh aen alle de gildebroeders, ende oock niet langer naer den dach vanden ommelegh mogen blijven leggen, omme haere waeren te venten ende vercoopen als drije dagen, op peijne van te verbeuren, elcken dach die sij langer leggen ofte geen ommeleggen doen, vijer Carolus guldens, d' een helft ten proffijt vant voorsz. gilde ende d' ander helft ten behouve vanden armen.

IX.

Item dat den jonghsten gildebroeder, welverstaende die laetst int voorsz. gilde gecomen es, het voorn. gilde sal moeten dienen voor sijn behoorlijck loon als knecht, soo lange ende ter tijt toe hij van eenen anderen, naer hem jonghst int selue gilde comende, verlost sal werden.

X.

Item soo sullen telcken de nieuwe gecooren deeckenmeesters ten ingangh van haeren voorsz. dienst moeten eet doen aen handen vanden Burgemeester, inder tijt wesende, van het voorsz. privilegie in alle sijn poincten ende articulen wel te onderhouden ende doen onderhouden, voor soo veel t' haerder kennisse comen sal. Ende sullen sijluijden dese voorsz. privilegie ende ordonnantie, midtsgaders de boeten ende peenen, daerinne vermelt, mogen doen innen ende executeren met gijselrecht, nae costume deser stede.

XI.

Item indien in dese privilegie eenighe duijsterheijt ofte difficulteijt geviele, t' selue sal staen tot verclaringhe van desen Gerechte. Ende sal dese privilegie duijren tot wederseggen vande voorsz. stede, blijuende voorts het voorgaende privilegie in alle sijnne vordere poincten ende deelen in sijn geheel ende ongeprejudiceert, voor soo veel deselue desen niet en sijn contrarierende.

Aldus gedaen, geamplieert ende gerenoueert den xII^en^ Martij anno 1646. H. DE JAGER.

Weduwe van Charles Dickens (XXXI, 135). De weduwe Dickens is de dochter van wijlen den hr. Hogarth, recensent inder tijd van het muzikaal gedeelte der Daily News, waarvan Charles Dickens in 1846 redacteur was. De minder intieme betrekking, waarin zij tot Dickens stond of Dickens tot haar, en de oorzaken en de gevolgen daarvan, verklaart de beroemde schrijver zelf in bizonderheden in een brief aan een zijner vrienden, wien hij verzocht dit schrijven openbaar te maken. Die brief werd in 1858 in de New-York Tribune opgenomen. Eene vertaling er van wordt gevonden in 't Geïllustreerd-Stuivers-magazijn (uitgave van Gebroeders Belinfante te 's Gravenhage), 14e jaarg. 2e deel, bl. 43 v.v.

A. AARSEN.

Predikanten te Heeze (bij Eindhoven). De eerste, dien ik vind, is Thomas Sprankhuizen; hij bood in 1672 bij de belegering van 's Hertogenbosch zich aan om als soldaat dienst te doen. Het kerkelijk archief te Heeze begint met het jaar 1679. Toen was predikant Petrus Guilihelmus Callenfels. In 1682 ging deze

met den Nederlandschen gezant Heemskerk als legatie-prediker naar Spanje. Ds. Theodorus van den Broucq, predikant te Geldrop, nam gedurende zijne afwezigheid zijn dienst waar. Wanneer hij terugkeerde is niet gemeld, doch 12 Jan. 1719 werd Johannes Sterk als adjunkt-predikant beroepen, 't welk den 19den September van dat jaar bekrachtigd werd met het recht van opvolging. In 1732 of 1734 werd Ds. Sterk waarschijnlijk predikant. Hij stierf 15 Juni 1758 en werd 13 Maart 1759 opgevolgd door Cornelis Groen van Prinsterer, candidaat te Waspik. Deze schijnt sterk de tucht gehandhaafd te hebben, en had vele onaangenaamheden met leden zijner gemeente, onder welke velen schijnen geweest te zijn van slechte zeden. Hij huwde te Heeze eene dochter van den heer Hoevenaer tot Geldrop, en was grootvader van den beroemden Mr. G. Groen van Prinsterer, wiens vader, lijfarts van den Koning van Holland, naar ik meen, door dezen in den adelstand werd verheven, hoewel Groen, voorzoover ik weet, nooit van den adellijken titel gebruik maakte. Den 14den April 1777 vertrok Groen naar Uitwijk en Woorthuizen (classis Gorinchem). Den 4den September van dat jaar werd Adam Jacob Geilink, predikant te Nieuwerkerk op Duiveland, te Heeze bevestigd. Deze predikte als emeritus afscheid 24 Juni 1810. Van toen tot 25 Julij bleef de gemeente Heeze, welke intusschen met die van Leende gecombineerd was, vacant; aan welken toestand een einde kwam door de beroeping van Johannes Didericus Koch, proponent te Nijmegen. Deze vertrok 25 Sept. 1817 naar Engelen (classis 's Hertogenbosch). Den 3den December werd beroepen Jan Herman Hamelberg, proponent bij het Kerkbestuur van Utrecht. Hij vertrok 27 Maart 1822 naar Kuik en Beers. Opgevolgd 13 Oct. door Jean Daniel Cacheret, candidaat bij de Waalsche Kerk, die 16 Mei 1823 naar Nuenen c. a. vertrok. Had 22 Oct. 1824 tot opvolger Jan Leonard Arnold Kremer (zoon van Arnold, laatst predikant te Veldhoven c. a.), candidaat bij het provinciaal kerkbestuur van Utrecht. Bevestigd 13 Maart 1825, bleef deze, hoewel hij een paar dozijn beroepen ontving, tot zijn dood, 17 Juni 1867 te Heeze. Is opgevolgd door den tegenwoordigen predikant Abbing, bevestigd 12 Januari 1868.

A. J. C. KREMER.

Lord Salisbury (XXXI, 313). Ik geloof dat het cadeau door onzen gezant Noël de Caron aan den zoon van den Engelschen gezant vereerd, was wat men noemt een schelvisch uitwerpen om een kabeljauw te vangen. Dat de schrandere Oldenbarnevelt daarin de hand had, geloof ik evenzeer, en dat hij reeds in 1611 wenschte wat in 1616, zoo voordeelig voor den staat en zoo roemrijk voor hem, werkelijkheid werd, dat geloof ik ook nog. In 't laatste jaar werd, als bekend is, onze staat ontheven van de vernederende afhankelijkheid, waarin hij zich bevond sedert 1585, door de komst van Leycester hier te lande. 't Komt me waarschijnlijk voor dat Oldenbarnevelt bij 't voeren der onderhandelingen het bekende «geschenken en giften onderhouden de vriendschap" heeft weten in-praktijk te brengen, en 't met innig genoegen aanzag, dat de heeren gezanten zich ook met iets anders moeiden dan juist met politiek, alles tot bereiking van zijn doel en ten zegen voor zijn vaderland. Voor meerdere bizonderheden omtrent aflossing der in dertijd aan koningin Elisabeth verpande steden, afdoening der schuld, enz. wordt verwezen naar Groen van Prinsterer's Handboek en Siegenbeek's Geschiedenis van den Oud-Nederl. Staat.

A. AARSEN.

Baron Uchatius. Groot opzien baarde 4 Juni '81 te Weenen het bericht, dat deze luitenant-veldmaarschalk zich dien dag in het arsenaal met een pistoolschot van het leven had beroofd. Zijn naam is door de geheele wereld bekend sedert zijne uitvinding van het staalbrons, waaruit het nieuwe Oostenrijksche geschut is vervaardigd. Hij was van gewoon kanonnier tot den hoogen rang, welken hij nu bekleedde, opgeklommen, omdat hij door verschillende uitvindingen op het gebied der artillerie de aandacht op zich gevestigd had. Hij had thans den leeftijd van 70 jaren bereikt en was nog steeds met nieuwe plannen bezig. Den dag van zijn dood schijnt een hooggeplaatst officier hem medegedeeld te hebben dat die plannen in de hoogste kringen geen instemming vonden, en hij moet zich dit zóó hebben aangetrokken, dat hij »den last des levens niet meer dragen wilde". Deze woorden vonden zijne vrouw en dochter op een blad papier geschreven, hetwelk hij op zijn schrijftafel achterliet.

Weduwe Uhland. Zij, geboren Emilie Visscher, is 5 Juni dezes jaars op 82jarigen leeftijd te Stuttgart overleden, 19 jaren na den grooten dichter. Hun huwelijk bleef kinderloos, en alzoo kon Uhland door zijn »trouwe Emma", gelijk hij zijne vrouw altoos noemde, overal vergezeld worden, kon zij uitsluitend zich aan hem toewijden en hem de zorg voor allerlei kleinigheden van dagelijkschen aard ontnemen. Reeds lang was zij metterwoon gevestigd te St., waar zij ook hare opvoeding genoot en Uhland leerde kennen.

Zoutman. *Nav.* XXI, 122, 321 is sprake van het gedenkteeken, 14 Mei 1846 te Geertruidenberg voor den luit.-admiraal Johan Arnold Zoutman opgericht; terwijl ibid. XXIII, 442 melding geschiedt van een portret in olieverw van dezen vlootvoogd en crayon van la Croix, door hem aan de kweekschool voor de Zeevaart te Amsterdam geschonken. Des admiraals kleinzoon, 77jarig ingezetene van 's Gravenhage, woonde de feestelijke viering van den 100sten verjaardag van den zeeslag bij Doggersbank i. d. 5 Aug. '81 op 's Lands Werf te Amsterdam, als gast bij, zoowel als de 78jarige heer G. Frantzen, gepens. majoor der art., zoon van den eersten luitenant van het corps zeesoldaten van het regiment Douglas aan boord van de Kinsbergen in 1781, en de kleinzoon van Dr. A. G. J. N. Frantzen. In het Biogr. Wbk. van v. d Aa (hoofdred. Dr. Schotel) leest men dat Frederik Nieuwenhuyzen (18 Dec. 1778 aangesteld tot organist van den Dom te Utrecht, † ald. 19 Jan. 1841) volgens Gregoir o. a. in handschrift naliet «La bataille de Doggersbank, à deux orchestres. Cette composition à été exécutée pour la première fois à la fête de l'anniversaire de l'Université d'Utrecht en 1781".

De grijze prins Frederik, voorzitter van het feest-comité des zeeslags bij Doggersbank, ontving 12 Aug. '81 het volgende telegram: »Nederlandsche mannen! Met fierheid herdenkt gij dezen dag, waarop, vóór 100 jaar, de macht, de eer en het recht des ouden grooten nederlandschen volksstams zoo roemvol bij Doggersbank, op den wereldoceaan, gehandhaafd werden. Daarom nemen ook wij, vol geestdrift, deel aan uw feest, dat ook het onze is, en groeten uit Zuidnederland u met broederlijke liefde. Volgens besluit, genomen in onze vergadering van den 3en

dezer, met algemeene stemmen tegen één — De Veldbloem, Brusselsch oudste en grootste Volks-Maatschappij. S. Roorijck, voorzitter; J. Scherpenseel, dd. schrijver".

Z. K. H. zond uit den Haag het volgende antwoord: »Den heeren Roorijck, Scherpenseel en overigen leden der Maatschappij de Veldbloem. Mijne heeren! Ik betuig u mijn oprechten dank voor den feestgroet en het blijk uwer deelneming bij gelegenheid der herdenking van den zeeslag bij Doggersbank op 5 Aug. 1781. — (get.) Frederik, Prins der Nederlanden.

VRAGEN.

Duifje, het Amsterdamsche weesmeisje. In eene der zalen van het Panorama-gebouw te Amsterdam is te zien een prachtige witmarmeren buste van haar. Is daar niet een historische legende aan verbonden? En waar kan men die lezen? Ik meen gehoord te hebben, dat een Duitsche prins op haar verliefde en haar trouwde, en dat zij later verdronken werd.

Eduard bastaard van Holland. Deze staat *Nav.* XXIX, 538, ao. 1450—3 als heer van Hoogwoud en Aartswoud vermeld. Wie was hij?

Hollauer von Hohenfels. In de Nieuwe Tielsche Courant van 24 Mei 1879 zag men in het wèlgeschreven feuilleton »Herinneringen aan Tyrol" verhaald, dat een geoefend gemsenjager, Zips of Zipper geheeten, tot den adelstand werd verheven met den naam Hollauer v. Hohenfels, omdat hij in 1493 keizer Maximiliaan I, als deze op de gemsenjacht op een vooruitstekende punt van den steilen, ijzingwekkend hoogen Martinswand in Tyrol terechtkwam, uit zijn benarden toestand redde, door hem een verborgen pad naar de laagte te wijzen. Die jager zou »holla" geroepen hebben, toen hij den keizer bespeurde; en van hier de naam Hollauer. Tot wapen werd hem gegeven een gems op een klip gezeten, met bloemen tusschen de voorpooten. Is dit waarheid

of verdichting? In het eerste geval, bestaat dit geslacht nog? Wat is er van bekend? Het Armorial Général geeft een geslacht Hohenfels op, met een gansch onderscheiden wapen.

Johannes Latius (XXXI, 264). Mij is onder dien naam bekend de namens Zuidholland naar de Synode van Dordrecht in 1618/19 afgevaardigde ouderling uit Leiden. Hij maakte deel uit van het stembureau tot verkiezing van den voorzitter J. Bogerman. Zie v. Leeuwen, Bat. Illustr., Dl. I, fol. 661/2. Volgens Glasius (Syn. v. Dordr., II, bl. 52, no. 2) schreef hij in het album van den Harlinger predikant Eilsthenius, zijn naam als »de Laet". In Bodel Nyenhuis' Bibliogr. Plaatsbeschr. in Nederl. komt voor op n . 39 (J. de Laet) Resp. Belgii Confoederati L. B. 1630, 12o., waarvan drie verschillende drukken voorkomen in hetzelfde jaar, en op no. 54 (J. de Laet) Republiek d. Vereen. Nederl., Amsterd. 1652, 12o., waarschijnlijk eene vertaling van het Latijnsche werk. Kan deze de bedoelde Latius zijn?

J. C. VAN SLEE.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XXVII.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen van Mr. J. DIRKS. 1656—1658.

1270. (1656). *v. L.*, II, 410. Ter eere van *Johan van Oostenrijk*, Landvoogd der Nederlanden, door *A. Waterloos* gesneden volgens *Pinchart. Revue* 1855, p. 267, XXX. *Hist.* p. 46, n°. 29, alwaar van de Kz getuigd wordt: »Ce revers est supérieurement traité à tous les points de vue."

1271. (1656). 8 Mei. *v. L.* II, 412 (1-4) vier stuks. Ter gedachtenis van den landvoogd *Leopold* den Aartshertog, 8 Mei 1656 uit Brussel vertrokken. In de *Revue* 1863 p. 239 leest men

dat de heer *Eduard van den Broeck,* (de ijverige verzamelaar van Brusselsche legpenningen) *negen* stuks van deze penningen had ter tafel gebragt. Zie *Dugniolle* n°. 4088—4096 en vgl. *v. Orden* I, n°. 1275, 1276 en II, blz. 206.

1272. (1656). *v. L.* II, 414. Ter eere van den nieuwen landvoogd Don Juan van Oostenrijk is door *Denys Waterloos* gesneden. Onder het schild van de Kz. staat: D. W. F. *Pinchart, Hist.* p. 49, n°. 2. *Revue* 1855, p. 267, XXIX.

1273. 1656. 26 September. *v. L.* II, 418. Op de verovering van Capelle. Ook met *Christianissimus* (voluit). In Verz. *P. H. v. Gelder*, zoo ook n°. 1274.

1274. 1656. = met andere Kz. *v. Orden* II, 709. De stedemaagd zit bedroefd op den grond bij eenige legertenten. Omschr.: *Spes hispanorum immutata.* In de afsnede: *Capella capta XXVI Septembris* MDCLVI.

1275. 1656. Wijnpenning van Culemburg, afgebeeld en beschreven in *Dirks Essai*, pl. IV, (2) p. 16. *Revue* 1866, p. 111, n°. 43, pl. VII (2).

1276. 1656. Schutterspenning van Leiden. Ald. no. 110.

1277. 1656. 28 (niet na) Mei besloot de raad van Nijmegen om ter gedachtenis van de verandering van het Athenaeum Illustre in eene Universiteit of Akademie, eenige gouden penningen ter waarde van *f* 36, per stuk, te laten slaan en die aan de hoogleeraars enz. aan te bieden. *Revue* 1873, p. 69, alwaar Graaf *Nahuys* mededeelt dat deze penning hem niet is voorgekomen. Ook *W. J. de Voogt* schreef mij zulks 18 Maart 1871.

1278. 1656. *Adriaen de Grebber.* Vz.: zijn b.b. en profil. Omschr: *Adriaen de Grebber heeft dit gemaekt synde out 80 jar.* Kz.: Een rat in de val. Omschr. *Leckerheyt baert veel smerte. Anno* 1656. Mm. 56. Lood. Cat. *'t Hooft* no. 691.

1279. Z. j. Cat. 't Hooft no. 692. *Nicolaas de Grebber.* Vz.: Zijn b.b. en face. Omschr. *Nicolaes de Grebber Aurifex. Aet. LXVIII.* Kz. Twee duiven en twee slangen. Omschr. *Simpel niet slecht, loos niet boos.* Mm. 56. Lood.

1280. 1656. 12 April. Begravenisp. Vz.: Doodshoofd waarboven twee zeissen, zandlooper, beenderen. Onder in een compartiment: *den dach des Doots is beter als* (wij schrijven nu *dan*) *den dach*

der geboorte. Rondom het doodshoofd op een banderol. *Salich syn de dooden die in den Heere sterven want zij rusten van haren Arbeyt.*

Kz. Schild met lauwerkrans waarop in zes regels: *Anno* 1656 *den 12 Aprill is in den Heere gerust D' eerbare Magdalena van Leeuwen, Huysvrouw van den E. Carel van der Heyden out synde* 44 *jaren.* Z. Mm. Ovaal 42. (Verz. *P. H. van Gelder.*)

1281. Op de geboorte van prins *Frederik* (later koning), derden zoon van den keurvorst van Brandenburg en van prinses *Louisa Henriette* van Oranje, te *Koningsberg.* Z. 8. 7. *Cat. de Vries,* nº. 1221. Vgl. Vz. bij *Köhler* I 345. *Oelrichs, Seijler.* (Verz. mr. *Jo. de Vries Jzn.*).

1282. *Gegeven ter gedachtenis van den trouwdach van Adriaen van Loon en Cornelia Hunthum den 21 November* 1656. Kantschrift van den penning van *P. van Abeele* op het schenken van wapen en kroon aan Amsterdam. V. L. I 254. Cat. *van Cleeff* II no. 689. Cat. Tent. Amst. 1876. nº. 472, met *22* Nov. (Verz. Mr. *Jo. de Vries Jzn.*).

1283. 1657. *v. L.* II, 423. (1). In de aanteekening van *v. Orden* II, 710 hierop moet de laatste regel wegvallen; deze behoort bij blz. 718, onder aan.

1284. 1657. *v. L.* II, 423 (2). Op de verkiezing van Willem III tot stadhouder van Overijssel (Gemerkt C P.) (Verz. *P. H. van Gelder.*) Zal zijn van *Christiaan Pfähler.* Zie nº. 1300.

1285. (1657) *v. L.* II, 423 (3). Onder den arm PVA (*beele*) *Revue* 1853 p. 188, nº. XI. *v. Orden* II, 711.

1286. 1657. 4 Aug. *Montmedi* ingenomen ook met *Christianissimus* (voluit.)

1287. Als boven. Vgl. *v. Orden* II, 712. Cat. *'t Hooft* no. 694 (aldaar te lezen *Montmedi* voor *Mons*). Kz. De stedemaagd voor Mars geknield. Omschr. *Primo regis adventu.* In de afsnede: *Mons Medius captus. IV August.* MDCLVII (*van Loon* heeft 7 Aug. als dag van de verlating der vesting door de bezetting). *J. D*(*assier*) Verz. *P. H. v. Gelder* even als no. 1288).

1288. *v. L.* II, 428 (1). *Ardres* ontzet enz. Ook met *Christianissimus* en regte afsnede der Kz. waar in op 4 regels: *Arda obsidione liberata et Fano St. Venantii ac Mardico captis.* MDCLVII.

1289. 1657. 18 Maart. Cat. *Snouckaert* nº. 778 (blz. 45) 1577

Noodmunt van Groningen zijnde de geheele rijksdaalder met gegraveerd opschrift. (*v L.* I 230. 1) 1579 *Groningen weest gedachtich, Laet niet meer Knechten in Als du bist Machtich. Vernieuwt Anno* 1657 *den* 18 *Marty*. In het *Chronykje van Groningen ende Ommelanden* (Gron. 1727) leest men: (1657?) »Den 28 Maart was te Groningen »zekere onlust waardoor eenige Huisen wierden geplondert, doch »door de Stadthouder Prins Willem wederom gestild volg. *Smits Chron.*"

1290. 1657. 15 Decb. Zilv. gegr. gedkp. op het leggen van den eersten steen van het Diakonie Weeshuis te Amsterdam door *Jr. J. van Vlooswijk*, 20 April 1656 en op de inwijding van het gesticht op 15 December 1657, met 400 ingebragte kinderen door Ds. *P. Wittewrongel. Luk. XVIII* vs. 16. Cat. *Tent.* Amst. 1876 no. 1873. Cat. *Schetsberg* no. 478 als zeldz. Cat. *H. G. Bom*, 26 Jan. 1880 no. 487, 16 gr. Hierbij no. 1874 »*Oprigting van het Diaconie-Weeshuis voor de Gereform. Nederl. Weeskinderen te Amst.*" In plano gedrukte verzen, met de afbeelding van het gesticht, uitg. bij *M. Doornick.*

1291. 1657. Leidsche Schutterspenning. *Dirks Essai*, n°. 111.

1292. 1657. Volg *Nav.* VIII, blz. 248. Opgave van *C. G. Boonzajer*, gouden bruiloftp. van *Gerrit Hooft* en *Hester Hinlopen.*

1293. 1658. *v. L.* II, 431. Op het slaan der Spanjaarden bij Duinkerken. Ook met *Christianissimus* (voluit).

1293*. 1658. *v. L* II, 432. Duinkerken 23 Junij genomen. Ook met *capt.* in plaats van *capta.*

1294. 1658. *v. L.* II, 433 (1—3). Munten van *Olivier Cromwell.* Volg. *Hawkins* p. 210 n°. 2. exceedingly rare; doch blijkens de prijzen bij *v. Orden* II, 714—715 is zulks niet zoo sterk het geval.

1295. 3 Septt. 1658. *v. L.* II, 435 1—3. Op het overlijden van Cromwell. Een vierde met Kz. *Olivar Cromwell* 1658 bij *'t Hooft* n°. 703. Vgk. Een vijfde van *J. Dassier* Z. 31 ald. n°. 704.

1296. De door ons op grond van Cat. *Arti* 1880 n°. 1239 op 1653 geplaatste *Cromwell-Mas-Aniello* penning komt bij *P. Smidt van Gelder* n°. 2249 met 1658, (47 G. Z. 66 W.) voor, met gelijke onderschriften. Zie de beschrijving aldaar, ter aanvulling alhier herhaald. Vz.: b.b. ter zijde twee Ridders, eenen lauwerkrans boven het hoofd van O. C. houdende. Kz.: B.b. ter zijde twee Visschers, eene kroon boven het hoofd van M. A. houdende.

1297. 1658. 25 Sept. *v. L.* II, 436. Yperen ingenomen enz. Ook bij *Alp. van den Peereboom. Essai de Numismatique Yproise.* Brux. 1877, pl. R (2) p. 148—149. (Overdruk uit de *Revue Belge* met het vignet op den titel »Een *peereboom* met het omschrift: *Als vint hurgt niet maer blijft vroom Peereboom.*")

1298. Den 28 Novb. 1657 werd *Philip-Prosper*, de Spaansche erfprins geboren (Zie *v. L.* II, 428 en den penning blz. 429 aldaar.) De stad *Doornik* herdacht in 1658 deze heuglijke gebeurtenis op een legp. als no. 2251 bij *P. Smidt van Gelder* voorkomende en aldus (door ons verbeterd) beschreven. Vz.: De kleine prins, bijna naakt, staande in een weide; in de regter opgeheven hand houdt hij een scepter, in de linker een vredekrans. Omschrift: Terrae DeLICIVM (*De wellust der aarde*). Kz.: Het wapen van Doornik: Omschrift. DabIt pACeM popVLIs 1658 (*zal de volken de vrede geven*). Vgl. *v. L.* II, 437 met de bede »*Da nobis pacem Domine.* 1658." Geef ons vrede, o Heer! (De *kapitale letters* geven 1657) Afgeb. in de *Revue* 1855. pl. II, no. 7 p. 122 bij *Dugniolle* no. 4136.

1299. 1658. Roemruchtige togt van Karel Gustaaf Koning van Zweden over de Belt.

a) *v. L.* II, 439 (1) door *Karlsteen. V. Orden* II, 711 zegt: »Iets over den graveur geven wij in de bijlagen." (Niet gedrukt.) Hij was stempelsnijder in Stockholm, 1670—1718 en teekent zijn werk ook *A. K.*

b) *v. L.* II, 439 (2) door *Pieter van Abeele* ook bij *E. Brenner Thesaurus Numorum Sueo-Gothicorum* etc. Stockholm 1691. 4o. pl. IV no. 1.

c) *v. L.* II. 439 (3) gem. *A. K(arlsteen).*

d) *v. L.* II, 439 (4) bij den heer *P. H. van Gelder* ook met 1658 in de afsnede.

e) *v. L.* II, 441 (1) gemerkt: *breuer fec(it)* Cat. *Arti* 1880, no. 1333, Z. (Verz. *P. H. v. Gelder*). *Breuer* was later muntmeester in Brunswijk (1675—1685) Sign. I. G. B. Ook van zijne hand is de penning ter eere van *Rabenhaupt*, *v. L.* III, 111, (zie Tent. *Arti* 1880, no. 1334.

f) Veel kleiner: *Carol Gust. d.g. Rex. Sue.* Kz. met jaartal 1658. G. 17. K. (*P. Smidt van Gelder*, no. 2257.

1300. (1658). *v. L.* II, 442. Ter eere van Frederik III, koning van Denemarken en zijne gemalin, evenals *v. L.* II, 423 (2) bij den heer *P. H. van Gelder* met C. P. kan zijn *Christiaan Pfähler*, muntmeester in Sleeswijk, 1668—1672, Emden 1673—1674.

1301. *v. L.* II, 444. Pennpl. ter eere van *Karel Gustaaf Wrangel.* In Kab. *P. H. van Gelder* met *Archistratio.*

1302. *v. L.* II, 445. Op het openen der Sond.

a) 445 (1) met C. P. Vgl. n°. 1300. Kab. *P. H. v. Gelder*, doch bij *Muntendam*, n°. 166. Vz. op een der drijvende voorwerpen G. P., kan zijn *Georg. Prfundt*, geb. 1603. Stempelsnijder in Neurenburg † 1663. *C. P(fähler)* komt ons echter waarschijnlijker voor.

b) 445 (2) boven het slot »*Croneburg*" en op den voorgrond nog een mast van een zinkend schip (*P. H. v. Gelder*), geheel verschillende teekening der schepen in het gevecht. In Kon Kab. Konst- en Letterbode 1859, blz. 245.

1303. 1658. Schuttersp. van Leiden, *Dirks Essai*, n°. 112.

1304. 1658. 24 Septb. De Raad Extraordinaer van Indie *Rijckloff van Goens*, werd op genoemde datum door Gouv.-Gen. en Raden vereerd, tot een eeuwige gedachtenisse van zijn goede en gepresteerde diensten en vigilantie in 't conquesteren van verhaelde importante plaetsen (*Manaar en Jaffanapatnam*) op onsen algemeene vijand den Portugees te werck gestelt, met een gouden ketting en *medaille, daerop het casteel van Jaffanapatnam gedreven staende*, ter waerde van 1000 Rijcxdaelders .*P. Leupe*, t. a. p., VIII, blz. 203.

1305. 1658. Op het overlijden van *Geertruydt Hooftman*, huisvrouw van *Abraham Alewijn.* Z. 10.9. Cat. *de Vries*, n° 1242. *Zeldz. Nav.* XIX, blz. 443. (Kab. van den Belgischen Staat).

1306. *v. L.* II, 324 (4) met kantschrift: *Elisabeth Brugmans, den* 18 *October* 1658

Geldersche Achterhoek. In een onlangs verschenen aflevering van een overigens zeer goed werk, las ik dat onder den Gelderschen Achterhoek zou verstaan worden dat gedeelte van Gelderland hetgeen ligt tusschen de duitsche grenzen en den IJssel, en de Schipbeek en den Rijn, nl. dat wat men nu noemt »de Graafschap." Ik geloof, dat de schrijver zich zeer vergist. Het oude graafschap

Zutphen behoort niet tot wat men Achterhoek noemt. Naar ik meen verdeelt het landvolk het binnen bovenvermelde grenzen gelegen gewest in de Graafschap, de Lijmers, 's Heerenberg, Wisch en »de Achterhoek". Tot den Achterhoek rekent het derhalve de heerlijkheden 1) Bredevoorde (Bredevoorde, Dinxperlo, Aalten), 2) Lichtenvoorde (Lichtenvoorde en Groenlo), 3) Winterswijk, 4) Eibergen (Eibergen en Rekken) en 5) Borkulo (Borkulo, Geesteren, Gelselaar en Neede), 6) Zelhem, welke heerlijkheden vroeger behoorden tot het graafschap Loon, als leen van den Bisschop van Munster. Deze opmerking geeft mij gelegenheid terug te komen op hetgeen ik in »de Graven van Hameland," bl. 100, zeide over het in 1046 door Keizer Hendrik III aan St. Maarten geschonken graafschap in Hameland. Ik meen nu dat het minder uitgebreid was dan ik toen dacht, want ook Hummelo schijnt er niet toe behoord te hebben, daar die plaats in 1025, evenals Doesburg, gelegen was in het graafschap 't welk vroeger Balderik bezeten had. A. J. C. KREMER.

Anderlecht (XXXI, 384). Een groot en voornaam dorp of vlek, ongeveer een uur gaans ten westen van Brussel gelegen, heet Anderlecht. Te Brussel was van ouds een Anderlechtsche poort, en een Anderlechtsche voorstad buiten die poort. Ter aangehaalder plaatse wordt waarschijnlijk het dorp *Anderlecht* verward met de brusselsche voorstad of buitenwijk.

ARCADIUS.

Ara Carnionis (XXXI, 385). Dr. E. Laurillard duidt terecht *Capnio*, — daar *καπνίον* het diminutief is van *καπνός* (rook), — als vergrieksching van Reuchlin (Rauchlein), in denzelfden geest, waarin b.v. Cornelius Loos van Gouda tot Cornelius Callidius Chrysopolitanus werd, en Gillis van der Erven tot Gellius Ktematius.

V R A G E N.

Groot-Privilegie van Maria. Op eene dissertatie over dit Privilegie promoveerde in 1792 te Leiden Jan Doornik. Wat was het?

Ridder van St. Michiel. In 1640 staat Johan Huydecoper, heer van Thamen, Blokland, Maarseveen, burgemeester van Amsterdam, vermeld als »ridder van St. Michiel". Wat was dat voor een waardigheid?

St. Helena-penning. *Nav.* XXI, 15; XXII, 8, 67 is sprake van de door Napoleon 12 Aug. 1857 ingestelde St Helena-medaille. Ons nu kwam dezer dagen een koperen penning onder de oogen, op de voorzijde Napoleon I in zittende houding op de rotsen, de rechterhand uitgestrekt, met het onderschrift: »Waar zal ik ontkomen?" Op de keerzijde leest men alleen: »Bonaparte op St. Helena", waaronder nog — bijna onleesbaar, — de letters DAA. Is er iets naders van dezen penning bekend?

Vuur offeren. Rudolf van Diepholt, postulaat te Utrecht, zeer ter harte nemende het »geblieff gebleven" tusschen Herman van Kuinre en Gerrit van Buckhorst aangaande het »vuir offeren" hunner huisvrouwen, doet, na vele geleerde lieden en vooral de prelaten en klerken der Utrechtsche kapittels geraadpleegd en na de »konde" gezien en gehoord te hebben, uitspraak als volgt: al hebben hun beider huisvrouwen »bruekweer" van stoelen en plaatsen in de kerk van Vollenhoe (Vollenhove) zoo mag toch geen harer het »vuir offeren" aan de andere verbieden tenzij bewijs geleverd worde, dat hieraan een voordeel verbonden is, omdat die partij patroon der kerk is of zijne voorouders de kerk gesticht of zeer begiftigd hebben. Aldus in een stuk van 22 Nov. 1429 aanwezig in het Overijsselsch Archief; zie Tijdrekenkundig Register daarop, Aanhangsel, blz. 257. Rudolf drukte zijn zegel er op; evenzoo de prelaten en kapittels van Utrecht. Vindt men hier een overblijfsel der heidensche vuuroffers, waarin bestond het dan thans in de kerk te Vollenhove, en op welke voorwaarde mocht de eene vrouw het aan de andere verbieden?

Vuursteenen van 't Gulden Vlies. Deze fusils de la toison d'or komen voor in de beschrijving van een wapen op den huize Breckelkamp, *Nav.* XXVII, 39. Rietstap's Handboek der Wapenkunde geeft omtrent deze heraldieke figuur geen licht. Wie geeft hier licht?

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Vermomde schrijvers. Terwijl wij tegenwoordig in eene eeuw van openbaarheid leven, verbaze zich niemand der lezers van dit tijdschrift, dat hij hier »vermomde schrijvers" vermeld ziet. Er worden geene schrijvende personen of auteurs bedoeld, die zich achter een mom, van welken aard ook, verbergen, maar zoodanige auteurs, die hetzij zedigheidshalve, hetzij uit staatkundige of maatschappelijke beweegreden het karakter vertoonen van pseudonymiteit. Tusschen deze en »anonyme" schrijvers ligt vaak slechts ééne schrede, ingeval pseudonymiteit en anonymiteit gelijkelijk even bezwaarlijk of even gemakkelijk op te heffen valt. Alzoo kan men in zekeren zin anonyme schrijvers ook »vermomden" noemen. De zucht om zuiver Hollandsch te schrijven doet van »vermomde en naamlooze schrijvers" gewagen, en heeft dan ook onzen welbekenden Overijsselschen archivaris Mr. J. I. van Doorninck genoopt de tweede door hem bewerkte, of liever, geheel omgewerkte uitgave zijner 1866—69 verschenen »Bibliotheek van Nederlandsche Anonymen en Pseudonymen", welke thans te Leiden bij E. J. Brill het licht begint te zien, *Vermomde en Naamlooze Schrijvers* te titelen. Met het toevoegsel *opgespoord op het gebied der Nederl. en Vlaamsche Letteren.* Men ziet het bij een opslag van het oog dit toevoegsel aan, dat het werk, — reeds een arbeid van grooten omvang, wanneer men zich binnen de perken van Noordnederland houdt, — in het tijdsverloop sedert de eerste uitgaaf verstreken, onder de handen van den werkzamen en kundigen bewerker zich aanmerkelijk heeft uitgebreid. De Vlaamsche letteren zijn er bij gekomen. En ook op Noordnederlandsch gebied is de »Bibliotheek" van 1866—69 met ettelijke duizenden nummers verrijkt, om van hier en daar aangebrachte verbeteringen en wijzigingen te zwijgen. Ligt het veld, waarop onze verzamelaar zich bewoog, uit den aard der zaak vol voetangels en klemmen, is het bereiken van volslagen volledigheid eene wanhopige poging te noemen: eene vluchtige vergelijking der beide uitgaven doet ons klaar bemerken, dat de geëerde schrijver, wiens bevoegdheid uit de eerste uitgave overtuigend bleek, het lastig te doorloopen veld niet slechts betreden, maar

inderdaad bewandeld, wij mogen zeggen, afgewandeld heeft. Immers deze tweede uitgave is tot op het jaar 1881 bijgewerkt en aangevuld. De gewone formule »vermeerderd, herzien en verbeterd", waarmede herdrukken zich bij het lezend of letterkundig publiek plegen aan te bevelen, zou hier geen ijdele klank of uitdrukking van dubbelzinnige beteekenis wezen, gelijk soms maar al te veel plaats heeft. Bij het zien van den titel denke de lezer er deze formule gerust bij, al weerhield zedigheid onzen auteur ze op het titelblad uitdrukkelijk te vermelden. Wij treden niet verder in bizonderheden, begeven ons evenmin tot het maken van kritische opmerkingen. Tot beide moeten wij ons volstrekt onbevoegd verklaren. Ook ligt zoodanige taak niet op den weg van dit tijdschrift. Maar wel is het hoogstgepast en aangenaam tevens Mr. van Doorninck's letterkundigen arbeid vluchtig aan te kondigen, omdat degene, die een werk tot stand brengt, uit bibliographisch oogpunt even onmisbaar en gewenscht als totdusver in ons vaderland vruchteloos gezocht, een werk derhalve beantwoordend aan den eisch der openbaarheid onzer leefeeuw; zich aanspraak verwerft op den dank van alle letterminnaars in 't algemeen, en van ons »navorschend" publiek in 't bizonder. Om toch eene dusdanige verzameling te kunnen aanbieden, moet men zich »navorscher" bij uitnemendheid betoonen. Betuigt onze Overijsselsche archivaris in zijn »Voorwoord" tot deze tweede uitgaaf: »Met meer aandrang nog dan te voren doe ik een beroep op de mij reeds zoo herhaaldelijk betoonde welwillendheid van schrijvers, uitgevers en letterkundigen, om mij te steunen door mededeeling van hetgeen zij weten en mogen zeggen"; — deze zijn wenk ga ook ten aanzien van »De Navorscher" vooral geenszins verloren, daar hij zich bewust is aan dit tijdschrift, hetwelk zich op zijn gebied zoo eigenaardig bewegen kan, reeds veel verschuldigd te zijn.

VRAGEN.

Kniedicht. De »geheime Commercierath" Simon uit Koningsbergen complimenteerde in een sierlijk kniedicht den voorzitter Schrader, bij gelegenheid der »Vereeniging van Duitsche Spoorwegbesturen" i. d. 30 Juli '81 te Keulen. Wat is een kniedicht?

KUNSTGESCHIEDENIS.

Y. Glas (XXVIII, 175). 't Moet zijn I. Glas, 1685. Het stuk is op paneel geschilderd en stelt een gezicht voor op dàt gedeelte van Zwartsluis, dat in vroeger dagen versterkt is geweest, en van daar thans nog »de Schans" wordt genoemd. In oude stukken vindt men dat gedeelte met den naam »de Fortresse" bestempeld. Reeds in 1527 werd, o. a. volgens Arnold Moonen's »Korte Chronyke der stadt Deventer", door hertog Karel van Gelder eene schans gebouwd aan de Zwartesluis om de Zwolschen te benadeelen. De overste Sonoi versterkte die plaats wederom in 1580. In het 1e deel van het werk getiteld »Tooneel des Oorlogs" van Lambert van den Bosch, uitgeg. bij Jacob van Meurs en Johannes van Someren te Amsterdam in 1675, vindt men tegenover bl. 62 eene afbeelding van het versterkte Zwartsluis, terwijl men bl. 201 o. a. leest: (1672 Junij). »Die van Steenwijk hebben zich ook welhaast in de gemeene capitulatie (met den Keurvorst van Keulen en den Bisschop van Munster) ingelaten, enz. . . . . . Het selve heeft ook de vestinge Swartesluys, aan het Swartewater, niet verre van Hasselt, op het uytstroomen van de revier gelegen, gedaan; een plaats van natuuren door het omliggende water en door sijn vestingen en vijf bolwerken, sterk". Op de schilderij ziet men de verschansingen van den rivierkant, en heeft men een fraai perspectief naar den kant der zoogenaamde »Nieuwesluis".

MR. R. J. W. F. VAN HOEVELL.

Rekenkunstig grafschrift (XXIX, 535). Dit brengt mij in herinnering het opschrift op de zerk van Jelte Eises Eisinga (die de vader was van Eise Eisinga, den vervaardiger van het planetarium te Franeker) op het kerkhof te Dronrijp: »Zijn ouderdom, doe hij stierf, met de jaren Christi geaddeerd maakt $1854\frac{2}{3}\frac{0}{6}\frac{4}{5}$.

En de jaren Christi met het $^1/_4$ van zijne jaren gemultipliceert komt $31{,}120\frac{2}{3}\frac{9}{3}\frac{2}{2}\frac{8}{9}\frac{4}{0}\frac{9}{0}$".

Het is mij overigens niet bekend waar het bedoelde grafschrift van den Enkhuizer almanak te vinden is.

LE GAVERE.

Truck XXXI, 223). Is eigenlijk een rolwagen, d. i. een wagen, die, in plaats van wielen (met naven, spaken, velgen en banden) rollen heeft. Ook gebruikt voor rolpaard, roopaard, voor 't scheepsgeschut, gun-carriage. To truck, op zulk een wagen vervoeren; truckage, Amer., vrachtloon daarvoor: truckle, rol; to truckle, voortrollen. De zaak is dus niet nieuw. Om van uitvinden te spreken, zou men waarschijnlijk tot den eersten wagen (van Sanchoniathon?) moeten opklimmen. De meeste wagens der ouden althans waren rolwagens. Bij de spoorwegen zijn ze tot vervoer van goederen aan de stations reeds lang in gebruik. De toepassing op rails, met de daartoe noodige inrichting, zal wel Amerikaansch of Engelsch zijn. Met de *zaak* hebben wij ook weêr, loffelijker gewoonte, het *woord* overgenomen; zooals met *rails*, *waggons*, *buffers*, *tram*, enz. enz. het geval is.

J. C. d. R.

VRAGEN.

Meester Otto Both, schilder, woonde te Sint Truijen, in zijn eigen huis in de jaren 1571, 1575. Vermoedelijk behoorde hij tot het geslacht der beroemde Utrechtsche schilders. Wie kan mij daarover iets mededeelen?

RIDDER C. DE BORMAN.

Clavecimbaal (XXXI, 330). Is zulk een muziekinstrument niet de voorlooper der latere *piano?*

Is een *cimbaal* niet een snaarinstrument, behoorende tot dezelfde familie, waartoe ook de *luit*, de *cither*, de *guitar* behooren? Is een *clavecimbaal* niet een *sleutelcimbaal*, een *klaviercimbaal*, waarvan de snaren door toetsen, in plaats van met de vingers in beweging gebracht werden?

Bilderdijk spreek ergens van *tymbalen.*

»Men hort met de lansen verwoed op elkaâr;
Trompet en *tymbalen* verdoven 't misbaar."

Wat zijn dàt nu voor instrumenten? *Bekkens* of *tympanen* (= trommen)?

J. E. t. G.

Muilezel, muildier. Sommigen zeggen: de muilezel heeft een paard tot vader, een ezelin tot moeder; het muildier heeft een ezel tot vader, eene merrie tot moeder. Maar anderen volgen het omgekeerde gebruik. Hoe moet het zijn? — Ook zegt men, dat het eene dier hinnikt en het andere balkt. Hinnikt het jong van paard en ezelin en balkt het jong van ezel en merrie. Of is 't omgekeerd?

E. LAURILLARD.

TAALKUNDE.

Hangmat, hamac (XXXI, 325). Dat het fransche woord *hamac* van ons nederlandsche woord »hangmat" zou afgeleid zijn, en daarvan slechts een verbastering zou uitmaken, even als b.v. 't fransche *beaupré* van ons boegspriet, *colza* van koolzaad, enz. heeft in hooge mate den schijn voor zich, en is toch niet waar. Hoezeer 't woord »hangmat" in onze taal ook een juiste omschryving of aanduiding moge zijn van wat men er onder verstaat, namelik een hangende mat of eenig ander vlecht- of netwerk, soms ook slechts van zeildoek of grof linnen, die men als legerstede gebruikt, zoo is dit toch geenszins een oorspronkelik nederlandsch woord. Het oorspronkelike woord luidt *hamac* of *hamaca*, en is uit een indiaansche taal, uit Zuid-Amerika, ontleend. De Franschen hebben dit vreemde woord onveranderd in hunne taal overgenomen; de Engelschen hebben 't slechts weinig verbasterd, en er *hammock* van gemaakt. De Nederlanders, verleid door een toevallige overeenkomst in klank, hebben van 't oorspronkelike *hamac* hun woord hangmat gevormd, 't welk, toevalligerwijze, zeer goed uitdrukt wat men onder zulk een indisch toestel om in te luieren, te rusten of te slapen, verstaat. De Hoogduitschers eindelijk hebben 't nederduitsche woord hangmat tot hun woord *Hängematte* gevormd.

Voor dat het woord hangmat in onze taal 't volle burgerrecht verkreeg, in de zeventiende eeu, gebruikte men daarvoor 't woord *hangmak*, 't welk nader tot 't oorspronkelike *hamac* staat, en aan-

toont hoe geleidelik d'overgang van *hamac* tot *hangmat* geweest is.

Hoeufft in z'n Verzameling van fransche woorden, uit de noordsche talen afkomstig (Breda, 1840), vermeldt het volgende op 't woord »Hamac. Zoude men hier ook te denken hebben aan het Nederlandsche »hangmat"? Sommigen hebben dit gemeend; dan, indien het waar is, hetgeen anderen zeggen, dat *hamac* bij de Indianen een hangend netbed beteekent, is het niet onwaarschijnlijk, dat, door de gelijkheid van het geluid en van de zaak, de Nederlandsche schepelingen het Indiaansche *hamac* in het Hollandsche hangmat herschapen hebben. Anderen willen, dat men hangmak, zooveel als hang-gemak schrijven moete; zie Winschooten's Zeeman. Heeft dit zijne rigtigheid, zoude het buiten kijf zijn, dat hamac uit het Nederlandsch afkomstig ware". Zooals men ziet, Hoeufft twyfelt nog, ofschoon hy eerst op 't rechte spoor was.

In het duitsch aardrijkskundig tijdschrift Globus, jaargang 1880, vind ik, in een opstel getiteld: »Jules Crevaux' erste Reise im Innern von Guayana", het volgende: »Schon auf der Ile Royale hatte sich Crevaux mit der Sprache dieser Indianen beschäftigt. Es ist bemerkenswerth, dass eine Anzahl von Worten, welche in vielen europaïschen Sprachen jetzt Bürgerrecht erlangt haben, ihren Ursprung von der Küste Guayanas herleiten. So finden sich im Galibi" (de taal der Galibi-indidianen in Fransch-Guyana) »die Worte *caïman* (Kaiman), *pirogue*; *nana* (Ananas); *tapiir* (Tapir); *uara* (Ara); *macaque* (Makako, gemeine Meerkatze); *tucan; hamac* (französisch ebenso; spanisch *hamaca*; niederländisch *hangmat*; deutsch *hängematte*), und andern."

Eindelik vind ik nog 't volgende in 't ook voor nederlandsche taalkundigen zoo hoogst belangrike opstel van Dr. A. Breusing, »Director der Navigationsschule te Bremen," Die Sprache des deutschen Seemanns", voorkomende in jaargang 1879 van 't Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung (Bremen, 1880): »Hänge- oder Hangematte ist ebensowenig ein deutsches Wort, wie das vorhin erwähnte Kopfständer oder das bekantere Felleisen. Wie dieses aus dem französischen *valise* durch Anlehnung an Fell und Eisen entstand, so das Wort Hängematte aus *Hamaca*, welches nach Pott der Caraiben —, nach anderen der Guaranisprache angehört. Aus den Mittheilungen der spanischen Ge-

schichtsschreiber im Zeitalter der Entdeckungen wissen wir, dass die Indianer auf den Antillen ihr Nachtlager in der Weise herrichteten, dass sie ein Geflecht mit den vier Enden an vier in die Erde gerammten Pfählen befestigten und diese Vorrichtung *hamaca* nannten. Daher kommt es, dass auch die Engländer ihre Hangmatten *hammocks* nennen. Wäre eine solche Lagerstätte schon vor dem 16. Jahrhundert an Bord in Gebrauch gewesen, die englische Sprache würde sicher nicht das caraibische Wort dafür aufgenommen haben. Im 17. Jahrhundert hiess eine Hängematte auch noch *hangmak*, vgl. Witsen: »Aaloude en hedendaegsche Scheepsbouw en Bestier", Amsterdam, 1690. Erst später ist daraus schlieslich Hangmatte geworden. Die Spanier bewahren noch die ursprüngliche Form *hamaca*. Dass Littré das caraibische Wort, welches als *hamac* auch in die Französische Sprache Eingang gefunden hat, aus dem deutschen Hangmatte abgeleitet hat, ist ein komischer Missgriff gewesen".

JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

Amsterdamsch en Haagsch taaleigen. Het is al jaren geleden, dat ik als knaap van den Haag naar Amsterdam verhuisde. In die nieuwe wereld vernam ik vele woorden voor het eerst, en sommige anders dan ik gewoon was ze te hooren. Bijvoorbeeld. Het woord *peen* (in den Haag en geheel Zuid-Holland gebruikelijk) werd in Amsterdam niet verstaan; daar kende men die aardvrucht alleen als *wortel*. Daarentegen kende men in den Haag de *raap* alleen als *knol*. *Raapstelen* (in Amsterdam een zeer gezochte voorjaarsgroente) waren daar geheel onbekend; men verlangde er een uitlegging van, en als die gegeven was, had de Hagenaar spoedig zijn antwoord gereed: »O, je bedoelt *knollelof*, maar dat geven we hier aan de varkens". De witmarmeren knikkers, door de plattelanders *marbels* genoemd, heeten in den Haag *ollebanen*, in Amsterdam *alikassen* Het wegblijven uit school, in den Haag *spijbelen*, in Amsterdam *stukkies draaien*. Wie in Amsterdam van *aalbessen* sprak werd pedant gevonden; maar als men in den Haag

op zijn Amsterdamsch van *bessen* sprak, was dit niet genoeg; want het konden ook *kruisbessen* (Amst. *klapbessen*) zijn. Ik weet niet of de noot, welke in mijne jeugd door dames met korte rokken, die voor niet zeer beschroomd bekend stonden, werd rondgevent onder den uitroep: »Lekkere nieuwe neuten, vaif 'n twintig om 'n stoiver" nog altijd in den Haag *okkernoot* wordt genoemd; maar zeker zou de Amsterdammer dat nog pedanter vinden dan *aalbes*. Is dit alles nu veranderd? Of zijn er meer voorbeelden?

L

Lede (XXVI, 129). Dit woord beteekent o. i. nimmer »geleide" of »weg", maar steeds »waterleiding". Zie Mr. E. D. Rink, »Beschrijving van Tiel", bl. 158, noot 1. Vgl. ook »geleed" (*Nav.* XXVII, 345). Mr. I. A. Nijhoff herinnert ons (»Oorkonden", I, 90, noot 2), dat men weleer een groot aantal kanalen of waterleidingen aantrof, bij uitnemendheid *Lede* geheeten. En inderdaad vindt men op de grenzen van Eck en Maurik een natuurlijk stroompje, de *Lee* geheeten (vgl. de Calve up de Leede (*Nav.* XXVI, 434). Van hier dat een aantal kasteelen of huizen den naam van *Ter Lede*, *Lehede*, *Lhede* of *Lee* droegen. Denkt aan het in 1262 gestichte, in den Spaanschen tijd verwoeste klooster *Ter Lee* (Leeuwenhorst) bij Rijnsburg; aan het slot *ter Lede*, waarnaar de stad *Leerdam* (= *Leher*-dam, d. i. dam aan de Lede) haar ontstaan dankt, waarvan Folpert, tweede zoon van Jan IV van Arkel de eerste bannerheer genoemd wordt; en aan het in onderscheiding van dit «Oude Lede" eenige jaren later, tusschen 1136 en 1199, (vermoedelijk) ook door eenen van Arkel in de Nederbetuwe gestichte sterke slot *Nijger-* of *Nyerlede*, *Leede* of *Ter Lee*, waarvan de »Geld. Volksalm." 1880 de geschiedenis verhaalt. In de nabijheid van dit destijds »out en gantsch vervallen adelijck huys" trof men in 1769 eenen bouwhof aan, de *Ledegraaf* geheeten. Evenals men eertijds een geslacht »van Riviere" had, en tegenwoordig familienamen »Van Rijn, (Van) de Waal" telkens ontmoet, bestaat ook *Van Lee* — M. H. van Lee, chef de bureau aan het Belgisch Ministerie van Onderwijs, bevond zich, door zijne Regeering daartoe afgevaardigd, 24 Mei 1886 te 's Gravenhage, om de schoolmusea te Amsterdam en Rotterdam te bezoeken. En »Van der Vinne van

Lee" woont te Helmond. Treft men in Ommerenveld (Nederbetuwe) eene hofstede *de Leerelamp* aan, en kleeft die naam ook aan gronden in de nabijheid van Deventer; men kan dan vragen of dat *Leere* niet eveneens een samentrekking zij van *Lehere* (= aan de Lee)? Maar wat is »Lamp"? J. A.

Mulat, Mesties, Kreool, enz. Ik kan niet tot een volledig overzicht en een juiste kennis komen van de beteekenis en 't gebruik van deze en daarmeê samenhangende namen, waardoor onderscheiden bloedmenging aangeduid wordt. Wil iemand mij daaraan helpen?

E. LAURILLARD.

Rot. Mag men, volgens de regelen der beschaafde spelling, dit woord nog schrijven? Cats heeft:

Een rotte appel in de mande,
Maakt heel het gave fruit te schande,

en het volk zegt: »hij is er gezien als een rotte kool bij een groenvrouw." Het voorvoegsel *ver* schijnt dus overbodig te zijn, tenzij men meene dat verrot beteekent geheel en al rot. In het gezegde

Vroeg rijp vroeg rot,
Vroeg wijs vroeg zot.

heeft *rot* echter de beteekenis van volkomen bederf. De Zeeuwschvlaming behoudt in dit woord het voorvoegsel *ver*, evenals de Vlaming. De eerste zegt met uitwerping der e *vrot* en de laatste door verlettering *vort*: 'n vorte mispel, 'n vorte pere. Men ziet, hier heeft 't zelfde plaats als met *ors* (eng. horse) en *ros*. In de bekende Kroniek van Despaers wordt gesproken van 'n *orsbaere* voor rosbaar en van *vort*.

Dat voorvoegsel *ver* schijnt op uiterste, hoogste, sterkste, versterkt, te wijzen, b.v. sterking (Ev. Gez. 181 vs. 1), versterking (door geneesmiddelen); worging-verworging (»mijne ziele kiest de verworginge", Christ. (reize); hangen-verhangen (Judas verhing zich Matth. 27 vs. 5); roesten- verroesten.

Is het nu waar dat *versterking* verbetering is van het reeds gesterkte; worging door toeval of onvoorzichtigheid, *verworging* door beulshanden geschiedt; hangen de feitelijke daad des oogenbliks, *verhangen* het gevolg van het hangen is en *verroesten* door

roesten te niet gaan is, dan is er mijns inziens ook onderscheid tusschen *rot*, (ongave, ongezonde toestand,) en *verrot* (ten gevolge van dien ongaven toestand vernietigd). Andere voorbeelden zijn: *verzoet*, nog zoeter gemaakt dan het reeds is, doch ik lees van koffie, (iets wat niet zoet is), bij gebrek aan suiker, met honing verzoet, (Reis en Jachtttafereelen van Armand, vert. Gouverneur); de zoete melk *verzuurt*, doch ze was niet zuur en werd niet zuurder. Achting ontaardt in *verachting*, dus geen meerdere achting; *verdoeken* (zou dit niet overdoeken moeten zijn?) evenzoo verschilderen. *Vergruizen* is niet reeds te voren gegruisd. *Vermaken* voert weêr tot andere gedachten, als men 't namelijk met den Vlaming neemt voor sluiten; de Vlaming toch doet deur of vensters 's avonds dicht, doch vermaakt ze des nachts, dat is maakt ze van buiten af onopenbaar. Hoe zit dat *ver* in elkander?

G. P. ROOS.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Bijlagen tot Beugelskamp (XXXI, 437—51).

1. *Torck* (het wapen v. h. *Armorial*).

Godert Torck, Oberstallmeister bei Wilh. v. Egmond, castellan zu Buren, Drost zu Goch, Hofmeister u. Marschall des Herzogs v. Cleve, fällt bei Middelaer gegen die Geldrischen 7 Juni 1507, begrab. zu St. Aechten [1]); heir. 1493	Margaretha gräfin v. Egmond, Wittwe v. Johan v. Merode; sie † auf St. Walburgstag 1496, begraben zu St. Aechten.	Joost von Hemert, Ritter, Herr v. Neder-Hemert, Drost von Baer,	Anna v Flodorp (quadrirt. Wappen).
Lubbert Torck, herr zu Neder-Hemert, Sinderen, Delwijnen, belehnt 1539, todt 1548,		Heilwig von Hemert, Erbtochter.	

Magdalena Torck, heir. Aloff v. Twickel;
ihre 8 Quartiere sind:

Torck	Hemert
Egmond	Flodorp
Summeren	Bylandt
Meurs	Haeften

Diese Quartiere Stimmen mit d'Ablaing v. Giessenburg überein. Von Steinen, »Westfähl. Geschichte", hat statt v. Summeren, von Gemen genannt Pröbsting (In Silber rother Balken, beladen mit 3 gold. Pfählen).

[1]) St. Agatha, klooster bij Kuik.

II. *v. Holthe.* Eine Geneal. soll bei Ferwerda sein. In den Familienpapieren wird der Name derselben Personen verschieden geschrieben: van Holte, v. Holthen, v. Holten, *ten* Holthe, etc.

Johannes Pasman v. Holthe, Burgemeister zu Zwolle 1504, heir. 1) N. ten Water; 2) N. v. Ittersum; 3) Wijssa Doijs, Tr. Peter u. N. Swarten.

Ex 2a 1) Peter v Holthe, 24 Mai 1557 Schulte zu Dalfsen, heir. Aleid Krijt (oder van Krijte), beide Sept. 1598 todt; 2) Sophia v. Holthe, Wwe v. Galen.

1) Gerrit van H., Schulte v. Dalfsen, Burgermeister v. Deventer, heir. 1) Johanna v. Haersolte, Tr. Jan und G. v. Holthe; 2) Margarete Schulten (Oldenzaeler Patrizierfamilie), später Wwe van Botnia.	2) Johanna v. H. heir. Pelgrim v. Ingen, zu Campen, wovon Joachim v. Ingen.	3) Sophia (Wijssa) v.H., heir. 1) Adolph v. Twickelo zu Hengelo u. Bögelskamp. 2) Ruard v. Caenhals van Hottinga, Kriegscommissar des Königs von Spanien.

Ex 1a) Geertruid v. Holthe, heir. Wolter v. den Clooster zu Eveloe.	Ex 2a) Gerhardina v. H. † 1652 (ihr Portrait hing auf Bögelskamp), heir. Gerrit Voet, der mit ihr Bögelskamp erhält.

Reint v. d. Cl.

III. *Annotationen des Jonker Gerrit Voet* († 31 März 1653). Dese nabeschreven Incompsten kommen jairlix van die Landerijen gehoerende tot den Bolieskampe vnd dat guidt Broechuijs genoempt.

Item in den Eersten die grote Kamp bij dem Hausse doet jaerlix	21	Goutgl.
Noch die kleine Kamp bij dem Hausse doet jaerlix	12	»
Noch die Broechuijses Esch doet jairlix . .	16	»
Noch etlich Land up Broechuises Esch doet jairlix	10	»
Noch die Friedekamp doet jairlix	20	»
Noch een weide bij den Friedekamp doet jairlix	4	»
Noch een nijelant doet jairlix.	3	»
Noch twee wedekens die Locke vnd Geert plegen toe hebben, doen jaerlix	5	Daalders
Noch Broichuijses Mathe	5	» u. 10 St.
Noch de Broichuijses gaerden doet jairlix .	3	»
Noch de gaerden die Schop Berthold vnd Geert Ten Have hebben	2	»
Noch een wedeken daerbij	2	»
Noch die Bolieskamper weijde doet jairlix ongeveerlick	8	Goutgl.

Summa Summarum jairlix 94 Goutgl. 17 Daalders vnd 10 Stuever.

Item noch etliche Landerije daer die Custer mit seinen Consorten jairlix afgift ses mudde rogge die jairlix betaild werden an Münchs Jütte toe Schuttorf. Auss disse vuirgemelte Landerijen gaet jairlix ter pension wie folget: In den Eersten heft die widtwie (weduwe) van zalig Johan van Twickelo jairlix 36 Goutgl. Noch Münnichs Jutte toe Schuttorf jairlix 18 Daalder. Nota .Toe dem Boliesskamp behoert noch drie Parcelen, und die sindt verset. Item 1 Stucke Landes up den Broichuijses Essche gebruecket Jörgien Kremers jairlix voir die pension der Penningen als van zalige Gert Kremer dairup gedaen is. Item eine maet genamen ertijdes van der Sumbeck vnd verset voir anderhalff hundert Daalder gebrueckt Guliker Geert zaligen Herman ten Ottenhues nagelatene wedtfrouwe voir die Pensie. Item noch eine Maet die Boelijeskampen geheiten verset voer hundert Daalder gebrueckt Kistkens Henrick und die Wedufrouwe Johans ten Sunderhuss. Nota. Item uth den Erve Segedink is versegelt Winhaut tweehundert golden Gulden.

IV. Willem Cramer bescheinigtd. d. Ootmarssen 11 Oct. 1676, dass Beugelskamp gleich anderen Hovesaten die Vrijonge bezahlt, keine Verpondinge und Contribution, wie die Meierhöfe und Bauernerben. Unter Vrijonge ist die Landsteuer der adligen und anderer freien Güter zu verstehen, während Verpondinge die Landsteuer der Schatzpflichtigen bedeutet, die erst unter dem namen Lenige nach der Eroberung der Stadt Rheinberg aufkam. Im Lagerbuche der Provinz Overijssel ist durch die Staaten der Prov. das Haus B. unter den Hovesaten mit aufgeführt, wobei sonst auch alle volle, halbe Erben, Körters (keuters) der Bauerschaft Denekamp eingesetzet sind. So steht B. auch mit dem Zeichen einer Hovezate auf allen Landkarten, besonders der Grafschaft Bentheim; es war eine alte Burgfeste mit vielen Gräben, Mauern u. Wällen eingeschlossen, hatte auch vor etwa einem Dutzend Jahren einen hohen Thurm, wie das Haus Saasfeld, war auch wie andere Hovesaten frei von der eigentlichen Geldcontribution, verlor aber 1622 wie alle Hovesaten Katholischer Edlen die Landtagsstimme, blieb sonst bei der Ausübung anderer Rechtsame der Hovesaten wie der Jagd u. d. m., namentlich der sog. Consumptie oder des Abkaufes der Auflagen auf andere Sachen als Ländereien, besonders auf Verzehrungen, wovon noch nachfolgende Quittung von 1691 zeugt: »Ontvangen van den Jonker »Voet tot B. seven en twintigh gld. en tijn stuvers tot voldoeninge »van een jaer Consumptie verschenen den laatsten april 1600 »negentich. Actum Deventer 10 Dec. 1691. T. Marienburgh".

V. *Voet*. Wappen in Roth ein Silb. Fuss) Diese fünf Brüder theilen am 3 Juni 1562 ihre Güter.

- Wolter, seine Hausfrau Joffer Fenne.
- Dirrick.
- Johan.
- Gherrijdt (siehe Bijlage VI.)
- Volckier, schien damals noch sehr jung zu sein da die anderen Brüder sich verpflichteten, für die nächste Zeit seinen Unterhalt zu besorgen, und ihn später zu seiner Zufriedenheit abzufinden.

Gerrit Voet heir. Gerhardina v. Holthe.

- 1) Gerrit, geb. 1604 auf Pfingsten, † Aug. 1626 an der Pest zu Kreuznach.
- 2) Anna, Geistliche im Kloster zu Oldenzaal, geb. 1605 Dingstag nach St. Johan.
- 3) Peter, geb. Mittfasten 1607, † 1632 in een stedeken Wuijtshusen (Witzenhausen in Hessen?)
- 4) Wolter, geb. 1608 Donderdag wesende Kersdag, † 1687, Herr. Beugelskamp, heir. 29 Aug. 1638 Johanna v. Bruins, † 23 Juli 1678.
- 5) Sophia, heir. N. Nijkercke, geb. 1611, Freitag nach St. Jacob, † 10 Oct. 1672 zu Oldenzaal.
- 6) Margaretha, geb. 1613 Donnerstag nach Ostern, wird 31 Aug. 1630 ins Kloster zu Almelo gebracht.
- 7) Aleidt, geb. Freitag nach May 1616, † 1621 Sonntag nach Fastnacht an den Pocken.
- 8) Gertrud, Geistl. in Almelo, geb. 1 Janr. 1619, † 1642 (Ende Sept.)
- 9) Johan, geb. 1 Jan. 1619, (Zwillingsbr. v. Gertrud), † 19 April 1651 zu Raalte, heir. Helena Hurnincks, welche 1658 Hausfrau des Lieutenant Andries Buissonet ist.

- 1) Gerrit, geb. 21 [M]ai 1640, † 6 Juni [1]640.
- 2) Mechteld Lucretia, heir. Wilh. Jacob v. Staverden. (Siehe Bijlage VII.)
- 3) Garit Adolph, Herr zu Beugelskamp, geb. 20/21 Juli 1644, † 22 Feb. 1692, wodurch Beugelskamp cum annexis an seinen Brüder Lucas fiel; er heir. 22 April 1686 Joh. Sixta v. den Camp, † 14 1729, Nutzniesserin von Beugelskamp, sie begrapen in der Kirche zu Denekamp.
- 4) AnnaMargaretha, geb. 5 März 1647, † 5 Juli 1682, Clopken (Geistl.)
- 5) Lucas Alphert, Herr zu Beugelskamp, geb. 11 Febr. 1650, Geistlicher, Domherr zu Deventer; April 1678 seine erste Messe; † 8 April 1724, begraben Nieuwe kerk zu Amsterdam.
- 6) Jan Frederick, geb. 18/19 Dec. 1651, † Nov. 1675, Cornet im Stift Bremen.
- 7) Alfardus, geb. 19 Janr. 1655, † 14 März 1655.

VI. *Kwartierstaat van Mechteld Lucretia Voet.*

Gerrit Voet, legt 14 Juli 1575 für seine Frau den Lehneid ab, heir. mit Contract v. 25 Febr. 1570	AnnaStuermans[1]) Tr. v. Timan, todt 14 Juli 1575, u. Marg. v. Lochum). Sie heir wieder 22 April 1535 Jonker Joh. v. Urck und ist 27 Aug. 1604 todt.	Gerrit v. Holthe[2]), Burgermeister v. Deventer, Wittwer von Joh. v. Haersolte, heir. 18 Dec. 1580	Margaretha Schulten[3]), später Wittwe von Botnia.	Bruins [4])	Arnolda v. Laer[5]), † 17 Aug. 1636.	Timan Stuermans	Anna v. Doerth (Dorth) [6]), † 1639 als Wittwe von Otto v. Doetecum.

Gerrit Voet, Herr zu Beugelskamp, † 31 Marz 1653 daselbst, heir.	Gerhardina van Holthe, † 29 Aug. 1652 zu Oldenzaal, 70 Jahre alt.	Lüken (Lucas) Bruins, † vor 26 April 1617; heir. mit Contract v. 14 Mai 1609	Mechteld Stuermans. Nach Notizen v. Wolter Voet soll dieselbe 31 Juli 1626 gestorben sein, was aber nicht richtig ist, da sie 16 Nov. 1627 ein Erbe mit Haus zu Deventer kauft.

Wolter Voet, geb. 1608, † 1687, Herr zu Beugelsk., Kgl. Span. Kornet bis 23 Aug. 1632; heir. 29 Aug 1638	Johanna v. Bruins, geb. Fastnacht 1613, † 23 Juli 1678.

Mechteld Lucretia von Voet, geb. 20 Nov. 1641, † 29 Sept. 1722 auf Berghorst, begraben zu Enter unter der Kanzel, heir. 21 Juni 1670 Wilhelm Jacob v. Staverden, † 30 Oct. 1689 zu Berghorst, begraben in der Kirche zu Rijssen.

---

[1]) In Silber ein halber rother Löwe. [2]) *Armorial*, p. 523*b*. [3]) In Roth drei rothe Ringen auf silb. Linkbalke.

[4]) In Gold schw. linksgewandter Löwe, rothe Zunge und Krallen, mit einem rothen Querbalken über Alles hin.

[5]) In Gold rother Fuszschemel. [6]) In Gold drei rothe Keper.

VII. *v. Staverden.*

Jacob v. Staverden, 1671 Burgmann zu Doetinchem, heir. Gertrud van Holte, Wittwe 28 Janr. 1654 (Tr. v. N. v. H. u. Ave N., Wittwe 18 Oct. 1633).

1) Everhard Kreuzherr zu Emmerich.	2) Ave Maria, heir. Gerhard Louwerman, Lic. Juris, Secretär der Stadt Emmerich.	3) Marg. Gertrud v. St. 4) Wilhelm, Jacob v. St., kauft Berghorst (auch Staverden genannt) von der Familie von Heerd zu Eversberg, heir. Mechteld Lucretia Voet, Dame zu Boegelskamp.	5) Elisabeth Catharine v. St., heir. Alexander Amandus v. Baustätter (ex Veronica v. Rijswick) mit Ehecontract v. 1/11 Aug. 1671.

1) Franz Jacob zu Berghorst, Münsterscher Adjudant des Regiments v. Cornarens, † in Ungarn im Kampfe gegen die Turken; *ultimus stirpis.*	2) Walter Bernhard, Canonicus u. Subprior zu Riechenberg im Hildesheimischen.	3) Johanna Mechtild heir. den Capitän Georg Stephan von Cramer zu Clausbruch (oder Clausburch.)	4) Gerhardine Marg arethe, Erbfräulein von Boegelskamp und Berghorst, geb. 29 Dec. 1676, † 15 Mai 1745.

Ein Arnold Johan v. Staverden hatte eine Tochter Mechtild, die Jacob Gerh. v. Baustätter mit Contr. v. 6 April 1720 heir. atthet.

Bekennen en attesteeren wij ondergeschreeven dat de Familie van Staverden, gesproten uijt het Huijs en oud adelijke riddersitz Staverden omtrent Harderwijk geleegen, sij een oude adelijke Familie daer voor in de Provintie van Gelderland reets Eeuwen herwarts en in omliggende Provintien bekend, hebbende met veele adelijke Familles sig van tijd tot tijd geallieert, en van alle adelijke Privilegies, so verre de constitutie deser Landen toelaat, gejouisseert, voerende drie roode Lelien in een wit of silver Veld, en een gelijke Lelie uijt het Schild op een open gekroonden Helm tussen twee adelers vleugels half rood en wit van weersijden. En is uijt dese Familie legitim geboren wijlen de Hoogwelgeboren Heer Wilhelm Jacob van Staverden, Heer van Berghorst, getrouwd met wijlen de Hoogwelgeboren Freule Megtilt Lucretia van Voet, Dochter van den adelijken Huijse Boegelskamp in de provintie van Overijssel, uijt welk houwelijk is gesproten wijlen de Hoogwelgeboren Freule Gerhardina Margaretha Catharina van Staverden, Gemahlinne van den Hoogwelgeboren Heer Alexander Wilhelm Baron de Raet, 't welk ons so door autenthique preuves vertoond, als selfs bekend is. En hebben in oirconde deses tegenwoordige

certificatie eigenhandig getekend en met ons aengeboren segel geroboreert.

Actum Elten den 18 Augusti 1750.

Jan Hendrik van Schlaun, Drossard. J. G. van Bauwstetter.
L. S. L. S.

Weitere Nachrichten über v. Staverden sind sehr erwünscht.

VIII. *de Raet.* Das Geschlecht de Raet gehört zum Uradel, und besass im 13 u. 14 Jahrh. die Herrlichkeit Raet bei Mülheim und Ruhr, das jetzige Dorf Raadt, welches heute einige hundert Einwohner zählt. Ueber die von diesem Geschlechte geführten Wappen siehe *Nav.* XXIX, 268, 368, vgl. m. XXVIII, 580.

Joannes de Raet, Ritter, Herr von Laer, und sein Sohn Henricus de Raet, wurden am 10 Juni 1416 von Kaiser Sigismund, auf Fürsprache von Wilhelm, Pfalzgraf bei Rhein, Herzog v. Baiern, Graf v. Hennegau, Holland und Zeeland, dessen vertraute Freunde sie genannt werden, mit ihrer ganzen legitimen Nachkommenschaft zu Baronen des Heil. Römischen Reiches ernannt. Genannter Joannes de R. erscheint im Jahre 1399 als Deputirter wegen des Quartiers Nijmegen in der Versammlung der Edelen von Geldern, und war vermählt mit Jenne de Bevere (In Roth ein silb. Querbalken, beladen mit einem natürlichen Bär (nicht, Biber). Hiervon:

Henricus de Raet, Burgermeister von Zalt-Bommel 1450, 58, heir. Isabella Vermaes (In Silber ein schw. Adler); wovon:

Joannes de Raet, † 1523, Burgermeister von Zalt-Bommel 1481, 84, 90, Heemraad mit Sweer v. Werdenburg, Jan de Cock v Opijnen und Alard v. Haeften; heir. Agnes v. Heusden, Tr. Joannes (In Gold ein rothes Rad).

Roelof de R., »genaempt den olden Borgemester", † 1551, Burgermst. u. Schepen v. Zaltbommel 1500, 16, 20, 26, 29, 34, 39; heir. 9 Juni 1503 Isabella de Cock v. Delwijnen [1]), † 22 Oct. 1530

[1]) Zie hare ouders in *Nav.* XXX, 270. De *Nav.* XXVIII, 576 opgegeven ouders waren ontleend aan eene M. S. gen. v. Spaen. Doch de opgaaf van het Zalt-Bommelsch doodboek verdient het meeste vertrouwen. Hoewel, dit doodboek geeft, volgens *Nav.* XXX, 271, ao. 1580 als haar sterfjaar op, maar dit zal uit het onduidelijk schrift verkeerdelijk zijn opgemaakt, en 1530 moeten luiden. Voor *drie* leest men licht *acht*, en omgekeerd. Er bestaat ten minsten minder reden om er 1540 van te maken, zooals *Nav.* XXX, 52 doet.

(Chastillon gebrochen mit einem schw. Stern in der rechten Oberecke).

Elias de Raet, † 23 Sept. 1559, Burgermeister v Z. B., heir. 1°. Anna van Houtschilt (In Roth gold. Rechtbalke, beladen mit blauem Schilde); 2°. Gerardina v. Henxthum gen. v. Delft (In Silb. ein grünes gestürztes Blatt).

Ex. 2°.

Henricus de Raet, geh. mit Hillegonda v. Driel (In Gold ein rother Adler, einköpfig [1]). Hiervon:

Joannes de R., geh. mit Johanna v. Craeyenburg [2]) (In Silber ein grüner Sparre begl. v. 3 rothen Rosen). Hiervon:

Theodorus (Diderich) de Raet, † auf Ostern 1626, begr. zu Antwerpen in der Kathedrale rechts vor der Kanzel; heir. 12 Juni 1616 Magdalena v. Schaardenburg (Tr. David † 1 April 1617, bei Petronella v. Coeninck), † 23 Juli 1634, begraben in derselben Kirche bei ihrem 2ten Gatten v. Craeyenburg. Hiervon:

1) Petronella de Raet, geb. 14 April 1619.
2) Leonardus de Raet, geb. 30 Juni 1621, Herr zu Wilt, † 22 Oct. 1685, wird d.d. Schloss 's Heerenbergh 10 Mai 1676 von Oswald Graf zu dem Bergh, Markgraf zu Berghes, zum Drost und Richter der Herrlichkeiten Gendringen und Etten ernannt als Nachfolger seines Schwiegervaters Michael v. Herten; er heirathet 1 October 1658 Elisabeth Catharina v. Herten zu Henning, geb. 26 August 1638, † 26 Aug. 1718 (*Descendenz folgt hierunter*).
3) Diderich de R., geb. 28 Nov. 1623, † jung.
4) Joannes de R., geb. 11 Oct. 1625, ist Observant geworden und zu Antwerpen im Kloster gestorben.

Ex Leonardus u. E. C. v. Herten:

1) Fridericus Michaelis de R., getauft Sept. 1659; unter seinen Pathen war unter Anderen Graf Friedr. zu dem Berg.
2) Maria Clara, getauft 10 Oct. 1664.

---

[1]) Het *Arm. Gén.* heeft »éployé".

[2]) Inlichtingen nopens de familiën v. Craeyenburg en v. Schaardenburg zullen zeer welkom zijn.

3) N.

4) Alexander Wilhelm, geb. 15/25 August 1679.

Von den ad 1) u. 3) genannten war der eine mit Alexandrine v. Plettenberg vermählt, der andere Erbauer des Klosters Zwilbroek und erster Oberer desselben unter dem Namen Humilis de Raet.

Der dieser Familie zustehende Titel *Baron* erhielt in Deutschland verschiedene Bestätigungen: am 12 Febr. 1753 von dem Sijndicus der Münsterschen Ritterschaft (wobei gesagt wird, dass die de Raet eine gute rittermässige von Kais. Majestät in den Freiherrenstand erhobene Familie seien); d.d. Münster 23 Mai 1844 Rescript der Regierung zu Münster, womit dem Appellations-Gerichts-Referendar von Raet erlaubt wird, den Titel »Freiherr" zu führen; siehe auch Circular-Verfügung der Regierung zu Münster sub n°. 28, vom 29 Sept. 1821, worin Friedr. Ferdinand Wilhelm v. Raet, der Vater des Letztgenannten, als berechtigt den Freiherrn-Titel zu führen aufgeführt wird [1]).

---

[1]) Zie nog over dit geslacht *Nav.* XXVII, 426, vgl. met ibid. XXIX, 476, 77; XXVIII, 95 (321), 110, 209, 579; XXIX, 268; XXX, 65*0*. 142 (?). Waarbij kome, dat Johanna de Raedt Jansdochter in eene MS gen. v. Brakell omstr. 1600 als de gade voorkomt van eenen Jhr. v. Brakell te Tiel. Deze Jhr. v. Brakell, — broeder v. Johanna, die als wed. van Jan Ruysch vermeld staat in een rentebrief i. d. 12 Mei 1561 van 200 Carolusgl., waarvan jaarlijks 12 Carolusgl. aan renten moesten worden uitgekeerd (Kerkeraadsarchief te Ingen), — wordt zoon geheeten van Zweder v. Br., 1555, 60 burgemeester van Tiel, volgens sommigen gehuwd met Johanna v. Brienen, volgens anderen met 1_o. Elisabeth v. Doornick, 2_o. Aleid v. Boecop, en als richter van Wageningen uit den eed ontslagen. Doch er heerscht in de verschillende opgaven hier schromelijke verwarring.

v. Herten.

Michael v. Herten, Herr v. Heuning, Landrentmeister u. Sluijter des Grafen von Berg 1633 zu Gendringen, heir. 1) Maria Guisarde
2) Clara v. Brakell (Tr. ex ?)
3) Contract van 24 Nov. 1666 Maria Catharina v. Groenen (Tr. Otto, Statthalter der Grafschaft u. Richter der Stadt 's Heerenbergh.

Ex 2a Elisabeth Catharina (siehe S. 517) heir. Leonard Baron de Raet zu Wilt.	Joh. Frans v. H., französ Lieutenant Colonel, ex matre?)	Ex 2a Maria Elisabeth, heir. 1) zu Ulfft 28 Aug. 1647 Jonker Goswin Rogier Moselage (Sohn v. Amtmann Frans u. Femma v. Bronckhorst), 2) N. v. den Eijnden. Sie † 31 Janr. 1637.	Herm. Sijbille, Wittwe 14 Sept. 1689, heir. Johan Caspar Zumkleij, berg. Drost 1).

Michael Franz, erst Page beim Duc d'Aumont, Capitän im Reg. »Alsace", darauf Reg. Vilquer, Ingenieur-Inspecteur zu Maubeuge, seit 1742 französ. Brigadier in der Armee des Duc de Maillebois.	Magdalene, heir. N. de Gourault, Ingenieur-Inspecteur des Ponts et Chaussées in Paris.

Der Familie v. Herten wurde d. d. Elten, 19 Aug. 1750 ein Zeugniss über ihren alten Adel ausgestellt.

Weitere Nachrichten über v. Herten sehr erwünscht.

1) Ex matre? Welches Wappen führt Zumkleij?

X. *Kwartierstaat van Maria Helena Francisca Josepha von Korff zu Suthausen.*

Jobst v. Korff [1]) † 21 Janr. 1587, adoptirt von seinem Oheim Johan v. Korff zu Harkotten, dessen Güter er erbte,	Ursula von Neheim [2]) zu Werries.	Henrich von Ledebur [3]) zu Arnshorst und Königsbrück † 1595 heir. 1589	Christine von Nagel [4]) zu Königsbrück (heir. 2 Ehe Johan v. Korff gen. Schwiesing zu Harkotten).	Diedrich v. Eickel [5]) zu Brockhausen † 1615,	Anna v. Droste [6]) zu Erwitte und Nienborg, Wittwe 28 Mai 1615.	Adam v. Eickel [5]) zu Schleppenburg, Crange und Berghoven,	Anna Sophia von Dorgelo [7]) zu Lette und Schleppenburg.

Diedrich von Korff, kauft Suthausen von der Familie von Varendorp; heir. 1608	Gertrud von Ledebur zu Arnshorst und Königsbruck.	Wilhelm Heinrich v. Eickel zu Brockhausen u. Berghoven	Anna Catharina von Eickel zu Berghoven.

Rudolph Diedrich von Korff zu Suthausen u. Schleppenburg	Anna Rotgera Sophia von Eickel von Berghoven, Erbdame zu Schleppenburg.

Benedict Heinrich Freiherr von Korff zu Suthausen und Schleppenburg
heirathet
Helena Francisca Philippina v. Hanxleden zu Delicke, geb. 1684.

Maria Helena Francisca Josephina Freifrau von Korff zu Suthausen.

---

[1]) Wappen, *Armorial* p. 596*b*.

[2]) Quadrirt 1 u. 4 in Blau ein gold. Keper, 2 u. 3 in Silber drei rothe Pfähle.

[3]) *Armorial*, p. 625*b*.

[4]) In Silber rothe Lilienschnalle.

[5]) *Armorial* p. 338*a*.

[6]) Von Roth u. Gold durch einen Mauerschnitt schräg getheilt. Het *Armorial* wijst dit aan Droste v. Schweckhausen toe.

[7]) *Armorial*, p. 314*b*.

Philipp. von Hanxleden [1]) zu Delicke, Brullinghausen und Arnsberg	Anna von Erwitte [2]).	Engelbard von und zu Weichs [3]), churkölnischer Kämmerer und rheinisch-Westfälischer Forst- und Oberjägermeister, heir. 1616	Cathar. Elisab. von Haus [4]) zu Endernich.	Lips Raban von Spiegel [5]) zum Diesenberg u. Unterklingenburg	Marg. von Spiegel [5]) zu Oberübelgünne.	Diedrich Herman von Buttler [6]) zu Armswert	Magdalena von Cram [7]) zu Olper.

Adam Simon v. Hanxleden zu Delicke	Maria Salome von u. zu Weichs.	Lips Jürgen von Spiegel zum Diesenberg, Unterklingenberg, Oberübelgünne und Buhna	Anna Catharina v. Buttler zu Armswert und Eberberg.

Adam v. Hanxleden zu Delicke, † 10 März 1771.	Eva Dorothea von Spiegel zum Diesenberg und Klingenburg, † Aug. 1706.

Helena Francisca Philippina von Hanxleden zu Delicke, geb. 1684, heir.
Benedict Heinrich Freiherr von Korff zu Suthausen u. Schleppenburg

Maria Helena Francisca Josepha Freifrau von Korff zu S.

---

1) In Blau ein schrägrechts gestelltes Schlangenkreuz.

2) In Gold drei rothe Querbalken, worüber ein rother Löwe mit gold. Krone.

3) In Silber eine schwarze Spitze.

4) Von Roth u. Silber siebenmal schräggetheilt, über Alles hin ein silb. Querbalke.

5) In Roth drei silb. Spiegel mit gold. Rahmen (Spiegel v. Diesenberg, *Armorial*).

6) In Roth eine Bütte mit gold. Reifen (redendes Wappen); vgl. *Armorial.*

7) In Roth drei silb. Liliën (*Armorial*).

IX. *Kwartierstaat van Johan Casper Joseph van Raet tot Beugelskamp.*

Theodor (Dirk) de Raet — Magdalena v. Schaardenburg[1]. — Michael v. Herten [2]) — Clara v. Brakell [3]). — Jacob v. Staverden [4]) — Gertrud v. Holthe. — Wolter Voet zu Beugelskamp — Johanna Bruins.

Leonard de Raet zu Wilt — Elisabeth Catharina v. Herten zu Heuning. — Wilhelm Jacob v. Staverden zu Berghorst — Mechteld Lucretia Voet, Erbin zu Beugelskamp.

Alexander Wilhelm von Raet zu Beugelskamp — Gerhardine Margaretha v. Staverden.

Johan Caspar Joseph von Raet zu Beugelskamp etc.

---

1) In Silber ein rother Thurm.
2) In Silber ein grüner Baum.
3) Die Fische (zalmen).
4) Zië boven, bl. 515.

XI. *Kwartierstaat van Julie en Charles Clement Auguste Joseph de Morel.*

Guillaume Charles Morel[1]), geb. Courtrai 18 Oct. 1698, schepen v. 5 Dec. 1733 bis 1742 incl.	Marie Josèphe Beghein [2]), † Courtrai 23 Juli 1724	Charles de Ghijselbrecht [3])	Isabelle Françoise Bulteel [4]), dame d'Eecke.	Alexander Wilhelm, Baron von Raet zu Beugelskamp	Gerhardina Marg. von Staverden.	Riquin Ignaz Baron Bentinck zu Breckelkamp	Maria Anna von Westerholt.

Albert Guillaume Morel, geb. 18 Mai 1723 zu Courtrai, premier Lieutenant du bailliage de Tournay	Amélie Rosalie Ernestine de Ghijselbrecht.	Johan Casper Joseph von Raet zu Beugelskamp	Juliane Wilhelmine von Bentinck zu Breckelkamp.

Charles Ernest Joseph de Morel de Haupont, Licentiat der Rechte, Advocat im Conseil Provincial zu Tournaij u. Tournaisis, getauft Tournaij 16 Juni 1758, heir. zu Bentheim 17 Febr. 1786	Maria Helena Eleonora Francisca von Raet zu Beugelskamp, geb. 7 Juni 1754, † Tournaij 1795.

1) Julie de Morel, † Münster, 18 Jahre alt.	2) Charles Clément Auguste Joseph de Morel, getauft 5 Mai 1788 zu Tournaij.

---

[1]) In Silber ein eckiger schwarzer Schrägbalke.

[2]) In Silber ein schwarzes Kreuz; im goldenen rechten Freiviertel eine schwarze Canette. (*Armorial*).

[3]) In Gold drei schwarze Kleeblätter. Heeft veel overeenkomst met Gijsbrecht uit het *Armorial.*

[4]) *Armorial*, pag. 202.

XII. *Kwartierstaat van Friedrich Wilhelm Ferdinand Arnold Maria van Raet tot Beugelskamp.*

Leonard de Raet zu Wilt, gräfl. Drost,	Elisabeth Catharina v. Herten hochberg. zu Heuning.	Wilh. Jacob v. Staverden	Mechteld Lucretia Voet zu Beugelskamp.	Adrian Wilhelm Bentinck zu Breckelkamp	Anna Hadewig von Ense zur Scheer u. Schwanenburg.	Hermann Otto von Westerholt von Lembeck, Alst und Haselünne, Fürstlich-Münsterischer Oberst,	Anna Elisabeth Adelheid von Westerholt, Erbtochter zu Westerholt. ? (vgl. bl. 527).
Alexander Wilhelm v. Raet zu B.		Gerh. Marg. v. Staverden.		Riquin Ignaz Bentinck zu Br. u. Haselünne		Maria Anna v. Westerholt zu Westerh., Lembeck u. Haselünne.	
Johann Caspar Joseph v. Raet zu B.				Juliane Wilhelmine v. Bentinck.			
Friedrich Wilhelm Ferdinand Arnold Maria von Raet zu B.							

XIII. *Kwartierstaat van Alexander August Wilhelm Arnold van Raet tot B.*

Alexander Wilhelm v. Raet v. Boegelskamp etc.,	Gerhardina Marg. v. Staverden etc.	Riquin Bentinck etc.,	Ignaz Maria Anna v. Westerholt etc.	Jean Baptiste de Raet van der Voort [1]), 1679 Lieutenant im Regim. Gardes, 1688 Capitän-Commandant im Regim. »Rijngraeff", † 4 Dec. 1726,	Justina Maria de Joigh van den Nieuwenhuijse [2]) (ihre Mutter war Vloots), † Dongen 24 Janr. 1733.	Matthieu van der Meeren [3])	Catherine van den Berghe[4]), Tr. Henri Denis v. d. B., conseiller pensionnaire de Tirlemont, u. Marie Anne v. den Bempde.

Johan Caspar Joseph v. Raet zu B. etc.,	Juliane Wilhelmine v. Bentinck.	Jean Philippe de Raet van der Voort J. U. L., 7 Sept. 1722 Assessor des Conservatorialhofes der Privilegiën der Universität Löwen (Leuven), geb. Dongen (Breda) 24 Jan. 1698, heirath. in 3 Ehe 20 Sept. 1745 [5])	Louise Isabelle van der Meeren, Wittwe v. Louis Le Blanc.

Clemens August Anton Maria Nepomuk v. Raet zu B.	Marie Anne Josephine Isabelle de Raet van der Voort, geb. 20 August 1752, † 1805.

Alexander August Wilhelm Arnold v. Raet zu B., geb. 30 Mai 1778, † 8 Oct. 1833, verm. mit Louise von Apell.

---

[1]) Wapen, zie *Nav.* XXIX, 369 sub no. V, en bl. 370, waar regel 1 v. b. in plaats van »schuinbalk" gelezen worde »dwarsbalk", en regel 4 v. b. 1696 in plaats van 1676.

[2]) In Si. schwarzer Löwe, Zunge u. Krallen roth.

[3]) In Si. bl. Querbalken, worüber rother wachsender Löwe.

[4]) Diese familie v. d. B., beigenannt von Binckum, erhielt den Reichsritterstand. Wappen: In Bl. si. goldgekrönter Löwe, Z. u. Kr. roth.

[5]) Jhr. Johan Philip de Raet, Jur. Utr. Lic., geboortig van Dongen, woonachtig te Leuven, werd 25 Febr. 1725 in de kerk te Tuil, na vertooning van attest des predikants van Dongen i. d. 16 Febr., in den echt verbonden met de WelEdelGeb. (*sic*) Maria Geertrudis Gerardi, mede wonende te Loven (Leuven). Aldus leest men in het Trouwboek van Tuil. Dit is dan zijn eerste echt geweest. Datzelfde Trouwboek bericht, dat 12 Juli 1759 Hendrik van Dojeweert Metje de Raad ondertrouwde. en zijn gehuwd 29 dito. — Een Joannes Gerardi, Diepjā Normannus, schreef te Saumur 22 Dec. 1619 in het album van Dr. Everhard Avercamp de woorden: »Spes mea Christus". Een Geraldus (Gebardus?) is in 1618 wegens Remonstrantsgezindheid als predikant te Ommeren afgezet. Hij wordt ook Geverardus geheeten. Een Hermannus Gerhardus, pred. te Enkhuizen, reisde met Petrus Plancius, pred. te Amsterdam. in het begin van 1619 rond, om te Woerden, Buren enz. Remonstrantsgezinde leeraars op te sporen, en deze uit hunne bedieningen te weeren. Hij fungeerde derhalve als geloofsonderzoeker der Dordsche Synode. Behooren deze hier te huis?

XIV. *Kwartierstaat van Maria Francisca (Sophia?) van Haselholdt gen. Stokheym.*

Jobst v. Stockheim [1], Statthalter, heir. 1° N. Gräfin von Bronckhorst (ohne kinder), 2°	Francisca von Ewijk [2] zu Doddendaal (Tochter von ter von?).	Joel von Werner [3], Burgmann zu Coesfeld, Fürstl. Münst. Lieutenant-Colonel,	Anna Ursula von Hatzfeld [4] zu Wildenbarg.	Georg. Heinrich v. Glaen [5] zu Severinghausen und Alen, heir. 18 April 1684	Maria Catharina von Vaershem [6] zu Soest.	Johan Rütger v. Nagel [7] zu Itlingen, Herl und Gaul	Anna Elisabeth v. Wrede [8] zu Esch, Richartzhoven und Millinghausen.

Carl Gotfried von Stockheim, zu Rauschenburg erst Page am Kurpfälz. Hofe, fürst Mnnster General-Major der Cavallerie † 4 Sept 1761, heir. 28 Febr.	Maria Catharina von Werner zu Coesfeld, getauft 20 Mai 1693, † 19 April 1756, seit 27 Jan. 161+ Wittwe des Nicol. Seb. v. Töller zu Rauschenburg.	Franz Arnold Mauritz Wilh. v. Glaen zu Severinghausen und Alen, fürstl Münster. Major d. Cav.,	Maria Constantia von Nagel von Itlingen zu Herl.

Franz Balthasar v. H. gen. v. St. zu Rauschenburg, münsterischer Rittmeister, getauft Coesfeld 16 Oct. 1729, † 3 Sept. 17: 8; heir. zu Severinghausen mit Contract v. 1 Oct. 1763	Magdalena Eleonora Philippina v. Glaen, geb. 25 April 1736, † 5 März 1801.

Maria Francisca (Sophia?) von Haselholdt gen. v. Stockheim zu Rauschenburg (vermählte von Raet).

---

1) Wappen, siehe das *Armorial.* Zie een lid van dit geslacht vermeld in de geneal. v. Balveren, *Herald Bibl.* 1879, bl. 20.
2) Im Schildhaupte zwei Schindeln; im Schildesfusze ein Querbalke, und dort oben ein Ring. Farben unbekannt.
3) In Blau drei (2, 1) silb. Sterne (Achtstrahl), mit einem silb. Fische dazwischen.
4) Quadrirt: 1 u. 4 in Gold ein schw. Hausanker; 2 u. 3 in Silber drei rothe Blumen.
5) In Silb. natürl. Strauch.
6) In Silb. zwei blaue Rechtbalken.
7) Die Liliënschnalle.
8) Ein Kranz von gewechselten Farben in einem von Roth u. Gold getheilten Schilde. Vgl. das *Armorial.*

XV. Am 8 Mai 1812 wurden zu Burgsteinfurt die beiden Söhne von Friedr. Wilh. Ferdinand Arnold Maria von Raet, Eugen Caspar Joseph und Friedrich Wilhelm Caspar von sechs Cavalieren mit 16 Kwartieren aufgeschworen. Die 8 väterlichen sind wie oben, S. 524) angegeben; dieselben enthalten jedoch einen Fehler, da die Mutter von Maria Anna v. Westerholt nicht eine Westerholt war. In Aufschworungen der Familien v. Westerh. und von Weichs hat man denselben Fehler begangen. Nach Fahne, Geneal. Westerh. in »Coeln. Jül. u. Berg. Geschl.", soll Maria Anna v. W. Tochter aus der 3 Ehe ihres Vaters, mit Cath. Marg. v. Ledebur, sein. In der Aufschwörung v. Juliane Wilhelmina v. Bentinck, Stiftsdame zu Bocholt — wovon das Original auf Pergament im Besitze des Baron C. v. Hugenpoth, Burgermeister von 's Heerenberg ist — geht hervor, dass Maria Anna v. W. Tochter von Lutsia v. Kulmen (Tr. Ludewig u. Juditha v. Alste) gewesen sei. *Herald. Bibl.* 1880, S. 32 wird gesagt, dass Maria Anna v. W. Tochter einer Ten Sande aus Amsterdam gewesen sei [1]). Diese Angabe ist die einzig richtige. In meinem Besitze ist der Taufschein der Maria Anna v. W., folgenden Inhalts: »Anno reparatae salutis millesimo sexcentesimo octuagesimo sexto die vigesima sexta Maji hìc in ecclesia parochiali baptizata est Anna Maria de Westerholte, filia legitima Hermanni Ottonis Baronis de Westerholte et Annae Adelheidis uxoris ejus, — nam nomina uxorum in libris ecclesiae tum temporis non reperiuntur nisi baptismatis, — assistentibus patrinis D. Theodoro Ostermann Sacellus et Anna Adeleide a Droste. Quod hisce e libro baptizatorum ecclesiae parochialis Sti Vincentii martyris attestor; in uberiorem vero rei fidem praesentes propria manu scriptas sigillo ecclesiae munitas dedi. Haselunnae, anno millesimo octingentesimo nono, die quinta Septembris. J. T. Wilmes, pastor". In dem Taufbuche zu Hasselünne findet sich thatsächlich 26 Mai

[1]) *Herald. Bibl.* t. a. p. geeft uitdrukkelijk de reden op van »diesen Fehler". Omdat Adelheid ten Sande niet van adel was, wordt in de kwartierstaten in plaats van haren familienaam dan eens de naam van Anna v. Westerholt, Herman Otto's 1e vrouw, dan weder die van Lutsia van Kulmen vermeld. Deze laatste naam komt voor in de kwartieren, welke Juliana Bentinck opzwoer. Zie in *Geld. Volksalm.* 1879, bl. 48, 58—60, een sterk voorbeeld, hoe men weleer onadellijke voorzaten uit zijne kwartierstaten te verwijderen wist.

1686 bei Eintragung der »Anna Maria de W." der Familienname der Mutter nicht angegeben; sie wird nur »Adelheit" genannt. Bei dem folgenden Kinde, Catharina Elisabeth, getauft 12 Juni 1688, werden die Eltern Herm. Otto Baro de Westerholt und Adelheid zum Sande, genannt. Diese Adelheid zum Sande »relicta vidua perillustris Dni L. B. de Westerholt ex Westerholt († 13 Febr. 1708) sepulta in templo in sepulchro haereditario" † 28 Febr. 1738, im hohen Alter von 97 Jahren.

Am 30 Oct. 1693 starb in Haselünne »Reverendus P. Bernard zum Sande, ordinis Crucigerorum professus in Marienvrede".

Falls diese zum Sande oder Ten Sande aus einer Amsterdamer Patricierfamilie stammen, was wohl anzunehmen ist, so dürfte das Wappen derselben auch wohl in Erfahrung zu bringen sein. Sehr angenehm würde es sein, die 4 Kwartiere der Anna Adelheid Ten S. mit Wappen zu erhalten.

XVI. Wij ondergetekende certificeeren bij desen, dat de adelijke Huisen Borgböningen, Bögelscamp, Singrave, Norddöringe met den Predikant en Kerkenraad het Bestier over de Kerkelijke Goederen te Denekamp in 't voormalige Landgericht Ootmarsum Drostambt Twente Provincie Overijssel van de Vereenigde Nederlanden hadden en daartoe eenen Kerkelijken Rentmeester aanstelden, tot dat dese Kerk in gevolge ordonnantie van den Konink van Holland aan de Catholyken als de meerderheid uitmakende in 't jaar 1809 is overgegaan; alsmede, dat voornoemde huisen in gezegde Kerk hunne zitbanken op 't Koor gehad hebben; alsook dat de Huisen Bögelscamp, Singrave en Norddöringe hunne begraf'nissen a'daar gehad hebben.

Des ten oirkonde hebben wij dese eigenhandig getekend en gezegeld.

Denekamp, den 13 Nov. 1812.

L. S. A. H. J. Weerman, Koster.
Gt. Bonke als Schoolmeester en Organist.
L. S. S. Hellendoorn, Rentmeester.
P. van der Haar, Predikant.
Dit is de Waarheid.
L. S. M. A. Marquis de Thouars tot Singrave,
als eenige presente Goedsheer.

»Ich Endes Unter Geschriebene Anna Maria Charlotte Auwater bezeuge hiermit, dasz ich neun und dreissig Jähre aufm Hause Bögelscamp gewohnet und sehr wohl weisz dasz dieses Haus Mitgutsherr der ehemals Reformirten, jetzt Catholischen Pfarrkirche zu Denecamp sey, Deren Versammlungen in der Kirche mit beygewohnet, als Mitprovisor gedachter Kirche die Verwaltung und Aufsicht der Kirchengüter mit geführet, wie auch Küster, Organist und Schulmeister mit angestellet, die Kirchen-Rechnungen jährlich mit visiret, auch in der gedachten Kirche ein Begräbnisz und eine Kirchenbanke hatte, wie auch, dasz in dieser Kirche um halb zwölfen zu Mittag geleutet wurde, wenn der Bögelscamper Schulze Korn mähete. Was jenes Begräbnisz in der Kirche aufm Chor betrift, so wurde ein kleines Söhnchen namens Godfrid des seeligen Freyherrn Johan Caspar Joseph von Raet zu B. darin begraben; in späteren Zeiten liesz der seelige Herr von B. von diesem Hause aus die Jüffrouwen Brinkhuis und Verleij, dan meine Aelteren den Leutnant und die Leutnantin Auwater darin beerdigen. Belangend die Banke in dieser Kirche [1]), so sasz der verstorbene Herr bei vorkommenden Gelegenheiten, dasz ein neuer Prediger angestellet war, oder ähnlichen Vorfällen, selbst darin; ich habe auch wohl mit dessen Kindern darin gesessen, so wie die reformirten Fabricanten Idema und Kole, welche auf der Hofesate B. wohnten, ihren Sitz von wegen des Hauses Boegelscamp darin hatten. Dessen zu Urkund habe ich dieses unterschrieben und besiegelt.

Münster, den 18ten November 1812.

L. S. Anna Maria Charlotta Auwater.

Mit Anstellung der Reform. u. Cath. Pfarrer befassten sich die Gutsherren des Kirchspiels Denekamp nicht. Sie setzten den Kirchenrentmeister, Küster, Organist, Schulmeister der Reformirten an. Jetzt, da die zahlreichen Katholischen die grosse Kirche er-

---

[1]) *Ohne Datum.* Gerrit Voet zu B. (vgl. boven, bl. 441, 2, 511) klagt gegen Herman v. Twickelo zu Borgböningen vor dem Richter von Ootmarsum Dirk v. Voerst u. dem Landdrosten von Twente Unico Ripperda zu Borculo wegen Verdrängung aus der Kirchenbank zu Denekamp, welche letztere hernach zwischen beiden Hausern gemeinschaftlich wurde.

halten haben, haben die reformirten adeligen Häuser Borgböningen, Singrave und Norddöringen ihre Bänke in der neugebauten Kirche der Reformirten, das Kathol. adelige Haus Bögelscamp hat seine Bank in der wieder Katholisch gewordenen Kirche vor dem Altare mit dem Pfarrer, dessen Sitz durchgeschlagen ist.

Ist dieses eine Aufzeichnung des Geschichtschreibers Friedrich Wilhelm Ferdinand Arnold Maria von Raet, ohne Datum; dieser bezeugt, dasz die Begräbnisse in der Kirche aufgehört haben. Er habe Sonntag 20 Juni 1813 zum ersten Male in der neuen Bank mit seiner Frau und den beiden Knaben gesessen. Mann sehe dieses wissenschaftlichen Edelmannes Biographie unterm Motto »Dem Verdienste seine Krone, Untergang der Lügenbrut", im »*Steinfurter Wochenblatt* zum Nutzen u. zur Unterhaltung", N°. 44, 1 Nov. 1832. Er schrieb »Ursprung u. Flor der vereinigten Niederlände, nach dem Holländischen bearbeitet (Münster, 1787), welchem bald »Münsterische Geschichte, 1er Theil bis zum Verfall der Karolinger" (Göttingen, 1788) folgte (nicht fortgesetzt); Beiträge zur Geschichte Westphalens, zugleich Versuch einer Provinzial-Geschichte der merkwürdigen Grafschaft Bentheim (Burgsteinfurt in der Akademischen Buchdruckerei von Denhard, 1805, dem regierenden Grafen zu B.-St.[1]) zugeëignet). Auch lieferte er auf dem Gebiete der Altherthumsforschung fortwährend schätzbare Beiträge zum westphälischen Magazin Burgsteinfurter Unbefangenen, zur Eos, Thusnelda, zum Rhein. Westph. Anzeiger und anderen gelehrten Blättern. Aufgefordert durch den damaligen Divisionsprediger Möller gab er mit diesem gemeinschaftlich biografische Notizen heraus, zu den beim westphälischen Friedensschlusz zu Munster und Osnabrück versammelt gewesenen Gesandten, deren Bildnisse von Espagne in Münster litographirt wurden, und in zwei Abtheilungen, die erste im Jahre 1824, die zweite 1827 erschienen. Das Plan zur Herausgabe der Specialgeschichten mehrerer westphälischen Dynastien vereitelte leider sein am 30 September 1830 durch einen Nervenschlag herbeigeführte Tod. Am 2 October 1832 wurde den Mahnen des verewigten Freiherrn

---

1) Zie *Nav.* XXXI, 26.

in der Pfarrkirche der Katholischen Gemeinde zu Burgsteinfurt das letzte Gedächtniszopfer gereicht.

JOH. THEOD. DE RAADT.

VRAGEN.

Arent Jans, était en l'année 1587 ancien (ouderling) de la ville d'Amsterdam. Il avait épousé Geert Joosten et est mort avant 1599. Il était d'après une ancienne généalogie cousin germain de Jan Pietersz. de Wit, conseiller et échevin d'Amsterdam. Arent Jans a-t'il eu des descendants? Quel était son nom de famille et quelles armoiries portait-il? Où pourrait-on trouver des renseignements sur son compte?

Val-Bicher. PIERRE DE WITT.

Vier kwartieren van Gotterswiick en Ingenhoof (XVII, 62). R. J. P. wordt beleefd verzocht, de juiste beschrijving van al de, in genoemden kwartierstaat voorkomende wapens, en inzonderheid dat van Smalbroeck, te willen mededeelen. J. G. DE G. J. JR.

Marmé. Eene familie van deze naam, van Franschen oorsprong, heeft ook in Nederland gewoond. Wat is er van bekend?

X.

Prinselijk geslacht de Zoar-Corswarem. Te Attre (België) huwde 14 Juni 1881 een Baron van den Bogaerde van Ter-Bruggen, — uit het geslacht der tegenwoordige heeren van Heeswijk en Dinter? — eene prinses Manuela de Zoar-Corswarem. Wat is er van dit prinselijk geslacht bekend? Het *Armorial* gewaagt van een Limburgsch 10 Jan. 1847 in den ridderstand verheven geslacht Corswarem, alsmede van hertogen en prinsen de Looz-Corswarem. Zie de Looz vermeld in *Nav.* XXVII, 576; VIII, 104, 5. *Nav.* XXVIII, 360 wordt Loon, Lo of Loen opgegeven als variant van de Looz. Hebben wij hierbij aan de oude graven van Loon, b. v. aan Lodewijk en Ada van Holland, te denken?

Wapens gevraagd. Welk wapen voert de familie Harkus of Harnkens? Ik vind: in rood twee jachthoorns van zilver, één in het tweede kwartier, één beneden in het schild, en een vrijkwartier van blaauw beladen met drie leliën van zilver. Anderen echter geven hun dit wapen: in rood 2 leliën van zilver, één in het tweede kwartier, één beneden in het schild, en één vrijkwartier van blauw beladen met één jachthoorn van zilver. Welk wapen is nu het juiste?

Welke wapens voeren Nünninghaven, Lambert (Leeuwarden), Sixke, van Grasveld, de Valat, Rumbouwt, Schull (*Nav.* XXVIII, 51), Busing, Clarche, Kortenbos, Meenderink, Göchmer, Laurense, van der Eb (Rotterdam), de Kanter, Verweij, Steenwijk (Middelburg), Kreeft, van der Heide, Outmans (Rotterdam)? x.

Wapens in kerken. *Nav.* XXV, 567 leest men: »Niet onwaarschijnlijk is het, dat in de kerken te Point de Galle en der andere steden van het eiland Ceylon vele van wapens voorziene borden of grafsteenen worden aangetroffen, en misschien zou men met behulp onzer consuls daarvan opgaven en afteekeningen kunnen bekomen. De kerken in de voormalige hollandsche koloniën, nam. die aan de Kaap de Goede Hoop, op Suriname, Curaçao, enz., bevatten meer dan waarschijnlijk mede rijke bronnen tot bevordering der kennis van wapen- en geslachtkunde van Nederlandsche (of uitlandsche) familiën, waarom het wenschelijk zou wezen, dat van invloedrijken kant verzoeken tot het bekomen van opgaven enz. gedaan en de resultaten daarvan bekend gemaakt werden". Deze wenk is, voorzoover wij weten, tot dusver nog NIET behartigd. WIE HELPT ONS AAN DIE OPGAVEN, tot verrijking van ons Navorschersfonds? 't Geschiede eer het wellicht TE LAAT is! Want alles is vergankelijk, maar grafsteenen en wapenborden NIET HET MINST VAN AL. Men denke aan de Oud-Bantamsche grafteekens van *Nav.* XXVIII, 482.

GESCHIEDENIS.

Prins Frederik. Hetgeen *Nav* XXXI, 492 vermeldt, is vermoedelijk de laatste officieele daad van dezen eerwaardigen telg uit ons Koninklijk Huis geweest. Want donderdag 8 Sept. '81 scheidde Willem Frederik Karel van Oranje-Nassau op het Huis de Pauw nabij de Hofstad zacht en kalm uit het leven. De Prins mocht, tot heil van Nederland, een hoogen ouderdom bereiken. Hij toch zag 28 Febr. 1797 het levenslicht, te Berlijn, als tweede zoon van den toenmaligen erfprins van Oranje, later koning Willem I. Gehuwd (21 Mei 1825) met prinses Louisa, dochter van den overleden vorst van Pruisen, werd hij na een vijf en veertigjarige allergelukkigste echtvereeniging 6 Dec. 1870 weduwnaar. Verscheidene kinderen sproten uit dezen echt, waarvan de mannelijke op prillen leeftijd bezweken. De oudste dochter, prinses Louisa, is in 1850 met den toenmaligen kroonprins (later koning) van Zweden en Noorwegen in het huwlijk getreden en haar dochter is nu kroonprinses van Denemarken; de jongste, prinses Maria huwde in 1871 Prins Wilhelm von Wied, uit welken echt thans drie zonen en ééne dochter in leven zijn. Vlg. *Nav.* XXI, 106.

Huislijk geluk zocht en vond prins Frederik. Bleven hem 's levens rampen, vele smartelijke verliezen geenszins gespaard, hij droeg die slagen met gelatenheid en berusting, doch gevoelde ze niettemin diep.

De Prins genoot o. a. op de krijgsschool te Berlijn zijn militaire opleiding, en de banden van vriendschap, die hem aan Duitschlands tegenwoordigen Keizer verbonden, dagteekenen reeds uit die leerjaren; evenals die vorst was hij ridder van het IJzeren Kruis. In de school des onspoeds erlangde hij de ondervinding, ernst en waardigheid, de bereidvaardigheid om te helpen waar hij kon, welke steeds de kenschetsende trekken zijns karakters uit-

maakten. Wat hij voor vaderland en Oranje deed, van het herstel van het beminde stamhuis tot heden, de geschiedenis ligt open om het te staven. Ternauwernood was Neêrlands onafhankelijkheid hersteld, of prins Frederik trad (26 Dec. 1813) als officier met den rang van kolonel, in het leger, waarin hij trapsgewijze tot den hoogsten rang zou opklimmen. Was hij niet bij de gedenkwaardige slagen van 1815 tegenwoordig, waarin zijn oudere broeder (later koning Willem II) heldenroem behaalde, hij was onder de hoofden der verbonden legercorpsen, die de zegepralen voltooiden, en verwierf zich als zoodanig het commandeurskruis der Militaire Willemsorde, 't welk hem den 8sten Juli van dat jaar werd verleend. Gedurende de 15 jaren van vrede, waarvan het vereenigd Koninkrijk der Nederlanden het voorrecht genoot, zag men den jeugdigen prins als beschermer der Maatschappij van Weldadigheid de grootste toewijding voor die instelling aan den dag leggen, en ook na de veranderingen, die deze maatschappij en hare koloniën ondergingen, onttrok hij haar nimmer zijn liefde en onbekrompen steun. Gedurende verscheidene jaren was hij grootmeester der artillerie en aan de spits der departementen van land- en zeemacht. In de hachelijke dagen der Belgische Omwenteling van 1830 was prins Frederik aanvankelijk aan het hoofd der nederlandsche troepen, en de overwinningen van 1831 onder de leiding van 's Prinsen broeder behaald, waren voor een niet gering gedeelte aan zijne zorgen te danken [1]). De toenmalige Kroonprins stelde zijn koninklijken vader voor om Frederik na afloop van den Tiendaagschen Veldtocht, waarvan thans na

[1]) Gedurende zijn laatste levensjaar deed de prins, tot bevordering der kennis van het belangrijk tijdvak in onze vaderlandsche geschiedenis, hetwelk hij beleefde, dikwerf mondelinge mededeelingen betreffende krijgsgebeurtenissen, door hem in persoon bijgewoond. Hierbij kwam hem zijn sterk geheugen — een traditioneele eigenschap van ons vorstenhuis! — uitnemend te stade. Z. K. H. vereerde daarbij den stafkapitein F. de Bas met zijn vertrouwen. Deze officier, — wien de prinses von Wied en de kroonprinses van Denemarken de vereerende taak opdroegen, om eene uitvoerige levensbeschrijving van haren doorluchtigen vader en grootvader saam te stellen, — gaf in het Augustus-nummer van *De Gids* een levendig verhaal van twee wapenschouwingen in 1831, met vele bizonderheden omtrent de edele houding, toenmaals door Z. K. H. aan den dag gelegd.

vijftig jaren weder zoozeer de herinneringen zijn opgewekt [1]), een blijk van openlijke erkentelijkheid te geven; bij Willem I vond dat voorstel gereede instemming en het was den 20sten Augustus dat de Prins van Oranje zijnen broeder de versierselen van het grootkruis der Militaire Willemsorde overhandigde, die hij ruim 50 jaren heeft mogen dragen [2]). Hoe 's lands onafhankelijkheid en welzijn hem na aan het harte lagen, bewezen o. a. zijne met goed gevolg bekroonde pogingen om in de vorstelijke residentie een monument ter herinnering aan de dagen van 1813 te doen stichten. Zijn doel was ook hier schoon: aan het nationaliteitsgevoel voldoening te geven; te wijzen op hetgeen eendracht vermag; deze als hoeksteen voor Neerlands voortdurend bestaan in het licht te stellen. Zijne woorden, vol hoogen ernst bij de inwijding van bedoeld gedenkstuk gesproken, zullen nimmer vergeten worden. Nimmer ook, door tallooze hulpbehoevenden, wat hij, de liefdadige onder de liefdadigen, tot bijstand, tot stelping van elken nood, verricht heeft. Van de Orde der Vrijmetselaren, die zich het in 't

---

[1]) Zie de laatste afl. van dezen jaargang. Uit het prospectus der Vereeniging »Het Nederlandsch Tooneel" voor 1881/2 te 's Gravenhage en te Amsterdam, blijkt dat eene der eerste voorstellingen gewijd is aan de viering van het 50jarig jubiléum van dien veldtocht door opvoering van een stuk van Justus van Maurik en Buis, getiteld: »Gewichtieg Dagen 1831—33".

[2]) De ontslapen vorst, die eene groote menigte ordeteekens bezat, was de eenige Nederlander, die zich ridder mocht noemen van de (2e klasse der) orde van het IJzeren Kruis van Pruissen. — De gepens. kap. inf. G. J. J. Frackers, een der oud-strijders van 1830/31 bracht 11 Sept. l.l. in de verschillende gestichten van liefdadigheid te Amsterdam een bezoek, dat in verband stond met het plan om aan de met het metalen kruis versierde verpleegden in gestichten een feest te bereiden op den 50jarigen gedenkdag der instelling van dit eereteeken. Sloot het overlijden van Prins Frederik, die naast zijn vorstelijken broeder hen ten strijde en ter overwinning gevoerd had, elk denkbeeld van feestviering uit; nochtans werd voorlezing gedaan van de dagorder i. d. 20 Augustus 1831, n°. 10, waarin door den opperbevelhebber, den Prins van Oranje, namens zijn vader Koning Willem I, den troepen dank betuigd en de instelling van het »Metalen Kruis" aangekondigd werd. Bij die gelegenheid stelde de heer Frackers aan elken der oudstrijders een nieuw ordelint voor hun metalen kruis ter hand, opdat zij zich heden des te levendiger den dag zouden herinneren, waarop dit kruis voor de eerste maal hun borst versierde.

in 't verborgen weldoen ten doelwit stelt, was Z. K. H. gedurende een lang tijdsbestek de Grootmeester-Nationaal; hij begunstigde hare instellingen; o. a. de stichting, naar zijne overleden gemalin genoemd [1]). Beminnaar van kunst en wetenschap, was hij van menige inrichting beschermheer. Tot in zijne laatste stonden sierde hem de kroon der eerbiedenis, liefde en gehechtheid van den doorluchtigen Oranjestam en van Neêrlands volk.

De diepbetreurde vorst is 23 Sept. met groot hof-ceremonieel te Delft bijgezet als »de nestor onder de (32) dooden in den koninklijken grafkelder" [2]).

Tengevolge van 's Prinsen overlijden zonder mannelijke nakomelingen, worden thans weder met de staatsdomeinen vereenigd de in Noord-Brabant gelegen belangrijke goederen, waarvan bij wet van 25 Mei 1816 de opbrengsten aan Z. K. H. waren verzekerd, en welke hij ook sedert 1840 genoten heeft, als schadeloosstelling, omdat het groothertogdom Luxemburg aan de kroon van Nederland is gehecht. Dit groothertogdom toch was voor den Prins bestemd geweest, in ruil voor de hem krachtens oorkonde van 4 April 1814 toegewezen Nassausche landen, van welker bezit koning Willem I bij de handelingen van het Weener Congres afstand deed.

De oudere heeren van Blitterswijk (XXVIII, 97). Vergelijk hiermede de »Bijdragen over de heerlijkheid Blitterswijck en Wanssum", door W. Hermans, in de *Maasgouw*, n°. 108, 110, 112, 113, 120, waardoor het eene artikel verbeterd, het andere aangevuld kan worden. Dezelfde gaf ook de »Pastoors van Blitterswijck", in id. n°. 101. M°.

Bijdrage tot de kerkelijke geschiedenis van Goedereede. (Uit stads- en kerke-rekeningen).

---

1) Is men voornemens op het Frederiksplein te Amsterdam een gedenkteeken voor den Prins op te richten, dit plan wordt natuurlijk door verschillende vrijmetselaarsloges met warmte ondersteund. — De Kroonprins van Duitschland woonde 20 Oct. l. l. de te Berlijn gehouden Rouwloge ter eere van den Prins tot het einde bij, en voerde zelf het woord om de verdiensten van den overledene als vrijmetselaar in het licht te stellen. Zie ook de laatste aflevering.

2) Woorden uit de grafrede van Ds E. v. Koetsveld, hofprediker. Bij deze uitvaart werd ook (voor het eerst) de Mikado van Japan vertegenwoordigd door een gezant, wiens zwart fluweelen statiekleed van boven tot beneden met goud overladen was.

1484. Wij Corvinc Willemz. en Dan.[1]) Jacobsse Corvincx voorgenoemde wittachtich[2]) wijff, poorteresse der Stede Goeree maeken kennelick eenen ijgelicke die dese lrēn zullen zien ofte hooren lesen dat wij ... in de eere Goodts almachtich, zijnder gebenedide moeder ēn maghet Maria ēn alder hemelsche gheselscaps ooic om te vermeerderen de eere van de heylich Sacremente des altairs onder den welcken bedeckt is dat preciosa lechaem ons heēn Jesu Christi, voirts te vermeēr de eere van der heyligher dryvuldicheyt, St. Jan Baptist, St. Annen, St. Pieter, St. Andries, St. Maerten ēn St. Geroen, ooc om te v̄ermēer zalicheyt onser ouders ēn allen onsen vrienden zielen in verlaevenisse van allen onzen zonden ēn haren zonden ēn pijnen, hebben wij ghemaekt.... een eeuwiche capelrie met twee missen de weke in prochiekercke van St. Catherijne binnen der stede van G. op den heijlicher dryvuldicheyt, St. Jan Baptisten, St. Anne, St. Pieter, St. Andries, St. Maerten en St. Geroens altair in derzelver kercke.

1505. Als ons m̄r. Adriaen (Paus Adriaan VI) ons pastoir hier was op dentweeden paeschdach ten huyse van Wm. Doens ēn dair die stede gheweest es an xviij pērs maeltyt tot iij gr. die maeltyt ēn an drie poortkannen wijns tot Meeus Haddesz. te samen. viij *β*. vi gr.

Noch ons mr̄. bij die stede gesconcken iiij kannen v *β*. iiii gr.

Item een poortkanne wijns int avontmael gesconcken xvi gr.

Mr. Clais onze pastoor gaf aen den Vicarius van Utrecht 1 ton haring.

1506. Stichting eener nieuwe school.

1507. Stichting eener misse op St. Antonie aultair door Pauwel Simonsz, Simon Bauwerts, Poppe Willemz. en Pieter Moerts de Grande, priesters; ontfangst der kerk beloopt cxxxiij £ xii *β* iij gr. ij ½ mithe, uitgaaf cvi £ iv *β* x gr. xii mithe.

1508. Jac. Baensz., pastoir van Bryele, hier in de stad, misschien ter inning van de jaarlijksche losrente van ij £ vl., die het kapittel van Brielle op Goedereede had.

1509. Mr. Jan orghelist.

1511. Mr. Jan, schoolmeester kapittel van Brielle, waervan de pastoor de helft heeft xix *β*.

---

[1]) Deze voornaam stond aldus afgebroken in mijne aanteekeningen, en ik weet nu niet meer wat er voluit wordt aangetroffen in de rekening.

[2]) wettig; zie *Nav.* XXVI, 86, 1680. *Red.*

1512. Nele Dericx gaf bij testament elck altaar in de kerk VI gr.; dat maakt voor XIII altaren VI β VI gr. — Heyndric de tymermā van de stellijnghe ofte breken van den torre hem daerof gegevē II £ gr. — Geschoncken ons Mr. Adriaen van Utrecht een bruijnvisken ēn dairaf geg.) Adam Geerts huysvrouwe XVI β VI gr. Ontf. van Crupgelt voir dat heyliche graf.

1514. Cleyn orghel wordt vermaakt met nieuwe balge, gerepareert ēn geaccordeert IIJ £ XI β VIIJ gr.

1515. Orghelist Jan de Wale (misschien de Jan van 1509). St. Cornelis altaar wordt een nieuw kleed gegeven.

1516. It van dat Mr. Jan Organist ghesonden was te Nijewelande in Zelant omme te helpen den orgel die Mr. Jan Botsselaer aldaer ghemaect hadde, hem gheg. III β.

1518. Begraven pastoor Mr. Gilles van Louderzeele voor zijn mijse (misse); pastoor Corn. Willemz.

1520. Mr. Jan ons pastoer. Verteert met den wijbisschop te Goedereede en den burg. ten huize van den pastoor X β IIIJ gr.; geschonken den wijbisschop met zijne dienaren XXII β.

1522. It. geḡ. als onse eerwaerdighe heē ende meester Adriaen van Utrecht onzen pastoer en aertsgodt gecoeren was paus, doen ter eeren van hem geviert ende añd solempniteijt bedreven twelck die stede coste IX β VII gr.; item den armen luijden gedeelt den aertschen vader vier zackken terwen elcke zack XL St. XXVI β VIII gr.; item van backen ēn buijlen ēn van ghiste IJ β VIIJ gr. Antonis van Bergen pastoer.

1525. Geg. die orghelmakere van Eedamme van tklein orghel te repareren XXXIIJ β IX gr.

1526. Orghelist Jac. Darcz; schoolmr. mr. Ghijsbrecht; priester mr. Willem Boyensz.

1527. Pastoor mr. Jan van Heysberch. Geg. den trompers van Ziericzee doen wij (magistraat) al te saemen ten eersten misse waēn int Outdorp VIII gr.

1542. Bet. Ant. Goens van Mechelen vañ verteerde costen die onse bischcop[1]) aldair verteert hadde, doen zij gearresteert waren voir de schulden van der kercken, te wetene het clooster te Muijsen[2]) XVIII £ XII β.

[1]) wijbisschop? *Red.* [2]) te Mechelen. 't Was van de Cisterciënserorde.

1545. De stad had voor Mr. Hen. Jansz. Vicepastor, verschoten XLVj £; de Waalsche pastoor genaamd Hr. Clais Ouwelande, geb. te Valenciennes, wiens taal hier onbekend is voor de gemeente, neemt zijn afscheid als erfachtig pastoor van St. Katharina kerck; betaalt den broeder van dat hij hier quā preecken doen wij sonder pastoor waren, XXX β; ook de pastoor van Brouwershaven kwam preken alsmede broeder Jacob Diericxz. uit 's Hage zes weken lang.

1546. Mr. Jan van Daele voor zijn Scoellastrie LXXIj car. guld.

1548. Bet. Willem Claesz. van dat hij ghereist is in St. Maertensdike daer toe gheordonneert aen Mr. Arnoud van der Gracht, pastoor, om hier pastoor te worden V β gr. vl.

1550. Ont. van Mr. Ad. Doens van het gelt van der cure doen wij sonder pastoir waren Ij £ XIIIj β IIIj gr. en nog van der gewone subsidie Ij £ X β, samen V £ IV β IV gr.

1554. Pastoor Corn. Pietersz. Haeck, gezonden naer Leuven om een bequame schoolmeester hier te hebben.

1559. Schoolmeester Mr. Maerten; bet. den priester die alhier gecom̄en was vuyt de Kempen om de costerie van der Goedereede te bedienen V β; bet. voor 3 paer tortsen die de stad van de kerk geleent had, als men de uijtvaert vierde van de kon. maj. VI β. kapelaan Hendrik Blasius.

1561. Betaalt Jan Harre van een predicāt over te vuere in den vorst II β.

1563. Bet. om een predicant te hebben ōver zijn̄ veerschat[1]) II β.

1565. Mr. de Pastoir mr. Jacob Doens stond onder de bisschop te Middelburg.

1570. Alsoo mijnheer de pastoor mr. J. Doens clachtich gevallen is dat hem zijn cuere de cost nyet meer waert en es en de Gemeente noch alle jaeren ons meer declineert, soe ist bevolen bij ons eevn̄. heer den bisschop van Middelburch als dat de pastoer in der tijt wesende, sal jaerlijcx ontfangen van der Stadt X £ vl.

1593. Eerste predikant Abraham Jans, geb. te Ysselmonde, gekomen van Delfshaven, had IIjC £, alsmede XII £ voor huishuur; had 16 jaren dienst.

---

[1]) transportkosten. *Red.*

1597. Bet. den pred. hem hier geaccordeert voor zijn huyshuijre IIj £.

1601. Adrn. Jacobz. schoolmr. voor 7 maanden traktement van Jan. tot Aug. IIIj £ VIII gr.

1606. Corn. v. Meldert schoolmr. 1607. Resolutie tot beroeping van pred. Damman (ult. Febr.)

1617. Mr. Gilles Hoen of Thoen, schoolmr. 1618. Toelating der predicatiën der Contraremonstranten op voorwaarde de publieke kerk niet meer te invaderen,

1619. Mr. Abm. der Kinderen, schoolmr. tevens chirurgijn, in 1629 nog te 's Hage; betaalt den schoolmr. van Brijel voor de scheijnkagie van diversche cijfferboucxkens ter eeren van magistraet XV £ IIIj β.

1620. Pred. Gosewinus Buytendijck voor zijn bier assise een half jaer VI £.

1623. Pred. Joh. de Court, betaalt Dan. Jansz. castelein de somme van 7 guld. eñ dat over leverantie van een tonne faro bij de ed. heeren magistraet aen classicale vergadering alhier gehouden, vereert.

1629. Mr. Arien, schoolmr., was ook chirurgijn.

1630. Mr. Abraham van Dalen, schoolmr, tevens procureur; Corn. Barents van Zonnemaire wordt schoolmr.

1631. In September wordt nog eenmaal classicale vergadering gehouden.

1636. Mr. Lenaert Adrz. Bastaert wordt schoolm.

1638. Mr. Jan van der Daff, schoolmr.

1640. Esaias Courtenius, student, tot eene vereering hem bij de magistraet toegeleyt, om zijne disputatie aen magistraet gedediceert XIII £.

1640. Mr. Dingeman, schoolmr.; 17 Jan. wordt tot schoolmr. aangenomen Jan Marinus van der Daff uit Sommelsdijk.

1642. Mr. Dingeman Jansz. vertrekt naar St. Anneland; benoemd tot schoolmr. Jacob Jobz. Rose alhier geboren, neemt niet aan maar blijft te Hoorn.

1647. Pred. E. Courtenius wordt met zijn huisraad hier gebracht. Was hij een zoon van den in 1623 voorkomenden pred. J. de Court?

1649. Voor schoolmr. Willem Reyners, wordt gekozen Mr. Jac.

Jobz. Rose, die echter weer bedankt; in zijne plaats komt nu Mr. Abraham à Molens uit Zierikzee.

1650. Mr. Leonard Pieterz., Hoogenraed schoolmr.

1651. Gegeven den schoolmr. tot een nieu glas met het stadswapen voorder vereering over tmaken van een nieuwe schoolplaetse xvııj gld.

1652. Ontvangen van de Mennisten alhier, gequotifeert in aensien van de wapeninge xxxvııj gldn.

1660. Mr. Daniël, schoolmr.

1687. Resolutie tot afbreking en verkooping der kapel, staande ten oosten der oude kerk, dichtmetseling van een boog in de kerk. Gecollecteert (13 Nov.) voor de Pyemonteesche dalluijden 87 gld. 7 st. 8 penn.

1690. Jacob Landsheere, schoolmr., doet burgereed 27 Nov.; hij vertrekt 1694 en wordt opgevolgd door David Jacobz. Roos.

1694. Daniël Reboulet, fransch predikant, doet burgereed 25 Febr.

1696. 24 Oct. Verzoek tot het houden eener loterij voor de kerk; H. Ho. Mo. willigen 6 Jan. 1708 dat verzoek in; P. Scheperus te Amst. wordt tot direkteur benoemd.

1699. 26 Dec. gecollecteert voor de arme vluchtelingen haer onthoudende in Zwitserland 100 gld., 7 stuiv.

1704. Justus Muntendam, proponent in de theol. te Rotterdam, wordt 7 Juli 1704 predikant, hij vertrekt in Dec. 1708 naar Kampen. Op het drietal stonden nog Joh. Voorwinde en Joh. Castelein.

1716. 23 April. Besluit tot het bouwen van een nieuw gasthuis.

1726. Overl. Job Melse Jaquier, schoolmr., 12 Nov.

1726. Leendert Vliegvis komt 9 Mrt. hier als schoolmr.

1730. Hend. Blok wordt schoolmr.

1734. Maerten van Strate wordt schoolmr.

1737. Op het drietal ter beroeping van een pred. komen voor:

1°. Joh. Boogert, pred. te Holisloot.

2°. Florentius Baen, pred. te Woggenum.

3°. Eg. Gillisse, prop. te Middelburg.

1749. Gecollecteert voor de kercken van Bergen op Zoom en Sas v. Ghendt 66 gl. 12 st. en 2 gouden ducaten.

1750. Ds. Bart. v. Essen krijgt 4 April een beroep naar

Nieuwerkerk aan den IJssel. 28 Juli beroeping van ds. Molentiel.

1752. 3 Dec. Pred. Molentiel wordt beroepen naar Sommelsdijk.

1753. 25 Oct. Pred. Klinke wordt beroepen naar Oude Tonge.

1754. 4 Maart, beroepen ds. Jac. Sappius van Cockengen, hij bedankt 26 daaraanvolgende; 9 April beroepen ds. Arnoldus van der Palm uit Bommel.

1759. Ds. Kuypers em̄ pred. te Woudrichem. 3 Aug. beroepen Pieter van Kempen, prop. te Gouda en Schoonhoven.

1783. Schoolmr. M. van Straeten.

1785. Beroepen tot schoolmr. Sam. Buis uit Oudelstaert; zijne vrouw heette Heytje van Breugel.

Pred. van der Poel was gehuwd 1°. met A. van Dam en 2°. in 1712 als emeritus met Maria Kole, wede Arend Claeszn. Suydderwerff.

Pred. Revolet (Fr. pred. Reboulet) was geh. met Margaretha van der Poel.

Pred. J. Muntendam, zoon van N. en Janneke van Asperen, was geh. met Pieta. Winter.

Pred. Corn. van Kouwenhoven was geh. 1°. met Neeltje Poelgeest en 2°. hertrouwt in 1717 Corn. Hoesing van Kouwenhove, geb. te Leiden, met Marga van der Poel, wed. Dan. de Reboulet, geb. te Bommenede.

Pred. Joh. Molentiel was geh. met Maria de Coup.

Pred. Corn. Gavel, j. m. v. Middelburg, was 1774 geh. met Leonora Goedkoop Davidsdr.

Pred. Esaias Clement te Rotterdam huwde 1668 te Goedereede Suzanna van Bergen wede Wm. Novel.

In Dirksland vond ik geh. 1615 pred. Johs. Damman Abrahamzn. met Jannetje van der Stege Romboutsdr, wed. Corn. Hendrikszn Moij.

Van den oorspronkelijken brief van Paus Adriaan aan den baljuw, schout, burgemeesters en raad der stad Goedereede (zijne vrienden) deelt de heer B. Boers in zijne Beschrijving van het eiland Goedereede en Overflakkee (Sommelsdijk, J. Jongejan, 1843) bladz. 103, den tekst mede zooals de heer H. van Dam dien in 1680 overschreef. Toen ik dien brief een twintigtal jaren geleden in handen kreeg was hij nog even goed te lezen als 180 jaren vroeger, zoodat ik den inhoud er van met den medegedeelden

tekst kon vergelijken; met verwondering zag ik dat de heer van Dam hem in zijne eigene spelling van 1680 had overgeschreven en niet in die door den Paus gebruikt. Ik schreef hem daarom over geheel zooals hij is, de woorden gespeld en verkort gelijk de schrijver van 1496 gedaan heeft, onleesbare plaatsen met tittels aanvullende, daar ik meen dat zulks juist de waarde van het stuk uitmaakt. Aldus laat ik hem hier volgen.

Aen den eerweerdighen voersiñghen eerbaer ē̃n wijse heren bailiu scout borghemeijsters ē̃n raet der Stedt van Goed..... mijn seer gheminde heren ē̃n goede Vr......

Eerweerdighe eerbaere gheminde lieve heren, want ic die ghebreken van Uwer heren ē̃n mijne oñdsaten nijt gheerne verbieden en soude mer beghere tbedecken ē̃n nijt tmin oec tbeteren ē̃n verhueden als ic best moghen sal soe heb ic voer mij ghenomen uwe eerweerdicheijt tkennē tgheven seker saken die mij in der cuere wedervaren. In den eersten is een ghegheten Rengher Ghijsensz. dwelck alst tder tochste ghedaen was van sijnen wive gheckende mt goede dijenst opēbaerlijc geseijt heeft dat tsinghen den zielen nijt tstade en comet mer is alleen hoverdij en boev.... vā den papen, allegerende dat als gheseijt twesen vā enighen obsvāten die daer om gheraden hebben alleen missen tdoen lesen dwelck nijt alleen en derogeert die ghemeen ē̃n univ̄sael ghewoente der heijligher kerke mer oec opēbaerlijc cōtraȳ is der heijligher s̄chturen dwelck int breet tv̄claren nijt en henghet cleijnheijt vā onē brieve ofte missiven ic en..... n dat hem des̄z enighe obs̄vāt ghestaen sal en bij alsoe dat is des̄z..... waer..... dat bij deis oerden alsoe doen corrigeiren dat daer an den exemp.... nemen, noch is daer ien ghebeten Pauwels die hoecmaeker die den prieste.... ofte redene molesteren wil als uwe hē̃n wel kenlijck wesen sal w̄t ghelenth.... er saken die u die priesteñ openen sullen. Ic bid uwe eerwerdighe voerseiñ.... heeren op alle dienst die ic uwe hē̃n ‾n der Goeder

Stadt doen mach wilt alsoe voorsien in dese stucken datisz mij vā gherren noede en sij derz tversuecken waer ic wēd om uwe heñ in believen mochte dair wil ic bij nachte en bij daghe toe bereijt sijn, dat ken God die uwe eerweerdighede...... vroem en salich behoūd wil tot veel tijden.

Geschr mit der haest op den lesten dach augusti añi 96 (1496).

Adaēn Florisz̄ van Utrecht
Uw... willighe dienaer.

Medegedeeld door FRED. CALAND.

Puteanus (XXIX, 484; XXXI, 109, 110). N°. 67 van de *Maasgouw* [1]), komt eene beschrijving van het stadhuis te Venlo voor, door Martin Jansen, die aldaar aanteekent:

»Aan de westzijde van het stadhuis, tegenover de voormalige vleeschhal (thans Hoogere Burgerschool) had men voorheen een welput, waarop thans een pomp is geplaatst. Dien put vindt men nog in den kelder onder de tegenwoordige hal terug. Op de hoogte der oude vleeschhal woonde in de zestiende en zeventiende eeuw de regeringsfamilie *te Putten* of *van de Putten*, *Puteanus*. Vermoedelijk moet daar het geboortehuis van den beroemden Venlonaar *Ericius Puteanus* gezocht worden". Zie ook een stukje getiteld: *Erycius Puteanus*, door denzelfden, in ibid. n°. 126.

Op de lijst der schepenen van Venlo, uit schepenbrieven en akten met aanhangende zegels opgemaakt, treft men 1560—78 aan: »Johan *de Put*, *te Put* of *to Puth*, der rechten licentiaat. — Een keper vergezeld van 3 rozen, 2 en 1; 't schild gehouden door een draak" (*Maasgouw*, n°. 104.)

M°.

[Vgl. ook *Nav.* XXIV, 236.]

---

[1]) Veel te vroeg ontviel aan dit uitmuntend weekblad, dat ook buiten Limburg meer diende gekend te worden, een zijner ijverigste en bekwaamste medewerkers, de heer Martin Jansen, te Venlo. Zijn verlies wordt door allen, die zijn arbeid wisten te waardeeren, zeer betreurd.

W. Sutherlandt. *Nav.* XXXI, 215 leest men: »Deze W. Sutherlandt, doctor, meen ik, liet een groot fortuin na; bij gemis of bij niet-verschijning van erfgenamen uit Engeland, is dat aan de kerk gekomen, zoodat die daardoor in goeden doen is".

Deze opmerking is niet geheel juist. Bijzonder groot was het fortuin van W. S. niet. Na regeling der zaken was er, zoo ik mij niet vergis, ongeveer 30 mille over. Dit moest gedurende eenige jaren in handen van drie executeuren. Na den dood van twee hunner, heeft de derde eigenmachtig het beheer blijven voeren, zelfs na den in het testament bepaalden tijd. En toen nu eindelijk een vijf-en-twintig jaren geleden de nalatenschap kwam onder beheer van den kerkeraad, die jaarlijks op 23 Juni, den sterfdag van W. S., vóór de gemeente rekening te doen heeft; was er slechts ongeveer 10 mille meer over. De rest verdween spoorloos. Dit fonds onder beheer van den kerkeraad, niet als kerkefonds onder het beheer van kerkvoogden, — de kerk te Nieuwe-Tonge is arm, — moet ter voorziening in geestelijke behoeften dienen. Onder beheer des kerkeraads is het met ongeveer 3 mille toegenomen, en levert dus een bewijs te meer, dat ook op fondsenbeheer het versje van »blauw, blauw laten" (bl. 226) soms toepasselijk is. D. H. T.

VRAGEN.

Sinte Holpe en Sint Ontkommer. In West-Flaanderen zeit men wel van een ongelukkigen, wien alles tegenloopt, »Hy is op Sinte-Holpesdag geboren, drie dagen vóór 't geluk". En van iemand die een zwak gezicht heeft of half blind is: »hy kijkt lijk Sinte-Holpe". Zijn deze spreekwyzen ook elders in Nederland in gebruik? En wie is die Sinte-Holpe? Een flaamsch priester deelde my als zyn meening mede dat die Sinte-Holpe van het westflaamsche volk dezelfde heilig moet wezen als Sinte Ontcommere, Sinte Wilgefortis, Sinte Liberata, by de Franschen als Sainte Livrade bekend. De Bollandisten weten van een Sinte-Ontcommerspolder. Dit is zeker wel de polder by 't stadje

Steenbergen in Noord-Brabant, die in Witkamp's Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland vermeld staat als St. Omkommerpolder of Rubeerpolder? Dan dient de naam van dien polder hedentendage ook als Sint Ontkommerspolder te worden geschreven, en niet zooals hy by Witkamp aangegeven wordt. Gaarne vernam ik iets naders van Sinte Ontcommere, Sinte Wilgefortis, Sinte Liberata. Wordt zy door de Roomsche kerk vereerd? Zijn haar in Nederland ook kerken gewijd?

JOHAN WINKLER.

Gedenkdag van den slag bij Staveren. Gelijk genoeg bekend is bevochten de Friesen een luisterrijke overwinning op de Hollanders, in den sedert zoo genoemden roemrijken veldslag bij Staveren, in 1345, waarbij graaf Willem IV van Holland sneuvelde. K. J. Clement, in zijn allerbelangrijkst werk. »Die Lebens- und Leidensgeschichte der Friesen" (Kiel, 1845) deze heldendaad der Friesen behandelende, voegt daaraan toe: »Die Friesen feierten von dieser Zeit an bis ins 17te Jahrhundert hinein den Sieg bei Stavren alljährlich am 27ten September, dem Dank- und Bettag".

Is dat waar? En wat is er van deze zaak uit nederlandsche bronnen bekend? JOHN CHURL.

[Kan het werk van prof. Dr. N. C. Kist, »Neêrlands Dank- en Bededagen" ook licht geven? Misschien wil Dr. Rogge te Amsterdam of prof. Dr. Acquoy te Leiden hierop wel nader berichten.]

Spaansche theologanten. *Nav.* XXX, 239, leest men van Dionysius à Biscaretto, oud-predikant in de Portugeesche taal in Brazilië, in 1654 in kommervolle omstandigheden woonachtig te Amsterdam. Ik vroeg nadere bizonderheden hem en zijn geslacht betreffende. Thans bespeurende, dat er *Nav.* XXIII, 435 ook sprake is van een Protestantschen Spanjaard, aº. 1607 theologisch student te Leiden, namelijk Didacus van Albissua (Diego d'Abissua), geboortig uit Corduba, — breid ik mijne vraag uit, en acht in dit tijdschrift op te nemen bizonderheden nopens soortgelijke

Spaanschen gepast en wenschelijk. Zij zijn in zekeren zin en tot op zekere hoogte als voorloopers aan te merken van Pater Sebastian Cruellas, die, totdusver behoord hebbende tot de Esco·lapios of Schoolbroeders, — eene orde, welke nagenoeg geheel het onderwijs in Spanje onder hare leiding heeft, — zijne Kerk verlatende, Mei 1881 tot de Evangelische Kerk overging, en sedert eenigen tijd werkzaam is te Madrid als medehelper van den predikant Fliedner, aan wiens Latijnsche school hij onderwijs geeft en aan wiens blad »Revista" hij medewerkt. J. A.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Zegel van Wolfaert van Borssele. Het is jammer dat de schrijver van het artikel *Nav.* XXX, 603, alvorens de beschrijving te geven van het in 1870 in de Maas bij Alphen gebaggerd zilveren ridderzegel en tegenzegel, niet eens heeft kunnen bladeren òf in de jaarboeken der Koninklijke Academie van Wetenschappen, jaarg. 1871, òf in den Catalogus der tentoonstelling van voorwerpen, betrekking hebbende op het stamhuis van Oranje-Nassau en op de wapen-, geslacht- en zegelkunde in het algemeen, in Aug. en Septr. 1870 alhier te 's Gravenhage gehouden. Hij zou dan, van het laatste boek gesproken, op bladz. 360 onder no. 4273 een juisteren tekst gevonden hebben van het randschrift dier zegels. Er staat toch, volgens mijn netten zwavelafdruk, op het zegel: »istud: Sigillum: est: dñi: Wlfardi: de: Barsalia: militis †" en op het tegenzegel: »Secret: Wlfardi: de: Barsalia: milit. †" [1]). Zevenmaal komt het wapen, een dwarsbalk vergezeld in het schildhoofd van drie vijfpuntige naast elkander geplaatste sterren, op het zegel, dat een ridder te paard vertoont, voor: 1o. boven den kuiphelm in den rand van den tekst (de la légende), tusschen *militis* en †, als helmteeken; 2o. boven den kop

1) In het randschrift van het groot zegel staat in gemelde jaarboeken Wlfridi in plaats van Wlfardi.

van het paard, gedeeltelijk in denzelfden tekstrand tusschen † en *istud*; 3o. op het voorste dekkleed van het paard, rondom diens hals, waarvoor de dwarsbalk zich als halsband goed leent; 4o. om den linkerarm des ruiters (de eigenlijke plaats waar het schild behoort); 5o. tegen zijn rechterschouder en rug; 6o. tegen zijn achterdeel juist op het paard en 7o. op het achterste dekkleed van het paard [1]). Het schild op het tegenzegel heeft den vorm van het écu à l'antique, dat ons Rietstap beschrijft en afbeeldt in zijn Handboek der Wapenkunde, bl. 80, plaat I, fig. 2. De dwarsbalk is niet groen maar getralied (fretté), terwijl in de ruitvormige ruimten (claire-voies) zich een kruisje bevindt. Volgens het wapen is het dus een zegel van het geslacht v. Borssele; volgens het randschrift, van een' Wolfaert. Of het nu echter wel het zegel is van dien Wolfaert, die geboren werd in 1451 en overleed in 1482, gelijk genoemde jaarboeken »waarschijnlijk" achten, is m. i. niet bewezen, ja zeer twijfelachtig. In mijn Smallegange heb ik vroeger eens aangeteekend dat Hendrik van Borssele (er staat bladz. 390 abusievelijk Frank), tweede zoon van Frank X, zijn wapen reeds brak met drie sterren, volgens eene acte van 1264, gevonden door Ermerins. Hendrik had een zoon Wolfaert, den eersten heer van Veere, Zandenburg, Zandijk en Kleverskerke, vermoord te Delft 1 Aug. 1299; deze volgde in het voeren van zijn wapen zijnen vader, evenals Wolfaert II, († omstreeks 1317; Wolfaert III, overl. (vermoedelijk gesneuveld) 1351; Wolfaert IV († omstr. 1356) en Wolfaert V († 1390), totdat Hendrik van Borssele van der Veere, de 3e van dien naam, doch de 7e heer van Veere, ten jare 1390 weer het volle stamwapen aannam zonder breuk, doordien de oudste tak in het mansoir Thomas, geh. met Anna van Domburg, Smallg., bl. 390) uitgestorven was, en dus de heer van Veere als tweede tak het wapen niet langer behoefde te voeren met drie sterren gebroken [2]).

Dat het zegel ouder is dan de tweede helft der XVe eeuw, wijst m. i. duidelijk genoeg aan: 1°. de zoowel in zijn lang

[1]) Zie het zegel van graaf Willem IV tegenover bladz. 171 in »Studiën over Wapen- en Zegelkunde" door J. ter Gouw, Amst., 1865.

[2]) In 1870 zijn over deze zegels eenige stukken gewisseld in de Goessche Courant, nos. 70, 71, 75, 80, 88.

hemd (over zijn' maliënkolder heen) vrij op het paard zittende ruiter, als het gemis der kleuren en metaal in het wapen; 2°. de oude vorm van helm en schilden, en 3°. vooral, het 't volle wapen vertoonende helmteeken, dat ik in de »Culturhistorische Skizze vom Fürsten zu Hohenlohe-Waldenburg, über den Gebrauch der heraldischen Helm-Zierden im Mittelalter vom XII bis XV Jahrhundert" beschreven vind als »sog. Schirmbretter, auf welchen das Wappen des Schildes einfach wiederholt ist", en afgebeeld op de voorstelling van »Ein Turnier zwischen des Kaisers Marschall, Graf Heinrich von Flandern, und des Kaisers Schwager, Herrn von Moncornet aus Belgien" [1]). Ook de spelling van den naam in de oudste charters bij van Mieris bewijst dat het zegel ouder moet zijn dan de 2°. helft der XVe eeuw. Zoo vind ik in deel I in charters van 5 Nov. en 11 Dec. 1290 *van Barsele*, dat gelatiniseerd wel ons *de Barsalia* zal geworden zijn; in een van 16 Sept. 1296 *Barselee*; in een van 17 Jan. 1296 *Wlfardo de Barsle*, en eindelijk in een van 11 Nov. 1298 *Barselen*, terwijl ook in Melis Stoke *Barsele* voorkomt op bladz. 35 der uitgaaf van Hillebrant Jacobsz., 's Hage 1620 [2]). Uit een en ander durf ik afleiden dat het zegel eenmaal behoord heeft aan Wolfaert I van Borssele van der Veere, Aug 1299 te Delft door het graauw vermoord; en niet aan Wolfaert, die in 1482 te 's Hage overleed. In gezegde Jaarboeken betreurt men het, dat het zegel het eigendom niet kon wor-

---

[1]) Wat J. ter Gouw in zijne reeds genoemde »Studiën over Wapen- en Zegelkunde", zegt omtrent het ridderzegel van graaf Willem IV, bl. 175, 6, is geheel van toepassing op dit zegel; de uitstekende deelen van het beeld gaan over den rand heen en breken het omschrift, de rechterarm is achterwaarts uitgestrekt en draagt een breed slagzwaard, terwijl ook de teekening in vele deelen overeenstemt; het lange hemd, de maliënkolder, de dekkleeden zijn in beide gelijk. Het slagzwaard echter van Willem schijnt met een ketting aan zijn' hals gehecht te zijn; op dat van Wolfaert komt zulks niet voor.

[2]) *Borssele* was een der oudste gedeelten van Zeeland. Deszelfs naam wordt gespeld *Berselre*, *Brumsale*, *Brinsilla*, *Borsale*, enz., hetgeen evenwel alles hetzelfde is als ons *buurt*. Zie over *sale* en *zee* als synoniemen »De provincie Zeeland in hare aloude gesteldheid en geregelde vorming", door J. Ab Utrecht Dresselhuis, Middelb., Gebr. Abrahams, bladz. 101.

den van het Rijk, en de vinder het had verkocht aan den heer Hoogendijk van Dompselaer te Tiel Onlangs het Haagsche rijksmuseum op de Prinsengracht, dat Mei 1882, gelijk men verneemt, naar Amsterdam staat overgebracht te worden, bezoekende, zag ik de zegels daar in een glazen kast liggen, zoodat ze voortaan bewaard zullen blijven. FRED. CALAND.

[In hoofdzaak stemt hiermede in de heer J. van der Baan, berichtende dat Aug. 1870 door den baggerman G. Hensser te Alphen uit de Maas werden opgehaald twee door een ketting ter lengte van 4 decimeters verbonden ronde zegels, ter grootte van 78 en 35 millimeters in middellijn, — veld zwart, balk en sterren zilver, — alles van zilver, en 3 hectogrammen zwaar. Een afgietsel in gips is in zijn bezit.

Meldt *Nav.* XXXI, 26, dat de voormalige heerlijkheid *Batenburg* sedert 1878 overging in het bezit van den heer Jurgens te Oss: — van dien overgang is wel sprake geweest, doch de onderhandelingen sprongen af; zoodat de vorst van Bentheim-Steinfürt eigenaar is gebleven.]

Begrafenis met koetsen. Naar aanleiding van het *Nav.* XXXI, 3, behandelde, komt het mij niet ongepast voor de volgende zich in het archief der van der Muelen's bevindende rekening in haar geheel hier weder te geven.

Memorie van utgeef soo tot de begraeffenisse als andersints, voor moeder vrouwe Mechteld Catharine van Santen sal. bȳ mȳ Wilh. van der Muelen gedaen uyt de Somē van tweeduysent vȳf en tachgentich guld̄ gelicht uyt deselfs sterfhuys.

1677.

24 Dec.	Voor de boeten vant sincken vant lyck geaccordeert en dienstvolgens an Dirck van Scheddenberg be-	
bij Quitant.	taalt	*f* 300
	Voor 2 uur luyen īn Dom met het	
dito.	groote geluyt an Lamsweere bet. . .	» 30
dito.	item voor segel āen selve	» 1—11.
	voor 2 uer luȳs īn Buerkerck an	
dito.	Cornelis Noest betaelt.	» 4—4.
	item voor zegel an den selve . . .	» 1—11.

bij affirmat.	voor drinckgelt añ luyers vañ Dom.	f	2—10.
	item uts. āēn luyers iñ Buerkerck .	»	1—4.
an Jan van Os is by Quitantie	voor het openen vañ kelder iñ Buerkerck.	»	3—4.
	voor t recht vañ kerck.	»	2—
	voor een swarte baer uyt de kerck .	»	2—10.
by affirmatie als ordinaris.	voor den dootgraver syn drinkgelt.	»	1—4.
	voor de cellebroers haer recht. . .	»	2—
	voor de cleppers van t quartier . .	»	1—4.
	voor 8 bueren die het lyck gedragen hebben	»	25—4.
	voor de knechts die het wapen in de kerck hebben opgehangen . . .	»	1—4.
	voor de huercoets daer 't lyck in gereden wiert.	»	6—6.
	voor 3 andere koetsen	»	9—9.
	voor 10 flambouwdragers.	»	25—
Quit. dito.	an Paulus van Loo voor 10 flambouwen.	»	13—
uts. dito.	an Johannes de Geest groefbidder. .	»	16—
by quitantie dito.	an Wessel vañ Eyckelenboom handschoenmaecker volgens reecheninge .	»	18—
uts.31°dito.	an den apothecaris Munnicks . . .	»	15—19.
by affirmatie.	in den schael voor de armen gegeven.	»	1—11—8
	aen den clepper ¼ jaers clepgelt. .	»	1—2.
	en nieuwe jaer aeñ dienaren vañ justicie.	»	1—10.
	voor pampier en swart lack . . .	»	—18.
Quit. dito.	an van Cleef voor huer van Tin en glase.	»	1—
dito.	an Sypesteyn Doctor voor 12 visitaties	»	7—4.
dito.	an Cornelis van Belst Doctor voor visitaties	»	22—10.
		f	519: 9: 8
1678.			
4 Jan. by Quitant.	an Mathys, kistemaecker volgens recheninge.	»	62
5 Dito uts.	an Will. vañ Brinckstof laekenkooper, volgens reecheninge.	»	85—5.

by affirmatie.	voor ¼ jaer zette vañ stoel m̃ Jans-Kerck met het nieuwe jaer	f	—15.
7 dito quitant. en spe.	an den notaris Vechthoven	»	4—18
11 Dito.	an Annetje van Dinter voor een Wasseleer.	»	18—
9 Dito.	an Aletta van Doorninck volgens reecheninge	»	6—4
17 Dito.	an Herman van Swanenburgh voor ronwmautels etc.	»	21—6
18 Dito.	an Anthony Haeck, smit, volgens reecheninge.	»	22—
dito.	noch an selve volgens reecheninge. .	»	6—
dito.	an Herbert cleermaecker	»	18—
25 Dito.	an Catrine van Olffen, nayster . . .	»	3—9
	an Coenraet Kuyper voort bort m̃ kerck.	»	25—
	an Magdalena van Pridysse voor linnen.	»	8—6
by affirmatie.	voor 6 kan rinsche wyn, accyn tot f 1.— 3.—8 de kan	»	7—1
18 Febr. by quitantie.	voor impost van 24 kan fransche wyn van Coop	»	3—18
dito by spe. en quitant.	an Mansfeld laekenkoper	»	95
	an Jan van Nes, frans cramer . . .	»	4—7
by affirm.	is myn Soon Willem naer Delff verreyst om naer moeders quartieren van 't wapen te vernemen gereyst en verteert.	»	22—1.
22 Dito by spe. en Q.	an Versteegh schoenmaecker. . . .	»	3—14
	an Herman Bartens schoenmaecker .	»	2—8.
	an Anneken van Dinter voor verschot in het huishouw	»	4—14—8
	an Catryn voor verschot uts. . . .	»	4—16—8
by affirmatie en kennis.	betaalt voor 3 ellen en anderhalf vierendeel tryp voort bort voor de poert à 38 st. de ell	»	6—15—4

11 Marty by quitantie.	betaelt an Atteveld voort schilderen vañ blasoen en quartieren	*f* 63—
	betaelt aan Coop, wynkoper voor 24 K fransche wyn	» 9—14
by affirmatie en permissie	betaelt an Anneken van Dinter voor huer	» 20
		f 468: 12: 4
23 Marty. by spe.en q.	an Catryn voor verschot.	» 2—1—12
dito.	an Herman Jans van Steenbergen voor braat en backen.	» 9—13
26 dito.	voor famille gelt over het jaere 1677.	» 35—12—9
29 dito.	an Willem Rossignol, leydekker . .	» 30
	an Annetje Cuypers voor stroop, olye, suycker enz., volgens reecheninge . .	» 7.—7.—6
by affirmatie en kennisse.	an Catryn voor ½ jaer huer . . .	» 21—
	item an de selve voor den rouw . .	» 31—10
		f 137—4—10
		» 468-12— 4
		» 519—9— 8
		f 1125—6— 6
by affirmatie en kennisse.	aen den klerck Terbrugge voort schrijven van rouwbrieven	« 6—6
	voor port van brieven tot antwoorden op rouwbrieven	» 4—10
by spe.en q.	an den brouwer Ormea iñ croon . .	» 15—5
	Bedragende de voorss. gegeven uytgaaf. te samen een duysent, een hondert ende een en vyftich guld., seven st., zes penning.	» 1151—7—6
	Jm Jc LJ guld. VII st. VI p.	

Aldus de voorsch. reechening van uytgeef gehoort, overgesien en gesloten by ons ondergeschreven ende van my Wilh. van der Meulen in capite deeser gemelt op de achtste Aprile 1678 oude style.

Wilh. van der Muelen.

Maria Catharina
Schach von Wittenou.

De uytgegeve een duysent, een hondert, een en veyftig g̃ vij st. vi peñn by de voorstaende reecheninge geroert neffens twee hondert guld. by de overledene geordonneert uytterycken en te stueren aan behulphoevende luyde thaerer alimentatie bedraege 't saemen één duysent drie hondert een en vyftigh gld. vii s. vi g̃. getoogen van twee duysent vyff ende tachenthigh gld. .... peñn. in comptante van de voorscrevene recheninghe gemelt, so ist bevonden of te schiete seeven hondert drie ende dartigh g̃l twaelff st. twee peñn, de welcke noch deylbaer syn bekennende my ondergeschreven yder ons...... inne tot drie hondert ses ende tsestigh guld. sestien st. vyff p̄. geprofiteert outf. ende genooten te hebben.

Actum den viii van Aprill 1678.

Wilhelm van der Muelen 1678.
Maria Catharina Schach von Wittenou.

my present
A. Houtman not[s].

Medegedeeld door C. J. V. DER MUELEN.

Begrafenis met koetsen. Het gebruik van koetsen bij begrafenissen is zeer zeker ontstaan uit zucht naar praalvertoon. Ik vond in een verslag der uitvaart van mevr. Thielen, geb. de Berlo te Maastricht, September 1757, één lijkkoets genoemd, met de bepaling tevens dat er niet meer dan 16, zegge zestien, volgkoetsen volgen mochten, zoodat daar ter stede toen nog al wat vertooning werd gemaakt. A. J. C. KREMER.

Begraafnisgewoonten. Het overluiden van dooden in Gelderland (XXVI, 70). Art. 18 der acta van de Arnhemsche synode 26—28

Juli 1604 luidt: der stadt Wageningen aen te schrijven, dat het afgodisch paepsch luyden ende bidden voor de sielen der stracx afgestorvene menschen alsoock alle andere grouwelijcke misbruycken achterwegen gelaten werden". Terwijl de Zutfensche synode v. 18—20 Juni 1605 aanried, dit een en ander »binnen Lochem, Grol en voorts ten platten lande nae 't exempel van die van Wageningen af te schaffen". Een kwart eeuw geleden werd alhier te Eck en Wiel de hoogere stand *niet*, de landbouwersstand *wel* overluid, doch tegenwoordig geschiedt het alleenlijk meer bij het begraven der mindere standen, die er zeer aan gehecht blijken te wezen, omdat het gerucht maakt, van hen spreken doet. Dat het overluiden van dooden ook op de dorpen in Zuidholland nog heerscht, laat zich uit *Nav.* XXVI, 294 (»vaak treurige roeping") afleiden.

Steenen doodkisten (XXIV, 16; XXV, 49*0*, 96*0*; XXVIII, 349, 521). Te Praunheim (bij Frankfort a/M.), is onlangs bij het omploegen van een akker een steenen lijkkist gevonden, acht voet lang, drie voet breed en drie en een halven voet hoog, die het lijk bevatte van een Romeinschen veldheer in volle wapenrusting. De »Kasseler Zeitung" voegt er bij, dat de vondst, naar het gevoelen van deskundigen, eenig in hare soort is.

Romeinsche grafsteen. Te Mainz is Aug. '81 een goed bewaarde grafsteen van een herder uit den Romeinschen tijd gevonden, waarop een vrij lang grafschrift in Latijnsche verzen.

Erasmiana (XXIX, 189). De Bijdragen voor Vad. Geschied., nieuwe reeks, 10e deel, 1e stuk, doorbladerende, vond ik van Dr. R. Fruin eene verhandeling, getiteld Erasmiana, etc., 'twelk mij eene belangrijke ontmoeting in Zuid-Afrika, voor den geest riep.

In 1859 met een karavaanwagen, bespannen met acht muilezels, door de carro (woestijn) van Zuid-Afrika, of kaapkolonie reizende, kwamen wij in de nabijheid van Beaufort west en het dorp Prins Albert. Abraham, de Kaffer-voerman van den wagen, toonde mij onder de vele bergspitsen, eene in 't verschiet, zeggende, daar komen wij morgen, en vinden daar eene boerderij. Zoo ge-

schiedde het; eenige heuvels aan onze rechterzijde omrijdende, stonden wij plotseling vóór eene boerderij, die er uitzag alsof wij in Gelderland waren verplaatst; 4 à 5 vrouwen waren vóór het huis, dicht bij onzen wagen, druk bezig, eene menigte appelen te ontkruizen, en te droogen, 'tgeen ons de tanden deed wateren. Met snuif doet men bij de Hollandsche boeren wonderen. Ik bood der vrouwen een snuifje, tegelijk vragende, is er ook gebrek aan snuif? Alsof een bom midden onder hen neerviel, vloog alles op; twee of drie, die geen snuifdoos bij zich hadden, vlogen in wilde vaart het huis in, de rest bood mij de geopende snuifdoozen aan, die ik alle vulde uit een blikken bus, gelijkende op een reusachtigen ouderwetschen pennekoker; zonderdat er een woord gesproken werd, en zoo 't schijnt uit erkentenis voor mijne snuifvrijgevigheid, wierpen de vrouwen geheele hoopen appelen in den wagen. Wij traden toen het huis binnen, zijnde zeer langwerpig, met riet gedekt en laag, van ééne verdieping; binnen was alles gezellig wat wij zagen, de muren behangen met manden, zakken, gedroogd vleesch, enfin, honderden zaken. Een soort van heer, een oud man met sneeuwwit haar en blozende kleur, stond toen op, afscheid nemende van de boerenfamilie. Blijf nog wat zitten, mijnheer Erasmus, sprak de boer. »Erasmus!!" riep ik uit, is u van 't geslacht van den beroemden Hollandschen Erasmus? Ja, antwoordde hij, ik (en ik meen dat hij er bijvoegde,) mijn twee zonen zijn de laatsten van 't geslacht. Staat nog Erasmus' standbeeld te Rotterdam, vroeg hij mij vervolgens, waarop ik natuurlijk ja antwoordde. De man was in 't oogvallend goedhartig en zachtaardig, wij wisselden onze tabaksdoozen, en spraken over een en ander. Ik vraag of niet iemand genegen is, omtrent deze zaak eenige inlichting te geven aan KEPPEL HESSELINK.

Kasteel de Parck te Elst. Op de mededeeling hieromtrent (*Nav.* XXX, 569) moet ik berichten, dat de Parck wel degelijk aan Diederick van Eck gekomen is door zijn huwelijk met Josina v. Sallant, die de heerlijkheid verkreeg van hare moeder Belia v. Stepraedt. Wel is Diederick v. Eck 17 Sept. 1569 reeds amptsjonker van Overbetuwe geworden, doch ik zie niet in, dat een en ander met elkander in strijd is; in elk geval is én het een én het ander

zonder twijfel waar. Verder is de Parck van Josina v. S. 1 Maart 1612 aan het geslacht Torck gekomen, en wel aan Lubbert T., zoon uit Josina's huwelijk. Wel staat Sibilla v. Eck in de genealogie van het geslacht van Panthaleon van Eck als vrouwe van de Parck te boek, doch dit schijnt een bloote titel geweest te zijn. Nimmer was de P. haar eigendom, en veel minder is dit pand ooit van eenig lid der familie van Haeften het eigendom geweest, Omtrent de P. heb ik eene uitvoerige geschiedenis opgesteld. opgemaakt uit authentieke stukken en bestemd voor den Geld. Volksalm. van het jaar 1882, waaruit te zijner tijd den heer Anspach en anderen belangstellenden zonder twijfel de waarheid en gronden van een en ander duidelijk zullen blijken. Ook omtrent de geschiedenis van de P. ná 1806 (zie *Nav.* XXX, 540) heb ik voldoende inlichting ontvangen. H. M. WERNER.

[Zie het reeds verschenen jaarboekje op bl. 24, 25.]

Romeinsche geloftesteenen (XXXI, 317). Een uitvoerige verhandeling daarover met afbeeldingen is geleverd door J. Habets in de Verslagen en Mededeelingen der Kon. Akad. v. Wetenschappen, Afd. Letterkunde, 2e Reeks, Deel XI, 1881. Amst., Johannes Müller. VICTOR DE STUERS.

De vlaggespraak (XXVII, 366; IX, 120). Bij gelegenheid der uitvaart van den diepbetreurden Prins Frederik der Nederlanden wenschten sommigen eene zwarte vlag met de nationale kleuren uitgehangen te zien. Men keurde het uitsteken der vlag ter halverstok met rouwwimpel of rouwband minder gepast. Zeker is het kwalijk verdedigbaar, dat bij sterfgevallen uit de huizen eene vlag wordt uitgestoken, geschiede 't al in straksgezegden traditioneelen trant. Op schepen, die altoos eene vlag voeren, is zoodanig rouwbetoon gepast; doch alleen bij feestelijke, blijde gebeurtenissen late men de vlag wapperen uit de huizen. Als er in eene woning droefheid is, sluite men de vensterluiken. Dit is een door gewoonte gewettigd rouwbedrijf, maar het uitsteken eener vlag is eene betrekkelijke nieuwigheid, welke men liever geheel moest afschaffen, dan ze te willen wijzigen doordat men de nationale kleuren door zwarte stof vervangt. Voor deze vervanging zou misschien reden bestaan ingeval hier te lande bij feestelijke ge-

beurtenissen de woonhuizen versierd werden gelijk dit in Spanje plaats vindt. Dáár hangt men in vreugde kleurige kleeden uit de ramen, welke dan geheele vakken van den gevel dekken. Bestond deze gewoonte in ons vaderland, zoo zou de billijkheid eischen dat men in droefheid zwarte kleeden, of, zoo men wil, vlaggen, uithing.

VRAGEN.

Albertsberg-Bloemendaal. *Nav.* XXVI, 590, leest men dat Johan Albertus (*lees* Johannes Lubbertus, zie Moonen's »Naemketen" en vgl. *Nav.* XXVII, 259) van Goor, in 1633 als de eerste predikant beroepen werd te Bloemendaal *of* Albertsberg, van waar hij in 1641 naar Deventer vertrok. Moonen, die de oudere en oudste namen van vele, vooral Overijsselsche dorpen nog al trouw vermeldt, noemt de eerste standplaats van dezen predikant met den naam, dien dit Noordhollandsche dorp nog heden draagt. 't Was echter ten tijde van J. L. v. Goor ook nog bekend onder den naam Albertsberg. J. v. Wijk Rzn. vermeldt ook deze benaming, alsmede den variant Albrechtsberg, nochtans zonder eenige verklaring. Heette de plaats oorspronkelijk aldus naar hertog Albrecht van Beijeren, 1358—89 ruwaard, 1389—1404 graaf van Holland? Is er ook iets van de reden der verandering dezes naams in dien van Bloemendaal bekend? Want dit laatste had ook zeer goed de oudste benaming kunnen wezen; men denke aan den plaatsnaam »Roozendaal", niet enkel in Gelderland, maar ook in Noordbrabant. Waarom ook Alberts*berg*? Is Bloemendaal zoo hoog gelegen?

Begraafnisgewoonten. Te Neumark heerscht nog steeds de gewoonte kinderen bij de open kist van een overledene te laten zingen. Daar dit, ingeval deze aan eene besmettelijke ziekte bezweek, hoogstgevaarlijk is, werd het reeds in 1801 bij magistraatsverordening verboden. In 1835 voegde men er het verbod aan toe, dat degenen, die aan de begrafenis deelnemen, in de sterfkamer van een aan besmettelijke ziekte overledene bijeenkomen, en thans heeft de regeering zich genoodzaakt gezien ook diphtheritis onder de bedoelde ziekten, waaromtrent het verbod

geldt, op te nemen. Welk denkbeeld ligt ten grondslag aan dien *kinderen*-zang bij open lijkkist? Is het wellicht Matth. 18 v. 10, (Ps. 8 v. 3)?

De driekleur. Rood, wit en blauw. De oorsprong onzer statenvlag ligt nog altoos min of meer in 't duister; de strijd over het Oranje- blanje- bleu wordt in onze dagen weder nu en dan opgerakeld. Ik las of hoorde van wijlen Prof. Visscher, dat men onder de eerste stadhouderlooze regering eenigermate verlegen was met de vlaggekleur. Geheel oranje mocht niet zijn, zonder oranje wou Jan-Maat niet in zee! Nu verfde men de oranjebaan wat donkerder, en zoo raakte men in 't gereede; het scheepsvolk merkte dat zoo niet op. Is het waar? Anderen (van Lennep, meen ik) zeggen dat onze driekleur de kleuren vertoont van ons graaflijk Beijersch huis, nog anderen, dat ze ontleend is aan de liverij der bedienden van den Zwijger. Dezer dagen lees ik over de Fransche Tricolore in n^r. 33 der Epopées de l'histoire de France, Un souvenir de la terreur (Parijs, Doornik, Brussel, veuve Casterman, 1880): »Le lendemain (na het straatgevecht van Royal Allemand onder Lambese tegen de opstandelingen) les électeurs, réunis à l'hôtel de ville, décrétèrent la formation d'une garde bourgeoise de 48000 hommes et l'adoption d'une nouvelle cocarde *aux armes de Paris*, bleue et rouge" (p. 16). »Deux jours plus tard Louis prit, aux acclamations de la foule, la cocarde *parisienne*, à laquelle on avait ajouté le blanc, *couleur de la maison de Bourbon*". (p.17). Bourbon en Oranje-Nassau zijn, zij 't ook, in verren graad, door de aloude koningen van Arlès met elkander verwant; hieruit zou zich dus de gelijkheid der kleuren wel laten verklaren, doch er blijft altoos nog iets onzekers in. Ik lees toch bij Carlijle, Gesch. der Fr. Omwenteling, vert. van Koch, I, 195: »Ook naaien de vrouwen cocardes, doch geen groene meer; want daar dit de kleur van Artois (later Karel X) was, zoo moest het hôtel de ville tusschenbeide komen; neen, ze naaien roode en blauwe, onze oude Parijsche kleuren. Deze op een grond van *constitutioneel wit* rustende, vormen de beroemde Driekleur (*Tricolore*), die, zoo de voorspelling niet faalt, een tocht om de wereld doen zal.

Wie verspreidt over een en ander eenig licht? G. P. ROOS.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

»»**Loquela**, dat is de name van een hand-, hulp- en vervoegbladje, dat ten dienste gesteld wordt van al degenen die hun gelegen laten aan eigene vlaamsche tale, als uitinge van eigen vlaamsch wezen en leven. Gevolgentlijk is Loquela een blad voor eigenvlaamsche taalliefhebberije en voor eigenvlaamsche taalgeleerdheid. Voor de schrijvers van Loquela is de tale de tale gelijk de sterren de sterren zijn; zij bestaat, zij is daar, zij leeft en zij roert nog dagelijks, en wij zoeken ze, met eerbied, te kennen en te doen kennen, in haar wezen en in hare waarheid, in hare oorbaarheid of goedheid en in hare bewonderlijke schoonheid. Al vele is er in dit vak van de Vlamingen gedaan, dat in Holland, Duitschland, Engeland, ja tot in Vrankrijk toe, geprezen wordt, doch nemo propheta in patria, en het laatste verslag van de Jury over den vijfjaarlijkschen prijs in de nederlandsche letterkunde, *Moniteur Belge* 20 Januari 1881, n°. 20, beweert van ambtswege dat er in Belgenland geene taalgeleerdheid betracht en wordt, zeggende: »Dit vak.... eigenlijke taalkunde (philologie).... blijft tot heden onbeoefend. Een groot getal inschrijvers, medewerkers en medewervers van Loquela zullen, 't is te hopen, het bovenstaande beweren van den Moniteur welhaast kunnen leugenachtig heeten"".

Met bovenstaande reden leidt Loquela zich zelve by hare lezers in. Met genoegen voldoe ik aan 't my gedaan verzoek om dit maandblad by de nederlandsche navorschers in 't algemeen, by de nederlandsche taalkundigen in 't bizonder bekend te maken. In de zes reeds verschenen nummers worden vele belangryke bizonderheden zoowel uit de westvlaamsche streekspraak, als in 't algemeen de nederduitsche taal betreffende, behandeld. De redactie van Loquela is in de beste handen, in die van de heeren Dr. Gustaf Verriest, hoogleeraar te Leuven, Dr. Karel de Gheldere van Hondtswalle, geneesheer te Couckelaere, L. L. de Bo, pastoor te Elverdinghe, de geleerde schryver van 't uitste-

kende Westvlaamsche Idioticon, en Guido Gezelle, onderpastoor te Kortrijk, de bekende dichter en taalgeleerde. Alle maanden verschijnt een blad, by den uitgever Jules de Meester te Rousseaere in West-Vlaanderen. De prijs is slechts *f* 1,25 per jaargang.

De naam Loquela is afgeleid van Matth. XXVI, 73: »Loquela tua manifestum te facit". JOHAN WINKLER.

Johanna Alethea Oosterdijk (XXXI, 272 en vlg.). Deze dichteres was de dochter van prof. Johannes Oosterdijk Schacht en Johanna Alethea Moll, geb. 12 Juli 1736, ongeh. gest. 12 Mrt 1813, begr. den 18 daaraanv. te Zeist. Van haar is het laatste vers, voorkomende in »Eben Haëzer of Leer-Rede over 1 Sam. 7 v. 12, op den 1 October 1758 des nam. in de Domkerk te Utrecht uitgesproken, ter gedachtenis van zijn vijftigjarigen predikdienst, door Jacob Ferdinand van Daverveldt, oudsten Bedienaer des Heiligen Evangeliums aldaer (te Utrecht bij Pieter Muntendam, Boekdrukker in de Mariestraet)". Welk vers echter geen ander onderschrift heeft dan: 17$\frac{5}{10}$58, Uyt Hoogagting.

Ook dichtte zij de volgende niet gedrukte

Rouw-klagt
op den WelEerwaarden en Zeer Godzaligen Heer
Jacob Ferdinand van Daverveldt,
Oudsten en Zeer Geliefden Leeraar van Gods kerk in Utrecht,
in den Heer ontslapen binnen Alkmaar, in den ouderdom van ruim 74 jaren, den 15 September 1759".

Mijn Leeraar Daverveldt! helaas!...... hij leeft niet meer.
Klaag mijn bedrukte ziel, stort tranen, weent mijn' oogen
Ach of het sterflot door mijn zuchten wierdt bewogen,
Ach schonk de wreede dood dien dierbren roof mij weer.
'k Heb, nog geen jaar geleên, op liefelijke toonen,
Gevierd het jubelfeest van 's Heeren trouwen knecht;
'k Dacht toen haast vrolijk na een vijftigjaar'gen echt,
Met gulde bruiloftsmirth het zilvren hoofd te kroonen.
Nu wekt zijn sterven mij tot droevig treurgezang,
'k Zie Hem, op 's Hemels wil den laatsten doodsnik geven.
O Grijze Vader, dien ik eerde bij uw leven,

'k Betreurde u nooit genoeg, al treurde ik eeuwen lang.
'k Zal in mijn droefheid dan een zee van tranen plengen,
En in de schaduw van 't gehaat cijpressen groen,
Naar 't uitgehongerd graf mijn flauwe treden spoên,
Om met dien zilten dauw zijn dierbre asch te mengen.
'k Leg Hem dien lijkpligt af, maar ach! hij weet het niet,
Ik hou mijn' oogen op zijn dierbaar lijk geslagen,
Ik zoek mijn troost alleen in ongestoord te klagen:
Voorwaar een kleine troost in eindeloos verdriet!
Nu moest dat vriendlijk oog voor eeuwig 't licht ontbeeren,
Nu sluit de wreede dood dien gulden vrede-mond.
Ik zal de waarheên van het Oud en Nieuw Verbond,
Gelijk voorheen, niet meer van zijne lippen leeren.
Hij zal niet als weleer in vroeger levenstijd
In 't ruime tempelchoor de boetbazuin doen hooren,
Geruste zondaars op hun ijdle weegen stooren,
En brengen hen op 't pad dat naar de heilstad leidt.
Die trouwe Herder zal niet meer de schapen hoeden
Van Heiland Jezus' stal, en als een Godsgezant
De teedre lammeren, de kinderen in 't verstand
Met de onvervalschte melk der zuivre waarheid voeden.
De valsche huich'larij van 't bijgeloof verzeld
En dwaze onwetendheid, drie snoode vijandinnen
Van al, die d' edle deugd en ware Godsvrucht minnen,
Gaat Hij niet meer te keer in 't geest'lijk oorlogsveld.
Nu ligt hij roereloos, beroofd van ziel en leven,
Nu is een kleine plaats slechts overig voor Hem,
Die 't ruime kerkgewelf vervulde met zijn stem,
Als hij door 's Heeren schrik deed stoute zondaars beven,
Nu rust hij van zijn werk, en 't sterflijk overschot
Des Godgewijden mans moet in de stilte woonen,
Terwijl zijn ed'le geest verzierd met lauwrekroonen,
Der knechten loon ontvangt van zijn getrouwen God.
Nu erft hij 't eeuwig heil door Christus dood verworven,
Nu is hij burger van het nieuw Jeruzalem,
Nu klinkt door 't hemels choor zijn dankbre vreugdestem,
Nu leeft hij eeuwig, daar hij zalig is gestorven,

Driewerf gelukkig lot in grijzen ouderdom
Vermoeid van d' ijdelheid van 't ondermaansche leven
Zijn ligchaam 't graf, de ziel aan zijnen God te geven,
Te wisselen een aardsch voor 't hemelsch heiligdom.
Juich dan veel eer mijn ziel, juicht vrome christenscharen,
Benijdt uw Leeraar niet het heil, dat Hij geniet.
Juich, grijze weduwvrouw, daar gij uw weêrhelft ziet
Uit dit rampzalig dal ten hoogen hemel varen,
Al mist uw ouderdom een trouwen toeverlaat
Terwijl uw kinderen een dierbren vader derven,
Wie naar zijn voorbeeld leeft, zal naar zijn voorbeeld sterven,
En eeuwig met hem zijn in heerelijker staat,
Rust, rust dan, dierbaar lijk, wij moeten u begeven,
De kille grafzerk drukke uw koud gebeente zacht,
Rust tot op 's Heilands komst na d' allerjongsten nacht
D' aarts-Engelen bazuin u doe volmaakt herleven.

Utrecht, Uit Hoogachting.
17$\frac{17}{9}$59. J. A. Oosterdijk.

Der WelEdele Jonkvrouwe
C. van Daverveldt,
zong ze dit versje toe:

Gij zijt nieuwsgierig, wie 't moog wezen
Die uit hoogachting treurde om uwes vaders dood,
Uw vriendschap wenscht een vers van mij 't zij klein of groot
Voorheen gedicht, te mogen lezen,
Weet dat g' in 't één lang zijt voldaan.
Nu kunt gij 't ander ligtlijk raên.

17$\frac{}{11}$59. J. A. Oosterdijk.

Voorts vond ik in een kwartijn in prachtband, getiteld: Huwelijks-Zangen ter Bruilofte van den Weledelen Heer Hermanus Gerardus Oosterdijk, Geneesheer[1]), en Mejuffrouw Aafje

---

[1]) vollen neef van J. A. O., zoon van Jacob (*Nav.* VI, 330) en Maria Oxfort. »Zijn kunde in heilzaame artzeney, zijn lieflijkheid in poëzij, zoowel in Roomsche als Duitsche klanken" worden in deze zangen geprezen.

Margareta Brouwer; gevierd in Amsterdam den 3 April 1759 (te Amsterdam, bij Antoni Waldorp, Boekverkooper, op 't Rokkin), nog een, ongetwijfeld bij gelegenheid van dit huwelijk vervaardigd, kunstig gemaakt knipsel liggen, in vorm veel gelijkende op een wapen in een mantel, en voorstellende allerlei bloemen, die een breed achthoekig stuk papier in het midden openlaten, waarboven zich een brandend hart tusschen twee trekkebekkende duiven bevindt, en daarboven eene kroon; beneden op een band staat: »Mejuffr. J. A. Oosterdijk, Speelnoot", en op het open vak het volgende vers:

Wij Speelnoots wenschen 't jonge Paer,
Nu in den Echt verbonden,
Veel heyl en zeegen meenig jaer,
Hun Trouw blijve ongeschonden:
De Liefde zij hun eeuwig bij,
En stigt bij hun haer Tempel,
De Vreede ban de Twistharpij
Voor Eeuwig van hun drempel.
De Vrugtbaerheijt vercier' hun Jeugt
Met Dogteren en Zoonen,
Die 's ouders schoonheijt, blanke deugt,
En schranderheijt vertoonen.
Zo leven zij vernoegt van geest,
In Liefde met malkand'ren!
Totdat wij dit, in 't Zilv're Feest,
Dat, zien in 't Goud verand'ren.

Een broeder der dichteres was Hermannus Oosterdijk, geb. 9 Dec. 1734, gest. 6 Juli 1819, begr. in de Buurkerk te Utrecht, bevorderd tot doctor in de rechten 26 Sept 1755 te Urecht, sedert 28 Mrt 1770 tot 1803 (toen hij dezen post vrijwillig afstond) raadsheer in den hove van Utrecht, sedert 1753 kanunnik van St. Pieter. In de vacature van Gerhard Schroder, 1708—1762 (zijn sterfjaar) hoogleeraar der rechten te Harderwijk, prijkte hij op de lijst der tien candidaten, uit wie P. Bondam werd gekozen (H. Bouman, »Gesch. d. Geld. Hoogeschool"). Hij was het zeker, die het vers »Aan de zegengevende Venus"

dichtte (gelijk ook de bovenstaande Huwelijks-Zangen met een Latijnsch gedicht van hem aanvangen) bij zijn huwelijk (1 Juli 1766) met Maria Trenzel, dochter van Alexander, sedert 1722 extraord., 1734 ord. kapitein onder het Edel Mogende College ter Admiraliteit te Amsterdam, 1750 vice-admiraal bij 't zelfde College, en van.... Pama; geb. 4 Sept. 1729, gest. 24 Oct. 1786, begr. in de Buurkerk te Utrecht, nalatende één zoon Johannes Alexander Trenzel O., geb. 31 Oct. 1771, ongeh. gest. 24 Febr. 1795, begr. in de Buurkerk te Utrecht.

Hermannus O. hertrouwde 4 Sept. 1787 met Christina Graswinckel, dochter van Johan Gerard en Maria Geertruid van Alphen, geb. 24 Oct. 1752, gest. 20 Mei 1803, begr. in de Buurkerk te Utrecht, nalatende twee kinderen:

1. Maria Geertruid Cornelia O., geb. 30 Juli 1789, gest. 20 Mrt 1868 op Molenbeke bij Arnhem, begr. te Rozendaal, 7 Juli 1814 geh. met jhr. Jacobus van der Feltz, zoon van jhr. Warmold Albertinus en Geertrui Johanna Thooft, geb. 22 Mei 1790 te Zalt-Bommel, gest. in 1877 op Molenbeke bij Arnhem, begr. te Rozendaal, predikant achtereenvolgens te Sprang, Katwijk-Binnen, Beverwijk, Barneveld, Arnhem 1832, emer. 1834.

2. Johannes Hermannus O., geb. 10 Oct. 1790, gest. 16 Jan. 1861 op Gelder's Spijker bij Arnhem, begr. te Lunteren, 3 Sept. 1815 predikant te Lunteren, emer. 8 Sept. 1832; 15 Nov. 1819 geh. met Theodora Willemina Coops, dochter van Wolter Dirk-Janszn., burgmr. van Doetinchem, en Hermina Hesselink, geb. 9 Apr. 1798 te Doetinchem, gest. 30 Mrt 1842 op Gelder's Spijker bij Arnhem, begr. zat. 2 Apr. daaraanv. in n°. 229 van het kerkhof buiten de Rijnpoort der stad bij mevr. Cornelia Maria Warnsinck, geb. Haakman, dochter van Isaac bij zijne tweede vrouw Helena Adriana Stijger. [De eerste vrouw van Isaac H. was Maria Jacoba Atlee, dr v. Johannes en Cornelia Maria Oosterdijk, Jacobsdr bij Maria Oxfort.]

Johannes Hermannus O. was de laatste van zijn geslacht als waardige zoon zijner voorouders, daar hij, evenals zij, zijn leven aan geleerde studie wijdde; twee beurzen voor studenten in de theologie te Leiden gesticht, houden zijne nagedachtenis in eere in de stad, voor welke hij steeds eerbiedige liefde gevoelde.

Zijne uitgebreide boekverzameling, 5250 nummers tellende, werd in Oct. 1862 bij Brill te Leiden verkocht.

Vewantschap met personen van den naam Mill of Harscamp bestond, voorzoover ik weet, niet. M.

Gutenberg. Bij de herstelling der stedelijke bibliotheek van Mainz (Juli 1881), heeft men te Frankfort in een pakket manuscripten een aantal zeldzame en kostbare uitgaven gevonden, die nog ten tijde van Gutenberg moeten gedrukt sijn.

Geschenk uit Calcutta. De maand Augustus was voor de univerteitsbibliotheek te Utrecht inderdaad eene *oogst*maand. Van Radja Sowindro Mohum Tagore te Calcutta toch, — denzelfden, die vroeger het Rijks-Ethnologisch Museum met eene fraaie verzameling Indische muziekinstrumenten verrijkte, — ontving ze niet minder dan 125 verschillende werken ten geschenke, hoofdzakelijk in het Sanskriet, waaronder de beroemde epische gedichten Mahábhárata en Ramáyana, het eerste in 6 folio deelen, voorts de Savda-kalpadruma, eene Indische encyclopaedie in 5 folio deelen benevens een aantal andere werken, welke men nog op geene Nederlandsche bibliotheek aantreft. Eenige werken met Engelsche vertalingen (over muziek, edelgesteenten, enz.) zijn van de hand van den Radja zelven, die met deze vorstelijke gift de studie van het Sanskriet in ons land zonder twijfel zeer gebaat heeft.

Tydeman's dictaten. Is *Nav.* XXVII, 22 sprake van Bilderdijk's briefwisseling met Meinhard en Hendrik Willem Tydeman; de dictaten dezer hoogleeraren werden in Oogstmaand 1881 door hunne nazaten aan de Leidsche bibliotheek geschonken. Voorwaar, een rijke oogst voor die bibliotheek, want men verneemt, dat die dictaten niet minder dan 91 deelen in handschrift beslaan.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Opschriften van klokken. De *Nav.* XXXI, 390, vermelde drie andere klokken in den toren der St. Maartenskerk te Tiel zijn Ursula, Salvator en Laurens gedoopt, gelijk blijkt uit de inscripties:

1. Ursula is myn naem,
Ick bin goet ende wel geraeckt.
J. van Moor heeft mii gemaeckt
Int jaer des Heeren' MCCCCCLII.

2. Salvator is mynen naem,
Ick bekeer de dooden,
En de levenden roep ick
Tot Gods dienst,
Jan Moor maeckte mii
Int jaer MCCCCCLII.

Hubert Ghysbert ende Willem de Haze, kerckmeisters tot Thiel.

3. Laurens is miin naem,
Miin gheluit . . . .
. . . .
Jan Moer maeckte mii
Int jaer ons Heeren
MCCCCCLIV.

Van de drie verkochte klokken zijn photographiën vervaardigd door den deskundige J. A. van Krieken ter stede.

H. J. V. W.

Knoesten (XXXI, 153). Wanneer men de vier aangehaalde regels uit het werkje van Petrus Hondius, Dapes Inemptae, of de Moufeschans, 2e editie, van 1621, bl. 241 aldaar, en de twaalf daaraan onmiddellijk voorafgaande regels, vergelijkt met hetgeen op bl. 147, 8 gezegd wordt van de »Artichocken onder d'aerde", dan is het aan geen twijfel onderhevig, of men heeft hier met één en hetzelfde (op bl. 127 nog als »Inlantsche Bataten" voorkomend gewas) te doen. Vraagt men nu, welk gewas de schrijver met die »artichocken onder d'aerde" bedoelt, die raadplege de beschrijving daarvan in de »Bijvoegsels op het Cruydtboeck" van Dodonaeus, door Joost van Ravelingen, onder den naam helianthus tuberosus (Linnaeus), of de aardpeer, van welke de knollen tot menschelijk voedsel en de bladeren tot veevoeder dienen. Dit gewas werd in de 17e eeuw

veel meer geteeld dan de aardappel, en Hondius gaf er ook de voorkeur aan boven de aardappels, blijkens hetgeen hij bl. 148 zegt:

»Dese knoesten, die te saem
Van ons dragen haeren naem,
Die wij heeten, om haer weerde,
Artichocken onder d'eerde,
Die ick hebbe in 't hof doen stellen,
In de plaats, daer placht te staen
En 't gebeur cruyt neer te vellen,
Papas van d'Americaen:
En hiermede is uytgeblust
Onsen ouden vremden lust
Van 'soo verre te gaen loopen
Om Batatas te gaen caopen,
Ons Batatas van der Neusen,
Met degeen die Spagniën sent,
Bey gelyck geset ter keusen,
Mijnen lust tot d'onse went''.

Belangrijke mededeelingen omtrent Petrus Hondius en zijn vermaarden kruidtuin te Ter Neuzen, zijn geleverd in Cadsandria, Z. Vlaamsch jaarboekje voor 1856, door J. van der Baan, en in dat voor 1857 door A. Walraven; terwijl over de aardpeer een artikel voorkomt in »de Vriend van den Landman", geleverd door den heer O. P. Hondius te Culemborg, April 1858.

J. VAN DER BAAN.

[Leeft Batatas niet voort in het Engelsche »potatoes"?]

Voorwerpen van kunst. Voor het Nederlandsch Museum is onlangs ten geschenke ontvangen van: — mejufvr. A. E. Bredius eene schelp voor het gebruik van oesters, voorzien van het merk van Oud-Loosdrecht; den heer I. J. Bredius een ivoren snuifdoos, op het deksel een gedreven gouden scheepje op zilveren grond, 18e eeuw, den heer A. Bredius een zilveren schroefdaalder van 1632, met miniatuurportretten in olieverf, waarschijnlijk van P. Lundens, geschilderd omstr. 1650.

Rembrandt van Rijn (XXV, 43, 204, 61). Op 15 Juli '81, den 274sten geboortedag van dien grooten schilder, is te Amsterdam

door de zorg der St. Lucas-Vereeniging uit het Oudmannenhuis naar den tuin der Rijksakademie van Beeldende Kunsten overgebracht zijn borstbeeld op eenigzins plechtige wijs onthuld. Prof. Alberdingk Thijm hield daarbij eene rede, waarin hij Rembrandt en zijne richting kenschetste.

V R A G E N.

Tooneel te Harlingen. In 1768 gaf Dr. Simon Stijl te Harlingen aldaar het treurspel *De Mityleners* uit, opgedragen »Aan het hooggeeerde Genootschap der Tooneelminnaren te Harlingen". Dit genootschap is opgericht, met medewerking van Stijl zelven, in 1762. Volgens Scheltema, Geschied- en Letterk. Mengelwerk, heeft Stijl gedurende dertien jaren veelal de hoofdrollen vervuld, zoowel in het treur- als in het blijspel. Uit het »Bericht aan den Leeser" blijkt dat *De Mityleners* voor dit genootschap gedicht is. Daar Dr. Stijl een goed acteur schijnt te zijn geweest (zie Brouwer, in 't bericht vóór de Nagelaten Tooneelpoëzij) moet hij bij 't geven van een treurspel als het genoemde wel op goede krachten naast zich hebben kunnen rekenen. Is er nu van dit tooneelgenootschap iets meer bekend? Wie waren er leden van? Heeft het lang bestaan?

H. GERARDSEN.

Tooneelspelen. *Nav.* XXX, 295, leest men, dat keizerin Eudoxia bij haar standbeeld te Konstantinopel blij- en treurspelen gedoogde. Wat is hiervan?

Tronkstraf. De persoon, die uit kwaadwilligheid de lijn wilde doorsnijden van de vlag, de geliefde vierkleur der Kaapsche boeren, welke met groote plechtigheid 8 Sept. ll. te Pretoria geheschen is, is tot eene geldboete, of, in geval van wanbetaling, veertien dagen tronkstraf veroordeeld. Wat is dat voor een straf? 't Staat toch niet in verband met de Trucks van *Nav.* XXXI, 504? Aan eene verschrijving voor »pronkstraf" zal toch wel niet te denken zijn.

TAALKUNDE.

Verschil in de uitspraak des O-klanks bij overeenkomst van medeklinkers (XXX, 517), bestond zeer zeker in het Hollandsch vóórenaleer in de school de leer werd toegepast: «Spreek uit zooals er geschreven staat". Het onderscheid tusschen *ei* en *ij* is thans, minstens bij de fatsoenlijke Nederlanders, bijna verdwenen, maar het volk handhaaft het nog soms zeer sterk. Zoo zegt men in Kempenland (N. Brabant) »hij gaat naar de haai" voor »hij gaat naar de heide", in Peelland »hij gaat naar de hêi".

Wat de uitspraak der *o* betreft, daarover kan men zien wat E. Zeydelaar in zijn Nederduitsche Spraakkunst" (Amsterdam, 1791) zegt. Hij haalt het volgende rijmpje van J. van Belle aan:

»De Nederduitsche *O* heeft driederlei geluid
de zwaarste munt in *bode* en *oven* uit,
de dofste in *bot*, *molk*, *wolk*, *verbond* en *sloffen*,
de schelste wordt zeer blijkbaar aangetroffen
in *Gód*, *bót*, *volk*, geteekend als men ziet,
want *bot* en *zót* (zegt Pels) rijmt gantschlijk niet.
En 't zijn voorwaar wel eezelachtige ooren,
die 't onderscheid van *bot* en *bót* niet hooren".

Moonen en Ten Kate namen hetzelfde onderscheid van klank der *o* aan.

Zeydelaar onderscheidt vier klanken der letter *o*.

1o. stom of vrouwelijk. zonder bovenstreeping.

2o. scherp of mannelijk, met een scherp accent.

3o. open, met een zwaar accent.

4o. zeer open en zwaar, met een kopje.

Het laatste werkje, dat over de uitspraakleer onzer taal verscheen, is, geloof ik, dat van wijlen H. M. C. v. Oosterzee, »Beknopte Uitspraakleer der Ned. taal", 's Bosch, 1848 (2e dr. aldaar 1868), welk geschrift mij echter onbekend bleef. Intusschen zal daarin zeker wel gebruik zijn gemaakt van de werken van vroegere taalkenners. Aan eenige van hen die over dit onderwerp schreven, hoop ik hen, die er belang in stellen, nu indachtig te hebben gemaakt.

A. J. C. KREMER.

Beschouwing van sommige woorden (XXXI, 395). *Aardveil*, ook *hondsdraf*, *onderhave* en *kruipdoordentuin* genoemd, en met den latijnschen naam *glechoma hederacea*, is een plant, die wel moet onderscheiden worden van het *klimop* of de *hedera helix*. Het aardveil kruipt op vochtige en beschaduwde plaatsen langs den grond, het heeft niervormige, frischgroene bladeren, en kan als »hangplant" eene goede vertooning maken. Ook worden de jonge stengels en bladeren wel eens als soep-groente gebruikt. Het klimop, dat met zijne donkere en altoos groene bladeren tegen oude muren en boomen opklimt, is bij iedereen genoeg bekend. Opmerking verdient het, dat men in Noordholland van klímop, en op de Zuidhollandsche eilanden van klimóp spreekt. O (wie is O?)[1]) heeft *aardveil* zeer juist door *lierre terrestre* vertaald, terwijl *het klimop* of *het veilloof* eenvoudig *lierre* heet.

Allenthalve is een germanisme, afkomstig van *allenthalben*, dat *overal*, *partout* beduidt. Ook hierin is O. zeer juist.

Contagieus daarentegen is niet *aanhoudend* of *aanhangend*, maar *besmettelijk*, *aanstekelijk*, en wordt bepaald van ziekten gebezigd. *Contagion* = *besmetting*.

Taille de pierre heeft geen zin, wel *pierre de taille* = hardsteen, gehouwen steen.

Taille de lithotomie is een pleonasme, want *lithotomie* beteekent reeds *steensnyding*. Vergelijk de woorden die met *litho* aanvangen, zooals *litho*graphie = *steen*druk, *litho*fracteur = *steen*breker, met de woorden die op *tomie* eindigen, zooals zoö*tomie* = dier*snijkunde* (dierontleedkunde) phyto*tomie* = planten*snijkunde* (plantenontleedkunde).

Taillefer was een smid en dienstman van Willem den Veroveraar. Om zijn kloekheid werd hij tot ridder geslagen en hielp zijn vorst den slag bij Hastings winnen. Dit voorval maakt het onderwerp uit van een gedicht van Uhland. J. E. TER GOUW.

Vorming van sommige bedrijvende en lijdende werkwoorden. Niet altoos drukt het werkwoord eene handeling uit. Ik heb opgemerkt, dat sommige werkwoorden uit zelfstandige en bijvoegelijke naam-

---

[1]) de abt Olinger, van wien *Nav.* XXX, 533 sprake is. RED.

woorden, niet alleen gevormd, — want dit is geen nieuws, — doch als 't ware gesmeed zijn. Als voorbeelden vergunne men mij te wijzen op: *Begouden*, *bezilveren*, met goud en zilver rijk behangen, versieren: een Friezinnenkopje is begoud. *Berichten*, eigenlijk *berechten*, wat de priester doet die den laatsten dienst aan een stervende verricht, heeft ook de beteekenis van straffen. — *Duffelen*, inbakeren, een kind er warmpjes inwikkelen, (weleer) zijn duffelsche jas aantrekken. — *Gebaaid*, de in baai gedoschte schipper. — *Gekant en gekraagd*, versierd met kanten en kragen of met kanten kragen. — *Gepaaid en bepaaid*, met fluweel (Vl. en Z. vl. *pane*) omzet of afgemonsterd. — *Getuuld*, tule mutsen dragende. De Holl. spelling »tuile" is manufacturiers-nederduitsch. — *Geuzen*, *kozijnen*, *prinsen*. Heeft iemand den moed om de sermoenen van Broer Cornelisz. te lezen, dan zal hij die werkwoorden aan kozijn Alva, de Geuzen en prins Willem ontleend vinden, met tal van geschiedkundige bijzonderheden, elders te vergeefs gezocht. — *Hanen* en *hanig zijn*, doet haantje de voorste. — *Pertig* is soms een meisje, als een paardje fier en prat. — *Schuren* en *schepen*. De landman bergt het ongedorschte koorn in de schuren, en het gedorschte brengt hij te *schepe*, *scheept* hij *in* voor de markt, en is 't slecht, dan is de schipper-koopman er meê *opgescheept*. — Ten slotte nog dit, om wijlen Dr. Halbertsmaas bewering, dat onze taal geene synoniemen heeft, te staven: *deefelen* en *teefelen* verschillen slechts ééne letter en nog wel eene zeer verwante, maar de beteekenis, hoewel gelijksoortig, is toch niet geheel gelijk. »Deefelen" doet het kind dat zijn brood balt, met de vlakke hand over zijn bord strijkt en 't eten eindelijk niet meer lust. »Teefelen" of »trantelen" doen de kinderen die van het beslikte tuinpad op de geschrobde klinkerstraatjes loopen en deze vuil maken. G. P. ROOS.

Aerschot (XXXI, 398). *Aar* = rivier. *Schot* = afgesloten ruimte, verdedigbare plaats. Kiliaen zegt: *schot* = septum, locus conclusus. *Aerschot* zal dus beteekenen: een door muren (wallen, slooten, omheining of wat anders) beveiligde plaats, gelegen aan de rivier (de Demer). *Schot* beduidt soms ook libera custodia (Kiliaen), gilde, schutterij. In Helmond en omstreken wordt steeds het woord

schut voor gilde of schutterij gebruikt. Men spreekt van de Onze lieve Vrouwschut, de Sint Catrienschut, de aauw schut, de neie schut, enz. AUG. SASSEN.

[Aan oude en jonge schutten herinnert ook *Nav.* XXI, 313, 579 XXII, 195.]

Affidavit (XXXI, 329). Deze oude, in het Engelsche recht gebruikelijke term wordt reeds in het Woordenboek van Holtrop (Dordrecht, 1789) gevonden. »Affidavit ('s that is: he made oath). Eene gerechtelijk beëedigde verklaaring; to make affidavit, de waarheid eener zaak met eede bevestigen, of verklaaren". Ook in Heyse's Fremdwörterbuch (12º druk, 1859) komt het als zoodanig voor. X.

Altforst. Het gevoelen des vorigen redacteurs betreffende dezen plaatsnaam (*Nav.* XXVII, 183, 4) wordt bevestigd door den familienaam. Herman *Aeltvorst* toch en Yde, zijne vrouw, staan in 1451 als burgers te Deventer vermeld in den »Catal. d. arch. v. h. Gr. en V. Gasthuis te Deventer" door Mr. J. I. v. Doorninck (1878), nº. 477. J. A.

Bilderdijk op het woord »bedelzak" (XXXI, 325). Naar aanleiding van het ter aangehaalder plaatse medegedeelde, komt het mij gepast voor, hier te herinneren aan 't belangrijke en, naar ik meen, weinig bekende werk van Mr. J. H. Hoeufft, Verzameling van fransche woorden, uit de noordsche talen afkomstig; Breda, 1840. Behalve de vermelde woorden, komen in dit werk nog honderde anderen voor, eveneens uit het nederduitsch in 't fransch overgenomen. JOHAN WINKLER.

Cocarde (XXXI, 45). »*Kokarde,* fransch woord. Oorspronkelijk beteekent het een *haneveêr,* van *cocq* (haan). *Cocquarel* is de haneveêrdrager, en beteekent een *haanspeler*; van daar *la marque* of *la rose coquarde,* in welke uitdrukking 't woord als bijvoegelijk naamwoord wordt gebezigd". Bilderdijk, Verklar. Geslachtl., II, 100. A. AARSEN.

Craechdijk. Naar zulk een dijk wordt *Nav.* XXVII, 130 gevraagd. Evenals een kraag den hals *omringt,* zal 't een ringdijk zijn, welken men om een polder henenslingert.

Hellem (XXX, 358). Een dorp in Fivelingo (Groningerland) draagt den naam van Hellum. Maar dit Hellum leit zeker te ver van Gelderland, om met Zelhem in 't genoemde Geldersche volksspreekwoord te kunnen voorkomen. ARCADIUS.

[Juist om den verren afstand zou die plaats in aanmerking kunnen komen. Want men moet veel harder liegen om verafgelegen, dan om dichtbijzijnde plaatsen bij of aan elkaar te liegen.]

Horn. Tot bevestiging van het *Nav.* XXVIII, 461—63 opgemerkte strekke nog, dat de Hooge Korn de benaming is van een perceel bouwland te Erichem (gem. Buren). In den Inlaagpolder onder Haarlemmerliede en Spaarnwoude heet een weiland het Horntje (Hoekje) van Leendert van Steijn. In de »Landtscheydinghe tusschen die Geldersche ende die van Utrecht ao, 1552", in het Archief van Dodt v. Flensburg, IV (1844), bl. 32, komt het eindpunt der kromme Eem in het Sticht onder den naam »Hornkolk" voor. Vgl. den plaatsnaam *Hoorn*, als verlengde vorm van Horn = hoek, vgl. *Nav.* XXX, 103. Evenals Hoek, van Hoek, van den Hoek, ten Hoek — ook Houck? — bestaat de familienaam Horn: te Asten overleed 6 April 1879 Heinrich Horn, oud 76 jaar, geadverteerd door zijn broeder S. C. Horn. J. A.

Hurre (XXXI, 459). Het (niet-Latijnsche) *hurre* komt, zooals ik nader bedacht, ook in het Duitsch voor. Zoo herinner ik mij een versje van Bürger, waarvan ieder couplet aldus begint:

Hurre, hurre, hurre!
Schnurre, Rädchen, schnurre, enz.

E. LAURILLARD.

Idioot. Bij de verklaring van dit woord in *Nav.* XXVII, 178, heb ik, hoewel de zaak op hetzelfde neêrkomt, op de afleiding niet genoeg gelet. Komt het af van ἴδιος = eigen, eigendommelijk, dan wordt idioot t. a. p. gebezigd omtrent iemand, die eene hem eigene, eigendommelijke, m. a. w., die reeds eene betrekking heeft, en, proponent zijnde, naar het gevoelen der Geldersche synode. casu quo alleen dan tot het predikambt mocht worden toegelaten, zoo hij bizondere predikgaven bleek te bezitten. Welk een zon-

derling gebruik derhalve van het woord »idioot". 't Is de taalkundige spitsvondigheid ten top gedreven! J. A.

Kannenstoppers (XXXI, 459). Ik gis, dat *kannenstopper* eenvoudig een parallel is van *ketelboeter.* 't Een en 't ander beteekent dan het herstellen van kannen en ketels, die lek zijn.

E. LAURILLARD,

[Hiermede stemt Mr. J. I. v. Doorninck in.]

Koker (XXXI, 464). De uitdrukking »dat komt uit zijn koker" is niet Amsterdamsch, maar een algemeen spreekwoord. En daarin beteekent *koker* natuurlijk den *pijlkoker.* E. LAURILLARD.

[Aldus ook de heer Roos, die aan de later in zwang gekomen uitdrukking »ik heb (niet) al mijn kruit in eens verschoten" herinnert.]

Male (XXXI, 282). Ik sloeg Dr. Meijboom's Leven van Jezus eens op om te vernemen wat die geleerde van dit woord dacht, en daar vond ik 't op bl. 359 van het 2e Deel, mijns inziens zeer terecht en ook met 't oog op het gehalte van de leerlingen des Heeren, door *knapzak* vertaald. A. AARSEN.

Mordio! Mordio! Aan het slot van het artikel »Jodute" (*Nav.* XXV, 512, trekt bovenstaande uitroep mijn aandacht. De Vlaamsche grensbewoner geeft zijn verbazing te kennen, vooral bij eene schrikkelijke of akelige gebeurtenis, door den uitroep: mordieu, mordieu! Ik houd het voor een afgekort fransch »mort de Dieu". De Zeeuwschvlamingen zeggen van iemand die met of zonder reden, onder straf of uit vrees voor straf, het uitgilt: »i schreeuwt moord en brand". G. P. ROOS.

[»Mort de Dieu" is letterlijk onzin, tenzij men òf aan Golgotha denkt, òf aan »de Dieu" den zin geeft van een latijnschen genitivus subjectivus, — »dood, die in de macht staat van God". Maar nu, bestaat »Mort de Dieu" als uitroep of liever bastaardvloek inderdaad? Zoo ja, dan zwijg ik stil, want dan is »mordieu" er uit geabbrevieerd. Zoo neen, dan houd ik juist met het oog op *Nav.* XXV, 512, Mordieu voor eene verfransching van het Zuidduitsche Mordio. Vgl. de uitdrukking: »'t is een moord", van iets ontzettends. De spreekwijs »moord en brand schreeuwen" is geen Zeeuwschvlaamsch idioom. Men hoort en verstaat het door heel Nederland heen.]

Pelgrim (XXVI, 245). Dat ons *pelgrim* inderdaad van het latijnsche *peregrinus* afkomstig is, zooals t. a. p. betoogd wordt, blijkt uit het Vlaamsche handschrift van *Reinaert de Vos*, door Willems uitgegeven, waarin wij herhaaldelijk *pelgrijn* lezen (o. a. vs. 2857, 62, 85, 2950, 3017). In zijne Inleiding wijst Willems op het verband tusschen *m* en *n*, en merkt op, dat men ook veeltijds Isengrijn schreef, terwijl men »in het Hollandsch handschrift byna altoos Isegrim, zelfs daer, waer het rym *ijn* vorderde", gespeld vindt.

CONST. B.

Als een lier (XXX, 328). Het rijmpje »Jan, brandt de lamp nog?" enz. hoorde ik in mijne kinderjaren, nu bijna 50 jaren geleden, ook in de Overbetuwe, en wel van ouden van dagen, zoodat het veel ouder dan vijftig jaar moet zijn.

Batavia. JANSSEN V. RAAY.

Opmerkingen en vragen betreffende het spraakgebruik (XXIX, 433). Bij *d.* kan nog gevoegd worden *hij zwelt op als een pad*, gelijk het heet van iemand, die in toorn opvliegt.

J. VAN DER BAAN.

VRAGEN.

Amerzode. Wat is toch de beteekenis van dezen plaatsnaam in Bommelerwaard? Men vindt hem ook Amersooy, ja zelfs Amberhoye (zie *Nav.* XXVII, 512, noot) geschreven. Doch Nijhoff noemt het dorp »Amerzode".

Gewente. Over dit woord zou, volgens *Nav.* XXVII, 414, in betrekking tot »gewoonte" en »aanwensel" gehandeld worden. Met verlangen zien wij de vervulling dier belofte te gemoet, omdat men alhier in de Nederbetuwe niet »aanwensel", maar kortaf »wensel" hoort zeggen.

Den Haag. Waarom wil men tegenwoordig den plaatsnaam »'s Gravenhage" vervangen door den »Haag"? *'s Graven*hage is

weliswaar reeds eeuwen lang onhistorisch; men had sedert de verheffing van Willem I (de Zwijger) tot souverein van *'s Prinsen*hage, en sedert die van koning Willem I van *'s Konings*hage moeten gewagen. Doch klinkt, als men door naamverandering de Historie wil gaan huldigen, *'s Hage* niet deftiger dan »den Haag"? In de particuliere correspondentie is de naamverwisseling reeds vrij algemeen. Ook in de officieele? En moet ze voortaan ook in drukwerken gebezigd worden?

Handvest (XXVII, 471). Kan dit woord ook beduiden »wat met vastehand geschreven is", zoodat het ernst was met hetgeen men schreef? »Handvesten" toch beduidt »bevestigen", »steunen", zie *Nav.* XXIII, 612.

Hannekemaaier (Vgl. *Nav.* XXI, 553). Waar komt toch dit woord van daan? 't Schijnt zuiver Nederlandsch te zijn, als zijnde vermeld in de Woordenlijst van de Vries en te Winkel.

Lienden. Deze Nederbetuwsche plaats, naar welke eeuwen geleden de stamvader der van Lijndens zich noemde, heet in oude oorkonden ook wel »Linden" en onder de leden van gezegd oudadellijk geslacht moeten er zijn, naar men hoort, die hun naam aldus wenschen te zien uitgesproken. Wijst dit »Linden" niet op de hoogsteenvoudige naamsduiding: »Lindenem" of »Lindenheim", d. i. de woning bij de linde (boom)? Vgl. *Nav.* XXVI, 126, 41. Maar zie daarentegen ook ibidem, bl. 134. Heeft *Nav.* XXX, 151, in jhr. Goswin van Linden ook een van Lynden op 't oog? Of behoorde hij tot een ander geslacht?

Luper. In Z.-Vlaanderen een schandbrok, of soortgelijk verachtelijk wezen. Moet men aan een Nederl. werkwoord *luipen* denken? In Pierson's Rijmgedagten op den lof van de wijdgevreesde Noord (1671) blz. 5, leest men:

»— wie, te traag van aard, in logge laagte kruipt,
»En niet ten hemel loert, maar al naar de aarde luipt,
»Dwaalt . . . .
»En sneuvelt ligt in 't sand; , ..."

Luipen schijnt dus, in onderscheiding van loeren, iets aan te duiden, dat nog heimelijker toegaat. *Loeren* doet men met open oogen, zeer waakzaam; luipen (zoo 't *glupen*, *gluipen* is) in 't geheim of tersluiks. Staat *luipoog*, elders *leepoog*, er mede in verband?

G. P. ROOS.

[*Luipoog* en *leepoog* zijn gansch onderscheiden in beteekenis, en licht ook wel in herkomst. *Luipoog* is iemand, die telkens loert, *leepoog* is iemand, die druipende of loopende oogen heeft. Dit laatste zal wel uit het Latijnsche *lippus*, *lippio* spruiten.]

Nooit en nimmer. Is er verschil, en moet er in 't gebruik onderscheid gemaakt worden, tusschen de woorden *nooit* en *nimmer*?

[Onderscheid is er, dunkt ons, niet in, evenmin als in *ooit* en *immer*, maar ze worden met elkander afgewisseld, om de herhaling van hetzelfde woord te vermijden, dus tot verlevendiging van den stijl.]

Plaatsnamen. Moet men eigennamen van landen en steden, die bijvoegelijk gebezigd worden, met een hoofdletter schrijven of niet? Sommigen schrijven »brielsche gilden, duitsche keizer, friesche taal, russische boeren"; anderen »Brielsche gilden, Duitsche keizer, Friesche taal, Russische boeren", enz. enz. Hierin dient eenparigheid te zijn.

Studentenhaver. Van waar de uitdrukking »studentenhaver", voor rozijnen en amandelen bij een diné?

[Zou 't niet wezen, omdat het gebruik van veel wijn den studenten op een feest den trek in de hoofdschotels beneemt, en zij dan de toevlucht nemen tot dessert-voorwerpen, om hunne flauwheid of onpasselijkheid te temperen? Dit is te meer aannemelijk, omdat rozijnen en amandelen menigmaal reeds terstond bij den hoofdmaaltijd worden opgezet.]

Werkhonde, Werconden, was volgens *Nav.* XXIX, 521, vgl. XXX, 617, de oude naam van *Werkhoven.* Wat is de afleiding van dezen plaatsnaam?

De dood en het sterven in de volkstaal (XXV, 299; XXVI, 522, enz.). *Hij ligt op het apengapen* = is zieltogende. Maar waarom juist op het gapen van *apen* en niet van een ander dier? Ligt daar iets bizonders in?

Bont maken. Hoe komt men aan de uitdrukking »dat kind maakt het al te bont"? C. D.

['t Wordt bij voorkeur van aankomende ondeugende knapen, maar niet minder van volwassen personen gezegd, die zich niet weten te matigen in woorden of in daden, en daardoor opspraak wekken. Al wat bont, bontkleurig is, is opzichtig, valt in 't oog. Hiertegenover staat eene effene kleur, die een niet opvallend voorkomen geeft; daarom noemt men zoodanige stille kleur »stemmig", en getuigt van een bedaard, ingetogen persoon, liefst een meisje van zoodanig karakter en leeftrant, dat zij »stemmig" is. Vgl. de uitdrukking »in de kijkert loopen" (figuurlijk). Wat bontkleurig is loopt ook in de kijkert (eigenlijk). Een en ander ziet op de kleedij. Geeft men echter acht op den vorm, waarin het gezegde gebezigd wordt, »hij maakt *het* bont", dan denkt men misschien niet onjuist aan eene prent, of iets dergelijks, dat (te) bont gekleurd wordt.].

A la mode de Bretagne. Wat beteekent deze *Nav.* XXII, 53, gebezigde uitdrukking?

Ils' en soucie comme de l'an quarante, heet het van een zorgeloozen Franschman. Wat is dat »jaar veertig"?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Van Almonde. In het Brielsche archief berust een »Accord tusschen de Burgemeesters ende Regeerders der Stadt Brielle ter eenre ende den Heer Jan van Almonde c. s. ter andere sijde,

rakende den boedel van Pieter van Almonde" i. d. 12 Jan 1677. Dit »Accord" begint aldus:

»Alsoo de Heer Pieter van Almonde, in sijn leven laest Baljuw ende Dijckgraeff des Stadts Brielle ende Lande van Voorne, oock daer bevoorens Burgemeester, Stadts-Thesaurier, Bouckhouder van het Leprooshuijs ende Penningmeester van de groote visserije, binnen deselve stadt Brielle, midtsgaders mede Rentmeester vande geestelijcke goederen over het quartier van Voorn voorsz., inden jare 1657 dese weerelt sijnde gecomen te overlijden, naderhant tusschen de Heeren Burgemeesters ende Regeerders der voorsz. Stadts Brielle, als Ged^{s}. bij mandament van rauwactie, ende Eij^{rs}. in reconventie, midtsgaders rq^{rten}. van requeste civile, ter eenre, ende den Heer out-burgemeester Johan van Almonde, voor hem selven ende als testamentaire voogt over de nagelaten kinderen van wijlen Rochus Parve, midtsgaders oock vervangende ende de rato caverende voor den Heer Doc^{r}. Cornelis Quacq, Burgemeester van Vlaerdingen, insgelijcx voor hem selven ende als mede testamentaire voogt over de voorsz. kinderen, midtsgaders oock vervangende ende de rato caverende voor Do^{s}. Henricus Vreeburgh, predicant van de Remonstrantse gemeente binnen Hoorn, mede voor hem selven ende als testamentaire voogt van Wouter Scherp, nagelaten soone van wijlen den Commissaris Jacob Scherp, ende nog Gerrit Pasquier, Secretaris vant Suijtlandt, insgelijcx voor hemselven ende hem mede sterck makende, midtsgaders de rato caverende voor sijne broeders ende susters, alle respective kinderen ende kints-kinderen midtsgaders erffgenamen van sal^{r}. de Heeren Arent Cornelisz. Quacq ende Jan Jansz. van Almonde, beijde originele borgen voor den voorn. Pieter van Almonde", enz., enz.

In 't vervolg van 't stuk leest men: »Ick Johan van Almonde, mede out-burgemeester des Stads Brielle, geadsisteert met mijn soon den adv. M^{r}. Johan van Almonde."

Voorts gewaagt de acte van een »rentebrieff staande ten lijve van Jacob ende Anna van Almonde over de jaren 1657, 58, 59".

Onder de namen, welke onder 't stuk geplaatst zijn, komt voor »Johannes du Moulin als ghetroudt hebbende de weduwe van Wouter Scharp".

Van den vermelden rentebrief leest men ook Res Mag. 23 Febr.

1669, en in die Resolutie worden Jacob en Anna van Almonde genoemd kinderen van Pieter van Almonde. Uit een Res. Mag. 23 Sept. 1657 blijkt, dat Mr. Adriaan van Almonde mede een zoon was van Pieter van Almonde.

Anna van Almonde begraven 1 Oct. 1660.

Pieter Jansz. van Almonde deed 31 Oct. 1621 te Brielle den eed als poorter.

Den 24 Mei 1631 werd Johan van Almonde, gewezen secretaris van Zuidland, te Brielle geadmitteerd als notaris. In een acte van cautie van 1 Juli 1634 komt hij als zoodanig voor.

In een acte van 25 Aug. 1634 wordt genoemd mr. Johan van Almonde »chirurgijn wonende in den Nieuwenhoorn", wiens vader te Oudenhoorn woonde. Blijkens bl. 49 vso. der rekening van den »ontvanck van den 200 penn.", in 1625 geconsenteerd, was Jacob van Almonde secretaris te Oudenhoorn.

In een nota van verkochte goederen uit den boedel van Pieter v. Alm. komen als koopsters voor »Bastiaantje Allemonde, Willemijntge Quacks vrou, Marijtge Paschiers", en als kooper de secretaris Paschier (Pasquier). H. DE JAGER.

Badeloch (XXIX, 432). Wel geeft hetgeen hier volgt geene verklaring der beteekenis of des oorsprongs van den naam Badeloch (Badeloge, Badeloga, Badeloos, Badelox); toch komt het mij voor dat daardoor het terrein ter opsporing er van verkend wordt. Onder de ter pl. gegeven lijst van vrouwen die den naam Badeloge gedragen hebben, is de naam ver van algemeen geweest; en al de daar genoemden hebben waarschijnlijk dien naam aan dezelfde persoone ontleend, van wie zij afstamden. De oorsprong des naams schijnt in het Sticht van Utrecht gezocht te moeten worden. Ik begin met nog twee Badeloge's aan de vermelde toe te voegen. Otto van Alblas, als ridder te Utrecht in den jare 1219 vermeld, was gehuwd met vrou Badeloge N . . . (zie Balen, bl. 919). De afkomst dezer Badeloge valt moeielijk na te gaan, omdat haar geslachtsnaam niet vermeld wordt, maar onder hare kleinzonen zijn een Gijsebrecht en een Engelbrecht, beide, namen, die ook in het geslacht van Amstel voorkomen, evenals Otto, als vermoedelijk tijdgenoot van dezen Otto van Alblas, en de voornaam harer kleindochter wordt niet

genoemd. Misschien heette deze ook wel Badeloge. Juffr. N. van Alblas huwde Gijsbrecht van den Bossche, uit het geslacht van IJsselstein of Amstel. Niet al te gewaagd is het dus ook misschien verwantschap tusschen deze vrouwe en de van Amstels aantenemen; zij kan wel eene dochter van den eersten Gijsbrecht van Amstel en eene zuster van Engelbrecht van Amstel geweest zijn, en bijgevolg mede afstammen van de tweede vrouwe Badeloge die ik aan de lijst wilde toevoegen, en die, zoo ik veronderstelle, haren naam aan al de andere gegeven heeft. Ik bedoel vrouwe Badeloge, Gijsebrecht Bothen's dr, die Engelbrecht of Egbert van Amstel huwde, van wien a°. 1156 melding wordt gemaakt (zie Balen, bl. 997; ook van Leeuwen, Bat. Illustr.)

Gijsebrecht Bothen zoon, heer van Laar, stierf binnen Utrecht a°. 1123. Bij sijne wijve, vrouwe Gerpirg, liet hij o. a., behalve genoemde Badeloge, nog na: Gerard gen^{d}. Botho, 's graven hofmeester van Holland, de stamvader van het Utrechtsche geslacht Booth, en heer Arnold of Arend, in 1145 proost van St. Marie te Utrecht (zie *Aanh.* op *Kerk. Oudh. v. Ned.*, enz., bl. 230). Deze Badeloge Botho nu komt mij voor de stammoeder te zijn van al de andere vrouwen Badeloge, zooals uit de hier volgende lijst blijken kan. Maar is zij nu de *eerste* die dien naam gedragen heeft, welk feit of gebeurtenis, kan men vragen, heeft dan aanleiding gegeven, om haar dien naam te geven, die verre van onwelluidend mij steeds zeer deftig in de ooren geklonken heeft. Dit zal moeielijk na te speuren zijn, ook bij geheele bekendheid der beteekenis; slechts zeldzaam, gelijk in de familie Naerssen met den naam Revixit, of in de familie Visscher, met den naam Tesschelschade geschied is, wordt een voorval in de geschiedenis of in het geheugen bewaard, dat het geven van dezen of genen naam teweegbracht, en de meeste namen hebben toch hoogstwaarschijnlijk met hunne beteekenis tegelijk de geheugenis van zekere gebeurtenis in zich bevat, zoo ze niet als voorspelling gegeven zijn, om de verwachting omtrent een of ander uit te drukken [1]). Eenmaal bestaande gingen ze op nakomelingen over, die dan met de eerste beteekenis niets meer te maken hadden. Volgt nu eerst de lijst.

---

[1]) Aldus, in het aartsvaderlijke tijdperk der Bijbelgeschiedenis. *Red.*

Gijsebrecht Bothen zoon, heer van Laar, stierf binnen Utrecht anno 1123; bij vrou Gerpirg, sijn wijf, heeft hij o. a. nagelaten

- Gerard gen. Botho, 's Graven hofmeester van Holland, stamvader van het Utrechtsche geslacht *Booth.*
- *Badeloge*, Ghisebrecht Bothen dr huwt Egbert van Amstel, vermeld tot 1156.
  - Gijsbrecht I van Amstel, vermeld 1176 en 1200.
    - Engelbrecht van Amstel, vermeld 1203.
- Heer Arnold of Aarnd, proost van St. Marie te Utrecht 1145.

Kinderen van Engelbrecht van Amstel:

Gijsbrecht II van Amstel † 1223, huwt Bertrande Jansdr, erfdochter van IJsselstein.

- Arend van Amstel v. IJsselstein † 1298.
- Amelis v. Amstel v. Mijnden.
- N. N. van Mijnden.
- Florentine van Mijnden huwt Maurijn van der Does.
- Dirk v. d. Does huwt Clementia v. Sandhorst.
- Maurijn van der Does, vermeld 1354 en 1397, huwt Lijsbeth van Voorne, haar grootmoeder is van Borselen, haar moeder v. Teylingen.
- *Badeloge* van der Does, abdis van Leeuwenhorst 1402—1411.

Dirk van Wassenaer, beleend in 1222, was geh. met Berta van Teilingen, waarschijnlijk de dochter van Willem en Halewijntje van Egmond, eene zuster van Willem v. Egmond.

- Dirk van Wassenaer neemt naar zijne bezitting den naam v. Sandhorst aan.
  - Philips van Sandhorst.
    - Clementia v. Sandhorst.
- *Badeloge* van Wassenaer.
- Philips van Wassenaer vermeld 1237.
  - Dirk van Wassenaer in 1256 reeds vermeld, † 1309,
- Philips van Wassenaer † 1357, in 1339 burggraaf v. Leiden.
- *Badeloge* van Wassenaer *).

Badeloge van Amstel huwt Willem van Egmond † 1234.

- Gerrit van Egmond, † 1242.
  - Willem van Egmond, huwt Ada van Milanen Visconti.
    - Hadewijn v. Egmond huwt Hendrik van Cuijk, burggraaf van Leiden † 1319.
      - Berta van Cuyck burggravin v. Leiden † 1339.
    - Maria van Egmond huwt Frank van Borselen.
      - Wolphert van Borselen.
      - Claes v. Borselen huwt Jenne van Strijen † 1366.
      - Catharina v. Borselen huwt Floris v. Haemstede, gesneuveld 1351.
      - Hugo van Haemstede.
      - *Badeloge* v. Haemstede.
  - Sofia v. Egmond † 1309 huwt Jacob van Woude en Warmond † 1303.
    - N. N. v. d. Woude huwt Floris van Duvenvoorde.
      - Arend van Duvenvoorde.
      - Arend van Duvenvoorde vermeld 1358.
      - Arend van Duvenvoorde vermeld 1423.
      - *Badeloge* van Duvenvoorde.

*) Hoewel het niet vermeld word, vermoed ik dat Cath. v. Borselen die Florus van Haemstede huwde, eene dochter geweest is van Claes en Jenne of Hadewich van Strijen, Hugo's dr, omdat haar zoon Hugo heet; evenals haar grootvader van moederszijde, een naam die voor het eerst in het gesl. Haemstede voorkomt; en een van hare kleinzonen heette Raes, evenals haar broeder. Eene ongenoemde dochter van Floris van Haemstede huwde Hubert v. IJsselsteijn en Bossche, Gisebrechts zoon.

Uit deze tafel blijkt nu duidelijk hoe al deze vrouwen Badeloge van ééne zelfde afstamden, en vier daarvan, in verschillende geslachten, leefden omstreeks denzelfden tijd. Wel opmerkelijk is het dat de naam in elk geslacht schier maar éénmaal voorkomt, doch wellicht zijn andere vrouwen, die denzelfden naam ontvingen, ongehuwd of jong gestorven en dus onvermeld gebleven. De meeste oude geslachtlijsten zijn ook verre van volledig.

De eerste, *Badeloge* van Wassenaer, stamt niet rechtstreeks van *Badeloge* Bothens'dr af, ik heb het tenminsten niet kunnen aantoonen, maar zij kan den naam harer aangehuwde oudtante Badeloge van Aemstel, gehuwd met Willem van Egmond, bekomen hebben; hierin ligt niets onwaarschijnlijks. De van Merwede's, van wie zij mede afstamde, waren ook met van Alblas en Ysselstein vermaagschapt.

Blijven nu nog Badeloge van Adrichem en Badeloge van Strijen, die ik niet op deze geslachtstafel vermeld heb.

Van de eerste, Badeloge van Adrichem, die 1367—1372 abdis van Leeuwenhorst geweest is (zie Rhijnl. Oudheden, bl. 635) dus ruim 30 jaar vroeger dan Badeloge van der Does, die 1403 aldaar verkozen werd, — staan geene ouders vermeld, en is bovendien de geslachtlijst van Adrichem bij van Leeuwen zeer onvolledig. Hare afstamming of verwantschap met de andere vrouwen Badeloge valt dus niet te bepalen; maar in ditzelfde geslacht komt in de 12e eeuw een Gosewijn van Adrichem voor, een naam die zeldzaam is, doch reeds in het geslacht van Aemstel vermeld werd; niet onwaarschijnlijk is dus ook de verwantschap van Badeloge van Adrichem met de van Aemstels.

Eene geslachtlijst der van Strijens van Sevenbergen heb ik niet kunnen raadplegen. Badeloge van Strijen, die in 1300 huwde Boudewijn Kervinck van Reimerswale (zie Smallegange, bl. 708) was de dochter van eenen Willem van Strijen en Sevenbergen; zij leefde nagenoeg tegelijk met Alijd, Elisabeth en Hadewich van Strijen, Willems' dochters, zonderdat ik kan bepalen of zij eene zuster van deze geweest is. Elisabeth huwde Gerrit van Egmond, en de verwantschap van Strijen met van Borselen, Haemstede, Egmond en Wassenaer maakt het mede niet onwaarschijnlijk dat deze Badeloge van Strijen ook haren naam

aan denzelfden oorsprong te danken heeft. Een zoon van Boudewijn Kervinck, Klaas genaamd, huwde wederom eene van Borselen. Philips van Wassenaer (broeder van Dirk, die Bertha van Teilingen huwde), die in 1226 beleend werd met Duvenvoorde en Polanen en dus de stamvader werd van deze twee geslachten, was ook gehuwd met eene dochter van den heer van Strijen; hij was de grootvader van Floris van Duvenvoorde op de geslachtstafel vermeld.

Zou de naam Belie, welke bij die geslachten later voorkwam, ook in eenige betrekking tot Badeloge kunnen staan? [1])

Gijsbrecht III [2]) van Aemstel, die mede samenspande tegen Floris V, was een zoon van Gijsbrecht II, broeder dus van Arend van Ysselstein, van Otto en Willem van Aemstel. Hij is de hoofdpersoon in het treurspel van Vondel, doch de naam Badeloch, door den dichter aan zijne echtgenoote gegeven, wordt nergens vermeld en is door Vondel waarschijnlijk uitgedacht, omdat hij dien naam in het geslacht van Aemstel aantrof. Wat tevens bewijst, dat Vondel dien naam dus waarschijnlijk ook volstrekt niet onwelluidend vond.

De belangstelling in de twee eerstgenoemde vrouwen, Badeloge Bothen en Badeloge van Aemstel, zal zeker toenemen, als ik ze verbind met de voornaamste vrouwe uit Nederland, ik bedoel H. M. onze geëerbiedigde koningin Emma, die in het 26e of 27e gelid van die vrouwen afstamt, op de volgende wijze:

---

[1]) Als een voorbeeld van zonderlinge namen, die buiten kijf met eenig voorval waren verbonden, noem ik nog de vrouwenaam *Durf;* Smallegange, bl. 738, vermeldt in de 13e eeuw eene Durf van Baersdorp.

[2]) Volgens J. ter Gouw, *Gijsbrecht v. Amstel en de opkomst v. Amsterdam*, is hij Gijsbrecht IV geweest. *Red.*

Badeloge, Gisebrecht Bothen's dr × Egbert van Aemstel, vermeld tot 1156.

Gisebrecht I van Aemstel, vermeld 1176 en 1200 × N. N.

Engelbreeht van Aemstel, vermeld 1203 × N. N.

Gisebrecht II v. Amstel † 1228 × Bertrande Jansdr, erfdochter van Ysselstein.	*Badeloge* van Aemstel × Willem van Egmond † 1234.
Arend van Amstel van Ysselstein † 1296 × N. N. van Heukelom,	Gerard v. Egmond † 1242 × Mabelia N.
Gijsbrecht van Ysselstein † vóór 1344 × Maria v. Avennes Guido's dr.	Willem van Egmond † 1304 × Ada van Milanen Visconti.
Arend v. Ysselstein × Maria N.	Gerrit v. Egmond ×Elisabeth v.Strijen. / Maria v.Egmond× Frank v.Borselen.
Guyotte van Ysselstein, in 1360 genoemd vrouwe van Ysselstein	Wout. v. Egmond † 1321 × Beatrix v. Doertoge † 1351. / Wolphert v. Borselen × Sybilla N.
× Jan van Egmond † 1369.	Frank v.Borselen× Eleonora v.Zuylen.
Barta van Egmond × Gerard v. Culemborg, † 1394.	Floris v. Borselen v. Zuylen, verm. 1420; × Oda van Bergen, 1418 vrouwe van Bergen op Zoom.
Jan van Culemborg † 1452, × 2°. Aleid van Gutterswijk.	Eleonora v. Borselen † 1485, × Jan v. Buuren, heer v. Ewijk.

Gerrit van Culemborg † 1480, × 1441 Elisabeth v. Buuren † 1451.

Jasper van Culemborg † 1524 × 1469 Johanna v. Bourgondie, heer Anthonie dr.

Anna van Culemborg × Jan van Pallant † 1527.

Erard van Pallant † 1540 × Margaretha van Lalaing † 1593.

Floris van Pallant † 1598 × 1564 1°. Elisabeth v. Manderscheidt.

Elisabeth van Pallant † 1584 × 1°. Jacob markgraaf van Baden † 1590.

Anna v. Baden Durlach † 1648 × Wolrath IV van Waldeck-Pyrmont † 1640.

Philips Theodoor van Waldeck † 1645×1629 Magdalena v. Nassau-Siegen † 1647.
graaf van Culemborg,

Amelia Catharina v. Waldeck † 1697 × 1665 George Lodewijk von Erbach † 1693.

Sofia van Erbach † 1727 × 1704 Ernst Frederik von Hilburghausen † 1724,
laatste graaf v. Culemborg.

Ernst Frederik von Hilburghausen † 1745 × Caroline von Erbach † 1753.

Ernst Fred.v.Saxen-Hilburghausen † 1780×3°.Ernestine v. Saxen-Weimar † 1786.

Fred. v. Saxen-Hilb.-hausen † 1834×Charlotte v.Mecklenburg-Strelitz † 1818.

Charlotte von Saxen-Hilb.-Altenburg † 1847 × Paul v. Wurtemberg † 1852.

Pauline v.Wurtemb.†1856,tweede gem.v.George Wilhelm v.Nassau-Weilb.†1839[1]).

Helena van Nassau-Weilburg,geb.1831×George Victor vorst v.Waldeck-Pyrmont.

Emma prinses van Waldeck-Pyrmont, geb. 1858; sedert 1879 2e gemalin van Koning Willem III der Nederlanden.

[1]) Vgl. *Nav.* XXI, 105, 6. *Red.*

Deze afstamming zou nog op andere wijze aangetoond kunnen worden [1]), gelijk trouwens, — hoe zonderling het klinken moge, — *alle* thans regeerende vorsten in Europa afstammen van genoemde Badeloge Gisebrecht Bothens dochter en van Badeloge van Aemstel.

JOH. HENDR. VN.

[H. M. prinses Emma behoort door hare moeder tot den Walramschen tak van het Nassausche vorstenhuis, terwijl ons Koningshuis uit de Ottosche linie is gesproten. In 1252 overleed graaf Hendrik de Rijke van Nassau; zijne landen werden verdeeld onder zijne beide zoons, Walram, die Idstein, Wiesbaden en Weilburg, Otto, die Dillenburg, Beilstein en Siegen erlangde. In 1816 verviel geheel Nassau door erfopvolging weder aan den stam Nassau-Weilburg, den eenig overgebleven tak der Walramsche linie, en wel aan George Wilhelm, Emma's grootvader van moederszijde. Van den Ottoschen tak is alleen meer overig de linie Nassau-Dietz, waaruit onze koning sproot. Op den Schellenberg, nabij de stad Pyrmont, liggen de overblijfsels van Schell-Pyrmont, het voormalig residentieslot der oude graven van Pyrmont, wier mannelijke stam in 1494 uitstierf.]

Everts (XXXI, 252*O*, 339). Voor de gewenschte inlichting verwijst Mr. Everts, griffier bij het kantongerecht te Wageningen, naar Jhr. J. (N.) Everts, gepensionneerd majoor te 's Hage (Huygensplein), die in het bezit is van genealogische gegevens omtrent zijne familie.

VAN G.

Everts. Misschien komt in aanmerking Johan Evertssoen, in 1448 provisor van het »Oude Convent" bij de Nicolaaskerk te Kampen. — Thoenys Janss. Scholte gaf 19 Nov. 1569 den raad der stad Kampen te kennen, dat in 't vorige jaar door verzuim van zal. Gheert Evertsz. een wade en kolk gescheurd was, bij de brug op den Enck, wat hem groote schade had berokkend, weshalve hij verzocht van het herstel daarvan verschoond te blijven. — Aleid Evertsdr, gade van Laurens van Stellingwerff, in

[1]) Ernst Frederik von Saxen-Hilburghausen, bijv., die Sofia von Erbach huwde, stamde ook reeds van genoemde vrouwen af.

1580 te Kampen of Zwolle. Aldus in het Kamper Archief; zie »Registers en Bescheiden" daarop, V (1881), bl. 149, 283, 97. — Een Willem Evertz tot Bullickeshorst trad 11 Nov. 1386 op als winkoopman bij overdracht van vast goed aan het Heilige-Geesten-gasthuis te Deventer. Zie den Catalogus der Archieven van dat gasthuis (1878, n°. 81), waar deze geslachtsnaam dikwerf voorkomt. De straks door v. G. genoemde jhr. J. Everts had tot vader den sedert lang overleden generaal-majoor Jhr. J. N. Everts, den broeder van den *Nav.* XXXI, 252*O*, vermelden Dr. Franciscus Willem, wiens zonen zijn Mr. Everts te Wageningen en Dr. Hendrik Willem E. († 16 Jan. 1868, *niet* 1881). Stephaan E., wiens zoon is Anton E., was ook een broeder van Franciscus Willem. *Nav.* XXVI, 341, staat vermeld Philip Pelgrim Everts (geb. 1784), burgemeester te Twello, als zwager van Jan Weijer Overmeer Fischer (zoon v. Johan Frederik bij Sara Louise Charlotta v. Overmeer), burgemeester te Harderwijk, † aldaar 28 Febr. 1814, oud 48 jaar. Komen hier ook in aanmerking Herman Evertsz, glasmaker te Arnhem in 1612 (*Nav.* XXII, 25); Clara Everts, ged. te Amsterdam 25 Mei 1736, geh. ald. Mei 1753 met Jan Nieuwenhuijzen (*Nav.* XXVIII, 155) en Evert Everts te Amst., 24 Jan. 1796 te Dordr. geh. m. Cornelia Leijendekker, geb. 1764 (ibid. XXI, 540)? Zie ook *Nav.* XXXI, 592. Te Beuningen ondertr. 3 Nov. 1881 Johan Henri Everts (Zaltbommel) Anna Catharina Gerardina v. Elsbroek. — Blijkens den lakafdruk van een cachet is het wapen In blauw twee schuingekruiste gevederde pijlen, beladen met een (gouden of zilveren?) keper, tusschen wiens beenen de pijlen zich kruisen. Het schild, driehoekig, — dus van de oudste soort, — is gedekt door een aanzienden helm met vier traliën, die tot helmteeken heeft een niet-gevederden pijl van het schild, rechtstandig, tusschen eene vlucht (van blauw?). De lambrequins bestaan uit gebladerde rozen. Of is dit eene fantastische voorstelling van den graveur? J. A.

v. de Poll (XXIX, 224; XXX, 493). Het door mij vroeger hieromtrent medegedeelde vereischt eenige verbetering en opheldering.

De afstamming v. Gerhard v. d. Poll is niet met volkomen zekerheid te bepalen; verschillende grafzerken geven aanleiding

tot verschil in de opstelling zijner kwartieren; zijne vrouw Barbara Pieck († 19 Nov. 1651) werd begr. te Dreumel met zestien kwartieren, acht van haren man en acht van haar. De eerste acht zijn Poll, Pieck, Beest v. Renoij, Herwijnen, Spaen, de Judde (Jode of Joede), Ewyck, Vianen. Ik vermeldde ze *Nav.* XXX, 493, doch de volgorde was foutief.

In de kerk te Valburg daarentegen vindt men de kwartieren zijns vaders Aert als volgt: Poll, Spaen, Pieck, Beinheim, Beest v. Renoij, Wijhe, Herwijnen, Poll. Ook v. Spaen volgt deze opstelling, en is waarschijnlijk juister.

De kwartieren zijner moeder Anna Pieck v. Sleburg, zijn hoogstwaarschijnlijk Pieck, de Judde, Kipshoven, Vijgh, v. d. Graef, Stralen, Dorman (of Donck?), Merwick.

Uit het bovenstaande volgt nu voor Gerhard v. de Poll de volgende kwartierstaat:

v. d. Poll tr. Spaen (wapen, de molenijzers) — Beest v. Renoij tr. v. Ewijck.

Cornelis v. d. P. tr. Beest. v. R.

Aert v. d. P. tr.
Anna Pieck v. Sleburg.

Of wel:

v. d. Poll. tr. Beest v. Renoij. — Pieck tr. Herwijnen. — Spaen (molenijzers) tr. v. Wijhe. — v. Beinhem tr. v. d. Poll.

v. d. Poll. tr. Pieck. — Spaen tr. v. Beinheim.

Cornelis v. d. P. tr. Spaen.

Aert v. d. P. tr. Anna Pieck v. Sleburg.

Gerhard v. d. P., hr. tot Yzendoorn en Dreumel, tr. Barbara Pieck, dr v. Herman en Adriana v. Balveren. Zij, beleend met Yzendoorn, † 19 Nov. 1651.

Willem Pieck, zn v. Arndt, vermeld 1403, Willemzn. tr. . . . van de Graef. — Sibert v. Kipshoven tr. Adelheid v. Dorman (of Donck?) wed v. Buren. — de Judde (Jode of Joede) tr. v. Stralen. — Claes Vijgh tr. Margriet v. Merwick.

Arent (of Willem ?) P. v. Sleburg tr. Agnes v. K. — Johan de J. vermeld 1514. tr. Frederica V.

Arent P. v. Sleburg, dood 1557, tr. Uda de J.

Auna P. v. Sleburg tr. Aert van de Poll.

H. M. WERNER.

[Vgl. vooral *Herald. Bibl.* 1879, bl. 12, 32, 309, 25, 6; — 1880, bl. 57, 61; daar zal men aanmerkelijk verschil bespeuren.]

Verhoeven of Voorhoeve. Een antwoord op XXX, 583 kan men niet geven, want ook bij ons is dit verschil niet onbekend, en deed reeds in 1856 een onderzoek bij den burgerlijken stand te Dordrecht instellen, dat geen besliste resultaten leverde. Uit D. vernamen wij, dat aldaar Jacobus *Verhoeven*, weduwnaar,geb. te Rotterdam, 29 April 1703 huwde Rebecca Jonas van Toon. Uit dit huwelijk zijn geboren:

17 Febr. 1704 Jonas, vader Jacobus Verhoeve, moeder Rebecca van Tong.

28 Nov. 1705 Jacobus, vader Jacobus Verhoeven, moeder Rebecca van Son.

8 Jan. 1708 Marijka, vader Jacobus Verhoeven, moeder Rebecca van Tong.

14 Mei 1710, Rebecca, vader Jacobus Verhoeven, moeder Rebecca van Toor.

Alzoo telkens verschil in den naam der moeder.

Voorts is bij ons aangeteekend dat:

Jacob V*oorhoeve*, geb. 24 Nov. 1705, † 24 Dec. 1784, jongman van Dordrecht, is gehuwd 30 Juli 1735 met Antonia Hovendaal, geb. 21 Mei 1705, † 6 Jan. 1783.

Kinderen:

1. Rebecca, geb. 1 Aug. 1736, ongeh. overl. 13 April 1769, begr. Rott. (?) Gr. kerk Zpand, no. 332.
2. Abraham, geb. 8 Juli 1738.
3. Willem, geb. 22 Jan. 1740, overl. 3 Aug. 1741.
4. Wijna, geb. 3 Sept. 1741.
5. Jacob, geb. 20 Juli 1743.
6. Elisabeth, geb. 9 April 1746, overl. 29 Dec. 1751.
7. Geertruyda Hendrina, geb. 18 Febr. 1748, overl. 1 Jan. 1752.

Abraham V. tr. 18 Jan. 1766 Anthonia Elisabeth van Lelyvelt, j. d. uit Leiden, bij wie:

Anthonia, geb. 17 Juli 1768, † 22 Aug. 1797.

Willem Paulus, geb. 23 Aug. 1774, † Maart 1797.

Dat deze laatste wethouder van Amsterdam is geweest, is ons onbekend en ook met het oog op den leeftijd waarop hij stierf niet waarschijnlijk. Wel vind ik dat zijn vader 5 April 1797 een eigen graf kocht te Amsterdam N. Z. kapel, no. 397, waarvoor in 1824 nog verhooging is betaald.

Jacob V. tr. 7 Nov. 1784 Johanna Maria van Reijn, geb. 31 Jan. 1761, Hermanusdr bij Cornelia Meijer. Van hunne kinderen zijn de oudste twee:

Jacob Anthony, geb. 30 Oct. 1785,

Hermanus Cornelis, geb. 21 Febr. 1787,

de stamvaders der tegenwoordige familie Voorhoeve.

Wijna V. huwde 10 Febr. 1764 Leendert Hofhout, geb. 3 Maart 1741.

Van een Jacs. Verhoeven, die in 1745 schepen te St. Anna ter Muyden was, is ons niets bekend.

Mocht V. O. nog in enkele verdere bijzonderheden belang stellen, dan ben ik gaarne bereid die te geven. De vraag, hoe de naam Verhoeven in Voorhoeve is overgegaan, vermag ik niet te beantwoorden, en zeer houd ik mij aanbevolen voor alle mededeelingen welke daaromtrent eenig licht kunnen verschaffen.

H. P. A. VOORHOEVE.

Wapen van Puteanus (XXXI, 110). Nach Hellin (Gesch. van St. Bavo in Gent, p. 232) führte Justus Caecilius Puteanus, Apostol. Protonotarius etc., Sohn des Erijcius P., »d'or à 3 fleurs de mesp'les de sable". Ich glaube indess, dass der Sparren noch in dieses Wappen gehört, wie früher von mir mitgetheilt. Wenigstens las ich kürzlich so in einer alten Geneal. Put.; irre ich nicht wurden die Blumen Quintefeuilles genannt. DE RAADT.

Petschaft, pitsier (XXVIII, 36, 191). De aanstelling van Mr. Adriaan Lodewijk Pelerin tot stadhouder der leenen van Valkenburg (bij Maastricht) dd. 16 Sept. 1775, is geteekend door J. W. van Welderen, die zegt »bekrachtigd met mijn aangebore Pitschaf", en zijn wapen in rood lak staat er naast. Het origineel berust bij de familie Pelerin. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Petschaft, pitsier. In de Nieuwe Nederlandsche Jaerboeken, Maij 1769, bl. 761, vindt men 't volgende: »Aldus gekeurt, gestatueert en geordonneert bij de hoog edele welgebore vrouwe baronnesse van Boetzelaer, douarière van Wassenaer, vrouwe van Maassluijs, met en benevens de verdere personen in 't hoofd deezes gemeld,

waarvan de approbatie aan haer Ed. Groot Mog. zal werden versogt. Gedaan, geteekent, en met ons aangeboren adelijk pitchier bekragtigt in 's Hage den 19 November, en bij schout, burgemeesteren en scheepenen, composeerende de wet van Maassluijs collegialiter vergadert den 20 November 1767", enz.

BACKER VAN LEUVEN. ¹)

VRAGEN.

Von Apell. Ein Träger dieses namens, aus Brabantischem geslecht, welches während der Niederländischen Kriegstroubeln nach Hessen gekommen ist, abstammend, stand 50 Jahre lang in Hessen, Kassel'schen und gräflich Hanauschen Diensten u. war Kammerrath. Nachkommen blühen noch in Deutschland. Das Wappen ist: von Gold und Blau quadrirt, in der mitte von einem 8strahligen Sterne mit gewechselten Farben beladen. Man richtet an die geëhrten Leser des *Navorscher* die Bitte, über diese brabantische Familie möglichst ausführliche Nachrichten ertheilen zu wollen. A.

Bake. Wie waren de ouders van Caroline Bake, moeder of grootmoeder van Mr. G. Everts P.Pzn., advocaat te Arnhem, wiens broeder zich H. Bake Everts schreef? Op de stamlijst der familie »van den Wall Bake" komt zij niet voor.

H. A. VAN DEN WALL BAKE.

Bernagie (XXXI, 407). **Wie** waren de ouders van Engelina v. B., geh. m. Jacob Braber, — van Angelina v. B., geh. m. den Luth. predikant Henricus Fisscher, en van Elisabeth v. B., geh. met Willem Schoorn? Wanneer zijn deze personen gedoopt, getrouwd en overleden? K. V. S.

---

¹) Deze onze medewerker, Jan Elias George B. v. L., die zoo menige gewaardeerde bijdrage aan dit maandschrift schonk, overleed, helaas, op 36 jarigen leeftijd 20 Oct. 1881 te Renkum. Zijne weemoedsvolle ontboezeming van *Nav.* XXXI, 408, noot, is dus eene profetie geweest. Hij behoorde tot een patricisch Amsterdamsch geslacht. Zie zijne genealogie, uitvoerig en zaakrijk door hemzelven beschreven in *Herald. Bibl.*, 1874, bl. 97—191. Vgl. ook. *Nav.* XXVII, 39 (Breckelkamp).

Van Eeghen. Naar aanleiding eener huwlijksbekendmaking in de *Haarl. Ct.* van 15 Aug. 1881, no. 189, wordt de vraag gedaan: Behoort de familie van Eeghen tot den adelstand, en sedert wanneer? Wat is er van vroegere leden dezer familie bekend?

Fons. Eenige jaren geleden zag ik in de Leeuw. Courant melding gemaakt van een zekeren Wijtze Fons, thoe Hesens, die, zooals ik meen, in de vorige eeuw te Franeker leefde, en bij een bezoek door een der Friesche stadhouders aldaar afgelegd, zich aan dezen bekend maakte als Wijtze Fons, thoe Hesens, edelman van Friesland, balleman van Franeker. Wie weet iets naders aangaande dit geslacht Fons? Wat was zijn wapen? (Wat hierover staat in 't Stamboek van den Frieschen Adel is bekend). TH. D.

[Is »balleman" zooveel als baljuw?]

Kwartieren van C. M. L. v. Hoeclum (XXX, 481, 2). Wie geeft mij daaromtrent naricht? JOH. THEOD. DE RAADT.

Mom (XXXI, 417). Ich bitte Herrn Werner, mir die Urkunde, woraus hervorgeht, dass Peter Mom, der 1568 wegen Ketzerei hingerichtet, und der Gatte von Heijl de Raedt identisch sind, gütigst mittheilen zu wollen. Das Letzterer einen Bruder hatte, war mir unbekannt; ebensowenig weiss ich, ob Heijl de R. u. Peter M. Descendenten hinterliessen, und ob Adriana M. auch zur fraglichen Fam. gehört. In Kurzem wird wohl der III Band des Fahne'schen Urkundenbuchs über Mom erscheinen, welcher auch den Ehecontract von Peter M. u. Heil de R. bringen und hoffentlich noch mancherlei Aufschlusz geben wird. DE RAADT.

Nittersum. *Nav.* XXX, 425 (noot) komt onder de kwartieren van Maurits Clant van Hankema († 22 Apr. 1734) Nittersum voor. Is dit werkelijk de geslachtsnaam, of heeft men hier aan v. Ittersum te denken?

Van Riemsdijk (XXX, 570). Behoort hiertoe Hendrik van Riemsdijck, wiens dochter Maria v. R. Mei 1710 huwde te . . . . . . Pieter van Oort? Welk wapen voert dit geslacht? V. O.

Van Ripperda. Wie waren de ouders van Jr. George Mauritszoon van Ripperda, hopman en hofmeester van Graaf Ernst Casimir van Nassau 1621—1622, en gehuwd met Jkvr. Anna Catharina van Dekema?

[Wie volgt eens den wenk van M°., vervat in *Nav.* XXX, 425?]

Telders. Wordt gevraagd wapen en genealogie van dit geslacht, waartoe behooren: Dirk Telders, geb. te Kerkhoven, geh. 171? met Adriana van Oort, bij wie Anthoni T., Adriaan T., Maria T. en Alida T. geh. 175? met Henricus Tonnius. v. o.

Vermasen (XXXI, 418). Margaretha Vermasen tr. 1°. Pieter van Sonsbeek, 2°. te Tiel? 1747 Goossen van Oort. Kan dit in de Betuwe gevestigd geslacht ook van der Masen genaamd geweest zijn? Michiel v. der Masen had bij ....?: 1°. Alida v. d. M. (een enkele maal Vermasen genaamd), geh. 1704 met Hendrik v. Oort. 2°. Willemina v. d. M., geh. met Dirk Bosch. 3°. Bertha v. d. M., geh. met Jacob Hanegreef. v. o.

[Zie over *van* en *ver* als voorvoegsels van familienamen, iets in *Herald. Bibl.*, 1881, bl. 5, noot 2].

Wapen v. Bouchout. Meine Behaupting (*Nav.* XXXI, 247), dass die *Nav.* XXX, 322 erwähnten Personen der Antwerpener Familie van Bouchout nicht wohl «in Silber das rothe Kreuz" geführt haben könnten, dürfte etwas zu schroff gewesen sein. Nach Hellins Geschichte von St. Bavo in Gent liegt nämlich in dieser Kirche der Grabstein von »Jo^e. Joanne van Bouchaute, f^a. Jo^r. Gillis, in haer leven geselnede was van Jo^r. Joos van Bracle, de welcke overleet den 25 Mey 1572". Auf dem Steine ist folg. Wappen: «parti de Bracle (in Roth vier silb. Sparren) et de Bouchaute, qui sont d'argent, à la croix de gueules". Nach einer Stammtafel der Familie de Raet führte Marie Françoise Josèphe Pauline v. Bouchout (Tr. von Joh. Emmanuel Jos. v. B. u. Anna Paulina v. Cantfort) geb. 25 Mai 1745 † 17 Jan^r. 1809, Frau v. Arn. Jean

Bapt. Ange de Raet v. der Voort, Baron du St. Empire (geb. Juni 1746, † 7 März 1807), ebenfalls in Silb. ein rothes Kreuz. Sollten diese v. B.'s ein Zweig der alten Dynasten sein?

DE RAADT.

Wapen van Ferens (XXIX, 483). Kann das Wappen v. Sophia Ferens, verm. m. v. d. Boetselaar, das folgende sein: d'arg. au pin terrassé de sin., avec deux renards de gu., naissants et affrontés, se tenant au tronc de l'arbre? Dasselbe wurde geführt von Nicolas Fierens, curé de la citadelle de Gand, 1587 Canonicus v. St. Bavo in Gent (Hellin, Gesch. von St. Bavo, p. 395).

DE RAADT.

Wapen van Goraysky. Zou men mij ook kunnen opgeven het geslachtwapen van Johannes Demetrius Goraysky baron de Goray, »op Fritsinge thoe Barwert, Feerwerd, Esinge, en in Humsterland", zooals hij in »van Halmael en de Haan Hettema, Stamboek van den Frieschen Adel" wordt aangeduid? Zie aldaar Genealogie Doys, Aant. 95). Volgens eene aanteekening in mijn bezit is hij één dag koning van Polen geweest, en zal dan zeker later naar de Nederlanden zijn getrokken, waar hij, volgens gezegde aanteekening, Everdina Alberda, erfvrouw thoe Nieuwland huwde. Hij had een dochter Maria Goraysky de Goray, getrouwd te Groningen 9 Oct. 1649 met Jr. Gerlich Doys. Op zijn portret in olieverf op Dekema-State te Jelsum aanwezig, staat zijn wapen wel geschilderd, maar is door den tijd bijna geheel uitgewischt. Wat omtrent Goray en Gorayski in 't Armorial Général staat is mij bekend.

Wapen Keppel. In de *Nav.* komen verschillende wapens van dit geslacht voor; kan ook iemand dat mededeelen, hetwelk gevoerd werd door mr. Anthonij Keppel, heer van Oostbroek en de Bilt, advocaat te Utrecht 1678; geh. met Maria van Keulen? V. O.

Wapens van Korffe en Uylenburgh. De ouders van Marie Uylenburgh, die 11 April 1666 te Amsterdam in de Noord erkerk gedoopt en 15 Dec. 1690 aldaar met Antonij van Gangelt getrouwd is, waren Pieter Hendrick Uijlenburgh en Geertje Korffe. Wie noemt mij de wapens van beide laatstgenoemde familiën?

MR. P. F. BESIER.

Wapen van Nierstrasz, Romp en Schrassert Bert. Wie noemt mij deze?

J. D. WAGNER.

Wapens. Welk is het wapen van Johan Michael *Reese* of voorouders? — Welk wapen voert *Tukker?* Cornelis T., geb. 2 Apr. 1762 te ?, † te Schipluiden 4 Dec. 1824, tr. Johanna Ham te S. Uit Vianen of omstreek moet deze familie herkomstig zijn. — Waarom ontving de familie *Van Wijk*, waartoe behoort Dirk v. Wijk of Wijck, burgemeester te Vlijmen, in het eerste vierde deel dezer eeuw dit wapen: gevierendeeld, 1 en 4 in goud, drie klimmende (?) leeuwen van nat. kleur (?) boven elkander; 2 en 3 nogmaals gevierendeeld, *a.* in zwart een ſ van zilver, *b.* in rood drie menschenooren van goud, *c.* in blauw een van zilver, *d.* in zwart een graaf (?) van zilver. Helm halfaanz. linksgewend; helmteeken uitkomende leeuw. Wie ontving het 't eerst?

WILLIAM CH. H. MACHEN.

MENGELINGEN.

Verbazende zeldzaamheid. Halma maakt in zijn »Tooneel der Vereenigde Nederlanden" op 't artikel »Abbekerk" melding van eene »verbaazende zeldtzaamheyt", t. w. het »zeer wonderlijk baaren van zekere Vrouwe, een- en ander- en meermaals, niet van kinderen, maar van andere dingen, volgens zeker berecht van 1654 tot 1659 door den Gerechts Secretaris, J. Landtman, met veele zeldzaame ongehoorde omstandigheden meer daar van uitgegeven". Halma verhaalt »diergelijke zaken" niet, maar zegt, dat Balthazar Bekker daarvan in zijn »Betoverde Wereldt" schrijft. Wie weet meer van deze historie? PONCIO.

GESCHIEDENIS.

Denkbeeldige uitvaart (XXXI. 536). Hield te Tiel de vrijmetselaarsloge »de Broederlijke Liefde" 5 Nov., te Maastricht de loge »la Persévérance" 17 Nov., te Zwolle de loge »Fides Mutua" 20 Nov. 1881 eene rouwloge ter gedachtenis van wijlen Prins Frederik der Nederlanden als Grootmeester-Nationaal; in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te 's Gravenhage had 2 Nov. vanwege de Nederlandsche Vrijmetselarij een groote rouwplechtigheid plaats, ter eere dierzelfde nagedachtenis. Ongeveer 1400 Broeders waren opgekomen. Prins Alexander was door ziekte verhinderd. Onderscheidene vertegenwoordigers van buitenlandsche Groot-Loges en Groot-Oostens waren tegenwoordig. De zaal was met zwart fluweel en zilver gedrapeerd. In het midden had men op een estrade van zeven treden een katafalk opgericht, versierd met bloemkransen en aan de vier hoeken de standaards met banieren der vier voornaamste loges. Op de baar lag, op een bruin fluweelen kussen, de koninklijke kroon, en aan het hoofdeinde hing eene zilveren Egyptische graflamp. Op korten afstand dezer katafalk stond het spreekgestoelte opgericht, waarop, bij ontstentenis van den heer Lenting [1]), de groot-redenaar A. J. Schouten een lijkrede hield, waarin hij den Prins vooral schetste als een sieraad der menschheid en der Vrijmetselarij. Muziek van een sterk bezet orkest, dat onder Nicolaï's leiding o. a. een door dezen gecomponeerden »Treurmarsch" en eene compositie van Dunkler, »Graftoonen" getiteld, ten gehoore bracht, luisterde de plechtigheid op. Namens de gansche over de oppervlakte des aardbodems verspreide Broederschap legde de gedeputeerde grootmeester-nationaal op het denkbeeldige graf een krans neder, als blijk van aller eerbied, dankbaarheid en hulde aan de nagedachtenis van

[1]) Mr. L. Ed. Lenting, lid der Tweede Kamer voor het distrikt Zutfen, overleed 20 Nov. '81 te 's Gravenhage, waar hij 23 Nov. op de burgerlijke begraafplaats is bijgezet onder een grooten toevloed van waardigheidsbekleeders, benevens eene deputatie van het Opperbestuur der Vrijmetselaren, die bij monde van den medebestuurder van het Groot-Oosten der Nederlanden, Noordziek, een warme hulde aan den ontslapen meester bracht.

den diepbetreurden grootmeester. Door verschillende vertegenwoordigers van buitenlandsche Groot-Oostens enz. werd de Prins nog herdacht, niet het minst treffend door de regenten der Sophiastichting als weldoener der weduwen en steun der weezen.

Het Metalen Kruis (XXXI, 534,5). Wegens het overlijden van Prins Frederik der Nederlanden, die zooveel bijdroeg tot het welgelukken van den Tiendaagschen Veldtocht (2—12 Aug. 1831), kon het vijftigjarig jubilé der instelling van het Metalen Kruis niet plaats hebben op den dag zelven (12 September), waarop koning Willem I in 1831 het besluit teekende: »de (bij Hasselt op de Belgen) veroverde kanonnen zullen worden versmolten tot een eereteeken, dat prijken zal op de borst van ieder, die voor de onafhankelijkheid en de eer des vaderlands de wapenen opvatte". De gelederen der oudkrijgers, van welke de overgeblevenen bijna allen den zeventigjarigen leeftijd overschreedden, zijn sedert de eerste feestviering i. d. 27 Aug. 1856, toen het monument *de Eendracht* op den Dam te Amsterdam ter herinnering aan den volksgeest van 1830 en '31 werd ingewijd [1]), aanmerkelijk gedund. Ook de toenmalige feestredenaar, Mr. E. W. van Dam van Isselt, die als groot-majoor zijner Groene Jagers en ook als volksvertegenwoordiger zulk een werkzaam aandeel aan de beweging nam, — is niet meer [2]). Toch verschenen den 24sten October 521 voormalige wapenbroeders in de hoofdstad, waar de Amsterdamsche predikant J. C. van Marken zijne oude kameraden in de Koningszaal van Artis als feestredenaar begroette. Aldaar zaten vervolgens 450 leden der Vereeniging het Metalen Kruis met het hoofdbestuur aan den feestdisch. Onder de oudstrijders uit Hoorn bevonden zich twee kruisridders, die den slag van Waterloo hadden bijgewoond, de gepens. hoofdonderwijzer Kriebel, oud bijna

[1]) Zie het Gedenkboek dier feestviering door S. J. van den Bergh en W. J. Hofdijk. Vgl. ook het door Mr. C. H. B. Boot, destijds burgemeester van Amsterdam, thans staatsraad, in 1874 geschreven levensbericht van Mr. J. H. Burlage, den ontwerper en voor een groot deel volvoerder van het plan om door de oprichting van dit gedenkteeken de gerechtigden tot het Metalen Kruis in een nauwen broederband te vereenigen.

[2]) Zijne weduwe, geb. v. Barneveld (v. Meteren), ✝ 2 Dec. 1881, oud 85 jaren, op den huize Ravestein te Geldermalsum.

90 jaren, tevens ridder der Milit. Willemsorde, en de administrateur bij de garnizoens-bakkerij Pluylaer. Hen, benevens een twintigtal andere kruisridders uit Hoorn wachtte bij hunne terugkomst uit Amsterdam een luisterrijke ontvangst op initiatief en onder leiding van den luit. adj. Wenneger. Ook Truitje Uitermark uit Utrecht, de eenig overgeblevene der twaalf marketensters, was ondanks hare 86 jaren nog vol geestdrift aanwezig. Afwezig was echter Dr. P. E. Faure, Afrikaner van geboorte, 1830—'31 student in de godgeleerdheid hier te lande, gedecoreerd met het Metalen Kruis, dat hij als predikant van den Wijnberg bij Kaapstad, bijna altoos op zijn kleed draagt. In de zalen der Universiteits-bibliotheek werden ter gelegenheid tentoongesteld de portefeuilles met portretten, platen en spotprenten, benevens kaarten, teekeningen, handschriften, enz., o. a. ook vele merkwaardige documenten betreffende den heldendood van Van Speyk [1]). Deze verzameling behoort bij de boekwerken, vlugschriften, gedichten, rapporten, enz., allen betrekkelijk den Belgischen opstand, den Tiendaagschen Veldtocht en verdere gebeurtenissen van 1830—'35 [2]). 't Vormt al te gader een geschenk, door de weduwe Blikman Kikkert indertijd aan de Amsterdamsche stadsbibliotheek gedaan.

Krachtens uitnoodiging der heeren Copes van Hasselt (oud-kolonel der cav., voorzitter), Boelen, Daniels en Römer te Haarlem, vereenigde zich te dezer stede den 29sten October, den dag, waarop 51 jaren geleden de Haarlemsche schutterij naar de grenzen toog, een dertigtal oudstrijders in den Stads-Doelen in de Ripperdazaal, alwaar 6 Dec. 1572 de heldhaftige Ripperda de burgerij opriep ter verdediging der stad tegen het leger van Alva's zoon, Don Frederik. In die historische zaal aanschouwde men het door den eigenaar voor

[1]) Vgl. *Nav.* XXI, 115. Een herinneringsfeest op den 25sten verjaardag van dien heldendood is door vele zeeofficieren 5 Febr. 1856 in de hoofdstad gevierd. Bij welke gelegenheid Mr. J. H. Burlage aan de nagedachtenis van dien held eenige dichtregelen wijdde, welke onze koning in *roode* en *zwarte* letteren (de kleur van de kleedij der Amsterdamsche burgerweezen) op een wit marmeren plaat gebeiteld liet stellen onder het gedenkteeken, dat op de jongensbinnenplaats van het burgerweeshuis ter eere van Van Speyk reeds vroeger was opgericht.

[2]) Tevens nam men in oogenschouw een gedeelte van den Historischen Atlas van A. J. Nijland te Utrecht, inzonderheid betrekkelijk op de dagen van 1830—'31.

dien avond welwillend afgestaan, door Pieneman geschilderd portret des Prinsen van Oranje als veldmaarschalk, benevens eene menigte portretten, platen en schilderijen betrekkelijk op personen en gebeurtenissen uit de jaren 1830—'31, alles geflankeerd met vlaggen en vaandels van ouderen en nieuweren tijd. De oudvrijwilliger der Zuid-Hollandsche schutterij, Duisenberg, die de versregels onder de portretten vervaardigd en geschreven had, droeg een gedicht voor, deels vroolijk en ernstig, waarin hij in alphabetische orde de voornaamste personen en gebeurtenissen dier dagen herdacht.

Te Utrecht bood de burgerij 3 November zijnen oudstrijders een feest aan.

Beeckman (XXVII, 533, enz.). In Geld. Volksalm. 1848, bl. 70 staat van dezen naam vermeld een burgerkapitein te Nijmegen tijdens den aanslag der Franschen onder den maarschalk Boufflers 11 Juni 1702 op die stad in den aanvang van den Spaanschen successie-oorlog. — Den 5 Aug. '81 was het juist 50 jaar geleden, dat de Leidsche student Beeckman in den strijd tegen de Belgen sneuvelde. Aan zijn gedenksteen in de St. Pieterskerk te Leiden werd het Metalen Kruis gehecht, hetwelk voor hem bestemd zou zijn geweest. — Alida Johanna Beeckman tr. 11 Aug. '81 te Hontenisse Jacobus Matthias Conradi, pred. aldaar.

Brandolyklooster te Utrecht (XXXI, 315). Van de goederen van dit bagijnenconvent, — ook wel het klooster der 11000 maagden of St. Ursula-klooster geheeten, gesticht door Abraham Dole, 9 Oct. 1412 gecontinueerd door bisschop Frederik van Blankenheim (Matthaeus, Fundationes, p. 290, sqq.), — aanvaardde omstreeks 1585 de stad Utrecht het beheer, zoowel als van de bezittingen der andere negen bagijnenconventen, t.w. 1o. het Agnietenklooster, thans het huis waar de Fundatie der vrijvrouwe van Renswoude is gevestigd, 2o. het Nicolaasconvent, thans het huis van burgerlijke en militaire verzekering, 3o. het Magdalenaconvent, aan de oostzijde van de Nieuwe gracht, 4o. het klooster van Arkel of het Gein, omstreeks de plaats waar thans de Hortus der Academie is gelegen, 5o. het Brigittenklooster, ook wel genoemd Jonkvrouwen-van-den-Wijngaard, omstreeks de Brigittenstraat, 6o. het Caecilia-

klooster, thans 's Rijks Munt, 7°. het Bagijnenhof, waarnaar een plein nog dien naam draagt, 8°. Jeruzalem, 9°. Bethlehem. N°. 8 en 9 waren gelegen tusschen den straatweg naar Amsterdam en de Vecht. Omtrent n°. 8 dient nog gezegd, dat het in de 16e eeuw werd overgebracht naar een gebouw aan de Kromme Nieuwe gracht, waarnaar de Jeruzalemsteeg, daar gelegen, genoemd is. In 1613 stelde de stad Utrecht over die conventen vier rentmeesters aan, die in vervolg van tijd door één zijn vervangen, totdat bij vroedschapsresolutie van 28 Maart 1707 de goederen dier conventen met de stadsgoederen vereenigd zijn. In 1636 werd het Abraham-Dole-kerkje tot Theatrum Anatomicum, in 1656 tot stads schermzaal aangewend. In 1743 stond men het aan de Evangelisch-Luthersche gemeente af, die er nog hare godsdienstoefeningen houdt. W. A. VAN DEN WALL BAKE.

[J. G. Br. te L. deelt mede, dat nabij het station Zeist-Driebergen eene bouwhoeve »Brandolie" ligt. — *Nav.* XXI, 238, herinnert, dat het Braem-Dolens-klooster eerder Dromenburg heette. Dit beduidt dan zeker, dat dit voormalig kasteel te Utrecht van bestemming veranderde, toen het bij het klooster getrokken werd. Of behoorde het onder dezen naam aan Abraham Dole, den stichter van het klooster? Men ziet *Nav.* XXIX, 522, op het einde der 14e eeuw eene Droem vermeld als schoonmoeder van een lid der Utrechtsche familie Ruysch. Erfde dan wellicht Abr. Dole *Dromen*burg van *Droem*, en maakte hij er een convent van?]

Predikanten te Nunspeet.

1592. Johannes Wilhelmi. »Deze pastoor met de religie spottend is niet wederom in de classe verschenen".

1593—1617. Tielmannus Mylius, st. 1617.

1618—1624. Henricus Conradi; vertrekt naar Elburg.

1624—1644. Philippus Verstege (ook Verstegen en Versteghen), st. 1644, tr. te Harderwijk 22 Juli 1627 Wijntjen Brands, geb. ald., en wint

1 Sijbilla, ged. te Harderwijk 4 Mei 1628, en ald. getr. 25 Aug. 1652 met Joannes de Charevel, predikant ibidem.

2 Gerardus, ged. te Nunspeet 4 Sept. 1631.

3 Sara, ged. te Nunspeet 19 Mei 1633.
4 Phoebe, ged. » » 7 Dec. 1634, tr. te Harderwijk 12 Apr. 1663 Dr. Albertus Wentholt, van Deventer.

Eene weduwe van Samuel Verstegen (broeder van Philippus?), predikant te Warnsveld, teekende hier aan 4 Febr. 1638 (attest Zutfen) met Goswinus Brantius (broeder van Wijntjen?), eveneens predikant te Warnsveld [1].

1645–1661. Wilhelmus Wiermannus (van Dalfsen) st. 1661, tr. te Harderwijk 24 Jan. 1647 Jacquelijntje Velings (van Enkhuizen), en wint slechts Geertrud Jacquelijntje, ged. te Nunspeet 19 Dec. 1647, tr. te Harderwijk 29 Sept. 1667 Dr. Pelgrom Wakker (van Nijkerk).

Hermannus Velingius, een broeder van Jacquelijntje, predikant te Harderwijk, tr. ald. 21 Sept. 1645 Sara Widmaria, j. v. van Amsterdam. Dit zal wel Wierman moeten zijn, en zij een zuster van Wilhelmus wezen.

1662—1673. Isaacus Balk, vertrekt naar Monnikendam in 1673, tr. Suzanna Hattemius, en hieruit zijn te Nunspeet gedoopt:

1 Geertruid Jacquelijn, 14 Juni 1663.
2 Johanna, 1 Jan. 1665.
3 Johannes, 11 Mrt 1666.
4 Catherina, 1 Jan. 1668.
5 Albertus, 12 Febr. 1669.

De familie Hattemius was ook een predikantenfamilie, waarvan ik aanteekende:

Johan Hattemius, predikant te Barneveld, te Harderwijk aanget. 23 Jan. 1620 met Claesken Francken ald.

Albertus Johannes H., van Gietzen (?), wonende te Elburg, teekende te Harderwijk aan 21 Aug. 1633 met Janneke Carels ald.

Geertruid Joannis, zal. Johan Hattemij dr, van Slooten, ibid. aanget. (attest Barneveld) 27 Apr. 1634 met Godefridus Caroli, predikant te Barneveld.

[1] Vgl. *Nav.* XXIX, 116, noot, met *Herald Bibl.* 1881, bl. 131, noot. *Red.*

1674—1678. Regnerus ab Henneklaar (ik vond ook, van Henne-keler). Er stond bij »van zelfs in stilte weggegaan 1678".
1679—1718. Petrus Martinius, st. 1718.
1719—1739. F. Martinius, st. 1741.
1739—1744. Rudolphus Kelderman, st. 1744.
1745—1774. Antonius van der Vliert; legt zijn ambt neder.
1775—1788. Petrus Guldenarm; vertrekt naar Hattem.
1788—1790. Henricus Singrave; vertrekt naar Emmelenkamp.
1790—1806. Bernardus Ronner, st. 1806.
1806—1843. Johannes de Bonter, st. 1843.
1845—1846. Hèndrik van Griethuyzen, vertrekt naar Balk en wordt vervangen door Johannes Eikmans.

BACKER VAN LEUVEN.

Een afstammeling van Christophorus Columbus. Op het 25 Sept. '81 geopende Amerikanisten-congres te Madrid stelde de hertog van Veragua, een afstammeling van Columbus, onderscheidene familiepapieren ten toon. Deze hertog trok zeer de aandacht, en toen hij eenige oogenblikken bij een portret zijns grooten voorzaats staan bleef, wil men een treffende gelijkenis hebben opgemerkt.

George Alexander Martuschewitz (XXXI, 315). Deze generaal had althans ééne dochter, die in der tijd speelgenoot was der moeder van den generaal-majoor Weitzel. Zij is geboren kort na den slag bij Jemapes, en bekwam van haren vader de namen »Jemapes Dumouriez Egalité". Aangesproken met den naam Egalité, overleed zij, 15 of 20 jaren geleden, ongehuwd te 's Hage. Vele oude Hagenaars zullen zich de freule Martuschewitz nog herinneren: de oude dame toch, die lang niet zoo democratisch gezind was als haar vader, titelde zich aldus.

[Aan deze generaalsdochter herinnert ook Van G.]

Mercator. De vraag van *Nav.* XXXI, 217 laat zich, gelijk ik nu bespeur, uit *Nav.* XXVIII, 510 (noot), 12, voldoende beantwoorden. Ook hier staat wederom »Vaeck", en niet »Valck"; zoodat in het Archief van Dodt v. Flensburg een drukfout insloop; want Dr. A. M. Ledeboer geeft in zijne »Boekdrukkers", enz., onder

's Gravenhage, bl. 176, op: Cornelis Aartszoon Vaeck, die er reeds in 1599 werkzaam was. J. A.

De Rijp. Tot toelichting van *Nav.* XXXI, 392, diene, dat 6/7 Jan. 1654 de schoone, in 1638 gebouwde kerk, waarvan nog eene afbeelding overig is, geheel is afgebrand, welke ramp dus ook de geschilderde glazen deed te loor gaan. De thans voorhanden kerkglazen, waarop o. a. de wapens van Alkmaar, Amsterdam, Edam, Enkhuizen, Haarlem, Hoorn, Medemblik, Monnikendam, Purmerend, zijn in 1655 geschilderd. — Historisch verband tusschen deze plaats en het benoorden Alkmaar liggend gehucht (de) Rijp is niet bekend. Beide plaatsen, die bezuiden en benoorden Alkmaar, heeten oorspronkelijk »Rijp". De gebruikelijke schrijftrant *de* Rijp is een in den laatsten tijd ingeslopen abuis. Derhalve is de benaming in het woordenboek van J. v. Wijk Rzn. juist gesteld. Men treft ze nog aan in Rijp, gehucht in Friesland, Rijp, buizinge onder Bloemendaal in Noordholland, Rijp als verkorting van Dronrijp, Sandforderrijp, Zeerijp, enz. JB. BLAAUW AZN.

VRAGEN.

Kerkelijke actenboeken. Toen bij de classis van Tholen en Bergen-op-Zoom 31 Oct. 1684 het bericht was ontvangen, dat de Herv. gemeenten van de Kruisschans en Frederik-Hendriksfort in Staats-Brabant, door H.H. Mog. waren opgeheven, werden de Kerkeboeken dezer ontbondene gemeenten 3 Juli 1685 bij den kerkeraad der Herv. gemeente te Lillo in bewaring gegeven. Bij het overgeven der forten Lillo en Liefkenshoek in 1786 aan keizer Jozef van Oostenrijk, hielden de Herv. gemeenten op deze beide forten toen alsmede op te bestaan. Waar zouden nu al deze kerkeboeken berustende zijn? J. VAN DER BAAN.

Amsterdamsche kottervereeniging. Nu wijlen Jo. de Vries Jozn., de bekende numismaat, die weleer menig belangrijk artikel herwaarts zond, deed *Nav.* XXVI, 72, — gelijk hij er uitdrukkelijk bijvoegde, in het belang van de latere geschiedbeschrijving der hoofdstad, — de vraag: »in welk jaar is de Amsterdamsche kottervereeniging opgericht?" Deze vraag werd, voorzoover wij weten,

nog niet beantwoord, en worde ter overweging onzer Amsterdamsche archaeologen thans herhaald.

Vraag naar eenige predikanten. Florens Caspar de Vriese, geb. 13 Juni 1688, pred. te Hoogeveen, † 1763. Zijne zuster trouwt Gerhardus Rappardus, pred. te Brandligt. Eene andere zuster († te Rotterdam 26 Mei 1762) huwt Ds. Dionysius v. Helmond. Sibilla Anna de Vriese (ged. 9 Juni 1731, † 30 Sept. 1810) huwt Ds. Johannes Petrus Cappenberg. Wat weet men naders van dit viertal predikanten?

Joost (Jodocus) Sweerts. Weet iemand inlichting te geven omtrent geboorte, overlijden, afkomst en geslacht van Joost of Jodocus Sweerts, waarschijnlijk omstr 1490 of 1500 geboren, in de eerste helft der 16e eeuw burgemeester van Beringen, eene der kleine steden op de grenzen van het toenmalig bisdom Luik, nabij de Brabantsche stad en heerlijkheid Diest, en dus ook nabij de heerl. Zeelhem, beide weleer het eigendom van het huis van Oranje-Nassau? Joost Sweerts is in het bisdom Luik geboren en overleden, waarschijnlijk wel te Beringen; zijne vrouw heette Christine N. N. Een zijner zoons was Mr. Jan Sweerts, secretaris der hooge heerlijkheid Zevenbergen, 14 Sept. 1578 met achterlating van verscheidene kinderen, te Middelburg overleden, aldaar begraven in de St. Pieterskerk omtrent de zuiderdeur. Zijne vrouw Maria N. N. overleed 26 Juli 1593 ten huize haars zoons Leonard te 's-Hage, en werd in de parochiekerk aldaar dicht bij het hoogaltaar begraven. Nu vind ik ao. 1597 als bestierder en rentmeester der heerlijkheid Zeelhem namens den Prins van Oranje-Nassau, vermeld zekeren Nicolaas Sweerts; zie Dietsche Warande, VIII, 557, waar een geschrift wordt medegedeeld van prins Philips Willem van Oranje-Nassau, als graaf van Diest en heer van Zeelhem, i. d. April 1597. Is van dezen Nicolaas Sweerts wellicht nog iets meer bekend, waardoor dan allicht de familie des burgemeesters van Beringen Joost Sweerts meer bekendheid zou verkrijgen. De nabijheid toch van Beringen bij Diest en Zeelhem, — op blz. 561 van gezegde Dietsche Warande staat zelfs een burger van Beringen in zake Zeelhem vermeld, — doet als van

zelf veronderstellen dat deze Nicolaas Sweerts tot dezelfde familie zal behoord hebben, misschien wel een zoon of kleinzoon van den Beringer burgemeester Joost Sweerts zal geweest zijn. De overeenkomst van maatschappelijken werkkring van Nicolaas met dien van Mr. Jan Sweerts (mij als zoon van Joost bekend), doet te eerder aan familiebetrekking denken. — De overplaatsing van Mr. Jan Sweerts uit Luik naar Zevenbergen is niet onwaarschijnlijk te verklaren uit het feit dat de bisschop van Luik, Cornelis van Glimes of Bergen, van zijn bisdom afstand gedaan heeft bij het kinderloos overlijden zijns oudsten broeders Maximiliaan van Bergen, heer van Zevenbergen, teneinde toen zelf heer van Zevenbergen te worden, welke heerlijkheid hij vervolgens 1544—1560 bezat, als wanneer hij zelfs ook kinderloos overleed. De veronderstelling is niet te gewaagd dat de gewezen bisschop Cornelis van Glimes of Bergen, bij zijn vertrek naar Zevenbergen, Mr. Jan Sweerts, allicht in diergelijke betrekking reeds aan hem verbonden, zal medegenomen hebben om hem tot zijn secretaris van Zevenbergen aan te stellen; het aanzien des burgemeesters Joost Sweerts en zijne familie in het Luiksche bisdom is hier wellicht eenigzints uit af te leiden. De latere verplaatsing van Mr. Jan Sweerts naar Middelburg waar hij overleed, en van zijne nakomelingen naar Holland, is misschien een gevolg geweest der kerkelijke woelingen dier dagen, waardoor ook misschien eene scheiding tusschen zijne afstammelingen en de overige Luiksche familie ontstond. Mr. Jan Sweerts is o. a. vader geweest van den beroemden bloemkundige Emanuel Sweerts, die in 1552, zeker tijdens het secretariaat zijns vaders, te Zevenbergen geboren is. — Over Emanuel Sweerts, die omstr. 1612 waarschijnlijk te Amsterdam overleed, en over zijn beroemd werk »Florilegium", enz., dat het eerst in 1612 nog bij zijn leven, te Frankfort a. d. Main het licht zag, en naar wien in later tijd de beroemde Linnaeus, uit waardeering zijner verdiensten, eene zekere bloem Swertia noemde, — kan men raadplegen, (behalve vorige jaargangen van dit tijdschrift), »Nouveau Dict. Hist., etc., par L. M. Chaudon et F. A. Delandine, tome II, pag. 486," alsmede »Algem. Noodw. Woordenboek der Zamenleving" door P. G. Witsen Geysbeek, enz. Ik zal later op hem en zijne familie terugkomen, naar aanleiding van eenige oude

manuscripten tijdelijk in mijn bezit, thans alleen nog mededeelende dat hij gehuwd was met Margaretha van der Stegen, dochter van een president-schepen of burgemeester uit het oude regeeringsgeslacht van dien naam te 's Hertogenbosch. Ondertusschen zal men met mededeelingen omtrent bovengenoemde personen zeer verplichten.

JOH. HENDR. V_N.

Zonderlingen. *Nav.* XXI, 4, 5 vernemen wij eene korte biographie van een zonderling. Er wordt bijgevoegd: »'t Is misschien niet ongepast naar meer zulke zonderlingen te vragen; tot de allerbekendste behooren Jacob Graswinckel en Johan Hartigveldt." Wat weet men van deze?

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XXVIII.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. DIRKS. 1659--1660, n°. 1307—1335.

1307. 1659. *v. L.* II, 446. 11 Febr. Deensche munt van IIII *Marck Danske* op het afslaan op dien dag der bestorming van Kopenhagen. Z. 21½ W. *Madai* n°. 282, die een ander aanhaalt met Kz.: *Dominus Providebit.* Z. 22½ W. bij *P. Smidt van Gelder*, n°. 2265. Zie ook *v. Orden*, II, 720.

1308. 1659. 20 Decb. *v. L.* II, 449. Gouden gedenkp. e. a. aan den Admiraal de Ruijter door Koning Frederik III van Denemarken vereerd. Beter dan bij *v. L.* afgebeeld in de *Levensbeschrijving van J. en C. Evertsen* door mr. *J. C. de Jonge*, 's Gravenhage, 1820 tegenover blz. 191. Deze zegt (o) »het zal ligtelijk blijken met hoe weinig zorg de penning bij *v. L.* is geteekend." Deze penning aan *Cornelis Evertsen den Ouden* vereerd), was op de Tent. te Middelburg in 1870, Cat. Oudh. n°. 201, en is geschonken door Mevr. de Douarière *de Jonge*-

Evertsen aan de stad Middelburg. Zie *Dagblad van 's Gravenhage* 2 Decb. 1870, bl. 2, col. 3.

1309. 1659. *v. L.* II, 451 (1—2) door *A. Waterloos. Revue* 1855, p. 268, n°. XXXI = 451(1) en XXXII = 451(1) = *v. Orden* II 721. Deze merkt hierbij nog op dat »alle de door *A. Waterloos* vervaardigde gedenkpenningen *parelranden* hebben." Deze rand ontbreekt echter bij den penning ter eere van *Henry de Steenhault* door *Pinchart* (*Revue* 1855, p. 268, XXXIII) op 1659 geplaatst. (Zie *v. L.* II, 403 op 1655) en *Hist.* p. 45, no. 20, Z. j.

1310. 1659. *v. L.* II, 454(1). Op de zamenkomst op het Faisanteneiland in de Bidassoa komt ook voor met *Christianissimus.*

1310*.1659. 9 Novb. Vz.: Bb. *Ludovicus XIIII rex Christianissimus.* Kz.: Mars of Pallas met speer, leunende met de eene hand op een altaar, waarop de vredetak ligt. Omschrift *Fundator pacis.* In de afsnede: *Foedus ad pyrenaeos VII Novembris* MDCLIX. (Kab. *P. H. van Gelder.*)

1311. 1659. *v, L.* II, 454(1) Vz., doch Kz.: Frankrijk en Spanje over elkander gezeten; in het verschiet de tempel van Janus. Omschrift: *Conciliandae paci Colloquium ad Bidassoam* MDCLIX. (Br. *P. Smidt van Gelder* n°. 2272, *Salm* n°. 1156, Kab. *P. H van Gelder.*)

1312. 1659. Ter eere van *Joannes Lutma den ouden*, door *Joannes Lutma den jongen.* Afgeb. bij *de Vries*, c. s. pl. VI(4) en door dezen opgehelderd; d. I, blz. 82—84.

De vader *Lutma* teelt
Den zoon; de zoon weêrom
Den vader in zijn beelt.
Natuur staet hiervoor stom.
Vondel.

(Cat. *Arti* 1880, n°. 1222 Z. bij den heer *J. A. M. Rieke* te Amsterdam.) In Cat. *de Roye*, n°. 1598 *f* 2,50.

1313. 1659. 1 Julij. Groene bruiloft van *Daniel Lestevenon* en *Elisabeth Gibbon.* Groote penning van 5½ Ned. d. in doorsnede volgens eene mededeeling van E. C. v. B. in de *Navorscher* VI, blz. 257.

1314. 1659. 15 Febr. Gouden bruiloft van *Corn. Graswinckel* en *Maria van der Dusse.* Vz.: twee uit de wolken komende handen, die zeven pijlen zamen vatten. Omschrift: *Pietate, amore et*

concordia. Kz.: *Corn. Graswinckel aetat(is)* 77. *Maria van der Dusse aetat(is)* 70. Randschrift *Anno conjugii quinquagesimo* 1659, 15 *Feb.* Daaronder beider wapens. *Nav.* XIX, blz. 120 en volgens Mr. *J*°. *de Vries Jzn.* ald. blz. 508 gegraveerd en kleiner alleen in goud voorkomende. In Cat. Tent. te Amst. 1876, n°. 473 bij Douarière *van Loon, geb. van Winter.* (Een der *acht* gouden bruiloftsp. der familie *van Loon, Nav.* XIX, t. a. p.)

1315. 1659. Gouden p. op den gouden bruiloft van *Claes van der Mast* en *Catalina van den Graef*, met nog drie dergelijken in Z. Cat. *Straten van den Hill* te 's Gravenhage, 24 April 1865, blz. 96, n°. 10.

1316. 1659. 21 Sept. Zilveren gegr. p. op het omkomen van een Schuitenvoerder, op het IJ, door een saluutschot gedood. Vz.: een schip of schuit. Opschrift:

De Wit, die om zijn vracht te haelen
Voer op het Y voor Amsterdam.
Een eerschoot die hem neêr dee daelen
Waer door zijn ziel ten hemel klom.
Gesciet den 21 September Anno 1659.

Cat. Tent. Amst. 1876, n°. 4030, bij den heer *J. W. Wurfbain* te Rheden. Bij *de Vries*, n°. 1248. Ovaal Z. 2.3. Muntm. 47. *de Roye*, n°. 1597, *f* 18.

1317. 1659. 31 Octb. Op het overlijden van *Pieter van Alderwerelt de Jonge.* Ovale begravenisp. Vz.: Doodshoofd, enz. waar boven op een banderol gegraveerd: *Sinite venire parvulos*, etc., (Laat de kinderkens tot mij komen, enz.) Marc. C. 10 v. 14 en onderaan:

Salich is der kindren loth,
Jongh gestorv(e)n, vroegh by Godt.

Kz.: Op eene draperie, waar boven een lauwerkrans, het gegraveerde inschrift: *Pieter van Aldewerelt, de Jonghe, geboren* A°. 1653 *den* 19 *Novemb., is gestorven* A°. 1659, *den* 31 *October. Mors optima rapit.* (De dood rukt het beste weg.) Cat. *Arti* 1880, n°. 1280. Bij den heer *D. C. Meijer Jr.* te Amsterdam.

1318. 1659. Op het overlijden van *J. Sager, oud* 12 *jaren.* Z. 49, gegr. Mm. 62/55. Cat. *La Faille*, p. 19, n°. 590.

1319. 1659. Leidsche Schutterspenning. *Dirks Essai*, n°. 113.

1320. 1659. (10—14 Novb.) Verovering van Palembang. De heer *J. S. van Coevorden* te Batavia deelde in de *Navorscher* XVI, 115 de niet geheel afgewerkte teekening van eenen eenigszins ovalen penning (9 : 9½ ned. duim) voorzien van drie oogjes voor den ketting mede: Vz. Palembang met eene daarvoor liggende vloot. Daar onder: *De stad Palembang door den manhaften* JAN VAN DER LAEN *als commandeur veroverd en verdestrueerd den* 10, 11 *en* 14 *November* A°. 1659.

Op de Kz. een schip, waaronder te lezen staat: *De bewindhebberen van de generale geoctroyeerde Oost-Indische compagnie ter vergaderinge van de Seventiene, geconsidereert en in achtinge genomen hebbende de goede diensten door den Manhaften Commandeur* JAN VAN DER LAEN *de gemelten Compagnie in verscheijde Oorlogen Exploicten gedaen, hebben in erkentenisse van dien mitsgaders betuyginge dat deselve haar aangenaem syn geweest Syn E. dese penninck en goude kettingh tot een gedachtenisse vereert.* (Zie ook *Navorscher* XV, 237 en 295 over eene resolutie van HH. Commissarissen van 22 Decb. 1662 betrekkelijk denzelfden *Joh. v. d. Laan* om dezen behalven een honorarium van *f* 1800 een gouden ketting *met een medaille* te schenken).

Wijlen de heer *P. A. Leupe* (*Nav.* XVI, 202) hield het er op goede gronden voor, dat zulk een penning door de O. I. C. niet is vereerd geworden.

1321. 1660. *v. L.* II, 454 (2). Op de zamenkomst op het Faisanteneiland. De heer *A. Preux* te Douai (20 Sept. 1864) merkte in de *Revue* 1865 p. 123—124 het volgende op: dat deze legpenning is geslagen »*pour le conseil du roi*" en dat daarop ook toepasselijk is wat hij p. 123 opmerkt. »Il ne faut pas perdre de vue, quand on veut determiner l'attribution de tel on tel jeton historique du règne de Louis XIV, que les jetons de *l'Ordinaire des guerres*, *du Trèsor royal* et autres semblables, se frappaient et se distribuaient *au commencement de chaque année*, et ne peuvent par conséquent se référer aux évènements de l'année dont ils portent la date, mais seulement à ceux de l'année précédente. Cette circonstance, que *Van Loon* semble avoir perdue de vue, lui a fait commettre plus d'une erreur".

1322. *v. L.* II, 454(3) Z j. is ook van 1660. Zie *Revue* 1863 p. 36, no. 49.

1323. 1660. *v. L.* II, 456(2). Op den vrede tusschen Frankrijk en Spanje. Legp. met het omschrift, Kz.: *Quæ. nobis. notra.* (voor *nostra*) *dederunt.* De heer *A. Preux.* (Vgl. n°. 1321) in de *Revue* 1865, p. 127 onder n°. XIII dezen penning, »dont le dessin et le travail sont assez grossiers" mededeelende, zegt dat er eene varieteit van bestaat, waarop het bb. van Lod. XIV is vervangen door de voorstelling in een wijngaard van de Emmausgangers. Omschrift: *In. via. vitis. veritas. et. vita,* even als op eenen legp. van 1650, welke ook het omschrift heeft van *v. L.* II, 456(2). *Lvd.* XIIII *vere. magno. fr. regi. vota. vocant,* doch met de toevoeging XXV *meri. regii Ganymedes,* dat is »la communauté des 25 cabaretiers privilégiés suivant la cour. *J. de Fontenay, Manuel de l'Amateur de Jetons,* p. 56, de afbeelding daarvan mededeelende zegt: »L'esprit facétieux ne respecte rien; il parodie les paroles de Saint Luc au chapitre XXIV, dans lequel est racontée l'apparition aux disciples d'Emmaüs de Jésus-Christ qui, au chap. XV de l'Evangile selon St. Jean, s'était comparé à une vigne (*vitis*) et au chap. XIV avait dit.' *Ego sum via, veritas et vita.*

1324. 1660. *v. L.* II, 456(4). Ook met Kz.: Het Alziend oog. Omschrift *Et nutum fata sequuntur.* (De orde der dingen volgt den wenk) Cat. *P. Smidt van Gelder,* n°. 2279.

1325. 1660. *v. L.* II, 459(1). Op den vrede van Frankrijk met Spanje. De stempels hiervan zijn nog in Brussel in het stempel depôt voorhanden. *Piot.* II. p. 32 (315—316).

1326. 1660. *v. L.* II, 459(2) = door *A. Waterloos.* Zie *Revue* 1855, p. 268, n°. XXXIV en *Pinchart, Hist.* p. 46, n°. 32.

1327. 1660. *v. L.* II, 461(1) (2) = Vz. Bb. des konings. Hiervan is nog de stempel te Brussel. *Piot.* II, p. 32 (317)

1328. 1660. *v. L.* II, 462(2) *v. Loon* zegt het wapenschild van den heer *Kocquiel* staat op de Vz. Doch de heer *Ch. Piot, Revue* 1858, p. 89 zegt dat het wapenschild dat van *Jan Baptiste l'Archier* is. Dr. *Dugniolle* n°. 4161, herhaalt nog in 1877. »Les armes de *Cocquiel* portant en chef un lion léopardé, en pointe un chevron de . . . . accompagné de trois trèfles, deux et un. (*Wie heeft gelijk?*)

1329. 1660. *v. L.* II, 464. Op den Pyreneeschen vrede. Ook met *Christianissimus.* (Kab. *P. H. v. Gelder.*)

1330. 1660. *v. L.* II, 465. Strooipenning bij het huwelijk van Lod. XIV en Maria Theresia. Varieteiten. Zie *v. Orden*, II, blz. 726 en *A. Preux*, *Revue* 1865, p. 130—131 no. XVIII = *v. L.* 465, Module de 0m., 027. Verv. = XIX = 0m., 025, dans la forme des nuages et de la terre en bij *Renesse, Mes Loisirs*, no. 10859 met het jaartal 1661.

1331. 1660. *v. L.* II, 466(2). Als boven op het huwelijk, doch bij *'t Hooft* no. 718 grooter. Z. 159.

1332. 1660. *v. L.* II, 466(3). = Verg. Z. 26 W., no. 2293, bij *P. Smidt van Gelder* en *P. H. v. Gelder*. Vz. met het omschrift *Lud. XIV gall. Reg. et Mariæ Ter. Hisp. Inf. Conjugium* MDCLX. Op de dikte van den rand: *Prid. non. Jun.* = bij *Salm* no. 1168.

1333. 1660. *v. L.* II, 466(4). Als boven, bij *'t Hooft,* n°. 720. Z. 18 met *Foecundis ignibus ardet.* Bij *Salm* n°. 1169, met klein verschil in de plaatsing van het randschrift op de Kz.

1334. 1660. 26 Aug. Intogt der koningin te Parijs, *v. L.* II, 469 (2—4.) Legp. De heer *A. Preux* (*Revue* 1865, p. 134—136) deelt onder n°. XXX—XXXV zes stuks varianten hiervan mede. Zie ook *P. Smidt van Gelder* n°. 2301.

1335. 1660. 12 Febr. *v. L.* II, 472. Op het overlijden van Karel Gustaaf, koning van Zweden. Kz.: Opschrift in *zeven* regels.

Carolvs Gvs
tavvs rex sveci
natvs VIII novemb.
MDCXXII corona
tvs VI Jvnii MDC
LIV, denatvs XII
febrva MDCLX.

Spotpenning op Napoleon I (XXXI, 500). De graveur van dezen Nederd. penning is niet DAA, maar de uitgevers er van zijn D & AA. Wie zijn dat? vraag ik ten behoeve van een werk over de Ned. penningen van 1813—1881. J. DIRKS.

Audientier (XXIV, 307; XXXI, 317). In de bekende Veteris aevi Analecta van Matthaeus, I, 357—494, staat de zeer uitvoe-

rige hofregeling onder Karel de Stoute, door Olivier de la Marche. De plichten der hier genoemde ambtenaren worden daarin voldoende beschreven op blz. 362, 368 der octavo-uitgave van 1698. Op het woord Chantelier zal de steller der vraag mede een voldoend antwoord lezen in de Dictionnaire Historique des institutions, moeurs et coutumes de la France par A. Cheruel; 2me ed. Paris, Hachette, 1865; kl. 8°. 1271 blz. in twee kolommen fijn gedrukt. Voor een matigen prijs leest men daarin veel, ook ten dienste van onze geschiedenis. Ieder beoefenaar der historie moest dit werk gebruiken, dat ik mij veroorloof met volle overtuiging aan te bevelen. J. G. FREDERIKS.

Audientier. Het spijt mij, maar men moet mij op gezag mijner herinnering gelooven. Audientie en ter audientie staan, komt in bescheiden over leenen meermalen voor. Dit of dat leen stond ter audientie van een paar handschoenen, enz. D. i. bij iederen eigendoms overgang, ook door versterf, moest de leenhouder den leenheer eenig voorwerp schenken, wat later in eene geldelijke uitkeering veranderde De audientier ontving den schuldplichtige ter audientie om van hem het ter audientie staande te ontvangen. Dat de Graaf niet in persoon het verschuldigde ontving der duizendvoudig gespleten leenen, spreekt wel van zelf. Een graaflijk of prinselijk leenhof telde dan ook een aantal ambtenaren, wien men camerlyncks-geld, knapen-geld, enz., enz. uitkeerde. G. P. ROOS.

Bottelkerke (XXIII, 552; XXXI, 317). Indien Van Mieris, evenals Mr. L. P. C. van den Bergh, Oorkondenboek, I, 61, den oorspronkelijken brief uit het archief van Sint-Jan te Utrecht gekend had, zou hij Botteskerke gelezen hebben, en de vraag, of *bottel* voor flesch reeds in 1105 gebruikt werd, is daarmede overbodig.

J. G. FREDERIKS.

[Is het dan nu »Kerk van Botte"?]

Burgman (XXIX, 53; XXXI, 451). Borchmannen of Burgmannen vertaalt Racer door milites castrenses. Zie zijn Overijss. Gedenkst., III, 105, en de daar aangehaalde schrijvers. Van den eigendom des burchts, waartoe zij behoorden, was geen sprake. Castellanus is een geheel andere betrekking. MR. J. I. V. DOORNINCK.

Van St. Cornelis bidden (XXXI, 451). Kan m. i. niets anders beteekenen dan iemand vervloeken, wenschen dat hij de St. Cornelis ziekte beliep. Des geachten bestuurders gissing omtrent het verband, zal wel de ware zijn. Iedere ziekte heeft eenen heilig, met wiens hulp de Roomschgezinde gelooft dat ze genezen wordt. Indien men hier in Roesselaere wilde gebruik maken van de gelegenheid die rondom ons open staat, dan kon men allerminst genomen elke week gaan *dienen*, d. i. gaan bidden, ter voorkoming van allerlei euvel. Soms zeer zonderling. St. Blasius b. v. verschaft hulp om winden te loozen, enz. Overigens kent men 't koningzeer, welks genezing een voorrecht der Engelsche vorsten heet. Zelfs de dieren hebben hunne beschermheiligen. Wie kent niet St. Antonius en zijn varken? St. Pieter en de visschers, St. Hubert en de jagers, zijn er meê verwant. De laatste beschermt ook tegen dolle honden; ja, het branden met zijn sleutel (te St. Hubert in 't Walenkwatier) zal de gevolgen van den dollen hondsbeet voorkomen. Men noeme het zooals men wil, 't behoort alles tot het volksgeloof. Van dolle honden gesproken, 't is zonderling dat men in een groot gedeelte van West-Vlaanderen deze *vroede* honden noemt. G. P. ROOS.

Van Sint Cornelis bidden. Staat voorzeker in verband met de St.-Cornelis-ziekte. *Van* staat hier voor *wegens*. De man bedelde, onder voorwendsel dat hij behebt was met de St. Cornelis ziekte, en dat deed hij »zonder noot", d. i. hij had niet noodig te bedelen, alsof hij ongeschikt ware om te werken. A. J. C. KREMER.

[De woorden »zonder noot", d. i. hier »hoewel hij gezond was", welke bij de verklaring van den heer Roos niet tot hun recht komen, nopen ons die van den heer Kremer te kiezen.]

Vuir offeren (XXXI, 500). De aangehaalde plaats spreekt van een twist tusschen Herman van Kuinre en Gerrit van Buckhorst over het *vuir offeren*. Met *vuur* heeft dit niets te maken. *Vuir* is *voor*, en dus *vóór offeren* beduidt wie het eerst den miskelk en het misbrood zou ontvangen, wie den *voorrang* hebben, wie de *premier* in zekere plaats zijn zou in de oogen der menigte

In sommige plaatsen gaf de naijver deswegens soms aanleiding tot grooten haat, ja tot moord en doodslag. *Worp van Thabor, Kronijk van Friesland,* IV Boek, Leeuw., 1850, blz. 136, verhaalt op het jaar 1470, hoe zulks het geval was te Bolsward. »Oock mochte *Wijttija* (*Gosschalcks Juinga* moeder niet verdraegen dat *Jw Tyerc* (*Waltas* zoon) *Juinga* des heiligen daechs voor haer zoon *Gosschalk* (noch een kind) solde gaen in den processien ende *ten offer.* Dit wilde *Jw* niet consenteren dat huer knecht ofte dienaer (als drager van het kind) voor hem solde gaen; maer wanneer *Gosschalk* zijn neve soo groot worde, dat hij selven mochte gaen, soe wolde hij hem selven bij der handt nemen ende gaen met hem ten offer ende in der processien, enz. enz. J. D.
L.

VRAGEN.

Beveraes. Capt. J. Sweers nam te Livorno wijn aan boord voor het volk om in plaats van beveraes te verstrekken op 's Lands schip ter Meer 16 Maart 1722. Welken drank heeft men hieronder te verstaan? LABORANTER.

Conducteur der militie. Frederik de Ruijter, in 1611 richter van Wageningen (als pandhouder). in 1614 lid der ridderschap van Veluwe, staat in 1622 als »conducteur der militie" vermeld. Moest hij in deze betrekking voor de staten soldaten werven?

Custodiemaecker Jacob Dirkszoon de Swart was in 1613 »Custodiemaecker" van prins Maurits. Wat was hij dan?

Eed met zeven stolen. *Nav.* XXVI, 61, is sprake van zoodanigen eed der Utrechtsche bisschoppen, behandeld in eene verhandeling van Hieron. v. Alphen, opgenomen in de werken der Maatsch. v. Nederl. Letterkunde (in 4°.), 2 dl., Leiden, 1774, bl. 185 vg. Daar ik deze bron niet raadplegen kan, zoo vraag ik, waarin zoodanige eed bestond.

Gaasberg. Aldus schijnt, blijkens *Nav.* XXII, 545*b*, Hattem weleer genaamd geweest te zijn. Van waar die oudere naam? Is dit z. v. a. Goedsberg (zie bl. 547*b*) = Godesberg?

Langensalza-medaille. Tot het dragen daarvan werd 16 Juli '81 aan den fuselier bij het leger in Nederl. Indië, C. J. H. Bansa de vergunning onzes koning verleend. Wat is dat voor eene medaille?

Meijerbier (XXVI, 295) — is bier, dat bij eene feestelijke gelegenheid werd gedronken. Maar bij welke? Als er een nieuwe boer (meier) op het erf kwam? Of een vader zijn zoon tot boer verhief op het erf? Of staat het met de *Mei*maand in verband, evenals de Meidansen?

Moriaanshoofd. Wat beduidt deze benaming van een gedeelte zeeweering aan de zuidoostzijde van Duiveland? Deze vraag voeg ik bij die van *Nav.* XXXI, 317.

G. P. ROOS.

Oudenburg, Rodenburg. Met het oog ook op een verschenen »omzendbrief" van het Ned. Aardrijkskundig genootschap vraag ik om de gunst dat men mijn geheugen te hulp kome. Volgens kronieken zal Brugge gebouwd, liever ommuurd zijn met de steenen van het gesloopte Oudenburg, — legende, wanneer men denkt aan de stad Oudenburg in West-Vl.; waarheid, als men denkt aan den ouden burcht van Brugge. — Welke Fransche of Latijnsche kroniek, of welke Vlaamsche misschien, verhaalt dit zóó, dat er eene begripsverwarring kon ontstaan ten opzichte van Oudenburg en den ouden burcht?

Ook van *Rodenburg* is de legende in omloop, dat het dus genoemd is naar zijne roode muren, later door grauwe steenen vervangen. Van die roode muren gewaagt onze Petronella Moens, doch ook maar op hooren zeggen (Alm. voor Holl. Blijgeestigen, 1831). Kent iemand de oudste bron dier valsche afleiding?

G. P. ROOS.

Rentmeester van exploicten. In 1760 werd Adrianus Johannes van der Stra(a)ten benoemd tot rentmeester van exploicten in den hoogen raad van Holland. Wat was dit voor eene betrekking?

KUNSTGESCHIEDENIS.

Wiskunde (vgl. XXX, 100, enz.). Eenvoudige wijze om een hoek in een onbepaald aantal gelijke deelen te deelen, waardoor men in de gelegenheid wordt gesteld om naar verkiezing regelmatige veelhoeken in een cirkel te beschrijven.

Voorzoover mij bekend is heeft men tot heden naar de door mij gevonden oplossing te vergeefs gezocht. Ik meen daarom die oplossing door middel van dit tijdschrift ter kennis van beoefenaars der wiskunde te mogen brengen. Is de kwestie voor oningewijden wat dor, den vakmannen zal de mededeeling van een bijna 83jarigen wiskundige waarschijnlijk niet onwelkom zijn. Men beschrijft een hoek naar willekeur, en neemt op een der beenen een zekere maat tot eenheid aan. Vervolgens zet men uit het hoekpunt den passer zoovele malen om, als men den hoek in gelijke deelen wenscht te deelen, en beschrijft twee bogen, één uit het hoekpunt met de aangenomen maat, en één uit het laatste punt. Neemt men nu de koorde van den kleinsten boog, en zet die in den grootsten boog om, dan zal men bevinden, dat zulks het verlangde aantal deelen geeft, omdat van de twee gelijkvormige segmenten, welke door de beide bogen zijn beschreven, de zijden of de twee radiën, waarmede men heeft gewerkt, tot elkander staan in dezelfde reden als de bogen welke men met die radiën heeft gevormd. Wenscht men nu regelmatige veelhoeken in een cirkel te beschrijven, dan verdeelt men op de aangeduide wijze een cirkelboog van 90 graden, gevormd uit het hoekpunt als middenpunt, in zoo vele deelen als men zijden van den veelhoek verlangt, en trekt vervolgens een koorde tusschen vier der gevonden deelen, van het eene tot het andere uiterste punt van die vier deelen, omdat de 90gradenboog ¼ van den cirkel is. Deze koorde zal alsdan de zijde van den verlangden veelhoek zijn. Daarna voltooit men den grooten cirkel en zet de koorde in dien cirkel om.

P. J. A. V. RHEDE VAN DER KLOOT.

Rekenmachine. Maakt *Nav.* XXIII, 425; XXIV, 105, melding

van rekenmachines; een te Nieuw-York verblijfhoudend Spanjaard Ramon Verea moet er April 1881 eene hebben uitgedacht, waarmede men niet alleen optellen en aftrekken, maar ook vermenigvuldigen en deelen kan met eene nauwkeurigheid, die niets te wenschen overlaat, en twintigmaal sneller dan de beste rekenaar. Alleen is het vermogen dezer machine niet onbeperkt. Vermenigvuldig- en deel-tal mogen uit niet meer dan 9, vermenigvuldiger en deeler uit niet meer dan 9 cijfers bestaan. Het werktuig bestaat uit tien ronde, loodrecht geplaatste schijven, op welker rand de cijfers 0 tot 9 zijn aangebracht, en die zoodanig geplaatst worden, dat het te vermenigvuldigen of te deelen getal op de bovenzijde gevormd worde. Daarop stelt men twee van het werktuig deeluitmakende genummerde raadjes indiervoege, dat ze den vermenigvuldiger of deeler vertoonen, draait voorts een met elk cijfer van deze laatste getallen correspondeerend krukje om, en ziet op eene schijf de gezochte uitkomst voor zich.

Rekenkunstig grafschrift (XXXI, 503). Op mijne vraag (*Nav.* XXIX, 535) heb ik indertijd in een aan mij gericht schrijven, antwoord ontvangen van wijlen Gerard J. Verveen, te Harderwijk. Daaruit bleek, dat bedoeld grafschrift in Waltman's »Algebra" voorkomt. De berekening was er bij en gaf tot uitkomst: sterfdag 29 Juli 1675; ouderdom 40 jaar en 352 dagen.

E. LAURILLARD.

Clavecimbaal (XXXI, 330). Cymbal is hetzelfde als »hakkebord", een overoud instrument van ongeveer drie octaven, bespannen met metalen snaren, welke met houten hamertjes geslagen werden. Een clavecimbaal is een cymbaal met een klavier = toets. Dit instrument, ook eenvoudig klavier geheeten, werd in 1025 uitgevonden door Guido van Arezzo, en is verdrongen door de Fortepiano. Zie hierover o. a. Nieuw beknopt en volledig Muziekaal Woordenboek, Amsterdam, W. H. Kirberger, 1855.

A. J. C. KREMER.

Telephoon-verbindingen. Onlangs nam men tusschen Dover en Calais proeven met de telephoon. Men bezigde daarbij de onderzeesche

telegraafkabels, en hoewel langs een paar draden daarvan de telegraafdienst zijn gang ging, gelukte de proef volkomen. Men kon duidelijk gesproken woorden verstaan en de stemmen der sprekenden onderscheiden. De vervaardiger van den toestel, waarmeê de proef genomen werd, verzekerde, dat ook tusschen Engeland en Amerika eene telephoon-verbinding langs den onderzeeschen kabel mogelijk is.

Jan Pierdewiet. In een verslag van het jongste te Breda gehouden Taal- en Letterkundig Congres las ik, dat de verslaggever ook kennis maakte met den Bredaschen Jan Pierdewiet, d. i. denzelfden dans als de Varsovienne. Ik herinner mij, dat toen die dans hier te lande werd ingevoerd, wij op school hem, bij gebrek aan muziek, dansten met zangbegeleiding, en dat wel door het zingen van het poëtische »Die niet draaien wil .... Sta stil!" — of het aandoenlijke »Jan Pierewiet... Jan Pierewiet... Jan Piet!" Nu komt het mij voor, dat men te Breda een loopje met de congresleden heeft genomen, aan wie men vertelde, dat de Jan Pierdewiet een eigenaardige Bredasche dans is; — althans heeft trachten te nemen, want de verslaggever en zeker vele anderen herkenden de Varsovienne. De vraag bleef echter open of men te Breda de Varsovienne reeds als Jan Pierdewiet gedanst heeft, vóórdat ze door de dansmeesters algemeen werd onderwezen en ingevoerd. Dit is niet het geval. Jan Pierewiet schijnt overigens de bijnaam geweest te zijn van een hier of daar bekend persoon. Vóór zestig jaar toch werd onder de studenten te Utrecht, — ik weet dat van mijn vader, — gezongen:

»Jan Piet, Jan Piet, Jan Pierewiet,
Jan Piet van Maaslandsluis,
Die vent kwam 's avonds dronken thuis".

Hoe 't verder luidde weet ik niet, misschien was het »nieuwe lied op een aangename vois" daarmede uit.

A. J. C. KREMER.

VRAGEN.

Coquilles. Eenige daarvan werden in 1608 door onze staten der koningin van Frankrijk ten geschenke gegeven, zie *Nav.* XXII, 24. Ze waren kostbaar, want ze kostten 9000 gl. Waren het met goud of zilver gemonteerde schelpschalen voor eieren, noten, enz.?

Santiche. *Nav.* XXIII, 73, wordt Jan, mitter Jantchen, te Middelburg a$_o$. 1364 »constenaer van der Santiche" geheeten. Wat wil dit zeggen?

TAALKUNDE.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik. Persoonsnamen tot aanduiding van karakters, enz. (XXX, 359; XXXI, 224). Op verscheidene plaatsen heeft de Navorscher dergelijke spreekwijzen genoemd en verklaard, welke alle hier op te noemen overbodig zou zijn; in de Algem. Registers kan men terecht. Ik voeg bij dit aantal nog deze. Van een droomerigen man heet het »'t Is een dooie Tinus", een woeste daarentegen is »een wilde Wouter". Tot eene bedeesde maagd hoorde ik dikwijls »Sara gebakke botje" zeggen, maar waarom, »Dat mag Joost weten". Oudtijds zei men »'t Hoeft wel dat een arm man Coenraet hiet". Waarom?

Voorts vindt men in de Registers achter Tuinman's »Nederduitsche Spreekwoorden" eene menigte van zulke benamingen, die thans echter weinig of niet in gebruik zijn. PONCIO.

[Komt »dat mag Joost weten" in deze rubriek eigenlijk wel te pas? Met »Joost" bedoelt men immers in deze veelvuldig voorkomende spreekwijs den duivel, die geoordeeld werd door zijne kunstenarijen niet slechts alles te kunnen uitrichten, maar ook alles te kunnen uitvorschen? Van hier de varianten, »dat mag de drommel" of »de droes weten". En elken gewonen »Joost" identificeert men toch niet met «drommel" en »droes". Doch nu vraag ik op mijn beurt. Waarom heet men den duivel wel Joost? Naar

analogie van »vriend Hein" uit de »Wandsbecker Bote" hoorde ik den dood wel eens als »vriend Joost" betitelen Doch dit kan ook tengevolge van verwarring der namen zijn geschied.]

A la Cagliostro (XXXI, 459). Cagliostro was immers een goochelaar? Derhalve zal bedoeld zijn eene voorstelling van phantastische kunsten. E. LAURILLARD.

Iets voor een prikje koopen. Op de prik (XXI, 476, 575; XXII, 203). Dat t. a. p. in eerstgemelde spreekwijs »prikje" terecht door »sprikje", en in de tweede door »sprik" (= zelfs tot op een sprik!) werd geduid, blijkt o. i. niet weinig uit het »prikkedief" (sprikkendief) in het (vogel)rijm op den ooievaar van *Nav.* XXII, 217.

Liegen dat men zwart wordt. Liegen als een raaf. Daar is analogie in dit tweetal spreekwijzen, want in beide staat zwart op den voorgrond, en is liegen nommer één. 't Eerste spreekwoord is 't meest gebruikelijke; 't andere, als zuiver Veluwsch, minder bekend. En werkelijk drukt 't de kwade eigenschap van 't zondigen tegen het negende gebod bizonder goed uit. Was niet in de Noachsgeschiedenis de raaf een leugenaar, toen ze niet terugkwam en dus de goede arkbewoners in de meening bracht, dat de aarde bewoonbaar was? Ook als een werk uit het rijk der duisternis wordt hier het liegen gestempeld, en staat hier de raaf, het zwart zijn of het zwart worden, uitnemend op haar plaats. Behoorde ze niet tot de huishouding der heksen? En was 't niet voornamelijk om haar kleur dat ze in zoo nauwe betrekking stond tot den Booze en zijne dienaressen? Was eerst bij de Scandinaviers de raaf aan Odin geheiligd, en had zelfs de goede Odin altijd twee raven bij zich: na de invoering van het Christendom werd de door den oppergod zoo beminde en door het volk zoo geëerde vogel, een duivelsvogel, tot alles wat maar leelijk was in staat. En toen een vernuftige geest der vrome gemeente ging wijsmaken dat de raaf liegen kon en niet deed dan liegen, nam men zijn voorstel gretig aan en was de vacante plaats voor deze volkszonde met een harer waardig personaadje bezet. 't *Liegen als een raaf* kwam in de spreektaal, en al werd ook later de uitdrukking ge-

varieërd en verzacht, en tot *liegen om zwart te worden* vervormd, het kwaad wordt toch bij zijn waren naam genoemd en in zijn afzichtelijkheid tentoongesteld. A. AARSEN.

[Uit »liegen dat men zwart wordt" kan ook omgekeerd zeer goed »liegen als een raaf" zijn gesproten, omdat men spreekt van »raafzwart". Doch de bedenking rijst, of de heer A. hier niet »stelen als een raaf" mede verwart. Dit toch hoort men dikwijls, maar »liegen als een raaf" wel ooit? Ik geloof niet dat dit laatste gezegde bestaat. Of, zoo het bestaat, rust het op verwarring met het zoo evengenoemde. Trouwens de bij de Heidenen vereerde vogel werd natuurlijk door de vroegste christenleeraars den volke als een trawant van den booze voorgesteld. En daar die booze een »leugenaar is van den beginne", »der leugenen vader" (Joh. 8 v. 44), kon mogelijkerwijs in de volkstaal de raaf tot een leugenaarstoonbeeld worden, in welk lot de kraai niet deelde, al komt ook deze wegens hare zwarte kleur, en daardoor veroorzaakte betrekking tot het rijk der duisternis in het gevolg der heksen voor (zie *Nav.* XXI, 591, 379). Maar wie was de vernuftige geest, die bij de goê gemeente den Odinsvogel zoo *zwart maakte*? — In ieder geval had onze medewerker hier het zondvloedsverhaal buiten rekening moeten laten. Zijne aanhaling daarvan vindt haar grond in eene zoowel etymologisch als historisch onjuiste opvatting der woorden, »die dikwijls heenen weder ging" van Genes. 8 v. 7. Zond Noach de eerste reis een raaf uit, dewijl het volksgeloof de meening medebracht dat deze vogel door vlucht en gekras het weder voorspelt; die raaf vloog her- en derwaarts rondom de ark, omdat hij op de met water overdekte aarde nog geen plaats vond voor het hol van zijn voet, zie de kantteekening in onzen statenbijbel t. a. p. Daarom *wachtte* dan ook de aartsvader een zevental dagen (vgl. v. 10 »nog *andere* zeven dagen") alvorens de vogelproef te hervatten. De raaf van Gen. 8 v. 7 gaf dus geenszins een leugenachtig bericht. De Historie dan wraakt de door den heer A. aangekleefde vertolking der Septuaginta en hiernaar gevolgde Vulgata: »welke uitging en *niet wederkeerde*" (qui egrediebatur atque non revertebatur). En de grondtekst in zijn »wajjêtza jatzó waschôb" doet het niet minder. Eerst het »niet wederkeeren" der duif van v. 12 was voor Noach

een beslissend teeken van het wederdroogworden des aardbodems. »De aartsvader kon uit de vlucht van den raaf slechts weinig opmaken betreffende den toestand van het water", zegt men (zie Van der Palm's Bijbel voor de Jeugd); maar toch altoos zooveel, dunkt ons, dat dit water nog de overhand behield, en om deze kennis was het hem juist te doen. Meer kon de vogel hem in geen geval vertellen. Geenszins mocht derhalve in die ongestadige vlucht de reden liggen om aan den raaf een bedriegelijk, allerminst een leugenachtig karakter toe te schrijven. Integendeel, de vogel wees door zijn ongestadig vliegen den aard van den toestand zuiver aan, evenals de duif van vs. 9, die »geen rust vond voor het hol haars voets", m. a. w. hetzelfde deed wat de raaf gedaan had, t. w. ongestadig rondfladderen in de onmiddellijke nabijheid der ark. Zoo zou men dan ook op grond van het zondvloedsverhaal der duive wel bedrieglijkheid kunnen te last leggen, en daarmêe in heeten strijd geraken met de algemeen heerschende volksmeening zoowel als met het mensch- en dierkundig gezegde van Matth. 10 v. 16. Doch zoo zou men eindigen met niets te bewijzen, door te veel te willen bewijzen. Zoo iets voor de, — ik zeg nu niet, bestaanbaarheid, maar — juistheid der uitdrukking »liegen als een raaf" als volksgezegde *onzer* eeuw, pleiten zal, dan is het eenvoudig dit: »die steelt bedriegt, die bedriegt *liegt*". Liegen en bedriegen nu zijn wel des duivels werk, vgl. Heidelb. Catech., antw. 112; doch zóóver te gaan, komt hier, naar ons bescheiden oordeel, niet te pas.]

Cocarde (XXXI, 45, 393). Op blz. 393 wordt eene uitlegging gegeven, ontleend aan een Nederlandsch schrijver (Mr. J. Van Lennep). Zie hier eene Fransche verklaring, getrokken uit den »Dictionnaire des inventions, des origines et des découvertes" van Noël, Carpentier et Puissant fils (Bruxelles, 1839), waarin men leest:

»*Cocarde*, qu'on écrivait autrefois *coquarde*. Le Duchat croit que »ce nom vient de ce que ces noeuds de rubans ont succédé aux »plumes de *coq* que les Croates et autres milices allemandes, »hongroises ou polonaises, portent sur leur bonnet, et que les »cocardes sont une imitation de ces plumes de coq".

Een uitvoeriger artikel over de *cocardes* is echter te vinden in het hoofdstuk »Aiguillette et Cocarde," voorkomende op blz. 106—113 van het in 1868 te Parijs uitgegeven boekwerk »Arabesques, par le général Bon J. Ambert". Daaruit volgen hier de meest terzake dienende gedeelten.

»Lorsque les armes défensives disparurent peu à peu, les »cordons à ferrets furent remplacés par des rubans de diverses »couleurs, toujours portés sur les épaules. Les noeuds, fort à la »mode dans les armées de Turenne, servirent bientôt à distinguer »les corps ou régiments les uns des autres.... Dans l'infanterie »les noeuds gênèrent les mouvements aux exercices du fusil. Alors »quelques soldats placèrent leur noeud au chapeau. C'est l'origine »de la cocarde. La cocarde est donc bien nouvelle dans les armées. »Le nom même est de date si récente, que Furctière, mort en »1688, ne fait pas mention du mot *cocarde*. — Mais *cocardeau* »vivait depuis longtemps. Déjà au quatorzième siècle le *cocardeau* »jouissait de cette admiration populaire dont héritèrent *l'incroyable* »du Directoire, le *beau* de l'Empire, le *dandy* de la Restauration, »le *lion* et le *gandin* des temps modernes. Le *coquardeau* était le »coq du village et portait galamment au chapeau la jarretière de »la marieé.... Les premiers soldats d'infanterie, qui placèrent à »leur coiffure le noeud de l'épaule, donnèrent la mode. Les cama»rades les nommèrent *cocardeaux*, le noeud devint *cocarde*. — Les »cocardes parurent pour la première fois à la fin du dix-septième »siècle, pendant la campagne de 1688. L'infanterie française adopta »la cocarde de papier, tandisque la cavalerie conservait l'aiguilette »ou noeud d'épaule.... L'usage de la cocarde devint général »pendant la campagne de 1701.... ."

Baron Ambert leidt dus *cocarde* af van *cocardeau*, ook wel juister door hem *coquardeau* geschreven, een woord dat thans in meer spottenden zin dan oudtijds, gebezigd wordt; o. a. in den »Dictionnaire de la langue française usuelle" (Paris 1879), waar men leest: »*coquard, coquardeau*, sot, imbécile, vieillard qui fait le galant".

De »Dictionnaire des Dictionnaires" (Bruxelles, 1837) leidt het woord *cocarde* daarentegen af van »*coq* et *ardens* = éclatant", — terwijl de »Dictionnaire universel des sciences, des lettres et des

arts" (Paris, 1880) het doet afstammen van *coquarde* = crête de coq. Is dit laatste juist, was namelijk het woord *coquarde* oudtijds in gebruik voor »hanekam" (crête de coq), dan doet zich in 't Fransch hetzelfde geval voor als in het Engelsch, waar het woord *cockscomb* (ook *coxcomb* geschreven), behalve de gewone beteekenis van »hanekam", thans — evenals *coquard* (*eau*) — een spottende beteekenis heeft, en wel die van zotskap, fat, modegek, kwast, enz.

Hoe het echter zij, zeker blijkt uit al het voorafgaande, dat het woord *cocarde* (evenals het daarmede overeenstemmende Engelsche woord *cockade*) van den grondvorm *coq* (Engelsch *cock*) afstamt, en dat het *hanekam* of *haneveer* beduidt. Zoo laat zich ook J. Kramer Jz. uit in zijn »Algemeen Kunstwoordenboek" (Gouda, 1863): »*cocarde*, van *coq* (haan), wegens de gelijkvormigheid met een' *hanekam*, of wel naar den bos van *haneveeren*, die de Poolsche, Hongaarsche en andere soldaten op hunne mutsen dragen".

JOH. J. PERK.

Helleveeg. (XV, 125; XXIV, 490, 321). Als wij in de *Nav* XXIV, 113, gegevene verklaring »die de hel van duivelen kan schoonvegen" berusten, is »helleveeg" eigenlijk geen scheldnaam, maar wordt op de keper bezien onder de hand der etymologisten een eernaam, gelijksoortig, — hetzij met eerbied opgemerkt, louter om de ongerijmdheid aan te toonen! — aan dien van »helverwinnaar" bij voorbeeld van Ev. Gez. 145 v. 1. En dit mag niet, maar dit kan ook niet. »Helleveeg" is, dunkt ons, een vrouwspersoon, wier onbeschofte euvelmoed haar geschikt maakt om de hel te vegen, d. i. om huiswerk in de hel te kunnen verrichten te midden van duivels, terwijl zij daarbij alles wat haar in den weg mocht staan, door hare nijdige uitvallen op een afstand zou kunnen houden. Omdat naar onze bescheidene meening aan uitsluitend vrouwelijk huiswerk gedacht wordt, hoort men dan ook den schandnaam nooit aan een man, maar steeds aan eene vrouw geven. Het schoonvegen (= zuiveren) der hel van duivels, is daarentegen eerder (allerloffelijkst) mannenwerk te achten, evenals men bij het »schoonvegen van de zee" (= zuiveren van kapers) nooit heldinnen, maar steeds helden op het oog heeft. J. A.

Holderdebolder (XXXI, 227). Bij al het gestelde voeg ik nog een oud raadseltje uit mijne kinderjaren.

Olderdebolder
Viel van de zolder,
En i a (hij had) z'n mule
Vul mensen vleis (menschen vleesch.)
Ra — je, ra — je wat is da?

De oplossing is een jongen, die op zijn houten klompen, holsblokken, de trappen opgeklommen was, en er hals over kop van afbuitelde. De mule vol menschenvleesch beduidt de opening van den klomp, waarin de voet steekt. G. P. ROOS.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Bentinck van Breckelkamp (XXX, 201). Over Frans Nicolaas, zijn huwelijk, 15 Aug 1694, met Maria Odilia van Rolff, en zijn sterfdag, 6 Febr. 1710, raadplege men de *Maasgouw* n°. 63, blz. 248. M°.

Beukelaar (XXX, 630; XXXI, 174, 5, 297). »De Beukelaers, zegt Smallegange, in zijne Beschr. v. d. Zeel. Adel, zyn Hollandsche edelen, gesproten uit het huis der heeren van Altena." Hun wapen: de afgewende zilveren zalmen in blaauw, pleit voor dit gevoelen, en schijnen zij dus met die van Giessen, Brakell, Burchgrave, e. a., uit éénen stam".

Een oorspronkelijk stuk, van 10 Maart 1417/18, bij v. Mieris, Charterb., IV, 474, getrokken uit het Perkament Register, Jacoba van Beyere, VIII, bl. 12, leert eenigen van dit geslacht kennen.

Jacop, enz., doen cond allen luden, want Catherine, Robbyn Boekelaers dochter, gecomen en is in tegenwoirdicheyt onser manne van leen, als Dirc, die Burchgrave [1]), ende Adriaen van

---

[1]) Zeker dezelfde, die 12 Febr. 1414/15 als 's graven leenman voorkomt, bij v. Mieris, IV, 331, en wiens stamgenooten in 't land van Altena gezeten waren (ibid., 693, en Codex diplom. v. h. Utr. gen. 2e serie, 2e dl., 1e afd., bl. 187). Het geslacht de Borchgrave, Burggrave, Burghgraaf, Borggreef, enz, zat te Heusden, te Gorinchem, te 's Bosch en te Leuven in de regeering, en chijnt nog in de graven de Borchgrave d'Altena voort te leven.

Malburch [1]), alzo zy selve van outheden, als wy verstaen hebben, bi ons niet comen en konde, ende heeft ons upgedragen, ende te goede gesconden tot behoef der prioers, ende gemenen convents van den Sartroysen bi onser stede van Zunte Geerdenberge, enen camp van vier morgen, ende twee hont lands groot [2]), luttel myn, of meer, geheten Zaryscamp, alzo die gelegen is in onzen lande van Althenae, in den Gerechte van Emmichoven, in die Spyc bi den Dorenbosch, ende Catherine voirnoemt aengecomen, ende besturven syn bi dode Here Robbrecht, hoirs broeders, ende die selve van onser Hofstat van 'Erkel te leen te houden plach, dair die manscip of aen ons gecomen is. So hebben wy dat voirscr. land om Gods willen, ende om zalicheyt onser, ende onser ouder zielen weder gegeven, ende geven mit desen brieve den prior, ende gemenen convente voirscr. tot enen vryen eygen, ende verdragen enen yegeliken sulke manscip, ende hulde, als men ons dair of sculdich was, ende oirloven, ende consenteren him dit voirsz. land te gebruiken, te verzetten, te vercopen, ende anders hoeren vryen wille dair mede te doen, geliken mit anderen hoeren eygenen goeden.

---

[1]) Denkelijk dezelfde Adriaen v. M., die 1432, 33, 36, schout van Dordrecht en 1423 dijkgraaf van den Grooten Waard was; Balen, Dordr., bl. 236; Gouthoeven, Chron., bl. 77; v. Leeuwen, Bat. Ill., bl. 1404; v. Mieris, IV, 672. Fahne, Salm-Reifferscheidt, I, 68, zegt, dat hij in 1442 nog leefde, en noemt hem zoon van Otto, 1404—6 schepen te Dordrecht (vgl. Balen, bl. 282; Mieris IV, bl. 46), die uit het dynastengeslacht van dien naam, in 't Kleefsche ambt Huissen, oorspronkelijk was, en in zilver drie (2,1) roode torens voerde: vgl. Balen, bl. 149, 278—82, 758, 63, 70, 76, 1117; v. Leeuwen, bl. 1012, 51, 1202, 1317, 24; v. Mieris, III, 729; te Water, Verb., I, bl. 1; Kron. v. h. Hist. Gen. te Utr., VII, bl. 50, VIII, bl. 222, 297, 344. Dat Malberg, Malbergen, Malberch, Malburch, Malburgh, Malburgen, geen onderscheiden geslachten waren, als bij te Water t. a. p., IV, 441, wordt beweerd, maak ik o. a. op uit v. Spaen, Inleid. t. d Hist. v. Gelderland, III, 366, 7; IV, 19. Op de kaarten bij Blaeuw en in de Tegenw. St. v. Gelderl., staat Malburch en Malburg; 't Recht des kerspels Malburgen tegen de stadt van Huyssen, kwam in 1668 te Arnh. bij Jab. v. Biesen uit.

[2]) Een hont is in Holland 100 roeden, v. Mieris III, 623. [Overal is het 't zesde deel van een morgen, 't zevende deel van een bunder lands; onder roeden zijn dan oude roeden te verstaan, 600 in een morgen, 700 in een bunder. Hont is denkelijk van „honderd" afgeknot. Het meervoud wordt „hont" en „honden" geschreven. RED.

Ende hebben mede des vorder machtich gemaict, ende maken machtich mit desen zelven brieve Dirc, den Burchgrave voirn., van onsen wegen, ende in onzen name over te geven der prior, ende Convente voirsz. of den genen, dien zy en gegeven willen hebben, den vryen eygendom van den lande voirscr. in den Gerechte, dair dat behoert, ende dair of te vertyen, gelikerwys, ende in alre manyeren, of wy dair zelve tegenwoirdich waeren, ende so wes Dirc voirscr. hier in doen sal, dat geloven wi vaste, ende stade te houden, zonder argelist. In oirconde enz. Gegeven in den Hage, upten tiensten dach in Mairte, a°. 1417, na den loip van onsen Hove.

Wouter Bokelaer, schepen te Heusden, 1451, 52, 56. Oudenhoven, Beschr. v. Heusden, verm. uitg., Amst. 1743, bl. 142, 3.

Symon Beukelaer Godschalksz., onder de Hollandsche edelen in hertog Filips' tijd opgeteld. Gouth., bl. 480; v. Leeuwen, Bat. Ill., bl. 759.

Thomas Beukelaer Symonsz., onder de Hollandsche edelen 1477--1500 opgeteld en casteleyn van den Bergh genoemd, bij Gouth. bl. 556, v. L. bl. 753. Hij was rentmr. genl. van Zuidholl. 1481, tresorier 1482, schepen en burgemr. 1489, 90, en schout 1499 te Dordrecht, raad in 't hof van Holland 1512, ambachtsheer van Alblasserdam en heer van Hofwegen, en overleed circa 1515. Sticht en begiftigt met eene vicarie de kapel van *S. Jacob den meerderen* [1]) in de Groote kerk te Dordrecht, 1487 [2]), en laat bij zijne vrouw Margareta Oem v. Wyngaerden (Florisdr, hr van Ysselmonde, ridder, raad in den Haag, bij Maria v. Swieten), gest. 1509, na:

Françoise, tr. 1. Joos v. Bueren, 2. Wynand v. Laer, z. k.

Margriet, tr. Cornelis v. Borsselen. Bij de Riemer, Beschr. v 's Grav., I, 741, wordt hij bezitter van 't latere Hof van Brederode genoemd, dat hij 1537 aan Heiman v. Mierop Vincentsz. verkocht; terwijl uit te Water, Hoogadel. Zeel., bl. 87, blijkt, dat hij uit een bastaardtak van Borsselen van Brigdamme herkomstig was.

[1]) Den oudere (Matth. 10 v. 2; Hand. 12 v. 1, 2) in onderscheiding van Jacobus den kleinen (= junior, Mark. 15 v. 40)? *Red.*

[2]) Deze gift werd den 14 Sept. deszelfden jaars vermeerderd door heer Arend Beukelaer, priester; Balen, bl. 102.

Juliana, tr. Dirk Sonck te Delft. Zij was ambachtsvrouw van Alblasserdam en vrouw van Hofwegen. Vgl. Balen, bl. 10, 236, 247, 300, 81, 417; Gouth., bl. 76, 77, 105, 205, 212; v. L., bl. 1039, 84, 1404, 8, 71, 75; Oudenhoven, Beschr. v. Zuytholl., bl. 286, 301.

Anno 1494 is met de ambachtsheerlijkheyt van Herp verlijdt mr. Aert Beuckelaer ende Godtschalck sijn soon, haer beyder leven lanck, by koope van de Majesteyt, aen deselve vervallen, by doode van Arent Spiringh van Aelburgh, Hugo Spieringhsz. Oudenhoven, Beschr. v. h. landt van Heusden, bl. 12. Hij wordt onder de Hollandsche edelen vermeld, en onder de schepenen van Heusden in 1492, 98 en 1522, welk ambt mede door zijn zoon Godschalk, 1517, 21, 33—35, 38—41, schijnt bekleed te zijn. Gouth., bl. 556; v. L., bl. 753; Oudenh., in de aangeh. Beschr. v. Heusden, bl. 147 sqq.

Het is niet onwaarschijnlijk, dat tot dit geslacht ook behoorden de in de Troph. de Brab., t. II, p. 494 sqq. genoemde

Jean de Beuckelaer, schepen te Antwerpen 1477—79.

Arnou de B., schepen a. v. 1494, 6, 8, 9, 1502, 5—7, burgemr 1508.

Philippe de B., schepen a. v. 1509—14, 16—17, 19, 20 22, burgemr 1518, 21. Hij was geh. met Adriana Sandelin, dr van Adriaan Pietersz., ambachtsheer van de Sandeling, en van zijne vierde vrouw, Cath. v. Brimeu. Dumont, Fragm. Généal., en Rec. Généal. de Famill. origin. des Pays-Bas, in Sandelin.

M. Jacques de B., schepen a. v. 1534.

Heyman Beukelaer, was schepen 1672—77, 79, 80, tresorier 1680—87, van den Haag. De Riemer, Beschr. v. 's Grav., dl. II., in de lijsten van den magistraat, en dl. I, bl. 351, waar hij 1672 als kerkmr. v. S. Jakobskerk voorkomt.

»Beukelaer, zegt de schrijver (v. Hasselt?) van de Geogr. Beschr. v. Gelderl., bl. 237, is een oud huis op de Veluwe, bij het dorp Twello staande." Van den Boggelaar maakt hij geen gewag. M°.

Beukelaar. *Nav.* XXIV, 307, herinnert aan Maria Beuckelaers (dr v. Thomas bij eene van Besoye, vrouwe van Alblasserdam), in 1505 getrouwd aan Johan van Oudheusden, sedert 1498 heer van Alblasserdam. Zij heette Beuckelaers, en niet Beuckelaar, omdat

zij eene vrouw was, vgl. *Nav.* XXVIII, 88. Verkreeg Johan v. O. Alblasserdam eerst door zijn huwlijk in 1505, dan mag het zonderling heeten, dat hij in 1498 daarvan reeds heer genoemd wordt. Is Maria uit een vroeger huwelijk haars vaders geboren? Zie hier voren, bl. 628. J. A.

Cuyck van Mierop (XXXI, 348). Belangrijke stukken van de XIVe en XVe eeuw zijn over dit geslacht in Piot's Cartulaire de l'abbaye de St. Trond, band I en II, te vinden.

Peter Willem van Cuyck van Mierop tr. Maria Oda van den Steen, gedoopt te Maastricht 16 Jan. 1644, dr van Godefridus bij Barbara van Dalem. RIDDER C. DE BORMAN.

Van der Does, Pels, Stamhorst, de Witt (XXX, 577). Een onbekende vraagt, in het Fransch, naar de voorvaders van Adriaan van der Does = Margaretha Klinkhamer, en hoe zij bestonden tot de familie van Janus Dousa, enz. In gewone omstandigheden zou ik zeker in het Fransch geantwoord hebben, maar nu de »groote Busken Huet" onlangs in een geacht tijdschrift (*Nederland*) de Nederlanders welmeenend aanraadt »de Hollandsche taal er maar aan te geven en die te verwisselen voor de Fransche", enz. enz., zoo meen ik dat hier het »principiis obsta" dient te worden toegepast, en luidt mijn antwoord op sommige vragen in het Hollandsch. Ik veronderstel, dat de vrager weet, 1° dat de familienaam van de Van der Does, met de negen roode ruiten op een gouden veld, vroeger was de Croisilles; 2° dat Maurin de Croisilles = Florentia van Mijnden (Amelis v. Amstelsdr) o. a. een zoon had, genoemd Dirk van der Does, naar de bezitting ter Does in Rhijnland, welke zijn vader, zooals Carpentier, Hist. de Cambrai et du Cambresis, zegt, »soit par achapt soit par alliance" had verkregen. Hij voegt er nog bij dat de familie van der Does één losange (ruit) minder had dan de Croisilles, »pour estre distinguée avec son ainée"; 3° dat er nog eene familie Van der Does in ons land is geweest en mogelijk nog bestaat, die een geheel ander wapen voerde; ik meen, een rooden leeuw op een gouden veld; 4° dat de familie Van der Does met de negen ruiten thans geheel is uitgestorven. Uit het navolgende extract betreffende de vroeger zeer talrijke familie Van der Does zal den vrager alles duidelijk worden

Dirk van der Does (algemeene stamvader) = Clementia van Santhorst, dr v. Dirk van Wassenaer, heer van Santhorst.

o. a.

1 Maurijn van der Does = Elisabeth Van Voorne.

Simon van der Does = Bartha van de Coulster van Alkemade [1].

IJsbrand van der Does = Mechteld van Ruijven † 1471.

Willem van der Does = (zijne nicht) Machteld van der Does, dr v. Frank Hendrik, in 1451 burgemeester van Leiden.

Frank van der Does † 1540 = Divera van Eversdijck † 1545.

Simon van der Does † 1587, baljuw van 's Gravenhage, = 1° Elisabeth van Brienen † 1558. 2°. Maria de Wilde.

ex 1°.

Willem van der Does † 1624, in 1585 opperschout van Amsterdam, = 1571 Maria Glimmer † 1634.

Adriaan van der Does geb. 1581 † 1647 = Margaretha Klinkhamer.

1 Johan, = 1639 1°. Maria de Raet; 2°. Lea Jans te Hofstede	2 Maria, = Jan Pot.	3 Dirk, † jong.	4 Willem, † jong.	5 Willem = Hillegond Kleur.

Hendrik, Catharina } afstammelingen onbekend.	Margaretha.
Willem † jong.	Petronella † jong.
Willem † jong.	Willem † jong.
Margaretha † jong.	Simon.
	Willem.
	Petronella.
	Antonius.

(Margaretha … Antonius:) afstammelingen onbekend.

Hugo van der Does (broeder van Maurijn = Elisabeth v. Voorne) = 1345 Sayt van der Leede (Zegersdr).

[1]) Deze Simon = Bartha van de Coulster wordt door sommigen uit de genealogie weggelaten.

Dirk van der Does = Elisabeth (Kok noemt haar Henrika) van Heenvliet.

Hendrik van der Does = Machteld van Vlaerdingen (Kok noemt haar Vrancken).

Dirk van der Does † 1461 = 1°. Mecheld van Outhoorn, 2°. Lijsbeth van Mathenesse (Adriaansdr bij Alijd van Spangen).

ex. 2°.

Adriaan van der Does † 1502 = 1°. Elisabeth van Catz, weduwe van Floris van Cralingen; 2°. Geertruida Waal of van Romerswaal.

ex. 1°.

Dirk van der Does = Josina van Zuylen (Wernersdr van Zuylen van Zevender bij Henrika erfdochter van Noordwijk).

Johan van der Does, heer van Noordwijk, † 1550 = 1°. Wilhelma van Schagen; 2°. Anna van Nyenrode † 1550.

ex. 1°.

Jan van der Does (Janus Dousa Senior) geb. 1545 † 1604 = Elisabeth van Zuylen (dr v. Dirk v. Zuylen van der Haer bij Johanna van Drakenborch).

1. Jan van der Does (Janus Dousa Junior) geb. 1572, † 1596, ongehuwd.

2. Steven van der Does, geb. 1576, † 1622, = 1604 Anna van Eussum.

verder alles bekend.

Ik merk op, dat er twee Janus Dousa's geweest zijn, vader en zoon, beide zeer bekend in 's Lands geschiedenis en letterkunde. De tafels van het geslacht Van der Does bij Kok (Vad. Woordenboek) zijn hoogst onvolledig en soms zeer fautief. — Van de familiën Van Stamhorst en Van der Heuvel weet ik niets.

De afstammelingen van Catharina de Witt (Jeronimudsr bij Maria Baelde) 1697 = Willem Nolthenius zijn mij onbekend. Ik merk alleen aan, dat de eerste vrouw van Jeronimus was Christina Gerards, bij wie 20 kinderen (16 † jong), dat Maria Baelde, zijne tweede vrouw, weduwe was van Dirk Block, bij wien zij had 14 kinderen; zij kreeg er bij Jeronimus nog 6, waarvan 4 jong over-

leden. Van Jeronimus = Christina Gerards stammen in rechte lijn af de tegenwoordige de Witt's te Parijs [1]). De wapens van Nolthenius en van deze familie de Witt zijn goed beschreven bij Rietstap; dat van de Witt komt ook voor op den kwartierstaat van W. Alewijn in de derde Serie der Nederlandsche kwartierstaten. — Van Clinton de Witt weet ik niets. Wordt mogelijk ook bedoeld Clifford de Witt? — Van Andries Pels = Catharina Tegelman weet ik niets. De betrekking tusschen Adriaan van der Does = Margaretha Klinkhamer en Janus Dousa Sr. en Jr. is nu voldoende opgehelderd.

J. I. D. NEPVEU.

Van Eede (XXVII, 102, 582; XXVIII, 46), Hendrik van Eede trouwt Jacomina Kieb. De wapens dezer echtelieden zijn te vinden op den kwartierstraat van Frederik Adriaan baron van Reede, heer van Renswoude, in 't bekende werk: Gen. Kw. van Ned. Geslachten. BACKER VAN LEUVEN.

[Aanvulling tot *Nav.* XXVII, 575. Behoort tot dit geslacht J. J. P. van der Eyden, geb. te Amst., 12 Dec. 1877 te Utrecht gepromoveerd tot Med. Dr.?]

De la Faille (XXIX, 482; XXX, 146, 326) In eene MS. genealogie der nu uitgestorven familie Oosterdijk vind ik het volgende.

Mr. Jan Louis de la Faille, geb. 2 Apr. 1702, zoon van Johan Bernard en Anna Catharina van Heemskerk Pietersdr, baljuw en drossaard der Hooge en Lage Swaluwe, veertigraad van Delft, sterft 5 Mei 1761; tr. 18 Dec. 1729 Petronella Adriana Raven, geb. 20 Febr. 1710 [eenig kind van Florens Raven Joachimsz., secretaris van Rotterdam, bij zijne tweede vrouw Petronella Clant, wede Crull, gehuwd Oct. 1693 (zijne eerste gade was Jacoba Catharina van Zuylen van Nievelt)], gestorven 18 Nov. 1730, bij wie Petronella de la Faille, geb. 5 Nov. 1730, sterft 19 Julij 1753 ongehuwd. P. A. N. S. V. M.

Van Geervliet (XXXI, 114, 411).

1359. Willem Boudynsz. van Geervliet. v. Mieris, Charterb. III, 93.

---

[1]) Vgl. *Nav*, XXXI, 531. *Red.*

1365. 71. 77. Willem v. G. Dirksz. en Jan zijn broeder. Ibid., III, 182, 262, 341, 365, 366; IV, 113.

1365. 71. 79. Dirk Boudewijnsz. v. G. Ibid., III, 182, 262, 341, 365, 366.

»Berthe Duvelaer, Adriaensdr, getr. met Adriaen Janssen van Geervliet, een der nakomelingen van Willem van Geervliet, ridder, die in 't jaer 1374 geleeft heeft; welkers dochter was Elisabeth v. G., die tot man had Hendrik Cornelisse van Grypskerke, en hem ter weereld bragt Anthonius en Digne v. Grypskerke, getr. met Nicolaas Janssen Duvelaer". Smallegange, Cron' v. Zeel., bl. 481. Berthe voorn. was de zuster van Jan D., die leefde 1493.

Symon v. G., schout te Haarlem; ibid., III, 367. In dit charter, van 17 febr. 1380, wordt melding gemaakt van »Symon van Gheervliet, doe hi onse Scoute was tot Haerlem". Het is mij niet regt duidelijk, of hij dezelfde persoon was als Simon van Saenden (die in bov. aangeh. stukken ook voorkomt en schout van Haarlem genoemd wordt), dan wel van de maagschap van dezen. In 1400 omt nog een Symon van Ghervliet te Haarlem voor, en in 1409 Brechte van Gheervliet, volgens Enschedé's Inventaris v. h. Archief v. Haarlem, 1ste Afd., bl. 181, 184.

In het Necrologium Geervlietense, bij Hoynck v. Papendrecht, Analecta, heb ik den naam niet aangetroffen, wel in een genealogisch handschrift dat vermoedelijk nog bij de familie de Geer van Jutphaas berust (zie Kronijk v. h. Hist. Gen. te Utr., VIII. 343).

M°.

Van Geervliet. Willem van Geervliet Dirksz. bevond zich met Jan zijn broeder en Dirk Boudewijnsz. van Geervliet, »witachtigen knaepen en poorters in Haerlem", onder de oproerigen aldaar 1365, welke zaak in 1380 werd geschikt (v. Mieris, III, 365).

A°. 1400 draagt Wouter Utenham aan Symon van Ghervliet op eene rente van 2 gouden Wilh. guldens 's jaars, gevestigd in twee huizen achter het gasthuis te Haarlem.

A°. 1409 draagt Klaas de Vere, de Jonge, Klaaszoon, aan Brechte van Gheervliet op de rente van een Wilh. schild 's jaars, gevestigd in een huis in de Vrouwenbroedersstraat te Haarlem.

G. ESCHAUZIER.

Huyghens (XXX, 489, 90). Het wapen In zilv. 4 golvende roode dwarsbalken is dat van de familie Wtenbogaert, ook wel Bogaert, en misschien somwijlen van den Boogaart, Bogart of Bongert genoemd. De genealogie staat achter het eerste deel van de door H. C. Rogge uitgegeven brieven enz. van Joh. Wtenbogaert; het wapen, o. a. op de kaart van Sicilie, door F. de Wit, met dit verschil, dat het daar is Golvend-gedwarsbalkt van acht stukken, zilver en rood; helmt., een moorenborstbeeld met zilv. hoofdwrong, gekleed volgens het schild. Vgl. Rietstap, Arm. Gén., op Boogaart *dit* Uitenb., aan wien de helmfiguur onbekend schijnt geweest te zijn, welke echter ook te vinden is in Conn. De la deobl. d' Utr. p. 40, bij de beschrijving van het wapen van Uyt den Bogaard. M°.

Leydecker, Leyendekker. *Nav.* XXIII, 268, wordt gevraagd of Leydecker één geslacht uitmaakt met Leyendekker. Ook aan de wapens zou men het, bij vergelijking van *Nav.* t. a. p. met ibid. XXIX, 45, noot, niet zeggen. Zie ook *Nav.* XXIII, 476.

Mom (XXIX, 483; XXX, 255, 271, 581; XXXI, 181). De naam komt ook te Dordrecht voor, bij Balen, bl. 168, 169, in de beschijving van S. Jans gasthuis: »Werde geregeerd by de dekens vant Kleermakers Gilde, zijnde van 't voorsz. gilde Dekenen (vier in getal, wier namen hij laat volgen), en Leenman int jaar 1675 Jakob Mom, Jakobsz., als leenman van de leengoederen, toekomende 't voorsz. gasthuys, die daarmede, na gedane eede, hulde en manschap aan de Staten van Holland en Westvriesland, is verlyd; blykende uytten verli-brieff, daar van by H. G. M, gegeven en verleend opten 12ste van zomermaand in 't jaar 1673; my getoond opten 16ste van grasmaand 1675".

Op de monsterrol der vrijwillige burgers en ingezetenen van Dordrecht, die in 1673 »op er eygen beurs uyt trokken" naar Gorida en voorts op Alphen, komt ook Jakob Mom voor, als sergeant. Ibid., bl. 911. M°.

Van Munster (XXX, 141). Tot aanvulling van het door H. M. Werner medegedeelde schrijf ik het volgende uit eene genealogie, onder mijne familiepapieren berustende, over.

I. De kinderen van Mechteld Geertruid v. M., getr. te Arnhem 14 Oct. 1708 met Johan Cuper v. Holthuysen, waren:

1. Johanna Margaretha Cuper v. H., geb. 1709, † 6 April 1736; tr. 4 Oct. 1727 Johan Weerts, J. U. D., gemeensman te D. en ontvanger v. Twenthe.

   Uit dit huwelijk eene dochter, geb. 21 Maart 1736, verdrinkt 20 April 1758 ongehuwd op het landgoed haars vaders »de Brinkgreve" nabij D. Hij hertrouwt 1 Jan. 1738 Margaretha Lemker, dr v. burg. en licentmeester Lemker bij Agatha Jacoba C. v. H.

2. Swanida C. v. H., geb. te D. 1711, † te Z. 17 April 1747; tr. 15 Mei 1735 Diderik Gysbert Coenraad van Hasselt, J. U. D., controleur der convoyen en licenten te Zutfen, geb. te Z. 8 Mei 1708, † te Z. 27 Juni 1768. Uit dit huwelijk 8 kinderen, waarvan 5 zeer jong overleden.

II. De kinderen van Coenraad v. M. en Eva Alexandrina v. Essen waren:

1. Theodora Margaretha v. M. (*Nav.* XXX, 142).

2. Swanida Mechtelt Geertruyd v. M., tr. Arnold Wentholt, geb. 1714 † te Z. 22 Nov. 1786, J. U. D., burg. te Z., zoon v. Willem Wentholt, J. U. D., burg. te Doetinchem, bij Theodora Sibilla van Dam.

   Uit dit huwelijk 2 dochters, later gehuwd met Op ten Noort en Weerts.

3. Philip v. M., geb. 4 Jan. 1721, † 22 Sept. 1770, J. U. D., burg. te Z., tr. Magdalena van Eijs, dochter van Pieter van Eijs, pred. te Z., bij Helena Catharina v. Essen.

   Uit dit huwelijk geene kinderen.

4. Agatha Aleyda v. M., tr. 30 Juli 1741 Hendrik Gerhard Jordens, J. U. D., geb. 1713, burg. van D., zoon v. Gerhard J., J. U. D., gemeensman en auditeur-militair te D., bij Maria Hubertina Cuper, dochter van den bekenden burg. Gijsbert Cuper en Aleida v. Suchtelen. Zij sterft 11 Mei 1768, hij 30 Juni 1781.

   Uit dit huwelijk 2 zoons, waarvan een op 12jarigen leeftijd gestorven.

MR. P. F. BESIER.

Munter (XXX, 156, 487). Hans Munter, *de Jonge*, hopman over een vaandel hoogduitsche knechten, aan wien met Marcoult het hoofdbevel der stad Oudewater was »toebetrouwd geweest", stierf kort na de overgave, als zijnde »met een vergiftigd lood getroffen". Kinschot, Beschr. van Oudewater, blz. 221 sqq. Hij wordt genoemd in eene Resol. d. St. v. Holl. van 15 Juli 1575.

Dirk Gerritse Munter, was in 1677 schepen te Oudewater (Kinschot, a. w., bl. 598); Adriaen Munter, in 't zelfde jaar »gesworen bedienaer van deze stede wage" (ibid., bl. 159).

In 1547 komt Frederick Jansz. Munter te Oudewater voor, blijkende uit een oorspronkelijk stuk, bij Kinschot, bl. 150.

De naam is mij ook te Zwolle voorgekomen, waar Hendrik Munter's kinderen regt op eene vicarie in Sancti Michaëlis kerke hadden.

MO.

Munter. De genealogie, die ik *Nav.* XXX, 487, gaf, is niet volledig. Ik vond alsnog in de geslachtlijsten van der Merckt en Calkoen, 't volgende. Maria van der Merckt, derde dochter van Jacob en Petronella Witzen, geb. 1641, tr. 1° Nov. 1667 Hendr. van Gent, en 2° 30 Nov. 1694 Cornelis Calkoen, wedr van Anna Munter. Deze, geb. 3 Mei 1646, was eene dochter van Jan Munter bij Margaretha Geelvinck, en had bij C. Calkoen, wiens tweede vrouw zij was, geen kinderen. Calkoen was eerst gehuwd geweest met Petronella Haak.

BACKER VAN LEUVEN.

Plaat, Plate (XXXI, 355). Geertruida Plaat was eene dochter van Jan, geb. te Egmond op den Hoef 13 April 1749, overl. te Rotterdam 18 Febr. 1804, bij Cornelia Geertruida de Hees, geb. te Rotterdam 26 Juli 1755, † aldaar 1 Febr. 1790. Zij huwden te Rotterdam ao. 1772. Deze familie, uit Dannenburg in Noordduitschland afkomstig, waar ze zich Plate schreef, vestigde zich omstr. 1700 te Diemen in N.-H., en had tot wapen Ingehoekt van rood met een zilveren band, beladen met drie ringen van zwart.

EYCK VAN ZUYLICHEM.

[Christiaan George Plaat, Med. Dr. te Montfoort, † 19 Juli 1881, oud 68 jaar, eene weduwe L. C. v. Bakkenes met kinderen en behuwdkinderen nalatende. Te Leiden woonde omstr. 1850 een Med. Doctor Plaat, gehuwd met eene v. Ketwich Verschuur uit Zwolle.]

Smit van Baarland (XXIX, 634). Van dit geslacht is door mij iets medegedeeld in *Nav.* XXIII, 495 volgg. Men leze daar overal voor de Smith, de Smit, en vergelijke vooral *Nav.* XVI, 93, alsook Lantsheer, Zelandia Illustrata. Over het Antwerpensche geslacht d'azur à la fasce ondée d'arg. (in 1612 geadeld), zie men nog het Nobil. des P.-B., p. 153, 419; Dumont, Fragm. Généal., art. v. Eeckeren, en Albrecht, Geneal. Handb., 2. Jhrg., 1776, p. 342—44, volgens wien een tak naar Ierland en Engeland verhuisde en van daar weder naar Duitschland, waar een der leden in keizerlijken dienst trad en door Ferdinand III onder de rijksvrijheeren werd opgenomen.

Nav. XVI, 93, wordt, aant. 4, melding gemaakt van Adriaen Baecx van Baarland, geb. te Mechelen 9 Aug. 1574, in 1616 rector aan de Hoogeschool te Leuven. Dumont zegt t. a. p., art. v. Diest: »Arnout v. Diest (uit Mechelen), chev., sgr. d' Oppuers et ambachtsheer avec Jacques Bake de Baerland. Elwoutsdyck, Bakendorp, Landorp, etc., en Zélande, 1511, épousa Cath. de Voosdonck, fille de Jacq. et de Cath. v. Heffen, etc." MO.

Spiering (XXIII, 38, enz.) In Thom. Arents' Mengelpoëzy, uitg. door M. Brouërius v. Nidek, Amst., 1724, vindt men, bl. 182, onder de »Bruyloftsdichten", een »Ter bruylofte van Willem Spiering van Wel, en juffr. Izabella Houdekoeter, geviert den 16 van louwmaant 1683." MO.

Charles de Zoete van Laecke de Haultain (XXX, 439, 562, 564). Van dit geslacht wordt veel in den *Navorscher* medegedeeld; zie Algemeen Register II. MO.

Villepontoux (XXVIII, 434, 586; IX, 527; X, 488). In verschillende genealogische fragmenten wordt gesteld dat André Villepontoux in eerste of tweede huwelijk zou getrouwd zijn geweest met Eva Buys. Deze stelling kan ik niet overeenbrengen met de volgende feiten. A. V. werd in 1616 te Bergerac geboren en trouwde te Amsterdam 28 Mei 1650 (Puyboek) Maria Hammius. In die aanteekening komt hij niet voor als weduwnaar. Hij stierf in 1663, en zij hertrouwde in 1666 Dirk Deyman. Hij had vijf kinderen, waarvan het jongste in 1661 werd geboren. Die kinderen worden

gezegd allen gesproten te zijn uit Maria Hammius. Het verdient echter opmerking dat in zekere scheiding eene obligatie wordt vermeld, die op naam stond der kinderen van And. Philenpontoux, voor de éene helft, en op die van Maria Hammius voor de andere helft, hetwelk — indien André Villepontoux slechts *eens* gehuwd is geweest — niet anders kan zien dan op zijne kinderen uit Maria Hammius, en op de voorkinderen van haren tweeden man Dirk Deyman, bij wien zij, voorzoover mij bekend is, geene kinderen had. C. V. B. D.

[Bij tweede huwelijken wordt in de oude actenboeken dikwijls de kwalifikatie »weduwnaar" of »weduwe" verzwegen. A. de V. zal, toen hij met Maria Hammius hertrouwde, weduwnaar geweest zijn van Eva Buys, bij wie hij, blijkens gezegde obligatie, ook kinderen had.]

VRAGEN.

Bissier. Is deze naam wellicht identiek met den te Deventer, Arnhem, enz. bloeienden naam Besier, die ook wordt aangetroffen in Mr. J. van Doorninck's Geslachtk. Aanteekeningen. Bissier, soms afgewisseld door Besier, ontmoet men nog al eens in Tielsche actenboeken der vorige eeuw, vgl. b. v. *Nav.* XXVII, 530. Is »Bissier" de oorspronkelijke vorm van den familienaam »Besier"?

La Bree. Welke is de bakermat van dit geslacht, waarvan nog vele leden te Leiden wonen, wellicht reeds in het derde of vierde gelid. Is het Belgie? Is het Champagne, waar misschien nog naamgenooten leven? Waren de voorzaten Fransche réfugiés? Wie licht hieromtrent voor J. J. LA BREE.

V. Coeverden. Wie waren de ouders, grootouders en overgrootouders van jkvr. Johanna Adriana van Coeverden, geb (?), gest. 1728, en geh. (?) met Balthasar baron Op den Berge, geb. (?), gesneuveld in 't beleg van Quesnay in 1712? En wie was de moeder harer grootmoeder van vaderszijde? Welke wapens voerden zij, zoo deze niet in 't Arm. Général zijn aangegeven? TH. D.

Dedel. Zou deze adellijke familienaam eene samentrekking kunnen zijn van »de Edel"? Vgl. de kwartieren van moederskant van

Elisabeth van Asch van Wijck in *Nav.* XXX, 625, vgl. met *Nav.* XXIX, 524; XXXI, 467. Een Ludovicus ab Edel trad in 1609 te Ommeren als pred. in dienst, waar hij werkzaam bleef tot zijn dood in 1637. Hij was gehuwd met Theodora Jans, dood Dec. 1660. Zijne (vermoedelijke) dochter Christina huwde Cornelius Wachtendorp, 1637—39 pred. te Kesteren, 1639—79 (dood 8 Sept.) te Lienden, te welker plaatse deze echtelieden 19 Maart 1654 eene dochter Odilia Maria lieten doopen, waarbij als getuige stond Delia van Kralingen (gelijk zij in het doopboek wordt aangeduid), d. i. Odilia van Assendelft, dr van Gerrit v. A. tot Kralingen, gade van Jacob Christoffel van Balveren; vgl. *Herald. Bibl.*, Nieuwe reeks, I, 16.

Eck. Worden gevraagd gegevens van het geslacht Eck, voerende In zilver zes (3, 2, 1) roode driehoeken; helmteeken, een roode driehoek getopt met een gouden ster, tusschen twee olifantstrompen. Jacobus Eck was 1735 juris utr. dr. en prof. te Groningen. Johannes Arnoldus Eck 1753 pred. te Zutphen, gedeputeerde der Geldersche synode. Gerard Eck, geb. te Rotterdam 17 Juni 1774, huwde Jacoba Christina de Lange, bij wie (o. a.?) Johanna Gerarda Eck, geh. met mr. W. van de Poll. v. o.

Ferraris. *Nav.* XXIX, 331, 32, is sprake van Bernhardus Ferraris, in 1657 leenbankhouder te Arnhem. In Haarl. Courant van 1 Juni 1880 leest men van graaf Zichy-Ferraris, in 1879 afgetreden minister van binnenl. zaken in Hongarije, 28 Mei 1880 overleden aan de gevolgen van een duël tegen den jongen graaf Karolyi, die had voorgesteld hem vervallen te verklaren van het lidmaatschap der adellijke club te Pesth wegens gegronde vermoedens van kwade trouw, door hem in zijne voormalige ambtsbetrekking gepleegd. Had deze Hongaarsche graaf hier te lande, en wel in Gelderland voorzaten? Het Armorial kent Hongaarsche graven (sedert 1625) Zichy de Vásonykeō, Oostenrijksche en Lombardische graven, zoowel als Pruisische baronnen Ferrari, alsmede een Lyonneesch geslacht Ferrary de Romans. Graaf Ferraris, groot voorstander der lijkenverbranding, is thans wethouder te Milaan.

Ten Hagen. Cornelia ten Hagen, geb.? te?, †? te? (dochter van Jan, burgemeester te Woudrichem?, geb.? te?, †?, en van?), huwt

14 Juni 1662 Jan van de Graaff. Welk wapen voerde zij, zoowel als hare moeder?

V. Hemert (XXXI, 416). De gevraagde Jan van Hemert is mij niet bekend. In de huwlijksproclamatiën van 's Gravenhage vind ik: Marten van Hemert, wedr wonende te...., ondertr. 20 Oct. 1619 Odilia Stalpert van der Wijele. Kan de 16 Febr. 1620 te Zutfen gedoopte Odilia niet naar bovengenoemde Odilia vernoemd zijn? Dan zouden Jan en Marten broeders kunnen wezen. F. CALAND.

Hofkens. Worden gevraagd wapen en genealogie van dit geslacht. Peter Hofkens, burgemeester, schepen, raad en cameraar van Amersfoort, werd 1582 verlijd met het goed genaamd »Pothof", aldaar.

Catharina Hofkens, dochter van...? huwde mr. Vincent van Eijck, secretaris te Gouda 1726. Magdalena Hofkens, dochter van...? huwde... van Meijsenheim en woonde 1740 te Utrecht. V. O.

Van Hoytema. Wat is er van den oorsprong der familie v. Hoytema bekend, waartoe behooren:

Dominicus van Hoytema geh. met Godefrida Maria van Bijstervelt, bij wie Jeliana Anna v. H. ged. te Z.-Bommel 15 Juni 1727, en Godefrida Maria v. H. ged. te Z.-Bommel 31 Mrt 1729.

Mr. Dominicus v. H., 1775 raad en schepen te Z.-Bommel en afgevaardigde in de Staten-Generaal. Mr. Nanning v. H., 1758 ontvanger der verponding van het Bommelsche kantoor, mr. P. A. Roos v. Hoytema, 1814 secretaris v. h. departement van oorlog en dijkgraaf van Kuilenburg. V. O.

Von Hugo. Henry Alfonso Hugo wanderte im 16 Jahrh. mit seiner Gattin Josephine geb. Le Vaillant aus der Gegend von Tournai nach Minden (Westfalen) aus. Von ihm stammt die adelige hannoversche Familie von Hugo ab, die einen Engel, mit einem Palmzweige in der Hand, im Wappen führt. Man kennt die Descendenz der genannten beiden Personen genau, wünscht indess über ihre Ascendenz nähere Mittheilung. In einer sehr vollständigen Gen. Le Vaillant kommt obige Josephine nicht vor. H.

Wapens gevraagd, van Eyssenbroeck, Moesdorph en Blois v. Rijnestein, voorkomende in den kwartierstaat van Jhr. Otto v.

Limburgh (*Nav.* XXXI, 271). En wat is het wapen van Foyert? De Geneal. Kwartierstaten van Nederl. Gesl. gewagen van een zilveren keper in zwart, beladen met drie rozen van rood. Doch *Nav.* XXVI, 635, veronderstelt dat deze familie drie vogels voerde

JOH. THEOD. DE RAADT.

Froterma. Welk wapen voerde Bartholomeus Froterma, afgevaardigde vanwege de prov. Groningen ter admiraliteit te Middelburg? Welk wapen voerde zijne gade?

Hirzel (XXXI, 56). Nach Ansicht von Julius Graf von Oeijnhausen, Mitglied des preuss. Heroldsamtes, sind noch Hirzel (oder Hirtzel) in Bern ansässig. Ich habe mich vor längerer Zeit schriftlich dahin gewandt, um die Adresse eines Herrn Hirzel in Erfahrung zu bringen, doch vergebens. Falls A. J. C. Kremer das Wappen kennen lernen sollte, so bitte ich um gefl Mittheilung, eventuel *ohne* Farben. Ich glaube nämlich, dass Anna von Hirtzel, Frau v. Reinhard v. Ammon (XXX, 628) zu der fraglichen Familie gehört. Angenehm soll es mir sein, hierüber Gewissheit zu erhalten und zu erfahren, wer ihre Eltern waren. DE RAADT.

Wapen van v. Kessel genaamd Maschereel. Wie beschrijft mij dit? JOH. THEOD. DE RAADT.

Wassenaer. Zingt J. Six van Chandelier, volgens *Nav.* XXVII, 533, den admiraal van Wassenaer-Obdam toe, dat diens stam gerekend werd zestien eeuwen geleden uit het vorstelijk bloed der Katten gesproten te zijn: — dit ziet op de overlevering dat een legerhoofd der Katten ten behoeve van eenen zijner zonen (prins Veromeer?) Katwijk stichtte. Deze zoon, daar zijn verblijf houdende, liet de, meesttijds bij wassende maan voorbijvarende schippers tol betalen. Alzoo verwierf hij den naam van »Waterheer", dat niet, gelijk onze dichter waant, door »letterkeer" in Wassenaar veranderde, — hoe zou dit ook mogelijk zijn? — maar zich tot Wassenaer vervormde, als naam door hemzelven aangenomen ter oorzake van die »wassende maan". Aan deze legende zal dan ook, heet het, de bekende heraldieke figuur haren oorsprong danken, welke juist daarom »wassenaar" (croissant) zal genoemd zijn, omdat de wassende maan het eerst aanleiding gaf tot de vernoe-

ming van het oud adellijk geslacht. Doch misschien veroorloofde zich Six v. Chandelier, het woord »letterkeer" bezigende, eene dichterlijke vrijheid, die hem eene onjuistheid deed neêrschrijven, en bedoelde hij met zijn »letterkeer", dat »Wassenaer" uit Wasserherr (waterheer) ontstaan zal zijn. Wassenaer-Catwijck is dan wel eene hoogstmerkwaardige combinatie. Maar hoe hiermeê te rijmen, dat de halve maan in de wapenschilden uit den tijd der kruistochten tegen de *Mahomedanen* zal herkomen? Vgl. *Nav.* XXVIII, 485. J. A.

Wapen von Werner. *Nav.* XXXI, 526, wordt verondersteld dat de tweede heraldieke figuur in dit wapen een visch is. Dit is immers zoo?

Keper. *Nav.* XXX, 382, vraagt naar de zinnebeeldige beduidenis dezer zoo veelvuldig voorkomende heraldieke figuur. Tot zijdelingsch antwoord diene, dat *Nav.* XXIII, 104, die beduidenis zoekt in het voormalig heerlijk recht van den wildban. Zoo ja, welk verband is er tusschen dat recht en deze figuur?

Opneming in den Nederlandschen Adel in de vorige eeuw. De 1e, 2e en 3e afleveringen van het derde deel, Nieuwe Reeks, der Heraldieke Bibliotheek behelzen »de Veluwsche familie Tulleken en hare aanverwanten", waarin (bl. 101) wordt gezegd dat Jan van Hoogenhouck Tulleken, zoon van Ambrosius Tulleken en Susanna Margaretha van Hoogenhouck, na den slag van Doggersbank (5 Aug. 1781) met al zijne wettige nakomelingen werd opgenomen in den Nederl. adel. Blijkbaar is dit feit door den geachten schrijver overgenomen, zooals hij het aangeteekend vond in de hem verstrekte gegevens. Intusschen vereischt het nadere opheldering wat daarmede kan bedoeld zijn. Immers de familie Tulleken werd bij diploma van 1 Mei 1847 in den persoon van Jan van Hoogenhouck Tulleken tot den adelstand verheven, welke verheffing niet noodig zou geweest zijn, indien deze familie reeds vroeger erkend was tot den Ned. adel te behooren.

De Nederlandsche Heraut, N°. 93*a*.